Digitized by Google

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XVII
D
9
NAPOLI

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

JUS NATURÆ
METHODO SCIENTIFICA
PERTRACTATUM.

PARS SEPTIMA

DE

IMPERIO PRIVATO

IN QUA

TAM DE IMPERIO

AC

SOCIETATE IN GENERE,

QUAM

DE OFFICIIS

AC

IURE IN SOCIETATIBUS

CONJUGALI, PATERNA, HERILI ATQUE DOMO AGITUR,

SEU

IUS OMNE PERSONARUM

DEMONSTRATUR.

AUCTORE

CHRISTIANO L. B. DE WOLFF,

POTENTISSIMI BORUSSORUM REGIS CONSILIARIO INTIMO, FRIDERICIANÆ CANCELLARIO ET SENIORE, JURIS NATURÆ ET GENTIUM ATQUE MATHESEOS PROFESSORE ORDINARIO, PROFESSORE PETROPOLITANO HONORARIO, ACADEMIÆ REGIÆ SCIENTIARUM PARISINÆ, LONDINENSIS AC BORUSSICÆ MEMBRO.

CUM PRIVILEGIIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

SERENISSIMO AC POTENTISSIMO
PRINCIPI
AC
DOMINO
DOMINO
FRIDERICO

REGI BORVSSIÆ, MARGGRAVIO
BRANDENBVRGENSI, SACRI ROMANI IMPERII
ARCHI-CAMERARIO ET PRINCIPI ELECTORI, SVPREMO
SILESIÆ DVCI, PRINCIPI SVPREMO ARAVSIONENSI, NOVI
CASTRI ET VALENGIÆ, NEC NON COMITATVS GLACENSIS,
GELDRIÆ, MAGDEBVRGI, CLIVIÆ, JVLIACI, MONTIVM, STE-
TINI, POMERANIÆ, CASSVBIORVM, VANDALORVM ET ME-
GAPOLIS, NEC NON GROSNÆ DVCI, BVRGGRAVIO NORIM-
BERGENSI, PRINCIPI HALBERSTADII, MINDÆ, CAMINI, VAN-
DALII, SVERINI, RACEBVRGI, OSTFRISIÆ ET MVRSII, CO-
MITI HOHENZOLLERÆ, RVPPINI, MARCÆ, RAVENSBERGI,
HOHENSTEINII, TECKLENBVRGI, SVERINI, LINGÆ, BVRÆ ET
LEERDAMI, DOMINO RAVENSTEINII, ROSTOCHII, STAR-
GARDIÆ, LAVENBVRGI, BVTOVIÆ, ARLAYÆ
ET BREDÆ
&c. &c. &c.

REGI AC DOMINO MEO LONGE CLEMENTISSIMO

Digitized by Google

REX AUGUSTE,

Cum ciuitates eo fine inſtitutæ ſint, ut unusquisque jus ſuum ſine armis conſequatur & eodem tranquille atque ſecure fruatur; Rectoribus illarum vel maxime curæ eſſe debet, ut judicia religioſiſſime adminiſtrentur & jus promptis-

ſime

Digitized by Google

ſime reddatur. Et quamvis ea de cauſa ſubinde leges civiles ab immutabili illo jure, quod ipſa natura conſtitutum eſt recedant neceſſe ſit; æquitatis tamen in iis, quantum datur, ubiuis habenda ratio eſt. Eadem ſane cauſa me impulit, ut juris tam rerum, quam perſonarum, de quo in foro litigari ſolet, ſcientiam non ex duodecim Tabulis, nec ex edictis prætorum, nec ex ſapientum placitis, ſed penitus ex intima philoſophia, quemadmodum jam olim ſuaſit CICERO, haurirem & in ſyſtema veri nominis redigerem, quod nomen Corporis Juris tueri poſſit. MAJESTATI TVÆ, REX SAPIENTISSIME, ea, quæ dico, adeo explorata ſunt, ut de religioſa & prompta adminiſtratione juſtitiæ ciuibus tuis procuranda ſerio cogites. Nemo eſt qui neſciat, jus ſuum in foris perſequen-

tes diuturna lite morari, & ea diſtentos haud raro euentu dubio majores facere ſumtus, quam quantum eſt commodum, quod ſperare poſſunt, ſi vicerint. Pendet ſententia ſæpiſſime a favore Judicis, qui ideo plus valere dicitur, quam lex in codice, ſæpius a Doctorum inter ſe diſſentientium discordantibus opinionibus, ut arbitrium litis in ſortem trajectum non immerito dicatur. Dudum ea de re proſtant grauiſſimæ ipſorum Ictorum querelæ, qui ſacerdotes juſtitiæ non tam dici, quam eſſe maluerunt. Nemo tamen hactenus huic malo remedium inuenire ac adhibere vel potuit, vel voluit. MAJESTATI igitur TUÆ reſeruauit providentia divina, ut TUO acumine in apricum proferres, quod aliorum ſagacitate perueſtigari minime potuit, & exemplo TUO doceres, quomodo ordinanda ſit juſtitia

tia, ut in ea certum ſit civibus præſidium. Quid gloriæ TUÆ magis accedere poterat, quam ut poſt tot exantlatos belli labores Victor ad TUOS, qui TE delicium generis humani impenſe amant, redux rem tam arduam atque difficilem, maxime tamen ſalutarem ſerio ageres, qualis omnino eſt litium inter cives tuos vel amicabilis compoſitio, vel intra ſpatium unius anni deciſio, & juris certi rationi ac conditioni provinciarum conformis conſtitutio. Quoniam igitur hoc ipſo tempore, quo tam ſalutaria moliris, PATER PATRIÆ OPTIME, ad pedes MAJESTATIS TUÆ Tomum ſeptimum Juris naturæ, qui Jus perſonarum complectitur, & Juri priuatorum coronidem imponit, venerabunda mente depono; nullus dubito fore, ut eundem eodem vultu reſpicias, quo

competit. Oritur autem ex ſocietatibus, quas vel ipſa natura inſtituit, veluti quodam quaſi pacto, vel ſua voluntate homines inter ſe contrahunt. Eſt itaque jus quoddam acquiſitum, dependens a jure connato. Naturaliter nimirum homines omnes liberi ſunt, ac nemini jus quoddam perfectum competit in actiones alterius, quippe in quibus unusquisque dependet a ſua, non ab alterius voluntate. Quamvis enim naturaliter homini competat jus ſeſe ac ſua defendendi adverſus aggreſſores atque raptorem, ac puniendi ſecuritatis ſuæ, quæ in numerum jurium connatorum recte refertur, violatorem; utrique tamen locus non eſt niſi ex maleficio alterius, ut ideo niſi facto quodam alterius interueniente nobis competat & quaſi momentaneum ſit. Hic vero agitur de jure quodam manente, quo actiones vel omnes, vel certæ ſive perpetuo, ſive ſaltem ad certum tempus poteſtati noſtræ ſubjiciuntur. Et iſtiusmodi jus in actiones alterius nemo acquirere valet, niſi vel expreſſa, vel

præ-

præſumta alterius voluntate. Pertinet huc primo jus conjugale, quo utuntur inter ſe conjuges, & quod oritur ex pacto, quo matrimonium contrahunt. Deinde huc referendum jus parentum in liberos, quod patriæ poteſtatis nomine vulgo venit, utrique tamen parenti naturaliter commune eſt, & ex quaſi pacto deſcendit, quo ſocietas paterna initur. Porro hic locum habet jus domini in ſervum, & heri in famulum, quod ex pacto derivatur, quo quis vel in ſervitutem perfectam redigitur, vel ſocietas herilis contrahitur. Et ex his conſociationibus, ſeu ſocietatibus ſimplicibus componitur domus, unde jus patris & matris familias in domeſticos ortum ſuum habet. Ea igitur de cauſſa in ſeptimo hoc tomo agitur de ſocietate conjugali, paterna & herili atque domo, & qualia in iisdem ſint jura particularia, quales obligationes, methodo noſtra ex principiis Juris naturalis demonſtratur. Quoniam vero non modo hisce ſocietatibus, verum etiam aliis tam ſimplicibus, quam

 com-

compoſitis inſunt principia generalia; ideo tractationi ſpeciali præmiſimus generalem de ſocietate in genere ac hinc orto imperio, quoniam ſpecialia ex generalibus demonſtranda. Enimvero ex matrimonio & ſocietate paterna oriuntur cognationes atque affinitates. Quamobrem noſtrum quoque erat de hisce demonſtrare, quæ naturæ ac rationi conveniunt. Et quia jus hæreditarium demonſtrari nequit, niſi antea jura liberorum atque parentum, itemque cognatorum fuerint perſpecta; de eo quoque hic demum agere datum fuit, quamvis jus iſtud ad Jura rerum ſpectet. Atque ita tandem abſoluimus omne Jus priuatum tam rerum, quam perſonarum, & confidimus fore, ut iis intellectis in quouis caſu pateat, quid rationi conſentaneum ſit. Etſi enim fieri minime potuerit, neque etiam conſultum eſſet, ut omnes caſus particulares, quæ obtingere poſſunt, expenderemus; ſi quis tamen ea, quæ a nobis tradita ſunt, animo comprehenderit & methodum, qua in demon-

ſtrando

Digitized by Google

ſtrando uſi ſumus, in poteſtatem ſuam redegerit; ei haud quaquam difficile erit eadem methodo demonſtrare, quid in quolibet caſu a nobis prætерito legi naturæ conueniat, quid ab eodem abhorreat. Immo ubi in ſequentibus theoriam generalem legum civilium ex naturalibus efficiendarum dederimus; non modo evidenter perſpicere licebit, quantum illæ cum his conſentiant, & quantum ab iisdem recedant, verum etiam utrum rite fuerint factæ, an manu emendatrice adhuc indigeant. Non diffiteor, ſi opus noſtrum de Jure Naturæ cum aliorum de eodem ſcriptis conferas, illud nimis amplum atque diffuſum videri. Quodſi tamen perpendere velis, nos omnia ad rationis normam exegiſſe, quæ in Jure civili de Jure rerum ac perſonarum traduntur, nec ea ſaltem recenſuiſſe, ſed ſufficienter demonſtraſſe, &, ne quicquam obſcuritatis remaneret, aut animus alicubi adhuc fluctuaret, ſingulis ubivis plenam lucem affudiſſe, prolixitatem nimiam minime accuſabis. Si breuiores

eſſe voluiſſemus, propoſitiones quasdam omittendo, demonſtrationes contrahendo, notas prætermittendo, vel abbreviando; officio noſtro non ſatisfeciſſemus, nec finem a nobis propoſitum conſecuti fuiſſemus. Quodſi enim propoſitiones quasdam omiſiſſemus, aut ſubinde defuiſſent principia, ex quibus aliæ demonſtrandæ erant, aut quidam ſibi perſuadere potuiſſent, quaſi easdem ad jus poſitiuum, ſeu mere ciuile rejiceremus, ſaltem non omnibus evidenter patuiſſet, quomodo ex principiis Juris naturæ ſint demonſtrandæ, aut eidem convenienter enunciandæ. Si demonſtrationes contrahere libuiſſet, non cujusvis fuiſſet ſupplere ea, quæ prætermiſſa fuiſſent, & valde vereor, ne defeciſſet evidentia, ſine qua aſſenſus firmus atque immotus nonniſi difficulter obtinetur. Quodſi denique notas non adeo liberali manu tradidiſſemus, multa omittenda fuiſſent, quæ ad Jura penitus comprehendenda & mere civilium a naturalibus differentiam intime perſpiciendam faciunt, multisque dubiis paſſim

ſim locus fuiſſet relinquendus. Optarunt nonnulli, ut quis ſingulis definitionibus ac propoſitionibus adjiceret leges ex Corpore Juris civilis, vel etiam canonici, aut, ubi tales non extant, loca quædam Interpretum illius Juris, ſeu Doctorum; ſed iidem agnoverunt, hoc mihi fore nimis moleſtum, nec me huic labori vacare poſſe, niſi opus ipſum morari velim. Quamobrem aliis laborem lubens relinquo: neque enim is ſum, qui ſibi, vel aliis perſuadere velit, quaſi præter me non ſit alius, qui aliis utilia præſtare poſſit. Evolvantur modo, quæ in Tomo anteriore de officiis ac Jure eruditorum a me demonſtrata ſunt, nec ullus dubito fore, ut omnes una confiteantur, nemini magis quam mihi in votis eſſe, ut conjunctis ſtudiis ſcientiæ promoueantur. Doleo ſæpius plures eſſe, qui actum agere malunt, quam qui multo utilius operam ſuam collocare poterant in iis, quæ nondum acta ſunt. Jure privatorum abſoluto, reſtat Jus publicum univerſale, quod & Jus ciuitatis dicitur, nobis

quo-

quoque Imperii publici nomine venit. Id ipſum in ſequentibus ex principiis Juris naturæ eadem methodo deducemus, qua hactenus in Jure privato enucleando uſi ſumus. Atque ita apparebit, id ipſum quoque ad Jus naturæ pertinere, ac partem Syſtematis eſſe, quod de eodem condere inſtituimus. Halæ d. 29. Martii An. 1747.

Digitized by Google

JURIS NATURÆ
PARS SEPTIMA.
DE
IMPERIO PRIVATO, SEU OFFICIIS AC JURE IN SOCIETATIBUS CONJUGIALI, PATERNA, HERILI ATQUE DOMO.

CAPUT I.
De imperio ac ſocietate in genere.

§. 1.

S*Ocietas* in genere eſt pactum, vel quaſi pactum de fine quodam conjunctis viribus conſequendo. ***Societas quid ſit.***

Sunt equidem, qui putant, dari etiam poſſe ſocietates, quæ nullo pacto nituntur; ſunt etiam qui arbitrantur, quaſi pactum non eſſe juris naturæ, ſed commentum juris civilis; nulla tamen ratio ſufficiens eſt, quæ ſocietatem per pactum, vel quaſi pactum non definire nos cogat. Quæ enim in contrarium afferuntur exempla, aut nonniſi per abuſum, ſeu inconſtanti-

Digitized by Google

am loquendi ſocietates dicuntur, ut adeo nonniſi de nomine lis ſit: aut nituntur quaſi pacto, quod juri naturæ jam alias vindicavimus (*not.* §. 511. *part. 5. Jur. nat.*). Inprimis hic urgetur ſocietas paterna, quæ inter parentes ac liberos ſubſiſtit. Verum oſtendemus inferius hanc ſocietatem eſſe utique quaſi pactum naturale. Patebit autem ex ſubſequentibus, haud parum referre, ut fixam ac determinatam ſocietatis notionem ſumamus, ex qua ſociorum jura & obligationes deduci poſſunt principiis juris naturæ convenienter.

§. 2.

An ſocietas negotiatoria ſub hoc genere contineatur. Quoniam ſocietas negotiatoria eſt pactum de rebus ac operis eo fine conferendis, ut lucrum & damnum commune ſit (§. 1318. *part. 4. Jur. nat.*), omne autem pactum de fine quodam conjunctis viribus conſequendo ſocietas in genere eſt (§. 1.); *ſocietas negotiatoria eſt ſpecies ſub ſocietate in genere contenta.*

Nimirum finis, qui in ſocietate negotiatoria intenditur, eſt lucrum, quod qui eandem contrahunt conjunctis viribus conſequi volunt, etſi præter ſpem atque intentionem accidere poſſit, ut damnum detur.

§. 3.

De ſpeciebus ſocietatis. Quoniam ſocietas omnis ſupponit finem quendam conjunctis viribus conſequendum (§. 2.); *ſocietates differunt fine, qui intenditur, ac tot dantur ſocietates, quot tantur fines, quos conjunctis viribus conſequi datur.*

Atque inde confirmatur, ſocietatem negotiatoriam, quæ in doctrina contractuum ſocietas ſimpliciter dici ſolet, cum lucri communis cauſa contrahatur, eſſe ſpeciem quandam ſocietatis in genere hic definitæ. Lucrum enim commune eſt finis quidam peculiaris, in quo differentia ſpecifica hujus ſocietatis a ceteris conſiſtit.

§. 4.

§. 4.

Socii qui-nam ſint.

Socii, vel *Membra Societatis* dicuntur, qui ſocietatem ineunt, ſeu intra quos ſocietas ſubſiſtit.

Significatus idem hic retinetur, qui vocabulo tribuitur in ſocietate negotiatoria (§. 1319. *part. 4. Jur. nat.*), ob eam quam modo indicavimus (§. 2.), rationem.

§. 5.

Societates ſimplices & compoſitæ quænam ſint.

Societas ſimplex vocatur, cujus membra ſunt perſonæ ſingulares: *Compoſita* autem, cujus membra ſunt ſocietates integræ. Et *compoſitæ ſocietates minores* ſunt, cujus membra ſunt ſocietates ſimplices; *majores* vero, cujus membra ſunt ſocietates compoſitæ. Atque adeo patet, *ſocietatem compoſitam minorem coaleſcere ex ſimplicibus, majorem vero ex aliis compoſitis.*

Dari ſocietates tam ſimplices, quam compoſitas, patebit ex ſubſequentibus. Ita videbimus, ſocietatem ſimplicem eſſe conjugialem, compoſitam minorem domum, majorem, immo maximam civitatem, ſeu Rempublicam.

§. 6.

De fine ſocietatum compoſitarum.

Quoniam ſocietates compoſitæ ex ſimplicibus coaleſcunt (§. 5.), quælibet autem ſocietas ſuum habet finem ſibi peculiarem, quem conſequi intendit (§. 1. 3.); *in ſocietate compoſita plures fines diverſi conjunctim intenduntur.*

Subſiſtunt adeo fines ſocietatum ſimplicium, dum ex iis compoſitæ coaleſcunt, ſive ex iiſdem per ſe coaleſcant, ſive quatenus inſunt ſocietatibus compoſitis majoribus, nec per hanc ſocietatum coalitionem fines eorundem vertuntur in alios, ſed tantummodo a ſe invicem dependentes quodammodo efficiuntur, quemadmodum ſuo loco clarius patebit.

§. 7.

De obligatione ſociorum.

Quilibet ſocius obligatur facere, quod ad finem conſequendum facere poteſt, & quod ut ab ipſo fiat ſpecialiter conventum fuit.

 Ete-

Etenim ſocietates ſunt pacta, vel quaſi pacta de fine quodam conjunctis viribus conſequendo (§. 1.). Quamobrem cum non minus ex quaſi pactis (§. 505. *part. 5. Jur. nat.*), quam ex pactis naſcatur obligatio præſtandi ea, de quibus conventum eſt, vel conventum eſſe fingitur (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*), ſocii vero ſint, qui ſocietatem contraxerunt (§. 4.); unusquisque ſociorum obligatur facere, quod ad finem conſequendum facere poteſt, & quod ut ab ipſo fiat ſpecialiter conventum fuit.

Nimirum ſi de eo, quod quis finis communis conſequendi cauſa facere debeat, nihil expreſſe dictum fuerit; id conventum eſſe intelligitur, ut unusquisque faciat, quod poteſt, neque enim ultra poſſe quis obligatur (§. 209. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Aſt ſi ſpecialiter conventum fuit, quid unusquisque facere debeat; tum quoque quilibet ceteris promiſit, quod hoc facere velit, atque adeo ad idem faciendum ſeſe obligavit (§. 393. *part. 3. Jur. nat.*). Cum pacta ſint ſervanda (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*); ſtandum omnino eſt eo, quod conventum fuit, aut conventum fuiſſe in quaſi pacto fingitur (§. 504. *part. 5. Jur. nat.*).

§. 8.

Qualis ea ſit. *Obligatio ſociorum perfecta eſt.* Etenim cum ſocietates ſint pacta, vel quaſi pacta (§. 1.); ſociorum obligatio ex pacto, vel quaſi pacto oritur. Obligatio, quæ ex pacto oritur ex promiſſione oritur (§. 788. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem cum promiſſio producat obligationem perfectam (§. 363. *part. 3. Jur. nat.*); ſociorum obligatio perfecta eſt, ſi ſocietas pacto nitatur. Enimvero ex quaſi pacto eadem oritur obligatio, ac ſi revera pactio facta fuiſſet (§. 505. *part. 5. Jur. nat.*). Quamobrem cum ſociorum obligatio perfecta ſit, quando ſocietas pacto nititur, *per demonſtrata*; perfecta quoque erit eorundem obligatio, ſi quaſi pacto nitatur.

Digitized by Google

tur. Atque adeo patet, in omni ſocietate obligationem ſociorum perfectam eſſe..

Loquimur hic non de obligatione interna, quæ in agente terminatur, ſed de externa, quæ perſonam alterius in ſingulari reſpicit. Hæc enim eſt, quæ ex ſocietate oritur. Poteſt quis obligatus eſſe ad quid faciendum; ſed propterea non obligatus eſt tibi in ſingulari, ut faciat. Poteſt alicui jus eſſe ad faciendum, ſed propterea non obligatur tibi, ut faciat. Nemo autem alteri ſeſe obligare poteſt niſi promittendo (§. 393. *part. 3. Jur. nat.*). Atque ideo ſocietas absque pacto non concipitur (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*). Quodſi enim ſumas, Cajum & Sempronium ſibi invicem declarare, quod artem quandam pro virili excolere velint, quemlibet tamen libertatem ſuam naturalem prorſus irreſtrictam reſervare, ita ut in eo, quod facere velit, vel num velit, totus ab arbitrio ſuo pendeat; nullus datur inter Cajum atque Sempronium quoad artem illam excolendam nexus, ſed perinde eſt ac ſi uterque altero inſcio agat, quod ſibi propoſuerit. Ad ſocietatem non ſufficit, ut duo ſimul eundem finem ſibi conſequendum proponant, vel ad eundem pro virili id conferant, quod a ſe proficiſci poteſt, ſed requiritur, ut vires mutuas conjungant, atque adeo unus alteri ſeſe obliget ad faciendum. Aliud eſt ſatisfacere obligationi ſuæ naturali, vel jure naturali uti; aliud vero eſt in eo faciendo dependere a voluntate alterius. Unione voluntatum ſocietas demum naſcitur, ſine ea autem unusquisque ſibi vivit, nec ab eo ſtatu, quem natura habet, receſſiſſe ullo modo intelligitur. Ponamus Cajum de re quadam ſcribere librum. Ponamus te hoc audientem de eadem librum ſcribere, æmulandi animo. Ecquis propterea te & Cajum dicet ſocios? Sane nemo dicet, etiamſi tu, ſi liber in duas a Cajo dividatur partes, & hoc tibi notum ſit, partem alteram conficias, dum ipſe primæ incumbit, ut quaſi conjunctis viribus librum totum ad umbilicum perduxeritis. Sive communicato conſilio, ſive non aliqui ad eundem finem tendant, niſi vinculo quodam inter ſe

conjungantur, ſocietas cur dicatur ratio nulla eſt. Entia moralia non fingenda ſunt præter ullam rationem.

§. 9.

De jure ſociorum.

Quoniam obligatio ſociorum perfecta eſt (§. 8.), obligatio autem perfecta non intelligitur, niſi quando alteri competit jus te cogendi, ut obligationi ſatisfacias, ſi ſatisfacere nolis (§. 236. *part. 1. Phil. pract. univ.*); *ſociis competit jus cogendi conſocium, ut ſatisfaciat obligationi ſuæ, ſi vel ſatisfacere nolit, vel in eo negligentem ſe præbeat*, conſequenter *ut faciat, quod ad finem communem conſequendum facere poteſt, aut quod ab ipſo ut fiat ſpecialiter conventum fuit* (§. 7.) Unde porro patet, *ſocietatem tribuere jus univerſis in ſingulos, ſi plures fuerint ſocii, vel uni in alterum, ſi duo fuerint.*

Si ſocietas fingitur abſque obligatione, cum ex ea originem ſuam deducant jura (§. 23. *part. 1. Jur. nat.*), nullum quoque in eadem datur ſociorum jus. Socii ſunt perſonæ morales & relationem quandam ad ſe invicem habent, adeoque cum homo moralis ſit ſubjectum obligationum & jurium (§. 70. *part. 4. Phil pract. univ.*), non concipiuntur niſi per obligationes & jura, quæ relationem ad conſocios habent, ita ut unusquisque obligetur ceteris in ſingulari & eidem competat aliquod jus in ceteros. Quemadmodum ſine nexu partium natura non facit corpus unum, ita ſine nexu morali, qui in obligatione ac ei reſpondente jure conſiſtit, non fit ſocietas.

§. 10.

Unde metiendum jus & obligatio ſociorum.

Obligationes ac jura ſociorum metienda ſunt ex fine ſocietatis atque ex iis, de quibus in pacto ſpecialiter conventum fuit. Quilibet enim ſocius obligatur facere, quod ad finem conſequendum facere poteſt, & quod ut ab ipſo fiat, ſpecialiter conventum fuit (§. 7.). Quamobrem cum ex fine intelligatur, quid fieri debeat, ut eundem conſequi detur, ex

ex conventione autem, ſi quis ſociorum ad quædam horum, quæ ad finem conſequendum requiruntur, ſpecialiter ſeſe obligaverit; obligationes ſociorum utique metiendæ ſunt ex fine ſocietatis atque ex iis, de quibus in pacto ſpecialiter conventum fuit. *Quod erat unum.*

Enimvero jura oriuntur ex obligatione (§. 23. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum obligationes ſociorum ex fine ſocietatis atque ex iis, de quibus in pacto ſpecialiter conventum fuit, æſtimandæ ſint *per demonſtrata*; inde quoque metienda erunt illorum jura. *Quod erat alterum.*

Habemus hic principium heuriſticum, quod monſtrat viam, qua ſit eundum, ſi in ſocietate quadam data obligationes ac jura ſociorum inveſtigare volueris.

§. 11.

Non impeditus progreſſus ad finem ſocietatis conſequendum *Salus ſocietatis* dicitur. Atque adeo patet, *ſalutem ſocietatis æſtimandam eſſe ex fine, cujus gratia initur* (§. 1.). Ipſe autem finis, cujus gratia ſocietas contracta, *commune Bonum* illius ſocietatis appellatur. *Salus ſocietatis quid ſit.*

Salva atque incolumis eſt ſocietas, quamdiu ſocii non impediuntur, quo minus finem communem ſocietati præfixum conſequantur. Quodſi vero finem, quem intendunt, conſequi non poſſunt, aut ſaltem non ex aſſe, quemadmodum voluerunt, ſive hoc fiat culpa ſociorum, quia non omnes ſatisfaciunt officio ſuo, vel non æque ſatisfaciunt, ſive caſu quodam; ſocietas ſalva non eſt, non corpori ſano, ſed ægroto comparanda (§. 345. 346. *part. 1. Jur. nat.*). Propter finem agunt ſocii (§. 932. *Ontol.*), cujus cauſa ſocietatem contraxerunt (§. 1.), adeoque eum ſpectant tanquam bonum (§. 892. 893. *Pſych. empir.*), & quatenus eundem conjunctis viribus conſequi conantur (§. 1.), tanquam bonum commune.

§. 12.

§. 12.

De communi ſocietatis bono promovendo.

Quoniam ſocius quilibet obligatur facere, quod ad finem ſocietatis conſequendum facere poteſt, & quod ut ab ipſo fiat ſpecialiter conventum fuit (§. 7.), finis autem, cujus gratia ſocietas contracta, commune bonum ſocietatis eſt (§. 11.); *Quilibet ſocius commune bonum ſocietatis pro virili & & modo convento, ſi quid ſpecialiter de eo conventum fuerit, promovere tenetur.*

Socios commune bonum promovere debere, agnoſcunt omnes: aſt vulgo non ſemper ſatis diſtincte ac determinate agnoſcitur, in quo bonum commune conſiſtat, & quænam ejus promovendi cauſa a ſocio jure exigantur. Noſtrum adeo erat, ut notioni communi lucem affunderemus, eamque ab omni obſcuritate, quæ in caſibus particularibus haud raro ſeſe manifeſtat, liberaremus atque ad diſtinctam & determinatam revocaremus. Quæ enim hic de ſocietate in genere traduntur, notiones directrices continere debent, quæ in caſu particulari intellectum dirigunt ad id, in quo attentio defigenda, ne extra oleas evagemur. Non plus a ſocio jure exigitur, quam ad quod ſeſe conſociis obligavit (§. 9.). Quodſi ergo ſimpliciter contractum, ita ut nihil in ſpecie fuerit dictum, quid ab uno vel altero fieri debeat, unusquisque facere debet, quantum poteſt; ſi vero in ſpecie conventum fuerit, ut unus vel alter certi quid in ſpecie faciat, hoc utique ut faciat, ab eo jure exigitur (§. 7. 9.). Atque adeo hinc in caſu particulari haud difficile erit invenire, quid a ſocio quolibet jure exigatur, ſeu quodnam ejus ſit in bono communi promovendo officium.

§. 13.

Obligatio ſociorum communis & propria.

Obligatio ſociorum communis eſt, qua tenentur omnes ea pro virili facere, quæ ad conſequendum finem, ſeu bonum commune reqiruntur. *Propria* vero eſt *ſocii obligatio*, ſi in ſpecie conventum, ut is quædam faciat, quæ ad finem, ſeu bonum

Digitized by Google

bonum commune conſequendum requiruntur. Atque adeo patet, *ſi nihil in ſpecie fuerit conventum, quod uni vel alteri ſociorum fuerit demandatum, in ea ſocietate nullam dari obligationem ſpecialem, ſed nonniſi omnium communem; ſpecialem vero tum demum locum habere, ſi uni vel alteri in ſpecie aliquid fuerit demandatum.*

Quando hic de obligatione ſpeciali loquimur, facile patet, nobis ſermonem eſſe nonniſi de ea, quæ ex ipſo pacto venit, quo ſocietas contracta, non vero de illa, quæ ex mandato oritur, quando ſcilicet occaſione data communi ſociorum conſenſu uni eorum ſocietatis cauſa quid committitur.

§. 14.

Si in ſocietate in ſpecie fuerit conventum, quid a quolibet ſociorum fieri debeat, data tamen occaſione aliud præterea facere quis poſſit, quo bonum commune promovetur; is ad hoc faciendum obligatur. Quando enim ſocietas contrahitur, in hoc conſentitur, ut conjunctis viribus finem, cujus gratia contrahitur, univerſi conſequi conentur (§. 1.), conſequenter ut ſinguli faciant, quod ad finem communem conſequendum, adeoque commune bonum promovendum facit (§. 11.). Quamvis adeo in ſpecie conveniatur, quid a quolibet ſociorum fieri debeat, cum tamen ſinguli velint, ut commune bonum, quantum datur, promoveatur; non is intelligitur fuiſſe animus paciſcentium, ut præter ea, de quibus in ſpecie certa de cauſa conventum fuit, nil faciat, quod ad bonum commune promovendum data occaſione facere poteſt. Quamobrem etſi in ſpecie conventum fuerit, quid a quolibet ſociorum fieri debeat; hoc non obſtante quilibet adhuc facere tenetur, ſi data occaſione aliud præterea facere poſſit, quo bonum commune promovetur.

An præter ea, de quibus conventum, ad bonum commune promovendum quis teneatur.

Si de quibusdam in ſpecie convenitur, pactum ſocietati ad-

jicitur. Pacta vero adjecta in contractu, cui adjiciuntur, quædam equidem immutant; non vero vertunt in aliud. Quamvis adeo de eo conveniatur, quod unusquisque finis, cujus gratia ſocietas contrahitur, conſequendi cauſa facere debeat; id tamen adhuc agitur, ut conjunctis viribus finem ſocietatis conſequi conentur ſocii, quippe quod ad ſocietatem requiritur (§. 1.). Quamdiu igitur ſocietas ſubſiſtit, unusquisque ſociorum nullam prætermittere debet occaſionem, qua commune bonum promovere poteſt, etſi facere debeat, quid ipſi ſpecialiter fuerit demandatum.

§. 15.

De obligatione communi per propriam non penitus ſublata.

Quoniam ſi in ſocietate in ſpecie fuerit conventum, quid a quolibet ſociorum fieri debeat, data tamen occaſione aliud præterea facere quis poſſit, quo bonum commune promovetur, is ad hoc faciendum obligatur (§. 14.), communis vero obligatio eſt, qua ſocii omnes pro virili facere tenentur, quod ad commune bonum conſequendum requiritur, & propria, qua quis in ſpecie certi quid facere debet (§. 13.); *obligatio propria non penitus tollit communem, ſed communis ſubſiſtit, quatenus cum propria conſiſtere poteſt.*

Si plura in ſocietate ſunt agenda, ea inter ſocios diſtribuuntur non eo animo, ut bonum commune minus promoveatur, quam poterat promoveri, quippe quod promoveri, quantum datur, utique volunt omnes, cum ut promoveatur omnium interſit. Atque adeo abſonum foret ſtatuere, quod is ſit paciſcentium animus, ut obligatio communis penitus tollatur, & ejus loco introducantur propriæ, aut, ſi uni ſaltem, vel alteri ſocio aliquid in ſpecie demandetur, ut is ab omni obligatione communi liberatus eſſe debeat.

§. 16.

De cura ſalutis ſocietatis.

Unusquisque ſociorum curæ ſalutem ſocietatis habere debet. Etenim unusquisque ſociorum obligatur facere, quod ad finem

finem ſocietatis conſequendum facere poteſt (§. 7.), nec hæc obligatio tollitur, etiamſi in ſpecie ad quid faciendum obligetur (§. 14.). Ea igitur ipſi debet eſſe cura, ut non modo ipſe haud impeditus progrediatur ad finem ſocietatis conſequendum, verum etiam ut progrediantur conſocii. Quamobrem cum in non impedito progreſſu ad finem ſocietatis conſequendum conſiſtat ſalus ſocietatis (§. 11.); unusquisque ſociorum ſalutem ſocietatis curæ habere debet.

Nemo inficiabitur, ſalutem ſocietatis unicuique ſocio curæ eſſe debere: quod cum fieri nequeat, niſi obligatio quoque communis teneat ſocios, etſi ſingulorum quædam ſit propria, quemadmodum ex demonſtratione liquet; qui concedit, ſalutem ſocietatis unicuique ſociorum curæ eſſe debere, is affirmare nequit per obligationem propriam tolli penitus communem.

§. 17.

In quo ea conſiſtat. Quoniam unusquisque ſociorum curæ habere debet ſalutem ſocietatis (§. 16.), ſalus autem ſocietatis conſiſtit in non impedito progreſſu ad finem ſocietatis conſequendum (§. 11.); *ſocius quilibet non modo facere debet, quod ipſe poteſt, verum etiam, quantum datur, curare ut faciant alii, quæ ad finem conſequendum requiruntur, neque ſolum a ſe, verum etiam ab aliis removere impedimenta, quæ obſtant, quo minus finem ſocietatis conſequi detur*, conſequenter *etiam conſilio ac ope adjuvare conſocios, quando iisdem indigent.*

Ita nimirum ſaluti ſocietatis demum proſpicitur, quæ unicuique ſociorum curæ cordique eſſe debet, ac ſocii uniuntur, ut corpus quoddam unum conſtituant, cujus ſingula membra contendunt ad conſervationem totius, quo ipſo & ſingula ſervantur.

§. 18.

De eo, quod *Nemo ſociorum facere debet, quæ fini ſocietatis quomodocunque*

in ſocietate prohibitum. *quę adverſantur, nec quicquam eorum omittere, quod ad finem ſocietatis conſequendum conferre poteſt, vel ad quod faciendum in ſpecie obligatur.* Unusquisque enim obligatur facere, quicquid ad finem conſequendum facere poteſt, & quod ut ab ipſo fiat ſpecialiter conventum fuit (§. 7.), nec obligatio communis per propriam tollitur (§. 15.). Enimvero qui ad hoc faciendum obligatur, ad contrarium non faciendum etiam obligatur (§. 722. *part. I. Jur. nat.*). Quamobrem nemo ſociorum facere debet, quæ fini ſocietatis quomodocunque adverſantur. *Quod erat unum.*

Si quis obligatur ad aliquid faciendum, tum moraliter neceſſe eſt ut faciat (§. 118. *part. I. Phil. pract. univ.*), neque adeo in arbitrio ipſius poſitum, utrum facere velit, an nolit. Quamobrem cum quilibet ſocius facere obligetur, quod ad finem ſocietatis conſequendum facere poteſt, & quod ut ab ipſo fiat in ſpecie conventum fuit (§. 7.); nemo quoque ſociorum omittere debet quicquam, quod ad finem ſocietatis conſequendum conferre poteſt, vel ad quod faciendum in ſpecie obligatur. *Quod erat alterum.*

Habemus adeo principium generale determinandi facta tam poſitiva, quam negativa in ſocietate prohibita.

§. 19.

De negligentia ſociorum prohibita. Quoniam ſocius negligens eſt, qui ea omittit, quæ ad finem ſocietatis conſequendum conferre poteſt, vel ad quæ facienda in ſpecie obligatur (§. 750. *part. I. Phil. pract. univ.*), nemo autem ſociorum quicquam omittere debet, quod ad finem ſocietatis conſequendum conferre poteſt, vel ad quod faciendum in ſpecie obligatur (§. 18.); *nemo ſociorum negligens eſſe debet.*

Negligentia in genere conſiſtit in omiſſione eorum, quæ certo fine fieri debent (§. 750. *part. I. Phil. pract. univ.*) Quam-

Quamobrem in ſocietate negligentia ſociorum conſiſtit in omiſſione eorum, quæ ab ipſis ad finem ſocietatis conſequendum fieri debent. Atque adeo hinc facile judicare datur, num ſocius aliquis negligentiæ reus exiſtimandus ſit.

§. 20.

Quoniam negligentia conſiſtit in omiſſione diligentiæ *De diligen-*
(§. 757. *part. I. Phil. pract. univ.*), adeoque diligens eſt, qui *tia ſociorum*
negligens non eſt, id quod etiam ex collatione definitio- *naturaliter*
num negligentiæ ac diligentiæ ſtatim pateſcit (§. 750. 751. *præcepta.*
part. I. Phil. pract. univ.), nemo autem ſociorum negligens eſſe debet (§. 19.); *Quilibet omnino ſocius diligens eſſe debet.*

Idem etiam oſtenditur hoc modo. Unusquisque ſociorum facere debet, quicquid ad finem ſocietatis conſequendum facere poteſt, & quod ut ab ipſo fiat ſpecialiter conventum fuit (§. 7.). Quamobrem cum diligens ſit ſocius, ſi ea omnia facit, quæ ad finem ſocietatis conſequendum facere poteſt, & ut ab ipſo fiant, ſpecialiter conventum fuit (§. 751. *part. I. Phil. pract. univ.*); quilibet omnino ſocius diligens eſſe debet.

Diligentia adeo virtus eſt, quæ ſocium ornat ac commendat. Cumque ea in genere conſiſtat in commiſſione omnium, quæ certo fine fieri debent (§. 751. *part. I. Phil. pract. univ.*); diligentia ſociorum utique conſiſtit in commiſſione eorum, quæ ad finem ſocietatis conſequendum fieri poſſunt ac debent. Atque adeo hinc facile judicabitur, utrum ſocius aliquis ſit diligens, nec ne.

§. 21.

Quoniam finis, cujus gratia ſocietas contracta, com- *De non fa-*
mune ſocietatis bonum eſt (§. 11.), conſequenter quod fini *ciendo eo,*
ſocietatis adverſatur, communi bono adverſatur, nemo au- *quod com-*

 tem

muni bono adverſum. tem ſociorum facere debet, quæ fini ſocietatis quomodocunque adverſantur (§. 18.); *nemo ſociorum facere debet, quæ communi bono adverſantur*, conſequenter *ſocius bonum proprium promovere nequit cum neglectu communis, vel in præjudicium communis.*

Socius ad commune bonum promovendum pro virili obligatur (§. 12.). Quamobrem ipſi permiſſum eſſe nequit, ut faciat, quæ eidem adverſantur (§. 722. *part. 1. Jur. nat.*). Et quia negligens eſſe non debet (§. 19.), nec bonum commune negligere licet, ut conſulat privato, multo minus autem ſuum quærere poteſt in præjudicium communis, ſeu cum detrimento ſociorum.

§. 22.

De vitandis iis, quæ ſaluti ſocietatis adverſantur. *Nemo ſociorum quicquam facere debet, quod ſaluti ſocietatis adverſatur.* Unusquisque enim ſociorum ſalutem ſocietatis curæ habere debet (§. 16.). Quamobrem cum per ſe pateat, eum ſalutem ſocietatis curæ non habere, qui facit, quod eidem adverſatur, lex autem præceptiva, ſimul ſit prohibitiva contrarii (§. 722. *part. 1. Jur. nat.*); nemo ſociorum quicquam facere debet, quod ſaluti ſocietatis adverſatur.

Salus ſocietatis conſiſtit in non impedito progreſſu ad finem ſocietatis conſequendum (§. 11.). Quod adeo hunc progresſum impedit ſive facto, ſive non facto ſocii; id eidem adverſatur. Perpendenda hic ſunt, quæ paulo ante ſpecialius de hac cura ſalutis ſocietatis commemoravimus.

§. 23.

Extraneus quinam dicatur. *Extraneus* dicitur reſpectu nimirum ſocietatis, qui membrum ſocietatis non eſt. *Omnis* adeo *extraneus eſt non ſocius & contra* (§. 4.).

Extraneus vocabulum relativum eſt, atque adeo extraneus non dici-

dicitur niſi in relatione ad ſocietatem, in qua quibus comprehenſus non eſt.

§. 24.

Socii pati non debent, ut extraneus ſaluti ſocietatis officiat. Debent enim curæ habere ſalutem ſocietatis (§. 16.), adeoque id agere, ne progreſſus ad finem ſocietatis conſequendum ullo modo ab alio quocunque, conſequenter ab extraneo impediatur (§. 23.). Quamobrem pati minime debent, ut extraneus ſaluti ſocietatis officiat.

De non patiendo, ut extraneus ſaluti ſocietatis officiat.

Multa cautione hic opus eſt, ne propoſitio præſens in abuſum trahatur. Primo enim commune bonum, qui finis ſocietatis eſt, non confundendus, cum ſalute ſocietatis, quæ in non impedito progreſſu ad finem conſequendum exiſtit (§. 11.). Quamobrem non ſtatim ſaluti ſocietatis adverſatur, quod bono communi obeſt. Quamvis adeo extraneus jure ſuo uſus faciat, quod bono communi parum favet, ut, ſi non faceret, id magis promoveri poſſet; non tamen ideo dici poterit adverſari ſaluti ſocietatis, quoniam te non impedit, quo minus facias, quæ ad finem ſocietatis conſequendum fieri datur. Deinde quoque ipſa impedimenti notio probe expendenda, ne impedire progreſſum ad finem ſocietatis conſequendum putetur, qui non impedit. Qui enim agentem impedit, actione contraria efficere debet, quo minus is agere poſſit, dum agere vult. E. gr. in ſocietate negotiatoria intendi lucrum conſtat tanquam finem, & id ipſum bonum ſocietatis commune eſt. Poteſt aliquis jure ſuo uſus antevertere lucrum veſtrum; non tamen propterea dici poteſt adverſari ſaluti ſocietatis veſtræ. Enimvero ſi quis inſtitorem veſtrum corrumpit, ut vili pretio ſibi vendat, quod multo cariori vendere poterat ac debebat; is facit, quod ſaluti ſocietatis veſtræ adverſatur, adeoque ferendum non eſt. Idem eodem modo intelligitur, ſi dolo det damnum aliud.

§. 25.

§. 25.

De jure non patiendi, ut ſocius unus faciat, quæ communi bono vel ſaluti ſocietatis adverſantur.

Conſocii pati non tenentur, ut ſocius faciat, quæ communi bono adverſantur, vel ſaluti ſocietatis repugnant. Nemo enim ſociorum facere debet, quæ communi bono adverſantur (§. 21.), vel ſaluti ſocietatis (§. 22.). Quamobrem cum ſociis competat jus cogendi conſocium, ut ſatisfaciat obligationi ſuæ (§. 9.), adeoque etiam jus non patiendi, ut faciat, quod eidem adverſatur; conſocii pati non tenentur, ut ſocius unus faciat, quæ communi bono adverſantur, vel ſaluti ſocietatis repugnant.

Nimirum quando ſocii ſocietatem contrahentes inter ſe conveniunt, quod operam dare velint, ut conjunctis viribus finem ſocietatis conſequantur (§. 1.), adeoque bonum commune promovere ac ſalutem ſocietatis curæ habere (§. 11.), ſinguli quoque ſe univerſis obligant, quod nil admittere velint, quod communi bono, vel ſaluti ſocietatis adverſatur, atque adeo promiſſione mutua, qua ſeſe ſibi invicem obligant (§. 363 *part. 3. Jur. nat.*), ſinguli in univerſos transferunt jus non patiendi, ut quis eorum faciat, quæ communi bono adverſantur, vel ſaluti ſocietatis repugnant (§. 361. *part. 3. Jur. nat.*). Etenim qui ſe obligat, quod operam dare velit, ut ad finem ſocietatis conſequendum ſuum pro virili conferat; is ad ea omnia ſe obligaſſe intelligitur, quæ ad eam conſequendum requiruntur, & ad non faciendum, quæ eidem adverſantur, idemque in eos, quibus ſeſe ad hoc obligat, transfert jus ipſum cogendi, ut faciat, & non patiendi, ut non faciat, quod obligationi contractæ convenit, vel faciat, quod eidem adverſatur. Nimirum ſemper perpendendum eſt, quid contineat promiſſum, ac inde æſtimanda eſt obligatio ac jus contrahentium, cum nemo ſibi alterum obligare poſſit ultra voluntatem ſuam, nec plus ab eo juris acquirere, quam is in ipſum transferre voluit (§. 382. *part. 3. Jur. nat.*).

§. 26.

§. 26.

Si ſocietas ſimpliciter contrahatur de fine quodam conjunctis viribus conſequendo; ſociorum omnium eadem obligatio eſt, idem jus. Etenim ſi ſimpliciter dicatur, quod vires conjungere velint, qui ſocietatem contrahunt ad finem communem conſequendum; ſinguli obligantur facere, quod ad finem conſequendum facere poſſunt (§. 7.), conſequenter etiam ad non faciendum, quod eidem quomodocunque adverſatur, nec ad omittendum, quod facere poteſt (§. 18.). Omnium igitur ſociorum eadem eſt obligatio (§. 382. *part. 3. Jur. nat.*). *Quod erat unum.*

Quando obligationes ac jura ſociorum æqualia.

Enimvero ex obligatione naſcitur jus (§. 23. *part. 1. Jur. nat.*), conſequenter quorum eadem eſt mutua obligatio, illis etiam eadem competunt jura. Quamobrem cum eadem ſit ſociorum omnium obligatio, ſi ſocietas ſimpliciter contrahatur de fine quodam conjunctis viribus conſequendo, *per demonſtrata*, erit tum etiam ſociorum omnium idem jus. *Quod erat alterum.*

Oſtenditur etiam hoc modo. Quoniam obligationes ac jura ſociorum metienda ſunt ex fine ſocietatis atque ex iis, de quibus in pacto ſpecialiter conventum fuit (§. 10.), conſequenter ſi nihil ſpecialiter fuerit dictum, ex ſolo fine ſocietatis; quando ſocietas de fine quodam conjunctis viribus conſequendo ſimpliciter contrahitur, ex ſolo fine deduci debet omnis ſociorum obligatio ac jus omne. Quamobrem cum ex eodem fine, quatenus conjunctis viribus conſequendus, nonniſi eadem deduci poſſit obligatio, ac ex eadem obligatione nonniſi idem jus oriatur, quoniam nulla adeſt reſpectu diverſorum ſociorum unum idemque promittentium ratio diverſitatis, ſine qua tamen diverſa quædam obligatio, vel jus quoddam diverſum oriri nequit (§. 382. 428. *part. 3. Jur. nat.*); quando ſocietas de fine quodam con-

conjunctis viribus conſequendo ſimpliciter contrahitur, ſociorum omnium eadem obligatio idemque jus eſt.

Vidimus jam in anterioribus in contrahenda ſocietate unumquemque ſocium ſeſe obligare ceteris ad commune bonum ſocietatis promovendum & ſalutem ejusdem curæ habendam (*not.* §. 8.), ita ut quoad actiones huc requiſitas renunciet libertati ſuæ naturali, vi cujus ipſi permittendum, ut agat, quod libuerit (§. 156. *part. 1. Jur. nat.*). Quodſi ergo quis ſeſe alteri obligare noluerit, niſi in quantum alter viciſſim ipſi obligatur; diverſa cur eſſe debeat utriusque obligatio, ratio omnino nulla eſt, conſequenter ex obligatione mutua nec diverſa oriri poſſunt jura. Nihil ergo in propoſitione præſente difficultatis ſupereſt, modo rem penitius inſpicias, quemadmodum fieri debet. Obligatio autem diſtinguenda eſt ab actuali præſtatione ejus, quod debetur. Quamvis enim omnes ſocios eadem obligatio teneat, non tamen propterea neceſſe eſt, ut præſtationes ſingulæ ſingulorum eædem ſint: id quod non modo implicat in obligatione ad præſtationes in genere definitas, veluti quod unusquisque ſociorum ad finem ſocietatis conſequendum conferre debeat, quantum poteſt, verum etiam ſæpius inutile foret, ut duo vel prorſus idem actu facerent adeoque idem bis fieret, quod ſemel fieri ſufficiebat. Quamobrem etſi eadem ſit ſociorum obligatio in genere ſpectata, fieri tamen poteſt, ut unus ad quid faciendum obligetur, ad quod ceteri non obligantur, & viciſſim alii obligentur ad faciendum, ad quod ipſe non obligatur. Abunde hoc patebit ex tractatione ſpeciali in ſubſequentibus. Idem quoque intelligitur de jure, quod ab ejus exercitio diſtinguendum. Quamvis enim jus prorſus idem ſit, non tamen ideo neceſſe eſt, ut in ejus exercitio nulla appareat diverſitas, cum unicuique jure ſuo uti liceat, quando occaſio utendi ſeſe offert, quæ pro diverſitate circumſtantiarum reſpectu ſociorum omnium non eadem eſt. Abſit itaque, ut diverſitate præſtationum ejus, quod debetur, in ſingulari ad diverſitatem obligationis & a diverſitate, quæ in exercitio juris actuali deprehenditur, ad diverſitatem juris argumentari velis.

§. 27.

§. 27.

Si expreſſe conveniatur, ut unus ſociorum ad aliquid præſtandum obligatus ſit, ad quod ceteri non ſunt, vel uni cuidam competat jus, quod ceteri non habent; ſociorum omnium non eadem eſt obligatio, nec idem prorſus jus. Patet hoc ex definitione diverſitatis in genere. Neque enim obligationes ac jura unius ſocii ſubſtitui poſſunt in locum obligationum ac jurium alterius, ut ſalva maneant omnia prædicata vi eorundem utrique tribuenda: id quod diverſitatem arguit (§. 183. *Ontol.*). *Quando jura & obligationes ſociorum ſint diverſa.*

Propoſitio præſens per ſe ſatis manifeſta eſt, ut ſine probatione ſumi poſſit, niſi omnia ad primas notiones reducere volueris: id quod in ſyſtemate Philoſophiæ univerſæ, quale nos adornamus, minime reprehendendum.

§. 28.

Societas æqualis eſt, in qua ſociorum omnium eædem ſunt obligationes ac jura eadem. *Grotius* de J. B. & P. lib. 1. c. 1. §. 3. vocat *ſocietatem ſine inæqualitate.* Aſt *inæqualis ſocietas* eſt, in qua unius ſocii plures ſunt obligationes vel jura plura, quam alterius, ſeu in qua non omnes ſocii iisdem obligationibus tenentur, nec eodem utuntur jure. *De ſocietate æquali & inæquali.*

In ſocietate æqualitas & inæqualitas ſpectari nequit niſi reſpectu ſociorum, inter quos contrahitur. Socii autem cum conſiderentur tanquam perſonæ morales; in iisdem ſpectanda non veniunt niſi jura ac obligationes (§. 70. *part. 1. Jur. nat.*). Immo non ſunt ſocii, niſi quatenus ſeſe mutuo ſibi invicem ad certa obligant, ac ideo certo jure utuntur. A ſociorum adeo juribus atque obligationibus derivanda eſt omnis ſocietatum diverſitas.

§. 29.

Quoniam in ſocietate æquali ſociorum omnium eædem ſunt obligationes ac jura eadem (§. 28.), perſonæ autem mo- *De æqualitate ſociorum.*

Digitized by Google

rales æquales ſunt, quarum eadem ſunt jura & obligationes eædem (§. 78. *part. 1. Jur. nat.*); *in ſocietate æquali ſocii omnes æquales ſunt.*

Vide, quæ de æqualitate hominum in ſenſu morali annotavimus (*not.* §. 78. *part. 1. Jur. nat.*). Quoniam vero ſocietas pactum, vel quaſi pactum eſt (§. 1.); æqualitas in ſocietate oritur ex pacto, vel quaſi pacto, quo ea nititur. Quamobtem cum natura homines æquales ſint (§. 81. *part. 1. Jur. nat.*); maxime naturale eſt, ne ab æqualitate in ſocietate recedatur, niſi ratio prægnans urgeat, aut finis ſocietatis iſtiuſmodi ſit, ut eandem non ferat.

§. 30.

An prærogativa locum habeat in ſocietate æquali.

Quia in ſocietate æquali ſociorum omnium eadem ſunt jura (§. 28.), adeoque uni præ ceteris eodem jure utentibus nullum competat jus, quod ceteri non habent, prærogativa autem jus eſt, quod alicui præ aliis ceteroquin eodem jure utentibus competit (§. 93. *part. 1. Jur. nat.*); *in ſocietate æquali ſocio nulli prærogativa quædam competit.*

Quodſi adeo ſocius unus in ſocietate æquali prærogativam quandam prætendit; id ſine omni jure facit, adeoque a ceteris ferendum non eſt.

§. 31.

De jure univerſorum in ſingulos in ſocietate æquali.

Similiter quia *in ſocietate æquali* ſociorum omnium eædem ſunt obligationes atque jura eadem (§. 28.); *unus ceteris non magis obligatur, quam ipſi eidem obligantur, nec univerſis jus majus eſt in unum, quam in alium, immo uni tantundem juris eſt in ſingulos ceteros, quantum cuilibet horum in ipſum.*

Nimirum jus univerſorum in ſingulos oritur ex jure ſingulorum in ſe invicem, quatenus jura ſingularia in unum coaleſcunt, quod una exerceri debeant.

Digitized by Google

§. 32.

Cum in ſocietate æquali ſocii omnes æquales ſint (§. 29.), quod vero uni æqualium licitum, id etiam licitum alteri, & quod uni non licet, idem nec liceat alteri (§. 96. *part. I. Jur. nat.*); *quod in ſocietate æquali ſocio uni licitum, id etiam licitum alteri, & quod uni non licet, idem nec licet alteri.* *De eo, quod in ſocietate æquali ſingulis licitum.*

Jus vero non vertendum eſt in licentiam, quaſi ſine ulla reſtrictione facere poſſis, quod libet, ſi unus ſibi hanc licentiam ſumat (§. 150. *part. I. Jur. nat.*). Id enim repugnat iis, quæ antea demonſtrata ſunt (§. 18. *& ſeqq.*). Quid liceat, ex jure æſtimandum (§. 170. *part. I. Phil. pract. univ.*), non ex eo, quod ſocio cuidam, qui parum curat, quid ſit officii ſui, vel jure ſuo abutitur, lubet. Hoc enim cum ferendum non ſit in ſocio (§. 9. 25.), nec tu facere potes, quia ille facit. Ita male argumentaris: ſocius unus negligens eſt. Ergo etiam mihi licet eſſe negligentem. Nimirum antequam ita argumenteris, inquirendum eſt, num quod faciat ſocius ſit licitum. Quodſi deprehendas, id eſſe illicitum; inferendum erit, hoc tibi quoque non licere, nec te defendet factum conſocii. Tenendum quoque eſt, ſermonem hic non eſſe niſi de eo, quod in ſocietate licitum, vel illicitum: ſocius enim in iis, quæ facit, hic ſpectatur tanquam ſocius, reliquæ ipſius actiones, quæ ad ſocietatem nullum reſpectum habent, ad te non pertinent. Fruitur in iisdem libertate ſua naturali, vi cujus ipſi permittendum quidem, quod facit (§. 156. *part. I. Jur. nat.*), unde tamen tibi non naſcitur jus idem faciendi. Quamvis vero hoc ſatis tritum ac vulgare videatur; indies tamen experimur plurimos in eo peccare, quod jus ſociorum ob paritatem ad talia extendatur, quæ in eo minime comprehenduntur. Naſcitur hinc præpoſterum ſtudium imitandi ſocios, de quo plura nobis dicenda erunt, quando de Rep. acturi ſumus.

§. 33.

Denique quoniam in ſocietate æquali ſocii omnes æquales ſunt (§. 29.), inter æquales vero nulla eſt præcedentia (§. 105. *An præcedentia lo-* *cum habeat*

in ſocietate æquali. (§. 105. *part. I. Jur. nat.*); *in ſocietate æquali nulli ſocio præcedentia competit*, conſequenter cum præcedentia ſit jus prioritatis in ordine a pluribus ſimul obſervando (§. 104.) *nulli ſocio jus prioritatis competit, ſi certa ſerie quædam fieri neceſſe fuerit*, adeoque *quilibet eum in ſerie locum occupare poteſt, quem caſus commodum obtulerit, vel quem voluerit, nec datur in ſocietate æquali certus quidam ordo neceſſario obſervandus.*

Nulla datur in ſocietate æquali ratio ſufficiens, cur unus præcedere debeat alterum, vel certum quendam locum occupare, ſi certa ſerie quædam fieri neceſſe fuerit. E. gr. ponamus ſocios æquales convenire de negotio aliquo deliberaturos; quando menſæ aſſidere debent, nullus obſervandus neceſſario ordo eſt, ſed unusquisque quemlibet locum occupare poteſt, prout caſus tulerit. Jus commune eſt ſingulis ad locum quemcunque, quemadmodum in communione primæva ad res quascunque. Sicuti in hac quilibet rem, qua indiget, apprehendere poteſt pro lubitu ſuo; ita quoque in ſocietate æquali naturaliter quilibet eum locum occupare poteſt, quem voluerit, aut ſibi commodum judicaverit. Sicuti vero in communione primæva rem, quam quis apprehendit, invito eripere nequit; ita etiam in ſocietate æquali ſocius alius locum ſocio relinquere tenetur, quem occupavit, niſi volens eundem cedat. Quodſi adeo ad ea animum advertas, quæ de communione primæva demonſtrata ſunt in parte ſecunda, quid hic juris ſit, facile perſpicies, nec verendum eſſe patebit, ut ſublata præcedentia turbis aperiantur fores.

§. 34.

De inæqualitate ſociorum in ſocietate inæquali. Cum in ſocietate inæquali non omnium ſociorum eadem ſit obligatio, nec omnes eodem jure utantur (§. 28.), in ſenſu autem morali homines inæquales ſint, quorum non eadem ac totidem ſunt jura, nec eædem, neque totidem obligationes (§. 79. *part. I. Jur. nat.*); *in ſocietate*

tate

tate inæquali ſocii inæquales ſunt, ſaltem non omnes æquales ſunt.

Nimirum non obſtat, quo minus in ſocietate inæquali quidam ſint, qui eadem obligatione tenentur & eodem jure utuntur: quodſi enim æqualis eſſe debeat ſocietas, neceſſe eſt ut ſingulos eadem teneat obligatio, ac ſingulis idem jus competat (§. 28.). Nulla autem utilitate ſocietas, in qua ſocii quidam æquales, alii inæquales ſunt, diſtingueretur a ſocietate tam æquali, quam inæquali, tanquam ex utraque mixta, aut inæqualis ſubdivideretur in perfecte talem, in qua ſcilicet ſocii ſinguli inæquales ſunt, ac imperfecte talem, in qua alii ſunt æquales, alii inæquales: ſed entia multiplicarentur præter neceſſitatem. Sane ſi hoc modo procedere velles, diſtinguenda etiam foret ſocietas, in qua ſocii inæquales ceteris inter ſe æquales ſunt, ab ea, in qua non ſunt. Quodſi enim unicuique tribuas jus, quod ſocium inæqualem facit, & iis, qui æquales ſunt, jus dem, atque hoc quoque obſervaveris de ſingulorum obligationibus; facile perſpicies, ſubtilitates iſtas in diſtinguendo inutiles eſſe ac ſuperfluas.

§. 35.

Quoniam in ſocietate inæquali ſocius unus vel plures jus quoddam habent, quod ceteris eodem licet ceteroquin jure utentibus non competit (§. 28.), jus autem iſtiusmodi prærogativa eſt (§. 93. *part. 1. Jur. nat.*); *in ſocietate inæquali ſocio uni, vel pluribus prærogativa competit, immo etiam inter eos, qui præ ceteris prærogativam quandam habent, uni eorum prærogativa quædam competere poteſt.* *De prærogativa in ſocietate inæquali.*

In caſu particulari facile judicabitur, in quonam prærogativa iſta conſiſtat, nimirum in jure, quo conſocios vincit. Ita e. gr. in ſocietate negotiatoria prærogativa ſocii eſt, ſi quis particeps fuerit tantummodo lucri, non vero damni, cum inter ſocios æquales damnum atque lucrum commune ſit.

§. 36.

§. 36.

De prærogativa in ſocietate inæquali.

Quoniam præcedentia prærogativa quædam eſt (§. 108. *part. 1. Jur. nat.*), in ſocietate autem inæquali ſocio uni præ altero prærogativa quædam competere poteſt (§. 35.); *in ſocietate inæquali præcedentia locum habet*; conſequenter cum præcedentia ſit jus prioritatis in ordine a pluribus ſimul obſervando (§. 104. *part. 1. Jur. nat.*), ſi idem a ſociis fieri debeat eodem loco, vel tempore eodem, certus obſervandus eſt ordo.

Ita in conventibus alius prior eſt loco, alius poſterior; &, quando in vota coëundum, alius prior fert votum, alius poſterior, jure nimirum quilibet ſuo.

§. 37.

Intrinſeca ſociorum æqualitas & extrinſeca inæqualitas.

Socii intrinſece æquales ſunt, quorum omnia jura eadem ſunt & qui iisdem prorſus obligationibus tenentur. *Extrinſece* autem *inæquales*, qui ceteroquin æquales ſola præcedentia differunt.

Præcedentia nimirum per ſe nihil facit ad finem ſocietatis conſequendum, quod facile patet per definitionem (§. 104. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum jura & obligationes ſociorum, unde reſultat eorum æqualitas, vel inæqualitas (§. 78. 79. *part. 1. Jur. nat.*), ex fine ſocietatis metienda ſint (§. 10.); inter ſocios æquales præcedentia ratione intrinſeca deſtituitur, atque aliunde, quam ex natura ſocietatis deſumenda ratio ejus eſt, conſequenter ea extrinſeca ratione nititur. Atque ideo extrinſece inæquales apte dicuntur. Nimirum jura & obligationes ſociorum qua talium ex natura ſocietatis fluunt, ſive immediate, quando ex fine ſocietatis deducuntur, ſive mediate, quando ex iis, quæ inde fluunt, ulterius derivantur: quæ vero præterea per conventionem accedunt, non tam ad eſſe, quam ad bene eſſe ſpectantia, propter rationes aliunde deſumtas, adeoque extrinſecas, ſuperadduntur.

§. 38.

§. 38.

Qui ſocietatem æqualem ſimul contrahunt, de præcedentia pro lubitu convenire poſſunt: qui vero poſtea accedunt, eum ſervare debent ordinem, prout in ſocietatem veniunt. In ſocietate enim æquali nulli ſocio præcedentia competit (§. 33.). Quamobrem ſi qui ſimul ſocietatem æqualem contrahunt, ab ipſorum arbitrio unice dependet, utrum præcedentiam admittere velint, nec ne, conſequenter pro lubitu de eadem convenire poſſunt (§. 698. *part. 3. Jur. nat.*). *Quod erat unum.* ***De præcedentia in ſocietate æquali introducenda.***

Enimvero ſi quis poſtea accedit, cum præcedentia jus ſit (§. 104. *part. 1. Jur. nat.*), jus autem quæſitum nemini invito auferri poſſit (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*), is proximum ab eo tenere debet locum, qui in ſocietate ultimus erat. Patet adeo qui ſocietati jam conſtitutæ nomen ſuum dant, eum ſervare debere ordinem, prout in ſocietatem veniunt. *Quod erat alterum.*

Equidem non negamus, quando plures ſimul in ſocietatem coëunt æqualem, & de præcedentia convenire velint, eos non ſine ratione eandem definire debere, cum nihil faciendum ſit temere (§. 278. *part. 3. Jur. nat.*), & ubi nulla datur ratio neceſſitatis, detur tamen adhuc ratio convenientiæ; quoniam tamen unicuique liberum eſt, in quod conſentire velit, in jure autem externo non ſpectandum veniat, quid ſit melius, aut convenientius, ſed ad quid ſeſe alter alteri obligare voluerit (§. 382. *part. 3. Jur. nat.*), ideo pro lubitu de præcedentia convenire poſſunt. Ac parum refert, quænam ſint rationes, cur hoc potius, quam alio modo de præcedentia ſtatuere velint; cum in iis, qui poſtea ſocietati jam conſtitutæ nomen ſuum dant, eædem attendi nequeant, *per partem alteram præſentis.*

§. 39.

Si quis in ſocietatem ſola præcedentia inæqualem, vel ubi is obſervatur ordo, prout quis in ſocietatem venit, recipitur, conſenſu ***De præcedentia ex-***

traordinaria in ſocietate ceteroquin æquali concedenda.

ſociorum ei locus quicunque extra ordinem concedi poteſt, immo unus ei locum ſuum cedere poteſt ſine præjudicio conſocii alterius. Cum præcedentia jus ſit (§. 104. *part. I. Jur. nat.*), quilibet autem jus ſuum alteri cedere poſſit, quamdiu nihil fit contra jus tertii (§. 117. *part. 3. Jur. nat.*); præcedentiam quoque qui jam ſunt in ſocietate ei, qui poſtea in eandem venit, cedere poſſunt, quando nulli eorum invito præcedentia aufertur (§. 239. *part. I. Phil. pract. univ.*). Quodſi ergo quis in ſocietatem, ubi is obverſatur ordo, prout quis in ſocietatem venit, recipitur, ei conſenſu ſociorum locus quicunque extra ordinem concedi poteſt. *Quod erat unum.*

Similiter quia unusquisque jus ſuum alteri cedere poteſt, quando nihil fit contra jus tertii (§. 117. *part. 3. Jur. nat.*), in ſocietate, ubi is ordo obſervatur, prout quis in ſocietatem venit, unus quoque ſociorum ei locum ſuum cedere poteſt, quando alteri non invito aufertur præcedentia, conſequenter ſi id fiat ſine præjudicio conſocii alterius. *Quod erat alterum.*

Cum ceſſio pendeat a voluntate cedentis, niſi quatenus prohibetur quicquam committere, quod eſt contra jus tertii cujusdam (§. 117. *part. 3. Jur. nat.*); facile patet, eorum ſufficere conſenſum, qui jure ſuo quæſito privantur. Quodſi ergo ultimus ei, qui recipitur, locum ſuum cedat, nullius præterea ſocii conſenſu opus eſt. Quodſi vero non fuerit ultimus, locum ſuum eidem cedere nequit ſine conſenſu eorum, qui ipſum ordine ſequuntur. Hæc nimirum intelligenda ſunt in ſtatu naturali, ubi ſocietas nullius juri ſubjecta eſt, qui de iis, quæ ad eam pertinent, pro lubitu ſuo diſponere poteſt. Neque enim hic ſocietates conſideramus, niſi quales obtinent in ſtatu naturali, ubi libertate naturali fruuntur ſinguli, qui in ſocietatem coëunt, & tota ſocietas eadem libertate gaudet reſpectu extraneorum. Cavendum itaque, quemadmodum in aliis, ne ad ſocietates in ſtatu civili contractas promiſcue applicentur,

quæ

quæ hic demonſtrantur. Ceterum ubi nullus obſervatur ordo, adeoque præcedentia omnis exulat, quilibet locum, quem occupavit, alteri cedere poteſt, ſine ullius conſocii conſenſu, cum hac ceſſione nemini auferatur jus ſuum quæſitum, nemini jus competente niſi ad eum locum, quem ipſe prior occupavit, quemadmodum jam ante monuimus (*not.* §. 33.).

§. 40.

De præcedentia in ſocietate inæquali.

In ſocietate inæquali ei, qui plus juris habet, vel etiam ceteris paribus ad finem ſocietatis conſequendum, ſeu ad commune bonum promovendum plus conferre obligatur, naturaliter præcedentia competit; niſi aliter conveniatur. Qui enim in ſocietate inæquali plus juris habet, quam ſocii reliqui, is utique ceteris præfertur, & quidem vi pacti, quo ſocietas contracta (§. 10.). Quamobrem cum nulla ratio intrinſeca adſit, cur inter ſocios æquales, qui eadem habent jura, cumque iisdem obligationibus teneantur (§. 28.), idem etiam ad finem ſocietatis conſequendum, conſequenter ad commune bonum promovendum conferre tenentur (§. 11.), detur præcedentia (§. 33.); multo minus in ſocietate inæquali deprehenditur ratio, cur ſocius, qui tantundem juris habet, vel etiam minus ad bonum commune conferre obligatur, quam alter, huic præferatur, atque præcedat. Decet igitur & aptum eſt ſocio, qui plus juris habet, vel etiam plus ad commune bonum conferre obligatur, ut præcedat (§. 194. *part. I. Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum quod decet juri naturæ conveniat (§. 204. *part. I. Phil. pract. univ.*); eidem quoque convenit, ut in ſocietate inæquali præcedat ſocius, cui plus juris eſt, vel qui ad commune bonum plus conferre obligatur. Naturaliter itaque præcedentia eidem competit.

Idem etiam oſtenditur hoc modo. Si per naturam ſocietatis ſocio præcedentia competere debeat, neceſſe eſt ut ratio aliqua ab ipſo ſocio qua tali, ſeu ab eo, quo a conſo-

ciis differt, deſumi poſſit, cur is præcedere debeat. Enimvero ſocii in ſocietate inæquali non differunt niſi per jura, quæ habent, atque per obligationes, quibus tenentur (§. 28.). Ratio igitur præcedentiæ petenda eſt a jure, quo ſocius unus differt ab altero, vel ab obligatione, qua bonum commune promovere tenetur (§. 12.). Quamobrem ſi de ſocio æſtimandum, utrum ſcilicet ei præcedentia debeatur, nec ne; æſtimatio fieri debet ex jure, quo ceteris ſociis præſtat, vel ex eo, quod plus ceteris ad commune bonum conferre obligatur. Naturaliter igitur præcedentia competere debet ei, qui plus juris habet, vel plus ad bonum commune conferre tenetur ſociis ceteris. *Quod erat unum.*

Enimvero quamvis in ſocietate inæquali ei, qui plus juris habet, vel qui plus ad commune bonum conferre obligatur quam ſocii ceteri, naturaliter competat præcedentia, *per demonſtrata;* cum tamen quilibet jus ſuum remittere poſſit (§ 117. *part. I. Jur. nat.*), qui ſocietatem ineunt pro lubitu de præcedentia convenire poſſunt. Quod ergo de eadem fuerit conventum, id obtinebit (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*). *Quod erat alterum.*

Quando de præcedentia quæſtio eſt, quid deceat & aptum ſit ſociis quæritur. Atque adeo de decoro quæſtio eſt (§. 194. *part. I. Phil. pract. univ.*), & ratio convenientiæ ſufficit. Lex autem naturæ de decoro etiam diſponit (§. 204. *part. I. Jur. nat.*), & quomodo diſponat, ratio convenientiæ manifeſtat. Quando itaque in ſocietate inæquali de præcedentia non convenitur, ſequendum omnino id, quod decet, & in hoc tacite conſentire intelliguntur qui ſocietatem ineunt, quando de præcedentia nihil expreſſe dicitur. Subinde adeo in omnium oculos incurrit quod decet, ut abſurdum habeatur contrarium.

§. 41.

Quomodo de præce- Quoniam *in ſocietate inæquali* de præcedentia pro lubitu convenire poſſunt ſocii (§. 40.); *ſi ita viſum fuerit,* in eadem

etiam

etiam nulli ſocio competere poteſt praecedentia, ſed quilibet eum occupare poteſt locum, quem caſus commodum obtulerit, vel quem voluerit, quemadmodum in ſocietate æquali (§. 33.), *praecedentia* propter rationes extrinſecas *concedi poteſt ei, qui jure inferior eſt, vel minus quam ſocii ceteri ad bonum commune confert, vel mutuo conſenſu ſociorum certa praecedentiæ lex ſanciri poteſt.*

dentia in ſocietate inæquali conveniri poſſit.

Stat nimirum de præcedentia conventa pro ratione ſociorum voluntas, ex qua hoc jus metiendum. Ceterum exiſtimandum non eſt, quaſi, ſublata præcedentia, nullus ſit ordo, ſed mera confuſio. Quoniam enim occupatio tribuit jus ad eum locum, quem quis prior occupavit; ordo hic oritur quaſi momentaneus, qui in caſu præſenti obtinet & in quolibet alio variabilis, cum,qui naturaliter obtinet,vel ex conventione (§.40.), conſtans ſit, in quolibet nimirum caſu ſemper idem.

§. 42.

In ſocietate quacunque quoad praecedentiam, quam quis extra ſocietatem habet, non attenduntur alia, quæ ad perſonam ſocii, ſed praecedentia non qua talis pertinent. Quoniam ſocium, tanquam perſonam moralem, jura & obligationes faciunt, quæ a ſocietate veniunt (§. 70. *part. 1. Jur. nat.* & §. 4. *h.*), in ſocietate autem ſocius non conſideratur niſi qua ſocius; in ea quoque non ſpectantur niſi jura & obligationes, quæ eidem tanquam ſocio competunt. Quando igitur de præcedentia in ſocietate adeoque jure quodam, quod ſocio competere debet (§. 104. *part. 1. Jur. nat.*). quæſtio eſt; naturaliter quoad eam non attenditur præcedentia, quam quis extra ſocietatem habet, nec attenduntur alia, quæ ad perſonam ſocii, ſed non qua talis pertinent.

Quænam in ſocii determinanda non attendenda.

Naturaliter adeo non repugnat, ut ultimus ſit ſeu infimus in ſocietate, qui extra eandem ſocios omnes præcedit, nec merita, quæ quis extra ſocietatem habet, aptum efficiunt, ut in ſocietate præcedentia eidem conferatur. Alia eſt exiſtimatio-

nis, alia præcedentiæ ratio, vt nec exiſtimatio ſocii, qua talis, eidem naturaliter tribuat præcedentiam, & majoris exiſtimationis eſſe poſſit qui non præcedit, quam qui præcedit.

§. 43.

De præcedentia ſucceſſori competente.

Si quis in ſocietatem recipitur ſucceſſor ejus, qui plus juris habuit, vel etiam ceteris paribus ad commune bonum plus conferre obligatus fuerat; ei naturaliter competit præcedentia, niſi aliter fuerit conventum. Etenim ſi quis ſuccedit ei, qui plus juris habuit, vel etiam ceteris paribus ad commune bonum plus conferre obligatus fuerat; is in ſocietate plus juris habet, vel etiam ceteris paribus ad commune bonum plus conferre obligatur, quod per ſe patet. Enimvero ſi quis in ſocietate plus juris habet, vel etiam ceteris paribus ad commune bonum plus conferre obligatur, ei naturaliter præcedentia competit, niſi aliter conventum fuerit (§. 40.). Quamobrem quoque naturaliter præcedentia competit ei, qui in ſocietatem recipitur ſucceſſor ejus, qui plus juris habuit, vel etiam ceteris paribus ad commune bonum plus conferre obligatus fuerat, niſi aliter conventum fuerit.

Socius qua ſocius individuum morale eſt, quod in diverſis ſubiectis phyſicis idem ſubſiſtit. Etſi adeo individuum phyſicum mutetur, non tamen mutatur morale, quando circa jura & obligationes nulla mutatio accidit, cum individuum morale faciant jura & obligationes (§. 70. *part. 1. Jur. nat.*). Quodſi ergo præcedentia adhæreat hiſce juribus, vel obligationibus, ſi eadem cadunt in ſucceſſionem, huic etiam præcedentia competit. Hæc quidem ita ſe habent, quamdiu aliud non placuerit. Alias enim ſtandum eſt eo, quod conventum (§. 41.).

§. 44.

Quinam in ſocietate de-

Quid in ſocietate finis conſequendi gratia fieri debeat, communi ſociorum conſenſu determinandum. Socii enim ad finem ſocie-

ſocietatis conjunctis viribus conſequendum ſeſe invicem ſibi obligant (§. 1.), adeoque omnium eſt ſtatuere, quid fieri debeat, nec cuilibet permiſſum eſt pro ſuo arbitratu facere, quod libuerit. Quamobrem quid fieri debeat, communi ipſorum conſenſu determinandum (§. 658. *part. 1. Phil. pract. univ.*). *terminare debeat, quid faciendum ſit.*

Finis cauſa ſocietas contrahitur (§. 1.), atque adeo omnium intereſt, ut eundem conſequantur. Finem conſequi non datur ſine mediis (§. 937. *Ontol.*). De mediis adeo deliberandum, & quibusnam utendum ſit, ſtatuendum. Dum adeo finis conſequendi gratia vires conjungunt, omnes quoque animæ facultates uniunt, ut intellectus ſingulorum ſit communis univerſorum, atque ideo de mediis deliberandum eſt univerſis & communi conſenſu determinandum, quibusnam uti mediis velint. Immo ſi permiſſum eſſet unicuique facere, quod ipſi ſoli viſum, contrariæ voluntates haud raro in contrarium tenderent, atque adeo unus alterum impediret, quo minus ad commune bonum conferret, quod conferre poterat, aut faceret, quæ eidem adverſantur: id quod utique ſaluti ſocietatis foret adverſum (§. 11.).

§. 45.

Quoniam in ſocietate communi ſociorum conſenſu determinandum, quid fieri debeat finis conſequendi cauſa (§. 44.); *quando ſocietas contrahitur, omnium ſociorum conſenſu ſtatuendum eſt de iis, quæ conſtanter ac ſemper eodem modo fieri debent.* Et quoniam unusquisque facere obligatur, quod ab ipſo ut fiat conventum fuit (§. 7.), *quando ſocietate contracta communi ſociorum conſenſu ſtatutum fuit, quænam ab iis conſtanter ac ſemper fieri debeant, juxta haſce regulas actiones ſuas determinare obligantur ſocii.* *De actionibus ſociorum certo modo determinandis.*

Neceſſe eſt, ut ſocii in eo conſentiant, quomodo bonum commune promovere velint (*not.* §. 44.), ne quid omittatur, quod finis conſequendi gratia fieri debet, nec committatur, quod fieri

ſieri non debet. Immo conſtare debet, ad quid ſinguli ſingulis, ſinguli univerſis & univerſi ſingulis obligentur, & quænam univerſis ac ſingulis competere debeant jura. Quodſi ergo in ſocietate omnia ordine fieri debeant, quemadmodum fieri neceſſe eſt, ſi ſalus ſocietatis omnibus ac ſingulis curæ cordique eſſe debeat (§. 12. 16.); de iſtis omnibus unanimi conſenſu ſtatuendum eſt, quod commodum viſum fuerit: quod ubi factum fuerit, nemini amplius liberum eſt facere, vel non facere, quod ſibi viſum fuerit, ſed firmiter tenenda eſt regula, quæ ab univerſis ſingulis præſcripta. Atque hac ratione obtinetur, ut una ſit omnium voluntas, quæ eſt anima ſociorum, quatenus unum corpus conſtituunt. Perinde nimirum eſt, ac ſi ſocii omnes ſimul nonniſi unica eſſent perſona, in qua facultas cognoſcitiva, appetitiva, averſativa & locomotiva nonniſi unica reſideret, & ſocii ſinguli eſſent totidem membra ejusdem corporis, conſequenter ac ſi actiones omnes ſociorum ab eadem perſona proficiſcerentur, atque ad communem finem tanquam ultimum ſapienter dirigerentur. Membra corporis noſtri conjunctis viribus agunt, ut finem communem conſequi detur. Quemadmodum itaque eadem per eſſentiam atque naturam ſuam ad id determinati ſunt; ita etiam ſocii tanquam membra unius corporis voluntate ſua facti eadem voluntate determinari debent, ut conjuncti viribus finem ſocietatis conſequantur: id quod fit eo, quem diximus, modo.

§. 46.

De legum neceſſitate & jure eas ferendi.

Quælibet ſocietas ſuas habere debet leges & eidem competit jus ferendi leges de iis, quæ ad eandem ſpectant. Quando enim ſocietas contrahitur, ſocii omnes conſentire debent in ea, quæ conſtanter ac ſemper eodem modo fieri debent, & juxta eas regulas, in quas conſenſerunt, actiones ſuas determinare obligantur (§. 45.). Quamobrem cum regula, juxta quam actiones noſtras determinare obligamur, lex ſit (§. 131. *part. I. Phil. pract. univ.*); quælibet ſocietas ſuas habere debet leges. *Quod erat unum.* Quo-

Digitized by Google

Quoniam ſocietas ſuas habere debet leges, *per demonſtrata*, natura autem homines omnes liberi ſunt (§. 146. *part. 1. Jur. nat.*), nec per hoc omnes ſimul juri alterius ſubjiciuntur conjunctim, quod conjunctis viribus finem quendam conſequi ſtudeant; ideo nemo alius leges ipſis præſcribere poteſt, quomodo ad eundem contendere debeant, ſed vi libertatis naturalis ipſis permittendum, ut ſuo ſtent judicio (§. 156. *part. 1. Jur. nat.*). Societati igitur competit jus ferendi leges de iis, quæ ad eandem ſpectant (§. 156. *part. 1. Phil. pract. univ.*). *Quod erat alterum.*

Poſterius etiam oſtenditur hoc modo. Quando ſocietas contrahitur, ſocii omnes communi conſenſu ſtatuere debent, quaenam finis conſequendi cauſa conſtanter ac ſemper fieri debeant (§. 45.). Quamobrem cum condere teneatur leges de iis, quæ ad ſocietatem ſpectant (§. 131. *part. 1. Phil. pract. univ.*), lex autem naturæ tribuat jus ad eos actus, ad quos nos obligat (§. 158. *part. 1. Phil. pract. univ.*); eadem quoque ſocietati tribuit jus ferendi leges de iis, quæ ad ſocietatem ſpectant.

Immo idem quoque oſtenditur ita. Quilibet ſocius obligatur facere, quod ad finem conſequendum facere poteſt, & quod ut ab ipſo fiat ſpecialiter conventum fuit (§. 7.). Quamobrem cum ſuas habere debeat leges *per demonſtrata*, juxta quas determinandæ ſunt actiones ad ſocietatem ſpectantes (§. 131. *part. 1. Phil. pract. univ.*), lex autem naturæ tribuat jus ad ea, ſine quibus obligationi ſatisfacere non poſſumus (§. 159. *part. 1. phil. pract. univ.*); ſocietati quoque tribuit jus ferendi leges de iis, quæ ad eandem ſpectant.

Tanta eſt legum in qualibet ſocietate neceſſitas, ut recte dixerit *Ariſtoteles*, nec ſceleratiſſimam latronum ſocietatem ſine lege ſubſiſtere poſſe. Perinde vero eſt, ſive leges conſenſu ex-

preſſo condantur, ſive tacito recipiantur, ſequendo id, quod in iſtiusmodi ſocietate moris eſt. Qui enim per ſe non ſapiunt, alios imitantur. Abſit itaque, ut tibi perſuadeas, tum ſocietatem eſſe ſine lege. Sane ad mores tanquam legem provocare ſolent ſocii, ſi quis eorum facit, quod iisdem adverſatur, atque ex iis judicium ferunt de obligationibus ac juribus ſocialibus. Valent autem mores inſtar legis, non quatenus in aliis ſocietatibus obtinent, ſed quatenus ab ea, quæ alias imitatur, approbantur, ut adeo abſonum foret ſtatuere, quaſi ſocietas una alteri præſcriberet leges, quas obſervare deberet. Quando enim ſocietas aliqua mores alterius ſequitur, cum hoc libere faciat, perinde omnino eſt ac ſi ipſamet ſibi ferret has leges, quatenus ſocii tacite conſentiunt in hanc legem quod mores alterius ſocietatis colere velint. Quæ enim moribus iſtis conformia ſunt, habenda ſunt pro legibus particularibus præceptivis ex generali iſta fluentibus, quemadmodum illis contraria pro legibus prohibitivis & per eosdem licita pro permiſſivis. Ceterum facile patet, ſocietatem in propoſitione præſente non præciſe ſumi in eo ſignificatu, quem vocabulo vi definitionis tribuimus (§. 1.); ſed eum tantiſper immutari, homonymia facile permittenda. Ne tamen circa eam ſcrupuloſioribus dubium quoddam ſuperſit; ſequentem addere lubet definitionem, quæ ſignificatum vocabulo in propoſitione præſente convenientem continet.

§. 47.

Homonymia vocabuli ſocietatis explicata.

Societas quoque dici ſolet ipſa multitudo hominum finis cujusdam conſequendi cauſa conſociatorum, ſeu ſibi mutuo promittentium, quod conjunctis viribus finem quendam ut conſequentur ſtudere velint. Quodſi pactum, quo ſeſe ſibi invicem ad hoc obligant, *Conſociationem* ad vitandam homonymiam dicere malis, per nos hoc licet.

Quamvis methodus accurata requirat, ut ejusdem vocabuli idem conſtanter ſit ſignificatus (§. 143. *Diſc. prælim.*), adeoque omnis vitetur homonymia (§. 326. *Log.*); lex tamen hæc

facile

facile admittit exceptionem, quando verendum non eſt, ut homonymia pariat confuſionem, quia ex prædicato, quod ſubjecto tribuitur, ſtatim apparet, quinam ſit vocabuli ſignificatus a definitione recedens. Ita in propoſitione præcedente quilibet non monitus intelligit, ſocietatem non ſumi pro pacto, quo homines conſociantur, quemadmodum habet definitio (§. 1.), ſed pro ipſa multitudine hominum conſociatorum. Utrumque ſignificatum probat uſus loquendi, etſi prior convenientior ſit ad demonſtrandum ea, quæ tenenda ſunt de iſtiusmodi conſociationibus; poſterior vero aptior videatur ad nonnulla enuncianda. Uterque autem cum facile diſcernatur ex iis, quæ dicuntur, ut nulla metuenda ſit confuſio, multo minus verendum, ne quæ dicuntur, perperam intelligantur; ſignificatus poſterior absque ulla ſcrupuloſitate admitti poterat, & tanto magis permittendum, ut eidem juxta priorem fiat locus, poſtquam perinde ac prior diſtincte explicatus fuit.

§. 48.

Societati integrum eſt leges, quando viſum fuerit, tollere & immutare ac novas condere. Leges enim conduntur communi ſociorum conſenſu (§. 45.), jure ipſis competente (§. 46.), conſequenter leges ſunt, quia volunt, ut ſint. Quamobrem cum leges condantur de iis, quæ ad ſocietatem ſpectant (§. 44.), adeoque extraneorum non interſit, quibus inter ſe legibus utantur ſocii, homini autem non modo naturaliter competat jus voluntatem ſuam mutandi, quando mutata fertur in melius (§. 374. *part. 3. Jur. nat.*), verum etiam ipſi permittendum ſit, ut eam actu mutet, quamdiu nil agit contra jus alterius (§. 377. *part. 3. Jur. nat.*); tam jure interno leges tollere, immutare ac novas condere licet, quoties bonum commune ac ſalus ſocietatis hoc exigit (§. 12. 16.), quam externo, quotiescunque viſum fuerit. Integrum adeo eſt ſocietati leges, quandocunque viſum fuerit, tollere, mutare ac novas condere.

De legum mutatione.

Si leges tollantur, vel immutentur, in quibus nihil deſiderari poterat, vel novæ condantur, quæ fini ſocietatis parum conveniunt; non recte facit ſocietas, atque eo nomine reprehendenda venit, immo quatenus ad recte agendum naturaliter obligamur (§. 189. *part. 1. Phil. pract. univ.*), peccat (§. 440. *part. 1. Phil. pract. univ.*), jure tamen externo hoc ipſo permiſſum. Vi enim libertatis permittendum, ut ſuo ſtet judicio (§. 156. *part. 1. Jur. nat.*). Hic potiſſimum reſpicitur jus externum, cujus fundamentum eſt libertas naturalis (§. 398. *part. 3. Jur. nat.*), ſocietati perinde competens quoad ea, quæ ad ſocietatem ſpectant, quemadmodum hominibus ſingulis quoad actiones ſuas (§. 146. *part. 1. Jur. nat.*). Quemadmodum itaque homo quilibet in agendo prorſus independens eſt a voluntate alterius, nec in eo dependet niſi a ſeipſo (§. 153. *part. 1. Jur. nat.*); ita quoque ſocietas independens a voluntate extranei cujuscunque, nec in iis, quæ ad eandem ſpectant, dependet niſi a ſeipſa, ſeu conſentiente ſociorum voluntate, quæ ſocietatis voluntas habetur. Leges adeo de iis, quæ ad ſocietatem ſpectant, ferre ac latas iterum tollere & immutare, iisdemque alias addere poteſt, prouti eidem viſum fuerit. Ne tamen faciat, quod minus rectum eſt, quid expediat ex fine ſocietatis dijudicandum (§. 7.). Sicuti vero communis ſociorum conſenſus requiritur, quando leges primum conduntur (§. 45.); ita quoque tolli nequeunt niſi communi eorundem conſenſu, neque aliter etiam quicquam in iis immutari poteſt.

§. 49.

Quid proprie leges ſint.

Leges præſcribunt media, quibus finis ſocietatis obtinetur. Societas enim contrahitur finis conſequendi cauſa (§. 1.) Enimvero qui vult finem, media etiam velit neceſſe eſt (§. 941. *Ontol.*) Quamobrem cum communi ſociorum conſenſu determinandum ſit, quid finis conſequendi gratia in ſocietate fieri debeat (§. 44.); de mediis quoque inter ſe convenire iidem debent, quibus finem obtinere datur (§. 698. *part. 3.*

Jur.

Jur. nat.). Quoniam igitur quæ finis conſequendi gratia decernunt, ut fiant, ſunt regulæ, juxta quas actiones ſuas determinare obligantur ſocii (§. 45.), hæ autem ſunt leges, quas condunt (§. 131. *part. 1. Phil. pract. univ.*), nec niſi per eas ſocius unus univerſis obligari poteſt (§. 10.); ideo patet, leges præſcribere media, quibus finis ſocietatis obtinetur.

Oſtenditur etiam hoc modo. Leges ſunt regulæ, juxta quas ſocii qua ſocii actiones ſuas determinare obligantur (§. 131. *part. 1. Phil. pract. univ.*), conſequenter cum ſocii obligentur ea facere, quæ ad finem ſocietatis conſequendum faciunt (§. 7.), eædem præſcribunt, quid fieri debeat, ut ſocietas finem, cujus gratia inita (§. 1.), conſequatur. Quamobrem cum ea, per quæ finem conſequi datur, ſint media (§. 937. *Ontol.*); leges præſcribunt media, quibus finis ſocietatis obtinetur.

Cum ſocietas finis conſequendi cauſa contrahatur (§. 1.); ſociis quoque qua ſociis non aliæ competunt actiones, niſi quæ ad finem conſequendum faciunt. Hæ actiones ſunt media, quibus finem conſequi datur. Leges eaſdem determinant, atque adeo media finem conſequendi præſcribunt. Quoniam in ſocietate omnia referuntur ad finem, cujus gratia inita (§. 1.); de nullis quoque actionibus ſociorum diſponi poteſt a ſocietate, niſi quæ reſpectum quendam ad finem ejuſdem habent. Qualeſcunque igitur fuerint actiones, de quibus leges diſponunt, eædem ſemper ad finem referuntur. Quamvis vero rationes legum non ſemper deſumantur immediate a fine; in eum tamen tandem reſolvuntur, aut certe reſolvi debent. Quodſi contingere ſupponas, ut feratur lex, cujus ratio a fine non derivatur, ea perperam pro lege ſocietatis habetur. Et ſi vel maxime ad eam ſancte colendam ſeſe ſibi invicem obligent ſocii; non tamen obligatio hæc venit ex ſocietate, ſed ex promiſſione ſocietati extrinſeca, quæ etiam ſine ea locum habere poterat. E. gr. Ponamus ſocios inter ſe convenire, quod decimam lucri partem pauperibus dare velint.

Hac lege quidem tenentur ſinguli; non tamen qua ſocii, ſed quatenus pacto, quod adjicitur ſocietati, obligantur. Nimirum hoc in caſu perinde eſt, ac ſi quis de ſuo certam partem pauperibus dare ſeſe ceteris obligaſſet.

§. 50.

De neceſſitate cuſtodiæ legum ad ſalutem ſocietatis.

Quoniam leges præſcribunt media, quibus finis ſocietatis obtinetur (§. 49.), ſine mediis autem is obtineri nequit (§. 937. *Ontol.*); ad finem ſocietatis conſequendum progredi non datur ſine legum cuſtodia (§. 138. *part. 1. Phil. pract. univ.*), conſequenter cum ſalus ſocietatis in non impedito progreſſu ad finem ſocietatis conſequendum conſiſtat (§. 11.); *ſine legum cuſtodia ſalus ſocietatis ſubſiſtere nequit.*

Quando leges ſervantur, ſocii ſinguli faciunt, quod iisdem præſcribitur (§. 138. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Atque ita progrediuntur, quantum in ipſis eſt, ad finem ſocietatis conſequendum. Salus adeo ſocietatis tanta eſt, quanta per ſocios eſſe poteſt (§. 11.). Quodſi enim extrinſecus adveniant impedimenta inevitabilia atque inſuperabilia; id referendum inter adverſa, quæ toleranda, mutari autem non poſſunt. Salutem ſocietatis unusquisque ſociorum curæ habere debet (§. 16.), ſed quantum in poteſtate eſt, cum ad impoſſibilia nemo ſeſe alteri obligare poſſit (§. 209. *part. 1. Phil pract. univ.*).

§. 51.

De transgreſſione legum non ferenda.

Quoniam ſine legum cuſtodia ſalus ſocietatis ſubſiſtere nequit (§. 50.), unusquisque vero ſociorum ſalutem ſocietatis curæ habere debet (§. 16.); *in ſocietate ferendum non eſt, ut a lege recedatur, aut ab uno vel altero ſocio fiat, quod eidem adverſatur,* conſequenter *transgreſſio legum minime ferenda* (§. 139. *part. 1. Phil. pract. univ.*).

Noſſe media, quibus finis obtinetur, non ſufficit, ut eum conſequaris, ſed ſi conſequi velis, iisdem utendum. Quamobrem ſi finis ſocietatis obtineri, nec ea gratis contracta eſſe debe-

debeat (§. 1.), non ſufficit condere leges ſalutares, ſed curandum inprimis ut ſerventur. Legum adeo transgreſſio minime ferenda (§. 138. 139. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quodſi leges non ſerventur perinde eſt, ac ſi nullæ eſſent. Nil proſunt leges quam maxime ſalutares, niſi ſerventur. Haud poſtrema igitur cura ſocietatis eſt, omni modo præcavere, ne contra leges quid committatur, utendo ſuo jure, quod univerſis in ſingulos competit (§. 9.).

§. 52.

De jure pœnarum & præmiorum.

Societati jus eſt ſanciendi pœna legum obſervantiam, tum etiam præmia proponendi, qui obſervaverint. Etenim ſocietati competit jus ferendi leges de iis, quæ ad eandem ſpectant (§. 46.), & transgreſſio legum minime ferenda (§. 51.). Singuli adeo ſocii obligandi ſunt ad legum obſervantiam (§. 118. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum ad ſervandam legem poſitivam, quales ſunt leges ſocietatis (§. 44. *h.* & §. 149. *part. 1. Phil. pract. univ.*), homo aliter obligari nequeat, quam pœnis atque præmiis (§. 300. *part. 1. Phil. pract. univ.*); ſocietati jus eſt ſanciendi pœna legum obſervantiam, tum etiam præmia proponendi, qui obſervaverit.

Quoniam ſocietas pactum, vel quaſi pactum eſt (§. 1.); ſocii ſibi invicem promittunt, aut promittere ſaltem præſumuntur, quod ſtare velint iis, de quibus fuerit conventum (§. 788. *part. 3. Jur. nat.* & §. 45. *h.*), conſequenter quod leges obſervare velint (§. 131. *part. 1. Phil. pract. univ.* & §. 45. *h.*). Atque adeo ex promiſſione iſta naſcitur obligatio obſervantiæ legum (§. 363. *part. 3. Jur. nat.*), quam obligatio naturalis firmat, quatenus lex naturæ pactorum obſervantiam injungit (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*). Hactenus itaque ſocii naturaliter obligantur obſervare leges. Idem etiam patet hoc modo. Unusquisque ſociorum ſalutem ſocietatis curæ habere debet (§. 16.). Quamobrem cum ſine legum cuſtodia, vel obſervantia ſalus ſocietatis conſiſtere nequeat (§. 50.); unusquisque ſocio-

rum

rum naturaliter obligatur ſervare leges. Enimvero naturalis iſta obligatio non ſemper efficax eſt, quia indies experimur, homines non ſemper ſua veluti ſponte facere, quod eſt officii ſui, ac ſuo loco rationes reddemus evidentes, cur in eo vel negligentes, vel refractarios ſeſe præbeant. Contingit itaque etiam in ſocietate, ut legem, quam obſervare debebant, transgrediantur ſocii. Ubi ergo obligatio naturalis non ſufficit, ut caveatur, ne quid contra leges, ſalutis ſocietatis fulcrum (§. 50.), committatur; obligatio poſitiva requiritur, tanquam medium unicum cohibendi transgreſſionem legum. Enimvero obligatio poſitiva ſine ſanctione pœnali, qua pœna adjicitur legi poſitivæ (§. 289. *part. 1. Phil. pract. univ.*) & præmiorum promiſſione introduci nequit (§. 301. *part. 1. Phil. pract. univ.*); legum adeo obſervantia in ſocietate pœna ſancienda, vel præmiorum etiam promiſſione procuranda. Ipſa igitur lex naturæ ſocietati tribuit jus ſanciendi pœna legum obſervantiam, tum etiam præmia proponendi, qui obſervaverint (§. 159. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Nimirum omnis obligatio poſitiva vim ſuam accipit a naturali, & jus poſitivum defendit ipſa lex naturæ; alias enim illa coactio phyſica illicita, & hoc impunitas agendi inter homines erit. Non igitur inconſultum duximus originem juris pœnarum in ſocietate altius repetere. Ceterum facile patet, pœnarum metu caveri, ne ſocii contra legem quid committant, præmiis autem obtineri, ut in legibus obſervandis magis circumſpectos ac diligentes ſeſe præbeant. Quando vero præmiis, quando pœnis ſancienda ſit obſervantia legum, & quibusnam præmiis ac pœnis locus ſit, in caſibus particularibus rectius oſtendetur.

§. 53.

Quomodo pœnæ & præmia decerni debeant.

Quoniam ſocietati jus eſt ſanciendi pœna legum obſervantiam, tum etiam præmia proponendi, qui obſervaverint (§. 52.), quicquid vero in ſocietate finis conſequendi gratia fieri debet, communi ſociorum conſenſu determinandum (§. 44.); *pœnæ ac præmia legibus addenda decerni debent communi ſociorum conſenſu.*

Pœna

Digitized by Google

Pœnæ adeo ac præmia, quibus introducitur in ſocietate obligatio poſitiva a naturali diſtincta & ad eam accedens eandemque firmans (*not.* §. 52.), efficiuntur voluntate ſociorum, ac ideo humana ſunt, non naturalia; quicquid enim voluntate hominum conſtituitur, humanum eſt, naturale autem, quod ipſa natura conſtituit.

§. 54.

Quia pœnæ ac præmia decernenda ſunt communi ſociorum conſenſu (§. 53.), *pœnarum ac præmiorum qualitas & quantitas a voluntate ſociorum dependet:* quoniam tamen per pœnas ac præmia intenditur obſervantia legum (§. 52.), tanquam finis (§. 617. *part. 1. Phil. pract. univ.*), adeoque eadem media ſunt, quibus id obtineri debet, ut ſocii ſinguli leges obſervent, nil vero contra eas committant (§. 937. *Ontol.*); *tales ac tanta legibus addendæ ſunt pœnæ, quæ ad cohibendam legum transgreſſionem, quantum datur, ſufficiunt, talia ac tanta proponenda ſunt præmia, quæ obſervantiam totam appetitui commendant, ſeu ad hoc ſufficiunt, ut appetitus rationi obediat.* *Quales ac quanta pœnæ, qualia ac quanta præmia eſſe debeant.*

Pœnæ equidem & præmia arbitraria ſunt, quatenus ab arbitrio ſociorum dependet, num & qualia ac quanta præmia legum obſervantiæ addere velint: arbitrium tamen ratio regit, ne jus pœnas ac præmia legibus addendi vertatur in licentiam, ac a vitiis labem contrahat exercitium juris. Lex naturæ dat ſocietati jus ad pœnas & præmia decernendum (§. 52.), aſt non in ſpecie determinat illorum qualitatem ac quantitatem: quatenus tamen obligat ad recte (§. 189. *part. 1. Phil. pract. univ.*), ſapienter atque prudenter agendum (§. 254. 258. *part. 1. Jur. nat.*), pœnæ quoque ac præmia, ſive qualitatem, ſive quantitatem ſpectes, ita determinanda ſunt, ſicuti ratio, ſapientia ac prudentia jubet. Oppido adeo falluntur, qui arbitrium ſociorum adeo liberum cenſent, ut eorum voluntas ſit loco rationis, quaſi illud nulla prorſus lege regatur. Nimirum quando pœnæ ac præmia conſtituta ſunt, ſociis ſingulis rationis lo-

co eſt voluntas univerſorum; aſt quando conſtitui debent, aliæ omnino rationes attendendæ ſunt, ne quid conſtituatur, quod minus rectum ſit, aut ſapientiæ ac prudentiæ adverſum. Idem intelligitur de legibus humanis & de iis, quæ arbitrii humani eſſe dicuntur, in genere. Quodſi homines lubenter facerent, quod eſt officii ſui, conſequenter ſocii, ad quod faciendum obligantur; nullis opus eſſet pœnis, nec locus eſſet præmiis. Enimvero quia non omnes rationi obediunt, ſed appetitu in tranſverſum aguntur; ideo pœnis a deviis retrahendi & præmiis in viam rectam alliciendi.

§. 55.

De obligatione ſociorum ad pœnam ſubeundam & præmia præſtanda.

Socii ſinguli obligantur univerſis ad pœnam ſubeundam, ſi contra legem, cujus obſervantia pœna ſancita, quid commiſerint, & univerſi ſe obligant ſingulis, quod præmia obſervantiæ legum adſcripta præſtare velint. Quoniam enim pœnæ communi ſociorum conſenſu legibus adduntur (§. 53.), ſinguli declarant, quod pœnam ſubire velint, ſi contra legem quid commiſerint, ſeu eam non obſervaverint, atque in univerſos transferunt jus eam a ſe exigendi, cum alias fruſtra decernerentur, conſequenter ſinguli promittunt univerſis, quod pœnam ſubire velint, ſi quid contra legem commiſerint, cujus obſervantia pœna ſancita (§. 361. *part. 1. Jur. nat.*). Enimvero homo homini promittendo perfecte ſeſe obligat (§. 363. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem ſinguli ſocii ſeſe obligant univerſis ad pœnam ſubeundam, ſi contra legem, cujus obſervantia pœna ſancita, quid commiſerint. *Quod erat unum.*

Non abſimili modo oſtenditur, univerſos ſeſe obligare ſingulis, quod præmia obſervantiæ legum adſcripta præſtare velint, quatenus nimirum communi conſenſu facta præmiorum utpote ab univerſis præſtandorum adſcriptio continet horum promiſſionem, quæ fit ſingulis. *Quod erat alterum.*

Teme-

Digitized by Google

Temere pœnæ ac præmia legibus adderentur, niſi qui legem violant obligarentur ad pœnam ſubeundam ac qui legem obſervant jus haberent præmium exigendi. Quoniam itaque dum de pœnis ac præmiis conveniunt ſocii, iidem non intelliguntur nihil agere velle; neceſſe omnino eſt, ut ſinguli ſeſe obligent univerſis ad pœnam ſubeundam & univerſi ſingulis ad præmium præſtandum.

§. 56.

De merito pœnæ ac præmii.

Quoniam ſocii ſinguli ſe obligant univerſis ad pœnam ſubeundam, ſi contra legem, cujus obſervantia pœna ſancita, quid commiſerint, univerſi ſe obligant ſingulis, quod præmia obſervantiæ legum adſcripta præſtare velint (. 55.), mereri autem dicimur id, ad quod patiendum ab aliis ob actiones malas obligamur, tum etiam illud, ad quod ob actiones bonas alii nobis obligantur (§. 785. *part. 1. Phil. pract. univ.*); *qui contra legem, cujus obſervantia pœna ſancita eſt, quid committit, pœnam meretur, præmium vero, qui legem obſervavit, cui præmium adſcriptum.* Unde porro patet, *meritum pœnæ conſiſtere in obligatione pœnam ſubeundi, meritum autem præmii in jure præmium exigendi* (§. *cit.*).

Quod pœnæ meritum dicimus, a ſcholaſticis demeritum appellatur, qui meritum in bono, demeritum in malo ſenſu accipiunt. In ſenſu eccleſiaſtico *Reatus* dicitur, qui ſignificatus etiam apud Juriſperitos invaluit, miro, ut ait *Stephanus* in Theſauro L. L. errore. Quemadmodum vero ſignificatus vocabulorum vulgo admodum vagus eſt, ita etiam tam demeritum, quam reatus pro crimine ſeu actione pœna digna accipitur. Sed conſultius nobis fuit retinere vocabulum meriti in eo ſignificatu, quem eidem tribuimus (§. 785. *part. 1. Phil. pract. univ.*), & ab uſu veterum non abhorrere putamus, cum uſu autem loquendi vernaculo conſentire palam eſt.

§. 57.

De jure puniendi ſocium.

Quoniam ſocii ſinguli ſe obligant univerſis ad pœnam ſubeundam, ſi contra legem, cujus obſervantia pœna ſancita, quid commiſerint (§. 55.), ex obligatione autem paſſiva naſcitur jus alteri, cui obligati ſumus (§. 23. *part. 1. Jur. nat.*), *univerſis competit jus puniendi ſocium, ſi contra legem cujus obſervantia pœna ſancita eſt, quid commiſerit*, immo cum ſanctione pœnali introducatur obligatio poſitiva (§. 291. *part. 1. Phil. pract. univ.*), adeoque ſociis ſingulis imponatur neceſſitas obſervandi legem (§. 118. 138. *part. 1. Phil. pract. univ.*), *ſi quis ſocius contra legem, cujus obſervantia pœna ſancita eſt, quid commiſit, ab univerſis puniri actu debet, ſeu pœna ab ea exigenda.*

Finis pœnarum eſt obſervantia legum, quippe quæ per eam intenditur. Qui vult finem conſequi, is etiam medio uti debet (§. 941. *Ontol.*). Niſi pœna exigeretur, metus pœnæ ceſſaret, quo a delinquendo abſtrahendus, qui cupidine contra legem quid committendi corripitur. A jure adeo legis obſervantiam pœna ſanciendi jus puniendi ſeparari nequit & finis pœnæ efficit exactionem neceſſariam, ut omitti non poſſit ſine detrimento ſocietatis. Quamvis autem metus medeatur appetitui ſenſitivo ad actionem legi contrariam proclivi tanquam affectus, qui in eodem reſidet (§. 603. *Pſych. empir.*); non tamen propterea deſinit eſſe pœna motivum voluntatis, quatenus intellectus judicio melius cenſetur omittere actionem lege prohibitam, vel committere præceptam, quam illam committendo, hanc omittendo incurrere malum phyſicum, in quo pœna conſiſtit (§. 285. *part. 1. Phil. pract. univ.*): mali enim repræſentatio utique motivum noluntatis (§. 890. *Pſych. empir.*), & repræſentatio boni, qualis eſt evitatio mali (§. 756. *part. 1. Jur. nat.*), motivum voluntatis eſt (§. 890. *Pſych. empir.*). Qui adeo pœnam legi addit non aliud agit, quam ut motivum actionis omittendæ, vel committendæ cum eadem conjungat. Atque adeo obligatio activa hic quoque eſt connexio motivi

cum

cum actionê, quemadmodum eandem in genero definivimus (§. 118. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). Quamvis enim metu pœnæ producatur obligatio paſſiva, qui tamen alterum obligare eodem vult ad actionem omittendam, vel committendam, non cum illius commiſſione, hujus omiſſione connectit metum, ſed malum phyſicum, cujus repræſentatione oritur metus.

§. 58.

Qui in ſocietatem recipitur, promittere tenetur legum ſocietatis obſervantiam, & , niſi expreſſe promittat, tacite tamen eandem promittere intelligitur. Etenim in ſocietate ferendum non eſt, ut a lege recedatur, vel a ſocio quodam fiat, quod eidem adverſatur (§. 51.). Nemo igitur in eandem recipi poteſt niſi ſub hac conditione, quod leges ſocietatis ſervare velit. Quamobrem aut expreſſe promittere tenetur legum obſervantiam (§. 361. *part.* 3. *Jur. nat.*), aut, ubi hoc non fit, tacite tamen eandem promittere intelligitur. *De promiſſione ejus, qui in ſocietatem recipitur.*

Quando quis in ſocietatem ſe recipi patitur, eo ipſo declarat, quod iisdem obligationibus teneri velit, qua tenentur reliqui, nec alia affectet jura, quam quæ ceteris competunt, cum illæ obligationes ac jura iſta efficiant ſocium (§. 70. *part.* 1. *Jur. nat.*), nec peculiare quid ſibi ſtipuletur. Ipſa igitur declaratio, quod quis ſocius eſſe velit, etiam continet promiſſionem obſervantiæ legum, ſine qua ſalus ſocietatis conſiſtere nequit (§. 50.) Expreſſa igitur promiſſio, qua opus non erat, ex abundanti accedit, quatenus ſuperflua non nocent.

§. 59.

Quoniam qui in ſocietatem recipitur, tacite obſervantiam legum ſocietatis promittere intelligitur, niſi expreſſe promittat (§. 58.); *qui ex quaſi pacto in ſocietatem recipitur, cum expreſſe nil promittat, legum ſocietatis obſervantiam promittere præſumitur* (§. 504. *part.* 5. *Jur. nat.*). *De promiſſione ejus, qui per quaſi pactum recipitur.*

Nimirum qui in ſocietatem expreſſe conſentit, is tacite conſentit in ea omnia, ad quæ tanquam ſocius obligatur, conſequenter etiam in leges, quæ media præſcribunt ad finem conſequendum neceſſaria (§. 49.), cumque expreſſe promittat, ſe ſocium eſſe velle (§. 1. *h.* & §. 788. *part. 3. Jur. nat.*), tacite quoque legum obſervantiam, ſine qua ſalus ſocietatis conſiſtere nequit (§. 50.), promittit. Quamobrem qui in ſocietatem conſentire præſumitur, is etiam præſumitur conſentire in leges ac promittere legum obſervantiam. Ipſa lex naturæ præſumit conſenſum in eo, quem ad conſentiendum obligat, quando per datas circumſtantias conſentire nequit. Clarius hoc eluceſcet in caſu particulari, ubi ſocietas quaſi pacto contrahitur.

§. 60.

De obligatione eorum, qui in ſocietatem recipiuntur. Cum qui in ſocietatem recipitur promittere teneatur legum ſocietatis obſervantiam & niſi expreſſe promittat tacite tamen eandem promittere intelligatur (§. 58.), quando autem per quaſi pactum recipitur, eandem promittere præſumatur (§. 59.), ex promiſſione autem oriatur obligatio perfecta ad promiſſum adimplendum (§. 363. 431. *part. 3. Jur nat.*); *quamprimum quis in ſocietatem recipitur, ad legum ſocietatis obſervantiam obligatur.*

Quando quis in ſocietatem recipitur, membrum illius ſeu ſocius fit (§. 4.), adeoque ſtatim in eum cadit omnis obligatio, quæ tenet ſocium. Cum ipſa igitur receptione oritur obligatio ad obſervantiam legum, a quibus ut recedat ſocius in ſocietate ferendum non eſt (§. 51.). Concipere ſocium absque obligatione iſta perinde eſt, ac triangulum concipere velle ſine æqualitate angulorum cum duobus rectis, quia jura ac obligationes ad ſocietatem ſpectantia efficiunt ſocium (§. 70. *part. 1. Jur. nat.*), perinde ac tres anguli ex concurſu trium rectarum reſultantes a triangulo ſeparari nequeunt, unde porro neceſſario conſequitur eorundem cum duobus rectis æqualitas, quemadmodum in Elementis demonſtratur.

Digitized by Google

§. 61.

Singulis ſociis jus eſt declarandi voluntatem ſuam de eo, quod fieri debet in caſu emergente, qui ad ſocietatem ſpectat. Cum enim ſocietati propoſitum ſit conjunctis viribus finem quendam conſequi (§. 1.); ſi caſus quidam emergit, qui ad ſocietatem ſpectat, de eo deliberandum, quid finis conſequendi cauſa fieri debeat. Quoniam itaque communi ſociorum conſenſu determinandum, quid finis conſequendi gratia fieri debeat (§. 44.); neceſſe omnino eſt, ut unusquisque declaret voluntatem ſuam de eo, quod fieri debet (§. 658. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Patet itaque ſingulis ſociis jus eſſe declarandi voluntatem ſuam de eo, quod fieri debet in caſu emergente, qui ad ſocietatem ſpectat (§. 156. *part. 1. Phil. pract. univ.*).

De declaratione voluntatis ſuæ in conſultationibus.

Conſultatio, qua disquiritur, quid ſit agendum, vel non agendum (§. 498. *part. 1. Theol. nat.*), præcedit decretum (§. 499. *part. 1. Theol. nat.*), quo determinatur voluntas ad agendum, vel non agendum (§. 497. *part. 1. Theol. nat.*). Quoniam communi ſociorum conſenſu determinandum, quid finis conſequendi cauſa in ſocietate fieri debeat (§. 44.), ſi caſus quidam emergit, in quo tale quid determinandum, ſocii omnino conſultare debent de eo, quod fieri debet, atque voluntatem ſuam de eodem declarare. Jus adeo eandem declarandi naſcitur ex ipſa obligatione conjunctis viribus bonum commune pro virili promovendi (§. 12.), cum finis ſocietatis obtineatur, quando id promovetur (§. 11.).

§. 62.

Declaratio voluntatis ſuæ de eo, quod plurium conſenſu determinandum, dicitur *ſuffragium*, minus quidem Latine, attamen uſitatius *Votum.*

Suffragium vel votum quid ſit.

E. gr. Si certo collegio competit jus eligendi miniſtrum eccleſiæ, ſingulorum membrorum conſenſu determinanda eſt perſona,

ſona, cui hoc munus conferendum. Quando igitur unusquisque declarat, cuinam perſonæ hoc munus conferri debeat; declaratio iſta dicitur votum. Et qui voluntatem ſuam declarat, *votare* dicitur, Latinius *ferre ſuffragium*. Votare nimirum, quod vocabulum poſterioris Latinitatis eſt, proprie idem ſignificat, quod vovere. Enimvero cum rerum cognitioni jam ſtudeamus; conſultius eſt retinere vocabula uſitata, ut quæ dicuntur & facilius intelligantur, & ſuo loco applicentur, quamvis apud probatos autores in eo ſignificatu ea non occurrant.

§. 63.

De jure votandi. Quoniam ſingulis ſociis jus eſt declarandi voluntatem ſuam de eo, quod fieri debet in caſu emergente, qui ad ſocietatem ſpectat (§. 61.), conſequenter quando conſultatur (§. 498. *part. 1. Theol. nat.*), hæc autem declaratio votum eſt (§. 62.); *ſociis ſingulis jus votandi competit*, ſeu *ſinguli votum habent*. Quoniam tamen non modo quilibet juri ſuo, quod naturaliter ipſi competit, renunciare poteſt (§. 118. *part. 3. Jur. nat.*), verum etiam de iis, quæ ad ſocietatem ſpectant, leges condere poſſunt ſocii (§. 46.); ideo *non repugnat, ut ſocii quidam non habeant votum, & quod de jure votandi ſancitum, id valet*, conſequenter *nemo ſibi votum arrogare poteſt, qui per leges habere nequit.*

Naturale omnino eſt, ut ſocii ſinguli habeant votum, quia voto declaratur, quid finis conſequendi cauſa fieri, vel non fieri debeat (§. 62.), hoc vero communi ſociorum conſenſu determinandum (§. 44.). Quoniam tamen jura ſociorum etiam metienda ſunt ex eo, de quo in pacto, quo ſocietas inita, ſpecialiter fuit conventum (§. 10,), & quando ſocietate contracta communi conſenſu quid ſtatutum fuit, id ſingulis obſervandum (§. 45.); de jure votandi ſocii ſancire poſſunt, quod placuerit, atque adeo tenendum erit, quod ſtatutum fuerit. Quodſi vero de eo nihil fuerit definitum, in id conſenſiſſe videntur ſocii, dum ſocietatem contraxerunt, quod naturale eſt: hoc

hoc enim immutatum tacite non intelligitur. Quando paciſcuntur homines, illud naturale eſt, quod fluit ex eo, in quod in genere conſenſerunt, quia de hoc nihil convenientes in id tacite conſenſiſſe cenſendi, quod naturale eſt. Quoniam tamen nemo ſibi alterum obligare poteſt ultra voluntatem ſuam, nec plus juris ab eo acquirere, quam is in ipſum transferre voluit (§. 382. *part. 3. Jur. nat.*); ideo, quod naturale, non ejus neceſſitatis eſt, ut immutari non poſſit.

§. 64.

Votum affirmativum dicitur, quo quis declarat, ſe velle, ut quid fiat, vel ſuam de eo, quod fieri debet, voluntatem: aſt *negativum* vocatur, quo quis declarat, ſe nolle, ut quid fiat, ſeu ſuam de eo, de quo conſultatur, noluntatem. *Voti affirmativi & negativi definitio.*

Quando enim conſultatur, de eo quæritur, quid fieri debeat, vel non fieri debeat. Quodſi quidam affirmant, fieri debere, alii negant; illorum vota affirmativa, horum negativa ſunt; ſi negent omnes erunt vota omnium negativa. Sunt vero adhuc vota affirmativa, ſi quidam volunt hoc fieri debere, alii vero aliud. Vota igitur non modo affirmativa & negativa, verum etiam affirmativa inter ſe contendere poſſunt.

§. 65.

Vota conſentientia dicuntur eorum, quibus idem placuerit, ſeu qui ejusdem ſunt ſententiæ: *diſſentientia* vero illorum, quibus diverſa placent, aut quorum ſententiæ in diverſum abeunt. Per ſe patet, *vota tam affirmativa & negativa diſſentientia eſſe, quam etiam affirmativa diſſentientia eſſe poſſe* (§. 64.). *Vota quando conſentientia, quando diſſentientia.*

Denominatio votorum conſentientium & diſſentientium derivatur a notione conſenſus ac diſſenſus (§. 658. 659. *part. I. Phil. pract. univ.*). Sunt vero vota conſentientia eadem (§. 181. *Ontol.*); diſſentientia diverſa (§. 183. *Ontol.*).

§. 66.

Vota unanimia majora & minora quænam ſint. *Vota unanimia* dicuntur, quando vota omnium conſentientia ſunt. *Vota majora* ſunt vota conſentientia majoris partis; *minora* vero conſentientia partis minoris eorum, qui ſuffragia ferunt. Votorum majorum conjunctio *Pluralitas votorum* appellari ſolet.

Idiomate patrio votum vocare ſolemus eine Stimme, & vota unanimia einhellige Stimmen, majora vero die meiſten Stimmen. Quando vota unanimia ſunt, omnium votantium eadem eſt ſententia, idemque animus, ut adeo ab uno intellectu & una eademque voluntate profecta videantur: id quod etiam de conſentientibus intelligitur. Qui enim idem volunt, eorum de eadem re idem intelligitur judicium.

§. 67.

Paria quando ſint vota. *Vota paria* dicuntur, quando conſentientium ac diſſentientium idem eſt numerus, ſeu quando pro utraque contradictionis parte, vel duabus ſententiis totidem ſunt vota.

E. gr. Si duodecim fuerint, qui ſuffragium ferunt, & ſex affirment aliquid fieri debere. Qui affirmant utique inter ſe conſentiunt, ſeu ejusdem ſunt ſententiæ; qui vero negant id fieri debere, illis diverſa placent, adeoque vota eorum ab illorum votis diſſentiunt. Erunt igitur vota paria. Paritati votorum obſtat, ſi qui diſſentiunt inter ſe non conſentiant: non ſufficit nimirum, ut dimidia pars eorum, qui ſuffragium ferunt, inter ſe conſentiant. Si enim in exemplo, quod dedimus, ſex fuerint, qui inter ſe conſentiunt; quibus non idem placet, hi omnes quidem ab iisdem diſſentiunt, quamvis eorum quoque ſententiæ non ſint concordes, ut adeo ſex conſentire, ſex ab illis diſſentire recte dicantur, nondum tamen inde ſequitur votorum paritas.

§. 68.

Negotium quid ſit & in *Negotium* dicitur complexus omnium actionum ad aliquid obtinendum, vel efficiendum requiſitarum. *Negotium* adeo

adeo *cognoſcit, qui actiones omnes ad id obtinendum vel efficiendum requiſitas perſpectas habet, cujus obtinendi, vel efficiendi cauſa agitur.* *quo conſiſtat ejus cognitio.*

Negotium hic definimus in genere tribuendo vocabulo omnem ſignificatus latitudinem, quam is habere poteſt. Ita negotium eſt contrahere matrimonium, ad id enim contrahendum plures requiruntur actiones, & qui eas omnes cognoſcit, negotii hujus notitiam habet. Similiter librum conſcribere negotium eſt, & qui novit, quænam ſibi agenda ſint, ut is conſcribatur, negotium hoc cognoſcit. Liberos educare negotium eſt, & is, qui omnes actiones ad educationem liberorum requiſitarum perſpectas habet, negotium hoc agnoſcit. Statuam facere negotium eſt, & qui novit, quænam facienda ſint, ut ſtatua efficiatur, negotium hoc cognitum habet. Cultus divinus negotium eſt, & qui novit quænam actiones ad eundem requirantur, negotium iſtud cognoſcit. Exempla, quæ hic damus, abunde loquuntur, quam late pateat negotium, & quam multa negotiorum ſint genera, horumque ſpecies. Non itaque mirum videbitur, quod in eo definiendo terminis admodum generalibus utendum fuit. Noſtrum autem in præſenti non eſt, omnia negotia humana reducere ad ſua genera & iis ſubordinare ſuas ſpecies. Definitione enim generali, quæ ſcopo præſenti ſatisfacit, contenti eſſe poſſumus ac debemus.

§. 69.

Negotium exitum habere dicitur, quando id obtentum, vel effectum fuit, cujus obtinendi, vel efficiendi cauſa agebamus. *Quando negotium habeat exitum.*

Ita negotium in iis, quæ modo dedimus exemplis (*not. §.* 68.), perfectum eſt, ſi matrimonium conſummatum, ſi liber fuerit conſcriptus, ſi liberi fuerint educati, ſi ſtatua perfecta, ſi cultus divinus peractus. Notandum vero eſt, haud raro negotium aliquod tanquam totum continere plura negotia parti-

Digitized by Google

ticularia tanquam partes. Quemadmodum enim actiones humanæ plerumque compoſitæ ſunt, ita ut ex pluribus ſimplicibus internis atque externis tanquam totum aliquod ex ſuis partibus conſtet, & ex compoſitis ſimplicioribus denuo oriantur nova conjunctione aliæ magis compoſitæ; ita quoque negotia ſimpliciora ingrediuntur alia compoſita, & ex compoſitis ſimplicioribus naſcuntur magis compoſita. Hinc diſtinctæ notiones actionum atque negotiorum formantur reſolvendo compoſita in ſimpliciora, & notiones adæquatæ evadunt, ſi continua reſolutione tandem deveniatur ad actiones irreſolubiles (§. 682. 683. *Log.*). Philoſophia practica tota occupatur in actionum humanarum & negotiorum analyſi, quæ cum hactenus non ſatis fuerit expenſa, ea quoque multiplici adhuc laborat defectu, nec nova indies capere poteſt incrementa, quemadmodum Matheſis.

§. 70.

Quod habere debeat. Quoniam negotium exitum habet, quando id obtentum, vel effectum fuit, cujus obtinendi vel efficiendi cauſa agebatur (§. 69.); *ſi negotium non habeat exitum, fruſtra, adeoque revera nihil agitur.* Quamobrem cum negotium tractans aliquid agere velit (§. 68.); *negotia exitum habere debent*, conſequenter *curandum eſt, ut exitum habere poſſint.*

Principium hoc fœcundiſſimum eſt in omni philoſophia practica cum ad demonſtrandum, tum ad operandum.

§. 71.

Vota meliora quænam ſint. Quando vota inter ſe contendunt, *meliora* dicuntur eorum *vota*, quorum de eo, quod fieri debet, judicium verius eſt.

Qui enim de negotio aliquo conſultant, judicare debent, quid fieri debeat, aut non fieri. Quamobrem cum in omni negotio aliquid intendatur tanquam finis (§. 68. *h.* & *ſ.* 932. *Ontol*), de eo quæritur, quomodo finis iſte obtineatur. Qui ergo

ergo votum fert, is pronunciat, quomodo finem propoſitum obtineri poſſe ſibi videatur. Nemo igitur negaverit judicium eſſe debere verum, ſcilicet quod hoc modo finem intentum conſequi detur (§. 505. *Log.*). Enimvero fieri poteſt, ut, quando eundem non uno modo conſequi poſſumus, modus unus præſtet altero, adeoque verius erit ejus judicium, quod finem certius, breviori via, facilius & ſi non ex aſſe, ſaltem majore ex parte conſequi inſinuat. Immo contingit etiam, ut judicium aliquod veritatem quidem attingat in genere, quatenus ſcilicet conſentaneum eſt principiis generalibus, attamen ab eadem recedit quoad circumſtantias ſpeciales, quæ attendendæ erant in caſu præſenti, atque adeo veritatis quidem aliquid continet, ſed non omnem, conſequenter aliud verius eſſe poteſt. In caſu particulari facilius diſcernere, quid veri ſubſit judicio, modo ſufficiens adſit acumen. Ceterum hinc patet, cur in definitione præſente non dicamus, votum melius requirere judicii veritatem, ſed ſaltem, quod verius eſſe debeat. Accedit, quod in rebus humanis utplurimum acquieſcendum ſit in probabilitate, atque adeo judicium ſit verius, quod probabilius. Unde etiam votum habetur melius, ſi judicium, quod fertur, fuerit probabilius.

§. 72.

Vota ponderari dicuntur, quando inquiritur, quænam ſint meliora. Quamobrem cum vota meliora ſint, quando judicium de re propoſita verius (§. 71.), conſequenter etiam quando idem probabilius (§. 579. *Log.*), de probabilitate autem & veritate difficulter judicari, nemo non absque probatione admittat; *vota difficulter ponderantur.* *De votorum ponderatione.*

Ponderatio votorum ſupponit theoriam negotii, de quo conſultatur, ne deſint principia, ex quibus judicandum, quid ſit verum, vel probabile. Supponit quoque dexteritatem regulas Logicæ applicandi, aut, ſi mavis, habitum demonſtrandi. Immo quando de probabilitate quæſtio eſt, ſupponit modum probabilitatem æſtimandi, qui ad Logicam probabilium pertiner.

tinet. Quodſi præſentem diſciplinarum ſtatum perpendamus, & quænam ſit Logica docens genuina (§. 26. *& ſeqq. Log.*), quantum ad hoc requiratur, ut logicam artificialem utentem poſſideamus (§. 12. *Log.*), præterea non ignoremus, Logicam probabilium adhuc in deſideratis eſſe; de difficultate ponderandi vota non amplius dubitabimus.

§. 73.

De diſſenſu in ponderandis votis. Quia *vota* difficulter ponderantur (§. 72.), *mirum non eſt, ſi ponderari debeant, unumquemque in iisdem ponderandis ſuo abundare ſenſu*, conſequenter *non ſperandum eſſe conſenſum patet.*

Quodſi ad animum revocaveris ea, quæ votorum ponderationem difficilem reddunt (*not.* §. 72.), & præterea conſideraveris homines quoque in hoc negotio plus ſperare de facultatibus ſuis, quam in iis eſt, quia ponderandi impotentiam non agnoſcunt; facile perſpicies, cur in votis ponderandis quilibet ſuo abundet ſenſu.

§. 74.

Concluſum quid ſit. Conſultantes *concludere* dicuntur, quando votis inter ſe collatis determinatur, quid fieri, aut non fieri debeat. Unde *Concluſum* dicitur, quod fieri aut non fieri debere per vota determinatum, vel determinatio ejus, quod fieri, aut non fieri debet per vota, ſeu ſententia conſultantium de eo, quod fieri vel non fieri debet, ex votis illata.

Nimirum qui conſultant, ſtatuere debent, quid in caſu dato ſit faciendum, aut non faciendum. Quando ſuffragia feruntur, unusquisque ſententiam ſuam declarat. Ex votis itaque quando colligitur, quænam ſententia valere debeat, tum concluditur, & ea ſententia, in quam deliberantes conſentiunt, concluſum appellatur. Dicendum erat rectius decretum (§. 497. *part. 1. Theol. nat.*); ſed terminus receptus eſt concluſum, etſi minus Latine dicatur. Retinendus vero eſt terminus

nus inter nos uſu receptus (*not.* §. 62.). E. gr. Si judices deliberant, utrum reus ſit condemnandus, an abſolvendus, & poſtquam ſinguli dixere ſententiam ſuam, in eam conſentitur, quod ſit abſolvendus, ſententia hæc dicitur concluſum & judices concludere dicuntur, quod ſit abſolvendus.

§. 75.

Vota unanimia concludunt. Vota enim unanimia quando ſunt, omnium vota ſunt conſentientia (§. 66.), adeoque omnibus votantibus idem placet (§. 65.). Quamobrem cum per vota determinandum ſit, quid fieri, aut non fieri debeat, quando de negotio aliquo conſultatur (§. 62.); hoc omnino fieri debet, quod volunt vota unanimia. Quoniam itaque concluditur, quando quid fieri debeat per vota determinatur (§. 74.); vota unanimia utique concludunt. *De effectu votorum unanimium.*

Ita ſi omnium hæc fuerit ſententia, reum eſſe abſolvendum; alia ex votis ſententia inferri nequit, quam reum abſolvendum eſſe. Id nimirum valet, quod omnibus ac ſingulis viſum fuerit.

§. 76.

Quando vota inter ſe contendunt, meliora concludere nequeunt. Quando enim vota inter ſe contendunt, ſeu in diverſa abeunt, nec unus alteri cedere vult, ſed in ſua ſententia acquieſcit; diſſentientium pars quælibet affirmabit votum ſuum eſſe melius: quodſi enim concederet, votum partis adverſæ melius eſſe, idem approbaret, adeoque in ſententiam ejus abiret, quod eſt contra hypotheſin. Quamobrem per vota meliora determinari nequit, quid fieri, aut non fieri debeat. Quoniam itaque concluditur, quid fieri, aut non fieri debeat, quando alterutrum per vota determinatum (§. 74.); quando vota inter ſe contendunt, meliora concludere nequeunt. *De votis melioribus.*

Quan-

Quando vota inter ſe contendunt, ſi conſultatio exitum habere debeat, neceſſe eſt, ut definiatur, quænam vota prævalere debeant. Quamvis adeo lex naturæ nos obliget ad id, quod altero melius, eidem præferendum (§. 193. *part. 1. Phil. pract. univ.*), adeoque legi naturæ convenire videatur, ut vota meliora præferantur, quando concludendum; cum tamen per id, quod melius eſt, partes diſſidentes non diſcerni poſſint, impoſſibile eſt, ut pro lege ſit, id concludendum eſſe, quod volunt vota meliora. Lex naturæ in conſcientia ſingulos votantes obligat, ut quis mutato voto iis accedat, quorum votum eſt melius; jure autem externo cogi nequit, ut accedat, id ſi ſuo melius agnoſcere nolit. Cum enim prætendat, votum ſuum melius eſſe, eodem jure, quo tu hoc urges, ipſe a te exigeret, ut voto ſuo accedas. Quodſi ergo vota meliora præferenda eſſe ſtatuas, litibus nunquam terminandis latæ pandentur fores, adeoque magno conatu nihil agetur. Vota unanimia concludere, meliora concludere non poſſe adeo clarum eſt, ut utrumque ſine probatione inſtar poſtulati ſumi poſſit. Nemo enim eſt, qui utrumque non ultro concedat, modo intelligat, quid ſit votum, quænam vota unanimia dicantur, quænam meliora.

§. 77.

Cur in concludendo vota non ponderentur.

Quoniam vota meliora concludere nequeunt (§. 76.), vota autem ponderantur, quando inquiritur, quænam ſint meliora (§. 72.); *quando concludendum, vota ponderari nequeunt.*

Non eſt quod dicas, jus ponderandi vota uni conferri poſſe, ut conſultatio habeat exitum, adeoque quid concludatur, concluſum enim conſultationis exitus eſt (§. 69. 74.) Etenim hoc perinde eſſet, ac omne jus decernendi, quid fieri debeat, vel non debeat, transferre in unum & aliorum ſaltem rogare conſilium (§. 983. *part. 1. Theol. nat.*), ita ut ſequendum ſit, quod uni placuerit: id quod notioni voti repugnat (§. 62.).

§. 78.

§. 78.

Quia vota ponderari nequeunt (§. 77.); *unius votum tantundem valere debet, quantum valet alterius*, ſeu *ſingulorum vota ejusdem ſunt valoris.* *De valore votorum.*

Valor votorum conſiſtit in efficacia ad concludendum, quia per vota determinandum eſt, quid fieri debeat (§. 62.), adeoque vota concludere debent (§. 74.). Nimirum quando, quid fieri debeat, omnium conſenſu determinandum eſt, quemadmodum obtinet, ubi vota concludere debent (§. 62. 64.); non rationes attenduntur, ſed voluntate eorum, qui ſuffragia ferunt, ſtandum eſt, etſi unicuique ſint ſuæ rationes, cur hoc velit. Et ſi quis vel maxime rationem voti ſui reddat, id ſaltem facit ad informandum ceteros, non vero voto valorem conciliat. Valor adeo voto per ſe ineſt, quatenus votum eſt, qualescunque tandem tibi ſint vel a te afferantur rationes, cur hoc velis, aut nolis. Sufficit te hoc velle, quando conſenſus tuus ad decernendum requiritur (§. 658. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Votum valorem ſuum habet a jure votandi, non a veritate, aut probabilitate ejus, quod tibi videtur. Hæc curæ cordique tibi eſſe debet, quando voluntatem tuam determinare debes ad id, quod fieri debet: aſt ubi a conſultatoribus determinandum, quid fieri debeat, id ratum eſſe debet, quod volunt vota.

§. 79.

Si vota inter ſe contendunt, ſeu unanimia haberi nequeunt; vota majora concludunt. Vota feruntur de eo, quod plurium conſenſu determinandum (§. 62.). Quando vota unanimia non ſunt, non omnes conſentiunt in idem (§. 66.), conſequenter ſi nonniſi unanimibus ſtandum, quid fieri debeat, determinari nequit, atque adeo conſultando nihil agetur, nec negotium exitum habere poteſt (§. 69. 73.). Quoniam tamen curandum, ut exitum habeat (§. 70.), quando autem vota inter ſe contendunt, meliora concludere ne- *De effectu pluralitatis votorum.*

queunt (§. 76.), ſed unius votum tantundem valet, quantum alterius (§. 78.); ideo neceſſe eſt, ut id habeatur ratum, quod volunt plurimi, ſeu in quod pars major conſentit. Quamobrem ſi vota unanimia haberi nequeunt, vota majora concludunt (§. 66. 74.).

Nimirum ſi facta conſultatione quid concludendum, quod utique intendi debet, unanimia autem haberi nequeunt, aut ſtandum erit votis plurimorum, aut pauciorum. Quoniam omnia vota ejusdem valoris (§. 78.), nulla ſane ratio eſt, cur pauciora præferantur majoribus, ſed votorum ſimul ſumtorum valor pendet a numero eorundem; ita ut prævalere dicendum ſit, quod volunt plurima. Atque ideo vota dicuntur numerari: votorum enim numerus certus eſt, ut a nemine in dubium vocari poſſit, atque adeo præbet principium indubitatum definiendi, quidnam fieri debeat, vel non fieri.

§. 80.

De obligatione ſociorum quoad ea, quæ in ſocietate decernenda.

Quoniam in ſocietate per vota determinandum, quid fieri, vel non fieri debeat, quando de negotio ad eam ſpectante conſultatur (§. 44.), quando autem vota unanimia haberi nequeunt, majora concludunt (§. 78.); *qui ſocietatem contrahunt aut poſtea in eandem recipiuntur, convenire debent, aut, ſi expreſſe non convenerint, conveniſſe præſumuntur, quod, ſi vota unanimia non ſint, majora concludere debeant*, conſequenter *quod illud ratum eſſe debeat, quod plurimis placuerit* (§. 66.), atque adeo, *quod majori parti viſum fuerit, id habeatur pro communi omnium ſententia.*

Quod adeo plurimis placet, id ceteris ſociis placere debet. Etſi enim abſolute impoſſibile non ſit, ut ad concludendum non admittantur, niſi vota unanimia; recte tamen pro moraliter abſurdo hoc habendum, quia utique moraliter abſurdum eſt, ut negotium non habeat exitum. Societas contrahitur finis cujusdam conſequendi cauſa. Ea, de quibus conſultatur,

tur, ad eum conſequendum faciunt, cum in conſultationem non veniant, niſi quæ aut in numero mediorum, quibus finis obtinendus, aut remediorum ſunt, quibus impedimenta declinanda, & quæ ad alterutrum ſuo modo referri poſſunt. Sociorum adeo animus cum eſſe debeat conjunctis viribus bonum ſocietatis commune, quod in fine obtento conſiſtit (§. 11.), promovendi (§. 12.), & ſalutem illius, quæ in non impedito progreſſu ad finem ſocietatis conſequendum conſiſtit (§. 11.), pro ſuprema lege habendi (§. 16.); ſocietati quoque nihil magis naturale eſt, quam ut conſultationes habeant exitum: quod cum aliter fieri non poſſit, niſi id, quod maxima pars voluerit, habeatur pro voluntate communi omnium ſociorum; vota majora habentur pro unanimibus, quando unanimia haberi nequeunt. In hanc adeo legem cum conſentire debeant ſocii, quando ſocietas contrahitur; ſi expreſſe non conſenſerint, tacite conſenſiſſe recte præſumuntur, niſi manifeſta abſurditate decreverint, nunquam ſtandum eſſe niſi votis unanimibus.

§. 81.

Vota paria nihil concludunt. Quando vota paria ſunt, pro utraque contradictionis parte numero totidem ſunt (§. 67), affirmantium & negantium vel in diverſum abeuntium idem numerus (§. 64.). Quamobrem cum vota ſingulorum ſint ejusdem valoris (§. 78.), adeoque affirmativa tantundem valent, quantum negativa vel in diverſum abeuntia; quando vota paria ſunt, per ea nihil determinari poteſt. Vota igitur paria non concludunt (§. 73.). *De votorum parium effectu.*

E. gr. Ponamus ſex votis reum condemnari, ſex abſolvi: is nec condemnari, nec abſolvi poterit. Similiter ponamus totidem vota eſſe pro bello ſuſcipiendo, totidem pro pace conſervanda; vel etiam totidem de bello finiendo, totidem de eodem continuando; neutrum horum concludi poterit.

§. 82.

Idem porro expenditur. Quoniam vota paria nihil concludunt (§. 81.); *res manet in eo, quo eſt, ſtatu*, conſequenter *nihil immutatur, votis exiſtentibus paribus.*

Ita ſi pro bello ſuſcipiendo, vel intermittendo paria fuerint vota, nihil immutatur, adeoque bellum intermittendum eſt. Si pro bello continuando & finiendo paria extiterint vota, cum nihil immutetur, bellum continuandum eſt. Si paria vota reum condemnent, paria non condemnent, ſed abſolvant; cum nec condemnari, nec abſolvi poſſit, impunitus dimittendus: id quod quoad reum quidem perinde eſt, ac ſi abſolveretur, non tamen quoad judices, quippe qui non declarant, eum pœnam non mereri, ſeu innocentem eſſe, cum hoc quaſi in dubio relinquatur. Quodſi vota paria fuerint pro pecunia in emtionem prædii impendenda & fœnori danda, neutrum horum fieri poterit.

§. 83.

Quando pro poſſeſſore pronunciandum. Quoniam, ſi vota paria fuerint, res manet in eo, quo eſt, ſtatu, nihil vero immutatur (§. 82.); *ſi vota paria fuerint, pro poſſeſſore pronunciandum.*

E. gr. Si litigetur de prædio, & quando ſententia ferenda, cujusnam eſſe debeat, paria ſint vota, ejus erit prædium, qui poſſidet: ita enim nihil immutatur, ſed res manet in eo, quo eſt, ſtatu.

§. 84.

Calculus Minervæ quid ſit. *Calculus Minervæ* dicitur deciſio negotii controverſi per paritatem votorum.

Nomen hoc apud Græcos venit ex fabula de *Oreſte*, de qua vide *Æſchylum* in Furiis & *Euripidem* in *Oreſte* & *Electra* tragoediis. Nimirum *Agamemnon* ab uxore *Clytemneſtra* ope *Ægyſthi* adulteri interemtus fuerat; *Oreſtes* filius iisdem inſidiis expo-

expoſitus ut mortem patris vindicaret, matrem & *Ægyſthum* occidit. Accuſatur a Furiis parricidii in areopago. Cum condemnantes una ſententia vincerent, Minerva calculum ſuum adjicit abſolventibus, ſalutarem ſententiam ita enuncians: Evaſit hic vir ultionem ſanguinis, nam calculorum numerus æquus exiit. Atque ita impunitus dimittitur *Oreſtes*. Ad hunc caſum vulgo cum *Grotio* ſolum reſtringunt calculum Minervæ, quo ſcilicet reus ob votorum condemnantium & abſolventium paritatem reus impunitus dimittitur: quoniam vero hoc fit, quia, ſi vota fuerint paria, nihil agitur, quemadmodum ipſe *Grotius* de I. B. & P. lib. 2. c. 5. §. 18. agnoſcit, ſi vel maxime concedamus, ab initio calculum Minervæ appellatum fuiſſe jus per æqualitatem votorum condemnantium & abſolventium abſolvendi reum, per interpretationem tamen extenſivam recte transfertur ad omnem caſum, in quo per paritatem votorum negotium controverſum deciditur (§. 516. *part. 6. Jur. nat.*). Obiter notamus olim judices calculis nigris damnaſſe, albis vero abſolviſſe. Minerva igitur fingitur calculum album appoſuiſſe, ut condemnantium & abſolventium vota efficerentur paria. Quamvis vero nomen a fabula originem traxit, non tamen res, quæ eodem denotatur, inde derivanda, cum ipſa votorum paritas in cauſa ſit, cur negotium hoc modo decidendum.

§. 85.

Quando calculo Minervæ locus ſit.

Quoniam calculo Minervæ negotium controverſum deciditur per paritatem votorum (§. 84.), quando vero vota paria ſunt, nihil concluditur a conſultantibus (§. 81.); *calculo Minervæ locus eſt, quoties nihil concludendo negotium controverſum deciditur*, conſequenter *exitum habet* (§. 69.), *non vero eidem locus eſt, quoties nihil concludendo negotium exitum habere nequit*, conſequenter *quando res in eo, quo eſt, ſtatu manere nequit.*

Dari iſtiusmodi negotia, quæ nihil concludendo, adeoque votis paribus exiſtentibus, ad exitum perduci nequeunt, ex-

 perien-

Digitized by Google

perientia probat. Ponamus e. gr. paſtorem eſſe eligendum. Ponamus vobis paribus duos nominari. Quoniam vota paria non concludunt (§. 81.); neutri eorum munus ſacrum conferri poteſt. Electio igitur non habet exitum (§. 69.): neque enim Eccleſia ſine paſtore eſſe poteſt, ſed neceſſario aliquis eligendus. Calculo adeo Minervæ in eo caſu locus non eſt.

§. 86.

Quando ſalva votorum paritate negotium exitum habeat, quando non.

Si res manere poteſt in eo, quo eſt, ſtatu, vel ex eo, quod nihil concludi poſſit, ſequatur, quid fieri debeat; ſtante votorum paritate negotium exitum habet: in caſu oppoſito habere nequit.

Quando enim res manere poteſt in eo, quo eſt, ſtatu; de eo conſultatur, utrum in eodem ſtatu manere debeat, nec ne. Quodſi ergo res quæ in deliberationem venit, per vota in eodem ſtatu manere debet, per ea negotium, de quo conſultabatur, exitum habet (§. 69.). Enimvero votis paribus exiſtentibus res manere debet in eo, quo eſt, ſtatu (§. 82.). Stante adeo votorum paritate negotium exitum habet, ſi res manere poteſt in eo, quo eſt, ſtatu. *Quod erat primum.*

Similiter ſi ex eo, quod nihil concludi poſſit, ſequatur, quid fieri debeat; etamſi nihil concludatur, negotium tamen exitum habeat (§. 69.), conſultatione nimirum non alio fine inſtituta, quam ut determinetur, quid fieri debeat. Quoniam itaque votis paribus exiſtentibus nihil concluditur (§. 81.); ſi ex eo, quod nihil concludi poſſit, ſequatur, quid fieri debeat, ſtante votorum paritate negotium exitum habet. *Quod erat ſecundum.*

Enimvero ſi res manere nequit eo, quo eſt, loco, nec ex eo, quod nihil concludatur, ſequitur, quid fieri debeat, neceſſario determinandum eſt, quid fieri debeat, adeoque negotium, de quo conſultatur, non ante exitum habere poteſt,

Digitized by Google

eſt, quam poſtquam per vota quid fuerit concluſum (§. 69. 74.). Quoniam itaque vota paria nihil concludunt (§. 81.); ſi res manere nequit eo, quo eſt, loco, nec ex eo, quod nihil concludatur, ſequitur quid fieri debeat, ſtante votorum paritate negotium exitum habere nequit. *Quod erat tertium.*

Atque nunc clarius patet, quando calculo Minervæ locus ſit, quando non. Etenim quando quid per vota determinandum; ratio cur hoc fieri, vel non fieri debeat, unice petenda eſt a votis, ſeu ſuffragia ferentium voluntate, nec recurrendum eſt ad alias aliunde petendas, tanquam extrinſecas: quod enim per alias rationes definitur, id non definitur per vota, quod eſt contra hypotheſin. Quando itaque ex paritate votorum non ſequitur, quid fieri debeat, nec negotium, de quo conſultabatur, deciſum dici poteſt calculo Minervæ, quippe qui præter votorum paritatem ad decidendum negotium rationem aliam non requirit. Ipſa ſane Minerva in fabula de *Oreſte* rationem aliam non reddit, cur *Oreſtes* ſit abſolutus, quam votorum paritatem. Evaſit enim, ait, vir ultionem ſanguinis, nam calculorum numerus æquus exiit (*not.* §. 84.). Nihil ergo agunt, qui calculi Minervæ rationes aliunde conquirunt, quam ex eo, quod vi votorum valere debeat. Exempla, quæ dedimus (*not.* §. 84. 85.) propoſitionem præſentem illuſtrant. Ita ſi vota paria reum damnant & abſolvunt, cum nec damnari, nec abſolvi poſſit, conſequenter nec tanquam nocens in carcere detinendus ſit, ut ſupplicio afficiatur, ex eo ſequitur, ut impunitus ſit dimittendus. Si vero paria ſint pro bello inferendo & pace conſervanda vota, cum res manere poſſit in eo, quo eſt ſtatu, quemadmodum vi paritatis votorum debet (§. 82.); pax conſervabitur. Atque ita in utroque caſu negotium, de quo conſultabatur, per votorum paritatem deciditur, adeoque exitum habet. Enimvero ſtante votorum paritate exitum minime habet in caſu electionis paſtoris eccleſiæ, in quo votis paribus nominantur duæ perſonæ diverſæ, quia munus, de quo agitur, per vota neu-

ta neutri conferri poteſt, neceſſario tamen uni cuidam conferendum, nec ſemper vacare poteſt.

§. 87.

De eo, quod uni neceſſario dandum, vel jure quod in unum neceſſario conferendum, ſi vota fuerint paria.

Si quid uni neceſſario dandum, vel jus quoddam in unum conferendum, votis autem paribus duæ nominentur perſonæ, quibus illud dari vel in quas jus iſtud conferri debeat; per vota negotium hoc exitum habere nequit. Quoniam enim per vota paria duæ nominantur perſonæ, quibus aliquid dandum, vel in quas jus aliquod conferendum quod nonniſi uni dari, vel in unam conferri poteſt, per vota paria res manere debet in eo ſtatu, quo eſt §.82.), ut ſcilicet nulli detur. Enimvero quoniam uni neceſſario dandum, vel jus in unum neceſſario conferendum, *per hypotheſin;* res in eo, quo nunc eſt, ſtatu manere nequit, neque etiam ex eo, quod per vota paria concludi nequeat, cuinam, quod dandum eſt, dari, vel in quemnam jus, quod in unum quendam conferendum, conferri debeat, ſequitur, quinam rem habere, vel retinere debeat. Quamobrem cum negotium non habeat exitum, ſi res manere nequit in eo, quo eſt, ſtatu, vel ex eo, quod nihil concludi poſſit per vota non ſequitur, quid fieri debet (§. 86.); ſi quid uni neceſſario dandum, vel jus quoddam in unum conferendum, votis autem paribus duæ nominentur perſonæ, quibus illud dari, vel in qua jus iſtud transferri debeat, per vota negotium hoc exitum habere nequit.

Pertinet huc exemplum de electione paſtoris eccleſiæ, quando paribus votis duæ nominantur perſonæ (*not.* §. 85.). Sed demus adhuc exemplum aliud. Ponamus aliquibus dari centum aureos, in quorum arbitrium confertur, ut eos dent perſonæ, quæ Geometriæ ſublimiori operam navare velit, ac in ea progreſſus eximios facere poſſit. Quodſi paribus votis nominentur duæ perſonæ, negotium non habet exitum, cum nonniſi uni dari debeat, per vota autem decidi nequeat, quænam

nam ex duabus iſtis alteri ſit præferenda. Patet itaque impoſſibile eſſe, ut in hypotheſi propoſitionis præſentis negotium terminetur. Cum enim paria ſint votantium jura, nec pars una cogi poſſit, ut in gratiam alterius a ſententia ſua diſcedat, quia nemini invito jus ſuum auferri poteſt (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*); neutri centum iſti aurei dari poſſunt, quamdiu jure votorum ſtatur.

§. 88.

Si vota numerantur, conjungi nequeunt, niſi quæ prorſus eadem ſunt. Etenim vota ſunt unitates (§. 332. *Ontol.*), quarum conjunctione oritur numerus (§. 339. 340. *Ontol.*). Quamobrem cum numerus ſit unitatum earundem multitudo (§. 340. *Ontol.*); vota non faciunt numerum, niſi quæ prorſus eadem ſunt. Quando itaque vota numerantur, conjungi nequeunt, niſi quæ prorſus eadem ſunt. *Quænam vota in numerando conjungi poſſint.*

Quando numerandæ ſunt vaccæ, non licet iisdem jungere vitulos & boves, cum boves ac vituli vaccæ non ſint, licet in quibusdam inter ſe conveniant. Similiter itaque quando vota numeranda ſunt, conjungi nequeunt, niſi quæ prorſus idem volunt, v. gr. quæ ſingula reum condemnant in eandem mulctam, aut in idem ſupplicium, vel quæ præmium inter duos dividendum in easdem partes dividunt & easdem partes iisdem perſonis aſſignant. Qui notionem numeri perſpectam habet, facile agnoſcet, vota, quæ numerum facere debent, nil prorſus continere debere, quo a ſe invicem differunt, ſed quid uni ineſt, id etiam ineſſe debere alteri.

§. 89.

Quoniam vota prorſus eadem eſſe debent, quæ numerando conjunguntur (§. 88.), adeoque uni ineſſe nequit, quod alteri non ineſt (§. 181. *Ontol.*), conſequenter nihil continere debent, quo a ſe invicem differunt; *vota conjungi nequeunt, quæ genere vel ſpecie eadem ſunt, & vel in ſpecie,* *Quænam vota conjungi nequeant.*

vel in ſingulari differunt, hoc eſt, in quibus aliquid diverſimode determinatur.

Ita vota reum condemnantia conjungi nequeunt, ſi condemnent in diverſam pœnam: nec conjungi poſſunt, quæ condemnant in pœnam ſpecie eandem, veluti in mulctam, ſi in pœnam quantitate diverſam condemnant, veluti alia in decem, alia in viginti: condemnare enim in decem, & condemnare in viginti unum idemque non eſt, cum nimirum mulcta major magis gravet, quam minor, nocentem, una alteri ſalvo omni prædicato eidem tribuendo ſubſtitui non poteſt, adeoque pœnæ eædem non ſunt (§. 181. *Ontol.*). Qui adeo dicunt, qui damnat in viginti, eum etiam damnare in decem, adeoque vota eorum conjungi poſſe, ut prodeat numerus in decem damnantium; dicunt utique, quod primis notionibus adverſatur, adeoque abſurdum eſt & juri votantium æquali adverſum, vi cujus vota ſingula ſunt ejusdem valoris (§. 78.). Non ſine injuria eorum, qui in majorem quantitatem damnant, conjunguntur cum votis in minorem condemnantium, ut fiat numerus condemnantium in minorem, quia jus in majorem quantitatem condemnantium violatur, quos invitos in ſententiam eorum, qui in minorem quantitatem damnant, trahere non licet §. 336. *part. 2. & §. 859. part. 1. Jur. nat.*). In votis nihil prorſus immutandum, ut conjungi poſſint ad faciendum numerum. Quando enim in gratiam conjunctionis aliquid in voto immutas, ipſo facto conſiteris, id cum ceteris conjungi non poſſe. Cave tibi, ne nimias ſubtilitates accuſes, quod ad notiones ontologicas recurramus, propterea quod veteres iſtiusmodi conjunctionem admiſere ac recentiores, quos inter ipſe *Grotius* lib. 2. c. 5. §. 19. eandem calculo ſuo approbarunt; ex notionibus enim ontologicis demonſtranda ſunt ea, quorum veritas inde pendet. Agnoſcas igitur potius, quam neceſſarium ſit, ut notiones diſtinctas eorum, quæ in Ontologia traduntur, habeamus, niſi in multis cœcutire velimus, nec alia de cauſa veteres ac qui ipſos ſecuti ſunt viros in ceteris licet ſatis acutos veritatem perſpicere non potuiſſe, quia diſtinctis notio-

nibus

nibus ontologicis fuerunt deſtituti. Aliud exemplum eſto, ſi de dando honorario, vel præmio ſuffragia feruntur, & de quantitate non eadem eſt omnium ſententia, non licet conjungere vota eorum, qui majorem quantitatem definiunt, cum votis illorum, qui in minorem conſentiunt, quaſi illi in hanc conſentiant. Similiter non licet conjungere vota condemnantium adverſus abſolventes, quando non in eandem prorſus pœnam conſentiunt. Quamvis enim in eo conveniant, quod reus ſit condemnandus, adeoque genere eadem; quoniam tamen non in idem condemnant, ſpecie diverſa ſunt (§. 233. & *ſeqq. Ontol.*). Aliud eſt, ſi vota condemnantia & abſolventia numerare velis, tum enim vota condemnantium non ſpectantur niſi in genere, non attenta eorundem differentia, quatenus ad diverſas ſpecies referenda.

§. 90.

Si vota paritate ſint pro diverſis ſpecie vel quantitate.

Si uni aliquid dandum & votis paribus determinantur vel quantitate, vel ſpecie diverſa; negotium per vota exitum habere nequit. Quamdiu enim vota paria exiſtunt, res manet, in eo ſtatu, quo eſt (§. 82.). Quoniam vero uni aliquid dandum, in eodem ſtatu res manere nequit, in quo eſt, ſcilicet ut nihil detur, quod per ſe patet, & quoniam votis paribus determinantur ſpecie vel quantitate diverſa, duorum unum ſaltem dari poteſt. Vota vero conjungi nequeunt, ut pro alterutro prodeant unanimia (§. 89.), quæ concludunt (§. 75.); vota paria tamdiu manent, quamdiu nemo votantium mutata ſententia ſua in ſententiam partis adverſæ abit, ſeu calculum ſuum huic adjicit, quod hic non fieri ſupponitur. Negotium itaque per vota exitum habere nequit, ſi uni aliquid dandum & votis paribus determinantur quantitate, vel ſpecie diverſa.

E. gr. Ponamus de dando honorario deliberari & vel per ſe neceſſarium eſſe honorarium, vel omnes in hoc conſentire quod dandum ſit, paribus autem votis decerni honorarium

centum aureorum ab una parte, nonniſi quinquaginta a parte altera. Dici nequit, qui in centum conſentiunt, eos quoque conſentire in quinquaginta, quia centum quinquaginta continent, ut adeo cogantur qui in honorarium majus conſentiunt a ſententia ſua diſcedere & ſententiæ partis adverſæ accedere: id quod juri votantium adverſatur (§. 78.). Per vota igitur exitum habere nequit negotium (§. 69.). Idem intelligitur, ſi qui volunt, dari horologium aureum, alii vero numero totidem vas quoddam argenteum. Similis caſus eſt, ſi prædium alienandum, vel in ejus alienationem conſentiant omnes, alii vero volunt idem cum alio commutandum, alii vero totidem numero idem pro certo pretio vendendum, eo nimirum, in quem alienari debet, tam permutationem, quam pretium offerente. In utroque caſu vota in genere ſpectata unanimia ſunt, quatenus nimirum in caſu primo votantes omnes in eo conſentiunt, quod honorarium ſit dandum, in caſu altero quod prædium ſit alienandum, & hactenus vota conjunguntur. Enimvero in caſu priori negotium exitum non ante habet, niſi quatenus determinetur per vota, quidnam præciſe dari debeat, in poſteriori quatenus, determinetur ſpecies alienationis. Quæ igitur utrobique determinanda adhuc ſunt, antequam negotium exitum habere poteſt, de iis vota diſſentientia ſunt, quæ nullo modo conjungi poſſunt. Manet igitur negotium indeciſum, quamdiu jure votorum ſtatur, adeoque deliberatio in caſſum cadit.

§. 91.

De votis paribus pro diverſis pœnis, vel onere diverſo.

Si quis ſit puniendus, & paribus votis decernantur pœna diverſi generis aut ſpeciei, vel mulcta diverſæ quantitatis; negotium per vota exitum habere nequit. Idem intelligitur de onere quocunque imponendo. Etenim etſi vota in genere ſint eadem, quatenus iisdem omnibus reus condemnatur, & hactenus conjungi poſſint, ut ſint unanimia pro reo condemnando (§. 66.), atque adeo reus puniri debeat, neque adeo impunitus dimitti poſſit (§. 75.); quoniam tamen diverſitas pœnæ

næ, ſive genus aut ſpeciem ejus ſpectes, ſive quantitatem, obſtat, quo minus vota conjungantur (§. 89.), conſequenter determinetur, quodnam pœnæ genus, vel quænam pœnæ ſpecies, aut quænam mulctæ quantitas præferri debeat, quomodo reus condemnatus puniri debeat, per vota dicidi nequit, conſequenter negotium exitum habere nequit. *Quod erat unum.*

Si onus quoddam ſit alteri imponendum, & hoc ſubſtituatur in locum pœnæ irrogandæ, eodem prorſus modo, quo ante colligitur, ſi vota paria fuerint pro ejusdem oneris quantitate, vel pro oneribus diverſi generis, aut ſpeciei, negotium exitum habere non poſſe. *Quod erat alterum.*

E. gr. Si tres reum morte puniunt, totidem relegant, quia unanimia ſunt vota pro reo puniendo, impunitus dimitti nequit (§. 75.). Quoniam vero paribus votis morte puniendus, paribus relegandus, cum hæc vota nullo modo conjungi poſſint, ut ad unanimia reducantur (§. 89.), nec morte puniri, nec relegari poteſt reus. Per vota igitur negotium exitum habere nequit. Similiter ponamus omnes conſentire in tributum extraordinarium; votis adeo unanimibus concluditur, tributum extraordinarium eſſe imponendum (§. 75.). Enimvero ponamus porro paribus votis duo decerni tributorum genera, parte votantium una volente, ut tributum imponatur agris, altera vero, ut capitibus imponatur. Neutrum horum cum fieri poſſit (§. 81.); negotium per ſola vota exitum habere nequit. Porro ponamus per vota determinari debere quantitatem canonis annui pro conceſſione juris cujusdam ſolvendi; ſi pro diverſis quantitatibus paria fuerint vota, quantitatem canonis per ea determinare non licet.

§. 92.

Si per vota aliquid fuerit dividendum, & paria fuerint vota pro diverſis partium quantitatibus, vel partes unanimiter diviſa **De paritate votorum in** *pari-*

rei diviſione. *paribus votis non aſſignentur iisdem perſonis; per vota negotium exitum habere nequit.* Quoniam enim votis paribus exiſtentibus res manere debet in eo, quo eſt, ſtatu (§. 82.), in caſu priori dividi nequit, in caſu poſteriori partes unanimiter diviſæ perſonis, quæ eas habere debent, aſſignari nequeunt. In utroque igitur caſu negotium per vota exitum habere non poteſt (§. 69.).

Prior caſus obtinet in diviſione hæreditatis inter duos hæredes, poſterior in aſſignandis partibus diviſis, ſive heredes ipſi hæreditatem inter ſe dividere debeant, ſive ejus diviſionem in arbitrium quorundam aliorum conferant. Abunde oſtendimus plures dari caſus, ubi negotium controverſum per votorum paritatem decidi nequit, conſequenter calculo Minervæ locus non eſt (§. 84.). Quodſi alii adhuc caſus occurrant, in quibus negotium, de quo agitur, per vota exitum habere nequit; idem eadem facilitate oſtendetur, qua in iis caſibus, de quibus diximus, id oſtendimus.

§. 93.

An votorum conjunctione majora vel paria effici poſſint. *Si tria vel plura diverſa fuerint vota, ſalvo jure votandi conjunctione quorundam nunquam majora, vel paria effici poſſunt.* Etenim ſi tria vel plura fuerint vota diverſa, cum impoſſibile ſit, ut quædam diverſorum ſint eadem (§. 181. 183.), vota autem quando numeranda conjungi nequeant, niſi quæ prorſus eadem ſunt (§. 88.); ſi tria vel plura fuerint vota diverſa, ſalvo jure votandi (§. 78.), impoſſibile eſt, ut votorum conjunctione efficiantur majora vel paria.

Tres reum capite puniunt, duo damnant in viginti, quatuor relegant. Quamvis enim qui damnant in mulctam, & qui relegant, eum a ſupplicio ultimo abſolvant, atque hactenus eadem videntur in oppoſitione ad eos, qui pœnam capitalem decernunt; non tamen prorſus eadem ſunt, cum mulcta relegationi ſubſtitui nequeat & contra. Quamobrem nec votorum iſto-

iſtorum conjunctione majora effici poſſunt. Similiter ſi qui damnant in viginti, alii in decem, alii relegant; nec damnantium in viginti ac decem vota conjungi poſſunt adverſus ſententiam relegantium, ut prodeant majora. Etſi enim damnantes in viginti ac decem conſentiant in mulctam, non tamen conſentiunt in mulctam eandem, nec ex jure votorum deduci poteſt, ſi iſta conjungere velis, utrum ex conjunctione majora effici debeant pro decem, an pro viginti, quamdiu neutra pars alteri cedere velit, quoniam nemini ob æqualem votorum valorem (§. 78.), competit jus ſententiam alterius ita immutandi, ut ſuæ ſit concors. Ratio, quæ a *Grotio* affertur lib. 2. c. 5. §. 19. ſcilicet, quod decem contineantur in viginti, conſequenter qui in viginti damnat, eundem quoque damnare in decem, nulla eſt, neque enim qui in viginti damnat vult, ut tantummodo ſolvantur decem, ſed, ſi decem ſolvantur, vult, ut adhuc ſolvantur dedecem alii, v. gr. thaleri, aut nummi aurei, adeoque dici nequit, quod conſentiat cum iis, qui decem ſaltem ſolvi volunt (§. 658. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Qui diverſa volunt, idem velle, conſequenter conſentire dici non poſſunt. Quamvis enim diverſitas tantummodo ſit in quantitate, non tamen hoc obſtat, quo minus pœnæ dicantur diverſæ. Sane ſi emtor offert decem, venditor exigit quindecim, pretium quod offert emtor, quis quæſo dicet idem eſſe cum pretio, quod exigit venditor. Et quis non exiſtimaturus eſt abſurdum, ſi emtor ac venditor conſentire dicerentur in idem pretium, quando emtor offert decem, venditor autem exigit quindecim, neuter vero a ſententia ſua diſcedere velit, hoc eſt, nec emtor pretio, quod offert, quid addere, nec venditor de eo, quod exigit, quid detrahere. Qui notionem identitatis ac diverſitatis, itemque numeri diſtinctam habent, iis nihil difficultatis ſupererit, ſed ſtatim perſpicient, votorum conjunctionem iisdem repugnare, conſequenter quoque votandi juri, quod votis ſingulis eundem tribuit valorem (§. 78.). Quando per vota negotium controverſum exitum habere nequit, non licet contra jus quorundam eorum votum immutare, ut exitum habere poſſit (§.

910.

910. *part.* 1. *Jur. nat.*). Qui hoc facit, utique injuriam facit alteri, quem invitum in ſententiam trahit.

§. 94.

Cur votorum conjunctione negotium decidi nequeat.

Quoniam ſi tria vel plura diverſa fuerint vota, ſalvo jure votandi conjunctione quorundam nunquam majora, vel paria effici poſſunt (§. 93.); ſi vero vota unanimia obtineri nequeunt, nonniſi majora concludunt (§. 79.), nec per paria negotium controverſum deciditur niſi caſu calculi Minervæ (§. 84. 85.); *ſi tria vel plura fuerint vota diverſa ſalvo jure votandi votorum conjunctione nihil concludi, nec negotium controverſum decidi poteſt.*

Non negamus conjunctione votorum negotium ad exitum deduci poſſe; ſed negamus id fieri ſalvo jure votorum, quia, quemadmodum per ea, quæ diximus, ſatis patet, hac ipſa conjunctione revera non aliud agitur, quam ut quidam cogantur a ſententia ſua diſcedere in aliam ſibi propiorem: quod quamdiu jus votandi æquale ac liberum eſt, abſurdum utique habendum, nec ſine injuria eorum, qui ita diſcedere coguntur, fieri poteſt. Non tamen propterea ſequitur, ſalvo jure votorum negotium decidi non poſſe, cum tamen curandum ſit, ut exitum habeat. Etſi enim conjunctione votorum violetur jus votantium, ſi per vota decidere velis; non tamen deeſt modus alius negotium decidendi per vota abſque quorundam conjunctione: ita ut ſingulorum votorum idem maneat valor (§. 78.), nec rationes, cur ita decidendum ſit, aliunde petantur, quam ex ipſo æquali votorum valore, ut præpondium non naſcatur, niſi ex pluralitate. De eo igitur nunc nobis erit agendum.

§. 95.

Quænam vota prævaleant, ſi ma-

Si vota majora haberi nequeunt, ſequendum erit id, quod paucioribus diſplicet, ſeu cui pauciſſima vota adverſantur. Si enim vota majora haberi nequeunt ob diverſarum ſententiarum

rum pluralitatem, & ſequi velimus id, quod majori parti placet, negotium per vota exitum habere nequit, quod per ſe patet. Quoniam tamen curandum eſt, ut exitum habeat (§. 70.), & vota ſingula ejusdem ſunt valoris (§. 78.); plus utique valere debent illa vota, quibus pauciora adverſantur, quam quibus plura, adeoque ſequendum id, quod paucioribus diſplicet. ***Jura haberi non poſſint.***

Nimirum quoniam ſtante æquali votorum valore nemo cogi poteſt, ut invitus in ſententiam alterius abeat, fieri non poteſt, ut per vota quid concludatur, ſi unanimia non fuerint, quam ſi ſequamur id, quod plurimis placet, vel pauciſſimis diſplicet, ita ut quod plurimi volunt, vel pauciſſimi nolunt, habeatur pro omnium voluntate. Quando nonniſi duæ vel etiam plures ſunt ſententiæ, & majora præferuntur; ſequimur tum id, quod plurimis placet, tum quod pauciſſimis diſplicet. Enimvero ſi tres vel plures fuerint diverſæ ſententiæ, quarum unam non amplectitur pars major, fieri non poteſt, ut ſequi velimus id, quod plurimis placet, cum votorum pluralitas locum non habeat, niſi quando pars major votantium in idem conſentit, ceteri autem ab eadem diſſentiunt, ſive iidem inter ſe conſentiant, ſive a ſe invicem quoque diſſentiant. Sequendum igitur erit id, quod pauciſſimis diſplicet. Eadem ſane ratio eſt, cur ſequendum ſit id, quod paucioribus diſplicet, & cur ſequendum illud, quod plurimis placet, quemadmodum ex collatione demonſtrationis propoſitionis præſentis cum demonſtratione ſuperioris de pluralitate votorum concludente (§. 79.) ſtatim pateſcit. Subſiſtit utrobique votorum æqualitas, cum vis victrix in utroque caſu non derivetur niſi a numero votorum: vincunt utrobique vota, quæ pauciſſima ſibi adverſa experiuntur. E. gr. Tres reum damnant in viginti florenos, quatuor in decem, duo abſolvunt. Sententia prima ſex experitur vota ſibi adverſa, ſecunda quinque, tertia ſeptem. Prævalere igitur debet ſecunda. Similiter ſi paſtor Eccleſiæ eligendus, duo eligunt Titium, tres Mævium, duo

duo Cajum. Sententia prima & tertia vota quinque, media nonniſi quatuor ſibi adverſa experitur. Vincit adeo ſententia media, ut Mævius electus cenſeatur. Quodſi unus condemnet in quindecim, unus in decem, unus in quinque. Quælibet ſententia duo vota ſibi adverſa experitur, adeoque nulla ratio eſt, ut una alteri præferatur, conſequenter per vota negotium exitum habere nequit, cum res in eo, in quo eſt, ſtatu manere non poſſit, cum per vota reus condemnandus ſit in mulctam. Quodſi ergo quæ hactenus fuſius demonſtrata ſunt ad animum revocare volueris, facile patebit, per vota negotium ut habeat exitum, ea aut eſſe debere unanimia, aut majora, aut pauciſſima habere ſibi adverſa, aut in caſu paritatis vincere calculo Minervæ. Quid vero in aliis caſibus fieri debeat, ubi negotium exitum habere debet, quamdiu vero votorum æqualitate ſtatur, habere nequit, ulterius diſcutiendum.

§. 96.

De obligatione ſociorum quoad ea, quæ in ſocietate decernenda.

Quoniam in ſocietate per vota determinandum, quid fieri vel non fieri debeat, quando de negotio ad eam ſpectante conſultatur (§. 44.), quando autem vota majora, adeoque multo minus unanimia (§. 66.), haberi nequeunt, id ſequendum, quod paucioribus diſplicet (§. 95.); *qui ſocietatem contrahunt convenire debent, aut, ſi expreſſe non convenerint, conveniſſe præſumuntur, quod, ſi vota majora haberi nequeant, illud ratum eſſe debeat, quod pauciſſimis diſplicuerit,* atque adeo, *ut, quod pauciſſimis diſplicuerit, id habeatur pro communi omnium ſententia.*

Quod adeo plurimis non diſplicet, id nec diſplicere debet ceteris ſociis. Quæ enim ſupra annotavimus de eo, quod plurimis placet (*not.* §. 80.); ea etiam trahenda ſunt ad id, quod plurimis non diſplicet, ſeu quod pauciſſimis diſplicet. Ut negotium habeat exitum, ſtandum eſt eo, quod plurimis videtur, ſi non omnes ejusdem ſint ſententiæ, conſequenter quod

vel

Digitized by Google

vel plurimi volunt, vel pauciſſimi ſaltem nolunt. Ita nimirum ratio decidendi derivatur a voluntate & noluntate, quemadmodum fieri debet, ſi per vota determinandum, quid fieri debeat (§. 62. 78.).

§. 97.

De conſultatione repetenda.

Si negotium exitum habere debet, per vota autem habere nequit, & deciſio fert moram; conſultatio repetenda, donec perveniatur ad vota, quæ concludunt. Etenim ſi negotium exitum habere debet, votis inter ſe collatis determinandum eſt, quid fieri debeat, aut non debeat, conſequenter vota concludant, neceſſe eſt (§. 74.). Quodſi ergo facta conſultatione non perveniatur ad vota, quæ concludunt, nec in mora fuerit periculum; conſultatio omnino repetenda, donec perveniatur ad vota, quæ concludunt.

E. gr. Si paſtor Eccleſiæ eligendus, negotium per vota exitum habere debet. Quodſi paribus votis eligantur duo, cum munus ſacrum neutri conferri poſſit (§. 87.), negotium exitum per vota habere nequit. Quoniam tamen hic periculum non in mora eſt, ſed nova conſultatio fieri commode poteſt; alio die eadem repetenda, donec perveniatur ad vota, quæ concludunt. Voluntas nimirum hominum mutabilis eſt, ut, quod quis hodie vult, cras facile nolit, etſi hodie ad mutandam voluntatem nulla ratione adduci poſſit. Nova igitur conſultatione facta fieri poteſt, ut unus vel alter a ſententia ſua diſcedat, & ſententiæ aliorum accedat, ſicque vota paria abeant in majora & minora, ut per majora unus eligatur, aut omnes mutent ſententiam, ut tertius eligatur. Quodſi ea obſervaverimus, quæ de votis concludentibus demonſtrata ſunt, rariſſimus erit caſus, in quo negotium per vota exitum habere nequit. Neque enim is obtinet, niſi quando votis paribus exiſtentibus calculo Minervæ locus non eſt, quemadmodum in electione paſtoris, quando paribus votis duo eliguntur, niſi de votis concludentibus poſitivæ dentur leges, a quibus recedere non licet. Sed de his dicemus paulo poſt.

§. 98.

Votorum valor quando ſorte determinandus.

Si votis paribus exiſtentibus calculo Minervæ locus non eſt, utra ſententia vincere debeat, ſorte dirimere licet. Quoniam enim vota paria non concludunt (§. 81.), quando vero calculo Minervæ locus non eſt, per vota negotium decidi nequit (§. 85.) certo conſilio nihil concludi poteſt (§. 74.), conſequenter determinari nequit, quænam ſententia alteri ſit præferenda. Enimvero quæ certo conſilio fieri nequeunt, ea ſorte dirimere licet (§. 296. *part. 5. Jur. nat.*). Quamobrem ſi votis paribus exiſtentibus calculo Minervæ locus non eſt, ſorte dirimere licet, utra ſententia alteri ſit præferenda, ſeu vincere debeat.

Sortis uſus non ante admittendus, niſi quando ex dubitationum fluctibus emergere non poſſumus (§. 296. *part. 1. Jur. nat.*), ratione nimirum intrinſeca deficiente, cur hoc potius ſtatuendum ſit, quam alterum, vel quia nulla datur, vel quia nullam perſpicere poſſumus. Quando per vota aliquid concludendum, ratio deſumenda eſt ex æquali illorum valore (§. 78.) utpote quæ ponderari nequeunt (§. 77.). Quodſi ergo vota paria fuerint, per ea nihil concluditur (§. 81.), & quando calculo Minervæ locus non eſt, nihil concludendo negotium controverſum exitum habere nequit per vota (§. 85.). Deficit adeo ratio intrinſeca, cur una ſententia alteri ſit præferenda. Quamobrem caſus exiſtit, quo ſorte dirimere licet, quænam ſententia prævalere debeat, ut ex dubitationum fluctibus emergamus. Ideo ſi paſtor eccleſiæ eligendus, & paria ſint vota pro duabus perſonis, quin ſorte determinare liceat, quænam alteri ſit præferenda dubitandum non eſt; ſimiliter ſi hæreditatis diviſio in arbitrium quorundam fuit collatum, nec per vota eorum decidi poteſt, quænam pars uni, quænam alteri ſit aſſignanda; quid fieri debeat, ſorte definire licet. Probat igitur ſortis uſum in præſenti caſu ipſum jus naturæ, ut ad eandem jure ſuo confugiant, qui votis diffidunt & ſententiis

ſuis

Digitized by Google

ſuis tenaciter inhærent. Sortitio adeo naturaliter licita eſt (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*).

§. 99.

De ſortitione repetenda.

Si votis paribus exiſtentibus ſorte dirimendum, quænam ſententia alteri ſit præferenda, ſortitione autem utraque confirmatur, ea repetenda, donec ſententia alterutra ſorte legatur. Sorti enim committitur, quænam ſententia alteri ſit præferenda, quando conſultantes de eo convenire nequeunt (§. 98.), conſequenter ſortitio ſuccedit in locum conſultationis. Enimvero ſi negotium per vota exitum habere nequit, conſultatio repetenda, donec perveniatur ad vota, quæ concludunt, quando deciſio moram fert (§. 97.). Quamobrem cum in continenti nova ſortitio fieri poſſit, adeoque nulla hic mora attendenda veniat; ſi votis paribus exiſtentibus ſorte dirimendum, quænam ſententia alteri ſit præferenda, ſortitione autem utraque confirmetur; ea repetenda, donec ſententia alterutra ſorte legatur.

Oſtendi etiam poteſt hoc modo. Quoniam ſorte dirimendum, quænam ſententia alteri ſit præferenda, *per hypotheſin*, ſortes autem non ſemper eodem modo cadunt, quod a poſteriori conſtat; licet ſortitio utramque ſententiam confirmet, non tamen exiſtimandum eſt, idem fore, ſi illa repetatur. Repetenda igitur utique eſt, donec ſententia alterutra ſorte legatur.

Fieri poſſe, ut ſortitione utraque ſententia confirmetur, vix eſt qui dubitet. Ponamus enim jactu teſſerarum ſortitionem fieri. Quod ſi teſſeras jaciens pro utraque ſententia jaciat ſex, cum numeri teſſeris inſcripti reſpondeant votis, paria erunt vota pro electione utriusque ſententiæ, adeoque nulla eligi poterit. Quamobrem utique neceſſe eſt, ut ſortitio repetatur. Quando enim pro una ſententia jaciuntur quinque,

 pro

pro altera quatuor; illa pluralitate vincit. Hinc ſimul patet, quod non inepte ſortitio comparetur cum conſultatione & numeri teſſeris inſcripti cum votis conſultantium, conſequenter in demonſtratione priori a conſultatione recte argumentum ducatur ad ſortitionem.

§. 100.

Quando ad rationes extrinſecas deveniendum.

Si votis paribus exiſtentibus calculo Minervæ locus non eſt, nec ſorti locus conceditur; ſecundum leges probabilitatis receptas facienda electio. Etenim ſi votis paribus calculo Minervæ locus non eſt, impoſſibile eſt, ut negotium exitum habeat per vota, cum nulla inde ratio dari poſſit, cur ſententia una alteri ſit præferenda, res tamen in eo, quo eſt, ſtatu manere nequeat (§. 81. 85.). Quodſi ergo nec ſorti concedatur locus, vel quia ad eam confugere nolumus, etſi liceat (§. 99.), vel quia ob circumſtantias caſus dati ſors non videtur aptus modus electionem faciendi, quam tamen fieri neceſſe eſt *per hypoth.* neceſſe eſt ut electio fiat per eas rationes, quæ in dubio attendi ſolent, quando ſcilicet aſſenſus in alteram contradictionis partem determinandus, non tamen novimus, in quam eundem determinare debeamus (§. 417. *part. 2. Theol. nat.*). Quoniam igitur in caſu dubio electio fieri ſuevit juxta certas probabilitatis leges, quemadmodum obvia experientia conſtat; ideo ſecundum eaſdem quoque eligenda ſententia, ſi votis paribus exiſtentibus calculo Minervæ locus non eſt, nec ſorti locus conceditur.

Ad rationes extrinſecas non deveniendum, niſi deficientibus intrinſecis, quæ ſcilicet ex ipſis rerum notionibus deſumuntur. Quando per vota concludendum, ratio, cur ſententia una alteri vel ceteris præferatur, deſumenda eſt ex jure votantium æquali, ſeu eodem votorum ſingulorum valore (§. 78.). Jure igitur iſto ſalvo, ſeu ſtante hoc valore, ſi non appareat, quænam ſententia ſit eligenda, deveniendum utique eſt ad extrin-

trinſecas rationes, aliunde nimirum, quam a jure votantium deſumendas. Facile autem patet, rationes tales eſſe debere, quales in dubio quivis admittere ſolet, cum non unius judicio ſtandum ſit, ſed omnium communi. Quando enim neceſſe eſt electionem per rationes extrinſecas determinari, in dubio habendum eſt conſenſu omnium comprobatum, quod determinatur per rationes, quas in dubio omnes attendere ſolent, ac tanquam genuinas admittere tenentur. Immo ſi accurate fieri debeat electio, nec ante ad ſortem confugiendum foret, niſi rationibus iſtiusmodi communibus deficientibus, aut de iis non convenientibus illis, qui jure ſuffragiorum gaudent (§. 296. *part. 5. Jur. nat.*).

§. 101.

Quoniam *ſi votis paribus exiſtentibus calculo Minervæ locus non eſt, nec ſorti locus conceditur*, ſecundum leges probabilitatis receptas facienda electio (§. 100.), in dubio autem eligi ſolet, quod tutius eſt, ſive ſecundum contemplationem phyſicam, ut damnum evitetur, aut malum minus majori præferatur, ſive ſecundum moralem, ne peccetur, nec injuria cuidam fiat; ideo in caſu præſenti *ea eligenda eſt ſententia, quæ tutior, ſive ſecundum contemplationem phyſicam, ſive moralem.* *Quando ſententia tutior præferenda.*

E. gr. Si paribus votis reus condemnetur in decem & viginti; præferenda eſt ſententia in decem condemnantium. Etenim cum ex votis dijudicandum ſit, quænam ſententia alteri præferenda ſit; per votorum paritatem in dubitationem adductum intelligitur, utrum reus plus gravetur, quam debebat, ſi in viginti condemnetur, nec ne. Moraliter igitur tutius eſt, ut in decem condemnetur, quia hac mulcta non nimium gravari omnes confiteri tenentur. Reus adeo condemnandus erit in decem. Idem obtinebit, ſi paribus votis determinetur honorarium centum & honorarium quinquaginta aureorum. Per vota enim dubium redditur, utrum honorarium centum aureorum nimium ſit, nec ne, conſequenter utrum dantes nimium gra-

graventur, nec ne. Phyſice igitur tutius eſt, ut detur honorarium quinquaginta aureorum, quia omnes confiteri tenentur hoc nimium non eſſe nec præter neceſſitatem nimium gravari dantes. Dandum adeo erit honorarium quinquaginta aureorum. Quamvis vero in eandem partem cadat electio, ſi more veterum cum *Grotio* vota conjungas, quæ nonniſi quoad quantitatem differunt, ut prodeant unanimia, quæ concludunt (§. 75.); ratio tamen decidendi eadem non eſt. Qui enim contendant, vota conjungi debere, hac ratione nituntur, quod majus contineat minus, tanquam totum partem ſuam (§. 352. *Ontol.*), atque hinc inferunt, qui in majus conſentiunt, eos etiam conſentire in minus: quod verum non eſſe, ſupra jam vidimus (*not.* §. 89.). Noſtra vero ratio eſt, quod in caſu dubio tutius ſit præferendum, & neceſſitas jubeat, ut in hoc conſentiant omnes, cum negotium exitum habere debeat, quod, quamdiu in ſolo ſuffragia ferentium jure ſubſiſtis, exitum habere nequit, omnes vero tutius exiſtimare tenentur, in caſu dubio minorem pœnam infligi reo, quam majorem, aut dantes non nimium onerandos, & in caſu priori in eo utique convenire, quod non nimium gravetur reus, ſi pœna minor irrogetur, in poſteriori autem, quod non præter neceſſitatem nimium onerentur dantes. Enimvero non perinde eſt, quanam ratione decidendi utaris: etiamſi enim in caſu præſenti per utramque idem decidatur, non tamen id obtinet in quovis alio caſu. Sane ſi rationem *Grotii* admittas, votorum conjunctione majora quoque efficiuntur vota, ſi v. gr. duo relegant, duo damnant in viginti, unus in decem: id quod per noſtra principia non admittendum. Etenim tum ad paritatem redeunt vota relegantium & in viginti damnantium (§. 95.), cumque per præſentem propoſitionem eligenda ſit ſententia tutior, condemnandus erit reus in viginti: juxta Grotium vero idem condemnandus foret nonniſi in decem. Per noſtra principia nihil committitur, quod juri votantium adverſatur, quemadmodum votorum conjunctione duo coguntur diſcedere a ſententia ſua in gratiam unius, ut unus vincat ceteros omnes. Noſtrum

Digitized by Google

ſtrum vero jam non eſt in ea accuratius inquirere, quæ in dubio ſint eligenda in genere. De his enim rectius alibi agetur, cum a jure votandi minime pendeant, nec hoc ullo modo reſpiciant, ſed locum habeant, ubi quis libere ſtatuere poteſt, quod viſum fuerit, obligatio tamen ad recte faciendum (§. 189. *part. 1. Phil. pract. univ.*) & prudentia, cui non minus parendum (§. 258. *part. 1. Jur. nat.*), non permittunt, ut libertate abutamur.

§. 102.

Votum deciſivum dicitur, quo paria vertuntur in majora. *Accedit adeo parti uni, ſi vota fuerint paria*, conſequenter *voto deciſivo negotium ad exitum perducitur, quando votis exiſtentibus paribus calculo Minervæ locus non eſt* (§. 85.). *Votum deciſivum quid ſit.*

Votum deciſivum ideo inventum eſt, ut, quando ob paritatem votorum negotium exitum habere nequit, quod tamen habere debet, votum unum accedat ſententiæ alterutri, atque ita pro eadem dentur vota majora, quæ concludunt (§. 79.).

§. 103.

Quoniam votum deciſivum paria vertit in majora (§. 102.), majora vero deinde concludunt (§. 79.); *voto deciſivo declaratur, quænam ſententia alteri ſit præferenda, ſi pro utraque paria fuerint vota*, conſequenter *fungitur vice ſortis*, *aut*, ſi mavis, *quando ſorte dirimitur, quænam ſententia alteri ſit præferenda, votum deciſivum competit ſorti.* *Effectus voti deciſivi.*

E. gr. Ponamus tres reum condemnare in duodecim, tres in octo. Si jam uni eorum, vel tertio cuidam competat votum deciſivum, & is calculum ſuum adjiciat condemnantibus in octo; cum jam ſint quatuor vota pro ſententia in octo condemnantium, ea prævalet. Voto igitur deciſivo declaratur, quod ſententia in octo condemnantium præferenda ſit alteri in duodecim condemnantium. Qod vero qui votum deciſivum habet, idem faciat, quod ſors, clariſſime perſpicitur, ſi id com-

petit tertio cuidam, qui ſuffragium non tulerat. Nemo autem non videt, perinde eſſe, ſive votum deciſivum habeat, qui jure ſuffragium ferendi gaudet, ſive tertius quidam, qui præter votum deciſivum non habet aliud. Ceterum votum deciſivum adſtrictum per ſe non eſt legibus probabilitatis, juxta quas facienda eſt electio ſententiæ alterutrius, quando votis paribus exiſtentibus calculo Minervæ locus non eſt (§. 100.), veluti ut ſententia tutior præferatur (§. 101.); quodſi enim juxta iſtas leges fieri debeat ſententiæ alterutrius electio, voto deciſivo opus non eſt. Quamobrem ex eo ſolo, quod quis habeat votum deciſivum, in exemplo, quod dedimus, non ſequitur quod qui id habet præferre debeat ſententiam condemnantium in octo ſententiæ condemnantium in duodecim, ſed ſi ipſi ita viſum fuerit, præferre etiam poteſt ſententiam condemnantium in duodecim. Quodſi votum deciſivum reſtringatur ad id, quod tutius; ſi qui habet votum deciſivum fuerit in numero condemnantium in duodecim, calculum ſuum adjicere tenetur condemnantibus in octo: quod ſane perinde eſt, ac ſi a ſententia ſua diſcedere & in oppoſitam abire cogeretur.

§. 104.

De jure voti deciſivi. Quoniam voto deciſivo negotium ad exitum perducitur, quod calculo Minervæ, ſeu per vota cetera ad exitum deduci nequit (§. 102.), curandum vero eſt, ut negotium exitum habeat (§. 70.); *naturaliter licitum eſt, ut conſultantium uni vel tertio cuidam votum deciſivum deferatur* (§. 159. 170. *part. I. Phil. pract. univ.*).

Ipſa adeo lex naturæ votum deciſivum commendat tanquam medium negotium dubium, ſeu controverſum ad finem perducendi, quod per vota in dubitationem adductum & interminabile effectum fuerat. Quamvis vero electio ſententiæ alterutrius tum fieri poſſit ſecundum leges probabilitatis (§. 100.); attamen juri ſuffragiorum magis convenit, ut votum deciſivum conſultationem terminet: ita enim per vota negotium ad exitum perducitur, quod per ea ad exitum deduci debebat, ut adeo

adeo non opus ſit confugere ad rationes extrinſecas, quibus ſola neceſſitas locum facit, intrinſeca deficiente. Immo modus terminandi conſultationem voto deciſivo certior eſt, quam ſi ad leges probabilitatis confugias, ut præferatur quod tutius, quia contingere poteſt ut de eo, quod eſt tutius, conſultantibus omnibus non idem videatur.

§. 105.

De voto deciſivo in ſocietate.

Quoniam naturaliter licitum eſt, ut conſultantium uni, vel tertio cuidam votum deciſivum deferatur (§. 104.), in ſocietate autem ſocii conſultant de negotiis ad ſocietatem ſpectantibus (§. 61. *h.* & §. 498. *part. 1. Theol. nat.*), & de jure votorum id valet, quod ſancitum fuit (§. 63.); *in ſocietate conveniri poteſt, ut ſocius unus habeat votum deciſivum, vel in perpetuum, vel ad certum tempus, ita ut jus ferendi votum deciſivum ſit ambulatorium, ſeu certo ordine de ſocio in ſocium tranſeat.*

Quoniam jus ferendi votum deciſivum prærogativa quædam eſt (§. 93. *part. 1. Jur. nat.*); ſi idem uni conferatur in perpetuum, inæqualitatem quandam in ſocietatem invehit (§. 28.): aſt ſi fuerit ambulatorium, æqualitas illibata manet (§. *cit.*).

§. 106.

Contra votum deciſivum nulla valeat exceptio.

Denique quia voto deciſivo negotium, de quo conſultatur ad finem perducitur, eodemque declaratur, quænam ſententia alteri ſit præferenda, quando pro duabus ſententiis adverſis vota paria exiſtunt (§. 102.); *ſi negotium, de quo conſultatur, propter votorum paritatem exitum habere nequit, ſtandum eſt voto deciſivo, adeoque ſententia valet, quæ viſa fuerit votum deciſivum habenti.*

Adverſus votum deciſivum nulla valet exceptio, adeoque ſententiæ electionem eodem factam conſultantes irritam reddere nequeunt. Qui enim in voti deciſivi jus conſentiunt, eo

Digitized by Google

ipſo ſeſe obligant, quod eodem ſtare velint, quemadmodum in ſortis judicio acquieſcendum iis, qui in ſortitionem conſentiunt, alias enim ad votum deciſivum ac ſortem temere confugerent conſultantes. Naturaliter non implicat, ut, quando paritas votorum negotium interminabile efficit, in conſultatione præſenti conveniatur, utrum ſortitione, an voto deciſivo negotium ad finem perducere velint, & quinam votum deciſivum habere debeat. Quoniam tamen ad hoc nova conſultatione opus eſt, nonniſi per vota terminanda; nemo non videt, melius eſſe, ut in ſocietate lex feratur, quo medio terminandi conſultationem uti velint, ſi quando contingat eam per votorum paritatem in caſſum cadere. Et quia lex naturæ perfectiva nos obligat ad id, quod melius eſt, alteri præferendum (§. 193. *part. 1. Phil. pract. univ.*); ut de voto deciſivo lex quædam feratur, juri naturæ magis convenit.

§. 107.

De votis unanimibus vel certa parte majoribus ad concludendum requiſitis.

Si ita conveniatur, ut nonniſi unanimia concludant, vel certus votorum numerus vincat, ſaltem in quibusdam negotiis; in caſu priori nihil concludi poteſt, niſi unanimia adſint, in poſteriori nil concluditur, quamdiu pro una ſententia vel unum votum deficit. Quoniam ſocietati competit jus ferendi leges de iis, quæ ad eandem ſpectant (§. 46.), conſequenter etiam de conſultationibus, adeoque & jure votandi (§ 74.); a voluntate ſociorum pendet, quid convenire velint de eo, ut vota concludant, conſequenter etiam convenire poſſunt, ut ne concludant, niſi vota unanimia (§. 75.), nec majora concludant, niſi quæ certo numero ſunt (§. 79.). Quamobrem cum in ſocietate valere debeat, quod de jure votandi ſancitum (§. 63.); ſi ita conveniatur, ut nonniſi unanimia concludant, vel certus votorum numerus vincat ſaltem in quibusdam negotiis, in priori non concludunt niſi unanimia, nec in poſteriori concludi quicquam poteſt, quamdiu pro una ſententia vel unum votum deficit.

Facile

Facile patet, conveniri non poſſe, ut vota non concludant niſi unanimia, niſi quando res manere poteſt in eo, quo eſt, ſtatu. Ita in Belgio fœderato bellum, pax, fœdera, res monetaria ac alia magni momenti non deciduntur ex pluralitate votorum, ſed ad concludendum unanimia requiruntur. Aſt ubi res in eo, quo eſt, ſtatu manere nequit, conveniri poteſt, ut pars major, quæ vincere debet, habeat ad minorem quam vincit, datam rationem, vel ut certus votorum pro ſententia victrice ſit numerus, conſultatione adeo tamdiu repetenda, donec numerus definitus prodeat. Obtinet hoc in electione Papæ, quæ non valet, niſi facta per duas partes ex tribus concordes. Nimirum cum rationi magis conveniat, ut vota ſaniora vincant, quod tamen fieri nequit (§. 77. 72.), juri autem votantium conformius ſit, ut majora concludant (§. 79.); qui majoritatem votorum reſtringunt ad certam rationem, quam ad omnia habere debent, veluti in electione Papæ ad duas partes ex tribus, medium eligere volunt tanquam tutius, quia vota duarum partium, quæ majora ſunt, præſumuntur quoque ſaniora, ſive meliora. Hinc facile intelligitur, conveniens eſſe ut vota majora ad certum quendam numerum reſtringantur, ſi negotium, quod exitum habere debet, fuerit arduum, qualis eſt electio Papæ, tanquam capitis Eccleſiæ, cujus maxime intereſt, ut dignus eligatur. Quando negotium per vota exitum habere debet, jus internum colliditur cum externo, quorum illud vult, ut præferatur quod eſt melius (§. 192. *part. 1. Phil. pract. univ.*), hoc vero, ut præferatur quod plurimis placet (§. 79. 66.). Standum eſt jure externo, ne negotium, quod exitum habere debet, per vota efficiatur interminabile (§. 81.), quod hypotheſi repugnat. Quoniam tamen, ut recte obſervat *Seneca*, non tam bene cum rebus humanis agitur, ut meliora pluribus placeant, verendum omnino eſt, ut ſequendo jus externum ab interno recedas, non ſine magno diſcrimine eorum, quorum intereat negotium, de quo conſultabatur, recte decidi. Periculum igitur hoc ut caveatur, quantum datur, pars major votantium ad certam quantitatem reſtringitur,

 defi-

Digitized by Google

definita ratione, quam ad integrum votantium numerum tanquam ad totum habere debet.

§. 108.

De abſentibus vel aliter votare impeditis.

Qui abſens eſt, nec ad conſultationem vocatus votum ſuum alteri præſenti committit, aut præſens ſuffragium ferre non vult, aut alio quocunque modo ferre impeditur; ejus in votis numerandis nulla habenda ratio eſt. Etenim qui abſens eſt, nec ad conſultationem vocatus votum ſuum alteri præſenti committit, is tacite juri ſuo renunciat (§. 103. *part. 3. Jur. nat.*), & ſi præſens ſuffragium ferre nolit, expreſſe renunciat (§. *cit.*), conſequenter ſe obligat ad non contradicendum ei, quod ceteri concludent (§. 104. *part. 3. Jur. nat.* & § 74. *h.*). Quoniam itaque unusquisque juri ſuo renunciare poteſt, quamdiu nil fit contra jus tertii (§. 118. *part. 3. Jur. nat.*); in votis numerandis illius nulla habenda eſt ratio. *Quod erat unum.*

Enimvero ſi quis aliter impeditur, ſive abſens, ſive præſens fuerit, quo minus ſuffragium ferre poſſit; is in deliberatione de negotio præſenti jus votandi nullum habet. Quamobrem per ſe patet, quod in numerandis votis nulla habenda ſit ejus ratio. *Quod erat alterum.*

Dicitur vulgo vota abſentium accreſcere præſentibus. *Grotius* l. 2. c. 5. §. 20. ait, jus abſentium accreſcere præſentibus. Id enim ita intelligi debet, ut, cum alias jus votandi pertineat ad omnes, nec cuiquam invito jus ſuffragium ferendi de negotio, de quo conſultatur, auferri poſſit (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*), ſi qui ſint abſentes, aut jure ſuo uti aliter impediantur, jus ſuffragii pertineat ad ſolos præſentes, & in caſu altero ad eos ſolos, qui jure ſuo uti, cum ſint præſentes, non impediuntur. Dari autem iſtiusmodi caſus, in quibus qui jus votandi habet eodem uti impeditur, experientia ſatis conſtat. Caſus eſt, ſi deliberandum de negotio, quod ad ſocium quendam ſpectat, veluti

Digitized by Google

veluti num puniendus, aut de negotio alio, in quo votum ipſius ſuſpectum eſt, veluti ſi deliberatur de pœna filio irrogando, vel utrum filius ſit eligendus, an alius, quando vacanti muneri aliquis præficiendus.

§. 109.

De certo numero præſentium, ut concludere iidem poſſint.

Si ita fuerit conventum, vel ſtatutum, ut de aliquo negotio concludi nil poſſit, niſi præſentium certus fuerit numerus, vel omnes mero fuerint præſentes; quod pauciores præſentes concludunt, non valet. Oſtenditur eodem modo, quo paulo ante oſtendimus, non valere pluralitatem votorum quamcunque, ſi ea ad certum numerum fuerit reſtricta, vel unanimia requirantur (§. 107.).

Ita e. gr. conſtitui poteſt, ut vel omnes, vel duæ ad minimum partes adeſſe debeant, ut concludi poſſit. Quæ paulo ante de votis unanimibus, vel certo eorundem numero ad concludendum requiſitis annotavimus (*not.* §. 107.), ad præſentem quoque caſum accommodari poſſunt.

§. 110.

Quid faciendum, ſi is deficiat.

Quoniam non valet, quod pauciores concludunt, quando conventum, vel conſtitutum fuit, ut de aliquo negotio nil concludi poſſit, niſi præſentium certus fuerit numerus, vel omnes fuerint præſentes (§. 109.); *ſi numerus ad deliberandum requiſitus deficiat, vel non omnes fuerint præſentes, aut deliberatio, ſi fieri poſſit, ſuſpendenda, aut vota etiam abſentium requirenda votis præſentium communicatis, ut firmiter quid concludi poſſit.*

Non eſt, quod excipias, ſi tot non fuerint præſentes, quot requiruntur, ut concludi poſſit; ſufficere, ut tot abſentibus communicentur vota præſentium, quot adhuc abſunt; cum enim æquale ſit omnium jus, a præſentium voluntate minime pendet, quosnam ex abſentibus ad complendum numerum eligere velint. Quamobrem ne quis juſtam habeat contradicendi cauſam, nec, ſi vota præſentium unanimia non fuerint,

de

de electione inter ſe contendant; neceſſe utique eſt, ut vota præſentium abſentibus ſingulis communicentur. Sane ſi nova deliberatio inſtituenda, omnes ad eandem vocari debent. Quoniam vero perinde eſſe debet, ſive nova deliberatio inſtituatur, ſive vota præſentium abſentibus communicentur, ut & ipſi ſuffragium ferant; ſingulis quoque abſentibus vota communicanda veniunt.

§. 111.

Quando quis a voto ſuo diſcedere poſſit.

Qui jam ſuffragium tulit, mutata ſententia calculum ſuum adjicere poteſt votis ſequentibus, quamdiu nihil fuerit concluſum. Etenim ſi qui ſuffragium jam tulit mutata ſententia calculum ſuum adjicit votis ſequentibus, is voluntatem ſuam mutat (§. 62.), & quamdiu nihil concluſum, nihil quoque committi poteſt, quod ſit contra jus tertii ex concluſo ipſi quæſitum (§. 74.). Quoniam itaque unicuique permittendum, ut voluntatem ſuam mutet, quamdiu nil agit, quod eſt contra jus alterius (§. 377. *part. 3. Jur. nat.*); qui ſuffragium jam tulit, mutata ſententia calculum ſuum adjicere poteſt votis ſequentibus, quamdiu nihil concluſum.

Ex concluſo jus acquiritur iis, quorum vota concludunt, ut fiat, quod ipſis viſum fuit: acquiri vero etiam poteſt tertio cuidam jus, cujus res agitur, quando deliberatur. Quamdiu adeo nihil fuit concluſum, nullum quoque jus ex votis alicui quæſitum eſt, conſequenter nil obſtat, quo minus quis voluntatem ſuam mutare & votis partis adverſæ accedere poſſit, ſiquidem ſententia adverſa ipſi videatur melior.

§. 112.

An ratio voti reddenda.

Qui ſuffragium jam tulit, mutata ſententia calculum ſuum adjicere poteſt votis ſequentibus, quamdiu nihil concluſum (§. 111.), voluntatem vero mutamus, quando aliud putatur melius, quam quod ante videbatur (§. 898. *Pſych. empir.*

pir.); ideo *conſultum eſt, ut votantes rationem voti ſui reddant*; ut ſcilicet alii perſpicere poſſint, num votum ipſorum ſit melius (§. 56. *Ontol.*).

Valor voti non dependet a ratione, cur hoc potius alicui videatur, quam aliud, cum vota non ponderentur (§. 77.), ſed numerentur (§. 79.), conſequenter ratio voti nil facit ad concludendum (§. 74.). Quando igitur affertur, non aliud intenditur, quam ut ceteri judicare poſſint, num ſententia votantis ſit verior, conſequenter votum melius. Facit adeo ad informandum ceteros, & prodeſſe poteſt, ut vel ſequentes voto huic ſeſe conforment, vel præcedentes a ſententia ſua diſcedant & eidem accedant.

§. 113.

De mutatione concluſi.

Concluſum mutari nequit niſi unanimi ſuffragantium conſenſu, &, ubi per hoc jam tertio cuidam jus quæſitum fuerit, nec conſenſu iſto mutari poteſt. Quando enim concluditur, per vota determinatur, quid fieri, aut non fieri debeat (§. 74.), conſequenter cum ſingulorum votantium æquale jus ſit (§. 78.), nemo eorum pati tenetur, ut ſe invito ab eo recedatur, quod ſemel concluſum fuit, ſed unicuique competit jus exigendi, ut concluſum executioni detur. Quamobrem ſine omnium ſuffragantium conſenſu concluſum mutari nequit. *Quod erat unum.*

Enimvero ſi ex concluſo tertio cuidam jus quoddam fuerit quæſitum; hoc invito eidem rurſus auferri nequit (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem nec omnium conſenſu concluſum mutari amplius poteſt. *Quod erat alterum.*

Non eſt, quod hæreas, num concluſum omnium conſenſu mutari poſſit, quando jus nullum ex eo quæſitum tertio fuit. Etenim quod concluſum fuit, id aut voluerunt omnes, ſi vota unanimia fuerint (§. 66.), aut pro communi omnium ſententia habetur, quod per majora concluſum fuit (§. 80.), aut alio etiam modo,

modo, in quem omnes conſenſerunt, vel conſentire debuerunt, ut adeo, quod concluſum, ab eadem voluntate profectum intelligatur. Quamobrem cum unicuique permittendum ſit, ut voluntatem ſuam mutet, quamdiu nil agit, quod eſt contra jus alterius (§. 377. *part. 3. Jur. nat.*); quin etiam idem permiſſum ſit omnibus ſuffragantibus dubitari haud quaquam poteſt.

§. 114.

Quando quod parti minori placuit praeferri poſſit ei, quod per majora concluſum.

Quoniam concluſum mutari nequit niſi unanimi ſuffragantium conſenſu (§. 113.); *ſi per majora quid concluſum, quod placuit parti minori, eidem præferri nequit, niſi omnes, qui ſtant a parte majore, in ſententiam partis minoris abeant.*

Quando nimirum omnes, quorum vota concludebant, votis partis minoris accedunt, cum hæc in ſententia ſua perſiſtat, perinde omnino eſt, ac ſi unanimi conſenſu concluſum mutetur: quod cum fieri poſſit, quamdiu ſcilicet nullum jus tertio cuidam ex concluſo jam fuerit quæſitum, quod hic ſupponitur (*not.* §. 113.); nullum quoque dubium eſt, quin minoris partis ſententia ex poſt facto prævaleat, ſi a concluſo recedant omnes, quorum vota concludebant, & votis partis minoris ſeſe conforment. Nimirum quando unanimi conſenſu concluſum mutatur, perinde eſt, ſive neutra anteriorum ſententia probetur, ſive ea probetur, quæ erat partis minoris.

§. 115.

De libertate votandi.

Quando ſuffragia feruntur, unicuique permittendum eſt, ut libere dicat, quid fieri velit. Quando enim ſuffragia feruntur, unusquisque votantium declarare debet voluntatem ſuam de eo, quod communi ipſorum conſenſu determinandum (§. 62.), conſequenter non obligatur ſequi voluntatem alterius. Quoniam igitur in votando non dependet ab ullo alio, niſi a ſeipſo, liber autem eſt, qui in agendo non dependet ab ullo alio homine niſi a ſeipſo (§. 153. *part. 1. Jur. nat.*); quilibet

Digitized by Google

libet in votando liber eſt. Enimvero vi libertatis unicuique permittendum, ut in determinandis actionibus ſuis ſuum ſequatur judicium, quamdiu nil facit contra jus alterius (§. 156. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum per ſe pateat, ſuffragium ferentem nil committere, quod ſit contra jus ceterorum, quando libere dicit, quid fieri velit; quando ſuffragia feruntur, unicuique permittendum eſt, ut libere dicat, quid fieri velit.

Nemo adeo prætendere poteſt, ut ceteri votum ſuum approbent, nec ægre ferre, ſi alius ſibi contradicat. Juri votandi competit libertas, repugnat vero neceſſitas ſequendi judicium alterius. Quodſi enim voluntas tua dependere debet a judicio alieno, perinde omnino eſt, ac ſi jus votandi non haberes, ac votum tuum, quod ferre prohiberis, revera nullum cenſebitur.

§. 116.

An violatio juris votandi ſit injuria.

Qui alteri votanti permittere non vult, ut libere dicat, quid fieri velit; injuriam eidem facit. Quando enim ſuffragia feruntur, unicuique permittendum eſt, ut libere dicat, quid fieri velit (§. 115.), conſequenter ſi permittere nolit, jus votandi violat (§. 239. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum injuriam alteri faciat, qui quid committit, quod contra jus ipſius eſt (§. 859. *part. 1. Jur. nat.*), adeoque jus ejusdem violat; qui alteri votanti permittere non vult, ut libere dicat, quid fieri velit, injuriam eidem facit.

Voluntatem non permittendi, ut quis libere dicat, quid fieri velit, non uno actu externo prodimus, veluti ſi ſuffragium ferenti contradicimus, quia a nobis diſſentit, ſi votum ejus perſtringimus, ſi eidem indignamur & ita porro. Cum vota non ponderanda ſint (§. 77.), ſed numeranda (*not.* §. 79.), nemini quoque competit jus votum alterius examinandi, vel cenſendi (§. 72.). Nil tamen committitur quod libertati votandi

adverſatur, ſi quis modeſte proferat rationes, quibus ſententiam aliis commendet ac perſuadeat (§. 112.), vel etiam roget, ut ad rationes iſtas animum attendant.

§. 117.

De ordine in votis ferendis obſervando.

In ferendis votis is obſervandus eſt ordo, qui in conventibus obſervari ſolet. Per ſe patet, omnes ſimul loqui, adeoque votum ſuum ferre non poſſe, conſequenter certo ordine vota ferri debere, ut unus primus, alter ſecundus ferat votum ac ita porro. Quamobrem cum in conventibus certus ordo obſervandus ſit etiam in aliis; is in ferendis votis obſervandus ordo, qui in conventibus obſervari ſolet.

Quid in ſocietatibus naturaliter de ordine tenendum ſit, ſupra oſtendimus (§. 33. *& ſeqq.*). Et ſane inter ea, quæ ordinem exigunt, locum quoque habet ſuffragatio. Non igitur opus eſt, ut de ordine in ferendis ſuffragiis obſervando in ſpecie quid dicatur. In ſtatu civili lege poſitiva determinatur ordo: id quod non eſt hujus loci.

§. 118.

An ſi majora adſint, reliquorum vota adhuc ſint expetenda.

Majora non ante concludunt, quam ubi ſinguli votum ſuum tulerunt. Etenim ſingulis competit jus votandi, quod nemini invito auferri poteſt (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*). Et quamvis majora jam adſint, cum tamen fieri poſſit, ut, qui ſuffragium jam tulit, ſententia calculum ſuum adjiciat votis ſequentibus, atque hoc liceat, quamdiu concluſum nihil fuit (§. 111.); vota majora non ante adeſſe intelliguntur, quam poſtquam ſinguli votum ſuum tulerunt. Majora igitur nec ante concludunt, quam vota ſingulorum fuerint lata.

Accedit etiam, quod majoribus accedere poſſint ſequentes, ut adſint unanimia, vel minimum numerus majorum augeatur. Quoniam itaque majora non concludunt, niſi ubi unanimia obtineri nequeunt (§. 79.), & quo major fuerit conſentientium

um numerus, eo major quoque fit præſumtio, quod vota ipſorum ſint meliora (*not.* §. 107.); conſentaneum quoque eſt, ut ſingulorum vota audiantur.

§. 119.

Quibus nam concluſum imputari nequeat.

Diſſentientibus imputari nequit, quod vota majora concludunt. Qui enim diſſentiunt, iidem fieri nolunt, quod fieri volunt ceteri conſentientes (§. 659. *part. I. Phil. pract. univ.*), ſed tantummodo pati tenentur, ut fiat, quod hi volunt (§. 80.). Quamobrem dici nequeunt cauſa libera ejus, quod concluditur, conſequenter cum actio non imputetur, niſi quatenus aliquis declaratur cauſa libera ejus, quod ex actione ipſius conſequitur, boni malique vel ſibi, vel aliis (§. 527. *part. I. Phil. pract. univ.*); quod vota majora concludunt, diſſentientibus imputari nequit.

Ponamus in ſocietate negotiatoria a plurimis concludi, ut pecuniæ certa ſumma impendatur in negotium admodum periculoſum; qui diſſentiunt, illis jactura pecuniæ imputari nequit, conſequenter damnum ferendum ſolis conſentientibus, etſi alias damnum commune ſit. Præſtat igitur, ſi more Belgarum in iſtiusmodi caſibus requirantur vota unanimia (*not.* §. 107.).

§. 120.

Quando ſocio uni plura competant vota.

Si quis ad finem ſocietatis conſequendum plus confert aliis ſociis, valor voti æſtimandus in ratione collati ſui ad collatum minimum. Etenim qui duplum confert ejus, quod in collatis minimum eſt, is duplicem repræſentat ſocium; qui triplum confert, triplicem & ita porro. Quamobrem cum ſinguli ſocii votum habeant (§. 63.); qui vicem duorum, vel trium ſociorum ſubit, vota quoque duo, vel tria habere debet. Sunt vero ſingula vota ejusdem valoris (§. 78.), adeoque qui vota duo habet, ejus votum æquipollet duobus, qui habet tria, ejus votum tribus æquipollet. Valor igitur voti æſtimandus eſt in ratione collatorum ad finem

Digitized by Google

ſocietatis conſequendum, ſi ſocius unus ad eundem plus confert ceteris.

Vota nimirum in caſu propoſitionis præſentis æſtimantur ratione geometrica, & ſic æſtimata demum numerantur. E. gr. Ponamus ſocium unum habere vota duo, tres vero ſingula. Si unus ex tribus conſentit cum eo, qui duo vota habet, vota non erunt paria, etſi duo ſint tantummodo qui conſentiunt, duo autem qui diſſentiunt. Votorum enim numerus eſt 5, quamvis ea ferentes tantummodo ſint numero quatuor, & ſic in caſu præſente tria vincunt duo. Exempla occurrunt apud *Strabonem* lib. 13 & 14. Cum enim Libyca & tres vicinæ urbes in unum quaſi corpus coiviſſent, convenerunt, ut Libycæ, quia in commune multo plus ceteris conferebat, bina eſſent vota, ceterarum vero ſingula. Similiter in Lycia viginti & tres fuerunt urbes, quarum aliæ terna, aliæ bina, aliæ ſingula ferebant vota, quod ad eundem modum onera tolerarent. Quamvis autem juri naturæ maxime conveniat votorum æſtimatio in ratione ejus, quod quis confert ad finem ſocietatis conſequendum; mos tamen populorum eidem ſæpe intercedit. Ita in Belgio fœderato quamvis Hollandia & in ea Amſtelodamum præcipua onera ferat; non tamen plus ſuffragiorum habet, quam vel modicæ civitates, & nobiles Hollandiæ nonniſi votum unum habent, quemadmodum minima urbs Provinciæ.

§. 121.

Idem porro expenditur. *Si rem, in qua fundamentum habet ſocietas, non æqualiter omnes participant, vota æſtimanda ſunt ex modo participationis, ſeu in ratione ejus, quod unusquisque participat.* Quodſi enim rem, in qua fundamentum habet ſocietas, non æqualiter participent omnes, perinde omnino eſt ac ſi ad finem ſocietatis conſequendum unus plus conferret aliis. Enimvero ſi unus ſocius ad finem ſocietatis conſequendum plus confert aliis, valor votorum æſtimandus eſt in ratione collatorum (§. 120.). Quam-

Quamobrem ſi rem, in qua fundamentum habet ſocietas, non æqualiter omnes participant, vota æſtimanda ſunt in ratione ejus, quod unusquisque participat.

Exemplum tale eſt, ſi in hæreditate vel fundo alius partem dimidiam, alius ſextam, alius tertiam habeat. Tum enim votum primi erit ut 3, ſecundi ut 1, tertii ut 2: id quod patet reductione fractionum $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{6}$, $\frac{1}{3}$ ad eandem denominationem facta. Perinde igitur eſt, ac ſi primus haberet vota ſex, ſecundus unum, tertius duo. Et ſecundum hunc modum vota numeranda ſunt. *Grotius* lib. 2. c. 5. §. 22. propoſitionem præcedentem ſub præſente comprehendit; ſed rectius præſens reducitur ad præcedentem, quemadmodum ex demonſtratione apparet. Sane ſi in exemplo, quod dedimus, fundus dividendus, diviſio fieri debet in partes ſex, & harum tres erunt primi, una ſecundi, duæ tertii, adeoque perinde eſt, ac ſi ſex eſſent ſocii, quorum unusquisque contuliſſet partem unam in commune, conſequenter primus repræſentat ſocios tres, ſecundus unum, tertius duos. Ceterum ex iis, quæ de diverſo votorum valore demonſtravimus, patet, eundem minime obſtare æquali juri ſociorum in votando, nec votorum numerationi, æquitati autem naturali maxime convenire, quamvis mos eidem contrarius non iniquus dici poſſit, propterea quod ſocietatem contrahentes in eum conſenſerunt, quilibet autem vi libertatis naturalis de jure naturaliter ſibi competente pro arbitrio ſuo ſtatuere poteſt, nec id ſemper facit temerarie, cum ut faciat prudentia ſuadeat. Sed de eo jam diſertius dicere ab inſtituto noſtro alienum.

§. 122.

De eo, qui in locum alicujus ſocii ſuccedit.

Qui in locum ſocii ſuccedit, in omne jus ac omnem obligationem ejus ſuccedit. Socius enim perſona moralis eſt, quæ adeo efficitur per jura & obligationes, quæ eidem competunt (§. 70. *part. I. Jur. nat.*). Qui adeo in locum ſocii ſuccedit, ei idem jus competere debet, quod ipſi competebat,

bat, & eadem ipſum obligatio tenere debet, quæ illum tenebat. Patet itaque, eum, qui in locum ſocii ſuccedit, in omne jus ac omnem obligationem ejus ſuccedere.

Si quis in locum ſocii ſuccedit, tum perinde eſſe debet, ac ſi qui antea erat ſocius adhuc adeſſet. Atque ideo in perſona ſocii nulla mutatio accidere poteſt: ſecus enim non cenſebitur idem ſocius, qui ante fuerat (§. 181. *Ontol.*). Quodſi ſive in jure, quod ſocio competebat, ſive in obligatione, quæ ipſum tenebat, quidpiam mutetur, tum loco ſocii veteris alius recipitur novus, non vero hic, qui recipitur, in locum veteris ſuccedit.

§. 123.

De eo, qui in locum alterius ſuccedit in genere.

Immo in genere qui in locum perſonæ cujusdam moralis ſuccedit, in omne jus & obligationem ejus ſuccedit. Patet eodem modo, quo propoſitionem præcedentem demonſtravimus.

Notanda quoque hic eſt differentia, quæ intercedit inter eum, qui in locum alterius ſuccedit, & inter eum, qui loco alterius recipitur, quando de perſonis moralibus ſermo eſt. In locum enim ſuccedens eandem induit perſonam moralem: loco alterius qui recipitur, non eadem manet perſona moralis, ſed ea cum individuo phyſico mutatur. In caſu adeo priori nulla accidere poteſt mutatio quoad jura & obligationes; in hoc autem jura non minus, quam obligationes mutari poſſunt, prouti viſum fuerit. Principio hoc utemur in ſequentibus, adeoque idem hic non prætermittere debuimus. Demonſtratio præcedens poterat ad propoſitionem præſentem applicari & præcedens per modum corollarii inde inferri.

§. 124.

An ſocius unus ſeſe opponere poſſit ei, quod per majora conclusum.

Nemini ſociorum competit jus ſeſe opponenai ei, quod per majora fuit concluſum. Qui enim ſeſe opponit ei, quod per majora fuit concluſum, is vult, ut ne ſit ratum, quod plurimis placuerit, quia ipſe diſſentit (§. 66. 74.). Vult igitur, ut votum ſuum plus valeat, quam partis majoris: quod cum æquali voto-

votorum ſingulorum valori repugnet, utique abſurdum eſt (§. 78.). Nemini adeo ſociorum competere poteſt jus ſeſe opponendi ei, quod per majora fuit concluſum (§. 156. *part. 1. phil. pract. univ.*).

Oſtenditur etiam hoc modo. Qui in ſocietate eſt, tacite in hoc conſenſiſſe intelligitur, ut illud ratum ſit, quod plurimis placuerit (§. 80.), conſequenter ut valeat, quod per majora fuit concluſum (§. 66. 74.). Quamobrem cum ſocietates nitantur pacto, vel quaſi pacto (§. 1.), ex quaſi pacto autem non minus (§. 505. *part. 4. Jur. nat.*), quam ex pacto naſcatur obligatio (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*); quilibet ſocius obligatur pati, ſeu univerſis ſeſe obligavit, quod pati velit, ut illud ratum habeatur, quod plurimis placuerit, ſeu ut valeat, quod per majora concluſum. Nulli adeo competere poteſt jus ſeſe opponendi ei, quod per majora fuit concluſum.

Immo hoc quoque modo demonſtratur. Qui ſeſe opponit ei, quod per majora fuit concluſum, quia ipſe diſſentit; is vult ut ſententia ſua ſententiæ plurium conſentientium præferatur, certe non alia de cauſa, quam quod prætendat, votum ſuum eſſe melius votis partis majoris. Vult itaque, ut vota meliora concludant. Quoniam itque vota meliora concludere nequeunt, quando vota iter ſe contendunt (§. 76.); nemini quoque ſociorum competere poteſt jus ſeſe opponendi ei, quod per majora fuit concluſum.

Quodſi uni ſociorum liceat ſeſe opponere ei, quod per majora fuit concluſum, votum potentioris ſemper vincet, conſequenter omnia in ſocietate dependent a voluntate ſocii potentioris, quæ tamen communi ſociorum conſenſu determinanda ſunt (§. 44.). Qui adeo hoc prætendit, jus ſibi arrogat, quod nulli ſocio competere poteſt, ac perinde eſt, ac ſi omnes a voluntate ipſius dependere deberent. Facile autem patet, neminem ſibi alios invitos ſubjicere poſſe. Quocunque igitur modo

modo rem conſideres, ſemper abſurdum erit, ſeſe opponere ei, quod per majora concluſum, niſi ſcilicet de modo, quo vota concludere debent, ſpecialiter quidpiam fuerit conventum (§. 107.). Nullo igitur jure ſeſe votis majoribus ſocius aliquis opponit.

§. 125.

An pars minor ſeſe opponere poſſit concluſo per majora facto.

Quoniam nemini ſociorum competit jus ſeſe opponendi ei, quod per majora fuit concluſum (§. 124.); *nec pars minor ſociorum ſeſe opponere poteſt ei, quod per vota partis majoris concluſum.*

Jus partis minoris non differt a jure ſingulorum, qui hanc partem faciunt. Ponamus enim tres eſſe ſocios diſſentientes. Cum horum primo non competat jus ſeſe opponendi ei, quod per majora concluſum, nec tale jus competat ſecundo, neque etiam tertio; nulla ſane ratio eſt, cur tribus hiſce ſimul ſumtis competere debeat jus, quod ſinguli habere nequeunt. Ex jure ſingulorum metiendum eſt jus ſimul ſumtorum. Aſt in re ſatis manifeſta prolixiores eſſe nolumus.

§. 126.

Quando unius diſſenſu irritum efficiatur, quod ceteri concludunt.

Si ita fuerit conventum, ut nonniſi unanimia concludant; diſſenſu unius irritum efficitur, quod ceteri concludunt. Quodſi enim ita fuerit conventum, ut nonniſi unanimia concludant, niſi unanimia adſint, nihil concludi poteſt (§. 107.). Quoniam itaque unanimia non adſunt, ſi vel unus diſſentit (§. 66.); quamdiu vel unus diſſentit, nihil concludere licet. Quodſi ergo non obſtante unius diſſenſu ceteri concludant, quid fieri debeat, nullo jure hoc faciunt (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*), conſequenter concluſum hoc unius diſſenſu irritum efficitur.

Sane quando ad concludendum unanimia requiruntur, uni cuilibet competit jus non patiendi, ut ceteri ſe diſſentiente quicquam concludant. Injuſtum adeo eſt, quando vel uno diſſentiente

tiente ceteri quicquam concludere audent, adeoque naturaliter non valet, cumque diſſentiens pati non teneatur, ut jus ſuum violetur; licite ſeſe opponit ei, quod a ceteris concluſum.

§. 127.

Quando diſſentientes concluſum irritum efficere poſſint.

Si ad concludendum certus votorum numerus requiratur, & vel uno voto deficiente quidpiam concludatur; diſſentientes concluſum irritum facere poſſunt. Quando enim ad concludendum certus numerus requiritur, nihil concludi poteſt, quamdiu pro ſententia plurium vel votum unum deficit (§. 107.). Unde porro eodem, quo ante (§. 126.), modo patet, diſſentientes concluſum irritum facere poſſe, ſi ad concludendum certus votorum numerus requiratur, & vel uno deficiente quidpiam concludatur.

Nimirum ſi certa detur lex de numero votorum concludentium, in ſocietate ferendum non eſt, ut ab ea recedatur, aut ab uno vel altero ſocio fiat, quod eidem adverſatur (§. 51.). Singuli ſocii obligantur ad obſervantiam legum; ſingulis etiam competit jus non patiendi, ut quid fiat, quod iisdem contrariatur.

§. 128.

De concluſo legitimo, ſeu juſto.

Concluſum dicitur *legitimum*, vel etiam *juſtum*, quod juxta leges de jure votandi ſancitas, aut mores factum. Quamobrem cum in ſocietate ferendum non ſit, ut a lege recedatur, aut ab uno vel altero ſocio fiat, quod eidem adverſatur (§. 51.), mores autem vim legum obtineant, cum in eos tanquam regulam tacite conſenſerint, qui iisdem utuntur; *concluſo legitimo ſeu juſto nemo ſeſe opponere jure poteſt, nec ferendum, ut quis hoc faciat.*

Cum in ſocietate vota non ponderentur (§. 77.); concluſum per ea factum examinari nequit niſi ſecundum leges ac mores ſuffragia ferendo (§. 72.). Quodſi adeo nil objici poſſit, quod hiſce contrarietur; concluſum cenſetur legitimum,

 ſeu

ſeu juſtum, quippe eo modo factum, qui fieri debet. Ita ſi plurima vota ſimpliciter concludunt, concluſum juſtum dicetur, quod juxta plurima factum. Et ex adverſo injuſtum, ſeu illegitimum erit, quod factum paucioribus conformiter. Agitur enim hic de jure externo, cujus fundamentum ſunt leges ac mores, non alio fine latæ ac introducti, quam ut certo conſtet, quidnam concludi & quodnam concluſum pro juſto haberi debeat, cum in votis ponderandis unusquisque ſuo abundet ſenſu, nec unquam ſperandus ſit conſenſus (§. 73.).

§. 129.

De jure proponendi, vota colligendi & concludendi.

Jus proponendi ea, de quibus conſultandum, ac de iis vota colligendi & juxta ea concluſum faciendi in aliquem conferendum. Per ſe patet, neceſſe eſſe, ut quis ea proponat, de quibus conſultandum, ut vota eorum, quibus jus votandi competit, colligat, & ut concludat, quid per vota fieri debeat. Quoniam vero communi ſociorum conſenſu ſtatuendum eſt de iis, quæ conſtanter ac ſemper eodem modo fieri debent, & quod ſtatutum fuit, obſervare obligantur ſocii (§. 45.); ideo jus quoque proponendi ea, de quibus conſultandum, ac de iis vota colligendi & juxta ea concluſum faciendi in aliquem conferendum.

Naturaliter itaque a voluntate ſociorum unice dependet, quid ea de re ſtatuere velint. Et quod ipſis placuerit, id poſthac obſervandum (§. 45.). Immo quamprimum quis in ſocietatem recipitur, ad hujus obſervantiam obligatur (§. 60.). Nemo igitur jus proponendi vel vota colligendi, aut concluſum faciendi ſibi arrogare poteſt, niſi is, in quem id fuerit collatum. Non tamen nego fieri poſſe, ut ita conveniatur, cuilibet integrum eſſe debere, ut ea proponat, quæ e re ſocietatis eſſe putet, ac de eo vota colligat, & per ea concludat. Quodſi enim ita conventum fuerit, jus quoque, de quo nobis jam ſermo eſt, promiſcue in quemvis collatum. Neque adeo id refragatur propoſitioni præſenti. An vero conſul-

fultum ſit, ut ita conveniatur, in præſenti disquirendum non eſt. Neque enim de eo jam quæritur, quid ſit melius; ſed quid ſit juris: jus autem metiendum eſt ex eo, quod ſociis placuit & conventum fuit.

§. 130.

Quid tenendum, ſi quis quadam proponi velit, cui id juris non competit.

Si jus proponendi in certam perſonam collatum & quis velit aliquid proponi, de quo deliberetur; hic illum ut proponat rogare debet. Etenim ſi jus proponendi in certam perſonam collatum, nemini ad deliberandum quid proponere licet niſi ipſi (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem ſi quis velit, quædam ad deliberandum proponi; is utique rogare tenetur eum, in quem jus proponendi collatum, ut proponat.

Fieri omnino poteſt, ut uni vel alteri ſociorum ſubinde ſuccurrant nonnulla, quæ e re ſocietatis, vel etiam hujus aut alterius ſocii eſſe videntur, & de quibus ut deliberetur ac certi quid concludatur conſultum eſt. Quamobrem, ut id proponatur ad deliberandum, officiis ſociorum conſentaneum (§. 7.). Quoniam tamen nemo ſibi arrogare poteſt jus, quod alteri competit, cum nemo naturaliter facere debeat, quod eſt contra jus alterius (§. 910. *part. 1. Jur. nat.*); ideo ſi jus proponendi in certam quandam perſonam collatum, is quoque proponere debet, non alius, conſequenter ut proponat, rogandus eſt.

§. 131.

Si is rogatus proponere nolit.

Si is, in quem jus proponendi collatum rogatus, ut quid proponat, proponere nolit; naturaliter provocare licet ad integram ſocietatem, ut per vota ſociorum concludatur, utrum ad deliberandum proponi debeat, nec ne. Quoniam enim quilibet ſociorum facere obligatur, quod ad finem ſocietatis conſequendum facere poteſt (§. 7.), ac ſalutem ſocietatis curæ habere (§. 16.), ſingulis autem ſociis competit jus declarandi voluntatem ſuam de eo, quod fieri

debet in caſu emergente, qui ad ſocietatem ſpectat (§. 61.) & per vota concluſum faciendum (§. 75. *& ſeqq.*); cuilibet omnino ſocio integrum eſt rogare eum, in quem jus proponendi collatum, ut proponat id, quod ipſi e re ſocietatis eſſe videtur. Atque adeo quoque, qui jus proponendi habet, rogatus proponere debet id, quod e re ſocietatis ſocio uni, vel alteri videtur. Quodſi ergo facere nolit, cum ipſi non competat jus de eo, quod ad finem ſocietatis conſequendum fieri debeat, per ſe ſtatuendi (§. 61.); naturaliter utique ei, qui quid proponi vult, provocare licet ad ſocios omnes, ut hi ſtatuant, utrum ad deliberandum id, quod vult, proponi debeat, nec ne.

Naturaliter unicuique competit jus proponendi ad deliberandum id, quod ad finem ſocietatis conducere ipſi videtur, cum unicuique ſalus ſocietatis curæ eſſe debeat (§ 16.), ſinguli tamen de eo voluntatem ſuam declarare teneantur (§. 61.). Quando vero neceſſitas, vel utilitas exigit, ut jus proponendi in unum quendam conferatur; id in eum non collatum intelligitur ea lege, ut de eo, quod ad finem ſocietatis conducit, ſtatuat pro lubitu, quaſi ceteris ademta ſit omnis cauſa ſalutis ſocietatis. Jus enim proponendi ea, de quibus deliberandum eſt, hoc minime involvit, quippe quod non alia ratione nititur, quam ut omnia ordine fiant, absque ulla confuſione. Aliud omnino eſt proponere ea, de quibus deliberandum eſt, aliud vero ſtatuere, utrum de aliquo deliberandum ſit, nec ne: hoc enim ſupponit, ut unus ſociorum ſolus de rebus nonnullis ad ſocietatem ſpectantibus ſtatuere poſſit, quod fieri non debeant, ſi ipſi ita viſum fuerit. Jus igitur hoc ſibi arrogare nequit is, in quem jus proponendi ordinis cauſa collatum. Quamobrem cum nemo ſociorum pati teneatur, ut alius quidam ſocius ſibi arroget jus, quod non habet; neceſſe omnino eſt, ut ſingulis competat jus provocandi ad ſocios omnes, ubi is, qui jus proponendi habet, proponere renuit id, quod ipſi ad proponendum commendatur.

§. 132.

Digitized by Google

§. 132.

Concordia quid ſit. *Concordes* dicuntur, qui ejusdem ſunt animi, ſeu quorum eadem eſt voluntas & noluntas. Unde *Concordia* eſt identitas animorum, ſeu voluntatis ac noluntatis in diverſis ſubjectis.

Nimirum ſi unus vult, quod vult alter, & unus etiam non vult, quod non vult alter; duo hi ſunt concordes. Ac idem etiam intelligitur de pluribus.

§. 133.

Diſcordia quid ſit. *Diſcordes* ex adverſo dicuntur, qui non ſunt ejusdem animi, ſeu quorum diverſa eſt voluntas & noluntas. Unde *Diſcordia* eſt diverſitas animorum, ſeu voluntatis ac noluntatis in diverſis ſubjectis.

Nimirum ſi unus vult, quod alter non vult, vel unus non vult, quod vult alter, aut ſi diverſa volunt, veluti unus hoc, alter aliud; hi duo diſcordes ſunt. Ac idem etiam intelligitur de pluribus. Diffident diſcordes animo.

§. 134.

Quando ſocii ſunt Diſcordes. *Concordes ſunt ſocii, ſi vota eorum fuerint unanimia, vel ſi majoribus ſeſe non opponunt, ac legibus ſocietatis ſeſe ſubjiciunt.* Etenim ſi vota fuerint unanimia, ſocii omnes idem volunt, vel nolunt (§. 66. 65.). Quamobrem cum concordes ſint, ſi idem volunt, vel nolunt (§. 132.); concordes utique ſunt, ſi eorum vota fuerint unanimia. *Quod erat unum.*

Enimvero quando vota unanimia haberi nequeunt, majora concludunt (§. 79.), & quod majori parti viſum eſt, id habetur pro communi omnium ſententia (§. 80.), conſequenter omnes adhuc idem velle, vel nolle cenſentur, ſiquidem nullus majoribus ſeſe opponit, ſed in eo, quod per majora fuit concluſum, omnes acquieſcunt. Quamobrem cum

cum concordes ſint, qui idem volunt, vel nolunt (§. 132.); concordes quoque ſunt ſocii, ſi diſſentientes majoribus ſeſe non opponunt. *Quod erat ſecundum.*

Denique cum leges ſocietatis ſint regulæ, juxta quas ſocii qua tales actiones ſuas determinare obligantur (§. 131. *part. 1. Phil. pract. univ.*); ſi ſe legibus ſubjiciunt, adeoque actiones ſuas in iis, quæ ad ſocietatem ſpectant, juxta easdem determinant, in rebus ad ſocietatem ſpectantibus idem volunt ac nolunt. Quoniam itaque concordes ſunt, ſi idem volunt ac nolunt (§. 132.); concordes utique ſunt, ſi ſeſe legibus ſubjiciunt. *Quod erat tertium.*

Quælibet ſocietas ſuas habere debet leges (§. 46.), quibus etiam accenſentur mores (*not. §. cit.*). Legum adeo obſervantia conſervatur concordia. Quoniam lege definitur, utrum tantummodo unanimia concludere debeant, an vero etiam iſtis deficientibus majora (§. 107.), quemadmodum naturaliter obtinet, niſi aliquid conventum fuerit in contrarium (§. 79.); qui majoribus ſeſe non opponit, legi ſocietatis utique ſeſe ſubjicit, atque adeo hoc quoque in caſu legum obſervantia concordia conſervatur.

§. 135.

Quando ſint diſcordes.

Diſcordes ſunt ſocii, ſi qui legibus ſubjecti eſſe nolunt, ac majoribus ſeſe opponunt, etiamſi conventum non fuerit, ut nonniſi unanimia concludant. Quoniam enim leges ſocietatis ſunt regulæ, juxta quas ſocii qua tales ſuas actiones determinare tenentur (§. 131. *part. 1. Phil. pract. univ.*), ſi qui legibus ſeſe ſubjiciunt, adeoque actiones ſuas in iis, quæ ad ſocietatem ſpectant, juxta eas determinant, alii vero illis ſeſe ſubjicere, adeoque actiones ſuas in iis, quæ ad ſocietatem ſpectant, determinare nolunt; evidens omnino eſt, non idem velle ac nolle omnes. Quamobrem cum diſcordes ſint

ſint ſocii, ſi non idem volunt & nolunt, ſed quod alii volunt, id alii nolunt (§. 133.); diſcordes utique ſunt, ſi qui legibus ſubjecti eſſe nolunt. *Quod erat unum.*

Quoniam vota majora concludunt (§. 79.), niſi expreſſe fuerit conventum, ut nonniſi unanimia concludant (§. 107.); legibus omnino ſocietatis accenſeri debet, ut majora concludant, quando unanimia haberi nequeunt (§. 131. *part. I. Phil. pract. univ.* & §. 80. *h.*). Qui adeo majoribus ſeſe opponit, etiamſi expreſſe non fuerit conventum, ut nonniſi unanimia concludant, legibus ſocietatis ſubjectus eſſe non vult. Quamobrem cum diſcordes ſint ſocii, ſi qui legibus ſubjecti eſſe nolint, *per demonſtrata;* diſcordes omnino erunt, ſi qui majoribus ſeſe opponunt, etiamſi expreſſe non fuerit conventum, ut nonniſi unanimia concludant. *Quod erat alterum.*

Non eſt, quod excipias, ſi vota non fuerint unanimia, alios nolle, quod volunt alii (§.66.), conſequenter diſcordes eſſe ſocios, quando unanimia haberi nequeunt (§. 133.). Quodſi enim vota majora concludant, & his acquieſcant ceteri, quorum diſſentientia erant vota, lex animos eorum unit, adeoque concordia conſervatur, quatenus eidem ſeſe ſubjiciunt, qui in diverſam ſententiam abibant. Unum enim idemque eſt, ſi effectum ſpectes, ſive omnes idem velint, aut nolint, ſive diſſentientes acquieſcant in eo, quod conſentientibus placuit. Diſcordiæ adeo in ſocietate autores ſunt, qui exleges eſſe volunt (§. 165. *part. I. Jur. nat.*), adeoque ſuo nutu omnia fieri debere contendunt.

§. 136.

Socii concordes eſſe debent. Quilibet enim ſocius obligatur ad legum obſervantiam (§. 60.), nec ferendum eſt in ſocietate, ut ab uno vel altero ſocio fiat, quod iisdem adverſatur (§. 51.), conſequenter ſocii omnes ſeſe legibus ſub- *Concordia ſociorum debita.*

jicere debent. Enimvero ſi ſocii ſeſe legibus ſubjiciunt, concordes ſunt (§. 134.). Socii itaque concordes eſſe debent.

Non igitur ſociis concordia tantummodo commendanda tanquam medium, ſine quo ſalus ſocietatis conſiſtere nequit; verum ea ſpectanda eſt tanquam debitum, ita ut diſcordia ſit illicita, tanquam naturaliter prohibita (§. 170. *part. 1. Phil. Pract. univ.*), ut adeo diſcordiarum autores peccent & in ſocietatem injurii ſint. Obſervantia nimirum legum conſervatur concordia (*not.* §. 134.), ea vero debita eſt (§. 60.). Sine obſervantia legum ſalus ſocietatis ſubſiſtere nequit (§. 50.), quam tamen unusquisque ſociorum curæ habere debet (§. 16.), atque ideo concordia ſociis quam maxime commendanda. Quoniam vero lege naturali præcipitur concordia; ideo patet, diſcordiam eadem prohiberi (§. 722. *part. 1. Jur. nat.*), adeoque illicitam eſſe (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*).

§. 137.

Quando ſocietates contrahendæ. *Si unius vires non ſufficiunt ad finem aliquem conſequendum, ſocietates contrahendæ.* Etenim ſi unius vires non ſufficiunt ad finem aliquem conſequendum, neceſſe eſt ut tot vires ſuas conjungant, quot ad eundem conſequendum vires ſufficientes habent, conſequenter ut ſibi mutuo promittant, quod conjunctis viribus operam dare velit, ut eandem conſequantur, adeoque de fine ipſo conjunctis viribus conſequendo inter ſe paciſcantur (§. 788. *part. 3. Jur. nat.*). Quoniam itaque pacto de fine quodam conjunctis viribus conſequendo ſocietas contrahitur (§. 1.); ſi unius vires non ſufficiunt ad finem aliquem conſequendum, ſocietas contrahenda.

§. 138.

De ſocietate a natura inſtituta. *Ipſa natura ſocietatem inter homines inſtituit & ad ſocietatem colendam eos obligat.* Etenim nemo hominum ſolus ſe ſtatumque ſuum perficere poteſt, quemadmodum debet (§. 167.

part.

part. 1. Phil. pract. univ.), ſed unusquisque aliorum indiget auxilio, nec niſi conjunctis viribus perfectio iſta obtineri poteſt (§. 220. *part. 1. Phil. pract. univ.*), ac ideo homines per ipſam eſſentiam atque naturam ſuam obligantur ad perfectionem ſuam ſtatusque ſui conjunctis viribus promovendam (§. 221. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quoniam itaque lex naturæ imperat, ut homines velint conjunctis viribus perfectionem ſui ſtatusque ſui promovere, atque adeo perinde ſit ac ſi de hoc fine conjunctis viribus conſequendo pactum iniiſſent (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*); ipſa natura ſocietatem inter homines inſtituit (§. 1.), & quatenus ab hac obligatione naturali nemo ſeſe liberare valet (§. 674. *part. 3. Jur. nat.*), ipſa natura homines obligat ad ſocietatem colendam.

Societas hæc naturalis eſt, & latiſſime patet, cum extendatur ad omnia officia erga alios. Obligatio autem iſta generalis ad vitam ſocialem colendam continet quoque obligationem ad contrahendas ſocietates voluntarias, de qua dictum eſt in propoſitione præcedente (§. 137.). Vires enim hominum non ſunt inexhauſtæ, ut unus omnibus in univerſum quocunque in caſu prodeſſe poſſit. Quamobrem neceſſe eſt, ut quidam per pacta ſeſe invicem ſibi obligent ad certos fines conjunctis viribus conſequendum, atque adeo ſocietates contrahant (§. 1.).

§. 139.

An vitam ſolitariam agere licitum.

Quoniam ipſa natura hominem obligat ad ſocietatem colendam (§. 138.); *nemini licet vitam ſolitariam agere, ut ſibi ſoli vivat, non aliis.*

Nemo ſane noſtrum ſibi ſoli vivere debet, cum alteri cuicunque idem debeat, quod ſibi, quatenus alter id non habet in poteſtate ſua, ipſe autem citra neglectum officii erga ſeipſum hoc alteri præſtare poteſt (§. 608. *part. 1. Jur. nat.*). Hoc cum fieri minime poſſit, niſi homines conjunctis viribus com-

mune bonum promovere ſtudeant; ideo nec iis convenit, ut ferarum inſtar vitam ſolitariam agant. Ipſa omnino bruta ad ſocietatem ineundam naturali inſtinctu feruntur, quando finem aliquem, propter quem agunt, nonniſi conjunctis viribus conſequi datur. Exemplo ſunt aves, quando ſpeciei propagandæ operam dant.

§. 140.

Adjutorium quid ſit, & quid ſit mutuum.

Adjutorii nomine veniunt actus, quibus vel ad factum alterius concurrimus, vel bonum alterius promovemus. *Mutuum* adeo *adjutorium* eſt, quod duo vel plures ſibi invicem præſtant, veluti ſi unus concurrit ad facta alterius & hic viciſſim ad facta illius, & unus promovet bonum alterius & hic viciſſim bonum illius.

Non recenſere jam lubet, quot modis quis ad factum alterius concurrere poſſit: id enim jam abunde oſtendimus alibi §. 110. & ſeqq. *part. 2. Phil. pract. univ.*). Neque etiam inquirimus, quot modis unus bonum alterius promovere poſſit; id enim patet ex iis, quæ de officiis erga alios in parte prima Juris naturæ integro capite tertio demonſtravimus, tum etiam paſſim in ſequentibus. Id tantummodo notandum eſt, cum abſentia mali bonum ſit (§. 756. *part. 1. Jur. nat.*); bonum quoque alterius a nobis promoveri, ſi malum quoddam ab eo depellimus, veluti avertendo, ne in id incidat, vel eundem ab eodem liberando, ubi eo jam affligitur. In ſocietatibus particularibus bonum commune conſiſtit in fine, cujus gratia contrahuntur (§. 11.). Qui adeo hæc omnia probe perſpecta habet, ei non difficile erit in caſu quocunque de adjutorio judicium ferre.

§. 141.

Quinam mutuum adjutorium

Quoniam mutuum adjutorium requirit, ut unus concurrat ad factum alterius & hic viciſſim ad factum illius, & unus promoveat bonum alterius & hic viciſſim bonum illius (§. 140.);

(§. 104.); *qui mutuum adjutorium ſibi invicem præſtant, ii vi-ſibi invicem res ſuas conjungunt in agendo, & in eo, quod ipſis bonum eſt, pro-præſtent. movendo, & contra.*

In mutuo adjutorio unus ſupplet defectum virium alterius, ut obtineatur, quod alias obtineri non poterat, vel non poterat adeo commode. In agendo adeo duo vel plures ſpectantur tanquam una perſona ac unus alterum conſiderat tanquam ſeipſum, ſi mutuum ſibi adjutorium præſtant.

§. 142.

Societas naturalis dicitur, quam ipſa natura inter homines inſtituit. Vocatur autem *magna*, quam inter homines promiſcue omnes inſtituit. *Societas naturalis quænam ſit, & quanam magna dicatur.*

Cum ſocietatem ſuperius definiverimus per pactum, vel quaſi pactum (§. 1.); forſan non deerunt, qui exiſtimaturi ſunt, quaſi ſocietas nulla inter homines a natura inſtituta dici poſſit, niſi a ſignificatu iſto recedatur, conſequenter ſi ſignificatus iſte proprius eſſe debeat, nonniſi improprie dici poſſe natura ſocietatem quandam inſtitutam eſſe. Enimvero hi erunt, qui non ſatis perpendunt, quid ſit quaſi pactum. Etenim quaſi pactum nititur conſenſu præſumto alterius (§. 504. *part. 5. Jur. nat.*). Quamobrem cum ipſa natura nos obliget ad perfectionem noſtram ac ſtatus noſtri promovendam conjunctis viribus (§. 221. *part. 1. Phil. pract. univ.*); unusquisque habere debet voluntatem conjunctis viribus perfectionem communem ſui ac ſtatus ſui promovendi (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Cumque nemo hominum ſolus ſe ſtatumque ſuum perficere poſſit, ſed unusquisque indigeat auxilio aliorum, nec niſi conjunctis viribus perfectio iſta obtineri poſſit (§. 220. *part. 1. Phil. pract. univ.*); quin quivis habeat voluntatem iſtam, quando hoc cognoſcit, dubitandum non eſt. Et ipſa lex conſenſum eorum, quorum ope indigemus, præſumere jubet. Atque adeo dici poteſt, ſocietatem iſtam naturalem niti quaſi pacto, quod natura noſtro nomine fecit, niſi hoc a nobis ipſis factum

Digitized by Google

admittere velis. Homines conjunctis viribus commune bonum promovere debent, adeoque in hoc conſentire, cum non dependeat ab ipſorum voluntate utrum conſentire velint nec ne (§. 674. *part. 3 Jur. nat.*). Quamobrem cum quilibet velle intelligatur, ut alter bonum ipſius promoveat & in eo promovendo auxilium præſtet, alter quoque idem velle præſumitur, conſequenter in commune bonum conjunctis viribus promovendum conſentire intelliguntur (§. 658. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Sed vix opus eſt, ut in hiſce ſimus prolixiores: parum enim refert, ſive dicas, ſocietatem naturalem improprie talem dici, ſive nolis, ſocietatem omnem a pacto vel quaſi pacto derivari. Hoc unum ſaltem addimus, neminem in dubium vocare, ſi ſuperiori ſit parendum, ſocietatem a nobis eſſe contrahendam, quando jubet. Enimvero natura quoque jubet, ut ſocietatem inter ſe contrahant omnes, adeoque neceſſario contrahenda, & quatenus ab illa obligatione nos liberare non poſſumus contracta intelligitur. Inſtituit autem natura hanc ſocietatem, quatenus homines natura tales ſunt, ut unus ſine auxilio alterius perfectionem ſui ac ſtatus ſui conſequi minime poſſit (§. 220. *part. 1. Phil. pract. univ.*).

§. 143.

De iis, quæ ex cuſtodia ſocietatis fluunt.

Quoniam naturaliter obligamur ad eam ſocietatem colendam, quam ipſa natura inter omnes homines inſtituit (§. 138.), conſequenter quæ naturalis eſt (§. 142.); *quicquid magnæ illi ſocietati naturali repugnat, id jure naturali illicitum eſt, quicquid vero ad eam conſervandam facit eidemque convenit,* ſeu rationem ſufficientem in eadem habet, *id eſt juris naturæ.*

Inde eſt quod *Grotius* de I. B. & P. in Prolegom. §. 8. ſocietatis cuſtodiam humano intellectui convenientem, fontem eſſe ſtatuat ejus juris, quod proprie tali nomine appellatur: quo refert alieni abſtinentiam, & ſi quid alieni habeamus aut lucri inde fecerimus reſtitutionem, promiſſorum implendorum obligationem, damni culpa dati reparationem & pœnæ inter

Digitized by Google

inter homines meritum. In quo ſequitur *Ciceronem*, qui lib. 1. de LL. diſerte ait, ſi patefiat, cujus muneris colendi efficiendique cauſa nati & in lucem editi ſimus, quæ ſit conjunctio hominum, quæ *naturalis ſocietas* inter ipſos, his explicatis, fontem legum & juris inveniri. Enimvero etſi negari haudquaquam poſſit, ex cuſtodia ſocietatis naturalis, quæ conjunctione hominum unitatem generis humani efficit, ea deduci poſſe, quæ ad jus externum, quod ſtricte ſic dictum appellat *Grotius*, ſpectant, conſequenter juris naturæ eſſe, quod ad eam conſervandam & colendam pertinet, eidem autem repugnare, quod ſocietati huic repugnat; non tamen propoſitionem hanc invertere licet, quod quicquid juris naturæ eſt id ex ſocietatis cuſtodia deduci poſſit ac debeat, quemadmodum viſum fuit *Puffendorfio.* Jus enim internum, præſertim officia erga ſeipſum & erga Deum, ex cuſtodia ſocietatis deduci nequeunt. Sane non ante intelligitur obligatio hominis ad ſocietatem colendam, quam ubi ante intellexeris, quid ſibi debeat (§. 220. *& ſeqq. part.* 1. *Phil. pract. univ.*), & qualis eſſe debeat ſocietas iſta naturalis ex eo ipſo æſtimandum, quod ſinguli ſibimetipſis debent. Hinc & *Cicero* ad fontem legum ac juris inveniendum quæ faciant enumeraturus, primo loco nominat munus, cujus colendi efficiendique cauſa nati & in lucem editi ſumus ac huic ſubjungit ſocietatem naturalem tanquem medium, ſine quo finem iſtum conſequi non datur & quod non abhorret ab iis, quæ diſtinctius a nobis demonſtrata ſunt in parte prima Philoſophiæ practicæ univerſalis, ubi omnis juris naturalis fontem aperuimus & ex ipſa hominis natura deduximus. Nec ipſe *Grotius* ea, quæ ad jus internum ſpectant, ad cuſtodiam ſocietatis, refert, prouti apparet ex §. 9. & 10. *Proleg.* & *Seneca* lib. 4. de benef. c. 18. cum ſocietate conjungit rationem tanquam duas res diverſas homini datas, quæ ipſum animantibus ceteris validiſſimum efficerent, & *Grotius* §. 7. cum appetitu excellente ſocietatis facultatem ſciendi agendique ſecundum præcepta generalia. Quæ adeo non ſatis diſtincte a veteribus tradita fuerunt, ea a nobis diſtin-

diſtinĉte expoſita ſunt ac demonſtrata, ut & facilius intelligi & quomodo unum ab altero dependeat penitius perſpici poſſit.

§. 144.

Societatis naturalis quinam ſit finis.

Societatis naturalis finis eſt mutuum adjutorium in ſe ſtatuque ſuo perficiendo. Etenim ideo natura ſocietatem inſtituit inter homines in univerſum omnes ac ad eam colendam omnes obligat, quia nemo ſibi ſolus ſufficit ad perfectionem ſui ſtatusque ſui conſequendum, ſed unus alterius ope indiget, prouti ex demonſtratione ſuperiori liquet (§. 138.). Finis adeo hujus ſocietatis eſt ſui ac ſtatus ſui perfectio tanquam commune bonum conjunctis viribus obtinendum (§. 932. *Ontol.* & §. 11. *h.*). Quamobrem cum mutuum adjutorium ſibi invicem præſtent, qui vires ſuas conjungunt in agendo & in eo, quod ipſis bonum eſt, promovendo (§. 141.); ſocietatis naturalis finis utique eſt mutuum adjutorium.

In ſocietate naturali, quemadmodum ea latiſſime omnium patet, ita etiam mutuum adjutorium ad omnes omnino actus extenditur, quibus bonum generis humani promoveri poteſt. Per ſocietatem autem iſtam non aliud intenditur, quam ut homines ſibi mutuo ea præſtent, quæ ad perfectionem ſui ac ſtatus ſui conſequendum faciunt, ac ideo animos ac vires conjungant. Mutuum adeo adjutorium finis eſt, qui animorum ac virium conjunctione tanquam medio obtinetur. Remotior autem finis eſt generis humani ac ſtatus eorundem perfectio, quippe quam mutuo adjutorio conſequi datur. Animorum ac virium conjunctio unitatem generis humani efficit, & quatenus conjunctionem iſtam neceſſariam efficit natura, ſocietatem inter homines inſtituit.

§. 145.

De mutuo adjutorio

In qualibet ſocietate ſocii ſibi invicem obligentur ad mutuum adjutorium in iis, quæ ad finem ſocietatis conſequendam quomodo-

Digitized by Google

modocunque faciant. Etenim quilibet ſocius obligatur facere, quæ ad finem conſequendum facere poteſt (§. 7.), conſequenter etiam concurrere quando opus eſt, ad factum ſocii alterius propter finem ſocietatis agentis, & cum eo in agendo ac in bono communi promovendo vires ſuas conjungere. Quoniam itaque mutuum adjutorium ſibi invicem præſtant, qui hoc faciunt (§. 141.); in qualibet ſocietate ſocii ſibi invicem obligantur ad mutuum adjutorium in iis, quæ ad finem ſocietatis conſequendum quomodocunque faciunt. *in qualibet ſocietate.*

Atque hinc patet, quo ſenſu mutuum adjutorium dici poſſit finis cujuscunque ſocietatis, nimirum reſpectu finis, cujus gratia ſocietas contrahitur, ita ut illud tanquam finis intendatur, dum ſocietas initur, ſed per modum medii ſubordinetur fini iſti, cujus cauſa ſocietas contrahitur, & qui tanquam bonum commune ſpectatur (§. 11.). Quoniam vero mutuum adjutorium extenditur ad ea omnia, quæ quocunque modo ad finem ſocietatis conſequendum faciunt; non ſolum ea hic ſpectanda ſunt, quæ immediate ad finem conſequendum faciunt, ſed etiam ea, a quibus actus, in quo mutuum adjutorium immediate conſiſtit, quomodocunque dependet.

§. 146.

Homines omnes concordes eſſe debent. Etenim natura ſocietatem inter homines inſtituit & ad eam colendam eos obligat (§. 138.), adeoque homines omnes ſpectandi tanquam ſocii (§. 4.). Enimvero ſocii concordes eſſe debent (§. 136.). Ergo homines concordes eſſe debet. *Concordia omnium hominum præcepta.*

Non nego, concordiam inter homines omnes inter ea referendam eſſe, quæ quidem optanda forent, attamen ſperari neutiquam poſſunt. Non tamen inde ſequitur eam lege naturali non eſſe præceptam. Sane amor ille mutuus, quo homines omnes proſequi debent ſeſe invicem (§. 619. *part. 1. Jur. nat.*), etiam exulat ex orbe; hoc tamen non obſtante dici ne-

quit, quod lege naturæ non ſit præceptus. Nec dici poteſt, obligationem naturalem extendi ad id, quod impoſſibile: id quod ſit abſurdum (§. 109. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Neque enim in ſe repugnat, ut concordes ſint homines ſed eorum vitio hoc accidit. Obligatio ad ſervandam concordiam tenet omnes &, ſi ſaperent, eandem colerent: quod autem pauciſſimi obligationi ſatisfaciant, propterea ea non tollitur. Quodſi omnes obligationi naturali ſatisfacerent, vi cujus ſe ſtatumque ſuum perficere tenentur, quantum datur, concordes quoque forent omnes, ut adeo defectus concordiæ tribuendus ſit defectui officiorum erga ſeipſum.

§. 147.

De Diſcordia vitanda.

Quoniam homines omnes concordes eſſe debent (§. 146.), lex autem præceptiva ſimul eſt prohibitiva contrarii (§. 722. *part. 1. Jur. nat.*); *diſcordia lege naturali prohibita*, conſequenter *nemo facere debet, quod diſcordia cauſa ſit.*

Ex officiis dijudicandum eſt, quinam ſit diſcordiæ autor. Qui enim vult, quod officia exigunt, altero repugnante, is non eſt autor diſcordiæ, ſed ea huic tribuenda. Similiter qui non vult, quod officiis repugnat, altero volente, is dici nequit diſcordiæ autor, ſed ea volenti imputanda.

§. 148.

In quo univerſalis concordia conſiſtat.

Quoniam homines omnes concordes eſſe debent (§. 146.), concordes vero ſunt, qui idem volunt ac nolunt (§. 133.); *omnium hominum in iis, quæ ad magnam illam ſocietatem naturalem ſpectant, eadem eſſe debet voluntas, eadem noluntas.*

Societatis naturalis, quæ inter omnes homines intercedit, finis eſt mutuum adjutorium in ſe ac ſtatu ſuo perficiendo (§. 144.). Quoniam itaque unusquisque ad ſe ac ſtatum ſuum perficiendum obligatur (§. 152. *part. 1. Phil. pract. univ.*); omnes hoc velle debent. Et quoniam hoc fieri nequit, niſi conjunctis viribus. (§. 220. *part. 1. Phil. pract. univ.*); omnes quoque velle debent mutuum

ſuum adjutorium in ſe ac ſtatu ſuo perficiendo (§. 141.). Atque adeo patet, hominum omnium eandem fore voluntatem, ſiquidem omnes obligationi naturali ſatisfacerent. Ac idem etiam intelligitur de noluntate. Videmus adeo legem naturæ in hominibus requirere eandem voluntatem ac noluntatem in iis, quæ ad officia ſpectant, conſequenter concordiam legi naturæ apprime conſentire, & ex adverſo nihil magis eidem adverſari, quam diſcordiam. Ex ſtricta obſervantia legis naturæ concordia per ſe oritur: quamprimum vero ab hac receditur, diſcordiæ locus eſt, cum jam ſint contrariæ hominum voluntates atque noluntates.

§. 149.

De jure non patiendi, ut quis faciat, quæ bono communi ſocietatis magnæ adverſantur.

Singulis hominibus naturaliter competit jus non patiendi, ut quis faciat, quæ communi bono ſocietatis illius naturalis magnæ adverſantur. Quoniam enim magna illa naturalis ſocietas inter omnes homines a natura promiſcue inſtituta (§. 142.), homines omnes in univerſum conſocii ſunt (§. 4.). Quamobrem cum conſocii pati non teneantur, ut ſocius faciat, quæ communi bono adverſantur (§. 25.); ſingulis hominibus naturaliter competit jus non patiendi, ut quis faciat, quæ communi bono ſocietatis illius naturalis magnæ adverſantur.

Facile patet hic non ſermonem eſſe de eo, quod ſinguli ſingulis faciunt, ſed de eo, quod ſocietatem ipſam reſpicit veluti ſi quondam ii ſint mores, ut nonniſi rapto vivere velint, vel promiſcue pro lubitu ſuo lædere alios. Abſit autem ut hoc extendas ad eos actus, quibus conſulis alteri, cum nemo teneatur ultra id, quod ſine neglectu ſui facere nequit (§. 608. *part. 1. Jur. nat.*), & de quo unicuique ſuum relinquendum eſt vi libertatis naturalis judicium (§. 156. *part. 1. Jur. nat.*). Neque enim ſocietatem inſtituendo natura tollit libertatem naturalem, hoc eſt, jus, quod unicuique tribuit, utpote ſibimetipſi minime contraria. Spectantur adeo hic potiſſimum læſiones poſitivæ doloſæ, quibus admiſſis ſocietas naturalis inter homines inſti-

tuta tollitur. Ad hanc colendam, adeoque etiam conſervandam cum ſinguli obligentur (§. 143.), ex hac ipſa obligatione reſultat jus non patiendi, ut fiant, quæ ſocietatem ipſam tollunt.

§. 150.

Qualis ſit ſocietas naturalis magna.

Societas illa naturalis magna ſocietas æqualis eſt. Natura enim homines omnes æquales ſunt (§. 81. *part. I. Jur. nat.*). Quamobrem cum hominum omnium naturaliter eadem ſint jura & eædem obligationes (§ 78. *part. I. Jur. nat.*); ſi natura ſocietatem inter omnes promiſcue inſtituit, in ea omnium eædem obligationes ſunt ac jura eadem, adeoque ſocietas iſta æqualis eſt (§. 28.). Quoniam itaque ſocietatem naturalem magnam ipſa natura inter homines omnes promiſcue inſtituit (§. 142.); ſocietas naturalis magna ſocietas æqualis eſt.

§. 151.

An tollat naturalia jura.

Quoniam ſocietas illa naturalis magna ſocietas æqualis eſt (§. 150.), in ſocietate autem æquali ſocio nulli prærogativa quædam competit (§. 30.), nec præcedentia (§. 33.); *in ſocietate naturali magna ſocio nulli prærogativa, nulli præcedentia competit.* Immo eodem modo patet, *quod uni licitum, idetiam licitum alteri, & quod uni non licet, idem nec alteri licere.* (§. 31.)

Patet adeo abunde, per ſocietatem magnam nulla tolli naturalia jura, nec obligationes, quibus ſinguli tenentur, quicquam immutari; ſed quæ capite primo partis primæ demonſtrata ſunt, immota prorſus ac inconcuſſa manere. Adverſatur ſocietati huic, ſi quis prærogativam quandam aut præcedentiam ſibi arrogat, aut in alterum ſibi licere exiſtimet, quod alteri in ipſum licitum eſſe non debeat.

§. 152.

Quænam

Leges ſocietatis naturalis magnæ ſunt ipſæ leges naturales. Quæ-

Quælibet ſocietas ſuas habere debet leges (§. 46.), adeoque etiam naturalis illa ſocietas magna leges ſuas habere debet. Quoniam vero eam inter homines promiſcue omnes inſtituit natura (§. 142.) mutui adjutorii in ſe ſtatuque ſuo perficiendo cauſa (§. 144.), perfectio autem ſui ſtatusque ſui conjunctis nonniſi viribus obtinenda (§. 220. *part. 1. Phil. pract. univ.*), fundamentum eſt omnium legum naturalium (§. 152. 159. & §. 221. & *ſeqq. part. 1. Phil. pract. univ.*; ſocietatis quoque illius naturalis magnæ non aliæ ſunt leges, quam ipſæ leges naturales. *Sint leges ſocietatis naturalis magnæ.*

Societas hæc non dependet a voluntate hominum, quippe inſtituta ab ipſa natura (§. 142.). Quamobrem nec jus ferendi leges de iis, quæ ad hanc ſocietatem ſpectant, illis competere poteſt (§. 46.); ſed quemadmodum natura ſocietatem inſtituit, ita etiam ipſa natura conſtitutum jus eſt, quod in ea ſocietate valet. Natura igitur præſcribit leges, non voluntate ſociorum conduntur. Et quia natura nos obligat ad faciendum ea, quæ lege naturali præcipiuntur, & omittendum ea, quæ eadem lege prohibentur, & lege permiſſiva confert jus ad agendum, ſocietatem quoque inſtituit, quæ alias nulla foret. Videtur adeo ſocietas jure naturæ poſterior, adeoque hoc ſupponit, conſequenter non commode jus naturæ ex iſta ſocietate deducitur, cujus cuſtodiam ipſa lex naturæ imperat, ut ea proprie fons juris naturæ dici nequeat etiam quoad ea, quæ inde deduci quidem poſſunt, aliunde tamen jam cognoſci, antequam de ſocietate cogites, quemadmodum abunde patet ex iis, quæ de jure naturæ in Tomis præcedentibus demonſtrata ſunt.

§. 153.

Si finis ſocietatis illicitus, ſocietas illicita eſt: ſi vero finis præceptus, vel licitus, ſocietas quoque licita eſt. Etenim cum illicitum ſit, ad quod omittendum obligamur (§. 170. *part. 1. Phil.* *Quando ſocietas licita, quando illicita.*

1. Phil. pract. univ.); ſi finis ſocietatis ſit illicitus, inter ea refertur, quæ a nobis omittenda ſunt, conſequenter ut eum conſequamur, operam dare non licet. Quamobrem cum finis conſequendi cauſa ſocietas contrahatur (§. 1.), finis illiciti cauſa ſocietatem contrahere non licet, conſequenter quæ ejus cauſa contrahitur ſocietas illicita eſt.

Oſtenditur etiam per indirectum hoc modo. Ponamus ſocietatem licitam eſſe, cujus finis illicitus, ſeu finis illiciti conſequendi cauſa ſocietatem inire licere. Quoniam ſocii obligantur facere, quod ad finem conſequendum facere poſſunt (§. 7.); iidem obligantur ad dandum operam, ut fiat, quod illicitum eſt, conſequenter ad quod omittendum obligamur. Quamobrem cum pacto contrahatur ſocietas (§. 1.), ab obligatione naturali paciſcendo nos liberare poſſumus: quod cum ſit abſurdum (§. 674. *part. 3. Jur. nat.*), finis quoque illiciti conſequendi cauſa ſocietatem contrahere non licet; ſeu contracta illius cauſa ſocietas illicita eſt. *Quod erat primum.*

Quodſi finis fuerit præceptus, ad eum conſequendum obligamur (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem etiam vires conjungere poſſunt duo vel plures, ut eundem conſequantur. Enimvero ſi duo vel plures inter ſe conveniant, quod conjungere vires velint ad finem conſequendum, ſocietatem ineunt (§. 1.). Societatem igitur inire licet, finis, qui præcipitur, conſequendi cauſa, adeoque ſocietas licita eſt, cujus finis præceptus. *Quod erat ſecundum.*

Quodſi finis fuerit licitus, nobis permiſſum eſt ut eum conſequamur (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Enimvero ſi unius vires non ſufficiunt ad finem conſequendum, ſocietas contrahenda (§. 137.). Quodſi ergo vires unius non ſufficiunt ad finem quendam licitum conſequendum, permiſ-
ſum

ſum quoque nobis eſt, ut ſocietatem contrahamus. Societas adeo licita eſt, ſi finis ſocietatis licitus. *Quod erat tertium.*

Societates differunt fine, qui intenditur (§. 3.). Si finis illicitus, eum intendere non licet, adeoque nec ejus cauſa contrahere ſocietatem licet. Quodſi finis fuerit præceptus, eum intendere debemus (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem ſi ſocietas ejus conſequendi cauſa contrahitur, paciſcentes non intendunt, niſi quod intendere debent. Nemo igitur dubitare poteſt, quin ejus conſequendi cauſa contracta ſocietas licita ſit (§. 159. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Si denique finis fuerit licitus, eum intendere nobis permiſſum eſt (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Permiſſum igitur etiam eſt ejus conſequendi cauſa ſocietatem contrahere. E. gr. Furtum & rapina lege naturali prohibentur (§. 519. *part. 2. Jur. nat.*). Furti igitur ac rapinæ cauſa ſocietatem contrahere non licet, ſeu furum ac prædonum ſocietas illicita. Similiter alterum occidere illicitum (§. 743. *part. 1. Jur. nat.*). Latrociniorum itaque cauſa ſocietatem contrahere non licet, ſeu latronum ſocietas illicita. Fraudare alterum non licet (§. 148. *part. 5. Jur. nat.*). Societas itaque, quæ contrahitur alios defraudandi cauſa, illicita eſt. Scientiam acquirere debemus (§. 240. *part. 1. Jur. nat.*). Ejus igitur acquirendæ cauſa quæ contrahitur ſocietas licita eſt. Similiter in virtutibus moralibus propagandis ſeduli eſſe debemus (§. 638. *part. 1. Jur. nat.*). Societas igitur licita eſt, quæ virtutum propagandarum cauſa contrahitur. Se defendere licitum eſt (§. 973. *part. 1. Jur. nat.*). Quæ adeo ſui defendendi cauſa contrahitur ſocietas, licita eſt. Defenſio rerum ſuarum licita eſt (§. 692. *part. 2. Jur. nat.*). Societas itaque rerum ſuarum defendendarum cauſa inita licita eſt. Non abſimili modo patet, ſocietates negotiatorias licitas eſſe.

§. 154.

Finis liciti conſequendi cauſa non licet facere quod illicitum, An mediis ſeu medius illicitis uti non licet. Etenim quod illicitum eſt, ad *illicitis uti* id omittendum obligamur (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*), *liceat ad fi.* adeo-

Digitized by Google

nem licitum conſequendum. adeoque id facere non licet (§. *cit.*). Quamobrem cum obligatio naturalis neceſſaria ſit ac immutabilis (§. 30. *part. 1. Phil. pract. univ.*), nec finis liciti conſequendi cauſa facere licet, quod illicitum, conſequenter cum media ſint, quibus finis obtinetur (§. 937. *Ontol.*), finis liciti conſequendi cauſa non licet uti mediis illicitis.

Ita ſcortari, vel furari non licet, ut acquiras, quæ ad vitæ neceſſitatem tolerandam requiruntur. Neque etiam fraudare licet alios, ut patrimonium tuum amplifices, quo poſt mortem tuam habeant liberi tui neceſſaria alimenta. Pertinet huc, quod vulgo dicitur, non eſſe facienda mala, ut inde eveniant bona.

§. 155.

Quando media ſocietatem per ſe licitam in illicitam convertant. Quoniam finis liciti conſequendi cauſa non licet uti mediis illicitis (§. 154.), *ſi ſocietas finis liciti cauſa contrahitur, non convenire licet, ut media illicita ad eum conſequendum adhibeantur*, conſequenter quamvis finis liciti cauſa contracta ſocietas per ſe licita ſit, attamen, *ſi ſocietas ea lege contrahatur, ut nonniſi media illicita ad finem licitum, immo etiam debitum conſequendum adhibeantur, ſocietas per ſe alias licita* vitiatur, atque *in illicitam abit.*

E. gr. Fingamus aliquos ita convenire, ut furto ac rapina nummos acquirere ſtudeant, quos in ægrotos inopes impendant. Si finem ſpectes, ſocietas ejus cauſa contracta licita omnino eſt, immo laudanda: aſt quatenus ad conſequendum finem non adhibentur niſi media illicita, ea ſocietatem illicitam efficiunt.

§. 156.

An ex ſocietate illicita jus & obligatio naſcatur. *Ex ſocietate illicita nulla naſcitur obligatio, jus nullum.* Quando enim ſocietas illicita eſt, ſocii vires ſuas conjungunt ad finem illicitum conſequendum (§. 153.) aut media illicita adhibent ad finem alias licitum conſequendum (§. 155.)

Digitized by Google

(§. 155.), conſequenter cum pacto contrahatur ſocietas (§. 1.), ſibi invicem promittunt, quod operam dare velint fini illicito conſequendo, vel ad finem licitum conſequendum adhibere velint media illicita (§. 788. *part. 3. Jur. nat.*). Promittunt itaque id, ad quod omittendum naturaliter obligantur (§. 170. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum conjunctio virium promittatur ſub ea conditione, ut fiant, quæ lege prohibentur; promiſſiones reciprocæ in contrahenda ſocietate illicita fiunt ſub conditione turpi (§. 491. *part. 3. Jur. nat.*). Enimvero ex promiſſione ſub conditione turpi facta nulla naſcitur promiſſoris obligatio, neque etiam jus ullum conſequi poteſt promiſſarius, facto licet turpi commiſſo, & promiſſio ſtatim invalida eſt (§. 495. *part. 3. Jur. nat.*). Ex ſocietate adeo illicita nulla naſcitur obligatio, jus nullum.

Societates illicitæ omnes nonniſi pacto contrahi poſſunt. Etenim præter ſocietates, quæ pacto contrahuntur, non dantur aliæ, niſi quæ quaſi pacto nituntur (§. 1.), aut ipſa natura inter homines inſtituit (§. 142.). Cum quaſi pactum ſupponat conſenſum alterius præſumtum (§. 504. *part. 4. Jur. nat.*), quod autem illicitum eſt, aut lege prohibitum, præſumi non debeat; nulla quoque concipi poreſt ſocietas illicita, quæ quaſi pacto nitatur. Et cum lex naturæ rationem ſufficientem in natura hominis atque rerum habeat (§. 1[illegible]5. *part. 1. Phil. pract. univ.*), quod vero illicitum eſt, eadem lege prohibetur (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*); nec natura ſocietatem illicitam inſtituere poteſt. Atque adeo patet, impoſſibile eſſe, ut detur ſocietas illicita, quæ alio fundamento, quam pacto nitatur. In demonſtratione itaque recte ad pactum recurrimus, quo ſocietas contrahitur, ut pateat, ex ea nullam naſci obligationem, nec jus ullum.

§. 157.

Quoniam ex ſocietate illicita nulla naſcitur obligatio, *De jure ſociorum in con-*

ſocium in ſocietate illicita & quid ea revera ſit.

jus nullum (§. 156.); *ſi ſocietas illicita contracta, nullus ſocius alteri ad quicquam obligatur, nec ulli ſocio competit jus ad quidpiam alterum adigendi*, conſequenter cum perinde ſit, ac ſi ſocietas nulla contracta fuiſſet, *qui in ſocietatem illicitam conſenſerunt, ſocii non ſunt* (§. 4.), *ſed perperam pro talibus habentur*, adeoque *non ſunt niſi cœtus hominum ſceleratorum.*

Societas illicita non meretur nomen ſocietatis, ſed rectius dicitur cœtus hominum ſceleratorum: id quod hic notaſſe ſuo tempore proderit. Neque enim de nomine hic diſputatur, quæ diſceptatio inanis foret; ſed ipſius rei habetur ratio. Etenim cum ſocietas pactum ſit (*not. §.* 156.), quando pactum nullum eſt, ſocietas quoque nulla erit, quæ eodem niti debet.

§. 158.

An ſocietas illicita ſit valida, ſi juramento confirmetur.

Quia ex ſocietate illicita nulla naſcitur obligatio (§. 156.), juramentum vero non novam producit obligationem aliquid præſtandi ei, cui juratur (§. 903. *part. 3. Jur. nat.*), nec actum minime obligatorium in obligatorium convertit (§. 904. *part. 3 Jur. nat.*); *ex ſocietate illicita nulla naſcitur obligatio, etiamſi jurato contrahatur, nec juramento eadem confirmata propterea ſocius unius alteri ad quicquam obligatur.*

Promiſſio, quæ per ſe valida non eſt, per juramentum valida fieri nequit (§. 905. *part. 3. Jur. nat.*). Nihil ergo agunt, qui promiſſionibus juratis ſocietatem firmare volunt, quæ per ſe ſubſiſtere nequit.

§. 159.

Quanam ſocietas injuſta.

Si finis ſocietatis contrarius juri alterius, injuſta eſt. Etenim qui ſocietatem ineunt, vires ſuas conjungunt ad finem quendam conſequendum (§. 1.), conſequenter ſi is juri alterius contrarius, ad faciendum quod eſt contra jus alterius. Enimvero injuſtum eſt, quicquid eſt contra jus alterius (§. 239. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem ſi finis ſocietatis

con-

contrarius juri alterius, qui eam ineunt vires ſuas conjunjunt ad injuſta perpetrandum, adeoque ſocietas hæc injuſta eſt.

Oſtenditur etiam hoc modo. Quoniam differentia ſocietatum conſiſtit in fine, qui intenditur (§. 3.), talis erit ſocietas, qualis eſt finis, cujus cauſa contrahitur. Quodſi ergo finis ſocietatis ſit juri alterius contrarius, cum injuſtum ſit, quicquid eſt contra jus alterius (§. 239. *part. 1. Phil. pract. univ.*), injuſta quoque erit ſocietas, cujus finis juri alterius contrarius.

Si finis ſocietatis contrarius juri alterius, ſocii omnes faciunt, quod eſt contra jus alterius (§. 1.), conſequenter injuſti ſunt (§. 239. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Socii igitur cum ſint injuſti, inter quas ſocietas ſubſiſtit; ipſa quoque ſocietas injuſta dicenda. Quando nimirum ſocietas injuſta dicitur, ſocii omnes qua tales injuſti dicuntur, cum ab illorum factis injuſta dicatur. Ita ſceleratam dicimus ſocietatem, quæ conſiſtit in cœtu hominum ſceleratorum.

§. 160.

An ſocietas injuſta & illicita differant.

Quoniam injuſta eſt ſocietas, cujus finis juri alterius contrarius (§. 159.), nemo autem quicquam facere debet, quod eſt contra jus alterius (§. 910. *part. 1. Jur. nat.*); *ſocietas injuſta illicita eſt:* quoniam vero alii quoque dantur fines illiciti, qui contra jus tertii non ſunt, veluti ſi qui libidinis cauſa ſocietatem ineunt; *non omnis ſocietas illicita eſt etiam injuſta.*

Societas adeo illicita latius patet, quam injuſta. Illa enim extenditur ad omnia, quæ lege naturali prohibita ſunt; hæc vero nonniſi ad ea, quibus jus tertii violatur.

§. 161.

De ſocietate perſonam

Societas integra pro una perſona habenda, ſeu inſtar unius perſo-

unam repræſentante. *perſona ſpectanda.* Qui enim ſocietatem ineunt, vires ſuas ad finem, cujus gratia ea contrahitur, conſequendum conjungunt (§. 1.), quicquid qua ſocii agunt, ad eum conſequendum facit (§. 7.), & quod finis conſequendi gratia fieri debet (§. 44.), itidemque leges, juxta quas ſocii qua tales actiones ſuas dirigere tenentur, communi ſociorum conſenſu determinatur (§. 45. 46.), ut adeo ab uno quaſi intellectu, una voluntate proficiſcantur ſociorum qua talium actiones. Quamobrem cum ſociorum omnium ſimul ſumtorum unus intelligatur eſſe intellectus, voluntas & noluntas una, ac vires unitæ ſpectentur tanquam vires unius hominis; omnes ſocii ſimul ſumti qua tales ſunt veluti una perſona, adeoque integra ſocietas pro una perſona habenda, ſeu inſtar perſonæ unius ſpectanda (§. 47.).

Hinc etiam ſocietates non modo corpori humano comparantur, quod ex pluribus membris conſtat, quæ omnia ſimul propter communem finem agunt, verum etiam nonnunquam corpora appellantur. Per ſe autem patet, cum ſocietas quælibet determinetur per finem, cujus cauſa initur (§. 3.), ſocios quoque ſimul ſumtos ſpectandos non eſſe tanquam unam perſonam, niſi intuitu finis. Hujus nimirum conſequendi cauſa uniuntur vires, uniuntur voluntates, conſequenter etiam intellectus, ut prodeat una quaſi perſona, cui inſunt vires unitæ, ineſt concors voluntas & a quo ea dependet intellectus. Non igitur verendum eſt, ne propoſitio præſens ultra ſuos limites protrahatur.

§. 162.

Quænam leges naturales ad ſocietatem applicandæ. Quoniam integra ſocietas ſpectanda eſt tanquam una perſona (§. 161.); *ad quamlibet ſocietatem applicandi veniunt, quæ lege naturæ de officiis erga ſeipſum præcipiuntur, quatenus nimirum finis ſocietatis admittit* (§. 10.).

Patet adeo, propoſitionem præcedentem eſſe principium fœcun-

cundiſſimum, cum inde fluat principium heuriſticum, quod præſente continetur, & vi cujus facillime longe plurima de qualibet ſocietate tenenda deducuntur, modo finis ſocietatis ſemper oculis quaſi obverſetur.

§. 163.

Principium juris naturæ quoad ſocietatem.

Quia homo quilibet obligatur ad ſe ſtatumque ſuum perficiendum, & ad vitandum ea, quæ ipſum ſtatumque ipſius imperfectiorem reddunt (§. 152. *part. 1. Phil. pract. univ.*); *quælibet etiam ſocietas obligatur ad ſe ſtatumque ſuum perficiendum & ad vitandum ea, quæ ipſam ſtatumque ipſius imperfectiorem reddunt*, conſequenter *ſocii actiones ſuas dirigere debent ad perfectionem ſocietatis ſtatusque ejusdem, & abſtinere ab iis, quæ eidem adverſantur.*

Habemus adeo principium juris naturæ quoad ſocietates, quæ ſcilicet eodem jure ſubſiſtunt, adeoque illicitæ non ſunt. Quæ enim eodem damnantur, de iis eodem nihil præcipi poſſe, per ſe patet.

§. 164.

De ſocietate conſervanda.

Similiter quoniam ad ſocietatem ea applicanda, quæ de officiis erga ſeipſum præcipiuntur lege naturali, quatenus finis illius admittit (§. 162.), homo autem obligatur ad corpus ſuum conſervandum (§. 349. *part. 1. Jur. nat.*); *quælibet etiam ſocietas obligatur ad ſe conſervandum*, adeoque *ad ea facienda, quæ ad ſui conſervationem conferre poteſt, & ad ea non facienda, quæ ſocietatem deſtruunt*, conſequenter cum ſinguli ſocii obligentur ad mutuum adjutorium in iis, quæ ad ſocietatem ſpectant (§. 145.), *ſinguli ſocii facere obligantur, quicquid ad ſocietatis conſervationem conferre poſſunt, & non facere, quæ eandem deſtruunt.*

Conſervatio adeo ſocietatis non modo naturaliter licita, verum etiam præcepta (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*).

Digitized by Google

§. 165.

De jure defendendi ſocietati competente.

Societati cuilibet competit jus ſe defendendi adverſus eos, qui eam lædere conantur. Etenim ad ſocietatem applicari debent, quæ lex naturæ diſponit de juribus homini competentibus (§. 162.). Quamobrem cum homini cuilibet competat jus ſe defendendi adverſus eos, qui ipſum lædere conantur (§. 972. 973. *part. I. Jur. nat.*); ſocietati cuilibet competit jus ſe defendendi adverſus eos, qui eam lædere conantur.

Facile patet, ſermonem hic eſſe de iſtiusmodi læſionibus quæ ſocietatem reſpiciunt: quando enim ſocius aliquis læditur in iis, quæ ad ſocietatem nullum reſpectum habent, ea huc non pertinent.

§. 166.

De libertate naturali ſocietatis.

Naturaliter ſocietas qualibet libera eſt. Ad ſocietatem enim quamlibet applicari debent jura, quæ vi legis naturalis homini unicuique competunt (§. 162.). Quamobrem cum naturaliter homines omnes liberi ſint (§. 146. *part. I. Jur. nat.*), neque in agendo ab ullo alio homine dependeant niſi a ſeipſo (§. 153. *part. I. Jur. nat.*), non modo in contrahenda ſocietate a voluntate aliena minime dependent, verum etiam propter finem agentes, ubi eam contraxerunt, a nulla voluntate aliena dependent, ſed liberi manent. Societas itaque qualibet naturaliter libera eſt.

Libertas ſingulis naturaliter competit, qui ſocietatem ineuntes ad conſequendum finem quendam vires ſuas conjungunt (§. 1.). Nemo autem eſt, qui non videat, propterea nemini, qui extra ſocietatem eſt, jus quoddam naſci in eos, qui eandem contraxerunt, cum hoc pactum, quo ſocietas nititur (§. 1.), ad alios, qui extra eandem ſunt, non pertineat. Ratio igitur nulla eſt, cur ſocii omnes ſimul ſumti jus libertatis, quod natura ipſis competit, retinere minime debeant, reſpectu ceterorum, qui in ſocietate non ſunt. Societas adeo in ſtatu

Digitized by Google

ſtatu naturali contracta libera eſt. Quamvis nimirum homines, qui ſocietatem contrahunt, ſeſe ſibi invicem obligent ad certas actiones; ex ea tamen jus nullum naſci poteſt aliis, cum quibus nihil contraxerunt. Singuli adeo cum liberi maneant reſpectu eorum, qui in ſocietate non ſunt; integra quoque ſocietas reſpectu eorum, qui extra eandem ſunt, libera eſſe debet.

§. 167.

Quoniam naturaliter quælibet ſocietas libera eſt (§. 166.), vi libertatis autem naturalis unicuique permittendum, ut in determinandis actionibus ſuis ſuum ſequatur judicium, quamdiu nil facit contra jus tuum (§. 156. *part. 1. Jur. nat.*), nec is actionum ſuarum rationem ulli hominum reddere tenetur, neque tibi jus eſt exigendi, ut reddat, quamdiu ſcilicet nihil facit contra jus tuum (§. 158 *part. 1. Jur. nat.*; *naturaliter* quoque *ſocietati cuicunque permittendum, ut in determinandis actionibus ſuis ſuum ſequatur judicium, quamdiu nil facit contra jus tuum, nec actionum ſuarum rationem ullam reddere tenetur tibi, neque tibi competit jus eam exigendi, quamdiu ſcilicet nil facit, quod eſt contra jus tuum.* *Quid inde ſequatur.*

Principium hoc maximi momenti eſt & ſuo loco proderit ad decidendas quæſtiones arduas. Atque hinc clariſſime patet, cur de iis, quæ ad ſocietatem ſpectant, ſtatuendum ſit ſolo ſociorum conſenſu, & quod ſocietati placuerit lex ſit. Oſtendimus in anterioribus ad ea ſociorum conſenſum requiri; ſed jam liquet, præter ſociorum conſenſum non requiri conſenſum alterius.

§. 168.

Quoniam ſocietas quælibet naturaliter libera eſt (§. 166.), quælibet autem ſocietas ſpectanda eſt tanquam una perſona (§. 161.); *plures ſocietates diverſæ ſpectandæ ſunt tanquam perſonæ ſingulares liberæ, in ſtatu naturali viventes* (§. 144. 147. *part. 1. Jur. nat.*). *Quomodo ſpectandæ ſint ſocietates plures inter ſe.*

Facile

Facile patet, hoc intelligendum eſſe de ſocietatibus, quæ ſingulæ per ſe ſubſiſtunt, non vero trahendum eſſe ad ſocietates, quæ in unam compoſitam coaluerunt, neque etiam ad ſocietates, quæ invicem pactiones certas fecerunt, vi quarum una alteri ſeſe ad certas præſtationes obligavit. Neque hic conſideramus, quid in ſtatu civili quoad ſocietates minores immutetur, quippe de quo dicendum erit ſuo loco.

§. 169.

Quomodo libertas reſtringatur in ſocietate. *In ſocietate libertas ſociorum reſtringitur quoad actiones ad conſequendum finem ſocietatis requiſitas, ſeu quoad ea, quæ ad ſocietatem ſpectant.* Etenim quilibet ſocius perfecte obligatur facere, quæ ad finem ſocietatis conſequendum facere poteſt, & quod ut ab ipſo fiat ſpecialiter conventum fuit (§. 7. 8.). ſociis competit jus cogendi ſocium, ut obligationi ſuæ ſatisfaciat, ſi vel ſatisfacere nolit, vel in eo negligentem ſe præbeat (§. 9.). Quid in ſocietate fieri debeat, communi ſociorum conſenſu determinandum (§. 44.), & quod plurimis placuerit, ſequendum (§. 80.). Unusquisque etiam ſociorum ad obſervantiam legum obligatur (§. 45. 80.), immo etiam ad pœnam ſubeundam, ſi contra legem, cujus obſervantia pœna ſancita eſt, aliquid commiſerit (§. 55.). Quamobrem cum obligationes ac jura ſociorum metienda ſint ex fine ſocietatis atque ex iis, de quibus in pacto, quo ſcilicet ſocietas contracta (§. 1.), ſpecialiter conventum fuit (§. 10.); ideo patet in determinandis actionibus ſuis ad finem ſocietatis conſequendum requiſitis, ſeu in iis, quæ ad ſocietatem ſpectant, ſocium non dependere a ſeipſo, ſed a voluntate conſociorum. Quamobrem cum liber non ſit, qui in agendo dependet a voluntate alterius (§. 153. *part.* I. *Jur. nat.*); ſocii quoad actiones ad conſequendum finem ſocietatis requi-

ſitas, ſeu quoad ea, quæ ad ſocietatem ſpectant, liberi non ſunt, conſequenter libertas naturalis quoad eas reſtringitur.

Oſtenditur etiam hoc modo. Societas tribuit jus univerſis in ſingulos, ſi plures fuerint ſocii, vel uni in alterum §. 9.), quoad ea ſcilicet quæ ad finem ſocietatis conſequendum faciunt (§. 10.), ſeu ea, quæ ad ſocietatem ſpectant. Socii adeo in iis, quæ ad ſocietatem ſpectant, non ſunt ſui juris (§. 134. 135. *part. I. Jur. nat.*), adeoque nec liberi (§. 135. *part. I. Jur. nat.*). Libertas igitur naturalis ſociorum quoad ea, quæ ad ſocietatem ſpectant, reſtringitur.

Qui ſocietatem ineunt, ſinguli univerſis ſeſe obligant, quod non pro lubitu ſuo facere velint, quæ finis conſequendi cauſa fieri debent, ſed quod placuerit univerſis, aut ſaltem parti majori. Conveniunt itaque, quod libertate ſua naturali aliter uti nolint, quam ſequendo id, quod placuerit univerſis aut ſaltem plurimis. In hac autem voluntate permanendum, cum mutatio voluntatis repugnet juri perfecto ſociorum ex pacto acquiſito, adeoque licita non ſit (§. 378. *part. 3. Jur. nat.*). Atque adeo intimius perſpicitur, undenam ſit iſta libertatis naturalis reſtrictio, & quod nihil in ſe contineat, quod libertati naturali ſit adverſum.

§. 170.

De reſtrictione libertatis ſocietatum ſimpliciorum in compoſita.

In ſocietate compoſita libertas ſocietatum ſimpliciorum, ex quibus ea coaleſcit, reſtringitur quoad actiones ad finem ſocietatis compoſitæ conſequendum requiſitas, ſeu quoad ea, quæ ad ſocietatem compoſitam ſpectant. Etenim membra ſocietatis compoſitæ ſunt ſocietates integræ, ſive ſimplices, ſive minus compoſitæ (§. 5.), adeoque in ſocietate compoſita ad eas ſocietates, ex quibus illa coaleſcit, applicanda ſunt, quæ de ſociis in ſocietate ſimplici demonſtrantur. Enimvero ſocietas quælibet naturaliter libera eſt (§. 166.), ſicuti natura quilibet homo liber eſt (§. 146. *part. I. Jur. nat.*), & liber-

libertas ſociorum in qualibet ſocietate reſtringitur quoad actiones ad conſequendum finem ſocietatis requiſitas, ſeu quoad ea, quæ ad ſocietatem ſpectant (§. 169.). Ergo etiam in ſocietate compoſita libertas ſocietatum ſimpliciorum, ex quibus ea coaleſcit, reſtringitur quoad actiones ad finem ſocietatis compoſitæ conſequendum requiſitas, ſeu quod ea, quæ ad ſocietatem compoſitam ſpectant.

Nimirum quando ſocietates compoſitæ in unam coaleſcunt, adeoque in finem quendam conjunctim obtinendum conſentiunt (§. 1.), neceſſe omnino eſt, ut ad finem iſtum conſequendum ſingulæ ſocietates obligentur, & quatenus ad hoc obligantur libertas earum reſtringitur. Conveniunt adeo, quod libertate ſua aliter uti nolint, quam in quantum ea non adverſatur fini communi conſequendo. Multa tamen cautione opus eſt, ne perperam ad ſocietatem compoſitam applices, quæ de ſocietatibus non compoſitis demonſtrata fuerunt.. Sed de eo rectius dicetur in ſequentibus, quando de ſocietatibus compoſitis acturi ſumus.

§. 171.

Perfectio ſocietatis in quo conſiſtat.

Perfectio ſocietatis conſiſtit in aptitudine finem ſocietatis conſequendi. Etenim propter finem conſequendum ſocietas initur vel inſtituitur, & qui ſocii in eadem ſunt non cenſentur membra ejusdem, niſi quatenus vires ſuas in finem conſequendum impendunt (§. 1. 4.). Quodſi ergo ſocii ſinguli apti ſunt ad finem ſocietatis conſequendum, atque adeo ea faciunt, quæ ad finem conſequendum requiruntur; omnia, quæ ad ſocietatem ſpectant, inter ſe conſentiunt (§. 503. *Ontol.*). Quamobrem cum in hoc conſenſu conſiſtat perfectio (§. *cit.*); perfectio ſocietatis conſiſtit in aptitudine ad finem ſocietatis conſequendum.

Non eſt, quod excipias, non ſufficere, ut ſocietas apta ſit ad finem conſequendum, ſed præterea requiri, ut quilibet etiam

iam ſocius actu faciat, ad quod faciendum aptus eſt. Qui enim ita ſentiunt, illi aptitudinem intra arctiores terminos coërcent, quam debebant. Ad aptitudinem enim requiritur etiam voluntas faciendi ea, quæ ad finem conſequendum neceſſaria ſunt. Qui vero quid facere poteſt & vult; is utique facit, niſi quatenus impedimentum agendi inevitabile ac inſuperabile ipſi objicitur: id quod hic attendendum non eſſe per ſe patet. Fortunæ adverſæ hoc imputandum, non ſocietati, quippe cui ex parte ſui nil deeſt, quod adeſſe debet.

§. 172.

Quoniam perfectio ſocietatis conſiſtit in aptitudine finem ſocietatis conſequendi (§. 171.), finem autem ſocietas conſequi poteſt, ſi vires ſociorum conjunctæ ad eum conſequendum ſufficiunt, cum impedimenti inevitabilis nulla hic habenda ſit ratio (*not.* §. *cit.*); *ex ſufficientia virium, quas ſocii conjungunt, æſtimanda eſt aptitudo ſocietatis ad finem conſequendum, adeoque perfectio.* *Unde ea æſtimanda.*

Neceſſe non eſt, ut ſingulorum ſociorum vires ſint æquales, nec ut ſint eædem, ubi diverſa propter finem ſocietatis agenda, ſed ſufficit, ut, ſi ſingulorum ſociorum vires conjunctim ſumantur, quippe quæ conjunctim ſumtæ vires ſocietatis ſunt (§. 1.), adſint vires, quæ ad finem conſequendum requiruntur. Facile autem patet, ad ſocietatem requiri non modo conjunctionem virium corporis, ſed etiam animæ, immo etiam viribus accenſenda eſſe ſubſidia quæcunque alia, quibus ad finem conſequendum indiget ſocietas, veluti pecuniam, quæ nervus rerum gerendarum dici merito ſolet, conſilia & operas extraneorum. Quæ vero extra ſocietatem ſunt, ea ad ſtatum ſocietatis externum ſpectant. Ad hæc qui animum attendit, haud difficulter de perfectione cujuslibet ſocietatis judicium feret, modo finem ejusdem & media eum conſequendi perſpecta habeat. Generalia enim, quæ hic demonſtrantur, perinde ac in aliis nonniſi notionum directricium locum obtinent.

Digitized by Google

§. 173.

Qomodo perfectio ſocietatis promovenda. Quia perfectio ſocietatis conſiſtit in aptitudine finem ſocietatis conſequendi (§. 171.), ſocietas vero obligatur ad ſe ſtatumque ſuum perficiendum, & vitandum ea, quæ ipſam ſtatumque ipſius imperfectiorem reddunt (§. 163.); *quilibet non modo ſocius pro virili operam dare debet, ut ad ea, quæ ad finem ſocietatis conſequendum conferre debet, indies aptior evadat, verum etiam ut aptiores evadant ſocii*, conſequenter *ut vires ſocietati ſint ſufficientes ad finem conſequendum, eædemque, ſi fieri poteſt, augeantur & quæ adſunt conſerventur, & ut impedimenta quæ in eorum uſu objiciuntur, declinentur, aut tollantur, quantum datur* (§. 12.).

Multa hic paucis dicuntur, quæ pro diverſitate ſocietatum ſpecialius determinanda, & uberius explicanda. Convenit autem cum iis, quæ hic in genere dicuntur, quod de mutuo adjutorio ſupra demonſtravimus (§. 145.).

§. 174.

De numero & qualitate perſonarum ad ſocietatem requiſitarum. Quia ſufficientes ſocietati eſſe debent vires ad finem, cujus cauſa contrahitur, vel inſtituta eſt, conſequendum (§. 172.); *ad ſocietatem quamlibet tot requiruntur perſonæ ac tales requiruntur, quot & quales ad finem ſocietatis conſequendum ſufficiunt.*

Contrahendæ ſunt ſocietates, ſi unius vires ad finem aliquem conſequendum ſufficiant (§. 137.). Sane ſi nulli darentur fines, quos ſoli conſequi non poſſemus; nulla quoque daretur ſocietas. Sed quia dantur fines, quos nemo ſolus conſequi poteſt, vel ſaltem non ita commode, quod perinde eſt, ac ſi eo, quo intenditur, modo conſequi eundem non detur; ideo tam natura ſocietates inſtituit, ſeu homines ad eam ineundam aut colendam lege naturali obligantur, quam ſponte ſua iidem ſocietates appetunt. Nihil autem agitur, niſi vires, quæ in ſocietate uniuntur, ſint ſufficientes ad finem conſequen-

ſequendum, & ſocietas, ſi quo virium defectu laborat, admodum imperfecta eſt. Nemo igitur dubitaverit, quin ad ſocietatem tot requirantur perſonæ, & quod hæ tales eſſe debeant, quot & quales ſimul ſeu conjunctim viribus ſufficientibus inſtructi ſunt.

§. 175.

Quando diverſa ſocietates contrahi poſſint ſimul.

Si fines ſocietatum ſibi mutuo non repugnant, & alicui fuerint vires ad eosdem ſimul perſequendum; unus ſocietates plures diverſas inire poteſt ſimul. Etenim ſi fines ſocietatum ſibi mutuo non repugnant, unus minime obſtat, quo minus etiam intendatur alter, aut, ſi plures fuerint, ceteri ſimul intendantur: quod per ſe patet. Et ſi alicujus fuerint vires ad plures fines ſimul perſequendum, per ſe itidem patet, quod dum uni conſequendo operam dat, propterea non negligentem eſſe oporteat in perſequendo altero, aut, ſi plures fuerint, in perſequendis ceteris. Quamobrem nil prorſus obſtat, quo minus quis vires ſuas ſimul conjungat cum diverſis perſonis ad diverſos fines conſequendum. Quoniam itaque ſocietas contrahitur, quando duo vel plures vires ſuas conjungunt ad finem quendam conſequendum (§. 1.), cumque ex fine metienda ſit obligatio ſocii (§. 10.), unus in qualibet ſocietate obligationi ſuæ ſatisfacere poteſt in hypotheſi præſentis; ſi fines ſocietatum ſibi mutuo non repugnant, & alicui fuerint vires ad eosdem ſimul perſequendum, unus ſocietates plures diverſas ſimul inire poteſt.

Nimirum non ſolum phyſice poſſibile eſt, ut in hypotheſi propoſitionis præſentis unus idemque plures ſocietates ſimul ineat; ſed etiam moraliter, ut adeo qui hoc facit, jure id faciat (§. 156. *part. 1. Phil. pract. univ.*), conſequenter facere liceat (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*). De eo autem hic quæſtio eſt, quid fieri licitum ſit, non quid fieri phyſice poſſit. Moralis vero potentia agendi, ſive jus præſupponit potenti-

tentiam agendi phyſicam. Sane ſi ſimul conferre non poſſes ad plures fines conſequendos, quæ ad unumquemque eorum ſocius conferre tenetur; in qualibet ſocietate obligationi tuæ ſatisfacere non poſſes (§. 7.). Quamobrem cum hanc urgeat lex naturæ, ea tibi permittere nequit ut facias, quod obligationi iſti adverſum. Sed conſultum eſt, ut hoc ſigillatim demonſtretur.

§. 176.

Quando non. *Si cujus vires non ſufficiunt ad plures fines ſimul perſequendum; ei plures ſocietates ſimul contrahere non licet.* Etenim quilibet ſocius facere obligatur, quæ ad finem ſocietatis conſequendum facere obligatur, quæ ad finem ſocietatis conſequendum facere poteſt (§. 7.), nec conſocii pati tenentur, ut in eo ſe præbeat negligentem (§. 9.). Quodſi ergo vires non ſufficiant ad plures fines ſimul perſequendum, quorum conſequendorum gratia ſocietates contrahuntur (§. 1.); lege naturali, quæ negligentem eſſe in præſtandis iis, quæ ad finem ſocietatis conſequendum faciunt, prohibet (§. 19.), utique prohibetur, ut quis plures ſocietates ſimul contrahat, cujus vires ad plures fines ſimul perſequendum non ſufficiunt, adeoque eidem plures ſimul contrahere non licet (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*).

Lex naturæ dat jus ad faciendum ea, ſine quibus obligationi naturali, quam urget (§. 159. *part. 1. Phil. pract. univ.*), ſatisfacere non poſſumus. Abſurdum vero eſt ſtatuere, quod det jus ad faciendum ea, quæ obſtant, quo minus obligationi, quam urget, ſatisfaciamus: id enim notioni obligationis e diametro repugnat (§. 118. *part. 1. Phil. pract. univ.*), ut perinde foret ac ſi neceſſitatem agendi nobis imponeret, ſimul vero nobis permitteret, utrum hoc agere velimus, nec ne. Quod neceſſitatis eſt, non eſt voluntatis. Atque adeo facile patet, contra jus naturæ eſſe, ſi quis plures ſocietates una contrahit, in quibus tamen ſimul obligationi, quæ ſocio unicuique incum-

cumbunt, ſatisfacere nequit. Probe autem notandum eſt, cum obligatio ſocii non modo metienda ſit ex fine, ſed etiam ex iis, de quibus ſpecialiter conventum fuit (§. 10.); ſi ita fuerit conventum ut quis ad finem ſocietatis conſequendum ſaltem certi quid præſtet, quod non obſtat, quo minus in alia ſocietate omnes officii ſocialis partes adimpleat, tum vires ſufficientes intelligi ad diverſarum ſocietatum fines ſimul perſequendum.

§. 177.

Quando damnum in ſocietate datur.

Damnum in ſocietate datur, ſi quid fit, quod fini conſequendo adverſatur. Finis enim, quatenus obtinetur, eſt commune ſocietatis bonum (§. 11.). Quodſi ergo aliquid fit, quod fini conſequendo adverſatur, neceſſe eſt, ut ſocietas aliquid non conſequatur, quod conſequi poterat, conſequenter ut jacturam ſui faciat (§. 487. *part. 2. Jur. nat.*). Quando itaque aliquid fit, quod fini conſequendo adverſatur, damnum in ſocietate datur (§. 486. *part. 2. Jur. nat.*).

E. gr. In ſocietate negotiatoria tanquam finis intenditur lucrum commune. Quodſi ergo quid fit, quo lucrum quoddam intervertitur, quod haberi poterat; damnum utique in ſocietate datur. Ex fine, qui in ſocietate intenditur, æſtimandum quoque eſt damnum. Fit autem, quid fini conſequendo adverſatur, non modo poſitive, verum etiam negative, quando nimirum negligitur, quod fini conſequendo inſervire poterat.

§. 178.

Quod ſocius dare non debeat.

Quoniam quilibet ſociorum facere tenetur, quicquid ad finem ſocietatis conferre poteſt, vel ut faciat, ſpecialiter conventum fuit (§. 7.), conſequenter non facere obligatur, quod fini ſocietatis adverſatur (§. 722. *part. I. Jur. nat.*), damnum vero ſocietati dat, qui facit quod fini conſequendo adverſatur (§. 177.); *nemo ſociorum damnum ſocietati dare debet.*

Poterat etiam idem deduci ex eo, quod quilibet ſocius bonum

num commune, quod in conſecutione finis conſiſtit (§. 11.), pro virili promovere debeat (§. 12.).

§. 179.

De damno in ſocietate reſarciendo.

Si ſocius ſocietati dolo vel culpa damnum dedit, id reſarcire tenetur. Etenim quilibet damnum dolo vel culpa alteri datum reſarcire tenetur (§. 572. *part. 2. Jur. nat.*). Ergo etiam ſocius eidem reſarcire tenetur damnum dolo vel culpa datum.

Quoniam ſocius vi pacti, vel quaſi pacti, quo ſocietas contrahitur (§. 1.), ſe obligavit ad bonum ſocietatis proſequendum (§. 12. *h.* & §. 789. *part. 3. Jur. nat.*), conſequenter etiam ad omne damnum pro virili avertendum (§. 177.); non modo vi obligationis generalis, quæ omnes homines tenet, verum etiam qua ſocius ſpecialiter damnum, quod dolo vel culpa ſua dedit, reſarcire ſocietati debet. Equidem non nego, dari etiam ſocietates, quarum is finis eſt, ut damnum datum non ſemper reparari poſſit; non tamen propterea ceſſat damni dati reſtitutio, ubi ea locum habet.

§. 180.

Quomodo quis in ſocietatem recipiatur.

In ſocietatem nemo recipi poteſt niſi communi ſociorum conſenſu. Qui enim in ſocietatem recipitur, finis conſequendi cauſa in eandem recipitur (§. 1.), qui in ſocietate intenditur (§. 3.), conſequenter ſocii receptio ad ea pertinet, quæ in ſocietate finis conſequendi cauſa fieri debent. Quoniam itaque quid in ſocietate finis conſequendi gratia fieri debeat, communi ſociorum conſenſu determinandum (§. 44.); in ſocietatem quoque nemo recipi poteſt niſi communi ſociorum conſenſu.

Societas quoque condere poteſt de receptione ſocii legem (§. 45. 46.), a qua non recedendum, quando quis in ſocietatem recipiendus (§. 51.), niſi ſocietati aliter videatur (§. 48.).

§. 181.

Digitized by Google

§. 181.

Societas temporaria eſt, quæ ad certum tempus contrahitur, vel cujus finis certo tempore elapſo ceſſat, aut nonniſi ſemel obtineri poteſt, vel debet. *Perpetua* vero eſt ſocietas, cujus finis perpetuus eſt ac ſemper obtineri poteſt, quæque hujus gratia in perpetuum contracta. *De ſocietate temporaria & perpetua.*

Omnia in ſocietate pendent a fine, cujus gratia ea contrahitur (§. 1.). Quodſi igitur finis nonniſi ſemel obtineri poteſt, vel intra certum tempus obtinetur; in caſu priori ſocietas per ſe temporaria eſt, in poſteriori eadem ad certum tempus contrahi poteſt, adeoque voluntate eorum, qui eandem ineunt, temporaria efficitur. Quodſi finis fuerit talis, ut ſemper obtineri poſſit, ſocietas in perpetuum contrahi poteſt, adeoque a voluntate contrahentium pendet, utrum perpetua eſſe debeat, nec ne, niſi a natura fuerit inſtituta, quæ ad eundem finem perſequendum ſemper obligat, qualis eſt ſocietas illa magna naturalis (§. 142.).

§. 182.

Quoniam ſocietas temporaria ad certum tempus contrahitur, vel finis alicujus conſequendi cauſa, qui certo tempore elapſo ceſſat, aut nonniſi ſemel obtinendus (§. 181.); *ſocietas temporaria finitur, tempore elapſo, ad quod contracta fuit, vel fine ceſſante, aut obtento, cujus gratia contracta fuerat.* *Quando ſocietas temporaria finiatur.*

Si ſocietas ad certum tempus contracta, ſocii ultra iſtud ſibi invicem non ſunt obligati (§. 382. *part. 3. Jur. nat.*). Obligatione igitur mutua extincta, ſocietas diutius ſubſiſtere nequit. Si finis ceſſat, cum fine eo ſocietas ſubſiſtere non poſſit, ea etiam expirat. Sane hic quoque extinguitur obligatio, quæ alia non eſt, quam ut quilibet ſociorum faciat, quod ad finem conſequendum facere poteſt, & quod ut ab ipſo fiat, ſpecialiter conventum fuit (§. 7.). Et idem intelligitur, quando finis, qui intendebatur, obtentus fuit.

Digitized by Google

§. 183.

Quando ſocietas perpetua intereat.

Si ſocii omnes intereunt, vel non amplius tot ſuperſunt, quot ad finem conſequendum ſufficiunt; ſocietas interit, etiamſi in perpetuum contracta. Sive enim ſocii omnes intereant, ſive totidem, ut qui ſuperſunt ad finem conſequendum non amplius ſufficiant, cum finis conſequendi cauſa ſocietas contrahatur (§. 1.), ea amplius ſubſiſtere nequit. Quamvis adeo in perpetuum contracta, quatenus per ſe non repugnabat, ut perpetua eſſet (§. 181.), caſu tamen eam interire contingit.

Inter ſocios ſubſiſtit ſocietas (§. 4.). Quodſi ergo omnes intereunt, nulli amplius ſunt, inter quos ſubſiſtere poteſt. Si autem non amplius totidem ſuperſunt, quot ad finem conſequendum ſufficiunt, nulla tamen utilitate ſocietas continuaretur. Perinde nimirum in hoc caſu foret, ac ſi quis uti vellet mediis, de quibus ipſi jam conſtat, quod per ea finem intentum conſequi non detur: id quod omnino temerarium foret (§. 277. *part. 3. Jur. nat.*), adeoque jure naturæ minime permiſſum (§. 278. *part. 3. Jur. nat.*).

§. 184.

De ſocietate mutuo diſſenſu ſoluta.

Societas ſive ad certum tempus, ſive in perpetuum inita ſolvitur mutuo ſociorum diſſenſu, quandocunque viſum fuerit. Oſtenditur eodem prorſus modo, quo idem de ſocietate negotiatoria demonſtravimus (. 1398. *part. 4. Jur. nat.*).

Multa nimirum, quæ de ſocietate negotiatoria in ſpecie demonſtravimus, cum de contractibus ageremus, de ſocietate in genere valent, quæ pacto expreſſo perfecta, quia ex principiis de pactis deducuntur. Inter ea etiam locum habet propoſitio præſens.

§. 185.

De interitu ſocietatis

Si conſociatio caſu quocunque tollitur; ſocietas interit. Etenim ſi caſu quodam tollitur conſociatio, qui erant ſocii impedi-

pediuntur, quo minus amplius vires ſuas ad conſequendum finem, cujus gratia ſocietas inita, conjungere poſſint. Quamobrem cum ſine iſta virium conjunctione ſocietas ſubſiſtere minime poſſit (§. 1.); conſociatione caſu quocunque ſublata ſocietas interit. *conſociatione oblata.*

Caſu tollitur conſociatio, quando ſocii ſedes ſuas relinquere coguntur: id quod accidit in bello, quando victi in captivitatem abducuntur, vel in alia loca fugiunt, in quibus domicilium ſibi conſtituunt. Simile quid contingere poteſt ob peſtilentiam, aut ſeditionem.

§. 186.

A ſocietate recedere non licet cum damno ſociorum. Etenim nemo ſociorum damnum ſocietati dare debet (§. 178.). Quamobrem ſi damnum detur ſocietati, ſi quis ab ea recedat, ab eadem recedere non licet. *Quando a ſocietate recedere non liceat.*

Idem quoque jam oſtendimus de ſocietate negotiatoria, quæ inter contractus numeratur in Jure Romano (§. 1390. *part. 4. Jur. nat.*).

§. 187.

A ſocietate recedere licet, quando id ſine damno ſociorum fieri poteſt. Etenim ſi ſocietati nullum detur damnum, ſocio uno, vel altero ab eadem recedente; ſociis reliquis vires adhuc ſufficientes ſunt ad finem, cujus cauſa ſocietas contracta eſt, conſequendum: ſecus enim jacturam quandam pateretur boni communis (§. 11. *h.* & §. 487. *part. 2. Jur. nat.*), adeòque damnum incurreret (§. 486. *part. 2. Jur. nat.*). Quoniam itaque ſocietas contrahitur, ſi unius vires non ſufficiunt ad finem aliquem conſequendum (§. 137.), & ad ſocietatem quamlibet tot requiruntur perſonæ ac tales, quot & quales ad finem ſocietatis conſequendum ſufficiunt (§. 174.); omnis ſocietas contrahi intelligitur ſub tacita hac *Quando recedere liceat.*

 con-

conditione, ut liceat ab eadem diſcedere, ſi abſque damno ſocietatis diſcedi poſſit. Quamobrem a ſocietate diſcedere licet, quando id ſine damno ſociorum fieri poteſt.

Cum ſocietas contrahatur finis conſequendi cauſa (§. 1.); nulla ſane ratio eſt, cur permittendum non ſit, ut ſocius aliquis a ſocietate diſcedat, ſi ſocietati adhuc vires ſufficientes ſint ad finem ſuum conſequendum, conſequenter ſi abſque damno ſocietatis diſcedere poſſit. Immo potius officiis erga alios repugnaret, ſi ipſum cogere vellemus, ut in ſocietate maneret, cum perinde ſit, ſive maneat, ſive diſcedat. Lex igitur naturæ, quæ hominibus conſulit ſingulis, neceſſitatem manendi imponere nequit, conſequenter nec conferre conſociis jus cogendi diſcedere volentem, ut maneat.

§. 188.

Idem porro expenditur. Quoniam ſine damno ſocietatis ab eadem recedit, qui ſocium alium æque idoneum in locum ſui ſubſtituit, ab eadem autem recedere licet, ſi abſque damno ſociorum hoc fieri poſſit (§. 187.); *a ſocietate recedere licet, ſi quis ſocium alium æque idoneum in locum ſui ſubſtituit.*

An ſocius æque idoneus ſit, qui in locum alterius ſubſtituitur, ex eo æſtimatur, quod ad finem ſocietatis conſequendum confert (§. 10.). Quodſi ergo novus ſocius idem conferat, quod contulerat qui eum in locum ſui ſubſtituit, æque idoneus cenſetur. Facta autem ſubſtitutione nihil in ſocietate mutatur (§. 290. *Ontol.*), conſequenter perinde eſt ac ſi qui erat ſocius in ſocietate manſiſſet. Idem enim intelligitur ſocius, qui fuerat ante, ſi eædem ipſi ſint vires, quæ fuerant huic, cum viribus ceterorum conjungendæ (§. 1. *b.* & §. 181. *Ontol.*). Socius nimirum ſpectatur tanquam ſubjectum, cui inſunt certæ vires ad finem quendam conſequendum requiſitæ & ubi cum viribus aliorum conjunguntur, ad eundem conſequendum ſufficientes prodeunt. Quamvis adeo mutetur individuum phyſicum, cui inſunt vires iſtæ, modo individuo alteri, quod ſubſtituitur,

eædem

eadem inſint vires, ſocius adhuc idem intelligitur. Ecquis ergo ſibi perſuaſerit, ſocietati dari aliquod damnum, ſiquidem ſocius diſcedens alium æque idoneum in locum ſui ſubſtituat?

§. 189.

Si ſpecialiter conventum fuerit, ne diſcedere liceat.

Si ſpecialiter fuit conventum, ne quis a ſocietate recedere poſſit; recedere non licet, niſi conſociorum conſenſu. Quoniam enim obligationes ac jura ſociorum metienda etiam ſunt ex iis, de quibus in pacto, quo ſocietas contracta (§. 1.), ſpecialiter conventum fuit (§. 10.); ſi ſpecialiter conventum fuerit, ne quis a ſocietate recedere poſſit, ſocius quilibet obligatur ad manendum, ac conſociis competit jus non permittendi ut diſcedat. Recedere adeo non licet (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*). *Quod erat unum.*

Quoniam tamen quilibet jus ſuum remittere poteſt, quando nihil fit contra jus tertii (§. 117. *part. 3. Jur. nat.*); ſocii quoque remittere poſſunt jus ſuum non permittendi, ut quis a ſocietate diſcedat. Enimvero quamprimum jus ſuum remittunt, is qui diſcedere vult ab obligatione ſua manendi liberatur (§. 97. *part. 3. Jur. nat.*). Sociorum itaque conſenſu diſcedere poteſt. *Quod erat alterum.*

Quando alicui permittitur, ut a ſocietate diſcedat, etiamſi conventum fuerit, ne diſcedere liceat, ſocietas diſſolvitur quoad eum, cui diſceſſus permittitur. Quamobrem cum ſociorum diſſenſu communi integra ſocietas diſſolvi poſſit (§. 184.); eorum quoque conſenſu diſſolvitur quoad unum. Neque hic attenditur, num damnum inde ſentiat ſocietas, ſi quis ab ea diſcedat. Damnum enim, in quod quis conſentit, pro damno non reputatur, nec id datum intelligitur a diſcedente.

§. 190.

De renunciatione ob damnum ſoci-

Si ſocius prævidet, ſocietatem fore damnoſam, eidem renunciare licet. Oſtenditur eodem prorſus modo, quo de ſocie-

etatis præviſum. cietate negotiatoria idem demonſtratum (§. 1397. *part. 4. Jur. nat.*).

Demonſtratio nimirum, quam ibidem dedimus, contexta eſt ex principiis generalibus, quæ in omni ſocietate locum habent, nihil vero in ea ſumitur, quod ad ſocietatem negotiatoriam in ſpecie ſpectet.

§. 191.

Si quis nihil amplius ad finem ſocietatis conferre poſſit. *Si caſus quidem emergit, ob quem ſocius aliquis nihil ad finem ſocietatis amplius conferre poſſit; ab eadem diſcedere licet.* Etenim per ſe patet, ſi ſocius aliquis ad finem ſocietatis conſequendum nihil amplius conferre poſſit, eum ſine damno ſocietatis diſcedere poſſe, cum perinde ſit, ſive maneat in ſocietate, ſive diſcedat, aut, ſi manet, perinde ſit ac ſi in ea non eſſet. Quoniam itaque a ſocietate diſcedere licet, ſi abſque damno ſocietatis hoc fiat (§. 187.); ſi caſus quidam emergit, ob quem ſocius aliquis nihil ad finem ſocietatis amplius conferre poteſt, a ſocietate diſcedere licet.

In caſu particulari de ſocietate negotiatoria idem jam aliter oſtendimus (§. 1396. *part. 4. Jur. nat.*).

§. 192.

De ſocio excludendo ob negligentiam. *Si ſocius præſtare nolit, ad quod præſtandum vi ſocietatis tenetur; ex ſocietate excludi poteſt.* Etenim ſi ſocius præſtare nolit, ad quod præſtandum vi ſocietatis tenetur, a pacto, quo ſocietas contracta (§. 1.) & quod ſervandum (§. 798. *part. 3. Jur. nat.*), recedit. Quoniam itaque a pacto recedere liceat etiam alteri, ſi unus paciſcentium ab eodem recedit (§. 827. *part. 3. Jur nat.*); ceteri quoque ſocii non amplius obligantur ſocio negligenti, qui præſtare recuſat id, ad quod præſtandum vi ſocietatis tenetur, conſequenter eum ex ſocietate tanquam membrum prorſus inutile excludere poſſint.

Oſtenditur etiam hoc modo. Sociis competit jus cogendi

Digitized by Google

gendi conſocium, ut ſatisfaciat obligationi ſuæ, ſi in eo ſe negligentem præbeat (§. 9.). Quodſi igitur præſtare nolit id, ad quod præſtandum vi ſocietatis tenetur; ex ſocietate excludi poteſt.

Ex demonſtratione altera patet, non ſtatim ob negligentiam ſocium excludi ex ſocietate poſſe; ſed id demum licere, quando negligentia corrigi nequit. Socius, qui præſtare non vult, ad quod præſtandum obligatus eſt, membrum inutile eſt, adeoque recte abſcinditur.

§. 193.

Si ſocius unus ſolo arbitratu ſuo omnia fieri velit; a ſocietate recedere, vel ceteris ſociis eundem excludere licet. Etenim in ſocietate quid fieri debeat, communi ſociorum conſenſu determinandum (§. 44.). Quamobrem ſi quis velit ſolo arbitratu ſuo omnia fieri, ceteris ſociis jus ſuum auferre vult invitis. Quoniam itaque nemo pati tenetur, ut jus ſuum ſibi invito auferatur (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*); nec cogi quis poteſt, ut habeat ſocium, qui ſuo arbitratu ſolo omnia fieri vult, adeoque a ſocietate recedere, vel, ſi ita viſum fuerit, ſociis ceteris eundem excludere licet. *De dominatu unius ſocii.*

Violat ſocius, qui omnia ſuo arbitratu ſolo fieri vult, jus conſociorum (§. 44). Quamobrem cum nemo pati teneatur, ut jus acquiſitum ſibi invito ab altero auferatur (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*); ſi duo ſaltem fuerint ſocii, aut ſi, cum plures ſint, alii patiantur, ut ſocii unius arbitratu fiant omnia, qui hoc pati non vult, a ſocietate utique recedere poteſt, &, ſiquidem ceteri omnes hoc pati nolunt, dominatum affectantem e ſocietate excludere poſſunt. Qui patiuntur, ut unius arbitratu omnia peragantur, jus ſuum ipſo facto remittunt (§. 95. *part. 3. Jur. nat.*), quod licet facere poſſint (§. 117. *part. 3. Jur. nat.*), non tamen facto ſuo nocere poſſunt nolenti (§. *cit.*).

§. 194.

§. 194.

Imperium quid ſit. Jus determinandi actiones liberas alterius pro lubitu ſuo dicitur *Imperium:* is vero, qui imperium habet, *imperare* dicitur.

Imperare adeo plus eſt, quam jubere, quemadmodum dicit *Donatus*. Jubet enim, qui ſignificat, quid fieri velit, in alterius arbitrio non relinquens, quid facere velit (§. 983. *part. 1. Theol. nat.*). Jubere igitur etiam poteſt is, cui nullum competit jus determinandi actiones liberas alterius pro lubitu ſuo (*not.* §. *cit.*). Hinc qui imperat, equidem jubere poteſt; non tamen qui jubet ideo imperat.

§. 195.

An imperium cuidam naturaliter competat, aut id ſibi arrogare liceat. Quoniam natura quilibet homo liber eſt (146. *part. 1. Jur. nat.*), vi libertatis autem naturalis permittendum eſt, ut unusquisque actiones prouti ſibi viſum fuerit determinet, quamdiu nil facit contra jus alterius (§. 156. *part. 1. Jur. nat.*); natura quoque nemini competit jus actiones liberas alterius pro lubitu ſuo determinandi, conſequenter *imperium nemini natura competit*. Et quia libertas eſt jus homini natura competens (§. 133. 135. 146. *part. 1. Jur. nat.*); jus autem connatum, adeoque homini naturaliter competens (§. 28. *par. 1. Jur. nat.*), nemini auferri poteſt (§. 64. *part. 1. Jur. nat.*); *nemo* quoque *imperium in invitum ſibi arrogare poteſt.*

Notanda hæc ſunt, ut origo imperii intelligatur: id quod ut intelligatur, haud parum refert, ne imperium latius extendatur in caſibus particularibus, quam par eſt, vel etiam intra arctiores limites coarctetur, quam fieri debet. Patebit ſuo loco, quantum in eo fuerit peccatum, quod imperii origo non ſatis fuerit perſpecta.

§. 196.

De conſenſu Quoniam nemo imperium in invitum ſibi arrogare poteſt,

eſt, neque natura alicui idem competere poteſt (§. 195.); *ejus, in imperium in alium acquiri nequit niſi conſenſu ipſius vel expreſſo, vel præſumto, aut tacito.* *quem imperium acquiritur*

Videbimus ſane ſuo loco, quando lex naturæ imperium alicui in aliquem tribuit, eam præſumere conſenſum ejus, in quem tribuit. Quoniam enim hominem vult eſſe liberum, (§. 146. *part. 1. Jur. nat.*), non poteſt ſibimetipſi contrariari, quippe cum repugnet, eſſe liberum & imperio alterius ſubjectum (§. 156. *part. 1. Jur. nat.* & §. 194. *h.*). Sed de eo diſertius dicendum ſuo loco.

§. 197.

Imperium involvit jus obligandi alterum ad actiones ſuas ſic & non aliter determinandum. Pone enim imperium habenti non competere jus obligandi alterum ad actiones ſuas ſic & non aliter determinandum. Quoniam ſi quis obligatus eſt ad agendum ſic & non aliter neceſſe eſt, ut ſic & non aliter agat (§. 118. *part. 1. Phil. pract. univ.*), conſequenter ut actiones ſuas componat ad nutum imperantis & agat, quod ipſe voluerit, non quod ſibi videtur; ſi imperans eum, cui imperat, obligare nequeat ad agendum, ſtatui omnino debet, permittendum eſſe, ut, ſi libuerit, aliter agat, quam ipſe voluerit. Quamobrem cum jus determinandi actiones alterius pro lubitu ſuo imperium ſit (§. 194.); erit hoc jus revera nullum, quippe effectu ſuo deſtitutum. Quod cum ſit abſurdum, neceſſe eſt ut imperium involvat jus obligandi alterum ad actiones ſuas ſic & non aliter determinandum. *De jure obligandi alterum ad actiones determinandum.*

Implicat habere jus determinandi actiones alterius pro lubitu ſuo, nec eidem imponere poſſe neceſſitatem moralem agendi, ita ut velit agere, quod tibi viſum fuerit. Atque ideo imperium ſine jure obligandi alterum concipi nequit (§. 118. *part. 1. Phil. pract. univ.* & §. 194. *h.*).

§. 198.

De jure puniendi & præmiis invitandi ad agendum.

Quoniam imperium involvit jus obligandi alterum ad actiones ſuas ſic & non aliter determinandum (§. 197.), obligatio autem poſitiva, adeoque ea, quæ a voluntate hominis proficiſcitur (§. 290. *part. 1. Phil. pract. univ.*), aliter introduci nequit quam pœnarum metu, aut ſpe præmiorum (§. 301 *part. 1. Phil. pract. univ.*); *qui habet imperium, ei competit jus puniendi eum, qui actiones ſuas ad nutum ipſius componere non vult, & præmiis invitandi ad agendum.*

Equidem plerumque pœnarum metu obligatio poſitiva introcitur; non tamen præmiis nullus prorſus conceditur locus. Patebit autem ſuo loco, quando obligatio introduci debeat præmiorum potius promiſſione, quam ſanctione pœnali.

§. 199.

De jure in actiones alterius.

Quoniam imperium involvit jus obligandi alterum ad actiones ſuas ſic & non aliter determinandum (§. 197), jus vero in actiones alterius habet is, ad cujus voluntatem alter actiones ſuas componere obligatur (§. 137. *part. 1. Jur. nat.*); *cui competit imperium, is habet jus in actiones alterius,* immo *imperium* revera *non eſt niſi jus in actiones alterius.*

Vide, quæ alias annotavimus (*not.* §. 137. *part. 1. Jur. nat.*). Quænam vero ſint actiones, in quas imperanti jus competit, ex origine juris illius in caſu particulari definiendum, quemadmodum ex ſequentibus conſtabit.

§. 200.

An imperium ſit poteſtas.

Imperium poteſtas eſt. Etenim imperium eſt jus in actiones alterius (§. 199.), & involvit jus obligandi alterum ad actiones ſuas ſic & non aliter determinandum (§. 197.), & ubi non fecerit eum puniendi (§. 198.). Qui adeo imperium habet, ei competit jus in alterum. Enimvero jus, quod quis

quis in alterum habet, poteſtas eſt (§. 133. *part. 1. Jur. nat.*) Ergo imperium poteſtas eſt.

Imperium & poteſtas promiſcue uſurpari ſolent. Unde imperium parentum vocari ſolet poteſtas. Non tamen negandum eſt, poteſtatem latiorem habere ſignificatum, quam imperium. Quamvis enim imperium poteſtas ſit, non tamen eidem coæquatur. Qui vero hoc fecerunt, poteſtatem in nimium extenderunt, prouti ex inferius dicendis abunde patebit.

§. 201.

Quoniam imperium poteſtas eſt (§. 200.), alteri autem ſubjectus dicitur, in quem ipſi poteſtas competit (§. 134. *part. 1. Jur. nat.*); *ſubjectus* etiam dicendus eſt is, in quem alter imperium habet. *Subjectus quinam ſit.*

Imperium non concipitur ſine ſubjectione alterius: imperantis nimirum voluntati ſubjiciuntur actiones ejus, in quem is imperium habet. Atque adeo idem ſubjectus alteri eſt quoad actiones ſuas: neque enim ſubjectio ultra limites imperii extendenda.

§. 202.

Quoniam natura nemo imperium in alterum habet (§. 195.), ſubjectus vero alteri eſt is, in quem alter imperium habet (§. 201.); *natura nemo alteri ſubjectus eſt.* *An natura quis alteri ſit ſubjectus.*

Imperium & ſubjectio correlata ſunt, quorum unum ſine altero non intelligitur (§. 856. *Ontol.*). Ubi ergo nullum datur imperium, ibi nec locum habet ſubjectio. Natura non datur imperium: ergo nec ſubjectio.

§. 203.

Similiter quia nemo ſibi in invitum imperium arrogare poteſt (§. 195.), nec imperium in aliquem acquiri niſi conſenſu ipſius vel expreſſo, vel tacito, vel præſumto (§. 196.), *An ſubjectio invita eſſe poſſit.*

 ſubje-

ſubjectus vero alteri eſt is, in quem ille imperium habet (§. 201.); *nemo* quoque *alteri invitus ſubjici poteſt, ſed ad ſubjectionem requiritur conſenſus ipſius ſive expreſſus, ſive tacitus, ſive præſumtus.*

Nimirum ſubjectio extendi nequit in præjudicium libertatis naturalis, prouti intelligitur ex iis, quæ ſupra annotavimus (*not.* §. 196.).

§. 204.

De obligatione ſubjecti. Et quoniam qui imperium habet, alterum obligare poteſt ad actiones ſuas ſic & non aliter determinandum (§. 197.), conſequenter alter ad ipſius voluntatem actiones ſuas componere tenetur, ſubjectus vero alteri eſt is, in quem imperium alter habet (§. 201.); *ſubjectus obligatur actiones ſuas ad voluntatem imperantis componere.*

Nullum foret jus imperantis, niſi ſubjectus obligatus eſſet ad faciendum, quod is vult. Vide, quæ ſupra jam annotavimus (*not.* § .197.).

§. 205.

Obedientia quid ſit. *Parere vel obedire* dicitur, qui actionem ſuam ad voluntatem alterius componit. Atque adeo *obedientia* dicitur promptitudo actionem ſuam ad alterius voluntatem componendi, ſeu faciendi, quod fieri vult alter, & non faciendi, quod fieri non vult.

§. 206.

De obedientia ſubjecti, Quoniam ſubjectus obligatur actiones ſuas componere ad voluntatem imperantis (§. 204.), qui vero actiones ſuas ad voluntatem alterius componit, eidem paret vel obedit (§. 205.); *ſubjectus imperanti parere, vel obedire obligatur.*

Obedientia virtus eſt, quæ ſubjectum maxime decet (§. 332. *part. 1. Theol. nat.*). Repugnat eſſe alteri ſubjectum & eidem obedire nolle.

§. 207.

§. 207.

Inobediens dicitur, qui actiones ſuas ad alterius voluntatem componere non vult. *Inobedientia* adeo eſt noluntas actiones ſuas ad alterius voluntatem componendi.

Inobedientia quid ſit.

Ut inobedientia ſit vitium, neceſſe eſt, ut noluntas illa ſit conſtans & perpetua (§. 329. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Atque adeo patet, quamvis quis ſit inobediens, fieri tamen poſſe, ut actionem ſuam componat ad voluntatem alterius, non tamen quia alter vult, ut hoc faciat, ſed quia ipſe proprio motu facere vult, aut quia metu pœnarum facit, quod non facere mallet & contra, manente noluntate actiones ſuas componendi ad alterius voluntatem. Sed cum hoc valeat de omni vitio; ſuo loco de hiſce diſertius dicetur in philoſophia morali, ubi actionum ex virtute ac vitio procedentium ratio diſtinctius exponetur.

§. 208.

Quoniam ſubjectus imperanti obedire obligatur (§. 206.), inobediens autem eſſe nequit qui obedit (§. 205. 207.); *ſubjectus inobediens eſſe non debet.*

De inobedientia ſubjecti.

Repugnat ſubjectum eſſe alteri & inobedientem eſſe, ut nihil magis dedeceat ſubjectum, quam inobedientia (§. 195. *part. 1. Phil. pract. univ.*).

§. 209.

Actiones ſubjecti dependent a voluntate imperantis. Etenim actiones ſuas ad voluntatem imperantis componere obligatur ſubjectus (§. 204.), conſequenter ratio, cur haſce potius actiones edat, quam alias, quærenda eſt in voluntate imperantis (§. 56. *Ontol.*). Actiones igitur ejus dependent a voluntate imperantis (§. 851. *Ontol.*).

De dependentia actionum ſubjecti a voluntate imperantis.

Nimirum ſi quæris, cur ſubjectus hoc faciat, vel non faciat, ratio hæc redditur, quod imperans velit ut faciat, vel nolit ut

non faciat. Voluntas & noluntas imperantis eſt principium determinandi voluntatem ac noluntatem ſubjecti. Subjectus nimirum hanc legem agnoſcit. Quicquid vult imperans ut faciam, vel non faciam; id mihi faciendum vel non faciendum. Et hac lege nititur obedientia ſubjecti, quæ in ſtricta ejus obſervantia conſiſtit.

§. 210.

Quatenus ſubjectus non eſt liber.

Subjectus quoad eas actiones, in quas imperanti jus eſt, liber non eſt. Actiones enim ſubjecti dependent a voluntate imperantis (§. 209.), adeoque ſubjectus quoad eas actiones, in quas imperanti jus eſt, non eſt independens a voluntate aliena. Enimvero liber non eſt, cujus actiones non ſunt independentes a voluntate alterius (§. 152. *part. 1. Jur nat.*). Subjectus itaque quoad eas actiones, in quas imperanti jus eſt, liber non eſt.

Libertas conſiſtit independentia actionum a voluntate hominis alterius cujuscunque (§. 153. *part. 1. Jur. nat.*). Sublata igitur hac independentia tollitur libertas. Atque adeo patet, ſubjectione tolli libertatem naturalem.

§. 211.

De renunciatione libertatis in ſubjectione.

Qui alteri ſe ſubjicit, libertati naturali renunciat quoad eas actiones, in quas imperanti jus concedit. Qui enim alteri ſubjectus eſt, quoad eas actiones, in quas illi jus eſt, liber non eſt (§. 210.). Quamobrem ſi quis ſe alteri ſubjicit, ipſo facto declarat, nolle ſeſe eſſe liberum quoad eas actiones, in quas imperanti jus conceditur. In hac declaratione cum renunciatio conſiſtat (§. 103. *part. 3. Jur. nat.*); qui alteri ſe ſubjicit libertati naturali renunciat quoad eas actiones, in quas imperanti jus concedit.

Nimirum qui ſe alteri ſubjicit, jus in actiones ſuas in eundem transfert (§. 201. 194.), ut ſcilicet ipſe pro lubitu ſuo easdem determinet (§. 194.). Atque adeo quoad eas actiones,

quæ

quæ ſubeſſe debent imperio alterius, non vult dependere a voluntate imperantis. Subjectio adeo continet promiſſionem non faciendi, niſi quod voluerit imperans (§. 361. *part. 3. Jur. nat.*). Equidem nonnullis abſurdum, aliis imprudenter factum videtur, ut quis libertati naturali renunciet, conſequenter hanc renunciationem vel rejiciunt, vel, ubi expreſſa non eſt, non præſumendam eſſe contendunt; in præſenti tamen locus non eſt, ut eos erroris redarguamus: id quod evidentius fieri poterit alio loco.

§. 212.

Quod in ſocietate detur imperium.

Jus, quod univerſis in ſingulos competit in ſocietate, imperium eſt. Univerſis enim competit jus cogendi ſocium, ut faciat, quod ad finem conſequendum facere poteſt, aut quod ut ab ipſo fiat, ſpecialiter conventum fuit (§. 9.), utque leges ſtricte obſervet (§. 51.) & puniendi ſocium, qui contra legem, cujus obſervantia pœna ſancita eſt, quid commiſit (§. 57.). Et quid finis conſequendi gratia fieri debeat, communi ſociorum conſenſu determinandum (§. 44.), adeoque non quilibet ſocius facere poteſt, quod ſibi ſoli viſum fuerit. Patet itaque in ſocietate univerſis competere jus determinandi actiones ſingulorum ſociorum qua talium, hoc eſt, eas, quæ ſocietatem reſpiciunt. Quamobrem cum hoc jus imperium ſit (§. 194.); jus, quod univerſis in ſingulos competit in ſocietate, imperium eſt.

Quando ſocietas contrahitur, ſinguli ſeſe obligant univerſis, quod facere velint, quæ ad finem ſocietatis conſequendum requiruntur (§. 1. *h.* & §. 789. *part. 3. Jur. nat.*) & quæ communi conſenſu determinabuntur (§. 44.), vel etiam parti majori placuerint (§. 80.). Atque adeo in iis, quæ ad ſocietatem ſpectant, ſinguli dependent a voluntate univerſorum (§. 851. *Ontol.*), conſequenter quoad iſtas actiones libertati ſuæ renunciarunt (§. 153. *part. 1.* & §. 103. *part. 3 Jur. nat.*). Et ſic univerſi determinare eaſdem intelliguntur pro ſuo lubitu,

conſe-

conſequenter univerſis competit imperium in ſingulos. Quodſi duo tantummodo fuerint ſocii, univerſi quidem ſunt ambo ſimul ſumti, quorum etiam concorde voluntate determinantur actiones ad ſocietatem ſpectantes. Atque adeo imperium duobus ſimul ſumtis ineſt. Quatenus tamen exercendum eſt, ut fiat id, ad quod quilibet eorum obligatus eſt, exercitium competit ei, qui vult, ut fiat, ad quod communi conſenſu ſeſe ſibi invicem obligarunt.

§. 213.

Quod ex ea naſcatur. *Imperium omne naſcitur ex ſocietate.* Natura enim nemini imperium competit, nec quisquam in invitum aliquod ſibi arrogare poteſt (§. 195.), ſed id acquirendum expreſſo, vel tacito conſenſu ejus, in quem datur (§. 196.). Quoniam vero nil temere faciendum (§. 278. *part. 3. Jur. nat.*), neceſſe eſt, ut certo fine quis aliis tribuat jus in illas actiones, quæ ad finem conſequendum faciunt (§. 277. *part. 3. Jur. nat.*), in quo jure imperium conſiſtit (§. 199.). Enimvero qui cum aliis convenit, quod quoad ea, quæ ad finem quendam requiruntur, pendere velit ab eorum voluntate, ſocietatem contrahit (§. 1. 144.). Imperium adeo omne ex ſocietate naſcitur.

Quodſi homines omnes vitam ſolitariam agerent, per ſe patet, nullum in agendo ab alterius voluntate pendere, ſed actiones ſuas in univerſum omnes pro lubitu ſuo determinare, conſequenter nullum quoque dari imperium (§. 194.). Idem adhuc intelligitur, ſi homines quidem una vivant, ſed nemo ſeſe alteri obligat ad finem quendam conjunctis viribus proſequendum, ut in iis, quæ huc faciunt, non amplius pendeat a ſola ſua voluntate, ſed ſimul a voluntate alterius. Non alius itaque concipi poteſt modus, quo naſcatur jus in actiones alterius, quod eſt imperium (§. 199.), niſi ut oriatur ex ſocietate. Quod jus parentum in actiones liberorum non faciat exceptionem, ſuo loco conſtabit. Ceterum hic ſermo eſt de impe-

imperio humano, quod homini in homines competit, quemadmodum facile patet, non vero de imperio, quod Deo in homines competit, & ex dominio ejus fluit (§. 970. *part. 1. Theol. nat.* & §. 194. *b.*).

§. 214.

De limitibus imperii.

Quoniam imperium ex ſocietate naſcitur (§. 213.), in ſocietate autem omne jus determinandum eſt ex fine, cujus cauſa contrahitur (§. 10. 1.); *imperium extendi nequit ultra actiones, quæ ad finem ſocietatis conſequendum faciunt.*

In quolibet ideo caſu limites imperii hoc modo aſſignabuntur, ne imperans jus ſuum extendat ultra id, quod par eſt, nec plus juris ſibi arroget, quam eidem competit,

§. 215.

Unde ſtatuendum de exercitio imperii.

Eodem modo patet, *an imperium recte exerceatur, ex fine ſocietatis dijudicandum eſſe.*

Differunt ſocietas fine (§. 3.). Quamobrem quod rectum eſt in una ſocietate, propterea rectum dici nequit in ſocietate altera, niſi idem conveniat fini utriusque ſocietatis. Notandum vero nos hic loqui de imperio, quatenus ex ſocietate reſultat, adeoque univerſis competit. Mox enim videbimus, univerſos de eo exercendo ſtatuere poſſe, prouti viſum fuerit: quod ubi factum fuerit, de exercitio imperii judicaturus non amplius ſtricte inhærere debet fini, ut intelligatur, quid licite fiat.

§. 216.

Quomodo de imperio diſponi poſſit.

Imperium in ſocietate vel ſibi retinere poſſunt univerſi, vel ſi ita viſum fuerit, in unam quandam, aut aliquot perſonas transferre poſſunt. Etenim imperium eſt jus, quod ex ſocietate naſcitur (§. 213.) & univerſis in eadem competit (§. 212.). Enimvero a voluntate tua pendet unice, utrum jus tuum in alium transferre velis, nec ne, & in quem transferre velis

Digitized by Google

(§. 12. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem a voluntate quoque univerſorum in ſocietate pendet, utrum imperium in alium transferre velint, nec ne, & in quem transferre velint, conſequenter id aut ſibi retinere poſſunt univerſi, aut transferre in unam, vel aliquot perſonas.

Solius ſocietatis intereſt, ut imperium recte exerceatur. Quamobrem ipſius eſt judicare, utrum conſultius ſit, ut id per ſe exerceat, vel per alium, aut alios. Quoniam itaque quid in ſocietate finis conſequendi cauſa fieri debeat, communi ſociorum conſenſu determinandum (§. 44.); ecquis dubitet, ſocietati integrum eſſe, ut, prouti ſibi viſum fuerit, imperium vel ſibi retineat, vel in unum, aut aliquot perſonas transferat?

§. 217.

An transferri poſſit in extraneum.

Societas imperium etiam in extraneum transferre poteſt. Patet enim ex propoſitionis præcedentis demonſtratione, a voluntate ipſius unice pendere, in quem imperium transferre velit (§. 216.). Quamobrem neceſſe non eſt, ut id transferat in quendam ex numero ſociorum, adeoque transferre poteſt in eum, qui ſocietatis membrum non eſt, conſequenter in extraneum (§. 23.).

Quæ de translatione imperii in propoſitione præſente ac præcedente demonſtrantur, de iis equidem vix quisquam eſt qui dubitet; non tamen propterea demonſtratio ſuperflua videri debet. Quæritur enim, num jure hæc translatio fieri poſſit, cum non ſtatim jure fiat, quod nemine contradicente fieri poteſt.

§. 218.

Regimen quid ſit & quinam Re-

Exercitium imperii *Regimen* dicitur. Ac ideo is, cui in ſocietate imperium defertur, ut id exerceat, *Rector ſocietatis* appellatur.

Nimi-

Nimirum imperium conſiſtit in jure, regimen in facto. Atque ideo facile patet, quænam inter utrumque differentia intercedat. Rector terminus generalis eſt, qui pro diverſitate ſocietatum diverſa ſortitur nomina ſpecialia, prouti ſuo loco conſtabit. *Rector ſocietatis.*

§. 219.

Quoniam regimen in exercitio imperii conſiſtit (§. 218.); *ſi ſocietas imperium ſibi retinet, ſeipſam regit, ſi transfert idem in alium, vel alios, per alium, vel alios regitur.* *Quinam ſocietatem regat.*

Non repugnat dici, quod homo habeat imperium in ſe ipſum, quatenus actiones ſuas liberas determinare poteſt. Atque ideo etiam dicitur regere ſeipſum. Et in ſtatu naturali cum quilibet homo liber ſit (144. *part. 1. Jur. nat.*); quilibet etiam ſeipſum regit, imperium, quod in ſe habet, per ſe exercendo. Sed his in philoſophia morali uberior lux affundetur.

§. 220.

Si ſocietas imperium in alium transfert, a voluntate ipſius pendet, quomodo ſeu qua lege transferre velit. Imperium enim jus eſt (§. 194.), conſequenter quando ſocietas imperium in alium transfert, jus ſuum in eum transfert. Quoniam itaque a transferentis voluntate unice dependet, quomodo ſeu qua lege jus ſuum transferre velit (§. 11. *part. 3. Jur. nat.*); a voluntate quoque ſocietatis unice dependet, quomodo ſeu qua lege imperium in alium transferre velit. *Qua lege imperium ſit transferendum.*

§. 221.

Quoniam a voluntate ſocietatis pendet, quomodo ſeu qua lege transferre velit imperium (§. 220.); *imperium in alium transferri poteſt vel revocabiliter, vel irrevocabiliter, ad certum tempus, aut ad dies vitæ; tanquam transmiſſibile in certos alios, vel non transmiſſibile; plenum, vel certa parte deminutum; illimitatum, aut certo modo limitatum.* *Quot modis imperium transferri poſſit.*

Digitized by Google

Hæc probe notanda ſunt, ut in caſu quolibet particulari definiri poſſit jus competens ei, in quem imperium tranſlatum.

§. 222.

Unde metiendum ſit jus Rectoris ſocietatis.

Quoniam a voluntate ſocietatis pendet, quomodo ſeu qua lege transferre velit imperium (§. 220.), is autem, in quem transfertur, acceptatione ſua non plus juris acquirere poteſt, quam transferens in eum transferre voluit (§. 382. *part. 3. Jur. nat.*); *ſi imperium a ſocietate in aliquem translatum fuit, tale in eo erit ac tali modo ab eo habebitur, quale eſſe & quali modo ab eo haberi voluit ſocietas*, conſequenter *Rectoris in ſocietate jus omne metiendum eſt ex voluntate, quæ fuit ſocietati, cum imperium transferret.*

Principium hoc maximi momenti eſt, ne a veritatis tramite recedatur, quando de jure Rectoris ſocietatis quæſtio aliqua incidit.

§. 223.

De legibus imperium exercendi.

Quoniam a voluntate ſocietatis unice pendet, quomodo imperium in alium, vel alios transferre velit (§. 220.), ſocietati vero competit jus ferendi leges de iis, quæ ad eandem ſpectant (§. 46.); *de exercitio* quoque *imperii ipſa leges condere poteſt, & ubi imperium in aliquem translatum, is ſecundum eas imperium exercere, ſeu ſocietatem regere* (§. 218.), *nil quicquam vero contra eas committere obligatur.*

Leges iſtæ voluntatem ſocietatis de imperio exercendo indicant. Atque adeo norma ſunt, ad quam Rector ſocietatis actiones ſuas componere obligatur (§. 222.).

§. 224.

De legibus fundamentalibus ſocietatis.

Leges fundamentales ſocietatis appellantur, quæ conduntur de modo imperium exercendi. Quamobrem cum omne jus Rectoris ſocietatis metiendum ſit ex voluntate ſocietatis (§. 222.),

Digitized by Google

(§. 222.), eandem vero voluntatem indicent leges fundamentales ſocietatis (§. 223.); *Rector ſocietatis obligatur ad legum fundamentalium obſervantiam.*

Nimirum quando dantur leges fundamentales ſocietatis, Rector ſocietatis eandem regere debet ſecundum voluntatem ſocietatis, cum eidem non contulerit imperium, niſi ſub hac conditione ut id exerceat ſecundum modum præſcriptum.

§. 225.

De obedientia Rectori ſocietatis debita. *Rectori ſocietatis parere ſeu obedire tenentur ſocii.* Quoniam enim rectori ſocietatis collatum eſt imperium (§. 218.), in ſocietate imperium is habet, adeoque imperat ſociis (§. 194.). Quamobrem cum imperanti ſit parendum, ſeu obediendum (§. 206.); ſocii rectori civitatis parere, ſeu obedire obligantur.

Quando ſocietas imperium in alium transfert, eo ipſo ſeſe obligat ad obedientiam eidem præſtandam. Quodſi ſocii obedire nollent alteri, ſed in iis, quæ ad ſocietatem ſpectant, a ſua dependere voluntate; imperium ſibi retinere, nequaquam vero in alium transferre deberent. Repugnat itaque imperium transferre in alium &, dum id exercens præcipit, quid fieri debeat, vel prohibet, ne quid fiat, obedire nolle. Translatio imperii in alium continet tacitam promiſſionem de obedientia præſtanda, ex qua naſcitur obligatio perfecta obediendi (§. 363. *part. 3. Jur. nat.*).

§. 226.

Quando Rectori ſocietatis non obediendum. *Si Rector ſocietatis præcipit, quæ legi naturæ, vel etiam fundamentali ſocietatis repugnant, aut quæ ad ſocietatem non ſpectant; ſocii eidem obedire non tenentur.* Etenim obligatio naturalis neceſſaria & immutabilis eſt (§. 141. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem nec Rector ſocietatis ſocios ſibi ſubjectos (§. 202.) ab ea liberare poteſt, conſequenter nec ipſi

jus eſt præcipiendi, quæ legi naturæ repugnant. Imperium itaque in eundem non collatum intelligitur, niſi cum tacita hac exceptione, quod obedire nolint, ſi legi naturæ adverſa præcipere velit. Quare cum ſe ſocii non obligaverint Rectori ſocietatis, nec obligare potuerint ad parendum legi naturæ adverſa præcipienti, eidem quoque parere non tenentur, ſi naturæ legi adverſa præcipiat. *Quod erat primum.*

Cum leges fundamentales imperii præſcribant modum regendi, & ad earum obſervantiam rector ſocietatis obligetur (§ 224.); ſociorum imperium transferentium ea fuit voluntas, quod parere nolint, ſiquidem præcipiantur quæ legi fundamentali repugnant. Quoniam itaque rector ſocietatis ſocios non plus ſibi obligare valet, quam iidem ſeſe obligare ipſi voluerunt, dum ſeſe ſubjecerunt (§. 382. *part. 3. Jur. nat.*); ſocii quoque Rectori ſocietatis obedire non tenentur, ſi præcipit, quæ legi fundamentali ſocietatis repugnant. *Quod erat ſecundum.*

Denique cum imperium in ſocietate ſit jus determinandi actiones ſociorum (§. 194.), ſocios autem non teneat obligatio niſi quoad ea, quæ ad finem ſocietatis conſequendum ſpectant (§. 1.); imperium quoque non extenditur ultra ea, quæ ad ſocietatem ſpectant. Quando itaque imperium transfertur in alium, Rectori quoque ſocietatis nullum competit jus in actiones ſociorum, niſi quæ reſpectum quendam ad finem ſocietatis habent, ſeu ad eandem ſpectant. Quamobrem patet imperium transferentes non habuiſſe animum ſeſe obligandi ad obediendum in iis, quæ ad ſocietatem non ſpectant, conſequenter cum nemo ſibi alterum obligare poſſit ultra voluntatem ſuam (§. 382. *part. 3. Jur. nat.*); ſocii quoque rectori ſocietatis parere non tenentur, ſi præcipiat, quæ ad ſocietatem non ſpectant. *Quod erat tertium.*

Quam-

Digitized by Google

Quamvis in omni caſu propoſitionis præſentis ſocii non teneantur obedire rectori ſocietatis ; non tamen in omni eadem eſt non obediendi ratio. Etenim in caſu primo adeſt obligatio, adeoque neceſſitas non obediendi (§. 118. *part. 1. Phil. pract. univ.*); in ſecundo & tertio nonniſi jus, adeoque libertas non obediendi (§. 156. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Ratio diverſitatis eſt, quod naturaliter obligati ſimus ad non faciendum, quod legi naturæ repugnet; a voluntate autem noſtra venit, quod alteri obligati eſſe nolimus ad non obediendum in iis, quæ legi fundamentali ſocietatis repugnant, vel ad ſocietatem non ſpectant, cum etiam quoad ea nos alteri ſubjicere potuiſſemus, ſiquidem ita viſum fuiſſet. In caſu itaque primo qui non obedit in gratiam alterius peccare non vult (§. 440. *part. 1. Phil. pract. univ.*); in caſu autem ſecundo & tertio non vult, ut alter ſibi arroget jus in actiones ſuas, quod ipſi concedere noluit (§. 382. *part. 3. Jur. nat.*). Hæc differentia probe notanda eſt, ne confuſio obligationis ad non parendum cum jure non parendi cedat in præjudicium prudentiæ, quæ haud raro ſuadet, ut jure noſtro cedamus. Sed de hiſce rectius plura dicentur in caſibus particularibus.

§. 227.

Quando ſocietati obedire liceat, etiamſi non teneatur.

Si ſocii Rectori ſocietatis parere ſeu obedire velint, quando quid imperat, quod legi fundamentali repugnat, vel quod ad ſocietatem minime ſpectat, obedire licet. Etenim leges fundamentales conſenſu ſociorum conditæ fuerunt (§. 223. 224.). Quoniam vero ſocietati integrum eſt leges, quando viſum fuerit, tollere (§. 48.); legem quoque fundamentalem, ſi voluerit, tollere poteſt, conſequenter etiam tollere quoad actum quendam præſentem. Sed lex fundamentalis quoad actum iſtum tollitur, ſi ſocii obediant Rectori ſocietatis, quando quid imperat, quod legi fundamentali repugnat (§. 205. 226.). Quamobrem ſi ſocii Rectori ſocietatis parere velint, ſi quid imperat, quod legi fundamentali repugnat; obedire licet. *Quod erat unum.* Simi-

Digitized by Google

Similiter vi libertatis naturalis quilibet facere poteſt, quod libet, ſalva obligatione naturali (§. 138. *part. 1. Jur. nat.*), conſequenter ſocii etiam facere poſſunt, quod vult Rector ſocietatis in iis, quæ ad ſocietatem non ſpectant, ſiquidem libuerit, cum id ſupponamus fieri poſſe ſalva obligatione naturali, quæ a lege naturæ venit (§. 141. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Sociis igitur Rectori ſocietatis obedire licet etiam in iis, quæ ad ſocietatem minime ſpectant, ſi ita viſum fuerit (§. 205.). *Quod erat alterum.*

Non quæritur an in caſibus propoſitionis præſentis conſultum ſit obedire, ſed quid jure ſuo ſocii facere poſſint. Ac præterea notandum eſt, ſermonem hic eſſe de obedientia, quæ ſua ſponte præſtatur, non vero de ea, quæ vi ac metu extorquetur.

§. 228.

De facto unius ſocii ſocietati non imputando.

Factum unius ſocii, in quod ceteri non conſenſerunt, aut quod ex poſt facto non ratihabuerunt, ſocietati imputari nequit. Quoniam enim in ſocietate omnia fieri debent communi ſociorum conſenſu (§. 44.), ſi quid ſocius unus facit absque ceterorum conſenſu, vel antequam faceret, requiſito, vel poſtea ſubſecuto, ſocietas dici nequit cauſa libera ejus, quod ex facto iſto ſubſequitur boni vel mali ſocietati aut aliis. Quamobrem cum actio non imputetur, niſi quatenus quis declaratur cauſa libera boni malique vel ſibi aut aliis, quod ex actione ipſius conſequitur (§. 527. *part. 1. Phil. pract. univ.*); factum unius ſocii, in quod ceteri non conſenſerunt, aut quod poſtea non ratihabuerunt, ſocietati imputari nequit.

Oſtenditur etiam hoc modo. Quoniam in ſocietate omnia fieri debent communi ſociorum conſenſu (§. 44.), actio ſocietatis libera haberi nequit actio unius ſocii, in quam ceteri non conſenſerunt, cumque perinde ſit, ſive quis

ab

Digitized by Google

ab initio in factum conſentiat, ſive poſtea ratihabeat, quam nec ex poſtfacto ceteri ratihabent. Enimvero nemini imputari poteſt niſi actio libera ſua (§. 528. *part. I. Phil. pract. univ.)*, aut in quam quomodocunque ſive verbis, ſive factis conſentit (§. 650. & *ſeqq. part. I. Phil. pract. univ.*). Ergo ſocietati imputari nequit factum ſocii unius, in quod ceteri non conſenſerunt, aut quod poſtea non ratihabuerunt.

Ut pateat, quando factum ſocii unius integræ ſocietati imputari poſſit, relegenda ſunt ea, quæ de imputatione facti alieni demonſtravimus (§. 650. & *ſeqq. part. I. Phil. pract. univ.*): ita nimirum facile præcavebitur, ne propoſitionem præſentem latius extendamus, quam par eſt.

§. 229.

Quod per plurima in ſocietate fuit concluſum, imputari nequit iis, qui non conſenſerunt. Per ſe patet concluſum partis majoris eſſe reſpectu eorum, qui non conſentiunt, factum alienum, & quia non conſentiunt, id nullo modo a voluntate diſſentientium dependere (§. 659. *part. I. Phil. pract. univ.* & §. 851. *Ontol.*). Enimvero factum alienum imputari tibi nequit, niſi quomodocunque a voluntate tua dependeat (§. 650. 528. *part. I. Phil. pract. univ.*). Ergo concluſum partis majoris in ſocietate imputari nequit iis, qui non conſenſerunt. *De imputatione ejus, quod per plurima concluſum.*

Non eſt quod excipias, qui ſocietatem contrahunt, aut poſtea in eandem recipiuntur, in hoc conſentire, ut, quod majori parti fuerit viſum, id pro communi omnium ſententia habeatur (§. 80.). Etenim conventio hæc id tantummodo operatur, ne partis minoris diſſenſus obſtet, quo minus id concludatur, quod plurimis placuerit (§. 124), nequaquam, vero ut id ſuo quoque calculo approbent, adeoque tandem conſentiant, propterea quod vident, diſſenſu ſuo ſe nil efficere poſſe. Qui enim diſſentiunt, diſſentientes manent, nec diſſenſus mutata

Digitized by Google

ſententia vertitur in conſenſum: id enim quando accidit, vota unanimia efficiuntur, nec amplius dici poteſt, majora concluſiſſe. Abeſt igitur fundamentum imputationis (§. 528. *part. 1. Phil. pract. univ.*), cum repugnet pro volente haberi, qui expreſſe declarat ſeſe nolle (§. 659. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quæ porro dubia naſutioribus hic ſuboriri poterant, ſuo loco tollentur.

§. 230.

An ſocietas ſeſe aliis obligare & jura ab iis acquirere poſſit.

Societas integra ſeſe aliis hominibus ſingularibus & aliis ſocietatibus obligare & jura ab iis acquirere valet. Etenim ſocietas integra pro una perſona habenda (§. 161.). Enimvero homines ſingulares ſeſe ſibi invicem obligare poſſunt mutuo conſenſu (§. 357. *part. 3. Jur. nat.*), & acceptando jura ab aliis acquirere (§. 381. *part. 3. Jur. nat.*). Ergo etiam ſocietas integra ſeſe aliis hominibus ſingularibus, vel aliis ſocietatibus obligare & jura ab iis acquirere valet.

Nimirum quia integra ſocietas ſpectanda eſt inſtar unius perſonæ (§. 161.), in ejus locum perſonam quandam ſingularem ſurrogare licet, cui tribuendum, quod a ſocietate fit. Perinde igitur eſt, ſive homines ſingulares ſeſe ſibi invicem obligent, aut jura a ſe invicem acquirant, ſive ſocietas quædam aliis perſonis ſingularibus, aut ſocietas una alteri ſeſe obliget, vel jura quædam ſibi acquirat.

§. 231.

De pactis ſocietatum.

Societas integra cum aliis hominibus ſingularibus, vel aliis ſocietatibus pacta inire poteſt. Etenim ſocietas integra aliis hominibus ſingularibus, vel ſocietatibus aliis ſeſe obligare & jura ab iis acquirere valet (§. 230.). Enimvero aliis nos perfecte obligamus promittendo (§. 363. *part. 3. Jur. nat.*), & promiſſorum acceptatione acquiruntur jura (§. 381. *part. 3. Jur. nat.*), conſequenter obligationes contrahuntur & jura acqui-

acquiruntur conventionibus, quibus in eandem vel easdem promiſſiones conſentitur (§. 361. *part. 3. Jur. nat.* & §. 658. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum conventio, qua duo vel plures in eandem, vel easdem promiſſiones conſentiunt pactum ſit (§. 788. *part. 1. Jur. nat.*); ſocietas integra cum aliis hominibus ſingularibus, vel aliis ſocietatibus pacta inire poteſt.

Nemo dubitat, unum cum pluribus ſimul de eadem re paciſci poſſe. Quoniam itaque qui cum ſocietate integra contrahit, cum pluribus ſimul contrahit (§. 1.); inde eſt, quod nemo quoque dubitet, ſeſe cum ſocietate quadam integra valide paciſci poſſe. Placuit tamen id docere diſertius, ne quid dubii reſtet, num jure paciſcantur ſocietates vel inter ſe, vel cum hominibus ſingularibus. Id enim hic in quæſtione eſt, non quid fieri ſoleat & num de eo, quod fit, nemo dubitet.

§. 232.

De obligatione ſocietatum ad pacta ſervanda.

Quoniam pacta naturaliter ſervanda ſunt (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*), ſocietates vero integræ cum aliis hominibus ſingularibus, vel aliis ſocietatibus pacta inire poſſint (§. 231.); ſocietates quoque *integræ pacta cum aliis hominibus, vel aliis ſocietatibus inita ſervare naturaliter obligantur.*

Societatum obligatio non minor eſt, nec jus majus, quam hominum ſingularium. Quemadmodum itaque homines ſingulares fidem datam fallunt, ſi pacta non ſervant, ac perfidi ſunt, ſi contra pacta agunt (§. 790. *part. 3. Jur. nat.*); ita quoque ſocietas fidem fallit datam, quæ pactum non ſervat, ac perfida ſit, ſi contra pactum agit. Immo eodem modo ad ſocietates integras etiam applicantur alia, quæ de pactis fuerunt demonſtrata, ut adeo opus non ſit particularia de pactis ſocietatum in medium proferri.

§. 233.

De jure a bare ſocietate ex-

Si ſocietas extraneo conceſſit jus, & ſocius unus eundem tur-

traneo conceſſo. *bare velit in exercitio hujus juris; ſocietati competit jus impediendi ne faciat.* Quoniam enim pacta ſunt ſervanda ſocietati (§. 232.; ſi ea jus quoddam conceſſerit extraneo cuidam, eum quoque in exercitio illius juris turbare nequit. Quodſi ergo ſocius unus tale quid facere audeat, is obligationi ſuæ non ſatisfacit. Enimvero ſociis competit jus cogendi conſocium, ut ſatisfaciat obligationi ſuæ (§. 9.). Ergo etiam ſocietati competit jus impediendi ſocium, qui extraneum turbare audet vel vult in exercitio juris a ſocietate ſibi conceſſo, ne faciat.

Qui alteri concedit jus quoddam, is utique eidem ſeſe obligat ad patiendum, ut jure iſto utatur, conſequenter ad eum non turbandum in exercitio hujus juris: alias enim jus inutiliter concederetur, quod in moralibus pro abſurdo habendum. Obligatio hæc ſingulorum membrorum eſt: conceſſio nimirum juris continet tacitam hanc promiſſionem, quod nemo ſociorum eum in exercitio juris turbare velit, cui conceditur. Et ex hac promiſſione naſcitur ſingulorum obligatio (§. 363. *part. 3. Jur. nat.*). Quoniam vero dum ſocietas cum extraneo paciſcitur, per modum univerſitatis ſeſe obligat, cum inſtar unius perſonæ conſideretur; univerſi quoque qua univerſi, hoc eſt, quatenus ſpectantur ut omnes ſimul ſumti, ſeſe obligant ad non turbandum alterum in juris conceſſi exercitio, conſequenter juris conceſſio quoque continet tacitam hanc promiſſionem, quod pati univerſi nolint, ut unus ex ipſorum numero illum turbet in exercitio juris conceſſi, atque inde naſcitur obligatio ad non patiendum, ut turbet (§. *cit.*). Ex hac vero obligatione naſcitur jus ſocietatis in ſocium, eum ſcilicet impediendi, ſi turbare velit, vel audeat, ne faciat. Satis adeo diſtincte vi principiorum Juris naturæ intelligitur, quænam ſit juris hujus origo, quod ſocietati in ſocium tribuitur in propoſitione præſente. Nec minus liquet, nos in demonſtratione nil ſumere, quod a veritate abhorreat.

§. 234.

§. 234.

Si ſocietas pacto in ſe ſuſcipit negotium aliquod expediendum; ad omnem diligentiam in eo expediendo præſtandam obligatur. Etenim cum ſocietas pacta ſervare teneatur (§. 232.), negotium vero complectatur omnes actiones ad efficiendum, quod promiſſum eſt, requiſitas (§. 68.); ſocietas pacto in ſe ſuſcipiens negotium expediendum ſeſe obligat ad omnes actiones committendas, quæ ad iſtud expediendum requiruntur. Quamobrem cum diligentia conſiſtat in commiſſione omnium illarum actionum, quæ certo fine committendæ ſunt (§. 751. *part. 1. Phil. pract. univ.*); ſocietas pacto in ſe ſuſcipiens negotium aliquod expediendum, ad omnem diligentiam in eo expediendo præſtandam obligatur. *De præſtanda diligentia in negotio expediendo, quod ſocietas in ſe ſuſcipit.*

Oſtendi etiam poteſt hoc modo. Si homo quidam ſingularis pacto in ſe ſuſcipit negotium aliquod expediendum; is ad idem expediendum obligatur (§. 789. *part. 4. Jur. nat.*), cumque naturaliter obligemur ad negligentiam vitandam (§. 301. *part. 1. Jur. nat.*), conſequenter ad omnem diligentiam præſtandam (§. 757. *part. 1. Phil. pract. univ.*), ad omnem diligentiam in negotio expediendo ſeſe obligaſſe intelligitur. Quoniam itaque ſocietas integra pro una perſona habenda (§. 161.); ſi ea pacto negotium quoddam expediendum in ſe ſuſcipit, ad omnem quoque diligentiam in expediendo præſtandam obligatur.

Qui negotium aliquod ab altero expediri vult & de eo cum altero paciſcitur, is utique vult ut recte expediatur, conſequenter ut in eodem expediendo omnem diligentiam adhibeat negotium expediendum in ſe ſuſcipiens, quam adhibere poteſt, neque enim ultra id, quod fieri a ſe poteſt, quiſpiam obligatur (§. 209. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem qui negotium in ſe ſuſcipit, is utique promittere intelligitur, quod omni diligentia id expedire velit, ſeu eam in negotio expediendo

do deſiderari nolit. Etſi adeo ex obligatione naturali deducatur, in quidnam conſenſiſſe intelligantur paciſcentes; non tamen propterea exiſtimandum eſt, quaſi naturalis tantummodo adſit obligatio ad diligentiam præſtandam, minime vero ea, quæ ex pacto oritur, adeoque a voluntate ejus venit, qui cum altero paciſcens ſeſe eidem obligavit. Sane vi legis naturalis ad ea omnia ſeſe obligaſſe dicendi ſunt paciſcentes, in quod vi ejusdem conſenſiſſe intelliguntur.

§. 235.

De culpa ſocietatis in expediendo negotio commiſſa.

Quoniam ſocietas obligatur ad omnem diligentiam præſtandam in negotio expediendo, quod pacto in ſe ſuſcipit (§. 234.), omiſſio autem diligentiæ negligentia eſt (§. 757. *part. I. Phil. pract. univ.*), conſequenter culpa (§. 758. *part. I. Phil. pract. univ.*); *ſi ſocietas negligentem ſe præbet in expediendo negotio, quod pacto in ſe ſuſcepit, culpam committit,* conſequenter cum culpa imputetur agenti (§. 722. *part. I. Phil. pract. univ.*), *culpa* quoque *in expediendo negotio commiſſa ſocietati imputatur, quæ id pacto in ſe ſuſcepit.*

CAPUT II.

De Societate conjugali ſeu Matrimonio.

§. 236.

De aptitudine naturali ad procreandam ſobolem.

Homines *natura apti ſunt ad ſobolem procreandam.* Inſtructi enim ſunt membris genitalibus. Et dantur duo hominum ſexus, qui membris genitalibus differunt, horumque conjuncto uſu fœmina fœtum concipere &, ubi in utero ipſius perfectus fuerit, eundem in lucem edere poteſt. Homines igitur natura apti ſunt ad ſobolem procreandam.

Homi-

Digitized by Google

Homines eſſe aptos ad ſobolem procreandam ſumi poterat, quia quotidie videmus ſobolem procreari. Enimvero quod ad naturam referenda ſit hæc aptitudo, oſtendendum erat per ea, quæ homini natura inſunt.

§. 237.

De naturali inſtinctu procreandi ſobolem. *Homines perinde ac animalia cetera natura feruntur ad ſobolem procreandam.* Etenim quando animalia ad generandum apta ſunt, ſeu potentia generandi perfecta, oriuntur ſtimuli, quibus appetitus ſenſitivus commovetur ad concumbendum cum animali diverſi ſexus, ſeu ad conjungendum uſum membrorum genitalium, qui ad procreandam ſobolem requiritur. Et cum actu concumbendi conjungitur voluptas ſenſualis, cujus memoria appetitum ſenſitivum movet ad concubitum iterandum. Atque ideo homines perinde ac animalia cetera natura feruntur ad ſobolem procreandam.

Tribuitur ideo animali inſtinctus naturalis concumbendi cum animali diverſi ſexus, qui homini cum brutis communis eſt. Hunc vero inſtinctum tendere ad ſobolis procreationem, patet ex eo, quod naturaliter ex concubitu ſequitur. Quemadmodum enim organa cetera animalibus, conſequenter ipſis etiam hominibus, qui eadem cum iſtis communia habent, data intelliguntur ad eum uſum, quem habent, & ob id, quod ex uſu iſto conſequitur; ita etiam membra genitalia data ſunt ad actum concumbendi & ob id, quod ex eo conſequitur, nimirum ad procreationem ſobolis. Et quoniam inſtinctus ille, quem diximus, naturalis influit in actum concumbendi ſeu coeundi cum animali diverſi ſexus; natura quoque idem directus eſſe recte dicitur ad procreationem ſobolis. Ac idem affirmandum eſt de voluptate ſenſuali, quæ ex coitu, ſeu concubitu percipitur. Animalibus brutis ſtati per tempora anni concubitus ſunt. Videmus vero tum quoque inſtinctum naturalem concumbendi ſeſe exercere. Unde ſatis intelligitur, eundem naturaliter dirigi ad ſobolis procreationem, ne-

que

que enim animalia concubitum appetunt, niſi quando fœtum concipere poteſt fœmina.

§. 238.

An procreatio ſobolis conveniat primis naturæ ac juri naturæ.

Quoniam homines perinde ac animalia cetera natura feruntur ad ſobolem procreandam (§. 237.), prima vero naturæ ſunt, ad quæ animalia ſua natura feruntur (§. 80. *part.* 2. *Jur. nat.*); *procreatio ſobolis primis naturæ convenit*, conſequenter cum prima naturæ cum jure naturæ conſentiant (§. 83. *part.* 2. *Jur. nat.*), *procreatio ſobolis juri naturæ convenit.*

Recolenda hic ſunt, quæ de primis naturæ eorumque cum jure naturæ conſenſu annotavimus (*not.* §. 83. *part.* 2. *Jur. nat.*). Quoniam primis naturæ ſatisfieret ab homine, etiamſi nullo rationis uſu pollerent (*not.* §. 81. *part.* 2. *Jur. nat.*); dubitandum non eſt, quin etiam homines non concumberent, niſi quando fœmina ad concipiendum apta eſt, nec inſtinctus ille naturalis tenderet, niſi ad procreationem ſobolis. Sed cur in hominibus appetitus ſenſitivus depravetur, contra prima naturæ, de eo diſquirendum eſt in moralibus. Ne vero quis exiſtimet, circulum in demonſtrando committi, quando ex conſenſu primorum naturæ cum jure naturæ inferimus procreationem ſobolis ideo juri naturæ convenire, quia primis naturæ convenit; tenendum eſt, in demonſtratione ſecunda nos conſenſum primorum naturæ cum jure naturæ in genere, non eundo per ſpecies, quemadmodum in prima, demonſtraſſe, conſequenter non ſuppoſuiſſe, quod conſervatio ſpeciei, quæ per generationem prolis obtinetur, ſit juri naturæ conveniens. Ne tamen quoad demonſtrationem quoque primam quid deſideretur, ideo demonſtrare lubet juri naturæ convenire ſobolis procreationem.

§. 239.

Num procreatio

Lex naturæ vult, ut homines ſobolem procreent, nec concubitum appetant, niſi ſobolis procreandæ gratia. Etenim homines

natura

Digitized by Google

natura apti ſunt ad ſobolem procreandam (§.236.) & natura ad ejus procreationem feruntur (§.237.), conſequenter actiones naturales quoad potentiam generandi tendunt ad procreationem ſobolis (§. 12. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum lex naturæ velit, ut actiones liberæ per easdem rationes finales determinentur, per quas determinantur naturales, non vero per diverſas (§. 179. *part. 1. Phil. pract. univ.*), conſequenter ut cum naturalibus tendant ad eundem finem; lex naturæ utique vult, ut homines ſobolem procreent, nec niſi ejus procreandæ cauſa concubitum appetant. *ſobolis ſit juris naturæ & quatenus concubitus appetendus.*

Imaginem juris naturæ conſpicimus in brutis, quippe quæ ſobolis procreationi operam dare ac concubitum nonniſi hujus procreandæ gratia appetere indies videmus. Quemadmodum itaque hanc diſcimus, appetitum ſenſitivum naturaliter ferri in ſobolis procreationem, & propter eam in concubitum; ita quoque recte hinc inferimus vi principii juris naturalis (§. 179. *part. 1. Phil. pract. univ.*), legi naturæ conſentaneum eſſe, ut ſoboles procreetur, nec concubitus appetatur niſi hujus procreandæ gratia.

§. 240.

Quoniam concubitus non appetendus niſi ſobolis procreandæ cauſa (§.239.); *omnis concubitus naturaliter illicitus eſt, qui ſolius voluptatis percipiendæ gratia appetitur* (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*). *Quinam concubitus illicitus.*

Nimirum voluptas, quæ ex concubitu percipitur, non eſt finis, quem natura intendit per concubitum, ſed quatenus concubitum appetitui ſenſitivo commendat, & ad id concurrit, ut coitus ſit fœcundus, ad media procreandi ſobolem recte refertur (§.937. *Ontol.*). Natura intendit procreationem ſobolis, quæ adeo ſpectanda eſt tanquam finis; ſed quæ ad hoc requiruntur, ut ſoboles procreari poſſit, ea utique ad media referenda ſunt, per quæ finis iſte obtineri poteſt. No-

Digitized by Google

ſtrum vero jam non eſt inquirere, quid voluptas ex concubitu perceptibilis & æſtus, quem ea fovet ac intendit, conferat ad concubitum recte conſummandum, ut ſit fœcundus. Id enim explicare Phyſici eſt, ac multa ſupponit, quæ hic tanquam cognita præſupponi nequeunt. Sunt equidem haud pauci, qui ſimpliciter non admittunt concubitum ſolius voluptatis percipiendæ gratia celebratum illicitum eſſe; ex demonſtratione tamen, quam dedimus, contrarium apparet, quod nec a quoquam hactenus ex principiis juris naturæ demonſtrari potuit. Qui enim provocant ad voluptatem, quam ex guſtu cibi ac potus percipimus, oppido falluntur. Oſtendimus cibum quoque ac potum non ſolius voluptatis percipiendæ gratia eſſe appetendum (§. 412. *part. 1. Jur. nat*), ſed ob ſaporem gratum ex duobus cibis vel potibus ſalubribus unum ſaltem alteri præferre licere (§. 411. *part. 1. Jur. nat.*).

§. 241.

De fornicatione. *Fornicatio ſeu ſcortatio* dicitur concubitus cum meretrice. Dicitur autem *Meretrix* fœmina, quæ ſe pluribus proſtituit, ſeu plures ad ſecum concumbendum admittit. Quoniam per ſe patet, concubitum cum meretrice fieri ſolius voluptatis percipiendæ cauſa, non vero per eum intendi ſobolis procreationem, omnis autem concubitus, qui ſolius voluptatis percipiendæ cauſa appetitur, naturaliter illicitus eſt (§. 240.); *fornicatio* quoque, *ſeu ſcortatio naturaliter illicita eſt.*

Facile patet, fornicationem illicitam eſſe cum ex parte maris, quam ex parte fœminæ. Neque eſt quod excipias, fœminam quæſtus gratia ſe proſtituere, propterea quod mas cum ea concumbens mercedem ipſi ſolvere tenetur. Si vel maxime enim ſumas, quod num ſumi poſſit merito dubitatur, meretricem non concumbere voluptatis percipiendæ gratia, ſed mercedis accipiendæ cauſa; ad actum tamen illicitum concurrit: id quod non minus illicitum eſt, cum nemo alterum inducere debeat, ut legem naturæ transgrediatur (§. 701. *part. 1. Jur. nat.*). Non igno-

Digitized by Google

ignoro, antiquiſſimis jam temporibus ac moribus multarum gentium tam olim, quam hodie fornicationem pro licita habitam fuiſſe ac haberi: ecquis vero dixerit mores gentium quarundam, immo multarum, eſſe normam ejus, quod naturaliter licitum, aut id Jure naturæ non prohiberi, quod mores permittunt. Abſurdum igitur eſt provocare ad illud *Terentii:* Non eſt flagitium (crede mihi) adoleſcentulum, ſcortari.

§. 242.

Lupanarium dicitur locus, in quo meretrices proſtant. Idiomate patrio vocatur ein Huren-Haus. *Lupanarium quid ſit.*

Quando fornicatio pro re non illicita habebatur, in multis prædiis honeſtis lupanaria exercebantur, neque lupanarium habebatur pro domo inhoneſta.

§. 243.

Quoniam fornicatio, ſeu ſcortatio naturaliter illicita (§. 241.), in lupanariis autem meretrices proſtant (§. 242.), ideoque ea exercentur, ut voluptatis percipiendæ cauſa concumbere detur, cuicunque libuerit (§. 241.); *lupanaria exercere naturaliter illicitum.* *An lupanaria exercere naturaliter licitum.*

Exercentur nimirum lupanaria fornicationis, adeoque finis illiciti cauſa (§. 241.). Naturaliter itaque licitum eſſe nequit exercere lupanaria. Alia vero quæſtio eſt, an lupanaria tolerari poſſint in Rep. etiamſi fornicatio pro re illicita habeatur. Sed ea non eſt hujus loci.

§. 244.

Sodomia dicitur concubitus hominis cum beſtia. Quoniam per ſe patet, hominem cum beſtia coitum non appetere, niſi voluptatis ſolius percipiendæ gratia, omnis autem concubitus ſolius voluptatis percipiendæ cauſa factus naturaliter illicitus eſt (§. 240.); *Sodomia* quoque *illicita naturaliter.* *De Sodomia.*

Equidem Sodomia in ſignificatu latiori ſumi ſolet, ut com-

prehendat omnem concubitum contra naturam commiſſum; ſed cum deinceps Sodomiæ diverſæ diſtinguendæ ſint ſpecies, quarum nonnullæ propriis nominibus inſigniuntur, aliæ communi nomine Sodomiæ appellantur, conſultius nobis viſum fuit ſignificatum Sodomiæ reſtringere ad eum concubitum, qui potiſſimum hoc nomine compellari ſolet. Dici vero ſolet hoc crimen Sodomia a Sodomis, quos ob id igne cœleſti & ſulphure abſumtos fuiſſe Gen. XIX, 24. vulgo creditur, unde infertur, quod ſit Deo maxime inviſum.

§. 245.

De Pæderaſtia.

Pæderaſtia dicitur concubitus maris cum mari. Patet autem eodem, quo ante (§. 244.), modo *pæderaſtiam naturaliter illicitam eſſe.*

Crimen hoc olim Græcis atque Romanis uſitatiſſimum erat, ita ut ipſe *Socrates* ſeverus alias morum cultor ejusdem reus feratur. Quoniam vero concubitus iſte potiſſimum cum pueris committebatur, ideo hinc pæderaſtiæ nomen accepit. Accedit hoc crimen propius ad Sodomiam: ab ea tamen diſtinguitur, cum utique aliud ſit rem habere cum bruto, aliud cum puero, vel homine ſui ſexus. Cum eodem vero coincidit, ſi quis præpoſtero modo, eodem nempe, quo cum mare venerem exercet cum fœmina. Quoniam enim in ſubjecto patiente organo genitali ſubſtituitur aliud, quod fœminæ cum maribus commune habent; parum refert, utrum ſubjectum patiens mas ſit, an fœmina.

§. 246.

Quando actus ad concubitum requiſiti illiciti ſint.

Omnis actus, ad concubitum requiſitus ſive venereus, ſi ſolius voluptatis percipiendæ cauſa ſit, illicitus eſt. Cum enim concubitus ſolius voluptatis percipiendæ cauſa commiſſus naturaliter illicitus ſit (§. 240.); naturaliter quoque illicitus eſt actus quivis ad concubitum requiſitus in ipſo concubitu, ſecundum naturam peracto, ſi per eum tantummodo intenditur

tur voluptas ex eo percipienda. Idem itaque actus, ſi ſolius voluptatis percipiendæ cauſa quomodocunque fiat, ſive in concubitu contra naturam facto, membrum ſcilicet genitale unius ſexus non conjungendo cum membro genitali alterius ſexus, ſive extra eundem, & per conſequens in genere illicitus eſt.

Vidimus jam ante (*not.* §. 240.), voluptatem in concubitu percipiendam non eſſe finem, qui per concubitum, ideo per uſum membrorum genitalium intenditur. Hæc igitur nobis data non ſunt voluptatis percipiendæ, ſed ſobolis procreandæ cauſa, ut, cum ſingula hominum individua moriantur, genus tamen humanum conſervetur. Per præſentem itaque propoſitionem damnatur omnis venus illicita, quocunque tandem nomine veniat. Quoniam vero præſtat vitia ignorari, ideo noſtrum quoque non eſſe putamus, ut, quot modis hic peccari poſſit, diſtinctius exponamus.

§. 247.

Maſtupratio dicitur actus, quo homo propriis manibus, vel alio inſtrumento ſe polluit, ſeu venerem ſecum exercet. Mares hoc facientes dicuntur *molles;* fœminæ autem *tribades.* Quoniam omnis actus ad concubitum requiſitus, ſi ſolius voluptatis percipiendæ cauſa fiat, naturaliter illicitus eſt (§. 246.), iſtiusmodi autem ſunt actus mollium atque tribadum, quod per ſe patet; *maſtupratio* quoque *naturaliter illicita eſt.* Facile autem patet, *maſtuprationem non eſſe Sodomiam, nec pæderaſtiam* (§. 244. 245.).

De maſtupratione & quinam tribades ac molles dicantur.

Cur hoc vitium non diſtinctius explicemus, ratio patet ex iis, quæ modo diximus. Addenda quoque hæc eſt, quod aures caſtæ non ſint offendendæ. Vocari vero hoc vitium ſolet *Crimen Onaniticum*, quod Onan hoc commiſiſſe putetur *Gen. XXVIII, 9.* quamvis hic occurrat circumſtantia ſingularis, quæ ordinarie abeſt, & ob quam a communi maſtupratione, diſtingui poterat.

§. 248.

Libido quid ſit. *Voluptas venerea* dicitur, quæ ex concubitu vel actibus venereis percipitur. Vocantur autem *Actus venerei* non modo ii, qui ad concubitum requiruntur, ideoque ſimul ſumti concubitum abſolvunt, verum etiam alii, qui quomodocunque ad concubitum referuntur. Cupido voluptatis venereæ ſeu eam percipiendi *Libido* appellatur, idiomate patrio **Geilheit.**

Sumimus hic vocabulum libidinis in ſignificatu ſtrictiori, qualis præſenti inſtituto convenit. Conſtat enim in ſignificatu latiori, qui apud Latinos autores occurrit, libidinem denotare voluntatem, ut cum *Donato* loquar, temere ſuſceptam, aut, ut *Cicero* ait, ratione adverſa vehementius incitatam. Talem vero eſſe cupidinem voluptatem veneream percipiendi, vi antecedentium ſatis patet. Neque vero ab uſu loquendi veterum Romanorum abhorret ſignificatus ſtrictior, quo denotatur nimia veneris appetentia, quam nos cupidinem voluptatem veneream percipiendi diximus; neque enim venus nimium appetitur, quam propter voluptatem veneream.

§. 249.

An ſit illicita. Quoniam libido cupido eſt voluptatem veneream, & per conſequens eam, quæ ex concubitu vel aliis actibus venereis percipitur, percipiendi (§. 248.), concubitum autem ſolius voluptatis percipiendæ gratia appetere non licet (§. 240.), omnisque actus venereus, qui ſolius voluptatis percipiendæ cauſa appetitur, itidem illicitus eſt naturaliter (§. 246.); *libido omnis naturaliter illicita eſt.*

Ideo libido ad vitia refertur, & fœtus ipſius ſunt fornicatio (§. 241.), Sodomia (§. 244.), pæderaſtia (§. 245.), maſtupratio (§. 247.), aliaque multa, quæ peculiaribus nominibus deſtituuntur (*not.* §. 240.). In ſtatu nimirum naturali tanquam vitia ſpectantur, quatenus legi naturæ adverſantur, non vero tanquam

tanquam delicta pœna digna, quemadmodum in ſtatu civili. In ſtatu enim naturali vi libertatis naturalis unicuique permittendum, quid agat, modo nil faciat, quod eſt contra jus noſtrum (§. 156. 157. *part.* 1. *Jur. nat.*), nec nobis competit jus puniendi eum, qui contra legem naturæ quid committit, qualecunque tandem id ſit. Hæc quidem tenenda ſunt, ne videamur de actibus, qui graviſſimis pœnis vindicari ſolent apud nos & quibus lege Moſaica graviſſimæ quoque pœnæ ſtatutæ ſunt, mitius ſenſiſſe quam par eſt. Hic nimirum tantummodo quæritur, utrum actus aliquis juri naturæ adverſetur, nec ne, & cur adverſetur.

§. 250.

Quoniam libido naturaliter illicita eſt (§. 249.), adeoque ad eam vitandam obligamur (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*); *omnes* quoque *actus illiciti ſunt, quibus libido excitatur*, conſequenter etiam *ſermo libidinem excitare valens illicitus eſt.* Vocantur autem iſtiusmodi actus & verba, quæ libidinem excitant, aut excitare valent, *facta & verba libidinoſa.* *De factis & verbis libidinoſis.*

Non opus eſt, ut iſtiusmodi actus in ſpecie commemoremus: optandum potius foret, ut prorſus ignorarentur. Cum facta & verba temeraria damnentur lege naturali (§. 278. *part. 3. Jur. nat.*); multo magis eadem lege prohibita intelliguntur facta & verba quæ tanquam media finis illiciti ſpectanda veniunt.

§. 251.

Caſtitas virtus eſt, qua non appetitur concubitus, niſi ſobolis procreandæ gratia. *Caſtitas quid ſit.*

Quoniam nimirum virtus conſiſtit in habitu actiones ſuas legi naturali conformiter dirigendi (§. 321. *part. 1. Phil. pract. univ.*), qui vero concubitum appetit nonniſi ſobolis procreandæ gratia, hoc facit quoad concubitum (§. 239.); caſtitas utique virtus eſt.

§. 252.

Digitized by Google

§. 252.

A quibusnam caſtus abſtineat.

Quoniam *caſtus* non appetit concubitum, niſi ſobolis procreandæ gratia (§. 251.), eundem non appetit ſolius voluptatis percipiendæ cauſa, conſequenter *non modo abſtinet a Sodomia & pæderaſtia* (§. 244. 245.), *verum etiam a fornicatione* (§. 241.), *maſtrupatione* (§. 247.), *ac omnibus actibus venereis* (§. 248.), *omnibusque factis ac verbis libidinoſis* (§. 250.).

Patet hinc varios, eosque valde differentes eſſe caſtitatis gradus, aut, ſi mavis, multa admodum requiri, ut quis caſtus dici poſſit, ſiquidem in hac virtute nihil prorſus deſiderari debeat.

§. 253.

Obligatio ad caſtitatem.

Caſti eſſe debemus. Etenim concubitum appetere non debemus ſolius voluptatis percipiendæ cauſa (§. 239.). Quoniam itaque caſtus eſt, qui concubitum non appetit ſolius voluptatis percipiendæ cauſa (§. 252.); caſti eſſe debemus.

Caſtitas laudatur etiam a gentibus, quarum moribus fornicatio aliique actus libidinoſi pro licitis habentur: id quod omnino contradictorium, quemadmodum ex antecedentibus facile intelligitur. Quod vero contradictionem non animadverterint, hæc dubio procul ratio fuiſſe videtur, quod ſibi perſuaſerint, exceſſum ſaltem in voluptatibus venereis percipiendis illicitum eſſe, ut is demum libidinoſus dicendus ſit, qui actibus venereis aut concubitu nimirum delectetur, ut ſanitati corporis vel alio modo ſibi noceat. Partem temperantiæ *Macrobius* facit caſtitatem & inter Scholaſticos diſputatur, an caſtitas ſit peculiaris virtus a temperantia diſtincta. Aſt rectius diſtinguuntur, ita ut caſtitas verſetur circa delectationes venereas, temperantia vero circa delectationes ciborum ac potus: hæ enim delectationes prorſus diverſæ ſunt.

§. 254.

De indigentia infantis nati.

Infans natus indiget alieno auxilio, ut conſervetur, adoleſcat & aptus evadat ad ſibimetipſi proſpiciendum de iis, quibus ad ſui con-

conſervationem indiget, & ad actiones ſuas juxta legem naturæ determinandum. Patet hoc a poſteriori. Pone enim neminem adeſſe, qui de infante recens nato conſervando cogitet, miſerrime ſtatim peribit, nec adoleſcet. Quodſi ergo adoleſcere debeat, neceſſe eſt, ut ipſi de victu, amictu ac habitatione proſpiciatur. Ut vero ubi ad ætatem adultam pervenit ſeipſum conſervare poſſit, neceſſe eſt ut aptus efficiatur ad ſibimetipſi proſpiciendum de iis, quibus ad ſui conſervationem & ad vitam commode ac, quantum datur, jucunde tranſigendum indiget. Quodſi ſibi ſoli relinquatur, ad uſum rationis nunquam perveniet, ſed obbruteſcet, ac brutorum inſtar vivet, prouti probant exempla hominum inter feras educatorum (§. 461. *Pſych. rat.*). Quodſi ergo actiones ſuas juxta legem naturæ determinare debeat, neceſſe eſt, ut ad ſic,non aliter eas determinandum aliorum cura adſueſcat. Indiget itaque infans natus alieno auxilio, ut conſervetur, adoleſcat & aptus evadat ad ſibimetipſi proſpiciendum de iis, quæ ad ſui conſervationem indiget, & ad actiones ſuas juxta legem naturæ determinandum.

§. 255.

Studium infantem conſervandi ut adoleſcat, & aptum efficiendi ad ſibimetipſi proſpiciendum de iis, quibus ad conſervationem ſui indiget, & ad actiones ſuas juxta naturæ legem determinandum *Educatio* dicitur. Brevius definiri poterat *Educatio*, quod ſit ſtudium infantem aptum ex ſeſe ad vitam hominis vivendum efficiendi. *Educatio quid ſit.*

Vivit homo vitam hominis, ſi juxta præſcriptum legis naturæ actiones ſuas determinat. Hæc vero præcipit etiam conſervationem ſui ipſius (§. 350. *part. 1. Jur. nat.*), & quomodo de iis proſpicere nobis debeamus, quæ ad vitam conſervandam & commode ac, quantum datur, jucunde tranſigendam requiruntur, prouti ex iis patet, quæ paſſim demonſtra-

ta ſunt. Qui adeo infantem aptum efficit ex ſeſe ad vitam hominis vivendum; is ea facit, quæ in definitione priori diſtinctius enumeravimus. Definimus autem educationem per ſtudium, quia juxta *Ciceronem* lib. 1. de Invent. c. 36. *ſtudium* eſt animi aſſidua & vehemens ad aliquam rem applicata magna cum voluptate occupatio. Iſtiusmodi enim occupatio eſſe debet educatio prolis, cujus imaginem in ipſis etiam brutis conſpicimus, qui omni conatu id agunt, ut fœtus aptus fiat ad vivendum in eum modum, quo ipſi vivunt.

§. 256.

Quod infantes nati indigeant educatione.

Quoniam infantes nati indigent alieno auxilio, ut conſerventur, adoleſcant & apti evadant ad ſibimetipſi proſpiciendum de iis, quibus ad ſui conſervationem indigent, atque ad actiones ſuas juxta legem naturæ determinandum (§. 254.) ſtudium vero infantem conſervandi, ut adoleſcat, & aptum efficiendi ad ſibimetipſi proſpiciendum de iis, quibus ad ſui conſervationem indiget, & ad actiones ſuas juxta legem naturæ determinandum, educatio eſt (§. 255.); *infantes nati ſeipſos educare nequeunt, ſed aliena educatione indigent, ſeu ut ab aliis educentur neceſſe eſt.*

Quemadmodum infantes non ſibi debent, ſed aliis, ut vivant; ita etiam nemo hominum ſibi debet, quod vitam hominis vivat, ſed aliis. Illud obtinetur per generationem, hoc per educationem. Quoniam homo a brutis diſtinguitur ratione, tum demum perfectus cenſetur, ubi ex ratione vivere atque ideo vitam hominis vivere valet. Quodſi ergo homines a brutis diſtincti exiſtere debent in rerum natura, ea educatione opus eſt, quam definivimus. Bruta quoque fœtus ſuos educant, quemadmodum indies videmus; ſed alia brutorum, alia hominis educatio. Cum nobis hic cum homine res ſit, non cum brutis, educationem quoque definivimus, qualis homini convenit. Quodſi vero in genere eam definire velis, ut etiam ſub ſe compre-

prehendat educationem brutis convenientem, dicendum erit: *Educationem* eſſe ſtudium fœtum aptum efficiendi ad vivendum vitam animalis ejus ſpeciei, cujus eſt fœtus.

§. 257.

De naturali amore fœtus ſui.

Animalia bruta perinde ac homines naturali quodam amore proſequuntur fœtus ſuos. Patet hoc a poſteriori, in omnibus animantium ſpeciebus, ac ipſis etiam hominibus, niſi contrariis affectibus amor ille naturalis ſaltem ad tempus ſupprimatur.

Non opus eſt, ut ad actiones particulares provocemus, quæ ex affectu iſto proficiſcuntur, & per conſequens eundem probant, cum indies eas obſervare detur.

§. 258.

Quamdiu is duret.

Amor iſte naturalis in brutis tamdiu durat, donec fœtus fuerint educati: in hominibus autem, quamdiu vivunt liberi. Etenim videmus, animantia bruta prolis ſuæ tamdiu curam agere, donec vitam animalis ejus ſpeciei vivere poſſit, cujus eſt. Enimvero cum educatio conſiſtat in ſtudio fœtum aptum efficiendi ad vivendum vitam animalis ejus ſpeciei, cujus eſt fœtus (*not.* §. 256.), conſequenter proles educata ſit, quando eam vitam vivere poteſt; amor iſte naturalis, quo animantia bruta proſequuntur fœtus ſuos, tamdiu durat, donec iidem educati fuerint.

In hominibus vero indies obſervamus, quod ex felicitate liberorum ſuorum, etiam poſtquam educati ſunt, adhuc voluptatem percipiant, & ad illam promovendam proni ſint, quamdiu vivunt liberi, immo morte eorum contriſtentur, niſi affectus quidem contrarii obſtent. Quamobrem cum affectus iſte amor ſit, quo ex felicitate alterius voluptatem percipimus (§. 633. *Pſych. empir.*), eandemque appeti-

mus (§. 650. *Pſych. empir.*), ac per conſequens ad felicitatem alterius promovendam proni ſumus; amor naturalis, quo homines prolem ſuam proſequuntur, in iisdem perdurat, quamdiu vivunt liberi. *Quod erat alterum.*

In brutis facilius obſervare licet, quæ ad appetitum ſenſitivum ſpectant, vel etiam averſationem ſenſitivam, quales ſunt affectus (§. 603. *Pſych. empir.*), quam in hominibus, cum in illis non dentur facultates ſuperiores, quæ in appetitum ſenſitivum influunt, & haud raro affectus excitant contrarios iis, quæ natura inſunt. Quamobrem cum appetitum ſenſitivum cum brutis communem habeant homines, ac idem etiam pateat de averſatione ſenſitiva; quoad ea, quæ appetitui ſenſitivo, vel averſationi ſenſitivæ natura ineſſe deprehendimus in brutis, argumentatio recte procedit a brutis ad homines, etiamſi in hiſce ſubinde deprehendantur, quæ iſtis contrariantur, & quorum rationes facile detegere licet acutioribus, modo animum ſufficienter advertere velint ad circumſtantias in caſu dato obvias. Ipſis autem facultatibus ſuperioribus tribuendum, quod in hominibus naturalis ille amor non extinguatur, ubi proles fuerit educata. Sed ea diſertius explicare non eſt hujus loci.

§. 259.

Στοργή quid ſit. Amor iſte naturalis, quo bruta ac homines proſequuntur prolem ſuam, *Στοργή* appellari ſolet, & ſignificatus iſte etiam extenditur ad amorem naturalem prolis, quo hæc proſequitur viciſſim eos, a quibus procreata eſt. Vocabulum latinum, quo eundem affectum in ſpecie indigitemus, non habemus, atque adeo eidem nonniſi amoris naturalis nomen tribuere poſſumus.

§. 260.

Quid per eam intendat natura. Quoniam amor naturalis, quo animantia bruta proſequuntur fœtus ſuos tamdiu durat, donec hi fuerint educati (§. 258.), & idem in animantibus utriusque ſexus deprehenditur

Digitized by Google

ditur, quæ ſimul ad educationem prolis concurrere tenentur, in iis vero, ubi fœminei ſexus animal ſolum eidem ſufficit, nonniſi in ſexu fœmineo, & ubi neuter ſexus ad educationem prolium quicquam conferre poteſt, niſi ut per providentiam quandam eidem proſpiciatur, ab utroque ſexu abeſt; *natura per στοργὴν ſeu amorem naturalem erga prolem intendit educationem prolis, & per conſequens animantia naturali quodam inſtinctu ad educandum prolem ſuam feruntur.*

Ita e.gr. aves, quarum pulli nudi ex ovis excluduntur, indigent continua incubatione & alimentis aliunde arceſſendis: quod cum ab ave una fieri non poſſit, aves utriusque ſexus educandis aviculis curam impendunt. Aſt gallina, quæ ſola huic curæ ſufficit, galli auxilio non fruitur. Idem obſervamus in quadrupedibus. Immo in hoc caſu videmus, id quod in canibus obſervare indies licet, maſculum averſari prolem. Inſecta vero, quæ ova ſua deponunt eo in loco, ubi fœtus excluſi alimentum commodum reperiunt, per providentiam quandam educationi eorum proſpiciunt. Nihil itaque ſumitur in evincenda veritate propoſitionis præſentis, quod ſit a veritate alienum.

§. 261.

Quod educatio prolis ſua primis naturæ conveniat.

Quoniam bruta animantia naturali quodam inſtinctu ad educationem prolis feruntur (§. 260.), prima autem naturæ ſunt ea, ad quæ animalia ſua natura feruntur (§. 80. *part. 2. Jur. nat.*), *educatio prolis ſua primis naturæ convenit.*

Natura nullum animal amore naturali proſequitur prolem alienam, ſed tantummodo ſuam, ita ut ipſi miſere ſit pereundum, niſi ab eo educari poſſit, ex quo in lucem edita. Videmus hinc gallinam alienum pullum vi abigere, ſi una cum ceteris ad eam accedat & amore ipſius frui velit. Non eſt, quod excipias, eandem incubare ovis alienis, alterius etiam ſexus, veluti anatum, & pullos alterius prorſus ſpeciei eodem modo educare ac eos, qui ſunt ſpeciei ſuæ. Etenim gallina prolem

Digitized by Google

ſuam agnoſcit, quæ ex ovo ab ipſa incubato excluſa; ovum vero a ſe poſitum non dignoſcit ab ovo alieno. Quod ſi dicas non deeſſe exempla hominum ab urſis educatorum (§.461. *Pſych. rat.*); lubens equidem fateor, me ignorare rationem, cur amor naturalis erga prolem ſuam extendatur ad humanam, non tamen dubitandum eſt ſufficientem dari, cur natura hic exceptionem faciat (§. 70. *Ontol.*): quæ cum oriatur ex regularum colliſione (§. 937. *Ontol.*), regulam propterea non infringit, cui quod ordinarie fit convenit.

§. 262.

Quod natura generationem cum educatione copulavit. Quia *natura* per amorem naturalem educationem prolis intendit (§. 260.); ea *generationem cum educatione copulavit*, cumque non minus educatio prolis ſuæ (§. 261.), quam generatio *primis naturæ* conveniat, (§. 238.), iisdem omnino *convenit, ut proles educetur a ſuis generatoribus, nec educatio a generatione ſeparetur.*

Probe hic perpendenda ſunt, quæ de educatione prolis ſuæ pro diverſitate animalium diverſa paulo ante annotavimus (*not.* §. 260.). Inde nimirum intelligitur, educationem cum generatione eo modo a natura eſſe copulatam, qui ſufficit, ut proles educetur, ut ideo, qui a quodam educandi modo argumentum contra propoſitionem præſentem petere velit, defectum acuminis atque attentionis prodat. Natura nil facit fruſtra (§. 664. *part. I. Theol. nat.*), ac ideo ad finem, quem intendit, conſequendum, non mediis utitur ſuperfluis, ſed ſufficientibus. Ea de cauſa educationem cum generatione diverſo modo copulavit cum generatione.

§. 263.

An parentes liberos ſuos educare obligentur. *Lex naturæ obligat utrumque parentem ad ſobolem ſuam educandum.* Etenim primis naturæ convenit, ut proles educetur a ſuis generatoribus, nec educatio a generatione ſeparetur (§. 262.), utque uterque ſexus ad educationem concur-

currat, ubi utriusque cura ac ſtudium ad eandem requiritur (§. 260.). Quamobrem cum experientia ſatis conſtet, educationem prolis humanæ non minus patris, quam matris curam atque ſtudium requirere, quod vero primis naturæ, convenit, idem quoque juris naturæ ſit (§. 83. *part. 2. Jur. nat.*); lex naturæ utrumque parentem obligat ad ſobolem ſuam educandum.

Oſtenditur etiam independenter a conſenſu juris naturæ cum primis naturæ hoc modo. Homines naturali quodam amore prolem ſuam proſequuntur (§. 257.), qui in ipſis tamdiu durat, quamdiu liberi vivunt (§. 258.). Per eum vero natura intendit educationem prolis (§. 260.), ac appetitus quoque ſenſitivus hominum in eandem fertur, niſi affectibus quibusdam aliis in transverſum agatur, quemadmodum indies experimur. Quoniam itaque lex naturæ vult, ut actiones liberas per easdem rationes finales determinemus, per quas determinantur naturales (§. 179. *part. 1. Phil. pract. univ.*); lex naturæ obligat utrumque parentem ad ſobolem ſuam procreandum.

De priori demonſtratione eadem tenenda ſunt, quæ ſuperius in caſu ſimili annotavimus (*not.* §. 237.). Quod vero amor ille naturalis erga prolem ſuam non minus patri, quam matri inſit, ſi quis in dubium vocare velit, is contradicit iis, quæ indies obſervamus: neque enim hic animus attendi debet ad exempla eorum, qui voluptatis tantummodo percipiendæ cauſa concubuerunt, fœmina, cum qua rem habuerunt, contra ipſorum intentionem concipiente, cum talia non fiant ſecundum naturam hominis, ſed eidem contrarientur. Qui in concubitu intendit generationem prolis, eandem quoque amat, &, ubi moritur, vel adverſa quædam eidem accidunt, contriſtatur, conſequenter vel hinc colligitur, quod naturali quoque inſtinctu in ejus educationem feratur (§. 255.). Dubitandum itaque non eſt, nos non ſumere in demonſtratione præ-

præſenti, niſi quod ſumi poſſe experientia manifeſta loquitur.

§. 264.

De voluntate Dei, ut genus humanum propagetur.

Deus vult, ut genus humanum propagetur. Etenim finis, cur Deus hunc mundum produxit, eſt patefactio perfectionis ſuæ abſolute ſummæ (§. 608. *part. 1. Theol. nat.*), & vult, ut homo dirigat actiones ſuas, ad manifeſtationem gloriæ ipſius (§. 918. *part. 1. Theol. nat.*), conſequenter ut agnoſcat perfectionem Dei abſolute ſummam & pro certo habeat, eandem ipſi competere (§. 610. *part. 1. Theol. nat.*). Quamobrem cum Deus finem creationis non conſequatur, niſi in terra exiſtant homines, qui uſu facultatum humanarum pollent, conſequenter niſi genus humanum propagetur; Deus quoque vult, ut genus humanum propagetur (§. 937. 941. *Ontol.*).

Cum Deus ſit autor naturæ (§. 822. *part. 1. Theol. nat.*), & corpora atque tota rerum natura agant, quæ Deus vult, ſeu voluntatem ejusdem exequantur (§. 969. *part. 1. Theol. nat.*), natura vero per amorem naturalem prolis, qui æque in hominibus, ac in animantibus brutis deprehenditur (§. 257.), intendat prolis educationem (§. 260.), & homo quoque perinde ac cetera animalia ad ſobolis procreationem naturali quodam inſtinctu ferantur (§. 237.); hinc quoque colligi poterat voluntas Dei de genere humano propagando a poſteriori, quem in demonſtratione a priori deduximus.

§. 265.

De voluntate Dei ut homines generentur ac educentur.

Quoniam Deus vult, ut genus humanum propagetur (§. 264.), genus humanum autem propagari nequit, niſi homines generentur, in lucem editi conſerventur, cumque juxta legem naturæ actiones ſuas determinare debeant (§. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*), apti efficiantur ad actiones ſuas juxta eandem determinandum, conſequenter educentur (§. 255.);

Deus

Deus omnino *vult, ut homines generentur ac educentur*, conſequenter *educationem a generatione non ſeparari.*

Tolle educationem, hominibus recens natis miſere erit pereundum, aut, ſi in educatione tantummodo ratio habeatur, ut adoleſcant, inter ipſos ac bruta nulla erit differentia, nec Deus finem creationis a ſe intentum conſequetur (§. 918. 610. 611. *part. 1. Theol. nat.*). Quodſi ergo Deus vult, ut homines procreentur, velit etiam neceſſe eſt ut educentur, & in educatione non tantummodo ratio habeatur conſervationis eorundem, verum etiam aptitudinis ad actiones juxta legem naturæ determinandum. Educatio itaque eo, quem diximus, ſenſu (§. 255.), cum generatione ſeu procreatione prolis ipſa voluntate divina arctiſſime copulata eſt.

§. 266.

Deus parentes obligat ad ſobolem ſuam educandum. Etenim lex naturæ obligat parentem utrumque ad ſobolem ſuam educandum (§. 263.). Quoniam Deus nos obligat ad legem naturæ ſervandam (§. 276. *part. 1. Phil. pract. univ.*), conſequenter ad actiones eas committendas, ad quas committendas lex naturæ nos obligat (§. 138. *part. 1. Phil. pract. univ.*); ideo quoque parentem utrumque obligat ad ſobolem ſuam educandum. *De obligatione divina ſobolem educandi.*

§. 267.

Concubitus promiſcuus dicitur, ſi fœmina quemvis concumbere ſecum volentem admittit. *Concubitus promiſcuus quinam ſit.*

Exemplum concubitus promiſcui conſpicimus in canibus: canis enim concubitum appetens quemvis promiſcue admittit, qui occurrit, non vero cum uno tantummodo rem habet.

§. 268.

Genus humanum propagari non debet per concubitum promiſcuum. *An ſit licitus.*

ſcuum. Si enim promiſcuus concedatur concubitus, fœmina quemvis ſecum concumbere volentem admittit (§. 267.). Quando itaque impraegnata fuerit, cum non conſtet, ex quonam conceperit, pater incertus eſt, neque adeo dici poteſt, quinam obligatus ſit ad prolem educandum. Quamobrem cum pater naturaliter obligetur una cum matre educare ſobolem (§. 263.), & amor ille naturalis erga liberos, per quem educatio intenditur (§. 260.), reddatur inefficax; genus humanum propagari non debet per concubitum promiſcuum.

Non licet provocare ad exemplum canum (*not.* §. 267.). Ibi enim fœmineus ſexus ſolus educationi ſufficit, ut adeo etiam nonniſi huic natura inſitus ſit amor prolis naturalis. Aſt cum idem inſitus ſit tam patri, quam matri in hominum genere; naturæ quoque humanæ repugnat promiſcuus concubitus, quicquid tandem fingas de modo educationis.

§. 269.

Quomodo genus humanum propagari debeat. *Genus humanum propagari debet per ſocietates inter mares & fœminas ſobolis procreandæ ac educandæ gratia initas.* Etenim ad prolem procreandam mas & fœmina vires ſuas conjungere debent, quod per ſe patet, cum ſine concubitu non concipiat fœmina. Enimvero lex naturæ utrumque parentem ad ſobolem ſuam educandum obligat (§. 263.), conſequenter idem mas & eadem fœmina vires quoque ſuas conjungere debent ad prolem ſuam educandum. Quodſi ergo genus humanum propagare velint, neceſſe eſt ut inter ſe conveniant, ac ſibi invicem promittant, conſequenter ut paciſcantur (§. 788. *part. 3. Jur. nat.*), quod velint vires ſuas conjungere ad ſobolem procreandam & educandam. Enimvero pactum de fine quodam conjunctis viribus conſequendo ſocietas eſt (§. 1.). Qui ergo genus humanum propagare

gare volunt, ſocietatem inire debent ſobolis procreandæ ac educandæ gratia, conſequenter genus humanum propagari debet per ſocietates inter mares ac fœminas ſobolis procreandæ ac educandæ gratia initas.

Imaginem hujus juris conſpicimus in brutis, ad quorum educationem tam mas, quam fœmina concurrere debet. Ita inter aves ſpeciem quandam ſocietatis ſpeciei ſuæ propagandæ cauſa verno tempore contrahi videmus, utroque ſexu præſtante, quod ad ſobolis procreationem & educationem conferre tenetur. Cumque Deus velit educationem a generatione non ſeparari (§. 265.); ejus quoque voluntati conforme eſt, ut genus humanum non propagetur, niſi per ſocietates inter mares ac fœminas ſobolis procreandæ atque educandæ gratia initas.

§. 270.

Societas inter marem ac fœminam ſobolis procreandæ ac educandæ cauſa inita dicitur *Societas conjugalis*, ſive *Matrimonium*. Quamobrem cum ſocietas ſit pactum de fine quodam conjunctis finibus conſequendo (§. 1.); *matrimonium* quoque *pactum eſt, quod mas & fœmina ineunt de ſobole procreanda & educanda.* *Quid matrimonium ſit.*

Quoniam Deus vult, ut ſobolis procreandæ ac educandæ gratia ineantur ſocietates (*not.* §. 269.); Deus quoque recte dicitur matrimonium generis humani propagandi cauſa inſtituiſſe. Quamobrem divinam matrimonii inſtitutionem ipſa etiam ratio docet. Non minus itaque legi naturæ, quam voluntati divinæ adverſatur modus propagandi genus humanum absque matrimonio, quem commendat *Campanella* in Republica Solis. Ibi enim introducta bonorum communione educatio contra amorem prolis naturalem parentibus inſitum committitur aliis, educatione a generatione ſeparata, quas ipſa natura arctiſſime copulavit in genitoribus (§. 262.), nec Deus a ſe invicem ſeparari vult (§. 265.). Rationes, quæ ipſum movent, ut conſultius putet, concubitus ſingulos publica autoritate de-

cerni, non ſufficiunt ad tollendum matrimonium, cum etiam attendi poſſint, quantum quidem datur, in legibus poſitivis de matrimoniis contrahendis. Eo autem potiſſimum redeunt rationes ejusdem, ne ſoboles procreetur niſi a perſonis ad procreandum maxime aptis.

§. 271.

Quinam matrimonium contrahere poſſint.

Quoniam matrimonium contrahitur ſobolis procreandæ gratia (§. 270.); *matrimonium contrahere non debent, niſi qui liberos procreare, & vel per ſe, vel per alios eosdem educare poſſunt.*

Quando dicimus, ſobolem educari per alios, educatio a generatione non ſeparatur. Quod enim quis per alium facit, id per ſe feciſſe putandus eſt. Neque qui educationem prolis ſuæ alii committit, propterea omnem educandi curam abjicit, quatenus adhuc ipſi curæ cordique eſt, ut ab aliis, quibus partem quandam educationis, vel etiam præcipuam committit, proles recte educetur. Et ubi hoc non fecerit, ſed curam ſuam, quam abjicere minime debet, in ſe deſiderari patitur, peccat.

§. 272.

Potentiam generandi non habens num matrimonium contrahere poſſit.

Quoniam liberos procreare nequit, qui potentia generandi deſtituitur, matrimonium vero contrahere nequit, niſi qui liberos procreare poteſt (§. 71.); *matrimonium* quoque *contrahere nequeunt, qui potentia generandi deſtituuntur.*

Naturaliter itaque illicitum eſt matrimonium, quod contrahunt perſonæ potentia generandi deſtitutæ, vel perſonæ, quorum una ſaltem potentia generandi gaudet. Immo hæ perſonæ inter ſe convenire nequeunt, niſi quod velint ſibi mutuo corporis ſui uſum concedere ſolius voluptatis ex concubitu percipiendæ cauſa: quod cum ſit illicitum (§. 249.), cumque matrimonium ſit ſocietas ſobolis procreandæ ac educandæ gratia contracta (§. 269.); ſocietas iſta matrimonium non eſt, ſed nonniſi abuſive matrimonium dicitur. Admittere quoque

ſolent

Digitized by Google

ſolent fere omnes, ad matrimonium ineundum requiri in contrahentibus potentiam generandi, etſi deinde obliti hujus principii admittant concluſiones, quæ eidem adverſantur.

§. 273.

Cauſa, ob quas matrimonium contrahi non poſſit, phyſica.

Quoniam matrimonium contrahere nequeunt perſonæ quæ potentia generandi deſtituuntur (§. 272.), potentia vero generandi deeſt ob ætatem nimis teneram, vel etiam nimis provectam, ſexus inprimis fœminei, vel ob vitium quoddam corporis, quod impedit, ne coitus, prout requiritur, abſolvi poſſit, aut quod obſtat, quo minus is ſit fœcundus prouti in Phyſicis diſertius docetur; ideo, *matrimonium contrahere non licet pueris ac puellis, nec ſenibus præſertim vetulis, nec iis qui ob vitium quoddam corporis ad coëundum, vel coitum abſolvendum ſeu conſummandum inhabiles ſunt, nec iis, quorum coitus fœcundus eſſe nequit.*

Plurimæ ſunt cauſæ tum ex parte maris, tum ex parte fœminæ, quæ coitum vel prorſus impoſſibilem efficiunt, vel obſtant, quo minus is conſummari poſſit. Sunt etiam plurimæ, quæ non permittunt, ut coitus ſit fœcundus, hoc eſt, ut fœmina concipiat. Cauſæ iſtæ in maribus magis conſpicuæ ſunt, quam in fœminis, in quibus ut plurimum latent, quod organa genitalia eorum præcipua interna ſint, ut eorum uſus ad coitum fœcundum requiſitus non appareat. In maribus requiritur tenſio virgæ virilis, toto tempore coitus conſervanda, ſemen prolificum & hujus ejaculatio, de quibus ſingulis facile conſtare poteſt. In fœminis non ſufficit, ut penis in vulvam immittatur & ſemen ejaculatum in utero recipiatur, ſiquidem concipere debeat; ſed ut conceptio fiat, alia adhuc requiruntur, de quibus in phyſica agitur. In utroque ſexu æſtus toto tempore concubitus flagrare debet, qui appetitum coëundi ſtimulat. Facile ideo patet, ſubinde difficile eſſe, immo impoſſibile de potentia generandi judicium, antequam duæ perſonæ ſæpius coitum celebraverint, ut de infœcunditate ejuſdem con-

ſtet ex toties fruſtrato coitu, quamvis etiam hic judicium fieri debeat ex cauſis, cur fruſtetur, cum conſtet ſucceſſu temporis haud raro vitium tolli poſſe. Accidit quoque ſubinde, ut inhabilitas ad generandum prolem ſit tantummodo reſpectiva, veluti ut qui coire nequit cum una, vel coitum conſummare, poſſit tamen cum alia. Hæc ut perpendantur, neceſſarium eſſe, tum ad rectius intelligenda, quæ quoad matrimonia contrahenda juri naturæ conveniant, tum quæ lege poſitiva de iisdem præcipienda, vel prohibenda, vel permittenda, in dubium revocari nequit.

§. 274.

De puberibus & impuberibus.

Puberes dicuntur perſonæ, quæ per ætatem aptæ ſunt ad generationem, ſeu in quibus potentia generandi ſeſe exerit propter ætatem. *Impuberes* vero vocantur perſonæ, quæ propter teneram ætatem potentia generandi adhuc deſtituuntur. Quamobrem cum potentia generandi deſtituti matrimonium contrahere non poſſint (§. 273.); *impuberibus matrimonium contrahere non licet.*

Pubertas naturaliter æſtimatur ex generandi potentia, ita ut puberes perſonæ utriusque ſexus dicantur, quamprimum potentia generandi ſeſe exerit, quam a prima nativitate non adeſſe, ſed ſucceſſu demum temporis venire conſtat. Naturaliter tamen fixus pubertatis terminus non eſt, qui ad certum annorum ac dierum numerum ſit reſtrictus. Civile vero eſt, quod ad pubertatem in fœminis anni requirantur duodecim; in maribus quatuordecim.

§. 275.

De caſtratis.

Spadones ſive *caſtrati* dicuntur, quibus teſticuli ſunt execti, vel qui alio caſu eos amiſerunt, vel etiam natura iisdem deſtituuntur. Patet, ut ante, *caſtratis matrimonium contrahere non licere* (§. 273.).

An naturaliter deficiant teſticuli, ſubinde dubium eſſe poteſt,

eſt, cum contingere poſſit, ut intra abdomen lateant. Quemadmodum enim ordinarie mares natura duos habent teſticulos; ita ſubinde quoque generantur, qui unum tantummodo habent, vel plures, immo nullum, vel extus non apparentes. Unum autem teſticulum ſufficere generationi exempla *Hottentottorum* abunde teſtantur, quibus ſolenne eſt, ut maribus, ubi ad pubertatem pervenerunt, teſticulus unus exſcindatur.

§. 276.

Mulier nimis arcta dicitur, cujus vulva penem recipere nequit, qui nimis craſſus non eſt. Unde ſequitur, *ut mulier nimis arcta matrimonium contrahere nequeat* (§. 273.). Si arctitudo vero tantummodo ſit reſpectiva, *matrimonium contrahere eidem ſaltem non licet cum eo, qui reſpectu ipſius nimis craſſum habet penem, licet tamen contrahere cum alio, qui non adeo craſſum habet.* *De muliere nimis arcta.*

Probe autem notandum eſt, arctitudinem vincibilem eſſe poſſe, ita ut ſæpius fruſtrato conatu coëundi tandem coire liceat. Exemplum notatu dignum memini me legiſſe in Hiſtoria Academiæ regiæ Scientiarum, quæ Pariſiis floret, de viro, qui, ni fallor, per viginti demum annos arctitudinem vicit.

§. 277.

Frigidus appellatur, qui nullum ſtimulum ad coitum ſentit, vel ab eo prorſus abhorret. *Perſonæ* itaque *frigidæ deſtituuntur æſtu, qui cupidinem coëundi excitat & in ipſo actu conſervat,* conſequenter cum conſtet, ſine æſtu venereo concubitum rite celebrari non poſſe, & eo deficiente eſſe infœcundum, ut finis matrimonii obtineri nequeat (§. 270.), perſonæ autem, quorum infœcundus eſt concubitus, ſeu per quas finis matrimonii obtineri nequit, matrimonium contrahere non debeant (§. 273.), *perſonæ frigidæ matrimonium contrahere nequeunt.* *De frigiditate.*

Frigiditas tam fœminis, quam viris commune vitium, in cujus

jus cauſas hic non inquirimus. Hoc enim Phyſicorum & Medicorum eſt, quorum etiam eſt inquirere in cauſas, cur frigiditas obſtet fœcunditati coitus.

§. 278.

De impotentia & ſterilitate. *Impotentes* dicuntur mares, qui propter vitium quoddam corporis, præſertim organorum genitalium, generare non poſſunt: *Fœminæ* autem *ſteriles* appellantur, quæ eadem de cauſa concipere nequeunt. Quoniam itaque matrimonium contrahere nequeunt, qui potentia generandi deſtituuntur (§. 272.); *mares impotentes ac fœminæ ſteriles matrimonium contrahere nequeunt.*

Inter impotentes referendi ſunt caſtrati, quibus deficiunt teſticuli ad ſeminis generationem neceſſarii (§. 275.), ſicuti in eundem numerum veniunt, qui ſemen prolificum generare nequeunt, etſi teſticulis minime deſtituti. Sed noſtrum jam non eſt in cauſas impotentiæ inquirere propter eam, quam modo attulimus (*not.* §. 277.), rationem. Impotentia, cujus cauſam JCti maleficium ſeu veneficium allegant, & ob quam eadem laborantem *Maleficiatum* dicunt, veluti ſi penis in ipſo coitu flacceſcat, ut ſemen ejaculari nequeat, vel immittendus rigorem amittat, ut immitti debite non poſſit, ſuas habet cauſas naturales ac ſubinde morales, quas hic recenſere nolumus. Et ob cauſas morales accidit, ut maleficiatus cum alia perſona concumbere poſſit, quæ ad concumbendum cum hac inepta eſt. Facile autem patet, cauſas, cur quædam perſonæ inhabiles ſint ad matrimonium, ſupponere theoriam generationis in Phyſica tradendam, ſiquidem eas intimius perſpicere velis. Ceterum impotentia facilius detegitur, quam ſterilitas, quæ raro habet cauſas in ſenſum incurrentes.

§. 279.

De Hermaphroditis. *Hermaphroditi* vel *Androgyni* dicuntur, qui utriusque ſexus ſunt. Sexus autem prævalere dicitur, cujus membra geni-

genitalia ab iis, quæ ſexui huic propria ſunt, minime differunt, ſeu cujus vicem in coëundo debite præſtare poſſunt. Atque adeo patet, *hermaphroditos quoad ſexum prævalentem matrimonium inire poſſe* (§. 271.), *quoad alterum vero ſexum, cujus reſpectu potentia generandi deſtituuntur, inire non poſſe* (§. 272.). *Quodſi utriusque ſexus participatio potentiam generandi in utroque aufert, hermaphroditi matrimonium contrahere nequeunt* (§. cit.).

Difficile ſubinde eſt de ſexu prævalente, præſertim fœmineo, iudicium. An vero dentur hermaphroditi, qui potentia generandi quoad utrumque ſexum inſtructi ſunt, defectu obſervationum certarum ego definire non audeo. *Plinius* lib. 7. c. 2. autor eſt, populum eſſe in Africa ſupra Naſamonas, utriusque naturæ, inter ſe vicibus coëuntes, dexteram mammam his virilem, lævam muliebrem eſſe. Sed ſit fides penes autorem. *Ariſtoteles* lib. 4. c. 4. de gen. animal. ſtatuit, quibus gemina habere genitalia accidit, alterum maris, alterum fœminæ, iis ſemper alterum ratum, alterum irritum reddi, conſequenter negat, dari hermaphroditos, in quibus utriusque ſexus genitalia perfecta ſunt, ſeu qui utroque ſexu valent, neutro prævalente. Obſervationes nonnullas notatu dignas affert *Sennertus* Medic. pract. lib. 3. part. 9. ſect. 1. c. 13. f. m. 607. Plures quoque proſtant hiſtoriæ de mutatione ſexus, quales collegerunt *Schenckius* lib. 4. obſervat. & *Marcellus Donatus* lib. 6. c. 2. de hiſt. med. mirabil. qui & in cauſam hujus mutationis inquirit. *Plinius* lib. 7. c. 4. ſcribit: Ex fœminis mutari in marem, fabuloſum non eſt, idque tribus exemplis ex Annalibus Romanorum in medium adductis probat. Simile exemplum viri ex muliere facti commemorat *Livius*. Quomodo hoc fieri potuerit, docet *Cardanus* de rer. Variet. lib. 8. & eandem ſententiam tuetur *Sennertus* loc. cit. *Jovianus* vero *Pontanus* lib. 10. de reb. cœleſt. refert, mulierem, cum prius filium peperiſſet, virilem ſexum adeptam fuiſſe. Sed de cauſis miræ hujus mutationis inquirere, Phyſici eſt, ac ideo hanc disquiſitionem in alium locum rejicimus.

Digitized by Google

§. 280.

Polygamia, polygynia, polyandria & monogamia quid ſit.

Polygamia dicitur matrimonium perſonæ unius cum pluribus contractum. In ſpecie *Polygynia* vocatur matrimonium unius maris cum pluribus fœminis contractum; *Polyandria* vero matrimonium unius fœminæ cum pluribus maribus initum. Quoniam vero Polyandriæ exempla rarius occurrunt; polygynia vero & olim apud multas gentes in uſu fuit, ac hodienum in uſu eſt; per polygamiam communiter tantummodo intelligitur in ſignificatu ſtrictiori, quo nomen generis tribuitur uni ſpeciei, polygynia. *Monogamia,* quæ polygamiæ opponitur, appellatur matrimonium unius maris cum una fœmina contractum.

Omnia hæc matrimonia phyſice poſſibilia eſſe, per ſe patet. In Jure naturæ igitur inquirendum, quænam eidem conveniant, quænam repugnent.

§. 281.

Uxorem ducere & nubere quid ſit.

Quando mas & fœmina matrimonium contrahunt, *Mas uxorem ducere*, fœmina mari *nubere* dicitur.

Nonio autore veteres non ſolum mulieres, verum etiam viros nubere dicebant. Poſtea tamen uſus loquendi obtinuit, ut proprie mulieres nubere, mares uxorem ducere dicantur.

§. 282.

Maritus & uxor quænam perſonæ dicantur.

In ſocietate conjugali mas vocatur *Maritus*; fœmina vero *Uxor*. Idiomate patrio dicimus conjugem marem den Ehemann, fœminam das Eheweib, vel die Ehefrau, aut per brachyologiam vocabulo generali illum den Mann, hanc vero das Weib, oder die Frau.

§. 283.

An una pluribus nupta eſſe poſſit.

Una fœmina non debet nubere pluribus viris. Conſtat marem unum, qui potentia generandi gaudet, & per conſequens

quens matrimonium contrahere poteſt (§. 271.), uni fœminæ impraegnandæ ſufficere, ac ideo ſi in concubitu non habeatur ratio niſi procreandæ ſobolis, non vero is ſolius voluptatis percipiendæ gratia fiat, virum unum uni fœminæ ſatisfacere poſſe. Et quodſi fœmina una pluribus viris nubat, & per conſequens plures ad ſecum concumbendum admittat, iſtiusmodi matrimonium a concubitu promiſcuo haud procul abeſt (§. 267.), cum perinde ac in hoc pater ſit incertus, & quamvis omnes in educationem prolis conſentiant, quemadmodum fieri debebat (§. 270.), hoc tamen non obſtante naturalis ille amor prolis, per quem natura ejus educationem intendit ac ad educationem ſtimulat (§. 260.), ſupprimitur, ut ideo vix ſperanda ſit tam curata educatio, qualis foret, ſi pater certus eſſet. Quamobrem cum matrimonium nonniſi ſobolis procreandæ ac educandæ gratia contrahi debeat (§. 270.), omnis vero concubitus, qui fit ſolius voluptatis venereæ percipiendæ gratia, illicitus ſit (§. 240.) & naturæ lege pater ad educandam ſobolem ſuam obligatur (§. 263.), conſequenter etiam ad omnem educationi impendendam curam, quæ ab eo proficiſci poteſt (§. 189. *part. I. Phil. pract. univ.*); fœmina una pluribus viris ſimul nubere non debet.

Duplex poteſt concipi caſus, quo fœmina una pluribus viris ſimul nubit, nimirum ut hoc fiat conſenſu omnium virorum, ſive iidem conſentiant inter ſe, quod communem uxorem habere velint, ſive fœmina pro lubitu ſuo pluribus nubat inconſultis iis, quos jam habet. Ad utrumque caſum reſpeximus in demonſtratione, ne minus demonſtretur, quam demonſtrandum erat. Si plures viri inter ſe conveniant de uxore communi ducenda, facile patet, non tam generationem prolis, quam primario voluptatis venereæ perceptionem intendi, licet in eo conſentiant, ut cura educationis ſit quoque communis. Quodſi vero fœmina una pro lubitu ſuo cum pluribus paciſ-

Digitized by Google

catur de uſu corporis ſui ipſis concedendo, multo minus dubitari poteſt, quin ſolius voluptatis venereæ percipiendæ cauſa hoc faciat, quia ad ſobolem procreandam nonniſi unius ope indiget. Si vero contingat, uxorem deſerere maritum & alii nubere, nec cum priori rem amplius habere velle; caſus iſte prorſus diverſus eſt a præſente, nec cum eo confundendus.

§. 284.

An polyandria licita ſit.

Quoniam matrimonium unius fœminæ cum pluribus maribus contractum polyandria eſt (§. 280.), fœminæ autem una pluribus nubere (§. 283.), conſequenter matrimonium cum iis contrahere non licet (§. 281.); *polyandria naturaliter illicita eſt.*

Natura admittit concubitum promiſcuum, qui prope ad polyandriam accedit, quemadmodum in demonſtratione præcedente jam ſumſimus, in canibus, quia ad educationem non requiritur opera maris, ſed fœmina ſola eidem ſufficit, cumque uno coitu conceptio abſolvi non poſſit, perinde eſt, a quonam mare fœmina impregnetur. Polyandria itaque tanquam a natura minime abhorrens probari nequit exemplo canum: quin potius ex eo clariſſime elucet, in humano genere polyandriæ potiſſimum obſtare curam educandi ſobolem, quæ non exigua eſt (§. 255.).

§. 285.

Quid communio uxorum ſit.

Communio uxorum dicitur jus (fictum ſcilicet, quemadmodum mox oſtendetur) omnibus promiſcue competens ad concumbendum cum eadem fœmina prolis procreandæ cauſa.

Hanc communionem uxorum mirifice commendat *Plato* Dial. V. de Rep. & qui ejus veſtigia legit *Campanella* in Rep. Solis. Vult quoque *Plato*, ne infantes nutriantur a matribus ſuis, ſed ab aliis nutricibus, ita ut liberi nec patrem, nec matrem, nec parentes liberos ſuos noſcant. Ita nimirum liberos quoque fore communes. Multum enim ſibi pollicetur ex perfecta omnium in Rep. communione.

§. 286.

Communio uxorum naturaliter illicita eſt. Poſita enim uxorum communione, omnibus promiſcue competit idem jus ad concumbendum cum eadem fœmina ſobolis procreandæ cauſa (§. 285.) adeoque ea hujus finis gratia cum nemine ſocietatem contrahit (§. 1.). Enimvero genus humanum propagari debet per ſocietatem inter marem & fœminam ſobolis procreandæ ac educandæ gratia initam (§. 269.). Communio igitur uxorum naturaliter illicita eſt (§. 722. *part. 1. Jur. nat.* & §. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*). *An communio uxorum naturaliter licita.*

Oſtendi etiam poteſt hoc modo. Quoniam ſi uxores communes ſunt, quilibet cum eadem fœmina concumbere poteſt, qui voluerit, & quem ea admittere voluerit (§. 285.); communio uxorum parum differt a promiſcuo concubitu (§. 267.). Quamobrem cum per promiſcuum concubitum genus humanum propagari non debeat (§. 268.); nec uxores communes eſſe debent, conſequenter uxorum communio naturaliter illicita (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*).

Naturalis ille amor liberorum, per quem in parentibus natura educationem intendit (§. 260.), quæ quam late pateat in ſequentibus videbimus, per hoc minime diffunditur promiſcue ad liberos quoscunque, quod parentes ignorent, quinam eorum ſint ſui, ſeu a ſe procreati, quemadmodum videtur *Platoni*, quin potius ſupprimitur, ut nullus ſit ejus effectus, perinde ac ſi prorſus eradicaretur. Naturæ igitur humanæ repugnat uxorum communio, atque ideo pro re naturaliter turpi recte habetur, cum ipſis primis naturæ contrarietur (§. 257. *b* & §. 80. *part. 2. Jur. nat.*). Quodſi vero intimius perſpicere volueris, quale jus foret communio uxorum, ſiquidem tale jus natura daretur; ad eam applicanda ſunt, quæ de communione primæva prolixe demonſtravimus in parte ſecunda Juris naturalis c. 1. Etenim ſi uxores natura eſſent communes, & matrimonia demum facto hominum perinde ac dominia intredu-

troducta; fœminæ ad generandum habiles in numero rerum communium eſſent. Quodſi vero hæc communio in civitate introduceretur, quemadmodum ſuadet *Plato* & cum eo *Campanella*, communio foret mixta (§. 129. *part. 2. Jur. nat.*), qualis eſt communio bonorum, quam patres Religioſorum introduxerunt (*not. §. cit.*). Communionem iſtam uxorum apud Taprobanenſes uſu receptam fuiſſe narrat *Diodorus Siculus* lib. 2. c. 58. tum etiam apud Ichthyophagos, Hylophagos & Nomades lib. 3. c. 15. 24. 32. Alias adhuc gentes commemorat *Puſendorfius* l. 6. c. 1. quibus eadem placuit.

§. 287.

Communio uxorum an ſit ſpecies polyandriæ.

Communio uxorum polyandriæ ſpecies non eſt. Etenim ubi communio uxorum viget, mares fœminis vulgo utuntur, certum matrimonium nulli eſt (§. 285.), & per conſequens mulier nubit nulli (§. 281.). Enimvero polyandria eſt matrimonium unius fœminæ cum pluribus viris contractum (§. 280.), conſequenter ubi hæc recepta, fœmina una ſimul nubit pluribus (§. 281.). Communio itaque uxorum polyandriæ ſpecies non eſt.

Non ſine ratione communio uxorum a polyandria diſtinguitur, quæ a nonnullis inter hujus ſpecies refertur, qui non ſatis a ſe invicem diſcernunt diſcernenda. Cum enim polyandria ſpecies quædam matrimonii ſit, communio autem uxorum matrimonio opponatur; facile patet, ad communionem uxorum applicari minime poſſe, quæ de polyandria demonſtrantur, niſi quatenus in eo conveniunt, ut fœmina una pluribus ſimul concedat uſum corporis ſui: quæ ratio impoſuit iis, qui communionem uxorum pro ſpecie quadam polyandriæ habuerunt.

§. 288.

An ſit jus.

Communio uxorum jus non eſt, ſed mera licentia. Eſt enim naturaliter illicita (§. 286.). Quoniam itaque jus eſſe nequit,

quit, quod naturaliter illicitum (§. 170. *part. I. Phil. pract. univ.*); communio uxorum jus non eſt. *Quod erat unum.*

Quoniam communio uxorum jus non eſt *per demonſtrata*, mera autem licentia eſt, quando homines faciunt, quod libet, ſine ulla reſtrictione (§. 150. *part. I. Jur. nat.*) & per conſequens parum curantes, utrum hoc naturaliter licitum ſit, an illicitum, communio uxorum mera licentia eſt. *Quod erat alterum.*

Quodſi ergo communio uxorum in civitate introducatur, jus quidem erit poſitivum, ſed cum a naturali abhorreat, pro jure habetur, cum non ſit, atque ideo jus nonniſi fictum eſt (§. 149. *part. I. Jur. nat.*).

§. 289.

Communicatio uxorum eſt pactum, quo plures inter ſe conveniunt, ut uxores, quos ſinguli habent, ſint omnibus communes. *Communicatio uxorum quid ſit.*

Hanc communicationem uxorum antiquis Britannis in uſu fuiſſe, narrat *Julius Caſar* lib. 5. de bel. gall. Uxores, inquit, habent deni duodenique inter ſe communes, & maxime fratres cum fratribus, parentes cum liberis. Sed ſi qui ſunt ex his nati, eorum habentur liberi, a quibus primum virgines quæque ductæ ſunt. Neceſſe autem non eſt, ut partus ſit ejus, cujus eſt uxor: conveniri enim quoque poterat, ut ſit communis. Utrumque ſane obtinere poteſt etiam in communione uxorum, ut vel liberi ex promiſcuo concubitu nati ſint communes omnium, quemadmodum voluit *Plato*, vel ut ſit unius, cui ea per ſortem tribuitur (§. 296. *part. 5. Jur. nat.*), vel quam ex iis, qui cum eadem muliere rem habuerunt, ipſa patrem elegerit. Immo multo facilius utrumque obſervare licet in polyandria. Ita ex *Ludovico Romano* Navig. lib. 5. c. 8. refert *Puſendorfius* loc. cit. de quibusdam incolis regni Calecuti, quod fœmina ſeptenis nubat viris, in concubitum noctes alter-

nanti-

nantibus, quæ ubi peperit, prolem delegat ad quemcunque ex ſeptem conjugibus voluerit, dubio procul quod fœmina rectius præſumere credatur, ex quonam conceperit.

§. 290.

An ea juri naturæ conveniat.

Communicatio uxorum juri naturæ repugnat. Quoniam enim qui uxores ſuas ſibi invicem communicant inter ſe conveniunt, ut uxores, quas ſinguli habent, ſint omnibus communes (§. 289.), uxorum conmmunicatio reſpectu fœminarum cum polyandria (§. 280.), reſpectu marium cum communione uxorum convenit (§. 285.). Enimvero tam polyandria, (§. 284.), quam communio uxorum naturaliter illicita eſt (§. 286.). Ergo etiam uxorum communicatio naturaliter illicita eſt.

Oſtenditur etiam hoc modo. Quoniam naturaliter matrimonium contrahere non debent, qui potentia generandi deſtituuntur (§. 272.), generationis prolis cauſa opus non eſt, ut, qui uxores duxerunt, eas inter ſe communes habeant, conſequenter qui paciſcuntur, ut ſint communes, nonniſi voluptatis pecipiendæ cauſa iſtiusmodi pactum ineunt, quod ſcilicet delectet varietas. Enimvero ſolius voluptatis percipiendæ gratia concubitum appetere non licet naturaliter (§. 240.), conſequenter nec pactum inire de concubitu, quod ea de cauſa fit. Quoniam itaque iſtiusmodi pactum eſt uxorum communicatio (§. 289.); hæc quoque naturaliter illicita eſt.

Cum a moribus noſtris abhorreat communicatio uxorum, nec per leges noſtras tolerari poſſit; non opus eſt, ut penitius in eam inquiramus. Quamobrem ſuperſedemus diſcuſſioni objectionum, quæ fieri poterant, quod ſcilicet non voluptatis venereæ gratia iſtiusmodi pactio fiat, ſed aliis longe de cauſis, veluti ut animi ſociorum arctiori amoris vinculo ſibi invicem devinciantur, & quilibet alterum reſpiciat tanquam ſeipſum, com-

communis quoque omnium amor ergo liberos, qui procreantur, propagetur ac liberis erga generatores communes inſtilletur, & quæ ſunt alia iſtiusmodi, quæ inſignis utilitatis ſpeciem præ ſe ferre videntur. Sufficit in genere reſpondiſſe, quod talia facilius dicantur, quam probentur, & quod non liceat ſocietatem contrahere finis liciti per media illicita promovendi cauſa. Neque etiam opus eſt, ut prolixe inquiramus in incommoda, quæ ex pacto de communione uxorum ſuarum provenire poſſunt, & quæ præcavere debemus, niſi in naturæ legem delinquere velimus. Immo facile oſtendi poterat, uxorum communicationem majoribus malis obnoxiam eſſe, quam earundem communionem *Platonicam*. Equidem non ignoro multorum eam eſſe opinionem, quod in Jure naturæ non attendenda ſint ea, quæ actui cuidam accidunt, non vero ſemper ex eodem neceſſario conſequuntur, quaſi talia actum illicitum efficere non poſſint: veruntamen, ut alia taceamus, hi minime perpendunt, lege naturali nos quoque ad prudentiam obligari (§. 258. *part. 1. Jur. nat.*), quæ etiam animum attendi jubet ad ea, quæ actui cuidam accidere poſſunt, & eadem lege nos obligari ad præferendum in omni caſu, quod eſt melius (§. 192. *part. 1. Phil. pract. univ.*), conſequenter etiam quod tutius eſt. Taceo, quod uxorum communicatio vix ac ne vix quidem conſiſtat cum officiis mutuis conjugum erga ſe invicem, de quibus dicemus in ſequentibus: id quod & de aliis matrimoniis a monogamia diverſis notandum.

§. 291.

An uxorem ſuam liceat commodare alteri.

Commodare uxorem ſuam alteri ea lege, ut partus ſit commodantis, vel hac, ut ſit commodatarii, naturaliter non licet. Si enim uxor commodetur alteri ea lege, ut partus ſit commodantis, amor ille naturalis, qui educandæ prolis cauſa commodanti inditus, ſupprimitur (§. 260.), nec genitor ſobolem ſuam educat, ad quam educandam ipſe naturaliter obligatur (§. 263.). Similiter ſi uxor commodetur alteri ea

lege, ut partus ſit commodatarii, mater contra amorem natura ipſi inditum ab educatione prolis ſuæ, quam ipſa educare obligatur (§. 263.), vel invita arcetur (§. 260.). Quamobrem cum naturæ humanæ, in qua rationem ſufficientem habet lex naturæ (§. 135. *Phil. pract. univ.*), repugnet amorem illum natura inditum tanquam curatioris educationis ſtimulum (§. 260.) ſupprimere, vel effectu ſuo privare, & obligatio ad educandum prolem ſuam immutabilis ſit (§. 142. *part. I. Phil. pract. univ.*), a qua nemo ſeipſum, vel alterum liberare poteſt; naturaliter non licet uxorem ſuam commodare alteri ea lege, ut partus ſit commodantis, vel hac, ut ſit commodatarii.

Lycurgus, referente *Plutarcho* in ejus vita, morem commodandi uxorem alteri utraque, quæ in propoſitione præſente commemoratur, lege in Rep. Spartana introduxit. Nam viro natu grandiori, cui florens ætate erat conjux, ſi quem probum & prudentem adoleſcentem charum haberet probaretque, jus dedit eam huic jungere, & cum impleta eſſet egregio ſemine, ſibi vindicare partum. Ex adverſo liberum fecit bono viro, ſi qua ei caſta mulier, quæ elegantes pueros ederet, alteri nupta cordi eſſet, agere cum ejus marito, ut ejus copiam ſibi faceret, atque ſibi prolem ex ea quærere. Ita nimirum putat fore, ut gignantur liberi probi & ex præſtantiſſimis generentur cives, reliquos legiſlatores tanquam oppido inſulſos & vanos ridens, qui canes & equos ad optimos admiſſarios agant, idque pretio vel gratia contendant a dominis, conjuges vero incluſas, quas ex ſolis volunt ipſis parere, cuſtodia ſepiant, ſive amentes ſint, ſive decrepiti, ſive valetudinarii. Speciosæ quidem ſunt rationes, quas affert *Lycurgus*, probatæ ideo tam *Plutarcho*, quam *Campanellæ*, & ipſum jus naturæ perfectivum, quod meliora præferri jubet (§. 193. *part. I. Phil. pract. univ.*), & præcipit omnem curam, quæ a nobis proficiſci poteſt, ut optima proles procreetur, opinioni *Lycurgi* favere videtur; non tamen, ſi rem penitius inſpicias, commodatione uxorum obtinetur, quod ſine ea obtineri non poterat, modo homines pra-

prudenter matrimona contraherent, quemadmodum debebant (§. 258. *part. 1. Jur. nat.*), & præterea officiorum ſuorum partes omnes ex aſſe adimplere ſtuderent quemadmodum debebant. Jus naturæ in ſe immutabilis (§. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*), non ideo mutari poteſt in uno, quia in aliis homines minime ſatisfaciunt iis, ad quæ facienda eosdem obligat. Non jam urgere libet, quod nec uxorum commodatione ſemper obtineatur finis, qui a *Lycurgo* intenditur, præſertim ſi educationis habeatur ratio, nec quæ incommoda haud raro oriri ex illa poſſint, merito attendenda, ubi inquiſiveris, utrum actus aliquis jure naturæ licitus ſit, nec ne (*not.* §. 290.). Sed ſi ſingula diſtinctius explicanda ac demonſtranda forent, quæ commodationi uxorum obſtant, quo minus eidem locus eſſe poſſit ſive in ſtatu naturali, ſive in civili, amplior requireretur tractatio, quam quæ utilis exiſtimari poterat in re, quæ a noſtris moribus ac legibus prorſus abhorret. Immo pauci erunt mariti, qui affectu conjugali, quo debent, ſuas proſequuntur uxores, eas alii commodare voluerint, nec ſine ratione affirmandum, uxorum commodationem mutuo conjugum amori obeſſe. Hinc etſi apud Romanos, *Plutarcho* autore, non inuſitatum eſſet, alteri uxorem ſuam cedere, ut liberos ex ea tolleret; non tamen eam recipere tenebatur, qui hoc fecerat, niſi vellet. Ubi in ſequentibus omnem curam parentum in educanda ſobole requiſitam & mutua conjugum officia demonſtraverimus, multo facilius ac rectius judicabitur, quod uxorum communio, communicatio & commodatio juri naturæ adverſetur.

§. 292.

Quoniam naturaliter non licet commodare ſuam uxorem alteri ut partus ſit tuus (§. 291.), perinde vero eſt, ſive alii commodes uxorem tuam, ut partus ſit tuus, ſive uxori permittas, ut connubii adjutores habeat; *juri naturæ repugnat, ut uxor permittente marito connubii adjutores habeat.* *De connubii adjutoribus.*

beat. Quodſi hoc permittatur ſolius libidinis explendæ cauſa, multo magis id illicitum eſſe apparet (§. 240.).

Teſte *Ænea Sylvio* apud Lithuanos in uſu fuit, ut inter ſe matronæ palam concubinos haberent virorum permiſſu, quos connubii adjutores vocabant, etſi pellicatus viris probro duceretur. Vix equidem hujus moris alia ratio fuit, quam libidini fœminarum ut ſatisfieret, quæ mulieribus facilius condonanda, quam viris viſa fuit. Mores gentium cum adeo ſibi contrarientur, oppido falluntur, qui jus naturæ ex iisdem metiri volunt, cum ex adverſo potius mores ad normam legis naturæ exigendi.

§. 293.

An monogynia ſufficiat generi humano propagando.

Monogynia generi humano propagando abunde ſufficit. Experientia domeſtica hoc comprobatur. Quis enim eſt, qui neſciat, in Europa, præſertim in Germania noſtra, majorem eſſe hominum multitudinem, ut de ea indies audire detur plurimorum querelas, etſi monogynia ſola probetur, quam in aliis terræ partibus, in quibus polygynia frequentatur. Accedit quod magna hominum pars utriusque ſexus perpetuam caſtitatem Deo foveat, qui ſi matrimonia contraherent, numerus hominum adhuc magis multiplicaretur. Monogynia itaque generi humano propagando abunde ſufficit.

Inprimis hic probe conſiderandum, ſi coitus nulli celebrarentur niſi ſobolis procreandæ gratia, quemadmodum vult lex naturæ (§. 239.), fore ut per conjugia monogamica numerus hominum adhuc magis multiplicaretur: neque enim tot mares potentiam generandi imminuerent, aut eadem ſe prorſus privarent, ſolius voluptatis venereæ, lege naturæ reprobatæ (§. 240.), percipiendæ cauſa.

§. 294.

An polygynia generis

Quoniam monogynia generi humano propagando abunde ſufficit (§. 293.), quamvis lex naturæ velit, ut homines

nes ſobolem procreent (§. 239.), & generis humani propagandi gratia ſocietatem ineant (§. 269.), conſequenter matrimonia contrahant (§. 270.); non tamen propterea concipitur dare maribus, qui ex pluribus fœminis liberos tollere poſſunt, jus ad matrimonium cum pluribus fœminis contrahendum (§. 159. *part. I. Phil. pract. univ.*), conſequenter cum polygynia ſit matrimonium unius maris cum pluribus fœminis contractum (§. 280.), *propagandi generis humani cauſa lex naturæ polygyniam non permittit* (§. 165. *part. I. Phil. pract. univ.*). *generis humani propagandi cauſa naturaliter permiſſa.*

Jus ad concubitum non datur (§. 159. *part. I. Phil. pract. univ.*), niſi quatenus lex naturæ vult, ut genus humanum progetur (§. 239.), & liberi educentur (§. 262. 263.). Vi igitur demonſtrationis præſentis patet, neceſſitatem propagandi genus humanum minime tueri polygyniam.

§. 295.

Polygynia lege naturæ permiſſa non eſt. Jus non dat lex naturæ niſi ad ea, ſine quibus obligationi naturali ſatisfacere non poſſumus (§. 159. *part. I. Phil. pract. univ.*), conſequenter cum velit genus humanum propagari debere per matrimonia (§. 269. 270.), monogynia vero generi humano propagando abunde ſufficit (§. 293.), concubitus vero ſolius voluptatis percipiendæ gratia factus illicitus ſit (§. 240.); lex quoque naturæ non dat jus niſi ad conjugia monogamica ineunda (§. 280.), conſequenter non dat jus ad polygyniam (§. *cit.*), ac propterea polygynia lege naturæ permiſſa non eſt (§. 165. *part. I. Phil. pract. univ.*). *Idem aliter oſtenditur.*

Patet nunc, polygyniam eſſe contra legem naturæ permiſſivam (§. 165. *part. I. Phil. pract. univ.*), ut adeo dici nequeat, eum, qui cum pluribus fœminis ſimul matrimonium contrahit, hoc facere jure ſibi a natura tributo.

Digitized by Google

§. 296.

Quando polygynia naturaliter prohibita.

Si quis cum pluribus fœminis matrimonium ſimul contrahit ſolius voluptatis percipiendæ cauſa, aut liberis, quos ex pluribus uxoribus tollit, educandis, prouti educari debent, non ſufficit; polygynia lege naturali prohibita eſt. Etenim lege naturali prohibetur omnis concubitus, qui ſolius voluptatis percipiendæ cauſa appetitur (§. 240.). Eadem igitur lege etiam prohibetur, matrimonium contrahere cum pluribus fœminis ſimul, ſolius voluptatis percipiendæ cauſa; conſequenter polygynia voluptatis percipiendæ cauſa contrahenda lege naturæ prohibita. *Quod erat unum.*

Lege naturæ genitores liberos ſuos educare obligantur (§. 263.). Et quia eadem nos obligat ad recte agendum (§. 189. *part. 1. Phil. pract. univ.*), ad recte educandum quoque liberos obligat. Cumque eadem nos obliget ad culpam quamlibet vitandam (§. 299. *part. 1. Jur. nat.*), eam quoque in educatione vitare debemus, conſequenter omnem adhibere diligentiam ac curam, ne quicquam a nobis omittatur, quod ad educationem facit, neque fiat, quod eidem quomodocunque impedimento eſt (§. 757. 751. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quodſi ergo qui cum pluribus fœminis ſimul matrimonium contrahit, liberis, quos ex iis tollit, debite educandis non ſufficit; polygynia utique lege naturali prohibita. *Quod erat alterum.*

Probe vero notandum eſt, educationem æſtimandam eſſe non ex ſolis ſumtibus, qui educationis cauſa faciendi; verum omnem illam curam ac ſollicitudinem conſiderandam eſſe, quam ad educationem requiri inferius demonſtrabitur & quæ aliquo modo jam elucet ex ipſa educationis definitione (§. 255.). Non minus hic perpendenda ſunt impedimenta, quæ ex ipſa polygynia emergere poſſunt. Horum enim rationem habendam eſſe, etſi ex accidente tantummodo emergant, in ſuperio-

perioribus jam monuimus (*not.* §. 290.). In hypotheſi itaque propoſitionis præſentis ſi non prorſus impoſſibile, perquam tamen difficile erit judicium, utrum quis educationi liberorum ex pluribus uxoribus tollendorum ſufficiat, nec ne. Ceterum facile patet in hypotheſi propoſitionis præſentis polygyniam eſſe contra legem naturæ prohibitivam, non vero ſaltem contra permiſſivam.

§. 297.

Monogamia primis naturæ convenit. Quando nimirum ad educationem prolis requiritur tam maris, quam fœminæ opera, nonniſi marem unum fœminæ uni jungi videmus, ut adeo imago monogamiæ conſpiciatur in animalibus brutis (§. 280.). Quoniam itaque prima naturæ ſunt, ad quæ animalia ſua natura feruntur (§. 80. *part. 2. Jur. nat.*); monogamia primis naturæ convenit. *Monogamia num primis naturæ conveniat.*

Prima naturæ homini cum brutis communia ſunt, adeoque naturali inſtinctu quin etiam homines ferantur ſobolis procreandæ ac educandæ gratia ad ſocietatem ineundam ſinguli cum ſingulis, non eſt quod dubitemus. Stimulus enim ad concubitum, per quem natura generationem intendit, non minus, quam στοργή, naturalis ille ſobolis amor, per quem educatio intenditur a natura (§. 259.), hominibus cum brutis communis eſt. Quodſi ergo non accedat libido, voluptatis venereæ cupido (§. 248.), vix continget, ut quis plures uxores habere velit ideo, quod pluribus liberis gignendis ac educandis ſe ſufficere putet.

§. 298.

Quoniam monogamia primis naturæ convenit (§. 297.), prima autem naturæ cum jure naturæ conſentiunt (§. 83. *part. 2. Jur. nat.*); *monogamia* etiam *juri naturæ convenit.* *An juri naturæ.*

Patet adeo, ductum naturæ ſequi homines (§. 297.), & legi quoque naturæ convenienter agere *vi præſ.* ſi nonniſi ſinguli

mares

Digitized by Google

mares cum ſingulis fœminis matrimonium contrahant, conſequenter a polygynia abſtineant.

§. 299.

De obligatione naturali præferendi monogamiam polygyniæ.

Naturaliter obligamur monogamiam polygyniæ præferre. Quoniam naturaliter matrimonium contrahere non debent, niſi qui potentia generandi pollent (§. 272.) &, niſi potentia generandi per illicitos concubitus debilitetur, vel deſtructa ſit, qui ſcilicet ſolius voluptatis venereæ cauſa fiunt (§. 240.), ex una uxore liberi haud pauci tolli poſſunt, experientia teſte; nemo prævidere poteſt, quot liberi ex matrimonio cum una fœmina inito ſint procreandi. Multo minus autem prævidere poteſt, quod liberorum educationi, ſive ſumtus in eam impendendos, ſive curam, quam requirit, vi definitionis (§. 255.), & per ea, quæ inferius prolixe demonſtrabuntur, ſufficere poſſit, conſequenter admodum difficile eſt judicare, an non polygamia contra manifeſtam legis naturæ prohibitionem contrahatur (§. 296.). Præterea vix ac ne vix quidem ſperare licet, ut evitentur diſcordiæ ac moleſtiæ inter liberos ac uxores, in ipſum maritum ac parentem communem redundaturæ, quæ in monogamia metuendæ non ſunt, & ut ne varia cum ex parte uxorum, tum ex parte liberorum, qui marito ex iis naſcuntur, oriantur impedimenta curatioris educationis ſi non omnium, ſaltem quorundam liberorum, in quæ prolixius jam inquirere ſupervacaneum videtur. Quamobrem cum genus humanum abunde propagari poſſit per monogamiam, nec ad id opus ſit polygynia (§. 293.), conſequenter neceſſarium non ſit, ut unus mas ducat plures uxores (§. 280.); melius omnino eſt unam nonniſi, quam plures ſimul ducere. Quoniam itaque lex naturæ nos obligat ad id, quod melius eſt, alteri præferendum (§. 19. *part. I. Phil. pract. univ.*); naturaliter quoque obligamur polygyniæ præferre monogamiam.

Hinc

Hinc etiam Chriſtus, optimus Juris naturæ interpres, qui rigorem ejus vindicavit adverſus corruptelas Phariſæorum, urget, ut unus mas nonniſi unam ducat uxorem, ac fœmina una nonniſi mari uni nubat, moribus diverſis contra intentionem ac inſtitutionem Dei introductis. Quemadmodum vero dubium eſt, quotnam cum una uxore liberos procreare poſſit maritus; ita non minus dubium eſt, annon ex una tot liberos ſucceſſive tollere poſſit, quot ex pluribus tollit. Et ſane cura educandi ſobolem facilitatur, ſi ſucceſſive naſcantur, quam ſi plures ſimul naſcantur, ut adeo præſtet liberos ex una uxore ſucceſſive, quam ex pluribus totidem ſimul, vel breviori temporis intervallo tollere. Quodſi modos omnes, quibus genus humanum propagari poteſt, inter ſe compares, modo ad ſingula unicuique propria animum advertas, facile perſpicies, monogamiam omnium optimum eſſe, nec ſtatui civili magis convenire alium, quam eandem, ut ideo, ſi vel maxime omnes liciti eſſent, monogamia tamen vi legis naturæ perfectivæ ceteris præferenda eſſet.

§. 300.

An polygynia per ſe repugnet legi naturæ.

Polygynia non repugnaret legi naturæ, ſi homines eſſent domini ſui ipſius, in ſenſu ſcilicet morali: *ſed pro præſenti hominum conditione ac ſtatu ſine iſta repugnantia vix concipi poteſt.* Etenim ſi homines eſſent domini ſui ipſius, in ſenſu ſcilicet morali, ſenſibus, imaginationi atque affectibus reſiſtere valerent, ne adverſus rationem prævalerent, eorumque uſum rationi convenienter determinarent (§. 555. *part. 2. Phil. pract. univ.*), ac ideo ſollicite caverent, ne in determinandis actionibus ſuis latum unguem a lege naturali recederent (§. 556. *part. 2. Phil. pract. univ.*). Concubitum itaque nunquam appeterent ſolius voluptatis percipiendæ gratia (§. 240.), & per conſequens mas unus abunde ſufficeret uxoribus pluribus quoad actum generationis. Nulli eſſet animus plures gignendi liberos, quam probe educare poſſet (§. 263.), ac

quamlibet in educanda prole omni animi ſollicitudine atque diligentia evitaret culpam (§. 299. *part. 1. Jur. nat.*). Omnes præterea fœminæ maritum, maritus liberos promiſcue eodem amore proſequerentur (§. 619. *part. 1. Jur. nat.*), ac diligerent (§. 618. *part. 1. Jur. nat.*), conſequenter omni ſtudio conjunctis viribus id agerent, ut ſint cum prolibus ſuis felices, ac caverent, ne ullum ſocietatis ſuæ membrum infelix fiat (§. 617. *part. 1. Jur. nat.*). Metuendum igitur non eſſet, ne oriantur diſcordiæ ac odia, aliaque obſtacula curatiori educationi prolium in univerſum adverſa. Hoc modo conjunctis viribus unius maris atque plurium fœminarum finis matrimonii, qui procreatio & educatio ſobolis eſt (§. 270.), legi naturæ convenienter obtineretur (§. 269.). Patet itaque polygyniam non repugnare legi naturæ, ſi homines ſint domini ſui ipſius, in ſenſu ſcilicet morali (§. 280.). *Quod erat unum.*

Enimvero ubinam reperies homines, qui tales ſeſe ſibi invicem præbent, quales ſeſe præbere debent, ſiquidem polygynia legi naturæ repugnare minime debeat, *per demonſtrata* & qui ſunt ſui ipſius domini? Quodſi ante dicta probe perpendas & homines, quales ſunt, conſiderare velis; facile deprehendes, non eam eſſe eorundem conditionem, non eum ſtatum, quales requiritur, ut polygynia legi naturæ reſpondeat. Patet itaque pro præſenti hominum conditione ac ſtatu vix concipi poſſe polygyniam ſine repugnantia cum lege naturæ. *Quod erat alterum.*

Non eſt quod objicias, ſi homines ſumamus, quales ſunt, in monogamia quoque committi, quæ legi naturæ adverſantur, præſertim quoad educationem prolis, conſequenter per eandem rationem monogamiam quoque improbandam eſſe. Enimvero diſtinguendum eſt inter ea, quæ ex ipſa polygynia naſcuntur fini matrimonii contraria, & inter ea, quæ homines

aliis

aliis de cauſis committunt legi naturæ adverſa. Ad illa reſpicimus, quando affirmamus, pro præſenti hominum conditione ac ſtatu vix concipi poſſe polygyniam ſine repugnantia cum lege naturæ. Et ea de cauſa jam antea demonſtravimus, lege naturæ nos obligari ad monogyniam polygyniæ præferendam (§. 299.), quatenus ſcilicet & removentur obſtacula, quæ ex ipſa polygynia emergunt, ac impediunt, quo minus fini matrimonii ſatisfiat. Accedit polygyniam non alia de cauſa invaluiſſe apud gentes nonnullas, quam voluptatis venereæ cauſa, & per conſequens contra legem naturæ (§. 240.), & caſtitatem transſcriptam eſſe ad ſolas fœminas, itidem contra naturæ legem (§. 253.), quas ſervilis conditionis ſuppoſuerunt contra naturalem hominum æqualitatem (§. 81. *part. 1. Jur. nat.*), etſi fœminas ad litandum libidini magis aptas eſſe conſtet, quam mares. Rariſſima adeo erunt exempla eorum, qui unice ſobolis procreandæ ac educandæ gratia plures uxores ducunt, aut ducere mallent, ſi permiſſum foret, viribus probe expenſis, utrum fini huic ſufficiant, nec ne. An vero dentur caſus, in quibus neceſſitas exceptionem facit ac locum polygyniæ, in præſenti non disquirimus. Qui enim affirmativam defendunt, a ſtatu civili rationem deſumunt, quem hic ſupponere nondum permittunt methodi leges, quas ſequimur.

§. 301.

Impoſſibile eſt, ut ſinguli mares ducant uxores duas. Plurimorum annorum obſervationibus in diverſis locis multa ſolertia inſtitutis comprobatum eſt, plures naſci pueros, quam puellas conſtante quadam propemodum proportione, niſi minimam differentiam in præſenti caſu non attendendam urgere velis: exceſſus tamen puerorum exiguus eſt, ita ut in præſenti negotio ſumi poſſit tot naſci puellas quot pueros. Si enim mille numeres puellas, pueri ultra mille viginti numerantur. Enimvero cum maxima pars eorum, qui naſcuntur, ſi univerſos ſpectes, moriatur, antequam ad pubertatem *An bigamia univerſalis ſit poſſibilis.*

perveniant, conſequenter ad generandum apti evadant (§. 274.), notatu dignum eſt, quod ſucceſſive exceſſus marium imminuatur, ita ut circa ætatem virilem, quæ eſt triginta annorum, marium ac fœminarum numerus ad æqualitatem reducatur, ac tandem plures exiſtant vetulæ, quam ſenes. Quodſi ergo ſinguli mares duas ducere deberent uxores, dimidia fere pars marium, qui ad generandum apti ſunt, vitam cœlibem tranſigere cogerentur. Patet itaque impoſſibile eſſe, ut ſinguli mares duas ducant uxores.

Angli fuere primi, qui iſtiusmodi obſervationes ſtudioſe collegerunt, & ad varios uſus præſertim in determinandis reditibus vitalibus applicarunt. Primo loco hic nominandus eſt *Guilielmus Petty* in Tentamine Arithmeticæ politicæ, quæ Londini A. 1699. in 8. prodiit. Accuratiores obſervationes huc ſpectantes conquiſivit ac inter ſe contulit *Graunt* in libro Anglice conſcripta ſub titulo: Annotations of the bills of mortality, ac ſæpius recuſo, quibus multum tribuit *Derhamus* in Theologia Phyſica, ſecunda vice Londini 1714. in 8. idiomate patrio edita p. 176. n. 8. qui proportionem marium ad fœminas facit ut 14 ad 13. Silentio autem hic prætereundus non eſt, ut eas taceamus obſervationes, quæ paſſim in Tranſactionibus Anglicanis leguntur, *Maitland* in Hiſtoria civitatis Londinenſis, quam idiomate patrio edidit. In Batavia *Nicolaus Struyck*, ſermone Batavo, introductionem ad Geographiam edidit, in qua ea congeſſit, quæ *Petty*, *Graunt* & *Maitland* memoriæ prodiderunt. Quoniam vero libri iſti in oris noſtris rariores ſunt, ac iis linguis conſcripti, quæ a pauciſſimis intelliguntur; nobis hic inprimis nominandus eſt *Joannes Petrus* **Süßmilch**, nunc Præpoſitus ad ædem D. *Petri* Coloniæ ad Spream, qui viſis, lectis ac ponderatis omnibus, quæ ab aliis de hoc argumento tradita fuerunt, multo acumine ac induſtria & eruditione non minore idem pertractavit, adhibitis obſervationibus domeſticis, quas multo ſtudio ſibi comparavit. Prodiit liber utiliſſimus cum præfatione mea A. 1741. Berolini in 8. ſub

8. ſub titulo: Die göttliche Ordnung in den Veränderungen des menſchlichen Geſchlechts. Ad illuſtrationem ac confirmationem propoſitionis præſentis facit caput quintum integrum. Non eſt, quod objicias exemplum Turcarum, vel aliarum quoque gentium, apud quas polygynia in uſu eſt. Neque enim promiſcue omnibus permiſſum eſt apud Turcas plures ducere uxores, ſed tantummodo iis, qui plures alere poſſunt, ac obſervatum eſt polygamos pauciores utplurimum gignere liberos, quam monogamos: id quod nec a ratione naturali abhorret, cum nimia venus debilitet in maribus generandi potentiam. Conſtat præterea ingentem mulierum multitudinem ex aliis regionibus vicinis quotannis adduci, propter mulierum in Turcia defectum.

§. 302.

An polygynia ſit juris naturæ.

Quoniam impoſſibile eſt, ut ſinguli mares duas ſaltem ducant uxores (§. 301.), natura autem homines æquales ſunt (§. 81. *part. I. Jur. nat.*), conſequenter idem jus habent (§. 78. *part. I. Jur. nat.*), & genus humanum per monogamiam abunde propagari poteſt (§. 293.), quidni melius (*not.* §. 301.)? etiamſi educationis nullam habeas rationem, cujus tamen rationem maxime habendam eſſe conſtat (§. 263.); in natura hominum non datur ratio ſufficiens polygyniæ (§. 56. *Ontol.*), conſequenter *polygynia juris naturæ eſſe nequit* (§. 135. *part. I. Phil. pract. univ.*), *ac ideo ſola monogamia eidem convenit.*)

Per obſervationes, ad quas modo provocavimus in demonſtratione propoſitionis præcedentis, patet, naturam, conſequenter ejus autorem Deum (§. 822. *part. I. Theol. nat.*), non intendere propagationem generis humani niſi per monogamiam, conſequenter polygyniam naturæ intentioni ac voluntati divinæ eſſe adverſam. Sane ſi genus humanum propagari deberet per polygyniam, minimum duplo plures fœminæ naſci deberent, quam mares: id quod tamen ab obſervatione prorſus

 ſus

Digitized by Google

ſus abhorret vi demonſtrationis præcedentis. Immo ſi homines non appeterent concubitum niſi ſobolis procreandæ ac educandæ cauſa, quemadmodum fieri debebat, & eam educationi curam impenderent, quam debebant, vi eorum, quæ inferius demonſtrabuntur; vix quisquam eorum eſſet, qui plures una uxores habere vellet, ut dubitandum non ſit, nonniſi libidinem polygyniam introduxiſſe contra naturæ legem (§. 240.), quæ ſcortationem & alios concubitus atque actus venereos illicitos peperit (§. 241. *& ſeqq.*). Per ea igitur, quæ hactenus abunde demonſtravimus, recte concluditur, juri naturæ tantummodo convenire, ut per monogamiam genus humanum propagetur.

§. 303.

Quot perſonæ ad matrimonium requirantur.

Quoniam ſola monogamia juri naturæ convenit (§. 302.), monogamia vero eſt matrimonium unius maris cum una fœmina contractum (§. 280.), & matrimonium ſocietas inter mares ac fœminas inita (§. 270.); *matrimonium ſocietas eſt inter fœminam unam & marem unum inita.*

Vulgo definitioni inſeritur, quod ſocietas ſit unius fœminæ ac maris unius; ſed cum hoc demum demonſtrandum fuerit ex fine, cujus gratia ſocietas initur, qui ex definitione exulare nequit (§. 3), ideo in definitione ſumendum non erat, quod ex iis, quæ in eadem continentur, demonſtrandum (§. 836. *Log.*).

§. 304.

Conjuges quinam dicantur.

Qui matrimonium contraxerunt, communi nomine *Conjuges* appellantur, idiomate patrio Eheleute.

Hinc tam maritus, quam fœmina dicuntur conjux in ſingulari, & nomen hoc generis communis eſt. In noſtra tamen lingua nomen generis pro una ſpecie poni nequit. Et magis indeterminate ſumitur vocabulum Eheleute pro perſonis in matrimonio viventibus, unde maritum & ejus uxorem ſimul vocamus ein paar Eheleute.

§. 305.

Si matrimonium contrahitur, mas fœminæ & fœmina mari promittit, quod corporis ſui uſum generationis cauſa concedere velint ſibi invicem & quidem ſolis, & quod ambo ad educationem prolis conferre velint, quod poſſunt. Etenim matrimonium eſt ſocietas inter marem & fœminam ſobolis procreandæ ac educandæ gratia inita (§. 270.). Quamobrem cum ſocietas pactum ſit de fine, cujus gratia initur, conjunctis viribus conſequendo (§. 1.); quando mas & fœmina matrimonium contrahunt, ſecum invicem paciſcuntur, quod vires ſuas conjungere velint ad generandum & educandum ſobolem. Pactum vero mutuas continet promiſſiones & earundem acceptationes (§. 788. *part. 3. Jur. nat.*). Si itaque matrimonium contrahitur, mas fœminæ & fœmina mari viciſſim promittit, quod conjunctis viribus ſobolis procreationi ac educationi operam dare velint, conſequenter quod ſibi invicem procreationis cauſa corporis ſui uſum concedere & ambo ad educationem prolis conferre velint, quod poſſunt. *Quod erat unum.*

De mutua promiſſione conjugum.

Enimvero matrimonium eſt ſocietas, quæ nonniſi inter marem unum & fœminam unam iniri poteſt (§. 303.), nec liberos extra matrimonum generare licet (§. 269.). Uxori quoque permittere non licet ut habeat connubii adjutores (§. 292.), nec uxores licet habere comunes (§. 286.), neque etiam plures mariti uxores ſuas ſibi invicem communicare poſſunt (§. 290.), nec marito ex aliena uxore liberos tollere, aut uxorem ſuam alteri commodare permiſſum, ut partum ſibi quærat (§. 291.) Omnis præterea concubitus ſolius voluptatis percipiendæ cauſa factus illicitus eſt (§. 240.). Patet itaque eos, qui matrimonium contrahunt, non poſſe ſibi invicem promittere, niſi quod perſona una alteri ſoli corporis ſui uſum concedere velit generationis cauſa. *Quod erat alterum.*

Pacta

Pacta naturaliter licita ac valida non ſunt, niſi quatenus legi naturæ conveniunt. Quamobrem promiſſiones paciſcentium ita factæ intelliguntur, quomodo juxta legem naturæ fieri debebant. Et in Jure naturali demonſtrandum, quomodo fieri debeant, ne quicquam in iis contineatur, quod legi naturæ adverſetur, adeoque illicitum ſit (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Qui adeo matrimonium ineunt, non aliter ſibi invicem promittere poſſunt uſum corporis ſui generationis cauſa concedendum, quam ſibi invicem ſolis & qualis ad generationem prolis requiritur.

§. 306.

De jure in corpus uxoris & mariti.

Quoniam fœmina mari, mas fœminæ promittit, dum matrimoniumm ineunt, quod ſibi invicem ſolis generationis cauſa uſum corporis ſui concedere velint (§. 305.), promiſſor vero in promiſſarium transfert jus ad id, quod promittit (§. 361. *part. 1. Jur. nat.*); *fœmina in marem, mas in fœminam transfert jus in corpus ſuum, ſeu,* quod perinde eſt, *ad uſum corporis ſui, qualis ad generationem requiritur, ita ut neutri amplius liberum ſit eundem alii concedere*, conſequenter *quamprimum matrimonium contractum, jus fœmina in corpus maris & mari in corpus fœminæ competit.*

Patet itaque, juris naturæ eſſe, quod dicit Apoſtolus 1 Cor. VII, 4. Mulier ſui corporis poteſtatem non habet, ſed vir. Similiter autem & vir ſui corporis poteſtatem non habet, ſed mulier. Quod enim nos dicimus jus in corpus, Apoſtolus vocat poteſtatem corporis. Et utroque vocabulo indigitatur jus ad uſum membrorum genitalium, qualis ad concubitum, ſine quo proles generari nequit, requiritur.

§. 307.

De injuria ab una conjuge alteri facta.

Qnoniam marito competit jus in corpus uxoris, non uxori, & viciſſim uxori competit jus in corpus mariti, non marito (§. 306.); *ſi maritus uſum corporis ſui concedit alii fœminæ,*

quam

quam uxori, jus perfectum uxoris violat, & viciſſim ſi fœmina uſum corporis ſui concedit alii mari, quam marito, jus perfectum mariti violat (§. 239. part. 1. Phil. pract. univ.), conſequenter cum violatio juris perfecti alterius injuria ſit (§. 859. *part. 1. Jur. nat.*), *conjux una cum perſona extranea concumbens injuriam facit conjugi alteri.*

Naturaliter jus hoc conjux alteri remittere non poteſt, quod ex contracto matrimonio acquiſivit (§. 291. 292.). Quamvis itaque volenti injuria non fiat; manet tamen concubitus conjugis cum perſona extranea illicitus, etiamſi permiſſu conjugis alterius fiat, & uterque conjux peccat, tum qui concubitum permittit, tum qui cum extranea perſona concumbit.

§. 308.

Quia mas fœminæ, fœmina mari promittit, dum matrimonium contrahitur, quod generationis cauſa uſum corporis ſui eidem concedere velit (§. 305.), promiſſor vero promiſſario perfecte obligatur (§. 363. *part. 3. Jur nat.*); *mas fœminæ, fœmina mari perfecte obligatur ad concedendum corporis ſui uſum generationis cauſa*, conſequenter *nonniſi ad talem, qualem generatio requirit.* *De obligatione ad concubitum.*

Uſus omnis alius, qui tantummodo libidini inſervit, naturaliter illicitus eſt (§. 249.), qualiscunque tandem is ſit, quem ideo conjux unus alteri promittere non potuit (§. 494. *part. 3. Jur. nat.*), ac ad quem alteri permittendum per conſequens ſeſe obligare non potuit (§. 363. *part. 3. Jur. nat.*).

§. 309.

Conceſſio uſus corporis ſui, qualis ad generationem requiritur, generationis cauſa *Debitum conjugale* vocatur, idiomate patrio die eheliche Pflicht. Ipſa autem conjunctio corporum maris ac fœminæ, qualis ad generationem requiritur, *Copula carnalis* appellatur, idiomate patrio die fleiſchliche *Debitum conjugale & copula carnalis quid ſit.*

die Vermiſchung. Reſpectu conjugum eadem *copula conjugalis* dicitur.

Vocatur iſta conceſſio debitum conjugale, quia conjuges ad eam obligantur (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Copula vero carnalis, non ſimpliciter copula dicitur corporum conjunctio, ad differentiam *copulæ ſacerdotalis*, qui eſt actus miniſtri Eccleſiæ, quo is in cœtu fidelium ſponſum ſponſæ jungit, moribus chriſtianorum.

§. 310.

De praſtando debito conjugali. Quoniam conjux conjugi obligatur concedere corporis ſui uſum generationis cauſa, qualis ad eandem requiritur (§. 308.), in hac autem conceſſione debitum conjugale conſiſtit (§. 309.); *conjux conjugi obligatur ad debitum conjugale praſtandum*, conſequenter *id denegare non licet, & denegatio ejusdem peccatum eſt* (§. 440. *part. Phil. pract. univ.*).

Debitum conjugale naturaliter non extendendum eſt ultra finem, cum ſit medium conſequendi finem: unde & in definitione finis mentionem fecimus (§. 309.). Imaginem hujus juris, quam prima naturæ exhibent (§. 81. *part. 2. Jur. nat.*), conſpicimus in animantibus, quæ non coire videmus, niſi quantum ſufficit, ut fœtus concipiatur, aut fœmella fœcundetur. Abſit itaque, ut tibi perſuadeas, maritum nimia venere vigorem corporis ſui ac ſanitatem deſtruere debere, ut uxoris libidini ſatisfaciat. Lex enim naturæ, quæ ad ſui conſervationem & ſanitatem conſervandam obligat in univerſum omnes (§. 349. 393. *part. 1. Jur. nat.*), non poteſt ſibimetipſi eſſe contraria, ut obliget maritum ad corpus deſtruendum in gratiam uxoris libidinoſæ. Eadem mutatis mutandis tenenda ſunt de debito conjugali ex parte uxoris. Concubitus, qui ſolius voluptatis percipiendæ gratia appetitur, naturaliter illicitus eſt (§. 240.): eum igitur matrimonium licitum efficere nequit. Conſtat nimia venere corrumpi potentiam generandi, ut ea de cauſa polygamia non fœcundior deprehendatur monogamia.

Matri-

Matrimonium vero, quod ſobolis procreandæ gratia iniri debet (§. 270.), dare nequit jus ad potentiam generandi deſtruendam, ut ad idem ineptus efficiaris (§. 272.). Ideo *Hieronymus*, approbante D. *Thoma*, damnat in conjuge voluptates, quæ de meretricibus capiuntur, quando ſcilicet maritus nihil aliud in uxore attendit, quam quod in meretrice, etſi *D. Thomas*, cum peccata utique omnia non ſint ejuſdem gradus, delectationem in caſu præſenti inter peccata venialia referat, & tunc demum eandem peccatum mortale pronunciet, ſi quis ita utitur conjuge ſua, ut paratus eſſet idem facere, ſi non eſſet ſua: quo inprimis pertinet, ſi quis cum uxore coiens ſibi imaginatur ſe rem cum alia muliere habere, ut in coëundo fiat ardentior.

§. 311.

Quoniam debitum conjugale non præſtatur niſi generationis cauſa (§. 309.), caſtus vero eſt, qui concubitum non appetit, niſi ſobolis procreandæ gratia (§. 251.); *conjuges* quoque *caſti eſſe debent.* *De caſtitate conjugum.*

Caſtitas itaque virtus eſt, quæ non tantummodo cælibes decet, verum etiam conjuges. Abſit, ut tibi perſuadeas, matrimonium per ſe eidem adverſari.

§. 312.

Venus præpoſtera dicitur abuſus membrorum genitalium, qui alius quam uſus eorundem ad generationem requiſitus. *Venus* itaque *præpoſtera diverſa eſt a copula carnali* (§. 309.). *Venus præpoſtera quid ſit.*

Non opus, neque conſultum eſt, ut diſtincte exponamus, quot modis venus præpoſtera committi poſſit. Nemo enim eſt, qui neſciat, quid ſit copula carnalis (§. 309.). Vi igitur definitionis hujus facile agnoſcet venerem præpoſteram in quolibet caſu, qualiſcunque tandem ea ſit, ſeu quocunque modo committatur, ut adeo neminem ignorantia excuſare poſſit.

Digitized by Google

§. 313.

An ſit naturaliter illicita.

Quoniam Venus præpoſtera nihil facit ad generationem prolis (§. 312.), conſequenter nonniſi voluptatis percipiendæ cauſa exerceri poteſt, omnis autem concubitus, qui ſolius voluptatis cauſa appetitur, naturaliter illicitus eſt (§. 240.); *venus præpoſtera naturaliter illicita*, ac ideo *nec marito licet venerem præpoſteram exercere cum uxore*, conſequenter *uxor pati non debet, ut maritus ſecum eam exerceat* (§. 308.).

Venus præpoſtera dicitur eſſe contra naturam, quia uſus membrorum corporis convertitur in alium, quam ea per naturam ſuam habere debent. Nimirum mas abutitur membro genitali, fœmina vero in præpoſteram venerem conſentiens membro alio corporis, vel ſubinde etiam genitali. In omni adeo venere præpoſtera uſus aliquis membri genitalis ex parte maris contra naturam adeſſe debet, aut, rectius abuſus. A JCtis venus præpoſtera maris cum fœmina, etiam mariti cum uxore ſua exercita, refertur ad Sodomiam. Ceterum patet, venerem præpoſteram etiam exerceri poſſe cum meretrice.

§. 314.

De concubitu cum fœmina mortua.

Concubitus cum fœmina mortua, etiam mariti cum uxore mortua illicitus eſt. Etenim per ſe patet, qui concubitum cum fœmina mortua appetit, eundem appetere non poſſe ſobolis procreandæ gratia. Enimvero nemo, conſequenter nec maritus, concubitum appetere debet, niſi ſobolis procreandæ gratia (§. 239.). Ergo concubitus cum fœmina mortua, etiam mariti cum uxore mortua, illicitus eſt.

Concubitus cum fœmina mortua ad eos concubitus refertur, qui ſunt contra naturam, quia adverſatur inſtinctui naturali hominum ac brutorum communi. Quamobrem a JCtis, qui omnem concubitum contra naturam ad Sodomiam referunt; idem quoque ad eandem referri ſolet. Sodomia in ſignificatu ſtrictiori eſt concubitus cum beſtia (§. 244.), a qua homo potiſſimum

ſimum anima rationali differt. Quamobrem cum cadaver fœminæ anima rationali deſtituatur, concubitus cum eadem a Sodomia parum abit. Aſt noſtrum in præſenti non eſt gravitatem delictorum determinare, ubi ſaltem inquirimus, quinam concubitus naturaliter illiciti ſint.

§. 315.

Fides conjugalis dicitur conſtantia voluntatis a conjugibus ſibi invicem, cum matrimonium contraherent, declaratæ, quod ſibi invicem ſolis uſum corporum ſuorum generationis cauſa concedere velint. *Fides conjugalis quid ſit.*

Applicatur nimirum ad conjuges definitio fidei in genere (§. 757. *part. 3. Jur. nat.*).

§. 316.

Si conjux uſum corporis ſui altero inſcio, vel invito alii cuidam concedit; fidem conjugalem violat. Quoniam enim conjuges ſibi invicem promiſerunt, quod corporis ſui uſum generationis cauſa ſibi invicem ſolis concedere velint, nec liberum eſſe debeat eundem alii concedere (§. 306.); ſi conjux unus eum altero inſcio, vel invito alii cuidam concedit, promiſſum non ſervat (§. 430. *part. 3. Jur. nat.*), conſequenter fidem fallit (§. 759. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem cum fides conjugalis conſiſtat in conſtantia dictorum de uſu corporum nonniſi ſibi invicem ſolis concedendo (§. 315.); conjux fidem conjugalem fallit, ſeu, quod perinde eſt, violat, qui altero inſcio, vel invito uſum corporis ſui alii cuidam concedit. *Quando violetur.*

Promiſſio illa, qua fides conjugalis nititur (§. 315.), mutua eſt (§. 306.), ac ideo non minus vir, quam mulier fidem violat conjugalem, ſi uſum corporis ſui extraneæ cuidam perſonæ concedit. Abſonum itaque eſt, ſi fidei conjugalis violationem ad uxorem reſtringere velis, quaſi eidem

non idem jus ſit in corpus mariti, quod huic competit in corpus ipſius.

§. 317.

Perſona conjugata & ſoluta quænam.

Perſona conjugata dicitur, quæ conjugem habet: *ſoluta* vero, quæ conjugem non habet. Unde *perſona* etiam *ſoluta eſt, quæ conjugem habuit, nunc vero non habet.*

Dicitur tam de mare, quam de fœmina. Idiomate patrio perſonam conjugatam appellamus eine Verehelichte, ſolutam vero eine ledige Perſon.

§. 318.

Adulterium quid ſit.

Concubitus conjugis cum perſona alia ſive conjugata, ſive ſoluta, altero conjuge inſcio, vel invito, dicitur *Adulterium.* Quamobrem *adulterium committit vel maritus cum aliena uxore, vel maritus cum fœmina ſoluta, vel uxor cum mare ſoluto. Adulterium duplicatum* vocatur, quod perſona conjugata cum conjugata, ſeu maritus cum uxore aliena committit. *Simplex* autem *adulterium* appellatur, quod perſona conjugata cum ſoluta, veluti maritus cum fœmina ſoluta, aut mas ſolutus cum uxore alterius committit.

Differentia non minor intercedit inter adulterium ſoluti cum uxore alterius & adulterium mariti cum fœmina ſoluta, quam inter adulterium perſonæ conjugatæ cum conjugata & perſonæ ſolutæ cum conjugata. Etenim ſi uxor concumbit cum ſoluto, partus alienus infertur in familiam; minime autem ſi maritus cum ſoluta concumbat. In adulterio duplicato utraque perſona fidem conjugalem violat; in ſimplici nonniſi una. Sed differentiæ iſtæ attendendæ non ſunt, niſi ubi agitur de gravitate delicti, vel quando turpitudo ejus demonſtranda, veluti in moralibus, vel quando pœna eidem decernenda, veluti in politicis. Adulterii adeo ſimplicis recte conſtituuntur duæ ſpecies, etſi nomina ſibi propria nondum fuerint ſortitæ. Idiomate patrio adulterium duplicatum a JCtis vocatur die

die Ober-Hurerey; ſimplex vero retinet nomen generale Ehebruch.

§. 319.

Uxorum communicatio & commodatio adulterium non eſt. Etenim ſi uxores communicantur, maritus unus cum uxore alterius ipſo conſentiente concumbit (§. 289.), & ſi quis uxorem ſuam commodat perſonæ ſive conjugatæ, ſive ſolutæ, concubitus uxoris cum perſona alia itidem fit conſenſu mariti (§. 418. *part. 3. Jur. nat.*). Enimvero cum uxore alterius adulterium non committitur, niſi hoc fiat inſcio ac invito marito (§. 318.). Uxorum adeo communicatio & commodatio adulterium non eſt. *An uxorum communicatio & commodatio ſit adulterium.*

Uxorem in utroque caſu conſentire in concubitum cum alio, quam marito ſuo, tacite ſupponitur. Alias vis inferretur pudicitiæ ipſius & maritus uxorem ſuam proſtitueret, quod in utroque caſu propoſitionis præſentis minime contingit. Sine conſenſu uxorum nec communicatio, nec commodatio earundem concipitur. Etſi vero negemus, communicationem & commodationem uxorum non eſſe adulterium; manet tamen utraque actus naturaliter illicitus (§. 290. 291.). Cum adulterio autem neutra confundenda, ne per errorem ad uxorum communicationem, vel commodationem applicentur, quæ de adulterio demonſtrantur.

§. 320.

Adulterium ex parte perſonæ conjugatæ eſt contra pactum conjugale & violatio fidei conjugalis. Quando enim matrimonium contrahitur, mas & fœmina ſibi invicem promittunt, ideoque paciſcuntur (§. 788. *part. 3. Jur. nat.*), quod ſibi invicem ſolis corporis ſui uſum ad eum actum, qui ad generationem requiritur, concedere velint (§. 306.), conſequenter quod neuter conjux concumbere velit cum perſona quadam alia, ſive conjugata, ſive ſoluta. Quamobrem cum hoc faciat *Quomodo adulterium adverſetur matrimonio.*

ciat conjux adulterium committens (§. 318.); adulterium contra pactum conjugale eſt ex parte perſonæ conjugatæ. *Quod erat unum.*

Et quoniam fides conjugalis violatur, ſi conjux altero inſcio ac invito uſum corporis ſui alii perſonæ concedit (§. 316.), id autem fit in adulterio (§ 318.); perſona conjugata, dum adulterium committitur, fidem conjugalem violat, ſeu adulterium ex parte ipſius violatio fidei conjugalis eſt *Quod erat alterum.*

Ideo adulterium a nonnullis definitur, quod ſit concubitus contra pactum conjugale, vel etiam quod ſit violatio fidei conjugalis. Et utroque modo idem definiri poſſe videtur, cum ex utraque definitione deducatur, adulterium eſſe concubitum conjugis cum perſona alia ſive conjugata, ſive ſoluta, inſcio ac invito conjuge altero, quemadmodum nos adulterium definivimus. Quoniam tamen in adulterio ſimplici vi iſtiusmodi definitionis tantummodo perſona conjugata adulterium committere videri poterat, ideo conſultius eſt eam retinere quam dedimus.

§. 321.

Quomodo duplicatum. Quoniam in adulterio perſona conjugata concubitum contra pactum conjugale committit & fidem conjugalem violat (§. 320.), in adulterio autem duplicato perſona utraque conjugata eſt (§. 318.); *in adulterio duplicato utraque perſona contra pactum conjugale concubitum committit & fidem conjugalem violat.*

Quando adulterium duplicatum confertur cum ſimplici, id etiam perpendendum eſt, quod perſona una conjugata non modo fidem conjugalem violet, ſed etiam alteram ad violandum eandem inducat: id quod in ſimplici non obtinet. In omni tamen adulterio perſona altera fit particeps violationis pacti & fidei conjugalis, quæ fit ab altera, quatenus ad eandem concur-

Digitized by Google

concurrit. Et hoc modo ſuſtineri poſſunt definitiones adulterii, quod ſint concubitus contra pactum conjugale, vel quod ſit violatio fidei conjugalis.

§. 322.

Qui adulterium cum alterius uxore committit, ei injuriam facit. Etenim marito competit jus perfectum ad uſum corporis uxoris ſuæ, nec huic liberum eſt eundem alii concedere (§. 306.). Quodſi ergo quis cum uxore alterius concumbit, conſequenter adulterium committit (§. 318.), jus perfectum mariti violat (§. 239. *part. I. Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum violatio juris perfecti alterius injuria ſit (§. 859. *part. I. Jur. nat.*); qui cum uxore alterius adulterium committit, ei injuriam facit. *Quale ſit adulterium ex parte ejus qui cum alterius uxore concumbit.*

Aufert adulter marito jus ſuum in corpus uxoris, aut ſaltem partem ipſius ipſo inſcio ac invito. Et hactenus quodammodo convenit cum furto (§. 498. *part. 2. Jur. nat.*): id quod notaſſe uſui eſt, quando de gravitate adulterii ſtatuendum.

§. 323.

Fœmina adultera injuriam facit uxori, cum cujus marito concumbit. Oſtenditur eodem prorſus modo, quo propoſitionem præcedentem demonſtravimus (§. 322.). *Quale ex parte fœminæ, quæ cum marito alterius concumbit.*

Et quæ modo annotavimus de adultero (*not.* §. 322.); eadem quoque valent de fœmina adultera. Nimirum quod jus marito in corpus uxoris, idem etiam uxori eſt in corpus mariti.

§. 324.

Fornicatio mariti adulterium eſt. Fornicatio enim eſt concubitus cum meretrice, hoc eſt, fœmina pluribus ſeſe proſtituente (§. 241.). Fornicatio igitur mariti eſt concubitus cum perſona alia, quam uxore ſua. Quoniam itaque concubitus mariti cum perſona alia, quam uxore ſua adulterium eſt (§. 318.); fornicatio mariti adulterium eſt. *An mariti fornicatio ſit adulterium.*

Qui fornicationem pro licita habent, eam tacite exceptam arbitrantur in pacto conjugali, ac ideo fornicationem negant eſſe concubitum contra pactum conjugale, nec ea violari putant fidem conjugalem, conſequenter eam perperam pro adulterio haberi (§. 320.). Enimvero cum ſuperius oſtenderimus, fornicationem naturaliter illicitam eſſe (§. 241.); pactum conjugale de non concedendo uſu corporis ſui niſi conjugi ſuæ ita reſtringi nequit, ut fornicatio excepta intelligatur. Mores quibus fornicatio toleratur & exceptio iſta probatur, legi naturæ adverſantur, nec moralitatem actus immutant.

§. 325.

De adulterio cum propria uxore commiſſo.

Si quis cum uxore ſua concumbit, quam putat eſſe fœminam aliam, adulterium committit. Qui enim putat, fœminam, cum qua concumbit, eſſe aliam, quam uxorem ſuam, is habet animum adulterium committendi (§. 318.), & propoſitum ſuum exequitur, cum ea concubiturus, etiamſi non eſſet uxor ſua. Quamobrem quoad ipſum perinde eſt, ac ſi cum fœmina alia, quam uxore ſua rem haberet, conſequenter concubitus ex parte ipſius aliter ſpectari nequit quam concubitus cum fœmina alia, quam uxore ſua. Quoniam itaque maritus adulterium committit, ſi cum fœmina alia, quam uxore ſua concumbit (§. 318.); ſi quis cum uxore ſua concumbit, quam putat eſſe fœminam aliam, quam uxorem ſuam, adulterium committit.

Pertinet hæc propoſitio ad caſus conſcientiæ, quos tractant caſuiſtæ, qui dicuntur. Et demonſtratio inſinuat modum, quo in aliis iſtiusmodi caſibus definiendis ſit procedendum. Caſum autem propoſitionis præſentis non eſſe impoſſibilem facile agnoſcitur, ut opus non ſit eum per circumſtantias particulares determinari.

§. 326.

De adulte-

Si quis cum uxore aliena, quam ſolutam eſſe præſumit, concum-

cumbit; adulterium non committit. Qui enim putat, fœminam, cum qua rem habet, eſſe ſolutam, is non habet animum concumbendi cum uxore aliena, conſequenter ex parte ipſius perinde eſt, ac ſi cum fœmina ſoluta concumberet. Quoniam itaque concubitus cum fœmina ſoluta adulterium non eſt (§. 318.); qui cum uxore aliena, quam ſolutam eſſe præſumit, concumbit, adulterium non committit. *rio cum uxore aliena non commiſſo.*

Caſus eſto talis. Uxor Sempronii in lupanari ſubſternitur ei, qui fornicandi animo huc accedit. Recte is præſumit, eam eſſe fœminam ſolutam, quales meretrices eſſe ſolent (§. 248. *part. 2. Jur. nat.*).

§. 327.

Si uxores communes ſunt, adulterium committi nequit. Etenim ſi uxores communes ſunt, unicuique liberum eſt concumbere cum fœmina, cum qua libuerit (§. 285.), conſequenter nulla contrahuntur matrimonia (270.), & ideo nec conjuges dantur (§. 304.). Quoniam itaque adulterium committi nequit niſi a conjuge vel cum conjuge, altero inſcio ac invito (§. 318.); ſi uxores communes ſunt, adulterium committi nequit. *An in communione uxorum locum habeat adulterium.*

Stante rerum communione nullum committi poteſt furtum, quippe quod ſupponit dominia eſſe introducta (§. 498 *part. 2. Jur. nat.*) Quamobrem cum adulterium ex parte ejus perſonæ, quæ torum alienum vitiat, cum furto conveniat (*not.* §. 322.); communio quoque uxorum locum non permittit adulterio. Quemadmodum vero furtum non tollitur niſi poſita comunione negativa; ita quoque niſi communio uxorum negativa arcet adulterium. Et hac vigente proprie loquendo nec fœminæ, cum quibus coitur, uxores dici poſſunt (§. 282.). Uxores enim eſſe debere communes idem eſt ac nullas habere uxores, niſi quatenus conſenſu fœminæ ac maris in concubitum, ſobolis procreandæ cauſa matrimonium momentaneum concipitur iniri.

Digitized by Google

§. 328.

Zelotypia quid ſit. *Zelotypia* dicitur ægritudo ex eo, quod alter potiatur eo, quod ipſe concupiverit. Idiomate patrio appellatur Eiferſucht. Hinc *zelotypia conjugalis* eſt ægritudo conjugis unius ex eo, quód perſona quædam alia concupiſcat conjugem alterum, vel rem habeat cum ea. Ita maritus dicitur *zelotypus* ob ægritudinem ex eo, quod alius concupiſcat uxorem ſuam, vel cum ea rem habeat: *uxor* dicitur *zelotypa* ob ægritudinem ex eo, quod maritus perſonam aliam concupiſcat, vel cum ea rem habeat.

Definitionem zelotypiæ dedit *Cicero* lib. 4. Tuſc. c. 8. Conſtat autem affectum vehementiſſimum eſſe zelotypiam conjugum, qui difficulter ſedatur & cui difficillime reſiſtitur, quamvis non ſemper ſit ejuſdem gradus. Quænam vero ſint hujus diverſitatis rationes, in præſenti non disquirimus, cum hæc disquiſitio non ſit præſentis inſtituti. Experientia docet, zelotypiam eſſe multorum malorum ſegetem, etſi quemadmodum affectus ceteri in ſe mala non ſit, & legi naturæ convenienter ad bonum uſum dirigi poteſt: id quod de affectibus oſtendetur in univerſum in Philoſophia morali.

§. 329.

An in communione uxorum locum habeat zelotypia. *Si uxores fuerint communes, nulla datur zelotypia conjugalis.* Quodſi enim uxores fuerint communes, unicuique liberum eſt, concumbere cum fœmina, cum qua libuerit (§. 285.), ideoque fieri non poteſt, ut quis ægritudinem ſentiat ex eo, quod alius concumbat cum fœmina, cum qua ipſe ſolus rem habere voluit ac debuit, nulla quippe ſocietate conjugali contracta (§. 270.). Qamobrem cum zelotypia conjugalis non concipiatur ſine conjugio, in quo mari uni ad fœminam unam jus quoddam proprium eſt (§. 228. 306. *h.* & §. 2. *part.* 2. *Jur. nat.*); ſi uxores fuerint communes, nulla datur zelotypia conjugalis.

Equi-

Equidem adhuc concipi poteſt aliqua zelotypia, quatenus quis ægre fert, qnod quis concumbat cum fœmina, quam ſibi ſolus habere mallet & contra; ea tamen diverſa eſt a zelotypia conjugali, nec differt ab ea, quæ quoad res locum habet in communione rerum. Qui communionem uxorum matrimonio præferunt, lege naturæ repugnante (§. 286.), eam quoque hoc nomine commendant, quod adulterium & zelotypia per eam tollantur. Quamobrem cum Stoici voluerint affectus omnes eradicari & ſapientem eſſe debere ab omni affectu liberum; mirum ſane non eſt, quod voluerint, ſapientum uxores communes eſſe debere, ita ut quis coëat cum ea, quæ prima occurrit.

§. 330.

De zelotypia ad prima naturæ referenda.

Zelotypia inter prima naturæ referenda, & juri naturæ convenit. Videmus enim in animantibus brutis, quod ægre ferant nec admittere velint coitum cum fœmellis, cum quibus coire conſueverunt, vel quas procreandæ ac educandæ ſobolis ſocias ſibi elegerunt. In caſu priori exemplo ſunt galli gallinacei; in poſteriori paſſeres. Quoniam itaque prima naturæ ſunt ea, ad quæ animalia inſtinctu quodam naturali feruntur (§. 80. *part. 2. Jur. nat.*); quin zelotypia inter prima naturæ referenda ſit, dubitandum non eſt. *Quod erat unum.*

Quoniam prima naturæ cum jure naturæ conſentiunt (§. 83. *part. 2. Jur. nat.*), zelotypia vero ad prima naturæ referenda, *per demonſtrata*; eadem quoque per ſe juri naturæ convenit. *Quod erat alterum.*

Zelotypia conjugalis inſtinctus naturalis eſt, qui tendit ad fidem conjugalem ſartam tectamque conſervandum, & hæc ratio affectum hunc dirigere debet. Maritus pati non debet, ut uxor fidem conjugalem violet, nec uxor, ut violet maritus. Utriusque cum ſit æquale jus, cumque utrumque teneat eadem obligatio (§. 306.); quod maritus ſibi fieri non vult ab uxore

Digitized by Google

ſua, id nec eidem facere debet & contra (§. 98. *part. 1. Jur. nat.*). Quemadmodum vero omnium affectuum datur abuſus per ſe iisdem non tribuendus; ita etiam zelotypiæ per ſe tribuendum non eſt, quod ab abuſu venit.

§. 331.

Pellicatus quid ſit. *Pellices* dicuntur fœminæ, quas maritus præter uxorem concubitus cauſa habet. Atque ideo *Pellicatus* eſt pactum, quod maritus, qui adhuc uxorem habet, cum fœminis aliis init de uſu corporis ſui ad concubitum ſibi concedendo.

Differt itaque pellicatus a polygynia, quod fœminæ, quas quis concubitus cauſa habet, non æquiparentur uxori, nec liberi ex iisdem natis illis, qui ex uxore naſcuntur, cum in polygynia uxores ac liberi omnes æquales ſint, quia idem pactum conjugale cum omnibus ac ſingulis initur. Pactum vero, quod cum pellice initur, conjugale non eſt, neque enim eodem fine contrahitur pellicatus, quo matrimonium.

§. 332.

An ſit licitus. Quoniam pellices alit, qui uxorem habet (§. 331.), per concubitum cum iisdem non ſobolis procreationem, ſed primario voluptatis venereæ perceptionem intendit, conſequenter cum omnis concubitus, qui ſolius voluptatis cauſa appetitur, illicitus ſit (§. 240.); *pellicatus illicitus eſt.*

Qui pellices habet, non aliter iis utitur, quam meretricibus: meretrices tamen proprie dici nequeunt pellices, cum non plures ad ſecum concumbendum admittant, quemadmodum meretrices (§. 241.), ſed tantummodo rem habeant cum uno.

§. 333.

Num ſit adulterium. *Concubitus cum pellice adulterium eſt.* Eſt enim concubitus mariti cum fœmina alia, vel fœminis pluribus ſolutis (§. 331.). Enimvero concubitus mariti cum fœmina quadam

dam ſoluta adulterium eſt (§. 318.). Concubitus itaque cum pellice adulterium eſt.

Non obſtat, quod cum pellice ineatur pactum de corporis ſui uſu ſibi concedendo, quod aſſimulatur pacto conjugali (§. 305.). Cum enim pactum hoc illicitum ſit (§. 332.); naturaliter nullum eſt, conſequenter ſi quis cum pellice ſua coit, perinde eſt, ac ſi cum fœmina alia ſoluta coiret. Quodſi excipias ubi pellicatus moribus receptus maritum uxori non promittere, quod ipſi ſoli uſum corporis ſui concedere velit, conſequenter concubitum cum pellice non eſſe contra matrimonium, nec fidem violari conjugalem per eundem, ac ea de cauſa pro adulterio habendum non eſſe (§. 320.). Etenim naturaliter promiſſio facta intelligitur, nec niſi lege naturæ invita maritus ſibi reſervare poteſt jus uſum corporis ſui concedendi etiam fœminis aliis. Sane ſicuti fornicatio mariti adulterium eſt (§. 324.), nec maritus ſibi reſervare poteſt jus fornicandi; ita quoque concubitus cum pellice adulterium eſt, nec maritus ſibi reſervare poteſt jus habendi pellices: jus, quod non datur, nec reſervari poteſt.

§. 334.

Stuprum quid ſit & ejus ſpecies.

Stuprum eſt concubitus cum fœmina ſoluta, ſive virgine, ſive vidua, quæ pluribus ſeſe non proſtituit, conſequenter *virgo, vel vidua ſtuprata meretrix non eſt* (§. 241.). Dicitur ideo ad differentiam meretricis *Virgo*, vel *vidua deflorata* vel etiam *ſtuprata*. Eſt autem *ſtuprum voluntarium*, in quod fœmina conſentit: *Stuprum* vero *violentum* appellatur, quando virgo, vel vidua vi ſtupratur. Qui puellam, vel viduam ſtuprat, *ſtuprator* vocatur, ſivé voluntarium fuerit ſtuprum, ſive violentum.

Vulgo dici ſolet ſtuprum eſſe concubitum cum virgine, vel vidua honeſta: tum vero honeſta cenſetur ea, quæ pluribus ſive quæſtus, ſive voluptatis venereæ percipiendæ cauſa pluribus

bus ſeſe non proſtituit, ſed nonniſi perſuaderi ſeſe patitur, ut in concubitum conſentiat.

§. 335.

An ſtuprum ſit licitum.

Quoniam facile patet, ſtuprum non committi ſobolis procreandæ ac educandæ cauſa, cum tunc naturaliter matrimonium contraheretur (§. 270.), ſed ſolius voluptatis venereæ percipiendæ cauſa, præſertim cum plerumque fœminæ concubitus perſuadeatur, quod verendum non ſit, ut concipiat prolem, ſive voluptas iſta tantummodo intendatur a ſtupratore, ſive etiam a fœmina, quæ ſe ſtuprari patitur, omnis autem concubitus, qui voluptatis venereæ percipiendæ cauſa tantummodo appetitur, illicitus eſt (§. 240.); *ſtuprum omne, tam voluntarium, quam violentum illicitum eſt, violentum tamen fœminæ imputari nequit* (§. 586. *part. I. Phil. pract. univ.*).

Notandum vero fieri poſſe, ut ſtuprum inchoatum ſit violentum, ſed ut voluntarium conſummetur: id quod fit, ſi virgo voluptatem in concubitu percipiens in ipſo actu tandem conſentit & ſtuprum conſummatum approbat, minime autem de eo conqueritur ac luget. Nec ſtuprum erit violentum, ſi fœmina vi ſuppreſſa in ipſo actu ſe præbet minime reſiſtentem. Etenim aut ab initio diſſenſum ſaltem ſimulat, aut dum ad actum venitur, mutata mente, in eum conſentit. Diſſenſus ex actibus externis fœminæ colligendus, vis vero, cui fœmina reſiſtere nequit, ex actibus ſtupratoris. Sed quomodo actus iſti innoteſcant, cum ſolus cum ſola rem habeat, noſtrum jam non eſt inquirere.

§. 336.

An ſtuprum violentum in meretricem committatur.

Si quis meretricem vi ſupprimit, vel quia de mercede convenire nequit, vel quia ipſum admittere non vult, cum tamen concubitum non recuſet cum aliis; ſtuprum violentum non committitur. Patet enim in hypotheſi propoſitionis præſentis fœminam,

nam, quæ pluribus ſeſe proſtituit (§. 241.), non tam cogi ad coitum, quem averſatur, quam reſiſtentia lucrum, vel aliud quid intendere, in quod conſentire, vel quod pati non vult fornicator. Quamobrem cum ſtuprum non committatur niſi in virginem, vel viduam, quæ pluribus ſeſe non proſtituit (§. 334.), nec violentum ſit ſtuprum, niſi in quod fœmina conſentire non vult, ac quæ ideo vi ſtupratur (§. *cit.*); ſi quis meretricem vi comprimit, vel quia de mercede convenire nequit, vel quia ipſum admittere non vult, cum tamen concubitum cum aliis non recuſet, ſtuprum violentum non committitur.

Si vel maxime in ſtatu civili, ubi fornicationi pœna ſtatuitur, ratio aliquando habenda ſit vis a fornicatore meretrici illatæ ad impetrandum coitum; violenta tamen fornicatio plurimum differet a ſtupro violento, quippe cum virgo & vidua ſtupratori reſiſtendo defendat pudicitiam, cui vis infertur, minime autem meretrix, quæ pudicitiæ nullam rationem habet. Ob læſam autem pudicitiam ſtuprum violentum a voluntario diſtinguitur.

§. 337.

Quando venus præpoſtera meretrici imputari nequeat.

Si meretrix vi opprimitur, ut venus præpoſtera cum eadem exerceri poſſit; hæc ipſi imputari nequit. Etenim cum venus præpoſtera diverſa ſit a copula carnali (§. 312.), quæ in conjunctione corporum maris ac fœminæ conſiſtit, qualis ad generationem requiritur (§. 309.); meretrix ideo, quod pluribus ſeſe proſtituit (§. 241.), ſi vel maxime quæſtus cauſa id fiat, non tamen habet animum patiendi, ut venus præpoſtera ſecum exerceatur. Quodſi ergo vi opprimatur, ut eadem cum ipſa exerceri poſſit; coacte patitur, ut exerceatur & actio privativa ejus coacta eſt (§. 579. *part. I. Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum actio etiam privativa coacta ne-

Digitized by Google

mini imputari poſſit (§. 586. *part. 1. Phil. pract. univ.*); meretrici imputari nequit venus præpoſtera, quæ cum vi oppreſſa exercetur.

Quamvis meretrices caſtæ non ſint (§. 241. 251.), non tamen propterea proni ſunt ad omnes actus caſtitati adverſos. Vis igitur adhuc locum habet in iis, quæ a fornicatione proprie ſic dicta recedunt.

§. 338.

De meretrice præſumta & donatione ſtupri cauſa. *Si fœmina de mercede pro concubitu ſolvenda cum fornicatore paciſcitur, nec eum admittit, niſi ubi de eadem fuerit conventum; meretrix præſumitur & concubitus fornicatio eſt: non tamen fornicatio, ſed ſtuprum eſt, ſi virgo, vel vidua donis ſe permoveri patitur, ut in concubitum conſentiat, vel eodem peracto donum ſponte oblatum accipit.* Quando enim fœmina pro mercede fornicatorem ad concubitum admittit; cum quæſtum corporis ſui faciat, nulla ſane ratio eſt, cur non etiam alios admiſſura ſit eandem mercedem ſolvere paratos. Quamobrem cum meretrix ſit, quæ plures ad ſecum concumbendum admittit (§. 241.); ſi fœmina de mercede pro concubitu ſolvenda cum fornicatore paciſcitur, nec eum admittit, niſi ubi de mercede fuerit conventum, meretrix præſumitur (§. 244. *part. 2. Jur. nat.*). *Quod erat primum.*

Quoniam itaque qui cum ea concumbit, tanquam cum meretrice rem habet, qui vero cum meretrice concumbit fornicatur (§. 241.); fœmina fornicatorem non admittente ad concubitum niſi pro certa mercede, de qua conventum fuerat, concubitus fornicatio eſt. *Quo erat ſecundum.*

Enimvero cum virgini, vel viduæ ſtuprum ſit perſuadendum, conſequenter opus ſit motivis ad conſenſum ejus impetrandum (§. 889. *Pſych. empir.* & 658. *part. 1. Phil. pract. univ.*);

univ.); ſi virgo, vel vidua donis ſe permoveri patitur, ut in concubitum conſentiat, propterea quæſtus gratia non pluribus ſeſe proſtituit, multo minus autem hoc facit, ſi concubitu peracto donum ſponte oblatum accipit, ob quod in eum minime conſenſit, conſequenter concubitus non fornicatio (§. 241.), ſed ſtuprum eſt (§. 334.). *Quod erat tertium.*

Differunt omnino merces & munuſcula ac munera ſive ante coitum, ſive poſt eundem data. Merces enim ſolvitur pro concubitu & de quantitate ejus convenitur. Munus vel munuſculum, etſi detur propter concubitum, non tamen datur pro eodem, ac in arbitrio dantis eſt, quantum dare velit. Si detur, vel promittatur ante concubitum, benevolentia captatur: ſi detur poſt concubitum, animo remunerandi vel amorem ſignificandi datur. Diſtinguendæ vero ſunt meretrices a virginibus, vel viduis, quæ ſtuprantur. Quamvis enim non minus ſtuprum, quam fornicatio actus illicitus ſit, non tamen idem, quoad fœminam præſertim, vitium reputari debet. Sed vitii utriusque turpitudo intrinſeca rectius in Philoſophia morali declaratur.

§. 339.

De obligatione ſtupratoris ratione prolis.

Stuprator prolem educare naturaliter obligatur. Eſt enim generator prolis, quod per ſe patet. Quamobrem cum lex naturæ obliget generatorem ad prolem ſuam educandum (§. 263.); ſtuprator quoque prolem educare naturaliter obligatur.

Lex naturæ non tantummodo obligat ſtupratorem ad alimenta præſtanda, verum etiam ad omnem curam reliquam, quam educatio requirit (§. 255.).

§. 340.

Quando ſtuprator ſtupratam

Qui virginem vel viduam ſtuprat ſub ſpe matrimonii, naturaliter eam ducere obligatur. Quodſi enim quis virginem, vel viduam ſtuprat ſub ſpe matrimonii, is eidem promittit, quod

ducere obligetur. eam ducere velit, nec fœmina cum eo concumbit, niſi quia ducere vult, *per hypotheſin.* Enimvero naturaliter obligamur promiſſa ſervare (§. 431. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem etiam ſtuprator virginem, vel viduam ducere naturaliter obligatur, quam ſub ſpe matrimonii ſtuprauit (§. 430. *part.* 3. *Jur. nat.*).

Limitationes, quæ adjici ſolent, ſi ſint æqualis conditionis, aut fœmina melioris, ſunt juris poſitivi: natura enim homines omnes æquales ſunt (§. 81. *part.* 1. *Jur. nat.*), inæqualitas demum naſcitur ex ſtatu civili. Neque excipere licet, ſtupratorem non habuiſſe animum promittendi, ſed falſis ſaltem perſuaſionibus uſum, ut fœmina conſentiret in concubitum: naturaliter enim contra promiſſorem pro vero habetur, quod promiſſor ſufficienter indicat (§. 428. *part.* 3. *Jur. nat.*).

§. 341.

Quando non. *Qui virgini, vel viduæ ſtupratæ matrimonium non promiſit, nec eam ducere obligatur.* Quoniam enim nemo ſeſe alteri perfecte obligare poteſt niſi promittendo (§. 393. *part.* 3. *Jur. nat.*); ſi ſtuprator fœminæ ſtuprandæ matrimonium non promittat, neque hac promiſſione conſenſum in ſtuprum impetret, nulla ſane ratio eſt, cur ad eam ducendam ſit obligatus (§. 56. *Ontol.*), conſequenter eam ducere non obligatur (§. 70. *Ontol.*)

§. 342.

De liberis ſpuriis, vulgo quaſitis & legitimis. *Liberi Spurii* dicuntur, qui extra matrimonium prognati ſunt, veluti ex ſtupro, aut adulterio. Et in ſpecie *vulgo quaſiti* dicuntur, qui ex meretrice pluribus eodem tempore ſeſe proſtituente nati ſunt, conſequenter quorum pater incertus eſt. Ex matrimonio autem nati *legitimi* vocantur.

In ſtatu naturali originario vix attendenda eſt differentia inter liberos ſpurios atque legitimos. In Jure autem civili uſum habet diſtinctio hæc.

§. 343.

§. 343.

An fornicator prolem vulgo quæſitam educare teneatur.

Fornicator non obligatur educare prolem vulgo quæſitam. Liberi enim vulgo quæſiti naſcuntur ex meretrice (§. 342.), quæ cum plures ad concubitum admittat (§. 241.), & quidem eodem tempore (§. 342.), ipſa ignorat, ex quonam conceperit, conſequenter generator prolis incertus eſt. Quoniam itaque qui prolem genuit lege naturæ eam educare obligatur (§. 263.), propterea vero quis generator non eſt, quia cum fœmina pluribus ſeſe proſtituente fornicatus; ideo nec fornicator prolem vulgo quæſitam educare obligatur.

Facile patet, fieri etiam poſſe, ut ex meretrice naſcatur proles, cujus pater certus eſt, ſi primum per iſtud tempus cum uno ſolo rem habeat, quo eam concepiſſe patet. Ceſſat nimirum tum ratio, cur fornicator prolem, quæ tunc vulgo quæſita dici nequit, nec ab aliis ſpuriis diſtinguitur (§. 342.), educare non debeat, per conſequens a naturali obligatione prolem ſuam educandi minime liberatur (§. 263.). Etſi adeo fœmina, cum qua quis fornicatur, jam antea paſſa fuerit viros alios, & quamvis etiam poſtquam ſe gravidam eſſe novit, alios ad concubitum admittat, ſalva tamen manet obligatio ejus, ex quo eam concepiſſe certum eſt.

§. 344.

Pudicus & impudicus quinam ſit.

Pudicus dicitur, qui alienam libidinem non eſt perpeſſus, ſeu uſum corporis ſui ad concubitum illicitum nulli conceſſit. Ex adverſo autem *Impudicus* appellatur, qui uſum corporis ſui ad concubitum illicitum conceſſit, ſeu alieni libidini obtemperavit. Dicitur tam de mare, quam de fœmina, ſive ſoluta fuerit, ſive uxor. *Uxor* itaque *pudica eſt*, quæ adulterium non commiſit; *impudica* vero, quæ adulterium commiſit. Ceterum facile patet, *pudicum multo magis abhorrere a concubitu omni, qui ſit contra naturam, & venere præpoſtera*, & ex adverſo *magis impudicum eſſe, qui concubitu contra natu-*

naturam ac venere præpoſtera delectatur. Nec minus patet, *pudicum averſari omnes actus, qui ad concubitum illicitum ſollicitant, ſeu venereos* (§. 248.), *impudicum* vero *iisdem delectari.*

Ita pudicus erat *Joſephus*, qui concubitum cum uxore *Potiphæris* averſabatur, ad quam ab ea ſollicitabatur: uxor vero hic impudica erat.

§. 345.

Pudicitia & Impudicitia quid ſit.

Pudicitia dicitur animus ab omni concubitu illicito alienus: ex adverſo vero *Impudicitia* animus in concubitum illicitum pronus. Utraque tam mari, quem fœminæ tribuitur.

Quoniam animus ex actibus externis colligendus, qui per ſe in ſenſum non incurrit; pudicitia tamdiu tribuitur fœminæ, quamdiu uſum corporis ſui ad concubitum nemini conceſſit.

§. 346.

Virgo & virginitas quid ſit.

Virgo vocatur fœmina, quæ nunquam cum mare concubuit. A Patribus Eccleſiæ *Virgines* quoque dicuntur mares, qui nunquam cum fœmina concubuerunt: id quod nec a patrio loquendi uſu abhorret. Unde *Virginitas* appellatur non uſus membrorum genitalium ad coeundum cum mare. Itaque *virginitas tamdiu retinetur, quamdiu membrorum genitalium nullus factus eſt uſus & amittitur in primo concubitu.* A Patribus virginitas etiam tribuitur maribus.

Differt itaque virginitas a pudicitia, quia hæc refertur ad concubitum illicitum, illa autem ad omnem, ſive is licitus fuerit, ſive illicitus. Unde etiam amittitur virginitas per copulam carnalem uxoris atque mariti, & quam primum uxor cum marito concubuit, virgo eſſe deſinit. Hinc porro intelligitur, quod perpetuam virginitatem voveat, qui Deo pollicetur, quod nunquam uſum facere velit membrorum genitalium (§. 960. *part. 3. Jur. nat.*). Non tamen ſatis apte dicitur is vovere perpetuam caſtitatem, quia caſtitati non obeſt con-

concubitus licitus conjugum (§. 251. 269.). Quando vero votum virginitatis & votum perpetuæ caſtitatis pro ſynonimis habentur, votum perpetuæ caſtitatis ſumi debet tanquam terminus complexus, qui vocabuli unius vicem ſuſtinet, & cui ideo pro arbitrio ſignificatus certus attribui poteſt, ut hic valeat, quod recte ſtatuitur, neceſſe non eſſe, ut nomina conveniant rebus ſuis.

§. 347.

Quoniam virginitas amittitur in primo concubitu (§. 346.), ſtuprator vero virginis cum ea concumbit (§. 334.); *ſtuprator virginis eam virginitate orbat.* *De virginitate orbata.*

Contingit hoc, ſive ſtuprum ſit voluntarium, ſive violentum, quamvis hæc intercedat differentia, quod ſtuprator violentus orbando virginem virginitate ſua eidem injuriam faciat, quippe quam invitæ eripit, in ſtupro autem voluntario virgini volenti injuria non fiat.

§. 348.

Fœminæ ac mares obligantur pudicitiam conſervare. Obligantur enim abſtinere ab omni concubitu illicito (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*), conſequenter habere animum ab omni concubitu illicito alienum. Quamobrem cum pudicitiam conſervet, qui retinet animum ab omni concubitu illicito alienum (§. 345.), fœminæ ac mares pudicitiam conſervare tenentur. *De pudicitia conſervanda.*

Quoniam tam perſonis ſolutis, quam conjugatis pudicitia convenit (§. 345.); propoſitio præſens non minus de conjugibus, quam perſonis ſolutis intelligitur. Sunt equidem qui ſibi perſuadent, conſervationem pudicitiæ tantummodo convenire ſexui fœmineo, mares autem, præſertim ſolutos, de ea conſervanda non debere eſſe ſolicitos: veruntamen qui vim demonſtrationis vi antecedentium percipit, quantum iidem fallantur, abunde perſpicit.

§. 349.

§. 349.

De vitanda impudicitia.

Quoniam pudicitiam conſervare tenemur (§. 347.), adeoque conſervatio pudicitiæ præcepta (§. 164. *part. 1. Phil. pract. univ.*); *impudicitia prohibita eſt* (§. 722. *part. 1. Jur. nat.*), *adeoque vitanda.*

Impudicitiam & ſtudium conſervandi pudicitiam ſibi invicem contrariari, ex definitionum collatione patet (§. 345.). Poterat idem ex ipſa definitione impudicitiæ demonſtrari.

§. 350.

De virginitate erepta & pudicitia violata.

Stuprator violentus virgini virginitatem vi eripit, virginis atque viduæ pudicitiam violat. Etenim ſtuprator violentus vi comprimit virginem (§. 334.), conſequenter cum invita concubitum illicitum celebrat (§. 235.). Quamobrem cum in primo concubitu virginitas amittatur (§. 346.); ſtuprator violentus virgini virginitatem vi eripit. *Quod erat unum.*

Quando virgo & vidua vi ſtupratur, in concubitum illicitum minime conſentit (§. 334 335.), ſed animum retinet ab eo alienum in ipſo actu (§. 345.). Quoniam itaque ſtuprum violentum pudicitiæ repugnat, eandem vero violat, qui vim ei infert, quod per ſe patet; ſtuprator violentus pudicitiam virginis ac viduæ violat. *Quod erat alterum.*

Pudicitia cum ad animam pertineat (§. 345.) non perinde ac virginitas eripi poteſt invitæ. Vi tamen obtineri poteſt, ut fœmina patiatur fieri, quod pudicitiæ ipſius repugnat, quatenus reſiſtere nequit actui alterius, quem averſatur. Et hoc pacto vis infertur animo ipſius. Quamobrem cum violatio non concipiatur niſi vim inferendo, pudicitia vero ſit animus a concubito illicito alienus (§. *cit.*); pudicitia omnino violatur, quando fœmina vi comprimitur, ut ſecum concumbenti reſiſtere minime poſſit, etſi maxime vellet.

§. 351.

§. 351.

Si quis uxorem alienam vi comprimit, concubitus cum ea ex parte ipſius ſtuprum violentum eſt, non adulterium. Etenim ſi uxor aliena vi comprimitur, in concubitum minime conſentit, conſequenter ex parte ipſius concubitus contra pactum conjugale non eſt (§. 305.), cumque in ipſo actu retineat voluntatem non concedendi uſum corporis ſui niſi marito, fidem conjugalem minime violat (§. 315.). Quoniam itaque ex parte perſonæ conjugatæ adulterium non eſt concubitus, qui non eſt contra pactum conjugale, nec violatio fidei conjugalis (§. 320.); ſi quis uxorem alienam vi comprimit, concubitus cum ea ex parte ipſius adulterium non eſt. *Quod erat unum.*

An uxor vi compreſſa adulterium committat.

Quoniam uxor vi compreſſa nil facit, quod eſt contra pactum conjugale, nec fidem conjugalem violat *per demonſtrata;* concubitus ex parte ipſius non differt a concubitu, qui committitur cum perſona ſoluta vi compreſſa. Quamobrem cum concubitus cum perſona ſoluta vi compreſſa ſtuprum violentum ſit (§. 334.); ſi quis uxorem alienam vi comprimit, concubitus cum ea ex parte ipſius ſtuprum violentum eſt. *Quod erat alterum.*

Si uxor aliena vi comprimitur, in concubitu ex parte ipſius ratio non habenda eſt matrimonii. Hoc ſepoſito, ex parte ipſius concubitus eodem prorſus modo ſeſe habet, quam qui committitur cum fœmina ſoluta vi compreſſa. Nulla igitur ratio eſt, cur non in utroque caſu concubitus ad eandem ſpeciem referatur. Recte igitur in ſermone vernaculo dicimus Nothzüchtigung compreſſionem tam fœminæ ſolutæ, quam uxoris alienæ.

§. 352.

An uxori vi compreſſa

Quoniam concubitus cum uxore aliena vi compreſſa ex parte ipſius ſtuprum violentum eſt (§. 351.), ſtuprum au-

concubitus imputari poſſit. tem violentum fœminæ imputari nequit (§. 335.); *concubitus uxoris vi compreſſæ cum mare alio, quam marito ſuo, ipſi imputari nequit.*

Poterat idem independenter a propoſitione præcedente demonſtrari ex eo, quod actio coacta privativa nemini imputari poſſit (§. 586. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Concubitus iſte nihil vitii habet a ſubjecto patiente; ſed quicquid vitioſi ineſt, id omne venit ab agente.

§. 353.

De violatione pudicitiæ uxoris alienæ. Quia ſtuprator violentus fœminæ, quam vi ſtuprat, pudicitiam violat (§. 350.), uxor autem aliena, quæ vi comprimitur, vi ſtupratur (§. 351.); *Si quis uxorem alienam vi comprimit, pudicitiam ipſius violat.*

Poterat idem eodem modo oſtendi, quo idem de virgine ac vidua vi ſtruprata demonſtravimus (§. 350.).

§. 354.

De jure defendendi pudicitiam. *Fœminæ, quæ vi comprimitur, competit jus pudicitiam defendendi & hoc jus infinitum eſt.* Etenim quælibet fœmina pudicitiam conſervare obligatur (§. 348.). Quamobrem cum vi fœminam comprimens eam impedire conetur, quo minus eam conſervet, conſequenter eandem lædere conetur (§. 676. *part. 1. Jur. nat.*), lex naturæ eidem dat jus reſiſtendi læſionem intentanti (§. 159. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Enimvero actio, qua reſiſtitur læſionem intentanti, ut quis eam, quantum in ſe eſt, avertat, defenſio eſt (§. 972. *part. 1. Jur. nat.*). Lex igitur naturæ fœminæ, quæ comprimitur, dat jus pudicitiam ſuam defendendi. *Quod erat unum.*

Enimvero, hoc jus defendendi eſſe infinitum, eodem modo demonſtratur, quo oſtendimus jus defendendi ſe (§. 978. *part. 1. Jur. nat.*), & res ſuas infinitum eſſe (§. 694. *part. 2. Jur. nat.* *Quod erat alterum.*

Defen-

Defenſio pudicitiæ primis naturæ convenit: videmus enim feris inſitum, copulam ſuam extrema ratione defendere. Exemplo ſunt tauri, arietes, equi. Vulgo hæc redditur ratio, pudicitiam vitæ adæquari communi æſtimatione, ſed non oſtenditur, æſtimationem hanc recte fieri. Non ſatis itaque evidens eſt, utrum a defenſione vitæ ad defenſionem pudicitiæ recte argumentemur. Jus igitur defendendi pudicitiam ex evidentibus Juris naturæ principiis deducere maluimus.

§. 355.

Quoniam jus pudicitiam defendendi infinitum eſt (§. 354.), in genere eidem limites præſcribi non poſſunt, ſed iidem demum ex circumſtantiis præſentibus præfiguntur (§. 977. *part. I. Jur. nat.*), conſequenter *in ſtupratorem violentum tantundem licet, quantum ad violationem pudicitiæ avertendam ſufficit*, adeoque *pudicitiæ defenſio licita etiam cum interfectione ſtupratoris violenti, ſi aliter periculum evitari non poſſit.* *An violentum ſtupratorem occidere liceat.*

Interfectio ſtupratoris violenti ad homicidium neceſſarium refertur, quod ſui defendendi gratia committitur (§. 1021. *part. I. Jur. nat.*). Poteſt *homicidium neceſſarium* in genere definiri, quod ſit illud, quod defenſionis cauſa committitur. Ubi ergo defenſio cum interfectione periculum intentantis licita; ibi quoque homicidium neceſſarium locum habet.

§. 356.

Quia jus defendendi pudicitiam perinde infinitum eſt (§. 354.), ac jus ſe defendendi (§. 978. *part. I. Jur. nat.*), *jus defendendi pudicitiam ſuam juri ſe defendendi æquiparatur, ac in primis juri defendendi vitam & corpus ſuum* (§. 1013. *part. I. Jur. nat.* & §. 355. *h.*) *Defenſio pudicitiæ quatenus æquiparetur defenſioni vitæ.*

Quæ igitur de defenſione ſui, ac in ſpecie corporis ſui demonſtrata ſunt in parte prima, ea etiam ad defenſionem pudicitiæ applicari poſſunt, ut ideo de hac plura dicenda non ſint. Ceterum hinc patet defenſionem pudicitiæ defenſioni vitæ æquipa-

quiparari; non tamen hinc inferre licet pudicitiam æquiparari vitæ.

§. 357.

De jure & obligatione defendendi pudicitiam alienam.

Cuilibet homini non modo competit jus pudicitiam alienam defendendi; verum quilibet etiam obligatur ad eam defendendam, quantum in poteſtate ſua eſt, ſi fœmina, cui vis infertur, ipſa ſibi non ſufficit. Oſtenditur eodem modo, quo idem de defenſione alterius demonſtravimus (§. 990. *part. 1. Jur. nat.*), modo notes, violationem pudicitiæ eſſe læſionem.

Defenſor pudicitiæ alienæ induit perſonam fœminæ, cui vis intentatur, ut perinde ſit ac ſi ſe adverſus aggreſſorem violentum defenderet, cum jus defendendi pudicitiam juri ſe defendendi æquiparetur. Unde haud difficulter determinatur ex circumſtantiis præſentibus, quantum eidem liceat in caſu dato.

§. 358.

De jure ac obligatione defendendi pudicitiam uxoris, matris, filiæ, ſororis.

Quoniam homini cuilibet non modo competit jus defendendi pudicitiam alienam, verum etiam is obligatur ad eam defendendam, quantum in poteſtate ſua eſt, ſi fœmina ſibi non ſufficit (§. 357.); *multo minus dubitari poteſt, quin etiam marito ac filio competat jus defendendi pudicitiam uxoris & matris, & patri ac fratri jus defendendi pudicitiam filiæ ac ſororis, immo maritus ac filius obligatur ad pudicitiam uxoris & matris, pater atque frater ad pudicitiam filiæ & ſororis defendendam, quantum in poteſtate eſt.*

Addimus reſtrictionem, quantum in poteſtate eſt: neque enim obligamur ad ea, quæ vires noſtras excedunt, aut prorſus impoſſibilia ſunt (§. 109. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Ergo ſi milites nefanda in bello licentia uxorem in præſentia mariti, filiam vel ſororem in præſentia patris, vel fratris ſtuprent; facile patet, inermes vi armatæ reſiſtere non poſſe, conſequenter defenſionem pudicitiæ uxoris, vel filiæ, ac ſororis non eſſe in

ſe in poteſtate mariti, vel patris, aut fratris. In iſtiusmodi igitur caſu patienter ferenda, quæ mutari non poſſunt (§. 593. *part. 1. Jur. nat.*).

§. 359.

De jure puniendi ſtupratorem violentum

Fœmina vi ſtuprata naturaliter competit jus puniendi ſtupratorem violentum. Quoniam enim fœmina pudicitiam ſuam conſervare tenetur (§. 348.), ſtuprator violentus pudicitiam ejus violando (§. 353.) ipſam lædit (§. 676. *part. 1. Jur. nat.*). Quoniam itaque cuilibet homini natura competit jus puniendi eum, qui ipſum læſit (§. 1061. *part. 1. Jur. nat.*); fœminæ quoque vi ſtupratæ naturaliter competit jus puniendi ſtupratorem violentum.

Si fœmina vi ſtupratur, deſunt ei vires ad pudicitiam defendendam adverſus ſtupratorem violentum, & non adeſt alius, qui eam defendere poſſit, aut velit. Pati igitur cogitur, ut ſtuprum ipſi inferatur. Non tamen æquo animo id ferre tenetur, cum nemo pati teneatur, ut alius ipſum lædat §. 913. *part. 1. Jur. nat.*), conſequenter nec fœmina, ut pudicitia ipſius violetur Stupratione violenta jus ſecuritatis fœminæ cuilibet natura competens violatur (§. 917. 918. *part. 1. Jur. nat.*), quod aliter niſi pœnis defendi nequit, quemadmodum abunde patet per ea, quæ de jure puniendi demonſtrata ſunt (§. 1061. *& ſeqq. part. 1. Jur. nat.*).

§. 360.

Quando ſtuprator violentus puniri poſſit ab alio.

Quoniam fœminæ vi ſtupratæ naturaliter competit jus puniendi ſtupratorem violentum (§. 359.), ſi quis vero ei, qui ipſum læſit, puniendo non ſufficit, alii cuicunque jus eſt ejus loco pœnam ſumendi, vel in puniendo altero ipſum adjuvandi, qui poteſt (§. 1069. *part. 1. Jur. nat.*); *ſi fœmina vi ſtuprata ſtupratori violento puniendo non ſufficit, alii cuicunque jus eſt ejus loco eundem puniendi, vel in puniendo illam adjuvandi, qui poteſt.*

Jus puniendi ſtupratorem violentum ob violatam pudicitiam in hoc convenit cum jure pudicitiam alienam defendendi (§. 357.)

§. 361.

Quod puniri poſſit a marito, patre, filio, fratre.

Quia naturaliter *ſtupratorem violentum* puniendi jus habet, qui punire poteſt (§. 360.); *multo minus dubitandum eſt; quod* eundem quoque *punire poſſit naturaliter maritus ſi uxor; filius, ſi mater; pater, ſi filia; frater, ſi ſoror, vi fuerit compreſſa.*

Hoc jus competit in ſtatu naturali: quid vero conveniat ſtatui civili, ſuo oſtendetur loco.

§. 362.

De jure mariti defendendi jus in uxorem adverſus adulterum.

Merito competit jus defendendi jus ſuum in corpus uxoris adverſus adulterum in ipſo actu deprehenſum. Marito competit jus proprium in corpus uxoris (§. 306. *h.* & §. 2. *part.* 2. *Jur. nat.*), conſequenter adulterium committitur contra jus ipſius (§. 239. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). Enimvero unicuique competit jus perfectum non patiendi ut alter ipſum lædat (§. 913. *part.* 1. *Jur. nat.*), conſequenter ut quid faciat contra jus ipſius (§. 920. *part.* 1. *Jur. nat.*). Quamobrem etiam marito competit jus non patiendi, ut adulterium cum uxore ſua committatur. Competit ergo ipſi jus impediendi, ne adulterium committatur (§. 726. *Ontol.*). Quamobrem cum jus ſuum defendat, qui impedire conatur, ne quid contra id fiat (§. 572. *part.* 1. *Jur. nat.*); marito competit jus defendendi jus ſuum in corpus uxoris adverſus adulterum in ipſo actu deprehenſum.

Defenſio iſta locum habet non minus in adulterio voluntario, quam violento, in hoc autem concurrit cum jure defendendi pudicitiam uxoris, de quo modo diximus (*not.* §. 358.). Adulterium vel intentatur, vel inchoatum eſt, vel conſummatum

Digitized by Google

tum, dum maritus adulterum deprehendit. Si adulterium jam conſummatum, jus ſuum maritus defendere amplius nequit: quicquid igitur facit, adulterio conſummato ad defenſionem non pertinet. Quando adulterium intentatur, defenſio tendit ad impediendum, ne inchoari poſſit, veluti ſi adulter in eo eſt, ut penem in vaginam immittat, ne poſſit immittere; vel ſi in eo eſt, ut lectum conſcendat, ne poſſit conſcendere. Adulterium inchoatur cum copula carnali (§. 309.). Quando itaque adulterium inchoatum eſt, defenſio tendit ad diſſolvendam copulam carnalem & ad impediendum, ne ſemen intra vaginam ejaculetur: facta nimirum ejaculatione, adulterium conſummatum, etiamſi copula carnalis nondum diſſoluta. Hinc vero dijudicandi ſunt actus ad defenſionem juris requiſiti pro circumſtantiis datis, ne in ea excedatur: zelotypia enim facile ſuadet exceſſum (§. 328.).

§. 363.

De Jure uxoris defendendi jus ſuum in maritum adverſus adulteram.

Uxori naturaliter competit jus defendendi jus ſuum in corpus mariti adverſus adulteram in actu deprehenſam. Etenim uxori perinde competit jus in corpus mariti, quemadmodum marito in corpus uxoris, idque proprium (§. 306. *h.* & §. 2. *part.* 2. *Jur. nat.*). Unde porro eodem prorſus, quo ante (§. 362.) modo oſtenditur, uxori naturaliter competere jus defendendi jus ſuum in corpus mariti adverſus adulteram in actu deprehenſam.

Quæ modo annotavimus ad propoſitionem præcedentem, ea quoque de præſenti notanda ſunt. Loquimur autem hic de jure uxori competente, non vero de executione juris, conſequenter minime attenduntur difficultates, quæ in eadem objiciuntur, nec de eo jam quæſtio eſt, utrum uxor eadem facilitate jus ſuum adverſus adulteram defendere poſſit, quo maritus adverſus adulterum, nec ne. Zelotypia incitat ad defenſinem juris ſui adverſus adulteram, ne tamen in ea excedatur, ratio affectui moderare debet. Juſta vero defenſio, quam ratio

tio dictitat, æſtimanda ex iis, quæ ad propoſitionem præcedentem annotavimus.

§. 364.

De jure puniendi adulterum.

Marito competit jus puniendi adulterum; uxori autem jus puniendi adulteram. Adulter enim injuriam facit marito (§. 322.), adultera vero uxori (§. 323.). Enimvero natura homini competit jus puniendi eum, qui ipſi injuriam facit (§. 549. *part.* 2. *Jur. nat.*). Ergo marito competit jus puniendi adulterum, uxori autem jus puniendi adulteram.

Hoc jus puniendi adulterum, vel adulteram concurrit cum jure defendendi jus ſuum adverſus adulterum, vel adulteram. ſi adulter, vel adultera deprehenditur in actu attentato, vel inchoato, nondum vero conſummato (§. 362. 363.). Quamobrem vis, quæ tunc infertur adultero, vel adulteræ, æſtimanda eſt ex utroque jure, vi eorum, quæ in parte prima de jure defendendi atque puniendi demonſtrata fuerunt.

§. 365.

Lenocinium quid ſit.

Leno dicitur, qui quæſtus cauſa ſtupra, fornicationes & adulteria promovet. Unde *Lenocinium* eſt ſtudium quæſtum ſibi faciendi ex ſtupris, fornicationibus & adulteriis promovendis.

Ubi fornicatio habetur pro re licita, lenones quoque tolerantur, qui ex fornicationibus quæſtum ſibi faciunt. Alunt nimirum meretrices, quas pro mercede conventa fornicatoribus proſtituunt. Ita Sinenſium lenones, referente *Nieuhovio* in Legat. Batav. ad Sinæ Imperat. part. ult. f. 24. 25. univerſam Sinam meretricio comitatu peragrant, & ubi conductorem certo pretio repererunt, ſcortum aſino impoſitum facie ſerico velata ad eum adducunt. Juvenculas formoſas parentibus e plebe auro eblandiuntur, & ſaltando, cantando aliisque laſcivis erudiunt & alunt, ut procis ſint gratiores. Proſtibula quoque ſua lenones inter ſe velut mercem permutant. Ex definitione autem patet, lenonibus quoque accenſendos eſſe maritos

maritos atque parentes, qui uxores & filias ſuas quæſtus cauſa proſtituunt.

§. 366.

Lenocinium an ſit licitum.

Lenocinium naturaliter illicitum. Quoniam ſtupra (§. 335.), fornicationes (§. 241.) & adulteria naturaliter illicita ſunt (§. 320. & *ſeqq.*); ſtupra, fornicationes & adulteria promovere (§. 711. 713. *part.* 1. *Jur. nat.*), conſequenter quæſtum ex iis promovendis ſibi facere non licet. Quamobrem cum leno ex ſtupris, fornicationibus & adulteriis promovendis quæſtum ſibi faciat (§. 365.); lenocinium naturaliter illicitum eſt.

Lenocinia plurimum a ſe invicem differunt, ſive perſonas ſpectes, quæ proſtituuntur, ſive modum, quo corrumpuntur, ut ſe proſtitui patiantur, ſive etiam modum, quo quæſtum ſibi facit leno. Aſt hæc differentia attendenda non venit, ubi tantummdo oſtendendum, quod lenocinium ſit illicitum, non vero quæritur, quænam ſit ejus turpitudo naturalis, ſicuti in Philoſophia morali, nec an & quomodo id ſit puniendum, ſicuti in Philoſophia civili, aut jure poſitivo criminali.

§. 367.

Quomodo matrimonium perficiatur & conſummetur.

Quamprimum mas & fœmina ſibi invicem declararunt voluntatem ſuam de ſobole conjunctis viribus procreanda & educanda; matrimonium naturaliter perfectum eſt, ſeu idem perficitur mutuo maris ac fœminæ conſenſu: conſummatur vero per copulam carnalem. Matrimonium enim pactum eſt, quod mas & fœmina ineunt de ſobole procreanda & educanda (§. 270.), mare fœminæ & fœmina mari promittente; quod corporis ſui uſum generationis cauſa ſibi invicem concedere velint, & quod ambo ad educationem prolis conferre velint, quod poſſunt (§. 305.). Quamobrem cum ex promiſſione naſcatur obligatio mutua ſibi invicem concedendi uſum corporis ad

Digitized by Google

prolis generationem (§. 363. *part. 3. Jur. nat.*); quamprimum mas & fœmina ſibi invicem voluntatem ſuam de eo declararunt, matrimonium naturaliter perfectum eſt, atque ideo idem mutuo maris ac fœminæ conſenſu perficitur (§. 658. *part. 1. Phil. pract. univ.*). *Quod erat unum.*

Quando vero copula carnalis accedit, mas & fœmina ſibi invicem actu concedunt corporis ſui uſum promiſſum (§. 309.), atque ideo utraque pars patitur, ut altera jus in ſe translatum exerceat (§. 306.), conſequenter jus in ſe translatum tradere intelligitur (§. 39. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem matrimonium mutuo conſenſu perfectum *per demonſtrata*, per copulam carnalem conſummatur. *Quod erat alterum.*

Jure Saxonico matrimonium conſummatur per conſcenſionem thalami, vel quia copula carnalis ex ea præſumitur, vel quia thalamo conſcenſo copulæ carnalis phyſica potentia adeſt, ut ſcilicet jure ſuo uti poſſint perſonæ conjugatæ, & hujus cauſa thalamus conſcenditur.

§. 368.

Quando matrimonium conſummandum. Quoniam naturaliter matrimonium ſtatim perfectum eſt, quamprimum conſenſus mutuus declaratus, per copulam vero carnalem idem conſummatur (§. 367.), nihil vero obſtat, quo minus perfectum ſtatim conſummetur, quod per ſe patet; *naturaliter copula carnalis ad declarationem conſenſus mutuam ſtatim accedere poteſt, immo ſi quis concubitum petit ſub conditione matrimonii & fœmina in eundem conſentit,* cum concubitum acceptet ſub conditione matrimonii, conſequenter ipſo facto conſenſum in matrimonium declaret (§. 2. *part. 3. Jur. nat.*), *eodem actu matrimonium & perficitur, & conſummatur.*

Hæc nimirum ita obtinent in ſtatu naturali. Juris itaque mere poſitivi eſt, quod mutuo conſenſu in matrimonium decla-

clarato copulæ carnali non ſtatim ſit locus, nec matrimonium uno actu & perfici, & conſummari poſſit. Rationes hujus juris deſumuntur a ſtatu civili, de quibus ſuo loco. E. gr. Si in ſtatu naturali Sempronius dicat ad Cleliam: concumbe mecum, eris mihi uxor, & Clelia concubitum cum Sempronio celebrat, promiſſione ipſo facto acceptata & conditione adimpleta, Clelia eſt uxor Sempronii, & matrimonium perfectum eſt atque conſummatum.

§. 369.

Sponſalia quid ſint. *Sponſalia* dicuntur pactum de matrimonio ineundo. Quamobrem cum ſine mutuo conſenſu pactio nulla fiat (§. 819. *part. 3. Jur. nat.*); *ſi ſponſalia celebrantur, mas & fœmina ſibi invicem declarant, quod matrimonium inire velint.* Iisdem celebratis mas dicitur *ſponſus*, fœmina *ſponſa* vocatur.

In ſtatu civili opus ſponſalibus, quatenus matrimonium contrahi nequit niſi publica declaratione conſenſus, legibus definita aut moribus probata, quemadmodum ſuo loco videbimus. Quoniam itaque in ſtatu naturali matrimonium perficitur mutuo maris & fœminæ conſenſu ſibi invicem declarato (§.367.), & ſtatim copula carnalis accedere, immo per eandem uno eodemque momento & matrimonium perfici & conſummari poteſt (§.368.); ſponſalibus vix locus eſſe videbatur in ſtatu naturali. Enimvero cum pactio etiam fieri poſſit de pacto alio ineundo, veluti de vendendo ſibi prædio; nil ſane obſtat,quo minus etiam pactio fiat de matrimonio ineundo.

§. 370.

Effectus ſponſaliorum. Quoniam ſponſalia ſunt pactum de matrimonio ineundo (§.369.), pacta vero naturaliter obligant (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*); *ſponſus ſponſæ & ſponſa ſponſo obligatur ad matrimonium ineundum, prouti conventum fuerit*, nimirum *ſi promiſſio pure facta, ſtatim obligatur; ſi in diem, ubi dies venerit* (§. 501. *part. 3. Jur. nat.*); *ſi conditionata, conditione exiſtente* (§.478. *part. 3. Jur. nat.*).

Sponſalia pura parum differunt a pacto conjugali, niſi in eo, quod ſi matrimonium fuerit contractum, ejus conſummatio ſtatim exigi poſſit, niſi de ea ſpecialiter quid fuerit conventum, aſt ſi ſponſalia pura fuerint celebrata, exigi ſaltem poſſit, ut matrimonium perficiatur: quod ubi fit, de ejus conſummatione demum conveniri poteſt. Qui matrimonium contraxit, obligatur ad idem conſummandum; qui ſponſalia contraxit, ad matrimonium contrahendum. Conſenſu mutuo efficitur conjunctio animorum, copula autem carnali fit conjunctio corporum (§. 309.).

§. 371.

Tractatus ſponſalitii quid ſint.

Tractatus ſponſalitii ſunt deliberationes de matrimonio ineundo.

Nimirum tractatus in genere ſunt deliberationes de pacto aliquo ineundo (§. 906. *part. 5. Jur. nat.*). Quamobrem cum ſponſalia ſint pactum de matrimonio ineundo (§. 369.); tractatus ſponſalitii dicuntur deliberationes de matrimonio ineundo.

§. 372.

An ſint obligatorii.

Quoniam tractatus ſponſalitii ſunt deliberationes de matrimonio ineundo (§. 371.), per conſequens tractatus (§. 906. *part. 5. Jur. nat.*), ex tractatibus autem nulla naſcitur obligatio (§. 908. *part. 5. Jur. nat.*), nec quisquam jus aliquod acquirere valet, quod ante non habet (§. 909. *part. 5. Jur. nat.*): *ex tractatibus ſponſalitiis nulla naſcitur obligatio, nec ex iis jus aliquod acquirit mas in fœminam, nec fœmina in marem,* conſequenter *tractatus minime obſtant, quo minus iis nondum abſolutis mas vel fœmina matrimonium cum alia perſona ineat, immo in ſtatu naturali per copulam carnalem idem ſtatim conſummare poſſit* (§. 368.), *vel etiam ſponſalia celebrare* (§. 369.); *matrimonio autem cum alia perſona perfecto, vel ſponſalibus celebratis tractatus abrumpuntur* (§. 789. *part. 3. Jur. nat.* & 370. *h.*).

Nimirum quando tractatibus adhuc durantibus perſona alterutra

tra pactum conjugale, vel ſponſalitium init cum perſona alia, nihil fit contra jus alterius (§. 239. *part. 1. Phil. pract. univ.*), & per conſequens nullam ei injuriam facit (§. 859. *part.* 2. *Jur. nat.*

§. 373.

Si bina ſponſalia celebrantur, priora præferuntur poſterioribus. Celebratis enim ſponſalibus, ſponſus ſponſæ obligatur ad matrimonium ineundum, & contra (§. 370.). Quamobrem cum nemo ab obligatione ſua, quam contraxit, ſeipſum liberare poſſit (§. 674. *part. 3. Jur. nat.*); perſonæ deſponſatæ liberum non eſt, alii ſeſe obligare ad matrimonium ineundum, conſequenter cum ea ſponſalia celebrare (§. 369. *h.* & §. 788. *part. 3. Jur. nat.*). Sponſalia igitur poſteriora nullo jure facta valida non ſunt, conſequenter priora poſterioribus præferuntur. *De binis ſponſalibus celebratis.*

Nimirum perſona deſponſata ſponſalia adhuc cum alia celebrans promittit, quod promittere non poteſt, cum quod promittit præſtare non poſſit. Tenetur enim matrimonium contrahere cum perſona ſibi jam ante deſponſata (§. 370.), cum duabus autem matrimonium contrahere nequit (§. 283. 302.). Perinde igitur eſt, ſi perſona jam deſponſata ſponſalia adhuc cum alia celebrat, ac ſi promitteret factum, quod vires ſuas transcendit: qualis promiſſio invalida eſt (§. 636. *part. 3. Jur. nat.*)

§. 374.

Si perſona, in cujus præjudicium bina ſponſalia celebrata, jus ſuum remittere velit; ſponſalia poſteriora valida fiunt. Etenim cum ſponſus ſponſæ obligetur ad matrimonium ineundum & contra (§. 370.), ſponſæ competit jus cogendi ſponſum, ut matrimonium cum ipſa ineat & contra (§. 23. *part. 1. Jur. nat.* & §. 789. *part. 3. Jur. nat.*). Enimvero quilibet jus ſuum remittere poteſt, quando nihil fit contra jus tertii (§. 117. *Quando ea valida fieri poſſint.*

part. 3. Jur. nat.). Quamobrem cum jus tertii hic nullum adſit, perſona quoque deſponſata, in cujus præjudicium alia ſponſalia fuerunt celebrata, jus ſuum remittere poteſt. Enimvero quamprimum jus tuum remittis, debitor ab obligatione ſua liberatur (§. 97. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem perſona tibi deſponſata ab obligatione matrimonium tecum ineundi liberatur, ſi jus tuum remittis. Nihil itaque amplius cum obſtet, quo minus cum alia perſona ſponſalia celebrare poſſit; ſponſalia poſteriora utique valida fiunt, quamprimum jus tuum remittis.

Nimirum jus tuum ex ſponſalibus prioribus acquiſitum unice obſtat, quo minus poſteriora valida ſint. Hoc igitur obſtaculo remoto, valida utique eſſe debent. Sane ſi quis velit, ut poſteriora ſponſalia valida ſint, obſtaculum iſtud removere tenetur, impetrando ſcilicet remiſſionem juris a perſona jam antea ſibi deſponſata, quocunque tandem modo eandem ipſi perſuadeat. Invitæ enim jus auferri nequit (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*).

§. 375.

Quando ob bina ſponſalia a prioribus recedere liceat.

Si bina ſponſalia fuerint celebrata, perſona deſponſata, in cujus præjudicium fuerunt celebrata, a ſponſalibus recedere poteſt. Sponſalia enim pactum ſunt, quod mutuas præſtationes continet (§. 369.). Quando vero perſona deſponſata adhuc alia ſponſalia celebrat, ipſo facto declarat, quod præſtare nolit, ad quod præſtandum per priora ſponſalia ſeſe obligaverat (§. *cit.*). Aſt ſi pacta mutuas præſtationes contineant, & unus paciſcentium præſtare nolit, quod debet, nec alter ad præſtandum tenetur, quod ipſe debet, conſequenter a pacto recedere licet, ſi alter recedit (§. 827. *part. 3. Jur. nat.*). Quodſi itaque bina ſponſalia fuerint celebrata, perſona deſponſata, in cujus præjudicium fuerunt celebrata, a ſponſalibus recedere poteſt.

Differt hæc propoſitio a præcedente. Neque enim hic remittitur jus, quod perſonæ invitæ auferri nequit, quemadmodum in propoſitione præcedente; ſed facto alterius, quæ jus ipſius violat, eidem acquiritur jus de jure alterius pro arbitrio ſuo ſtatuendi, conſequenter pactum parte altera etiam invita diſſolvendi.

§. 376.

An perſona, cum qua bina ſponſalia celebrata, cogi poſſit ad matrimonium ineundum.

Quoniam *perſona deſponſata*, in cujus præjudicium bina ſponſalia fuerunt celebrata, a ſponſalibus recedere poteſt (§. 375.); *quæ bina ſponſalia celebravit, eandem cogere nequit ad matrimonium ſecum ineundum.*

Diſpar adeo eſt ratio perſonæ, quæ bina ſponſalia celebravit, & alterius, in cujus præjudicium ea celebrata fuerunt. Hujus jus integrum eſt, quod ex ſponſalibus acquiſivit: ſed jus illius, quod acquiſiverat, factum jam eſt dependens ab arbitrio alterius. Illa obligata manet ad matrimonium ineundum, hujus vero obligatio extincta eſt, ut jam ipſi liberum ſit, utrum matrimonium inire velit, nec ne. Injuria, quam facit perſonæ ſibi deſponſatæ primum, quæ bina ſponſalia celebravit, hanc illa facit inferiorem, cum antea eſſent æquales (§. 78. *part. I. Jur. nat. &* §. 370. *h.*). Quod hic de binis ſponſalibus dicitur, valet etiam mutatis mutandis de paciſcentibus, quorum unus invito altero a pacto recedit.

§. 377.

Effectus copulæ carnalis perſonarum deſponſatarum.

Si perſonæ deſponſatæ in copulam carnalem conſentiunt, naturaliter matrimonium contraxiſſe & conſummaſſe intelliguntur. Perſonæ enim deſponſatæ ſibi invicem obligantur ad matrimonium ineundum (§. 370.), conſequenter etiam conſummandum. Quamobrem cum matrimonium perficiatur mutuo conſenſu & per copulam carnalem conſummetur (§. 367.); dum in hanc conſentiunt, matrimonium perficere ac conſum-

part. 3. Jur. nat.). Quamobrem cum jus tertii hic nullum adſit, perſona quoque deſponſata, in cujus præjudicium alia ſponſalia fuerunt celebrata, jus ſuum remittere poteſt. Enimvero quamprimum jus tuum remittis, debitor ab obligatione ſua liberatur (§. 97. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem perſona tibi deſponſata ab obligatione matrimonium tecum ineundi liberatur, ſi jus tuum remittis. Nihil itaque amplius cum obſtet, quo minus cum alia perſona ſponſalia celebrare poſſit; ſponſalia poſteriora utique valida fiunt, quamprimum jus tuum remittis.

Nimirum jus tuum ex ſponſalibus prioribus acquiſitum unice obſtat, quo minus poſteriora valida ſint. Hoc igitur obſtaculo remoto, valida utique eſſe debent. Sane ſi quis velit, ut poſteriora ſponſalia valida ſint, obſtaculum iſtud removere tenetur, impetrando ſcilicet remiſſionem juris a perſona jam antea ſibi deſponſata, quocunque tandem modo eandem ipſi perſuadeat. Invitæ enim jus auferri nequit (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*).

§. 375.

Quando ob bina ſponſalia a prioribus recedere liceat.

Si bina ſponſalia fuerint celebrata, perſona deſponſata, in cujus præjudicium fuerunt celebrata, a ſponſalibus recedere poteſt. Sponſalia enim pactum ſunt, quod mutuas præſtationes continet (§. 369.). Quando vero perſona deſponſata adhuc alia ſponſalia celebrat, ipſo facto declarat, quod præſtare nolit, ad quod præſtandum per priora ſponſalia ſeſe obligaverat (§. *cit.*). Aſt ſi pacta mutuas præſtationes contineant, & unus paciſcentium præſtare nolit, quod debet, nec alter ad præſtandum tenetur, quod ipſe debet, conſequenter a pacto recedere licet, ſi alter recedit (§. 827. *part. 3. Jur. nat.*). Quodſi itaque bina ſponſalia fuerint celebrata, perſona deſponſata, in cujus præjudicium fuerunt celebrata, a ſponſalibus recedere poteſt.

Differt

Differt hæc propoſitio a præcedente. Neque enim hic remittitur jus, quod perſonæ invitæ auferri nequit, quemadmodum in propoſitione præcedente; ſed facto alterius, quæ jus ipſius violat, eidem acquiritur jus de jure alterius pro arbitrio ſuo ſtatuendi, conſequenter pactum parte altera etiam invita diſſolvendi.

§. 376.

An perſona, cum qua bina ſponſalia celebrata, cogi poſſit ad matrimonium ineundum.

Quoniam *perſona deſponſata*, in cujus præjudicium bina ſponſalia fuerunt celebrata, a ſponſalibus recedere poteſt (§. 375.); *quæ bina ſponſalia celebravit, eandem cogere nequit ad priora ſponſalia matrimonium ſecum ineundum.*

Diſpar adeo eſt ratio perſonæ, quæ bina ſponſalia celebravit, & alterius, in cujus præjudicium ea celebrata fuerunt. Hujus jus integrum eſt, quod ex ſponſalibus acquiſivit: ſed jus illius, quod acquiſiverat, factum jam eſt dependens ab arbitrio alterius. Illa obligata manet ad matrimonium ineundum, hujus vero obligatio extincta eſt, ut jam ipſi liberum ſit, utrum matrimonium inire velit, nec ne. Injuria, quam facit perſonæ ſibi deſponſatæ primum, quæ bina ſponſalia celebravit, hanc illa facit inferiorem, cum antea eſſent æquales (§. 78. *part. 1. Jur. nat. &* §. 370. *h.*). Quod hic de binis ſponſalibus dicitur, valet etiam mutatis mutandis de paciſcentibus, quorum unus invito altero a pacto recedit.

§. 377.

Effectus copulæ carnalis perſonarum deſponſatarum.

Si perſonæ deſponſatæ in copulam carnalem conſentiunt, naturaliter matrimonium contraxiſſe & conſummaſſe intelliguntur. Perſonæ enim deſponſatæ ſibi invicem obligantur ad matrimonium ineundum (§. 370.), conſequenter etiam conſumandum. Quamobrem cum matrimonium perficiatur mutuo conſenſu & per copulam carnalem conſummetur (§. 367.); dum in hanc conſentiunt, matrimonium perficere ac conſum-

ſummare velle intelliguntur. Facta igitur copula carnali naturaliter matrimonium contraxiſſe ac conſummaſſe cenſentur.

Supponimus in copulam carnalem pure conſentiri, non in diem, nec ſub conditione, quæ eam adhuc ſuſpendit, conſequenter copulam carnalem utriusque perſonæ deſponſatæ conſenſu ad ſponſalia accedere. Si perſonæ ſibi mutuo fuerint deſponſatæ, ut perficiatur matrimonium, naturaliter nil amplius requiritur, quam ut utraque declaret, ſe nunc matrimonium perficere velle; perfectum conſummetur, copula carnalis accedere debet (§. 367.). Conſenſus ideo in copulam carnalem continet conſenſum in matrimonium jam perficiendum, conſequenter ex copula carnali perſonarum ſibi mutuo deſponſatarum recte infertur matrimonii perfecti conſummatio. Fraudem faceret virgini (§. 147. *part 5. Jur. nat.*), qui ſponſalia cum eadem celebraret eo animo ut ſub hoc prætextu eandem virginitate orbare (§. 347.) & pudicitiam ejus violare poſſet (§. 345.): quæ cum a ſponſalibus procul abeſſe debear (§. 149. *part. 5. Jur. nat.*), conſenſum perſonarum deſponſatarum in copulam carnalem aliter interpretari non licet, quam quomodo mutuæ ipſarum obligationi convenit.

§. 378.

De matrimonio perſona deſponſata cum alia initio.

Si perſona deſponſata cum alia matrimonium actu contrahit ac conſummat; matrimonium ſubſiſtit, parti tamen læſa tenetur ad id, quod intereſt. Quoniam enim ſponſalia tantummodo continent promiſſionem de matrimonio ineundo (§. 369.), conſequenter de jure in corpus ſuum in alteram perſonam transferendo (§. 306.); perſona deſponſata jus, quod adhuc habet, in aliam transferre poteſt, conſequenter matrimonium cum ea valide contrahit contractumque conſummat. Matrimonium itaque perſonæ deſponſatæ cum alia actu contractum ac conſummatum ſubſiſtit. *Quod erat unum.*

Enimvero perſona deſponſata alteri, cui deſponſata eſt, ad matrimonium cum ea ineundum obligatur (§. 370.), conſequen-

ſequenter ſi cum alia matrimonium actu contrahit & conſummat obligationi ſuæ non ſatisfacit. Quodſi vero quis damnum quoddam incurrit, vel lucrum ejus ceſſat, propterea quod obligationi tuæ non ſatisfeciſti, ad id quod intereſt teneris (§. 629. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem perſona etiam deſponſata tenetur parti læſæ ad id, quod intereſt, ſi matrimonium actu contrahit & conſummat cum alia. *Quod erat alterum.*

Non diffiteor, difficulter determinari id, quod intereſt, matrimonium cum parta læſa non fuiſſe contractum. Non tamen propterea ceſſat ejus præſtatio, cum in ſtatu naturali de eo tranſigi (§. 879. *part. 5. Jur. nat.*), vel id mediatorum (§. 923. *part. 5 Jur. nat.*), aut arbitrorum opera definiri poſſit (§. 945. *part. 5. Jur. nat.*), vel etiam ſorti committi ejus determinatio (§. 296. *part. 5. Jur. nat.*). In ſtatu civili arbitrio judicis committitur.

§. 379.

Quoniam matrimonium perſonæ deſponſatæ cum alia actu contractum ac conſummatum ſubſiſtit, parti tamen læſæ præſtandum eſt id, quod intereſt (§. 378.), copula autem carnali ad ſponſalia accedente matrimonium actu contrahitur & conſummatur (§. 377.); *ſi ad ſponſalia poſteriora accedat copula carnalis, priora diſſolvuntur, parti tamen læſa qua bina ſponſalia celebravit præſtare tenetur id, quod intereſt.* *De copula carnali ad poſteriora ſponſalia accedente.*

Brevitatis cauſa jam non diſtinguo caſus, utrum poſteriora ſponſalia celebrentur cum ſciente, an cum ignorante. Facile enim patet, ſi cum ſciente celebrentur, hanc quoque injuriam facere perſonæ, cum qua priora fuerunt contracta (§. 859. *part. 1. Jur. nat.*), conſequenter huic tanquam parti læſæ naturaliter competere jus illam puniendi (§. 549. *part. 2. Jur. nat.*).

§. 380.

Si error dat cauſam ſponſalibus, ea valida non ſunt. Sponſalia *De ſponſalibus errantis.*

ſalia enim pactum ſunt (§. 369.). Quamobrem cum promiſſio, conſequenter & pactum (§. 800. *part. 3. Jur. nat.*) validum non ſit, ſi error eidem cauſam det (§. 569. *part. 3. Jur. nat.*); nec valida ſunt ſponſalia, ſi error det cauſam iisdem.

Nimirum ſi error det cauſam ſponſalibus, ea unice contrahuntur ob id, in quo erratur, nec niſi hoc ſuppoſitum fuiſſet, ea contraxiſſet errans (§. 504. *part. 2. Jur. nat.*).

§. 381.

De ſponſa ſtuprata & ſponſo ſtupratore.

Quoniam error dat cauſam ſponſalibus, ſi quis putat fœminam ſibi deſponſatam eſſe virginem, cum non ſit, vel eſſe pudicam, cum tamen ſe ſtuprari patiatur ab alio, antequam matrimonium perficiatur (§. 504. *part. 3. Jur. nat.*), ſponſalia vero valida non ſunt, ſi error det cauſam iisdem (§. 380.); *ſi quis virginem eſſe putat, cum qua ſponſalia celebrat, quæ non eſt, aut ſi ſponſa ſe ab alio ſtuprari patitur, antequam matrimonium perficiatur & conſummetur, ſponſalia valida non ſunt,* conſequenter *in utroque caſu qui ſponſalia celebravit, matrimonium inire cum fœmina ſibi deſponſata non tenetur* (§. 370.). Facile patet, *nec virginem ac viduam nubere teneri ſtupratori, quem talem non eſſe putabat, vel pudicum præſumebat.*

Nulla ſane eſt ratio, cur mas jure potior eſſe debeat, quam fœmina, cum utrobique eadem ſit ratio, cur ſponſalia non ſubſiſtant, ſcilicet quia error eadem vitiat. Quælibet fœmina, quæ marito conjuncta nondum fuit, virgo præſumitur, donec contrarium probetur, quælibet etiam præſumitur pudica. Qui itaque ſponſalia cum fœmina celebrat, is putat eſſe virginem, quæ non eſt, & pudicam, quam talem non eſſe ſtuprum probat poſt ſponſalia commiſſum, conſequenter errat (§. 623. *Log.*). Similiter quilibet non præſumitur ſtuprator, aut impudicus, quamdiu hoc probatum non fuerit. Atque ideo patet, eodem modo errare fœminam, quæ cum mare ſponſalia celebrat, quem ſtupratorem eſſe, vel impudicum poſtea intelligit.

§. 382.

§. 382.

Quia error non dedit cauſam ſponſalibus, *ſi quis uxorem ducere velit fœminam, quam fuiſſe ſtupratam ignorabat, cum ſponſalia celebraret, vel quæ poſt ſponſalia ab alio ſe ſtuprari patitur* (§. 504. *part. 3. Jur. nat.*), ſublata ratione, cur *ſponſalia* invalida ſint (§. 381.), *valida manent, vel ex poſt facto valida efficiuntur.* Et *idem* eodem modo *intelligitur de mare, qui ante vel poſt ſponſalia virginem, vel viduam ſtupravit.* *Idem porro expenditur.*

Nec eſt, quod excipias, non neceſſario ſequi, ut, qui poſt ſponſalia comperit, fœminam, cum qua ea celebravit, non eſſe virginem, eadem etiam celebraſſet, ſi antea ſciviſſet. Error enim tantummodo tollit jus fœminæ, ne marem cogere poſſit ad matrimonium ineundum; non vero marem obligat ad non ineundum. Qui enim agnito errore pactum adhuc ſervare vult, ei liberum eſt ut ſervet, & quia pactum ratihabet, a quo recedere poterat, ſeu quod adimplere non tenebatur, eo ipſo id efficit validum. Quodſi recedere velit, quemadmodum poterat, ſe autem perſuadere patitur, ne faciat; ſponſalia cum non virgine redintegrat, conſequenter ſi vel maxime error ſponſalibus ab initio cauſam dediſſet, non tamen dat redintegratis. Pendet primum a voluntate errantis, utrum non obſtante errore pactum ſervare velit, nec ne.

§. 383.

Sponſalia diſſolvuntur mutuo diſſenſu. Sponſalia enim pactum ſunt (§. 369.). Quoniam itaque pacta diſſolvuntur mutuo diſſenſu (§. 840. *part. 3. Jur. nat.*; ſponſalia quoque mutuo diſſenſu diſſolvi poſſunt. *Quomodo ſponſalia diſſolvantur.*

Jus pariter canonicum ac civile ſequitur Jus naturæ. Juris itaque mere poſitivi eſt, quod apud Proteſtantes mutuo diſſenſu diſſolvi ſponſalia prohibeantur, cujus prohibitionis rationes adducit *Carpzovius* in Jurisprud. Conſiſt. lib. 2. tit. 10. def. 173. quas trutinare velle a præſenti inſtituto alienum eſt. Natura-

Digitized by Google

liter non quæritur, quænam vel quales ſint diſſenſus rationes, hæ enim minime attenduntur, quemadmodum nec quæritur, quænam ſint conſenſus rationes, dum ſponſalia contrahuntur. Vi enim libertatis naturalis permittendum eſt unicuique, ut faciat quid velit, quamdiu nil facit contra jus tertii: quale nihil committitur, dum mutuo diſſenſu ſponſalia diſſolvuntur.

§. 384.

Sponſaliorum diſſolutio ob impotentiam generandi.

Sponſalia diſſolvuntur, ſi impotentia generandi ſuperveniat: ſi vero per errorem cum impotente contrahuntur, ſtatim invalida ſunt. Etenim ſponſalia ſunt pactum de matrimonio ineundo (§. 369.). Quamobrem cum matrimonium contrahere nequeant, qui potentia generandi deſtituuntur (§. 272.), ſi celebratis ſponſalibus impotentia generandi ſuperveniat, ſponſalia diſſolvantur neceſſe eſt. *Quod erat unum.*

Quoniam matrimonium contrahere nequit, qui potentia generandi deſtituitur (§. 272.), ſponſalia vero ſunt pactum de matrimonio ineundo (§. 369.); cum impotente ſponſalia celebrari nequeunt. Quodſi ergo per errorem cum eodem contrahantur, ſtatim invalida ſunt. *Quod erat alterum.*

Facile patet, etſi difficillimum videatur de impotentia generandi judicare, antequam matrimonium conſummetur, dari tamen caſus, in quibus impotentia ſatis manifeſta eſt, veluti ſi quis caſu jacturam faciat teſticulorum. In fœminis exemplo eſſe poteſt prolapſus uteri, ſeu procidentia, conceptionem impediens, de qua vide *Sennertum* Med. pract. lib. 4. part. 1. ſect. 2. c. 16. f. m. 652. a. Huc etiam referri poteſt caſus ex epiſtolis medicis *Horſtii* ſect. 19. de meatu pudendi per curationem vulneris clauſo, quod ſibi inflixerat fœmina quædam ludens, ligno ex improviſo in pudenda impacto.

§. 385.

De furore ſuperveni-

Sponſalia diſſolvuntur ob furorem ſupervenientem, & ob morbos contagioſos ac graviores non ſanabiles. Etenim matrimonium

tum initur ſobolis procreandæ ac educandæ gratia (§. 270.), & uterque parens ad ſobolem ſuam educandum obligatur (§. 263.). Quoniam itaque furioſus non aptus eſt ad finem matrimonii conſequendum, quemadmodum ex ſola furoris notione facile patet; cum furioſo matrimonium contrahi nequit. Quamobrem cum ſponſalia ſint promiſſio ac repromiſſio matrimonii ineundi (§. 369. *h.* & §. 788. *part. 3. Jur. nat.*); ob furorem ſupervenientem ſponſalia diſſolvuntur (§. 836. *part. 3. Jur. nat.* & §. 370. *h.*). *Quod erat primum.* *ente & morbis contagioſis.*

Si pars una morbo contagioſo laboret, periculum eſt, ne altera eodem inficiatur. Quamobrem cum quilibet morbos evitare debeat, quantum in poteſtate ſua eſt (§. 394. *part. 1. Jur. nat.*), ſponſalia vero obligent ad matrimonium ineundum (§. 370.); obligatio naturalis & ex ſponſalibus contracta colliduntur (§. 206. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Enimvero cum obligatio naturalis ſit prorſus immutabilis (§. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*), contracta vero per pactum a voluntate contrahentium pendeat; naturalis contractam vincit (§. 208. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Perſona igitur ſana non tenetur contrahere matrimonium cum perſona, quæ morbo contagioſo laborat, conſequenter ſponſalia ob morbum contagioſum diſſolvuntur. *Quod erat ſecundum.*

Quodſi denique perſona una morbo graviori inſanabili, veluti epilepſia, laboret; cum nemo præſumatur matrimonium inire velle cum perſona morbo graviori inſanabili laborante, ſponſalia non intelliguntur contracta niſi ſub tacita hac conditione, ſi perſona iſta, cum qua contracta ſunt, ſit ſana, aut, antequam matrimonium perficiatur ac conſummatur, non incidat in morbum graviorem inſanabilem, veluti in epilepſiam, conſequenter contracta cenſentur ſub conditione negativa (§. 489. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem cum conditio negativa non exiſtat, ſi perſona, cum

qua ſponſalia celebrata, morbo graviori inſanabili laboret; vel, antequam matrimonium conſummetur, in eundem incidat (§. 490. *part. 3. Jur. nat.*), promiſſio autem pro non facta habenda, quamprimum certum eſt deficere conditionem (§. 534. *part. 3. Jur. nat.*); ſi perſona una morbo graviori inſanabili laboret ſponſalia diſſolvuntur (§. 836. *part. 3. Jur. nat.*). *Quod erat tertium.*

Naturaliter ſponſalia non differunt a pactis aliis. Quæ igitur de omni pacto in genere valent, ad ſponſalia quoque recte applicantur. Hic vero quæritur, quid circa ſponſalia juris naturalis ſit & cum omnis obligatio in ſponſalibus naſcatur ex promiſſo (§. 393. *part. 3. Jur. nat.*); nemo ex iis alteri parti ulterius obligatur, quam ſeſe eidem obligare voluiſſe intelligitur.

§. 386.

Principium generale de diſſolutione involuntaria ſponſaliorum.

In genere ſi caſus contingit, qui ſi tempore ſponſaliorum adfuiſſet, pars alterutra in ſponſalia non conſenſiſſet; ſponſalia diſſolvuntur. Quodſi enim caſus contingit, qui tempore ſponſaliorum adfuiſſet, pars alterutra in ſponſalia non conſenſiſſet, ſtatus rerum præſens continetur in ratione ſufficiente promiſſionis (§. 56. *Ontol.*). Enimvero ſi ſtatus rerum præſens continetur in ratione ſufficiente promiſſionis, promiſſa in ſe habent tacitam conditionem, ſi res maneant, quo ſunt loco (§. 534. *part. 6. Jur. nat.*). Quamobrem ſponſalia, quæ ſunt promiſſio matrimonii incundi (§. 369.), tacitam hanc habent conditionem, ſi caſus non contingat, qui ſi jam adeſſet, ſponſalia non contracta fuiſſent. Patet igitur porro, ut in demonſtratione partis tertiæ propoſitionis præcedentis, ſponſalia diſſolvi, ſi caſus quidam contingat, qui ſi tempore ſponſaliorum adfuiſſet, pars alterutra in ſponſalia non conſenſiſſet.

Principium hoc generale dudum agnoverunt Canoniſtæ. In Jure

Jure autem naturæ, ne minimum quidem difficultatis habet, quod objici poſſit. Ceterum ex eodem per modum corollariorum deduci poſſunt multæ rationes particulares, cur ſponſalia diſſolvantur, immo ex eodem inferri poterant ea, quæ in propoſitione præcedente demonſtrata ſunt. Sed demus etiam exemplum aliud. Quæritur, an inimicitia implacabilis ſponſalia diſſolvat? Nemo non videt, ſi inimicitia implacabilis, quæ ſupervenit, tempore ſponſaliorum adfuiſſet, perſonam offenſam in ſponſalia non conſenſuram fuiſſe. Vi igitur propoſitionis præſentis ſponſalia per eam diſſolvuntur. Quamvis vero principium generale ſufficiat ad diſſolutionem ſponſaliorum demonſtrandam; non tamen propterea inconſultum eſt, in caſibus particularibus animum quoque attendere ad rationes particulares, quæ vel exercitio officiorum, quemadmodum in parte ſecunda propoſitionis præcedentis, vel fini matrimonii contrariantur, ſicuti in illius parte prima. Rationes enim particulares magis nos trahunt ad aſſenſum generalibus, conſequenter nos fortius convincunt. Quamvis itaque brevitatis cauſa in demonſtratione generali acquieſcamus; abſit tamen ut quis exiſtimet, nos propterea demonſtrationes particulares rejicere. In rebus moralibus, ubi aſſenſus influere debet in voluntatis ac noluntatis determinationem, quo is fortior, eo melior.

§. 387.

Quibus verbis ſponſalia contrahantur.

Naturaliter ſponſalia contrahi nequeunt niſi per verba futuri temporis; verbis autem præſentis temporis perſonæ nondum deſponſatæ matrimonium ſtatim contrahunt. Etenim cum ſponſalia ſint pactum de matrimonio ineundo (§. 369.), qui ſponſalia contrahere vult promittere tenetur, quod fœminam, cum qua paciſcitur, ſit uxorem ducturus, hac repromittente, quod eidem nubere velit, ſeu nuptura ſit (§. 788. *part. 3. Jur. nat.*). Patet itaque naturaliter ſponſalia contrahi non poſſe niſi per verba futuri temporis. *Quod erat unum.*

Enim-

Enimvero ſi quis verbis præſentis temporis declarat animum fœminam, cum qua paciſcitur, ducendi in uxorem, & hæc viciſſim animum eidem nubendi, cum naturaliter matrimonium ſtatim perfectum ſit, quando mutuum in idem conſenſum ſibi invicem declarant perſonæ contrahentes (§. 367.), perſonæ nondum deſponſatæ matrimonium ſtatim contrahunt. *Quod erat alterum.*

Nimirum ſi quis dicat: promitto, quod ducam te in uxorem, is ſponſalia contrahit, quippe quæ ſunt promiſſio & repromiſſio futuri matrimonii (§. 369. *b.* & §. 788. *part. 3. Jur. nat.*): ſi vero dicat: Duco te in uxorem, matrimonium contrahit. In priori enim caſu animum declarat de futuro, ſcilicet quod matrimonium cum ea contrahere velit; in poſteriori autem de præſenti, ſcilicet quod matrimonium contractum eſſe debeat. Non abhorrent hæc a Jure Romano, quippe in quo ſponſalia dicuntur promiſſio & repromiſſio futurarum nuptiarum, quæ ideo nonniſi verbis futuri temporis contrahi poſſunt.

§. 388.

An nuptias præcedere debeant.

Quoniam naturaliter ſponſalia contrahi nequeunt niſi per verba futuri temporis, verbis autem præſentis temporis matrimonium ſtatim contrahitur (§. 387.), nihil autem obſtat in ſtatu naturali, quo minus perſonæ nondum deſponſatæ conſenſum ſuum in matrimonium verbis præſentis temporis ſibi invicem declarent, immo ad hanc declarationem copula carnalis, per quam mutuo conſenſu perfectum conſummatur (§. 367.), ſtatim accedere poteſt (§. 368.); *naturaliter opus non eſt ut contractum matrimonii præcedant ſponſalia.*

Cur vero in ſtatu civili præcedere debeant, ſuo demum loco conſtabit.

§. 389.

§. 389.

De ſponſalibus de præſenti & de futuro.

In Jure Canonico ſponſalia de præſenti diſtinguuntur a ſponſalibus de futuro. Dicuntur nimirum *ſponſalia de præſenti*, quæ contrahuntur verbis præſentis temporis: *ſponſalia* vero *de futuro*, quæ contrahuntur verbis futuri temporis. Quoniam naturaliter ſponſalia contrahi nequeunt, niſi verbis futuri temporis, ſi vero verbis præſentis temporis perſonæ nondum deſponſatæ conſenſum ſuum ſibi invicem declarent, matrimonium ſtatim contrahitur (§. 387.); *jure mere naturali nulla dantur ſponſalia de præſenti, ſed quæ ita dicuntur, matrimonium ſunt.*

Hinc & Canoniſtæ ſponſalia de præſenti matrimonio æquiparant, etſi vi legis poſitivæ pro matrimonio contracto haberi nequeant, nec matrimonium per copulam carnalem, antequam hoc fiat, conſummari poſſit. Jure civili non dantur ſponſalia niſi de futuro (*not.* §. 387.). Enimvero antequam conſtet, quamnam differentiam introducat Jus civile ob rationes a ſtatu civili deſumtas; quid ſentiendum ſit de iſta diſtinctione, non dici poteſt.

§. 390.

An ſponſalia inter abſentes contrahi poſſint.

Sponſalia contrahi poſſunt inter abſentes. Sponſalia enim pactum ſunt de matrimonio ineundo (§. 369.), conſequenter promiſſionem & repromiſſionem futuri matrimonii continent (§. 788 *part. 3. Jur. nat.*). Enimvero promiſſiones validæ ſunt, ſi quis abſenti in literis quid promittit & hic promiſſum acceptet (§. 711. *part. 3. Jur. nat.*). Valida igitur etiam ſunt ſponſalia, quæ inter abſentes per literas contrahuntur. Et quoniam perinde eſt, ſive per epiſtolam, ſive per internuncium quendam, qui mandatum promittendi a te habet, aliquid promittas; eodem modo patet, valida quoque eſſe ſponſalia, quæ per internuncium celebrantur.

Quamobrem evidens eſt, ſponſalia quoque contrahi poſſe inter abſentes.

Sponſalia non requirunt, ut perficiantur, niſi declarationem mutuam conſenſus (§. 369.). Ecquis vero eſt, qui ignoret, non minus per epiſtolam aut internuncium, quam viva voce conſenſum declarari poſſe. Quoniam vero inter abſentes ſponſalia aliter contrahi nequeunt, niſi vel per epiſtolam, vel internuncium; de ſponſalibus inter abſentes contrahendis eadem valent, quæ in parte tertia de promiſſione abſenti facta demonſtrata ſunt.

§. 391.

Quinam ſponſalia contrahere nequeant.

Qui matrimonium inire non poſſunt, nec ſponſalia contrahere poſſunt. Qui enim ſponſalia contrahere volunt, ſibi invicem promittere debent, quod matrimonium inire velint (§. 369.). Quamobrem cum nemo promittere, conſequenter ad faciendum alteri ſeſe obligare, poſſit (§. 363. *part. 3. Jur. nat.*), quod facere nequit; qui matrimonium inire non poſſunt, nec ſponſalia contrahere poſſunt.

Iſtiusmodi itaque ſponſalia ſtatim nulla ſunt, cum obligationem ad matrimonium ineundum, qui effectus ſponſaliorum eſt (§. 370.), producere nequeant. Dubium oriri poterat circa ſponſalia impuberum. Quamvis enim impuberes matrimonium contrahere nequeant, quamdiu impuberes ſunt (§. 274.), puberes tamen facti poſſunt, conſequenter cum ſponſalia etiam contrahi poſſint in diem (§. 370.), nil obſtare videtur impuberibus, quo minus ſponſalia contrahant, etſi demum puberes facti matrimonium inire poſſint. De impuberum itaque deſponſatione addenda eſt propoſitio ſequens.

§. 392.

De deſponſatione impuberum.

Quoniam ſponſalia contrahere non poſſunt, qui matrimonium inire nequeunt (§. 391.), impuberes autem matrimonium inire nequeunt, quamdiu impuberes manent (§. 370.);

Digitized by Google

370.); *impuberes* quoque *ſponſalia pure inire nequeunt*, ſcilicet *ut matrimonium ſtatim ſeu durante pubertate ineatur.* Quoniam vero impuberes, quando ſponſalia contrahunt, promittunt, quod nunc non eſt in poteſtate ipſorum, aliquando tamen eſſe poterit, iſtiusmodi autem promiſſio fit ſub tacita hac conditione, ſi res in poteſtatem venerit (§. 527. *part. 3. Jur. nat.*); *ſponſalia impuberum, modo intelligant, quod promittunt*, cum in rem ſibi ignotam vel non ſatis intellectam nemo conſentire poſſe intelligatur (§. 658. *part. 1. Phil. pract. univ.*), *contracta cenſentur ſub tacita hac conditione, quod matrimonium inire velint, quando ad pubertatem pervenerint.*

Quoniam judicium cum ætate demum matureſcit, & matrimonium cum perſona quadam inire ſit res maxime ardua, quod utrumque experientia obvia confirmat; conſultius omnino eſt, ut a ſponſalibus abſtineant impuberes, nec ea contrahant, niſi ubi puberes fuerint facti. Accedit, quod voluntas hominum ſit ambulatoria, nec quod hodie placet, cras æque placeat. Cum talia perpendere prudentiæ ſit (§. 257. *part. 1. Jur. nat.*), ad quam lege naturali obligamur (§. 258. *part. 1. Jur. nat.*); lex naturæ omnino probat, ut deſponſatio differatur, donec ad pubertatem quis pervenerit. Qui jura poſitiva de impuberum deſponſatione accuratius examinat, haud difficulter perſpiciet, legislatores non minus animum attendiſſe ad ea, quæ in propoſitione præſente enunciantur, quam ad hæc, quæ ad eandem annotantur: id quod apertius docere noſtri jam inſtituti non eſt.

§. 393.

Arrhæ ſponſalitiæ dicuntur arrhæ, quas ſponſus ſponſæ & ſponſa ſponſo dat: *Munera* autem *ſponſalitia* ſunt dona, quæ perſona deſponſata una alteri dat ad declarandum amorem ſuum (§. 116. *part. 4. Jur. nat.*). *De arrhis & muneribus ſponſalitiis.*

Differunt arrhæ & munera ſponſalitia fine. Illæ enim dantur

tur ſponſaliorum probandorum & confirmandorum gratia (§. 987. *part. 4. Jur. nat.*); hæc autem, quemadmodum ipſa definitio loquitur, amoris declarandi cauſa.

§. 394.

An arrhæ datio ad ſponſalia contrahenda requiratur. Quoniam arrhæ datio, ſi ad contractum accedit, per ſe nihil in eodem immutat (§. 990. *part. 4. Jur. nat.*), in ſponſalibus vero obligatio naſcitur ex promiſſione mutua perſonarum ea contrahentium (§. 369. *h.* & §. 393. *part. 3. Jur. nat.*); *ſponſalia ſine arrhæ datione valida ſunt.*

Moribus itaque introductum, ut arrhæ dentur ſponſalitiæ, & per dationem annuli perficiatur contractus, cum arrhæ in pecunia vel re quacunque alia conſiſtere poſſint (§. 987. *part. 4. Jur. nat.*), ſi quidem in dationem conſentiunt ſponſalia contracturi. Et propter hanc aliasque ſolennitates admittendum eſt, quod dicunt JCti, ſponſalia eſſe juris civilis, tum etiam quod jure civili ſponſalia matrimonium præcedere neceſſario debeant, cum naturaliter matrimonium ſtatim contrahi & conſummari poſſit (§. 367.). Sunt itaque ſponſalia juris civilis quoad neceſſitatem, & quoad ſolennitates, ad quas etiam refertur convivium ſponſalitium.

§. 395.

An munera ſponſalitia ſint licita. Quia munera ſponſalitia dantur ad declarandum amorem ſuum (§. 393.), donationes autem amoris declarandi cauſa facta legi naturæ conveniunt (§. 117. *part. 4. Jur. nat.*); *munera* quoque *ſponſalitia naturaliter licita ſunt.*

Cum munera ſponſalitia dentur poſt ſponſalia contracta, per ſe patet, quod ad ſponſalia ipſa nihil conferant, conſequenter adeſſe & abeſſe poſſint ſalvis ſponſalibus. Nulla eſt neceſſitas, ut amor declaretur munerum datione, cum aliis adhuc modis ſignificari poſſit, ſi vel maxime e re videatur, ut perſona una deſponſata alteram reddat amoris ſui certiorem.

§. 396.

Digitized by Google

§. 396.

De probatione ſponſaliorum per arrhas.

Quoniam arrhæ dantur contractus probandi gratia (§. 987. *part. 4. Jur. nat.*), arrhæ autem ſponſalitiæ arrhæ ſunt (§. 393.); *per arrhas ſponſalitias probari poteſt ſponſalitia fuiſſe contracta.*

Arrham nimirum ſibi dari petit, qui vult certus eſſe, quod alter ſerio contraxerit & habeat animum contractum adimplendi. Unde qui arrham dat ſponſalitiam, alterum certum facere vult, quod non modo habeat animum matrimonium ineundi ac conſummandi in præſenti, verum etiam quod in eodem conſtanter ſit perſeveraturus. Quamobrem arrha ſufficienter probat ſponſalia fuiſſe ſerio contracta.

§. 397.

De modo, ſub quo dantur arrhæ.

De modo, ſub quo dantur arrhæ ſponſalitiæ, convenire licet ſponſo ac ſponſæ, quomodo viſum fuerit. Quoniam arrhæ datio contractus eſt (§. 987. *part. 4. Jur. nat.*), a voluntate autem dantis pendet, quodnam jus ad arrham vel in eadem & quo modo idem in accipientem transferre velit (§. 11. 12. *part. 3. Jur. nat.*); de modo, ſub quo dantur arrhæ ſponſalitiæ, convenire licet ſponſo ac ſponſæ, quomodo viſum fuerit.

Contrahentibus legem dare licet contractui, quam voluerint, prouti ex doctrina contractuum abunde patet. Quamobrem cum arrhæ datio contractus ſit (§. 987. *part. 4. Jur. nat.*); eidem quoque legem dare poſſunt contrahentes, quam voluerint. Cumque pactis ſit ſtandum (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*), conſequenter eo, quod conventum (§. 788. *part. 3. Jur. nat.*); arrhæ datio valebit, prouti conventa fuerit.

§. 398.

Quid valeat naturaliter, ſi de

Quoniam de modo, ſub quo dantur arrhæ ſponſalitiæ, convenire licet ſponſo ac ſponſæ, quomodo viſum fuerit (§. 397.),

arrhis nihil fuerit expreſſe conventum. 397.), ſponſus vero ac ſponſa tacite conſenſiſſe intelliguntur in id, quod moribus introductum, niſi expreſſe aliter convenerint, vel ex qualitate arrhæ contrarium præſumatur (§. 248. *part. 2. Jur. nat.*); *ſi de modo, ſub quo dantur arrhæ ſponſalitiæ, nihil expreſſe fuerit conventum, naturaliter ſtandum erit moribus, vel eo, quod ex ipſa qualitate arrhæ præſumitur.*

Ita moribus noſtris introductum eſt, ut ſponſus ſponſæ det annulum & contra, & in annulis reciproce transferatur dominium, quamvis non in omni caſu irrevocabiliter. Annulorum itaque dominium a dantibus in accipientes tranſiiſſe intelligitur. Enimvero ponamus ſponſum ſponſæ dare chirographum, ex quo debentur aliquot millia thalerorum; non videtur ſponſus in ſponſam dominium tranſtuliſſe, ut debitum iſtud tanquam ſuum exigere poſſit. Idem intelligitur, ſi res data, quæ fœminæ nullius uſus eſt.

§. 399.

Quando naturaliter in arrha dominium non transferatur. *Si arrha ſimpliciter detur, ut ſcilicet nihil certi de ea conveniatur, nec moribus quicquam fuerit introductum, nec ex qualitate arrhæ colligi poſſit, qua lege data fuerit; naturaliter dominium in datione non transfertur.* Etenim arrha datur probandi ac confirmandi contractus ſponſalitii cauſa (§. 396.), conſequenter opus non eſt, ut accipiens dominium in ea habeat. Quodſi ergo nihil certi de ea fuerit conventum, nec moribus quicquam introductum, in quod tacite conſenſiſſe ſponſus atque ſponſa intelligantur, neque etiam ex ipſa qualitate arrhæ colligi poſſit, qua lege data fuerit, nonniſi probandi ac confirmandi contractus ſponſalitii cauſa data intelligitur, & per conſequens dominium in datione non transfertur naturaliter.

Quodſi ergo quæſiveris, quodnam jus in arrhæ datione transferatur, cum arrhæ datio actus temerarius eſſe nequeat; ex ipſa definitione arrhæ patet (§. 987. *part. 4. Jur. nat.*), transferri jus arrham detinendi, donec matrimonium fuerit contractum

tractum & conſummatum, ut, ſi dans contractum ſponſalitium adimplere recuſet, per arrham probari poſſit ſponſalia revera fuiſſe contracta & ſponſum declaraſſe, quod ab hoc contractu recedere nolit.

§. 400.

Quando arrha matrimonio conſummato reſtituenda.

Quoniam *ſi arrha ſimpliciter detur, ut ſcilicet nihil certi de ea conveniatur, nec moribus quicquam fuerit introductum, nec ex qualitate arrhæ colligi poſſit, qua lege data fuerit,* naturaliter dominium in datione non transfertur (§. 399.), per arrham vero probatur, ſponſalia fuiſſe firmiter contracta (§. 396.), conſequenter *matrimonio* perfecto & conſummato uſus hic ceſſat; eodem *perfecto & conſummato arrha danti reſtituenda.*

Moribus itaque debetur, quod apud nos arrha ſponſalitia maneat accipientis matrimonio perfecto & conſummato, ac ideo detur annulus, quo uti poteſt accipiens. Quemadmodum vero naturaliter ſponſalia ſine arrhæ datione valida ſunt (§. 394.), etſi per eam firmentur (§. 987. *part. 4. Jur. nat.*), quatenus ſcilicet ſignum ſunt conſtantiæ voluntatis de matrimonio perficiendo & conſummando (§. 990. *part. 4. Jur. nat.*); ita etiam nil obſtat, quo minus contractu ſponſalitio adimpleto reſtituantur.

§. 401.

Quando arrha ſimul munus ſponſalitium eſt.

Si arrhæ ſponſalitiæ dominium transfertur, ea ſimul rationem muneris ſponſalitii habet. Etenim arrha qua talis non exigit dominii translationem (§. 987. *part. 4. Jur. nat. &* §. 394. *h.*). Quodſi ergo dominium transferatur, neceſſe eſt ut adſit aliqua ratio, cur transferatur. Quamobrem cum gratis detur (§. 18. *part. 4. Jur. nat.*), ac ideo donum ſit (§. 48. *part. 4. Jur. nat.*) dona vero dari poſſint ad ſignificandum amorem (§. 116. *part. 4. Jur. nat.*); facile patet, arrhæ dominium transferri ad ſignificandum amorem. Quoniam itaque donum ſponſæ a ſponſa & contra datum ad ſigni-

gnificandum amorem munus ſponſalitium eſt (§. 393.); ſi arrhæ ſponſalitiæ dominium transfertur, ea ſimul rationem muneris ſponſalitii habet.

Munera dari poſſunt reciproce, tumque dici nequit, quod non dentur gratis, cum munus unum conſiderari non poſſit tanquam pretium pro altero ſolutum. Quamobrem nec obſtat, quo minus arrhæ ſimul munera ſponſalitia eſſe poſſint, licet & a ſponſo ſponſæ & viciſſim a ſponſa ſponſo dentur. Et quamvis regulariter arrhæ dentur in ipſo deſponſationis actu, munera vero poſt deſponſationem; nil tamen obſtat, quo minus una cum arrhis dentur etiam munera, ac propterea una eademque res & arrhæ, & muneris ſponſalitii locum tueri poteſt.

§. 402.

Quanam res arrha dari poſſit.

Arrhæ ſponſalitiæ nomine dari poteſt res quæcunque. Etenim arrhæ ſponſalitiæ dantur, ut per eas probari poſſint ſponſalia firmiter contracta (§. 987. *part. 4. Jur. nat.* & §. 393. *h.*). Quoniam vero neceſſe non eſt, ut dominium in arrha transferatur (§. 399.), ad probandum vero ſponſalia firmiter contracta ſufficit, ut res quæcunque detur, ſive eadem uſum quendam præſtare poſſit accipienti, ſive nullum; ideo arrhæ ſponſalitiæ nomine dari poteſt res quæcunque.

Ita ſponſus ſponſæ arrhæ nomine dare poteſt enſem, vel baculum, aut veſtem quandam ſuam, vel chirographum. Nec hic attenditur, an res ſit multi, an exigui pretii. Probatio enim, cujus cauſa datur, eodem modo ſubſiſtit, modo conſtet, deſponſationis cauſa rem datam fuiſſe, qualiscunque tandem ea ſit & quantumcunque ſit ejus pretium.

§. 403.

Sub qua conditione dentur munera ſponſalitia.

Munera ſponſalitia dari intelliguntur ſub tacita conditione, ut reſtituantur, ſi matrimonium non conſummari contingat, niſi aliter conveniatur, vel aliunde contrarium appareat. Etenim perſona

ſona deſponſata obligatur alteri ad matrimonium perficiendum ac conſummandum (§. 370.), conſequenter patet, datorem hac ſpe fretum, matrimonium conſummatum iri, dare munera, nec daturum fuiſſe, ſi prævidere potuiſſet, matrimonium conſummatum non iri. Quamobrem facile ulterius patet, munera ſponſalitia dari ſub tacita hac conditione, ut reſtituantur, ſi quidem matrimonium non conſummari contingat. *Quod erat primum.*

Quoniam vero pactis, conſequenter eo, quod fuit conventum (§. 788. *part. 3. Jur. nat.*), ſtandum (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*); ſi ita conventum fuerit, ut maneant accipientis, veluti ſi dator expreſſe dicat, ſe non dare intuitu vel ſpe matrimonii conſummandi, ſed unice ad ſignificandum amorem ſuum de præſenti, aut quanti faciat perſonam ſibi deſponſatam, nulla quoque ratio eſt, cur ſint reſtituenda, ſiquidem matrimonium conſummari minime contingat. *Quod erat ſecundum.*

Perinde vero cum ſit, ſive expreſſe hoc declaret dator, ſe non dare ſpe matrimonii conſummandi, ſive aliunde hoc colligatur; nec hoc in caſu reſtituenda ſunt munera ſponſalitia, etiamſi matrimonium non conſummari contingat. *Quod erat tertium.*

Non eſt, quod excipias, difficillimum eſſe probatu, munus ſponſalitium non-fuiſſe datum ſpe matrimonii conſummandi, in caſu enim dubio data non præſumuntur niſi hac ſpe (§. 248. *part. 2. Jur. nat.*).

§. 404.

Naturaliter ſponſalia ſub pœna contrahere licet. Quando enim ſub pœna contrahuntur ſponſalia; ea contrahuntur ſub hac conditione, ut, ſi perſona alterutra promiſſo ſtare nolit, conſequenter inire matrimonium, alteri certi quid debeat, de quo *An ſponſalia ſub pœna contrahere liceat.*

quo convenitur (§. 606. *part. 3. Jur. nat.)*. Quamobrem cum unicuique liberum ſit, quantum ſe alteri obligare velit (§. 156. *part. 1. Jur. nat.*), nec aliquis ſibi alterum obligare poſſit ultra id, quod voluit, nec plus juris ab eo acquirere, quam is in ipſum transferre voluit (§. 382. *part. 3. Jur. nat.)*; naturaliter quoque ſponſalia ſub pœna contrahere licet.

Juris itaque mere poſitivi eſt, ſi ſponſalia ſub pœna contrahi prohibeantur.

§. 405.

De arrhis & muneribus ſponſalitiis in pœnam imputatis.

Quoniam naturaliter ſponſalia ſub pœna contrahere licet (§. 404.), ſub pœna autem contrahuntur ſponſalia, ſi ita conveniatur, ut, niſi matrimonium conſummetur, pars nocens perdat arrham & munera ſponſalitia, quæ vero ipſe accepit, ea reſtituere innocenti teneatur (§. 606. *part. 3. Jur. nat.*); *ſi matrimonium non conſummetur, & ita fuerit conventum, pars nocens arrham & munera ſponſalitia reſtituere tenetur, innocens vero, quæ ſponſaliorum nomine accepit, retinet.*

Hæc notanda ſunt, ut intelligatur, quid lege poſitiva recte conſtituatur. Quando ſub pœna contrahuntur ſponſalia, pœna contrahentium conſenſu definienda. Quodſi ergo placuerit, arrham & munera ſponſalitia in pœnam imputari; id valebit. Diximus in ſuperioribus (*not.* §. 378.), difficulter determinari id, quod intereſt, matrimonium cum parte læſa non fuiſſe contractum, quando id præſtandum. Præſtat igitur ſponſalia contrahi ſub pœna: tum enim conſtat, quid dari debeat (§. 611. *part. 3. Jur. nat.*), cum reus promittendi non amplius teneatur ad id, quod intereſt.

§. 406.

Effectus ſponſalio-

Si quis a ſponſalibus pœnalibus recedere vult, recedere licet; nec parti alteri ultra pœnam ad quicquam tenetur. Quando enim

nim ſponſalia ſub pœna contrahuntur, ita convenitur, ut, nisi matrimonium conſummetur, pars nocens pœnæ nomine quid dare debeat innocenti (§. 606. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem tacite in hoc conſentitur, ut, ſi pœnam det, recedere liceat (§. 658. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quodſi ergo quis a ſponſalibus pœnalibus recedere velit, recedere licet. *Quod erat unum.* ***rum pœnalium natura-lis.***

Enimuero quoniam promiſſario promiſſum pœnale acceptante reus promittendi non amplius tenetur ad id, quod intereſt (§. 611. *part. 3. Jur. nat.*), & ſponſalia contrahentes in hoc conſenſerunt, ut, ſi detur pœna, ab iis recedere liceat *per demonſtrata;* ſi quis a ſponſalibus pœnalibus recedere vult, ultra pœnam ad quicquam parti alteri non tenetur. *Quod erat alterum.*

Poſterius etiam oſtenditur hoc modo. Si ſponſalia pœnalia contrahuntur, in hoc conſentiunt contrahentes, ut, ſi pœna detur, ab iis recedere liceat *per demonſtrata.* Quamobrem cum nemo ſibi alterum obligare poſſit ultra voluntatem ſuam (§. 382. *part. 5. Jur. nat.*); qui a ſponſalibus pœnalibus diſcedit, parti alteri ultra pœnam ad nihil tenetur.

Quoniam paciſcentes legem contractui dare poſſunt, quam voluerint; libertatem a ſponſalibus recedendi reſtringi poſſe nemo non videt. Ita pœna tantummodo reſtringi poteſt ad eum caſum, quo ſponſalia culpa unius diſſolvuntur, veluti ſi perſona deſponſata cum alia matrimonium actu contraxerit, & conſummaverit (§. 378.), vel ad ſponſalia poſteriora copula carnalis acceſſerit (§. 379.), vel ſi ob ſtuprum ſolvantur ſponſalia (§. 381.), & quæ ſunt his gemina. In hoc itaque caſu a ſponſalibus recedere non licet, etiamſi pœnam quis dare velit, parte altera invita, cum huic per conſenſum in pœnam non ademtum fuerit jus exigendi, ut matrimonium ineatur, ſed reſervatum. Similiter ita conveniri poteſt, ut a ſponſalibus data pœna recedere liceat nonniſi intra certum tempus, quo

Digitized by Google

itaque elapſo pœna tantummodo reſtringitur ad eum caſum, quo ſponſalia culpa unius diſſolvuntur, ut ante. Immo etiam conveniri poteſt, ut ſponſalia elapſo termino non amplius ſint pœnalia, ſed ab eo ſine pœna contracta intelligantur.

§. 407.

De eo, quod reſtituendum, ſi ſponſalia mutuo diſſenſu diſſolvantur.

Si ſponſalia mutuo diſſenſu diſſolvantur, arrhæ & munera ſponſalitia utrinque ſunt reſtituenda, nec, ſi ſub pœna contracta, pœnæ nomine quid dandum, niſi expreſſe aliter fuerit conventum. Quando enim ſponſalia mutuo diſſenſu diſſolvuntur, perſonæ deſponſatæ inter ſe conveniunt, quod neutra ab altera exigere velit, quod ex pacto debebatur (§. 844. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem cum perinde eſſe debeat, ac ſi ſponſalia nunquam fuiſſent celebrata, ſi vero nulla celebrata fuiſſent, nec arrhæ, nec munera ſponſalitia data fuiſſent (§. 393.), nec etiam pœnæ nomine quicquam promiſſum fuiſſet (§. 404.); ideo ſi ſponſalia mutuo diſſenſu diſſolvantur, arrhæ ac munera ſponſalitia utrinque reſtituenda, nec, ſi ſub pœna contracta fuerint, pœnæ nomine quid dandum. *Quod erat primum & ſecundum.*

Enimvero cum fieri poſſit, ut pars una in diſſolutionem ſponſaliorum conſentire nolit, niſi certi quid ipſi detur, nemo autem gratis jus ſuum, quod remittere poteſt (§. 117. *part. 3. Jur. nat.* & §. 383. *h.*), remittere tenetur, naturaliter autem ad præſtandum intereſſe tenetur, qui obligationi ſuæ ſatisfacere non vult (§. 629. *part. 3. Jur. nat.*); nihil quoque obſtat, quo minus certi quid detur, ut conſenſus in diſſolutionem impetretur. Quamobrem ſi expreſſe de eo conventum fuerit, quod dandum, ut ſponſalia ſint diſſoluta, cum pactis ſit ſtandum (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*); dandum quoque hoc erit. *Quod erat tertium.*

Arrhæ dantur, niſi aliter conveniatur, tantummodo ſponſaliorum probandorum & confirmandorum gratia (§. 987. *part. 4. Jur.*

4. *Jur. nat.*), conſequenter nulla ratio eſt, cur maneant apud accipientes, diſſolutis ſponſalibus ac ideo reſtituendæ. Munera ſponſalitia dantur ſub tacita conditione, ut reſtituantur, ſi matrimonium non conſummari contingat (§. 403.). Iis igitur diſſolutis, reſtituenda utique ſunt. Arrhæ, ſi dominium in iis transferatur, rationem munerum ſponſalitiorum habent (§. 404.). Idem igitur de iis valet, quod de muneribus dictum. Si ſponſalia pœnalia diſſolvantur, pœna remittitur, conſequenter quod pœnæ nomine debetur non præſtandum (§. 97. *part. 3. Jur. nat.*). Rationes haſce particulares in medium afferre libuit, ut diſpellantur nebulæ, ſi quæ forſitan circa demonſtrationem alicui offundantur.

§. 408.

Quidnam de arrhis & muneribus ſponſalitiis convenire liceat, ſi ſponſalia diſſolvantur.

Quoniam ſponſalia mutuo diſſenſu diſſolvi poſſunt ea lege, ut parti una ab altera certi quid detur (§. 407.); *ſponſalia quoque diſſolvi mutuo diſſenſu poſſunt ea lege, ut pars una arrhas & munera ſponſalitia retineat, altera vero reſtituat, aut ut pars utraque retineat, quod ſponſaliorum nomine accepit*, vel etiam *ut quod ſponſaliorum nomine acceptum imputetur in partem ejus, quod dandum, ut conſenſu partis alterius parti uni a ſponſalibus diſcedere liceat.*

Quando pars una in diſſolutionem ſponſaliorum non conſentit, niſi certi quid detur, aut conveniatur, ne arrha & munera ſponſalitia ſint reſtituenda, perinde omnino eſt ac ſi ſub pœna ſponſalia contracta fuiſſent (§. 606. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem cum naturaliter ſub pœna ſponſalia contrahere liceat (§. 404.); quidni etiam liceat, non conſentire in diſſolutionem ſponſaliorum, niſi ut certi quid detur ab eo, qui primus diſcedere vult? Nihil in hoc iniqui deprehenditur, modo pars, quæ quid dare debet, non nimium gravetur: id quod ex circumſtantiis æſtimandum.

§. 409.

An ſponſalia coram te-

Naturaliter non opus eſt, ut ſponſalia celebrentur coram teſti- bus.

Digitized by Google

teſtibus celebrandis. Quoniam teſtes adhibentur ad fidem faciendam de re geſta (§. 1013. *part. 5. Jur. nat.*); non alia de cauſa ſponſalia coram teſtibus celebrantur, quam ut per eos probari poſſit, eadem contracta fuiſſe. Quoniam igitur ſponſalia per teſtium præſentiam non efficiuntur valida, conſequenter nullis præſentibus perſonæ deſponſatæ ſibi invicem obligentur (§. 393. *part. 3. Jur. nat.*); naturaliter opus non eſt, ut ſponſalia coram teſtibus celebrentur.

Quamvis per arrham probari poſſint ſponſalia (§. 396.), non tamen ideo ſuperfluum eſt, ut celebrentur coram teſtibus & arrhæ in præſentia teſtium dentur, non modo quia teſtimonium teſtium ſubinde certius eſt probatione per arrhas, verum etiam de arrhis ipſis lis non una moveri poteſt, ad quam dirimendam facit teſtimonium eorum, in quorum præſentia arrhæ fuerunt datæ. Etſi itaque neceſſe non ſit ſponſalia coram teſtibus celebrari, ut tamen hoc fiat, haud raro, immo tantum non ſemper conſultum eſt.

§. 410.

De ſponſalibus publicis & clandeſtinis. *Sponſalia publica* dicuntur, quæ coram teſtibus fide dignis contrahuntur: *clandeſtina* vero, quæ nullo teſte præſente contrahuntur. Quoniam naturaliter non opus eſt, ut ſponſalia coram teſtibus celebrentur (§. 409.); *naturaliter ſponſalia clandeſtina æque valida ſunt, ac publica, modo alias valide contrahantur.*

Juris itaque mere poſitivi eſt, ſi ſponſalibus clandeſtinis detrahatur validitas. Subinde clandeſtina vocantur ſponſalia, quæ ſine conſenſu eorum contrahuntur, quorum conſenſus ad eadem requiritur, etiamſi vel centum teſtes adfuerint, & ea demum publica vocantur, quæ accedente iſto conſenſu celebrata fuerunt. Sed cum definitiones nominales arbitrariæ ſint, unicuique liberum eſt, quo ſenſu ſponſalia publica & clandeſtina accipere velit, ut propterea litem nemini moveamus, ſi aliter ea diſtinguere velit.

§. 411.

§. 411.

An pendente conditione ſponſalia contrahere liceat.

Si ſponſalia ſub conditione fuerint contracta, hac pendente cum perſona alia ſponſalia pure contrahere non licet. Ex ſponſalibus conditionatis perſona deſponſata ſpem habet alteram ſibi obligatum iri ad matrimonium ineundum (§. 471. *part.* 3. *Jur. nat.* & §. 370. *h.*): quæ cum invitæ adimi non poſſit (§. 477. *part.* 3. *Jur. nat.*), adimeretur vero, ſi pendente conditione ſponſalia pure contraherentur cum perſona alia (§. 462. *part.* 3. *Jur. nat.* & §. 370. *h.*); ſi ſponſalia ſub conditione contracta, hac pendente cum perſona alia ſponſalia pure contrahi nequeunt.

§. 412.

An ſponſalia poſteriora pura præferenda prioribus conditionalibus.

Quoniam ſponſalia pure contrahere non licet cum perſona alia, contractis jam conditionalibus (§. 411.); *Si bina fuerint contracta ſponſalia, quorum priora ſunt conditionalia, poſteriora pura, pura non præferenda ſunt conditionalibus.*

Valet hoc non tantummodo de ſponſalibus, verum etiam de omni pacto, qualecunque tandem fuerit, cum idem de ſponſalibus non demonſtretur, niſi quatenus pactum ſunt, prouti apparet, ſi principia demonſtrandi in propoſitione præcedente conſiderentur.

§. 413.

Sub quanam conditione contrahi poſſint bina ſponſalia conditionata.

Si quis ſponſalia celebravit ſub conditione, cum perſona alia ſponſalia celebrare licet ſub hac conditione negativa, ſi prior non exiſtat. Etenim ſi conditio, ſub qua ſponſalia priora celebrata, non exiſtit, ſponſalia priora evaneſcunt (§. 534. *part.* 3. *Jur. nat.*), adeoque nulla ſunt. Enimvero ſi conditio iſta non exiſtat, conditio negativa exiſtit, ſub qua ſponſalia poſteriora celebrata (§. 490. *part.* 3 *Jur. nat.*), adeoque poſteriora valida ſunt (§. 467. *part.* 3. *Jur. nat.*). Nihil itaque obſtat, quo minus is, qui

ſpon-

Digitized by Google

ſponſalia ſub conditione celebravit, cum alia perſona ſponſalia contrahat ſub hac conditione, ſi prior non exiſtat, conſequenter ea ſub hac conditione negativa contrahere licet, antequam conſtare poſſit, utrum conditio iſta, ſub qua ſponſalia priora contracta, ſit extitura, nec ne.

Facile patet ſpem ex ſponſalibus prioribus quæſitam perſonæ, cum qua contracta fuerunt (§. 471. *part. 3. Jur. nat.*), per ſponſalia poſteriora non adimi, conſequenter poſteriora contrahendo nullam injuriam eidem fieri (§. 475. *part. 3. Jur. nat.*). Salva manet ſpes iſta perinde, ac ſi poſteriora contracta non fuiſſent.

§. 414.

De conſummatione matrimonii, conditione ſponſaliorum nondum exiſtente.

Si ſponſalia ſub conditione fuerit contracta, conditione nondum exiſtente matrimonium perficere & conſummare licet. Si perſonæ, quæ ſponſalia ſub conditione contraxerunt, inter ſe conveniunt, quod conditione nondum exiſtente matrimonium perficere ac conſummare velint; evidens eſt, quod mutuo conſenſu conditionem tollant, ſeu pro non adjecta declarent, conſequenter ſponſalia conditionata in pura convertant (§. 462. *part. 3. Jur. nat.*), ſeu, quod perinde eſt, conditionata mutuo diſſenſu diſſolvant, & pura mutuo conſenſu contrahant. Quoniam itaque mutuo diſſenſu ſponſalia diſſolvere licet (§. 383.) conditionatis vero diſſolutis nil obſtet, quo minus ſponſalia pure contrahant, ex ſponſalibus autem puris naſcitur obligatio matrimonium perficiendi & conſummandi (§. 370.); ſi ſponſalia ſub conditione fuerint contracta, conditione nondum exiſtente matrimonium perficere ac conſummare licet.

Oſtenditur etiam hoc modo. Per ſe patet, eas perſonas, quæ ſponſalia ſub conditione contraxerunt, eadem quoque pure contrahere potuiſſe, ſiquidem voluiſſent. Quamobrem

obrem cum unicuique permittendum ſit, ut voluntatem ſuam mutet, quamdiu nil agit, quod eſt contra jus alterius (§. 377. *part. 3. Jur. nat.*); perſonis quoque, quæ ſponſalia ſub coditione contraxerunt, liberum eſt, in pura conſentire, conſequenter matrimonium perficere ac conſummare (§. 370.).

Cum naturaliter non opus ſit, ut ſponſalia contractum matrimonii præcedant (§. 388.), immo eodem actu matrimonium & perfici, & conſummari poſſit (§. 368.); naturaliter nihil obſtat, quo minus perſonæ, quæ ſponſalia ſub conditione contraxerunt, parum ſollicitæ, utrum conditio aliquando ſit extitura, nec ne, matrimonium ſtatim perficiant ac conſumment.

§. 415.

Si ad ſponſalia ſub conditione contracta accedat copula carnalis, naturaliter matrimonium conſummatum intelligitur. Etenim quando ſponſalia ſub conditione contrahuntur, contrahentes ſeſe ſibi invicem obligant ad matrimonium ineundum (§. 370.), conſequenter & corporis ſui uſum ſibi invicem concedendum generationis cauſa (§. 305.). Quamobrem cum cum conceſſio hujus uſus copula carnalis ſit (§. 309.) & per eam matrimonium conſummetur (§. 367.), ſi vero ſponſalia ſub conditione contracta fuerint, conditione nondum exiſtente, matrimonium conſummare liceat (§. 414.), ſtuprum autem illicitum ſit (§. 334.); ſi ad ſponſalia ſub conditione contracta accedat copula carnalis, naturaliter matrimonium conſummatum intelligitur. *De copula carnali ad ſponſalia conditionata accedente.*

Quia jure poſitivo ad perficiendum matrimonium requiruntur certæ ſolennitates, veluti apud nos copula ſacerdotalis, ſine qua perfectum non intelligitur; ideo ſponſalia conditionata accedente copula carnali habentur pro puris, ut adeo hæc tollat conditionem (§. 464. *part. 7. Jur. nat.*), & ſic naſcatur obligatio matrimonium perficiendi more lege præſcripto (§. 370.).

Digitized by Google

Non eſt, quod excipias, perſonas ſub conditione deſponſatas conſentire poſſe in copulam carnalem ſalvis ſponſalibus ſub conditione contractis. Hæc enim conventio cum illicita ſit (§. 334.), non valet, conſequenter nullum effectum juris producit.

§. 416.

De ſponſalibus ſub conditione turpi contractis.

Sponſalia ſub conditione turpi facta invalida ſunt & illicita. Sunt enim ſponſalia pactum (§. 369.). Quamobrem cum promiſſio, conſequenter & omne pactum (§. 800. *part. 3. Jur. nat.*), ſub conditione turpi factum ſtatim invalidum ſit (§. 495. *part. 3. Jur. nat.*) ac illicitum (§. 494. *part. 3. Jur. nat.*); ſponſalia ſub conditione turpi facta invalida ſunt & illicita.

Iſtiusmodi conditiones turpes complures enumerant Canoniſtæ & cum iis Theologi, veluti ducam te, ſi generationem prolis evitabis; ſi ſterilitatis medicamenta ſumſeris, ſi pro quæſtu te adulterandam dabis, ſi te nudam conſpiciendam præbueris; ſi furatus fueris; ſi alterum occideris; ſi Deo maledixeris, & quæ ſunt his geminæ.

§. 417.

De ſponſalibus ſub conditione impoſſibili factis.

Sponſalia ſub conditione impoſſibili facta nulla ſunt. Promiſſio enim nulla eſt, quæ fit ſub conditione impoſſibili (§. 484. *part. 3. Jur. nat.*), conſequenter & pactum nullum eſt, quod ſub tali conditione fit (§. 800. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem cum ſponſalia pactum ſint (§. 369.); ſponſalia quoque ſub conditione impoſſibili facta nulla ſunt.

Sunt equidem qui contendunt, ſponſalia perinde ac pacta quæcunque alia, ſub conditione impoſſibili facta valida eſſe, quod conditio impoſſibilis pro non adjecta habenda ſit, quia Jure Romano in teſtamento conditio impoſſibilis pro non adjecta habetur. Quodſi vero conditio non adjecta ponatur, promiſſio non amplius erit conditionata, ſed pura (§. 464. *part. 3. Jur. nat.*). Enimvero ex notione promiſſionis conditionatæ & conditionis impoſſibilis hoc minime demonſtratur, conſe-

quen-

Digitized by Google

quenter nec naturaliter admitti poteſt. Quodſi quis ſciens adjiciat conditionem impoſſibilem, quando ſerio contrahendum, jocabitur in re ſeria (§. 287. *part. 3. Jur. nat.*), quod minime ferendum (§. 289. *part. 3. Jur. nat.*).

§. 418.

Sponſalia contrahere licet ſub hac conditione, ducam te, vel nubam tibi, ſi dederis centum aureos. Qui enim vult ſibi dari ab altero centum aureos, cum gratis dari debeant, *per hypoth.*), is vult centum aureos ſibi donari (§. 48 *part. 4. Jur. nat.*), & cum velit eos ſibi dari eo fine, ut matrimonium cum dante contrahat, donum dari debet ad conſequendum finem licitum (§. 269.). Quoniam itaque donationes in ſe illicitæ non ſunt (§. 122. *part. 4. Jur. nat.*), nec reddantur illicitæ finis alicujus conſequendi gratia factæ, niſi is malus, ſeu illicitus fuerit (§. 123. *part. 4. Jur. nat.*); nil ſane obſtat, quo minus ſub hac conditione contrahantur ſponſalia, ducam te, vel nubam tibi, ſi dederis mihi centum aureos. *De ſponſalibus ſub conditione certi quid dandi contractis.*

Qui contrarium ſtatuunt, conditionem vel pro turpi habent, vel ſaltem pro non honeſta, vel cum *Melanchtone* pro otioſa, utpote ad ſubſtantiam matrimonii non pertinente. Rectius vero *Canoniſtæ* eam inter honeſtas referunt, ſub qua licite contrahuntur ſponſalia. Quod enim quidam JCti dicant, eam eſſe contra bonos mores, cum præ ſe ferat amorem venalem; id etſi ſubinde locum habere poſſit, non tamen ſemper obtinet: poſſunt enim eſſe cauſæ maxime honeſtæ, cur quis uxorem ducere velit fœminam, ſi ipſi dederit certam pecuniæ ſummam, veluti ſi ære alieno laboret, vel ſi eandem in uſum honeſtum impendere velit, e. gr ut ſtudiis operam dare poſſit in Academia & pariter, cur qua fœmina nubere velit viro diviti, ſub hac conditione, ut ipſi det centum aureos, nimirum ut hos tanquam bona ſua inferat & mortuo marito habeat, unde vivat. Cum vero motiva non attendantur, ubi de jure agitur, quod ex pacto acquiritur; hæc non alio fine a

 nobis

nobis in medium afferuntur, quam ut pateat, conditionem præſentem omnino talem eſſe, ſub qua ſponſalia contrahi minime repugnet.

§. 419.

Effectus illorum ſponſaliorum. Quoniam ſponſalia contrahere licet ſub hac conditione, ducam te, vel nubam tibi, ſi dederis centum aureos (§. 418.), ſponſalia vero conditionata valida non ſunt, niſi exiſtente conditione (§. 370.); *antequam conditio fuit adimpleta, matrimonium inire non tenetur perſona, cui donatio promiſſa.* Et quoniam promiſſio conditionata non eſt ſervanda propter juramentum accedens conditione non exiſtente (§. 951.); *nec ſponſalia contracta ſub conditione, ſi centum aurei dentur, licet juramento confirmata, obligant ad matrimonium ineundum, ſi centum aurei dati non fuerint.*

Naturali juri conformem ſententiam per omnia tuentur Canoniſtæ, qui matrimonium contrahere recuſantem ante conditionem impletam a perjurii reatu recte abſolvunt. Notandum vero in caſu præſenti ſermonem non eſſe de dote conventa, de qua inferius dicendum; ſed de donatione, quæ ſponſalibus tanquam conditio poteſtativa adjicitur & præter dotem ſtipulatur ſibi pars una, ſeu nulla facta dotis mentione.

§. 420.

De adimpletione promiſſi ſponſalitii in arbitrium alterutrius collata. *Si matrimonium promittatur ab una parte, ab altera vero acceptetur ſub ea conditione, ut liceat promittenti matrimonium contrahere cum alia perſona, ſi meliorem aut talem, quæ quacunque de cauſa magis placuerit, reperiat; promittenti liberum eſt matrimonium cum perſona alia contrahere, conditionem vero offerens, ſeu ſub ea promiſſionem acceptans contrahere tenetur, ſi ex verbis ejus vel aliunde appareat, eam conſenſiſſe ſub hac conditione, ſi promiſſor in eadem voluntate perſeveraturus ſit, non tenetur, ſi appareat, eam in declarando conſenſu adhuc hæſiſſe, tuncque & ipſi libe-*

liberum eſt matrimonium pendente adhuc conditione cum alia perſona contrahere. Etenim ſi matrimonium promittatur ab una parte, ab altera vero hoc acceptetur ſub ea conditione, ut liceat promittenti matrimonium contrahere cum perſona alia, ſi meliorem aut talem reperiat, quæ quacunque de cauſa magis placuerit; acceptans adimpletionem promiſſi in arbitrium promittentis confert, ut ſtatuere poſſit, quid viſum fuerit. Liberum itaque eidem eſt matrimonium cum alia perſona contrahere. *Quod erat primum.*

Enimvero ſi ex verbis partis alterius, vel aliunde appareat, eam in matrimonium conſenſiſſe ſub hac conditione, ſi promiſſor in eadem voluntate ſit perſeveraturus; ſponſalia ſub conditone contracta ſunt, conſequenter ubi promiſſor urget, ut matrimonium contrahatur, contrahere tenetur (§. 370.). *Quod erat ſecundum.*

Quodſi vero ex verbis conditionem offerentis vel aliunde appareat,quod in declarando conſenſu adhuc hæſerit, ſponſalia, quæ tanquam pactum (§. 369.), promiſſionem & repromiſſionem continere debent (§. 788. *part. 3. Jur. nat.*), nondum perfecta intelliguntur, conſequenter omne id, quod actum eſt, ad tractatus ſponſalitios referendum (§. 371.), qui cum non ſint obligatorii (§. 372.), ad matrimonium contrahendum perſona iſta, quæ conditionem obtulit, non tenetur & quia tractatus ſponſalitii minime obſtant, quo minus matrimonium cum alia perſona contrahi poſſit (§. *cit.*), pendente adhuc conditione cum alia contrahere poteſt. *Quod erat tertium & quartum.*

Caſum hunc non eſſe impoſſibilem, facile patet; eſſe autem dabilem, ipſe novi, & noverunt dubio procul etiam Canoniſtæ ac Caſuiſtæ, qui de eodem agunt.

§. 421.

De conditione ducam te, niſi meliorem reperero rim.

Si quis matrimonium promittat fœminæ ſub hac conditione, ducam te, niſi meliorem reperire potuerim, nec conditioni adjiciatur dies, nihil agitur; ſi vero dies adjectus fuerit, ſponſalia conditionata intelliguntur contracta. Etenim ſi quis matrimonium promittat fœminæ ſub hac conditione, ducam te, niſi meliorem reperire potuerim, nec conditioni adjiciatur dies; quando fœmina urget, ut matrimonium contrahatur, is ſemper excipere valet, ſe adhuc quærere meliorem, conſequenter conditionem nondum extare (§. 490. *part. 3. Jur. nat.*). Perinde, igitur eſt, ac ſi dixiſſet: Ducam te, ſi voluero. Enimvero ſi tibi quid promitto ſub hac conditione, ſi mihi placuerit, vel quod perinde eſt, ſi voluero, promiſſio nulla eſt (§. 520. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem nihil quoque agitur, ſi quis matrimonium promittat fœminæ ſub hac conditione, ducam te, niſi meliorem reperire potuerim, nec conditioni adjiciatur dies. *Quod erat unum.*

Enimvero ſi conditioni adjiciatur dies, & dies venerit, cum die veniente vel cum perſona alia contracta ſint ſponſalia vel matrimonium jam initum ſit, vel non; utrum conditio exiſtat, nec ne, manifeſtum eſt (§. 490. *part. 3. Jur. nat.*). Nihil itaque obſtat, quo minus ſub hac conditione ſponſalia utiliter contrahantur, ut ſcilicet ex iis naſcatur obligatio matrimonium contrahendi (§. 370.). Quamobrem in hoc caſu ſponſalia conditionata contracta intelliguntur. *Quod erat alterum.*

Facile patet, in caſu priori pendente conditione fœminæ liberum eſſe matrimonium, conſequenter & ſponſalia (§. 369.), contrahere cum perſona alia; in poſteriore hoc non licere: mari autem matrimonium contrahere licere quocunque tempore cum alia in caſu priore, in poſteriori autem nonniſi antequam dies conditioni adjectus venerit, ut opus non ſit ea

pro-

prolixius demonſtrari. Qui omnem Juris naturæ amplitudinem animo comprehenderit, in dubium minime revocabit iſtiusmodi caſuum deciſionem ad Jus naturæ pertinere. Immo ipſæ demonſtrationes hoc aperte loquuntur, cum caſus non decidantur niſi ex iis, quæ in Jure naturæ demonſtrata ſunt. Et quamvis fieri non poſſit, nec conſultum ſit, ut caſus omnes poſſibiles decidantur; exempla tamen dare debuimus, ut intelligatur, quomodo hic ſit procedendum. A noſtro enim inſtituto minime alienum eſt monſtrare viam, qua ulterius progredi datur, & docere modum, quo principia Juris naturæ ad caſus obvios ſint applicanda.

§. 422.

Rerum domeſticarum nomine nobis veniunt res omnes, quibus utimur ad vitæ neceſſitatem, utilitatem ac jucunditatem. Et rerum domeſticarum adminiſtratio *Oeconomia* dicitur. *Res domeſticæ quænam dicantur & quid ſit æconomia.*

Homo non modo obligatur ad corpus ſuum vitamque (§. 349. 350. *part. 1. Jur. nat.*) atque ſanitatem conſervandum (§. 393. *part. 1. Jur. nat.*), conſequenter ad proſpiciendum neceſſitati vitæ; verum etiam operam dare tenetur, ut, quantum fieri poteſt, vitam commode (§. 466. *part. 1. Jur. nat.*), ac jucunde tranſigat (§. 471. *part. 1. Jur. nat.*). Opus igitur habet cum rebus neceſſariis (§. 499. *part. 1. Jur. nat*), tum utilibus & voluptuariis (§. 500. 501. *part. 1. Jur. nat.*), ac de iis ſibi comparandis ſollicitus eſſe debet. Inde eſt, quod homimines habeant res tam neceſſarias, quam utiles ac jucundas, atque operam dent, ut, poſtquam dominia rerum introducta ſunt, ac per conſequens res propriæ factæ, pecuniam acquirant, pro qua ſibi eas comparare poſſunt. Res igitur iſtas omnes, quas ad vitæ neceſſitatem, utilitatem ac jucunditatem nobis comparavimus, vel quomodocunque acquiſivimus, ſimul ſumtas res domeſticas appellare ſolemus. Earum vero adminiſtratio tum quatenus comparandæ, tum quatenus utendæ, tum quatenus conſervandæ, œconomia appellatur.

§. 423.

Digitized by Google

§. 423.

De cohabitatione & œconomia conjugum.

Conjuges cohabitare & œconomiam communem habere debent. Etenim operam dare debent procreationi ac educationi prolis (§. 270.). Enimvero prolem ſine coitu procreari non poſſe conſtat, conſequenter prolis procreandæ cauſa corporis ſui uſum ſibi invicem concedere tenentur. Et quoniam proles educari nequit, niſi eidem proſpiciatur de iis, quibus ad conſervationem ſui indiget, & actiones ipſius juxta legem naturæ determinentur, quas ipſamet ſic determinare nondum novit (§. 255.); ideo neceſſe eſt, ut prolem penes ſe habeant. Qamobrem cum utrumque commode fieri nequeat, niſi conjuges cum prole ſua habitent in eadem domo, quod experientia quotidiana abunde docet; conjuges cohabitare debent. *Quod erat unum.*

Enimvero non modo ipſi conjuges, qui non modo iis indigent, quæ ad vitæ neceſſitatem requiruntur, verum etiam aliis opus habent, quæ utilitati ac jucunditati vitæ ſerviunt, res vero iſtas habere debent in domo, in qua habitant, quod per ſe patet; verum etiam proli ſuæ, quam educare tenentur conjunctis viribus (§. 305.), de iisdem rebus proſpicere debent (§. 255.). Quamobrem neceſſe eſt, ut res ad vitæ neceſſitatem, commoditatem ac jucunditatem ſpectantes, conſequenter domeſticas (§. 422.) habeant, & de iis comparandis ac utendis communem curam adhibeant, adeoque res domeſticas communi cura adminiſtrent. Quoniam itaque rerum domeſticarum adminiſtratio œconomia eſt (§. *cit.*); conjuges quoque communem œconomiam habere debent. *Quod erat alterum.*

Quamprimum homines in ſocietates conjugales conſenſerunt; res ipſa eosdem docuit, quod cohabitare ac œconomiam communem habere debeant. Atque ideo moribus receptum eſt, ut cohabitent ac communem œconomiam habeant.

Quæ

Quæ vero natura ipſis dictitavit, ea omnino juris naturæ ſunt, quippe quod in ipſa hominis rerumque eſſentia atque natura rationem ſufficientem habet (§. 135. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Et poſtquam moribus hoc invaluit, qui in matrimonium conſentiunt, tacite quoque conſentiunt in cohabitationem & œconomiam communem, & ipſa lex naturæ conſentire jubet, ſeu conſenſum imperat. Quamvis vero rerum domeſticarum adminiſtratio communis ſit, non propterea neceſſe eſt, ut rerum omnium uſus ſit promiſcue utrique conjugi communis, cum quædam ſint, quæ tantummodo uſui unius inſerviunt, neque etiam neceſſe eſt, ut res omnes, etiam quoad uſum communes, ſint quoad proprietatem communes, uſus enim communis ſubſiſtere poteſt, etiamſi proprietas ſit penes unum, immo uſus uni proprius ſubſiſtere poteſt cum dominio, quod in ea re alteri competit.

§. 424.

In quo communis œconomia conjugum conſiſtat.

Quoniam conjuges communem œconomiam habere debent (§. 423.), & per conſequens rerum domeſticarum adminiſtrationi communem curam adhibere (§. 422.), res vero domeſticæ ſunt, quibus utuntur ad vitæ neceſſitatem, utilitatem ac jucunditatem (§. *cit.*), conſequenter tam neceſſariæ (§. 499. *part. 1. Jur. nat.*), quam utiles & voluptuariæ (§. 500. 501. *part. 1. Jur. nat.*); *conjuges uſum rerum neceſſariarum, utilium ac voluptuariarum ſibi invicem communicare & uterque conjux ad eas acquirendas, comparandas & conſervandas conferre debet, quantum poteſt.*

Conjuges ſocii ſunt (§. 270.), quorum unusquisque facere tenetur, quod ad finem ſocietatis conſequendum facere poteſt (§. 7.). Sine rebus neceſſariis, utilibus ac voluptuariis ſocietas conjugalis ſubſiſtere nequit, cum finis ſocietatis hujus, qui procreatio & educatio ſobolis eſt (§. *cit.*), requirat, ut una vivant & ſibi ac ſoboli de iis proſpiciant, quæ vitæ neceſſitas, commoditas & jucunditas exigit, obſervata tamen differentia, quæ

inter uſum rerum neceſſariarum, utilium & voluptuariarum obſervanda (§. 502. *part. 1. Jur. nat.*). Officia enim, quæ unusquisque ſibimetipſi naturaliter debet, inter conjuges communicantur, non minus ac officia, ad quæ proli ſuæ tenentur communi cura educandæ (§. 263.).|

§. 425.

Quinam conjugum plus acquirere debeat.

Quia uterque conjux ad res neceſſarias, utiles ac jucundas acquirendas conferre debet, quantum poteſt (§. 424.); *ſi uxor plus acquirere poteſt marito, acquirere debet, & contra.*

Ad ea quæ acquiruntur, referendi utique ſunt reditus ex bonis, quæ conjux habet, veluti fructus ex rebus immobilibus ac uſuræ ex pecunia fœnori expoſita perceptæ. Unde patet, fieri poſſe, ut uxor dives plus acquirat quam maritus, etiamſi inſuper habeamus operas, quibus aliquid acquiritur.

§. 426.

Cujusnam ſint quæ a conjugibus acquiruntur.

Quoniam vero conjuges uſum tantummodo rerum neceſſariarum, utilium ac voluptuariarum ſibi invicem communicare & ad has res acquirendas conferre debent, quantum poſſunt (§. 424.); *quæ ab iis acquiruntur, naturaliter communia non ſunt, ſed quatenus acquiſita vel ſunt in rerum neceſſariarum, utilium ac voluptuariarum numero, quarum uſum exigit ſocietas conjugalis, vel in has comparandas impenduntur, illorum uſus communis eſt.* Cum tamen per pacta jura, quæ quis habet, remittendo (§. 117. *part. 1. Jur. nat.*), eadem immutari poſſint; *quin de eo, quod acquiritur, conveniri poſſit, cuinam acquiri debeant, dubitandum non eſt.*

Hic vero non quæritur, quid juris ex pacto, ſed quid ex ſocietate conjugali naſcatur. Atque hoc ante conſtare debet, quam judicium fieri poſſit, quid pactis conveniat, ut ſint æqua, non iniqua: ſit ita, quod jure externo pactis validitatem non ſemper detrahat iniquitas. Utile quoque eſt talia noſſe, ut conſtet,

ſtet, quid lege poſitiva recte conſtituatur, prouti ſuo loco eluceſcet.

§. 427.

Operæ obſequiales, ſeu officiales dicuntur, quarum ratio ſufficiens in fine matrimonii continetur, cur ab uxore præſtandæ ſint, veluti ad œconomiam & liberorum educationem ſpectantes. *Artificiales* vero appellantur, quarum ratio ſufficiens ex ſola matrimonii notione reddi nequit. Sunt hæ vel miniſteriales, vel ſimplices. Nimirum *operæ artificiales miniſteriales* ſunt, quæ fiunt in miniſterium mariti, veluti ſi maritum juvet uxor in opificio, vel mercatura. *Operæ artificiales ſimplices* vocantur, quæ in miniſterium mariti non fiunt, veluti ſi lotrix fuerit, netrix aut obſtetrix, vel ſi mercaturam ſuo nomine exerceat. *Operarum, quas uxor præſtat, diviſio.*

Operæ, quæ rationem ſufficientem in fine matrimonii habent, ad uxorem omnes promiſcue ſpectant, cum quilibet, qui ſocietatem contrahit, obligetur & ad ea facienda, quæ finis hujus ſocietatis imperat (§. 7.). Enimvero quæ in fine matrimonii rationem ſufficientem non habent, ſed ut ratio ſufficiens ad ſit, aliæ præterea determinationes eidem ſuperaddendæ ſunt, cum nonniſi poſita ratione ſufficiente ponatur id, quod propter eam potius eſt, quam non eſt (§. 118. *Ontol.*), uxorum omnium communes eſſe nequeunt. Sane non quælibet uxor maritum juvare poteſt in opificio, vel mercatura, atque ideo hoc particulare quid eſt, ſine quo finis matrimonii ſubſiſtere poteſt. Similiter non quævis uxor artem quandam callet, quam exercendo pecuniam acquirere poteſt. Unde ſicuti ante patet, ſinem matrimonii ſine illa ſubſiſtere poſſe.

§. 428.

Quoniam ex fine matrimonii ratio ſufficiens reddi poteſt, cur operæ obſequiales ab uxore præſtari debeant (§. 427.), quilibet autem ſocius facere obligatur, quæ ad finem ſocie- *De obligatione uxoris quoad ope-*

 tatis

ras obſequiales. tatis conſequendum facere poteſt (§. 7.); *uxor* quoque *ad operas obſequiales præſtandas obligatur* (§. 270.), conſequenter *eas negligere non debet* (§. 722. *part. 1. Jur. nat.*).

Operæ obſequiales ſeu officiales ad officium uxoris ita pertinent, ut ab ea ſeparari minime poſſint. Eas ſi omittit, in officio ſuo negligens eſt, nec facit, quæ uxori incumbunt. Et quoniam omnes obligationes ſociorum ex fine æſtimandæ veniunt (§. 10.), finis autem ad determinationes eſſentiales pertinet (§. 3. *b.* & §. 252. *Ontol.*); operæ obſequiales ſunt de eſſentia matrimonii.

§. 429.

Quando operæ miniſteriales debeantur. *Si uxor apta eſt ad operas miniſteriales & per obſequiales vacaverit, ad illas marito obligatur.* Etenim maritus per operas ſuas acquirere ſtudet, quæ ad res domeſticas comparandas requiruntur. Quamobrem cum etiam uxor ad eas comparandas conferre obligetur, quantum poteſt (§. 424.), operas quoque in miniſterium mariti conferre debet, ſi apta fuerit, conſequenter operas miniſteriales marito debet (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quoniam vero operas obſequiales negligere minime debet (§. 428.); operas miniſteriales, ſi ad eas apta fuerit, non debet, niſi per obſequiales vacaverit.

Cum nemo obligetur ad impoſſibile (§. 209. *part. 1. Phil. pract. univ.*); facile patet, uxorem ad operas miniſteriales minime obligari, ſi ad eas apta non fuerit. Atque hinc porro liquet, cur non quælibet uxor ad eas præſtandas obligetur, conſequenter earum ratio ſufficiens in fine matrimonii non contineatur: tales enim eſſe debent operæ, quibus maritus acquirit neceſſaria vitæ præſidia, ut eas etiam fœmina præſtare poſſit, cumque habitus iſtiusmodi operas præſtandi acquirendus ſit, porro neceſſe eſt, ut eodem polleat uxor.

§. 430.

§. 430.

Quando artificiales ſimplices.

Si uxor operas artificiales ſimplices præſtare poſſit & per obſequiales vacaverit; naturaliter ad has quoque obligatur. Etenim per operas acquiritur pecunia, quibus res domeſticæ comparari poſſunt, quod per ſe patet. Quamobrem cum uxor ad eas comparandas conferre debeat, quantum poteſt (§. 424.); ſi per operas ſibi proprias, quæ non fiunt in miniſterium mariti, pecuniam acquirere poteſt, ad hoc obligatur. Quoniam tamen obſequiales negligere minime debet (§. 428.), per iſtiusmodi operas nec acquirere pecuniam tenetur, niſi quatenus per operas obſequiales vacaverit. Quamobrem cum operæ, quæ non fiunt in miniſterium mariti, ſint artificiales ſimplices (§. 427.); naturaliter quoque uxor ad operas artificiales ſimplices obligatur, ſi eas præſtare poſſit & per obſequiales vacaverit.

Probe tenendum eſt, ſermonem hic eſſe non tantummodo de potentia phyſica, verum etiam morali, quæ poſterior in ſtatu potiſſimum civili attendenda venit, ubi quivis labor non convenit dignitati conjugum, quamvis etiam in ſtatu naturali non quivis labor deceat omnes. Cavendum itaque, ne propoſitionem præſentem latius interpretemur, quam par eſt. Quid enim fieri ab uxore poſſit, ex circumſtantiis dijudicandum.

§. 431.

Quid lucri nomine veniat in ſocietate conjugali.

Lucrum appellatur, quod per operas conjugum acquiritur, deductis impenſis, quæ matrimonii cauſa fiunt.

Nimirum lucrum in genere apellatur res, qua fimus locupletiores (§. 613. *part. 3. Jur. nat.*). Conjuges itaque cum ex eo, quod acquirunt, non fiant locupletiores, niſi quatenus, deductis impenſis quas matrimonii cauſa facere tenentur, quid relinquitur; pro lucro reputandum non eſt, niſi quod deductis impenſis fuit acquiſitum.

Digitized by Google

§. 432.

An uxor propter operas miniſteriales fiat particeps lucri.

Naturaliter uxor participat lucrum pro rata operarum miniſterialium. Etenim ſi uxor operas miniſteriales præſtat marito, quod per eas acquiritur, non minus ab ipſa, quam a marito acquiritur, conſequenter cum lucrum ſit, quod deductis impenſis, quæ matrimonii cauſa fiunt, ſupereſt (§. 431.), lucrum conjugum commune eſt, ſi operas miniſteriales marito præſtitit uxor. Quoniam vero non æquales operas præſtiterunt uxor atque maritus; ideo lucrum commune pro rata operarum dividendum, conſequenter uxor naturaliter participare debet lucrum pro rata operarum miniſterialium.

Naturali huic æquitati conveniunt mores Haſſorum. In Haſſia enim uxor plebeja partem bonorum in matrimonio per operas acquiſitorum accipit, marito mortuo. Nec ab ea abeunt aliæ leges poſitivæ, quas ſub examen revocare præſentis inſtituti non eſt.

§. 433.

De iis, quæ per operas artificiales ſimplices acquiruntur.

Quæ uxor per operas artificiales ſimplices acquirit, ea ipſius ſunt, de iis tamen in res domeſticas comparandas impendere tenetur, quantum pro datis circumſtantiis requiritur. Etenim operas artificiales ſimplices nec finis matrimonii per ſe, nec miniſterium mariti exigit; ſed contingit fœminas tales præſtare ac per eas aliquid acquirere poſſe. Quodſi ergo per eas aliquid acquirit; nulla ſane ratio eſt, cur quod acquiritur, vel mariti, vel commune eſſe debeat. Quamobrem cum id, quod nec mariti, nec commune eſſe poteſt, ipſi proprium eſſe debeat; quæ per operas artificiales ſimplices acquirit, ea ipſius ſunt. *Quod erat unum.*

Enimvero quoniam uterque conjux ad res domeſticas comparandas conferre debet, quantum poteſt (§. 424.), quin de eo, quod per operas artificiales ſimplices acquirit uxor, illis

illis comparandis impendere teneatur, quantum pro datis circumſtantiis requiritur, dubitandum non eſt. *Quod erat alterum.*

In genere dici nequit, quantum in res domeſticas comparandas de eo, quod per operas artificiales acquirit uxor, impendi debeat. Quoniam enim naturaliter uxor plus impendere debet, quam maritus, ſi plus acquirit, non tantum, quantum maritus, ſi non tantum, quantum ille acquirit; ex circumſtantiis utique dijudicandum, quantum ipſa conferre teneatur. Quamobrem fieri poteſt, ut, quicquid acquirit, ad ferenda onera matrimonii conferre teneatur; fieri quoque poteſt, ut omne ſit in lucro ipſius, conſequenter meri arbitrii ſit, quid facere conſtituerit. Non eſt, quod difficultates urgeas, quæ hinc oriri poſſunt. Hic enim tantummodo quæſtio eſt de jure, non quid fieri pro caſu emergente ſuadeat prudentia.

§. 434.

Quoniam per operas artificiales ſimplices uxor ſibi acquirit (§. 433.), lucrum vero eſt, quod deductis impenſis, quæ matrimonii cauſa fiunt, a conjugibus fuit acquiſitum (§. 431.); *ex iis, quæ uxor per operas artificiales ſimplices acquirit, lucri nihil maritus percipere poteſt, ſed lucrum omne manet uxoris.* *Quinam per operas artificiales ſimplices lucretur.*

Nihil in hiſce difficultatis eſt, modo conſideres, cum eadem teneat conjuges obligatio, tam quoad educationem prolis, quam quoad ſeipſos, prouti ex iis, quæ paſſim demonſtrata ſunt, manifeſtum eſt, uxorem perinde per operas artificiales ſimplices ſibi acquirere, quam maritum per operas, quibus ipſe acquirit. Et quemadmodum ex eo, quod maritus acquirit, nihil lucri percipit uxor, ita ſimiliter nihil lucri percipere poſſe maritum de eo, quod per operas ſuas acquirit uxor. Ex pacto conjugali, qua tali, ſi nimirum nullum aliud pactum adjiciatur, nulla ſequitur inæqualitas inter maritum & uxorem.

§. 335.

Uxor naturaliter dominium retinet in bonis, quæ habet, dum nubet, *De dominio*

uxoris in bonis ſuis. *nubet, vel quæ durante matrimonio quomodocunque eidem obveniunt.* Quæ enim a conjugibus acquiruntur naturaliter communia non ſunt, ſed quatenus acquiſita vel ſunt in rerum numero, quarum uſum exigit ſocietas conjugalis, vel in has comparandas impenduntur, illorum uſus communis eſt (§. 426.). Quamobrem ſi uxor, dum nubet, bona quædam habeat, vel etiam quædam durante matrimonio quomodocunque eidem obveniant, ea communia non ſunt, conſequenter uxoris propria manent, cumque fructus ex iis percepti ad ea pertineant, quæ ipſa acquirit, hi quoque ipſius ſunt. Patet itaque uxorem naturaliter dominium retinere in bonis, quæ habet, dum nubet, vel quæ durante matrimonio quomodocunque eidem obveniunt.

Non eſt, quod objicias, uxorem de iis, quæ acquirit, ad ferenda onera matrimonii conferre debere, quod poteſt (§. 424.). Hoc enim pertinet ad rectum dominii uſum (§. 167. *part. 2. Jur. nat.*). Obligatio autem dominio recte utendi non minuit ipſum dominium, quemadmodum obligationem non tollit libertas naturalis (§. 159. *part. 1. Jur. nat.*). De marito nemo eſt, qui dubitet, quod dominium in bonis, quæ habet, dum uxorem ducit, & in iis, quæ durante matrimonio acquirit, habeat. Nulla igitur ratio eſt, cur non idem jus competere debeat uxori, quod competit marito, ſed hic melioris conditionis eſſe debeat, quam uxor. Recolenda animo hic ſunt, quæ modo ad propoſitionem præcedentem annotavimus (*not.* §. 434.).

§. 436.

De jure in bonis conjugum ſibi invicem conſtituendo. *Uxor per pactum marito conſtituere poteſt jus in bonis ſuis, quale voluerit, & viciſſim quoque maritus uxori in ſuis.* Dominus enim alteri jus quodcunque conſtituere poteſt in re ſua (§. 982. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem cum bonorum nomine veniant res, quæ ſunt in dominio, univerſim ſpectatæ (§. 448. *part. 2. Jur. nat.*), & jus alteri in re ſua conſtituatur natu-

naturaliter pacto (§. 988. *part. 3. Jur. nat.*), uxor quoque marito & viciſſim maritus uxori jus in bonis ſuis conſtituere poteſt, quale voluerit.

Abſit itaque tibi perſuadeas juri naturæ repugnare, ut marito competat aliquod jus in bonis uxoris, vel contra.

§. 437.

Quoniam uxor marito & maritus uxori jus quoddam conſtituere poteſt in bonis ſuis, quale voluerit (§. 436.), matrimonium autem contrahentes in id tacite conſenſiſſe præſumuntur, quod moribus obtinet (§. 248. *part. 2. Jur. nat.*), niſi expreſſe aliter fuerit conventum; *ſi moribus obtinet, ut marito competat aliquod jus in bonis uxoris, vel uxori in bonis mariti, id pacto tacito in iisdem conſtitutum intelligitur, dum matrimonium fuit contractum.* *Quid hic tribuendum ſit moribus.*

Nullam hic mentionem facimus juris poſitivi, quippe quod non obtinet niſi in ſtatu civili, de quo hic nondum agitur.

§. 438.

Quia uxor marito conſtituere poteſt jus in bonis ſuis, qualecunque voluerit (§. 436.); uſusfructus vero eſt ſervitus (§. 1420. *part. 5. Jur. nat.*), & per conſequens jus alteri in re ſua conſtitutum (§. 1267. *part. 5. Jur. nat.*); *uxor marito uſumfructum in bonis ſuis conſtituere poteſt, &, ubi moribus receptum eſt, ut maritus habeat in bonis uxoris uſumfructum, eundem quoque in iis habere debet, niſi expreſſe aliter fuerit conventum* (§. 437.). *De uſufructu mariti in bonis uxoris.*

Naturaliter itaque maritus uſumfructum in bonis uxoris acquirere nequit, niſi per pactum vel expreſſum, vel tacitum.

§. 439.

Similiter quia uxor marito, maritus uxori per pactum conſtituere poteſt jus in bonis ſuis, qualecunque voluerit (§. 436.), *De communione bono-*

rum in matrimonio. 436.), pro parte quoque dominium conferre poſſunt ſibi invicem in bonis ſuis indiviſis, conſequenter cum communio bonorum introducatur, ſi plures in re indiviſa conjunctim pro parte rata dominium habent (§. 126. *part. 2. Jur. nat.*); *naturaliter matrimonium contrahentes convenire poſſunt, ut bona ipſorum ſint communia.*

Talia probe notanda ſunt, ut intelligatur, cum quid lege poſitiva conſtitui poſſit, tum quod non obſtante lege poſitiva in contrarium paciſci liceat.

§. 440.

De ſocietate bonorum a conjugibus contracta & pacto quoad operas miniſteriales & artificiales ſimplices.

Eodem modo patet, *matrimonium contrahentes contrahere* quoque *poſſe ſocietatem univerſalem, tam bonorum, quam omnium fortunarum, & particularem quoad ea, quæ ex certis rebus, vel certa negotiatione proveniunt* (§. 1330. 1331. *part. 4. Jur. nat.*), *& ita etiam conveniri poſſe, ut cum per operas miniſteriales, quam artificiales ſimplices uxor non acquirat niſi marito.*

Quid obtineat, ſi ſocietas bonorum, vel omnium fortunarum, aut etiam ſocietas particularis contrahatur, patet ex iis, quæ de hiſce ſocietatibus demonſtrata ſunt (§. 1333. & *ſeqq. part. 4. Jur. nat.*), ut adeo opus non ſit, ea hic denuo repeti. Quamvis vero de bonis ſuis non uno modo diſponere poſſint conjuges, dum matrimonium contrahunt, immo poſtquam matrimonium etiam contractum fuit & in matrimonio quocunque tempore, ſi quidem ſolum jus naturæ ſpectes; in genere tamen dici nequit, quidnam horum conſultius ſit. Pro diverſitate enim circumſtantiarum nunc hoc, nunc illud rectius fit. Jure autem externo ſtandum eſt eo, de quo conventum fuit (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*), nec attenditur, quidnam ſit melius. Ex pacto nimirum alteri naſcitur jus, non ex eo, quod ſit melius.

§. 441.

Quinam bo-

Uxor bonorum ſuorum adminiſtrationem marito committere poteſt,

poteſt, & viciſſim maritus bonorum quoque ſuorum adminiſtratio- nem committere poteſt uxori, ſi ad adminiſtrandum apta fuerit. Committi autem ea poteſt ſive abſolute, ſive certa lege. Etenim vi dominii unusquisque de re ſua, conſequenter & de adminiſtratione bonorum ſuorum pro arbitrio ſuo diſponere poteſt (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*). Quoſi ergo quis nolit bona ſua ipſemet adminiſtrare, adminiſtrationem committere alii poteſt, cuicunque voluerit. Quamobrem uxor quoque bonorum ſuorum adminiſtrationem marito, & maritus viciſſim uxori committere poteſt, modo hæc ad adminiſtrandum apta ſit. *Quod erat unum.*

na adminiſtrare debeat in matrimonio.

Et quoniam a voluntate committentis pendet, quomodo ſeu qua lege jus adminiſtrandi bona ſua in alterum transferre velit (§. 11. *part. 3. Jur. nat.*); adminiſtratio quoque bonorum ſive abſolute, ſive certa lege conjugi a conjuge committi poteſt, prouti commodum viſum fuerit. *Quod erat alterum.*

Naturaliter bona adminiſtrare debet, qui ad adminiſtrandum maxime aptus & cui per alia negotia vacat, ſi jus internum reſpiciamus, quippe cum lex naturæ nos obliget ad recte agendum (§. 189. *part. 1. Phil. pract. univ.*) & ad melius præferendum (§. 191. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Jure autem externo valet, quod placuerit domino, vi dominii (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*). Qui itaque dicunt, adminiſtrationem bonorum competere marito propter præſtantiam ſexus, aut ſine ratione hoc aſſerunt, conſequenter precario id ſumunt, aut tacite volunt, maritum ad adminiſtrandum bona aptiorem eſſe uxore: id quod tamen univerſaliter verum non eſt. Ac præterea patet, tum a jure interno perperam concludi ad externum. Aptitudo enim ad adminiſtrandum minime dat jus adminiſtrandi.

§. 442.

Impenſa dicitur omne id, quod in rem aliquam impenditur.

Impenſa quid ſint.

ditur. Hinc *in æſtimandis impenſis ratio etiam habetur cura ac operarum, non modo pecuniæ atque rerum, in rem quandam aliam impenſarum, immo etiam temporis, quod alias aliter collocari potuiſſet.*

§. 443.

Sumtus quid ſit. *Sumtus* dicitur pecunia, quæ in rem aliquam impenditur. Quamobrem cum omne id, quod in rem aliquam impenditur, impenſa ſit (§. 442.); *ſumtus omnes impenſæ ſunt, ſed non impenſæ omnes ſunt ſumtus.*

E. gr. Ponamus ædibus dirutis extrui novas. Ligna & lapides, quæ ex ædibus dirutis impenduntur in novas, ad impenſas pertinent; non ad ſumtus. Pecunia vero, quæ erogatur pro materia comparanda & quæ tanquam merces ſolvitur pro operis, ſumtus ſunt, quos in extructionem ædium facimus.

§. 444.

Sumtus educationis qui nam ſint. Quoniam pecunia, quæ in rem aliquam impenditur, ſumtus ſunt (§. 443.); *pecunia, quæ impenditur in educationem prolis, ſunt ſumtus educatiois, ſi quæ vero res aliæ in eandem impenduntur,* cum impenſa ſit, quod in rem aliquam impenditur (§. 442.), *eæ ad impenſas educationis referuntur.*

Ita parentes ſumtus faciunt educationis, ſi pecuniam in veſtimenta liberorum impendunt; impenſas vero, ſi veſtes ſuas in ea impendunt, aut mater ex linteo ſuo indufia eorum facit, & ubi ipſa facit, ſumtui denuo parcit, atque operam ſuam impendit.

§. 445.

De ſumtibus educationis & impenſis in eandem faciendis. *Uterque conjux ad ſumtus educationis conferre tenetur, quod poteſt, ac præterea eas facere in eandem impenſas, quas facere poteſt.* Etenim uterque conjux ad educationem conferre debet, quod poteſt (§. 305.). Quamobrem cum conſtet ſine ſumtu aliisque impenſis, prolem educari non poſſe; uterque

que etiam conjux ad ſumtus educationis conferre tenetur, quod poteſt, ac præterea eas facere in eandem impenſas, quas facere poteſt.

Prudentiæ œconomicæ eſt, ut conjuges res, ſi quas habent, impendant in prolem, ut ſumtibus parcant. Vide exemplum, quod modo dedimus (*not.* §. 444.).

§. 446.

Quoniam ad ſumtus educationis uterque conjux conferre debet, quantum poteſt (§. 445.); *ſi uxor fuerit inops, nec per operas ſuas aliquid acquirere valet, maritus ſolus ſumtus educationis facere tenetur, uxor tamen, ſi quas res habet, quibus carere poteſt, ut ſumtui parcatur, eas impendere debet. Idem valet de marito inope, ſed uxore divite.* *De conjuge inope.*

Nimirum quilibet conjux confert pro modo facultatum ſuarum, neque enim onus, quod commune eſt, uni incumbere debet, niſi neceſſitas aliud exigat, quæ legem non habet.

§. 447.

Conjuges communi ſumtu res domeſticas comparare tenentur pro facultatibus uniuscujusque. Etenim ad comparandas res domeſticas uterque conjux conferre debet, quantum poteſt (§. 424.). Quamobrem cum res pecunia comparentur, pecunia vero, quæ in eas impenditur, ſumtus ſit (§. 443.); conjuges communi ſumtu res domeſticas comparare tenentur pro facultatibus uniuscujusque. *De ſumtibus in res domeſticas faciendis.*

Tenenda hicquoque ſunt, quæ de ſumtibus educationis modo annotavimus (*not.* §. 446.).

§. 448.

Onera matrimonii dicuntur omnes impenſæ, conſequenter etiam omnes ſumtus (§. 443.), matrimonii cauſa faciendæ. Quoniam ſumtus educationis & impenſæ quæcunque aliæ in eandem matrimonii cauſa fiunt (§. 270.); *ſumtus educati-* *Onera matrimonii quid ſint.*

cationis & quacunque impenſa alia in eandem onera matrimonii ſunt.

Onus in matrimonio habetur omne id, ad quod præſtandum præter debitum conjugale tenentur conjuges, quia matrimonium contraxerunt, præſtare autem non neceſſe haberent, ſi ſolutæ eſſent. Hinc onus marimonii eſt, ſi maritus etiam uxori proſpicere debet de alimentis, medicamentis et rebus ad vitæ commoditatem ac jucunditatem ſpectantibus, a quo onere liber foret, ſi matrimonium non contraxiſſet.

§. 449.

Quinam onera matrimonii ferre debeat.

Conjuges conjunctim onera matrimonii ferre tenentur pro modo facultatum ſuarum. Unterque conjux impenſas in educationem prolis (§. 445.) & ſumtus in comparandas res domeſticas facere debet, quantum poteſt, pro modo ſcilicet facultatum ſuarum (§. 447.). Quamobrem cum impenſæ, conſequenter & ſumtus matrimonii cauſa faciendi onera matrimonii ſint, & ad hæc etiam referantur ſumtus educationis & impenſæ in eam faciendæ (§. 448.); conjuges conjunctim onera matrimonii ferre tenentur, pro modo facultatum ſuarum.

Qui matrimonium contrahunt, tacite quoque conſentiunt in onera matrimonii ferenda. Ea igitur quaſi humeris ſuis imponunt. Quemadmodum vero nemo obligari poteſt ad ferendum majorem oneris communis partem, quam cui vires ſuæ ſufficiunt; ita etiam onus marimonii ita diſtribuendum eſt, ut utraque pars ferat, quantum poteſt, conſequenter ut conjuges ferant onera matrimonii pro modo facultatum ſuarum.

§. 450.

Quomdo onera matrimonii pro

Onera matrimonii pro modo facultatum conjugum commodiſſime diſtribuuntur, ſi quæ per operas & ex rebus eorum acquiruntur, in unam maſſam conferantur, & lucrum inter eos dividatur in ratio-

ratione acquiſitorum. Etenim ſi acquiſita per operas & ex rebus conjugum conferantur in unam maſſam, & de ea fiant impenſæ, quas matrimonium exigit, cum quod uterque conjux acquirit, ſuum ſit (§. 426.), unusquisque conjugum onera matrimonii fert (§. 448.). Enimvero ſi lucrum, conſequenter id, quod deductis impenſis matrimonii cauſa factis relinquitur (§. 431.), in ratione acquiſitorum inter eos dividatur; unusquisque fert onera matrimonii pro modo facultatum ſuarum. Patet itaque onera matrimonii pro modo facultatum conjugum commodiſſime diſtribui in ratione acquiſitorum (§. 465. *part. I. Jur. nat.*). *modo facultatum diſtribuenda.*

Nulla ſane ratio eſt, cur conjux unus plus onerari debeat altero. Plus autem oneratur, ſi onera matrimonii ferre teneatur, & nihil lucri participet. Perinde hoc foret, ac ſi quis ſocietatem contrahens tantummodo particeps eſſe deberet damni, non vero lucri, quod abſurdum (§. 1328. *part. 4. Jur. nat.*). Quod vero maxime incommodum foret, ſi quilibet conjux ſibi haberet, quod ſuum eſt, & quando impenſæ fieri debent, in caſibus particularibus determinandum foret, quid pro modo facultatum utriusque conferri debeat, nemo non videt. Omnia autem iſta incommoda evitantur, ſi acquiſita in communem quandam maſſam conjiciantur, de qua impenſæ fiant, & lucrum deinde pro rata dividatur.

§. 451.

Quoniam onera matrimonii pro modo facultatum omnium commodiſſime diſtribuuntur, ſi quæ per operas & ex rebus conjugum acquiruntur, in unam maſſam conjiciantur, & lucrum deinde pro ratione acquiſitorum dividatur, lege autem perfectiva obligamur ad id, quod melius eſt, præferendum alteri (§. 192. 193. *part. I. Phil. pract. univ.*); *legi naturæ perfectivæ convenit, ut acquiſita in communem maſſam conferantur, & lucrum in ratione acquiſitorum dividatur.* *Quid circa onera matrimonii ferenda maxime conveniat juri naturæ.*

Nimi-

Nimirum acquiſita conferuntur in communem maſſam, ut impenſæ fiant conjunctim ab utroque conjuge: lucrum autem dividitur in ratione acquiſitorum, ut impenſæ fiant pro modo facultatum, nec pars una magis gravetur altera. Quodſi ſingula probe perpenderis, quæ demonſtrata ſunt; facile intelligis, hoc modo nihil committi, quod ſit contra jus conjugis unius, vel alterius naturaliter eidem competens, ut ideo neuter conjugum de injuria ſibi facta, vel de iniquitate juſtas querelas movere poſſit.

§. 452.

Si conjuges tantundem acquirere nequeant, quantum ad ferenda onera matrimonii requiritur.

Si conjuges per operas ſuas & ex rebus ſuis tantundem acquirere nequeunt, quantum ad onera matrimonii ferenda ſufficit; de ipſis bonis, quæ habent, conjunctim pro rata bonorum ſeu in ratione eorundem conferre tenentur, quoad adhuc requiritur. Etenim ſi conjuges per operas ſuas & ex rebus ſuis tantundem acquirere nequeunt, quantum ad onera matrimonii ferenda ſufficit, per ſe patet, quod adhuc deeſt, ex bonis eorum, ſeu rebus, quas habent, ſupplendum eſſe. Enimvero cum onera matrimonii conjunctim ferenda ſint pro modo facultatum utriusque conjugis (§. 449.); quæ deſunt, ſupplenda non ſunt ex bonis conjugis unius, ſed potius utriusque pro rata bonorum, quæ uterque conjux habet.

Naturale igitur non eſt, ut bona uxoris ſint ſalva, & ſola mariti bona impendantur. Ceterum cum res utiles voluptuariis, neceſſariæ autem utrisque ſint præferendæ (§. 502. *part. 1. Jur. nat.*); facile patet, utilibus ac voluptuariis eſſe carendum, ſi acquiſita non ſufficiant ad comparandum easdem, vel ſolis voluptuariis carendum eſſe, ſi utiles adhuc haberi poſſint. Ad abuſum pertinet, ſi quis bona, quæ conſervare tenetur (§. 458. 452. *part. 2. Jur. nat.*), rebus utilibus ac voluptuariis impendit, cum in neceſſariis acquieſcere deberet, conſequenter qui hoc facit, bona ſua dilapidat (§. 459. *part. 2. Jur. nat.*): quod facere non licet (§. 460. *part. 2. Jur. nat.*).

§. 453.

§. 453.

Naturaliter maritus res uxoris alienare & oppignorare nequit, nec viciſſim uxor alienare & oppignorare poteſt res mariti. Etenim naturaliter uxor dominium retinet in bonis, quæ habet, dum nubet, vel quæ durante matrimonio eidem quomodocunque obveniunt (§. 435). Quamobrem cum maritus non ſit dominus rerum, quæ ſunt uxoris (§. 121. *part. 2. Jur. nat.*), nemo autem rem alienare poteſt, niſi dominus (§. 668. *part. 2. Jur. nat.*); naturaliter quoque dominus res uxoris alienare nequit. *Quod erat primum.* *De alienatione & oppignoratione rerum, quæ ſunt conjugum.*

Similiter quia oppignoratione alteri conſtituitur jus in re oppignorata (§. 1142. 1143. *part. 5. Jur. nat.*), nemo autem alteri jus quoddam conſtituere poteſt niſi dominus (§. 983. *part. 3. Jur. nat.*); nec maritus res uxoris oppignorare poteſt. *Quod erat ſecundum.*

Eodem modo oſtenditur, nec uxorem res mariti alienare & oppignorare poſſe. *Quod erat tertium & quartum.*

§. 454.

Si in bonorum communionem conſenſere conjuges; res alienari & oppignorari nequeunt, niſi utriusque conſenſu. Etenim in communione poſitiva nullus actus dominii validus absque conſenſu eorum, qui in ea ſunt (§. 141. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem cum alienatio rei (§. 668. *part. 2. Jur. nat.*) & oppignoratio ſit actus dominii (§. 1142. 1143. *part. 5.* & §. 983. *part. 3. Jur. nat.*); ſi in bonorum communionem conſenſere conjuges, res alienari & oppignorari nequit, niſi utriusque conſenſu. *Si conjuges in communionem bonorum conſenſerunt.*

Notandum eſt, quoad propoſitionem tam præſentem, quam præcedentem, naturaliter uxorem ac maritum æquale jus habere, nec præſtantiam ſexus, qui terminus obſcurus & vagus

vagus eſt, marito tribuere jus potius, ſed, ſi quod habet, id pacto expreſſo, vel tacito debere eſſe quæſitum.

§. 455.

Quando conjux prohibere poſſit, ne alter conjux rem ſuam alienet, vel oppignoret.

Si conjux unus rem ſuam alienare vel oppignorare velit in præjudicium alterius; conjux alter hoc permittere non tenetur. Etenim ſi conjux unus rem ſuam alienare vel oppignorare velit in præjudicium alterius, alienatio vel oppignoratio fit contra jus hujus (§. 239. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Enimvero cuilibet competit jus non patiendi, ut quis ipſum lædat (§. 913. *part. 3. Jur. nat.*), conſequenter ut quid faciat, quod eſt contra jus ipſius (§. 920. *part. 1. Jur. nat.*). Conjux igitur unus permittere non tenetur, ut alter rem ſuam alienet, vel oppignoret in præjudicium ipſius.

Conjux uterque onera matrimonii ferre debet pro modo facultatum ſuarum (§. 449.), & ea omnino commodiſſime diſtribuuntur, ſi acquiſita in unam maſſam conjiciantur, de qua nimirum ſumtus ac impenſæ ceteræ matrimonii cauſa fiunt (§. 448.), lucrum vero inter conjuges dividatur (§. 450.). Hinc facile intelligitur, alienationem vel oppignorationem fieri in præjudicium alterius conjugis, ſi per eam majus onus ipſi imponitur, ac ipſe lucro quodam privetur, quod alias eidem obventurum fuiſſet.

§. 456.

De ſervitute rebus conjugum imponenda.

Conjux unus rei conjugis alterius ſervitutem imponere nequit: nec ſi in bonorum communionem conſenſere conjuges, ſervitus imponi poteſt, niſi utriusque conjugis conſenſu. Qui enim ſervitutem rei imponit, jus quoddam in ea conſtituit alteri (§. 1267. *part. 5. Jur. nat.*). Quamobrem cum nemo alteri jus quoddam conſtituere poſſit niſi dominus (§. 983. *part. 3. Jur. nat.*), naturaliter autem uxor in rebus ſuis dominium habet (§. 435.), nec quin habeat maritus in ſuo quisquam dubitat; con-

conjux quoque unus rei conjugis alterius ſervitutem imponere non poteſt.

Quoniam vero ſervitutis conſtitutio eſt actus dominii, *per demonſtrata*, in communione autem poſitiva nullus actus dominii validus absque conſenſu eorum, qui in ea ſunt (§. 141. *part. 3. Jur. nat.*); ſi conjuges in bonorum communionem conſenſere, ſervitus rebus ipſorum imponi nequit, niſi utriusque conjugis conſenſu. *Quod erat alterum.*

Nolumus ea perſequi ulterius, quæ a pactis veniunt, ſive expreſſis, ſive tacitis, cum ex eo, quod conventum, metiendum ſit jus. Sufficit itaque conſtare, uxorem marito & maritum uxori jus in rebus ſuis conſtituere poſſe, quale voluerit (§. 436.), & quando idem quoque tacite conſtituatur (§. 437.).

§. 457.

De rebus immobilibus pecunia a conjugibus acquiſita comparatis.

Si pecunia per operas vel ex rebus conjugum acquiſita res immobiles comparantur, eadem pertinent ad lucrum commune conjugum. Etenim ſi res immobiles comparantur pecunia per operas, vel ex rebus conjugum acquiſita; evidens eſt, hanc pecuniam eſſe acquiſitam deductis impenſis matrimonii cauſa faciendis, conſequenter lucrum commune conjugum eſſe (§. 431. 450.). Quodſi ergo eadem res immobiles comparentur, cum lucrum imminui nequeat in præjudicium alterutrius conjugis (§. 910. *part. 1. Jur. nat.*), res quoque iſtæ ad lucrum conjugum commune pertinent.

Non quæſtio eſt de dominio rei, ſed ſaltem de eo, num pretium ejus veniat in computationem lucri communis. Patet vero attendendum eſſe pretium, quod pro ea ſolutum.

§. 458.

De damno in rebus conjugum contingente.

Si damnum contingit in re uxoris, ejus eſt damnum, & ſimiliter damnum mariti eſt, quod in re ſua contingit: quodſi bona fuerint communia, damnum commune eſt, & quod datur in bonis acquiſi-

quiſitis, lucro communi conjugum decedit. Si enim damnum in re contingit, cum damnum in jactura ſui conſiſtat (§. 486. *part. 2. Jur. nat.*), aut res perit (§. 355. *part. 2. Jur. nat.*), aut deterioratur, conſequenter quoniam rei deterioratæ pretium imminuitur, quaſi pars ejus perit. Eenimvero res perit ſuo domino (§. 356. *part. 2. Jur. nat.*) &, quando deterioratur, damnum domino datur (§ 617. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum uxor naturaliter dominium retineat in bonis, quæ habet, dum nubet, vel quæ durante matrimonio quomodocunque eidem obveniunt (§. 435.); ſi damnum datur in re uxoris, ejus eſt damnum. *Quod erat primum.*

Et quoniam nemo dubitat, quin marito ſoli competat dominium in rebus ſuis, quas habet, ſi matrimonium contrahentes non conſenſerunt in bonorum communionem; damnum, quod contingit in rebus mariti, ejus ſimiliter eſſe debere eodem modo intelligitur. *Quod erat ſecundum.*

Quodſi bona fuerint communia, cum in communione poſitiva damnum pro rata commune ſit (§. 135. *part. 3 Jur. nat.*), damnum quoque conjugum commune eſſe debet, quod in rebus ipſorum contingit. *Quod erat tertium.*

Quodſi damnum contingat in rebus acquiſitis, jactura fit ejus, quod acquiſitum fuerat (§. 486. *part. 2. Jur. nat.*), adeoque perinde eſt, ac ſi acquiſitum non fuiſſet (§. 487. *part. 2. Jur. nat.*). Quoniam itaque lucrum conjugum eſt, quod a conjugibus acquiritur deductis impenſis matrimonii cauſa factis (§. 431.); ſi damnum in bonis acquiſitis contingit, lucrum iſtud imminuitur, adeoque illud, cujus jactura fit, eidem decedit. *Quod erat quartum.*

Facile patet, ſermonem hic eſſe de damno, quod datur caſu, vel dolo aut culpa alterius cujusdam, quam conjugis. Tale eſt damnum, ſi incendio conflagrent ædes, ſive fulgure fue-

rint tactæ, ſive ab incendiario ignes fuerint ſubjecti, ſive quocunque caſu funeſto ortum fuerit incendium. Tale etiam eſt, ſi inundatione vaſtentur agri, ſi furto auferantur res mobiles, ſi debitor, cui pecunia credita, fuerit non ſolvendo. Ceterum quartum etiam oſtendi poterat ex eo, quod res immobiles pecunia acquiſita comparatæ pertineant ad lucrum conjugum (§. 457.), ſed propoſitionis ſenſus fieret reſtrictior.

§. 459.

De damno culpa vel dolo conjugis dato.

Si conjux unus dolo vel culpa ſua alteri det damnum, id reſarcire tenetur. Etenim qui dolo vel culpa ſua alteri dat damnum, id reſarcire tenetur (§. 580. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem etiam conjux conjugi reſarcire tenetur damnum, quod dolo, vel culpa ſua eidem dat.

Valet hoc, ſive in communionem bonorum conſenſerint conjuges, ſive unusquisque ſibi retinuerit dominium in rebus ſuis. Etenim damnum quoque pro rata patitur, qui in communione poſitiva eſt, quando in re communi datur damnum.

§. 460.

Cura conjugis quoad alterum conjugem.

Conjux unus curam gerere debet vitæ, ſanitatis, commoditatis ac felicitatis alterius conjugis. Etenim conjuges rerum neceſſariarum, utilium ac voluptuariarum uſum ſibi invicem communicare & ad eas comparandas conferre debent, quantum poſſunt (§. 424.). Quamobrem cum res neceſſariæ ſint, quibus vita ac ſanitas conſervatur, & quæ ad animam perficiendam requiruntur (§. 499. *part. 1. Jur. nat.*), res vero utiles ſint, quæ ad vitam commode degendam faciunt (§. 500. *part. 1. Jur. nat.*) & voluptuariæ, quæ ad jucunditatem vitæ pertinent (§. 501. *part. 1. Jur. nat.*); conjux unus proſpicere debet vitæ, ſanitati, perfectioni animæ, conſequenter virtutibus intellectualibus ac moralibus (§. 548. *part. 1. Jur. nat.*), itemque commoditati & jucunditati, & quoniam felicitas a

virtute unice pendet (§. 400. *part. 1. Phil. pract. univ.*), etiam felicitati alterius. Patet itaque, quod conjux unus curam gerere debeat vitæ, ſanitatis, commoditatis ac felicitatis conjugis alterius.

Quodſi demonſtrationes anteriores intime perſpexeris, facile intelliges, curam hanc, de qua in propoſitione præſente loquimur, pertinere ad officia conjugum & ex ipſa notione matrimonii fluere. Et ubi in ſequentibus oſtenderimus, qualis eſſe debeat parentum cura circa educationem liberorum, multo clarius adhuc eluceſcet, quod matrimonium requirat talem animorum unionem, qualis ad curam præſentem requiritur.

§. 461.

De amore mutuo conjugum.

Conjux unus qua conjux alterum diligere debet tanquam ſeipſum. Etenim conjux unus curam gerere debet felicitatis alterius (§. 460.), adeoque quantum poteſt eandem promovere. Enimvero qui omni ſtudio conſtanter id agit, ut alter ſit felix, ſeu conſtantem & perpetuam habet voluntatem felicitatem alterius promovendi, is eundem diligit (§. 617. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem etiam conjux conjugem diligere debet. Et quoniam uterque conjux etiam ſeipſum diligere debet (§. 607. *part. 1. Jur. nat.*), conſequenter conſtantem ac perpetuam habere voluntatem felicitatem ſuam promovendi (§. 606. *part. 1. Jur. nat.*); conjux conjugis felicitatem promovere debet perinde ac propriam, conſequenter conjux qua conjux conjugem diligere debet tanquam ſeipſum.

Naturaliter conjux tenetur diligere conjugem tanquam æque hominem (§. 618. *part. 1. Jur. nat*). Matrimonium enim non tollit obligationem naturalem in ſe immutabilem (§. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Enimvero etiamſi ponamus per impoſſibile hominem naturaliter non obligari ad diligendum hominem quemcunque alium tanquam ſeipſum; vi tamen matrimo-

trimonii conjux conjugem tanquam ſeipſum amare teneretur. Ad obligationem adeo connatam accedit etiam contracta (§. 17. 18. *part. 1. Jur. nat.*), ut ideo obligatio conjugis ad diligendum conjugem tanquam ſeipſum evadat fortior, & per conſequens turpius ac gravius peccet conjux, ſi officio ſuo deſit reſpectu conjugis, quam ſi id negligat reſpectu hominum aliorum.

§. 462.

Quoniam conjux unus qua conjux alterum diligere debet tanquam ſeipſum (§. 461.), non tantummodo vi obligationis omnium hominum communis, (§. 618. *part. 1. Jur. nat.*), quando vero duo officia erga alios inter ſe collidun- tur, illud vincit, ad quod major eſt obligatio (§. 230. *part. 1. Phil. pract. univ.*); *conjux conjugem in dilectione præferre debet ceteris hominibus* (§. 208. *part. 1. Phil. pract. univ.*). *De conjuge in dilectione ceteris præferendo.*

Peccat itaque maritus, ſi aliam quamcunque perſonam magis diligit, quam uxorem ſuam, & viciſſim uxor, ſi aliam perſonam magis diligit, quam maritum ſuum.

§. 463.

In quibusvis officiis præſtandis conjux conjugem præferre debet aliis. Etenim conjux conjugi qua conjux obligatur ad præſtanda ea officia, quæ homo homini debet (§. 460. *h. cit.* §. 609. *part. 1. Jur. nat.*). Unde eodem, quo ante (§. 462.), modo patet, conjugem a conjuge aliis præferre debere in quovis officiorum genere. *De eodem præferendo in quolibet officiorum genere.*

Quodſi officia, quæ aliis debemus, ſigillatim perpendere velis, facile deprehendes, ea talia eſſe, quæ etiam conjux conjugi debet qua conjux, ut ideo neceſſe non fuerit, prolixius hoc oſtendi. Sane qui ſincere diligit conjugem, eidem quoque ad præſtanda quævis humanitatis officia erit paratus.

§. 464.

§. 464.

De dilectionis & amoris neceſſario nexu.

Qui alterum diligit, eundem quoque amat. Qui enim alterum diligit, ei conſtans ac perpetua voluntas eſt felicitatem alterius promovendi (§. 617. *part. I. Jur. nat.*), conſequenter eam ſibi repræſentat tanquam bonam (§. 892. *Pſych. empir.*), conſequenter animus ejus diſpoſitus eſt ad voluptatem percipiendam ex alterius felicitate (§. 558. *Pſych. empir.*). Quoniam itaque alterum amat, cujus animus diſpoſitus eſt ad voluptatem percipiendam ex alterius felicitate (§. 633. *Pſych. empir.*); qui alterum diligit, eundem quoque amat.

Qui amorem & dilectionem pro ſynonymis habent, & amare ac diligere promiſcue uſurpant, illi mirabuntur nos demonſtrare, quod alterum amet, qui eundem diligit. Enimvero cum nos amorem a dilectione diſtinxerimus (§. 633. *Pſych. empir.* & §. 617. *part. I. Jur. nat.*); a nobis quoque demonſtrandum fuit, dilectionem non poſſe concipi absque amore.

§. 465.

De mutuo amore conjugum.

Quoniam qui alterum diligit, eundem quoque amat (§. 464.), conjux vero qua conjux conjugem diligere debet tanquam ſeipſum (§. 461.); *conjux* etiam *qua conjux conjugem amare debet tanquam ſeipſum.* Et quoniam conjux conjugem in dilectione ceteris omnibus præferre debet (§ 462.); *conjux* quoque *conjugem in amore ceteris omnibus præferre debet*, conſequenter *maritus neminem magis amare debet uxore ſua, nec uxor quenquem magis amare debet marito ſuo.*

§. 466.

Effectu illius amoris.

Quoniam conjux conjugem amare debet (§. 465.), qui vero alterum amat, is voluptatem eidem creare, tædium autem ſeu moleſtiam ab eo avertere ſtudet (§. 652. *Pſych. empir.*); *conjux omnem operam dare debet, ut conjugi voluptatem creet & tædi-*

tædium omne ſeu moleſtiam ab eo avertat. Et quoniam id, ex quo voluptatem percipimus, nobis placet (§. 542. *Pſych. empir.*); *uxor ſtudere debet, ut placeat marito, & maritus viciſſim, ut placeat uxori.*

Qui itaque matrimonium contrahere volunt, probe conſiderare debent, utrum ſe invicem impenſe amare poſſint, nec ne. Amore enim mutuo uniuntur animi conjugum (§. 660. *Pſych. empir.*), ſine qua unione felicitas conjugum ſubſiſtere nequit.

§. 467.

De odio conjugum. Quia conjux qua conjux conjugem amare debet, nec quenquam magis, quam conjugem (§. 465.), qui vero alterum amat, eum odiſſe nequit (§. 623. *part. I. Jur. nat.*); *conjux conjugem odio habere non debet, & conjugio maxime adverſatur, ut conjux conjugem odio habeat*, conſequenter cum inimicus ſit, qui nos odio proſequitur (§. 626. *part. I. Jur. nat.*), *inimicitia matrimonio maxime adverſatur, ſeu eidem repugnat.*

Effectus odii e diametro adverſantur effectibus amoris, quemadmodum patet ex collatione eorum, quæ de utroque affectu demonſtravimus in Pſychologia empirica. Quamobrem cum conjux conjugem in quibusvis officiis præſtandis præferre debeat aliis (§. 463.), ſine amore autem hoc fieri non poſſit; facile patet, ſi conjux conjugem oderit, eum defuturum omnibus officiis, quæ conjux conjugi debet.

§. 468.

Ad quanam officia matrimonium contrahentes ſeſe ſibi invicem obligent. *Qui matrimonium contrahunt tacite, ſi non expreſſe ſibi invicem promittunt, quod pars una neminem magis amare ac diligere velit, quam alteram, & quod in præſtandis quibusvis officiis alteram præferre velit ceteris hominibus omnibus, & ad hoc pars una alteri ſeſe perfecte obligat.* Etenim conjux unus neminem magis diligere (§. 462.) & amare debet, quam conjugem alterum (§. 465.), ac in præſtandis officiis quibusvis eundem

dem præferre aliis (§. 463). Quoniam hæc obligatio naturalis eſt (§. 141. *part. 1. Phil. pract. univ.*), ac ideo neceſſaria & immutabilis (§. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*), conſequenter a matrimonio ſeparari nequit (§. 290. 291. *Ontol.*); qui in matrimonium conſentit, in illam quoque conſentire intelligitur. Quamobrem ſi non expreſſe, tacite ſaltem promittit, quod neminem magis amare ac diligere velit quam conjugem ſuum, eundemque in præſtandis officiis quibusvis præferre hominibus ceteris omnibus (§. 361. *part. 3. Jur. nat.*) & quoniam promittendo nos alteri perfecte obligamus (§. 363. *part. 3. Jur. nat.*), perſonæ, cum qua matrimonium contrahit, ad hoc perfecte ſeſe obligat.

Ut hæc obligatio intimius perſpiciatur, probe notandum eſt, tria in eadem conſideranda eſſe, quæ hic concurrunt. Adeſt nimirum 1. obligatio univerſalis, qua ſcilicet homo homini tenetur (§. 11. *part. 1. Jur. nat.*). 2. Hanc ipſa matrimonii natura ad ſe trahit & ſuperaddit prælationem conjugis in caſu colliſionis, ita ut ſi alteri officium humanitatis præſtandum foret cum neglectu conjugis vel in ejus præjudicium, præſtatio ejus non eſſe in poteſtate tua intelligatur. Ideoque ad obligationem univerſalem accedit ſingularis (§. 12. *part. 1. Jur. nat.*) de conjuge perſonis aliis in præſtandis officiis humanitatis præferendo. Denique 3. ſuperaccedit obligatio externa (§. 656. *part. 3. Jur. nat.*), qua conjux unus alteri ſeſe obligavit ad ſatisfaciendum obligationi internæ, quæ ex univerſali & ſingulari coaluit: quam obligationem externam firmat naturalis, qua promiſſa ſervare tenemur (§. 431. *part. 3. Jur. nat.*). Id hic notaſſe proderit etiam in aliis caſibus.

§. 469.

De unione conjugum. *Conjuges arctiſſime ita uniuntur, ut inſtar unius perſonæ ſpectari debeant, nec ita cum perſona alia uniri poſſunt.* Etenim conjuges ſeſe ſibi invicem obligant ad mutuum amorem, ita ut neuter

neuter perſonam aliam magis amare velit quam eam, cum qua matrimonium contraxit (§. 468.). Quamobrem cum mutuo amore duo ita uniantur, ut inſtar unius perſonæ ſpectari debeant (§. 660. *Pſych. empir.*); ideo patet, conjuges arctiſſime ita uniri, ut inſtar unius perſonæ ſpectari debeant, nec ita cum perſona alia uniri poſſe.

Unio conjugum eſt arctiſſima omnium, quæ concipi poteſt, cum non modo tribuat prælationem reſpectu ceterorum hominum omnium quoad ſingula officia humanitatis, verum etiam conjux unus alteri perfecte ſeſe obliget ad hanc prælationem, dum matrimonium contrahitur. Unde ſcripura dicit, quod fiant una caro, quaſi corpora ipſorum, dum animi amore iſto uniuntur, in unum coaleſcant, ut ideo quoad ſingula, quæ homo ſibimetipſi debet, ſimul ſpectentur tanquam eadem perſona, & reſpectu conjugum officia erga alios degenerare intelligantur in officia erga ſeipſum, conſequenter quod conjux conjugi præſtat perinde ſit ac ſi ſibimetipſi idem præſtaret. Abſit itaque ut exiſtimes unionem conjugum abſolvi ſola copula carnali, qua in coitu corpora ipſorum conjunguntur (§. 309.). Propter hanc unionem conjux ſeipſum odiſſe dicitur, ſi conjugem odio habet, ita nihil naturæ humanæ magis adverſum concipi debeat, quam odium conjugis ſui.

§. 470.

Quoniam conjuges arctiſſime ita uniuntur, ut inſtar unius perſonæ ſpectandi ſint, nec ita cum perſona alia uniri poſſunt (§. 469.); *qua homo ſibi debet, ea etiam actu præſtare tenetur conjugi alteri, & qua uni conjugum eveniunt ſive proſpera, ſive adverſa, ea etiam alteri eveniſſe intelliguntur*, conſequenter *ea omnia, quæ quis ſibi debet, omnesque caſus inter ſe communicant.* *Effectus illius unionis.*

E. gr. Ægrotat uxor: perinde eſt, ac ſi maritus ægrotaret. Quemadmodum itaque qui in morbum incidit, operam dare tenetur, ut ſanitati reſtituatur (§. 413. *part. 1. Jur. nat.*); ita

 etiam

etiam maritus operam dare tenetur, ut uxor reſtituatur. Cumque perinde ſit ac ſi uxori vires adhuc ſupereſſent ſufficientes, quibus ſibimetipſi facere poſſit ea, in quibus ope aliena indiget, ubi marito vires non deſunt; ideo maritus quoque opem uxori ægrotæ ferre tenetur in iis, in quibus ope aliena indiget, conſequenter opem ferre debet, quam poteſt. Et ubi absque medicamentorum uſu ſanitas reſtitui nequit, de iisdem uxori proſpicere tenetur. Quilibet vitam ſuam conſervare debet (§. 350. *part. 1. Jur. nat.*). Maritus igitur non minus ſollicitus eſſe debet de conſervanda vita uxoris, quam vita propria. Similiter defenſionem uxoris ac famæ ipſius ſpectare maritus debet tanquam defenſionem ſui ac famæ ſuæ. Exempla hæc abunde docent, quomodo conjux conjugi mutuum adjutorium præſtare debeat, ut opus non ſit ad particularia deſcendere.

§. 471.

Quid ſit conſuetudo vitæ.

Communicatio omnium officiorum, quæ unus alteri præſtare poteſt, uſus rerum, quas quis habet, ac omnium caſuum, tam ſecundorum, quam adverſorum, qui cuique evenire poſſunt, dicitur *Conſuetudo vitæ.*

Communio vitæ differt a communione bonorum (§. 126. *part. 2. Jur. nat.*), nec cum hac confundenda. Sumitur autem hic terminus in eo ſignificatu, quem habet in Jure Romano §. 1. Inſt. de patr. poteſt. Vid. *Munzius* in Comment. ad h. t. §. 1. n. 10.

§. 472.

An communionem bonorum requirat.

Quoniam conſuetudo vitæ ſaltem exigit communicationem uſus rerum (§. 471.), qui absque dominio ſubſiſtere poteſt (§. 136. *part. 2. Jur. nat.*), communio autem bonorum dominium rerum commune facit (§. 126. *part. 2. Jur. nat.*); *conſuetudo vitæ absque communione bonorum ſubſiſtere poteſt.*

Quando itaque ad conſuetudinem vitæ accedit communio bono-

bonorum, extrinſecus ſaltem eidem ſuperadditur, & iſta ſalva tolli poteſt, quando viſum fuerit.

§. 473.

Naturaliter conjuges obligantur ad vitæ conſuetudinem. Etenim conjuges inter ſe communicare tenentur ea omnia, quæ unusquisque ſibimetipſi debet & omnes caſus, qui ipſis eveniunt, ſive ſecundi fuerint, ſive adverſi (§. 470.). Enimvero hæc communicatio conſuetudo vitæ eſt (§. 471.). Conjuges itaque ad vitæ conſuetudinem naturaliter obligantur. *De conſuetudine vitæ conjugum.*

Hinc nuptiæ definiuntur ab Imperatore §. 1. I. de patr. pot. quod ſint conjunctio maris & fœminæ perpetuam vitæ conſuetudinem continens: ubi ſub ea quoque comprehenditur communicatio uſus corporum ſuorum, qui ad generationem prolis requiritur, & in cujus conceſſione debitum conjugale conſiſtit (§. 309.). Nos hic demonſtrare nondum potuimus, conſuetudinem vitæ perpetuam eſſe debere, quia nondum demonſtrari poteſt, quamdiu durare debeat matrimonium. Ceterum ex antea dictis patet, in conſuetudine vitæ perſonam unam alteram ſpectare tanquam ſeipſam, ita ut quod evenit alteri id tibi eveniſſe exiſtimes & quo indiget alter, eo te indigere putes. Quamobrem qui officia hominis erga ſeipſum in parte prima Juris naturæ demonſtrata animo comprehendit, is data quavis occaſione intelliget, quid debeat alteri, cum quo ipſi vitæ conſuetudo intercedit. Quodſi a vitæ conſuetudine removeas debitum conjugale, quod ad eam non per ſe requiritur, ſed reſpectu matrimonii ſaltem eidem ineſſe intelligitur; facile patet naturaliter conſuetudinem vitæ ſubſiſtere quoque poſſe inter perſonas, quæ matrimonium non contrahunt, conſequenter etiam inter duos mares vel plures, itemque inter duas pluresque fœminas. Pactum autem de conſuetudine vitæ tum dici poteſt *Societas vitæ*. Ac ideo qui matrimonium contrahunt, eo ipſo quoque ſocietatem vitæ contrahere intelliguntur, quia ſine ea matrimonium naturaliter ſubſiſtere nequit, ſiquidem nullus in eo notari debeat defectus.

 §. 474.

§. 474.

De mutuo adjutorio conjugum.

Naturaliter conjuges obligantur ad mutuum adjutorium in procreatione ac educatione ſobolis & in iis, quæ unusquisque naturaliter ſibimetipſi debet ſeu qua vita conſuetudo exigit. Etenim matrimonium ſocietas eſt (§. 270.) & qui hanc ſocietatem ineunt conjuges ſunt (§. 304.). Quamobrem conjuges ſibi invicem obligantur ad mutuum adjutorium in iis, quæ ad finem ſocietatis conſequendum quomodocunque faciunt (§. 145.). Quoniam itaque matrimonium contrahitur ſobolis procreandæ ac educandæ cauſa (§. 270.), & propterea conjuges obligantur ad vitæ conſuetudinem (§. 473.); conjuges naturaliter obligantur ad mutuum adjutorium in procreatione ac educatione ſobolis & in iis, quæ vitæ conſuetudo exigit, conſequenter quæ unusquisque naturaliter ſibimetipſi debet.

Communiter mutuum adjutorium ſumitur reſtrictius pro eo, quod præſtatur in œconomia & in adverſitatibus quibuscunque, ac ideo tanquam finis ſecundarius opponitur primario, qui eſt procreatio ac educatio ſobolis. Enimvero ne notionibus generalibus vim inferamus, mutuum adjutorium referre debuimus non minus ad ſobolis procreationem ac educationem, quam ad omnem vitæ conſuetudinem, conſequenter eidem tribuere omnem amplitudinem, quam naturaliter habere debet. Quodſi itaque perpendas ea, quæ ad vitæ conſuetudinem pertinent (§. 471.) & quæ modo de eadem annotavimus (*not.* §. 473.), in dato quolibet caſu haud difficulter definies, quidnam mutuum adjutorium exigat.

§. 475.

Quomodo id præſtetur.

Quoniam conjuges obligantur ad mutuum adjutorium non ſolum in procreatione ac educatione ſobolis, verum etiam in iis omnibus, quæ ad vitæ conſuetudinem pertinent (§. 474.), qui vero mutuum adjutorium ſibi invicem præſtant,

ſtant; vires ſuas conjungunt in agendo & in eo, quod ipſis bonum eſt, promovendo (§. 141.); *conjuges vires ſuas conjungere debent non modo in procreatione ac educatione ſobolis, verum etiam in iis, quæ ad vitæ conſuetudinem pertinent, ac in promovendo eo, quod unicuique bonum eſt.*

Oſtendimus ante, conjuges arctiſſime ita uniri, ut in unam quaſi perſonam coaleſcant, nec ita cum perſona alia quacunque uniri poſſe (§. 469.). Vires itaque utriusque conjugis ita conjunguntur ac ſi eſſent vires unius perſonæ. Atque hac virium conjunctione obtinetur concurſus conjugis unius ad facta alterius.

§. 476.

Societas propter ſolum mutuum adjutorium in iis, quæ ad vitæ conſuetudinem pertinent, inter marem ac fœminam contracta matrimonium naturaliter non eſt. Quodſi enim ſocietas inter marem ac fœminam contrahatur propter ſolum mutuum adjutorium in iis, quæ ad vitæ conſuetudinem pertinent, ea non contrahitur ſobolis procreandæ ac educandæ gratia (§. 471.). Sed ſocietas, quæ non contrahitur ſobolis procreandæ ac educandæ cauſa, matrimonium non eſt naturaliter (§. 270.). Ergo ſi ſocietas propter ſolum mutuum adjutorium in iis, quæ ad vitæ conſuetudinem pertinent, inter marem ac fœminam contracta fuerit, matrimonium naturaliter non eſt.

An mutui adjutorii cauſa contracta ſocietas ſit matrimonium.

Monuimus jam ante (*not.* §. 473.), iſtiusmodi ſocietatem contrahi poſſe, eamque diximus ſocietatem vitæ. Quamvis vero ſocietas vitæ inter marem ac fœminam contracta naturaliter matrimonium non ſit; hoc tamen minime obſtat, quo minus civiliter quoad effectus ſcilicet, quos matrimonium jure civili habet, eidem æquiparetur. Et ſane iſtiusmodi ſocietates vitæ ſub titulo matrimonii moribus noſtris contrahuntur inter ſenes ad ſobolem procreandum non amplius habiles. Huc

etiam

etiam referendum eſt conjugium juvenis cum vetula, item conjugium inter perſonas ad generandum habiles contractum cum perpetuo caſtitatis voto: in utroque enim caſu non intenditur procreatio & educatio ſobolis, ſine qua intentione matrimonium concipi nequit (§. 3. 270.), ſed ſaltem conſuetudo vitæ, quæ ad perfectionem matrimonii requiritur, quatenus per eam finem matrimonii, qui procreatio ac educatio ſobolis eſt, perfectius conſequi datur, minime autem per ſe matrimonium facit.

§. 477.

De matrimonio imperfecto.

Si pactum initur a mare cum fœmina ea lege, ut ſibi liceat ex ea quærere prolem unam, vel alteram, ſed abſque conſuetudine vitæ; tale pactum quidem naturaliter matrimonium eſt, ſed minus perfectum. Etenim qui pactum init cum fœmina ea lege, ut ſibi liceat ex ea quærere prolem unam, vel alteram; is ſobolem, quæ procreatur, educare vult, conſequenter pactum init ſobolis procreandæ ac educandæ cauſa. Quamobrem cum pactum ſobolis procreandæ ac educandæ gratia inter marem ac fœminam initum matrimonium ſit (§. 270.); ſi pactum initur a mare cum fœmina ea lege, ut ſibi liceat ex ea quærere prolem unam, vel alteram, naturaliter pactum hoc matrimonium eſt. *Quod erat unum.*

Enimvero quoniam naturaliter conjuges etiam obligantur ad vitæ conſuetudinem (§. 473.), conſequenter ſi abſque vitæ conſuetudine pactum quis ineat cum fœmina, ut ſibi liceat ex ea prolem quærere, aliquid deeſt, quod ad perfectum matrimonium ipſa lege naturæ requiritur, pactum iſtud erit matrimonium imperfectum. *Quod erat alterum.*

Etſi naturaliter ſtuprum non committat (§. 334.), multo minus fornicetur, qui pactum iſtiusmodi cum fœmina init (§. 241.), ac ideo nulla in eo deprehendatur turpitudo naturalis; non tamen ex aſſe juri naturæ convenit, quatenus lex naturæ nos

nos obligat ad id, quod melius eſt, alteri præferendum (§. 192. *part. 1. Phil. pract. univ.*), ut tale pactum recte dicatur adverſari legi naturæ perfectivæ. Cura nimirum prolis pertinet naturaliter ad utrumque parentem (§. 263. 255.): in hoc autem pacto id agitur, ut proles tantummodo ſit patris, nec mater ſpectetur aliter quam nutrix mercede conducta. Uberior lux affundetur per ea, quæ de ſocietate paterna demonſtraturi ſumus. Quamvis vero in ſtatu naturali iſtiusmodi matrimonium haberi nequeat pro illicito; non tamen inde ſequitur, idem permittendum eſſe in ſtatu civili, nec in eo pro ſtupro habendum eſſe. Multo minus autem hinc inferri poteſt, qnod non ſit chriſtianiſmò adverſum, ſeu hominem chriſtianum ſalva conſcientia tale pactum inire poſſe. Non eſt quod excipias plures eſſe rationes, easque honeſtas, cur quis prolem habere velit, matrimonium tamen perfectum, quod vitæ conſuetudinem continet, contrahere nolit. Neque enim neceſſe eſt habere prolem, ſi cui ſint rationes prægnantes, cur matrimonium perfectum contrahere nolit. Multi matrimonium contrahunt prolis habendæ cauſa, improles tamen moriuntur. Nec qui ſibi prolem quærere vult ex fœmina, cum qua tamen matrimonium perfectum contrahere non vult, certus eſſe poteſt eam eſſe ſuperventuram, immo nec novit, num talis ſit futura, ut eum pœniteat, ſe ſibi prolem quæſiviſſe, qua carere poterat: quod etſi etiam contingere poſſit in matrimonio perfecto, multa tamen in eo ſunt, quibus malum hoc per vitæ conſuetudinem compenſatur. Ceterum matrimonii hujus imperfecti ſpecies dici poteſt ***matrimonium philoſophicum***, quatenus nonniſi per rationes philoſophicas defenditur. Tale matrimonium contraxiſſe videtur *Carteſius*, qui ex fœmina honeſta genuit filiam, quam pro ſua agnoſcebat, impenſe amabat & mortuam lugebat. Sed plura de eo addere ſupervacaneum exiſtimamus, cum inter nos matrimonium hoc non ſit permiſſum.

§. 478.

Non licet matrimonium contrahere ea lege, ut maritus uxorem *De matrimonio ad certo*

certum tempus vel precario contracto.

certo tempore, vel quandocunque illi viſum fuerit, cum prole dimittere poſſit ſoluta fœmina certa pecunia ſumma educandæ ſobolis cauſa. Lex enim naturæ utrumque parentem obligat ad ſobolem ſuam educandum (§. 263.), educatio autem requirit, ut cura parentum in eum perducatur ſtatum, quo ſibimetipſi proſpicere poſſit de iis, quibus ad conſervationem ſui indiget, & ut actiones ſuas juxta naturæ legem determinare norit, conſequenter vitam homines vivere poſſit (§. 255.). Quamobrem non ſufficit, ut mas det fœminæ certam pecuniæ ſummam, ut ſola curam educationis gerat, ipſe autem prolem tanquam alienam negligat. Legi itaque naturæ repugnat matrimonium contrahere ea lege, ut maritus uxorem certo tempore, vel quandocunque illi viſum fuerit, dimittere poſſit, ſoluta ſobolis educandæ cauſa certa pecuniæ ſumma.

Repugnat hoc ipſis primis naturæ. Videmus enim in eo animantium genere, in quo tam mas, quam fœmella educationi prolis præeſſe tenetur, marem fœmellam non ante dimittere, quam ubi ea ad eum ſtatum fuerit perducta, ut aliena ope non amplius indigeat & generatores ſuos relinquat. Quando in capite ſubſequente demonſtraverimus, quænam ad educationem hominis requirantur & quænam ſint officia parentum erga liberos, immo & liberorum erga parentes; multo clarius patebit, quantum a ratione quoque alienum ſit matrimonium ea lege contractum, quam in propoſitione præſente commemoravimus. Tum etiam conſtabit luculentius, quid primis naturæ ſuperaddat ratio, quæ amorem illum naturalem, qui ϛοϱγή appellatur (§. 259.), extendit per omne tempus, quo liberi vivunt.

§. 479.

De matrimonio ad thalac vel arbitrario.

Matrimonium ad thalac dicitur, quod a mare cum fœmina ea lege contrahitur, ut eam tempore convento elapſo vel quandocunque viſum fuerit cum prole dimittere liceat, ſolu-

ſoluta educationis cauſa pecuniæ ſumma conventa. Vocatur etiam *Matrimonium arbitrarium*, ſubinde quoqe *matrimonium ad beneplacitum.* Enimvero cum matrimonium ad tempus certum etiam contrahi poſſit ea lege, ut eodem elapſo mas uxorem dimittat & prolem ſibi habeat; matrimonii arbitrarii latior eſſe poterat ſignificatus. Si accuratius diſtinguere velis, quæ diverſa ſunt, quemadmodum exigit rerum in ſua genera & ſpecies diſtributio; *Matrimonium temporarium* dici poterat, quod ad certum tempus, vel etiam ad tempus indeterminatum contrahitur: quod duas jam continere ſpecies per ſe patet. In utroque caſu dimiſſa uxore vel maritus ſibi retinet prolem, vel eam uxori relinquit, ut ideo utraque ſpecies duas alias ſub ſe contineat ſubalternas. Sed deſunt nomina commoda, quibus ſingulas haſce matrimoniorum illegitimorum ſpecies a ſe invicem diſtinguere poſſis. *Matrimonium ad thalac repugnare legi naturæ* patet per propoſitionem præcedentem. *Matrimonium* vero *ea lege contractum, ut dimiſſa uxore prolem ſibi ſolus habeat maritus*, etiam *legi naturæ eſſe adverſum* eodem fere modo oſtenditur, quo propoſitionem præcedentem demonſtravimus (§. 478.).

Matrimonium ad thalac in oriente frequens eſt, ubi mores gentium nimium tribuunt præſtantiæ ſexus maſculini & amorem illum, quem natura ingenerat parentibus erga prolem ſuam, ſupprimunt. Nec difficulter patet, matrimonia iſtiusmodi magis libidinis, quam generis humani propagandi cauſa contrahi. Neque etiam ſatis conveniunt amori, quem conjux conjugi debet (§. 465.), nec conſuetudini vitæ, qualem in conjugibus exigit lex naturæ (§. 471. 473.). Ceterum matrimonium ad thalac differt a philoſophico, quod diximus (*not.* §. 477.). In eo enim cura educationis utrique parenti communis eſt, & amor ille naturalis, quo uterque fertur in felicitatem prolis, perinde ac in matrimonio perfecto conſervatur, ut eidem

officere nequeant niſi caſus, qui in hoc etiam contingunt. Immo amor iſte marem impellit ad matrimonium hoc contrahendum.

§. 480.

De lactatione infantis. *Mater infantem lactare obligatur, niſi caſu quodam impediatur, quo minus poſſit.* Quando enim fœmina peperit, lac in mammis affluit, quo infans indiget, ut nutriatur. Ac in brutis animantibus videmus, quod partum ſuum lactent. Quamobrem cum lac non generetur, niſi fœtus nutriendi cauſa, & prima naturæ ſint, ad quæ animalia ſua natura feruntur (§. 80. *part.* 2. *Jur. nat.*); naturæ genetricis & primis naturæ convenit, ut illa partum lactet. Enimvero prima naturæ cum jure naturæ conſentiunt (§. 83. *part.* 2. *Jur. nat.*), & quod rationem ſufficientem in eſſentia & natura hominis habet, legi naturæ convenit (§. 135. *part.* 1. *phil. pract. univ.*); juri adeo ſeu legi naturæ convenit, ut mater infantem ſuum lactet, conſequenter infantem lactare obligatur (§. 131. *part.* 1. *phil. pract. univ.*). *Quod erat unum.*

Enimvero nemo obligatur ad id, quod impoſſibile (§. 109. *part.* 1. *phil. pract. univ.*). Quamobrem ſi caſu quodam mater impediatur, quo minus infantem ipſa lactet; lactare quoque non obligatur. *Quod erat alterum.*

Parum itaque conveniunt mores noſtri Juri naturæ, dum nulla urgente neceſſitate partus fœminis ſtupratis ac talibus, quæ ob libidinem ſcortis æquiparantur, lactandus traditur, vel ut moleſtiam vitent, vel ne fœminis plebejis pares videanrur, quaſi natura fœminas omnes non feciſſet æquales, nec pro turpi habendum ſit aut indecoro, quod lex naturæ jubet. Ceterum quando dicitur impoſſibilitatem facere exceptionem, id non tantummodo intelligendum eſt de impoſſibilitate phyſica, verum etiam morali, veluti ſi lac matris ſanitati infantis parum conducat.

§. 481.

§. 481.

Quoties ſtatuendum, quid ſobolis procreandæ ac educandæ & vitæ conſuetudinis cauſa fieri debeat; id utriusque conjugis conſenſu determinandum, & ſi caſus quidam emergit, qui ad ſocietatem conjugalem ſpectat, utrique conjugi de eo, quod fieri debet, voluntatem ſuam declarandi jus eſt. Etenim matrimonium ſocietas eſt, quæ ſobolis procreandæ ac educandæ cauſa contrahitur (§. 270.), conſequenter conjuges ſocii ſunt (§. 4.), & finis cujus gratia ſocietatem contrahunt, procreatio & educatio ſobolis eſt (§. 3.), finis autem hujus conſequendi cauſa conjuges obligantur ad vitæ conſuetudinem (§. 473. 10.). Enimvero quid in ſocietate finis conſequendi gratia fieri debeat, communi ſociorum conſenſu determinandum (§. 44.), &, quando caſus quidam emergit, qui ad ſocietatem ſpectat, ſingulis ſociis jus competit voluntatem ſuam declarandi de eo, quod fieri debet (§. 61.). Quoties itaque ſtatuendum, quid ſobolis procreandæ ac educandæ & vitæ conſuetudinis cauſa fieri debeat, id utriusque conjugis conſenſu determinandum, &, ſi caſus quidam emergit, qui ad ſocietatem conjugalem ſpectat, utrique conjugi competit jus declarandi voluntatem ſuam de eo, quod fieri debet.

De jure conjugum in deliberando.

Facile patet, propoſitionem ſpectare ad eos caſus, in quibus deliberandum, quid fieri debeat, v. gr. quando quæritur, cuinam vitæ generi filius dicandus, vel quomodo acquiſitis ſit utendum fruendum, num prædium aliquod conducendum, num domicilium ſit mutandum, num æs alienum contrahendum, num res quædam domeſticæ comparandæ & quæ ſunt alia hujusmodi. Qui ad ea animum attendit, quæ in antecedentibus de obligationibus & juribus conjugum demonſtrata ſunt, & inprimis perpendit, quid vitæ conſuetudo ſibi velit; ei obſcurum eſſe nequit, quænam in dato quolibet caſu ad ſocietatem conjugalem pertineant. Quæ ad ſocietatem conjugalem quo-

modocunque pertinent, ea utrumque conjugem tangunt, præſertim ſi ſpectes arctiſſimam illam unionem, quæ inter conjuges intercedit (§. 469.). De his igitur ſtatuere, cum facile in præjudicium alterius quid ſtatui poſſit, naturaliter uni conjugum permiſſum eſſe nequit, cum conjugium non tollat officia erga ſeipſum & ea alterius voluntati ſeu arbitrio ſubjiciat.

§. 482.

De diſſenſu conjugum in rebus ad ſocietatem conjugalem ſpectantibus.

Si de rebus ad ſocietatem conjugalem ſpectantibus conjuges inter ſe diſſentiunt, ea tenenda ſunt, quæ de paritate votorum demonſtrata ſunt. Etenim cum conjugi utrique conveniat jus declarandi voluntatem ſuam de rebus ad ſocietatem ſpectantibus (§. 481.), declaratio voluntatis votum eſt (§. 62.). Enimvero quoniam conjuges nonniſi duo ſunt, ſi inter ſe diſſentiunt, vota paria ſunt (§. 67.). Quodſi ergo quæſiveris, quid concludendum ſit; id utique hic valere debet, quod de paritate votorum demonſtratum.

Naturale itaque non eſt, ut, quando vota conjugum diſſentientia ſunt, prævaleat, quod vult maritus, multo autem minus ut maritus inconſulta uxore omnia ſuo arbitratu facere poſſit.

§. 483.

De voto deciſivo in ſocietate conjugiali.

Si, quando vota conjugum inter ſe contendunt, votum deciſivum marito, vel in certis rebus marito, in certis uxori competere debeat; id ex ſpeciali pacto inter conjuges inito acquirendum & ut pacto definiatur conſultum eſt. Etnim quando vota conjugum inter ſe contendunt, ea tenenda, quæ de paritate votorum demonſtrata ſunt (§. 482.), conſequenter nihil concluditur (§. 81.), ac ideo negotium extra caſum calculi Minervæ nullum exitum habere poteſt (§. 85.). Quoniam vero vota paria vertuntur in majora per votum deciſivum, ut negotium ad exitum perducatur (§. 103.); ideo conſultum

eſt,

eſt, ut conjuges definiant, cuinam votum deciſivum conveni-re debeat. *Quod erat unum.*

Enimvero iſtiusmodi conventio, qua conjux unus alteri promittit, ſe permiſſurum, ut valeat quod ipſi placuerit, ſi non ejusdem fuerint ſententiæ, conſequenter votum deciſivum defert (§. 102.), pactum eſt (§. 788. *part. 3. Jur. nat.*). Quodſi ergo votum deciſivum marito, vel in certis rebus marito, in certis uxori competere debeat, quando eorum vota inter ſe contendunt, id ex ſpeciali pacto inter conjuges inito acquirendum. *Quod erat alterum.*

Qui affirmant, quando vota conjugum inter ſe contendunt, ob præſtantiam ſexus votum mariti prævalere debere, eos nullam aſſerti ſui afferre rationem, ſupra jam annotavimus (*not.* §. 441.). Ex pacto, quo matrimonium contrahitur, minime ſequitur, potius quoddam jus competere debere marito, vidimus in anterioribus, pares eſſe utriusque conjugis obligationes ac paria jura, quæ ex fine matrimonii deducuntur, ex quo jus conjugum metiendum, omnis quoque metienda obligatio (§. 10.). Quod vero in genere demonſtravimus, quando vota inter ſe contendunt, meliora concludere non poſſe (§. 76.); id etiam in ſocietate conjugali valet. Illorum itaque ſententia probari nequit, qui ſtatuunt, ejus conjugis voluntatem ſequendam eſſe, qui id, quod ſub deliberationem cadit, rectius intelligit, ſeu cujus de eo judicium verius (§. 71.).

§. 484.

Societas conjugalis ſuas habere debet leges & eadem communi mariti atque uxoris conſenſu determinandæ. Quælibet enim ſocietas ſuas habere debet leges (§. 46.). Quamobrem etiam ſocietas conjugalis leges ſuas habere debet. *Quod erat unum.* *De legibus ſocietatis conjugalis.*

Competit autem cuilibet ſocietati jus ferendi leges de iis, quæ ad eandem ſpectant (§. 46.), conſequenter etiam conjugali

jus fe-

jus ferendi leges de iis,quæ ad ſocietatem conjugalem ſpectant, competere debet. Quoniam vero leges præſcribunt media, quibus finis ſocietatis obtinetur (§. 49.), quæ vero finis conſequendi gratia in ſocietate fieri debent, communi ſociorum conſenſu determinanda ſunt (§. 44.); maritus quoque & uxor communi conſenſu determinare debent leges ſocietatis conjugalis. *Quod erat alterum.*

Facile apparet, ſermonem hic eſſe de legibus poſitivis (§. 147. *part. 1. Jur. nat.*), qualis v. gr. eſt quod vel maritus ſolus ſimpliciter ſeu ſine exceptione votum deciſivum habere debeat, vel in certis rebus id competere debeat marito, in aliis uxori (§. 483.), quod bona eſſe debeant communia (§. 439.), quod per operas miniſteriales & artificiales uxor acquirere debeat marito (§. 440.), quod idem bona uxoris adminiſtrare debeat modo præſcripto, & quæ ſunt alia ejusmodi, quorum determinatio vi libertatis naturalis a voluntate hominum dependet. Uberior itaque lux doctrinæ præſenti affundetur per ea, quæ ſuo loco de condendis legibus poſitivis in genere demonſtrabuntur. Si qua iſtiusmodi moribus definita ſunt, ea legum vim habent, quatenus matrimonium contrahentes tacite in eadem conſentiunt, dum conſenſu expreſſo nihil in iisdem immutant. In ſtatu enim naturali, in quo unicuique permittendum ut faciat, quod libuerit, quamdiu nil facit, quod eſt concontra jus alterius (§. 156. *part. 1. Jur. nat.*), non neceſſario ſtandum eſt moribus, quippe quæ, ut modo diximus, nonniſi a conſenſu conjugum vim legis acquirunt. Perinde nimirum eſt, ac ſi in condendis legibus alios imitarentur, dum conſenſu minimum tacito easdem approbant.

§. 485.

Legum iſtarum materia.

Leges ſocietatis conjugalis feruntur de iis, quæ ad procreationem ac educationem ſobolis, vitæ conſuetudinem & onera matrimonii ferenda pertinent. Leges enim præſcribunt media, quibus finis ſocietatis obtinetur (§. 49.). Finis vero ſocietatis conjuga-

jugalis eſt procreatio ac educatio ſobolis (§. 270. 3.), & propter hunc finem conjuges obligantur ad vitæ conſuetudinem (§. 473.) atque onera matrimonii pro modo facultatum ferenda (§. 449.). Leges itaque ſocietatis conjugalis feruntur de iis, quæ ad procreationem & educationem ſobolis, ad vitæ conſuetudinem & onera matrimonii ferenda pertinent.

Mentionem hic non facimus mutui adjutorii, cum mutuum adjutorium conjugum non conſiſtat niſi in actionibus, quæ ad procreationem & educationem ſobolis atque vitæ conſuetudinem pertinent (§. 474.). Ceterum quæ hic demonſtrantur notanda ſunt, ut conſtet, de quibusnam in civitate legibus poſitivis diſponi poſſit quoad matrimonium.

§. 486.

De jure non patiendi, ut fiant, quæ ſocietatis conjugalis ſaluti adverſantur.

Conjux unus naturaliter pati non tenetur, ut alter faciat, quæ procreationi ac educationi ſobolis ac vitæ conſuetudini adverſantur, & quæ obſtant, quo minus onera matrimonii pro modo facultatum ferat. Conjuges enim ſocii ſunt (§. 270. 4.). Quamobrem cum ſocius pati non teneatur, ut ſocius faciat, quæ communi bono, vel ſaluti ſocietatis, conſequenter fini ejusdem (§. 11.), adverſantur (§. 25.), finis autem ſocietatis conjugalis ſit procreatio ac educatio ſobolis (§. 270. 3.), ac hujus obtinendi cauſa conjuges obligentur ad vitæ conſuetudinem (§. 473.) atque onera matrimonii ferenda pro modo facultatum ſuarum (§. 449.); conjux unus pati non tenetur, ut alter faciat, quæ procreationi ſobolis & vitæ conſuetudini adverſantur & quæ obſtant, quo minus onera matrimonii pro modo facultatum ferat.

Jus hoc naturaliter competit tam uxori, quam marito: neque enim ex definitione matrimonii ſequitur, marito integrum eſſe quid facere velit, uxori autem non permittendum eſſe, ut faciat quod libuerit. Pacto, quo matrimonium contrahitur, libertas naturalis reſtringitur quoad ea, quæ procreatio ac edu-

catio ſobolis exigit, conſequenter etiam quoad vitæ conſuetudinem atque onera matrimonii ferenda. Intereſt utriusque conjugis, ne quid committatur, quod iſtis adverſatur, & quatenus pacto contrahitur obligatio perfecta ad ea facienda, quæ huc conducunt, ea etiam continet jus exigendi a parte altera, ut faciat, ad quod obligatur (§. 236. *part. 1. Phil. pract. univ.*), conſequenter non patiendi, ut non faciat, vel faciat contrarium.

§. 487.

De jure conjugum quoad obſervantiam legum conjugalis ſocietatis.

Quoniam conjux unus naturaliter pati non tenetur, ut alter faciat, quæ procreationi ac educationi ſobolis & vitæ conſuetudini adverſantur, & quæ obſtant, quo minus onera matrimonii pro modo facultatum ferat (§. 486), leges autem ſocietatis conjugalis feruntur de iis, quæ ad procreationem ac educationem ſobolis, vitæ conſuetudinem & onera matrimonii ferenda pertinent (§. 485.); *cunjux unus pati non tenetur, ut alter faciat, quæ legibus ſocietatis conjugalis adverſantur.*

Poterat idem inferri ex eo, quod in ſocietate ferendum non ſit, ut a lege recedatur, aut ab uno, vel altero ſocio fiat quod eidem adverſatur (§. 51.). E. gr. Maritus pati non tenetur, ut indulgentia matris corrumpantur mores liberorum, ut pecuniniam profundat, ut in operis miniſterialibus præſtandis negligens ſit, ut artificiales ſimplices præſtet cum neglectu obſequialium. Similiter uxor pati non tenetur, ut maritus omnem curam liberorum abjiciat, ut bona ſua dilapidet, ut opificium vel negotiationem ſuam negligat, ut præter neceſſitatem æs alienum faciat, & res, quas habent, immobiles oppignoret, ut omnia matrimonii onera in ſe devolvat. Non eſt quod excipias imbecillitatem virium obſtare, quo minus hoc jure uti poſſit uxor, conſequenter jus omni vi deſtitutum pro nullo habendum eſſe. Etenim uxor, ſi deſunt vires, alieno auxilio uti poteſt in ſtatu etiam naturali.

§. 488.

§. 488.

Naturaliter non minus uxor imperium habet in maritum, quàm maritus in uxorem quoad eas actiones, quæ ad ſobolis procreationem & educationem, ad vitæ conſuetudinem & ad onera matrimonii ferenda pertinent. Etenim conjux unus naturaliter pati non tenetur, ut alter faciat, quæ procreationi ac educationi ſobolis & vitæ conſuetudini adverſantur, aut quæ obſtant, quo minus onera matrimonii pro modo facultatum facere poſſit (§. 486.), nec pati tenetur, ut alter faciat, quæ legibus ſocietatis conjugalis, de illis communi conſenſu conditis (§. 484. 485.), contrariantur (§. 487.). Quamobrem non minus uxori competit jus exigendi a marito, quam marito jus exigendi ab uxore, ut faciat, quæ ad ſobolis procreationem & educationem, ad vitæ conſuetudinem & ad onera matrimonii ex parte ſua conferre poteſt, conſequenter non minus uxori competit jus determinandi actiones mariti huc ſpectantes, quam marito jus determinandi actiones uxoris. Quoniam itaque hoc jus imperium eſt (§. 194.); naturaliter non minus uxor habet imperium in maritum, quam maritus in uxorem quoad eas actiones, quæ ad ſobolis procreationem & educationem, ad vitæ conſuetudinem & ad onera matrimonii ferenda pertinent. *De imperio conjugali.*

Imperium conjugale naſcitur ex ſocietate conjugali (§. 213.), nec extendi poteſt ultra actiones, quæ ad finem ſocietatis conjugalis faciunt (§. 214.). Quamobrem cum finis ſocietatis conjugalis ſit procreatio & educatio ſobolis (§. 270.), & hujus rite conſequendi cauſa cotrahatur vitæ conſuetudo (§. 473.), & uterque conjux ad onera matrimonii conferat, quantum poteſt (§. 449.); imperium conjugale ad has actiones reſtringitur. Et quoniam mariti atque uxoris eadem eſt obligatio, idem jus, ſi matrimonium ſimpliciter contrahatur (§. 26.), quatenus nimirum obligatio ac jus in genere ſpectatur in relati-

one nimirum ad finem, ex quo æſtimantur (§. 10.); quale jus competit marito in actiones uxoris, tale etiam competit uxori in actiones mariti, conſequenter uxor non minus in maritum, quam maritus in uxorem imperium conjugale habet (§. 199.). Non eſt quod objicias, difficultatem exercendi mutuum imperium. Aliud enim eſt jus, aliud exercitium juris. Difficultas jus exercendi non tollit jus. Alia vero quæſtio eſt, quid conveniat legi naturæ perfectivæ, ut difficultas iſta tollatur.

§. 489.

Quomodo maritus imperium maritale acquirat.

Uxor imperium conjugale omne in maritum transferre poteſt, immo etiam in ceteras actiones quaſcunque. Etenim imperium in ſocietate, quæ ex duabus ſaltem perſonis conſtat, ſocius unus in alterum transferre poteſt, ſi ita viſum fuerit (§ 216.). Quamobrem cum matrimonium ſit ſocietas inter duas perſonas contracta (§. 270.); uxor imperium conjugale omne in maritum transferre poteſt. *Quod erat unum.*

Et quoniam natura homines omnes liberi ſunt (§. 146. *part. 1. Jur. nat.*), conſequenter jus in actiones ſuas habent (§. 137. 138. *part. 1. Jur. nat.*), quilibet autem jus ſuum in alium transferre poteſt, ſi ita viſum fuerit (§. 12. *part. 3. Jur. nat.*); uxor quoque in maritum transferre poteſt jus in ceteras actiones, quæ ad ſocietatem conjugalem minime ſpectant, conſequenter quoque imperium quoad easdem (§. 199.). *Quod erat alterum.*

Patet itaque quomodo maritus acquirat imperium in uxorem non modo quoad omnes actiones, quæ ſocietatem conjugalem reſpiciunt, verum etiam quoad ceteras omnes. Nimirum natura nemini imperium competit (§. 195.), nec acquiri poteſt niſi conſenſu ejus, in quem acquiritur (§. 196.). Nec eſt quod objicias, parum prudenter uxorem imperium in ſe transferre in maritum & renunciare juri, quod ipſi in actiones mariti viciſſim competit. Id enim in jure externo non attenditur,

ditur, nec dici poteſt hoc ſemper imprudenter fieri, ſi conſideres difficultates exercendi imperium mutuum. Naturaliter non repugnare, ut etiam maritus transferat imperium conjugale omne in uxorem, ex ipſa demonſtratione liquet. Sed cum a voluntate transferentis unice pendeat, utrum transferre velit, nec ne (§. 12. *part. 3. Jur. nat.*); vix dabilis concipitur caſus, quo matrimonium contrahens cum fœmina adjicit pactum de imperio eidem concedendo. Quamvis enim haud raro fiat, ut maritus patiatur imperium ſibi arrogari ab uxore, non tamen hinc inferre licet, quod idem ſubiiſſet ſua ſponte.

§. 490.

De imperio conjugali & maritali.

Imperium conjugale dicitur, quod ex ſocietate conjugali naſcitur. Hoc *mutuum eſſe conjugum in ſe invicem*, patet (§. 488.). *Imperium maritale* appellatur, quod marito competit in actiones uxoris omni imperio deſtitutæ. *Imperium maritale acquiri pacto, quod ad matrimonium accedit, & ultra actiones ad matrimonium ſpectantes extendi poſſe ad ceteras quoque actiones quascunque* patet (§. 489.).

Imperium maritale trahit ad ſe partem imperii conjugalis naturaliter uxori competentem & extenditur ultra ea, quæ ad ſocietatem conjugalem requiruntur. Quoniam vero acquiri nequit niſi voluntate uxoris (§. 196.) & ab hac pendet, qua lege jus in actiones ſuas in maritum transferre velit; vel abſolutum eſſe poteſt, vel diverſis admodum modis limitatum. Atque ideo imperium maritale admodum variare poteſt. Ita ſi imperium maritale intra fines matrimonii continetur, fieri poteſt, ut, quando de iis, quæ ad matrimonium ſpectant, conjuges non conſentiunt, marito competat imperium per modum voti deciſivi, conſequenter uxori integrum ſit ſuas allegare rationes, cur aliter ſentiat, marito omnino expendendas, niſi juſtis uxoris querelis locum facere velit.

§. 491.

De ſubjectione uxoris.

Si marito imperium in uxorem competit; ea ipſi ſubjecta eſt:

neceſſario autem uxor marito ſubjecta non eſt. Quoniam enim ſubjectus alteri eſt is, in quem ille imperium habet (§. 201.); ſi marito imperium in uxorem competit, ea ipſi ſubjecta eſt. *Quod erat unum.*

Enimvero quoniam imperium maritale acquiritur pacto, quod ad matrimonium accedit (§. 490.), & per conſequens non pacto, quo ipſum matrimonium contrahitur (§. 270.); uxor quoque marito neceſſario ſubjecta non eſt. *Quod erat alterum.*

Hinc etiam in ſacris literis Deus dicitur ſubjeciſſe uxorem marito in pœnam, Gen. III, 16. Quoniam imperium conjugale mutuum eſt (§. 490.); mutuam quoque id parit ſubjectionem (§. 201.), ita ut maritus perinde uxori, ac uxor marito ſubjecta ſit. Sed de iſta ſubjectione hic ſermo non eſt, quæ æqualitatem inter conjuges minime tollit; verum de ea, quæ inæqualitatem inducit & maritum uxore facit ſuperiorem.

§. 492.

De obedientia uxoris. Quoniam ſubjectus imperanti parere tenetur (§. 206.), uxor autem marito ſubjicitur, ſi is imperium in eam habet (§. 491.); *ſi marito imperium in uxorem competit, uxor marito parere*, conſequenter *actiones ſuas ad voluntatem mariti componere tenetur* (§. 205.).

Si uxor maritum amet, quemadmodum debet (§. 465.), & per conſequens ſtudeat, ut placeat marito (§. 466.); actiones ſuas ad voluntatem mariti ultro componet, etiamſi ipſi non competat imperium. Et ob eandem rationem maritus, etiamſi imperium in uxorem habeat, id magis exercebit per modum conſilii, collatis inter ſe rationibus, quæ pro & contra, quemadmodum dicitur, utrinque afferuntur, ut ideo ſocietas conjugalis magis amicitia, quam imperio conſiſtat. Et hinc intelligitur, quomodo abſurdum non ſit, ut imperium conjugale mutuum ſit. Lex enim naturæ, quæ vi pacti, quo matrimoni-

monium contrahitur, niſi præterea aliud pactum accedat, imperium conjugale mutuum facit, amorem quoque illum mutuum, quo animi conjugum arctiſſime uniuntur, præcipit (§. 465.), quo præſuppoſito, exercitium iſtius imperii nullam parit difficultatem. Aſt quoniam homines non ſunt, quales eſſe debent; ideo utique conſultius eſt, ut de imperio in ſocietate conjugali exercendo inter ſe conveniant, qui matrimonium contrahunt, niſi id jam moribus fuerit definitum.

§. 493.

De imperio maritali per mores deſinito.

Si moribus introductum fuerit, ut marito competat imperium in uxorem; in hoc conſenſiſſe intelligitur uxor, dum matrimonium contraxit, & tale marito competit imperium, quale mores approbant. Uxor imperium omne conjugale in maritum transferre poteſt, immo etiam in actiones ceteras quascunque (§. 489). Quamobrem cum matrimonium contrahens in id tacite conſenſiſſe præſumatur, quod moribus obtinet (§. 248. *part. 2. Jur. nat.*); ſi moribus introductum fuerit, ut marito competat imperium in uxorem, in hoc omnino conſenſiſſe recte præſumitur, quod imperium in ſe habere debeat. *Quod erat unum.*

Enimvero cum maritus imperium acquirat pacto, quod ad pactum, quo matrimonium contrahitur, accedit (§.490.), in caſu quidem præſente tacito, nemo autem plus juris ab altero acquirere poteſt, quam in eum transferre voluit (§. 382. *part. 3. Jur. nat.*), uxor autem tacite non conſenſit in imperium maritale, niſi quale moribus obtinet, *per demonſtrata*, ſi moribus introductum fuerit, ut marito competat imperium in uxorem, tale omnino id erit, quale mores approbant. *Quod erat alterum.*

Manet igitur etiam in hoc caſu ratum, maritum acquiſiviſſe imperium in uxorem pacto, & eam propria voluntate ſeſe eidem ſubjeciſſe, conſequenter imperium a marito non exerceri in invitam.

§. 494.

§. 494.

De jure puniendi & præmiis donandi uxorem.

Si maritus imperium habet in uxorem, ei competit jus puniendi uxorem, ſi actiones ſuas ad nutum ipſius componere nolit, & præmiis invitandi ad agendum. Qui enim imperium habet, ei competit jus puniendi eum, qui actiones ſuas ad nutum ipſius componere non vult, & præmiis invitandi ad agendum (§. 198.). Ergo etiam marito, qui imperium in uxorem habet, competit jus puniendi uxorem, ſi actiones ſuas ad nutum ipſius componere nolit, & præmiis invitandi ad agendum.

Jus puniendi privatum vulgo dicitur *Jus coërcendi:* unde marito tribuitur jus coërcendi uxorem. Aſt in Philoſophia & Jure naturæ conſervanda eſt notionum univerſalitas, nec præter neceſſitatem diſtinguenda, quæ intrinſece non differunt. Imperium omni vi deſtituitur ſine jure puniendi. Si jus puniendi moribus fuerit definitum, aut in ſtatu civili legibus, uxor, dum contraxit matrimonium, in id conſenſiſſe intelligitur, quod mores approbant, conſequenter ſe obligavit ad pœnam in caſu inobedientiæ ſubeundam: id quod eodem modo patet, quo propoſitionem præcedentem demonſtravimus. Facile autem apparet, ſermonem hic eſſe de jure externo, neque enim mores & quæ ex pacto oriuntur jura & obligationes ſemper juri interno conveniunt.

§. 495.

De moderamine juris puniendi.

Quoniam maritus neminem magis amare debet, quam uxorem ſuam (§. 465.) & ab hac obligatione in ſe immutabili (§. 142. *part. 1. Jur. nat.*) liberari non poteſt; *jus puniendi uxorem, quod marito competit, ſi imperium in eandem habet, amor moderari debet* (§. 642. *Pſych. empir.*).

Quodſi hoc reſpectu jus iſtud potius jus coërcendi dicere velis, ac matrito tribuere jus uxorem moderate coërcendi, id facilius tolerari poſſe videtur, quamvis in re ipſa nihil mutetur, modo notes in ejus exercitio ſollicite cavendum eſſe, ne quid

quid committatur, quod amori conjugali repugnat. Hinc minime probantur mores illarum gentium, quæ uxores ſervilis faciunt conditionis, & nimia maritorum ſævitia maxime improbatur. Ceterum cum jus puniendi marito imperium habenti non competat, niſi quatenus uxorem obligare valet ad obediendum (§. 300. *part. 1. Phil. pract. univ.* §. 492. *b.*); hinc facile agnoſcitur, intra quosnam limites contineatur exercitium iſtius juris.

§. 496.

De concordia conjugum. *Conjuges concordes eſſe debent, discordia autem a matrimonio abeſſe debet.* Etenim conjuges ſocii ſunt (§. 270. 4.). Sed ſocii concordes eſſe debent (§. 136.). Ergo etiam conjuges concordes eſſe debent. *Quod erat unum.*

Enimvero lex præceptiva eſt etiam prohibitiva contrarii (§. 722. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum discordia contrarietur concordiæ (§. 132. 133.); discordia a matrimonio procul abeſſe debet. *Quod erat alterum.*

Nihil magis convenit amori conjugali, quam concordia. Hoc enim amore conjuges arctiſſime ita uniuntur, ut inſtar unius perſonæ ſpectari debeant, nec eodem modo cum perſona alia uniri poſſint (§. 469.). Intellectus igitur utriusque conjugis ſimul ſpectari debet tanquam unus idemque intellectus & voluntas atque noluntas utriusque ſimul tanquam eadem voluntas, conſequenter cum concordia in identitate voluntatis ac noluntatis conſiſtat (§. 132.), amor conjugalis concordiam parit ac fovet, nec ab eo ſeparari hæc poteſt. Quamobrem etſi marito competat imperium in uxorem, id tamen, quemadmodum jam ante annotavimus (*not.* §. 492.), per modum conſilii exerceri debet, ponderatis rationibus, quæ utrinque afferuntur, ita ut juri puniendi non ante ſit locus, quam ubi uxor ea, quæ debet, facere præfracte recuſat. Sed talia potius ad philoſophiam moralem, quam ad Jus naturæ pertinent.

§. 497.

An in invitam imperium exercere poſſit maritus. *Naturaliter maritus imperium in uxorem invitam ſibi arrogare nequit: ſi vero uxor arroganti non contradicit, longa patientia tandem in jus tranſit.* Nemo enim imperium in invitum ſibi arrogare poteſt (§. 195.). Quamobrem cum maritus imperium maritale in uxorem non acquirat niſi pacto, quod matrimonio accedit, nec idem ultra actiones ad matrimonium ſpectantes extendi poſſit ad ceteras quascunque (§.490.); maritus quoque naturaliter imperium in uxorem invitam ſibi arrogare non poteſt. *Quod erat unum.*

Quoniam maritus in uxorem invitam imperium ſibi arrogare nequit, *per demonſtrata*, uxor ut hoc faciat, pati non tenetur, & per conſequens contradicere poteſt, immo ſi non vult, ut id ſibi arroget, contradicere debet. Tacet igitur, quando loqui poterat & debebat. Enimvero qui tacet, quando loqui poterat & debebat, is conſentire videtur (§. 1054. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem uxor tacens, quando maritus imperium in ipſam ſibi arrogat, in hoc conſentire videtur, ut habeat. Quodſi itaque diu patitur maritum in ſe imperium exercere, inde præſumitur velle, quod imperium habere debeat, conſequenter cum imperium in ipſam maritus conſenſu ejus acquirere poſſit (§. 489.), longa patientia omnino tandem in jus tranſit. *Quod erat alterum.*

Acquirit nimirum hoc in caſu maritus imperium in uxorem per præſcriptionem. Amittit enim uxor jus ſuum ex conſenſu præſumto, quæ amiſſio juris præſcripto eſt (§. 1024. *part. 3. Jur. nat.*).

§. 498.

Nuptiæ quid ſint. *Nuptiæ* dicuntur actus, quo matrimonium perficitur. Quamobrem cum matrimonium naturaliter perfectum ſit, quamprimum mas & fœmina ſibi invicem declararunt voluntatem

tatem ſuam de ſobole conjunctis viribus procreanda & educanda (§. 367.); *nuptiæ naturaliter conſiſtunt in declaratione mutua conſenſus de ſobole conjunctis viribus procreanda & educanda*, conſequenter *quod mas fœminam ſibi habere velit uxorem & fœmina marem ſibi habere velit maritum* (§. 282.).

Nuptiæ hic definiuntur, quales in ſtatu naturali obtinent, ſepoſitis moribus & legibus poſitivis, quibus certi ritus ac ceremoniæ accedunt. Iſtiusmodi ritus ſunt apud nos copula & benedictio ſacerdotalis, declaratio conſenſus mutui ad interrogationem ſacerdotis coram teſtibus, epulum nuptiale: ceremonia eſt annulorum nuptialium permutatio. Reſpectu rituum ac ceremoniarum Nuptiæ definiuntur, quod ſint actus ſolennis, quo matrimonium perficitur, vel etiam ſolennis declaratio conſenſus mutui in matrimonium, ſeu ſocietatem conjugalem.

§. 499.

Quoniam ſponſalia pactum ſunt de matrimonio ineundo (§. 369.), conſequenter perſonæ, quæ deſponſantur, ſibi invicem promittunt, quod matrimonium inire velint (§. 788. *part. 3. Jur. nat.*), per nuptias autem matrimonium perficitur, ſeu actu initur (§. 498.); *per nuptias promiſſum ſponſalitium adimpletur.* *Differentia a ſponſalibus.*

Patet itaque differentia nuptiarum a ſponſalibus. In his enim matrimonium promittitur, in iſtis matrimonium, quod erat promiſſum, actu initur. Differunt itaque ſponſalia a nuptiis, quemadmodum promiſſio ab ejus adimpletione.

§. 500.

Quoniam naturaliter opus non eſt, ut contractum matrimonii ſponſalia præcedant (§. 388.), conſequenter matrimonium absque iis præviis perfici poteſt, per nuptias autem idem perficitur, & hæ naturaliter non requirunt niſi declarationem mutuam conſenſus de ſobole conjunctis viribus *An ea præcedere debeant nuptias.*

 pro-

procreanda & educanda, ſeu quod mas fœminam ſibi habere velit uxorem & fœmina marem ſibi maritum (§. 498.); *naturaliter nuptias celebrare poſſunt perſonæ nondum deſponſatæ declarando ſcilicet ſibi invicem conſenſum in ſocietatem conjugalem de præſenti.*

Facile apparet, nonniſi præviis ſponſalibus nuptias celebrari poſſe, ſi ad eas requirantur certi ritus ac ceremoniæ, quibus extemplo locus eſſe nequit, dum conſenſum ſuum in matrimonium ſibi invicem declarant mas & fœmina. Tum enim matrimonium actu iniri ſeu perfici non poteſt, niſi ex intervallo, quod ritus ac ceremoniæ exigunt, conſequenter conſenſus in matrimonium declarari nequit niſi de futuro, ſeu ſaltem promitti, quod perfici debeat. Et tum, ſi penitius rem conſideres, deſponſatio magis conſiſtit in declaratione conſenſus in nuptias, quam in matrimonium. Neque enim tam verba inſpicienda ſunt, quam animus paciſcentium, qualem eſſe permittit negotium, de quo contrahitur. Quodſi in ſtatu naturali mas accedens ad fœminam interroget: visne me habere maritum, vel, visne eſſe uxor mea? & hæc reſpondet: Volo te habere maritum, vel volo eſſe uxor tua; matrimonium perfectum eſt (§. 367.), & in hac ſtipulatione conſiſtunt nuptiæ (§. 498.), eaque facta fœmina eſt uxor maris & mas maritus fœminæ, tumque obligantur ad debitum conjugale ſibi mutuo præſtandum & ad præſtationes conjugum ceteras, de quibus in anterioribus dictum. Quodſi non ſimpliciter matrimonium contrahere velint, ſed certa lege, pacta ſtatim adjici poſſunt, ut ſtipulatio fiat ſub modo.

§. 501.

De ceremoniis nuptialibus.

Ceremoniæ nuptiales ſunt, quæ in nuptiis adhibentur. Quoniam ceremoniæ ſunt ſigna eorum, quorum in executione propoſiti alicujus meminiſſe debemus (§. 442. *part. 2. Phil. pract. univ.*); *ceremoniæ nuptiales in memoriam conjugium contrahentibus revocare debent ea, quorum in eodem contrahendo memi-*

meminiſſe debent, vel memoria imprimere ea, quorum durante matrimonio meminiſſe debent.

Omnis ritus ſignificativi ſunt ceremoniæ (§. 808. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem cum apud nos copula ſacerdotalis ſignificet, matrimonium eſſe divinitus inſtitutum, & ſacerdotem Dei nomine marem ac fœminam conjugare, conſequenter conjuges poſthac conſtanter meminiſſe debeant, ſe conjunctos eſſe ab ipſo Deo ad ſobolem procreandam & educandam vitæque conſuetudinem, conſequenter ab eodem fœminam datam eſſe ſociam mari & marem fœminæ; copula ſacerdotalis ceremonia eſt. Similiter cum permutatio annulorum nuptialium ſignificet, conjunctionem fieri libera utriusque voluntate, & ſe conſentire in perpetuam vitæ conſuetudinem; ea in numerum ceremoniarum referenda. Ceterum cum de ceremoniis in genere abunde actum ſit alibi (§. 442. *& ſeqq. part. 2. Phil. pract. univ.*), quæ ad nuptias facile applicari poſſunt; non opus eſt, ut de iisdem pluribus dicamus. Id tantummodo notandum eſt, in jure naturæ omnia referri ad officia, conſequenter ceremoniæ nuptiales matrimonium ineuntibus in memoriam revocare debere ea, quæ reſpectum quendam ad officia conjugum, vel ſocietatem conjugalem contrahentium habent.

§. 502.

Ceremonias nuptiales inſtituere licet & in ſtatu naturali unicuique jus eſt ceremoniis nuptialibus utendi, quibus libuerit. Etenim natura dat nobis jus inſtituendi ceremonias, quæ ad bene & recte agendum faciunt (§. 503. *part. 2. Phil. pract. univ.*), conſequenter etiam ad eas, quæ faciunt ad matrimonium rite ineundum & ad præſtationem officiorum conjugalium, ac ideo ad nuptias pertinent (§. 498.). Quamobrem cum ceremoniæ nuptiales ſint, quæ in nuptiis adhibentur (§. 501.); lex naturæ dat nobis jus ceremonias nuptiales inſtituendi, conſequenter eas inſtituere licet (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*). *Quod erat unum.*

De jure ceremoniarum nuptialium.

Quod vero in ſtatu naturali unicuique jus ſit ceremoniis nuptialibus utendi, quibus voluerit, eodem modo oſtenditur, quod idem de ceremoniis ſunebribus demonſtravimus (§. 805. *part. 6. Jur. nat.*). *Quod erat alterum.*

Facile patet, partem alteram propoſitionis tantummodo intelligendam eſſe de jure externo, vi cujus permittendum, ut quis ceremoniis utatur, quæ ipſi placuerint: non tamen propterea probari ceremonias promiſcue omnes, abunde patet ex iis, quæ de ceremoniis demonſtrata ſunt (§. 444. *& ſeqq. part. 2. Phil. pract. univ.*). Vide, quæ alibi annotavimus (*not.* §. 805. *part. 6. Jur. nat.*).

§. 503.

De obligatione naturali quoad ceremonias.

Lex naturæ nos obligat ad ceremoniarum nuptialium rectitudinem. Obligat enim nos in genere ad ceremoniarum rectitudinem (§. 500. *part. 2. Phil. pract. univ.*). Ergo etiam obligat ad ceremoniarum nuptialium rectitudinem.

Hinc illarum demum ceremoniarum inſtitutio legi naturæ conformis, quæ ad matrimonium rite ineundum & ad præſtationem officiorum conjugalium proſunt (§. 501.). Nimirum rectitudo ceremoniarum dijudicanda eſt tum ex fine ceremoniarum nuptialium (§. 501.), tum ex iis, quæ de ceremoniis in genere demonſtrata ſunt (§. 444. *& ſeqq. part. 2. Phil. pract. univ.*). Quamvis itaque in ſtatu naturali nobis competit jus ceremonias nuptiales inſtituendi; non tamen propterea tollitur obligatio naturalis, ut rectæ inſtituantur. Peccant, qui ineptas, abſurdas, ſuperſtitioſas, immo turpes inſtituunt. Ita turpis ceremonia eſt, qua utuntur Hottentotti, quando, qui ſponſam cum ſponſa copulat, erecta haſta virili urinam tanquam rorem nuptialem pectoribus ſponſi ac ſponſæ denudatis adſpergit, quemcunque tandem ſignificatum huic ritui aſſignaverint, qui eandem primitus introduxerunt.

§. 504.

Ritus nu-

Ritus nuptiales dicuntur, quæ nuptiarum cauſa fiunt, ab iis tamen abeſſe poſſunt.

Iſtius-

Iſtiusmodi ritus ſunt apud nos, quod conſenſus perſonarum matrimonium contrahentium declarari debeat coram ſacerdote, aliisque teſtibus ad hunc actum invitatis. Refertur etiam huc ipſa copula & benedictio ſacerdotalis, convivium nuptiale, deductio ſponſæ in domum ſponſi, vel ad thorum ad conſummandum matrimonium per copulam carnalem. *ptiales quid ſint.*

§. 505.

Quoniam nihil fieri debet temere (§. 278. *part. 3. Jur. nat.*), *nec ritus nuptiales temerarii eſſe debent*, conſequenter cum certo fine fieri debeant, quæ temere non fiunt (§. 277. *part. 3. Jur. nat.*), ideo quoque *ritus nuptiales certo fine fieri debent, eodemque officiis lege naturali præſcriptis conveniente, minime repugnante* (§. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*) *Quales eſſe debeant.*

Oſtendimus jam alibi (§. 808. *part. 6. Jur. nat.*), ceremonias omnes eſſe ritus, ſed non viciſſim ritus omnes eſſe ceremonias. Idem tenendum etiam de ritibus nuptialibus. Dum autem jus naturæ regit ritus nuptiales, quemadmodum omne negotium humanum, rituum quoque norma ſunt officia lege naturali vel conjugibus, vel hominibus in genere tum erga ſeipſum, tum erga alios præſcripta. Unde ex his dijudicandum, quid recte fiat. Noſtrum jam non eſt ritus nuptiales apud nos, vel alias etiam gentes receptos ſub incudem vocare, ut tamen appareat, dare etiam ritus illicitos & naturæ matrimonii e diametro contrarios, exempli loco eſſe poteſt, quod in regno *Pegu* & *Aracam* virginitas ſponſæ alicui ex convivis nuptialibus delibanda tradatur, & olim referente *Diodoro Siculo* l. 5. c. 18. apud incolas inſulæ Balearium in convivio nuptiali neceſſariorum & amicorum quisque ætate primus, ſecundus & ceteri deinceps cum nova nupta ſingulatim rem habuerint, donec ad ſponſum honor ille ultimum tandem deferretur. Convenit cum fœdo hoc ritu lex *Eveni* Scotiæ Regis, ut Rex ante nuptias ſponſarum nobilium, nobiles plebejarum prælibarent pudicitiam, autore *Buchanano* Rer. Scotic. lib. 4. Repugnat ſane ritus iſte fidei conjugali de uſu corporis ſui non alii, quam

marito

marito concedendo (§. 315. 316.), & cum nonniſi voluptatis percipiendæ cauſa concubitus iſti fiant, ad naturaliter illicitos referendi (§. 240.). Ceterum non nego generalem theoriam rituum nuptialium ad Jus naturæ pertinere, alias enim non concederemus eidem eam amplitudinem, quam alias eidem tribuimus; noſtrum tamen inſtitutum in præſenti non permittit, ut eam tradamus. Sufficit indicaſſe fontes, unde derivanda.

§. 506.

De matrimonio non diſſolvendo in præjudicium liberorum.

Matrimonium diſſolvi nequit, ſi liberi nondum fuerunt educati. Etenim lex naturæ utrumque parentem obligat ad ſobolem ſuam educandum (§. 263.), & primis naturæ convenit, ut proles educetur a ſuis generatoribus, nec educatio a generatione ſeparetur (§. 262.). Quamobrem cum matrimonium ſobolis procreandæ ac educandæ cauſa contrahatur (§. 270.); nec id diſſolvi poteſt, ſi liberi nondum fuerunt educati.

Patet itaque in præjudicium liberorum matrimonium diſſolvi non poſſe. Imaginem hujus juris videmus in brutis, quæ ſocietatis conjugalis quandam ſpeciem contrahunt: neque enim eam diſſolvunt, niſi quando proles fuit educata, ut eorum ope non amplius indigeat, nec eam appetat. Utrum vero matrimonium ea de cauſa perpetuum eſſe debeat, nec ne, nondum oſtendi poteſt, quia cura liberorum, quæ parentibus incumbit, & eorum erga liberos officia nondum fuerunt expoſita.

§. 507.

De matrimonio mutuo diſſenſu diſſolvendo.

Quando nulli adhuc geniti ſunt liberi, aut qui nati fuerant deceſſerunt; matrimonium mutuo conjugum diſſenſu naturaliter diſſolvi poteſt. Quodſi enim nulli extent liberi, quorum educatio parentis utriusque curam exigit (§. 262.), ea non obſtat, quo minus matrimonium diſſolvi poſſit (§. 506.). Quamobrem cum matrimonium pactum ſit (§. 270.), & pacta

cta a contrahentibus mutuo diſſenſu diſſolvantur (§. 840. *part.* 3. *Jur. nat.*), modo non contingat aliquid committi, quod eſt contra jus alterius (§. 910. *part. 1. Jur. nat.*); quin naturaliter matrimonium mutuo conjugum diſſenſu diſſolvi poſſit, quando nulli adhuc geniti ſunt liberi, aut qui nati fuerant, deceſſerunt, dubitandum non eſt.

Cum matrimonium nonniſi ſobolis procreandæ ac educandæ cauſa contrahatur (§. 270.), naturaliter nihil obſtat, quominus inſtar pactorum aliorum mutuo diſſenſu diſſolvatur. Quoniam veteres non ſatis expenderunt, quid ſibi velit educatio prolis (§. 255.), nec intimius perſpexerunt curam, quæ ab utroque parente eidem debetur (§. 263.), immo hodienum non deſunt gentes, qui eadem ignorantia laborant; ideo divortia naturaliter licita exiſtimarunt, hodienumque exiſtimant. Immo eandem ob cauſam non deſunt, qui divortia naturaliter licita pronunciant, nec ea juri naturæ adverſari ſtatuunt.

§. 508.

Non licet marito pro lubitu dimittere uxorem, nec uxori licet pro lubitu a marito diſcedere. Etenim quamprimum matrimonium fuit contractum, fœminæ non minus in corpus maris, quam mari in corpus fœminæ jus competit (§. 306.). Quamobrem cum nemo jus ſuum, quod acquiſitum, invito auferre poſſit (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*), nec marito pro lubitu uxorem dimittere, nec uxori pro lubitu a marito diſcedere licet.

An maritus pro lubitu uxorem dimittere, vel uxor ab eo diſcedere poſſit.

Inæqualitatem inter conjuges neſcit Jus naturæ, quemadmodum in anterioribus abunde perſpicitur. Idem utriusque conjugis jus eſt, eadem obligatio. Neuter alteri invito jus quæſitum auferre, neuter quoque ab obligatione, qua alteri parti tenetur, ſeipſum liberare poteſt. Qui adeo exiſtimant, maritum quidem pro lubitu uxorem dimittere poſſe, non autem vice verſa uxorem pro lubitu diſcedere a marito, oppido fal-

luntur. Si ergo diſſolutio fieri poteſt, quæ a ſola voluntate pendet, communi nonniſi diſſenſu fieri poteſt (§. 507.). Inæqualitas conjugum nonniſi a pacto oriri poteſt: nam etiam quando a moribus venit, a pacto validitatem acquirit, quatenus tacite conſenſiſſe intelliguntur contrahentes in mores, conſequenter pactum tacitum accedit ad contractum matrimonialem, quo jus moribus conveniens in maritum confertur.

§. 509.

Repudium & divortium quid ſit. Sicuti diſſolutio ſponſaliorum *Repudium*; ita diſſolutio matrimonii *Divortium* appellatur.

Duo diverſa pacta ſunt, quibus ſponſalia & matrimonium contrahuntur. Diverſorum itaque pactorum diſſolutio diverſa etiam nomina requirit.

§. 510.

De neceſſaria diſſolutione matrimonii. *Si conjux unus moritur, matrimonium diſſolvitur.* Etenim ſocietas conjugalis ad finem, ſobolis nimirum procreationem ac educationem, conſequendum requirit conjugem utrumque, marem ſcilicet ac fœminam (§. 270.). Quoniam igitur conjuge uno moriente non tot amplius ſocii ſuperſunt, quot ad finem conſequendum ſufficiunt, ſi autem non amplius tot ſuperſint ſocii, quot ad finem conſequendum ſufficiunt, ſocietas interit, etiamſi in perpetuum fuerit contracta (§. 183.); ſi conjux unus moritur, ſocietas conjugalis interit, conſequenter conjux ſuperſtes ab obligatione, qua marito tenetur ex pacto, liberatur. Quamobrem cum pactum diſſolvatur, ſi contrahentes ab obligatione, qua ſibi invicem tenentur ex pacto, liberantur (§. 836. *part. 3. Jur. nat.*); ſi conjux unus moritur, matrimonium diſſolvitur.

Oſtenditur etiam hoc modo. Quoniam homo jus omne amittit ac omnis ejus obligatio ceſſat, quamprimum moritur (§. 700. *part. 6. Jur. nat.*); conjux etiam, qui moritur,

tur, jus omne amittit, quod ex pacto matrimoniali acquiviſit, & omnis ejus obligatio ceſſat, quam eodem contraxit. Societas itaque conjugalis inter conjugem defunctum & ſuperſtitem ſubſiſtere nequit, conſequenter morte unius conjugis diſſolvitur.

Hæc matrimonii ſolutio neceſſaria eſt, cum prorſus independens ſit a voluntate conjugum, & ut matrimonium inter eos ſubſiſtat prorſus impoſſibile ſit.

§. 511.

Propter adulterium matrimonium diſſolvere licet. Quando enim matrimonium contrahitur, mas fœminæ & fœmina mari promittit, quod corporis ſui uſum ſibi invicem ſolis generationis cauſa concedere velint (§. 305.), & pars una in alteram transfert jus ad uſum corporis ſui, qualis ad generationem requiritur (§. 306.), ut per conſequens ipſa de eodem non amplius diſponere poſſit. Enimvero ſi pars una adulterium committit, cum perſona alia, quam conjuge ſuo, concumbit (§. 318.), conſequenter a pacto recedit. Quamobrem cum a pacto recedere liceat, ſi pars altera recedit (§. 827. *part. 3. Jur. nat.*); propter adulterium matrimonium diſſolvere licet (§. 836. *part. 3. Jur. nat.*). *De divortio propter adulterium.*

Nimirum per adulterium conjugis unius pars altera liberatur ab obligatione ſua (§. 827. *part. 3. Jur. nat.*), conſequenter ab ipſius arbitrio dependet, utrum matrimonium tacite redintegrare, an idem diſſolvere velit (§. 12. & §. 827. *part. 3. Jur. nat.*).

§. 512.

Quoniam propter adulterium matrimonium diſſolvere licet (§. 511.), conſequenter parti læſæ competit jus matrimonium diſſolvendi (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*), quilibet autem juri ſuo renunciare poteſt, quamdiu hac renun- *Quando non habeat locum.*

ciatione nihil committitur, quod eſt contra jus tertii (§. 118. *part. 3. Jur. nat.*); *ſi pars læſa nolit propter adulterium ſolvi matrimonium, id ſubſiſtit.*

Maritus uxorem adulteram, uxor maritum adulterum retinere poteſt, ſi voluerit, modo id fiat condonando injuriam ſibi factam (§. 307.), non approbando, aut ſaltem non improbando actum illicitum, ne peccati alieni fiat particeps.

§. 513.

Idem in caſu particulari expenditur. *Si maritus cum uxore, quam adulteram eſſe novit, concumbit, matrimonium propter adulterium diſſolvi nequit. Idem valet de uxore cum marito adultero rem habente.* Quodſi enim maritus novit, uxorem ſuam adulterium commiſſe, matrimonium diſſolvere poteſt (§. 511.). Quodſi velit matrimonium eſſe diſſolutum, non amplius ipſi competit jus ad uſum corporis uxoris (§. 836. *part. 3. Jur. nat.* & §. 306. *h.*), conſequenter nec amplius cum ea concumbere poteſt. Quando itaque cum ea concumbit, ipſo facto declarat, ſe matrimonium diſſolutum eſſe nolle, conſequenter pactum, quo id contractum fuerat, tacite redintegrat. Quamobrem cum pacta ſint ſervanda (§. 789. *part. 3 Jur. nat.*) &, ſi pars læſa nolit matrimonium ſolvi, id ſubſiſtit (§. 512.); ſi maritus cum uxore, quam adulteram eſſe novit, concumbit; matrimonium propter adulterium diſſolvi nequit. *Quod erat unum.*

Idem eodem modo intelligitur de uxore cum marito adultero rem habente. *Quod erat alterum.*

Quando noſti, uxorem tuam adulterium commiſſe, tuum eſt ſtatuere, utrum velis matrimonium eſſe ſolutum, an nolis. Pro vero igitur contra te habetur, quod ſufficienter ſignificas (§. 428. *part. 3. Jur. nat.*). Non licet concumbere cum fœmina, quam uxorem tuam eſſe non vis. Hoc igitur dum facis, omnino ſignificas, te eam non obſtante adulterio, quod commiſit, uxorem tibi habere velle. Perinde igitur eſt, ac ſi pactum,

pactum, quo matrimonium contractum, redintegrares. Ex pacto autem redintegrato eadem naſcitur obligatio, quæ primitus ex eodem nata fuerat, & fœmina denuo acquirit jus, quod invitæ auferri amplius nequit (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*).

§. 514.

De malitioſa deſertione. *Si conjux alterum malitioſe deſerit; matrimonium diſſolvere licet.* Etenim conjux alterum malitioſe deſerens ipſo facto a pacto, quo matrimonium contractum, recedit (§. 308. 473.). Quamobrem cum parte una a pacto recedente etiam parti alteri recedere liceat (§. 827. *part. 3. Jur. nat.*); ſi conjux unus alterum malitioſe deſerit, ipſi quoque a pacto, quo matrimonium contractum, recedere, conſequenter matrimonium diſſolvere licet (§. 836. *part. 3. Jur. nat.*).

Malitioſa deſertio ſupponitur, quæ ſcilicet fit eo animo, ut rem cum conjuge amplius habere nolit, qui eam deſerit. Alias enim dici non poterat, quod a pacto recedat. Si enim maritus negotii cujusdam cauſa per longum etiam temporis intervallum ab uxore abeſſe cogitur; eam malitioſe deſeruiſſe dici nequit. Non abiit eo animo, quod cum ea rem amplius habere nolit, nec depoſuit abſens animum revertendi, ſed vitæ communionem continuat, quantum per abſentiam fieri poteſt.

§. 515.

De denegatione debiti conjugalis. *Si conjux unus alteri debitum conjugale præſtare recuſet; matrimonium diſſolvere naturaliter licet.* Etenim matrimonium contrahitur ſobolis procreandæ cauſa (§. 270.), ad quem finem conſequendum debitum conjugale præſtandum (§. 309.). Quodſi ergo conjux unus debitum conjugale alteri præſtare recuſet, a pacto conjugali recedit. Unde porro ut ante patet, licere naturaliter parti læſæ, ut matrimonium ſolvat.

Facile intelligitur, in hypotheſi propoſitionis præſentis ſumi, præſtationem debiti conjugalis penitus denegari, nec dene-

 negan-

negantem adduci poſſe ad præſtandum. Aliud vero eſt, ſi certis de cauſis hic & nunc a præſtatione abſtineat.

§. 516.

De divortio ob inimicitiam irreconciliabilem.

Ob inimicitiam irreconciliabilem matrimonium naturaliter diſſolvere licet. Quodſi enim inimicitia fuerit irreconciliabilis, conjux inimicus alteri amicus reddi nequit (§. 766. *part. 1. Jur. nat.*), conſequenter odium, quo perſequitur alterum (§. 626. *part. 1. Jur. nat.*), mutari non poteſt (§. 625. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum conjugio maxime adverſetur, ut conjux conjugem odio habeat, (§. 467.); inter conjuges inimicos tale ſubſiſtere nequit, quale jure naturæ requiritur, ſublata nimirum unione conjugum arctiſſima (§. 469.), a qua pendet vitæ conſuetudo (§. 470. 471.), ad quam conjuges obligantur (§. 473.) Ob inimicitiam itaque irreconciliabilem naturaliter matrimonium diſſolvere licet (§. 836. *part. 3. Jur. nat.*).

Ad finem matrimonii ſpectat etiam educatio prolis (§. 270.); a generatione inſeparabilis (§. 262.). Quamobrem cum conjux conjugi inimicus, conſequenter eum odio proſequens (§. 626. *part. 1. Jur. nat.*) tædia creare ſtudeat (§. 671. *Pſych. empir.*); ut educationi prolis rite proſpiciatur, inimicitia irreconciliabilis vix permittit Matrimonium itaque diſſolvendum potius, quam ut & proli, & conjugi noceatur. Quis enim contendet ſocietatem quandam ſubſiſtere debere, cujus finem conſequi non datur, cum nonniſi hujus conſequendi cauſa contrahatur? Ut reconciliatio ante tentetur, & ſub ejus ſpe conjuges ad tempus a thoro & menſa ſeparentur, ac ita vitæ conſuetudo, ad quam conjuges obligantur (§. 473.), interea ſuſpendatur; in ſtatu naturali vix locum habet, in quo unicuique permittendum, ut faciat, quod lubet; quamdiu nil facit, quod eſt contra jus tuum (§. 156. *part. 1. Jur. nat.*)

§. 517.

In ſtatu naturali unicuique permittendum eſt, ut pro lubitu matrimonium diſſolvat. Etenim in ſtatu naturali unicuique permittendum eſt, ut faciat, quod lubet, quamdiu nil facit contra jus tertii (§. 156. *part. 1. Jur. nat.*), & uniuscujusque conſcientiæ relinquendum, quid faciat (§. 157. *part. 1. Jur. nat.*), nec is ulli hominum rationem reddere tenetur, cur faciat, quamdiu nil facit contra jus ipſius (§. 158. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem in ſtatu naturali permittendum quoque conjugibus, ut pro lubitu matrimonium diſſolvant. *De tolerantia divortiorum in ſtatu naturali.*

Permittendum nimirum eſt in ſtatu naturali, ut alter faciat, quæ legi naturæ adverſantur, modo jus noſtrum non violet: neque enim nobis naturaliter ullum competit jus in actiones alterius, niſi quatenus libertas ejus quoad ea, quæ nobis debet, reſtringitur. Quoniam vero ſi ſocietas conjugalis ſimpliciter contrahatur, idem conjugum jus eſt (§. 26. 270.); ſi marito pro lubitu uxorem dimittere licet, uxori quoque permiſſum eſſe debet a marito pro lubitu diſcedere. Atque hinc patet, undenam fluxerint mores illarum gentium, apud quas divortia pro lubitu fuerunt permiſſa, quemadmodum olim admodum frequentia fuiſſe apud Romanos, nemo facile ignorat, niſi qui in antiquo Romanorum jure prorſus alienus ac hoſpes fuerit. Immo etiam conſtat, Moſen Hebræis permiſiſſe divortia, ita ut pro lubitu maritus uxorem dimittere poſſet. Chriſtus autem, optimus juris naturalis interpres, hanc licentiam reſtringit ad jus externum, quo multa impune fiunt, quæ ſine peccato fieri nequeunt, & majoris mali evitandi cauſa tolerantur, quæ lex minime probat. Sed hæc ad ſtatum civilem pertinent. De cauſis uxores repudiandi apud Hebræos legi poteſt *Lichtfootus* in Horis Hebraicis & Talmudicis in Matthæum ad c. 5. v. 31. In earum numero ſunt, ſi quis uxorem odio habeat, ſi ea eſculenta mariti nimia ſalſedine aut nimia toſtione male conficiat, ſi ille videat mulierem uxore formoſiorem.

§. 518.

§. 518.

An matrimonio diſſoluto cum perſona alia novum contrahere liceat.

Matrimonio diſſoluto, naturaliter maritus uxorem aliam ducere, uxor alii viro nubere poteſt. Quando enim matrimonium diſſolvitur, conjuges liberantur ab obligatione, qua ſibi invicem ex pacto conjugali tenebantur (§. 836. *part. 3. Jur. nat.*), conſequenter perſonæ ſolutæ jam ſunt, non amplius conjugatæ. Nihil igitur obſtat, quo minus matrimonium cum perſonis aliis contrahere poſſint. Naturaliter itaque matrimonio ſoluto maritus uxorem aliam ducere, uxor alii viro nubere poteſt.

Civile igitur, naturale non eſt, ſi conjugi uni vel utrique prohibeatur ne matrimonium contrahat cum perſona alia, priori matrimonio ſoluto.

§. 519.

Secundæ nuptiæ quænam dicantur.

Secundæ nuptiæ dicuntur, ſi matrimonio anteriori ſoluto novum contrahitur. Vocantur etiam *ſecunda vota*, item *polygamia ſucceſſiva.*

Ratio diverſarum denominationum facile patet. Secundæ nimirum appellantur reſpectu earum, quæ præceſſerunt: contingere autem poteſt, ut præceſſerint plures, conſequenter tertiæ, quartæ ſint, quæ nunc celebrantur, ut ideo denominatio parum apta aliis perſuaſerit polygamiæ ſucceſſivæ appellationem, quia conjux unus ſucceſſive plures habet conjuges. Et quia noſtris moribus, quibus ſacerdos Dei nomine conjuges copulat, matrimonium contrahentes Deo pollicere intelliguntur, quod fidem conjugalem violare nolint & officiis conjugalibus ſatisfacere velint; ideo nuptiæ votorum nomine veniunt (§. 960. *part. 3. Jur. nat.*). Quoniam itaque conjuges Deo ſeſe obligant ad votum ſervandum (§. 964. *part. 3. Jur. nat.*); hinc intelligitur, cur moribus chriſtianorum non facile admittenda ſint divortia, etiamſi nulla ratio naturalis, nec præceptum Chriſti obſtaret.

Digitized by Google

§. 520.

Quoniam nuptiæ ſecundæ celebrantur matrimonio anteriori ſoluto (§. 519.), hoc autem ſoluto novas celebrare licet (§. 518. 498.); *ſecundæ nuptiæ naturaliter licitæ ſunt,* conſequenter *mas ſucceſſive tot ducere poteſt uxores, quot libuerit, & mulier ſucceſſive tot nubere poteſt viris, quot libuerit.* *An ſint licitæ.*

Non jam quæritur, an ſemper conſultum ſit nuptias ſecundas contrahere, immo an id rigori juris interni ſemper conveniat. Quodſi enim contingat, ſecundas nuptias adverſari educationi liberorum; juri naturæ interno eædem minus conveniunt, conſequenrer ab iis potius abſtinendum.

§. 521.

Vidua dicitur uxor orba per mortem marito, & *vir viduus* appellatur maritus orbus per mortem uxore. *Vidua & vir viduus.*

Nimirum viduitas inducitur morte conjugis unius: ſi vero matrimonium diſſolvitur, nec uxor vidua, nec maritus vir viduus appellatur, ſed qui erant conjuges, facto divortio, æquiparantur perſonis ſolutis. Neceſſaria nimirum conjugii ſolutio, qualis morte contingit, non tollit animum conjugem defunctum ſibi habendi conjugem, ſi fieri poſſet, quemadmodum in divortio, ſolutione matrimonii voluntaria, accidit.

§. 522.

Mortuum conjugem lugendi, etiam veſte, jus naturaliter conjugi ſuperſtiti competit. Etenim luctus voluntarius & quatenus talis etiam naturalis ob mortem amicorum, benefactorum & bene de nobis ac aliis meritorum licitus, ſeu jus lugendi, nobis competit (§. 817. *part. 6. Jur. nat.*); & veſte etiam mortuos lugere licet (§. 818. *part. 6. Jur. nat.*). Quamobrem cum conjux conjugem in amore ceteris omnibus præferre (§. 465.), & conjuges vires ſuas conjungere debeant in iis, quæ ad vitæ conſuetudinem pertinent, & in promoven- *De luctu conjugum.*

do eo, quod unicuique bonum eſt (§. 475.), conſequenter inter ſe communicare omnia officia, quæ ſibi invicem præſtare poſſunt, uſum rerum, quas habent, ac omnes caſus tam ſecundos, quam adverſos (§. 471.); non arctior concipi poteſt amicitia, quam quæ inter conjuges intercedere debet (§. 625. *part. 1. Jur. nat.*), & conjux unus benefacit conjugi alteri ac de eo optime meretur, niſi officiis ſuis deſint, quod ſine ulteriori probatione patet. Quamobrem naturaliter conjugi ſuperſtiti competit jus mortuum conjugem lugendi, etiam veſte.

Luctus naturalis eſt conjugi ſuperſtiti, ſi amaverit defunctum, ut abeſſe nequeat. Hic vero quæritur, utrum licitus ſit, ne quid committatur, quod officiis adverſum videri poſſit. Veſte actum quod lugere liceat, a lege naturæ decori venit (§. 202. 204. *part, 1. Phil. pract. univ.*). Quamdiu autem luctus voluntarius durare debeat, id moribus potius, quam naturali quadam ratione definiendum. In ſtatu naturali cuilibet integrum eſt lugere conjugem mortuum, quamdiu voluerit (§. 156. *part. 1. Jur. nat.*).

§. 523.

Quando ſecundæ nuptiæ celebrari poſſint.

Matrimonio diſſoluto mas ſtatim aliam uxorem ducere poteſt naturaliter; fœminæ autem ad novas nuptias ante tranſire non licet, quam certo conſtet eam ex priori matrimonio non eſſe gravidam. Quoniam enim matrimonio diſſoluto, maritus uxorem aliam ducere poteſt (§. 518.), nec obſtat luctus voluntarius, quo minus ducat, quod per ſe patet, ſi vel maxime moribus adverſetur; quin matrimonio diſſoluto mas ſtatim uxorem aliam ducere poſſit, dubitandum non eſt. *Quod erat unum.*

Enimvero quoniam fieri poteſt, ut uxor, dum matrimonium, præſertim morte mariti, ſolvitur, ſit gravida, ratione educationis prolis autem intereſt noſſe, quemnam ea habeat

beat parentem (§. 262. 263.); fœmina ad novas nuptias tranſire nequit, antequam certo conſtet eam ex priori matrimonio non eſſe gravidam. *Quod erat alterum.*

Non puto quempiam fore, qui rem penitius conſiderans exiſtimaturus ſit, luctum conjugis mortui obſtare, quo minus matrimonium novum contrahatur. Luctus enim mortui fit ad ſignificandum amorem, quo proſecuti ſumus conjugem defunctum. Propterea vero nullum nobis obſtaculum objicitur, quo minus conjugem novum in amore ceteris omnibus præferamus (§. 465.), quemadmodum præferebamus defunctum, cum viveret, nunc vero amplius præferre non poſſumus. Novo autem marito, cui nubet fœmina intereſt noſſe, utrum ex anteriori matrimonio gravida ſit, ne prolem aliam educare teneatur, vel etiam ducat viduam ſtupratam. Contingere enim ſubinde poſſe, ut vidua primis ſtatim a morte conjugis diebus ſtupretur, in dubium revocari nequit: attendenda etiam ſunt jura prolis, de quibus deinceps.

§. 524.

De obligatione ad matrimonium contrahendum.

Qui ad prolem generandum & educandum habiles ſunt ac onera matrimonii ferre poſſunt; ad matrimonium contrahendum obligantur. Primis enim naturæ, conſequenter & juri naturæ (§. 51. *part. 2. Jur. nat.*), convenit (§. 83. *part. 2. Jur. nat.*), ut genus humanum conſervetur. Neceſſe igitur eſt, cum genus humanum propagari debeat per ſocietatem conjugalem (§. 269. 270.), ut matrimonia contrahantur, nec promiſcue ideo omnibus liberum eſſe poteſt, utrum contrahere velint, nec ne. Quamobrem cum nulla prorſus adſit ratio, cur matrimonium non contrahat, adſit vero ratio ſufficiens, cur contrahat, ſi quis ad prolem generandum & educandum habilis ac onera matrimonii ferre poteſt; qui ad prolem generandum & educandum habiles ſunt ac onera matrimonii ferre poſſunt, ad matrimonium contrahendum utique obligantur.

Homines omnes ſimul ſumtos ipſa natura obligari ad ſpeciei ſuæ, ſeu generis humani conſervationem, nemo eſt qui dubitet. Obligatio autem hæc, quæ eſt totius generis humani, non eſt ſingulorum, ſed eorum ſaltem, per quos finis, generis nimirum humani conſervatio, obtineri poteſt. Qui naſcuntur, nondum actu ſunt homines, ſed accedente educatione ac commercio cum aliis hominibus demum fiunt. Homines enim a brutis diſtinguuntur ratione, quæ uſum facultatum ſuperiorum ſupponunt. Conſtat autem nonniſi uſum facultatum inferiorum, quas cum brutis homo communes habet, connaſci, uſum autem facultatum ſuperiorum longo exercitio demum ſucceſſive acquiri. Atque ea de cauſa non ſufficit generare liberos, ſed cura parentum iidem perducendi ſunt in eum ſtatum, quo uſu facultatum ſuperiorum inſtructi vitam hominis, hoc eſt eam, quæ juxta rationem eſt, vivere valent. Hinc facile patet, ſi obligationem contrahendi matrimonium in ſingulari determinare volueris, non modo reſpiciendam eſſe potentiam phyſicam generandi, verum etiam conſideranda eſſe ea omnia, quæ ad curam educationis quomodocunque pertinent, & de quibus accuratius fiet judicium, quando in ſubſequentibus ſingula demonſtraverimus, quæ ad iſtam curam pertinent. Præter obligationes autem communes dantur etiam propriæ (§. 186. *part. 1. Jur. nat.*), qua tenentur quidam tantummodo homines, vel unus eorum (§. 188. *part. Jur. nat.*), & in quarum numero eſt obligatio matrimonium contrahendi, qua genus humanum tenetur, ſed non ſingula tenentur ejus individua. Quodſi hæc obligatio collidatur cum alia obligatione propria, cui pauci aut vix unus ſatisfacere poteſt; hæc utique vincet, conſequenter qui hac tenetur, matrimonium contrahere non obligatur, etiamſi ad prolem generandum & educandum ſit habilis & onera matrimonii ferre poſſit. Ita dici nequit philoſophum, qui ſcientias excolendo bene de humano genere mereri poteſt, rei autem domeſticæ ac prolis educandæ cura multum impediretur in ſcientiis promovendis, matrimonium contrahere obligari, cum ſine eo genus humanum abunde propaga-

pagari poſſit, qui vero in ſcientiis locupletandis & propagandis ſimilem operam præſtare poſſint, vix licet reperire alios. Hæc quidem probe conſiderari merentur, ne obligatio contrahendi matrimonium in nimium extendatur. Notanda autem venit propoſitio præſens, ut judicium fieri poſſit, quid de ea in ſtatu civili lege poſitiva recte decernatur.

§. 525.

Quando obligentur ad prolem generandum & educandum ſaltem habiles.

Quoniam ad prolem generandum & educandum habiles & qui onera matrimonii ferre poſſunt, ad idem contrahendum obligantur (§. 524.): *ſi matrimonium contrahere datur cum perſona, quæ ſola oneribus matrimonii ferendis abunde ſufficit, ad matrimoniumm contrahendum etiam obligatur ad prolem generandum & educandum tantummodo habilis, etſi parum aut nihil ad onera matrimonii ferenda conferre poſſit* (§. 446. 448.).

Obligatio naturalis contrahendi matrimonii æſtimanda venit inde, quod conjuges conjunctis viribus finem matrimonii conſequi poſſint. Quodſi ergo defectus perſonæ unius compenſatur per ea, quæ ab altera præſtari poſſunt, is in definienda obligatione ipſius non attendendus.

§. 526.

De promiſſione viduitatis perpetua.

Si conjugi morienti promittat ſuperſtes, ſe ad ſecunda vota tranſire nolle; promiſſio non valet, etiamſi juramento confirmetur, niſi liberorum ex priori matrimonio genitorum educationi officiant ſecundæ nuptiæ. Quoniam enim naturaliter ad matrimonium contrahendum obligatur ad prolem generandum & educandum habilis ac onera matrimonii ferre valens (§. 324.), immo tantummodo habilis, ſi matrimonium contrahere detur cum perſona, quæ oneribus ferendis ſola abunde ſufficit (§. 525.); promiſſio de ſecundis nuptiis vitandis illicita eſt (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem cùm nemo ſeſe liberare poſſit ab obligatione ſua (§. 674. *part. 3. Jur. nat.*),

nat.), conſequenter nec promittere, quod licitum non eſt (§. (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.* & §. 363. *part. 3. Jur. nat.*); ſi conjugi morienti promittat ſuperſtes, ſe ad ſecunda vota transire nolle, promiſſio non valet. *Quod erat primum.*

Enimvero ſi juramentum ſuperaccedat actui non obligatorio, eum in obligatorium convertere nequit (§. 904. *part. 3. Jur. nat.)*, nec promiſſio, quæ per ſe valida non eſt, per juramentum valida efficitur (§ 905. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem cum promiſſio conjugi morienti a ſuperſtite facta de ſecundis nuptiis vitandis naturaliter valida non ſit *per demonſtrata n. 1.*; eadem nec valet, etiamſi juramento confirmetur. *Quod erat ſecundum.*

Conjux ſuperſtes ad educandum liberos ex priori matrimonio genitos obligatur (§. 263.), conſequenter ad ſecundas nuptias transire non debet, ſi eædem educationi illorum officiant. Quamobrem cum in hoc caſu promittatur id, ad quod naturaliter promittens obligatus eſt; nihil jam obſtat, quo minus ad idem ſeſe conjugi morienti, cui cura educationis cordi eſt, quemadmodum eſſe debet (§. *cit.*), ſuperſtes obliget (§. 363. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem in hoc caſu promiſſio valet. *Quod erat tertium.*

Nimirum ponamus promiſſione conjugi morienti de vitandis ſecundis nuptiis facta produci obligationem. Obligatio igitur contracta collidetur cum naturali (§. 524. 525.). Naturalis itaque tanquam immutabilis (§. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*), vincit (§. 208. *part. 1. Phil. pract. univ.*), conſequenter promiſſio valere nequit. Enimvero ſi ſecundæ nuptiæ pugnent cum educatione liberorum ex priori matrimonio natorum; obligatio abſoluta colliditur cum hypothetica (§. 263. 524.). Abſoluta igitur vincet (§. 208. *part. 1. Phil. pract. univ.*), conſequenter promiſſio in illius gratiam facta, cum legi naturæ conveniat, utique ſubſiſtit. Per ſe patet, ac ipſa demonſtratio aperte loquitur, promiſſionem factam intelligi a perſona,

Digitized by Google

na, quæ ad matrimonium contrahendum naturaliter obligatur, ut ſit invalida (§. 524. 525.).

§. 527.

De liberis bona propria habentibus.

Si liberis undecunque obveniant bona, ſumtus educationis ſuſtentare licet ſubſidio fructuum. Quodſi enim liberis ſint bona, ex quibus fructus percipiunt, eorum ſubſidio ipſimet ſumtus educationis ſuſtentare valent. Quamobrem cum ſumtus facere in educationem ſit officium parentum erga liberos (§. 263.), ad officia vero erga alios præſtandum non obligemur, niſi quatenus alii id, quod præſtandum eſt, ipſimet in poteſtate ſua non habent (§. 608. *part. 1. Jur. nat.*); ſi liberi propria habeant bona, ut ſubſidio fructuum, quos inde percipiunt, ſumtus educationis ſuſtentari poſſint, de ſuo eos facere non tenentur parentes, conſequenter illorum ſubſidio hos ſuſtentare licet.

Videmus imaginem hujus juris in brutis, quorum educationi per ſpeciem quandam providentiæ proſpiciunt eorum generatores & quæ ſine eorundem auxilio educari poſſunt. Ita de alimentis fœtui proſpicit papilio ova ibi deponens, ubi erucæ ex ovulis excluſæ pabulum commodum reperiunt. Piſces vero & ranæ, quamprimum alimento indigent, ſine opera aliena in aquis nutriuntur. Ipſa igitur natura docet, parentum opem non exigi in faciendis ſumtibus in educationem, niſi fœtus ſui indigentia. Quemadmodum vero patrimonium, conſequenter bona, quæ habemus (§. 452. *part 2. Jur. nat.*), conſervare debemus (§. 458. *part. 2 Jur. nat*); ita quoque bona liberorum conſervanda ſunt, conſequenter ſumtus educationis fructuum ſubſidio ſuſtentandi, nec parentes ab iis faciendis liberantur, niſi in quantum fructus iſti ſufficiunt. Sed hæc manifeſtiora evadent ex ſubſequentibus.

§. 528.

De educatione libero-

Si conjux unus moritur, cura educationis ad ſuperſtitem ſolum

rum conjuge uno mortuo. *lum ſpectat, & niſi propria habeant bona, ſuperſtes ſumtus in educationem facere tenetur.* Etenim ad educationem prolis obligantur parentes (§. 263.), & conjux unus ſolus ſumtus educationis facere tenetur, ſi alter nihil conferre poſſit (§. 446.). Quamobrem ſi conjux unus moritur, cum mortuus ab obligatione ſua liberetur (§. 700. *part. 6. Jur. nat.*), cura omnis educationis ad ſuperſtitem ſpectat, & niſi mortuus bona relinquat, ut fructuum ſubſidio vel in totum, vel ſaltem in tantum ſumtus educationis ſuſtentari poſſint (§. 527.), ſuperſtes quoque omnem in educationem ſumtum facere tenetur. *Quod erat unum.*

Enimvero ſi liberi propria habeant bona, fructuum, qui inde percipiuntur, ſubſidio ſumtus educationis ſuſtentare licet (§. 527.), conſequenter parentes eos facere non tenentur. Quamobrem ſi conjux unus moriatur, & liberi propria habuerint bona; ſuperſtes quoque de ſuo ſumtus in educationem facere non tenetur, ſed fructuum, qui ex bonis percipiuntur, ſubſidio ſuſtentari poſſunt. *Quod erat alterum.*

Fieri poſſe, ut liberi propria habeant bona, patebit ex iis, quæ in ſubſequentibus demonſtrabuntur.

§. 529.

De educatione prolis ex adulterio genita, ſi maritus uxorem non repudiat. *Si maritus uxorem adulteram non repudiat, ſumtus in educationem prolis facere non tenetur, ſed eos dare obligatur adulter.* Adulter enim eſt generator prolis ſuæ conſequenter ipſe quoque ſumtus in educationem facere tenetur (§. 445.). Quamvis alias quoque mater ad eosdem faciendos ſimiliter obligetur (§. *cit.*); cum tamen hæc obligata ſit ad ferenda onera matrimonii & faciendos ſumtus in educationem liberorum ex matrimonio natorum (§. 449. 445.), conſequenter obligata manet, ſi maritus adulteram retinet; maritus uxorem adulteram non repudians ſumtus in educationem pro-

prolis ex adulterio genitæ facere non tenetur, ſed eos dare obligatur adulter.

Cura educationis & ſumtus in eam faciendi ad adulterum eodem modo ſpectant, ſive maritus uxorem adulteram repudiet, ſive retineat. Nec ex eo, quod eam retineat, intelligitur, quod onus educationis prolis ex adulterio genitæ in ſe devolvi velit. Nulla igitur ratio eſt, cur propterea ab obligatione ſua liberari debeat adulter (§. 56. *Ontol.*), conſequenter obligatus manet. Quoniam vero mater quoque obligatur ad ſumtus in educationem ſymbolam ſuam conferre (§. 445.); ſi præter ea, quæ ad onera matrimonii conferre tenetur, adhuc ſuperſint, unde educationi prolis ex adulterio genitæ proſpici poſſit, ex ſua parte quoque ſumtibus parcere non debet, quemadmodum nec adulter liberatur ab omni cura educationis, etiamſi proles ſit penes matrem, nec ab iis officiis, quæ parens liberis ſuis debet per ea, quæ inferius demonſtrabuntur. Natura non diſtinguit quoad educationem & officia parentum inter liberos ex matrimonio genitos & inter eos, quæ ex adulterio, vel ſtupro naſcuntur: adulterium vero non intelligitur commiſſum in præjudicium matrimonii, ſi vel maxime id non ſolvatur.

§. 530.

De educatione liberorum ex priori matrimonio natorum, nuptiis ſecundis initis.

Si vidua ad ſecunda vota tranſit, novus maritus educationis liberorum ex priori matrimonio natorum curam gerere & niſi propria bona habeat, vel mater de ſuo ſumtus educationis ſuſtentare valeat, ſumtus quoque in educationem facere tenetur. Idem valet de viro viduo ad ſecunda vota transeunte. Etenim uxor mortuo marito liberos ſola educare tenetur (§. 528.). Quodſi vero ad ſecunda vota tranſit, cum novo conjuge vitæ conſuetudinem contrahit (§. 470. 471.), conſequenter etiam curam educationis liberorum ex priori matrimonio natorum cum eodem communicat (§. 471.). Quamobrem cum novi conjuges ad vitæ conſuetudinem obligentur (§. 472.); vidua ad ſecunda vota transeunte novus maritus educationis

liberorum ex priori matrimonio natorum curam gerere debet. *Quod erat primum.*

Enimvero ſi liberi ex priori matrimonio nati bona propria non habeant, ſumtus in educationem facere mater ſola tenetur (§. 528.). Quoniam ab hac obligatione non liberatur per hoc quod ad ſecunda vota tranſit (§. 142. *part. I. Phil. pract. univ.*); maritus novus, dum matrimonium contrahit, tacite in hoc conſentire intelligitur, ut uxor tanquam mater liberorum ex priori matrimonio prognatorum de ſuo ſumtus in illorum educationem faciat. *Quod erat ſecundum.*

Quodſi vero mater de ſuo ſumtus educationis ſuſtentare minime valeat, qui matrimonium cum ea contrahit, conſequenter in vitæ conſuetudinem, ac ideo quoque in communicationem omnium caſuum, tam ſecundorum, quam adverſorum, qui cuique evenire poſſunt (§. 471.), conſentit (§. 473.), tacite quoque ipſe recipit onus ſumtus in educationem liberorum ex priori matrimonio natorum faciendi. Quamobrem ſi liberi iſti propria bona non habeant, nec mater de ſuo ſumtus educationis ſuſtentare valeat, poſtquam ea ad ſecunda vota tranſiit, novus conjux ſumtus in educationem liberorum ex priori matrimonio natorum facere tenetur. *Quod erat tertium.*

Idem eodem modo quoad ſingulas partes oſtenditur de viro viduo ad ſecundas nuptias transeunte. *Quod erat quartum.*

Hæ quidem ita ſe habent, ſi ſolum jus naturæ ſpectes, ſepoſitis omnibus iis, quæ vel per pacta expreſſa, vel per tacita quoad onera matrimonii ferenda & bona conjugum tam unicuique propria, quam conjunctim in matrimonio acquiſita, de quibus in anterioribus abunde dictum, immutantur. Quid vero per ea pro diverſitate eorundem non invito jure naturæ immutetur, prolixitatis vitandæ cauſa jam demonſtrare nolumus. Conſultum omnino eſt, ut, dum ſecundæ nuptiæ contrahuntur, præ-

præſertim ſi leges poſitivæ in ſtatu civili nihil diſponunt, contrahentes de educatione liberorum ex priori matrimonio natorum, inter ſe conveniant, conſequenter ad ea, de quibus conveniunt, promittendo perfecte ſibi invicem ſeſe obligent (§. 393. *part. 3. Jur. nat.*). Ne tamen conveniatur, quod legi naturæ adverſetur, vel etiam quod eidem contrariatur lege poſitiva definiatur, probe tenenda ſunt, quæ in propoſitione præſente demonſtrantur: qua etiam de cauſa eadem hic demonſtravimus.

§. 531.

Quoniam *mater ad ſecunda vota tranſiens* in liberorum prioris matrimonii bonis propriis carentium educationem ſumtus de ſuo facere tenetur (§. 530.); *ſi bona propria habet, qualia non ſunt liberis, de iis ſibi reſervare debet, quantum ſufficit ad ſumtus educationis liberorum prioris matrimonii ſuſtentandos.* *De bonis ab uxore educationis liberorum prioris matrimonii cauſa ſibi reſervandis.*

Conſultum eſt, ut de quantitate bonorum reſervatorum ad ſumtus educationis liberorum prioris matrimonii ſuſtentandum conveniatur, ne ullæ naſcantur querelæ de conferendis iis, quæ ad onera matrimonii ferenda pertinent. Et hoc pertinet ad pactum ſecundarum nuptiarum contractui adjiciendum, de quo modo diximus.

§. 532.

Bona, quæ uxor ſibi reſervat, dum matrimonium contrahit, *Receptitia* dicuntur. *Bona* igitur, *quæ uxor ad ſecunda vota tranſiens in uſum educationis liberorum prioris matrimonii ſibi reſervat* (§. 531.), *receptitia ſunt.* *De bonis receptitiis.*

Bona uxoris diſtingui ſolent in dotalia, receptitia & paraphernalia, ſeu parapherna. Enimvero cum bona paraphernalia contradiſtinguantur potiſſimum dotalibus, de dote autem hic nondum commode agi poteſt; ideo quoque differentiam dotalium & paraphernalium ſuo demum loco explicare poterimus.

§. 533.

An fructus bonorum receptitiorum in onera matrimonii impendendi.

Quoniam bona receptitia *uxor* ſibi reſervat (§. 532.), conſequenter nihil juris in iis marito concedit, ac propterea reſpectu matrimonii perinde ſit, ac ſi ea non haberet; ideo quoque *nihil fructuum, quæ ex bonis receptitiis percipit, in onera matrimonii impendere tenetur.*

Si caſum illum excipias, quo uxor ad ſecunda vota tranſiens ſibi reſervat quædam bona in uſum educationis liberorum prioris matrimonii (§. 531.); bona receptitia rationem naturalem non habent; ſed a pacto contractui matrimoniali adjecto unice veniunt.

§. 534.

An ea bona juri naturæ repugnent.

Cum vi dominii de bonis ſuis pro arbitrio quilibet diſponere poſſit (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*); *naturaliter* quoque *licet fæminæ, ſi bona habeat, dum matrimonium contrahit, ſibi reſervare quædam, ita ut nihil fructuum inde perceptorum in onera matrimonii impendere teneatur*, conſequenter *bona receptitia juri naturæ minime repugnant.*

Non quæritur de eo, num conſultum ſit, ut bona receptitia habeat uxor: plures enim ſunt caſus, in quibus præſtaret uxorem nulla habere. Quæſtio ſaltem de jure, præſertim externo, ſermo eſt.

§. 535.

De bonis conjugum & ſumtibus educationis, facta diſſolutione matrimonii.

Si matrimonium diſſolvitur, quilibet conjux recipit quod ſuum eſt, & quod ipſi debetur; naturaliter tamen ad ſumtus educationis ſuſtentandum adhuc conferre tenetur ratam ſuam. Etenim ſi matrimonium diſſolvitur, conſuetudo vitæ, ad quam conjuges obligantur, tollitur (§. 473.), conſequenter communicatio uſus rerum, quas quis habet, ceſſat (§. 471.). Quamobrem quæ unicuique conjugum propria ſunt, & quæ ex

ex acquiſitis unicuique debentur (§. 450.), ea recipere debet. *Quod erat unum.*

Enimvero quoniam uterque conjux ad educationem prolis conferre debet, quod poteſt (§. 305.); conſequenter etiam ſumtus in eandem facere (§. 445.); hæc vero obligatio tanquam naturalis (§. 263. *h.* & §. 141. *part. 1. Phil. pract. univ.*), immutabilis eſt (§. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*); diſſoluto licet matrimonio uterque tamen conjux proli ſuæ adhuc eodem modo obligatur, quo antea obligabatur. Quamobrem ad ſumtus educationis ſuſtentandum adhuc ratam ſuam conferre uterque tenetur. *Quod erat alterum.*

Diſſolutio matrimonii tollit obligationem conjugalem, qui enim fuerant conjuges, eſſe deſinunt; aſt non tollit obligationem educationis liberorum, neque onus educationis transfert in unum, niſi in caſu neceſſitatis (§. 446.). Cum vero difficulter curam prolis gerere detur, niſi parentes cohabitent & in vitæ conſuetudine perſiſtant; abunde patet, quantum matrimonii diſſolutio obligationi prolis educandæ adverſetur, ut nec animantia bruta vitæ conſuetudinem deſerant, aut prolis procreandæ ac educandæ gratia contractam ſocietatem diſſolvant, antequam ea fuerit educata, nec ope illorum amplius indigeat. Turpe ideo eſt hominibus, ſi obligationi huic minus ſatisfaciant animantibus brutis ac cauſam dent divortiis.

§. 536.

Liberi juſti dicuntur, qui utrumque conjugem parentem habent, conſequenter a conjugibus in matrimonio fuerunt generati. Vocantur etiam *legitimi*. *Liberi juſti quinam ſint.*

Genus enim humanum propagari debet per ſocietates conjugales (§. 269.), non per concubitum promiſcuum (§. 268.), nec per adulterium (§. 320.), nec per ſtupra (§. 335.). Naturaliter itaque liberi juſti dici nequeunt, niſi qui ſecundum legem naturæ, conſequenter in matrimonio a conjugibus ſunt generati, ac ideo utrumque conjugem parentem habent.

§. 537.

Illegitimi, & ſpurii, adulterini, vulgo quaeſiti.

Illegitimi vocantur *liberi*, qui in matrimonio nati non ſunt, ſeu a perſonis generati, quæ ſocietatem conjugalem non contraxerunt. In ſpecie autem *Spurii* appellantur ex ſtupro nati; *adulterini* ex adulterio procreati & *vulgo quaſiti* ex promiſcuo concubitu prognati.

Liberi nimirum dicuntur illegitimi, quia non ſunt nati ſecundum naturæ legem. Quoniam vero diverſi dantur modi, quibus liberi extra matrimonium naſcuntur, illegitimi quoque a ſe invicem diſtinguuntur.

§. 538.

Liberi ſuppoſitii quinam ſint.

Liberi ſuppoſititii dicuntur, qui vel loco eorum, qui ex matre nati ſunt, ſupponuntur, vel quando fœmina, quæ non peperit, prolem alienam tanquam ex ſe natam ſimulat.

E. gr. Ponamus matrem, quæ filiam parit, eam clam permutare cum filio ex alia matre nato; erunt liberi iſti ſuppoſititii. Ponamus ſimiliter, maritum per aliquot menſes eſſe abſentem, & uxorem graviditatem ſimulantem ante reditum ipſius infantem ex alia fœmina natum aſſumere, ut eum ex ſe natum marito perſuadeat; erit infans hic ſuppoſititius. Dantur caſus plures, in quibus liberi ſupponi poſſunt; ſed in ſingulos inquirere inutile foret.

§. 539.

De certitudine prolis.

Mater certa eſt prolem eſſe ſuam &, ſi in praſentia aliarum perſonarum partum edit, ipſius etiam mariti, aliis quoque & ipſi marito certum eſt, prolem ex ipſa eſſe natam; maritus vero prolem a ſe genitam praſumere tenetur ac certum ipſi hoc non eſt, niſi uxor conſtituta fuerit quaſi ſub oculis & cuſtodia ipſius. Matrem certam eſſe, quod hæc ſit proles ſua, per ſe patet. *Quod erat primum.*

Illi

Illi, in quorum præſentia in lucem editur, cum videant infantem ex utero ejus extrahi, propria experientia cognoſcunt, prolem hanc eſſe matris ſuæ (§. 664. *Log.*), conſequenter in quorum præſentia partus editur, iis certum eſt, ex matre hac infantem eſſe natum (§. 567. *Log.*), ac ideo etiam hoc marito certum eſt, ſi præſens fuerit. *Quod erat ſecundum.*

Maritus novit, ſe uxori debitum conjugale præſtitiſſe, & quoniam uxor ipſi ſoli obligatur ad concedendum corporis ſui uſum generationis cauſa (§. 305.), quamdiu contrarium manifeſtum non eſt, præſumere tenetur eam, quando gravida eſt, ex ſe concepiſſe, non vero ex alio. Prolem itaque a ſe genitam præſumit. *Quod erat tertium.*

Quodſi vero uxor conſtituta fuerit quaſi ſub oculis & cuſtodia mariti, ipſi ſatis exploratum, impoſſibile eſſe, ut uxor ſua cum alio rem habuerit, conſequenter ex eo conceperit. Quamobrem in hoc caſu ipſi quoque certum eſt, prolem ex uxore ſua editam ex ſe fuiſſe genitam. *Quod erat quartum.*

Propter certitudinem prolis videtur *Grotius* lib. 2. c. 5. §. 8. ad matrimonium requirere talem maris cum fœmina cohabitationem, quæ eam conſtituat quaſi ſub oculis & cuſtodia maris, ne injuria ipſi fiat, ſi prolem alienam educare, & ſumtus in educationem ejus facere teneatur. Vix vero eſt quod præſumtio valeat adverſus fœminas, quaſi fidem conjugalem violent, niſi violatio efficiatur impoſſibilis.

§. 540.

De agnoſcendo partu.

Pater dicitur *agnoſcere prolem*, ſi eam ex ſe genitam vel expreſſis verbis, vel ipſo facto declarat, ſeu pro prole ſua habet. Quoniam itaque maritus præſumere tenetur *prolem a ſe eſſe genitam* (§. 539.); *quamdiu probare nequit, eam ex adulterio natam eſſe*, eandem *agnoſcere tenetur.*

Viola-

Violatio fidei conjugalis eſt factum, quod probari debet. Quamdiu adeo probari nequit, uxorem adulterium commiſiſſe, nec pro adultera haberi poteſt, conſequenter maritus nec editum ex uxore partum tanquam adulterinum repudiare poteſt.

§. 541.

Quinam liberi legitimi habeantur. *Liberi juſti ſeu legitimi reputantur, qui in matrimonio nati ſunt, quamdiu adulterium non fuit probatum.* Quamdiu enim maritus probare nequit, partum ex uxore editum eſſe adulterinum, eum agnoſcere tenetur, conſequenter prolem pro ſua habere (§. 540.). Proles itaque utrumque conjugem parentem habere cenſetur. Quamobrem cum liberi juſti, ſeu legitimi ſint, qui utrumque conjugem parentem habent (§. 536.); liberi juſti ſeu legitimi cenſentur, qui in matrimonio nati ſunt, quamdiu adulterium non fuit probatum.

Liberis itaque quæſtio ſtatus non movetur, ſi conſtet eos ex juſtis nuptiis natos fuiſſe, præſertim ſi pater eos agnoverit.

§. 542.

De partu ex ſtupro agnoſcendo. *Si quis confitetur, ſe concubuiſſe cum fœmina eo tempore quo concepiſſe præſumitur; partum agnoſcere tenetur, donec probaverit, eam iſto tempore cum alio adhuc rem habuiſſe, vel cum pluribus.* Etenim ſi ſtuprator confitetur, ſe cum fœmina, quæ peperit, concubuiſſe eo tempore, quo concepiſſe præſumitur (§. 248. *part. 2. Jur. nat.*); probabile omnino eſt, quod ex eo conceperit, conſequenter quod pater prolis ſit. Quoniam itaque prolem pro ſua habere debet, eam vero agnoſcit, qui pro prole ſua habet (§. 540.), ſi quis confitetur, ſe concubuiſſe cum fœmina eo tempore, quo concepiſſe præſumitur, partum agnoſcere tenetur. *Quod erat unum.*

Enimvero ſi probaverit, fœminam eo, quo concepiſſe præſumitur, tempore cum alio adhuc, vel pluribus rem habuiſſe; incertum omnino eſt, ex quonam eorum conceperit,

rit, conſequenter quinam pater ſit. Quamobrem etſi confiteatur, ſe illo tempore cum eadem concubuiſſe, partum tamen agnoſcere non tenetur (§. 540.). *Quod erat alterum.*

Diſtantia termini nativitatis a termino conceptionis non computari poteſt in diebus atque horis. Quamobrem ſufficit, novem circiter menſes a coitu primo, ſi is deinde repetitus fuit, elapſos eſſe, cum ordinarium præſumatur (§. 248. *part. 2. Jur. nat.*). Præſumtio autem de partu ſeptimeſtri, aut quæ ad decem vel plures menſes extenditur, naturaliter non valet, cum quod extraordinarium habetur, immo de quo, utrum poſſibile ſit, nec ne, adhuc dubitatur, præſumi nequeat (§. *cit.*).

§. 543.

Quando fœmina concubitum probare debeat.

Si fœmina, quæ gravida eſt, aut peperit, contendat ſe ex te concepiſſe, tu vero neges, te cum ea rem habuiſſe; concubitum probare tenetur. Quando enim fœmina, quæ gravida eſt, aut peperit, contendit ſe ex te concepiſſe; te partum agnoſcere vult (§. 540.), conſequenter ut eum educes (§. 339.), ac ideo ſumtus in educationem facias (§. 445. 446.). Quodſi vero tu neges, te cum ea rem habuiſſe, partum agnoſcere, conſequenter eum educare, ac ideo in educationem ſumtus facere non vis. Quoniam vero intereſt prolis, ut de patre conſtet, pater autem præſumitur, qui diffiteri nequit, ſe cum fœmina eo, quo concepit, tempore concubuiſſe, donec probaverit, eam iſto tempore adhuc cum alio, vel cum pluribus rem habuiſſe (§. 542.); ſi fœmina affirmet, ſe ex te concepiſſe, tu vero neges, illa utique concubitum probare tenetur.

§. 544.

Quomodo concubitus probandus.

Quoniam fœmina contendens ſe ex te concepiſſe, contra te negantem concubitum probare debet (§. 544.), teſtes vero, per quos probantur facta (§. 1014 *part. 5. Jur. nat.*), deeſſe

deeſſe ſolent, cum concubitum ſolus cum ſola ordinarie celebret, & raro contingat, ut quis ab aliis in actu deprehendatur, aſt teſtibus deficientibus per juramentum probatio fieri debet (§. 1060. *part. 5. Jur. nat.*), nemo autem in propria cauſa teſtis eſſe poteſt (1048. *part. 5. Jur. nat.*); *fœmina concubitum neganti juramentum deferre tenetur*, ſcilicet *quod cum ea rem non habueris*. Et quia juramentum hoc purgatorium eſt (§. 1065. *part. 5. Jur. nat.*), juramentum vero purgatorium referri nequit (§. 1087. *part. 5. Jur. nat.*); *ſi juramentum tibi delatum recuſes*, pro vero habendum, te cum fœmina coitum celebraſſe, conſequenter *partum agnoſcere teneris* (§. 542.).

Juri naturæ convenire, ut fœmina ante juramentum calumniæ faciat, quam tu delatum præſtes, oſtendi nequit. Quoniam enim neceſſe eſt, ut, ſi ambo juretis, perjuria magis introducantur, quam calumnia excludatur, recte obſervante *Oldendorpio* & approbante *Schardio* in Lexico, perjuria autem damnet lex naturæ (§. 927. *part. 3. Jur. nat.*); ideo nec juramento calumniæ locum facere poteſt, quo fœmina jurat ſe non malitioſe juramentum deferre ei, quando ſe impraegnatam fuiſſe dicit. Non eſt quod excipias, niſi præſtetur juramentum calumniæ, nullam militare adverſus te præſumtionem, quæ juramento elidi debeat, conſequenter juramento purgatorio non eſſe locum (§. 1065. *part. 5. Jur. nat.*). Quoniam enim vix contingit, ut fœmina contendat, ſe ex te concepiſſe, ſi cum ea rem nunquam habueris; ordinarium vero ſeu quod plerumque fit præſumitur (§. 248. *part. 2. Jur. nat.*); præſumtio adverſus te jam militat, ſi fœmina tibi in faciem dicit, te cum ea coiviſſe. Nec deſunt in caſu particulari indicia, quæ præſumtionem augent.

§. 545.

An liberis illegitimis nativitas il- *Liberis illegitimis imputari nequit, quod non in matrimonio fuerint nati.* Liberi enim illegitimi naſcuntur vel ex ſtupro, vel ex adulterio, vel ex concubitu promiſcuo (§. 537.), conſe-

conſequenter illegitimi ſunt ob ſtuprum, vel adulterium parentum ſuorum, aut ob concubitum promiſcuum matris. Quam obrem cum per ſe pateat, factum parentum, vel matris a voluntate liberorum nondum natorum minime dependere, factum autem alienum nemini imputari poſſit, niſi aliquo modo dependeat a voluntate ipſius (§. 650. *part. 1. Phil. pract. univ.*); liberis quoque illegitimis imputari nequit, quod non in matrimonio fuerint nati. *legitima imputari poſſit.*

Abſurda igitur vulgi opinio eſt, quando famam liberorum illegitimorum laceſſunt ob factum parentum.

§. 546.

Quoniam liberis illegitimis imputari nequit, quod non in matrimonio nati fuerint (§. 545.), ipſi autem perinde ſunt liberi parentum ſuorum, ex quorum concubitu nati, ac liberi legitimi; *liberorum illegitimorum naturaliter eadem ſunt jura reſpectu parentum ſuorum, quæ legitimorum, & parentes, ex quorum concubitu nati, ad eadem ipſis obligantur, ad quæ naturaliter obligantur parentes liberis legitimis.* *De jure liberorum illegitimorum.*

Naturale igitur non eſt, ſed civile, ſi liberorum illegitimorum conditio deterior efficiatur, quam legitimorum: quod quatenus recte fieri poſſit, in præſenti diſcutiendum non eſt.

§. 547.

Similiter quia liberis illegitimis imputari nequit, quod non in matrimonio fuerint nati (§. 545.); *naturaliter nativitas illegitima famæ ipſorum nullam maculam adſpergit:* id quod & ipſi notioni famæ repugnat (§. 553. *part. 1. Jur. nat.*); *neque etiam illa ignominiam parit*, conſequenter *qui ignominia afficiendi animo liberis illegitimis nativitatem illegitimam exprobrat, eos conviciatur* (§. 815. *part. 1. Jur. nat.*), *ac ideo injuriam ipſis facit* (§. 860. *part. 1. Jur. nat.*). *An liberi illegitimi propter nativitatem macula quadam laborent.*

Aaa 2 Macu-

Macula nativitati liberorum illegitimorum adhæret propter factum illicitum parentum, ex quorum concubitu nati ſunt; ſed ea non inhæret liberis, in quos tranſire nequit niſi factum parentum ipſis imputetur: id quod abſurdum (§. 545.). Nihil in hiſce difficultatis deprehenditur, modo ratione, non communi opinione ſtare velis.

§. 548.

De facto conjugis unius alteri non imputando.

Factum conjugis unius alteri imputari nequit, ſi ad id nullo modo concurrit. Etenim ſi conjux unus ad factum conjugis alterius nullo modo concurrit, is nulla actione ſua ad actualitatem actionis alterius quidpiam confert (§. 106. *part. 2. Phil. pract. univ.*), conſequenter factum alterius nullo modo a voluntate ipſius dependet (§. 110. *part. 2. Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum nemini imputari poſſit factum alienum, quando id nullo modo a voluntate ipſius dependet (§. 650. *part. 1. Phil. pract. univ.*); nec factum conjugis unius alteri imputari poteſt, ſi ad id nullo modo concurrit.

Arctiſſima illa unio conjugum, qua una veluti efficiuntur perſona (§. 469.), & vi cujus omnes etiam caſus inter ſe communicant (§. 470.), non extendenda eſt ultra ea, in quibus concordes eſſe debent. Quando enim conjux unus facit, quod illicitum eſt, inſcia, inconſulta, vel etiam invita parte altera; id unioni iſti repugnat, eamque tollit, quippe vi cujus unus utriusque conjugis eſſe debet quaſi intellectus, una quaſi voluntas. Diverſa igitur ſi ſentiunt, vel volunt; non amplius tanquam una perſona ſpectari poſſunt, neque enim in unam eandemque perſonam ſimul cadunt contrarii intellectus, vel voluntatis actus, neque etiam actus intellectus vel voluntatis unius tantummodo perſonæ phyſicæ ſpectari poteſt tanquam actus perſonæ moralis, quæ duarum perſonarum phyſicarum unione conſtituitur.

§. 549.

An conjux

Quoniam factum conjugis unius alteri imputari nequit, ſi ad

ſi ad id nullo modo concurrit (§. 548.), ob factum autem alienum nemo puniri poteſt (§. 1084. *part. 1. Jur. nat.*), niſi ad id concurrat (§. 1082. *part. 1. Jur. nat.*); *nec conjux unus ob factum conjugis alterius, ſi ad id nullo modo concurrit, puniri poteſt.*

unus puniri poſſit propter factum alterius.

Quodſi in ſtatu naturali maritus te læſit, tibi quidem competit jus puniendi maritum (§. 1061. *part. 1. Jur. nat.*), minime autem uxorem, quam ſi punire volueris, injuriam eidem facis (§. 859. *part. 1. Jur. nat.*). Quodſi vero concurrat ad factum mariti uxor, quo læſus es, tum pœna inter maritum atque uxorem communicatur (§. 1082. *part. 1. Jur. nat.*), & uxor punitur propter factum proprium (§. 1083. *part. 1. Jur. nat.*), conſequenter non propter factum mariti.

§. 550.

An liberi propter factum parentum.

Liberi puniri non poſſunt propter factum parentum, ad quod minime concurrunt. Nemo enim puniri poteſt propter factum alienum, quo quis læſus fuit (§. 1084 *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum factum parentum non ſit factum liberorum, & quia ad id minime concurrunt, nec propter concurſum pœna inter eos atque parentes communicatur (§. 1082. *part. 1. Jur. nat.*), ut propter factum proprium puniri poſſent (§. 1083. *part. 1. Jur. nat*); liberi puniri non poſſunt propter factum parentum, ad quod minime concurrunt.

§. 551.

De debito a conjuge ſuo nomine contracto.

Si conjux unus ſuo nomine debitum contrahit, conjux alter id ſolvere non tenetur, niſi quatenus in rem ſocietatis conjugalis verſum. Etenim ſi conjux unus ſuo nomine debitum contrahit, contractus hic ad ſolum conjugem contrahentem ſpectat. Quamobrem quæ ex eo oritur obligatio (§. 793. *part. 3. Jur. nat.*), nonniſi conjugem contrahentem reſpiciunt, qui ſeſe alteri obligare voluit (§. 428. *part. 3. Jur. nat.*). Con-

jux igitur alter debitum ſolvere non tenetur. *Quod erat unum.*

Enimvero cum conjuges communi ſumtu res domeſticas comparare teneantur pro facultatibus uniuscujusque (§. 447.) & ad ſumtus educationis conferre, quod quisque poteſt (§ 445.), &, ubi per operas ſuas & ex rebus ſuis tantundem acquirere nequeunt, quantum ad onera matrimonii ferenda ſufficit, de ipſis bonis, quæ habent, conjunctim pro rata bonorum conferre teneantur, quod adhuc requiritur (§. 452.); ſi æs alienum in rem ſocietatis conjugalis verſum fuerit, nec debitum ſolvere teneretur conjux alter, quando qui contraxit ſolvendo non eſt, conjux alter locupletaretur re aliena (§. 583. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum nemo locupletari poſſit ex re alterius (§. 678. *part. 4. Jur. nat.*); ſi conjux unus debitum contraxit ſuo nomine, & æs alienum in rem ſocietatis conjugalis verſum, conjux alter id ſolvere tenetur.

Quemadmodum factum unius conjugis alteri imputari nequit, ſi ad id non concurrit (§. 548.); ita nec conjugi alteri imputari poteſt, quod unus debitum contraxit. Nulla igitur ratio eſt, cur ad id ſolvendum teneatur. Niſi vero æs alienum in rem ſocietatis conjugalis a conjuge uno fuiſſet verſum; alter utique de ſuo id impendere debuiſſet, quod in uſum ſocietatis conjugalis impendendum erat (§. 452.). Quamobrem clariſſime perſpicitur ipſum fore locupletiorem re alterius, ſi quidem debitum ſolvere non teneretur. Injuſtiſſimum vero eſt, ſi maritus uxoris cauſa æs alienum contrahit, quando vero idem ſolvendo non eſt, uxor res alieno ære ſibi comparatas retinet, nec debitum ſolvere tenetur. Quid enim manifeſtius eſt, quam uxorem tunc locupletiorem fieri re alterius? Idem quoque luculenter patet in eo caſu, in quo luxus uxoris in cauſa eſt, ut æs alienum contraxerit maritus.

§. 552.

Digitized by Google

§. 552.

Si uxori a venditoribus fides habetur de pretio in emtione rerum domeſticarum, ipſa vero pecuniam eo fine a marito ſibi datam inſcio eodem in ſuos quoscunque uſus impendit; maritus nihilominus debitum ſolvere tenetur, ſi ipſa ſolvendo non ſit. Cum enim ad res domeſticas comparandas uterque conjux conferre debeat, quantum poteſt (§. 424.), & conjuges œconomiam communem habeant (§. 423.), conſequenter res domeſticas communi conſenſu adminiſtrare debeant (§. 422.); ſi uxor fidem ſibi haberi vult de pretio in emtione rerum domeſticarum, venditor præſumit id fieri conſenſu mariti, nec ipſius eſt inquirere, utrum maritus pecuniam ad eas comparandas dederit uxori, nec ne, conſequenter nec de eo ſollicitus eſſe tenetur, num pecuniam a marito acceptam eodem inſcio aliter impenderit. Quamobrem cum perinde ſit, ac ſi maritus fidem de pretio habuiſſent venditori, is etiam ſolvere debitum tenetur, niſi ipſa ſolvendo ſit. *Caſus particularis.*

Nimirum ſi uxor ſit ſolvendo, maritus ſolvit de eo, quod eſt uxoris, vel quod ipſi debetur (§. 450.). Quoniam de bonis conjugum & eorum adminiſtratione, nec non de oneribus matrimonii per pacta multa diſponi poſſunt, prouti ex antea demonſtratis apparet; quæ hic & in propoſitione præcedente demonſtrantur, in diverſis hypotheſibus variant. Sed noſtrum jam non eſt, ut omnem illam varietatem perſtringamus.

§. 553.

Naturaliter donationes inter virum & uxorem ſunt licitæ. Donationes enim in ſe illicitæ non ſunt (§. 122. *part. 4. Jur. nat.*), & a domini unice voluntate pendet, utrum alicui quid donare velit, an nolit (§. 130. *part. 4. Jur. nat.*). Quamobrem cum dominium, quod habent conjuges in rebus ſuis, per *De donationibus inter virum & uxorem.*

per ſocietatem conjugalem non limitetur (§. 270.); naturaliter quoque donationes inter virum & uxorem ſunt licitæ.

Civile igitur eſt, quod in Jure Romano donationes inter virum & uxorem ſint prohibitæ. Enimvero cum plura eſſe poſſint donationis motiva, eaque maxime honeſta, ut eam officia exigant; ideo in Jure civili prohibitio iſta tot patitur exceptiones, ut per illas fere plane abſorbeatur. Apud Romanos divortia admodum frequentia erant. Hinc non deſunt, qui exiſtimant, hanc potiſſimum prohibitionis fuiſſe cauſam impulſivam, ne matrimonia diſſolverentur, ſi donare conjux nollet, quæ poterat, quamvis enim ab aliis plures allegentur rationes aliæ, non tamen iſtæ ſtatui civili Romano æquè conveniunt, unde tamen ratio probationis deſumta videtur.

§. 554.

De donatione ſub conditione nuptiarum ſecundarum non ineundarum.

Si conjux unus alteri quid donet ſub hac conditione, ne ad ſecunda vota tranſeat; naturaliter id actum intelligitur, ut re donata tanquam ſua in ſtatu viduitatis utatur fruatur & ſi in eodem permanſerit usque ad mortem eandem tanquam ſuam retineat, ſi vero ad ſecunda vota tranſeat eandem reſtituat. Quodſi conjux unus alteri quid donet ſub hac conditione, ne ad ſecunda vota tranſeat, acceptans promittere videtur, ſe ad ſecunda vota tranſire nolle (§. 2. & §. 393. *part. 3. Jur. nat.*). Quoniam vero promiſſio hæc non valet, niſi educationi liberorum ex priori matrimonio genitorum officiant ſecundæ nuptiæ (§. 526.), & vi libertatis naturalis acceptanti permittendum, ut de obligatione naturali matrimonium contrahendi (§. 524.) per ſe ſtatuat (§. 156. *part. 1. Jur. nat.*), quæ autem actus irritos faciunt ita interpretanda ſunt, ut actus, quantum fieri poteſt, ſubſiſtat (§. 510. *part. 6. Jur. nat.*); ſi conjux unus alteri quid donet ſub hac conditione, ne ad ſecunda vota tranſeat, naturaliter id omnino actum intelligitur, ut acceptans re donata tanquam ſua in ſtatu viduitatis

tis utatur fruatur & ſi hæc perpetua fuerit eandem tanquam ſuam retineat, ſi vero ad ſecunda vota tranſeat, eandem reſtituat (§. 68. *part.* 4. & §. 469. *part.* 3. *Jur. nat.*)

Facile patet, ſi donationem ita interpretemur, nihil committi, quod ſit illicitum. Donatio facta in ſolatium viduitatis convenit amori conjugali (§. 465.). Non adimitur donatario poteſtas matrimonium contrahendi, quæ adimi nequit (§. 524. 525.). Libertas quoque naturalis, vi cujus unusquisque actionum ſuarum arbiter eſt (§. 156. 157. *part.* 1. *Jur. nat.*), integra relinquitur. Perinde igitur eſt, ac ſi donatio facta fuiſſet ea lege ut re donata utatur fruatur donatarius in ſtatu viduitatis &, ſi viduitatem perpetuam eſſe contingat, ea ipſius maneat: id quod nihil vitii habet. Quamobrem abſonum foret, ſi hoc modo donatio ſubſiſtere non deberet, quo ſubſiſtere poteſt. In caſibus particularibus dantur etiam rationes particulares honeſtæ, ob quas interne ad ita donandum obligatur conjux moriens ſuperſtiti: quæ cum facile agnoſcantur, quando occurrunt, in eas jam inquirere noſtrum non eſſe exiſtimamus.

§. 555.

Quoniam *ſi conjux unus alteri quid donet ſub hac conditione, ne ad ſecunda vota tranſeat,* res donata reſtituenda, ſi hoc fiat (§. 554.) *donatarius cavere tenetur iis, quibus res reſtituenda, nec ſi res immobilis fuerit eam alienare poteſt, quamdiu vivit.* *De cautione ob donationem iſtam præſtanda.*

Nimirum niſi de reſtitutione cautum eſſet iis, quibus in caſu ſecundarum nuptiarum ea fieri debet, facile contingere poterat, ut nihil reſtitui poſſet, vel quia pecunia conſumta, vel res donata alienata ac pretium inde redactum conſumtum. Multis autem modis contingit, ut, qui hodie ſolvendo eſt, idem cras ſolvendo non ſit. Convenit cum his Jus Romanum, quo eum in finem introductam eſſe conſtat cautionem *Mutianam* in legato uxori a marito ſub conditione viduitatis relicto.

CAPUT III.

De Cognationibus & affinitatibus.

§. 556.

De modo, quo genus humanum propagatur.

G*enus humanum propagatur per continuatas generationes.* Patet hoc a poſteriori. Quotquot enim naſcuntur homines, ab aliis hominibus generati ſunt. Et hi deinceps rurſus generant alios: Atque hoc modo continuatis generationibus, ita ut qui erant geniti continuo fiant generatores, genus humanum propagatur.

Equidem hoc & alia nonnulla, quæ ſequuntur, obvia admodum ſunt: attendenda tamen, ſi cognationes earumque gradus intimius perſpicere volueris.

§. 557.

Quomodo perſonæ aliæ ab aliis deſcendant.

Quoniam genus humanum propagatur per continuatas generationes (§. 556.); ideo *perſonæ aliæ ab aliis per generationem deſcendunt.*

Nimirum ponamus, Cajum genuiſſe Grachum, Grachum genuiſſe Sempronium, Sempronium genuiſſe Titium, Titium genuiſſe Florentem; evidens eſt Florentem, Titium, Sempronium, Grachum per generationem deſcendere a Cajo, ita ut ſi Cajus non extitiſſet, aut generare noluiſſet, nec Florens, Titius, Sempronius, Grachus extitiſſent: hi itaque omnes agnoſcunt Cajum tamquam communem ortus ſui autorem, & Florens, Cajum, Grachum, Sempronium, Titium, Florentem agnoſcit ſimul tanquam ortus ſui autores. Idem patet eodem modo ſi Florentem referas ad Grachum, vel ad Sempronium, vel ad Titium. Patet autem omnes ſimul deſcendere ab una fœmina, Caji nimirum uxore, aut ea, ex cujus concubitu generatus Grachus.

§. 558.

§. 558.

Perſonæ aliæ vel continuo a ſe invicem deſcendunt, vel ab una quidem perſona deſcendunt, non vero a ſe invicem. Una enim perſona generare poteſt plures, qui ideo ab eadem deſcendunt, non vero a ſe invicem. Quodſi hi ſinguli iterum generent alios, hi omnes deſcendunt ab una perſona, ſed non a ſe invicem. *Quænam in eo ſit diverſitas.*

Exemplum, quod dedimus (*not.* §. 557.), illuſtrat deſcenſum continuum perſonarum plurium a ſe invicem. Sed ponamus Cajum generare Grachum & Mævium, Grachum vero generare Septimium & Mævium generare Tullium. Grachus & Mævius deſcendunt a Cajo, ſed non a ſe invicem: ſimiliter Septimius & Tullius ab eodem Cajo deſcendunt, ſed non a ſe invicem. Idem intelligitur de deſcenſu a fœmina per generationem.

§. 559.

Perſona, a qua aliæ per generationem deſcendunt, dicitur *communis ſtipes* earum. *De ſtipite communi.*

Ita in exemplo primo (*not.* §. 557.), Cajus eſt communis ſtipes Grachi, Sempronii, Titii & Florentis, in exemplo altero (*not.* §. 578.) Cajus eſt communis ſtipes Grachi, Mævii, Septimii & Tullii. In illo Grachus quoque communis ſtipes eſt Sempronii, Titii & Florentis; aſt in hoc Grachus non eſt communis ſtipes Septimii & Tullii.

§. 560.

Quoniam perſona, a qua aliæ per generationem deſcendunt, communis ſtipes eſt (§. 559.), ad generationem autem concurrunt duæ perſonæ, mas & fœmina, quod per ſe patet, conſequenter perſonæ plures per generationem deſcendunt non minus ab una fœmina, quam ab uno mare; *non minus* *De duplici ſtipite.*

Digitized by Google

etiam *fœmina, quam mas, unde plures perſonæ aliæ per generationem deſcendunt, communis earum ſtipes eſt.*

E. gr. Ponamus Cajum & Sybillam generare Sempronium & Tanaquillam, a Sempronio generari Mævium, a Mævio Cleliam & ita porro, aſt ex Tanaquilla naſci Octavianum & hunc generare Florentem; erit Cajus ſtipes communis Sempronii, Mævii, Cleliæ &c. idem erit ſtipes communis Tanaquillæ, Octaviani, Florentis &c. ac ſimiliter in utraque iſta ſerie tam Cajus, quam Sybilla ſtipes communis eſt. Immo etiam Sempronius & Tanaquilla, Mævius & Octavianus, Clelia & Florens, & ſingulæ perſonæ a Sempronio deſcendentes cum ſingulis perſonis a Tanaquilla deſcendentes, veluti Clelia & Tanaquilla, Florens & Mævius utrumque ſtipitem communem habent, Cajum ſcilicet & Sybillam.

§. 561.

Stipes maſculinus & fœmininus.

Fœminam, a qua plures perſonæ per generationem deſcendunt, *Stipitem fœmineum* appellare lubet; ſicuti *maſculinum* marem, a quo perſonæ plures per generationem deſcendunt. Quoniam ſi maritus ad ſecunda vota tranſiit, ex nuptiis primis nati & qui porro ab iis deſcendunt, ab alia fœmina deſcendunt, quam deſcendentes ex nuptiis ſecundis; *ex nuptiis primis & ſecundis nati & qui porro ab iisdem deſcendunt communem quidem ſtipitem habent maſculinum, ſed fœmininum tamen diverſum.*

E. gr. Ponamus Cajum & Sybillam generare Sempronium, Sempronium vero Grachum & Grachum porro Mævium; eandem vero Cajum mortua Sybilla ducere Cleliam & cum ea generare Octavianum, hunc vero Florentem & ita porro. Evidens eſt Sempronium, Grachum, Mævium &c. Octavianum, Florentem &c. communem ſtipitem habere maſculinum, nimirum Cajum; aſt non eundem ſtipitem fœmineum, cum Sempronii, Grachi, Mævii &c. ſtipes communis fœmineus ſit Sybilla, aſt Octaviani, Florentis &c. Clelia.

§. 562.

§. 562.

Dependentia ortus duarum vel plurium perſonarum a communi ſtipite maſculino dicitur *Agnatio*; dependentia vero a communi ſtipite fœmineo *Cognatio*. Illa idiomate patrio, in Jure praeſertim Saxonico, vocatur die Schwerdt-magſchafft; hæc autem die Spill-magſchafft, & agnati Schwerdtmagen a gladio; cognati Spillmagen a fuſo appellantur. *Cognatio* etiam in genere vocatur dependentia ortus duarum vel plurium perſonarum a communi ſtipite. Unde qui agnati dicuntur *cognati paterni*; qui vero cognati in ſpecie appellantur, *cognati materni* audiunt: qui autem a communi ſtipite tam maſculino, quam fœminino ſimul deſcendunt; *cognati ab utroque latere*, Germanico ſermone Bluts-verwandten, ſive Blutsfreunde von beyden Seiten, vel von väterlicher und mütterlicher Seite vocantur. Cognatio in genere nobis dicitur die Magſchafft, vel etiam Sipſchafft. *Agnatio & cognatio quomodo differant.*

Patebit ex ſubſequentibus, agnationem & cognationem attendendam quoque eſſe in Jure naturæ ac a ſe invicem diſtinguendam.

§. 563.

Series perſonarum per continuas generationes a ſe invicem deſcendentium dicitur *Linea*, eaque *recta* quamdiu in ſe ſpectatur. Et hinc perſonæ in eadem ſerie conſtitutæ dicuntur *Agnati*, vel *Cognati* in *linea recta*, prouti ſtipes, hoc eſt, perſona, a qua linea incipit, vel mas eſt, vel fœmina. *Linea recta quid ſit.*

E. gr. Si Mævius genuit Sempronium & ab hoc porro per continuas generationes a ſe invicem deſcendunt Cajus, Grachus, Scævola, Marius, Modeſtinus, Marcellus, Florens; perſonæ iſtæ omnes dicuntur agnati in linea recta. Erunt autem iidem cognati in linea recta, ſi omnes deſcendant a Sybilla.

§. 564.

De relatione perſonarum ad ſe invicem in linea recta.

Quoniam *perſonæ in linea recta* per continuas generationes a ſe invicem deſcendunt; eædem *ad ſe invicem referuntur ſicuti genita ad generantes.*

Ita in exemplo, quod modo dedimus, Sempronius ad Mævium refertur ut genitus ad generantem, & eadem eſt relatio Modeſtini ad Mævium, Sempronium, Cajum, Grachum, Scævolam, Marium: etenim Modeſtinus quoad ortum ſuum a Mævio, Sempronio, Cajo, Gracho, Scævola & Mario dependet, ita ut, niſi hi omnes extitiſſent ac generaſſent, nec ipſe exiſteret ac genitus fuiſſet.

§. 565.

De linea aſcendente & deſcendente, item aſcendentibus & deſcendentibus.

Perſonæ, quæ in linea recta ſe habent ad ceteras in eadem ut generatores ad genitas, dicuntur *Aſcendentes:* quæ vero ſe habent ut genitæ ad generatores vocantur *Deſcendentes.* Hinc ſi perſonam quamcunque in linea recta aſſumas tanquam terminum, per quem ea in duas partes dividitur; pars lineæ rectæ, in qua conſtituuntur ejus generatores, vocatur *Linea aſcendens*, altera vero, in qua conſtituuntur perſonæ genitæ ab eadem, vocatur *Linea deſcendens.* Nimirum ſi perſonam genitam in linea recta referas ad gignentem aliquam, aſcendendo ab illa ad hanc per loca omnia intermedia, ſeries perſonarum dicetur *Linea aſcendens:* quodſi vero eandem perſonam ut gignentem referas ad genitam deſcendendo per omnia loca intermedia; ſeries earundem perſonarum erit *Linea deſcendens.* Patet itaque *unam eandemque lineam rectam eſſe aſcendentem & deſcendentem, prouti perſona aliqua tanquam genita refertur ad aliam tanquam gignentem, vel contra eadem perſona gignens ad eandem genitam.*

E. gr.

A
|
B
|
C
|
D
|
E
&c.

E. gr. Sit ſeries perſonarum A, B, C, D, E &c. quarum A genuit B, B genuit C, C genuit D, D genuit E, ac ita porro. Quod ſi quæratur de cognatione perſonarum E atque A, & E referatur ad A, dicetur linea aſcendens, quæ conſtituitur ſerie perſonarum E, D, C, B & A. Aſt ſi perſona A referatur ad E, dicetur linea deſcendens, quæ conſtituitur ſerie perſonarum A, B, C, D, E. Etenim reſpectu perſonæ E ceteræ D, C, B & A ſpectantur ut generatores, conſequenter ipſius E ſunt aſcendentes: aſt reſpectu perſonæ A ceteræ B, C, D & E ſpectantur ut genitæ, conſequenter ipſius A deſcendentes ſunt. Perinde hic ſeſe res habet ac in progreſſione numerorum, quæ vel aſcendens dicitur, vel deſcendens, prouti a termino maximo continuo progrediaris ad majores, vel vice verſa a maximo termino continuo ad minores. Etenim ſi progreſſio geometrica fuerit 1. 2. 4. 8. 16. 32. 64, progreſſio aſcendens: quodſi vero ſeriem numerorum invertas, ſcribendo 64. 32. 16. 8. 4. 2. 1. eadem progreſſio deſcendens dicitur.

§. 566.

De loci determinatione in linea recta.

Quoniam in linea recta perſonæ ad ſe invicem referuntur ut genitæ ad gignentes (§. 564.), & quatenus linea iſta in ſe ſpectatur perſonæ ſingulæ a ſe invicem per generationes deſcendunt, excepta prima, a qua omnes deſcendunt (§. 563.), conſequenter quæ communis ſtipes eſt (§. 559.), perſonæ autem, quarum ortus per generationem a communi ſtipite dependet, deſcendentes ſunt (§. 565.), una vero eademque linea recta pro diverſa relatione deſcendentium ad ſtipitem, vel ſtipitis ad deſcendentes nunc aſcendens appellatur, nunc deſcendens (§. 565.); *in linea recta, ſive tanquam aſcendens, ſive tanquam deſcendens conſideretur, tot dantur generationes, quot perſonæ in eadem conſtituuntur, demto ſtipite, per quas unicuique earum ſuus locus in linea determinatur.*

Ita in ſerie A. B. C. D. E. dependet quoad ortum ſuum B a ſtipite A per unam, C per duas, D per tres, E per quatuor

tuor generationes & ita porro, conſequenter quando in eadem conſtituuntur perſonæ quinque, quarum prima A ceterarum communis ſtipes eſt, quatuor ſunt generationes, quarum una determinatur locus ipſius B ſtipiti proximus, duabus locus ipſius C, tribus locus ipſius D, quatuor denique locus ipſius E.

§. 567.

Unde oriatur diverſitas cognationis.

Quoniam in linea recta tot ſunt generationes, quot perſonæ, demto ſtipite, & per eas unicuique perſonæ locus ſuus in eadem determinatur (§. 566.), *diverſitas cognationis inter ſtipitem & perſonam quamcunque in linea recta oritur ex numero generationum, per quas ea quoad ortum ſuum a ſtipite dependet.*

Ita ſtipiti A diverſo modo cognati ſunt B, C, D & E, quia B quoad ortum ſuum ab eodem dependet per generationem unam, C per duas, D per tres, & E per quatuor.

§. 568.

Quid Gradus cognationis ſit in linea recta, & quomodo computetur.

Diverſitas cognationis perſonæ deſcendentis cum ſtipite *in linea recta* dicitur *Gradus.* Quoniam itaque ea oritur ex numero generationum, quæ inter ſtipitem & perſonam, quæ ad eum refertur, intercedunt (§. 567.); *generatio gradum facit, ac tot ſunt gradus quot inter ſtipitem & perſonam, quæ ad eum refertur, generationes intercedunt,* conſequenter *perſona deſcendens ſtipiti in eo gradu cognata eſt, quem indicat numerus generationum inter ipſam & ſtipitem intercedens.*

Ita in linea recta, in qua conſtituuntur A, B, C, D & E, & cujus ſtipes eſt A, cum inter A & E quatuor intercedant generationes, gradus ſunt quatuor, & perſona B ipſi A cognata eſt in gradu primo, C in ſecundo, D in tertio, E in quarto.

§. 569.

De cognatis propioribus & remotioribus.

Cognati propiores ſunt, qui minori graduum numero a ſtipite diſtant; *remotiores* autem, qui majore numero diſtant. Et *cognatus proximus* eſt, qui uno ſaltem gradu a ſtipite diſtat, ſeu

Digitized by Google

ſeu per unam generationem ab eodem deſcendit. Dicitur tamen in ſignificatu generali etiam *proximus cognatus*, ſi alii propriores non amplius extant. Ita ſtipiti agnatus in gradu tertio erit proximus, ſi nullus extet amplius in gradu primo, atque ſecundo.

Quoniam nimirum generatio gradum efficit, conſequenter diſtantiam a ſtipite (§. 568.); ſingulæ generationes addunt eidem æquale intervallum, ut adeo diſtantia a ſtipite creſcat in ratione generationum. *Paulus* l. 10. §. 10. ff. de gradibus: Gradus, inquit, dicti ſunt a ſimilitudine ſcalarum locorum declivium, quos ita ingrediamur, ut a proximo in proximum, id eſt, in eum, qui quaſi ex eo naſcitur, transeamus.

§. 570.

Linea recta non terminatur aſcendendo per ſe, niſi ſubſiſtere volueris, ubi placuerit; deſcendendo autem terminatur in perſona, quæ improles moritur. Etenim in linea recta conſtitutæ perſonæ omnes quoad ortum ſuum a ſe invicem dependent per continuas generationes (§. 563.). Quamobrem cum naturaliter nemo exiſtat, niſi qui ab alia perſona fuit genitus; ſi in linea recta aſcendas, ſubſiſtendum erit in perſona, quæ quoad ortum ſuum ab alia per generationem dependet. Recta igitur linea per ſe nullibi terminatur; ſed ſi terminari debeat, ibi ſubſiſtendum erit, ubi placuerit. *Quod erat unum.* *De terminis lineæ rectæ.*

Enimvero ſi deſcendendo pervenias ad perſonam, quæ improles moritur, vel mortua eſt, cum ab ea nulla alia per generationem quoad ortum ſuum dependeat, in iſta ſerie ultra illam nulla amplius exiſtit, conſequenter deſcenſus finitur. Linea igitur recta deſcendendo terminatur in perſona, quæ improles moritur. *Quod erat alterum.*

§. 571.

De ultima perſona ex linea deſcendente.

Quoniam linea recta deſcendendo terminatur in perſona, quæ improles moritur (§. 570.), conſequenter a qua quoad ortum ſuum nulla dependet per generationem, ultima vero eſt in linea, poſt quam non exiſtit alia (§. 44. *part. 1. Theol. nat.*); *in linea recta deſcendente perſona ultima eſt, quæ improles moritur.*

Lineas rectas finiri, experientia quotidiana docet, vel quia cælibes moriuntur, vel quod matrimonia contracta ſunt ſterilia, vel denique quod liberi moriuntur ante parentes.

§. 572.

De cognatione directa.

Cognatio directa dicitur, quam inter ſe habent perſonæ in linea recta conſtitutæ, conſequenter quarum una ab altera quoad ortum ſuum per generationem dependet (§. 563.). *In cognatione* igitur *directa aſcendens refertur ad deſcendentem vel deſcendens ad aſcendentem* (§. 565.)

Nimirum deſcendens in ortu ſuo per generationem dependet ab aſcendente. Unde in cognatione directa vel perſona quædam refertur ad eam, quæ per generationem in ortu ſuo ab ipſa dependet, vel perſona quædam refertur ad eam, a qua ipſamet per generationem in ortu ſuo dependet.

§. 573.

De diviſione rectæ in aſcendentem & deſcendentem.

Si in linea recta perſonam quamcunque ſumas pro termino, ad quam referendæ ſunt tam ſuperiores, quam inferiores; ea per ipſam dividitur in lineam aſcendentem & deſcendentem. Etenim patet perſonam iſtam, quæ pro termino aſſumitur, ad quem ceteræ referendæ, ſeſe ad ſuperiores habere ut genitam ad generatores; ad inferiores autem ut generatorem ad genitas (§. 563.). Quamobrem ſuperiores ſunt aſcendentes ejusdem, inferiores autem deſcendentes (§. 565.). Quoniam ita-

que

que linea aſcendens eſt, in qua conſtituuntur aſcendentes, deſcendens vero, in quo deſcendentes conſtituuntur (§. *cit.*); ſi in linea recta perſonam quamcunque ſumas tanquam terminum, ad quem ceteræ referendæ, ea per ipſam dividitur in lineam aſcendentem & deſcendentem.

In linea nimirum recta de perſona qualibet, modo non ſit ultima, quæ deſcendentes non habet, quæri poteſt, quinam ſint ejus aſcendentes, quinam deſcendentes. Atque tum ad eandem referuntur tum ſingulæ ſuperiores, a quibus ipſa per generationem deſcendit, quam ſingulæ inferiores, quæ ab ipſa per generationem deſcendunt.

§. 574.

De gradibus ſuperioris & inferioris ordinis.

Gradus ſuperioris ordinis ſunt, qui obtinent in cognatione perſonæ alicujus cum aliquo aſcendente. *Gradus* autem *inferioris ordinis* ſunt, qui obtinent in cognatione alicujus cum aliquo deſcendente. Aſcendentes nimirum appellantur *cognati ſuperioris ordinis*; deſcendentes vero *cognati ordinis inferioris.* Quoniam una eademque perſona ab alia ſuperiore per unam, duas & plures generationes dependere poteſt, quemadmodum & ſub ſe habere alias, quæ per unam, duas & plures generationes in ortu ſuo ab ipſa dependet; *Una perſona in linea recta habere poteſt cognatos in eodem gradu tam aſcendentes, quam deſcendentes.*

E. gr. Ponamus Sempronium generaſſe Cajum, Cajum vero Grachum: Sempronius & Grachus Cajo cognati erunt in gradu primo. Ponamus porro Sempronium genitum fuiſſe a Modeſtino, Grachum vero genuiſſe Pomponium: erunt Modeſtinus & Pomponius cognati Caji in gradu ſecundo.

§. 575.

De parentibus & liberis.

Cognati ordinis ſuperioris in linea recta uno nomine dicuntur *Parentes*; cognati autem ordinis inferioris *Liberi.*

Digitized by Google

Diſtinguuntur enim deinceps tam parentes, quam liberi pro diverſitate graduum in parentes primi, ſecundi, tertii gradus & ita porro, ac ſimiliter liberi in liberos primi, ſecundi, tertii gradus & ita porro. Et hoc quidem pacto cognati tam ſuperioris, quam inferioris ordinis facilius ac clarius diſtinguuntur, quam peculiaribus nominibus, ſicuti in Matheſi potentiæ facilius & clarius diſtinguuntur per exponentes, qui gradum exprimunt, quam peculiaribus nominibus, quibus uſi ſunt *Diophantus* & *Vieta*, vel etiam Arabes. Quoniam tamen iſtorum cognatorum in utroque ordine peculiaria proſtant nomina, quibus etiam utimur, ideo ea hic prætermittere non debemus.

§. 576.

Cognatio ordinis ſuperioris in linea recta & eorum nomina.

Cognati ordinis ſuperioris in lineæ rectæ gradu primo dicuntur *Pater* & *Mater.* Nimirum *Pater* eſt, qui perſonam alteram, quæ ad ipſum refertur, genuit: *Mater* vero, quæ eandem peperit, ſeu ex qua eadem nata eſt. Cognati ordinis ſuperioris in lineæ rectæ gradu ſecundo ſunt *Avus* & *Avia. Avus* nimirum *maternus* eſt pater patris mei; *avus* vero *maternus* pater matris meæ. Similiter *Avia paterna* eſt mater patris mei; *Avia* vero *materna* mater matris meæ. Cognati ordinis ſuperioris in linea recta in gradu tertio ſunt *Proavus* & *Proavia. Proavus* eſt pater avi mei tam paterni, quam materni, & ſimiliter aviæ meæ tam paternæ, quam maternæ: *Proavia* vero mater tam utriusque avi, quam utriusque aviæ. Cognati ordinis ſuperioris in lineæ rectæ gradu quarto ſunt *Abavus* & *Abavia.* Scilicet *Abavus* dicitur pater ſingulorum proavorum; *Abavia* vero mater ſingularum proaviarum. Cognati ordinis ſuperioris in gradu quinto lineæ rectæ ſunt *Atavus* & *Atavia.* Nimirum *Atavus* dicitur pater abavi & abaviæ; *Atavia* vero mater abavi & abaviæ. Cognati ordinis ſuperioris in gradu ſexto lineæ re-

ctæ

ctæ ſunt *Tritavus* & *Tritavia.* Nimirum *Tritavus* vocatur tam atavi, quam ataviæ pater; *Tritavia* vero tam atavi, quam ataviæ mater. Cognati ulteriores in linea recta non ſpeciale nomen habent, ſed communi nomine *Majores* appellantur.

Facile apparet, nos retinuiſſe ſignificatum generalem vocabuli cognationis ad evitandam prolixitatem, quemadmodum quoque jam ante fecimus, ubi opus non eſt agnationem a cognatione in ſpecie ſic dicta diſtingui. Nomina vero, quæ commemoravimus, tradit *Paulus* l. 10. de grad. & affin. & nomin. eor.

§. 577.

De numero cognatorum ordinis ſuperioris in linea recta.

Quoniam homo quilibet duos parentes primi gradus habet, quando vero matrimonium contrahitur, mas non minus, quam fœmina, itidem duos ſibi proprios parentes habet; levi attentione animadvertitur, *numerum parentum progredi in ratione dupla,* conſequenter *in gradu primo parentes eſſe duos, in ſecundo quatuor, in tertio octo, in quarto ſedecim, in quinto triginta duo, in ſexto ſexaginta quatuor, in ſeptimo centum viginti & in octavo ducentos quinquaginta & ſex,* atque ita porro in infinitum, *& in quolibet gradu tot dari mares, quot fœminas,* conſequenter *Hominem quemlibet habere patrem unum & matrem unam, avos duos & avias duas, proavos quatuor & proavias quatuor, abavos octo & abavias octo, atavos ſedecim & atavias ſedecim, tritavos triginta duos & tritavias triginta duas, in gradu autem ſeptimo majores inter mares ſexaginta quatuor & totidem inter fœminas, ac ita porro in ratione dupla progrediendo in infinitum, ſeu quousque libuerit, ſi nimirum ſupponas nulla matrimonia contrahi inter aſcendentem & deſcendentem in linea recta* (§. 332. *Arithm.*)

Hinc intelligitur, quam ſtupendus prodeat parentum numerus, a quibus ortus tuus dependet, ita ut tu non exiſteres,

 niſi

niſi iſti omnes extitiſſent. Qui progreſſionem geometricam ſummare novit; numerum parentum facile computabit, ad quemcunque usque gradum progredi voluerit. Sane ſi in gradu ſexto ſubſiſtere, nec ultra tritavum & tritaviam progredi volueris; parentes, a quibus deſcendis, ſunt 128: ſi ſubſiſtas in gradu octavo, parentes tibi ſunt 512; ſi in decimo, erunt 2048. Facile igitur apparet, cur ultra tritavum parentibus peculiaria nomina imponere noluerint Romani. Ceterum non inutile eſt, ut conſideremus, quomodo actualitas, ſeu exiſtentia noſtra determinetur, & quantus ſit cauſarum numerus, quæ in eundem influunt: prodeſt enim ad clarius concipiendum modum, quo actus contingentium in natura rerum determinatur, & principium fœcundum eſt ad inveniendum alia, de quibus in præſenti dicere ab inſtituto præſenti alienum,

§. 578.

Cognati ordinis inferioris in linea recta & eorum nomina.

Cognati ordinis inferioris in gradu primo lineæ rectæ ſunt *Filius* & *Filia*, qui tamen & plures eſſe poſſunt. Dicitur autem *Filius* perſona maſcula, quæ ab alia immediate genita vel in lucem edita fuit, ſeu ab ea per unam generationem quoad ortum ſuum dependet. *Filia* vocatur fœmina, quæ ab alia immediate genita, vel in lucem edita fuit, ſeu ab eadem per unam generationem quoad ortum ſuum dependet. Nimirum *Filius* quis dicitur, vel etiam fœmina *Filia* reſpectu tam patris, quam matris. Cognati ordinis inferioris in gradu ſecundo ſunt *Nepos* & *Neptis*. Nepos eſt filius ex filio, vel filia natus; *Neptis* vero filia ex filio vel filia natus. Cognati ordinis inferioris in gradu tertio ſunt *Pronepos* & *Proneptis*. *Pronepos* eſt nepos filii, vel filiæ; *Proneptis* nepos filii, vel filiæ, aut, ſi mavis, ille eſt filius ex nepote ex filio vel filia, aut ex nepte ex filio & filia. Cognati ordinis inferioris in quarto gradu lineæ rectæ ſunt *Abnepos*

nepos & *Abneptis.* *Abnepos* nimirum dicitur filius Pronepotis, vel Proneptis; *Abneptis vero* filia Pronepotis, vel Proneptis. Cognati ordinis inferioris in quinto gradu ſunt *Adnepos* & *Adneptis.* Nimirum *Adnepos* eſt filius abnepotis vel abneptis. *Adneptis* vero filia abnepotis, vel abneptis. Cognati ordinis inferioris in gradu ſexto ſunt *Trinepos* & *Trineptis. Trinepos* nimirum eſt filius adnepotis, vel adneptis. *Trineptis* vero eſt filia adnepotis, vel adneptis. Apud Romanos liberi usque ad trinepotem proprio vocabulo nominantur, ultra hos *Poſteriores* vocantur.

Nomina hæc tradit *Paulus* l. 10. de grad. & affin. & nominib. eor. qui ſingularem de hoc argumento librum olim conſcripſit.

§. 579.

De numero liberorum in quovis cognationis gradu ordinis inferioris.

Quoniam conjuges duo, ſeu pater unus cum una matre plures generare poſſunt filios & filias, quod a poſteriori notum ſumitur; *numerus liberorum in quovis gradu cognationis ordinis inferioris determinatus non eſt, ſicuti parentum in quovis gradu cognationis ordinis ſuperioris* (§. 577.)

Ita ſi tibi naſcantur duo tantummodo filii, ex quorum primo tibi porro naſcuntur nepotes tres & neptes duæ, ex altero vero nepos unus & neptes quinque; in gradu ſecundo ordinis inferioris cognatos habes undecim, quatuor nimirum nepotes, ſeptim neptes. Aſt pone tibi naſci filium & filias duas; ex filio porro tres nepotes & tres neptes; ex filia primogenita nepotes tres, neptes quatuor, ex filia ſecundo genita quinque nepotes, neptem nullam. In gradu ſecundo cognati tibi ſunt octodecim, ſcilicet nepotes undecim, neptes ſeptem.

§. 580.

De cognationum ſpeciebus in li-

Quoniam nepos dupliciter intelligitur, ex filio vel filia natus, & idem eſt in nepte (§. 578.); *in ſecundo gradu cognationis ordinis*

Digitized by Google

nea deſcendente. *dinis inferioris in linea recta quatuor ſunt cognationum ſpecies.* Similiter quoniam proneptis quadrifariter intelligitur, nimirum aut ex nepote ex filio, aut ex nepote ex filia, aut ex nepte ex filio, aut ex nepte ex filia propagatus & idem eſt in nepte; *in tertio gradu ordinis inferioris in linea octo ſunt cognationem ſpecies.* Quoniam eodem modo patet, ſub appellatione abnepotis cadere perſonas octo & totidem ſub appellatione abneptis; *in quarto gradu ordinis inferioris in linea recta ſedecim ſunt cognationum ſpecies.* Et quia abnepos ſedecim, abneptis totidem habet perſonas, *in quinto gradu ordinis inferioris in linea recta triginta duæ cognationis ſpecies* ſunt. Et in genere patet, *creſcente gradu in progreſſione numerorum naturali numerum ſpecierum cognationis ordinis inferioris creſcere in ratione dupla, termino primo progreſſionis exiſtente binario.* Quoniam tamen numerus liberorum in quovis gradu cognationis inferioris determinatus numerus non eſt; (§.579.) ideo *ab uno ſtipite non ſemper deſcendunt ſingularum ſpecierum in quolibet gradu cognati.* Et quia denique deſcendentes in gradu propiori improles etiam moriuntur; *linea* quoque *deſcendentium ſæpiſſime prorſus extinguuntur.*

Patet adeo aliam prorſus eſſe rationem cognationis in linea recta deſcendente & cognationis in aſcendente.

§. 581.

De ſtipite cognationis in linea deſcendente.

Quoniam cognati cujuscunque gradus omnes ab eadem perſona, quæ lineam deſcendentem inchoat, deſcendunt (§.578.), perſona autem, a qua alia per generationes quotcunque deſcendunt, harum ſtipes eſt (§. 559.); *filii & filiæ, nepotes & neptes, pronepotes & proneptes, abnepotes & abneptes, adnepotes & adneptes, trinepotes & trineptes, & omnes, quotcunque ſunt, poſteriores ab eodem ſtipite deſcendunt, nimirum ab ea perſona,*

perſona, qui eſt pater & quæ eſt mater filii vel filiæ, aut vel qui pater eſt, vel quæ mater filii aut filiæ.

Nimirum quia ſecundæ nuptiæ celebrari poſſunt, contingere poteſt, ut ab uno patre deſcendant, qui non eandem matrem habent, & ab his porro propagentur deinde cognati ulteriores. Unde perſonæ, quæ conſtituuntur in linea recta a patre derivata, non etiam omnes conſtituuntur in linea, quæ derivatur a matre.

§. 582.

De pluribus lineis rectis communem ſtipitem habentibus.

Si quis plures habuerit liberos primi gradus & ex ſingulis propagentur alii ulteriorum graduum; tot oriuntur lineæ rectæ diverſæ, quot ſunt liberi primi gradus, quæ primum genitorem communem ſtipitem agnoſcunt. Etenim ponamus Titium habere duos filios Mævium & Sempronium, ac filiam unam Tanaquillam. Ponamus porro ex ſingulis naſci Titio nepotes, neptes, pronepotes, proneptes, abnepotes, abneptes & ita porro. Quoniam qui ex Mævio naſcuntur omnes a Titio per continuas generationes deſcendunt, minime autem a Sempronio & Tanaquilla; qui vero propagantur a Sempronio, ſimiliter a Titio per continuas generationes deſcendunt, ſed non a Mævio & Tanaquilla, & qui per Tanaquillam propagantur, per continuas itidem generationes deſcendunt a Titio, aſt non a Mævio & Sempronio; tres omnino diſtinctæ naſcuntur lineæ (ſi nimirum nonniſi unam perſonam a ſingulis continuo generari ponamus) quarum ſingularum communis ſtipes eſt Titius (§. 565.).

Digitized by Google

Clariſſime hoc patet, ſi lineas ipſas tibi repræſentes hunc in modum:

Titius	Titius	Titius.
|	|	|
Mævius filius	Sempronius filius	Tanaquilla filia.
|	|	|
Nepos.	Neptis.	Nepos.
|	|	|
Pronepos.	Pronepos.	Proneptis.
|	|	|
Abneptis &c.	Abnepos. &c.	Abneptis. &c.

§. 583.

Species linearum in communis ſtipite concurrentium. Quoniam deſcendentes a ſingulis liberis primi gradus ſtipitem communem agnoſcunt patrem & matrem liberorum primi gradus (§. 582.); *linearum rectarum in communi ſtipite concurrentium duæ ſunt ſpecies,* nimirum *paterna & materna, quæ pro diverſitate perſonarum, quæ ad communem ſtipitem referuntur, etiam lineæ avitæ, ſeu avi & aviæ, & ita porro vocantur.*

Alia nimirum eſt linea deſcendentium a patre uno vel matre una, alia ab avo vel avia, alia a proavo vel proavia, alia ab abavo & abavia & ita porro, extra quam ſcilicet tanquam deſcendens ab eodem ſtipite ego conſtituor.

§. 584.

De linea obliqua. Duarum linearum rectarum, quæ communem ſtipitem habent, una dicitur ad *alteram obliqua,* vel etiam reſpectu alterius, quæ ad eam refertur, *obliqua linea.*

E. gr.

E. gr. Si a Mævio per continuas generationes deſcendunt Grachus, Cajus, Sybilla, Clelia, Florens &c. ab eodem itidem per generationes continuas deſcendunt Sempronius, Octavianus, Titius, Tanaquilla, Diana &c. duæ ſunt lineæ rectæ, quæ communem ſtipitem agnoſcunt Mævium. Linea, in qua conſtituuntur Grachus, Cajus, Sybilla, Clelia, Florens &c. dicitur ad alteram, in qua conſtituuntur Sempronius, Octavianus, Titius, Tanaquilla, Diana &c. obliqua, vel etiam ſimpliciter reſpectu alterius obliqua.

Mævius	
Grachus	Sempronius
Cajus	Octavianus
Sybilla	Titius
Clelia	Tanaquilla
Florens	Diana
&c.	&c.

Denominatio deſumta eſt ex Geometria, in qua duarum linearum rectarum in eodem puncto ſub angulo obliquo concurrentium una ad alteram obliqua dicitur.

§. 585.

De familia & diverſitate earundem.

Perſonæ omnes, quæ ab eodem ſtipite deſcendunt in pluribus lineis rectis, ſimul ſumtæ faciunt *Familiam ſtipitis.* Unde *Familia* eſt multitudo perſonarum ab eodem ſtipite per lineas quotcunque deſcendentium. Hinc *qui a patre meo deſcendunt faciunt familiam patris mei; qui ab avo, familiam avi, qui a proavo, familiam proavi & ita porro.*

E. gr. Grachus, Cajus, Sybilla, Clelia, Florens a patre Sempronii deſcendunt. Sunt itaque perſonæ iſtæ omnes cognati Sempronii in familia patris ſui. Aſt Octaviani avus Mævius eſt. Quare eædem perſonæ ſunt cognati Octaviani ex familia avi ſui. Similiter idem Mævius eſt proavus Titii. Quamobrem perſonæ iſtæ ſunt cognati Titii ex familia proavi ſui & ita porro.

§. 586.

De gradibus familiæ. Quoniam perſonæ in pluribus lineis ad ſe invicem obliquis a communi ſtipite deſcendunt (§. 584.), generatio autem gradum facit (§. 568.); *iidem numero gradus in ſingulis ſeriebus ſimul ſumtis gradum familiæ faciunt*, conſequenter *filii ac filiæ omnes conſtituuntur in primo gradu familiæ, nepotes & neptes in ſecundo, pronepotes & proneptes in tertio, abnepotes & abneptes in quarto & ita porro.*

E. gr. Si a Mario in linea recta deſcendunt Grachus, Cajus, Sybilla, Clelia, Florens &c. & in alia recta Sempronius, Titius, Tanaquilla, Diana &c. Grachus & Sempronius ſunt in primo gradu familiæ Marii, Cajus & Octavianus in ſecundo, Sybilla & Titius in tertio, Clelia & Tanaquilla in quarto, Florens & Diana in quinto &c.

§. 587.

De graduum numero in familiis. *Familia patris & matris nonniſi unum gradum habet, familia avi & aviæ duas; familia proavi & proaviæ tres; familia abavi & abaviæ quatuor; familia atavi & ataviæ quinque; familia tritavi & tritaviæ ſex.* Etenim qui a patre & matre deſcendunt, nonniſi per unam generationem deſcendunt, ab avo vero & avia per duas, a proavo & proavia per tres, ab abavo & abavia per quatuor, ab atavo & atavia per quinque, a tritavo & tritavia per ſex generationes deſcendunt (§. 576. 578.). Quamobrem cum perſonæ omnes ſimul ab eodem ſtipite deſcendentes faciant familiam (§. 585.), generatio autem faciat gradum (§. 568.), & gradus numero iidem in omnibus lineis ad ſe invicem obliquis conficiant gradum familiæ (§. 586.); familia patris & matris nonniſi gradum unum habet, familia avi & aviæ duos, familia proavi & proaviæ tres, familia abavi & abaviæ quatuor,

tuor, familia atavi & ataviæ quinque, familia tritavi & tritaviæ ſex.

Ita in exemplo, quod dedimus (*not.* §. 584.), Mævius eſt pater Grachi & Sempronii, avus Caji & Octaviani, proavus Sybillæ & Titii, abavus Cleliæ & Tanaquillæ, atavus Florentis & Dianæ &c. Patet itaque familiam Mævii tanquam patris conſiderati terminari gradu uno, tanquam avi ſpectati duobus gradibus, tanquam paoavi tribus, tanquam abavi quatuor, tanquam atavi quinque contineri. Hæc probe notanda ſunt, ut intelligatur, undenam ſit omnis diverſitas cognationis in lineis ad ſe invicem obliquis, conſequenter quomodo ejusdem gradus naturali ratione determinentur. Nimirum probe conſiderandum eſt, quomodo perſona in linea ad alteram obliqua reſpiciat ſtipitem, ut pateat genuina ratio cognitionis, prouti ex ſubſequentibus patebit. Notandum vero eſt, familiam patris hic dici, cujus ſtipes ſeu caput pater eſt, familiam avi, cujus ſtipes vel caput avus eſt & ita porro, ut ideo in familia patris non contineantur niſi liberi primi gradus, in familia vero avi, quæ illam continet, liberi & primi, & ſecundi gradus ac ita porro.

§. 588.

De gradibus familiæ patris, avi, proavi mei.

Familia patris mei, item avi mei, proavi mei ac ita porrò extendi poteſt ad gradum quemcunque. Etenim ab una eademque perſona deſcendere poſſunt per generationem liberi cujuscunque gradus in diverſis lineis rectis, quarum communis ſtipes ea eſt (§. 582.). Quamobrem ſi ea perſona fuerit pater meus, vel avus meus, vel proavus meus, ac ita porro; liberi cujuscunque gradus in diverſis lineis ab ea deſcendentes, pertinent ad familiam patris, avi, proavi mei, ac ita porro. Familia itaque patris mei, avi mei, proavi mei, ac ita porro, extendi poteſt ad gradum quemcunque.

Familia patris non eſt confundenda cum familia patris mei. Illius enim caput pater dicitur reſpectu omnium perſonarum ad

ad eandem pertinentium: aſt familiæ patris mei caput equidem eſt pater meus, ſed idem non eſt pater omnium perſonarum ad eandem pertinentium, verum potius liberorum in ſecundo gradu, ſeu nepotum & neptium avus, liberorum in tertio gradu proavus, ac ita porro. Ita in exemplo, quod ante dedimus (*not.* §. 584.), cum Sempronii pater ſit Mævius, Grachus autem, Cajus, Sybilla, Clelia, Florens ſint in familia Mævii, perſonæ iſtæ omnes ſunt in familia patris Sempronii, quamvis in diverſis gradibus ejusdem. Similiter Mævius eſt avus Octaviani, ac ideo eædem illæ perſonæ ſunt in familia avi Octaviani, ſingulæ tamen in diverſis ejusdem gradibus. Porro Mævius eſt proavus Titii; eædem itaque illæ perſonæ ſunt in familia proavi Titii, in diverſis tamen ejusdem gradibus. Atque ideo patet, alio prorſus ſenſu dici familiam patris, avi, proavi &c. alio autem familiam patris, avi, proavi mei &c. Nimirum in caſu priori ſtipes dicitur pater, vel avus, vel proavus reſpectu perſonarum omnium in aliquo gradu familiæ conſtitutarum, in caſu autem poſteriori idem nomen tribuitur ſtipiti reſpectu unius ſaltem perſonæ in linea quadam recta deſcendentes ejus continente conſtitutæ.

§. 589.

De familiis majoribus minores ſub ſe continentibus.

Familia avi continet familiam patris, proavi familia continet familiam avi & patris, abavi familia familiam proavi, avi & patris, ac ita porro. Etenim pater deſcendit per generationem ab avo, conſequenter etiam liberi ipſius ab eodem deſcendunt (§. 576. 578.). Quoniam itaque perſonæ omnes ab eadem altera deſcendentes familiam hujus faciunt (§. 585.); familia avi utique continet familiam patris. *Quod erat primum.*

Similiter quoniam avus a proavo, conſequenter etiam omnes ab avo deſcendentes a proavo deſcendunt, proavus vero ab abavo & a proavo deſcendentes etiam ab abavo deſcendunt (§. 578.); patet ut ante, familiam proavi continere fami-

familiam avi & patris, familiam abavi vero continere familiam proavi. *Quod erat ſecundum & tertium.*

Non abſimili modo intelligitur aſcendentis cujuscunque familiam continere familias omnium deſcendentium. *Quod erat quartum.*

Nimirum qui ſunt in familia patris, ſunt etiam in familia avi; qui in familia avi ſunt, etiam in familia proavi ſunt, & qui in familia proavi ſunt, in familia etiam abavi ſunt. Ac ita porro in genere quilibet in familia aliqua inferiori, quæ ſcilicet cognatos pauciorum graduum complectitur, conſtitutus eſt etiam de familia qualibet ſuperiori, quæ cognatos plurium graduum comprehendit (§. 587.)

§. 590.

De cognatione collaterali.

Cognati a latere dicuntur, qui a communi ſtipite deſcendunt, ſed quorum unus ab altero non deſcendit. Quoniam ſtipes tam mas, quam fœmina eſſe poteſt; Cognati a latere diſtingui poſſunt in *agnatos a latere* & *cognatos a latere in ſpecie* ſic dictos (§. 562.), ſiquidem e re viſum fuerit agnatos a cognatis diſtingui. Dicuntur autem cognati a latere etiam uno vocabulo *Collaterales*. Quamobrem *Cognatio a latere*, ſeu *collateralis* eſt, quæ intercedit inter perſonas in diverſis lineis conſtitutas, quarum una ad alteram obliqua eſt, conſequenter quæ quoad ortum ſuum a communi ſtipite dependent, ſed quarum una ab altera non dependet (§. 584.).

Nimirum in cognatione collaterali referuntur ad ſe invicem duæ perſonæ, quæ in diverſis lineis communem ſtipitem habentibus conſtituuntur. Ita in exemplo ſuperiori (*not.* §. 584.), duæ ſunt lineæ communem ſtipitem Mævium habentes, in quibus ſunt Cajus & Sempronius. Hi itaque ſunt cognati collaterales.

§. 591.

§. 591.

De familia, in qua exiſtunt collaterales.

Quoniam collaterales a communi ſtipite deſcendunt (§. 590.), omnes autem perſonæ ab eodem ſtipite deſcendentes familiam ſtipitis faciunt (§. 585.); *cognati a latere ſeu collaterales in eadem familia ſunt.* Quoniam tamen qui in eadem familia ſunt, ſi ſimpliciſſimam, quæ parentum primi gradus eſt, excipias, non ideo in eodem gradu familiæ ſunt (§. 586.), conſequenter ſtipes communis aliorum pater, aliorum avus, aliorum proavus eſt, & ita porro (§. 587.) *qui in diverſo gradu familiæ exiſtunt, in eadem quidem familia diffuſiori, ſed non in eadem arctiori exiſtunt* (§. 589.), conſequenter *collateralis remotior exiſtit in aliquo gradu familiæ patris, vel avi, vel proavi &c. collateralis propioris* (§. 569. 588).

Ita in exemplo ſuperiori (*not.* §. 584.), Mævius eſt pater Sempronii & Florens eſt in familia Mævii (§. 585.), & quidem in gradu quinto (§. 586.). Florens igitur eſt in gradu quinto familiæ patris Sempronii. Eodem modo intelligitur quod idem ſit in gradu quinto familiæ avi Octaviani, cum Mævius hujus avus ſit. Ac idem eſt in gradu quinto familiæ proavi Titii, in gradu quinto familiæ abavi Tanaquillæ & in gradu familiæ quinto communis atavi ſui atque Dianæ. Hæc probe conſideranda ſunt, ut cognatio a latere intimius perſpiciatur, & quomodo omnis ejus diverſitas diſtincte & accurate determinanda ſit intelligatur. Patet autem penitius rem conſideranti, gradum numero eundem in diverſis familiæ ſpeciebus diverſitatem cognationis parere. Ita Florens, qui eſt in quinto gradu familiæ patris Sempronii propior eſt Sempronio, quam Titio, in cujus proavi familiæ gradu quinto eſt.

§. 592.

De cognatione collateralium in æquali gradu.

Collaterales in æquali gradu linearum ad ſe invicem obliquarum conſiſtente habent aſcendentem communem, cui in eodem gradu cognati ſunt & referuntur ad ſe invicem tanquam deſcendens ad

deſcen-

deſcendentem & in eodem gradu familiæ ſunt. Etenim ſi duo collaterales conſtituuntur in linearum ad ſe invicem obliquarum æquali gradu, a communi ſtipite eodem numero graduum diſtant, nimirum uno gradu, ſi uterque in primo gradu conſiſtit; duobus, ſi ambo conſiſtunt in ſecundo; tribus, ſi iidem in tertio conſiſtunt & ita porro, conſequenter tot inter quemlibet eorum & ſtipitem generationes intercedunt, quot ſunt, gradus (§. 568.). Quamobrem cum perſona deſcendens ſtipiti in eo gradu cognata ſit, quem indicat numerus graduum inter ipſam & ſtipitem intercedens (§. 568.); collaterales in æquali gradu linearum ad ſe invicem obliquarum conſiſtentes aſcendentem communem habent, qui ſtipes communis ipſorum eſt (§. 559.), cui in eodem gradu cognati ſunt. *Quod erat primum.*

Enimvero quoniam in æquali gradu a ſtipite diſtant, *per hypoth.* adeoque unus ſtipiti non propior eſt altero, conſequenter nec unus altero ſuperior; non aliter ad ſe invicem referri poſſunt, quam deſcendens ad deſcendentem. *Quod erat ſecundum.*

Et quia gradus numero iidem in diverſis lineis ad ſe invicem obliquis gradum familiæ faciunt (§. 586.); qui in gradu æquali linearum conſiſtunt, in eodem gradu familiæ ſunt. *Quod erat tertium.*

Nimirum ſi uterque collateralium eſt in gradu primo lineæ ſuæ, patrem communem habent, cui in primo gradu cognati ſunt, & ad ſe invicem referuntur tanquam liberi primi gradus, ſeu fratres, ac in primo gradu familiæ ſunt, is enim eſt gradus fratrum & Sororum. Similiter ſi uterque collateralium in gradu ſecundo lineæ ſuæ conſiſtit, avus eorum communis eſt, cui in gradu ſecundo cognati ſunt, atque adeo ad ſe invicem referuntur vt nepotes ejuſdem avi, & in ſecundo

gradu familiæ ſunt, qui eſt nepotum. Idem eodem modo intelligitur de deſcendentibus ejusdem gradus ulterioribus. Ita in exemplo ſuperiori (*not.* §. 584.), Grachus & Sempronius in primo gradu linearum ad ſe invicem obliquarum conſtituti patrem communem habent Mævium, cui in primo gradu cognati ſunt, & in primo gradu familiæ Mævii ſunt. Cajus & Octavianus in ſecundo gradu linearum ad ſe invicem obliquarum conſtituti avum communem habent Mævium, cui in ſecundo gradu cognati ſunt, & in ſecundo gradu familiæ Mævii ſunt. Sybilla & Titius in tertio gradu linearum ad ſe invicem obliquarum conſtituuntur, & proavum communem habent Mævium, cui in tertio gradu cognati ſunt, & in tertio gradu familiæ Mævii ſunt. Aſcendentes ſunt pater, avus, proavus, abavus, atavus, tritavus & majores, quos per ordinem, quo ſe invicem aſcendendo conſequuntur, diſtinguere licet, ita ut tritauo vel tritaviæ proximi dicantur majores primi ordinis, ceteri deinceps majores ſecundi, tertii, quarti &c. ordinis, quousque ſcilicet progredi datur. Qui adeo in lineis ad ſe invicem obliquis in eodem gradu conſtituuntur, patrem, vel avum, vel proavum, vel abavum, vel atavum, vel tritavum, vel majorem quendam ejusdem ordinis communem habent. Per ſe autem patet, quæ hic & alibi dicuntur de ſtipite, qui mas eſt, eadem quoque intelligenda eſſe de ſtipite fœmina, quamvis brevitatis cauſa de illo tantummodo loquamur.

§. 593.

De æqualitate linearum obliquarum.

Linea obliqua ad alteram dicitur eidem *æqualis*, quando utraque æqualem numerum graduum complectitur, veluti unum, aut duos, aut tres, aut quatuor & ita porro. Vulgo duæ iſtæ lineæ ſimul dicuntur *linea obliqua æqualis*, quaſi duæ lineæ rectæ in puncto aliquo concurrentes conſtituant unam lineam in duas partes æqualiter diviſam.

Longitudo linearum æſtimatur ex numero graduum, qui ſpectantur tanquam diſtantiæ perſonæ unius ab altera, ex quibus

bus tanquam partibus æqualibus componatur linea cognationis. Sed talia imaginaria ſunt, quæ per modum fictionum ſuſtinentur, quatenus imaginatio juvat intellectum ad cognationum diverſitatem facilius concipiendam.

§. 594.

Collaterales in linea æquali inter ſe cognati ſunt in eo gradu, in quo cognati ſunt ſtipiti. Collaterales enim, cum unus ab altero per generationem non deſcendat, nonniſi ideo cognati ſunt, quia ab eodem ſtipite deſcendunt (§. 590.). Quamobrem diverſitas cognationis inde oritur, quod ſtipiti tanquam aſcendenti communi (§. 592.), alii propiores ſint, alii ab eodem remotiores, conſequenter quod vel in propiori, vel in remotiori gradu familiæ aſcendentis communis conſiſtant, veluti in gradu primo, ſi patrem communem habent, vel matrem, in gradu ſecundo, ſi avus vel avia ſit communis, in gradu tertio, ſi proavus, vel proavia fuerit communis & ita porro (§. 591.). Quoniam itaque diverſitas cognationis perſonæ deſcendentis cum ſtipite gradus eſt in linea recta (§. 568.), iidem vero numero gradus in lineis ad ſe invicem obliquis faciant gradum familiæ ſtipitis communis (§. 586.); cognatio collateralium in linea æquali non aliter gradum habere intelligitur, quam quatenus in primo, vel ſecundo, vel tertio &c. gradu familiæ exiſtunt, & hinc in eo inter ſe cognati intelliguntur gradu, in quo ſtipiti cognati ſunt.

De gradu cognationis collateralis in lineâ æquali.

Cognatio collateralium inde oritur, quot ambo ſimul eidem tertio, nempe ei, quem inter aſcendentes ſuos communem habent, cognati ſint (§. 592.). Hinc liberi primi gradus ideo inter ſe cognati ſunt, quia patrem communem habent; liberi ſecundi gradus inter ſe cognati ſunt, quia avum communem habent; liberi tertii gradus vero, quia proavus

ipſis communis eſt & ita porro. Quodſi ergo diverſitatem cognationis aſſignare velis in linea recta, non aliter id fieri poteſt quam per gradum familiæ, quo ad communem aſcendentem tanquam ſtipitem referuntur. Primus cognationis collateralis gradus in linea æquali eſt primus gradus familiæ ſtipitis, ſecundus gradus illius ſecundus gradus hujus, tertius gradus illius, tertius gradus hujus & ita porro. Ita in exemplo ſuperiori (*not.* §. 584.), Grachus & Sempronius ſunt cognati a latere in primo gradu, quia uterque conſtituitur in primo gradu familiæ. Quando itaque dicuntur cognati a latere in primo gradu, perinde eſt ac ſi dicerentur liberi primi gradus, ſeu filii Mævii. Similiter Cajus & Octavianus ſunt cognati a latere in ſecundo gradu, quia uterque conſtituitur in ſecundo gradu familiæ. Quamobrem cum dicuntur cognati a latere in ſecundo gradu, perinde eſt ac ſi dicerentur nepotes Mævii. Eodem modo intelligitur, quando Sybilla & Titius dicuntur cognati a latere in tertio gradu, perinde eſſe ac ſi dicerentur proneptis & pronepos Mævii, ac ita porro. Quamvis itaque gradus cognationis inter Mævium & Grachum atque eundem & Sempronium, & inter Grachum & Sempronium, eodem numero exprimatur, non tamen propterea gradus primus utrobique idem ſignificat: alius enim eſt primus gradus cognationis directæ in linea recta inter aſcendentem & deſcendentem, alius vero primus gradus cognationis a latere in linea æquali. Et idem eodem modo intelligitur de gradu ſecundo tertio, quarto, quinto & quocunque altiori. Naturalem hanc rationem cognationis a latere in linea æquali obſervat Jus canonicum, quando pro computando gradu cognationis a latere tradunt regulam: Collaterales in linea æquali ſibi invicem in eo gradu cognati ſunt, quo a ſtipite diſtant, ſeu eidem cognati ſunt. Hæc ipſa enim regula eadem eſt cum propoſitione præſente. In Jure Romano gradus aliter computantur, addendo nimirum gradus cognationis directæ utriusque perſonæ cum ſtipite communi, ut, qui ſunt liberi primi gradus, dicantur cognati in gradu ſecundo; qui ſunt gradus

Digitized by Google

gradus ſecundi, dicantur cognati in gradu quarto; qui ſunt gradus tertii, dicantur cognati in gradu ſexto & ita porro. Nimirum gradus in linea una veluti a Sybilla ad Mævium numerantur aſcendendo & continuata numeratione a Mævio ad Titium in linea altera deſcendendo, perinde ac ſi linea altera cum priori jaceret in directum & Titius eſſet ſtipes, a quo Octavianus, Sempronius, Mævius, Grachus, Cajus, Sybilla per continuas generationes deſcenderent, contra rei veritatem. Hujus computationis nulla ratio intrinſeca dari poteſt, quæ nempe ſit petita ex ipſa notione cognationis. Videbimus autem paulo, poſt, quænam Romanis fuerit ratio extrinſeca computationis iſtius. In Jure naturæ nobis reſpiciendum non eſt ad hypotheſes juris poſitivi, qualecunque tandem illud ſit; ſed tradenda ſunt ea, quæ ex ipſis rerum notionibus deducuntur: quo facto collatio juris poſitivi cum iisdem prodit conſenſum, vel diſſenſum juris naturæ ac poſitivi. Abſit itaque, ut tibi perſuadeas, nos computationis canonicæ defendendæ cauſa ea excogitaſſe, quæ de cognatione collaterali in linea æquali dicta ſunt. Ex primis enim cognationis principiis deduximus diverſitatem cognationis collateralis in linea æquali, & ita naturalem rationem definiendo iſtam diverſitatem incidimus in computationem canonicam, quam ideo juri naturæ conſentientem recte dicimus.

§. 595.

Nomina collateralium in primo gradu lineæ æqualis.

Cognati collaterales primi gradus in linea æquali, dicuntur *Fratres* & *Sorores*, pro diverſitate ſexus. Quoniam vero perſonæ iſtæ vel patrem & matrem communem, vel eundem quidem patrem, non vero eandem matrem, vel eandem matrem, non vero eundem patrem habere poſſunt; ideo *arctitudo cognationis fratrum omnium ac ſororum eadem non eſt.* Hæc differentia cum ſtatim in omnium oculos incurrat; dudum quoque nominibus fratres & ſorores pro illa diverſitate a ſe invicem diſtinxerunt Romani. Nimirum

fratres ex utroqùe parente dicuntur *Fratres germani*; ex eodem tantum patre *Fratres conſanguinei;* ex eadem matre *Fratres uterini.* Quodſi ergo agnatos a cognatis diſtinguas; *fratres germani ſunt ſimul agnati & cognati, conſanguinei agnati quidem, ſed non cognati, uterini, ſeu qui ex eadem tantummodo matre ſunt, patres vero diverſos habent, cognati, ſed non agnati.*

Vocantur ſubinde uterini, qui ex eadem matre ſunt, & eundem quoque patrem habent, conſequenter germani, reſpectu nimirum matris ſolius. Enimvero conſultius foret, ut homonymia evitaretur: neque enim vocabula ab etymologia ſeu origine grammatica ſortiuntur ſignificatum, ſed ex impoſitione hominum, tanquam ſigna artificialia (*not.* §. 958. *Ontol.*)

§. 596.

De nominibus liberorum fratris & ſororis. Collaterales in gradu ſecundo lineæ æqualis ſunt fratrum & ſororum filii ac filiæ (§. 591.). Dicuntur autem, qui ex duobus fratribus naſcuntur, *Patrueles;* qui ex duabus ſororibus, *conſobrini* & *conſobrinæ*, qui ex fratre & ſorore, *Amitini* & *Amitinæ.* Idiomate Germanico, quemadmodum fratres & ſorores uno nomine vocamus Geſchwiſter; ita quoque eorum liberos Geſchwiſter-Kinder, & nepotes eorundem ſeu collaterales in gradu ſecundo lineæ æqualis ander Geſchwiſter-Kinder, & ita porro. Romani fratrum ſororumve nepotes, ſeu collaterales in gradu tertio lineæ æqualis dixerunt *Sobrinos;* neptes vero *Sobrinas.* Sunt itaque *Sobrini* & *Sobrinæ* patruelium, conſobrinorum & amitinorum filii & filiæ (§. 578.). Sed nolumus nomina iſta ulterius proſequi. Commodiſſimum foret, ſi in ſecundo gradu diceremus fratrum & ſororum filios ac filias, in tertio fratrum & ſororum nepotes ac neptes, in quarto fratrum ac ſororum pronepotes ac proneptes ac ita porro: id

Digitized by Google

id quod appellationibus, quibus nos in vernaculo ſermone utimur magis convenit & cognationis rationem magis perſpicue indicat.

§. 597.

Linea obliqua ad alteram dicitur eidem *inæqualis* quando una plures gradus continet, quam altera. Dicitur etiam ſimpliciter in hoc caſu *Linea inæqualis.* *Quando* itaque *duæ perſonæ ad ſe invicem referuntur, quæ in diverſo gradu ſtipiti communi cognati ſunt,* cum lineæ ad ſe invicem obliquæ terminentur, *oritur inæqualitas linearum.* *De linearum obliquarum inæqualitate.*

Diſtinctio lineæ obliquæ cognationis, quæ & *tranſverſa* dicitur, in æqualem & inæqualem obtinet in Jure canonico, cum in civili nulla utilitate æqualis ab inæquali diſtingueretur. Cum tamen computatio cononica ea fit, quæ rationem intrinſecam naturalem habet, qua deſtituitur civilis, prouti ex parte jam vidimus (*not.* §. 594.); diſtinctio iſta in Jure naturæ locum habet, nec ſine ea naturalis cognatio hominum explicari poteſt.

§. 598.

Quoniam lineæ cognationis a latere inæquales terminantur in perſonis, quæ ad ſe invicem referuntur (§. 597.); *ſi remotior cognatus ſit in gradu ſecundo, ſeu duobus gradibus a ſtipite communi diſtet, & propior diſtet uno, erit is in gradu ſecundo familiæ patris cognati propioris; ſi remotior diſtet a ſtipite gradibus tribus, erit idem in gradu tertio familiæ patris propioris; ſi remotior diſtet gradibus quatuor, erit is in gradu quarto familiæ patris propioris* & ita porro. *Quodſi remotior diſtet a ſtipite gradibus tribus, quatuor, quinque &c. propior vero duobus; erit remotior in gradu tertio, quarto, quinto &c. familiæ avi propioris.* Similiter *ſi remotior diſtet a ſtipite gradibus quatuor, quinque, ſex &c., & propior tribus; erit remotior in gradu* *Diverſitas cognationis in linea inæquali explicatur.*

quarto

quarto, quinto, ſexto & ita porro familiæ proavi propioris (§. 592.). Unde in genere patet, *familiam, in cujus gradu exiſtit perſona remotior a ſtipite, denominari a cognatione, quæ inter ſtipitem & propiorem intercedit*, conſequenter *in linea inæquali remotiorem referri ad propiorem tanquam exiſtentem in eo familiæ gradu, quo ipſe a ſtipite diſtat, & quæ nomen accipit a cognatione, quæ propiori cum ſtipite intercedit.*

Patent hæc jam ex iis, quæ ſupra jam explicavimus (§. 591.), & hic tantummodo repetita ad lineam inæqualem applicantur, ut diverſitas cognationis in linea inæquali in oculos incurrat, conſequenter appareat, quomodo ea intelligibili modo explicari poſſit ac debeat. Origo cognationis venit a ſtipite; unde cognatio collateralis in dependentia a communi ſtipite per generationem conſiſtit (§. 590.), ſicuti directa in dependentia per generationem a perſona altera (§. 572.). Perſonæ omnes, quæ ab alia deſcendunt, ſunt in familia ejusdem (§. 585.) & conſiſtunt in eo gradu familiæ, quo ipſæmet a ſtipite diſtant (§. 586.). Quodſi inæqualiter diſtent, in eadem quidem familia ſtipitis exiſtunt, propior tamen in familia arctiori, quæ cognatos propiores continet, remotior vero in familia diffuſiori, quæ cognatos remotiores continet (§. 591.). Apparet adeo cognationem collateralem in linea inæquali continere relationem utriusque perſonæ ad ſtipitem & differentiam familiæ arctioris a diffuſiore. Quamobrem ut cognatio collateralis in linea recta diſtincte intelligatur, diverſitas ejus ita explicanda eſt, ut & relatio utriusque perſonæ ad ſtipitem communem & diverſitas familiarum, prouti una altera arctior eſt, intelligatur. Ita nimirum relatio perſonarum in certo aliquo gradu familiæ arctioris & diffuſioris conſiſtentium quoad ortum ſuum a communi ſtipite in omni caſu ſufficienter determinatur & cognationis vinculum arctius a latiori diſtinguitur. Hæc probe conſideranda ſunt, ubi quis judicium ferre voluerit, utrum per regulas computandi gradus cognationis, ſive determinandi diverſitatem ejus (§. 568.), in Jure

poſitivo

Digitized by Google

poſitivo traditas cognationis diverſitas rite determinetur, & ſic determinata diſtincte concipi poſſit, nec ne.

§. 599.

De gradu cognationis collateralium in linea inæquali.

Quoniam itaque gradus cognationis in diverſitate ejusdem conſiſtit (§. 568.); *collateralis remotior in linea inæquali cognatus eſt propiori in gradu ſecundo, aut tertio, quarto, quinto, ſexto &c. familiæ patris, vel avi, vel proavi, vel abavi, vel atavi, vel tritavi &c. propioris* (§. 598.).

Naturalem hunc modum computandi cognationis collateralis gradum in linea inæquali ſequitur Jus canonicum, juxta quod collateralium remotior propiori cognatus dicitur in eo gradu, quo is a ſtipite diſtat, v. gr. in gradu ſexto, ſi gradibus ſex a ſtipite diſtat. Cum enim inter collaterales non concipiatur cognatio, niſi quatenus in familia ſtipitis ſunt (§. 590. 585.); gradus, in quo remotior conſiſtit, non aliter accipi poteſt, quam de gradu familiæ. Et quatenus ad propiorem refertur remotior, familia hic intelligitur cum relatione ad propiorem, conſequenter quatenus ſtipes nomen ſuum accipit a cognato propiori. Propioris nimirum cognatio cum ſtipite ſumitur, & tantummodo quæritur, quomodo remotior cognatus ſit perſonæ taliter ſtipiti cognatæ, veluti filio, nepoti, pronepoti, abnepoti, atnepoti, atrinepoti & ita porro ſtipitis ſui. Quando itaque dicitur, remotiorem cognatum eſſe propiori in gradu primo exiſtenti in gradu ſecundo, tertio, quarto &c. revera nihil aliud dicitur, quam collateralem propiorem eſſe filium, remotiorem vero nepotem, pronepotem, abnepotem &c. ſtipitis communis. Quando cognatio propioris ſumitur, omnino ſupponitur eum ſtipiti cognatum eſſe in gradu primo, aut ſecundo, tertio, quarto &c., ſtipiti, quando exprimitur gradus, in quo remotior ſtipiti cognatus eſt, utique ad illum refertur tanquam cognatus in gradu ſecundo, tertio, quarto, quinto &c. ad cognatum communi ſtipiti in gradu vel primo, vel ſecundo, vel tertio, vel quarto &c. Quodſi hoc modo inter-

preteris regulam Juris canonici, qua computatur gradus cognationis collateralis in linea inæquali, quemadmodum æquitas interpretandi poſtulat (§ 921. *Log.*); nihil ea abſurditatis habet. Quamvis enim vulgo dicatur ex computatione canonica ſequi abſurdum, quod eadem perſona patri & filio; patri, filio & nepoti; patri, filio, nepoti & pronepoti &c. in eodem gradu cognata ſit; abſurditas tamen ſtatim evaneſcit, ſi penitius rem conſideres, prouti eandem hactenus ſufficienter explicavimus. Cum enim gradus idem, quo remotior a ſtipite diſtat, accipiatur in relatione ad cognatum ſtipiti propiorem, conſequenter cum reſpectu ad cognationem, quæ propiori cum ſtipite intercedit; non eodem reſpectu qui diſtat a ſtipite v. gr. gradu ſexto dicitur cognatus in gradu ſexto ei, qui ſtipiti cognatus eſt in primo, & ei, qui eidem cognatus eſt in ſecundo, vel alio quodam remotiori. Ecquis vero eſt, qui neſciat, tum demum naſci abſurdum, ſi eodem reſpectu remotior in eodem gradu cognatus dicatur & ei, qui in gradu propiori, & ei, qui in remotiori ſtipiti cognatus eſt. Hæc ut clarius intelligantur, ea ad exemplum ſuperius (*not.* 584.) applicare lubet. Mævius eſt pater Sempronii, avus Octaviani, proavus Titii, abavus Tanaquillæ, atavus Dianæ &c. Florens, diſtat a ſtipite Mævio quinque gradibus. Eſt ergo cognatus Sempronio in gradu quinto familiæ patris ejus, Octaviano in gradu quinto familiæ avi ejus, Titio in gradu quinto familiæ proavi ejus, Tanaquillæ in gradu quinto familiæ proavi ejus, Dianæ in gradu quinto familiæ atavi ejus &c. Ecquis vero dixerit cognationem in gradu quinto familiæ patris mei eſſe eandem cum cognatione in gradu quinto familiæ avi mei, aut cum cognatione in gradu quinto familiæ proavi mei & ita porro. Nonne potius intelligitur gradum quintum familiæ patris eſſe diverſum a gradu quinto familiæ avi, item a gradu quinto familiæ proavi & ita porro (§. 586.). Quod vero de patre, avo, proavo, abavo &c. dictum eſt, idem intelligitur de matre, avia, proavia, abavia &c.

§. 600.

§. 600.

De differentia graduum cognationis collateralis in linea collaterali inæquali.

Cognatus mihi in gradu ſexto, vel alio quocunque familiæ patris mei uno gradu mihi propior eſt, quam cognatus in eodem gradu familiæ avi mei, & duobus gradibus propior, quam cognatus in eodem gradu familiæ proavi mei; tribus gradibus propior, quam cognatus in eodem gradu familiæ abavi mei & ita porro. Etenim qui in gradu ſexto ſtipiti cognatus eſt, conſequenter in gradu ſexto familiæ ejus conſiſtit, in linea inæquali cognatum propiorem habere nequit, quam filium ſtipitis communis, qui uno gradu ab eodem diſtat, & cujus ſtipes communis pater eſt (§. 576. 578.). Quamobrem cum in gradu ſecundo illius lineæ ſint nepotes ſtipitis communis (§. 586.), cognatio ei, qui in gradu ſexto familiæ conſiſtit, cum iis intercedens erit uno gradu remotior, quam quæ eidem cum filiis ſtipitis intercedit. Et eodem modo intelligitur, cognationem in gradu ſexto familiæ ſtipitis conſiſtenti cum pronepotibus in linea collaterali intercedentem duobus gradibus remotiorem eſſe, quam quæ eidem intercedit cum filiis ſtipitis ac ita porro. Quamobrem cum communis ſtipes ſit pater filiorum, avus nepotum, proavus pronepotum, abavus abnepotum & ita porro (§. 581.); cognatus mihi in gradu ſexto, vel alio quocunque familiæ patris mei uno gradu mihi propior eſt, quam cognatus in eodem gradu familiæ avi mei, & duobus gradibus propior, quam cognatus in eodem gradu familiæ proavi mei, tribus gradibus propior, quam cognatus in eodem gradu familiæ abavi mei & ita porro.

In exemplo, ad quod modo provocavimus (*not.* §. 599.), id ſtatim in oculos incurrit. Nemo enim negabit Florentem uno gradu Sempronio eſſe propiorem, quam Octaviano; duobus, quam Titio; tribus, quam Tanaquillæ, quatuor, quam

Digitized by Google

Dianæ &c. Eſt vero Florens cognatus Sempronio in gradu ſexto familiæ patris ejus, Octaviano in gradu ſexto familiæ avi ejus, Titio in gradu ſexto familiæ proavi ipſius, Tanaquillæ in gradu ſexto familiæ abavi ejus, Dianæ in gradu ſexto familiæ atavi ejus. Unde patet cognationem in gradu ſexto familiæ patris eſſe uno gradu propiorem cognatione in eodem gradu familiæ avi; duobus propiorem cognatione in eodem gradu familiæ proavi; tribus propiorem cognatione in eodem gradu familiæ abavi; quatuor propiorem cognatione in eodem gradu familiæ atavi. Hinc clariſſime perſpicitur, eundem gradum, quo quis a ſtipite diſtat, diverſum exprimere cognationis gradum, prouti ſpectatur vel ut gradus familiæ patris, vel ut gradus familiæ avi, proavi, abavi, atavi perſonæ alterius in linea collaterali, ad quem perſona certo gradu a ſtipite diſtans refertur, conſequenter ſi eadem perſona refertur ad filium, vel nepotem, pronepotem, abnepotem, atnepotem ſtipitis. Quodſi ergo regulam juris canonici rite interpretemur, quemadmodum æquitas poſtulat, & natura cognationis exigit, falſum eſt, quod tanquam abſurdum eidem objicitur, in eo cognationes diverſas haberi pro iisdem, ita ut eadem perſona mihi & filio, nepoti, pronepoti &c. meo in eodem gradu cognata dicatur. Dicendum potius eſt, in Jure civili non ſatis diſtincte exprimi cognationem collateralium in linea inæquali numerando gradus aſcendendo a perſona una, veluti a Florente, ad ſtipitem Mævium & inde deſcendendo usque ad alteram, veluti Titium, ſeu numerando perſonas, demto ſtipite. Etenim Florens & Titius hoc modo cognati ſunt in gradu octavo; ſed Clelia & Tanaquilla itidem cognati ſunt in gradu octavo. Refertur vero Florens ad Mævium tanquam atnepos Mævii ad pronepotem ejusdem Titium, Clelia vero ad Tanaquillam tanquam abneptis ad abnepotem Mævii. Quamobrem ſi tam Florens & Titius, quam Clelia & Tanaquilla dicantur cognati in gradu octavo; inde non intelligitur relatio, quæ propter mutuam dependentiam quoad ortum ſuum a ſtipite, in qua cognatio collateralis conſiſtit (§. 599.), obtinet: neque enim eadem eſt

eſt relatio atnepotis Mævii ad pronepotem ejusdem, quæ abneptis ad abnepotem Mævii. Non tamen ideo reprehendimus JCtos Romanos, quod gradus iſto modo numeraverint, cum eos invenerint non tam ad declarandum cognationem perſonarum, quam in uſum Succeſſionis ab inteſtato, ut pateret, cuinam perſonæ in ſucceſſione ab inteſtato hæreditas deferenda ſit iſto jure.

§. 601.

De nominibus collateralium, quos habent aſcendentes.

Patris frater ex patre, vel matre dicitur *Patruus*, idiomate patrio der Vetter; matris autem frater ex patre vel matre vocatur *Avunculus*, idiomate Germanico der Oheim. Aſt ſoror patris ex patre, vel matre *Amita*, die Baſe; ſoror matris ex patre, vel matre *Matertera*, die Muhme, appellatur. Avi frater *Patruus magnus*, ſoror *Amita magna*; aviæ autem frater *Avunculus magnus*, ſoror *Matertera magna* dicitur. Proavi frater *Patruus major*, ſoror *Amita major*; proaviæ autem frater *Avunculus major*, ſoror *matertera major* appellatur. Abavi frater *Patruus maximus*, ſoror *Amita maxima*; abaviæ autem frater *Avunculus maximus*, abaviæ ſoror *Matertera maxima* vocatur.

Numerus collateralium, quos habent aſcendentes, mirum in modum multiplicatur. Sed inanis labor in præſenti caſu foret, in eundem inquirere velle pro diverſo cognationis gradu. Quamobrem ab eodem abſtinemus. Cui vero volupe fuerit eundem cognoſcere, is adeat *Paulum* JCtum l. 10. ff. de grad. & affin. & nom. eorum. Multitudo autem, quæ aſcendendo continuo multiplicatur, non permittit, ut ſingularum cognationum collateralium ſpecies diverſis nominibus inſigniantur.

§. 602.

De diverſo vinculo cognationis

Quoniam fratres & ſorores vel ſunt ex patre eodem & matre eadem, vel ex eodem ſaltem patre, aut matre (§. 595),

 patrui

eorum, qui deſcendentibus meis collaterales ſunt. patrui vero ſunt fratres patris, avunculi fratres matris & amitæ ſorores patris, materteræ ſorores matris (§. 601.); *patrui* quoque *mei vel ſunt ex eodem avo paterno & eadem avia materna, vel ſaltem ex eodem avo paterno, vel ex eadem avia paterna, ac idem eodem modo intelligitur de avunculis reſpectu avi materni & aviæ maternæ. Et ſimiliter idem patet de amitis & materteris. Atque hinc intelligitur arctius cognationis patruorum, avunculorum, amitarum, materterarum vinculum,* prouti ſcilicet perſonæ iſtæ vel ab avo & avia mea ſimul, vel tantummodo ab avo, aut avia deſcendunt. *Eadem valent de patruis, avunculis, amitis & materteris magnis, majoribus & maximis, immo de majoribus cujusvis ordinis, quousque progredi libuerit, vel neceſſe fuerit.*

Vidimus ſupera, arctius cognationis vinculum eſſe, ſi quis mihi frater, vel ſi qua mihi ſoror eſt ex utroque parente, quam ſi ex uno tantummodo fuerit (§. 595.). Quoniam itaque arctius patri meo cognatus eſt, qui mihi eſt patruus, vel avunculus ex avo & avia ſimul, vel tantummodo ex avo, aut avia, cognatio autem cum patruo, vel avunculo mediante patre mihi intercedit, ac idem intelligitur de amitis & materteris; facile apparet, patruorum, avunculorum, amitarum & materterarum cognationem arctiorem eſſe, ſi perſonæ iſtæ ex avo & avia ſimul, quam ſi tantummodo ex avo, aut avia mihi tales fuerint. Et non abſimili modo idem intelligitur de patruis, avunculis, amitis & materteris magnis, majoribus & maximis, immo de majoribus cujusvis ordinis quoque progredi libuerit.

§. 603.

De nominibus eorum, qui a patruo, Peculiaria nomina imponi iis, qui ex patruo, avunculo, amita, matertera deſcendunt, conſultum non eſt. Præſtat eos deſignari iis nominibus, quibus appellantur reſpectu

eorum,

avunculo, amita & matertera deſcendunt.

eorum, a quibus deſcendunt. Dicendi itaque ſunt deſcendentes illorum in primo gradu *Filii* & *Filiæ*, in ſecundo *Nepotes* & *Neptes*, in tertio *Pronepotes* & *Proneptes*, in quarto *Abnepotes* & *Abneptes*, in quinto *Atnepotes* & *Atneptes*, in ſexto *Trinepotes* & *Trineptes* &c. *patrui, avunculi, amitæ* & *materteræ*. Ac idem eodem modo intelligitur de iis, qui a patruo, avunculo, amita & matertera magnis, majoribus, maximis &c. deſcendunt.

Vidimus jam ſuperius (§. 589.), familias magis diffundi, prouti ſtipes communis tanquam caput familiæ inter aſcendentes remotior aſſumatur. Patet autem non minus ex antecedentibus, ſtipitem communem nunc remotiorem, nunc propiorem aſſumendum eſſe, prout caſus tulerit, nimirum prouti collateralium remotior, qui cum propiori in eadem familia diffuſiori, ſed non arctiori eſt, majore, minorêve graduum numero, aut uterque majore graduum numero, vel minore a ſtipite communi diſtat. Hoc igitur aſſumto facile collocantur cognati in dato caſu attendendi, per quos ſcilicet cognatio ad collaterales datos venit, in ſuis familiæ tam diffuſioris, quam arctioris gradibus.

§. 604.

De ordine collateralium in diverſarum familiarum gradibus.

In familia avi paterni primo gradu ſunt patruus & amita, ac in primo gradu familiæ avi materni avunculus & matertera. Similiter *in primo gradu familiæ proavi paterni ſunt patruus magnus & amita magna, ſicuti in primo gradu familiæ abavi materni avunculus magnus & matertera magna.* Porro *in primo gradu familiæ abavi paterni ſunt patruus major & amita major,* ſicuti *in primo gradu familiæ abavi materni avunculus major & matertera major.* Et *in primo familiæ atavi gradu ſunt patruus maximus & amita maxima, ſicuti in primo gradu familiæ atavia avunculus maximus & amita maxima* ac ita porro. *In gradu quolibet familiæ cujuslibet ſecundo collocantur eorum, qui in primo*

gradu

gradu ſunt liberi primi gradus ac ita porro in ſequentibus liberi ſecundi, tertii, ac ulterioris gradus. Etenim patruus eſt patris mei frater & amita patris mei ſoror (§. 601.), conſequenter pater meus, patruus & amita ſunt liberi primi gradus avi mei paterni (§. 576. 578.). Quamobrem iidem ſunt in primo gradu familiæ avi mei paterni (§. 586.). *Quod erat primum.*

Quoniam avunculus eſt frater, matertera ſoror matris meæ (§. 601.); eodem, quo ante, modo intelligitur, quod avunculus & matertera ſint in primo gradu familiæ avi materni. *Quod erat ſecundum.*

Et quia patruus magnus eſt frater avi, amita magna ſoror avi (§. 601.); non abſimili modo oſtenditur, quod ſint in gradu primo familiæ proavi paterni. *Quod erat tertium.*

Immo haud obſcure intelligitur eodem modo oſtendi cetera, quæ in propoſitione præſenti de gradu primo familiarum diffuſiorum, ſeu aſcendentium ulteriorum continentur. Quodſi vero, qui in gradu primo familiæ alicujus ſunt, conſiderentur tanquam parentes eorum, quæ ab iis porro deſcendunt; patet omnino in gradu ſecundo quolibet eſſe collocandos liberos primi gradus, in tertio eos gradus ſecundi & ita porro, illorum ſcilicet, qui in gradu primo collocantur (§. 578.). *Quod erat ultimum.*

Ut vero ea, quæ hic diximus, clariora evadant, uno vel altero exemplo eadem illuſtrare lubet. Ita nimirum obtinebitur, ut non modo cognatio collateralinm intime perſpiciatur, & collaterales ſuis nominibus a ſe invicem rite diſtinguantur; verum etiam in caſu quolibet dato ſchema cognationis rite delineatur, quando quæſtio incidit, de cognatione duarum perſonarum, quarum cognatio cum ſtipite datur.

Familia

Familia avi & aviæ duos continet gradus (§. 587.). Ejus igitur ſchema tale erit;

Avus paternus Avia paterna		Avus maternus Avia materna	
Pater meus	Patruus Amita	Mater mea	Avunculus Matertera
Ego Frater meus & Soror mea	Filius patrui Filia patrui Filius amitæ Filia amitæ	Ego Frater meus Soror mea	Filius avunculi Filia avunculi Filius materteræ Filia materteræ

Familia proavi & proaviæ tres continet gradus (§. *cit.*). Ejus igitur ſchema tale erit.

Proavus paternus Proavia paterna		Proavus maternus Proavia materna	
Avus meus	Patruus magnus Amita magna	Avia mea	Avunculus magnus Matertera magna
Pater meus Mater mea	Liberi pr. gr. patrui magni Liberi pr. gr. amitæ magnæ	Pater meus Mater mea	Filius avunculi magni Filius materteræ magnæ Filia avunc. magn. Filia matert. magn.
Ego Frater meus & Soror mea	Liberi 2. gr. patrui magni Liberi 2. gr. amitæ magnæ	Ego Frater meus Soror mea	Nepotes avunculi magni Nepotes materteræ magnæ Neptes av. m. Neptes mat. m.

Hæc facile applicantur ad ſchema, quo ſupra cognationem in linea reliqua illuſtravimus (*not.* §. 584.). Nimirum ſi Mævius ſit pater, erunt Grachus & Sempronius fratres; ſi ſit avus, erit Grachus pater, Sempronius patruus Caji; ſi ſit proavus, erit Grachus avus, Cajus pater, Sempronius patruus magnus Sybillæ; ſi ſit abavus, erit Grachus proavus, Cajus avus, Sybilla mater Cleliæ & Sempronius patruus major ejusdem. Erit autem in caſu primo Octavianus filius patrui Caji, in ſecundo filius patrui magni Sybillæ; in tertio filius patrui majoris Cleliæ. Notandum vero, quæ de familia avi, proavi, abavi &c. oſtendentur in propoſitione præſente ; eadem valere de familia aviæ, proaviæ, abaviæ &c. Neque enim ſemper contingit, ut, qui eundem habent avum, proavum, abavum &c. eandem quoque habent aviam, proaviam, abaviam, propter nuptias nimirum ſecundas (§. 595.). Hinc brevitatis cauſa aviam avo, proaviam proavo ſubjecimus, ut duo ſchemata contraherentur in unum.

§. 605.

De cognatione ex concubitu illicito natorum.

Cognatio naturaliter eadem eſt, ſive quis in matrimonio fuerit natus, ſive ex concubitu quocunque illicito. Quoniam enim pater eſt, qui perſonam alteram genuit, quæ ad ipſum refertur, mater vero, quæ eandem peperit (§. 576.); qui ex concubitu illicito, veluti ex ſtupro, vel adulterio Grachi & Cleliæ naſcitur, patrem utique habet Grachum, matrem vero Cleliam, conſequenter utrique cognatus eſt in gradu primo (§. 568.), eſtque filius tam Grachi, quam Cleliæ. Hinc porro patet patrem Grachi & patrem Cleliæ eſſe avum, matrem vero Grachi & matrem Cleliæ aviam ejusdem, ac ita porro (§. 576.). Ac idem intelligitur de puella vel fœmina ex concubitu illicito nata. Quod ſi ponamus Grachum ducere uxorem Sybillam, Cleliam vero nubere Sempronio; erunt maſculi nati ex priori matrimonio illius fratres, fœmi-

fœminæ vero ſorores ex patre, nati autem maſculi ex matrimonio poſteriori fratres, fœminæ ſorores ex matre (§. 595.). Hinc porro facile patet illegitime quoque natum vel natam, habere patris ſui patrem avum, matrem aviam, & ſimiliter matris ſuæ patrem avum, matrem vero aviam. Ac idem intelligitur de aſcendentibus cujuſcunque gradus (§. 576.). Immo inde porro liquet, & fratrem patris eſſe quoque patruum, fratrem matris avunculum, ſororem patris amitam, ſororem matris materteram ex concubitu illicito nati, vel natæ. Ac idem intelligitur de patruo & avunculo magno, majore, maximo & de amita atque matertera magna, majore, maxima (§. 601.). Nativitas itaque illegitima in cognatione nihil immutat; conſequenter cognatio naturaliter eadem eſt, ſive quis in matrimonio fuerit natus, ſive ex concubitu quocunque illicito.

Cognatio nimirum omnis conſiſtit vel in dependentia quoad ortum ſuum per generationem a perſona altera, vel in dependentia quoad ortum ſuum ab eadem perſona tertia (§. 563. 590.). Quoniam itaque hæc dependentia minime mutatur, ſi vel maxime quis ex concubitu illicito, veluti ſtupro aut adulterio naſcatur; ideo quoque in ipſa cognatione ex concubitu iſto nati natæve nihil immutatur, conſequenter illegitime natorum cognati ſunt iidem, qui forent, ſi legitime nati fuiſſent.

§. 606.

Si matrimonia contrahuntur, quæ ad unum conjugem reſpectum parentum vel liberorum habent perſonæ, eædem etiam ad alterum eundem quaſi reſpectum habent. Etenim conjuges arctiſſime uniuntur, ut inſtar unius perſonæ ſpectari debeant (§. 469.). Quamobrem perſonæ, quæ ad unum conjugem referuntur tanquam parentes vel liberi, ſeu parentum *De relatione cognatorum conjugis unius ad alterum.*

vel liberorum reſpectum habent; ad alterum quoque conjugem quaſi parentes vel liberi referri debent, ſeu parentum vel liberorum reſpectum habent.

E. gr. Pater mariti reſpectum quoque patris habet ad uxorem & contra. Frater mariti reſpectum fratris habet ad uxorem. Unio enim, quæ efficit ex duabus unam quaſi perſonam, efficere quoque debet eandem quaſi relationem perſonæ cujusdam tertiæ ad utramque inter ſe unitam. Hinc vulgo dicitur: perſonæ quæ uni conjugi ſunt numero parentum & liberorum, eædem alteri ſunt loco parentum & liberorum. Neque enim pater mariti pater uxoris eſt, cum uxor ab eodem per generationem minime deſcendat: eſt tamen loco patris, quia ſi revera eſſet eadem perſona, quæ eſt maritus, per generationem deſcenderet ab ea perſona, quæ pater mariti eſt; ſimiliter frater mariti non eſt frater uxoris, cum non ab eodem patre deſcendant: eſt tamen loco patris, quia ſi revera eadem eſſet perſona uxor, quæ eſt maritus, cum fratre mariti eundem patrem haberet. Sicuti pater mariti eſt quaſi pater uxoris, ita quoque filius ejus mariti frater eſt quaſi frater uxoris. Quemadmodum enim moraliter maritus & uxor ſpectantur tanquam una perſona, ita finguntur quaſi per generationem deſcendente ab eodem patre.

§. 607.

Affinitas quid ſit. Reſpectus cognatorum conjugis unius ad conjugem alterum dicitur *Affinitas*. Ac ideo cognati conjugis unius dicuntur *Affines* conjugis alterius, & *in quo gradu perſona quædam cognata eſt conjugi uni, in eo affinis cenſetur conjugi alteri* (§. 606.). Per ſe autem patet, *affinitates contrahi per matrimonia, ſive nuptias.*

Jure

Jure canonico triplex conſtituitur affinitatis genus. Primum genus eſt, quod per ſimplices nuptias contrahitur inter conjugem unum & alterius cognatos. Sint e. gr.

Seja Cajus — Sempronius
conjuges Fratres

Sempronius eſt affinis Sejæ in primo gradu affinitatis. Sint ut ante

Grachus pater Caji
|
Seja Cajus
conjuges

Grachus eſt affinis Sejæ itidem in gradu primo affinitatis.

Secundum genus eſt, quod contrahitur per duplices nuptias inter conjugem unum & alterius affines primi generis. Sint e. gr.

Seja Cajus — Sempronius Cornelia
conjuges Fratres conjuges

Seja eſt affinis Sempronio marito Corneliæ in primo genere affinitatis; ergo Corneliæ affinis eſt in genere ſecundo.

Similiter ſint

Seja Cajus Seja eadem Titius
| conjuges conjuges
|
Cornelia
Filia Sejæ Florens
conjuges

Florens eſt affinis Sejæ in primo genere: ergo Titio affinis in ſecundo genere.

Digitized by Google

Tertium genus eſt, quod per triplices nuptias contrahitur inter conjugem unum & alterius affines ſecundi generis.

Sint e. gr.

Seja ‿ Cajus — conjuges; Seja ‿ Titius ‿ Lucilla ‿ Sempronius — conjuges conjuges conjuges

Cornelia
filia Sejæ ex Cajo.

Cornelia eſt affinis Titio in primo genere, Lucillæ in ſecundo, Sempronio in tertio.

Similiter ſint

Seja ‿ Cajus — conjuges; Seja ‿ Titius ‿ Lucilla — conjuges conjuges

Septimius
Filius ‿ Camilla
conjuges

Camilla eſt affinis Sejæ in primo genere, Titio in ſecundo, Lucillæ in tertio.

Quamvis vero genera iſta affinitatis ratione naturali non deſtituantur, quatenus nimirum per nuptias ſimplices, duplices & triplices iſtiusmodi reſpectus perſonarum vi unionis arctiſſimæ conjugum naſcuntur; cum tamen in Jure naturali nullus appareat uſus generis ſecundi ac tertii affinitatis, nulla quoque ratio eſt, cur ad ea genera hic animum advertamus.

§. 608.

An detur affinitas inter cognatos utriusque conjugis.

Quoniam conjugis unius cognati ſunt affines conjugis alterius (§. 607.); *cognati unius conjugis non ſunt cognatis alterius conjugis affines, ſeu cognati utriusque conjugis non ſunt inter ſe affines,*

E. gr.

E. gr. Ego duxi filiam tuam. Cum tu ejus ſis pater, cognatus ei es in gradu primo lineæ aſcendentis (§. 568.). Ergo mihi affinis es in gradu primo & loco parentis (§. 607.). Frater meus mihi cognatus eſt in gradu primo lineæ obliquæ, ſeu transverſæ (§. 592.). Tu ipſi affinis non es. Nimirum arctiſſima unio inter me & filiam tuam efficit, ut ſis mihi loco patris, quemadmodum ex demonſtratione propoſitionis præcedentis (§. 606.) patet. Nulla igitur ratio eſt, cur tu quoque loco parentis eſſe debeas fratri meo. Ratio affinitatis cum ceſſet in fratre meo, tu & frater meus non eſtis vobis invicem affines. Idem eodem modo intelligitur in caſu quocunque alio.

§. 609.

Gradus affinitatis eſt diverſitas ejusdem orta ex diverſo gradu, quo affinis conjugis unius eſt cognatus conjugis alterius. *Gradus affinitatis quid ſit.*

Facile patet, gradum affinitati non tribui poſſe eodem ſignificatu, quo cognationi tribuitur. Etenim cognationis diverſitas oritur ex dependentia unius perſonæ ab altera, vel duarum a tertia quadam per generationem, & hinc per numerum generationum intercedentium æſtimatur, utrum perſonæ alteri cum altera intercedat propior, an remotior cognatio. Et ſic gradus exprimit diverſitatem cognationis. Quoniam vero affines neque a ſe invicem, neque ab eadem tertia perſona per generationem dependent, ſed affinitatis fons ſit unio conjugum, non generatio; nec gradus eo ſenſu de affinitate dicuntur, quo de cognatione, ſeu conſanguinitate. Cum tamen ideo mihi quis affinis ſit quia conjugi meo cognatus eſt, eorum vero, qui eidem cognati ſunt, alius propior, alius remotior exiſtat: affinis quoque unus mihi propior, alius remotior eſſe debet. Quoniam itaque diverſitas affinitatis oritur ex diverſitate cognationis; ideo eodem graduum numero exprimi poteſt diverſitas affinitatis, qui exprimit diverſitatem cognationis. Quamobrem quando quis dicitur affinis mihi in primo, ſecundo vel tertio gradu

Digitized by Google

gradu affinitatis; eo ipſo indicatur, affinitatem oriri ex primo, ſecundo vel tertio gradu cognationis. Nimirum affinitates diverſæ non aliter a ſe invicem diſtingui poſſunt, quam ut indicetur, ex quo gradu cognationis oriantur. Diverſitas omnis affinitatis unice pendet a diverſitate cognationis, neque ideo niſi per illam intelligitur. Patet itaque, quo jure admittuntur gradus cognationis, eodem quoque admittendos eſſe gradus affinitatis.

§. 610.

Nomina affinium.

Si pater ad ſecundas nuptias tranſit, vel etiam ad ulteriores; uxor ejus dicitur *Noverca*, die Stief-Mutter, liberorum ipſius primi gradus, ſeu filiorum & filiarum ex priori, aut anteriori matrimonio. Et vice verſa ſi mater ad ſecunda vota tranſit, maritus ejus dicitur *Vitricus*, der Stief-Vater, filiorum & filiarum ex priori matrimonio. In utroque caſu filius ex priori matrimonio vocatur *Privignus*, der Stief-Sohn; filia vero *Privigna* dicitur. Uxoris pater dicitur *Socer*, der Schwäher, item der Schwieger-Vater; mater ejus *Socrus*, die Schwieger, item die Schwieger-Mutter. Iisdem nominibus inſigniuntur mariti pater atque mater. Enimvero qui alterius perſonæ alterutrius ſexus filiam ducit, *Gener*, der Eydam, der Schwieger-Sohn; quæ vero filio perſonæ alterutrius ſexus nubet, *Nurus*, die Schnür, item die Schwieger-Tochter appellatur. Nimirum *Gener* eſt maritus filiæ; *Nurus* uxor filii, *Conſoceri* audiunt, quorum alter filiam alterius filiæ maritum dedit, ſermone vernaculo Schwieger-Eltern, quo nomine etiam apud nos Socer & Socrus ſimul appellantur. *Conſocer* rectius dicitur, der Mit-Schwäher, *Conſocrus* vero, die Mit-Schwieger, dicitur ſocrus una reſpectu alterius. Avus uxoris meæ dicitur *Socer magnus*, ego ipſius *Progener* ſum: & retro avus meus eſt *Socer magnus* uxoris meæ, ipſa vero ei *Pronurus* eſt. Similiter avia

avia mea eſt *Socrus magna* uxoris meæ, & illi uxor mea *Pronurus* eſt, ac retro avia uxoris meæ mihi *Socrus magna* eſt, ego illi *Progener* ſum. Affinibus ceteris deſunt nomina peculiaria, conſultius enim eſt, ut retineant nomen cognationis reſpectu ejus conjugis, a quo affinitas venit, veluti ut dicantur Proavus, vel Proavia uxoris meæ, aut Proavus, vel Proavia mariti mei, Patruus, vel Amita uxoris meæ & Patruus vel Amita mariti mei & ita porro.

§. 611.

An detur affinitas inter conſoceros & conſocrus.

Conſoceri & Conſocrus non ſunt inter ſe affines. Illorum enim unus eſt pater uxoris, alter mariti pater & harum una mater uxoris, altera mariti mater (§. 610.), conſequenter conſoceri & conſocrus ſunt cognati utriusque (§. 576.). Enimvero cognati utriusque conjugis non ſunt inter ſe affines (§. 608.). Ergo etiam conſoceri & conſocrus non ſunt inter ſe affines.

Honoris cauſa apud nos Soceri & Socrus vocantur a genero & nuro Pater ac Mater, & hic atque hæc retro Filius & Filia, ac conſoceri & conſocrus ſe invicem Patris ac Matris nominibus compellant, cum dici deberent Mit-Schwäger & Mit-Schwieger (§. 610.)

§. 612.

De vitrico, noverca & privignis prolibus.

Noverca & vitricus proli privignæ ſunt affines in primo gradu & parentum loco; proles privignæ vero ipſis liberorum loco. Etenim privignus eſt filius, privigna filia mariti novercæ, vel uxoris vitrici (§. 610.). Quamobrem cum filius & filia patri ac matri jungantur in primo gradu cognationis (§. 576.), cognati autem unius conjugis ſunt affines alterius conjugis, in eo quidem gradu, quo cognati ſunt (§. 607.);

noverca & vitricus proli privignæ ſunt affines in primo gradu. *Quod erat unum.*

Enimvero affinitates per matrimonia contrahuntur (§. 607.). Quoniam itaque perſonæ, quæ reſpectum parentum vel liberorum ad unum conjugem habent, eundem quoque ad alterum habent (§. 606.); noverca quoque & vitricus ad prolem privignam parentum reſpectum habent, ac ideo eidem ſunt parentum loco, hic vero ipſis liberorum loco (§. 610.). *Quod erat alterum.*

Quæ illuſtrationis cauſa jam ſupra monuimus ex iis jam patet, liberos ex priori matrimonio, quando ad ſecunda vota tranſitur, novum parentis conjugem habere parentis loco (*not.* §.606.). Hic tamen idem demonſtrandum erat, cum nobis etiam propoſitum ſit methodum demonſtrandi extra Matheſin reddere lectori operum noſtrorum familiarem, & evolutionem notionum confuſarum ac ejus, quod confuſe perceptum in diſtinctis adhuc continetur, in poteſtatem lectoris redigere.

§. 613.

De noverca ac vitrici parentibus. *Noverca ac vitrici mater & pater non ſunt affines proli privignæ, nec huic parentum loco ſunt.* Etenim privignus filius, privigna filia eſt novercæ mariti, vel vitrici uxoris (§. 610.), conſequenter cognati conjugi unius ſunt (§. 578.) mater vero ac pater novercæ & vitrici ſunt cognati conjugis alterius (§. 576.). Quoniam itaque cognati conjugis unius non ſunt cognatis conjugis alterius affines (§. 608.), nec mater & pater novercæ atque vitrici proli privignæ affines ſunt. *Quod erat unum.*

Quod vero perſonæ quædam aliis ſint loco parentum, id ab affinitate venit (§. 606. 607.). Ceſſante igitur affinitate, nec reſpectui parentelæ locus eſt. Quamobrem cum mater & pater novercæ ac vitrici non ſint affines proli

privi-

privignæ, *per demonſtrata n. 1.* nec perſonæ iſtæ huic parentum loco eſſe poſſunt. *Quod erat alterum.*

Hanc propoſitionem ideo addimus, quia in Jure Saxonico prohibentur matrimonia propter affinitatem cum novercæ & vitrici ſui matre. Vid. *Struvius* in Jurispr. Rom. Germ. for. lib. 1. tit. 6. §. 8. Nulla tamen hic datur affinitas, nec reſpectus parentelæ attendi poteſt extra eandem, cum is nullo fundamento nitatur: quod ideo hic attendendum erat, quia in omni Jure naturæ id quoque intendimus, ut appareat legum poſitivarum apud nos receptarum cum Jure naturæ vel conſenſus, vel diſſenſus prouti jam alias monuimus.

§. 614.

De ſocero, ſocru, genero & nuru.

Socer & Socrus ſunt genero & nurui affines in primo gradu & hiſce loco parentum, gener vero ac nurus illis loco liberorum. Socer enim eſt pater, ſocrus mater mariti, vel uxoris (§. 610.), maritus autem gener, uxor nurus eſt, ille nimirum parentum uxoris, hæc parentum mariti (§. *cit.*). Sunt itaque ſocer & ſocrus cognati conjugis unius, gener & nurus autem conjugis alterius locum obtinent. Quamobrem cum perſona quælibet ſit conjugi alteri in eo gradu affinis, in quo cognata eſt alteri (§. 607.); ſocer & ſocrus ſunt genero & nurui affines in primo gradu (§. 576.) *Quod erat unum.*

Quoniam vero in affinitate perſonæ ſunt loco parentum & liberorum, quæ numero parentum & liberorum ſunt in cognatione (§. 606. 607.); ſocer & ſocrus genero atque nurui parentum loco ſunt, gener vero ac nurus illis liberorum loco. *Quod erat alterum.*

§. 615.

De noverca uxoris meæ.

Noverca uxoris meæ non eſt mihi affinis niſi in gradu primo ſecundi generis affinitatis Jure canonico. Etenim noverca uxoris

uxoris meæ eſt affinis uxori meæ in gradu primo (§. 612.), conſequenter uxori meæ cognatione juncta non eſt. Enimvero perſonæ, quæ uxori meæ cognatæ non ſunt, mihi affines non ſunt (§. 607.). Quamobrem noverca uxoris meæ mihi affinis non eſt. *Quod erat unum.*

Enimvero Jure canonico conjugis unius affines ſunt alteri affines in ſecundo genere affinitatis (*not.* §. 610.). Quamobrem cum noverca uxoris meæ ſit eidem affinis & quidem in gradu primo (§. 612.); erit eadem Jure canonico mihi affinis in gradu primo generis ſecundi affinitatis. *Quod erat alterum.*

Ut hæc clariora evadant, ſchema delineandum:

Pater uxoris   Noverca uxoris
ſ. Socer meus   ſive uxor Socri mei
conjuges

|

Ego   uxor mea
ſ. filia Soceri mei
conjuges

Ita nimirum clariſſime patet, uxori mei affinem eſſe novercam in primo genere per ſimplices nuptias, & mihi affinem in ſecundo genere per duplices nuptias. Idem quoque fieri debet in aliis caſibus, etſi nos brevitatis cauſa id omittamus.

§. 616.

De vitrico mariti. *Vitricus mariti uxori ſuæ non eſt affinis niſi in ſecundo genere affinitatis Jure canonico.* Oſtenditur eodem prorſus modo, quo propoſitionem præcedentem demonſtravimus.

Idem

Idem ſtatim patet, ſi ſchema delineare volueris ac idem cum anteriore (*not.* §. 615.) conferre.

Vitricus Mater
conjuges
Maritus uxor
conjuges

Vitricus marito affinis eſt in primo genere ob ſimplices nuptias matris ſuæ cum vitrico ſuo. Accedentibus itaque novis nuptiis cum uxore ſua, erit idem ob duplices haſce nuptias uxori meæ affinis ſecundi generis juxta Jus canonicum (*not.* §. 607.).

§. 617.

De ſocero magno, ſocru magna & proſocru.

Socer magnus pronurui & progenero affinis eſt & parentis loco: Socrus vero magna pronurui & proſocrus progenero affinis eſt & parentis loco, ubivis affinitas in ſecundo gradu. Etenim ſocer magnus eſt avus mariti, vel uxoris, maritus vero eidem progener, uxor pronurus reſpective (§. 610.). Avus mariti marito, avus uxoris uxori cognatus eſt in gradu ſecundo (§. 576.). Quamobrem ſocer magnus progenero & pronurui reſpective affinis eſt in gradu ſecundo (§. 607.) *Quod erat primum.*

Socrus magna eſt avia mariti & hujus uxor illi pronurus: proſocrus vero eſt avia uxoris & hujus maritus illi progener (§. 610.). Enimvero avia mariti marito, avia uxoris uxori cognata eſt in gradu ſecundo (§. 576.). Quamobrem ſocrus magna pronurui, proſocrum progenero affinis eſt in gradu ſecundo (§. 607.). *Quod erat ſecundum.*

Eſſe autem ſocerum magnum & ſocrum magnam pronurui; ſocerum magnum & proſocrum progenero loco parentum, oſtenditur ut ante (§. 614.). *Quod erat tertium.*

§. 618.

De avo & avia vitrici atque novercæ.

Vitrici atque novercæ avus & avia non ſunt affines prolibus privignis. Eodem prorſus modo idem oſtenditur, quo ſupra demonſtravimus negandam eſſe affinitatem de patre ac matre vitrici & novercæ (§. 613.).

Ratio, cur propoſitionem hanc apponamus, eadem eſt, quam ſupra allegavimus (*not.* §. 613.). Per ſimplices hic tantummodo nuptias contraheretur affinitas, veluti patris mei cum noverca. Quamobrem nec Jure canonico obtinere poteſt affinitas generis remotioris (*not.* §. 607.).

§. 619.

De vitrico & noverca avi ac aviæ.

Avi & aviæ vitricus atque noverca mihi affines ſunt in gradu tertio & ſunt loco parentum. Etenim avi vel aviæ vitricus eſt maritus proaviæ meæ, & avi vel aviæ noverca eſt uxoris proavi mei (§. 610.). Aſt proavus mihi cognatus eſt in gradu tertio & in eodem proavia mihi cognata (§. 576.). Ergo vitricus & noverca avi & aviæ mihi affines ſunt in gradu tertio. *Quod erat unum.*

Quod vero ſint loco parentum, patet ut ſupra (§. 614.). *Quod erat alterum.*

§. 620.

De filia & filio privigni privignæve.

Filius & filia privigni, vel privignæ uxoris meæ, mihi affinis non eſt; & filius ac filia privigni mei, vel privignæ ex priori ſcilicet matrimonio uxori meæ affinis non eſt. Filius vero & filia privigni mei, vel privignæ affines mihi ſunt in gradu ſecundo. Etenim privignus & privigna uxoris meæ mihi affines non ſunt (§. 607.). Quamobrem multo minus perſonæ, quæ ab iis deſcendunt, mihi affines eſſe poſſunt, conſequenter earum filia ac filiæ affines mihi non ſunt. *Quod erat primum.*

Eodem

Eodem modo oſtenditur, filium & filiam privigni mei, vel privignæ, ex anteriori ſcilicet matrimonio, non eſſe affines uxori meæ. *Quod erat ſecundum.*

Privignus meus eſt filius uxoris meæ & privigna filia ejus (§. 610.), conſequenter filius privigni eſt nepos, filia privigni vel privignæ neptis uxoris meæ, vel privignæ (§. 578.). Quoniam itaque nepos & neptis eidem cognatione junguntur in gradu ſecundo (§. *cit.*); erunt eædem perſonæ mihi affines in gradu ſecundo (§. 607.). *Quod erat tertium.*

§. 621.

Uxoris meæ ſoror vel frater eſt mihi affinis in gradu primo, & eodem gradu ſoror mea, & frater meus uxori meæ affinis eſt. Etenim ſoror & frater uxoris meæ eidem junguntur in gradu primo cognationis & eodem in gradu mihi junguntur frater meus & ſoror mea (§. 578.). Quamobrem cum cognati mei ſint eodem gradu affines uxori meæ, quo mihi junguntur, & cognati uxoris meæ ſint in eodem gradu affines mihi, quo ipſi junguntur (§. 607.); uxoris meæ ſoror vel frater mihi affinis in gradu primo, & eodem gradu ſoror mea & frater meus uxori meæ affinis eſt.

De ſorore & fratre uxoris & mariti.

§. 622.

Uxor filii fratris mei, vel ſororis meæ eſt mihi affinis in gradu ſecundo. Etenim ego filio fratris vel ſororis meæ cognatus ſum in gradu ſecundo (§ 578.). Ergo quoque affinis ſum uxori illius in gradu ſecundo (§. 607.).

De uxore filii fratris vel ſororis.

§. 623.

Soror uxoris fratris mei mihi affinis non eſt. Ego enim fratri meo conjugi uni cognatus ſum & ſoror uxoris meæ eidem conjugi alteri cognata eſt (§. 595.). Sed cognati con-

De ſorore uxoris fratris mei.

conjugis unius non ſunt affines cognatis conjugis alterius (§. 608.). Ergo ſoror uxoris fratris mei mihi affinis non eſt.

Affinitas itaque demum contraheretur, ſi ego uxorem fratris mei, ſeu viduam ejus ducerem: tum enim ſoror ejus fieret mihi affinis, ſicuti ante erat fratri meo (§. 607.).

§. 624.

De comprivignis. *Comprivigni & comprivignæ inter ſe affines non ſunt.* Etenim comprivignorum unus eſt cognatus marito, alter uxori (§. 595. 610.). Et idem eodem modo patet de ſexu altero. Quare cum cognati utriusque conjugis non ſint inter ſe affines (§. 608.); nec comprivigni, aut comprivignæ inter ſe affines ſunt.

§. 625.

De filio & filia amitæ ac patrui conjugis unius. *Filia amitæ & patrui uxoris meæ mihi affinis eſt in gradu ſecundo. Et ſimiliter filius patrui atque amitæ meæ uxori meæ affinis eſt in gradu ſecundo.* Etenim filia amitæ ac patrui uxoris meæ eidem cognata eſt in gradu ſecundo & viciſſim filius amitæ meæ ac patrui mei mihi jungitur in gradu ſecundo cognationis (§. 603.). Eſt igitur filia amitæ patruique uxoris meæ mihi, filius patrui ac amitæ meæ uxori meæ affinis in gradu ſecundo (§. 607.).

Idem eodem modo intelligitur in tertio gradu de filia & filio patrui magni & amitæ magnæ. Sed nolumus plura afferre exempla affinitatum particularium, cum ex iis, quæ in medium allata ſunt, abunde perſpiciatur, quomodo in dato caſu affinitates ſint inveſtigandæ & eorum gradus ſit determinandus.

§. 626.

An affinitates per ſponſalia contrahantur. *Affinitates per ſponſalia non contrahuntur.* Sponſalia enim faciunt ſponſum & ſponſam (§. 369.), conjuges vero demum

ſiunt

fiunt perſonæ deſponſatæ per nuptias (§. 304. 498.), conſequenter ſponſus & ſponſa nondum ſunt conjuges, nec ideo arctiſſime ita uniuntur, ut inſtar unius perſonæ ſpectari debeant (§. 469.). Quamobrem cum unio iſta efficiat, ut quæ ad unum conjugem reſpectum parentum vel liberorum habent perſonæ, eædem etiam ad alterum eundem quaſi reſpectum habeant (§. 606.), conſequenter ex ea demum naſcatur affinitas (§. 607.); per ſponſalia affinitates non contrahuntur.

Jure Saxonico affinitas deducitur etiam a ſponſalibus; ſed id naturale non eſt.

§. 627.

De diſſolutione ſponſaliorum.

Quoniam per ſponſalia affinitas non contrahitur (§. 626.); *ſi ſponſalia diſſolvantur*, prouti naturaliter ſolo perſonarum deſponſatarum diſſenſu diſſolvi poſſunt (§. 383.), *cognati ſponſi non fiunt affines ſponſæ, nec cognati ſponſæ affines ſponſo fiunt*, conſequenter *fratre meo mortuo, ſponſa ejus mihi affinis non eſt, nec mortua ſorore ſponſus ejus.*

Contrarium obtinet Jure Saxonico (*not.* §. 626.)

§. 628.

Quando per adulterium contrahatur affinitas.

Si maritus uxorem adulteram non repudiat, proles ex adulterio nata eſt ipſi affinis & refertur ad eum tanquam proles privigna ad vitricum. Etenim ſi maritus uxorem adulteram non repudiat, manet ea uxor ipſius, matrimonio, quod propter adulterium diſſolvi poterat (§. 511.), redintegrato. Enimvero proles ex adulterio genita eſt cognata uxori (§. 605.). Quamobrem affinis eſt marito ſi uxorem non repudiat (§. 607.). *Quod erat unum.*

Enimvero proles uxoris, quæ maritum patrem non habet, eſt proles privigna & ipſe vitricus ejusdem (§. 610.).

Quodſi ergo maritus uxorem adulteram non repudiet, proles ex adulterio nata refertur ad ipſum tanquam proles privigna ad vitricum. *Quod erat alterum.*

Patet omnino eodem modo, quod matrimonio propter adulterium a marito commiſſum non ſoluto proles quoque ex adulterio genita fit affinis uxori, & ad eam referatur tanquam proles privigna ad novercam.

§. 629.

Quando non naſcatur ex adulterio affinitas. *Si matrimonium propter adulterium diſſolvitur, proles adulterina non fit affinis parti innocenti.* Matrimonio enim diſſoluto, pars nocens & innocens non amplius ſunt conjuges, quod per ſe patet. Quamvis itaque proles adulterina cognata parti nocenti, utpote filius, vel filia ejusdem (§.605.); non tamen fieri poteſt affinis parti innocenti (§. 607.).

Nimirum naturaliter adulterium tollit nexum conjugalem, conſequenter unio illa, ex qua naſcitur affinitas, non ſubſiſtit. Nulla igitur affinitas contrahi amplius poteſt.

§. 630.

De quaſi conjugibus. *Qui copula carnali junguntur, ſunt quaſi conjuges.* Naturaliter enim concubitus appetendus non eſt niſi ſobolis procreandæ cauſa (§. 239.), nec ſoboles procreari debet niſi in matrimonio (§. 269. 270.). Quamobrem qui copula carnali conjunguntur, per quam matrimonium conſummatur (§. 367.); quaſi matrimonium contrahunt, conſequenter quaſi conjuges ſunt (§. 304.).

Qui copula carnali junguntur ſibi invicem concedunt uſum corporis ſui inſtar conjugum. Actus phyſicus utrobique idem eſt: ſed deficit moralitas, quæ eundem in conjugio reddit debitum (§. 309.), extra matrimonium vero illicitum. Quamobrem cum matrimonium, quo contracto fiunt conjuges (§. 304.), copula carnali conſummetur, quod mutuo conſenſu in ſocieta-

ſocietatem conjugalem fuerat perfectum (§. 367. 270); qui copula carnali junguntur matrimonium quaſi momentaneum contrahunt, conſequenter phyſice ſpectari poſſunt quaſi conjuges. A copula carnali pendet generatio prolis, quatenus eſt actus phyſicus, adhærens enim eidem moralitas ad eandem nihil confert. Quamobrem quæ a generatione dependent, ea a copula carnali derivanda. Unde naturalis cognatio eadem prorſus eſt, ſive quis in matrimonio fuerit natus, ſive extra matrimonium (§. 605.). Et Jus canonicum affinitatem deducit a copula carnali.

§. 631.

Quoniam qui copula carnali junguntur, ſunt quaſi conjuges (§. 630.), conjugis autem unius cognati ſunt affines conjugis alterius (§. 607.); *perſonæ, quæ alteri carnali copula jungitur, cognati ſunt hujus quaſi affines.* *De quaſi affinitate.*

Copula carnalis ſunt quaſi nuptiæ (§. 498.). Quemadmodum itaque per nuptias contrahitur affinitas (§. 607.); ita per copulam carnalem contrahitur quaſi affinitas.

§. 632.

Quoniam per copulam carnalem contrahitur quaſi affinitas (§. 631.); *ſtupratori virginis quaſi affinis fit ſoror ejusdem, & virgo ſtuprata affinis fratri ſtupratoris.* *Caſus particularis.*

Non opus eſt, ut plures caſus particulares commemoremus: ab affinitate enim ſine ullo negotio fit argumentatio ad quaſi affinitatem. Quaſi affinitatis vero mentionem injicere voluimus, immo debuimus, ut appareat, quandonam leges poſitivæ de affinibus recte extenduntur ad perſonas alias, quæ ſtricto vocabuli ſignificatui inhærendo affines non ſunt, veluti quando quæritur, an liceat fœminam a fratre ſtupratam ducere uxorem, & in cauſa delictorum, quale ſit delictum duorum fratrum ſcortatorum cum eadem fœmina.

Digitized by Google

CAPUT IV.

De Societate paterna.

§. 633.

De ſocietate paterna. *Societas paterna* eſt, quæ inter parentes & liberos horum educandorum gratia contracta intelligitur.

Quamvis hæc ſocietas nomen habeat a patre, non tamen ea tantummodo inter patrem & liberos ſubſiſtit, verum etiam mater hujus ſocietatis membrum eſt, ad quam non minus cura educationis ſpectat, quam ad patrem (§. 263.). Falluntur autem, qui ſibi perſuadent, quia ſocietas paterna pro fine habet educationem ſobolis, ex definitione ſocietatis conjugalis educationem ſobolis exulare debere. Quodſi vero ſocietas conjugalis definiatur per ſocietatem ſobolis procreandæ ac educandæ cauſa initam, tunc paternam cum conjugali miſceri ac duas ſocietates diverſas contrahi in unam. Etſi enim ſocietas conjugalis contrahatur etiam ſobolis procreandæ cauſa, cujus cauſa inita intelligitur paterna; non tamen paterna & conjugalis contrahuntur inter eaſdem perſonas. Nam conjugalis contrahitur inter marem & fœminam; paterna autem inter conjuges & liberos. Simile quid obſervare licet in ſocietate negotiatoria. E. gr. Ponamus Titium & Sempronium inter ſe convenire, quod lucrum & damnum commune eſſe debeat, quod ſperandum vel metuendum ex ſocietate a Sempronio inita cum Cajo & Gracho: ejuſdem finis gratia contrahuntur duæ diverſæ ſocietates, quarum una inter Titium & Sempronium, altera inter Sempronium, Cajum & Grachum ſubſiſtit citra ullam confuſionem vel commixtionem. Quemadmodum hic aliæ naſcuntur obligationes & jura alia inter Titium & Sempronium, aliæ obligationes & jura alia inter Sempronium & Cajum atque Grachum reſpectu ejuſdem negotiationis; ita ſimiliter aliæ ſunt obligationes & jura alia conjugum inter ſe quoad educationem prolis, aliæ obligationes

&

& jura alia parentum atque liberorum in ſocietate paterna. Ad quænam conjux conjugi obligetur vi ſocietatis conjugalis quoad educationem liberorum, vidimus in capite præcedente; ad quænam vero parentes liberis & hi viciſſim illis obligentur vi ſocietatis paternæ, oſtendendum erit in capite præſenti. Illa ex ſocietate paterna deducere non licet, quemadmodum nec hæc ex ſocietate conjugali. Abſit itaque ut tibi perſuadeas, nos nonniſi per præcipitantiam quandam educationem ſobolis ad finem ſocietatis conjugalis retuliſſe, cum id re probe expenſa fecerimus. Qui matrimonium contrahunt, ſibi invicem promittunt, quod ſobolem natam communi cura & ſumtu educare velint; parentes autem, qui ſocietatem contraxiſſe intelliguntur cum liberis, iisdem promittere cenſentur, quod omnem curam in iis educandis adhibere velint. Ex promiſſo metienda eſt obligatio (§. 393. *part. 3. Jur. nat.*). Obligatio igitur, quæ quoad educationem prolis naſcitur ex ſocietate conjugali, prorſus alia eſt, quam quæ naſcitur ex paterna. Quamobrem alia quoque ſunt jura, quæ ex illa obligatione, conjugi nimirum uni in alterum, & ex hac parentibus in liberos & liberis in parentes naſcuntur, prouti ex ſubſequentibus clarius eluceſcet.

§. 634.

Societas paterna eſt quaſi pactum. Parentes obligantur ad prolem ſuam educandum (§. 263.), & hinc naturaliter proli naſcitur jus exigendi a parentibus ſuis, ut ab ipſis educetur (§. 23. *part. 1. Jur. nat.*). Parentes dum matrimonium contrahunt, ſeſe invicem ſibi obligant, quod in educanda prole vires ſuas conjungere velint (§. 270.), conſequenter cum prolem natam agnoſcunt & educandum ſuſcipiunt, ipſo facto proli declarant ſuam educandi eandem voluntatem. Quoniam vero proles ſe ipſam educare nequit, & naturaliter ipſi competit jus exigendi a parentibus ſuis, ut educatur *per demonſtrata;* conſenſus in educationem

Quod ſocietas paterna ſit quaſi pactum.

præſumitur (§. 245. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum conventio ficta, in qua conſenſus alterius partis tantummodo præſumitur, ſit quaſi contractus, aut quaſi pactum (§. 504. *part. 5. Jur. nat.*); Societas paterna, quæ inter parentes & liberos inita intelligitur (§. 633.), eſt quaſi pactum.

Non omnes parentes ſocietatem contrahunt cum liberis, etſi ad eos educandum obligentur. Sane qui liberos ex ſtupro natos negligunt, ſocietatem cum iis non ineunt. Similiter qui liberos ſuos exponunt, cum iis ſocietatem minime contrahunt. Societas itaque paterna, quemadmodum quaſi contractus alii, ſupponit factum parentum, quo voluntatem ſuam liberis tanquam parti alteri declarant. Et horum itidem conſenſus præſumitur ob eandem rationem, qua præſumitur conſenſus partis alterius, quia id, quod fit, ad utilitatem partis alterius tendit (§. 506. *part. 5. Jur. nat.*). Non obſtat, quod parentes naturaliter jam obligentur ad liberos educandos, & hinc viciſſim liberi ad ea, ſine quibus educatio eorum obtineri nequit: per pacta enim nos etiam obligare poſſumus ad ea, quæ jam naturaliter debentur (§. 399. 404. *part. 3. Jur. nat.*).

§. 635.

An naturaliter valeat tanquam quaſi pactum.

Quoniam quaſi contractus naturaliter valet, ſi quis conſenſum alterius præſumit, propterea quod alterius nomine quid faciendum utilitatis ipſius ac damni ab eo avertendi gratia (§. 506. *part. 5. Jur. nat.*), ſocietas autem paterna quaſi pactum eſt (§. 634.), cumque ea pro fine habeat educationem liberorum (§. 633.), horum conſenſus præſumatur, quod curam educationis in ſe ſuſcipiant parentes utilitatis liberorum ac damni ab iis avertendi gratia, prouti non ſolum ex educationis notione intelligitur (§. 255.), verum etiam ex iis abunde pateſcet, quæ in ſubſequentibus demon-

demonſtrabuntur; *ſocietas paterna tanquam quaſi pactum naturaliter valet.*

Sane ſi liberi ea intellectus vi eſſent inſtructi, ut noſſent, quomodo utilitati ipſorum velificaretur, & quænam damna ab ipſis averterentur, dum parentes curam eos educandi in ſe ſuſcipiunt, ac interrogarentur, utrum velint, nec ne, ut parentes hanc curam in ſe ſuſcipiant; ecquis dubitabit, eosdem reſponſuros, quod velint. Conſenſus igitur eorum recte præſumitur. Atque hinc patet ſocietatem paternam recte concipi tanquam quaſi pactum & tanquam tale naturaliter valere. Quatenus lex naturæ parentes obligat ad hanc curam in ſe ſuſcipiendam (§. 263.), eosdem obligat ad ita quaſi paciscendum cum prole nata, conſequenter ad ſocietatem paternam ineundum.

§. 636.

De fonte obligationis parentum & liberorum.

Quia ſocietas paterna tanquam quaſi pactum naturaliter valet (§. 635.), ex quaſi contractu autem alter nobis obligatur ad id, ad quod obligatus fuiſſet, ſi revera contraxiſſet, & nos eidem viciſſim obligamur tanquam ex contractu vero (§. 505. *part. 5. Jur. nat.*); *Parentes non modo naturaliter* (§. 663.), *verum etiam ex quaſi contractu liberis obligantur ad eorum educationem diligenter curandam, & liberi viciſſim parentibus ad facienda ea omnia, ſine quibus educatio ipſorum obtineri nequit.*

Duplex adeo fons eſt obligationis, qua parentes tenentur liberis & viciſſim liberi parentibus. Obligationis nimirum naturalis fons eſt ipſa lex naturæ; contractæ autem quaſi pactum. Hanc vero obligationem, quæ ex quaſi contractu venit, non eſſe inanem, patebit ſuo loco.

§. 637.

Ad quænam parentes liberis obligentur.

Quoniam parentes liberos educare debent (§. 636.), educantur autem, ſi conſerventur, ut adoleſcant, & apti efficiantur

ficiantur, ut ſibimetipſis de iis, quibus ad conſervationem ſui indigent, proſpicere & actiones ſuas juxta legem naturæ determinare poſſint (§. 255.); *Parentes obligantur liberos, quos procrearunt, conſervare, ut adoleſcant, & eos aptos efficere, ut ſibimetipſis proſpicere poſſint de iis, quibus ad conſervationem ſui indigent, & actiones ſuas juxta legem naturæ determinare valeant.*

Hiſce continentur omnia officia parentum ergo liberos, quæ vi ſocietatis, quatenus quaſi pacto nititur (§. 635.), etiam in obligationem externam perfectam degenerant, ut parentes non modo in conſcientia ad ea liberis præſtanda obligentur, ſed ſi in iis negligentiores ſeſe præbeant, etiam vi adigi poſſint, ne officio ſuo deſint.

§. 638.

De jure infantes enecandi & exponendi.

Parentibus non competit jus enecandi infantes, nec jus infantes exponendi. Obligantur enim infantem ſibi natum conſervare, ut adoleſcat (§. 637.). Quamobrem ipſis permiſſum eſſe nequit eundem enecare, conſequenter jus enecandi infantem ipſis non competit (§. 156, *part. 1. Phil. pract. univ.*). *Quod erat unum.*

Parentes liberos educare tenentur (§. 636.). Quoniam itaque eos educare detrectat, qui recens natos exponit, conſequenter fortunæ poteſtati ſubjicit, num forte alium nanciſcantur educatorem, lex autem præceptiva eſt ſimul prohibitiva contrarii (§. 722. *part. 1. Jur. nat.*); parentibus permiſſum non eſt infantes ſibi natos exponere, conſequenter jus infantem exponendi ipſis competere nequit (§. 156. *part. 1, Phil. pract. univ.*) *Quod erat alterum.*

Olim apud Romanos permiſſum erat infantes occidere, quos quis habere nollet, vel quorum educatio ſibi nimis gravis ac moleſta foret; id quod etiam hodienum apud gentes non-

nonnullas præſertim barbaras obtinet. Enimvero cum id nimis atrox videretur, ſublata licentia infantes occidendi, in ejus locum ſurrogabatur jus liberos exponendi. Quoniam enim tunc temporis ſervitus erat recepta, facile reperiebatur, qui infantem expoſitum tolleret & eum educaret, ut ſervum haberet. Cum tamen durum quoque merito videretur, infantem innocentem perpetuæ ſervituti addicere; nec hoc amplius permiſſum. Facile autem apparet, ignorantiam Juris naturæ mores iſtos peperiſſe, ob quam falſo ſibi perſuaſerunt homines, vel hodienum perſuadent, quaſi de liberis ſuis perinde ac de re ſua pro arbitrio ſtatuere poſſint parentes, parum conſiderantes, liberos eſſe homines, quibus eadem debentur, quæ hominibus aliis. Sane nemo occidendus (§. 743. *part. 1. Jur. nat.*). Ergo nec infantem ſuum occidere licet. Lex igitur naturæ, quæ in genere homicidium prohibet, nec jus dare poteſt parentibus liberos occidendi. Præter hanc obligationem generalem non occidendi infantes datur etiam ſpecialis, quam obligatio parentum, qua liberis tenentur, continet, & per quam tollitur infantes occidendi licentia, quemadmodum ex propoſitionis demonſtratione liquet.

§. 639.

Parentibus curæ eſſe debet vita, ſanitas & integritas omnium membrorum corporis liberorum ſuorum. Etenim obligantur conſervare liberos, ut adoleſcant, & ut apti evadant ad ſibimetipſis proſpiciendum de iis, quibus ad conſervationem ſui indigent (§. 637.). Quamobrem cum finis hic obtineri nequeat, niſi vita, ſanitas & integritas omnium membrorum corporis conſervetur, quod per ſe patet; parentibus omnino vita, ſanitas & integritas omnium membrorum corporis liberorum ſuorum curæ eſſe debet.

De vita, ſanitate & integritate membrorum corporis liberorum.

Oſtenditur etiam hoc modo. Liberi cum ſint homines, naturaliter obligantur, quemadmodum homines alii ad vitam ſuam (§. 350. *part. 1. Jur. nat.*), ſanitatem (§. 393. *part. 1.*

Jur. nat.) & integritatem omnium membrorum corporis ſui conſervandam (§. 372. *part. I. Jur. nat.*). Enimvero liberi, antequam ad uſum rationis pervenerint, & actiones ſuas juxta legem naturæ determinare didicerint, obligationi huic per ſe ſatisfacere nequeunt (§. 254.). Quamobrem cum parentes ipſorum loco eidem ſatisfacere debeant (§. 255. 263.); vita, ſanitas & integritas membrorum omnium corporis liberorum parentibus curæ eſſe debet.

Convenit hoc primis naturæ. Videmus enim animantia bruta proſpicere proli ſuæ de iis, quibus ad ſui conſervationem opus habent, & prolem defendere adverſus vim, qua damnum dari poterat corpori ejusdem, Immo homines quoque naturali quodam inſtinctu huc feruntur, niſi aliæ adſint cauſæ, quæ animum in transverſum agunt, vel eos negligentiores faciunt, qualia impedimenta a brutis procul abſunt, ut in his facilius conſpicere liceat, quinam ſit inſtinctus naturæ, quam in hominibus.

§. 640.

De alimentis & veſtimentis liberorum & periculo ab iis depellendo.

Quoniam vita, ſanitas & integritas membrorum corporis liberorum parentibus curæ eſſe debent (§. 639.), ad vitam autem conſervandam opus ſit cibo ac potu (§. 380. *part. I. Jur. nat.*), conſequenter alimentis (§. 381. 382. *part. I. Jur. nat.*), & ut ſanitas conſervetur, alimenta ſalubria eſſe debent (§. 395. *part. I. Jur. nat.*), ac veſtimenta requiruntur ad tuendum corpus adverſus injurias aëris (§. 446. *part. I. Jur. nat.*), integritatis autem membrorum corporis conſervandæ cauſa depellendum omne periculum, quod corpori imminere poteſt, quod per ſe patet; *parentes obligantur liberis ſuis proſpicere de alimentis ſalubribus & veſtimentis ad tuendum corpus contra injurias tempeſtatum aptis ac quævis ab iis avertere pericula, quæ corpori imminere poſſunt.*

Ecqui-

Equidem hæc protrita & vulgaria videntur, & unicuique per ſe nota; non tamen propterea ſuperfluum videri debet, quod demonſtrentur. Neque enim ſolum neceſſe eſt, ut ea faciamus cum ſenſu officii noſtri; verum etiam ut omnes officii hujus partes rite adimpleamus. Sane haud raro contingit, ut, qui eidem abundantius ſatisfacere ſibi videntur, eidem tamen maxime deſint, quatenus in alimentis non habetur ratio ſalubritatis, nec in veſtimentis ſanitatis, nec in avertendis periculis, quibus corpus lædi poteſt, ſufficiens adeſt circumſpectio. Hinc ſane haud raro videas vel in ſumma fortuna natos vitio corporis laborare, nec integra ſanitate frui, immo ante decedere, quam adoleſcant.

§. 641.

Principium generale de cura parentum circa liberos.

Quamdiu liberi per ſe officiis erga ſe ipſum ſatisfacere nequeunt; parentes facere tenentur, quæ ipſimet facere debebant, ſed nondum poſſunt. Etenim parentes liberos educare debent (§. 263.), conſequenter aptos ex ſeſe efficere ad vitam hominis vivendum (§. 255.), ac ideo officiis erga ſe ipſum ſatisfaciendi (§. 226. 225. *part. 1.* & §. 7. 18. *part. 2. Phil. pract. univ.*). Quamdiu itaque per ſe officiis erga ſe ipſum ſatisfacere nequeunt, parentes utique facere tenentur, quæ ipſimet facere debebant, ſed nondum poſſunt.

Genus humanum propagari debet ab hominibus, quemadmodum animantia bruta ſpeciem ſuam propagant. Non igitur ſufficit, ut proles generetur & in lucem edatur: neque enim generatio & nativitas facit niſi potentia hominem, educatio vero demum facit actu hominem. Si infans natus ſibi relinqueretur, aut miſere ipſi eſſet pereundum, aut ſiquidem a brutis eundem educari contingeret, vitam animalis viveret, non hominis. Quemadmodum itaque fœtus in utero eſt pars matris, a qua vitam naturalem trahit; ita in lucem editus moraliter cenſetur quaſi pars parentum, a quibus vitam moralem trahit, immo quoad vitam quoque naturalem adhuc ſpectari debet tanquam pars parentum, quatenus iidem per-

Digitized by Google

inde infantem alant neceſſe eſt, quemadmodum ſeipſos, ut vivere atque adoleſcere poſſit. Sicuti fructus tamdiu adhæret arbori ac inde nutrimentum capit, donec fuerit maturus; ita liberi tamdiu adhærent parentibus ſuis, donec ad maturam ætatem pervenerunt, ut vitam hominis per ſe vivere poſſint, nec parentum auxilio atque cura amplius indigeant. Natura ſibi in omnibus ſimilis, ut iſtiusmodi comparationes attentionem mereantur. Ceterum propoſitio præſens principii heuriſtici vicem tuetur, cum inde intelligatur, quomodo invenire liceat ſingula, quæ ad curam parentum circa liberos pertinent.

§. 642.

De corpore, anima & ſtatu liberorum perficiendo.

Quoniam homo obligatur facere omnium facultatum ſuarum uſum, qui ad perficiendum animum, corpus & ſtatum noſtrum, & ad arcendum omnem ab anima, corpore & ſtatu noſtro imperfectionem requiritur (§. 173. *part. I. Jur. nat.*), quamdiu vero liberi per ſe officiis erga ſeipſum ſatisfacere nequeunt, parentes facere debent, quæ ipſimet facere debebant, ſed nondum poſſunt (§. 641.); *parentes tamdiu omnem facere tenentur facultatum ſuarum uſum, qui ad perficiendum animam, corpus & ſtatum liberorum requiritur, & ad arcendum omnem ab anima, corpore & ſtatu liberorum imperfectionem exigitur, quamdiu ipſimet eundem facere nondum poſſunt, ac omnem dare operam, ut liberi ad eundem faciendum adducantur*, conſequenter *tam corpus, quam animam liberorum, eorundemque ſtatum perficere debent, quantum poſſunt.*

Multum hic peccatur in praxi. Sane curam corporis quidem gerunt parentes, non vero animæ, aut quoad utrumque non ex aſſe adimplent omnes officii ſui partes. Alii non ſatis tempeſtive de anima perficienda cogitant, ut deinceps perfectio ejus reddatur admodum difficilis, immo prorſus impoſſibilis. Sed in hæc inquirere non eſt hujus loci: pertinent enim ad philoſophiam moralem, in qua etiam docendum,

dum, quomodo parentes officiis ſuis ſatisfacere debeant. Sunt enim quoque virtutes parentibus propriæ, ſunt etiam vitia iisdem oppoſita, utut peculiaribus utraque deſtituantur nominibus. In utero materno fœtus primum vivit vitam vegetativam, qualis eſt plantarum, & ſucceſſive fit tranſitus ad vitam animalem, qualis eſt brutorum: neque enim natura facit tranſitum ab uno extremo ad alterum per ſaltum. Dum in lucem editur, vitam animalem vivit, & natura eundem curæ parentum committit, ut a vita animali perducatur ad vitam hominis, quæ ſecundum rationem eſt. Parentes igitur imitari debent naturam, quæ per inſenſibilia incrementa rendit ad maximum, &, dum fœtus in utero vitam vegetativam vivit, eum ſucceſſive ac inſenſibili modo ad vitam animalem præparat aptumque efficit, & quemadmodum cetera omnia, ita etiam vitam animalem fœtus in utero ex inſenſibilibus gignit.

§. 643.

De vitiis ſenſuum præcavendis & memoria ac imaginatione perficienda.

Parentes præcavere debent, ne ſenſus liberorum, præſertim oculi, vitia contrahant, & operam dare, ut imaginatio & memoria perficiatur. Operam enim dare debent, ut omnem imperfectionem a corpore liberorum arceant (§. 642.). Quamobrem cum conſtet, ſenſus in tenerrima inprimis ætate vitia contrahere poſſe, organis ſenſoriis depravatis; ipſorum utique eſt præcavere, ne iidem, præſertim oculi, vitia contrahant. *Quod erat unum.*

Enimvero memoria & imaginatio perfici poſſunt (§. 196. & ſeqq. *Pſych. empir.*). Quamobrem cum parentum ſit, ut liberos ſuos quoad animam & corpus perficiant (§. 642.); operam omnino dare debent, ut imaginatio & memoria liberorum perficiatur. *Quod erat ſecundum.*

Uſus facultatum inferiorum, veluti ſenſuum, imaginationis ac memoriæ, homini naturalis eſt, nec demum acquirendus (§. 200. *part. 1. Jur. nat.*). Organa tamen corporis huc

 ſpectan-

Digitized by Google

ſpectantia depravari poſſunt, ut eorum uſus vel prorſus tollatur, vel arctioribus limitibus circumſcribatur. Quamobrem parentum cura eo potiſſimum redit, ut organorum iſtorum deſtructionem, vel depravationem impediant. E. gr. nimia lux oculi aciem debilitat. Impediendum igitur, ne infantibus nimia lux affulgeat. Quamvis vero hæc protrita videantur, plura tamen obſervanda ſunt, quam vulgo putatur, ſi officio huic ex aſſe ſatisfacere velint parentes. Aſt quænam hic conſideranda ſint, in Philoſophia morali doceri debet. Imaginatio & memoria perficiuntur uſu, quem cum per ſe facere non poſſint infantes, parentum eſt eundem excitare, ſeu iis occaſionem præbere imaginatione ac memoria utendi. Equidem vulgo hæc caſui permittuntur & a moribus abhorret, ut ad talia animum advertamus; inde tamen inferri nequit, quod recte fiat, veritate adverſus mores prævalente. Illud vero etiam notandum eſt, ſuo ſingula fieri debere tempore, neque enim eidem ætati conveniunt omnia, quin potius, quæ ſuo tempore proſunt, ea nocent, ſi ante tempus fiant. Immo pro diverſa ætate differunt actiones ad eundem finem tendentes & ideo idem officium non eodem prorſus modo exercendum a parentibus. Acutiores facile vident, quam amplus aperiatur campus in Philoſophia morali ſi eam novis veritatibus indies augere velimus, quemadmodum Mathematici Geometriam augere ſolent & Mechanicam. Sparſimus ſemina, ex quibus iſtiusmodi fructus ſperare licet, modo ea agro fertili committantur: quod ut facilius fieri poſſit, exemplo præibimus in Philoſophia morali, fidem oculatam daturi.

§. 644.

De diverſa liberorum ætate. Ætas liberorum diſtinguitur in infantiam, pueritiam, adoleſcentiam, juventutem & ætatem virilem. Sed de terminis cujusvis ætatis non ſatis convenit. Numero annorum definiri ſolet, ita ut *Infantia* terminetur anno ſeptimo, *Pueritia* anno decimo quarto, *Adoleſcentia* vigeſimo primo,

Juven-

Juventus vigeſimo octavo; a quo termino *Ætas virilis* incipit: quæ diſtinctio ætatum per annorum ſeptenarium convenit hypotheſibus Medicorum veterum de annis climactericis, & corpus magis reſpicit, quam animam. Germani vulgo per numerum denarium ætates diſtinguunt & ideo nonniſi tres faciunt, quarum una terminatur anno decimo, altera vigeſimo, tertia trigeſimo, a quo incipit ætas virilis, juxta iſtud pervulgatum: Zehn Jahr ein Kind, zwanzig Jahr ein Jüngling, dreyßig Jahr ein Mann. Enimvero iſtæ ætatum diſtinctiones exiguum, aut nullum uſum habent in determinandis iis, quæ cura parentum in educatione liberorum exigit: neque enim tam ad numerum annorum, quam ad uſum facultatum animæ reſpiciendum, prouti ſeſe exerit. *Infantiam* igitur definire licet per eam ætatem, qua liberi adhuc deſtituuntur uſu ſermonis, conſequenter ad eundem perducendi: *Pueritiam* per ætatem, qua uſu ſermonis pollentes uſu tamen facultatum ſuperiorum deſtituuntur, & ad eum perducendi: *Adoleſcentiam* per ætatem, qua uſus facultatum ſuperiorum equidem ſeſe exerit, ſed judicium tamen adhuc imbecille eſt & magis firmandum; *Juventutem* per ætatem, qua judicium magis maturuit, & *Ætatem virilem* per eam, qua judicium perfectum videtur ad vivendum vitam hominis per ſe.

Hæc mihi diſtinctio commoda videtur ad determinandam varietatem curæ, quam parentes in educanda prole adhibere debent, ne quod neceſſarium quovis tempore negligatur, nec præpoſtero ſtudio vel nihil agatur, vel magis noceatur liberis, quam conſulatur. Ceterum nemini in diſcernendis iſtis ætatibus litem movebimus, nec cuiquam ea in re legem præſcribimus. Abundet unusquisque ſuo ſenſu. Nobis ſufficit, ut parentes in educatione prolis ſuæ ad ea animum attendant, per quæ ætates iſtas diſcrevimus, ut quovis tempore agant

agant quod officii ſui eſt, nec quicquam præpoſtere fiat. Etſi qui fuerint, qui latum iſtum campum, quem modo diximus (*not.* §. 643.), ingredi voluerint, ad eadem omnino animum attendere debent, ut conſtet, quænam ſumenda ſint, ut ex iis deducantur alia, cum per ſe pateat, ex annorum numero nihil deduci poſſe, quæ parentibus in educatione liberorum ſint obſervanda, niſi hæc vel iſta ætati huic convenire ſupponas, conſequenter ea ſumas, per quæ nos ætates, aut, ſi mavis, diverſos ſtatus liberorum educandorum diſtinximus. Ut vero appareat, illam ætatum diſtinctionem in praxi eſſe attendendam, exemplum aliquod facile addere lubet illuſtrationis gratia. Diximus, ad curam parentum pertinere, ut præcaveant, ne oculi vitium contrahant. Quando liberi uſu ſermonis nondum pollent, nec fieri poteſt, ut legere diſcant. Quamobrem in infantia præcavetur, ne oculorum acies obtundatur, ſi lumen intenſius, quale eſt ſolare, immo dum ex tenebris uteri haud ita pridem egreſſi ſunt, ipſa lux diurna, ab iis avertatur, &, ſi non permittatur, ut oculorum aciem in candelam ardentem, vel ignem intendant. Aſt in pueritia præcavere debent, ne legentes libro nimis prope admoveant oculos, aut luce crepera legant. Rationes ex Optica petendas jam prætereo.

§. 645.

De uſu facultatum animæ acquirendo.

Parentibus curæ eſſe debet, ut liberi conſequantur omnem facultatum animæ uſum, quem acquirere valent. Uſus facultatum ſuperiorum animæ, intellectus ac voluntatis liberæ, non ineſt homini natura, ſed exercitio acquiritur (§. 199. *part. 1. Jur. nat.*) & facultates animæ perficiuntur acquirendo habitus iisdem utendi (§. 209. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum parentibus curæ eſſe debeat animam liberorum perficere, quantum poſſunt (§. 642.), iisdem quoque curæ eſſe debet, ut ipſi conſequantur omnem facultatum animæ uſum, quem acquirere valent.

Facul-

Digitized by Google

Facultates ſuperiores hominem a brutis potiſſimum diſtinguunt. Quoniam vero uſus illarum natura homini non ineſt (§. 199. *part. 1. Jur. nat.*); illa differentia non ante in ſenſus incurrit, quam ubi homo facultatibus iſtis utitur. Uſu iſto deſtitutus bruto ſimilis videtur (§.461.*Pſych.rat.*). Parentes, ut jam ſupra monuimus (*not.* 641.), genus humanum propagare debent, conſequenter etiam formare animum liberorum, ut actu rationales ſint: id quod ſine uſu facultatum animæ ſuperiorum fieri non poſſe, cum experientia palam loquitur, tum Pſychologia evidenter demonſtrat. Parentum itaque cum ſit non modo generare prolem, ſed formare quoque hominem, ad uſum facultatum ſuperiorum eosdem adducendo & habitus iisdem utendi ipſis conciliando; Societatis non modo paternæ neceſſitas inde eluceſcit, verum etiam conjugalis, ſeu matrimonii. Propagatio generis humani requirit, ut homines ea conferant, ſine quibus fieri nequit, ut in rerum natura exiſtant homines. Non igitur ſufficit generari homines, ſed iidem quoque educandi. Ex ſuperioribus abunde liquet imaginem hujus juris conſpici in ipſis brutis, quibus prolis ſua tamdiu curæ eſt, donec vitam ſpeciei ſua convenientem per ſe vivere poſſint.

§. 646.

De cautione in conciliando liberis facultatum uſu adhibenda.

Quoniam parentibus curæ eſſe debet, ut liberi conſequantur omnem facultatum animæ uſum, quem acquirere valent (§. 645.), experientia autem aperte loquitur, non cuivis ætati, aut, ſi mavis, ſtatui liberorum, quarum unus ſucceſſive excipit alterum, convenire acquiſitionem uſus cujuslibet (§. 644.); *parentibus cura eſſe debet, ut liberos perducant ad uſum facultatum unicuique ætati convenientem*, conſequenter *probe diſcernant, quanam infantiæ, quanam pueritiæ, quanam adoleſcentiæ, quanam juventuti conveniant* (§.*cit.*).

Hinc patet, cur ætates hominis a prima infantia usque ad virilem ætatem non tam annorum numero, quam aptitudine ad

certos facultatum uſus & iis convenientes habitus acquirendi in Jure naturæ ac philoſophia morali diſtingui conveniat, quemadmodum fecimus (§. 644.). Quænam vero ætati unicuique conveniant, non tam in Jure naturæ, quam in philoſophia morali demonſtrandum, quippe quæ docere debet, quomodo obligationi naturali ſatisfaciamus, recto facultatum noſtrarum inter ſe conſentientium uſu.

§. 647.

De uſu facultatis locomotivæ. *Parentibus curæ eſſe debet, ut liberi acquirant uſum facultatis locomotivæ cuilibet ætati convenientem.* Quoniam uſus facultatis locomotivæ, quatenus appetitui ſenſitivo & averſationi ſenſitivæ ſubeſt, homini natura ineſt, quatenus vero volitionibus & nolitionibus ſolis reſpondet, appetitionibus autem & averſionibus ſenſitivis ſolis per ſe reſpondere nequit, demum acquirendus (§. 314. *part. I. Jur. nat.*), omnis tamen ſubeſt directioni animæ (§. 315. *part. I. Jur. nat.*), & in actione humana recta, ad cujus rectitudinem naturaliter obligamur (§. 189. *part. I. Phil. pract. univ.*), nihil quoque deſiderari debet ex parte facultatis locomotivæ (§. 79. *part. I. Phil. pract. univ.*); eodem quoque, quo ante (§. 645.), modo patet, parentibus curæ eſſe debere, ut liberi acquirant uſum facultatis locomotivæ, qui ſcilicet non ſua ſponte ſeſe prodit, dum corpus adoleſcit, ſed demum acquirendus. *Quod erat unum.*

Enimvero diſtinguendas hic eſſe ætates, ut dijudicetur uſus unicuilibet earum conveniens, eodem modo patet, quo de uſu facultatum animæ idem oſtendimus (§. 646.). *Quod erat alterum.*

Facultatem locomotivam perfici poſſe, a poſteriori conſtat. Sane homo vires ſuas augere poteſt exercendo & majus corporis robur acquirere. Uſus facultatis locomotivæ deſtinari

ſtinari poteſt ad certos fines. Quamvis itaque virium exercitium & uſus facultatis locomotivæ caſui permittatur, quemadmodum alia, quæ ad educationem pertinent, caſu permitti ſolent; inde tamen minime inferri poteſt, quod talia non ſint in poteſtate noſtra & recte caſui permittantur.

§. 648.

De cognitione rerum, ad quam liberi perducendi.

Parentes obligantur ad omnem diligentiam adhibendam, ut liberi rerum cognitu ſibi poſſibilium cognitionem acquirant, nec ullam prætermittere occaſionem, qua rei cujuscunque cognitio ipſis comparari poteſt. Homo enim obligatur ad diſtinctam rerum cognitu poſſibilium cognitionem acquirendam (§. 220. *part. 1. Jur. nat.*), nec ullam prætermittere occaſionem, qua rei cujuscunque cognitionem ſibi comparare valet (§. 221. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum intellectus abſque rerum cognitione diſtincta perfici non poſſit, ſed tanto ſit perfectior, quo plures res diſtincte ſibi repræſentare valet (§. 218. *part. 1. Jur, nat.*), parentes vero intellectum liberorum perficere debeant (§. 641.); parentes utique obligantur ad omnem diligentiam adhibendam, ut liberi rerum cognitu ſibi poſſibilium cognitionem acquirant, nec ullam prætermittere occaſionem, qua rei cujuscunque cognitio ipſis comparari poteſt.

Parentes ſunguntur officio liberorum, quamdiu ipſimet eodem defungi non poſſunt, quemadmodum jam ante monuimus (*not.* 641.). Quamobrem quicquid ad hoc conferre poſſunt, ut liberi rerum notitiam acquirant; id omnino conferre tenentur. Plura vero in hoc genere a prima ſtatim ætate conferre poſſunt, quam vulgo putatur. Et quæ in prima ſtatim ætate liberis imprimuntur notiones, non modo firmiter agunt radices in anima, verum etiam plurimum proſunt ad ſcientiam acquirendam & augendam.

Digitized by Google

§. 649.

De cura ſingulari circa notiones ſibi comparandas.

Liberis primum in tenera adhuc ætate inſinuanda ſunt notiones rerum obviarum claræ, etſi adhuc confuſæ, deinde ſucceſſive præparandi ad diſtinctas, & tandem manuducendi ſunt ad acquirendum habitum notiones diſtinctas formandi. Parentes enim obligantur ad omnem diligentiam adhibendam, ut liberi rerum cognitu ſibi poſſibilium cognitionem acquirant (§. 648.). Quoniam vero omni ætati non omnia conveniunt, cum per gradus ſit aſcendendum ad perfectiorem rerum cognitionem, prouti non modo a poſteriori conſtat, verum etiam ex iis, quæ de diverſitate notionum traduntur in Logica & Pſychologia empirica abunde colligitur, parentibus autem curæ eſſe debet, ut liberi faciant uſum facultatum ſuarum cognoſcendi, qui ætati ipſorum convenit (§. 646.); ab infimo gradu cognitionis utique initium facere tenentur, aſcendendo deinceps ad altiorem, dum liberos ſuos ad rerum cognitionem perducere ſtudent. Quoniam itaque notiones claræ, ſed confuſæ, ſunt primus gradus cognitionis humanæ, a quo aſcendendum ad notiones diſtinctas (§. 80. 88. *Log.*), ad has vero acquirendas certa opus eſt attentione & reflexione (§. 678. *Log.*), quæ cum naturaliter non adſit, ad illas acquirendas præparamur, dum attentioni ac reflexioni adſueſcimus; parentes liberis in prima ætate inſinuare debent notiones rerum obviarum claras, etſi adhuc confuſas; deinde vero eos præparare ad diſtinctas acquirendas. Quoniam vero habitum acquirere debemus notiones diſtinctas formandi (§. 227. *part. 1. Jur. nat.*); parentes quoque tandem manuducere debent liberos ad habitum notiones diſtinctas formandi acquirendum.

Quoniam in Jure naturæ ſaltem docetur, quænam ſint parentum obligationes vel officia, philoſophiæ moralis vero eſt oſten-

oſtendere, quomodo iisdem ſatisfieri poteſt; ideo in præſenti non addimus, quomodo pro diverſa liberorum ætate, immo & pro diverſa eorundem conditione, tum notiones quædam veluti baſis omnis cognitionis futuræ, iisdem ſint inſinuandæ, in quonam conſiſtat præparatio ad notiones diſtinctas inde derivandas & quomodo habitus notiones diſtinctas formandi iis concilietur. Perfectio intellectus duplici modo conſiderari poteſt, vel objective, vel ſubjective. Objective ſpectata æſtimatur ex multitudine notionum diſtinctarum & veritatum evidenter cognitarum; ſubjective autem conſiderata conſiſtit in habitu operationes intellectus eliciendi, qui quidem ſine rerum cognitione acquiri nequit, non tamen utilitatem ejus ac neceſſitatem reſpicit. Ita utimur ad intellectum perficiendum veritatum geometricarum cognitione, quemadmodum docui in Commentatione de ſtudio mathematico recte inſtituendo, quæ continetur in Tomo quinto Elementorum Matheſeos univerſæ, etſi veritates iſtæ nulli nobis ſint uſui, immo in ſpem futuræ oblivionis addiſcantur. Quamvis enim veritates iſtæ oblivioni tradantur, non tamen propterea extinguitur habitus operationes intellectus eliciendi & iisdem in rerum cognitione rite utendi. Atque hæc notaſſe proderit, ſiquidem in educatione liberorum officio, quod in propoſitione præſente urgetur, ſatisfacere velimus.

§. 650.

Parentes præcavere tenentur, ne animus liberorum in pueritia imbuatur notionibus erroneis ac ſuperſtitioſis. Notiones enim, quibus animus liberorum in pueritia imbuitur, non modo firmiter eidem inhærent; verum etiam liberis, qui ſibi conſcii in ætate adultiore non ſunt, unde venerint, quaſi innatæ videntur, ut poſthac difficulter eradicentur. Quamobrem cum nemo non agnoſcat, notiones erroneas ac ſuperſtitioſas obſtare, quo minus verum cernamus, conſequenter animum liberorum reddi imperfectiorem, quando *Quanam hic vitanda.*

iisdem imbuuntur, parentes vero omnem imperfectionem, quantum datur, ab anima liberorum removere debeant (§. 642.); iidem utique præcavere tenentur, ne animus liberorum in pueritia imbuatur notionibus erroneis ac ſuperſtitioſis.

Non minima pars eſt illius curæ parentum, quæ ad educationem pertinet, animum liberorum in tenera ætate immunem præſtare ab omnibus opinionibus falſis, præſertim inſulſis atque ſuperſtitioſis, & nullibi fere magis peccatur, quam hac in parte. Nocent autem iſtiusmodi notiones haud parum, non modo quatenus poſthac impediunt, ne poſſimus cernere verum, conſcientia veluti adverſus evidentiam reluctante; verum etiam quatenus eædem in appetitum influunt eundemque corrumpunt, ut ſenſitivus poſthac prævaleat adverſus rationalem, nec is cum hoc in gratiam redire queat. Non alia de cauſa *Carteſius* Princip. philoſ. part. 1. §. 1. voluit, ut ſemel in vita de iis omnibus ſtudeamus dubitare, in quibus vel minimam incertitudinis ſuſpicionem reperimus, immo ea, de quibus dubitamus, pro falſis habere, ut tanto clarius, quidnam certiſſimum & cognitu facillimum ſit, inveniamus. Nec ſine ratione hanc dubitationem etiam extendit ad ea, quæ antea pro maxime certis habuimus §. 5., quia vidimus aliquando nonnullos erraſſe in talibus, & quædam pro certiſſimis ac per ſe notis admiſiſſe, quæ nobis falſa videbantur. Contingit ſane, ut homines, quæ a pueritia ipſis familiaria facta ſunt, pro per ſe notis habeant, propterea quod ſine ratione iisdem aſſenſum præbuerunt & deinceps ea pro veris conſtanter habuerunt, nullo prorſus dubio emergente. Enimvero cum non tam facile ſit eradicare præjudicia, quæ firmas in animo radices egerunt, cum etiam hic conſuetudo ſit altera natura, quam ne furca quidem expellere datur, quin redeat; ideo neceſſe omnino eſt, ut caveatur, ne notiones erroneæ teneris puerorum animis inſinuentur & radices altas in iisdem agant. Ceterum cum non omnes idem vitæ genus ſecten-

ſectentur, facile patet pro diverſo vitæ genere, cui deſtinantur liberi, variari tantisper curam a parentibus in hoc genere adhibendam. Sed ea curatius examinare non eſt præſentis inſtituti. Patet autem hanc curam pertinere ad parentes & eos, quibus educatio liberorum ab illis ex parte committitur (§. 641.), cum liberi in pueritia uſu rationis adhuc deſtituti verum a falſo ſeparare neutiquam poſſint, ſed credere tenentur, quæ ab aliis dicuntur.

§. 651.

De uſu rationis.

Parentes tempeſtive ſtudere debent, ut liberos ad uſum rationis perducant. Quoniam enim operam dare tenemur ut rationem perficiamus (§. 253. *part. 1. Jur. nat.*), nemo autem eſt, qui neſciat, infantes natos uſu rationis deſtitui, nec eos per ſe eundem conſequi poſſe certum eſt (§ 641. *Pſych. nat.*); parentibus omnino curæ eſſe debet, ut liberi ad uſum rationis perducantur (§. 641.), cumque omnem diligentiam in quavis educationis parte adhibere debeant (§. 301. *part. 1. Jur. nat.*), tempeſtive ſtudere tenentur, ut liberi uſum rationis conſequantur.

Ratio homines potiſſimum a brutis diſtinguit. Quoniam itaque infantes naſcuntur potentia ſaltem homines, ſed actu fiunt homines per educationem (*not.* §. 641.), educationis haud poſtrema pars eſt, quovis modo ſtudere, ut liberi uſum rationis conſequantur: qui quo amplior erit, eo rectius parentes ſatisfeciſſe intelliguntur officio ſuo. Non igitur a vero aberrant, qui eandem doctoribus referunt gratiam quam parentibus, qui eos doctrina ſolida rationales effecerunt. Nos ſane philoſophiam in ſyſtema veri nominis redigendo id potiſſimum intendimus, ut rationis uſum amplificemus, & homines quam maxime rationales efficiamus. Nec deſunt plures inter eruditos, qui ex operibus noſtris hunc fructum perceperunt & propterea in literis gratias egerunt.

§. 652.

Digitized by Google

§. 652.

De principio rationis ſufficientis inculcando.

Quoniam parentes tempeſtive ſtudere debent, ut liberos ad uſum rationis perducant (§. 651.), principium autem rationis ſufficientis rationis veluti baſis eſt (§. 483. *Pſych. empir.* & §. 56. *Ontol.*), *parentes, quam primum datur, liberos adſueſacere debent, ne propoſitioni cuidam aſſentiantur ſine ratione, & ut ſemper quærant, cur hoc ita ſit, vel eſſe debeat* (§. 70. *Ontol.*).

Principium nimirum rationis ſufficientis a teneris unguiculis liberis inculcandum. Imitari autem debemus naturam, ut per gradus hoc fiat. Sufficit itaque primo, ut tantummodo firmiter ipſis imprimatur, nihil eſſe ſine ratione, etſi nondum diſcernere valeant, utrum rationem norint ejus, nec ne, cui aſſenſum præbent. Neque enim ætati omni conveniunt omnia. Prudenter itaque dijudicanda ſunt, quæ ætati unicuique conveniant. Quemadmodum enim naturaliter obligamur ad prudenter agendum (§. 258. *part. 1. Jur. nat.*; ita lex quoque naturæ prudentiam requirit in educatione liberorum.

§. 653.

De præjudicio auctoritatis arcendo.

Parentes præcavere debent, ne liberorum animus præjudicio autoritatis imbuatur. Etenim adſueſaciendi ſunt, ne quid admittant absque ratione, ſed quærant rationem ejus, cui aſſentiendum (§. 652.). Quamobrem cum illi, qui præjudicio autoritatis imbuti ſunt, aſſenſum præbeant dictis propter autoritatem dicentis (§. 1013. *Log.*); parentes præcavere debent, ne liberorum animus præjudicio auctoritatis imbuatur.

Quamdiu intellectus liberorum imbecillis eſt, fieri equidem aliter non poteſt, quam ut aſſenſum præbeant iis, quæ ipſis dicuntur, quia dicuntur. Quodſi tamen tempeſtive adſueſiant quærere rationem eorum, quæ ipſis dicuntur, vel quæ eſſe

aut

quæ fieri vident (§. 652.); eo ipſo præcavetur, ne præjudicium autoritatis ſeſe inſinuet animo eorundem, ac facile deinceps diſcunt, ob imbecillitatem intellectus ſeſe capere non potuiſſe rationem. Immo cum præjudicio autoritatis prorſus carere nequeant, qui ad ſcientiam animum appellunt, immo in negotiis quoque humanis haud raro alienis oculis videndum ſit; ideo utile quoque eſt, ut liberi, quando per ætatem hoc fieri poteſt, doceantur, quamdiu & quandonam aſſenſum præbere conveniat propter autoritatem dicentis. Sed de his dicendum eſt in philoſophia morali.

§. 654.

Parentes ingenium liberorum perficere debent. Ingenium enim perficere tenemur (§. 252. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum parentum ſit perficere animum liberorum, quantum poſſunt (§. 642.); quin etiam ingenium liberorum perficere teneantur, dubitandum non eſt. *De ingenio perficiendo.*

Idem etiam oſtenditur hoc modo. Ingenium in facultatum animæ numero eſt (§. 476. *Pſych. empir.*). Quamobrem cum parentum ſit curare, ut liberi conſequantur omnem facultatum animæ uſum, quem acquirere valent (§. 645.); ad eorum curam quoque pertinet liberis familiarem reddere uſum ingenii. Quoniam itaque facultates animæ perficiuntur acquirendo habitus iisdem utendi (§. 209. *part. 1. Jur. nat.*); parentes quoque ingenium liberorum perficere tenentur.

Erunt forſitan qui exiſtimaturi ſunt, neceſſe non eſſe, ut homines omnes ſint ingenioſi. Enimvero hi non ſatis perpendunt, quid ſit ingenium & quemnam uſum homini cuilibet præſtet. Nulla homini facultas fruſtra data, ſed omnes ſuum unicuique præſtant uſum, eidemque utiles ſunt, quamvis non eadem ſingulis hominibus eveniat utilitas. Conſiſtit ingenium in facilitate obſervandi rerum ſimilitudines, quæ quam neceſ-

neceſſaria ſit omni homini, ac iis præſertim, qui ſcientia deſtituuntur, in Philoſophia morali diſertius docendum: ubi etiam inquirendum, quibusnam mediis pro diverſa liberorum ætate & diverſo vitæ genere ſit utendum, ut finem intentum conſequamur.

§. 655.

De virtutibus intellectualibus & moralibus. *Parentes operam dare debent, ut liberi conſequantur virtutes omnes tam intellectuales, quam morales.* Perfectio enim animæ acquiſita conſiſtit in virtutibus intellectualibus & moralibus (§. 548. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum parentes animam liberorum perficere debeant, quantum poſſunt (§. 642.); operam omnino dare debent, ut iidem conſequantur virtutes omnes tam intellectuales, quam morales.

Virtutes intellectuales ſunt habitus intellectus, quibus ſubordinatur miniſterium ſenſuum; morales autem ſunt habitus voluntatis & noluntatis (§. 547. *part. 1. Jur. nat.*). Pendent morales ab intellectualibus, nec ſine his perfectæ eſſe poſſunt. Quamobrem cum nemo virtutibus moralibus carere debeat, quod jam ſumere licet, nemine contradicente; nemo quoque virtutibus intellectualibus carere poteſt. Virtutes intellectuales tam objective, quam ſubjective ſpectari poſſunt (*not.* §. 649.), & utroque modo ſpectatæ ſuos habent gradus, nec iidem conveniunt ſingulis. Hoc igitur probe perpendendum, ne inanes circa ſtudium acquirendis virtutibus intellectualibus impendendum difficultates nectantur. Quodcunque vitæ genus aliquis ſectetur, in eo virtutibus intellectualibus carere nequit, quæ tamen variant cum objective, tum ſubjective ſpectatæ pro diverſitate ejusdem. Sed talia diſertius docenda in philoſophia morali.

§. 656.

De virtutibus intelle- Quoniam parentes operam debent, ut liberi conſequantur omnes virtutes intellectuales, (§. 655.), in numero

mero autem virtutum intellectualium ſunt ſcientia (§. 594. *in Log.*), ars inveniendi (§. 454. *Pſych. empir.*), ſapientia (§. 678. *Pſych. rat.*), prudentia (§. 256. *part. 1. Jur. nat.*) & ars (§. 260. *part. 1. Jur. nat.*), homo autem quilibet eas artes addiſcere debet, ad quas addiſcendas maxime aptus, & quæ ipſi maxime neceſſariæ (§. 262. *part. 1. Jur. nat.*); *parentes operam dare debent, ut liberi conſequantur ſcientiam, ſapientiam, prudentiam & artes, ad quas addiſcendas maxime apti & quæ ipſis maxime neceſſariæ.*

ctualibus in ſpecie.

Quilibet equidem facile concedet, ad educationem liberorum in genere pertinere, ut liberi efficiantur ſapientes ac prudentes in ſuo genere & addiſcant artes ſibi neceſſarias, veluti artem legendi ac ſcribendi, qua nemo facile carere poteſt niſi incommodo ſuo; non tamen eadem facilitate largientur omnes, promiſcue liberis omnibus inſinuandam eſſe ſcientiam & artem inveniendi, immo non dubito fore haud paucos, quibus impoſſibile videbitur, ut hoc fiat. Enimvero hi erunt, qui non perpendunt diverſitatem graduum, quos admittit non minus ars inveniendi, quam ſcientia, ſive eam objective, ſive ſubjective conſideres, nec eundem gradum promiſcue convenire omnibus: neminem vero eſſe hominum, cui omnis prorſus negetur. Id demum abſurdum foret, ſi quis contenderet, ut quoad inſtillandas liberis virtutes intellectuales parentum omnium eadem ſit cura ac idem ſtudium.

§. 657.

De virtutibus moralibus conjungendis.

Nemo hominum virtute ulla morali carere debet. Virtutes enim morales, qui habitus voluntatis ac noluntatis ſunt (§. 547. *part. 1. Jur. nat.*), ſunt habitus actiones ſuas legi naturæ conformiter dirigendi (§. 321. *part. 1. Phil. pract. univ.*), & requirunt voluntatem conſtantem & perpetuam non committendi actiones, niſi quæ legi naturæ conformes ſunt (§. 328. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum obligatio,

quæ a lege naturæ venit, ſit neceſſaria & immutabilis (§. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*); nemo quoque hominum virtute ulla morali carere debet.

Qui contendere vellet, non omnes virtutes morales hominibus promiſcue ſingulis neceſſarias eſſe; circa naturæ legem diſpenſandi facultatem ſibi arrogaret, conſequenter obligationem immutabilem in mutabilem convertere auderet: id quod in ſe abſurdum. Virtutes non ſunt ſejungendæ, ſed conjungendæ. Non dantur virtutes ſibi invicem contrariæ, ut ſimul in eodem ſubjecto ineſſe non poſſint.

§. 658.

De virtutibus conjungendis. Quoniam nemo hominum virtute ulla carere debet (§. 657.), parentes vero operam dare debent, ut liberi conſequantur virtutes morales (§. 656.); *parentum* omnino *eſt virtutis omnis exercitium liberis reddere familiare.*

Alia eſt ratio virtutum moralium, quam intellectualium. Harum omnium non omnes ſunt æque capaces, nec tanta eſt earum conjungendarum neceſſitas, quanta moralium. Non igitur neceſſe eſt, ut hic ſigillatim enumerentur virtutes, ad quas liberi ſunt adducendi, cum nullius ſtudium ſit negligendum.

§. 659.

De directione actionum liberorum. *Quamdiu liberi ignorant, quænam actiones ſint legi naturæ conformes, quænam vero eidem repugnent; quid facere debeant, quid non, jubere ac prohibere debent parentes, nec permittere, ut ſine ipſorum juſſu, vel ipſis inſciis ac inconſultis quicquam faciant.* Etenim parentum eſt virtutis omnis exercitium liberis reddere familiare (§. 658.), conſequenter eos aptos efficere ad actiones ſuas juxta legem naturæ determinandum (§. 321. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quoniam vero exercitio comparantur

ratur habitus (§. 430. *Pſych. empir.*) & continuo uſu conſervatur ac perficitur (431. *Pſych. empir.*), exercitium vero in actuum ſpecie vel genere eorundem iteratione conſiſtit (§. 195. *Pſych. empir.*); quamdiu liberi ignorant, quænam actiones ſint legi naturæ conformes, quænam vero eidem repugnent; quid facere debeant, jubere, quid non facere, prohibere debent parentes, cumque habitus amittatur & contrarius acquiratur, editis continuo actionibus eidem contrariis (§. 433. *Pſych. empir.*), conſequenter habitus non acquiratur, actionum indentitate contrariis interrupta, nec permittendum eſt a parentibus, ut ſine ipſorum juſſu vel ipſis inſciis ac inconſultis liberi quicquam faciant.

Patet hinc, quam neceſſe ſit, ut liberi quaſi continuo conſtituantur ſub oculis parentum, aut, ubi ipſimet per alia negotia actionibus eorundem non conſtanter attendere poſſunt, ſub eorum oculis, quibus hanc curam demandarunt.

§. 660.

Quoniam parentes jubere debent, quod liberi facere debent, & prohibere, quod non facere, ſeu omittere debent, nec iis permittendum, ut ſine parentum conſenſu, aut ipſis inſciis ac inconſultis faciant, quod libuerit, quamdiu ignorant, quid facere debeant, vel omittere (§. 659.); *parentibus competit jus determinandi actiones liberorum, quamdiu ipſimet eaſdem juxta naturæ legem determinare non norunt* (§. 159. *part. I. Phil. pract. univ.*), *& liberi actiones ſuas componere tenentur ad voluntatem parentum.* *De jure parentum in actiones liberorum.*

Naſcitur hoc jus ex obligatione liberos educandi, quæ tenet parentes (§. 263.), quippe vi cujus aptos ex ſeſe efficere debent ad vivendum vitam hominis (§. 255.). Obligatio liberos educandi cum a lege naturæ veniat (§. 263.), naturalis eſt (§. 141. *part. I. Phil. pract. univ.*). Quamobrem

jus in actiones liberorum parentibus tribuitur ab ipſa naturæ lege, immo cum Deus quoque parentes obliget ad educandum prolem ſuam (§. 266.), idem jus parentibus tributum intelligitur ab ipſo Deo. Deus igitur & natura liberos ſubjecerunt parentibus, quamdiu ex ſeſe apti non ſunt ad vivendum vitam hominis. Dubium movere non debet, quod homines omnes natura liberi ſint (§. 146. *part. 1. Jur. nat.*), conſequenter nemini ſubjecti (§. 134. 135. *part. 1. Jur. nat.*). Neque enim liberi ante cenſendi actu homines, ſeu homines perfecti, quam ubi vitam hominis vivere poſſunt (*not.* §. 641. 645.). Quamdiu liberi ignorant, quid debeant facere, quid non facere, tamdiu quoque manent pars parentum, quorum intellectus & voluntas ipſis loco intellectus & voluntatis eſt (§. 641.). Natura igitur ſibi minime contraria, quæ vult, homines eſſe liberos, ſeu alteri cuidam minime ſubjectos, liberos tamen ad certum tempus ſubjicit parentibus, nec ſinit eſſe ſui juris.

§. 661.

De regimine liberorum & poteſtate patria.

Determinatio actionum liberorum dicitur *Regimen* & Jus eas determinandi *Poteſtas patria*, conſequenter *regimen poteſtatis patriæ exercitium eſt.* Quoniam itaque jus determinandi actiones liberorum utrique parenti competit (§. 660.); *poteſtas patria non ſolum patri, verum etiam matri competit, ſeu utrique parenti communis eſt.*

Apud Romanos poteſtas patria tantummodo competebat patri, minime autem matri: unde etiam a patre nomen accepit jus in liberos. Sed poteſtas, quæ patri tributa Jure Romano, naturalis non eſt, ſed civilis, eaque Romanorum propria. Repugnat eadem non una ex parte Juri naturæ, nec ejus ratio hic habenda. Monuimus jam fontem illius poteſtatis eſſe obligationem educandi ſobolem, quæ cum communis ſit utriusque parentis, eandem quoque utrique communem facit (§. 660.), nec aliunde aliquod jus parentibus in liberos

naſci

naſci poteſt (§. 23. *part. 1. Jur. nat.*). Iſtiusmodi autem poteſtatem, qualem Jus Romanum patri tribuerat, ex obligatione educandi ſobolem deducere minime licet. Nec concipi aliqua in liberis poteſt obligatio, quippe quæ rationem ſufficientem in eſſentia & natura illorum habere debebat, unde veniat iſtiusmodi poteſtas.

§. 662.

Poteſtas patria imperium eſt parentibus in liberis competens. Poteſtas enim patria eſt jus determinandi actiones liberorum (§. 661.). Quamobrem cum jus determinandi actiones liberas alterius pro lubitu ſuo dicitur imperium (§. 194.); poteſtas patria imperium eſt, & quia etiam matri competit (§. 661.), imperium eſt parentibus in liberos competens. *Quale jus ſit poteſtas patria.*

Conſultius ideo fuiſſet, poteſtatem patriam imperium parentum in liberos, vel *imperium parentale* dicere, ſicuti *Ovidio* animæ parentum dicuntur umbræ parentales. Aſt nolumus terminos novos introducere in diſciplinas, ubi alii jam proſtant. Sufficit itaque oſtendiſſe, poteſtatem patriam naturalem (de hac enim ſola nobis ſermo eſt in Jure naturæ) non eſſe aliud jus, quam imperium.

§. 663.

Naturaliter parentibus jus aliud in liberos competere nequit, niſi in actiones eorundem. Per ſe patet, cum jus ſit facultas moralis agendi (§. 156. *part. 1. Phil. pract. univ.*), nemini in animam alterius jus quoddam competere poſſe, quippe quod prorſus inutile foret, quia omni exercitio deſtitutum nullum haberet effectum. Nemini hominum competit jus in corpus ſuum, vel ullum ejus organon, niſi eodem utendi, quoties uſum exigit obligatio quædam naturalis (§. 374. 376. *Quale jus naturaliter parentibus in liberos competere poſſit.*

376. *part. I. Jur. nat.*). Quamobrem cum parentes vitam, ſanitatem & integritatem omnium membrorum corporis liberorum ſuorum obligentur conſervare (§. 639.), de ipſa ſubſtantia corporis diſponere ipſis non licet: quoniam vero parentes facere debent, quæ ipſimet facere debebant liberi, ſed nondum poſſunt, quamdiu ſcilicet ipſi per ſe officiis erga ſe ipſum ſatisfacere nequeunt (§. 641.), jus quoque ipſis conpetere debet determinandi uſum organorum corporis, quem obligatio naturalis exigit. Enimvero uſus iſte conſiſtit in actionibus liberis externis (§. 12. *part. I. Phil. pract. univ.*). Quamobrem naturaliter parentibus jus aliud in liberos competere nequit niſi in actiones eorundem.

Deus dominus hominis eſt quoad animam atque corpus (§. 379. *part. I. Jur. nat.*). Qui itaque homini tribuere vellet jus, quale eſt dominium, in animam & corpus hominis cujusdam alterius, vel etiam in corpus ſuum; is jus Deo proprium in hominem transferre auderet, improbo ſane auſu.

§. 664.

An præter imperium jus aliud in liberos competat.

Quoniam naturaliter parentibus jus aliud in liberos competere nequit, niſi in actiones eorundem (§. 663.), jus vero in actiones alterius imperium eſt (§. 199.); *naturaliter parentibus jus aliud in liberos competere nequit, niſi imperium.*

Patria itaque poteſtas ultra limites, quos lex naturæ eidem conſtituit, extenſa olim a Romanis, qui liberos conſtituerunt in dominio parentum, ut a ſervis parum differrent. Ex qua erronea notione multa alia deduxerunt jura particularia, quorum reliquiæ nonnullæ ex Jure Romano hodienum apud nos ſuperſunt.

§. 665.

§. 665.

De ſubjectione liberorum.

Liberi ſubjecti ſunt parentibus. Etenim parentibus competit imperium in liberos (§. 661. 662.). Quoniam itaque alteri quis ſubjectus eſt, qui imperium in eum habet (§. 201.); liberi parentibus ſubjecti ſunt.

Subjectio nimirum liberorum in eo conſiſtit, quod pati teneantur, ut voluntate parentum determinentur ipſorum actiones, quaſi propria voluntate deſtituti eſſent. Toti in agendo dependent a voluntate parentum (§. 209.). Definiri itaque poteſt *ſubjectio liberorum* per dependentiam eorundem a voluntate parentum in agendo.

§. 666.

De obedientia liberorum.

Quoniam liberi ſubjecti ſunt parentibus (§. 665.), ſubjectus vero imperanti parere, ſeu obedire obligatur (§. 206.); *liberi parentibus parere, ſeu obedire tenentur*, conſequenter cum alteri obediat, qui actiones ſuas ad voluntatem ipſius componit, faciendo ſcilicet, quod fieri vult alter, & non faciendo, quod fieri non vult (§. 205.), *liberi actiones ſuas ad voluntatem parentum componere debent, facere nimirum, quod jubent parentes, non facere, quod prohibent.*

Obedientia limites ſuos recipit ab imperio parentum. Quam late patet imperium parentum, ad tantam quoque latitudinem extenditur obedientia liberorum. Patebit autem ex ſequentibus, imperium parentum limitari ipſa lege naturæ, & ex eo metienda obedientia liberorum.

§. 667.

De inobedientia liberorum.

Similiter quia ſubjectus inobediens eſſe non debet (§. 208.), liberi autem parentibus ſubjecti ſunt (§. 665.); *liberi inobedientes non eſſe debent*, conſequenter cum inobediens ſit, qui actiones ſuas non vult componere ad voluntatem alterius

(§. 207.), *non licet liberis actiones ſuas componere ad propriam potius, vel tertii cujusdam voluntatem, quam ad voluntatem parentum, faciendo ſcilicet non quod parentes volunt, ſed vel ipſimet facere malunt, aut ut faciant, tertius quidam ipſis ſuadet, vel etiam faciendo, quod parentes nolunt, vel quia ipſis lubet, vel quia alii volunt, ut faciant.*

Hinc liberi non excuſantur, ſi quid fecerint ſuaſu vel juſſu alterius cujusdam, parentibus vel invitis, vel inſciis ſaltem ac inconſultis. Obedire enim debent parentibus, non aliis (§. 666.).

§. 668.

De obligatione parentum quoad obedientiam liberorum.

Quoniam liberi parentibus obedire debent (§. 666.), non aliis (§. 667.), parentum vero eſt virtutis cujuslibet exercitium reddere liberis familiare (§. 658.); *parentes* quoque *obligantur liberos efficere obedientes, nec permittere, ut obediant aliis, ipſis inſciis ac inconſultis, aut prorſus invitis.*

Parentes haud raro ipſimet in culpa ſunt, ut liberi fiant inobedientes. Circumſpectio nimirum haud exigua requiritur, ne inobedientiam inopinanter contrahant liberi: qua igitur utendum ſit, in Philoſophia morali inquirendum.

§. 669.

De jure obligandi liberos ad obedientiam praſtandam.

Parentibus competit jus obligandi liberos ad actiones ſuas ſic & non aliter determinandas. Etenim parentibus competit imperium in liberos (§. 662.). Enimvero imperium involvit jus obligandi alterum ad actiones ſuas ſic & non aliter determinandas (§. 197.). Parentibus igitur competit jus obligandi liberos ad actiones ſuas ſic & non aliter determinandas.

Vide, quæ ſupra annotavimus (*not.* §. 197.).

§. 670.

§. 670.

Jus puniendi liberos & eos præmiis invitandi ad agendum.

Parentibus competit jus liberos puniendi, ſi actiones ſuas ad nutum ipſorum componere nolint, & præmiis invitandi ad agendum. Parentibus enim competit imperium in liberos (§. 662.). Qui vero imperium in alterum habet, ei competit jus puniendi eum, qui actiones ſuas ad nutum ipſius componere non vult, & ſibi ſubjectum invitandi præmiis ad agendum (§. 198.). Ergo etiam parentibus competit jus liberos puniendi, ſi actiones ſuas ad nutum ipſorum componere nolint, & præmiis eos invitandi ad agendum.

Oſtenditur etiam idem hoc modo. Parentibus competit jus obligandi liberos ad actiones ſuas ſic & non aliter determinandas (§. 669.). Enimvero poſitiva obligatio, qualis eſt parentum (§. 290. *part. I. Phil. pract. univ.*), aliter introduci nequit, quam pœnarum metu, aut ſpe præmiorum (§. 301. *part. I. Phil. pract. univ.*). Ergo parentibus competit jus liberos puniendi, ſi actiones ſuas ad nutum ipſorum componere nolint, & præmiis invitandi ad agendum.

Cum duplex detur obligandi modus, unus, qui conſiſtit in pœnis irrogandis, alter, qui conſiſtit in præmiis perſolvendis; facile intelligitur, non ſine ratione ex duobus unum eſſe eligendum. Quamobrem ulterius inquirendum, qua lege regatur electio.

§. 671.

Effectus pœnarum & præmiorum.

Metu pœnarum obligantur liberi ad inobedientiam vitandam & obedientiam non abjiciendam; ſpe autem præmiorum obligantur ad obedientiam præſtandam. Quoniam enim pœna eſt malum phyſicum, quod immittitur liberis a parentibus, ſi faciant, quod ipſi nolunt, vel non faciant, quod volunt (§. 285. *part. I. Phil. pract. univ.*); metu pœnarum deterreri

reri debent liberi, ne faciant, quod parentes nolunt, vel ne facere negligant, quod volunt, conſequenter eodem impediri debet, ne actiones ſuas ad voluntatem parentum componere detrectent. Quamobrem cum inobedientes ſint, ſi actiones ſuas ad voluntatem parentum componere nolint (§. 207.), obedientes vero, ſi componant (§. 205.) inobedientiam vero vitent, ſi faciant, quod volunt parentes, etſi non facere mallent, aut non faciant, quod nolunt parentes, etſi facere mallent, aſt obedientiam non abjiciant, ſi faciant, quod parentes volunt, quia volunt, & non faciant, quod iidem nolunt, quia nolunt, voluntatem ſuam & noluntatem voluntati ac noluntati parentum conformando; metu pœnarum obligantur liberi ad inobedientiam vitandam & obedientiam non abjiciendam. *Quod erat unum.*

Quoniam præmium eſt bonum, quod a parentibus confertur in liberos, ſi faciant, quod ipſi volunt, vel non faciant, quod iidem nolunt (§. 295. *part. I. Phil. pract. univ.*), liberi autem obedientes ſunt, ſi faciant, quod ipſi volunt, vel non faciant, quod nolunt (§. 205.), & voluntas eorundem repræſentatione boni determinatur ad faciendum, quod volunt parentes, vel non faciendum, quod ipſi nolunt (§. 904. *Pſych. empir.*); ſpe præmiorum liberi obligantur ad obedientiam præſtandam. *Quod erat alterum.*

Patent hinc, qua lege nitatur electio modi obligandi liberos. Si qui enim ad inobedientiam proni ſint, metu pœnarum obligandi ſunt, ut illam vitent, nec abjiciant obedientiam: quodſi vero ad obedientiam jam propendeat animus, ad eandem præſtandam ſpe præmiorum facilius adducuntur. Notandum tamen, pronitatem ad inobedientiam & propenſionem ad obedientiam in eodem ſubjecto variare pro diverſo actionum genere, ut in quibusdam facilius, in aliis difficilius

lius obtemperent liberi pro diverſitate diſpoſitionum & inclinationum naturalium: quæ ipſa etiam in cauſa eſt, ut non eædem pœnæ, nec eadem præmia conveniant omnibus. Multa igitur circumſpectione opus eſt, ut prudenter fiat modi obligandi electio: alias enim aut inefficax erit obligatio, aut prorſus nocua evadet. Sed de his dicere Philoſophi eſt in philoſophia morali.

§. 672.

Quænam parentes liberis imperare nequeant.

Parentes liberis imperare nequeunt, quæ juri naturæ repugnant, ſeu non debent præcipere, quæ lege naturæ prohibentur, nec prohibere, quæ eadem lege præcipiuntur. Etenim obligatio naturalis, quæ a lege naturæ venit, immutabilis & neceſſaria eſt (§. 142. *part. I. Jur. nat.*). Quamobrem nec parentibus in ea quicquam immutare licet, conſequenter nec liberis præcipere, quæ lege naturæ prohibentur, nec prohibere, quæ eadem præcipiuntur.

Oſtenditur etiam hoc modo. Parentum eſt virtutis exercitium liberis reddere familiare (§. 658.), conſequenter eos aptos efficere ad actiones ſuas juxta legem naturæ determinandum (§. 321. *part. I. Phil. pract. univ.*). Quamobrem iisdem præcipere non debent, quæ jure naturæ prohibentur, nec prohibere, quæ eadem præcipuuntur.

Parentibus equidem competit jus determinandi actiones liberorum, quamdiu ipſi eaſdem juxta naturæ legem determinare nequeunt (§. 660.); non tamen a voluntate eorum dependet, quomodo eaſdem determinare velint. Lex naturæ norma eſt, juxta quam tam actiones proprias, quam liberorum determinare debent. Qui aliter faciunt, peccant & ad peccandum liberos ſeducunt (§. 440. *part. I. Phil. pract. univ.*), quos ab iisdem avocare debebant.

Digitized by Google

§. 673.

Quando liberi parentibus obedire non teneantur.

Parentibus legi naturæ adverſa præcipientibus liberi obedire non tenentur. Quoniam lex naturæ rationem ſufficientem habet in ipſa natura & eſſentia humana (§. 135. *part. 1. Phil. pract. univ.*); non minus liberi, quam parentes obligantur ea facere, quæ lege naturæ præcipiuntur, & non facere, quæ eadem prohibentur. Et quoniam obligatio, quæ ab iſta lege venit, neceſſaria & immutabilis eſt (§. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*); ſi parentes præcipiant, quæ legi naturæ adverſantur, ea facere non debent, conſequenter legi naturæ adverſa præcipientibus obedire non tenentur (§. 205.).

Peccant parentes, ſi liberis præcipiunt legi naturæ adverſa, veluti ut faciant, quæ lex naturæ prohibet, vel ut non faciant, quæ præcipit (§. 672. *b.* & §. 440. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Multo magis itaque peccant, ſi obedire nolentes puniant, vel pœnarum metu eos obligent ad committendum quidpiam, quod legi naturæ repugnet. Facile autem apparet, ſi liberi obedire non debeant, ſupponendam eſſe in iis legis naturæ notitiam: alias enim de eo, quod parentes præcipiunt, vel prohibent, judicium ferre nequeunt.

§. 674.

Quando liberis imputari nequeant actiones legi naturæ adverſa.

Si liberi parentibus legi naturæ adverſa præcipientibus obediant, quamdiu nondum fieri poteſt, ut ipſimet de convenientia actionum cum lege naturæ, aut diſconvenientia judicent; id ipſis imputari nequit. Etenim ſi fieri nondum poſſit, ut liberi ipſimet de convenientia actionum cum lege naturæ, aut diſconvenientia judicent, ignorantia eorum invincibilis eſt (§. 28. *part. 1 Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum ignorantia invincibilis (§. 550. *part. 1. Phil. pract. univ.*), conſequenter actio ex eadem profecta nemini imputari poſſit; nec liberis imputari poteſt, quod parentibus legi naturæ adverſa

verſa præcipientibus obediant, quamdiu fieri nondum poteſt, ut ipſimet de convenientia actionum cum lege naturæ, aut diſconvenientia judicent.

Nimirum quamdiu liberi per ſe de actionum moralitate judicium ferre nequeunt, parentum judicium ac inde dependens voluntas eorum eſt loco intellectus ac voluntatis liberorum, qu tamdiu cenſentur pars parentum (*not.* §. 660.). Actiones igitur liberorum ſpectantur in hoc ſtatu tanquam actiones parentum, nec liberi aliter ſe habent, quam inſtrumentum, quod per ſe non agit. Quamobrem actiones liberorum imputandæ ſunt parentibus, non liberis, quemadmodum homicidium non imputatur gladio, ſed homicidæ gladio abutenti ad occidendum alterum. An vero ignorantia liberorum ſit invincibilis, non ex annorum numero, ſed ex educationis circumſtantiis dijudicandum. Miſeranda eſt ſors liberorum, qui ob pravam educationem ignorantia eorum laborant, quæ per ætatem noſſe poterant.

§. 675.

Quamdiu liberi ignorant, quomodo actiones ſuas juxta naturæ legem determinare debeant; actiones eorum ſunt in dominio parentum. Etenim quamdiu liberi ignorant, quomodo actiones ſuas juxta naturæ legem determinare debeant, parentibus competit jus eas determinandi, & liberi actiones ſuas ad voluntatem parentum componere tenentur (§. 660.). Actiones igitur liberorum ſpectantur tanquam res, de quibus jure ſibi proprio parentes diſponere poſſunt pro lubitu ſuo. Quamobrem cum res, de quibus quis jure ſibi proprio diſponere poteſt pro lubitu ſuo, ſint in dominio ipſius (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*); actiones liberorum ſunt in dominio parentum, quamdiu liberi ignorant, quomodo eas juxta naturæ legem determinare debeant.

Quatenus jus parentum in liberos aſſimiletur dominio.

Vidi-

Vidimus in ſuperioribus (*not.* §. 664.), veteres conſtituiſſe liberos in dominio parentum, quod facile caperent, ipſos de actionibus liberorum pro lubitu ſuo diſponere poſſe, quemadmodum diſponunt de actionibus jumentorum, quæ ſunt in dominio ipſorum. Non abs re itaque fuit oſtendere, quatenus jus parentum in liberos, quod imperium eſſe demonſtravimus (§. 662.), aſſimiletur dominio, ne id ultra limites in præjudicium veritatis extendatur. Etſi autem actiones liberorum ſint in dominio parentum, non tamen contra legem naturæ eas determinare licet. Quemadmodum enim abuſus dominii lege naturali in genere prohibitus (§. 170. *part. 2. Jur. nat.*); ita nec parentibus abuti licet dominio, in quo ſunt actiones liberorum ſuorum, quippe cujus exercitium reſtringitur ad legem naturæ tanquam normam (§. 672.). Libertas in nullo actionum humanarum genere tollit obligationem naturalem (§. 159. *part. 1. Jur. nat.*), quamobrem nec ea tollitur quoad educationem liberorum, dum actiones eorundem ſubjiciuntur voluntati parentum.

§. 676.

Quo tempore actiones liberorum ſint in dominio parentum.

Quoniam actiones liberorum tamdiu ſunt in dominio parentum, quamdiu ipſimet ignorant, quomodo eas juxta naturæ legem determinare debeant (§. 675.), in infantia autem & pueritia uſu facultatum ſuperiorum deſtituuntur liberi (§. 644.), conſequenter ignorant, quid fieri, aut non fieri debeat, & in adoleſcentia judicium ipſorum adhuc imbecille eſt (§. *cit.*), ut facile a vero aberret: *in infantia & pueritia actiones liberorum omnes ſunt in dominio parentum, nec in adoleſcentia prorſus eodem eximuntur, ſed parentes diligenter attendere debent animum ad actiones liberorum, ne quid faciant, quod rectum non eſt, nec a recto tramite ad avia deflectant.*

Nimirum actiones duplices ſunt, aut tales, quas liberi juxta voluntatem parentum jam alias ſic & non aliter determinarunt aut tales, quas antea nondum patrarunt. In iis ſequuntur volun-

voluntatem parentum jam antea ipſis cognitam atque perſpe-ctam, parentum vero eſt ſedulo attendere, ne contraria ratione easdem determinent, ac degeneres fiant: in his conſilio parentum adhuc opus habent, conſequenter ipſis in conſultis facere non debent, quod propter judicii imbecillitatem dijudicare nondum ſatis valent. *Ariſtoteles* tempus imperfecti judicii, vel deficientis vis electricis appellat, in quo liberi nondum diſcernere valent ea, quæ ipſis utilia ſunt, ab iis, quæ noxia ſunt, conſequenter nondum norunt, quodnam eligere debeant. Libertas voluntatis cum conſiſtat in hac electione (§. 941. *Pſych. empir.*), tempore iſto nondum norunt libertate voluntatis uti, conſequenter neceſſe eſt, ut ea regatur ab aliis, nimirum a parentibus, quibus hæc cura lege naturæ demandatur (§. 660.).

§. 677.

Parentes liberis ferre poſſunt leges. Etenim parentibus competit jus actiones liberorum determinandi, quamdiu ipſimet easdem juxta legem naturæ determinare neſciunt & liberi actiones ſuas ad voluntatem parentum componere tenentur (§. 660.), conſequenter ipſis præſcribere poſſunt regulas, juxta quas actiones ſuas determinare tenentur. Iidem vero liberos etiam obligare poſſunt ad actiones ſuas ſic & non aliter determinandum (§. 669.), conſequenter juxta regulas, quas iisdem præſcribunt. Quamobrem cum regula, juxta quam actiones noſtras determinare obligamur lex ſit (§. 131. *part. 1. Phil. pract. univ.*); parentes liberis ferre poſſunt leges. *De poteſtate legislatoria parentum.*

Leges quas parentes ferunt liberis, poſitivæ ſunt (§. 149. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Non tamen ideo excipere licet, iſtiusmodi legibus non eſſe opus, quia parentes liberorum actiones juxta legem naturæ determinare, nec eidem adverſa imperare debent (§. 660. 672.). Etenim leges naturæ abeunt in leges

poſitivas, quando ad eas obligatio poſitiva accedit (§. 149. *part. 1. Phil. pract. univ.*), pœnæ enim, quas parentes decernunt, vel etiam præmia, quorum ſpe flectunt voluntatem liberorum ad agendum legi naturæ conformiter (§. 671.), juris naturalis non ſunt, cum utraque voluntate parentum definiantur.

§. 678.

Leges paternæ quænam ſint.

Leges, quas parentes ferunt liberis ſuis, dicuntur *Leges paternæ:* quodſi patre mortuo ferantur a matre, *maternæ* quoque appellari poſſunt.

Leges paternas veras eſſe leges, ex demonſtratione propoſitionis præcedentis liquet. Quodſi enim hoc concedere nolles, negandus foret canon Logicorum: cui competit definitio, eidem etiam competit definitum (§. 349. *Log.*), fundamentale rectæ ratiocinationis principium: quod quam ſit abſurdum, nemo non videt. Poteſtas legislatoria continetur ſub imperio, quod parentes in liberos habent (§. 662.), & in ſocietate paterna locum habet, quemadmodum in omni ſocietate reliqua (§. 46.). In ſocietate paterna parentes ſunt ſuperiores, liberi inferiores, ut leges parentum non minus ſint juſſus ſuperioris inferiori promulgatus ipſumque obligans, quam leges civiles in civitate, quemadmodum vulgo hæ definiri ſolent.

§. 679.

A quonam ferendæ.

Leges paternæ ferri debent mutuo parentum conſenſu. Etenim poteſtas patria utrique parenti communis eſt (§. 661.). Quamobrem cum ea ſit imperium (§. 662.), conſequenter jus determinandi liberas actiones liberorum pro lubitu ſuo (§. 194.), lex autem paterna regula eſt, juxta quas liberi actiones ſuas determinare obligantur (§. 131. *part. 1. Phil. pract. univ.* & §. 678. *h.*); leges paternæ ferri debent mutuo parentum conſenſu.

Natura-

Digitized by Google

Naturaliter hæc ita obtinent, niſi per pactum ſive expreſſum, ſive tacitum jus quoddam potius ab uxore in maritum fuit translatum. Quodſi parentes ſatisfaciant officio ſuo, haud difficilis erit conſenſus, cum lex paterna naturæ legi immutabili repugnare non debeat. Sed cum non adeo facile ſit in educandis liberis ex aſſe ſatisfacere officio ſuo; haud raro etiam imperia parentum inter ſe contendunt.

§. 680.

Si parentum imperia inter ſe contendant, & uxor ſubjecta ſit viro, patris imperium præferendum. Etenim ſi uxor ſubjecta ſit viro, huic in illam imperium competit (§. 491.), conſequenter uxor actiones ſuas ad voluntatem mariti componere tenetur (§. 492.), & maritus eam punire valet, ſi componere nolit (§. 494.). Quodſi ergo parentum imperia inter ſe contendant, & uxor ſubjecta ſit viro; patris imperium utique præferendum. *Quando in caſu colliſionis patris imperium præferendum.*

Imperium a marito in uxorem pacto acquiri poſſe, ſupra oſtendimus. Pacto autem æquivalere mores, pervulgatum eſt. Quando igitur uxor tenetur ſequi voluntatem mariti, cui ſubjecta eſt; ſequi etiam debet eandem, cum legem præſcribit liberorum educationi, conſequenter ſi imperia, inter ſe contendant, patris imperium utique præferendum.

§. 681.

Si parentum imperia inter ſe contendant, naturaliter ea tenenda ſunt, quæ de paritate votorum demonſtrata ſunt. Oſtenditur eodem prorſus modo, quo idem de diſſenſu conjugum in rebus ad ſocietatem conjugalem ſpectantibus demonſtravimus (§. 482.). *Quid naturaliter valeat.*

Immo idem inde deducitur ſequentem in modum. Quoniam educatio ſobolis pertinet ad ſocietatem conjugalem (§. 270.). quando leges ferendæ ſunt liberis, conju-

ges ſtatuere debent de rebus ad ſocietatem conjugalem ſpectantibus. Enimvero ſi de rebus ad ſocietatem conjugalem ſpectantibus conjuges inter ſe diſſentiunt, ea tenenda ſunt, quæ de prioritate votorum demonſtrata ſunt (§. 482.). Ergo eadem quoque tenenda ſunt, ſi leges liberis ferendæ, conſequenter ſi ipſis quædam imperanda, parentum vero imperia inter ſe contendunt.

Quoniam educatio ſobolis non minus ad ſocietatem conjugalem (§. 270.), quam paternam ſpectat (§. 633.); quæ ad educationem pertinent, tam ad ſocietatem conjugalem, quam paternam referri poſſunt, diverſo licet reſpectu. Quando conjuges deliberant de rebus ad educationem ſpectantibus, cum tum ſatisfacere velint officio conjugum, nimirum ut conjunctis viribus conſulant proli ſuæ; deliberatio iſta ad ſocietatem conjugalem ſpectat. Deliberant enim qua conjuges, quorum eſt educare prolem: tum nimirum ipſis non eſt negotium cum liberis, ſed negotium conjugi cum conjuge, etſi agatur de eo, quod liberos reſpicit.

§. 682.

Quomodo imperii præ-valentia ac-quiratur.

Si, quando imperia parentum inter ſe contendunt, imperium patris præferri debeat, vel in certis rebus patris, in certis autem matris; id ſpeciali pacto definiendum & ut pacto definiatur conſultum eſt. Oſtenditur eodem prorſus modo, quo ſupra oſtendimus, pacto definiendum eſſe, cuinam votum deciſivum competere debeat, ſi vota conjugum inter ſe contendant, & conſultum eſſe, ut definiatur (§. 483.).

Parentum jus in liberos æquale eſt: neque enim datur ratio naturalis, cur & quando patris vel matris, imperium ſit præferendum. Qui enim affirmant, ob præſtantiam ſexus patris imperium præferendum eſſe, non dicunt, quod intelligi poſſit, conſequenter pro ratione ſufficiente haberi (§. 56. *Ontol.*), cum diſtincta notione non explicent, in quonam præſtantia ſexus

ſexus conſiſtat, & quomodo inde ſequatur, patris imperium ſemper eſſe præferendum. Quodſi dicas, cum lege naturali obligemur ad id, quod melius eſt, alteri præferendum (§. 192. *part. 1. Phil. pract. univ.*); ſtandum eſſe ſententia ejus, qui meliora imperat; facile patet, hoc modo negotium exitum habere non poſſe, prouti ſupra oſtendimus, vota meliora concludere non poſſe (§. 76.). Quamobrem aliunde prærogativa imperii naſci nequit, quam ex pacto, ſive expreſſo, ſive tacito. Vide, quæ ſupra annotavimus (*not.* 483.).

§. 683.

De jure non patiendi, ut fiant legi naturæ adverſa.

Pater pati non tenetur, ut mater, nec mater, ut pater imperet, quæ legi naturæ manifeſto repugnant, vel in educanda prole faciat, quæ eidem manifeſto adverſantur. Etenim parentes liberis imperare non debent, quæ juri naturæ repugnant (§. 672.), nec conjux unus naturaliter pati tenetur, quæ educationi ſobolis adverſantur (§. 486.). Quodſi ergo mater imperet, quæ legi naturæ manifeſto repugnant, vel in educanda prole faciat, quæ eidem manifeſto adverſantur, hoc pati non tenetur pater, & viciſſim mater pati non tenetur, ut pater tale quid imperet, vel faciat.

Eſſe multa, quorum repugnantia cum Jure naturæ adeo manifeſta eſt, ut in dubium revocari non poſſit, nemo negaverit. In evidentibus non opus eſt Judice, qui dirimat ſententias oppoſitas. Atque in hoc caſu illicita imperanti aut liberis permittenti reſiſtendum, prouti in talibus & liberi obedire recte recuſant (§. 673.). Ita pater pati non debet, ut mater filiæ permittat ſcortationem, vel conſuetudinem cum juvenibus, quæ ſtupro facile occaſionem dat: nec mater pati ex adverſo debet, ut pater quæſtus cauſa filiam proſtituat, vel filium ad defraudandum alios aut conviciandum ſeducat, aut ebrietatem & otium filii ferat. Quamvis itaque ita fuerit conventum, ut educationi filiarum præſit mater, educationi autem filiorum pater; hoc tamen non obſtante pater attendere de-

 ber,

bet, num mater, & mater viciſſim, num pater officio ſuo rite fungatur: obligatio enim naturalis, quæ tenet utrumque parentem (§. 263.), ob immutabilitatem ſuam ac indiſpenſabilem neceſſitatem (§. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*) non permittit, ut pater omnem curam educationis filiarum, aut mater omnem curam educationis filiorum prorſus abjiciat.

§. 684.

Quando parentes liberos ob inobedientiam punire nequeant.

Parentibus illicita imperantibus jus non eſt puniendi liberos, ſi obedire noluerint. Etenim parentes liberis imperare non debent, quæ juri naturæ repugnant (§. 672.), & eidem adverſa imperantibus liberi obedire non tenentur (§. 673.). Quamobrem cum metu pœnarum obligandi ſint liberi ad obedientiam non abjiciendam (§. 671.), lex autem naturæ non det jus niſi ad ea, ſine quibus obligationi naturali ſatisfieri nequit (§. 159. *part. 1. Phil. Pract. univ.* & §. 23. *part. 1. Jur. nat.*); parentibus illicita imperantibus jus non eſt puniendi liberos, ſi obedire noluerint.

Malum, quo liberi afficiuntur a parentibus illicita imperantibus ob inobedientiam, proprie loquendo pœna non eſt, ſed vi illicitæ attribuendum. Quamobrem parentes in hoc caſu duplici modo peccant, nimirum primo, quod illicita imperent, deinde quod liberos punire audeant, quod obligationi ſuæ ſatisfaciant.

§. 685.

Pœnæ capitales & crudeles quænam ſint.

Pœnæ capitales dicuntur, quibus vita adimitur: *crudeles* appellantur, quibus damnum datur corpori aut ſanitati, vel cruciatu horrendo afficitur corpus.

Pœnæ crudeles ex accidente fieri poſſunt capitales, quatenus nimio cruciatu perire quis poteſt, vel ex damno corpori dato ſequitur morbus funeſtus.

§. 686.

§. 686.

Parentibus permiſſum non eſt liberos pœna capitali afficere, vel pœnis crudelibus. Etenim parentes metu pœnarum obligare debent liberos ad inobedientiam vitandam & obedientiam non abjiciendam (§. 671.), conſequenter non alio fine puniuntur, quam ut in poſterum non denuo faciant, quod fecerant, vel ut poſthac faciant, quod non fecerant (§. 205.). Quoniam igitur pœna capitalis, qua liberis vita adimitur (§. 685.), effectum hunc habere nequit, quod per ſe patet; nec parentibus permiſſum eſſe poteſt pœna capitali afficere liberos. *Quod erat unum.* *An eadem parentibus permiſſa.*

Enimvero parentum eſt conſervare ſanitatem & integritatem omnium membrorum corporis liberorum (§. 639.). Quamobrem pœnæ, quibus ad obedientiam præſtandam obligari debent (§. 671.), extendi nequeunt ad damnum corpori aut ſanitati liberorum inferendum. Et quoniam in puniendo modum excedere non licet (§. 1066. *part.* 1. *Jur. nat.*), conſequenter pœnæ graviori locus non eſt, ubi levior ſufficiebat (§. *cit.*), experientia autem conſtat, ut liberi obligentur ad obedientiam non abjiciendam & inobedientiam vitandam, horrendis non opus eſſe cruciatibus, ſed ſufficere dolores moderatos, præſertim niſi culpa parentum mores ipſorum fuerint corrupti: nec parentibus licet pœnas, quibus liberos afficiunt, ad horrendos cruciatus extendere. Quoniam itaque pœnæ crudeles ſunt, quibus damnum datur corpori, aut ſanitati, vel cruciatu horrendo afficitur corpus (§. 685.); nec parentibus permiſſum eſt pœnis crudelibus afficere liberos. *Quod erat alterum.*

Pœnæ liberorum emendatrices ſunt, conſequenter non ad perdendum liberos tendunt. Quodſi tempeſtive adhibeantur, antequam liberi reddantur inobedientes; leniores plerumque ſufficiunt,

ſufficiunt, præſertim ſi ad veram boni ac mali cognitionem perducantur, quamprimum uſus rationis ſeſe exerit. Abſurdum eſt ſævire in liberos, quos negligentia & indulgentia tua corrupiſti. Immo ſi liberi nimis duriter tractentur, crudelitas magis nocet, quam prodeſt. Sufficit jam provocare ad experientiam. Accuratius vero talia diſcutienda ſunt in philoſophia morali. Quoniam vero pœnæ leniores ſufficiunt ad educationem liberorum; ideo vulgo *caſtigationes paternæ* appellari ſolent, ut a pœnis civilibus ipſo nomine ſeparentur, quibus in civitate animadvertitur in maleficos.

§. 687.

De pœnæ remiſſione. *Si emendationis ſpes ſit abſque pœnæ executione, ea remittenda.* Pœna enim non alio fine infligitur, quam emendationis cauſa, ne ſcilicet qui fuerant inobedientes poſthac obedientiam denuo abjiciant (§. 671.). Quoniam voluntas non poteſt cogi (§. 927. *Pſych. empir.*), quando pœna infligitur, nonniſi emendationis ſpes concipi poteſt (§. 799. *Pſych. empir.*). Quodſi igitur emendationis ſpes jam adſit abſque pœnæ executione, non opus eſt, ut, qui puniri poterat licite, vel debebat, actu puniatur, conſequenter cum pœna remittatur, quando non punitur, qui licite puniri poterat (§. 1089. *part. 1. Jur. nat.*), pœna remittenda.

Spes emendationis nunquam adeo certa eſſe poteſt, ut fallere nequeat, & quæ aliunde concipitur haud raro major eſt, quam quæ a pœna inflicta derivatur. Immo remiſſio pœnæ ſubinde plus prodeſt, quam pœnæ executio. Sed hæc ad prudentiam in educatione adhibendam pertinent, in quam inquirendum in Philoſophia morali. In Jure naturæ docetur, quid ſit licitum; quomodo vero jure recte utendum, in Philoſophia morali doceri debet.

§. 688.

Digitized by Google

§. 688.

Quoniam pœnæ mitigatio æquipollet remiſſioni partis ejusdem (§. 1099. *part. I. Jur. nat.*), ac ideo rationes pœnam mitigandi eædem ſunt, quæ pœnam remittendi (§. 1100. *part. I. Jur. nat.*), pœna autem remittenda, ſi emendationis ſpes ſit absque pœnæ executione (§. 687.); *pœna etiam mitiganda,* conſequenter *leviori, quam quæ decreta fuerat, locus fieri debet* (§. 1090. *part. I. Jur. nat.*), *ſi ſpes emendationis ex pœna leviori inflicta, addita comminatione majoris, concipi poteſt.* *De pœna mitigatione*

Praxis in pœna mitiganda ſubeſt prudentiæ, quam modo diximus (*not.* §. 687.). Imprudentia plurimum nocet in educatione, immo ſubinde magis nocet, quam negligentia.

§. 689.

Quamprimum liberi ad uſum rationis perveniunt, parentes iisdem ſcientiam boni & mali legumque naturalium, quantum ſufficit, inſtillare debent, eosque perducere ad eam cognitionem, quæ ad bona vera ab apparentibus, mala item vera ab apparentibus diſcernenda ſufficit. Parentes enim operam dare debent, ut liberi conſequantur omnes virtutes morales (§. 655.), conſequenter voluntatem conſtantem & perpetuam non committendi actiones, niſi quæ legi naturæ conformes ſunt (§. 328. *part. I. Phil. pract. univ.*) & quidem ob earundem bonitatem intrinſecam, quemadmodum ex adverſo noluntatem conſtantem ac perpetuam non committendi actiones legi naturæ difformes ob earundem malitiam intrinſecam (§. 336. *part. I. Phil. pract. univ.*). Quoniam itaque metu pœnarum ac ſpe præmii poſitivi voluntas non emendatur, ſed tantummodo actio externa legi naturæ conformis efficitur (§. 347. *part. I. Phil. pract. univ.*), nec recta actio eſt, qua- *De ſcientia boni & mali liberis inſtillanda.*

lem lex naturæ exigit (§. 189. *part. 1. Phil. pract. univ.*); quæ metu pœnarum extorquetur, vel ſpe præmii tantummodo elicitur (§. 349. *part. 1. Phil. pract. univ.*); neceſſe omnino eſt, ut parentes, quamprimum liberi ad uſum rationis perveniunt, iisdem ſcientiam boni & mali legumque naturalium, quantum ſufficit, inſtillent eosque perducant ad eam cognitionem, quæ ad bona vera ab apparentibus, mala itidem vera ab apparentibus diſcernenda ſufficit, ne ſcilicet tanquam bonum appetant, quod malum, aut tanquam malum averſentur quod bonum eſt (§. 894. *Pſych. empir.*).

Emendatio voluntatis liberorum parentibus quam maxime curæ eſſe debet. Ut voluntas emendetur, antequam ad uſum rationis perveniant, prorſus impoſſibile eſt. Quamdiu igitur is abeſt, nonniſi præcaveri poteſt, ne appetitus ſenſitivus liberorum exorbitet, & ne conſuetudinem male agendi contrahant, ac curandum, ut potius conſuetudinem bene agendi contrahant, atque ideo poſthac virtus ſeſe ipſis facilius commendet, ac odium vitiorum inſpirari queat. Huc vero requiritur, ut non modo norint, quid bonum ſit, quid malum, verum etiam ut intelligant, cur bonum, vel malum ſit, conſequenter ut ipſis manifeſta ſit ratio, cur quid revera bonum ſit, aliud vero nonniſi ſpeciem boni præ ſe ferat, & cur quid revera malum ſit, aliud vero nonniſi ſpeciem mali præ ſe ferat. Diximus ſupra (*not.* §. 652.), principium rationis ſufficientis a teneris unguiculis liberis inculcandum. Id maxime obſervandum eſt quoad ea, quæ imperantur, rationem ipſis indicando, cur hoc ſit malum, ac ideo omittendum, & cur iſtud ſit bonum, ac propterea committendum: alias ſane fieri nequit, ut peccare oderint virtutis amore, atque odio vitii, & cum gaudio faciant, quod legi naturæ convenit, conſequenter virtutis eſt, ſicque revera efficiantur virtuoſi (§. 348. 368. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Triſtia exempla quotidie loquuntur, quantum a ſcopo aberrent, qui pœnarum metu ac præmiorum

miorum ſpe adoleſcentes ad virtutem perducere ſtudent, aut cæca obedientia conſuetudinem bene agendi introducunt, quam perperam cum virtute confundunt.

§. 690.

De exemplis parentum.

Parentes obligantur liberis exempla bona præbere, mala autem non prodere. Etenim aliis exempla bona præbere, mala autem non prodere obligamur (§. 930. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum parentes liberos ad virtutes intellectuales ac morales perducere debeant (§. 655.), exemplis autem bonis eædem doceantur & alii ad easdem incitentur, pravis contra alii doceantur vitia & ad eadem incitentur (§. 929. *part. 1. Jur. nat.*); parentes multo magis obligantur liberis exempla bona præbere, mala autem non prodere.

Oſtenditur quoque hoc modo. Conſtat pueros, hoc eſt liberos, quamdiu uſu rationis deſtituuntur, ſeu ipſimet bonum a malo diſcernere nondum valent, imitari alios, conſequenter ea facere, quæ facere vident alios (§. 204 *part. 2. Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum parentes liberos ad virtutes morales perducere debeant (§. 605.), conſequenter curæ habere, ut iidem actiones ſuas ad legem naturæ componant; neceſſe omnino eſt, ut ipſorum quoque actiones, quas vident liberi, ſint legi naturæ conformes, minime autem eidem contrariæ. Exempla igitur bona liberis ſuis præbere, mala vero non prodere obligantur (§. 929. *part. 1. Jur. nat.*).

Duplex parentum obligatio eſt ad exempla bona liberis præbenda, mala vero non prodenda, altera univerſalis, quæ omnes homines tenet, altera particularis, quæ parentum propria. Illa fluit ex obligatione generali aliorum animam, quantum datur, perficiendi, & omnem imperfectionem ab eadem arcendi (§. 609. *part. 1. Jur. nat.*); hæc vero ex obligatione

particulari ſobolem ſuam educandi (§. 255-263.). Quoniam utraque immutabilis (§. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*), particularis univerſalem non tollit, ſed fortiorem efficit. Ac ideo mali exempli parentum turpitudo intrinſeca major eſt, quam mali exempli aliorum.

§. 691.

De jure liberorum reſpectu illorum.

Quoniam parentes obligantur liberis exempla bona præbere, mala autem non prodere (§. 690); ex obligatione autem, qua parentes liberis devincti ſunt, iisdem naſcitur jus aliquod (§. 23. *part. 1. Jur. nat.*), vi tamen libertatis naturalis conſcientiæ parentum relinquendum, quid faciant (§. 157. *part. 1. Jur. nat.*), liberi vero obligantur ad exemplum malum parentum non ſequendum (§. 931. *part. 1. Jur. nat.*); *liberis naturaliter competit jus a parentibus poſtulandi, ne ipſis exemplum malum, ſed bonum præbeant.*

Vide, quæ alias annotavimus (*not.* §. 923. *part. 1. Jur. nat.*), cum hoc jus in genere unicuique homini competens demonſtraremus (§. *cit.*). Facile patet, quamdiu liberi bonum a malo diſcernere nequeunt, ipſos jure hoc ſuo uti non poſſe. Non tamen propterea inutile cenſeri debet, quoniam alii a parentibus poſtulare poſſunt, ne liberis ſuis præbeant exempla mala, ſed ut præbeant bona, prouti ex ſequentibus patebit.

§. 692.

An mala parentum exempla ſint ad injuſtitiam referenda.

Quoniam liberis competit jus poſtulandi a parentibus, ut exempla ipſis bona præbeant, non mala (§. 691.), parentes vero jus hoc ſuum liberis non tribuunt, ſi mala præbeant, vel bona præbere negligant (§. 921. *part. 1. Jur. nat.*), & injuſtus eſt, qui alteri jus ſuum non tribuit (§. 926. *part. 1. Jur. nat.*); *ſi parentes liberis exempla mala præbeant, vel bona præbere negligant, erga liberos ſuos injuſti ſunt.*

Repugnat nimirum juſtitiæ univerſali (§. 934. *part. 1. Jur. nat.*), quæ lege naturali præcepta (§. 935. *part. 1. Jur. nat.*). Patet

Patet hinc effectus juris liberis competentis quoad exemplum parentum (§. 691.), etiamſi ipſimet nondum intelligant, quod ſibi competat hoc jus, nec ipſis imputari poſſit, quod exemplis malis parentum ſeſe addant. Ceterum ex hoc jure etiam deſcendunt juſtæ liberorum querelæ, quando ad maturitatem judicii pervenerunt & damnum ſibi exemplis iſtis datum ſentiunt.

§. 693.

Quilibet ſibi maxime cavere debet, ne pueris atque adoleſcentibus mala præbeat exempla. In genere enim obligamur neminі exemplum malum præbere (§. 930. *part. I. Jur. nat.*), ac neminem ad vitia quomodocunque ſeducere (§. 711. *part. I. Jur. nat.*). Quamobrem cum puerorum ſit imitari alios, conſequenter actionem ſuam ad alterius actionem conformare (§. 204. *part. 2. Phil. pract. univ.*); adoleſcentes autem, quorum adhuc imbecille eſt judicium (§. 644.), exemplis malis facillime ſe addant; quilibet ſibi maxime cavere debet, ne pueris atque adoleſcentibus mala præbeat exempla. *De exemplo malo pueris & adoleſcentibus non prodendo.*

Turpitudo actionis utique æſtimanda eſt ex nocumento, quod affert. Quo major vero eſt actionis turpitudo, eo major quoque eſt naturalis ad eam non committendam obligatio, quippe cujus omittendæ motivum deſumitur a turpitudine ejus intrinſeca. Exempla mala nemini magis nocent, quam pueris: male enim agendi conſuetudo degenerat quaſi in naturam, difficillime poſthac, immo prorſus non eradicanda. Pueris autem imputari nequit, quod alios imitando conſuetudinem iſtam contrahant. Eadem fere ſors eſt etiam adoleſcentum, quorum appetitus ſenſitivus tanto facilius prævalet adverſus rationalem, quo magis propendet in actionem, quam exempla aliorum tuentur. Etſi itaque meliora edocti ætate adultiore videant meliora probentque, deteriora tamen ſequuntur.

§. 694.

De jure puerorum & adoleſcentum quoad exempla.

Pueris inprimis atque adoleſcentibus competit jus poſtulandi, ne quis ipſis mala exempla præbeat. Homini unicuique competit jus poſtulandi, ne alter ipſi exemplum malum præbeat (§. 933. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum pueri, qui uſu facultatum ſuperiorum adhuc deſtituuntur (§. 644.), ſibi cavere non poſſint, ne exempla mala ſequantur, adoleſcentes vero, quorum adhuc imbecille eſt judicium (§. *cit.*), exemplis malis facile ſeſe addant, conſequenter utrique ad vitia facillime ſeducantur; pueris inprimis atque adoleſcentibus competit jus poſtulandi, ne quis mala ipſis præbeat exempla.

Lex naturæ hoc jure maxime tuetur pueros atque adoleſcentes adverſus ſeductionem, quæ non majores vires aliunde acquirit, quam ab exemplis. Ipſa igitur hoc jus urget adverſus eos, quorum animus in malas propendet actiones, etſi pueri atque adoleſcentes de eodem non cogitent, nec perpendere valeant, quantum ipſis nocumentum afferant exempla mala.

§. 695.

De injuria pueros & adoleſcentes per exempla commiſſa.

Quoniam pueris inprimis atque adoleſcentibus competit jus poſtulandi, ne quis ipſis mala præbeat exempla (§. 694.), conſequenter qui hoc faciunt, jus ipſorum, quod perfectum eſt (*not.* §. 933. *part. 1. Jur. nat.*), violant, violatio autem juris perfecti alterius injuria eſt (§. 859. *part. 1. Jur. nat.*); *qui pueris atque adoleſcentibus mala exempla præbent, in eos maxime injurii ſunt.*

Non magis læduntur pueri atque adoleſcentes, quam ſi exemplis malis ad vitia ſeducantur. Vulgo læſio iſta vix agnoſcitur, certe non tanta videtur, quanta eſt, quaſi animum lædere minus ſit, quam corpus. Vitia morbi animi ſunt, qui difficil-

difficillime curantur, cumque hominem reddant infelicem (§. 406. *part. 1. Phil. pract. univ.*), nec vitio deditus felix eſſe poſſit (§. 403. *part. 1. Phil. pract. univ.*), qui felicitatem rite ponderare novit, facile intelliget, quantum lædatur, ſi ab alio ad vitia ſeducitur.

§. 696.

Parentes præcavere debent, ne liberi ab aliis ad vitia ſeducantur. Etenim parentes operam dare debent, ut liberi conſequantur virtutes omnes morales (§. 655.), conſequenter cum virtus & vitia ſibi mutuo opponantur (§. 321. 322. *part. 1. Phil. pract. univ.*), parentes quoque præcavere debent, ne animus liberorum vitiis imbuatur (§. 722. *part. 1. Jur. nat.*). Præcavere igitur etiam debent, ne liberi ab aliis ad vitia ſeducantur. *De ſeductione liberorum præcavenda.*

Virtus non acquiritur niſi continuo committendo actiones legi naturæ conformes (§. 323. 321. *part. 1. Phil. pract. univ.*), & eodem modo conſervatur ac perficitur (§. 324. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quodſi ergo alii ſeducant liberos ad facienda, quæ legi naturæ repugnant; fieri non poteſt, ut iidem virtutem acquirant, etſi parentes iisdem non præcipiant, niſi quæ legi naturæ conveniunt, ac ea prohibeant, quæ eidem adverſantur. Omni igitur animi ſollicitudine præcavere tenentur parentes, ne ſuaſu vel exemplo aliorum adducantur ad actiones committendas, quæ legi naturæ repugnant, vel omittendas, quæ eadem præcipiuntur.

§. 697.

Quoniam parentes præcavere debent, ne liberi ab aliis ad vitia ſeducantur (§. 696.), mores autem bonos inficit ac corrumpit conſuetudo cum hominibus improbis, aut male moratis, quod a poſteriori notum ſumitur; *parentes permittere* *De conſuetudine cum improbis non permittenda liberis.*

Digitized by Google

tere non debent conſuetudinem liberorum cum hominibus improbis, aut male moratis.

Haud poſtrema cura parentum eſt, probe perpendere, cuinam liberi ſe faciant ſodalem, niſi in formando animo eorum inanem operam ſumere ac educationem moleſtam ſibi facere velint. Pueri enim ac adoleſcentes non modo prompte ſequuntur exempla eorum, quibus familiariter utuntur, verum etiam dicto eorundem audientes ſunt. Pravum itaque ſodalitium corrumpit ipſorum mores tanto facilius, quanto magis fieri non poteſt, ut ipſi bonum a malo ſeparent, & quodnam nocumentum hoc ipſis afferat, intelligant.

§. 698.

De modo optimo obligandi liberos.

Optimus modus obligandi liberos eſt exemplum parentum. Quoniam enim pueri uſu facultatum ſuperiorum deſtituti & adoleſcentes imbecilli adhuc judicio utentes (§. 644.) cœco impetu imitantur alios (§. 208. *part. 2. Phil. pract. univ.*), qui vero alios cœco impetu imitantur, iis exemplum aliorum præbet motivum agendi (§. 284. *part. 2. Phil. pract. univ.*); exemplum parentum pueris atque adoleſcentibus motivum agendi præbet. Quoniam itaque parentes liberos ſuos obligant ad actiones committendas, dum motivum agendi ipſis præbent (§. 118. *part. 1. Phil. pract. univ.*), ad ſequendum vero parentum exemplum pueri atque liberi jam proni ſunt, *per demonſtrata;* non melior concipi poteſt modus obligandi liberos exemplo parentum, conſequenter hic optimus eos obligandi modus eſt.

Non eſt, quod excipias, optimos parentes peſſimos haud raro habere liberos: præterquam enim quod nulla excogitari poſſit obligatio, quæ nunquam vi ſua deſtituatur, ſed ſemper efficax ſit, multæ ſunt rationes, cur parentes etiam optimi diligentiam ſuam in educatione liberorum deſiderari patiantur, ut liberi

Digitized by Google

liberi ipſorum negligentia, incuria, indulgentia corrumpantur. Non ſufficit bonum præbere exemplum, ſed cetera quoque obſervanda ſunt, quæ ad educationem requiruntur. Inprimis ea negligenda non ſunt, quibus liberi permoventur, ut exemplum parentum lubenter ſequantur, & præcavendum, ne malis potius aliorum exemplis ſeſe addant. Talia vero curatius expendenda in philoſophia morali. Qui novit, quanta ſit vis exemplorum, quam prolixe evicimus alibi (§. 258. & ſeqq. *part. 2. Phil. pract. univ.*), immo experientia didicit, quid tribuant homines exemplis; is facile largietur, liberos, in prima præſertim ætate, in qua empirici ſunt in agendo, non facilius obligari ad actiones ſuas ad legem naturæ componendas, quam exemplo parentum. Quodſi deinceps præcaveatur, ne exempla ſodalium, aut aliorum, cum quibus agunt, mores eorum inficiant; ſed potius curæ ſit, ut aliorum exempla conformia ad exempla parentum accedant, obligatio iſta effectu ſuo minime deſtituetur, cum ex adverſo exempla prava vim detrahant obligationi, quæ pœnarum metu introducitur.

§. 699.

Parentibus curæ eſſe debet, ut liberi mature pietatem conſequantur. Etenim pietas ſtudium virtutis facilitat & virtutem acquiſitam conſervat (§. 344. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum parentes operam dare debeant, ut liberi conſequantur omnes virtutes morales (§. 655.); ipſis quoque curæ eſſe debet, ut mature pietatem conſequantur. *De pietate.*

Ad virtutes quoque referenda eſt pietas, quæ officia omnia erga Deum complectitur, & in qua cultus divinus internus conſiſtit. Quamobrem ſi parentibus opera danda, ut liberi omnes conſequantur virtutes morales, eo ipſo quoque obligantur liberos docere pietatem. Enimvero quia pietas mirifice prodeſt ad virtutes ceteras conſequendas & conſervandas; ideo neceſſe eſt, ut liberis mature pietas inſtilletur, & ut cum ſtudio cujusvis virtutis conjungatur.

§. 700.

De agnitione Dei.

Quoniam parentibus curæ eſſe debet, ut liberi mature pietatem conſequantur (§. 699.), conſequenter actiones ſuas omnes determinent per motiva ab attributis divinis deſumta (§. 339. *part. 1 Phil. pract. univ.*), præſertim a voluntate Dei, (§. 341. *part. 1. Phil. pract. univ.*), per ſe autem patet, hoc fieri non poſſe, niſi Deum agnoſcant, hoc eſt, niſi norint, exiſtere Deum & quænam ſint ejus attributa; *parentibus* quoque *curæ eſſe debet, ut liberis mature agnitio Dei inſtillent.*

Docendi nimirum ſunt, Deum eſſe mundi hujus autorem & ipſum velle, ut actiones noſtras ſic & non aliter determinemus, quemadmodum præſcribunt parentes. Ita nimirum agnitio Dei acquiritur una cum virtute, ut pietas cum eadem indivulſo nexu cohæreat, dum pro diverſitate actionum, quas committere jubentur, vel prohibentur, diverſa Numinis attributa ipſis inculcantur. Inſtituti præſentis non eſt, ut de ſingulis officiis erga Deum ſigillatim hic dicamus: cui enim ea perſpecta ſunt, is facile videbit, quomodo commode liberi ad ea præſtanda adducantur, præſertim ubi in philoſophia morali docuerimus, quænam de praxi quoad ſingula obſervanda ſint.

§. 701.

De falſiloquio pueris & adoleſcentibus nunquam permittendo.

Pueris atque adoleſcentibus permittendum non eſt, ut moraliter falſum loquantur. Quoniam enim pueri ob defectum judicii, adoleſcentes ob imbecillitatem ejuſdem falſi loquium licitum ab illicito diſcernere nequeunt (§. 644.); moraliter falſum loqui adſueſcunt, quando alteri animi ſui ſenſa indicare obligantur, conſequenter mendaces fiunt (§. 182. *part. 3. Jur. nat.*), ſi ipſis moraliter falſum loqui permittatur, quando licet. Quamobrem cum mendacium vitium ſit

ſit (§. 182. 183. *part. 3. Jur. nat.*), veracitati tanquam virtuti oppoſitum (§. 181. *part. 3. Jur. nat.*), parentes vero operam dare debent, ut liberi virtutes conſequantur (§. 655.), conſequenter vitia fugiant; pueris quoque atque adoleſcentibus permittendum non eſt, ut moraliter falſum loquantur.

Lege poſitiva ex naturaliter licito effici poteſt illicitum. Quamobrem cum parentes liberis ſuis leges ferre poſſint (§. 677.); omne quoque falſiloquium promiſcue iisdem prohibere poſſunt, immo debent, ne veracitati obicem ponant, ad quam liberi ſunt perducendi. Nocuum admodum vitium eſt mendacium, ſicuti ex adverſo veracitas hominem aliis mirifice commendat. Parentibus itaque quam maxime curæ eſſe debet, ne occaſionem præbeant mendaciis.

§. 702.

De taciturnitate liberorum obſervanda.

Pueris atque adoleſcentibus permittendum non eſt, ut narrent de aliis, quæ vel viderunt, vel ab iis narrari audiverunt. Etenim cum pueri propter defectum judicii, adoleſcentes ob imbecillitatem ejusdem diſcernere nequeant, quandonam veritas ſit reticenda (§. 644.); ſi ipſis permittatur, ut narrent de aliis, quæ vel viderunt, vel ab iis narrari audiverunt, facile contingit ut dicant, quæ reticere debebant, conſequenter ut taciturni non fiant (§. 258. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem cum taciturnitas virtus ſit (§. *cit.*), parentes vero operam dare debeant, ut liberi virtutes conſequantur (§. 655.); pueris quoque & adoleſcentibus permittere non debent, ut narrent de aliis, quæ vel viderunt, vel ab iis narrari audiverunt.

Eadem hic tenenda ſunt, quæ modo ad propoſitionem præcedentem annotavimus (*not.* §. 701.). Taciturnitas virtus eſt, quæ omni homini maxime neceſſaria: ejus ex adverſo defe-

ctus magnum ſubinde, immo maximum haud raro nocumentum affert. Parentibus itaque quam maxime curæ eſſe debet, ne quid permittant liberis, quod virtuti iſti obicem ponat. Severe igitur liberis intercedere debent, ne ea dicant, quæ reticenda ſunt, in caſibus particularibus; in genere autem prohibere, ne quicquam dicant de aliis, quod vel viderunt, vel ab iis dictum audiverunt. Creſcente judicio, ſucceſſive magis magisque reſtringenda prohibitio, donec tandem diſcernere valeant, quænam dicere liceat, quænam reticenda ſint. Multa hic & in caſu propoſitionis præcedentis cautione opus eſt, de qua dicendum in philoſophia morali.

§. 703.

De recto pecuniæ uſu. *Mature parentes docere debent liberos, quomodo pecunia recte uti debeant.* Qui enim pecunia recte uti non didicerunt, vel plures & majores faciunt pro facultate patrimonii ſui expenſas, quam quas officia erga ſe, vel alios exigunt, ac oſtentationis ſolius cauſa pecuniam profundunt, vel ex adverſo pauciores ac minores faciunt pro facultate patrimonii ſui expenſas, quam quas officia erga ſe, vel alios exigunt, conſequenter vel prodigi fiunt ac luxu diffluunt (§. 385. 387. *part. 4. Jur. nat.*), vel tenaces evadunt (§. 391. *part. 4. Jur. nat.*). Quamobrem cum prodigalitas & luxus ſint vitia valde nocua, quæ ad paupertatem, egeſtatem, immo mendicitatem vel ditiſſimos redigunt (§. 238. *part. 4. Jur. nat.*), & tenacitas officiis erga ſe & alios multum detrahat (§. 391. *part. 4. Jur. nat.*); parentum omnino eſt ſedulo præcavere, ne vitiis iſtis obnoxii fiant liberi, conſequenter eos mature docere debent, quomodo pecunia recte uti debeant.

Prodigalitatis triſtia commemorare poteramus exempla, niſi talia ſatis obvia eſſent, nec quisquam eſſet, qui dubitet, prodigalitatem maxime nocuam eſſe. Luxus hodie adeo invaluit, ut, quænam damna det, indies experiri liceat. Nemo igitur ſanus

ſanus negare audebit, haud poſtremam parentum curam eſſe debere, ne liberorum animus vitiis iſtis inficiatur. Præſtat omnino liberos adſuefacere ad recte utendum pecunia, quam multas corradere opes, quibus recte uti neſciunt. Quomodo autem hoc fieri debeat, in philoſophia morali docendum. Vulgo hæc cura prorſus abjicitur; ſed quantum noceatur liberis, quod abjiciatur, experientia abunde loquitur.

§. 704.

Quoniam parentes mature docere debent liberos, quomodo pecunia recte uti debeant (§. 703.), ad rectum vero pecuniæ uſum requiritur, ut quædam ſervetur in futuros uſus; *parentes liberos quoque adſuefacere debent, ut nummos quosdam, quos ab ipſis accipiunt, non erogent, ſed in futuros uſus aſſervent.* *De nummis in futurum uſum ſervandis.*

Quantæ utilitatis ſit, ut homines mature cogitent de nummis in futurum uſum ſervandis, nemo facile negaverit, qui ad caſus humanos animum advertit.

§. 705.

Parentes inprimis operam dare ſolent, ut a prima ſtatim ætate liberos aſſuefaciant officiis iſto vitiorum generi oppoſitis, in qua officiis vulgo homines maxime proni eſſe ſolent. Quæ enim in prima ſtatim ætate nobis inculcantur, ea nobis quaſi connata videntur & in naturam degenerant, ita ut non absque repugnantia quadam interna contrario aſſentiamur vel contrarium faciamus: quod a poſteriori ſatis notum atque exploratum ſumimus. Quamobrem patet, ſi quibusdam officiis mature aſſuefacti fuerint liberi, eos facilius reſiſtere vitiis, quæ iisdem contrariantur, nec ab iis tam facile deflectere poſſe. Quoniam vero parentibus, qui operam dare debent, ut liberi omnes conſequantur virtutes (§. 655.), inprimis curæ eſſe debet, ut muniantur contra vitia, in quæ vulgo homi- *Quibusnam ture aſſuefaciendi liberi.*

 nes

nes maxime proni eſſe ſolent; iidem omnino operam dare debent, ut mature, ſeu a prima ſtatim ætate liberos aſſuefaciant officiis iſto vitiorum generi oppoſitis, in quæ vulgo homines maxime proni eſſe ſolent.

Quo majus eſt periculum, eo major quoque eſſe debet cura periculum avertendi. Nemo igitur, qui non per præcipitantiam judicat, in dubium revocare poterit propoſitionem præſentem. Quamdiu liberi rationis uſu deſtituuntur, nonniſi conſuetudinem agendi contrahere valent. Atque ideo parentes aliud agere nequeunt, quam ut liberi committant actus externos legi naturæ conformes & omittant eidem contrarios. Nulla igitur eſt excuſatio, liberos nondum eſſe ea ætate, ut talia diſcernere poſſint, conſequenter iis facile condonanda eſſe ea, quibus ſibi non nocent, quaſi vero vitio cuique aſſuefieri, ut poſthac difficulter, aut prorſus non eradicetur, non ſit nocere ſibi & nocumentum tantummodo æſtimandum ſit ex eo, quod corporis ſaluti aut utilitati futuræ e diametro adverſatur.

§. 706.

De honorandis aliis. Quoniam parentes operam dare debent, ut a prima ſtatim ætate liberos adſuefaciant officiis iſto vitiorum generi oppoſitis, in quæ homines vulgo maxime proni eſſe ſolent (§. 705.), conſtat vero eos maxime pronos eſſe ad alios contemnendum, conviciandum & aliorum laudi, exiſtimationi atque honori detrahendum; *parentes operam dare debent, ut liberos a prima ſtatim ætate aſſuefaciant aliis honorandis, &, quantum per eam datur, exiſtimandis ac laudandis, nequaquam vero ferre, ut alios contemnant, vituperent, convicientur, aut eorum laudi, exiſtimationi atque honori detrahant.*

Plurima omnino ſunt, quæ circa praxin prudentiæ parentum relinquenda. Neque enim ætati omni conveniunt omnia, prouti facile perſpiciet, qui definitiones eorum, quorum mentio fit in corollario præſenti, in parte prima Juris naturæ evolvit,

ex

ex quorum collatione ſimul patebit exiſtimationi, honori ac laudi contrariari contemtum, vituperium convicium, & morem aliorum laudi, exiſtimationi ac honori detrahendi.

§. 707.

Ex eadem ratione *mature aſſueſieri debent liberi imitationi eorum, quæ laudem merentur in aliis & fugæ illorum, quæ dedecori ſunt aliis, utque ex alieno caſu ſapere diſcant.* *Quarumnam imitationi ac fuga liberi mature aſſuefaciendi.*

Mature nimirum diſcere tenentur liberi, eſſe in aliis, quæ imitanda, eſſe etiam, quæ vitanda. Cum vero per ſe ea a ſe invicem diſcernere nequeant liberi, immo nec ſemper adoleſcentes; a parentibus docendi, quænam imitari, quænam vitare debeant, addita ratione, cur alia imitanda, alia vitanda, quamprimum per ætatem eam capere poſſunt (§. 652,). Ubi philoſophia moralis fuerit pertractata eodem modo, quo hactenus uſi ſumus, abunde conſtabit ex motivorum doctrina, quænam ſint ea, per quæ commendari debeant imitanda, & diſſuaderi vitanda.

§. 708.

Ex eadem ratione *liberis mature indicanda ſunt ea, ex quibus alios æſtimare debemus, & ad quæ in quolibet hominem animum attendere debeant.* *De indicandis iis, ex quo alii æſtimandi.*

Loquimur hic de perſonis ſingularibus, quæcunque tandem fuerint, & quocunque demum caſu nobis obviæ fuerint. Quantæ utilitatis ſit, ut ad quælibet corporis ac animi bona, quæ dantur in aliis, animum advertamus, unusquisque in ſeipſo experietur, qui huic attentioni animum aſſuefacere voluerit, ſuo autem loco diſertius explicandum.

§. 709.

Parentes liberos a prima ſtatim ætate aſſuefacere debent officiis, quæ ipſis debentur. Etenim liberi per ſe non norunt, quænam officia parentibus debeant: id quod per ſe patet. *De officiis liberorum erga parentes inculcandis.*

Enim-

Enimvero parentes liberos educare (§. 263.), conſequenter ex ſeſe aptos efficere debent ad vitam hominis vivendum (§. 255.), ac ideo officiis quoque erga parentes ſatisfaciendum (§. 226. 225. *part.* 1. & §. 7. 18. *part.* 2. *Phil. pract. univ.*). Ergo etiam eos a prima ſtatim ætate aſſuefacere debent officiis, quæ ipſis debentur.

Oſtenditur etiam hoc modo. Quamdiu liberi ignorant, quid facere debeant, quid non facere, parentes illa jubere, ſeu prohibere debent (§. 659.). Quamobrem cum liberi per ſe non norint, quænam officia parentibus debeant; parentes a prima ſtatim ætate eos aſſuefacere debent officiis, quæ ipſis debentur.

Quamdiu liberi ignorant, quomodo actiones ſuas juxta naturæ legem determinare debeant, actiones eorum ſunt in dominio parentum (§. 675.). In eodem igitur etiam eſſe debent actiones pertinentes ad officia, quæ parentibus debentur. Quando igitur liberis ea præcipiunt, quæ officiis conveniunt, prohibent, quæ repugnant; nil faciunt, quod ipſos dedeceat. Sane ipſe Deus præcipit, ut homines ea ſibi præſtent officia, quæ ipſii debentur, & prohibet, ne faciant iisdem contraria (§. 918. 990. *part.* 1. *Theol. nat.*). Parentes itaque officia liberorum, quæ ipſis debentur, urgentes Deum imitantur. Maxime quoque neceſſarium eſt, ut officiis hisce a primis ſtatim unguiculis aſſuefiant liberi, ac omni rigore eadem urgeantur, cum in iis maximum præſidium educationi univerſæ poſitum ſit. Vix majus impedimentum educationi liberorum concipi poteſt, quam neglectus officiorum erga parentes. Quamobrem cum parentes liberos educare debeant (§. 263.), exinde quoque ipſis non modo jus naſcitur ad urgenda officia, quæ liberi ipſis debent, verum etiam ea urgere obligantur, conſequenter haud leviter peccant, ſi in iis exigendis fuerint negligentiores (§. 440. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). Natura nullam inter parentes inæqualitatem admittit, ſed eos omnes æquales facit, qualiscunque tandem ſit eorum alias conditio,

quæ

quæ ad relationem parentum ad liberos nullum momentum affert. Debentur nimirum officia parentibus a liberis, quia parentes ſunt, ac propterea ab omnibus liberis parentibus omnibus eadem debentur. Non eſt quod objicias exemplo animantium brutorum nos doceri, quod proles inſtinctu quodam naturali feratur ad amorem parentum. Officia enim liberorum erga parentes non ſunt juris hominum ac brutorum communis, ſed hominum proprii, & iis aſſuefieri poſſunt liberi, etiam ante uſum rationis & interea temporis, dum eundem conſequuntur, ut ideo longe diſpar ſit brutorum atque hominum ratio. Quodſi imaginem quandam hujus juris, de quo nobis in præſenti ſermo eſt, in brutis conſpicere volueris, animum attendere debes ad naturalem illum amorem, quo bruta perſequuntur prolem ſuam, & qui effectum quendam amori ſimilem in prole erga parentes excitat.

§. 710.

Parentibus cura eſſe debet, ut liberos ſuos reddant felices. Etenim liberos aptos efficere debent ad actiones ſuas juxta naturæ legem determinandum (§. 637.) & operam dare, ut virtutes omnes morales conſequantur (§. 655.). Quamobrem cum felicitatem legis naturalis cuſtodia conſequamur (§. 396. *part. I. Phil. pract. univ.*), eademque nonniſi cuſtodia hujus legis conſervari poſſit (§. 397. *part. I. Phil. pract. univ.*), ſine ea autem nemo felix eſſe (§. 399. *part. I. Phil. pract. univ.*), nec felicitas a virtute ſejungi queat (§. 400. *part. I. Phil. pract. univ.*), vitio autem deditus felix eſſe nequeat (§. 403. *part. I. Phil. pract. univ.*), & legis naturæ transgreſſione homo infelix fiat (§. 405. *part. I. Phil. pract. univ.*); non alio fine parentes liberos aptos efficere debent ad actiones ſuas juxta naturæ legem determinandum, & ad virtutem eosdem adducere, a vitiis autem avocare, quam *De felicitate liberorum promovenda.*

ut fiant felices. Parentibus itaque curæ eſſe debet, ut liberos ſuos reddant felices.

Finis ultimus educationis liberorum eſt felicitas eorundem, qua homo in quacunque fortuna frui poteſt, modo inter felicem & fortunatum diſtinguas, quemadmodum fieri debet (§. 636. *Pſych. empir.* & §. 409. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Bona fortunæ, quæ hominem fortunatum efficiunt (§. 409. *part. 1. Phil. pract. univ.*), per ſe non reddunt felicem (§. 410. *part. 1. Phil. pract. univ.*), etſi non repugnet, ut, qui fortunatus eſt, idem ſit felix (§. 414. *part. 1. Phil. pract. univ.*), nec in poteſtate parentum ſemper eſt, ut liberos fortunatos efficiant, ſicuti ſemper in poteſtate eſt eos reddere felices, modo non educationi bonæ objiciantur impedimenta extrinſeca, quæ removere nequeunt. In hoc autem caſu liberi non culpa parentum, ſed propria infelices fiunt, quemadmodum ex philoſophia morali ſuo tempore clarius elucеſcit. Ne tamen ipſis aliqua culpa tribui poſſit, nihil eorum omittere tenentur, quæ ad felicitatem liberorum promovendam conferre poſſunt. Imputent deinde ſibi liberi, ſi dicto parentum non fuerint audientes, quemadmodum eſſe debebant (§. 666.), aut a virtutis tramite, in quem eos perduxere parentes, ſe deinceps ad avia ſeduci patiantur.

§. 711.

Qualis debeat eſſe appetitus ſenſitivus reſpectu liberorum.

Parentes ex felicitate liberorum voluptatem percipere debent. Quoniam enim iisdem curæ eſſe debet, ut liberos ſuos reddant felices (§. 710.); voluntas quoque ipſis eſſe debet conſtans & perpetua felicitatem liberorum promovendi (§. 1062. *part. 1. Theol. nat.*). Unde porro eodem prorſus modo oſtenditur parentes ex felicitate liberorum voluptatem percipere debere, quo idem in genere oſtendimus, quemlibet ſcilicet hominem ex felicitate alterius cujuscunque voluptatem percipere debere (§. 616. *part. 1. Jur. nat.*).

Equi-

Equidem amor ille naturalis quo bruta ac homines prolem ſuam proſequuntur (§. 259.), efficit, ut parentes ex felicitate liberorum voluptatem percipiant (§. 633. *Pſych. empir.*); non tamen is ſufficit, ut parentes officio huic ſatisfaciant ex omni parte. Patet inde perceptionem voluptatis ex felicitate liberorum primis naturæ convenire, & rationem nos eo ducere debere, quo natura ducit; plura tamen requirit lex naturæ, quam ab affectu iſto expectari poſſunt, quem natura hominibus indidit. Rationis enim eſt diſcernere felicitatem veram ab apparente, ne liberos reddamus infelices, quos felices reddere intenderamus, vel etiam eos felices reddere negligamus ex vana perſuaſione, quaſi felices reddere non ſit in poteſtate noſtra: id quod indies fieri obſervamus. Plurimæ deinde dantur rationes, ob quas naturalis iſte affectus, quo parentes in felicitatem liberorum feruntur, debilitatur, aut prorſus ſupprimitur. Id, ad quod natura feruntur, homines vi facultatum inferiorum, etſi conveniat legi naturæ, nondum tamen eſt id ipſum, quod lex naturæ præcipit. Urget hæc conſenſum appetitus rationalis, ſeu voluntatis cum appetitu ſenſitivo (§. 267. *part. 1. Jur. nat.*), ac ideo appetitum ſenſitivum rationi ſubjicit, quæ eundem regere debet, ne abuſu, vel non uſu facultatis cognoſcitivæ ſuperioris, intellectus ſcilicet, alio dirigatur, quam natura intendit: id quod in brutis facultatibus ſuperioribus deſtitutis metuendum non eſt. Accedit, quod abuſu & non uſu facultatis cognoſcitivæ ſuperioris appetitus ſenſitivus in homine corrumpi queat: quod denuo in brutis metuendum non eſt. Hinc videas homines odio proſequi liberos, ad quos amandos ducit natura. Sed nolo addere plura, cum hæc abunde ſufficiant, ut intelligamus, non ſuperfluam atque inutilem eſſe obligationem naturalem ad voluptatem percipiendam ex eorum felicitate, quod natura eo ducantur. Quæ vero hic annotamus, ea quoque tenenda ſunt in aliis, quæ ad prima naturæ pertinent.

Digitized by Google

§. 712.

De dilectione liberorum. *Parentes liberos ſuos diligere debent tanquam ſemetipſos.* Etenim parentibus curæ eſſe debet, ut liberos ſuos reddant felices (§. 710.), conſequenter ſollicite ſibi caveant, ne eos infelices reddant (§. 722. *part. I. Jur. nat.*). Conſtans igitur ipſis ac perpetua eſſe debet voluntas omni ſtudio id agendi, ut liberi ſint felices, ac cavendi, ne fiant infelices (§. 1062. *part. I. Theol. nat.*). Quamobrem cum alterum diligat, qui voluntatem conſtantem ac perpetuam habet omni ſtudio id agendi, ut alter felix ſit, ac cavendi, ne fiat infelix (§. 617. *part. I. Jur. nat.*); parentes liberos ſuos diligere debent. *Quod erat unum.*

Quod vero liberos ſuos diligere debeant tanquam ſemetipſos, eodem modo porro oſtenditur, quo idem in genere demonſtravimus de dilectione aliorum (§. 618. *part. I. Jur. nat.* *Quod erat alterum.*

Nullum dubium eſt, cum liberi noſtri ſint homines, nos eos perinde ac alios homines diligere debere tanquam nosmetipſos (§. 618. *part. I. Jur. nat.*). Enimvero præter obligationem generalem datur adhuc ſpecialis, qua tanquam parentes liberis devincti ſumus: qua de cauſa etiam non applicavimus ad liberos obligationem generalem, ſed ſpecialem ex officiis parentum erga liberos deduximus.

§. 713.

De prærogativa liberorum quoad dilectionem. Quoniam liberos non modo diligere debemus tanquam nosmetipſos qua homines (§. 618. *part. I. Jur. nat.*), verum etiam qua liberos (§. 712.); *in caſu colliſionis liberi extraneis quoad dilectionem ſunt præferendi*, conſequenter *liberis quoad eandem prærogativa quædam naturaliter competit* (§. 93. *part. I. Jur. nat.*).

Equi-

Equidem natura homini nulli prærogativa ulla competit (§. 94. *part. 1. Jur. nat.*); non tamen inde inferri poteſt, natura liberis prærogativam nullam competere poſſe quoad dilectionem reſpectu parentum ſuorum. Quando enim oſtenditur, homini nulli naturaliter prærogativam ullam competere, homines omnes in univerſum ſpectantur tanquam homines, conſequenter non ſermo eſt niſi de juribus univerſalibus (§. 13. *part. 1. Jur. nat.*), non autem ſpectantur relationes particulares, ex quibus naſcuntur jura ſingularia (§. 14. *part. 1. Jur. nat.*), quale eſt jus prælationis liberorum, de quo nobis in præſenti ſermo eſt. Abſit itaque, ut tibi perſuadeas, nos parum memores eorum, quæ alibi docuimus, nobismetipſis contradicere. Quoniam duplex obligatio fortior ſimplici, quod per ſe patet; nemo non facile agnoſcit, duplicem obligationem in caſu colliſionis jus prælationis parere in præſtatione officiorum.

§. 714.

Quoniam in caſu colliſionis liberi quoad dilectionem extraneis a parentibus ſunt præferendi (§. 713.), dilectio autem conſiſtit in promotione felicitatis alienæ (§. 617. *part. 1. Jur. nat.*); *ſi felicitas liberorum & extraneorum inter ſe colliditur, felicitas liberorum felicitati extraneorum eſt præferenda.*

Felicitas liberorum præponenda felicitati aliorum.

Charitas, quæ eſt virtus, qua diligimus alios tanquam nosmetipſos (§ 620. *part. 1. Jur. nat.*), conſequenter felicitatem aliorum promovere ſtudemus perinde ac propriam, quantum in poteſtate noſtra eſt (§. 617. *part. 1. Jur. nat.*), per ſe reſpicit omnes promiſcue homines, nemine excepto abſque ullo diſcrimine; ejus tamen exercitium ſpeciali ratione reſtringitur ad liberos, ut citra injuſtitiam liberis præferri nequeant alii.

§. 715.

Parentes liberos amare debent tanquam ſeipſos. Etenim ex felicitate liberorum voluptatem percipere debent (§.

De amore liberorum.

Digitized by Google

711.), quemadmodum ex propria percipiunt, quatenus per naturam ſuam eundem appetunt (§. 324. *part.* 2. *Phil. pract. univ.*). Quoniam igitur animus eorum diſpoſitus eſſe debet ad voluptatem percipiendam ex felicitate liberorum, quemadmodum ex propria percipiunt, alterum vero is amat tanquam ſeipſum, cujus animus diſpoſitus eſt ad voluptatem percipiendam ex alterius felicitate, qualem ex propria percipit (§. 633. *Pſych. empir.*); parentes liberos amare debent tanquam ſeipſos.

Amorem, quem natura parentibus indidit (§. 259.), ratio alere ac fovere debet (§. 154. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). Et dum hoc modo appetitus ſenſitivus ad conſenſum cum rationali reducitur, dilectio naſcitur (§. 617. *part.* 1. *Jur. nat.*). Hæc ubi in habitum abit, charitas gignitur (§. 620. *part.* 1. *Jur. nat.*). Natura igitur, dum amorem liberorum parentibus indit, charitati eorum eosdem commendat: huic autem commendationi locum faciunt, dum ratio actiones parentum eo dirigit, quo natura tendit. Quæ hic dicuntur, intelligenda quoque ſunt de amore ac dilectione aliorum atque charitate in genere, & ad ſimilia trahi poſſunt. Probe hæc notanda ſunt: magnum enim momentum afferunt ad praxin moralem, quatenus rectitudo actionum, ad quam obligamur (§. 189. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), requirit conſenſum facultatum ſuperiorum cum inferioribus (§. 65. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), & inclinationes naturales ratione eo dirigendæ, quo natura tendit. Sed talia hic nondum ſatis intelligi poſſunt, nec hic uberius explicanda.

§. 716.

De labore & otio liberorum.

Parentes liberos mature labori aſſueſacere debent, & ab otio avocare. Hominibus enim omnibus laborandum eſt (§. 514. *part.* 1. *Jur. nat.*), nemini ſemper, aut prorſus otiandum (§. 515. *part.* 1. *Jur. nat.*). Quamobrem cum parentes

tes liberos aptos efficere debeant ad actiones ſuas juxta naturæ legem determinandas (§. 637.), & quamdiu iidem per ſe officiis ſatisfacere nequeunt, ipſi eorum actiones determinare teneantur (§. 659.); liberos quoque mature labori aſſuefacere & ab otio avocare debent.

Labor hic ſumitur in ſignificatu latiſſimo, quem vocabulo impoſuimus (§. 512. *part. 1. Jur. nat*). Ad laborem igitur liberorum etiam refertur, diligentia in addiſcendis iis collocata, quæ ipſis diſcenda ſunt. Ratio habenda eſt cum ætatis, tum conditionis vitæ. Quamobrem ludi quoque ſpectandi ſunt tanquam labor puerorum, quibus ad laborandum & otium vitandum præparantur. Inſtillandus eſt cupiditas ſemper aliquid agendi liberis a primis ſtatim unguiculis, ut in naturam abeat, & fuga otii iisdem inſinuanda, ut ex eo moleſtiam percipiant. Abſit itaque, ut tibi perſuadeas plebejæ conditionis ſeu infimi generis hominibus tantummodo convenire labores: ſunt enim ſui labores etiam hominibus in ſumma fortuna natis, ſit ita quod vulgo laborum nomine non veniant ea, quæ ipſis negotium faceſſunt, quatenus ad notionem laboris acceſſit notio quædam ſecundaria, quæ illi aliquid vile atque abjectum adjecit, & per hoc ſignificatum vocabuli reſtringit. Venit hoc ab opinione hominum, cujus nullæ ſunt partes in philoſophia, ubi veritati litatur.

§. 717.

Quoniam parentes liberos labori mature aſſuefacere debent (§. 716.), nihil tamen imperare, quod legi naturæ adverſatur (§. 672.), laborem vero nimium ac nimis gravem vitare obligamur (§. 519. *part. 1. Jur. nat.*); *parentibus non licet obligare liberos ad laborem nimium nimisque gravem ſubeundum.* *Qua cautione in eo ſit opus.*

Qui perpendit, quinam labor ſit nimius, quinam nimis gravis (§. 516. 517. *part. 1. Jur. nat*), & officia cetera parentum

tum erga liberos in anterioribus demonſtrata cognita atque perſpecta habet, is facile intelliget, coactionem ad laborem nimium nimiſque gravem illis repugnare.

§. 718.

Cautio adhuc alia. Similiter quoniam unusquisque hominum eum laborem ſeligere debet, cui obeundo ſe parem ſentit (§. 528. *part. I. Jur. nat.*); eodem modo, quo ante (§. 717.) intelligitur, *parentes liberos aſſuefacere debere labori, cui obeundo pares ſunt.*

Relegenda hic ſunt, quæ de diverſitate laboris alibi annotavimus (*not.* §. 527. *part. I. Jur. nat.*). Et quoniam in ſtatu civili homines omnes non ſunt ejusdem conditionis, quod a poſteriori ſatis notum; hujus quoque in determinando genere laborum habenda eſt ratio. Accedunt præterea rationes aliæ, quæ a diverſitate pendent, quam dominia particularia introduxerunt.

§. 719.

De vitæ genere, cui liberi deſtinandi. *Parentes liberos deſtinare debent certo vitæ generi, cui apti ſunt & quo ſe utiliores aliis præbere poſſunt.* Etenim parentes aptos efficere debent liberos, ut ſibimetipſis proſpicere poſſint de iis, quibus ad conſervationem ſui indigent (§. 637.), conſequenter cum absque labore non comparentur neceſſaria vitæ ſubſidia, quod per ſe patet, certo vitæ generi eos deſtinare. *Quod erat unum.*

Enimvero unusquisque hominum eligere debet vitæ genus, ad quod aptus eſt (§. 533. *part. I. Jur. nat.*), & quo ſe utiliorem aliis præbere poteſt (§. 534. *part. I. Jur. nat.*). Quamobrem cum liberi ex ſeſe de eo ſtatuere nequeant, quamdiu autem liberi per ſe officio cuidam erga ſeipſum ſatisfacere nequeunt, parentes facere tenentur, quæ ipſimet facere debebant, ſed non poſſunt (§. 641.); parentes liberos deſti-

deſtinare debent vitæ generi, cui apti ſunt, & quo ſe utiliores aliis præbere poſſunt. *Quod erat alterum.*

Liberos deſtinare certo vitæ generi cum ipſa neceſſitas imperet, non adeo frequenter contingit, ut officio huic deſint parentes. Aſt cum plurimæ ſint rationes, cur eos deſtinent vitæ generi, cui minus apti ſunt, aut quo ſe non adeo utiles præbent aliis, quemadmodum alio poterant; in eo tanto frequentius peccatur. Videmus quotidie, quantus ſit numerus eorum, qui ſtudiis literariis a parentibus conſecrantur, ad quæ parum apti ſunt, immo qui haud raro carent neceſſariis facultatum ſubſidiis. In aptitudine enim æſtimanda non ſolum ratio habenda facultatum animæ ac corporis, verum etiam externarum. Per illas enim fieri poteſt, ut huic vitæ generi deſtinentur liberi; hæ autem requiruntur, ut actu deſtinentur, & quidem utiliter. Per illas igitur intrinſeca, per has vero extrinſeca aptitudinis poſſibilitas determinatur. Ita non minus ineptus ad ſtudia literaria cenſendus eſt, cui deſunt ſtudiorum ſumtus, quam qui caret iis animi dotibus, quæ ad ea requiruntur. Utrumque ſcilicet in cauſa eſt, ut ſtudia leviter ſaltem attingantur. Similiter opificio parum aptus cenſetur, qui præter laborem ſumtum impendere nequit, quem exigit. Parum prudentis eſt, ſub prætextu providentiæ divinæ, nimia certe de Deo confidentia lege naturali prohibita (§. 1193. 1194. *part. 1. Jur. nat.*), fortunæ committere ea, ad quæ conſequenda ſpes nulla nobis affulget. Experientia indies loquitur, quam parum liberis proſpiciant parentes, qui ad hæc animum non attendunt: haud raro nimirum liberos in egeſtatem præcipites dant, qui in alio vitæ genere fortunam ſibi magis faventem experturi fuiſſent. In æſtimandis animi dotibus, quas exigit aptitudo ad certum vitæ genus, non modo animum attendere debemus ad facultates cognoſcendi, verum etiam ad facultates appetendi ac averſandi. In illo certe vitæ genere, ad quod te non trahit tua voluptas, minime ſingularis futurus. Quemadmodum itaque quoad facultates cognoſcendi potiſſimum reſpiciendæ ſunt diſpoſitiones naturales, ita

quoad facultates appetendi & averſandi conſiderandæ inclinationes naturales, ſicuti in facultate locomotiva vis, robur atque dexteritas. Hæc breviter indicamus, ut rectius intelligatur, quid præſens propoſitio urgeat, & quam ſit neceſſe ut officio huic ſatisfiat.

§. 720.

De præparatione liberorum ad futurum vitæ genus.

Quoniam parentes liberos certo vitæ generi deſtinare debent (§. 719.), quodlibet autem vitæ genus ſuum requirit laborem (§. 531. *part. 1. Jur. nat.*), & *parentes liberos* aſſuefacere debent labori, cui obeundo pares ſunt (§. 710.); eos quoque *mature præparare tenentur ad futurum vitæ genus, cui eosdem deſtinarunt*, conſequenter *curæ habere, ut diſcant, quæ ad idem proſunt, immo quam primum per ætatem datur, docendi ſunt omnia, quæ diſcunt, referre ad futurum vitæ genus* (§. 222. *part. 1. Jur. nat.*).

Ita nimirum cavetur, ne qua prætermittatur occaſio diſcendi aliqua, quæ olim proderunt, nec ea, quæ cognitu neceſſaria unicuique ſunt, poſtponantur aliis, quorum non eadem eſt neceſſitas, ut cognoſcantur. Cumque hoc ſit officii noſtri, præferre cognitionem eorum, quæ in eo, quod elegimus, genere cognitu neceſſaria ſunt, cognitioni aliorum, quæ non æque neceſſaria exiſtunt (§. 222. *part. 1. Jur. nat.*); parentes liberis ſedulo inculcare debent ea, quæ in eo vitæ genere, cui deſtinati ſunt, ſuum habent uſum (§. 641.).

§. 721.

De operarum diviſione, quas liberi præſtant parentibus.

Operæ miniſteriales liberorum dicuntur, quæ fiunt in miniſterium parentum, veluti ſi filius patrem juvet in opificio, vel mercatura; filia matrem in veſtibus lavandis, ubi lotrix fuerit, vel in nendo, ſi netrix. *Operæ artificiales ſimplices* vocantur, quibus liberi aliquid acquirunt, ſed quæ non fiunt in miniſterium mariti, veluti ſi nendo filia quid acquirit. *Operæ* autem

autem obſequiales appellantur, quæ in uſum ac commodum parentum fiunt quocunque modo.

Utimur hic eadem diſtinctione, qua in diſtinguendis operis ab uxore præſtandis uſi fuimus (§. 427.). Quamobrem definitiones earundem ad definitiones ſupra traditas aptavimus.

§. 722.

Liberi obligantur ad præſtandas operas obſequiales. Etenim liberi ſunt membra ſocietatis paternæ (§. 633. 4.). Sed ſingula ſocietatis membra, ſeu ſocii ſinguli (§. 4.), obligantur facere, quod ad finem ſocietatis conſequendum facere poſſunt (§. 7.), conſequenter præſtare operas, quæ in uſum & commodum ſocietatis, conſequenter etiam ſociorum (§. 6.), præſtare poſſunt. Liberi igitur etiam præſtare debent operas, quæ in uſum ac commodum ſocietatis paternæ, conſequenter & parentum præſtare valent. Quamobrem cum operæ iſtæ liberorum ſint obſequiales (§. 721.); liberi obligantur ad præſtandas operas obſequiales. *De operis obſequialibus liberorum.*

Operæ obſequiales non ſunt acquiſitivæ & per hoc diſtinguuntur ab operis artificialibus tam ſimplicibus, quam miniſterialibus, quibus aliquid acquiritur. Ita operas obſequiales præſtat filia, ſi in uſum membrorum ſocietatis paternæ penſa diurna colo facit, ſi cibum coquit, ſi matri ægrotanti adſiſtit.

§. 723.

Quoniam liberi obligantur ad operas obſequiales præſtandas (§. 722.), *parentibus* vero competit jus obligandi liberos ad actiones ſuas ſic & non aliter determinandas (§. 669.); *parentibus competit jus obligandi liberos ad operas obſequiales præſtandas,* conſequenter *jus eosdem puniendi, ſi eas præſtare nolint, vel negligant* (§. 670.). *De jure parentum ad operas obſequiales liberorum.*

Lege naturali obligantur liberi præſtare operas obſequiales (§. 722.). Quamobrem eædem quoque ſunt perinde atque actiones ceteræ lege naturæ præceptæ in dominio parentum (§. 676.), & per conſequens de iisdem diſponere poſſunt, prouti ipſis viſum fuerit, liberi autem perinde ac in ceteris obedire tenentur parentibus operas obſequiales imperantibus (§. 666.). Ad inobedientiam itaque vitandam & obedientiam non abjiciendam metu pœnarum quoad haſce quoque operas obligari poſſunt (§. 671.).

§. 724.

De operis miniſterialibus liberorum. *Si liberi parentibus operas miniſteriales præſtare poſſunt, & per ea, quæ ipſis diſcenda ſunt, vacat; illas præſtare obligantur.* Etenim pater per operas ſuas, mater per operas miniſteriales & artificiales ſimplices, ſi quas præſtat (§. 427.), acquirere ſtudet, quæ ad ſumtus educationis faciendos requiruntur. Quamobrem cum hoſce facere ſumtus ſit officium parentum erga liberos (§. 263.), ad officia vero erga alios præſtandum non obligamur, niſi quatenus alii id, quod præſtandum eſt, ipſimet in poteſtate ſua non habent (§. 608. *part. I. Jur. nat.*); ſi liberi quicquam conferre poſſunt ad minuendos, vel ſuſtentandos ſumtus educationis, id facere omnino obligantur. Quoniam itaque operæ miniſteriales fiunt in miniſterium parentum (§. 721.), conſequenter liberi eas præſtantes concurrunt ad acquirendum ea, quibus ſumtus educationis ſuſtentantur *per demonſtrata*, nemo autem obligatur ultra id, quod poſſibile (§. 209. *part. I. Phil. Pract. univ.*), nec in ſpecie liberi negligere debent ea, quæ ipſis addiſcenda ſunt, quod per ſe patet; ſi operas miniſteriales præſtare poſſunt, & per ea, quæ ipſis addiſcenda, vacat, eas utique præſtare obligantur.

Indigentia liberorum in cauſa eſt, ut parentes ſumtus educationis facere teneantur, quemadmodum ſupra jam annota-

vimus (*not.* §. 527.). Ceſſat autem hæc indigentia ſive in totum, ſive ex parte, ſi liberi per operas miniſteriales citra neglectum educationis ſuæ parentibus quid acquirere valent, quod in educationem impendere tenentur. Iniquum igitur cenſeri nequit, quod operas miniſteriales a liberis ſuis exigant parentes ad onera educationis ſublevanda. Quodſi liberi eidem vitæ generi deſtinentur, quod ſequuntur parentes, cum parentes obligentur eos ad idem præparare & curæ habere, ut diſcant, quæ ad hoc proſunt (§. 720.), nova ratio accedit, cur operas miniſteriales ab iis exigere non modo poſſint, verum etiam debeant parentes. Non dico, ſi per operas obſequiales vacaverit, liberos ad miniſteriales obligari, quas præſtare valent. Quoniam enim actiones liberorum ſunt in dominio parentum (§. 676.), & per conſequens parentes de iis diſponere poſſunt pro arbitrio ſuo (§. 118. *part. 2 Jur. nat.*); a parentum arbitrio pendet, utrum operas miniſteriales, an obſequiales a liberis ſuis exigere malint, per ſe autem patet, fieri non poſſe, ut uno eodemque tempore ſimul exigant & obſequiales, & miniſteriales. Enimvero cum operas obſequiales & miniſteriales eodem jure exigere poſſint, liberis vero obediendum ſit (§. 666.); ſi eos avocent a miniſterialibus ad obſequiales, relictis illis has promte præſtare tenentur (§. 205.). Equidem hæc talia videntur, quæ quaſi per ſe nota ac nemini ignota nulla demonſtratione, nec uberiori explicatione indigent; qui tamen ita ſentiunt, minime perpendunt, in Jure naturæ non quæſtionem eſſe de eo, quod vulgo fit, ſed num jure fiat, atque hoc nobis demonſtrandum erat. Neque dubium eſt, in exigendis operis miniſterialibus non minus, quam in non exigendis non uno modo peccare parentes; unde ſubinde naſcuntur tam liberorum querelæ, quam cenſuræ parentum, quæ utræque utrum juſtæ ſint, nec ne, ex iis omnino definiendum, quæ in Jure naturæ demonſtrantur.

§. 725.

Quoniam liberi operas miniſteriales præſtare tenentur, ſi eas præſtare valent & per ea, quæ diſcenda ipſis ſunt, vacat *De jure parentum in operas mini-*

ſteriales liberorum. vacat (§. 724.), *parentibus* vero competit jus obligandi liberos ad actiones ſuas ſic & non aliter determinandas (§. 669.); iisdem quoque *competit jus obligandi liberos ad præſtandum operas miniſteriales, ſi eas præſtare valent & per ea, quæ ipſis diſcenda ſunt, vacat,* conſequenter *jus eosdem puniendi, ſi eas præſtare nolint, vel negligant, aut ſaltem negligenter præſtent* (§. 671.).

Notanda hic eadem ſunt, quæ paulo ante annotavimus (*not.* §. 723.).

§. 726.

De abuſu juris iſtius vitando. *Parentes propter operas miniſteriales liberos non deſtinare debent ei vitæ generi, quod ipſi ſequuntur, ſi ad id apti non ſint, nec propter eas, vel etiam obſequiales, deſtruere fortunam eorum.* Parentes enim obligantur liberos deſtinare vitæ generi, cui apti ſunt (§. 719.), conſequenter ſi generi iſti apti non ſint, nec eidem deſtinandi (§. 722. *part. 1 Jur. nat.*). Quamvis itaque obligare poſſint liberos ad operas miniſteriales præſtandas, quas præſtare valent (§. 724.), cum tamen in hoc caſu collidatur jus parentum cum officio eorundem (§. 206. *part. 1. Phil. pract. univ.*), conſequenter lex permiſſiva cum præceptiva (§. 164. 165. *part. 1. Phil. pract. univ.*), immo prohibitiva (§. 163. *part. 1. Phil. pract. univ.*), in caſu autem iſto colliſionis lex præceptiva vincat (§. 211. *part. 1. Phil. pract. univ.*); parentes liberos propter operas miniſteriales non deſtinare debent ei vitæ generi, quod ipſi ſequuntur, ſi ad id apti non ſunt. *Quod erat unum.*

Porro parentes obligantur liberos aptos efficere, ut ipſimet ſibi de iis proſpicere poſſint, quibus ad ſui conſervationem indigent (§. 637.), conſequenter ſi liberi experiantur fortunam ſibi faventem, ut ad eum ſtatum pervenire poſſint,

Digitized by Google

poſſint, parentes occaſionem oblatam ambabus manibus amplecti, nequaquam vero eadem privare liberos debent. Quamvis itaque liberos obligare poſſint ad operas miniſteriales præſtandas, quas præſtare valent (§. 725.), nec non ad obſequiales (§. 723.); eodem tamen, quo ante, modo patet, quod hoc facere in præſenti minime debeant, nec propter operas miniſteriales, vel etiam obſequiales deſtruere fortunam eorum. *Quod erat alterum.*

Plures dantur caſus particulares, qui ex propoſitione præſente definiendi, quam videri poterat. Non tamen opus eſt, ut in iis recenſendis diligentiam noſtram defatigemus, cum, ubi obvii fuerint, facile agnoſcantur. Educatio, ex qua fluit jus parentum ad operas obſequiales & miniſteriales liberorum, prouti ex demonſtrationibus præcedentibus patet, non tam ad bonum & commodum parentum, quam liberorum tendit, & per conſequens hoc iſti in caſu colliſionis ſemper ante ferendum.

§. 727.

De operis artificialibus ſimplicibus præſtandis.

Si liberi operas artificiales ſimplices præſtare poſſint, eas præſtare obligantur. Oſtenditur eodem modo, quo idem de operis miniſterialibus demonſtravimus (§. 724.).

Operæ artificiales ſimplices perinde ac miniſteriales ſunt acquiſitivæ, ut ex iis parentes fiant locupletiores (§. 721.), ac ideo, quod per eas acquiritur, ad ſuſtentandos vel levandos ſumtus educationis impendi poſſit. Perinde igitur eſt, ſive per operas miniſteriales, ſive per artificiales ſimplices aliquid acquiratur.

§. 728.

De jure parentum in operas artificiales ſim-

Quoniam liberi obligantur ad operas artificiales ſimplices præſtandas, quas præſtare poſſunt (§. 727.); eodem, quo ante (§. 725.) modo patet, *parentibus competere jus obligandi*

plices liberorum. *ligandi liberos ad præſtandum operas artificiales ſimplices, quas præſtare poſſunt, immo ut præſtare poſſint eos aptos efficiendi.*

Eadem hic quoque notanda veniunt, quæ ſupra (*not.* §. 723.) annotavimus. Quoniam quilibet jus ſuum remittere poteſt (§. 117. *part. 3. Jur. nat.*); ſi parentibus moleſtum non fuerit de ſuo facere ſumtum educationis, quod liberi per operas miniſteriales aut artificiales ſimplices acquirunt, ipſis proprium relinqui æquitati minime repugnat, præſertim ſi plures fuerint liberi, quorum aliqui nihil acquirere valent.

§. 729.

De bonis fortunæ liberorum. *Parentes operam dare debent pro virili, ut liberi conſequantur bona fortunæ, & eos aptos efficiant ad ea conſequenda.* Etenim quilibet homo alium quemcunque ope ipſius indigentem juvare debet, ut conſequatur fortunæ bona, quantum in poteſtate ſua eſt (§. 62. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem etiam parentes operam dare debent, ut liberi conſequantur bona fortunæ, quantum in poteſtate ipſorum eſt, ſeu pro virili. *Quod erat unum.*

Quilibet homo etiam obligatur operam dare, ut ea conſequatur bona fortunæ, quæ in poteſtate ipſius ſunt (§. 181. *part. 1. Jur. nat.*). Quoniam itaque parentes liberos aptos efficere debent, ut actiones ſuas juxta legem naturæ determinent (§. 637.); eos quoque aptos efficere debent, ad bona fortunæ conſequenda. *Quod erat alterum.*

Equidem bona fortunæ per ſe hominem non reddunt felicem (§. 410. *part. 1. Phil. pract. univ.*), non tamen obſtant, quo minus felix eſſe poſſis (§. 412. *part. 1. Phil. Pract. univ.*): immo ad felicitatem hominis concurrunt, quatenus ex iis innocua percipitur voluptas (§. 651. *part. 1. Jur. nat.*). Bona fortunæ vera omnino bona ſunt (§. 556. 557. *Pſych. empir.*), nec

nec niſi abuſus hominibus nocet, quatenus ea ſunt fomes vitiorum, quia a virtute, animi bonis, ſejunguntur, quod quo minus fiat, curare debent parentes (§. 658. 696.). Tum demum parentes merito reprehenduntur, ſi fortunam liberorum ſaltem amplificare ſtudent, ea vero negligunt, quæ ad felicitatem eorum faciunt: quod ut plurimum fieri ſolet. Quoniam vero fortunæ bona in poteſtate noſtra non ſunt, nec ea in poteſtatem alterius pro lubitu redigere valemus; obligatio quoque parentum hac in parte non extenditur ultra id, quod fieri ab ipſis poteſt (§. 209. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Si deſint vires, ſi deſit occaſio liberorum fortunæ conſulendi, ſufficit adeſſe voluntatem conſtantem ac perpetuam eos fortunis augendi & quoad ea, quæ in poteſtate ipſorum non ſunt, providentiæ divinæ eos commendare. Multa omnino ſunt, quæ ad exercitium officii præſentis pertinent; ſed ea ad philoſophiam moralem ſpectant.

§. 730.

Quanam circa bona fortunæ liberorum illicita.

Quoniam parentes operam dare debent pro virili, ut liberi conſequantur bona fortunæ & eos aptos efficiant ad ea conſequenda (§. 729.), lex vero præceptiva eſt etiam prohibitiva contrarii (§. 722. *part. 1. Jur. nat.*); *parentes liberos bonis fortunæ privare minime debent, quibus eos augere poterant, nec negligere eam curam, quam adhibere debebant, ut ad paranda bona fortunæ fierent apti.*

Multis modis parentes in hoc genere peccant. Exemplum eſt, ſi parentes patrimonia ſua profundunt, immo inſuper æs alienum contrahunt, ut liberi poſt eorum obitum paupertate & egeſtate premantur. Simile exemplum eſt, ſi ea committunt, ob quæ graves inimicitias capiunt in liberos ſuos.

§. 731.

Cura parentum circa ea bona fortu-

Quoniam parentes operam dare debent pro virili, ut liberi conſequantur bona fortunæ & eos aptos efficiant ad

Digitized by Google

na libero-rum. ea conſequenda (§. 729.), bona autem fortunæ ſunt, quæ ſtatum hominis externum perficiunt (§. 556. *Pſych. empir.*), conſequenter pecuniæ, ſive opes, amicitiæ, honor, laus & fama bona; *parentes operam dare debent pro virili, ut liberi conſequantur pecuniam, ſive opes, amicitias, honorem, laudem ac famam bonam, eosque aptos efficiant ad pecuniam, ſive opes, amicitias; honorem, laudem & famam bonam conſequendum.*

Honorem, laudem & famam bonam eſſe bona fortunæ, ex ipſis notionibus honoris, laudis atque famæ oſtendimus (§. 688. *part. 1. Jur. nat.*). Pecuniam quoque ad bona fortunæ eſſe referendam, quibus ſcilicet ſtatus externus hominis perficitur, nemo in dubium revocare poteſt, niſi immemor fuerit, ad tolerandam vitæ neceſſitatem & ad commode ac jucunde vitam degendam pecunia opus eſſe. Similiter idem conſtat de amicis, qui cum nos ament (§. 625. *part. 1. Jur. nat.*), voluptatem nobis creare, tædium vero a nobis avertere ſtudent (§. 652. *Pſych. empir.*), conſequenter opem, qua indigemus, quantum in poteſtate ipſorum eſt, ferre parati ſunt. Bona equidem fortunæ in poteſtate noſtra non ſunt; non tamen ita eidem ſubducuntur, ut nihil ſive poſitive, ſive negative ad ea conſequenda conferre valeamus, ſi occaſionem oblatam teneamus, neque omittamus. Non plus exigitur a parentibus, quam ut ne culpa eorum fortunæ bona deſint liberis, quos ceteroquin quoad ea providentiæ divinæ commendare debent.

§. 732.

De cura parentum, ut liberi fiant fortunati. Similiter quia parentes operam dare debent pro virili, ut liberi conſequantur bona fortunæ & eos aptos efficiant ad ea conſequenda (§. 729.), conſequenter ut eorum fiant participes, fortunatus autem eſt, qui bonorum fortunæ ſit particeps (§. 409. *part. 1. Phil. pract. univ.*); *parentes quoque operam dare debent pro virili,* ſeu *quantum in poteſtate eorum*

rum

Digitized by Google

rum eſt, ut liberi fiant fortunati, conſequenter *ſibi cavere, ne culpa eorum fiant infortunati.*

Non eſt, quod dicas, neminem ideo eſſe felicem, quia fortunatus eſt (§. 412. *part. 1. Phil. pract. univ.*): neque enim repugnat, ut, qui fortunatus eſt, idem ſit felix (§. 414. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Parentibus curæ eſſe debet, ut liberos ſuos reddant felices (§. 710.); hoc tamen non obſtante iisdem quoque curæ eſſe debet, ut eos fortunatos reddant. Tum demum peccant, ſi fortunæ ipſorum conſulere ſtudeant, felicitatis autem nullam habeant rationem, & hoc pacto plerumque iis magis nocent, quam conſulunt. Neceſſe eſt parentes ante ſeipſos regere noſſe, quam liberos educare velint: qui enim ipſe nondum didicit, quomodo actiones ſuas juxta naturæ legem componere debeat, quomodo is docebit alios, quomodo hoc facere debeant. Si parentes ignorent, quale ſit diſcrimen inter felicem atque fortunatum hominem, ac de bonis animi, corporis & fortunæ ex vero ſtatuere neſciant; quomodo fieri poterit, ut circa hæc rite fungantur officio ſuo in educatione liberorum? Sunt equidem qui urgent contemtum bonorum fortunæ, & per conſequens ab officio parentum erga liberos alienum exiſtimant fortunæ eorum conſulere: hi tamen ſunt, qui non ſatis capiunt, in quonam contemtus bonorum fortunæ conſiſtat. Sed is intra ſuos limites coarctandus eſt in philoſophia morali. Non ex hominum opinione, quamvis eam tyrannum eſſe conſtet, ſed ex notionibus, quæ in Philoſophia evolvuntur, de eodem ſtatuendum.

§. 733.

Liberi in omnibus officiis, quos aliis debemus, ceteris hominibus ſunt præferendi. Quoniam enim liberos felices (§. 710.) & fortunatos reddere debent parentes, quantum in poteſtate ſua eſt (§. 732.), conſequenter in omnibus opem ferre, in quibus eadem indigent, ac ideo ſpeciali quadam ratione ad eorum perfectionem promovendam obligantur, ſi *De liberis in officiis erga alios aliis præferendis.*

 autem

Digitized by Google

autem plures ope tua indigeant, neque eam ſingulis ferre poſſis, illi præferendi ſunt, ad quorum perfectionem promovendam ſpeciali quadam ratione obligaris (§. 668. *part. 1. Jur. nat.*); liberi utique in omnibus officiis, quos aliis debemus, ceteris hominibus ſunt præferendi.

Natura liberos commendat parentibus ſingulari ratione, dum amorem quendam liberorum iisdem inſtillavit (§. 257.), ratio vero, legis naturæ magiſtra (§. 259. *part. 1. Phil. pract. univ.*), dum curam a parentibus in educatione illorum adhibendam præſcribit, & naturalem illum amorem educationi accommodat, tanquam debitum urget, quod ab affectu parentum dependere videbatur. Neglectus itaque liberorum cum ſit lege naturali prohibitus (§. 722. *part. 1. Jur. nat*), officium aliquod alii præſtandum in poteſtate tua non eſt, ſiquidem idem a te exigit indigentia liberorum. Alius itaque querelæ parum juſtæ ſunt, ſi eidem ferre nobis opem, quam ferre non poteras niſi cum neglectu liberorum. Idem valet, prouti facile intelligitur, etiam in alio caſu, in quo ad obligationem univerſalem accedit aliqua ſingularis. Et quia exceptionem facit obligatio ſingularis ab univerſali; ea quoque de cauſa fieri nequit, ut officia humanitatis perfecte debeantur, quemadmodum alias demonſtravimus (§. 659. *part. 1. Jur. nat.*).

§. 734.

De providentia parentum circa educationem liberorum in caſum mortis immaturæ.

Parentibus curæ eſſe debet, ut, ſi ipſos mori contingat, antequam liberi fuerint educati, ipſis relinquant bona, de quibus ſumtus educationis ſuſtentari poſſunt. Etenim uterque conjux ad ſumtus educationis conferre tenetur, quod poteſt (§. 445.), & cum liberi a parentibus ſint educandi (§. 263.), ſumtus quoque in educationem facere obligantur, quos eadem exigit. Quamobrem cum haud raro contingat parentes mori, antequam liberi fuerint educati, iisdem utique curæ eſſe debet, ut ipſis relinquant bona, de quibus ſumtus educatio-

cationis ſuſtentari poſſunt. Et quamvis ſumtus educationis facere teneatur conjux ſuperſtes altero mortuo & nihil bonorum relinquente, cum perinde ſit, ac ſi conjux alter eſſet inops (§. 446.); quoniam tamen onera matrimonii, ad quæ etiam pertinent ſumtus educationis (§. 448.), conjunctim a conjugibus ſunt ferenda (§. 449.); onus quoque hoc in conjugem unum ab altero devolvendum non eſt ſolum, ſi id evitari poſſit, conſequenter nec hoc obſtante curæ eſſe debet parenti utrique, ut, ſi ſe mori contingat, antequam liberi fuerint educati, ipſis relinquat bona, de quibus ſumtus educationis ſi non in totum ſuſtentari poſſint, ſaltem levari, ne pars ſuperſtes nimium gravetur.

Imaginem hujus juris videmus etiam in brutis, vili nimirum inſectorum genere, quæ, cum moriantur, antequam fœtus ex ovulis excludatur, ea ibi deponunt, ubi alimentum ipſis commodum obvium eſt. Dum ita natura ducit animal ad proſpiciendum educationi prolis per ſpeciem quandam providentiæ, ubi ipſummet ob obitum ſuum præeſſe eidem nequit; ratio omnino eandem providentiam urget in homine, quem mori contingit, antequam liberi fuerint educati. Enimvero nemini cognitus eſt dies ſupremus, quem obire tenetur. Quamobrem cura parentum, quam urget propoſitio præſens, cum ipſa prole naſci debet. Facile autem intelligitur, curam iſtam extendendam minime eſſe ultra id, quod poſſibile (§. 209. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Sufficit enim, ne culpa parentum deſint ſumtus educationis, ſi diem ſupremum obire cogantur, antequam liberos ſuos educare potuerint. Ceterum ex iis, quæ modo diximus, patet, parentes pejores eſſe vili inſectorum genere, qui in eventum mortis educationi liberorum conſulere negligunt.

§. 735.

Si in poteſtate parentum fuerit efficere, ut liberi conſequantur bona animi, corporis ac fortunæ, quibus ipſimet carent, & quæ *Quousque extendendo datur obli-*

gatio parentum ad promovendum bonum liberorum. *pro rerum ſuarum ſtatu conſequi ipſimet minime potuerunt, vel poſſunt; ad hoc faciendum obligantur.* Etenim officium hoc naturaliter debemus homini cuicunque (§. 646. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum liberi in omnibus officiis, quæ aliis debemus, ceteris hominibus ſint præferendi (§. 733.); parentes quoque, ſi in poteſtate eorum fuerit, multo magis efficere debent, ut liberi conſequantur bona animi, corporis ac fortunæ, quibus ipſimet carent, & quæ pro rerum ſuarum ſtatu conſequi ipſimet minime potuerunt, vel poſſunt.

Relegenda hic ſunt, quæ alibi de hoc officio erga alios in genere annotavimus (*not.* §. 646. *part. 1. Jur. nat.*). Ducit eo parentes naturalis ille amor, quem natura ipſis inſtillavit (§. 257.). Inde nimirum eſt, quod parentes, niſi affectus ille aliis contrariis ſufflaminetur, gaudeant de bonis quibuscunque, quæ liberis ſuis obveniunt. Ac id tanto magis contingit, ſi ratio confirmaverit amorem iſtum, quemadmodum fieri debet.

§. 736.

Cura parentum quoad neceſſitatem, commoditatem & jucunditatem vitæ liberorum. *Quicquid parentes ad hoc conferre poſſunt, ne deſint liberis ea, quæ vitæ neceſſitas exigit, & quæ ad vitam commode ac jucunde tranſigendum faciunt; ea pro viribus conferre tenentur.* Etenim quicquid ad hoc conferre valemus, ne deſit aliis cibus ac potus ſalubris, nec deſint veſtimenta neceſſaria atque commoda, neque ædes commodæ ac pulchræ, conſequenter ea, quæ ad vitæ neceſſitatem faciunt (§. 644. *part. 1. Jur. nat.*), & quicquid facere poſſumus, ut alii vitam commode ac jucunde tranſigant, ad hoc faciendum obligantur (§. 645. *part. 1. Jur. nat.*). Quoniam itaque parentes liberos in omnibus officiis, quæ debentur aliis, ceteris hominibus præferre debent (§. 733.); parentes quoque multo magis conferre

Digitized by Google

ferre pro virili debent, quicquid ad hoc conferre poſſunt, ne deſint liberis, quæ vitæ neceſſitas exigit, & quæ ad vitam commode ac jucunde tranſigendam faciunt.

§. 737.

De prærogativa liberorum quoad ea, quæ ad vitæ neceſſitatem, commoditatem & jucunditatem faciunt.

Quoniam parentes pro virili conferre tenentur, quicquid ad hoc conferre poſſunt, ne deſint liberis, quæ ad vitæ neceſſitatem & ad eam commode ac jucunde tranſigendam requiruntur (§. 736.), liberi autem in omnibus officiis, quæ aliis naturaliter debemus, ceteris hominibus ſunt præferendi (§. 733.); *liberi* quoque *in iis, quæ ad vitæ neceſſitatem, commoditatem & jucunditatem ſpectant, ceteris hominibus præferendi ſunt.*

Ducit eo parentes amor naturalis liberorum, quatenus exinde voluptatem percipiunt, ſi liberis bene ſit, triſtitia vero anguntur, ſi male ſit, præſertim abſque eorundem culpa. Ratio autem, quæ parentes operam dare jubet, ut liberi ſint fortunati, nec ipſorum culpa fiant infortunati, idem expreſſius urget. Principium hoc probe notandum eſt: utemur enim eo paulo inferius, ubi de ſucceſſione in bonis defuncti agitur.

§. 738.

Quod parentes ſint maximi benefactores liberorum.

Parentes ſunt maximi benefactores liberorum. Etenim parentes non modo efficiunt, ut liberi exiſtant in rerum natura, ut ideo liberi vitam ſuam ipſis tanquam cauſis ſecundis acceptam ferre debeant, quod per ſe patet; verum etiam multum curæ in educationem eorum impendere, ac ſumtus in eandem facere, immo etiam propter educationem plurimum moleſtiarum devorare tenentur, prouti ex antea demonſtratis abunde patet, & experientia quotidiana non minus confirmat. Immo quicquid ad id conferre poſſunt, quæ vitæ neceſſitas, commoditas, jucunditas exigit, in eo

liberos

Digitized by Google

liberos ceteris hominibus præferre tenentur (§. 737.). Cumque parentes hæc omnia facere teneantur, etiamſi nihil viciſſim accipiant a liberis; omnia quoque præſtantur gratis (§. 18. *part. 4. Jur. nat.*). Quamobrem cum benefactor ſit, qui alteri gratis dat, vel facit, quod utile eidem eſt (§. 20. *part. 4. Jur. nat.*); parentes ſunt benefactores liberorum. Et quoniam nemo alius ea omnia ipſis præſtat, quæ a parentibus veniunt, quod per ſe patet; parentes utique ſunt maximi benefactores liberorum.

Equidem quod bona fortunæ attinet, non omnes parentes æque fortunis liberorum æque conſulere poſſunt, neque etiam eosdem in educationem facere ſumtus; non tamen inde ſequitur, quod beneficia a parentibus inopibus præſtita liberis ſint minora iis, quæ a divitibus præſtantur. Neque enim ſolum magnitudo beneficii æſtimanda eſt ex ratione ejus, quod præſtatur, ad facultates dantis, ita ut pauper plus dare intelligatur divite, qui multo minus dat quam dives; verum etiam educatio plures moleſtias creat parentibus pauperibus, quam divitibus, immo ſubinde eos ad paupertatem ac egeſtatem redigit. Accedit quod bona educatio, quæ liberos reddit felices, pluris facienda ſit, quam educatio, qua id potiſſimum agitur, ut liberi ſint fortunati. Bona autem educatio non minus in poteſtate parentum pauperum eſt, quam divitum, immo haud raro magis, quatenus abſunt impedimenta, quæ his ſeſe offerunt, non ſemper adeo facile ſuperanda. Immo quotidie experimur, ut ideo prolixius idem demonſtrari non ſit opus, quantum præſtet liberos bene educari, quam multis fortunis augeri. Bene educati quoque haud raro fiunt fortunati & in hoc ſtatu perſeverant, cum ex adverſo liberi, quos fortunatos effecerant parentes, ceteroquin male, aut non ſatis bene educati, ipſo educationis neglectu ex fortunatis fiant infortunati. Omnes itaque liberi parentes ſuos pro benefactoribus ſuis maximis habere debent, niſi prorſus degeneres ipſos ad vitia & ſcelera ſeduxerunt, quod rariſſime accidit: quo ipſo

tamen

Digitized by Google

tamen nondum tolluntur beneficia cetera, quæ ipſis exhibuerunt, dum vitæ ac ſanitati eorum conſervandæ ſtuduerunt. In Jure autem naturæ parentes ſupponuntur, quales eſſe debent, non quales ſunt, ſi officio ſuo ſatisfacere nolunt, vel in eo negligentiores ſeſe præſtant.

§. 739.

De amore, quo liberi parentes proſequi debent.

Liberi amare debent parentes. Etenim parentes ſunt benefactores liberorum (§. 738.). Enimvero beneficiarius amare debet benefactorem ob beneficia ſibi tributa (§. 39. *part.* 4. *Jur. nat.*). Ergo etiam liberi amare debent parentes.

Ipſa natura liberis indidit amorem parentum ſuorum, cujus imago conſpicitur in ipſis brutis. Naturalis iſte amor liberos parentibus conciliat, quemadmodum idem in parentibus liberos ipſis commendat, ut ideo ipſa natura amicitiam conſtituat inter parentes atque liberos (§. 625. *part.* I. *Jur. nat.*). Ratio igitur, quæ non minus liberis amorem parentum *vi præſentis*, quam parentibus amorem liberorum injungit (§. 715.), amicitiam iſtam firmare ac conſervare debet.

§. 740.

Parentes odiſſe non licet.

Quoniam liberi parentes amare debent (§. 739.), qui vero alterum amat, eum odiſſe nequit (§. 623. *part.* I. *Jur. nat.*); *liberi parentes odio habere minime debent.*

Officium univerſale eſt, quod nemo hominum alterum odio habere debeat (§. 624. *part.* I. *Jur. nat.*). Quoniam vero liberos peculiari quadam ratione ad parentum amorem ducit ipſa natura, & ratio eidem minime contraria eundem liberis injungit (*not.* §. 739.); multo magis repugnat odium parentum naturæ liberorum, quam hominis cujusdam alterius naturæ humanæ. Hinc recte omnino liberi, qui oderunt parentes ſuos, omnem naturam humanam exuiſſe dicuntur, conſequenter non modo naturam animalem, quam

cum brutis communem habent, verum etiam rationalem, quæ homini propria, ut ea de cauſa odium parentum ſuorum deprimat liberos non ſolum infra ſortem hominum, ſed & brutorum. Vix igitur quicquam turpius concipi poteſt odio liberorum, quo proſequuntur parentes ſuos. Dubium oriri poterat ex eo, quando parentes non ſatisfecerunt officio ſuo in educandis liberis, ut ideo vel fiant infelices, vel infortunati, aut infortunati ac infelices ſimul. Enimvero primum in genere patet, ſi parentes non ſatisfaciant obligationi naturali, non ideo permiſſum eſſe liberis, ut nec obligationi ſuæ, qua ipſis tenentur, ſatisfaciant. Deinde beneficia neglecta non tollunt præſtita, ſed eorum tantummodo numerum imminuunt, prouti jam antea annotavimus (*not.* §. 738.). Amor ergo vi præſtitorum adhuc ſubſiſtit, & per conſequens odium arcet (§. 623. *part. 1. Jur. nat.*), & ad ignoſcendum parentibus, ſi prava educatione nocuerunt, liberos impellit (§. 959. *part. 1. Jur. nat.*), ad quod naturaliter quoque homini cuique obligamur (§. 960. *part. 1. Jur. nat.*).

§. 741.

De animo grato liberorum.

Liberi obligantur ad beneficium reddendum parentibus occaſione oblata & gratum erga eos animum habere debent. Etenim parentes ſunt benefactores liberorum (§. 738.). Quamobrem cum beneficiarius obligetur ad beneficium reddendum benefactori occaſione oblata (§. 41. *part. 4 Jur. nat.*), & animum gratum habere debeant erga benefactorem (§. 43. *part. 4. Jur. nat.*); liberi quoque obligantur ad beneficium reddendum parentibus occaſione oblata & gratum erga eos animum habere debent.

Oſtenditur etiam hoc modo. Beneficiarii animus diſpoſitus eſſe debet ad beneficia benefactori tribuenda ob beneficia ſibi ab ipſo tributa (§. 40. *part. 4. Jur. nat.*). Talem igitur quoque animum habere debent liberi erga parentes,

Digitized by Google

rentes, maximos benefactores, (§. 738.), conſequenter animum gratum (§. 42. *part. 4. Jur. nat.*), quem cum habere non poſſint, niſi etiam beneficium parentibus reddant actu, occaſione oblata beneficium quoque parentibus reddere obligantur.

Gratus animus magis ornat liberos, quam amor liberorum parentes, cum in illo majorem ſibi partem vindicet ratio, quam natura, in hoc autem majorem natura, quam ratio. Quemadmodum vero gratiarum actio ad plus dandum invitatio eſſe ſolet; ita quoque animus gratus liberorum auget amorem parentum.

§. 742.

De ingratitudine liberorum. Quoniam liberi animum gratum habere debent erga parentes (§. 741.), lex vero præceptiva eſt ſimul prohibitiva contrarii (§. 722. *part. 1. Jur. nat.*); *ingratitudo liberorum lege naturæ prohibita* (§. 46. *part. 4. Jur. nat.*)

Summus ingratitudinis liberorum gradus eſt odium parentum (§. 46. *part. 4. Jur. nat.*). Quamvis enim ingratitudo per ſe in odio benefactoris conſiſtere nequeat, utpote quæ magis in abſentia animi grati conſiſtit; peculiaribus tamen de cauſis eidem ſuperaccedere poteſt (*not.* §. 46. *part. 4. Jur. nat.*), conſequenter ingratitudinem tanto turpiorem reddit ac deteſtabiliorem, quanto cauſæ iſtæ ab honeſtate magis recedunt, veluti ſi liberi odio proſequantur parentes, quod approbare nolint male facta. Conſtat ingratitudinem in genere prohibitam eſſe lege naturali (§. 47. *part. 4. Jur. nat.*); liberis autem eadem lege inſuper in ſpecie prohibita, *vi præſentis.* Quamobrem ingratitudo liberorum turpior eſt ingratitudine quavis alia.

§. 743.

De dilectione parentum. Similiter quia liberi animum gratum habere debent erga parentes (§. 741.), qui vero animum gratum habet erga

Digitized by Google

erga alterum, eundem diligit, & per conſequens conſtans ipſi eſt voluntas ac perpetua omni ſtudio id agendi, ut ſit felix, & cavendi, ne ſit infelix (§. 31. *part.* 4. *Jur. nat.*); *liberi parentes ſuos diligere debent, ac conſtans ipſis eſſe debet voluntas omni ſtudio id agendi, ut ſint felices, ac cavendi, ne ſiant infelices.*

Ut pateat, quomodo appetitus ſenſitivus hac in parte reducatur ad conſenſum cum rationali, relegenda ſunt ea, quæ alias annotavimus (*not.* §. 31. *part.* 4. *Jur. nat.*).

§. 744.

De officiis humanitatis a liberis parentibus debitis.

Quoniam parentes ſuos diligere debent liberi (§. 743.), qui vero alterum diligit, ei conſtans ac perpetua voluntas eſt perfectionem ejus promovendi (§. 653. *part.* I. *Jur. nat.*); *liberis* quoque *conſtans & perpetua eſſe debet voluntas parentum perfectionem promovendi*, conſequenter cum officia erga alios, quibus ipſorum perfectio promovetur, ſint officia humanitatis (§. 655. *part.* I. *Jur. nat.*), *liberi qua liberi* etiam *parentibus ad præſtanda quævis officia humanitatis obligantur.*

Paucis hic multa dicuntur. Officia enim humanitatis, quæ homo homini debet, longe plurima ſunt, quemadmodum abunde patet ex iis, quæ de officiis humanitatis integro capite tertio partis primæ Juris naturæ demonſtravimus. Singula debentur parentibus non modo ex obligatione univerſali, quæ reſpicit omnes homines (§. 11. *part.* I. *Jur. nat.*), verum etiam ex obligatione ſingulari, quæ parentes reſpicit qua tales (§. 12. *part.* I *Jur. nat.*). Qui ergo in iis, quæ parentibus debet, nihil a ſe deſiderari voluerit, is officia erga alios ſingula probe perpendere tenetur, ne ullam prætermittat occaſionem parentibus ſuis pro virili inſerviendi, nec quicquam committat, quod eorum gratia omittere debebat.

§. 745.

§. 745.

Liberi in omnibus ſuis actionibus ſtudere debent, ut placeant parentibus, ac ſollicite ſibi cavere, ne quid faciant, quod voluntati illorum adverſum. Etenim liberi parentes ſuos amare debent (§. 739.): Enimvero qui alterum amat, is voluptatem eidem creare, tædium vero ab eo avertere ſtudet (§. 652. *Pſych. empir.*). Quamobrem etiam liberi ſtudere debent, ut parentes ex ipſorum actionibus voluptatem, minime autem tædium ſeu moleſtiam percipiant. Quoniam itaque is nobis placet, ex cujus actionibus voluptatem percipimus (§. 542. *Pſych. empir.*); liberi in omnibus ſuis actionibus ſtudere debent, ut placeant parentibus. *Quod erat unum.*

Quomodo liberi in omni actione ſtudere debeant, ut placeant parentibus.

Porro qui alterum amat, is facere non vult, quod voluntati ipſius adverſum (§. 1176. *part. I. Jur. nat.*). Quamobrem cum liberi parentes amare debeant (§. 739.); ſollicite quoque ſibi cavere debent, ne quid faciant, quod voluntati ipſorum adverſum. *Quod erat alterum.*

Facile patet, officium hoc latius patere, quam obedientiam, etſi cum hoc conjungi poſſit ac debeat. Neque enim ſolum extenditur ad eas actiones, quas parentes liberis non imperant & ad eum ſtatum, in quo actiones ipſorum non amplius ſunt in dominio parentum, quemadmodum deinceps patebit; verum etiam exigit, ut obedientia ex amore parentum proficiſcatur, nimine autem metu pœnarum extorqueatur. Ita demum liberi obediunt parentibus cum ſenſu officii, & obedientia tanquam officium naturaliter debitum præſtita virtutis eſt. Non ſcrupuloſius diſtinguo ætatem, cuinam obedientia per modum officii præſtanda conveniat, & quandonam citra obedientiam ſtudere debeant liberi, ut parentibus placeant, talia enim res ipſa loquitur, ubi ad differentiam ætatum ſuperius explicatam (§. 644.) animus advertitur. Quomodo vero tam obedientia cum ſenſu officii præſtanda, quam ſtudium

placendi parentibus in omnibus actionibus ſuis citra obedientiam liberis ab ipſis parentibus inſtillari debeat (§. 709.); in philoſophia morali doceri debet. Quemadmodum autem parentes liberis imperare nequeunt, quæ legi naturæ contrariantur (§. 672.), nec liberi talia præcipientibus obedire debent (§. 673.); ita quoque ſtudium placendi parentibus extendendum non eſt ad actiones illicitas, neque ad tales, quæ fortunæ liberorum nocent.

§. 746.

De timore filiali & ſervili.

Parentes ſunt timendi timore filiali; timor autem ſervilis lege naturali non præcipitur, ſeu non eſt officium liberorum erga parentes. Liberi enim ſollicite ſibi cavere debent, ne quid faciant, quod voluntati parentum adverſum (§. 745.). Quoniam itaque ſollicitudo animi nil faciendi, quod voluntati alterius adverſum, timor filialis eſt (§. 1177. *part. 1. Jur. nat.*); parentes timendi ſunt timore filiali. *Quod erat unum.*

Enimvero qui timore ſervili percellitur, metu pœnæ facit, quod vult alter, & non facit, quod is a ſe fieri non vult (§. 1178. *part. 1. Jur. nat.*). Enimvero actio recta non eſt, quæ metu pœnarum extorquetur (§. 349. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum lex naturæ præcipiat actionis rectitudinem (§. 189. 164. *part. 1. Phil. pract. univ.*); timor ſervilis lege naturali minime præcipitur, conſequenter nec officium liberorum erga parentes eſt (§. 224. 225. *part. 1. Phil. pract. univ.*). *Quod erat alterum.*

Timor filialis ab amore ſejungi nequit: qui ubi abeſt, nec dici poteſt, liberos amare parentes, ſaltem amor parentum reſtringitur ad eos actus, qui & ipſis placent. Caret igitur amor ea rectitudine, quam lex naturæ exigit. Liberi nimirum parentes non amant, quam quatenus amor parentum non adver-

adverſatur amori perverſo proprio. Parentes itaque non amant tanquam ſeipſos, ſed ea faciunt, quæ amori parentum convenire videntur, quia ſeipſos amant, & per conſequens parentes minime amant cum ſenſu officii, ſed quatenus ea probant, vel jubent, aut ſuadent, quæ & ipſis per ſe placent, ita ut amor parentum non influat in determinationem actionis quippe quam ſic, non aliter determinarent, etiamſi ea parentibus diſpliceret. Timor ſervilis non eſt officium liberorum erga parentes, ſed medium cohibendi voluntatem malam, ne in actus externos erumpat, quemadmodum idem jam annotavimus, cum de timore Dei ageremus (*not.* §. 1180. *part. 1. Jur. nat.*).

§. 747.

Quamdiu liberi uſu rationis deſtituuntur, vel nondum ſufficiente pollent, metu ſervili imbuendus eſt animus: quamprimum vero fieri poteſt, operam dare tenentur parentes, ut metum ſervilem in filialem convertant. Etenim quamdiu liberi uſu rationis deſtituuntur, vel nondum ſufficiente pollent, ſcientiam boni & mali legumque naturalium acquirere minime valent (§. 689.). Quamobrem fieri nequit, ut cum ſenſu officii faciant, quæ legi naturæ conveniunt (§. 224. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Metu igitur pœnarum deterrendi ſunt ab eo, quod omittendum, & adducendi ad id, quod committendum (§. 671.). Quoniam itaque metu pœnæ facit, quod vult alter, & non facit, quod is a ſe fieri non vult, qui timore ſervili percellitur (§. 1178. *part. 1. Jur. nat.*); quamdiu liberi uſu rationis deſtituuntur, vel nondum ſufficiente pollent, metu ſervili imbuendus eſt eorum animus. *Quod erat unum.*

De officio parentum quoad utrumque.

Enimvero cum timor ſervilis officium liberorum erga parentes non ſit, ſed filialis (§. 746. *h.* & §. 224. *part. 1. Phil. pract. univ.*), parentes vero liberos a prima ſtatim ætate aſſue-

aſſueſacere debeant officiis, quæ ipſis debentur (§. 709.); parentes quoque operam dare debent, ut, quamprimum fieri poteſt, metum ſervilem liberorum in filialem convertant.

Si officio huic parentes ſatisfacere velint, ne qua in parte diligentiam ſuam deſiderari patiantur, plura obſervanda ſunt, quam videri poterat. Sed eorum diſcuſſio ad Philoſophiam moralem ſpectat. Erunt forſitan, qui exiſtimaturi ſunt, nos parentibus in educandis liberis jugum nimis grave imponere, immo intolerabile. Sed hi erunt, qui minime perpendunt, nos nihil affirmare, niſi quod ex principiis juris naturæ demonſtratur. Velim itaque, ut, qui ſic ſentiunt, demonſtrationes noſtras probe perpendant, ut eorum vim percipiant. Ne vero ſibi, vel aliis perſuadere conentur, quaſi obligationem parentum in educatione liberorum ultra id extendamus, quod fieri poteſt, parum memores infirmitatis humanæ; velim ne præcipitent judicium, antequam in philoſophia morali uſum facultatum animæ in exequendis officiis demonſtraverimus, & in philoſophia civili ſeu Politica oſtenderimus, quænam ſint partes principis in educatione liberorum. Plura ſane in poteſtare ſunt, quam vulgo putatur, quemadmodum me oſtenſurum confido, ſi Deus vitam ac vires corporis & animi conſervet, donec Philoſophiam moralem atque civilem tradere licuerit, qualem animo concepi. Non famæ ſtudeo, ſed felicitati generis humani, ad quam ſi quid contulero, aliud laborum præmium non expeto, quippe non quærens quod meum eſt, ſed quod alterius cum ſenſu officii mei (§. 615. *part. 1. Jur. nat.*).

§. 748.

De parentibus non contriſtandis. *Liberi parentes ſuos contriſtare non debent.* Amare enim debent parentes (§. 739.). Enimvero ſi quis alterum amat, is ideo contriſtatur, quod alter triſtis ſit (§. 642. *Pſych. empir.*), conſequenter ipſe eundem contriſtare non debet.

Digitized by Google

debet. Liberi igitur parentes ſuos contriſtare non debent.

Animus non contriſtandi parentes ab amore ſeparari nequit. Plus tamen eſt in officio eos non contriſtandi, nimirum circumſpecta ſollicitudo, ne quid committatur, quo contriſtari poſſunt. Hæc ubi abeſt, incogitantia contingit, ut tale quid committatur, quamvis facti pœniteat, quo parentes contriſtantur, ſi liberi animum non contriſtandi habeant, cum officium præſens motivum eſſe debeat id non committendi. Et qui officio huic ſatisfacere voluerit, is aſſuefieri debet actionibus ſuis ad animum parentum referendis, ut appareat, quemnam in eo affectum ſuſcitare poſſint. Facile autem intelligitur, liberis imputari non poſſe, ſi quid ipſis accidat, ob quod lachrymis ac triſtitiæ ſeſe tradunt parentes. Ad caſus enim evitandos, qui poteſtati noſtræ ſubducuntur, officium hoc extendi nequit E. gr. Filia contriſtat parentes, quæ ſe ſtuprari patitur; filius, ſi ſcelus perficiat, immo ſcelus ſcelere cumulet, nec ab eo quamvis ſæpe ac ſerio monitus liberari poſſit, non vero ſi triſtitia angantur parentes, quod morbus obſtet, quo minus ejus fortunæ conſulere valeant, quemadmodum ſibi propoſuerant: hoc enim in caſu parentum eſt triſtitiam, quam ſuadet amor (§.642.*Pſych. empir.*) mitigare (§. 591. *part. 1. Jur. nat.*), & patienter ferre, quæ mutari non poſſunt (§. 593. *part. 1. Jur. nat.*). Inſanus autem foret ac peccaret, qui ea de cauſa filium odio haberet, aut amorem ſaltem ſuum langueſcere pateretur.

§. 749.

Parentes liberos ad iram provocare non debent. Quoniam enim ira conjuncta eſt cum odio (§. 862. *Pſych. empir.*); ſi liberi a parentibus ad iram provocentur, facile contingit, ut odium concipiant in parentes, aut ſaltem ut animus illorum ab iis alienetur. Quoniam itaque parentes amorem ſui, ad quem naturaliter obligantur (§. 739.), a prima *De liberis ad iram non provocandis.*

 ſtatim

ſtatim ætate inſtillare debent (§. 708.); eos ad iram provocare non debent (§. 722. *part. I. Jur. nat.*).

Multis modis contingit, ut parentes ad iram provocent liberos, veluti intempeſtiva, vel immoderata caſtigatione, denegando iis, quæ facile concedi poterant, non diſtinguendo malitiam a culpa, præſertim in re leviori. Sed de his agendum eſt in philoſophia morali. Abſit vero, ut tibi perſuadeas, propterea liberis quævis pro lubitu eſſe permittenda, nec pœnis meritis malitiam, vel negligentiam eorum coercendam: ſit ita, quod pœna etiam merita condonanda ſit, ſi ſpes emendationis in poſterum affulgeat. Nimia parentum lenitas corrumpit mores liberorum, quos ipſi formare ac emendare tenentur.

§. 750.

Quod mala liberis imprecari non liceat.

Parentes liberis mala imprecari non debent. Parentes enim operam dare debent pro virili, ut liberi conſequantur bona fortunæ, & eos aptos efficiant ad ea conſequenda (§. 729.), minime autem eos privare bonis fortunæ, quibus eos augere poterant, nec negligere eam curam, quam adhibere debebant, ut ad paranda bona fortunæ fierent apti (§. 730.). Immo ex felicitate liberorum voluptatem percipere debent (§. 711.). Quamobrem optare, vel velle nequeunt, ut liberi careant bonis fortunæ, vel iisdem priventur, aut ut ipſis eveniant mala. Enimvero qui verbis declarat velle ſeſe, ut liberis eveniant mala, quale eſt amiſſio bonorum fortunæ, alteri mala imprecatur (§. 863. *part. 3. Jur. nat.*). Parentes igitur liberis mala imprecari non debent.

Nemini mala imprecari licet (§ 868. *part. 1 Jur. nat.*), multo minus itaque mala liberis imprecari permiſſum, cum iſtiusmodi imprecatio & execratio cum officio parentum erga liberos pugnet. Nec eſt, quod excipias, mereri eandem liberos immorigeros, qui parentes ſuos contriſtare ſibi minime religioni ducunt.

Digitized by Google

ducunt. Quamvis enim liberi deſint officio ſuo (§. 666. 748.); non tamen ideo parentibus permiſſum eſt tollere officium ſuum erga liberos (§. 631. *part. 1. Jur. nat.*) & per conſequens eos odio habere (§. 867. *part. 3. Jur. nat.*), ac ideo ex illorum infelicitate voluptatem percipere (§. 668, *Pſych. empir.*), quorum felicitas (§. 710.) & fortuna ſecunda ipſis maxime curæ eſſe debebat (§. 729.). Optare igitur potius debent, ut liberi immorigeri ad meliorem frugem revertantur, ne ſemetipſos reddant infelices ac miſeros, Votis hiſce minime repugnat, ſed potius convenit, ut parentes vindictam divinam liberis immorigeris ſerio ac graviter, nec ſine indignatione, factorum atque ſcelerum deteſtatione, repræſentent ac mala, in quæ ſe præcipites dant, prædicant, cum pœnarum divinarum & malorum, quæ ſibi arceſſunt, metu a ſcelere ſint abducendi, niſi cauſa prorſus deſperata ſit. Odiſſe debent ſcelera liberorum, non vero liberos, & dolere, quod Deum experturi ſint vindicem, niſi reſipiſcant. Odium hoc conſiſtere poteſt cum amore liberorum, quem lex naturæ injungit parentibus (§. 715.). Quodſi parentes ita moderentur iræ, ut tendat in facta, non in perſonam liberorum; ab omni odio immunem præſtabunt animum, nec dici poterunt connivere in malitia liberorum.

§. 751.

De parentibus magni faciendis.

Liberi parentes magni facere debent. Etenim liberi non modo parentibus ſuis vitam ſuam & conſervationem ſui acceptam referre debent tanquam cauſis ſecundis; verum etiam parentes multum curæ in eorum educationem impendere, ac ſumtus in eandem facere, immo educationis cauſa plurimum moleſtiarum devorare tenentur: id quod nemini ignotum eſt, nec in dubium revocari poteſt. Quoniam igitur liberi animum gratum habere debent erga parentes (§. 741.), conſequenter tanta a parentibus in ſe profecta beneficia agnoſcere (§. 31. *part. 4. Jur. nat.*); ceteris

teris omnino hominibus parentes præferre, conſequenter magni facere debent (§. 839. *part. 1. Jur. nat.*).

Nihil hic datur opinionibus præjudicatis, quemadmodum vulgo in magni faciendis aliis fieri ſolet (§. 839. *part. 1. Jur. nat.*), ſed veritati unice litatur. Si quis dubitet, ea relegat, quæ ſupra annotavimus (*not.* §. 738.). Ecquis eſt, qui præter parentes paria cum ipſis liberis præſtare velit, præſertim ubi parentes adhuc in vivis ſunt. Merentur itaque parentes, ut a liberis ſuis majoris fiant quam alii, quos tanquam benefactores ſuos venerantur; id quod clarius elucеſcit, ſi beneficia parentum rite æſtimare & alienorum ab iisdem dependentiam perpendere noveris. Meritum hoc in cauſa eſt, ut lex naturæ præcipiat parentes magni facere ſine ullo diſcrimine.

§. 752.

De parentibus honorandis. Quoniam liberi parentes magnifacere (§. 751.), conſequenter aliis præferre debent (§. 839. *part. 1. Jur. nat.*), honor autem conſiſtit in actibus externis, quibus alterum aliis præferendum eſſe indigitamus (§. 841. *part. 1. Jur. nat.*); *liberi parentes honorare debent.*

Non ſufficit ut liberi agnoſcant beneficia parentum, & ob ea eosdem magni faciant; ſed neceſſe eſt, ut actibus quoque externis animum ſuum iisdem declarent. In hac autem ſignificatione animi noſtri, qui ad exiſtimationem referendus, honor conſiſtit (§. 538. *part. 1. Jur. nat.*). Honor vero hic cum a beneficiis parentum in liberos profectis dependeat, ſignificationem animi grati (§. 31. *part. 4. Jur. nat.*), & ſimul amorem ob beneficia parentum continet (§. 799. *Pſych. empir.*).

§. 753.

De officio parentum Quia liberi parentes honorare debent (§. 752.), *parentes* autem eosdem a prima ſtatim ætate aſſueſacere tenentur

nentur liberos officiis, quæ ipſis debentur (§. 709.), iidem quoque *a prima ſtatim ætate liberos aſſueſacere debent, ut ſe honorent.* *circa honorem a liberis ipſis deferendum.*

Abſit ut tibi perſuadeas, hoc ambitioni parentum eſſe tribuendum, quaſi honorem intenderent tanquam finem: neque enim ſui gratia liberos ad honorem ſui adducunt, ſed ut liberi ſatisfacere diſcant officio ſuo. Etſi enim ambitioſus, qui honoris inſatiabili cupiditate flagrat (§. 570. *part. 1. Jur. nat.*), eundem appetat, ſive eum mereatur, ſive minus, & ab aliis eundem extorquere velit; alia tamen longe eſt ratio parentum, quorum curæ demandatum, ut liberos ad officia ſibi debita præſtanda obligent, cum ſint formatores morum liberorum ſuorum. Et quamvis honor præcipue in actibus externis ſaltem conſiſtat, a quibus tamen interni abeſſe minime debent; quamdiu tamen liberi nondum eo judicio poſſent, ſine quo exiſtimationi locus non eſt, quemadmodum in ceteris, ita etiam in hoc officio parentibus curæ eſſe debet, ut actibus externis ſtatim aſſueſiant liberi, quamprimum fieri poteſt, ne, poſtquam contrariam conſuetudinem contraxerunt, quæ altera natura eſt & difficulter eradicatur, difficile, ſi non prorſus impoſſibile ſit ad virtutem infucatam perducere liberos. Parentes ſunt vitæ noſtræ autores, educatores & altores, ac propterea maximi benefactores noſtri (§. 738.), quibus ut placeamus in omnibus actionibus noſtris ſtudere debemus (§. 745.). Quoniam unus quisque alterum tanti exiſtimare debet, quanti meretur (§. 647. *part. 1. Jur. nat.*) & eidem exhibere honorem, quem meretur (§. 648. *part. 1. Jur. nat.*); parentes eſſe vitæ noſtræ autores, educatores, atque altores & maximos benefactores noſtros, atque eos, quibus ut placeamus in omnibus actionibus noſtris ſtudere debemus, non modo agnoſcere, verum etiam quod agnoſcamus actibus externis ſignificare ipſis debemus (§. 538. *part. 1. Jur. nat.*). Quamdiu rationis uſu deſtituimur, vel judicium nondum ſatis perfectum; quanti parentes exiſtimare debeamus,

capere non poſſumus, externi tamen actus, quibus exiſtimatio ſignificatur, vires corporis non excedunt. His igitur aſſuefieri a parentibus debent liberi a primis ſtatim unguiculis. Quando vero ad eam perveniunt ætatem, in qua ſcientiæ boni & mali ſunt capaces, ratio illorum actuum ipſis inſinuanda (§. 689.), ut jam cum ſenſu officii faciant, quod antea ſola conſuetudine ducti fecerant.

§. 754.

De prærogativa parentum in præſtandis officiis humanitatis.

Parentes in præſtandis officiis humanitatis in caſu colliſionis præferre debent aliis, conjuge ſaltem ac liberis propriis, ſi quos habent, exceptis. Etenim liberi ad officia humanitatis, quæ naturaliter debentur aliis (§. 655. *part. 1. Jur. nat.*), ſpeciali ratione, nimirum quia liberi ſunt, parentibus obligantur (§. 744.). Quoniam itaque in præſtandis officiis humanitatis eos, quibus ſpeciali ratione ad eadem præſtanda obligamur, ceteris præferre debemus, quibus ex univerſali ſaltem obligatione, nimirum jure humanitatis (§. 11. *part. 1. Jur. nat.*), tantummodo tenemur (§. 668. 655. *part. 1. Jur. nat.*); liberi utique in præſtandis officiis humanitatis in caſu colliſionis parentes præferre debent aliis. *Quod erat primum.*

Enimvero conjuges arctiſſime ita uniuntur, ut inſtar unius perſonæ ſpectentur, nec ita cum perſona alia uniri poſſunt (§. 469.). Quamobrem cum felicitas propria præferenda ſit alienæ, ſi propria & aliena collidantur (§. 622. *part. 1. Jur. nat.*), conſequenter in præſtandis officiis humanitatis quilibet præferre debeat ſeipſum alteri ope ipſius indigenti (§. 655. *part. 1. Jur. nat.*); in caſu colliſionis conjux conjugem parentibus ſuis præferre debet in officiis humanitatis præſtandis. *Quod erat ſecundum.*

Denique naturalis amor parentum, qui ſe prodit in liberis ante uſum rationis, naſcitur ex ſenſu beneficiorum a paren-

Digitized by Google

parentibus in eos collatorum & ex ſignificatione amoris parentum erga liberos (§.649. *Pſych. empir.*); unde eſt, quod infantes ac pueri matrem magis ament, quam patrem, niſi ſingulares quædam rationes in contrariam adfuerint, & per conſequens natura liberis parentes commendat tanquam benefactores maximos. Et eodem quoque ducit ratio (§. 738. & *ſeqq.*). Enimvero amor naturalis parentum erga liberos commendat ipſos parentibus tanquam eos, quos felices & fortunatos reddere debent qua parentes (§. 259. 255.) & ratio eos eodem ducit (§. 710. 732.). Quamobrem parentes liberis ſuis arctius obligantur ad felicitatem eorum promovendam, quam parentibus, quemadmodum etiam naturalis amor parentum, quo proſequuntur liberos, major deprehenditur naturali amore liberorum, quo parentes ſuos conſequuntur, niſi rationes aliunde accedant, quæ naturæ vim inferunt. Quoniam itaque in caſu colliſionis obligatio una alteri præferenda (§. 207. *part. 1. Phil. pract. univ.*), conſequenter arctior vincit minus arctam, vi ipſius principii rationis ſufficientis (§. 70. 76. *Ontol.*); in præſtandis officiis humanitatis in caſu colliſionis liberi utique parentibus ſunt præferendi. *Quod erat tertium.*

Propoſitio præſens primis naturæ convenit, niſi naturæ vis inferatur, quemadmodum abuſu & non uſu facultatum in hominibus facile contingit, prouti diſcere datur, ſiquidem ad ea, quæ fiunt, animum attendamus &, quemadmodum fieri neceſſe eſt, ea diligenter perpendamus. Quamobrem etiam inde inferri poterat, quod legi quoque naturæ conveniat (§ 83. *part. 2. Jur. nat.*). De naturali amore parentum, quo liberos ſuos proſequuntur, id ſatis liquet: aſt an natura quoque inſtillet conjugi amorem conjugis, dubitari poterat, propterea quod matrimonium libera hominum voluntate contrahitur inter perſonas, quas natura nullo peculiari vinculo conjun-

conjunxit, & quarum uni erga alteram ſingularem quendam amorem non inſtillavit. Enimvero quis negare auſit ex copula carnali naſci amorem mutuum quendam conjugum, qui rationi acceptus ferri minime poteſt. Hoc autem natura non aliud intendit, quam ut arctiſſime uniat conjuges, ad quam unionem quoque ducit ratio (§. 469.), quatenus amorem mutuum conjugum ſine exemplo præcipit (§. 468.). Quodſi appetitus rationalis cum ſenſitivo conſtanter conſentiret, quemadmodum vult lex naturæ (§. 267. *part. 1. Jur. nat.*); amor ille naturalis facilius obſervaretur. In præſenti autem noſtrum non eſt inquirere in impedimenta, quæ objiciuntur, quo minus amor iſte vel non generetur, vel genitus enervetur, ut effectu ſuo deſtituatur. Ceterum ne propoſitio præſens in abuſum trahatur, colliſio in caſu dato rite dijudicanda. Etenim neceſſe eſt, ut utriusque eadem ſit indigentia & ut vel idem præſtandum ſit, vel quod uni præſtandum præſtari nequeat niſi cum neglectu alterius. Præterea quoque notandum eſt, diſtinguendum eſſe inter ea, quæ conjugi & liberis perfecte debentur, & ea, quæ parentibus debentur minus perfecte, hoc eſt, niſi obſtet aliud, quod illis perfecte debetur. Sed talia in caſu particulari per rationes particulares clarius definiuntur. Quamvis enim nec officia, quæ parentibus præſtantur ex animo grato, ſimpliciter ſpectentur ut officia humanitatis, quia non ſolo jure humanitatis iis debentur; minus tamen accedunt ad officia perfecte debita, quam quæ ad educationem liberorum pertinent. Dantur nimirum etiam in iis, quæ perfecte, aut ſaltem non prorſus imperfecte debentur, gradus. Sed horum accuratior diſcuſſio ad theoriam illam magis exaſciatam pertinet, quam poſteritati reſervatam alias jam diximus. Generales enim theoriæ poſt diſcuſſionem particularium demum condendæ, tumque facilius ac rectius condi poſſunt, quam particularibus nondum diſcuſſis. Dedimus ſubinde fidem oculatam in ipſa tractatione noſtra: ſed quamvis ratio jam pateat acutioribus ex iis, quæ in Logica & Ontologia, immo etiam Pſychologia tradidimus; clarius tamen conſta-

Digitized by Google

conſtabit, ubi Ars inveniendi ad artis formam inſtar Logicæ fuerit reducta.

§. 755.

Liberi parentes inopes alere tenentur, niſi eadem inopia laborent, vel vix liberis ſuis alendis ſufficiant. Etenim liberi beneficiarii parentum ſuorum ſunt (§. 738. *h.* & §. 20. *part.* 4. *Jur. nat.*), conſequenter ad beneficium reddendum ipſis obligantur (§. 41. *part.* 4. *Jur. nat.*). Quamobrem cum alimenta a parentibus acceperint, cum rerum omnium inopia laborarent, nec ea ſibimetipſis comparare valerent, quod per ſe patet; parentibus quoque inopibus, quos in præſtatione cujuscunque officii præferre aliis debent (§. 754.), alimenta præſtare tenentur. *Quod erat primum.* *De alimentis, quæ debentur parentibus.*

Enimvero ſi eadem inopia laborent, qua parentes, in ipſorum poteſtate poſitum non eſt, ut eosdem alant, quod per ſe patet. Quamobrem cum nemo obligari poſſit ad id, quod impoſſibile (§. 209. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), & in caſu colliſionis officium erga ſeipſum vincat officium erga alios (§. 229. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*); ſi liberi cum parentibus eadem inopia laborent, parentes etſi inopes alere non tenentur. *Quod erat ſecundum.*

Denique ſi liberi vix propriis, quos habent, liberis alendis ſufficiunt, ſiquidem parentes alere deberent, liberos ſuos alere non poſſent. Quamobrem cum in quibusvis officiis in caſu colliſionis liberi parentibus ſuos, quos habent, liberos præferre debeant (§. 754.); iidem quoque parentes inopes alere non tenentur, ſi vix liberis ſuis alendis ſufficiunt. *Quod erat tertium.*

Sincerus amor præſtationem hujus officii liberis facilem reddit, ut non ſine gaudio alimenta parentibus inopibus præſtent (§. 348. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), ſi vel maxime mole-

ſtum accidat (§. 615. *Pſych. empir.*). Liberi itaque, qui parentes amant, quemadmodum debent (§. 739.), quaſi natura ſua ad parentes inopes alendos ducuntur. Negandum tamen non eſt, vulgo liberis durum ac moleſtum videri alere parentes, ut apud nos dudum in proverbium abierit, facilius eſſe, ut pater unus viginti alat liberos, quam ut viginti liberi unum alant parentem. Ecquis vero eſt qui neſciat, amorem rationalem, qualis is eſt, quem diximus, parcius inter homines eſſe diſtributum, & plurimum differre ab eo, quem vulgo unicuique vel ſua, quæ ipſum trahit, voluptas commendat, vel neceſſitas & mores, quamvis non ſatis ſincerum, imperant? In differentiam hanc inquirere & ex natura animæ eandem a priori demonſtrare ejus eſt, qui philoſophiam moralem excolere voluerit. Principia ſufficientia largitur Pſychologia empirica, præſertim ubi genuinus uſus facultatum animæ in dirigendis affectibus in philoſophia morali jam fuerit demonſtratus. Eadem vero methodo utendum eſt, qua nos in philoſophando uti ſolemus. Quæ vero modo annotavimus de colliſione officiorum rite æſtimanda (*not.* §. 754.); ea etiam hic notanda veniunt.

§. 756.

De iis, quæ ad vitæ commoditatem & jucunditatem faciunt.

Si parentes equidem habeant, unde vitam tolerare poſſunt, deſint tamen ipſis quæ ad vitæ commoditatem & jucunditatem faciunt; liberi pro modo facultatum ſuarum parentibus ea conferre debent, quæ vitam commodam ac jucundam faciunt. Quicquid enim facere poſſumus, ut alii vitam commode ac jucunde tranſigant, ad hoc faciendum obligamur (§. 645. *part. I. Jur. nat.*). Quamobrem cum parentibus ad quævis officia humanitatis præſtanda obligentur liberi (§. 744.), & in iis præſtandis eosdem aliis præferre debeant (§. 754.), ultra poſſe vero nemo alteri obligetur (§. 209. *part. I. Phil. pract. univ.*); ſi parentes equidem habeant, unde vitam tolerare poſſunt, deſint tamen ipſis, quæ ad vitæ commoditatem

ratem & jucunditatem faciunt; liberi pro modo facultatum ſuarum parentibus ea conferre debent, quæ vitam commodam ac jucundam faciunt.

Oſtenditur etiam hoc modo. Si qua liberi parentibus conferunt, quæ ad vitam commode & jucunde tranſigendam faciunt, quin id ipſum placeat parentibus dubitandum non eſt. Quoniam itaque ſtudere debent, ut in omnibus actionibus placeant parentibus (§. 745.); ſi his deſint, quæ ad vitam commode & jucunde tranſigendum faciunt, etſi non deſint, quæ ad vitæ neceſſitatem faciunt, quin pro modo facultatum ſuarum ea conferre debeant, dubitari nequit.

Suppeditare ea, quæ ad vitæ commoditatem ac jucunditatem faciunt, manifeſtius ſignum eſt amoris erga parentem, quam eorundem egeſtatem levare. Liberi igitur, qui parentes ſuos amare debent (§. 739.), eundem ipſis hoc modo ſignificare utique tenentur. Amare parentes nihil eſſe videtur, niſi etiam facias, ut ſciant ſe amari. Quæ parentibus præſtantur, ſunt veluti fructus laborum, quos educatio fecit. Quamobrem æquum eſt, ut eos quoque percipiant. Sed non opus eſt, ut ad particularia deſcendamus, quæ magno numero hic ſeſe offerunt; ipſe enim amor, quo imbutus eſſe debet animus liberorum, optima erit illorum magiſtra, præſertim ſi prudentiam individuum habeat comitem (§. 256. *part.* 1. *Jur. nat.*).

§. 757.

Si liberis undecunque obveniant bona, parentes ea adminiſtrare debent, quamdiu ipſimet ea adminiſtrare nondum poſſunt; minime autem dominium in iis acquirunt, nec uſusfructus ad eos pertinet, niſi quatenus fructus impenduntur educationi. Etenim quamdiu liberi per ſe officiis erga ſeipſum ſatisfacere nequeunt, *De bonis liberorum.*

queunt, parentes facere tenentur, quæ ipſimet facere debebant, ſed nondum poſſunt (§. 641.). Quodſi ergo bona ſua, quæ ipſis undecunque obveniunt, adminiſtrare nondum poſſunt, parentes omnino ea adminiſtrare debent. *Quod erat primum.*

Conſtat autem parentes liberos bonis fortunæ privare non debere, quibus eos augere poterant (§. 730.), conſequenter nec eos privare bonis, quæ undecunque ipſis obveniunt. Quoniam igitur id fieret, ſi bona, quæ liberis obveniunt, ipſorum eſſe deberent, conſequenter ſi dominium in iis acquirerent (§. 124. *part. 2. Jur. nat.*); dominium in iis acquirere nequeunt. *Quod erat ſecundum.*

Enimvero domino competit jus fructus percipiendi, nec ipſo invito alius eosdem percipere poteſt (§. 441. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum liberi ſint domini bonorum, quæ ipſis undecunque obveniunt, *per demonſtrata n. 2.* ipſorum quoque ſunt fructus, qui ex iis percipiuntur. Quamobrem parentes in iisdem uſumfructum habere nequeunt (§. 1420. *part. 5. Jur. nat.*). *Quod erat tertium.*

Quoniam tamen parentibus licet ſubſidio fructuum ſuſtentare ſumtus educationis, ſi liberis obveniant bona (§. 527.); uſusfructus ad parentes pertinet, quatenus fructus impenduntur educationi. *Quod erat quartum.*

Naturale non eſt, ſed mere poſitivum, quod, quæ liberi acquirunt, patri acquirantur, quemadmodum obtinebat Jure Romano antiquo, aut quod uſusfructus bonorum, quæ liberorum ſunt, pertineat ad patrem, quod Juris Romani recentioris eſt, ac inde ad nos derivatum. Fluxit illud ex erronea poteſtatis patriæ notione, quæ conſtituit liberos in dominio parentum; hæc vero introducta poſtea eſt ad temperandam iniquitatem Juris antiqui. Naturaliter patria poteſtas patri ac ma-

ac matri communis eſt (§. 661.), conſequenter ſi bona, quæ liberis undecunque obveniunt, non eſſent ipſorum propria, aut ſi uſufructu privari poſſent ultra ſumtus in educationem faciendos, bona, quæ ipſis obveniunt, parentum communia eſſe deberent & eodem modo intelligitur, quod etiam uſusfructus communis eſſe deberet. Facile itaque apparet, Jus Romanum non attendiſſe rationem naturalem. Sane naturaliter parentibus jus aliud in liberos competere nequit, niſi in actiones eorundem (§. 663.), ut ideo poteſtas patria non ſit niſi imperium in liberos competens (§. 662.). Nullum igitur jus in bona, quæ liberis undecunque obveniunt, competere poteſt, niſi quatenus fructibus ex iis percipiendis ſumtus educationis ſuſtentare licet (§. 527.). Equidem naturalis hæc æquitas parum attenditur, quia legibus poſitivis aliud ſancitum, ac moribus aliud introductum; non tamen propterea illa nulla eſt, &, niſi parentes officio ſuo deeſſe velint, non tanta penes eos Juris poſitivi aut morum reverentia eſſe debet, ut illi nuncium mittant. Nemo autem ſanus a nobis deſideraverit, ut, dum ea demonſtranda nobis ſumſimus, quæ Juris naturæ ſunt, immutabile hoc jus in poſitivum convertamus & quæ juris mere poſitivi ſunt pro jure naturali venditemus, ut dicamur Jus naturæ juridicum, non philoſophicum tradidiſſe. Ita enim Jus naturæ juridicum foret larva quædam ad decipiendum incautos conficta. Noſtrum non eſt fumum vendere, ſed veritatem conſpicuam facere.

§. 758.

Quoniam parentibus non competit dominium in bonis, quæ liberis undecunque obveniunt (§. 757.), nemo autem præter dominum rem alienare poteſt (§. 668. *part. 2. Jur. nat.*); *parentibus* quoque *non competit jus bona liberorum alienandi*, ſeu *ea alienare non licet* (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quoniam tamen parentes operam dare debent pro virili, ut liberi conſequantur opes (§. 731.), conſequenter *An bona liberorum alienare liceat.*

 etiam

Digitized by Google

etiam ut fiant locupletiores (§. 582. *part. 2. Jur. nat.*); *ſi alienatio tendat in utilitatem liberorum bona eorum alienare licet.*

E. gr. Ponamus filio tuo acquiri prædium, cujus ædificia ſunt prorſus deſolata, & noua nonniſi magno ſumtu extrui poſſe; quin liceat prædium vendere & pecuniam melius collocare dubitandum non eſt. Idem intelligitur, ſi res minus fructuoſa vendatur, & quæ fructuoſior ematur. Plus licet naturaliter parenti, quam alii adminiſtratori, quia parentes facere tenentur, quæ liberi facere debebant, ſed non poſſunt (§. 641.), ut ideo ſuo ſtent judicio, nec conſenſum liberorum, qualis foret, ſi ipſimet de re ſua ſtatuere poſſent, adeo rigoroſe præſumere habeant opus. Peccant vero, ſi alienatio fiat in detrimentum liberorum.

§. 759.

De oppignoratione rerum, quæ ſunt in bonis liberorum.

Similiter quia bona, quæ liberis undecunque obveniunt, non ſunt parentum, ſed liberorum manent (§. 757.), nemo autem rem oppignorare poteſt niſi ſuam (§. 1164. *part. 5. Jur. nat.*); *parentes* quoque *res, quæ ſunt in bonis liberorum, oppignorare nequeunt pro debitis ſuis.*

Ita ſi filiolus tuus prædium habeat, id pro debitis tuis oppignorare non licet. Aliud enim eſt fructus prædii impendere educationi, quod tibi permiſſum eſt (§. 527.); aliud vero prædium oppignorare pro debitis ſuis: id quod tendit, aut tendere ſaltem poteſt in detrimentum filii, ac ideo contrariatur officio tuo (§. 732.).

§. 760.

De ſervitute in re liberorum conſtituenda.

Similiter quia in bonis, quæ liberis undecunque obveniunt, dominium non habent parentes (§. 757.), nemo autem præter dominum alteri jus quoddam in re aliqua, conſequenter ſervitutem (§. 1267. *part. 5. Jur. nat.*), conſtituere

ſtituere poteſt (§. 983. *part. 3. Jur. nat.*); *parentes* quoque *in re liberorum minime ſervitutem conſtituere poſſunt.*

Qui ſervitutem conſtituit, particulam quandam, vel partem dominii alienat (§. 1276. *part. 5. Jur. nat.*). Quodſi adeo parentes in re liberorum ſervitutem conſtituerent, perinde eſt ac ſi quid de bonis ipſorum alienarent: id quod facere minime licet (§. 758.).

§. 761.

Quoniam parentibus competit uſusfructus, in quantum fructus impenduntur educationi (§. 757.); *ſi fructus ex bonis liberorum ſuperent ſumtus educationis, iidem bonis accenſendi ſunt.* Immo cum quilibet jus ſuum remittere poſſit, niſi id fiat contra jus tertii, quale hic nullum adeſt (§. 117. *part. 3. Jur. nat.*); *parentes omnes fructus, qui ex re ipſorum percipiantur, iisdem conſervare atque hoc modo patrimonium ipſorum amplificare poſſunt* (§. 452. *part. 2. Jur. nat.*). *De patrimonio liberorum augendo.*

Convenit hoc officio parentum de liberis fortunatis efficiciendis (§. 732. *h.* & §. 409. *part. 1. Phil. pract. univ.*); ſit ita quod a moribus noſtris abhorreat, de quibus notanda veniunt, quæ paulo ante annotavimus (*not.* §. 757.).

§. 762.

Infantes & qui propter imbecillitatem intellectus ſeu judicium imperfectum bona adminiſtrare non poſſunt; dominii capaces ſunt. Etenim quilibet jus ſuum exercere poteſt vel per ſe, vel per alium, conſequenter cum ad exercitium dominii, quod jus quoddam eſt (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*), pertineat adminiſtratio bonorum, quod per ſe patet, modo conſiderentur, quinam actus ad eam requirantur, bona quoque ſua quis adminiſtrare poteſt vel per ſe, vel per alios. Quamvis itaque infantes & alii, quorum adhuc imperfectum eſt judi- *An infantes & ii, quorum imperfectum eſt judicium dominii ſint capaces.*

judicium, ut ſcilicet ignorent ea, quæ ad adminiſtrationem bonorum requiruntur, atque in ea obſervanda ſunt, per ſe bona adminiſtrare nequeant; alii tamen eorum nomine ac loco eadem adminiſtrare poſſunt, conſequenter dominium ipſis competens exercere. Infantia igitur & judicium imperfectum minime obſtat, quo minus dominium rerum iisdem competat, conſequenter infantes & qui propter imbecillitatem intellectus ſui, ſeu judicium imperfectum bona adminiſtrare nequeunt, dominii capaces ſunt.

Qui contrariam ſententiam tuentur, negantes ſcilicet infantes & eos, quorum imbecille eſt judicium, dominii eſſe capaces, ſumunt dominium ſupponere uſum rationis, ſed ſumunt ideo, quia exercitium dominii ſupponit uſum rationis. Non igitur attendunt, perinde eſſe, ſive dominium quis exerceat per ſe, ſive per alium, ac itidem perinde eſſe, ſive alius dominium alteri competens exerceat voluntate domini expreſſa, ſive præſumta, aut ex officio naturaliter debito. Dominia rerum introducta ſunt, ut homines habeant, unde vitæ neceſſitati proſpiciant, & quæ ad vitam commode ac jucunde tranſigendam requiruntur, aut ad aliis officiis ſatisfaciendum requiruntur. Ratio igitur, ob quam dominia introducta ſunt, non minus locum habet in infantibus, ac judicio ad bonorum adminiſtrationem requiſito nondum pollentibus, quam in aliis, qui bona ſua adminiſtrare norunt. Immo qui per ætatem bona ſua per ſe adminiſtrare nondum poſſunt, ætate tamen adulta adminiſtrare per ſe valent, aut expreſſa voluntate per alium, conſequenter adminiſtrationis jam potentia ſunt capaces.

§. 763.

An acquirere dominium valent. Quoniam *infantes & ii, qui propter imbecillitatem intellectus, ſeu judicium imperfectum bona ſua per ſe adminiſtrare non poſſunt*, dominii capaces ſunt (§. 762.); *in* eos quoque

que *dominium transferri poteſt*, conſequenter *id acquirere valent.*

Non eſt quod excipias, deficere acceptationem in infantibus, vel etiam pueris infantiæ proximis, ſine qua tamen translatio dominii non fit (§. 7. *part. 3. Jur. nat.*). Acceptatio autem hic facile præſumitur, quemadmodum in promiſſione liberali (§. 714. *part. cit.*), & poteſt fieri ab alio, quia curam acquirentis gerit, ſeu ejus bona, ſi qua ipſi obveniunt, adminiſtrat, ut ideo non opus ſit voluntate legis ſuſtineri acceptationem, quamvis nec abſurdum ſit de ipſa lege naturæ tale quid affirmare, ſpectatis inprimis circumſtantiis particularibus.

§. 764.

Bona liberorum, qui adhuc in patria poteſtate ſunt, *Peculium* dicuntur. *Peculium quid ſit.*

In Jure naturæ non alia intelligitur poteſtas, quam quæ parentibus eodem Jure competit, & huic quoque juri convenit peculii definitio, quam dedimus, quamvis ea nec a moribus noſtris abhorreat. Quoniam Jure Romano alia prorſus erat poteſtas patria, quam quæ lege naturæ utrique parenti tribuitur, ac ideo quoque de bonis liberorum alia ſancita erant cum Jure antiquo, tum Juſtinianeo, quam quæ noſtro juri conveniunt; peculii quoque notio illi Juri adaptata fuit, & variæ ejus enatæ ſunt diviſiones, in Jure naturæ prorſus inutiles, cum in eo non diſtinguatur, unde liberis eveniant bona. Quoniam Jure Romano antiquo liberi ſine ulla diſtinctione, exceptis iis, quæ a parentibus, vel aliis filio in militiam proficiſcenti donabantur, vel in militia aut ejus occaſione acquirebantur, nihil ſibi, omnia patri acquirebant; liberi nihil proprii habere poterant, quam quod pater filio permittere voluerat. Hinc *peculium* dicebatur pecunia, vel aliquid bonorum, quod filiusfamilias, ſeu qui ſub patria poteſtate erat, patre permittente habebat. Dividebatur itaque in caſtrenſe & paganum. *Caſtrenſe* eſt, quod filius acquiſivit occaſione militiæ, vel in militia;

litia; *Paganum* vero, quod habet filius ſolo patris permiſſu. Hoc ſubdividi ſolet in profectitium, adventitium & quaſicaſtrenſe. *Profectitium* vocatur, quod ex re patris, vel ejus contemplatione ad filium familias pervenit, veluti ſi is cum re patris negotietur, vel ſi quid bonorum a patre eidem detur, ut id adminiſtret, aut ab alio, qui vult patri donare. *Adventitium* dicitur, quod aliunde, quam e re patris filiofamilias obvenit, vel occaſione patris, veluti ex proſpera fortuna, ex hæreditate materna, teſtamentis cognatorum & donatione. Denique *quaſi caſtrenſe* appellatur, quod filiusfamilias ex officio publico, profeſſione artium liberalium, proventibus ſacerdotiorum, ſeu, ut Jus Romanum loquitur, ratione militiæ togatæ acquirit. *Juſtinianus* qui juris priſci iniquitatem lenire ſtuduit, non modo in peculio caſtrenſi plenum dominium reliquit filio, verum etiam in quaſi caſtrenſi tribuit; in adventitio vero patri conceſſit uſumfructum, reſervata filio proprietate, & in profectitio plenum dominium reliquit patri. Facile patet, hæc eſſe juris poſitivi, conſequenter in Jure naturæ opus non eſſe illa peculii diſtinctione. Immo cum bonorum omnium univerſitas, quæ quis habet, patrimonii nomine veniat (§. 452. *part. 2. Jur. nat.*); in Jure naturæ nil obſtat, quo minus etiam univerſitatem bonorum, quæ habent liberi adhuc in patria poteſtate conſtituti, patrimonium ipſorum dicatur, conſequenter in eodem non eſt opus, ut peculium a patrimonio diſtinguatur. Dubium movere videri poterat annon peculium profectitium, in quo nec jure naturali plenum dominium concedi poterat liberis, ab adventitio, caſtrenſi & quaſi caſtrenſi utique diſtinguendum. Enimvero quid juris patri in id competat, pro diverſitate circumſtantiarum particularium ex iis, quæ de inſtitore & operis liberorum artificialibus, præſertim ſimplicibus, demonſtrata ſunt, definiendum. Nititur quoque jus patris in hoc peculio pacto, quo v. gr. adminiſtrationem rei ſuæ, vel negotiationem cum eadem filio commiſit.

§. 765.

§. 765.

Quando bona liberorum a parentibus reſtituenda.

Quamprimum liberi bona ſua adminiſtrare valent, & ſibimetipſis proſpicere de iis, quibus ad conſervationem ſui indigent; parentes bona ipſorum iisdem reſtituere tenentur. Etenim parentes bona liberorum adminiſtrare tenentur, quamdiu liberi ipſimet ea adminiſtrare non valent, & uſusfructus ad eos pertinet, in quantum fructus educationi impendendi (§. 757.). Quodſi ergo liberi ipſimet bona ſua adminiſtrare valent, ac ſibimetipſis de iis, quibus ad conſervationem ſui indigent, proſpicere, & per conſequens parentum ope non amplius habent opus; bona ipſorum ſine ulla cauſa ſunt in poteſtate parentum (§. 461. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum liberi ſint domini (§. 757.), conſequenter ipſis competat jus ea in poteſtate ſua habendi, nec quisquam alius ſine eorum conſenſu ſive expreſſo, ſive tacito eadem in poteſtate ſua jure habeat (§. 465. *part. 2. Jur. nat.*), &, ubi habet, operam dare debeat, ut in poteſtatem eorum veniant (§. 466. *part. 2. Jur. nat.*) atque eadem reſtituat (§. 467. *part. 2 Jur. nat.*); quamprimum liberi bona ſua adminiſtrare valent, & ſibimetipſi de iis proſpicere, quibus ad conſervationem ſui indigent; parentes bona ipſorum ipſis reſtituere tenentur.

Quodſi liberi ſtatim, quando bona ipſis obveniunt, eadem adminiſtrare poſſent, nec ulli in eos ſumtus impendendi eſſent; iisdem quoque ſtatim competeret eorundem adminiſtratio, nec in iis jus quoddam eſſet parentibus. Quamprimum itaque ad hunc ſtatum perveniunt, ceſſat quoque ratio, cur parentibus competat adminiſtratio bonorum, quæ liberorum ſunt, ceſſat quoque jus eorundem, quod in fructibus inde percipiendis habent, conſequenter nec adminiſtratio, nec jus quoddam amplius competere poteſt. Quamobrem patet mere civile eſſe, quod pater retineat uſumfructum, quamdiu vi-

Digitized by Google

vit, aut ſaltem dimidiam partem bonorum reſtituat, dum liberi non amplius manent pars familiæ parentum, veluti cum filius ſeparatam œconomiam habere incipit, aut filia nubet. Non eſt quod excipias, liberos alere debere parentes inopes, niſi eadem inopia laborent (§. 755.), immo etiamſi habeant, unde vitam tolerare poſſint, ea tamen conferre, quæ ad vitam commode ac jucunde tranſigendam requiruntur (§. 756.), beneficia ipſis rependendo & animum gratum ipſo facto declarando (§. 741.): etenim hinc non naſcitur jus bona liberorum in poteſtate habendi, ea pro arbitrio adminiſtrandi & fructus in ſuos uſus vertendi, niſi hoc fiat expreſſa liberorum voluntate, ex qua ſola jus iſtiusmodi proficiſci poteſt.

§. 766.

An parentes rationem adminiſtrationis reddere teneantur liberis.

Parentes bona liberis reſtituentes, quæ durante educatione ipſis undecunque obvenerunt, rationes adminiſtrationis reddere non tenentur. Parentes, quatenus bona liberorum adminiſtrant, & de fructibus ſumtus in educationem faciunt, ſpectandi ſunt, tanquam negotiorum geſtores (§. 513. *part. 5. Jur. nat.*), vel ubi expreſſe jam per ætatem conſentire poſſunt, tanquam mandatarii (§. 640. *part. 4. Jur. nat.*). Enimvero tam negotiorum geſtor (§. 517. *part. 5. Jur. nat.*), quam mandatarius domino vel mandanti rationem reddere tenetur (§. 701. *part. 4. Jur. nat.*), conſequenter liberis ſtricto jure competit jus exigendi ut rationem reddant, finita adminiſtratione & jure finito, quod in fructibus habent perceptis. Aſt liberi etiam grato animo agnoſcere debent beneficia a parentibus ſibi præſtita, quos tanquam maximos benefactores venerari tenentur (§. 738.), ac eadem rependere pro virili (§. 741.), immo eos honorare (§. 752.), & ſtudere, ut ipſis placeant in omnibus actionibus ſuis, nec non ſollicite ſibi cavere, ne quid faciant, quod voluntati ipſorum adverſum (§. 745.). Colliditur itaque jus liberorum cum officiis

officiis eorundem erga parentes (§. 206. *part. 1. Phil. pract. univ.*), ſeu, quod perinde eſt, lex permiſſiva cum præceptiva (§. 164. 165. 224. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quoniam itaque in caſu colliſionis lex permiſſiva cedit præceptivæ (§. 211. *part. 1. Phil. pract. univ.*); parentes bona liberis reſtituentes, quæ durante educatione ipſis undecunque obvenerant, rationes adminiſtrationis reddere non tenentur.

Quodſi fructus ex bonis liberorum perceptos ſuperent ſumtus educationis, atque hoc ſatis pateat; abſurdum foret exigere a parentibus rationem adminiſtrationis, conſequenter ratio reddenda foret nonniſi in eo caſu, quo evidens eſt, fructus perceptos eſſe tantos, quantis ſumtus educationis ſuſtentari minime debuerunt, conſequenter jus exigendi rationem adminiſtrationis per ſe jam reſtringitur. Quoniam vero ipſa natura parentibus inſtillavit amorem prolis ſuæ (§. 257.), in adminiſtratione nullus quoque præſumitur dolus (§. 705. *part. 1. Phil. pract. univ*). Quodſi vero ponamus culpam aliquam in eadem parentibus imputari poſſe (§. 717. *part. 1. Phil. Pract. univ.*); durum omnino foret eam a liberis parentibus imputari, qui tanta cura ipſos educarunt, & propterea tot tædia devorare coacti fuerunt, prouti ex antecedentibus abunde intelligitur & experientia quotidiana aperte loquitur, & qui ea de cauſa parentibus beneficium reddere tenentur, quantum poſſunt (§. 741.). Ecquis inde non intelligit liberos bene moratos remiſſuros eſſe rationem adminiſtrationis reddendam, ſi vel maxime parentes ſua ſponte reddere vellent, nec lex naturæ liberos obligaret ad eandem non exigendam. Quodſi parentes rationem reddere tenerentur adminiſtrationis bonorum, quæ ſunt liberorum, non parum moleſtia, quæ educatio jam faceſſit, augeretur, cum liberi, qui parentes amant, quemadmodum debent (§. 739.), eos mallent ab illa moleſtia eſſe liberos, nedum ut plus moleſtiæ iisdem creare vellent (§.

652. *Pſych. empir.*). Amice agendum inter liberos atque parentes, non ſtricto jure utendum.

§. 767.

De pubertate & impubertate phyſica & morali.

Quemadmodum in ſenſu phyſico *Impuberes* dicuntur, qui per ætatem ad generandum nondum ſunt apti; *Puberes* vero, qui per eam ad generandum apti ſunt; ita in ſenſu morali *Impuberes* vocari poſſunt liberi, quibus per ætatem nondum eſt ea boni ac mali notitia, ut per ſe de actionibus ſuis ſtatuere valeant; *Puberes* vero, quibus jam eſt ea boni ac mali notitia, ut per ſe de actionibus ſuis ſtatuere poſſint. De Pubertate & impubertate phyſica jam dictum eſt ſupra (§. 274.).

Quando in Jure Romano maſculi a decimo quarto, fœminæ a duodecimo anno puberes intelliguntur; pubertas magis ſumitur in ſenſu phyſico, quam morali: aſt quando *pubertas plena* in maſculis anno ætatis decimo octavo, in fœminis vero decimo quarto definitur, pubertatis utique moralis ratio habetur. Pubertas nimirum phyſica æſtimatur ex habitu corporis; moralis autem ex habitu animi. Civile igitur eſt, ſi ea certo annorum numero adſtringitur. Signum pubertatis phyſicæ in fœminis eſt fluxus menſtruus; in maſculis erectio ſpontanea penis, ex qua ſeminis prolifici generatio colligitur: mas enim ad generandum aptus non eſt, niſi pene erecto ſemen prolificum emittere poſſit. In utroque ſexu ſignum pubertatis phyſicæ habetur emiſſio lanuginis circa pudenda, quæ pubes dicitur, & unde pubertatis nomen deſcendit. In hiſce autem natura non adeo ſtricte obſervat certum annorum numerum. Signum pubertatis moralis ſunt actiones humanæ, ex quibus colligitur eorum judicium & quantum profecerint in virtutibus intellectualibus ad negotia gerenda requiſitis. Pubertatis phyſicæ ratio habetur in matrimonio ineundo (§. 274.); aſt pubertas moralis potiſſimum atten-

attenditur in negotiis civilibus atque delictis, quamvis etiam momentum aliquod propter educationem liberorum habere debebat in matrimonio contrahendo (§. 262.). Pubertas moralis non perinde ac phyſica a cauſis naturalibus pendet; ſed magna ex parte, niſi maxima, a cauſis moralibus, veluti educatione ac conſuetudine cum aliis. Poteramus in Jure naturæ terminis iſtis prorſus carere, niſi nobis propoſitum fuiſſet lectorem manuducere ad cognoſcendum differentias inter Jus naturæ & Jus civile, inprimis Romanum. Quamobrem doceri quoque debebat, quid in definienda pubertate ſit juris naturæ, quid civilis. Quoniam infantia & pubertas, ſive phyſicæ, ſive moraliter ſpectentur, ſunt duo extrema, inter quæ ideo datur medium; haud difficulter definietur, quinam ſint infantiæ, quinam pubertati proximi, facilius tamen, ſi de phyſica pubertate ſermo fuerit, quam ſi de morali, quarum hæc ab ætate magis recedit, quam illa. Et quamvis vulgo non diſtinguatur inter pubertatem phyſicam atque moralem, ex dictis tamen patet, hanc non minus, quam illam attendi ſolere, quamvis negari non poſſit, in caſibus particularibus haud raro aberrari, quod utraque confundatur. Sed cum hæc non tam ſpectent ad Jus naturæ, quam poſitivum, ubi in ejus æquitatem inquirendum & opiniones doctorum ad examen revocandæ; noſtrum quoque in præſenti non eſt ea accuratius diſcutere.

§. 768.

De minoribus & majoribus.

Minores dicuntur, quibus per ætatem nondum eſt adeo perfectum judicium, ut negotia ſua per ſe rite curare norint: *Majorennes* vero, quorum per ætatem judicium adeo perfectum eſt, ut negotia ſua per ſe recte curare norint.

Quod minorennitas reſtringatur ad annos viginti quinque pauciores & minor habeatur, qui nondum vigeſimum quintum ætatis annum complevit, majorennis autem, qui eundem com-

complevit; civile eſt, non naturale. Hinc & videas Jure Saxonico majorennes haberi maſculos, ſi vigeſimum primum, fœminas vero, ſi decimum octavum ætatis annum exceſſerunt. Idiomate patrio minor dicitur Unmündig; majorennis vero Mündig. Jure naturali non tam ad certum annorum numerum reſpicitur, quam ad ipſum judicium, quod quis in actionibus ſuis prodit.

§. 769.

De contractibus minorum.

Quoniam *minores* nondum adeo perfecto judicio polleant, ut negotia ſua per ſe rite curare norint (§. 768.); ideo *in contractibus facile circumveniuntur & decipiuntur*, conſequenter *aliena ope & conſilio indigent.*

Hinc petenda ratio eſt beneficiorum in Jure Romano minoribus conceſſorum, veluti quod donationes ipſorum validæ non ſint, nec vendere, vel permutare poſſint ſine decreto magiſtratus, contractus, quibus læduntur, reſcindantur, & contra læſionem in integrum reſtituantur. In Jure autem naturæ hæc vix attendenda ſunt, quod omnem fraudem a contractu præſcribit (§. 149. *part. 5. Jur. nat*) & quodvis damnum reſarciri jubet (§. 580. *part. 2. Jur. nat.*). Repetenda vero hic ſunt, quæ paulo ante (*not.* §. 768.) annotavimus.

§. 770.

De conſenſu parentum ad minorum donationem & contractum requiſito.

Quamdiu liberi minores ſunt, ſine parentum conſenſu donare non poſſunt, nec absque eo aut ſine ratihabitione eorundem valide contrahere. Quamdiu enim liberi minores ſunt, facile circumveniuntur, conſequenter aliena ope ac conſilio opus habent (§. 769.). Quamobrem cum ad donandum, quod donare minime debent, facile induci poſſint, quamdiu autem ipſimet ignorant, quid facere debeant, parentes actiones eorum determinare teneantur (§. 660.); quamdiu iidem

iidem minores ſunt, ſine parentum conſenſu donare non poſſunt. *Quod erat primum.*

Similiter quia liberi minorennes facile circumveniuntur ac decipiuntur (§. 769.), in contractibus autem quis facile circumveniri ac decipi poteſt, prouti experientia abunde docet, immo etiam ignorant, quomodo negotia ſua rite curare debeant (§. 768.), conſequenter in contrahendo cum aliis parentum ope ac conſilio maxime opus habent; ideo nec absque parentum conſenſu valide contrahere poſſunt (§. 660.). *Quod erat ſecundum.*

Quoniam vero perinde eſt, ſive parentes ab initio ſtatim conſentiant, ſive contractum ratihabeant, absque eorum autem conſenſu valide contrahere nequeunt *per demonſtrata n. 2.* nec ſine eorum ratihabitione valide contrahere poſſunt. *Quod erat tertium.*

Patet itaque, liberorum minorum donationem aut contractum non ſubſiſtere, niſi parentum ratihabitio ſive expreſſa, ſive tacita ſubſequatur. Ratihabitio autem tacita, quemadmodum alias, ita hic quoque declaratur facto ſive negativo, ſive poſitivo, ſicuti expreſſa verbis expreſſis. E. gr. ponamus filio tuo adhuc minori donari librum, quo in præſenti equidem uti nequit, in poſterum tamen opus habebit, ipſum vero eundem vendere tanquam rem, quam ſibi inutilem putat, te inſcio ac in conſulto; venditio, niſi eam ratihabere velis, naturaliter valida non eſt.

§. 771.

Quoniam liberi minores ſine conſenſu parentum, aut ſine ratihabitione eorundem valide contrahere non poſſunt (§. 770.), conſequenter a voluntate parentum dependet, utrum contractus minorum ſubſiſtere velint, nec ne; *parentibus competit jus contractus liberorum ipſis inconſultis initos,* *De jure parentum contractus minorum reſcindendi.*

præſertim non ſine damno ſuo, aut in præjudicium ſuum, reſcindendi.

Ita in exemplo, quod modo dedimus (*not.* §. 770.), tibi competit jus reſcindendi emtionem venditionem libri filio tuo donati.

§. 772.

De jure revocandi donationem liberorum. Similiter quia donatio liberorum minorum absque conſenſu parentum non ſubſiſtit (§. 770.), conſequenter a voluntate ipſorum unice pendet, utrum factam ipſis inſciis atque inconſultis ſubſiſtere velint, nec ne; *parentibus* quoque *competit jus donationem liberorum revocandi, quamdiu minores ſunt.*

Obtinet hoc, quemadmodum reſciſſio emtionis venditionis, etiam in eo caſu, quo res dono data eſt liberorum propria. Quodſi enim res donata, vel permutata aut vendita non fuerit liberorum propria, ſed parentum; ex alio capite, quam minorennitate, donatio & emtio venditio irrita eſt (§. 97. 1016. *part.* 4. *Jur. nat.*). Facile autem patet ſermonem nobis eſſe de minorennitate naturali, qualem definivimus (§. 768.), non de civili, quæ certo annorum numero continetur (*not.* §. *cit.*). Quodſi enim alicui jam ſit judicium adeo perfectum, ut negotium aliquod recte curare, ac ſibi cavere poſſit, ne ab altero circumveniatur & decipiatur, quoad hoc negotium majorennis intelligitur naturaliter, quacunque tandem fuerit ætate, nec ratio ulla eſt, cur negotium recte geſtum ſubſiſtere non debeat, conſequenter nec a parentibus reſcindi poteſt. Patria quoque poteſtas naturalis non ultra id extenditur quod vitio caret. Parentum tantummodo eſt damna a liberis avertere, quæ ipſimet per ſe avertere nequeunt. Ubi ergo ex contractu liberorum nullum naſcitur præjudicium, aut damnum, nihil quoque eſt, quod parentum officio relictum.

§. 773.

Digitized by Google

§. 773.

Res, quas liberi a parentibus uſus cauſa accipiunt, manent parentum propriæ, niſi liberorum ſumtibus fuerint comparata, vel a parentibus eorum ſumtu comparatæ donentur. Etenim quoniam parentes liberis proſpicere debent de iis, quæ indigent (§. 637.), non plus juris in res iisdem concedere tenentur, quam quo opus eſt, ut finem educationis conſequantur. Quamobrem cum ſufficiat uſus rerum ipſis neceſſariarum; iisdem quoque non concedere tenentur niſi earundem uſum, conſequenter res ipſæ parentum propriæ manent. *Quod erat primum.*

De proprietate rerum, quas uſus cauſa accipiunt liberi.

Enimvero ſi liberi propria habuerint bona, de quorum fructibus ſuſtentantur ſumtus educationis (§. 527.), conſequenter res, quarum uſus ipſis neceſſarius, eorundem ſumtu comparantur; quemadmodum pecunia, quibus res comparatæ, erat liberorum propria, ita etiam res eorum propriæ ſunt. *Quod erat ſecundum.*

Denique cum a parentum voluntate dependeat, utrum liberis ſuis aliquid donare velint, nec ne (§. 130. *part.* 4. *Jur. nat.*); nil etiam obſtat, quo minus res, quibus indigent liberi, iisdem donent, declarandi amoris cauſa (§. 116. *part. 4. Jur. nat.*), quo ipſos naturaliter proſequuntur (§. 257.) ac proſequi debent (§. 715.). Quamobrem cum donationes declarandi amoris cauſa factæ legi naturæ conveniant (§. 117. *part. 4. Jur. nat.*), & donando dominium transferatur (§. 48. *part. 4.* & §. 675. *part. 2. Jur. nat.*); ſi res, quas uſus cauſa accipiunt liberi a parentibus, donentur iisdem, eæ liberorum propriæ ſunt. *Quod erat tertium.*

Non plus juris in res a parentibus uſus cauſa acceptas habent, quam hominibus competere oſtendimus in communione

Digitized by Google

primæva: utrumque enim conſiſtit in uſu rerum neceſſario (*vi præſ. & §. 21. part. 2. Jur. nat.*). Ita veſtibus, quas acceperunt a parentibus, non utuntur tanquam propriis & de iis adhuc pro arbitrio ſuo diſponere poſſunt parentes, &, ubi novas accipiunt, eas donare pro lubitu vel vendere nequeunt liberi, niſi parentum conſenſu, ſive expreſſo, ſive tacito. An vero alterutrum liceat, ſi ipſorum ſumtu fuerint comparatæ, mox diſquiretur (§. 774.). Parentes vero etiam veſtes, quas utendas dare tenebantur liberis, iisdem donare poſſe, *per demonſtrata* patet, veluti ſi dent tanquam præmium diligentiæ vel obſequii, vel ad conciliandum ſibi aut conſervandum ac augendum amorem liberorum, non ſolum amoris ſui declarandi cauſa, quemadmodum ſumſimus in demonſtratione. Et hæ donationes non minus licitæ ſunt (§. 124. *part. 4. Jur. nat.*). Tum vero a voluntate parentum dependet, qua lege donare velint (§. 130. *part. 4. Jur. nat.*). Non autem res uſus cauſa liberis traditæ donatæ præſumuntur, vi eorum, quæ n. 1. demonſtrata ſunt, ſed ſemper præſumitur nonniſi uſus conceſſus (§. 248. *part. 2. Jur. nat.*).

§. 774.

De alienatione rerum ſumtu liberorum comparatarum.

Si res ſumtu liberorum fuerint comparata; liberis tamen non licet ſine conſenſu aut ratihabitione parentum, finito licet uſu, eas alteri donare, vel vendere. Etenim parentibus non modo competit adminiſtratio eorum, quæ ſunt liberorum propria (§. 757.), ut per conſequens ipſi de iis diſponere poſſint in commodum liberorum; verum etiam ſine eorum conſenſu aut ratihabitione inire contractum nullum poſſunt nec donare (§. 770.). Quamobrem quamvis res ſumtu liberorum fuerint comparatæ, conſequenter eorum propriæ ſint (§. 773.); hoc tamen non obſtante, uſu licet finito, ſine conſenſu aut ratihabitione parentum alteri donare, vel vendere eas nequeunt.

Quid

Quid naturaliter liceat parentibus, in caſibus particularibus ex circumſtantiis particularibus definiendum, ſiquidem intelligere velis, quid ſtricto jure fieri poſſit, quamvis cum liberi rationem adminiſtrationis ut reddant parentes exigere non debeant (§. 766.), in praxi iſtud vix attendendum videtur, &, ſi quid minus recte a parentibus factum, quod quodammodo in præjudicium liberorum vergere videtur, id beneficiis aliis in eos a parentibus profectis abunde compenſatur, ut amori ac animo grato liberorum vix ac ne vix quidem conveniat ad iſtiusmodi minutias animum attendere. Accedit quod in ſtatu civili obſequi teneantur legibus ac moribus. Non tamen ſuperfluum exiſtimari debet talia demonſtrari, quæ in praxi nullum habere uſum videntur; neque enim ſolum hic veritati litatur, verum etiam uſum iſta habent, ut judicetur, quid jure poſitivo recte conſtituatur, quod a jure naturæ quam minimum recedere debet.

§. 775.

Quamprimum liberi ad eum ſtatum fuerint perducti, ut ſibimetipſis proſpicere poſſint de iis, quibus ad conſervationem ſui indigent & actiones ſuas juxta naturæ legem determinare; naturaliter poteſtas patria finitur. Etenim parentes obligantur liberos aptos efficere, ut ſibimetipſis proſpicere poſſint de iis, quibus ad conſervationem ſui indigent, & actiones ſuas juxta naturæ legem determinare valeant (§. 637.). Quodſi ergo ad hunc ſtatum fuerint perducti, ut ſibimetipſis proſpicere poſſint de iis, quæ ad conſervationem ſui indigent, & actiones ſuas juxta naturæ legem determinare, parentum ope ac conſilio non amplius habent opus, conſequenter cum obligatio parentum expiret, jus quoque parentum in actiones liberorum evaneſcit (§. 23. *part. I. Jur. nat.*). Quamobrem cum naturaliter jus nullum in liberos competat niſi in actiones eorundem (§. 663.), & jus eas determinan-

Quando poteſtas patria finiatur.

minandi ſit poteſtas patria (§. 661.); quamprimum liberi ad eum ſtatum pervenerint, ut ſibimetipſis proſpicere poſſint de iis, quæ ad conſervationem ſui indigent, & actiones ſuas juxta naturæ legem determinare, poteſtas patria naturaliter finitur.

Abſit ut tibi perſuadeas, ſummum requiri rigorem actiones ſuas juxta naturæ legem determinandi: neque enim talis ſupponi poteſt a parentibus. Sufficit itaque liberos eo judicio pollere, ut actiones ſuas propria voluntate eodem modo determinare valeant, ac ſi parentum voluntatem ſequi tenerentur. Neque neceſſe eſt, ut ſui juris facti libertate naturali minime abutantur, ſed ſemper faciant, quod æquum, juſtum ac rectum eſt; id enim poſthac conſcientiæ ipſorum relinquendum (§. 157. *part. 1. Jur. nat.*), quemadmodum conſcientiæ parentum relinquitur, quid ipſi faciant (§. *cit.*). Educatio perfecta liberorum, quæ ſit ab omni labe immunis, vix ſperanda, etiamſi liberi ad finem usque vitæ parentum maneant in ipſorum poteſtate, ſicuti nec mala educatio prorſus eradicari poteſt. Neque a parentibus exigitur, ut liberos aptos efficiant actiones ſuas juxta legem naturæ ex aſſe determinandum; id enim in poteſtate ipſorum non eſt, ſi vel maxime ſupponas, quod tamen minime concedendum, ipſos eſſe adeo perfectos, ut a veri ac recti tramite nunquam deflectant. Nihil ipſis imputari poteſt, modo fecerint, quæ facere potuerunt, nec negligentia ipſorum liberi tales non ſint, quales eſſe optandum foret. Mere igitur civile eſt, quod apud Romanos patria poteſtas durabat usque ad finem vitæ patris, niſi is filium emancipare vellet, ſeu ex ea eadem dimittere.

§. 776.

De emancipatione naturali. Dimiſſio e poteſtate patria *Emancipatio* dicitur. Quoniam *liberi* naturaliter e poteſtate patria dimittendi, *quamprimum ad eum ſtatum perveniunt, ut ſibimetipſis de ipſis proſpicere poſſint, quæ ad conſervationem ſui indigent, & actiones ſuas*

juxta

juxta naturæ legem determinare valeant (§. 775.); *naturaliter* quoque tum *emancipantur.*

Quemadmodum apud Romanos patria poteſtas ſingularis erat, quæ a naturali plurimum differebat; ita quoque emancipatio naturalis non eadem eſt cum emancipatione Romanorum, nec ex ea fluunt jura iſta, quæ tanquam effectus ejusdem in Jure Romano tum ex parte patris, tum ex parte filii emancipati vel filiæ ſpectantur. Quæ de modo emancipationis ejusque effectu in eo traduntur, Juris poſitivi ſunt, conſequenter in Jure naturæ nullam attentionem merentur, in quo ipſa lex naturæ liberos emancipat, ut peculiari quodam actu non ſit opus.

§. 777.

An emancipatis bona ſua ſint restituenda. Quoniam liberi naturaliter emancipantur, quamprimum ad eum ſtatum perveniunt, ut ſibimetipſis de iis proſpicere poſſint, quibus ad conſervationem ſui indigent, & actiones ſuas juxta naturæ legem determinare valeant (§. 776.), conſequenter etiam negotia ſua adminiſtrare norint, quando vero liberi bona ſua adminiſtrare valent & ſibimetipſis proſpicere de iis, quibus ad conſervationem ſui indigent, parentes ipſis bona ſua reſtituere tenentur (§. 765.); *liberis emancipatis bona, quæ i ſis obvenerunt, reſtituenda ſunt.*

Hæc bonorum reſtitutio ſpectari poteſt tanquam effectus emancipationis naturalis, quatenus hæc illam exigit, aut, ſi mavis, obligationem reſtituendi parit.

§. 778.

Effectus proprius emancipationis. Quia liberi, dum emancipantur, e patria poteſtate dimittuntur (§. 776.), conſequenter eidem non amplius ſubjecti ſunt (§. 134. *part. I. Jur. nat.*), qui vero alterius poteſtati ſubjectus non eſt, ſui juris, ſeu liber eſt (§. 135. *part. I. Jur. nat.*); *quando liberi emancipantur, ſui juris, ſeu*

liberi

liberi fiunt, conſequenter *actiones ipſorum non amplius dependent a voluntate parentum* (§. 152. *part.* 1. *Jur. nat.*), *ſed quoad eas a ſeipſo dependent* (§. 153. *part.* 1. *Jur. nat.*).

Imaginem hujus juris conſpicimus in brutis, quæ prolem ſuam ſibimetipſi relinquunt, quamprimum eandem ad eum ſtatum perduxerunt, ut ſibimetipſi proſpicere queat de iis, quibus ad ſui conſervationem indiget, & vitam ſuæ ſimilem agere.

§. 779.

Cauſa emancipationis naturalis.

Quoniam ad emancipationem naturaliter requiritur non modo, ut *liberi* actiones ſuas juxta naturæ legem componere norint, verum etiam ut ſibimetipſis proſpicere valeant de iis, quibus ad ſui conſervationem indigent (§. 776.); *naturaliter non emancipantur, ſi ſibimetipſis proſpicere nequeant de iis, quibus ad ſui conſervationem indigent, etianſi actiones ſuas juxta naturæ legem determinare norint.*

Nimirum etſi liberi tum faciant per ſe, quæ lege naturæ præcipiuntur, & omittant, quæ eadem prohibentur: a voluntate tamen parentum adhuc pendent quoad operas miniſteriales & artificiales ſimplices, nec non quoad mutuum adjutorium, quod tanquam membra ſocietatis paternæ, aut, ſi mavis, familiæ parentum præſtare tenentur. Immo competit quoque parentibus adhuc jus in actus naturaliter licitos liberorum, quatenus eos juſſu ſuo ac prohibitione efficere poſſunt vel debitos, vel illicitos. Accedit, quod nec permittere debeant, ut omittant, quod lege naturæ præcipitur, vel faciant, quod eadem prohibetur, ſiquidem in transverſum agitur quacunque de cauſa liberorum animus. Nolumus hæc ſingula prolixius demonſtrare, cum ex anterioribus facile intelligantur.

§. 780.

De emancipatione filiæ.

Si filiæ nubent, naturaliter emancipantur. Etenim ſi filia nubet, ipſa & maritus ejus uſum rerum neceſſariarum, utilium ac vo-

Digitized by Google

ac voluptuariarum ſibi invicem communicant, & conjunctis viribus eas acquirere, comparare ac conſervare ſtudent (§. 424.), conſequenter pater non amplius tenetur filiæ proſpicere de iis, quibus ad conſervationem ſui indiget. Præterea conjuges ſibi invicem obligantur ad præſtandum mutuum adjutorium in iis, quæ unusquisque naturaliter ſibimetipſi debet (§. 474.), & maritus imperium habet in uxorem, (§. 488.), conſequenter parentes in determinandis actionibus filiæ nullum amplius jus habent. Quamobrem cum liberi naturaliter emancipentur, quando in iis, quæ faciunt ad conſervationem ſui, & in determinandis actionibus ſuis juxta naturæ legem ope parentum non amplius indigent (§. 776,); filia naturaliter emancipatur, ſi nubet viro. *rum per nuptias.*

Quoniam matrimonium contrahitur ſobolis procreandæ & educandæ cauſa (§. 270.), educatio vero exigit, ut parentes liberis proſpiciant de iis, quæ ad conſervationem ipſorum pertinent, & actiones eorundem juxta legem naturæ determinare doceant (§. 637.); qui matrimonium contrahunt, utique ſibimetipſis de iis proſpicere poſſe ac actiones ſuas juxta naturæ legem determinare ſupponuntur. Unde tanto minus dubitari poteſt filias per nuptias naturaliter emancipari (§. 776.). Quodſi matrimonium contrahant perſonæ, quibus deeſt aptitudo moralis matrimonium contrahendi, & parentes in matrimonium iſtiusmodi conſentiant; peccatur tam in matrimonio contrahendo, quam in emancipatione, propterea vero quod peccari poſſit, jus naturæ minime mutatur. Quemadmodum homines non vivunt vitam moraliter perfectam, qualem exigit lex naturæ, ita etiam perfectio iſtiusmodi ſpectanda non eſt in emancipatione, prouti jam antea annotavimus (*not.* 775.).

§. 781.

Si pater moritur, liberi naturaliter manent in poteſtate matris. Naturaliter enim poteſtas patria non minus competit *De patre mortuo.*

matri, quam patri (§. 661.). Quando pater moritur, quemadmodum jus omne (§. 700. *part. 6. Jur. nat.*), ita etiam jus determinandi actiones liberorum, conſequenter patriam poteſtatem amittit (§. 661.); non tamen morte ipſius perimitur jus matris, quod per ſe patet. Liberi igitur naturaliter manent in poteſtate matris.

Poteſtas patria tollebatur morte patris apud Romanos, quia pater ſolus liberos ſuos in poteſtate habebat (*not.* §. 661.). Aſt poteſtas naturalis matris in liberos morte patris integra ſubſiſtit, cumque antea eſſet communis, nunc ad matrem ſolam pertinet. Adhæret ea educationis oneri, prouti ex antea demonſtratis abunde patet, atque ideo poſt mortem cum hoc onere ad matrem ſolam devolvitur.

§. 782.

An morte ejus emancipentur. Quoniam liberi emancipantur, quando e patria poteſtate dimittuntur (§. 776.), patre autem mortuo liberi naturaliter manent in poteſtate matris (§. 781.); *naturaliter liberi non emancipantur morte patris, qui eos in poteſtate habebat.*

Morte patris emancipabantur liberi apud Romanos, avo ante patrem mortuo. Quamdiu enim avus vivebat, erant cum patre ſuo in poteſtate avi, conſequenter patre mortuo in eadem manebant, avo autem mortuo in patris morte illius emancipati poteſtatem recidebant. Hæc quidem principiis Juris Romani admodum congrua ſunt; ſed cum principiis Juris naturæ minime cohærent.

§. 783.

Adoptio quid ſit. Aſſumtio filii alieni, vel filiæ in filium, vel filiam *Adoptio* dicitur. Dicitur autem *Arrogatio*, ſi filius, vel filia fuerit ſui juris: *Adoptio* vero in ſpecie, ſi filius, vel filia adhuc fuerit in poteſtate patria.

Digitized by Google

Apud Romanos adoptio frequens erat, tam ſpecifica, quam arrogatio. Sed quemadmodum patria poteſtas apud eos plurimum differebat a poteſtate parentum naturali; ita etiam adoptio naturalis plurimum differt a Romana.

§. 784.

Quoniam qui adoptatur in filium aſſumitur (§. 783.), *adoptans jura patris & adoptatus jura filii conſequitur. Idem intelligitur de filia.* *Effectus adoptionis.*

Adoptio non eſt actus temerarius, cum alias adoptando nihil ageretur (§. 277. *part. 3. Jur. nat.*). Neceſſe igitur eſt, ut habeat aliquem effectum juris. Quodſi ergo velis, hunc eſſe filium tuum, & per conſequens declares, quod eum filii loco habere velis & ipſi eſſe parentis loco, & adoptatus vel conſenſerit expreſſe, vel ſaltem conſentire præſumitur, neceſſe utique eſt ut tibi competant jura patris, & adoptato jura filii, qualiacunque tandem ea fuerint. Alias nimirum non eſſet loco filii, nec tu ipſi eſſes loco parentis.

§. 785.

Naturaliter pater & mater adoptare poſſunt, quamdiu adoptio non eſt contra jus quoddam alterius. Quoniam enim natura homines omnes liberi ſunt (§. 146. *part. 1. Jur. nat.*) & vi libertatis naturalis unicuique permittendum, ut in determinandis actionibus ſuis ſuum ſequatur judicium, quamdiu contra jus tuum nil facit (§. 156. *part. 1. Jur. nat.*); patris quoque ac matris voluntati permittendum, ut prolem alienam adoptent, quamdiu adoptio non eſt contra jus quoddam alterius. *De jure adoptandi.*

Ex iis, quæ de ſucceſſione in bonis defuncti paulo poſt demonſtrabuntur, potiſſimum patebit, utrum adoptio ſit contra jus quoddam alterius, nec ne. Lex naturæ minime permittit, ut quid fiat contra jus alterius (§. 910. *part. 1. Jur. nat.*), ac

ea de cauſa actum iſtiusmodi validum agnoſcere nequit, cum velit unicuique jus ſuum tribui (§. 922. *part. 1. Jur. nat.*). Motiva adoptionis utique parentibus eſſe debent (§. 889. *Pſych. empir.*), ea tamen propter libertatem naturalem unicuique competentem non ſunt attendenda, ubi de jure tantummodo agitur (§. 157. *part. 1. Jur. nat.*). Aliter vero ſeſe res habet, ſi quæſiveris, quid officiis erga alios magis conveniat, conſequenter quid laudabile ſit (§. 550. *part. 1. Jur. nat.*), nec reprehendi mereatur. Motiva iſtiusmodi ſunt, ſi quorundam ſit ſterile conjugium, vel ſi liberos amiſerint, aut degeneres ac improbos habeant, vel ſi quibus educatio liberorum ſuorum nimis moleſta accidat, aut ſumtus educationis ferre nequeant.

§. 786.

Qua lege adoptio fiat. *A voluntate adoptantis unice dependet, qua lege prolem alienam adoptare velit.* Adoptans enim in adoptatum transfert jus filii (§. 784.). Quamobrem cum a transferentis voluntate unice dependeat, quomodo ſeu qua lege jus quoddam ſuum in alterum transferre velit (§. 11. *part. 3. Jur. nat.*); a voluntate etiam adoptantis unice dependet, qua lege prolem alienam adoptare velit.

Quodſi dubites, adoptantem jus quoddam ſuum transferre in filium adoptivum, vel filiam, cum jus filii, quod perſona adoptata conſequitur, nondum extet, antequam adoptio fiat, ſed ex hac quaſi naſcatur; dubium hoc facile tollitur. Etenim adoptivus jus nullum conſequi poteſt, niſi quatenus ad quædam ipſi obligatur adoptans, ad quæ antea non erat obligatus (§. 23. *part. 1. Jur. nat.*): quæ cum ſit neceſſitas agendi, vel non agendi moralis (§. 118. *part. 1. Phil. pract. univ.*), eo ipſo particula quædam libertati naturali decedit (§. 153. *part. 1. Jur. nat.*), quæ cum ſit jus adoptantis (§. 133. 135. *part. 1. Jur. nat.*), adoptans utique jus quoddam ſuum in filium adoptivum transfert, dum eum adoptat.

§. 787.

§. 787.

Quoniam a voluntate adoptantis unice dependet, qua lege adoptare velit (§. 786.); *naturaliter adoptio fieri poteſt tam pure, quam ſub conditione quacunque licita, ſeu honeſta, & tam revocabiliter, quam irrevocabiliter.*

Iden. ... cialius expenditur.

Ita e. gr. aliquis adoptare poteſt ſub hac conditione, ſi ipſi nulli naſcantur liberi, vel ſi non naſcatur filius, item ſub conditione poteſtativa, ſi adoptatus certum vitæ genus amplectatur, vel etiam ſub modo, ut hæreditati parentum renunciet, ut perſonam quandam uxorem ducat. Similiter adoptare licet ea lege, ut adoptionem revocare liceat, quando libuerit: id quod ratione minime deſtituitur, quatenus hoc impellere poteſt filium adoptivum, ut patri adoptivo placere ſtudeat. Ex adverſo etiam adoptio naturaliter fieri poteſt ea lege, ut adoptatus, ſi ipſi ita viſum fuerit, ab eadem recedere poſſit. Naturaliter nimirum multa licita ſunt, quæ jure poſitivo, quale eſt Romanum, non conceduntur. Naturalia autem jura ex principiis naturalibus dijudicanda.

§. 788.

Similiter quia a voluntate adoptantis unice dependet, qua lege prolem alienam adoptare velit (§. 786.), naturaliter autem tam mater, quam pater adoptare poteſt (§. 785.); *naturaliter* quoque *conjuges ſimul eandem perſonam adoptare poſſunt, vel maritus ſolus, aut uxor ſola adoptare poteſt, & tum filius adoptivus erit alterutrius conjugis privignus adoptivus* (§. 610.).

De privignis adoptivis.

Jus Romanum neſcit privignum adoptivum, quia jus adoptandi tantummodo patri competebat, nequaquam vero fœminæ, quippe quæ illo jure liberos in ſua poteſtate habere non poterat. Ratio igitur, quæ obſtabat, mere civilis erat, non naturalis. Quamobrem ex indulgentia quoque Principis, ad ſolatium liberorum amiſſorum adoptare permittebatur fœminis

§. 10. I. de adopt. Quamvis enim mater non conſequi poterat patriam poteſtatem, ſine qua regulariter nulla intelligebatur adeptio; adoptatus tamen jus filii conſequebatur, ita ut jus ſuccedendi ab inteſtato eidem tribueretur.

§. 789.

De privigno adoptato. *Si maritus privignum adoptat, pro privigno is amplius non habetur. Idem intelligitur de matre privignum, vel privignam adoptante.* Etenim ſi maritus privignum adoptet, is jus filii conſequitur (§. 784.), conſequenter perinde eſt ac ſi a patre genitus proprius filius exiſteret. Pro privigno igitur amplius non habetur. *Quod erat unum.*

Idem eodem prorſus modo intelligitur de uxore privignum, vel privignam adoptante. *Quod erat alterum.*

Facile adeo intelligitur, quænam differentia inter privignum adoptivum & privignum adoptatum intercedat (§. 788.).

§. 790.

Adoptionis ſingularis ſpecies. *Si pater prolem ex uxore natam ſuam agnoſcit, quam tamen a ſe non genitam eſſe novit; eandem adoptat.* Etenim ſi pater prolem ex uxore natam ſuam agnoſcit, quam tamen a ſe non genitam eſſe novit, ſciens ac volens prolem alienam in filium ſeu filiam aſſumit. Enimvero qui ſciens ac volens prolem alienam in filium ſeu filiam aſſumit, eam adoptat (§. 783.). Pater igitur adoptat prolem, ſi ex uxore natam ſuam agnoſcit, quam tamen a ſe genitam non eſſe novit.

Iſtiusmodi adoptiones fiunt in occulto ad occultandum adulterium, etſi mero jure naturali nec repugnet, ut prolem adulteram adoptet maritus, præſertim ſi non adſint liberi ab ipſo geniti. Invita autem adoptio eſt, ſi pater prolem ſuam eſſe putet, quæ non eſt, ignarus adulterii ab uxore commiſſi. Nec con-

Digitized by Google

confundendus cum hoc caſu eſt alius, quo maritus adoptat filium ex ſtupro natum, antequam virginem defloratam duceret uxorem: id quo minus fiat naturaliter nil obſtat. Autor Inſtitutionum Juris Anglicani juxta ſeriem titulorum in Inſtitutionibus Juris Juſtinianeis tit. de adopt. monet, in Anglia non dari aliam adoptionem, quam eam, de qua loquitur propoſitio præſens.

§. 791.

An filius adoptivus ſit pars familiæ patris adoptivi.

Filius adoptivus fit pars familiæ patris adoptivi. Aſſumitur enim in filium (§. 783.), conſequenter per fictionem juris habetur pro eo, qui immediate per generationem a patre adoptivo deſcendit (§. 578.). Quoniam itaque perſona, quæ per generationem ab ipſo deſcendit, eſt pars familiæ ipſius (§. 585.): filius adoptivus fit pars familiæ patris adoptivi.

Immo filium adoptans non aliud intendere videtur, quam ut fit pars familiæ ipſius, & familiæ conſervatio prima videtur fuiſſe cauſa, cur adoptio fuerit olim introducta. Quodſi enim alicui tantummodo benefacere quis velit, ut ſcilicet iisdem beneficiis fruatur, quæ in liberos conferuntur, aut ad quæ naturaliter jus quoddam habent, iisdem abſque adoptione eum mactare poterat, immo etiam ad ea perfecte ſeſe ipſi obligare (§. 363. *part. 1. Jur. nat.*). Nec jura poſitiva, quibus utimur, adeo reſtringunt libertatem noſtram, ne alicui eadem præſtare valeamus, quæ jure adoptionis acquirit.

§. 792.

De propagatione ac conſervatione familiæ per filium adoptivum.

Quoniam filius adoptivus fit pars familiæ patris adoptivi (§. 791.); *per filium adoptivum familia patris adoptivi propagari & conſervari poteſt, filius autem adoptivus cognomen patris adoptivi aſſumere debet.*

Vivunt parentes in liberis, quatenus memoria eorum in iisdem conſervatur. Ac ideo homines, qui non ſemper vivere poſſunt,

poſſunt, familiæ conſervationem appetunt, quaſi vitam continuaturi in iis, qui per generationem ab ipſis deſcendunt. Patet autem memoriam ſui perinde conſervari in poſteris, ſi familia propagetur per filium adoptivum, quam ſi per naturalem.

§. 793.

Medium conſervandi familiam per adoptionem. Quoniam per filium adoptivum familia patris adoptivi propagari & conſervari poteſt (§. 792.), per fœminas autem familiæ conſervari non ſolent, quod a poſteriori notum ſumitur; *Si quis per filiam aut proximam cognatam ſuam familiam ſuam conſervari velit, neceſſe eſt ut eum, cui nubet, adoptet.*

Nimirum cum adoptio etiam fieri poſſit ſub conditione (§. 787.); ſub ea quoque conditione fieri poteſt, ut uxorem ducat filiam, aut proximam cognatam ſuam. Naturaliter enim nihil obſtat, quo minus hæc conditio adjici poſſit. Quodſi dicas, poſſe etiam matrimonium contrahi ſub hac conditione, ut qui filiam ducit aſſumat cognomen parentis ipſius & ſub eo familiam ejus propaget; naturaliter idem non differt ab adoptione, præſertim cum adoptanti integrum ſit legem præſcribere adoptioni, quamcunque voluerit (§. 786.), etſi, ubi jura poſitiva obſtare videntur, idem alio titulo fieri poſſit, ut non tam res ipſa, quam nomen ſaltem mutetur.

§. 794.

An adoptio fiat per educationem. *Si quis prolem alienam educat, non ideo eam adoptaſſe intelligitur.* Etenim ſi quis prolem alienam educat, de iis eidem proſpicit, quibus ad conſervationem ſui indiget, & omnem curam adhibet, ut ea actiones ſuas ad legem naturæ determinare diſcat, ac aptam reddit ad vitam hominis ex ſeſe vivendum (§. 255.). Enimvero nemo non videt, hoc fieri poſſe, etiamſi proles, quæ educatur, non aſſumatur in fili-

in filium, vel filiam. Quamobrem cum perſona quædam non adoptetur, niſi in filium, vel filiam aſſumatur (§. 783.); ſi quis prolem alienam educat, non ideo eam adoptaſſe intelligitur.

Pater prolem adoptivam educare tenetur, non tamen ex converſo qui prolem educare vult, eam ideo adoptare debet. Educatio beneficium eſt, quod ab adoptione minime dependet, nec ex hoc beneficio, quod gratis præſtatur (§. 19. *part. 4. Jur. nat.*), educator conſequi poteſt ulla jura, quæ per adoptionem conſequitur pater adoptivus, nec beneficiarius conſequitur jus ad plura beneficia, ad quæ jus confertur filio adoptivo, vel filiæ.

§. 795.

De jure parentum in liberos ab aliis adoptatos.

Si liberi adoptantur, parentes naturales non liberantur ab ea ſollicitudine, ut liberi probe educentur, nec liberi a patria poteſtate naturali prorſus liberantur. Etenim lex naturæ parentes obligat ad ſobolem ſuam educandum (§. 263.), conſequenter obligatio hæc naturalis eſt; (§. 141. *part. 1. Phil. pract. univ.*), ac ideo immutabilis (§. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem per hoc ab ea liberari nequeunt, quod ab alio in filium, vel filiam aſſumatur filius ſuus, vel filia, conſequenter quod adoptetur (§. 783.). Manet igitur adhuc ea ſollicitudo, ut liberi probe educentur. *Quod erat unum.*

Quoniam igitur adhuc conferre tenentur, quantum datur, quod ad formandos mores liberorum conferre poſſunt (§. 655.); jus determinandi ipſorum actiones, conſequenter poteſtas patria naturalis non prorſus extinguitur (§. 661.). Liberi itaque per adoptionem a poteſtate patria naturali non prorſus liberantur. *Quod erat alterum.*

Quodſi perpendas ea. quæ in anterioribus prolixe demonſtrata fuerunt; haud difficile erit judicare, quænam adhuc ſint

parentum officia & inde dependentia jura in liberos, poſtquam ab aliis adoptati fuerunt, ut ideo opus non ſit de iis in particulari agere. E. gr. Parentes curare debent, ut liberi conſequantur virtutes intellectuales & morales (§. 655.), & ut fiant felices (§. 710.). Hanc curam abjicere non debent parentes naturales, etiamſi eam ſuam per adoptionem fecerint parentes adoptivi. Sane naturaliter non repugnat adoptionem fieri ea lege, ut cura educationis parentibus naturalibus relinquatur & ſumtus tantummodo ab adoptivis ſuppeditentur, ac demum puberes eorum poteſtati ſubjiciantur. Quidni igitur eadem cura parentibus naturalibus & adoptivis communis eſſe poſſit, præſertim quoad ea, quæ lege naturali præcepta, vel prohibita.

§. 796.

An cælebs & impotens adoptare poſſit.

Naturaliter etiam perſona cælebs adoptare poteſt, immo etiam caſtratus & qui ad generandum inhabilis. Etenim ſi quis alium adoptat, jus filii in ipſum transfert (§. 784.), perinde ac ſi ab ipſo genitus eſſet. Quamvis itaque cælebs ſit, aut ad generandum prolem quacunque de cauſa inhabilis; nihil tamen obſtat, quo minus jus filii in alium transferre poſſit, conſequenter adoptare (§. 783.). Quamobrem cum naturaliter a voluntate transferentis unice pendeat, utrum jus quoddam ſuum in alium transferre velit, nec ne (§. 12. *part. 3. Jur. nat.*); naturaliter quoque perſona cælebs, immo etiam caſtratus vel alia de cauſa ad generandum inhabilis adoptare poteſt.

Quæ in contrarium occurrunt in Jure Romano, mere civilia ſunt. Ratio enim, quæ redditur, quod ars imitari debeat naturam, conſequenter qui pater eſſe nequit, nec adoptare poſſit, hic attendenda non eſt, cum de actu mere morali ſermo ſit, qui a phyſico nullo modo dependet. Sane in ipſo Jure Romano ratio illa phyſica non ſemper attenditur. Unde Impe-

Digitized by Google

Imperator caſtratis adoptionem non concedens, ſpadontibus tamen concedit, qui naturæ quodam vitio ad generandum inhabiles.

§. 797.

Naturaliter minor natu majorem natu adoptare poteſt. Oſtenditur eodem prorſus modo, quo propoſitionem præcedentem demonſtravimus. *An minor natu natu majorem.*

Rationem juris Romani minime obſtare, ſcilicet quod adoptio imitari debeat naturam, modo oſtendimus (*not.* §. 796.). Si adoptio naturaliter conſideretur, non tam reſpiciendum eſt ad id, quod fictitium eſt, quam ad id, quod reale. Quamvis itaque fictio non imitetur veritatem; ſufficit quod id, quod reale eſt, & quod potiſſimum in adoptione intenditur, & citra omnem fictionem ſubſiſtere poteſt, locum habere poſſit, per easdem omnino rationes, ob quas eidem locus eſt admiſſa fictione. Immo quando filius eſſe fingitur, qui non eſt; neceſſe ſane non eſt, ut non abſolute impoſſibile ſit, aliquem filium habere poſſe ejus ætatis, cujus eſt adoptivus, præſertim cum phyſica poſſibilitas non ſemper æſtimetur ex conditione ejus ſubjecti, de quo ſermo eſt, ſive individui adoptantis, ſed tantummodo hominum in genere ſpectatorum, quemadmodum in definienda ætate adoptantis obtinet, quod ſcilicet adoptans decem & octo annis præcedere debeat adoptatum.

§. 798.

Per adoptionem non amittuntur jura naturalia filii. Quamvis enim qui adoptatur, jura filii conſequatur reſpectu adoptantis (§. 784.), non tamen repugnat, ut ſimul habeat jura naturalia filii, quæ ipſi competunt reſpectu patris naturalis, a quo genitus eſt, v. gr. ut ſimul ſit hæres patris ſui naturalis per ea, quæ inferius demonſtrabuntur, & patris adoptivi. Nulla igitur neceſſitas eſt, ut jura acquiſita per- *An per adoptionem jura naturalia filii amittantur.*

imant jura naturalia. Quamobrem cum adoptio per ſe non perimat jura naturalia filii, nemini autem invito jus ſuum auferri poſſit (§. 64. *part. I. Jur. nat.*); per adoptionem quoque non amittuntur jura naturalia filii.

Æquitatem hanc attendit *Juſtinianus*, dum conſtituit, ut ab extraneo adoptatus maneat in poteſtate patris ſui naturalis, conſequenter ipſi ſalvum maneat jus ſuccedendi in bonis patris naturalis defuncti. Quodſi quis dubitet, annon repugnet jura naturalia filii habere, & ſimul jura filii adoptivi; is perpendat, per adoptionem non acquiri reſpectu patris adoptivi non niſi eadem jura, quæ ipſi natura competunt reſpectu patris naturalis, & utraque reſpicere commodum ac utilitatem filii.

§. 799.

De prærogativa liberorum per adoptionem non ſublata.

Quoniam per adoptionem non amittuntur jura naturalia filii (§. 798.), *liberi* autem in omnibus officiis, quos aliis debemus, ceteris hominibus ſunt præferendi (§. 733.); erunt iidem *adhuc præferendi in officiis quibusvis erga alios ceteris hominibus, etiamſi ab alio fuerint adoptati,*

Prærogativa hæc liberorum, quam natura ipſis tribuit, jus ampliſſimum eſt & cetera omnia ambitu ſuo complectitur. Quamobrem ſi conſtet, quam late pateant officia erga alios in parte prima Juris naturæ prolixe demonſtrata; facile patebit, quantum ſit illud jus, quod liberis adhuc competit, poſtquam ab aliis adoptati fuerunt. Per adoptionem non deterioratur conditio liberorum naturaliter, ſed ſemper melior efficitur, quatenus quod habent retinent, præterea vero plus juris acquirunt, quam antea habuerant.

§. 800.

De jure liberos in ad-

Parentibus competit jus liberos ſuos in adoptionem dandi. Etenim parentes obligantur liberos ſuos educare (§. 263.), ac cu-

ac curæ ipſis eſſe debet, ut iidem fiant felices (§. 710.). Quamobrem lex naturæ ipſis etiam dat jus ad ea, quibus obligationi huic ſatisfieri poteſt (§. 159. *part. I. Phil. pract. univ.*). Quoniam itaque qui adoptat prolem alienam, eam in filium, aut filiam aſſumit (§. 783.), conſequenter etiam onus educationis parentibus competens (§. 263.) in ſe ſuſcipit, & adoptatus conſequitur jura filii reſpectu patris adoptivi, ſeu talia, quæ reſpectu patris naturalis ipſi competunt (§. 784.), his ſalvis (§. 798.), conſequenter per adoptionem fortunæ ejus conſulitur, parentes autem ſumtus educationis propriis bonis ſuſtentare non tenentur, ſi aliunde haberi poſſint (§. 527.); quin parentibus competat jus liberos ſuos in adoptionem dandi dubitandum non eſt. *optionem dandi.*

Non opus eſt, ut jus hoc intra certos limites coarctemus, pertinent enim hi ad exercitium juris, non ad jus ipſum. Quemadmodum enim dominus re ſua non aliter uti debet, quam ut ſatisfaciat obligationi cuidam naturali (§. 167. *part. 2. Jur. nat.*), eadem vero abutitur, ſi ea uſurus quid faciat, quod obligationi cuidam repugnat (§. 168. *part. 2. Jur. nat.*); ita quoque parentes jure dandi in adoptionem, re incorporali (§. 498. *part. 1. Jur. nat.*), non aliter uti debent, quam ut officio cuidam erga liberos ſatisfaciant, eodem autem abutuntur, ſi quid jure iſto uſuri committunt, quod officio cuidam repugnat. In demonſtratione itaque propoſitionis præſentis recte ſupponitur, adoptionem eſſe medium, quo officio ſuo erga liberos ſatisfaciunt parentes, ut educationi eorum ac fortunæ conſulatur, nec felicitati præjudicetur. Quodſi ergo perpendas ea, quæ antea de officiis parentum erga liberos prolixe ſatis demonſtrata fuerunt; absque omni difficultate patebit, num qui prolem ſuam in adoptionem dat jure ſuo recte utatur, quemadmodum debebat, an vero eodem abutatur, ſit ita quod jure externo conſcientiæ parentum relinquendum ſit, quomodo eodem utantur (§. 157. *part. 1. Jur. nat.*). Nihil

hil hic aſſeritur, quod non eodem modo obtineat in exercitio juris cujusvis alterius, ſervato diſcrimine inter ea, quæ licent jure interno, & quæ permittuntur jure externo. Quodſi parentes liberos ament, quemadmodum debent (§. 715.), nec naturalem illum amorem (§. 257.) contrariis effectibus ſupprimant; probe perpendere non negligent, utrum adoptione iis conſulatur, nec ne.

§. 801.

De conſenſu parentum ad adoptionem requiſito.

Quoniam parentibus competit jus liberos ſuos in adoptionem dandi (§. 800.), nec hoc jus extinguitur, quamdiu liberi per ſe nondum dijudicare valent, quæ ipſis bona ac utilia ſint (§. 676. 775.), nemo autem quicquam facere debet, quod eſt contra jus alterius (§. 910. *part. I. Jur. nat.*); *liberi, qui nondum per ſe ſtatuere poſſunt, quæ ipſis bona & utilia ſunt,* conſequenter *qui adhuc ſunt ſub patria poteſtate* (§. 775.), *ſine conſenſu parentum adoptari nequeunt.*

Patet itaque ſine conſenſu parentum irritam eſſe adoptionem in infantia, pueritia & adoleſcentia (§ 644.).

§. 802.

De pactis adoptioni adjiciendis.

Similiter quia parentibus competit jus liberos ſuos in adoptionem dandi (§. 800.), naturaliter autem adoptio fieri poteſt tam pure, quam ſub conditione, & tam revocabiliter, quam irrevocabiliter (§. 787.); *ſi parentes liberos ſuos in adoptionem dant, cum adoptante convenire debent, qua lege adoptio fieri debeat.*

Quamvis enim a voluntate adoptantis pendeat, qua lege adoptare velit (§. 786.), cum tamen adoptio requirat conſenſum parentum (§. 801.), & per conſequens ſine eo valida fieri nequeat, facile patet, adoptionem fieri non poſſe niſi ea lege, in quam conſentiunt parentes, conſequenter de ea cum adoptante conveniri poſſe a parentibus, niſi pure prolem

ſuam

Digitized by Google

ſuam in adoptionem dare velint ac irrevocabiliter, absque lege ulla. Pacta igitur adoptioni adjici poſſunt.

§. 803.

An conſenſus parentum requiratur ad arrogationem.

Arrogatio absque conſenſu parentum valida eſt; arrogati tamen officio convenit, ut eundem impetrare ſtudeat. Qui arrogatur ſui juris eſt (§. 783.), conſequenter patriæ poteſtati non amplius ſubjectus (§. 135. *part. I. Jur. nat.*), ac ideo liber (§. *cit.*). Quoniam itaque in agendo non amplius dependet a voluntate parentum, ſed a ſeipſo (§. 152. 153. *part. I. Jur. nat.*); ſine conſenſu quoque parentum ſe in arrogationem dare poteſt, conſequenter absque parentum conſenſu valida eſt arrogatio. *Quod erat unum.*

Enimvero liberi in omnibus actionibus ſuis ſtudere debent, ut placeant parentibus, ac ſollicite ſibi cavere, ne quid faciant, quod voluntati ipſorum ſit adverſum (§.745.), & officium hoc ſubſiſtit per omnem vitam (§. 805.); officio quoque eorum convenit, ut conſenſum parentum ad arrogationem impetrare ſtudeant. *Quod erat alterum.*

Juſtæ autem adeſſe debent cauſæ, cur parentes contradicant: alias enim officio liberorum erga parentes minime repugnat, ſi officio erga ſeipſum ſatisfaciant, parentibus licet diſſentientibus.

§. 804.

Quænam officia debeantur parentibus per omnem vitam.

Liberi per omnem vitam, etiam ſui juris facti, ea præſtare debent officia, quæ ipſis tanquam benefactoribus debentur. Etenim etſi liberi ſui juris fiant, non tamen parentes deſinunt eſſe benefactores ipſorum maximi, qui ſunt (§. 738.), quod per ſe patet. Quamobrem ſi officia quædam debentur parentibus tanquam benefactoribus; ea utique a liberis præſtari

Digitized by Google

ſtari debent per omnem vitam, hoc eſt, quamdiu parentes ac ipſi vivunt.

Non difficile eſt judicium, num officium aliquod debeatur parentibus tanquam benefactoribus. Debetur parentibus tanquam benefactoribus animus gratus (§. 43. *part. 4. Jur. nat.* & §. 741. *b.*), conſequenter ab amore (§. 784. *Pſych. empir.*), quo parentes, qua parentes, proſequi tenentur (§. 739.), dependent officia iſta. Ex amore autem oritur charitas (*not.* §. 715.), quæ complectitur omnia officia hominis erga alios (§. 654. *part. 1. Jur. nat.*), ſingulari ideo ratione parentibus debita.

§. 805.

De ſtudio placendi parentibus. Quoniam liberi per omnem vitam, etiam ſui juris facti, parentibus ea præſtare debent officia, quæ ipſis tanquam benefactoribus debentur (§. 804.), in numero vero horum officiorum etiam hoc eſt, ut in omnibus ſuis actionibus placere parentibus ſtudeant, ſibique ſollicite caveant, ne quid faciant, quod voluntati illorum adverſum, prouti ex demonſtratione hujus officii (§. 745.), ac iis, quæ modo annotavimus (*not.* §. 804.), abunde patet; *liberi* quoque *per omnem vitam ſuam ſtudere debent in omnibus actionibus ſuis, ut placeant parentibus, ac ſollicite ſibi caveant, ne quid faciant, quod voluntati illorum adverſum.*

Differt hoc ſtudium ab obedientia, quam ſui juris nondum facti debent parentibus liberi. Hanc exigere poſſunt parentes ac propter inobedientiam liberos punire. Studium vero iſtud magis liberum eſt, nec jure externo perfecte debetur, ſed ad ea referendum, quæ laudem merentur, ſeu virtutis ſunt. Neque eidem repugnat, ut liberi faciant, quod parentibus minime placet, ſi nullam juſtam cauſam diſſentiendi habeant. Qui novit differentiam inter perfecte debitum, ac imperfecte debitum, ſtudium hoc ab obedientia facile diſtinguet.

§. 806.

§. 806.

Naturaliter adoptio fieri poteſt ea lege; ut curam omnem educationis ſibi reſervet pater naturalis. Quando enim parentes liberos in adoptionem dant, cum adoptante convenire debent, qua lege fieri debeat adoptio (§. 802.). Quoniam itaque liberi per adoptionem a patria poteſtate, conſequenter a jure patris & matris naturali determinandi actiones ipſorum (§. 661.), non prorſus liberantur (§. 795.), a voluntate autem adoptantis dependet, qua lege prolem alienam adoptare velit (786.); ita etiam conveniri poteſt, ut cura omnis educationis, ad quam potiſſimum ſpectat regimen liberorum (§. 661.), maneat penes parentes naturales, conſequenter ut eam ſibi reſervent parentes naturales. *De cura educationis adoptati penes patrem naturalem manente.*

Rationes eſſe poſſunt ſufficientes tam patri naturali, quam adoptivo, cur ita conveniatur, veluti ſi naturalis exiſtimet, ſe rectius educationem filii curare poſſe, quam adoptivum, vel ſi adoptivus non commodum experiatur, ut onus educationis præter ſumtus in ſe ſuſcipiat. Ubi vero de jure agitur, motiva non attenduntur, prouti jam non ſemel monuimus.

§. 807.

Si pater naturalis ſibi reſervet curam educationis filii adoptati, in rebus arduis conſilium & conſenſum adoptivi adhibere debet. Etenim liberi ſtudere debent, ut in actionibus ſuis placent parentibus (§. 745.). Quamobrem cum pater adoptivus per adoptionem conſequatur jus patris (§. 784.); filius quoque adoptivus ſtudere debet, ut placeat adoptivo in omnibus actionibus ſuis. Enimvero quamdiu liberi per ſe officiis erga parentes ſatisfacere nequeunt, ipſi parentes officiis iſtis eos aſſuefacere debent (§. 709.). Quamobrem eosdem quoque aſſuefacere debent officiis erga patrem adoptivum, conſequenter etiam ad ſtudium iisdem placendi in actio- *Quando in illo caſu patris adoptivi conſilium & conſenſus adhibendus.*

Digitized by Google

actionibus ſuis. Quoniam itaque parentes tamdiu funguntur in determinandis actionibus liberorum officio liberorum, eas utique ita determinare debent, ut placeant patri adoptivo, conſequenter in rebus arduis ejus conſilium & conſenſum adhibere debent, ſi curam educationis ſibi reſervaverint.

Quodſi liberi ipſimet actiones ſuas determinare poſſent, eas ita determinare deberent, ut placerent patri adoptivo. Quando itaque parentes naturales ipſorum loco faciunt, quod ipſimet facere debebant, ſed nondum poſſunt; ipſimet quoque actiones liberorum ita determinare debent, ut patri adoptivo placeant. Quamobrem in rebus arduis, in quibus ſcilicet dubium videtur, quid patri adoptivo placeat, ejus conſilium ac conſenſum adhibere debent. E. gr. Parentes liberos deſtinare debent certo vitæ generi (§. 719.). In eo igitur patris adoptivi conſilium atque conſenſum adhibere debent. Similiter ſi patris ac matris imperia inter ſe contendant; votum quoque patris adoptivi requirendum, & eo ſtandum, cui ipſe accedit (§. 74.). Non propterea jus nullum eſt patris adoptivi, etſi curam educationis relinquat patri naturali. Quamobrem etiam ſi videat pater adoptivus educationem in nonnullis minus recte curari; ipſi utique competit jus, ut educationi accuratiori proſpiciat, competit etiam jus formandi mores filii adoptivi, ubi ad eos formandos quid conferre poteſt.

§. 808.

Quid proprie ſit naturaliter adoptio & arrogatio.

Adoptio naturaliter pactum eſt, quod inter parentes naturales & patrem adoptivum, vel matrem adoptivam initur. Et ſimiliter arrogatio pactum eſt, quod initur inter arrogatum & arrogantem. Etenim ſi parentes naturales prolem ſuam in adoptionem dant, cum adoptante conveniunt, quod filium ſuum in filium, vel filiam in filiam aſſumere debeat (§.783.), cumque non nihil egiſſe velint, conſequenter actum validum

dum eſſe, omnino pater adoptivus ſeſe obligat, quod filium alterius pro ſuo habere velit, quaſi a ſe genitus eſſet, & pater naturalis ſeſe obligat, quod jura patris in ipſum translata eſſe debeant. Quamobrem cum iſtiusmodi conventiones pacta ſint (§. 788. 393. *part. 3. Jur. nat.*); adoptio naturaliter pactum eſt, quod inter patrem naturalem & adoptivum initur. *Quod erat unum.*

Non abſimili modo oſtenditur, arrogationem naturaliter eſſe pactum inter arrogatorem & arrogantem initum. *Quod erat alterum.*

Mere itaque civile eſt, quod adoptio & arrogatio habeantur pro actu legitimo & pacto contradiſtinguantur. Naturaliter tam patris adoptivi, quam filii adoptivi jus venit ex pacto, quod ubi moribus, vel legibus poſitivis definitum non eſt, non majus eſſe poteſt, quam quod partes contrahentes in ſe invicem conferre voluerunt. Quemadmodum vero Jus naturæ regit omnes actus humanos, nec jure externo permittitur, niſi quod vi libertatis naturalis unicuique permittendum (§. 156. *part. 1. Jur. nat.*); ita idem quoque naturaliter obtinet in adoptione & arrogatione. Quatenus vero jura poſitiva a naturali recedunt, leges civiles & qui eorum vicem ſubeunt mores libertatem naturalem reſtringunt, ut jam non liceat, quod vi illius alias permittendum erat.

§. 809.

Quoniam adoptio pactum eſt inter parentes naturales & adoptantem, arrogatio vero pactum inter arrogatorem & arrogatum initum (§. 808.), pacta vero ſervanda ſunt (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*), nec diſſolvuntur niſi mutuo diſſenſu (§. 840. *part. 3. Jur. nat.*); *in adoptione* quoque *& arrogatione ſervanda ſunt ea, de quibus conventum, nec pater adoptivus filium adoptivum absque ipſius conſenſu e poteſtate ſua* *De filii adoptivi emancipatione.*

 dimit-

dimittere, conſequenter *emancipare poteſt* (§. 776.), *neque adoptivum arrogatum jure filiationis privare.*

Emancipatio filii adoptivi tollit adoptionem, adeoque perimit jus filiationis ex pacto quæſitum, conſequenter ea non eſt arbitrii patris adoptivi. Alia erat ratio, cur emancipatio filii adoptivi permiſſa erat apud Romanos. Quoniam enim Jure Romano longe alia erat patria poteſtas, quam naturalis, & ea durabat, quamdiu pater viveret, patri quoque competebat jus emancipandi filium. Quamobrem cum per adoptionem patria illa poteſtas transferretur in patrem adoptivum & per arrogationem eandem ex conſenſu arrogati acciperet arrogator, jus quoque emancipandi, quod poteſtati iſti adherebat, patri adoptivo & arrogatori competebat. Sed hæc minus quadrant in adoptionem & arrogationem naturalem, de qua hic agimus, quemadmodum nec ad emancipationem naturalem trahenda ſunt, quæ ad Romanam pertinent. Cum enim in Jure noſtro tam arrogatio, quam adoptio ſpecifica non ſpectetur, niſi ut pactum (§. 808.); quæ de pactis in univerſum demonſtrata ſunt, ad adoptionem quoque & arrogationem applicanda veniunt, quæ naturaliter non alio, quam pactorum jure reguntur, ex quo validitatem ſuam habent.

§. 810.

Unio prolium quid ſit. Si qui matrimonium contrahunt habeant liberos ex priori matrimonio, vel ſaltem contrahentium uni ad ſecunda vota tranſeunti ſint ex priori matrimonio liberi, & illi inter ſe paciſcantur, ut reſpectu utriusque tum iis, quos jam habent, vel habet pars una, tum his, qui ex novo matrimonio naſcentur, commune jus filiationis competat, *proles uniri* dicuntur, & pactum ipſum *Unio prolium* appellatur. Vocatur etiam a nonnullis *Parificatio prolium*, idiomate patrio die Einkindſchafft. Duo igitur caſus ſunt unionis prolium. In uno uterque conjux habet liberos ex priori matrimonio; in al-

in altero nonniſi unus, conſequenter in primo liberi utriusque conjugis parificantur cum inter ſe, tum cum liberis ex novo matrimonio naſcendis; in ſecundo autem liberi, quos conjux unus ex priori matrimonio habet, parificantur cum iis, qui ex novo naſcentur.

Unio prolium in nonnullis Germaniæ locis frequens eſt, & in tota Germania receptam præſumi auctor eſt *Bergerus* in Oeconomia Juris lib. 1. tit. 3. p. m. 146. Pacto hoc potiſſimum intenditur pariatio prolium quoad ſucceſſionem in bonis conjugum defunctorum, de qua paulo poſt dicemus. Quoniam per adoptionem privignus adoptatus etiam conſequitur jus filiationis reſpectu adoptantis (§. 784. 789.); unio prolium aſſimilatur adoptioni, præſertim naturali, non tamen prorſus eadem eſt, præſertim ſi mores ſpectes, quibus introducta & definita. Eam non modo ignorat Jus Romanum; verum etiam non deſunt, qui contendunt, eandem Juri iſti prorſus adverſari. Sed in hoc inquirere noſtrum non eſt, qui ea demonſtrare debemus, quæ circa hanc unionem Juri naturæ conveniunt.

§. 811.

Effectus unionis prolium.

Quoniam *per unionem prolium* liberi unius conjugis parificantur liberis alterius conjugis quoad jura filiationis, ſeu liberorum (§. 810.); *liberi ex uno ſaltem conjuge geniti ſpectantur tanquam geniti ex utroque*, conſequenter *privigni & privignæ tanquam filii ac filiæ naturales* (§. 596. 610.), *& qui erant affines* (§. 607.), *cenſentur cognati* (§. 562.) *vitrici; vel novercæ* (§. 610.).

Jus cognationis non extenditur ultra vitricum, vel novercam, & per conſequens ad jus filiationis reſtringitur, nec reſpectu liberorum æquiparatur juri cognationis, quod per unionem acquiritur, ſed manent affines ex priori matrimonio & novo nati naturaliter, & nulla affinitas intercedit inter liberos, qui nullum communem habent parentem.

Digitized by Google

§. 812.

De defraudatione liberorum in unione præcavenda.

Quoniam non modo ab omni pacto fraus omnis abeſſe debet (§. 149. *part. 5. Jur. nat.*), verum etiam parentes liberos bonis fortunæ privare minime debent, quibus eos augere poterant (§. 730.), per unionem autem prolium liberi ex uno conjuge geniti quoad jura filiationis ſpectantur tanquam ex utroque conjuge geniti (§. 811.); *qui unionem prolium ineunt, probe perpendere tenentur, ne per eandem liberi ex priori matrimonio geniti defraudentur.*

Cum per unionem prolium potiſſimum intendatur pariſicatio quoad ſucceſſionem in bonis conjugum defunctorum (*not.* §. 810.); facile patet, defraudari poſſe liberos, ſi inæqualis fuerit numerus liberorum, quos uterque conjux ex priori matrimonio habet, & facultates diſpares utriusque conjugis.

§. 813.

An per educationem fiat unio prolium.

Si conjux unus ſe obligat ad liberos, quos alter ex priori matrimonio habet, educandum; proles propterea non uniuntur. Etenim ſi conjux unus prolem, quam habet alter ex priori matrimonio, educat, de iis eidem proſpicit, quibus ad conſervationem ſui indiget, & omnem curam adhibet, ut ea actiones ſuas ad legem naturæ determinare diſcat, ac aptam reddit ad vitam hominis ex ſeſe vivendum (§. 255.). Enimvero ecquis non videt, hoc fieri poſſe, etiamſi proles, quæ educatur, non acquirat jus filiationis reſpectu educatoris ac quoad jura filiationis æquiparetur liberis ex ipſo genitis? Quamobrem cum unio prolium non fiat, niſi conjux unus quoad jura filiationis pariſicet liberos, quos alter ex priori matrimonio habet, liberis ex ſe genitis (§. 810.); ſi conjux unus ſe obligat ad liberos, quos alter ex priori matrimonio

monio habet, educandum; proles propterea non uniuntur.

Etſi ad jus filiationis pertineat, ut liberi a parentibus educentur (§.263.), non tamen in eo ſolo conſiſtit, prouti non modo ex anterioribus intelligitur, verum etiam ex ſequentibus patebit, quæ de ſucceſſione liberorum in bonis defuncti parentis demonſtrabuntur. Par nimium ratio eſt in adoptione & unione prolium (§. 794. *& vi præſ.*), quarum hæc iſti aſſimilatur. Quemadmodum quis prolem alienam educare poteſt, ut tamen eam non adoptet (§. 794.), ita etiam prolem, quam conjux ex priori matrimonio habet, ſeu privignum, vel privignam educare poteſt, ut tamen cum prole ſua non uniatur. Vide, quæ ſupra de ſecundis nuptiis demonſtrata ſunt (§. 530. *ſeqq.*).

§. 814.

De bonis propriis liberorum unitorum.

Si liberi ex priori matrimonio nati propria habeant bona, veluti paterna aut materna; naturaliter unio prolium ea non afficit. Si enim liberi propria habeant bona, parens dominium in iis non habet (§. 757.), conſequenter nec de iis ad ſecunda vota tranſiens pro lubitu ſuo diſponere poteſt (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*). Quamvis itaque cum novo conjuge matrimonium contrahens paciſcatur, ut ipſi quoad jus filiationis parificentur liberis, quos ipſe habet, vel qui ex novo matrimonio naſcentur, conſequenter unio prolium fiat (§. 810.); non tamen liberis alterius conjugis, ſi quos jam habet, aut ex matrimonio cum ipſo inito naſcendis jus aliquod in bonis illorum conſtituere poteſt, conſequenter naturaliter unio prolium bona liberorum prioris matrimonii, veluti paterna, aut materna non afficit.

Non ignoro, contrarium a nonnullis doctoribus defendi in eo caſu, quo ex poſteriori matrimonio ſuſcepti ſunt liberi. Vid. *Bergerus* in Oecon. Jur. lib. 1. tit. 3. not. 11. p. m. 147. Aſt

Aſt ea ſententia principiis Juris naturæ parum convenit. Non eſt quod excipias, hoc pacto liberos ex poſteriori matrimonio progenitos deterioris eſſe conditionis, quam liberi ex priori matrimonio natos: neque enim unio iſta eandem prorſus facere debet liberorum unitorum conditionem. Quemadmodum mater dives non prohibetur tranſire ad ſecundas nuptias, quod liberorum ex priori matrimonio natorum conditionem deteriorem facit, ſi ex ſecundo matrimonio ſuſcipit liberos; ita nec nubere viro ea lege illicitum exiſtimari poteſt, ut prioris matrimonii liberi parificentur liberis ex poſteriori naſcendis, nec injuriam facit pater ex ſe natis, ſi in eam conſentit, cum nondum natorum nullum jus ſit (§. 830. *part. 6. Jur. nat.*). Bona fortunæ inter liberos naturales non diſtribuuntur ea ratione, ut æqualitas obſervetur, cum non uno modo contingere poſſit, ut uni obtingant bona, quibus ceteri carere tenentur. Immo ſi pater liberos ex priori matrimonio habet, quibus nulla ſunt bona materna, ducat vero ad ſecunda vota tranſiens uxorem divitem, liberorum ex poſteriori matrimonio genitorum jus filiationis reſpectu patris propterea non imminuitur. Quamvis itaque cavendum ſit, ne liberi unione defraudentur (§. 812.); defraudationi tamen accenſendum non eſt, ſi bona, quæ habent, propria unione minime afficiantur.

§. 815.

De bonis quæ unitis aliunde obveniunt.

Si liberis unitis, facta unione, aliunde obveniant bona, quam ex ſucceſſione paterna & materna; ea unio non afficit. Oſtenditur eodem modo, quo propoſitionem præcedentem demonſtravimus.

Sane in pacto unionis non attenduntur niſi bona unientium, tum quæ tempore unionis actu habent, tum quæ ab iis acquiri poſſe ſpes eſt non vana, hoc eſt, ratione probabili minime deſtituta. Ex his enim æſtimandum, num commoda ac utilis futura ſit uniendis iſta pariſicatio, ne ſcilicet liberi ex priori matrimonio defraudentur (§. 812.). Bona igitur, quæ unitis facta unione aliunde obveniunt, extra pactum unionis ſunt,

Digitized by Google

ſunt, quod ea nullo modo reſpicit. Æquitas hæc naturalis adeo manifeſta eſt, ut eam facile agnoverint, qui de unione prolium ex inſtituto ſcripſerunt *Jacobus Rickius* c. 7. & *Burchardus Bardili* th. 33.

§. 816.

Liberi uniti communi ſumtu ab unientibus educandi, niſi quatenus fructibus ex bonis propriis, quæ habent, ſumtus educationis ſuſtentari poſſunt. Etenim unione prolium liberi ex diverſis matrimoniis ita parificantur, ac ſi ex utroque unientium geniti eſſent, quoad jura filiationis (§. 810.), conſequenter omnes ſimul ſpectantur tanquam liberi naturales utriusque conjugis. Enimvero uterque conjux ad ſumtus educationis conferre tenetur, quod poteſt, ac præterea eas facere in eandem impenſas, quas facere poteſt (§. 445.), conſequenter liberos naturales, ſeu ex matrimonio ab ipſis contracto natos communi ſumtu educare tenetur. Quamobrem liberi quoque uniti communi ſumtu ab unientibus ſunt educandi. *Quod erat unum.*

De educatione liberorum unitorum.

Enimvero ſi liberis aliunde obveniant bona, ſumtus educationis ſuſtentare licet ſubſidio fructuum (§. 527.). Quamobrem cum unio prolium non afficiat bona, quæ liberi uniti ex priori matrimonio habent (§. 814.), aut quæ ipſis facta unione aliunde obveniunt (§. 815.); ſi uniti bona habeant propria, ſubſidio fructuum ſumtus educationis ſuſtentari poſſunt. *Quod erat alterum.*

Quæ igitur de educatione liberorum naturalium demonſtrata ſunt in anterioribus, eadem quoque valent de educatione unitorum. Unio enim pares efficit unitos quoad jura liberorum, niſi quod diverſo modo debeantur, quæ educationis cauſa fiunt ac fieri debent. Liberis enim naturalibus debentur naturaliter propter generationem, ex qua fluit educandi obli-

gatio (§. 263.): unitis autem ex diverſo matrimonio ex pacto (§. 810.), quod naturaliter obligatorium eſt (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*).

§. 817.

Qua lege unio prolium naturaliter fieri debeat.

Naturaliter a voluntate unientium dependet, quomodo ſeu qua lege liberos ex diverſis matrimoniis unire velint. Etenim unione prolium in liberos ex priori matrimonio natos transfertur jus, quod ipſis competeret, ſi ex novo matrimonio nati fuiſſent (§. 810.). Quoniam itaque a transferentis voluntate unice dependet, quomodo ſeu qua lege jus aliquod in alterum transferre velit (§. 11. *part. 3 Jur. nat.*); naturaliter quoque a voluntate unientium dependet, quomodo ſeu qua lege liberos ex diverſis matrimoniis unire velint.

Quoniam libertas naturalis non tollit obligationem (§. 159. *part. 1. Jur. nat.*); facile patet, dum unientes dant unioni legem, eos rationem habere debere officii lege naturali præſcripti (§. 812.).

§. 818.

De unione pura, conditionata, revocabili & irrevocabili.

Quoniam naturaliter a voluntate unientium dependet, quomodo, ſeu qua lege liberos ex diverſis matrimoniis unire velint (§. 817.), conſequenter in liberos ex diverſo matrimonio natos jus liberorum naturalium transferre (§. 811.), jus vero in alterum transferri poteſt, vel pure, vel ſub conditione (§. 673. 678. *part. 2. Jur. nat.*), revocabiliter & irrevocabiliter (§. 16. *part. 3. Jur. nat.*); *unio* quoque *prolium fieri poteſt tam pure, quam conditionate, ſeu ſub conditione quacunque honeſta, & tam revocabiliter, quam irrevocabiliter.* Patet autem, *puram & irrevocabilem intelligi, niſi de conditione, ſub*

ſub qua facta eſſe debeat, & irrevocabilitate expreſſe fuerit conventum.

Valet nimirum adverſus unientem, quod ſufficienter indicavit (§. 428. *part. 3. Jur. nat.*), conſequenter conditio tacite adjecta non intelligitur, nec præſumitur uniens ſibi reſervaſſe revocabilitatem, quando de ea nihil dixit. Exemplum unionis conditionatæ eſto, ut liberi ex diverſis matrimoniis parificentur, niſi ex matrimonio novo naſcantur liberi quatuor, vel plures, vel ſi liberorum bona propria non exceedant hæreditatem ex unione conſequendam. Ita quoque uniens ſibi reſervare poteſt jus revocandi unionem, ſi in caſu poſtea emergente exiſtimet, liberis ſuis ſeu ex ſe natis magis conſultum eſſe, ne ſint uniti; quæ reſervatio convenit officio parentum erga liberos (§. 730.).

§. 819.

Leges particulares quæ unioni adjici poſſunt.

Ex eadem ratione patet, *unionem ea lege fieri poſſe, ut vel ſimpliciter, vel certo caſu afficiat bona unitorum, quæ ex priori matrimonio habent, vel etiam facta unione iisdem obveniunt ex caſu quodam præviſo; ut parentes* quoque *unientes parificentur quoad jus ſuccedendi in bonis liberorum unitorum prædefunctorum; ut liberi uniti ſibi invicem ſuccedant, ſi improles decedunt, ne fructibus bonorum propriorum ſuſtententur ſumtus educationis* & quæ ſunt alia ejusmodi.

In ſtatu nimirum naturali, qualem hic ſupponimus, non dantur leges poſitivæ, quæ jus unientium minuunt, nec valent mores, niſi quatenus iis conformiter agendo tacite approbantur. Nec in genere dici poteſt, quænam lex unioni adjicienda æquitati magis conveniat, quænam minus: etenim hoc pendet a circumſtantiis particularibus, pro quarum diverſitate æquum intelligitur, quod ſub aliis foret iniquum. Sed quoniam talia haud difficulter dijudicantur ex iis, quæ de officiis parentum erga liberos demonſtrata ſunt; ad ea diſcutienda

non progredimur. Et ob ſimilem rationem non expendimus jura, quæ ex diverſa lege unionis naſcuntur.

§. 820.

De conſenſu uniendorum. *Si liberi uniendi per ætatem conſentire poſſunt, eorum conſenſus ad unionem requiritur: ſi nondum poſſunt, vel unio fieri debet ſub conditione ratihabitionis, ubi conſentire poterunt, vel eorum nomine conſenſum impartiales alii impertire tenentur.* Quoniam enim in pacto unionis de jure liberorum diſponitur (§. 810.), conſequenter ab ipſorum voluntate dependet, utrum jura quædam ſibi competentia cum aliis communicare velint, nec ne (§. 7. 12. *part. 3 Jur. nat.*); ſi liberi uniendi per ætatem conſentire poſſunt, eorum utique conſenſus ad unionem requiritur. *Quod erat primum.*

Quodſi per ætatem conſentire nondum poſſunt, per ſe patet, quod idem ad unionem perficiendam requiri nequeat. Enimvero quoniam unio etiam fieri poteſt ſub quacunque conditione honeſta (§. 818.); fieri utique etiam poteſt ſub hac conditione, ſi uniti eam ratihabuerint, quando per ætatem conſentire poterunt. *Quod erat ſecundum.*

Enimvero quoniam conſenſus eorum, conſequenter ratihabitio facile præſumitur, ſi unio cedat in ipſorum commodum, nec eadem ipſi defraudentur, impartialis vero uni parti non magis favet, quam alteri (§. 934. *par.. 5. Jur. nat.*), conſequenter in præſenti caſu non probabit unionem, quæ liberis uniendis ſit damnoſa, nec conſentiet, ut uniendorum unus ſub obtentu unionis inſidioſe inhiet bonis alterius, aut liberis, quos ex priori matrimonio habet, conſulat cum detrimento liberorum, quæ ex priori matrimonio ſunt alteri, non una autem de cauſa iſtiusmodi impartialitas ab iis, qui matrimonium contrahunt, præſumi nequit; ſi liberi per ætatem conſentire nequeunt, nec ſub conditione ratihabitionis unio

Digitized by Google

unio perfici poteſt; quin loco liberorum uniendorum conſenſus inpartialium adhiberi poſſit, dubitandum non eſt. *Quod erat tertium.*

Equidem ſi parentes prolem ſuam amarent, quemadmodum debent, minime verendum foret, ne unione prolium liberis ex priori matrimonio præjudicium fieret; quoniam tamen cupido habendi facile impellit homines ad defraudandum alios, ubi juris obtentu alios defraudare poſſunt, ac præterea plures ſunt rationes, ob quas ad ſecunda vota tranſeuntes liberorum ex priori matrimonio genitorum curam non habent, quam habere debebant, ideo præſumere non licet, quod parentes in unione prolium rectius perpendant aliis, quid e re uniendorum ſit, ne unio iisdem magis officiat, quam proſit. Quamobrem plus valet aliorum impartialium, quorum non intereſt, utrum unio fiat, nec ne, judicium, quam parentum. Iſtiusmodi autem impartiales ſunt viri boni (§. 967. *part. 5. Jur. nat.*), & qui tales præſumuntur, tutores, cognati uniendorum & amici parentis defuncti. Non eſt, quod excipias, ſi per ætatem uniendi ipſi conſentire nondum poſſunt, unionem ſemper fieri debere ſub conditione ratihabitionis. Caſus enim emergere poſſunt, ubi conſultius eſt unionem eſſe validam, antequam illa conditio exiſtere poteſt, veluti ſi is, cui vi unionis ſuccedendum, moriatur, antequam uniti ad eam ætatem pervenerint, qua conſentire valent. Immo fieri quoque poteſt, ut quis matrimonium contrahere nolit niſi ſub conditione unionis puræ. Notandum quoque eſt, naturaliter non repugnare, ut manifeſtum ſit unitorum commodum, veluti ſi ſpes lucri quidem adſit, abſit vero omnis metus damni, e. gr. quando pars una unientium tantummodo habeat liberos ex priori matrimonio, & unio fiat ea lege, ne afficiat bona eorum, quæ ex priori matrimonio habent, nec parti alteri, cui vi unionis ſucceditur, acquiratur jus reciprocum ſuccedendi in bonis unitorum, neque etiam qui uniuntur cum naſcendis quoad ſucceſſionem inter ſe fratribus germanis æquiparentur (§. 819.). In hoc igitur caſu conſenſu impartialium non videtur

detur eſſe opus. Enimvero non ſufficit recte agere, ſed curare quoque debemus, quantum datur, ut alii agnoſcant, nos recte agere (§. 545. *part. 1. Jur. nat.*), præſertim ubi facile ſuſpicionem incurrere poſſumus, quaſi recte non egerimus, vel agere noluerimus (§. 555. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem conſenſus aliorum impartialium Jure naturæ ne tunc quidem ſuperfluus cenſeri debet, ut ideo caſus excipiendus non fuerit.

§. 821.

De unione, ſi ex poſteriori matrimonio non naſcantur liberi.

Si pars una ſaltem habeat liberos ex priori matrimonio, unio valet, etiamſi ex poſteriori matrimonio nulli naſcantur liberi, niſi expreſſe aliter conveniatur. Quoniam enim incertum eſt, utrum ex poſteriori matrimonio naſcendi ſint liberi, nec ne; ſi pars una ſaltem habeat liberos ex priori matrimonio & inter contrahentes conveniatur, ut iidem naſcendis parificentur, unio fit pure, ſeu absque ulla conditione, ſub ſpe liberos natum iri, conſequenter id aliter intelligi nequit, niſi ut liberi prioris matrimonii ſpectentur tanquam ex utroque conjuge, ſeu matrimonio poſteriori nati & jus filiationis reſpectu partis improlis habere debeant (§. 810. 811.). Quamobrem cum contra paciſcentes pro vero habeatur, quod ſufficienter indicarunt (§. 428. 788. *part. 3. Jur. nat.*); ſi pars una ſaltem habeat liberos ex priori matrimonio, unio ſubſiſtit, etiamſi ex poſteriori matrimonio nulli naſcantur liberi. *Quod erat unum.*

Enimvero quoniam unio etiam fieri poteſt ſub quacunque conditione honeſta (§. 818.), quin etiam fieri poſſit ſub hac conditione, ſi naſcantur ex poſteriori matrimonio liberi, dubium nullum ſupereſſe poteſt. Quamobrem cum promiſſio conditionata non ante intelligatur valida, quam ubi conditio exiſtit (§. 467. *part. 3. Jur. nat.*), hac autem deficiente evaneſcit (§. 534. *part. 3. Jur. nat.*); ſi pars una

ſaltem

ſaltem habeat liberos ex priori matrimonio, & unio fiat ſub expreſſa conditione, ſiquidem ex poſteriori matrimonio naſcantur liberi, ea non ſubſiſtit, ſi nulli naſcantur. *Quod erat alterum.*

Facile patet, conditionem hanc non inutiliter adjici eo in caſu, quo unio afficere debet bona, quæ liberi uniti ex priori matrimonio habent, jus vero nullum ſuccedendi in eorum bonis acquiritur unienti. Neque minus manifeſta eſt abſurditas promiſſionem pure factam habere velle pro conditionata (§. 504. *part. 3. Jur. nat.*).

§. 822.

De liberis poſterioris matrimonii prædefunctis. Quoniam ſi pars una ſaltem habeat liberos ex priori matrimonio, unio valet, etiamſi ex poſteriori matrimonio nulli naſcantur liberi, niſi expreſſe conveniatur aliter (§. 821.), perinde vero eſt, ſive ex poſteriori matrimonio liberi nulli naſcantur, ſive nati vivis adhuc unientibus moriantur; *unio* etiam *ſubſiſtit, etiamſi liberi ex poſteriori matrimonio nati ante parentes iterum moriantur, niſi expreſſe aliter conveniatur* (§. 818.).

In unione prolium non attenduntur caſus, de quibus expreſſe nil dictum, niſi probabiles admodum adſint rationes, ob quas caſus aliquis tacite exceptus intelligatur. Standum omnino eſt iis, quæ verbis expreſſis, quorum manifeſtus eſt ſignificatus, indicata fuerunt (§. 427. *part. 3. Jur. nat.*), niſi omnem a negotiis humanis certitudinem removere volueris: quod in moralibus recte pro abſurdo habetur.

§. 823.

De liberis prioris matrimonii ante unientes mortuis. *Si liberi, quos pars una ex priori matrimonio habet, ante unientes moriantur; unio prolium ſubſiſtit, nec quicquam in ea immutatur, niſi expreſſe aliter fuerit conventum.* Quoniam enim incertum eſt, utrum liberi prioris matrimonii unientibus ſint ſuper-

ſupervicturi, nec ne, in pacto autem unionis de eo nihil expreſſe dicitur, *per hypotheſin;* unio pure, ſeu absque ulla conditione facta intelligitur ſub ſpe, eos unientibus ſuperviƈturos eſſe. Unde porro eodem, quo ante (§. 821.), modo patet, unionem ſubſiſtere, etiamſi liberi, quos pars una ex priori matrimonio habet, ante unientes moriantur. *Quod erat unum.*

Eandem vero non ſubſiſtere, ſi liberi, quos pars una ex priori matrimonio habet, ante unientes moriantur, ubi expreſſe ita fuerit conventum, eodem modo patet, quo paulo ante oſtendimus non ſubſiſtere unionem, ſi ex poſteriori matrimonio nulli naſcantur liberi, ſiquidem ita fuerit conventum (§. 821.). *Quod erat alterum.*

Cum parentes pactum unionis prolium ineuntes probe perpendere debeant, ne per eandem conditio liberorum, quos ex priori matrimonio habent, deterior fiat (§. 812.), ac idem omnino etiam conſiderare teneantur, qui loco liberorum, per ætatem conſentire nondum valentium, conſenſum in unionem impertiuntur (§. 820.); tam unientes, quam unionem liberorum uniendorum loco conſentientes horum quoque ætatem ac valetudinem expendere debent.

§. 824.

De tempore unionis prolium. *Unio prolium fieri poteſt, tum quando matrimonium contrahitur, tum matrimonio jam conſummato, quovis tempore.* Per ſe patet, unionem prolium non pertinere ad matrimonium, ita ut ſine ea contrahi non poſſit (§. 270.): Nec minus patet, liberos prioris matrimonii parificari, conſequenter unionem fieri poſſe (§. 810.), etiamſi matrimonium jam fuerit contractum. Quoniam itaque neceſſe non eſt, ut unio iſta fiat, dum matrimonium contrahitur, nec quicquam obſtet, quo minus fiat matrimonio jam conſummato, quo-

vis

vis tempore; ea quoque fieri poteſt cum ſtatim, quando matrimonium contrahitur, tum matrimonio jam conſummato, quovis tempore.

Quoniam officii parentum eſt, ne liberorum prioris matrimonii conditio per unionem reddatur deterior (§. 812.); contingere utique poteſt, ut unio prolium matrimonio jam contracto facta officio iſti conveniat, quæ tempore matrimonii contracti eidem adverſabatur. Immo durante matrimonio parentibus quoque offerre ſeſe poſſunt uniendi motiva, quæ, cum matrimonium contraherent, non aderant.

§. 825.

De revocatione unionis prolium.

Unio prolium revocari nequit liberis invitis; conſenſu tamen eorum poteſt. Etenim ex pacto unionis jus liberis quæſitum eſt (§. 810.), vel expreſſo eorum conſenſu, vel conſenſu illorum, in quos a contrahentibus jus acceptandi collatum (§. 820.). Cum igitur id invitis auferri nequeat (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*); nec parentes declarare poſſunt, quod idem ipſis competere non debeat. Unio igitur prolium liberis invitis revocari nequit (§. 741. *part. 3. Jur. nat.*). *Quod erat unum.*

Quoniam tamen quilibet jus ſuum remittere poteſt, quando nihil committitur contra jus tertii (§. 117. *part. 3. Jur. nat.*); quin liberorum conſenſu unio prolium revocari poſſit, dubitandum non eſt (§. 95. 741. *part. 3. Jur. nat.*). *Quod erat alterum.*

Non eſt quod excipias, revocari poſſe unionem prolium ſaltem eo in caſu, quo ſub conditione ratihabitionis contracta. Cum enim tum contineat promiſſionem conditionatam, promiſſio autem conditionata revocari nequeat (§. 600. *part. 3. Jur. nat.*); nec unio ſub conditione ratihabitionis facta revocari poteſt ſine liberorum conſenſu. Non eſt quod porro excipias, quamdiu nondum conſtat, utrum liberi unionem acceptaturi ſint, nec ne, parentes promiſſiones ſibi invicem reciproce

factas remittere poſſe (§. 749. *part. 3. Jur. nat.*). Quoniam enim parentes facere tenentur, quamdiu liberi per ſe facere non poſſunt, quod debent (§. 641.); iidem de unione convenientes, quæ ſine ipſorum conſenſu perfici non poterat (§. 820.), in acceptando liberorum quoque perſonam repræſentaſſe intelliguntur, & liberi in unionem conditionatam actu conſenſiſſe cenſentur. Perinde nimirum eſt, ac ſi dixiſſent liberi, ſe acceptare unionem ſub ea conditione, ſi eam ſibi commodam deprehenſuri ſint, ubi ſingula accurate perpendere potuerint.

§. 826.

An matrimonium inter parentes & liberos naturaliter ſit illicitum.

Pater filiam uxorem ducere nequit, nec mater filio nubere poteſt, ſeu matrimonium inter parentes & liberos naturaliter illicitum. Liberi parentes magni facere debent (§. 751.), ac honorare (§. 752.), conſequenter cum eos conſiderare teneantur tanquam benefactores maximos (§. 738.), eosdem majoris facere debent quam ſe & homines ceteros omnes (§. 839. *part. 3. Jur. nat.*), ac ideo honorem ſingularem exhibere, qualem minime exhibere tenentur aliis (§. 841. *part. 1. Jur. nat.*), ſeu reverentiam filialem (§. 1182. *part. 1. Jur. nat.*). Enimvero conjuges arctiſſime ita uniuntur, ut inſtar unius perſonæ ſpectari debeant, nec ita cum perſona alia uniri poſſunt (§. 469.), conſequenter conjux unus alterum ſpectare debet tanquam ſibi æqualem. Reverentia itaque a liberis debita parentibus ſubſiſtere nequit in matrimonio, cui præterea ea detrahit familiaris illa conſuetudo, quæ inter conjuges intercedit. Quamobrem cum obligatio naturalis ſit neceſſaria ac immutabilis (§. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*), conſequenter juri naturæ adverſetur, quod reverentiæ filiali erga parentes repugnat; matrimonium inter parentes & liberos naturaliter illicitum (§. 170. *part. 1.*

Phil.

Phil. pract. univ.), conſequenter pater filiam uxorem ducere, mater filio nubere nequit.

Qui cum *Diogene* & *Chryſippo* probare volunt matrimonium inter parentes & liberos contractum non eſſe contra jus naturæ argumento a gallis gallinaceis aliisque animantibus brutis petito, perperam ſupponunt, contra jus naturæ non eſſe, quod rationem ſufficientem minime habet in natura hominum ac brutorum communi. Etenim homo non modo animal eſt, ſed præterea ratione præditus, qua a brutis animalibus differt. Videndum itaque etiam eſt, annon rationem ſufficientem in natura hominum propria deprehendere detur, cur matrimonium inter parentes ac liberos contrahi nequeat. Iſtiusmodi autem ratio utique eſt repugnantia matrimonii cum reverentia filiali, quod paritatem quandam inducit huic adverſam. Neque igitur opus eſt, ut in natura hominum & brutorum communi, veluti in appetitu ſenſitivo, vel averſatione ſenſitiva quæratur ratio prohibitionis, tanquam in primis naturæ (§. 80. *part. 2. Jur. nat.*), quibus conformanda ratio (§. 154. *part. 1. Phil. pract. univ.*), quemadmodum facere volunt, qui ad horrorem neſcio quem naturalem provocant, ſeu inſitam fugam commixtionis cum parentibus & ex ſe natis (§. 813, *Pſych. empir.*). Cum enim integræ proſtent gentes, quas inter Perſas & Arabes nominaſſe ſufficiat, apud quas matrimonia parentum cum liberis fuerunt frequentia, fuga iſta diuturnis magis moribus, quam principio cuidam natura hominibus omnibus inſito deberi videtur. Huc quoque referri poteſt mos incolarum inſulæ Zeylon, ubi pater filiæ nubentis virginitatem delibat, cum æquum arbitrentur, ut ex arbore, quam ipſe plantavit, primos fructus carpat. Quamvis enim ratio hæc ſatis prodat turpitudinem naturalem hujus concubitus (§. 246.); mos tamen ipſe oſtendit, incolas illius regionis horrorem naturalem prorſus neſcire. Quod vero *Puffendorfius* lib. 6. c. 1. §. 32. de I. N. & G. exiſtimet, pudorem circa partes genitales actumque generationis potiſſimum in cauſa eſſe, quare ipſo Jure naturæ inter aſcendentes & deſcendentes in

Ffff 2 recta

recta linea connubia cenſeantur prohibita, ac illo remoto adeo abſurdum non eſſe, ut mater cum filio jungatur, cum non repugnet maritum uxori ob virtutem, ſapientiam aut nobilitatem reverentiam exhibere, multoque minus abſurdum eſſe, ut pater uxorem ducat filiam, quæ patri marito filialem reverentiam cum obſequio conjugali exhibeat; id omnino inde venit, quod, qualis ſit filialis reverentia non ſatis animo comprehenderit, nec quomodo eam ſucceſſive imminuet, ac tandem prorſus extinguat familiaris illa conjugum conſuetudo ſatis perpenderit. Sane pudor, qui nuditatem plenam, ſeu ad ipſa membra genitalia extenſam comitatur, non magis naturalis dici poteſt, quam horror ille naturalis, de quo modo diximus. Ipſe nimirum *Puffendorfius* l. c. §. 29 30. gentes plures nominat, apud quos membris genitalibus nulla adhæſit, vel etiamnum adhæret verecundia. Huc inprimis pertinet, quod apud Cafares fœminæ, ſi quid ipſis donatum fuerit, pudenda civilitatis cauſa detegant. Quamvis enim pudorem iſtum minime improbemus, nec eum rationi convenire diffiteamur; inde tamen nondum ſequitur, eum homini natura eſſe inſitum, ut per ſe ſufficiat matrimonium parentum cum liberis irritum efficiendi. Pudorem iſtum tollit matrimonium. Quodſi ergo ſubſiſtere debeat inter parentes atque liberos, alia adſit neceſſe eſt ratio, nimirum ut ſalvo liberorum erga parentes officio tolli nequeat. Urgent etiam nonnulli contra matrimonium liberorum cum parentibus contrahendum confuſionem nominum, veluti quod eadem perſona ſit pater atque frater, vel mater atque ſoror; ſed hi precario ſumunt, iſtiusmodi nominum confuſionem lege naturæ prohibitam eſſe, ſeu naturæ humanæ repugnare. Niſi ex repugnantia officiorum liberorum erga parentes cum matrimonio eorum cum parentibus ineundo deducere volueris, iſtud matrimonii genus legi naturæ adverſari, nihil efficies.

§. 827.

De reverentia pa-

Parentibus ſuperioris ordinis liberi inferioris ordinis non minorem honorem ſeu reverentiam debent, quam parentibus primi gradus.

Digitized by Google

gradus. Parentes enim primi gradus veneramur tanquam vitæ noſtræ autores & educatores, quibus per conſequens accepta ferimus omnia, quæ inde dependent, quod in rerum natura exiſtimus & vitam hominum vivimus. Enimvero niſi eodem modo a parentibus ſuis primi gradus, hoc eſt, a parentibus noſtris gradus ſuperioris dependerent parentes noſtri primi gradus, nec nos in rerum natura exiſteremus, nec educati fuiſſemus, ut vitam hominis viveremus, ac per conſequens nihil eorum haberemus, quæ inde quomodocunque dependent. Patet itaque nos etiam parentes ſuperiorum graduum, ſeu ordinis ſuperioris venerari debere tanquam vitæ noſtræ autores & eos, quibus acceptum ferre tenemur, quod educati fuerimus & ea habeamus, quæ inde quomodocunque pendent. Parentibus itaque ſuperioris ordinis liberi inferioris ordinis non minorem honorem, ſeu reverentiam debent, quam parentibus primi gradus.

rentibus ſuperioris gradus debita.

Qui vim demonſtrationis præſentis percipere voluerit, is perpendere debet, quomodo per continuam cauſarum in certa ſerie exiſtentium a ſe invicem dependentiam actus eorum determinatur, quæ contingenter exiſtunt vel fiunt (§. 83. *Coſmol.*). Ita etiam abſque ulla difficultate patebit, quod quæ parentibus primi gradus immediate accepta ferimus, eadem mediate referre debeamus avo & aviæ, atque ſic porro parentibus graduum ſuperiorum. Parentes, qui liberos generant & educant, ut genus humanum propagetur & conſervetur, etiam intendunt, ut liberi ſui generent liberos & genus ſuum propagent atque conſervent, certe intendere debent, niſi mentem a ratione avertant, conſequenter quando curæ ipſis eſt, ut liberi ſint felices (§. 710.) ac fortunati (§. 732.), curæ iisdem quoque eſt, ut liberi inferioris gradus ſint felices ac fortunati. Plus autem ab iis exigi non poteſt, quam quod non impoſſibile (§. 209. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Sufficit itaque ea contuliſſe, quæ a cauſa remotiori conferri poſſunt,

ſane nec a parentibus primi gradus plus exigitur, quam quod in eorum poteſtate eſt, in ceteris ſufficit voluntas, quæ in pia vota abit, & providentiæ divinæ liberos commendat. Ratio igitur præſtandæ reverentiæ non minus deprehenditur in parentibus graduum ſuperiorum, quam in iis, qui in gradu primo conſtituuntur. Omnes ſunt ortus noſtri ac ceterorum, quæ inde pendent, autores, etſi per naturæ conſuetudinem aliæ deinceps cauſæ ad ea concurrant, quæ arctiſſimo quodam nexu omnia inter ſe copulavit.

§. 828.

De matrimoniis in linea recta in infinitum prohibitis.

Naturaliter in linea recta ſeu inter aſcendentes & deſcendentes matrimonia in infinitum prohibita ſunt. In linea recta enim conſtituuntur parentes cujuscunque gradus & liberi cujuscunque gradus (§. 575. & ſeqq.), nec perſonæ aliæ, niſi quæ ad ſe invicem referuntur ſicuti genitæ ad generantes. Quoniam itaque parentibus ſuperioris ordinis liberi inferioris ordinis non minorem honorem debent, ſeu reverentiam, quam parentibus primi gradus (§. 827.); hinc porro eodem modo oſtenditur, naturaliter in linea recta, ſeu inter aſcendentes & deſcendentes matrimonia in infinitum prohibita eſſe, quo idem demonſtravimus de matrimonio patris cum filia & filii cum matre (§. 826.).

Socrates, referente *Xenophonte* lib. 4. Memorab. in matrimoniis ejusmodi nihil inveniri ſibi perſuaſit, quod reprehendi poſſit, quam ætatis diſparitatem, unde aut ſterilitas ſequatur, aut male conformata ſoboles. Facile autem apparet, rationem hanc generalem eſſe, quæ ſi valere debeat, ad matrimonium omnium perſonarum diſparis ætatis trahenda, cum tamen lege naturali non interdicantur matrimonia niſi iis, qui inhabiles ſunt. Facile tamen largior *Socrati* juri naturæ perfectivo magis convenire matrimonia inter eas perſonas contracta, quæ ambæ ſunt vegetis corporibus, quam quarum una

ad

ad ætatem vegetam nec dum acceſſit, altera vero jam prætergreſſa eſt eam, aut in quibus ſimul alterutrum vitium hæret (§. 193. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). Multa etiam quoad matrimonium conveniunt Juri naturæ perfectivo, quæ tamen ubi abſunt matrimonium non faciunt irritum. Juri naturæ convenit, ut quis ante ſe regere diſcat, quam regere velit familiam: quod officium graviter inculcavit ſuis *Confucius.* Quamobrem cum matrimonium contrahatur non modo ſobolis procreandæ, verum etiam educandæ gratia (§. 270.), ad educationem vero requiratur regimen liberorum (§. 661.); juri naturæ perfectivo utique convenit, ut quis ante ſe regere poſſit, quam matrimonium ineat. Ecquis vero ideo matrimonia illorum irrita pronunciare auſit, ac lege naturæ prohibita, quæ contrahuntur a perſonis ſeipſas regere nondum valentibus.

§. 829.

An inter fratrem & ſororem matrimonium ſit naturaliter illicitum.

Jure naturali matrimonium inter fratrem & ſororem non eſt illicitum. Frater & ſoror per generationem a communibus parentibus deſcendunt (§. 595.). Aſt per ſe patet, hoc minime obſtare, quo minus ex ſe ſobolem procreare & procreatam educare poſſint, conſequenter finem matrimonii conſequi (§. 270.). Nulla quoque dantur peculiaria officia fratrum & ſororum erga ſe invicem, quæ ſint diverſa ab iis, quæ jure humanitatis debentur, etſi natura ob communem ortum eos ſibi invicem magis commendet, quam homines ceteros, ut in caſu colliſionis præferantur ceteris & turpius judicetur ea denegare fratri, vel ſorori, quam perſonæ cuidam extraneæ, quod facile conceditur. Officia itaque, quæ frater & ſoror ſibi invicem debent, in matrimonio quoque ſubſiſtere poſſunt, cum lex naturæ conjugem conjugi ad ea commendet (§. 470.). Quamobrem nec moralis datur ratio, cur matrimonium inire nequeant frater atque ſoror. Quoniam igitur jus naturæ nil definit, niſi

niſi quod rationem ſufficientem in natura hominis habet (§. 135. *part. 1. Phil. pract. univ.*), eodem prohibita, conſequenter illicita eſſe nequeunt matrimonia inter ſororem atque fratrem (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*).

Non ſolum *Michaël Ephesius* ad quintum Nicomachorum refert, fratrem cum ſorore concumbere ab initio rem mediam fuiſſe, poſtea vero adverſus tales concubitus legem poſitam fuiſſe; verum etiam ſcriptura ſacra idem confirmat, quæ cum omne humanum genus a duobus conjugibus deducat, Adamo ſcilicet atque Eva, matrimonium inter fratres atque ſorores contractum fuiſſe inſinuat. Bene autem obſervat *Puffendorfius* de J. N. & G. lib. 6. c. 1. §. 34. non vero ſimile videri, Deum ejusmodi caſum procuraſſe, ut omnino vis legi naturæ eſſet inferenda, dum ſpeciem humanam propagari jubet, immo voluiſſe, ut totum genus humanum ex inceſtis nuptiis propagaretur. Immo cum communi hominum more iſtiusmodi matrimonia jam improbarentur, *Diodorus* tamen *Siculus* Ægyptios ab eo eximit, ut taceam Perſas, apud quos ne inter aſcendentes quidem ac deſcendentes (*not.* §. 826.), multo minus inter fratres atque ſorores matrimonia erant prohibita, atque complures alios. Et *Puffendorfius* cum ex Hiſtoria ſacra, tum profana l. c. plura adducit horum matrimoniorum exempla. Ratio, quam nonnulli afferunt, quod eorum convictus quotidianus & inobſervatus ſtupris & adulteriis occaſionem valde promtam eſſet daturus, ſi amores tales nuptiis poſſent conglutinari, ſufficit equidem, ut lege poſitiva prohibeantur, non vero naturalem quandam turpitudinem, ſeu labem matrimonio fratrum atque ſororum per ſe inhærentem oſtendit, ob quam Juri naturæ repugnent. Quid vero ſentiendum ſit de verecundia naturali, quam nonnulli etiam ad fratres atque ſorores, immo perſonas alias conſanguinitatis vinculo junctas extendunt; ex antea dictis (*not.* §. *cit.*) liquet.

§. 830.

Digitized by Google

§. 830.

An matrimonia in gradu remotiori collateralium & inter affines ſint prohibita naturaliter.

Quoniam Jure naturali *matrimonium* inter fratrem atque ſororem (§. 829.), conſequenter in primo gradu collateralium (§. 595.), illicitum non eſt; *nec erit illicitum in gradu ſecundo, vel ulteriori collateralium, multoque minus inter affines, qui ſine ullo naturali vinculo junguntur* (§. 607.).

Rationes nimirum, quas nonnulli in contrarium afferunt, vel eædem ſunt cum iis, quas contra matrimonium ſororum atque fratrum urgent, vel in certis perſonis reſpectum parentelæ ſuperaddunt, quod ſcilicet quædam perſonæ reſpectu aliorum ſint quaſi loco parentum, veluti patruus & avunculus, amita & matertera in genere conſanguineorum, & vitricus atque noverca in genere affinium. Cum in linea recta matrimoniis inter aſcendentes & deſcendentes nil obſtet præter reverentiam a deſcendentibus debitam aſcendentibus, tanquam ortus ſui autoribus, quemadmodum ex demonſtrationibus anterioribus liquet (§. 826. 828.), qui vero quaſi loco parentum eſſe dicuntur, non ſint ortus noſtri autores, conſequenter nec filialis reverentia ad reſpectum parentelæ trahi poſſit (§. 118. *Ontol.*); prohibitio quoque conjugiorum inter aſcendentes ac deſcendentes ob reſpectum parentelæ ad cognatos quosdam collaterales atque affines extendi nequit (§. *cit. Ontol.*). Naturaliter itaque nihil obſtat, quo minus matrimonium ineatur inter cognatos quoscunque collaterales. nec non inter affines cujuscunque generis. Quemadmodum vero ſuo loco oſtendemus, Jure naturæ haud invito, immo haud raro urgente, lege poſitiva ex naturaliter licito fieri poſſe illicitum, quod ipſa lege naturæ jubente pro licito non amplius habendum; ita idem quoque valet de matrimoniis collateralium & affinium lege poſitiva prohibitorum, etſi naturaliter non illicitorum. Quænam vero rationes conveniant Juri naturali, ob quas in ſtatu civili matrimonia quædam naturaliter licita prohibeantur, ſuo loco diſquirendum. Cum rationes ſufficientes non deſint, cur lege poſitiva prohibeantur matrimonia naturaliter licita, lege

Digitized by Google

lege naturæ non diſſentiente, mirum quoque videri non debet, quod Deus per Moſen Hebræis matrimonia inter plures conſanguineos atque affines prohibuerit, & reſpectu illarum perſonarum præceperit verecundiam, quæ per conſuetudinem quaſi naturalis effecta eſſet inſtar ſæpti ad coërcendos impetus in commixtiones corporum prohibitas. Et quoniam Apoſtolus 1 Cor. V. 1 & ſeqq. in cœtu Chriſtianorum tolerare noluit hominem, qui novercam uxorem duxerat; inde omnino colligitur voluiſſe Deum, ut eadem matrimonia, quæ in lege Moſaica prohibita ſunt, illicita quoque ſint chriſtianis.

§. 831.

De educatione liberorum inferioris gradus.

Si parentes moriantur, antequam liberi fuerint educati; parentes ſuperioris gradus, veluti avus & avia, eos educare obligantur. Quoniam enim homines generantur, ut genus humanum propagetur (§. 264); avus & avia ideo generarunt liberos, ut ex iis porro procreentur liberi alii. Quoniam vero liberi aliena educatione indigent (§. 256.), nec educatio a generatione ſeparari poteſt (§. 262.); qui liberos generant, ut hi porro generent alios, ii etiam hos obligantur educare, ſi ipſorum generatores proximi, ſive parentes primi gradus moriantur, antequam ipſi educati fuerint. Quamobrem ſi parentes moriantur, antequam liberi fuerint educati, parentes ſuperioris gradus, veluti avus & avia, eos educare obligantur.

Genus humanum propagari nequit niſi per continuatas generationes, nec idem propagatur per ſolam generationem, ſed eidem accedentem educationem. Qui adeo concurrit ad generationem, is etiam concurrere debet ad educationem, quando concurſu ejusdem opus eſt. Cumque generatio & educatio ſpectentur propter indivulſum nexum tanquam unus actus, quo genus humanum propagatur; quod quis per alios abſolvere nequit, id ipſe facere tenetur. Iniquum itaque videri nequit, quod parentes ſuperioris gradus, veluti avus & avia,

avia, onus educationis liberorum inferioris gradus, veluti nepotis ac neptis, in ſe ſuſcipere teneantur, ſi parentes ipſorum moriantur, antequam eos educare potuerint. Quemadmodum ipſis debetur reverentia filialis a nepotibus ac neptibus (§. 827.); ita quoque ipſimet iisdem debent eam curam, ſine qua educari nequeunt.

§. 832.

Idem porro expenditur. Quoniam perinde eſt, ſive parentes moriantur, antequam liberi fuerint educati, ſive eos ob inopiam educare non poſſint, aut educationem negligenter curent, quando autem parentes moriuntur, antequam liberi fuerint educati, parentes ſuperioris gradus, veluti avus & avia, eos educare obligantur (§. 381.); *ſi parentes ob inopiam liberos educare non poſſint, vel eorundem educationem negligant, parentes ſuperioris gradus, veluti avus & avia, eos educare tenentur.* Hinc facile intelligitur, *eosdem etiam vivis parentibus ad educationem nepotum atque neptium conferre debere, quod conferre poſſunt, ac ferre opem in iis, in quibus ea requiritur.*

Patet itaque, parentes ſuperioris gradus non abjicere debere omnem educationis nepotum atque neptium curam, etiamſi parentes primi gradus habeant, unde ſumtus educationis ſuſtentent; ſed ſollicite potius attendere, utrum recte educentur, nec ne, immo quantum poſſunt levare onus educationis ope ac conſilio.

§. 833.

De parentibus morientibus antequam liberi fuerint educati. *Si parentes moriantur, antequam liberi fuerint educati, & parentes ſuperioris gradus jam fuerint prædefuncti, illi curam educationis aliis committere debent, quos eam diligenter curaturos confidunt. Immo idem facere tenetur pater moribundus, ſi matrem ſolam eidem non ſufficere norit, ac de matre moribunda idem intelligitur.* Etenim parentes obligantur ſobolem ſuam edu-

educare (§. 263). &, ſi moriantur, antequam educati fuerint, nepotes ac neptes educare obligantur parentes ſuperioris gradus, veluti avus & avia (§. 831.). Quamobrem quod per ſe facere non poſſunt, ubi deſunt alii, qui idem onus in ſe ſuſcipere tenentur, id ut per alios fiat curare debent. Quodſi ergo moriantur, antequam liberi fuerint educati, & parentes ſuperioris gradus, ad quos poſt illorum obitum educatio ſpectat (§. 831.), fuerint prædefuncti, illi curam educationis poſt mortem ſuam aliis committere debent. *Quod erat primum.*

Enimvero cum obligemur ad actionum rectitudinem (§. 189. *part. I. Phil. pract. univ.*), conſequenter etiam parentibus curæ eſſe debeat, ut liberi recte educentur; curam educationis poſt obitum ſuum iis committere debent, quos eam diligenter curaturos confidant. *Quod erat ſecundum.*

Et quoniam uterque parens ſobolem ſuam educare obligatur (§. 263.), ſi pater norit, matrem ſolam educationi non ſufficere, prolem ſuam eodem modo alii demandare debere intelligitur, quo omnem curam educationis aliis committendam oſtendimus *n. I.* Et ex eadem ratione idem liquet de matre, ſi norit patrem ſolum educationem non ſatis recte curaturum. *Quod erat tertium.*

Imaginem hujus juris conſpicimus in ipſis brutis, quæ cum moriuntur, antequam fœtus ſui ex ovulis, quæ depoſuerunt, fuerint excluſi, per ſpeciem quandam providentiæ educationi prolis ſuæ conſulunt. Exemplum habemus in papilionibus ova ſua ibi locorum deponentibus, ubi erucæ excluſæ pabulum commodum ſtatim inveniunt.

§. 834.

De beneficiis parenti- *Parentibus beneficia præſtari poſſunt in liberis.* Quoniam parentibus curæ eſſe debet, ut liberi ſint felices (§. 710.), & pro virili

virili operam dare tenentur, ut fiant fortunati (§. 732.), conſequenter bonorum fortunæ participes (§. 409. *part. 1. Phil. pract. univ.*), beneficia autem ad felicitatem accipientium aliquid conferunt (§. 34. *part. 4. Jur. nat.*), vel etiam ad bona fortunæ (§. 21. *part. 4. Jur. nat.*); ſi liberis beneficia præſtantur, perinde cenſeri debet, ac ſi ea in ipſos parentes fuiſſent collata. Quamobrem parentibus beneficia præſtari poſſunt in liberis. *Ius in liberis præſtandis.*

Amor ille naturalis parentibus erga prolem ſuam inſitus (§. 257.) quem ratio alit ac fovet (§. 715.), arctiſſimo quodam vinculo parentes ac liberos unit, ut illi hos conſiderent tanquam ſeipſos (§. 659. *Pſych. empir.*), ac ideo beneficia, quæ in liberos conferuntur, tanquam ſibi præſtita agnoſcant. Ea de cauſa ipſa quaſi natura docet homines, parentibus beneficia præſtari poſſe in liberis, ac vulgo id ſumitur tanquam naturæ notum, & beneficia liberis præſtita ab ipſis benefactoribus tanquam in parentes collata allegantur. Immo parentes amicis ſuis ac patronis commendent liberos ſuos, quos ſibi bene cupere norint.

§. 835.

Quoniam beneficium reddit, qui beneficium tribuit ei, a quo accepit, propterea quod ſibi tribuit (§. 32. *part. 4. Jur. nat.*), & beneficium reddendo gratum animum declarat (§. 42. *part. 4. Jur. nat.*), conſequenter benefactori gratias rependit, *parentibus* autem in liberis beneficia præſtari poſſunt (§. 834.); iisdem quoque *in liberis beneficium reddi & gratia rependi poteſt*, conſequenter cum *beneficiarius* obligetur *beneficium* reddere benefactori occaſione oblata (§. 41. *part. 4. Jur. nat.*), *parentibus* quoque *reddere debet in liberis.* *De reddendo alteri beneficio in liberis.*

Non abhorrent hæc a notionibus communibus vi eorum, quæ modo annotavimus (*not.* §. 834.).

§. 836.

Obligatio cognatorum ad mutua beneficia.

Cognati ſibi invicem ſpeciali ratione obligantur ad beneficia mutua præſtanda, quantum in poteſtate eſt. Fratres & ſorores ſibi invicem cognati ſunt in primo gradu collateralium, & communes parentes, aut ſaltem communem parentem habent (§. 595.). Quamobrem cum liberi obligentur ad beneficium reddendum parentibus occaſione oblata (§. 741.), parentibus autem beneficium reddi poſſit in ipſorum liberis (§. 835.); fratres & ſorores, qui jam jure humanitatis ſibi invicem obligantur ad beneficia mutua, quantum in poteſtate eſt (§. 23. *part.* 4. *Jur. nat.*), ſpeciali adhuc ratione ſibi invicem obligantur ad beneficia mutua præſtanda, quantum in poteſtate eſt. Et hinc porro intelligitur, quod etiam patruus, avunculus, amita & matertera, atque patrueles, conſobrini & conſobrinæ, amitini & amitinæ ſibi invicem obligentur ad præſtanda mutua beneficia (§. 596. 601.). Immo per eandem rationem idem patet de cognatis quibuscunque aliis utpote a communi ſtipite deſcendentibus (§. 562.), conſequenter communem quendam parentem ſuperioris gradus habentibus (§. 576. 590.). Quamobrem in genere cognati ſibi invicem ſpeciali ratione obligantur ad beneficia mutua præſtanda, quantum in poteſtate eſt.

Accuratius demonſtrationem præſentem perpendenti facile patet, cognatorum obligationem, qua ſibi invicem tenentur qua cognati, deſcendere ab obligatione, qua ſtipiti tenentur, tanquam communi parenti. Officia autem erga parentes primi gradus etiam extendenda eſſe ad parentes ſuperioris ordinis patet ex iis, quæ ſupra demonſtravimus & annotavimus (§. 827.). Non eſt quod excipias, cognationem amicitiæ contractæ ſæpiſſime præferri, ut vinculum amicitiæ præferatur vinculo cognationis. Neque enim nobis jam ſermo eſt de eo,

eo, quod vulgo fieri ſolet, quam de eo, quod fieri debebat, quamvis nec negem dari poſſe rationes particulares, ob quas ſeſe indignum reddit cognatus jure prælationis præ aliis amicis, ſicuti ex adverſo non deſunt rationes, ob quas interdum amicus cognato præferatur: quæ cum in caſu particulari exceptionem pariant, ad caſus autem particulares deſcendere inſtituti noſtri ratio minime permittit, in eas in præſenti inquirere non tenemur.

§. 837.

De educatione liberorum alienorum.

Educatio liberorum alienorum eſt beneficium parentibus in liberis ipſorum præſtitum. Quoniam liberi per educationem apti efficiuntur, ut ſibimetipſi de iis proſpicere poſſint, quibus ad conſervationem ſui indigent, & actiones ſuas juxta naturæ legem determinare (§. 255.), actus autem omnis beneficium eſt, quo perfectionem alterius ac ſtatus ejusdem quomodocunque gratis promovemus, aut imperfectionem præcavemus (§. 22. *part. 4 Jur. nat.*); quin educatio liberorum alienorum ſit beneficium non minus reſpectu liberorum, quam parentum, quorum onus in nos ſuſcipimus (§. 263.), nemo dubitabit. Quamobrem cum beneficia parentibus præſtentur etiam in liberis (§. 834.); educatio liberorum alienorum eſt beneficium parentibus in liberis præſtitum.

Obtinet hoc, ſive parentes fuerint adhuc in vivis, ſive mortui. Nemo ſane pro beneficio ſibi præſtito non agnoſcet, ſi quis filium ſuum, vel filiam ſuam educare velit. Et ſi pater moribundus educationem prolis ſuæ alteri commendat, eam utique pro beneficio ſibi præſtando confiſus amore ejus, cui eandem commendat, erga ſe reputat. Ac idem liquet in eo caſu, quo beneficiariis noſtris commendamus liberos noſtros, ut beneficia nobis reddenda (§. 41. *part. 4 Jur. nat.*), in eos conferantur.

§. 838.

§. 838.

De cura educationis ad cognatos ſpectante.

Si parentes moriantur, antequam liberi eorum fuerint educati, parentibus ſuperioribus jam prædefunctis, nec educationem liberorum ſuorum aliis commiſerint; cognati curam educationis naturaliter in ſe ſuſcipere debent. Etenim cum educatio liberorum beneficium ſit parentibus in liberis ipſorum præſtitum (§. 837.), cognati autem ſibi invicem ſpeciali ratione obligentur ad mutua beneficia præſtanda, quantum in poteſtate eſt (§. 836.); cognati curam educationis in ſe ſuſcipere debent naturaliter, ſi parentes moriantur, antequam liberi eorum fuerint educati, parentibus ſuperioribus jam prædefunctis, ad quos ea alias pertineret (§. 831.), nec curam educationis illorum aliis commiſerint, quemadmodum facere debebant (§. 833.), vel quia repentina morte abrepti, vel alia quacunque de cauſa de eo non cogitarunt.

Quoniam beneficium nemini obtrudendum (§. 200. *part. 4. Jur. nat.*); ſi pater prætermiſſis cognatis curam educationis alii committere velit, quem eam diligentius curaturum confidit, hoc utique facere licet (§. 833.), nec cognati eandem ſibi arrogare poſſunt contra expreſſam patris voluntatem.

§. 839.

De educatione liberorum a morte parentum deficientibus cognatis.

Si parentes moriantur, antequam liberi eorum fuerint educati, parentibus ſuperioribus jam prædefunctis, nec educationem liberorum ſuorum alii commiſerint, cognati autem vel deſint, vel educationem curare non poſſint, aut nolint; in ſtatu naturali unicuique integrum eſt educationem illorum in ſe ſuſcipere, qui voluerit. Quoniam enim educatio liberorum beneficium eſt liberis & parentibus in liberis ipſorum præſtitum (§. 837.), naturaliter autem homines ſibi invicem obligantur ad beneficia mutua, quantum in poteſtate eſt, præſtandum (§. 23. *part. 4. Jur. nat.*), & uniuſcujusque arbitrio relinquendum, cui-

nam

nam beneficium dare velit (§. 29. *part. 4. Jur. nat.*), liberi autem nondum educati beneficium educationis merentur §. 30. *part. 4. Jur. nat.*); in hypotheſi propoſitionis præſentis unicuique omnino integrum eſt in ſtatu naturali educationem liberorum in ſe ſuſcipere, qui voluerit.

Ubi deficit obligatio naturalis ſpecialis, locus eſt generali, quæ ex humanitate venit. Hæc tangit in univerſum homines omnes, ac laudem merentur, qui eidem ſatisfacere ſtudent (§. 552. *part. 1. Jur. nat.*). Miſeratione digni ſunt liberi parentibus orbi. Omnium igitur maxime merentur, ut quævis officia ipſis præſtentur, quæ homo homini præſtare debet. Educationem eorum negligere, aut non ſatis diligenter eandem curare, maxime inhumanum utique cenſendum.

§. 840.

Pupilli dicuntur perſonæ impuberes parentibus, vel uno ſaltem parente, præſertim patre orbi. Idiomate Germanico vocantur Wäyſen, & in caſu priori Vater- und Mutterloſe Wäyſen, in poſteriori Vaterloſe Wäyſen. *Pupilli definitio.*

Cum noſtris moribus maritus uxorem, pater liberos alere teneatur, conſequenter ſumtus in educationem prolis facere; ideo pupillis potiſſimum accenſentur, qui patre orbi ſunt, & quamdiu is vivit, matre licet mortua, iis adhuc ſatis proſpectum putatur.

§. 841.

Tutores dicuntur perſonæ, quibus educatio pupillorum curæ eſt, ſeu jus educandi pupillos competit. Unde *Tutela* eſt jus educandi pupillos. *Tutores*, qui voluntate ultima parentum conſtituuntur (§. 833.), vocantur *teſtamentarii;* qui jure cognationis tales ſunt (§. 838.), *legitimi;* qui vero nullo cognationis vinculo pupillis junguntur (§. 839.), *da-* *Tutela quid ſit.*

tivi appellantur. Unde patet, quænam ſit tutela *teſtamentaria*, quænam *legitima*, quænam *dativa*.

Terminos in Jure Romano receptos accommodamus Juri naturæ. In Jure iſto poteſtas patria plurimum differt a poteſtate patria naturali (*not* § 661.), ac propterea quoque in eodem de tutela varia occurrunt, quæ noſtro Juri parum conveniunt. Definitionem *Servii*, quod ſit vis ac poteſtas in capite libero ad tuendum eum, qui propter ætatem ſe defendere nequit, Jure civili data & permiſſa, quam defectus familiaritatis morum & uſus loquendi Romanorum obſcuram reddit, explicavimus in Horis Subſecivis A. 1730. trim. vern. num 11. §. 6 & ſeqq. Quodſi quæ ibidem dicta ſunt perpendere volueris, ex templo apparebit ineſſe huic definitioni, quæ Juri Romano propria ſunt, ut ea de cauſa in Jus naturæ ſine ulla mutatione recipi minime poſſit. Quemadmodum vero definitio tutelæ in genere continet talia, quæ Juri Romano propria ſunt, & a quibus liberanda fuit in Jure noſtro; ita idem tenendum eſt de diverſis tutelæ ſpeciebus, quarum determinationes admitti nequeunt, niſi quæ in Jure naturæ locum habere poſſunt. Præterea notandum eſt, nos hic nondum ſupponere ſtatum civilem, conſequenter tutelam quoque non conſiderare, niſi quatenus obtinet in ſtatu naturali, conſequenter mere a natura dependet. Atque hæc ratio eſt, cur tutores dativos non diximus eos, qui a Magiſtratu dantur, cum in ſtatu naturali magiſtratus non ſit. Quemadmodum vero in ceteris, ita quoque in caſu præſenti ratio eorum, quæ conveniunt ſtatui civili, penitus perſpici nequit, niſi explorata ſint ea, quæ in ſtatu naturali ipſa natura conſtituta ſunt.

§. 842.

De curatela. *Curàtor* dicitur perſona, cui competit jus adminiſtrandi bona minorum, vel etiam perſonarum aliarum, quæ ob corporis quoddam, vel animi vitium rebus ſuis ipſimet præeſſe nequeunt. Unde *Cura, Curatio* ſive *Curatela* eſt jus admini-

miniſtrandi bona minorum, vel aliarum etiam perſonarum, quæ ob animi quoddam, aut corporis vitium ea per ſe administrare, ſeu rebus ſuis ipſimet præeſſe nequeunt. Patet itaque *curatore opus habere* non modo *minorennes* (§. 768.), verum etiam *furioſos*, *mente captos*, *imbecilli judicio præditos*, *prodigos, ſurdos, mutos, morbo perpetuo affectos.*

Apud nos tutela & cura in eadem perſona continuantur. Unde Curator retinet nomen tutoris, ſeu tutor & curator idiomate patrio communi nomine der Vormund appellantur. Similiter curator litis der kriegeriſche Vormund vocatur.

§. 843.

Si parentes ſuperiorum graduum fuerint in vivis, pupilli tutore opus non habent, nec minores aut animi vel corporis quodam vitio laborantes curatore. Etenim ſi parentes moriantur, antequam liberi fuerint educati, parentes ſuperioris gradus eos educare tenentur (§. 831.), conſequenter etiam eorum bona adminiſtrare, quamdiu per ætatem nondum adeo perfectum eſt eorum judicium, ut negotia ſua per ſe rite curare norint (§. 757.), adeoque minores ſunt (§. 768.). Et idem facile intelligitur etiam eo in caſu, in quo ob vitium quoddam animi, vel corporis rebus ſuis ipſimet præeſſe nequeunt. Quoniam itaque tutela eſt jus educandi pupillos, & tutor, cui hoc jus competit (§. 841.), cura autem jus adminiſtrandi bona minorum, vel aliarum etiam perſonarum, quæ ob animi quoddam, aut corporis vitium rebus ſuis ipſimet præeſſe nequeunt (§. 842.); ſi parentes ſuperiorum graduum fuerint in vivis, pupilli tutore opus non habent, nec minores vel animi aut corporis quodam vitio laborantes curatore. *Quando tutela & cura non ſit opus.*

Cum parentum ſuperioris gradus eadem ſit obligatio, quæ parentum primi gradus (§. 831.); cura educationis, vel ad-

miniſtratio bonorum ut perſonæ cuidam a morte parentum primi gradus committatur, opus non eſt: morte nimirum parentum primi gradus onus educationis & adminiſtrationis bonorum etiam in caſu minorennitatis ſolius devolvitur in parentes ſuperioris gradus, quod in ſe ſuſcipere obligantur, perinde ac parentes primi gradus idem ferre tenebantur. Quodſi dicas, hoc modo liberos parentibus primi gradus orbos non recte dici pupillos, cum perinde ſit, ac ſi parentes primi gradus, ſeu patrem ac matrem adhuc haberent, quamdiu avus & avia, vel proavus & proavia vivunt; litem nonniſi de nomine moves & ſiquidem definitionem pupillorum reſtringere volueris ad eos, qui nec parentes ſuperioris gradus habent, per nos hoc facere licet. Immo ſi parentes quoque ſuperioris gradus tutores ac curatores appellare velis, nos tibi de nomine litem non movebimus. Tum vero diſtinguendum erit inter tutores neceſſarios & voluntarios, ita ut neceſſarii ſint parentes ſuperioris gradus, voluntarii autem ceteri. Quoniam tamen admiſſa hac diſtinctione tutorum omnium non eadem prorſus eſt obligatio: præter neceſſitatem difficultates fiunt, quibus carere poſſumus. Ab univerſalitate enim notionum non diſcedendum, niſi neceſſitas urgeat, ita ut potius ex adverſo univerſalitas notionum per fictionem haud raro ſuſtinenda veniat.

§. 844.

An ad tutelam ſuſcipiendam quis cogi poſſit. *In ſtatu naturali ad tutelam ſuſcipiendam nemo cogi poteſt.* Etenim educatio liberorum alienorum beneficium eſt parentibus in liberis ipſorum præſtitum (§. 837), immo præſtitum etiam ipſis liberis, qui educantur (§. 22. *part. 4. Jur. nat.* & §. 255. *h.*). Enimvero ad dandum beneficium nemo naturaliter cogi poteſt (§. 27. *part. 4. Jur. nat.*). Nemo igitur cogi poteſt ad tutelam ſuſcipiendam in ſtatu naturali (§. 841.).

Hoc minime obſtat, quo minus quis in ſtatu civili ad tutelam ſuſcipiendam cogi poſſit. In ſtatu enim civili libertas natura-

turalis poteſt reſtringi & ex imperfecte debito fieri perfecte debitum, prouti ſuo loco oſtendetur.

§. 845.

An tutor obligetur ad ſumtus educationis de propriis ſuſtentandos.

Tutor non obligatur ſumtus educationis ſua pecunia ſuſtentare; ſed bona pupillorum adminiſtrare & de fructibus eorum, vel, ſi neceſſe fuerit, de ipſis bonis illos facere: ſi vero bona non habeant, liberalitate aliorum & quocunque alio poſſibili modo, iisdem proſpicere. Tutor enim beneficium præſtat tam liberis, quam ipſorum parentibus in iisdem, dum tutelæ onus in ſe ſuſcipit, prouti ex demonſtratione præcedente patet. Quamobrem cum beneficium non mereantur, niſi qui eodem indigent, aut ipſi acquirere non valent, quæ dat benefactor (§ 30. *part.* 4. *Jur. nat.*); ſi pupilli propria habeant bona, opus non eſt, ut alii ſumtus in educationem faciendos ſuppeditent, conſequenter nec tutores ad eos de ſuo faciendos naturaliter obligantur (§. 118. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quodſi vero pupilli nulla habeant bona, mendici ſunt (§. 52. *part.* 4. *Jur. nat.*), conſequenter cum labore ſuo tantum acquirere minime poſſint, quantum ad vitæ neceſſitatem ſufficit, eleemoſyna ipſis danda (§. 220. *part.* 4. *Jur. nat.*). Quoniam vero ad eleemoſynam dandam non obligatur, qui ipſe non habet, niſi quod ad tolerandam vitæ neceſſitatem ſufficit (§. 234. *part. 4. Jur. nat.*), & a dantis voluntate unice dependeat, utrum mendico eleemoſynam dare velit, nec ne, & quantum dare velit (§. 224. *part. 4. Jur. nat.*), nemo autem ad dandum compelli poſſit (§. 223. *part.* 4. *Jur. nat.*); nulla quoque ratio eſt, cur tutor propterea, quod onus educationis prolis alienæ in ſe ſuſcipit, etiam ſumtus educationis præſertim ſolus de propriis facere debeat. Quamobrem nec naturaliter obligatur ad ſumtus in educationem faciendos tutor (§. 70. *Ontol.*). *Quod erat primum.*

Quemadmodum vero parentes bona, quæ liberis obveniunt, adminiſtrare debent, quamdiu ſcilicet ipſimet ea adminiſtrare non poſſunt (§. 757.); ita etiam tutores, qui quoad educationem in illorum locum ſuccedunt (§. 841.), bona pupillorum, quæ habent, adminiſtrare tenentur. *Quod erat ſecundum.*

Et quoniam ſuo ſumtu pupillos non educare tenentur tutores, *per demonſtrata n. 1.* nec ab alio peti poteſt, quod quis ipſe habet (§. 232. *part. 1. Phil. pract. univ.*); ſi bona habeant pupilli, quæ tutores adminiſtrare tenentur, *per demonſtrata n. 2* fructibus ſumtus educationis ſuſtentandi, immo ſi hi non ſufficiant, ipſa etiam bona in eam impendenda. *Quod erat tertium.*

Denique ſi pupilli non habeant, unde ſumtus educationis ſuſtentari poſſunt, cum tutores eos facere de propriis non teneantur *per demonſtrata n. 1.* curæ tamen ipſis eſſe debeat, ut pupilli conſerventur & adoleſcant, & ne deſint ea, quibus ad conſervationem ſui indigent (§. 637. 841.); de ſumtibus in educationem faciendis iiſdem utique proſpicere debent omni poſſibili modo, veluti beneficia, quæ merentur (§. 222. *part. 4. Jur. nat.*), ab aliis pro iiſdem impetrando, & eleemoſynas, ad quas ipſis jus eſt (§. 220. *part. 4. Jur. nat.*), colligendo, easque de ſuo augendo, ſi in poteſtate ipſorum fuerit (§. 248. *part. 4 Jur. nat.*). *Quod erat quartum.*

Equidem quæ hic demonſtrantur, moribus apprime conveniunt; ex eo tamen non ſequitur, ea ſine demonſtratione ſumi potuiſſe: neque enim mores ſunt norma Juris naturæ, ſed ex hoc potius illi dijudicandi. Quamobrem ut conſtet, utrum mores conſentiant cum Jure naturæ, nec ne; quid huic juri conſentaneum ſit, ex principiis ejus omnino demonſtrandum.

Digitized by Google

dum. Educatio, præſertim quando accedit bonorum admi-niſtratio, per ſe onus ſatis ingens eſt: durum itaque foret, ſi, qui hoc onus nulla utilitate ſua in ſe ſuſcipit, ſumtu ſuo illam ſuſtentare deberet. Cum nulla ratio hoc ſuadeat, nemo ſane eſt, cui non absque ulla probatione abſurdum videatur beneficium a tutore præſtandum adeo oneroſum, immo damnoſum efficere velle. Et quoniam parentibus curæ eſſe debet, ut, ſi ipſos mori contingat, antequam liberi fuerint educati, ipſis relinquant bona, quorum fructibus ſumtus educationis ſuſtentari poſſunt (§. 724.); bona a parentibus pupillis relicta non alio fine intelliguntur, quam ut tutor fructibus eorum ſumtus educationis ſuſtentet. Immo cum ipſi parentes, ſi liberis undecunque obveniant bona, eorum fructus in educationem impendere poſſint (§. 527.), qui tamen de ſuo eos facere alias tenentur (§. 445.); multo magis idem faciendum eſt tutoribus, qui in locum parentum ſuccedentes (§. 841.), beneficium iisdem præſtant in liberis ipſorum (§. 837.). Pupillos egenos, aut omnium rerum inopes propria indigentia promiſcue omnium liberalitati commendat (§. 220. 222. 249. *part.* 4. *Jur. nat.*). Tutores itaque ſatisfaciunt officio ſuo, ſi pupillis curæ ipſorum commiſſis de beneficiis aliorum ac eleemoſynis proſpiciant. Quid in ſtatu civili curæ magiſtratus hac in parte relictum ſit, alio loco oſtendendum.

§. 846.

Qualis poteſtas tutoribus competat.

Tutoribus competit poteſtas patria naturalis. Etenim tutores pupillos educare debent (§. 841.). Quamobrem ipſis quoque competit omne jus in pupillos, ſine quo educatio fieri nequit (§. 159. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum educatio requirat, ut actiones pupillorum determinentur juxta legem naturæ, quas per ſe ita determinare neſciunt (§. 637. 659.); tutoribus quoque competit jus actiones pupillorum determinandi. Quoniam itaque in hoc

hoc jure conſiſtit poteſtas patria naturalis (§. 661.); tutoribus utique competit poteſtas patria naturalis.

Non contradicit hæc propoſitio juri Romano, quo liberi mortuo patre a patria poteſtate liberantur, conſequenter pupilli, qui ſunt ſub tutela, non tamen dicuntur eſſe ſub poteſtate aliena, ſed ſui juris. Poteſtas enim patria Romanorum erat jus quoddam mere civile, quod a patria poteſtate naturali prorſus diverſum erat, quemadmodum alias jam annotavimus (*not.* 661.). Fons patriæ poteſtatis naturalis eſt educatio ſobolis (*not.* §. 660.). Qui adeo in locum parentum ſuccedit quoad educationem, ille quoque ſuccedit in jus vi educationis parentibus competens.

§. 847.

Vicarius quinam ſit. *Vicarius* dicitur, qui vicibus alterius fungitur, ſeu idem præſtat, quod alter præſtare debebat. *Vicarius* itaque *ad idem obligatur, ad quod obligatur is, cujus vicibus fungitur.*

Ita vicarius regni dicitur, qui regnum alterius nomine adminiſtrat. Et in genere vicarias operas præſtare dicitur, qui operas, quas alter præſtare debebat, ipſius nomine ac loco præſtat.

§. 848.

Tutores parentum mortuorum vicarii. *Tutores ſunt vicarii parentum defunctorum in educatione pupillorum.* Etenim tutores in ſe ſuſcipiunt onus educandi pupillos (§. 841.), conſequenter liberos impuberes parentibus orbos (§. 840.). Quamobrem cum parentum ſit educare liberos (§. 636.); quod facere debebant parentes id tutores faciunt, conſequenter vicibus parentum funguntur (§. 847.). Quoniam itaque vicarius alterius eſt, qui vicibus ejus fungitur (§. *cit.*); tutores ſunt vicarii parentum defunctorum in educatione pupillorum.

Nimirum tutores quoad educationem repræſentant parentes, non vero quoad ortum a parentibus, conſequenter non per omnia

Digitized by Google

omnia his æquiparandi. Tutela quoad educationem tutores pares facit parentibus, adeoque ex hac definiendum, in quantum parentibus ſint æquiparandi. Hæc probe notanda veniunt, ne officia pupillorum erga tutores ultra id, quod par eſt, extendantur.

§. 849.

Quoniam tutores ſunt vicarii parentum defunctorum in educatione pupillorum (§. 848.), vicarius autem ad idem obligatur, ad quod obligatur is, cujus vicibus fungitur (§. 847.); *tutoribus idem curæ eſſe debet in educandis pupillis, quod parentibus*, conſequenter *quæ de educatione liberorum demonſtrata fuerunt, ea etiam de educatione pupillorum tenenda, exceptis iis, quæ ad ſumtus in educationem faciendos pertinent, ſi pupilli non habeant, unde iidem ſuſtententur* (§. 845.), *& per conſequens iis, quæ inde porro dependent.* *Principium generale de officio tutorum.*

Habemus itaque principium generale officiorum tutorum erga pupillos. Quamobrem cum in anterioribus abunde demonſtratum ſit, quid parentibus incumbat, ut officio educandi prolem ſuam ex aſſe ſatisfaciant; non opus eſt, ut ad particularia deſcendentes oſtendamus, quænam ea ſint, quæ tutoribus curæ eſſe debent in educatione pupillorum. Quamvis vero ſumtus in educationem de ſuo non facere teneantur tutores, de iis tamen aliunde pupillis inopibus proſpicere debent (§. 845.), quemadmodum ipſimet parentes inopes facere tenebantur. Quamobrem ſi pupilli fuerint egeni; tutores æquiparantur parentibus egenis. Ubi vero ſua ſponte liberalitate ſua egeſtatem pupillorum ſublevant; id non faciunt qua tutores, ſed qua benefactores, quales etiam eſſe poterant, ſi tutores non eſſent. Cum parentes bona liberorum, quæ habent, adminiſtrare debeant (§. 757.), ipſisque competat jus ſubſidio fructuum ſumtus educationis ſuſtentandi (§. 527.); vi propoſitionis præſentis quoque demonſtrari poterat tutores bona pupillorum adminiſtrare debere ac ſumtus educationis ſubſidio fructuum ſuſtentandos eſſe.

§. 850.

De quaſi contractu tutoris cum pupillis.

Dum tutor tutelam in ſe ſuſcipit, cum pupillo quaſi contrahit, quod ipſum educare & bona ejus fideliter atque diligenter adminiſtrare velit. Etenim cum tutela conſiſtat in jure educandi pupillum (§. 841.), & tutori competat adminiſtratio bonorum ejusdem (§. 845.); dum tutor tutelam in ſe ſuſcipit, omnino declarat, quod pupillum educare & bona ipſius fideliter atque diligenter adminiſtrare velit. Et quoniam pupillus ope aliena indiget, ut educetur & bona ipſius adminiſtrentur; ſi conſenſum ſuum per ætatem declarare poſſet, quin eundem declaraturus eſſet, dubitandum non eſt, conſequenter in hoc conſentire præſumitur, ut tutori educatio ipſius curæ ſit & is bona ipſius adminiſtret. Recte igitur de eo tutor & pupillus intér ſe convenire finguntur. Quamobrem cum iſtiusmodi conventio ficta, in qua conſenſus alterius tantummodo præſumitur, quaſi contractus ſit (§. 504. *part. 5. Jur. nat.*); dum tutor tutelam ſuſcipit, cum pupillo quaſi contrahit, quod ipſum educare & bona ejus fideliter atque diligenter adminiſtrare velit.

Quemadmodum quaſi contractus in genere ſunt juris naturalis (§. 511. *part. 5. Jur. nat.*); ita quoque eidem convenit quaſi contractus tutoris cum pupillo initus, nec tantummodo pro figmento juris Romani haberi poteſt. Unde etiam ex hoc quaſi contractu deduci poſſunt jura & obligationes tam tutoris, quam pupilli. Si quis ſua ſponte tutelæ onus in ſe ſuſcipit, hic quaſi contractus negotiorum geſtioni aſſimilatur (§. 512. *part. 5. Jur. nat.*): quodſi vero tutela alicui ab alio, vel aliis deferatur, cum hi conſenſum pupilli nomine impertiantur, conſequenter perinde ſit, ac ſi pupillus eundem ipſemet declararet, non tam cum illo, quam cum pupillo contrahit tutor, cui quaſi contractus cum pupillo ineundus quaſi commendatur, nec qui nomine pupilli impertitur conſenſus alius eſt, quam pupilli conſenſus præſumtus.

§. 851.

§. 851.

Quoniam inter tutorem atque pupillum de tutela quaſi contractum (§. 850.), ex quaſi contractu autem unus alteri obligatur ad id, ad quod obligaretur, ſi revera contractum fuiſſet (§. 505. *part. 5. Jur. nat.*); *tutor pupillo & pupillus tutori ita obligatur, ac ſi de tutela revera contractum fuiſſet*, conſequenter cum obligatio ex contractu perfecta ſit (§. 793. *part. 3. Jur. nat.*), *tutor & pupillus ſibi invicem perfecte obligantur*, cumque id, quod ex obligatione contracta debetur, perfecte debeatur (§. 403. *part. 3. Jur. nat.*), *tutor pupillo curam educationis & fidelem ac diligentem bonorum adminiſtrationem perfecte debet; nec minus perfecte debet pupillus id, ad quod viciſſim tutori obligatur* (§. 850.). *Qualis ſit obligatio tutoris ac pupilli.*

Quamvis itaque educatio liberorum alienorum beneficium ſit (§. 837.), beneficium autem a benefactore nonniſi imperfecte debeatur (§. 26. *part. 4. Jur. nat.*); per quaſi contractum tamen quod erat beneficium in perfecte debitum mutatur, ut non amplius cura educationis & adminiſtratio bonorum ex voluntate tutoris, ſed ex iis, quæ ad utramque requiruntur, ſit metienda. Etſi autem per quaſi contractum beneficium fiat perfecte debitum; non tamen ideo beneficium eſſe deſinit, ſed naturam beneficii ſimul retinet: neque enim repugnat, ut unus idemque actus ſimul ſit beneficium & perfecte debitum. Inde eſt, quod contractus quidam ſint benefici, quia ſcilicet id, quod ex contractu præſtatur, beneficium eſt: id quod in commodato & mutuo clariſſime perſpicitur (§. 418. 513. *part. 5. Jur. nat.*). Quamobrem quæ de benefactore & beneficiario quoad beneficium datum & acceptum demonſtrata ſunt in parte quarta, recte applicantur ad tutorem atque pupillum, & iisdem ideo principiis in ſubſequentibus demonſtrandis utemur.

Digitized by Google

§. 852.

De diviſione tutelæ. *Naturaliter non repugnat, ut uni tutori tantummodo competat cura educationis, alteri adminiſtratio bonorum, immo alii ſaltem inſpectio, num a ceteris pupilli rite educentur & bona eorum fideliter ac diligenter adminiſtrentur.* Tutoris officium eſt curare educationem pupilli & bona ejus fideliter ac diligenter adminiſtrare (§. 851.). Enimvero nemo non videt, curam educationis & adminiſtrationem bonorum non neceſſario conjunctam eſſe, ſed a ſe invicem ſeparari poſſe, ita ut uni competat educationis cura, alteri vero bonorum adminiſtratio. Quamobrem cum pupillo perinde ſit, ſive tutor ſimul educationem curæ habeat, & bona adminiſtret, ſive uni curæ ſit educatio, alteri vero competat adminiſtratio; naturaliter non repugnat, ut uni tutori tantummodo competat cura educationis, alteri adminiſtratio bonorum. *Quod erat unum.*

Et quoniam intereſt pupilli, ut rite educetur, ac bona ejus fideliter atque diligenter adminiſtrentur, quod per ſe patet; multo minus naturaliter repugnat, ut alicui committatur inſpectio, utrum ceteri tutores officio ſuo rite fungantur, nec ne, conſequenter utrum pupillum rite educent ac bona ejus fideliter ac diligenter adminiſtrent, nec ne (§. 851.). *Quod erat alterum.*

Tutela jus quoddam eſt (§. 841.), quod cum plura jura a ſe invicem ſeparabilia contineat, in partes potentiales, quas *Grotius* vocat, quemadmodum alia jura in plura reſolubilia, dividi poteſt. Cum tutela onus ſit reſpectu tutoris; æquitati etiam convenit, ut facta diviſione onus alleveтur. Fieri etiam poteſt, ut, qui educationi rite præeſſe poteſt, idem adminiſtrationi bonorum non ſufficiat, & contra. Ipſa igitur neceſſitas tum ſuadet tutelæ diviſionem, quemadmodum amor pupilli, quæ nos impellit, ut optimo quovis modo eidem conſu-

Digitized by Google

conſulatur, inſpectionem tutelæ imperat. Ceterum nemo non videt per ſe; poſſe etiam curam educationis & adminiſtrationem bonorum porro ſubdividi inter plures, veluti ut uni tutori competat adminiſtratio rerum mobilium, alii vero adminiſtratio immobilium, vel ut certæ bonorum partes demandentur diverſis tutoribus.

§. 853.

Tutor educator dicitur, cui cura educationis pupilli competit: *Tutor* autem *adminiſtrator* vocatur, qui bona pupilli adminiſtrat. *Tutor* denique *inſpector* appellatur, cui inſpectio tutelæ demandata. Vocantur illi communi nomine *Tutores inferiores*; hic vero *Tutor ſuperior*, vel *honorarius*, der Ober-Vormund. Nec refert, utrum tutela inter tutores inferiores ſit diviſa, an vero indiviſa pluribus communis. *De diverſis tutoribus.*

Quoniam tutela dividi poteſt (§. 852.), diviſa autem tutela non idem manet tutoris officium, quod per ſe patet; ideo neceſſe eſt, ut qui ſunt ex parte tutores diſtinguantur ab iis, qui ſunt ex integro. Commodiſſimum itaque nobis videtur, tutoribus imponi nomina ab officio, quo funguntur.

§. 854.

A voluntate parentum pendet, utrum tutelam inter plures dividere, an vero uni vel pluribus conjunctim indiviſam committere velint, immo etiam utrum tutorem ſuperiorem conſtituere velint, nec ne. Naturaliter quoque a voluntate tutelam ſuſcipientium pendet, utrum tutelam diviſam, an indiviſam habere velint. Etenim tutela jus quoddam eſt, quod pater, vel etiam mater transfert in tutorem ultima ſua voluntate (§. 841.). Quamobrem cum a voluntate jus quoddam in alium transferentis dependeat, quomodo illud transferre velit (§. 11. *part. 3. Jur. nat.*), naturaliter autem non repugnet, ut tutela inter plures dividatur (§. 852.); a voluntate *De jure parentum quoad diviſionem tutelæ & jure tutelam in ſe ſuſcipientium.*

 omnino

omnino parentum pendet, utrum tutelam inter plures dividere, an vero uni vel pluribus conjunctim indiviſam committere velint. *Quod erat primum.*

Et quoniam parentibus curæ eſſe debet, ut liberi fiant felices (§. 710.), ac fortunati (§. 732.), conſequenter ut rite educentur ac bona ipſorum fideliter ac diligenter adminiſtrentur, quæ conſequentia facile patet, tutelam vero committere debent perſonis, quos eam diligenter curaturos confidunt (§. 833.); ipſorum judicio, conſequenter voluntati relinquendum, utrum inſpectionem tutelæ alicui ſigillatim committere velint, conſequenter tutorem inſpectorem, ſeu honorarium conſtituere (§. 853.), nec ne. *Quod erat ſecundum.*

Denique cum naturaliter ad tutelam ſuſcipiendam nemo cogi poſſit (§ 844.); a voluntate quoque ſuſcipientis pendet, utrum diviſam, an indiviſam accipere velit. *Quod erat tertium.*

§. 855.

De voluntaria diviſione a tutoribus facta.

Quoniam naturaliter a voluntate eorum, qui tutelam ſuſcipiunt, pendet, utrum diviſam, an indiviſam ſuſcipere velint (§. 854.); *ſi plures ſint tutores, naturaliter iidem inter ſe de diviſione convenire poſſunt, & quomodo inter ſe convenerint, ita ſinguli cum pupillo quaſi contraxiſſe intelliguntur* (§. 850.), conſequenter *ſinguli tenentur ex quaſi contractu ſuo.*

Fieri hoc poteſt naturaliter, etiamſi pater dederit tutores conjunctim (§. 833.); immo ſi unus datus, is contutorem ſibi pro lubitu adſciſcere poteſt, cum naturaliter ad tutelam ſuſcipiendam nemo cogi poſſit (§. 844.), & a voluntate ſuſcipientis dependeat, quomodo eum ſuſcipere velit, an diviſam, an indiviſam (§. 854.), conſequenter etiam num ſolus, an conjunctim cum aliis. Jure tamen interno non indiffe-

differens eſt, quid horum fiat: id enim fieri debet, quo optime conſulitur pupillo. Tutelæ enim adminiſtratio medium eſt pupillos educandi, bona eorum conſervandi, immo quantum datur amplificandi: eligenda autem ſunt media ad finem conſequendum maxime apta. Quid conveniat ſtatui civili, in quo libertas naturalis jure interno reſtringenda; ſuo patebit loco.

§. 856.

Si tutor ſuo ſumtu pupillum educat, id non facit qua tutor, ſed qua benefactor. Tutor enim non obligatur pupillum ſuo ſumtu educare, etiamſi inops fuerit (§. 845.). Quamobrem ſi ſuo ſumtu pupillum educet, id non facit qua tutor. *Quod erat unum.* *De tutore ſuo ſumtu pupillum educante.*

Quoniam vero benefactor eſt, qui alteri gratis dat, quod eidem utile eſt (§. 20. *part. 4. Jur. nat*); ſi tutor ſuo ſumtu pupillum educat, id facit qua benefactor. *Quod erat alterum.*

Arbitrio benefactoris relictum eſt, cuinam beneficium dare velit (§. 29. *part. 4. Jur. nat.*). Quemadmodum itaque ſuo ſumtu prolem alienam educare poteſt, qui voluerit; ita quoque tutor ſuo ſumtu educare poteſt pupillum, ſi voluerit, nec intereſt, utrum is ſit egenus, an habeat, unde ſumtus educationis ſuſtentari poſſint. Quamvis enim beneficium mereantur, qui eodem indigent, aut ipſi acquirere non valent, quæ dat benefactor (§. 30. *part. 4. Jur. nat.*); non tamen ſolum jure externo permittendum, ut dominus de ſuo diſponat pro arbitrio ſuo (§. 169. *part. 2. Jur. nat.*); verum dantur etiam cauſæ honeſtæ, cur hoc faciat tutor, perinde ac alii, veluti ſi id fiat animo rependendi gratias parentibus in prole ſua (§. 835. *h.* & §. 41. *part. 4. Jur. nat.*), vel amore ſingulari pupilli dotibus naturalibus, aut moribus ſeſe commendantis tutori.

§. 857.

Digitized by Google

§. 857.

De obligatione tutoris ſuo ſumtu pupillum educantis.

Quoniam tutor ſuo ſumtu educat pupillum non qua tutor, ſed qua benefactor (§. 856.); *ad eum ſuo ſumtu educandum non obligatur ex quaſi contractu cum pupillo inito, dum tutelam ſuſcepit* (§. 855.) conſequenter *ab arbitrio ipſius dependet, quamdiu ſumtus educationis dare velit, niſi pacto quodam ſingulari ſe ad dandum obligaverit vel parentibus moribundis, vel pupillorum cognatis, aut amicis parentum, quod utique ſervandum* (§. 789. *part.* 3. *Jur. nat.*).

Patet itaque, non inani ſubtilitate diſtingui inter ea, quæ facit tutor qua tutor, & quæ facit qua benefactor (§. 856.).

§. 858.

De inhabilitate tutoris ob vitia.

Qui vitiis deditus eſt, ad tutelam adminiſtrandam inhabilis eſt. Qui enim vitiis deditus eſt, actiones ſuas ratione contraria dirigit, quam lege naturali præſcribitur (§. 322. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), omittens ea, quæ lex naturæ præcipit, committens vero, quæ prohibet (§. 356. *part.* 1. *Phil. pract. univ.*), & per conſequens mala prodit exempla (§. 929. *part.* 1. *Jur. nat.*). Quamobrem cum tutori educatio pupilli curæ eſſe debeat (§. 841.), conſequenter is actiones ejusdem juxta legem naturæ determinare teneatur (§. 659.), ac operam dare, ut virtutis exercitium eidem reddatur familiare (§. 658.), & exempla bona præbere, mala vero non prodere teneatur (§. 690.); ad tutelam adminiſtrandam utique inhabilis eſt, qui vitiis deditus.

Peſſime conſulitur liberis, ſi eorum educatio committatur hominibus a virtute alienis, ſicuti ex adverſo iisdem optime proſpicitur, ſi eorundem educatio demandetur hominibus virtute præditis, conſequenter vitia odio habentibus (§ 368. *part.* 1. *Phil pract. univ.*). Tutoribus itaque cum committatur educatio pupillorum, præcipua cura eſſe debet, ut eligantur perſo-

Digitized by Google

perſonæ, quæ virtutem amant, vitium quodcunque odio habent. Quamvis enim haud raro contingat, ut quis in aliis ferre non poſſit vitium, cui ipſemet deditus eſt; cum tamen magna ſit exemplorum vis, in animis præſertim impuberum, per hoc inhabilitas tutoris nondum tollitur, quod vitia deteſtetur in aliis, quibus ipſemet delectatur. Accedit, quod in tutoribus deficiat naturalis ille amor, qui prolem ſuam parentibus commendat (§. 257.), ut ideo non bene ſperandum ſit de cura tutorum pupillis exercitium virtutum familiare reddendi, qui nullo virtutis amore ducuntur, ſed vitiis potius delectantur.

§. 859.

Qui prodigus eſt, ad tutelam adminiſtrandam inhabilis eſt. Qui enim prodigus eſt, in eroganda pecunia modum excedit, quem parſimonia præſcribit (§. 385. *part.* 4. *Jur. nat.*), conſequenter verendum eſt, ne plures faciat in educationem pupilli ſumtus, quam par erat, immo ne bona ejus dilapidet (§. 459. *part.* 2. *Jur. nat.*), ac ideo nec cura educationis, nec adminiſtratio bonorum eidem tuto committitur. Quamobrem cum tutor pupillum educare (§. 841.) & bona ejus adminiſtrare debeat (§. 845.); qui prodigus eſt, ad tutelam adminiſtrandam inhabilis. *De inhabilitate prodigi.*

Accedit, quod tutores pupillos mature docere debeant, quomodo pecunia recte uti debeant (§. 703.). Vix autem ac ne vix quidem hoc expectare datur a prodigo, qui ipſe pecunia recte uti minime novit (§. 385. *part.* 4. *Jur. nat.*). Quantum autem interſit pupilli, ne hac in parte diligentiam ſuam deſiderari patiatur tutor, ex iis patet, quæ ſupra annotavimus (*not.* §. *cit.*).

§. 860.

Qui bona rite adminiſtrare non novit, vel in propriis adminiſtrandis negligens eſt; tutor adminiſtrator eſſe nequit, non tamen *De ignorantia adminiſtrationis*

bonorum & negligentia in iis adminiſtrandis. *tamen ſimpliciter repugnat, ut ſit educator.* Etenim tutor adminiſtrator bona pupilli adminiſtrare tenetur (§. 853.). Qui adeo ignorat, quomodo bona rite adminiſtrentur, ei adminiſtratio bonorum committi nequit, & per conſequens tutor adminiſtrator conſtitui non poteſt. *Quod erat primum.*

Similiter qui in bonis propriis adminiſtrandis negligens eſt, is non præſumitur ſe magis diligentem præbiturus in adminiſtrandis bonis alienis. Quamobrem ipſi bonorum adminiſtratio tuto committi nequit, conſequenter cum tutori adminiſtratori competat bonorum pupilli adminiſtratio (§. 853.), tutor adminiſtrator conſtitui nequit. *Quod erat ſecundum.*

Enimvero ſimpliciter non repugnat, ut, qui bona rite adminiſtrare non novit, vel etiam in bonis adminiſtrandis ſe negligentem præbet, ceteroquin actiones ſuas juxta naturæ legem determinare ſtudeat. Quamobrem cum ſepoſita bonorum adminiſtratione cura educationis potiſſimum huc redeat (§. 637.), tutori autem educatori cura educationis pupilli demandetur (§. 853.); ſimpliciter non repugnat, ut, qui bona rite adminiſtrare non novit, vel etiam in propriis adminiſtrandis negligens eſt, tutor educator ſit. *Quod erat tertium.*

Ita e. gr. mater, quæ adminiſtrationi bonorum præeſſe nequit, ſufficere tamen poteſt educationi prolis ſuæ quoad mores. Quamobrem in hoc caſu pater recte proli ſuæ dat tutorem adminiſtratorem, cura educationis eidem relicta integra.

§. 861.

De inhabilitate ob mor- *Si quis ob infirmitatem corporis, vel ob ætatem nimis provectam, aut multitudinem negotiorum propriorum, tutelam ea diligentia*

gentia adminiſtrare nequeat, quæ requiritur; ad tutelam inhabilis eſt. Quemadmodum naturaliter ad recte agendum in genere obligamur (§. 180. *part. 1. Phil. pract. univ.*); ita quoque ad tutelam recte adminiſtrandam obligatur tutor. Quodſi ergo quis ob infirmitatem corporis, vel ob ætatem nimis provectam, aut multitudinem negotiorum propriorum tutelam ea diligentia adminiſtrare nequeat, quæ requiritur *per hypoth.* cum nemo obligatur ad id, quod impoſſibile (§. 209. *part. 1. Phil. pract. univ.*), nec cum neglectu ſui officium quoddam alteri præſtare quis teneatur (§. 609. *part. 1. Jur. nat.*), per ſe autem pateat, intereſſe pupilli, ut probe educetur, atque bona ipſius omni diligentia adminiſtrentur; illi tutela committi nequit, conſequenter idem ad tutelam inhabilis.

bum, ætatem provectam & negotia propria.

Ita e. gr. profeſſores & clerici ad tutelam inhabiles cenſentur, quia vix vacat iisdem alienis negotiis ſeſe immiſcere, ſi munere ſuo rite fungi velint.

§. 862.

Minores ad tutelam inhabiles ſunt. Etenim minoribus per ætatem nondum adeo perfectum eſt judicium, ut negotia ſua per ſe rite curare norint (§. 768.), ac ideo ipſimet curatore opus habent, qui bona eorum adminiſtret (§. 842); tutela minoribus committi nequit, conſequenter ad eam inhabiles ſunt.

De inhabilitate minorum.

Facile patet, in Jure naturæ ſermonem eſſe de minorennitate naturali, quæ non ex numero annorum, ſed ex judicio, quod quis in actionibus ſuis prodit, æſtimanda venit (*not.* §. 768.). Naturaliter itaque ætas ſola minime obſtat, quo minus quis tutor eſſe poſſit, &, ſi vel maxime tutor adminiſtrator eſſe nequeat, idem tamen ſit tutor educator. Abſit itaque, ut, quæ juris poſitivi ſunt, cum naturali perperam confundantur.

dantur. Nulla autem metuenda eſt confuſio, modo animum attendas ad definitionem, quæ in hoc Jure datur.

§. 863.

De tutela adminiſtratione per honorarium tutorem facilitanda.

Tutor honorarius contutores conſilio & auxilio juvare tenetur, quantum datur. Etenim tutori honorario demandata eſt inſpectio tutelæ (§. 853), conſequenter ipſi curæ eſſe debet, ut a contutoribus tutela recte adminiſtretur. Quamobrem quicquid ipſe ad rectam tutelæ adminiſtrationem conferre poteſt, id utique conferre tenetur. Contutores itaque conſilio & auxilio juvare tenetur, quantum datur.

Inſpectio tutelæ non debet eſſe otioſa: committitur enim ea tutori honorario, ut magis conſultum ſit pupillo, cujus maxime intereſt, ut tutela rite adminiſtretur. Cum igitur tutor honorarius tutelam ſuſcipiens promittat, ſe curaturum, ut tutela recte adminiſtretur; ſe ad rectam adminiſtrationem collaturum utique promittit, quicquid conferre potuerit. Hinc facile intelligitur, in ſtatu naturali tutore honorario maxime opus eſſe.

§. 864.

Inventarium quid ſit.

Inventarium dicitur conſignatio bonorum defuncti, in quibus pupillus ſuccedit, vel etiam curandus, tum etiam ceterorum, ſi quæ ſunt pupillo, vel curando, quæ aliunde jam habet.

Cum in ſtatu naturali nullus ſit magiſtratus, nec ad inventarium in eo requiritur, ut fiat publica autoritate, conſequenter *bonorum ſpecificatio* ab inventario naturaliter minime differt. Venit enim a ſtatu civili, ut ad conſignationem bonorum pupilli, vel curandi accedere debeat publica autoritas.

§. 865.

De inventario conficiendo.

Tutores & curatores inventarium conficere tenentur & naturaliter inventarium fieri debet coram teſtibus, qui nomina ſua ſubſcribunt

ſcribunt & ſigilla apponunt. Quoniam enim bona pupilli adminiſtrare debet tutor (§. 845.), & bona curandi curator (§. 842.); ideo conſtare debet, quænam ſint illa bona. Ea igitur conſignanda ſunt, conſequenter inventarium conficiendum (§. 864.). *Quod erat unum.*

Enimvero conſtare etiam debet, inventarium fideliter eſſe confectum, nec quicquam in eo prætermiſſum. Quamobrem cum id aliter probari non poſſit, niſi per teſtes (§. 1014. *part. 5. Jur. nat.*); naturaliter inventarium fieri debet coram teſtibus, qui nomina ſua ſubſcribunt & ſigilla apponunt, ut de eorum teſtimonio ſatis conſtet. *Quod erat alterum.*

In ſtatu civili teſtium loco ſunt perſonæ, quibus a magiſtratu demandata inventarii confectio, cum publica autoritas ſit teſtimonium omni exceptione majus.

§. 866.

Quoniam tutori honorario competit inſpectio tutelæ (§. 863.), conſequenter ipſi curæ eſſe debet, ut contutores ſingula rite faciant, quæ ſunt officii ſui, tutores autem inventarium conficere tenentur (§. 865.); *tutor* quoque *honorarius attendere debet, num inventarium fideliter conficiatur,* conſequenter *præſens eſſe debet, quando inventarium conficitur.* Immo ex eadem ratione patet, *quod urgere debeat, ut tutores ceteri inventarium ſine mora conficiant, ne in adminiſtratione bonorum quicquam negligatur.* Et quoniam ad inventarium conficiendum requiruntur etiam teſtes (§. 865.); *ſi adminiſtratio bonorum ſigillatim uni, vel aliquot tutoribus demandata ſit, contutores tamen educatores ſimul præſentes eſſe debent, quando inventarium conficitur.*

De præſentia tutoris honorarii, quando inventarium conficitur.

Si plures ſint tutores educatores & tutor præterea honorarius conſtitutus, cum tam illi, quam hic teſtium loco ſint;

§. 852.

De diviſione tutelæ. *Naturaliter non repugnat, ut uni tutori tantummodo competat cura educationis, alteri adminiſtratio bonorum, immo alii ſaltem inſpectio, num a ceteris pupilli rite educentur & bona eorum fideliter ac diligenter adminiſtrentur.* Tutoris officium eſt curare educationem pupilli & bona ejus fideliter ac diligenter adminiſtrare (§. 851.). Enimvero nemo non videt, curam educationis & adminiſtrationem bonorum non neceſſario conjunctam eſſe, ſed a ſe invicem ſeparari poſſe, ita ut uni competat educationis cura, alteri vero bonorum adminiſtratio. Quamobrem cum pupillo perinde ſit, ſive tutor ſimul educationem curæ habeat, & bona adminiſtret, ſive uni curæ ſit educatio, alteri vero competat adminiſtratio; naturaliter non repugnat, ut uni tutori tantummodo competat cura educationis, alteri adminiſtratio bonorum. *Quod erat unum.*

Et quoniam intereſt pupilli, ut rite educetur, ac bona ejus fideliter atque diligenter adminiſtrentur, quod per ſe patet; multo minus naturaliter repugnat, ut alicui committatur inſpectio, utrum ceteri tutores officio ſuo rite fungantur, nec ne, conſequenter utrum pupillum rite educent ac bona ejus fideliter ac diligenter adminiſtrent, nec ne (§. 851.). *Quod erat alterum.*

Tutela jus quoddam eſt (§. 841.), quod cum plura jura a ſe invicem ſeparabilia contineat, in partes potentiales, quas *Grotius* vocat, quemadmodum alia jura in plura reſolubilia, dividi poteſt. Cum tutela onus ſit reſpectu tutoris; æquitati etiam convenit, ut facta diviſione onus allevetur. Fieri etiam poteſt, ut, qui educationi rite præeſſe poteſt, idem adminiſtrationi bonorum non ſufficiat, & contra. Ipſa igitur neceſſitas tum ſuadet tutelæ diviſionem, quemadmodum amor pupilli, quæ nos impellit, ut optimo quovis modo eidem conſu-

conſulatur, inſpectionem tutelæ imperat. Ceterum nemo non videt per ſe; poſſe etiam curam educationis & adminiſtrationem bonorum porro ſubdividi inter plures, veluti ut uni tutori competat adminiſtratio rerum mobilium, alii vero adminiſtratio immobilium, vel ut certæ bonorum partes demandentur diverſis tutoribus.

§. 853.

Tutor educator dicitur, cui cura educationis pupilli competit: *Tutor* autem *adminiſtrator* vocatur, qui bona pupilli adminiſtrat. *Tutor* denique *inſpector* appellatur, cui inſpectio tutelæ demandata. Vocantur illi communi nomine *Tutores inferiores*; hic vero *Tutor ſuperior*, vel *honorarius*, der Ober-Vormund. Nec refert, utrum tutela inter tutores inferiores ſit diviſa, an vero indiviſa pluribus communis. *De diverſis tutoribus.*

Quoniam tutela dividi poteſt (§. 852.), diviſa autem tutela non idem manet tutoris officium, quod per ſe patet; ideo neceſſe eſt, ut qui ſunt ex parte tutores diſtinguantur ab iis, qui ſunt ex integro. Commodiſſimum itaque nobis videtur, tutoribus imponi nomina ab officio, quo funguntur.

§. 854.

A voluntate parentum pendet, utrum tutelam inter plures dividere, an vero uni vel pluribus conjunctim indiviſam committere velint, immo etiam utrum tutorem ſuperiorem conſtituere velint, nec ne. Naturaliter quoque a voluntate tutelam ſuſcipientium pendet, utrum tutelam diviſam, an indiviſam habere velint. Etenim tutela jus quoddam eſt, quod pater, vel etiam mater transfert in tutorem ultima ſua voluntate (§. 841.). Quamobrem cum a voluntate jus quoddam in alium transferentis dependeat, quomodo illud transferre velit (§. 11. *part. 3. Jur. nat.*), naturaliter autem non repugnet, ut tutela inter plures dividatur (§. 852.); a voluntate *De jure parentum quoad diviſionem tutelæ & jure tutelam in ſe ſuſcipientium.*

Digitized by Google

omnino parentum pendet, utrum tutelam inter plures dividere, an vero uni vel pluribus conjunctim indiviſam committere velint. *Quod erat primum.*

Et quoniam parentibus curæ eſſe debet, ut liberi fiant felices (§. 710.), ac fortunati (§. 732.), conſequenter ut rite educentur ac bona ipſorum fideliter ac diligenter adminiſtrentur, quæ conſequentia facile patet, tutelam vero committere debent perſonis, quos eam diligenter curaturos confidunt (§. 833.); ipſorum judicio, conſequenter voluntati relinquendum, utrum inſpectionem tutelæ alicui ſigillatim committere velint, conſequenter tutorem inſpectorem, ſeu honorarium conſtituere (§. 853.), nec ne. *Quod erat ſecundum.*

Denique cum naturaliter ad tutelam ſuſcipiendam nemo cogi poſſit (§ 844.); a voluntate quoque ſuſcipientis pendet, utrum diviſam, an indiviſam accipere velit. *Quod erat tertium.*

§. 855.

De voluntaria diviſione a tutoribus facta. Quoniam naturaliter a voluntate eorum, qui tutelam ſuſcipiunt, pendet, utrum diviſam, an indiviſam ſuſcipere velint (§. 854.); *ſi plures ſint tutores, naturaliter iidem inter ſe de diviſione convenire poſſunt, & quomodo inter ſe convenerint, ita ſinguli cum pupillo quaſi contraxiſſe intelliguntur* (§. 850.), conſequenter *ſinguli tenentur ex quaſi contractu ſuo.*

Fieri hoc poteſt naturaliter, etiamſi pater dederit tutores conjunctim (§. 833.); immo ſi unus datus, is contutorem ſibi pro lubitu adſciſcere poteſt, cum naturaliter ad tutelam ſuſcipiendam nemo cogi poſſit (§. 844.), & a voluntate ſuſcipientis dependeat, quomodo eum ſuſcipere velit, an diviſam, an indiviſam (§. 854.), conſequenter etiam num ſolus, an conjunctim cum aliis. Jure tamen interno non indiffe-

differens eſt, quid horum fiat: id enim fieri debet, quo optime conſulitur pupillo. Tutelæ enim adminiſtratio medium eſt pupillos educandi, bona eorum conſervandi, immo quantum datur amplificandi: eligenda autem ſunt media ad finem conſequendum maxime apta. Quid conveniat ſtatui civili, in quo libertas naturalis jure interno reſtringenda; ſuo patebit loco.

§. 856.

Si tutor ſuo ſumtu pupillum educat, id non facit qua tutor, ſed qua benefactor. Tutor enim non obligatur pupillum ſuo ſumtu educare, etiamſi inops fuerit (§. 845.). Quamobrem ſi ſuo ſumtu pupillum educet, id non facit qua tutor. *Quod erat unum.*

De tutore ſuo ſumtu pupillum educante.

Quoniam vero benefactor eſt, qui alteri gratis dat, quod eidem utile eſt (§. 20. *part. 4. Jur. nat.*); ſi tutor ſuo ſumtu pupillum educat, id facit qua benefactor. *Quod erat alterum.*

Arbitrio benefactoris relictum eſt, cuinam beneficium dare velit (§. 29. *part. 4. Jur. nat.*). Quemadmodum itaque ſuo ſumtu prolem alienam educare poteſt, qui voluerit; ita quoque tutor ſuo ſumtu educare poteſt pupillum, ſi voluerit, nec intereſt, utrum is ſit egenus, an habeat, unde ſumtus educationis ſuſtentari poſſint. Quamvis enim beneficium mereantur, qui eodem indigent, aut ipſi acquirere non valent, quæ dat benefactor (§. 30. *part. 4. Jur. nat.*); non tamen ſolum jure externo permittendum, ut dominus de ſuo diſponat pro arbitrio ſuo (§. 169. *part. 2. Jur. nat.*); verum dantur etiam cauſæ honeſtæ, cur hoc faciat tutor, perinde ac alii, veluti ſi id fiat animo rependendi gratias parentibus in prole ſua (§. 835. *h.* & §. 41. *part. 4. Jur. nat.*), vel amore ſingulari pupilli dotibus naturalibus, aut moribus ſeſe commendantis tutori.

§. 857.

§. 857.

De obligatione tutoris ſuo ſumtu pupillum educantis.

Quoniam tutor ſuo ſumtu educat pupillum non qua tutor, ſed qua benefactor (§. 856.); *ad eum ſuo ſumtu educandum non obligatur ex quaſi contractu cum pupillo inito, dum tutelam ſuſcepit* (§ 850.) conſequenter *ab arbitrio ejus dependet, quamdiu ſumtus educationis dare velit, niſi pacto quodam ſingulari ſe ad dandum obligaverit vel parentibus moribundis, vel pupillorum cognatis, aut amicis parentum, quod utique ſervandum* (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*).

Patet itaque, non inani ſubtilitate diſtingui inter ea, quæ facit tutor qua tutor, & quæ facit qua benefactor (§. 856.).

§. 858.

De inhabilitate tutoris ob vitia.

Qui vitiis deditus eſt, ad tutelam adminiſtrandam inhabilis eſt. Qui enim vitiis deditus eſt, actiones ſuas ratione contraria dirigit, quam lege naturali præſcribitur (§. 322. *part. 1. Phil. pract. univ.*), omittens ea, quæ lex naturæ præcipit, committens vero, quæ prohibet (§. 356. *part. 1. Phil. pract. univ.*), & per conſequens mala prodit exempla (§. 929. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum tutori educatio pupilli curæ eſſe debeat (§. 841.), conſequenter is actiones ejusdem juxta legem naturæ determinare teneatur (§. 659.), ac operam dare, ut virtutis exercitium eidem reddatur familiare (§. 658.), & exempla bona præbere, mala vero non prodere teneatur (§. 690.); ad tutelam adminiſtrandam utique inhabilis eſt, qui vitiis deditus.

Peſſime conſulitur liberis, ſi eorum educatio committatur hominibus a virtute alienis, ſicuti ex adverſo iisdem optime proſpicitur, ſi eorundem educatio demandetur hominibus virtute præditis, conſequenter vitia odio habentibus (§ 368. *part. 1. Phil pract. univ.*). Tutoribus itaque cum committatur educatio pupillorum, præcipua cura eſſe debet, ut eligantur perſo-

Digitized by Google

perſonæ, quæ virtutem amant, vitium quodcunque odio habent. Quamvis enim haud raro contingat, ut quis in aliis ferre non poſſit vitium, cui ipſemet deditus eſt; cum tamen magna ſit exemplorum vis, in animis præſertim impuberum, per hoc inhabilitas tutoris nondum tollitur, quod vitia deteſtetur in aliis, quibus ipſemet delectatur. Accedit, quod in tutoribus deficiat naturalis ille amor, qui prolem ſuam parentibus commendat (§. 257.), ut ideo non bene ſperandum ſit de cura tutorum pupillis exercitium virtutum familiare reddendi, qui nullo virtutis amore ducuntur, ſed vitiis potius delectantur.

§. 859.

De inhabilitate prodigi.

Qui prodigus eſt, ad tutelam adminiſtrandam inhabilis eſt. Qui enim prodigus eſt, in eroganda pecunia modum excedit, quem parſimonia præſcribit (§. 385. *part.* 4. *Jur. nat.*), conſequenter verendum eſt, ne plures faciat in educationem pupilli ſumtus, quam par erat, immo ne bona ejus dilapidet (§. 459. *part.* 2. *Jur. nat.*), ac ideo nec cura educationis, nec adminiſtratio bonorum eidem tuto committitur. Quamobrem cum tutor pupillum educare (§. 841.) & bona ejus adminiſtrare debeat (§. 845.); qui prodigus eſt, ad tutelam adminiſtrandam inhabilis.

Accedit, quod tutores pupillos mature docere debeant, quomodo pecunia recte uti debeant (§. 703.). Vix autem ac ne vix quidem hoc expectare datur a prodigo, qui ipſe pecunia recte uti minime novit (§. 385. *part.* 4. *Jur. nat.*). Quantum autem interſit pupilli, ne hac in parte diligentiam ſuam deſiderari patiatur tutor, ex iis patet, quæ ſupra annotavimus (*not.* §. *cit.*).

§. 860.

De ignorantia adminiſtrationis

Qui bona rite adminiſtrare non novit, vel in propriis adminiſtrandis negligens eſt; tutor adminiſtrator eſſe nequit, non tamen

bonorum *& tamen ſimpliciter repugnat, ut ſit educator.* Etenim tutor ad-
negligentia miniſtrator bona pupilli adminiſtrare tenetur (§. 853.).
in iis admi- Qui adeo ignorat, quomodo bona rite adminiſtrentur, ei
niſtrandis. adminiſtratio bonorum committi nequit, & per conſequens tutor adminiſtrator conſtitui non poteſt. *Quod erat primum.*

Similiter qui in bonis propriis adminiſtrandis negligens eſt, is non præſumitur ſe magis diligentem præbiturus in adminiſtrandis bonis alienis. Quamobrem ipſi bonorum adminiſtratio tuto committi nequit, conſequenter cum tutori adminiſtratori competat bonorum pupilli adminiſtratio (§. 853.), tutor adminiſtrator conſtitui nequit. *Quod erat ſecundum.*

Enimvero ſimpliciter non repugnat, ut, qui bona rite adminiſtrare non novit, vel etiam in bonis adminiſtrandis ſe negligentem præbet, ceteroquin actiones ſuas juxta naturæ legem determinare ſtudeat. Quamobrem cum ſepoſita bonorum adminiſtratione cura educationis potiſſimum huc redeat (§. 637.), tutori autem educatori cura educationis pupilli demandetur (§. 853.); ſimpliciter non repugnat, ut, qui bona rite adminiſtrare non novit, vel etiam in propriis adminiſtrandis negligens eſt, tutor educator ſit. *Quod erat tertium.*

Ita e. gr. mater, quæ adminiſtrationi bonorum præeſſe nequit, ſufficere tamen poteſt educationi prolis ſuæ quoad mores. Quamobrem in hoc caſu pater recte proli ſuæ dat tutorem adminiſtratorem, cura educationis eidem relicta integra.

§. 861.

De inhabilitate ob mor- *Si quis ob infirmitatem corporis, vel ob ætatem nimis provectam, aut multitudinem negotiorum propriorum, tutelam ea diligentia*

gentia adminiſtrare nequeat, qua requiritur; ad tutelam inhabilis eſt. Quemadmodum naturaliter ad recte agendum in genere obligamur (§. 180. *part. 1. Phil. pract. univ.*); ita quoque ad tutelam recte adminiſtrandam obligatur tutor. Quodſi ergo quis ob infirmitatem corporis, vel ob ætatem nimis provectam, aut multitudinem negotiorum propriorum tutelam ea diligentia adminiſtrare nequeat, quæ requiritur *per hypoth.* cum nemo obligatur ad id, quod impoſſibile (§. 209. *part. 1. Phil. pract. univ.*), nec cum neglectu ſui officium quoddam alteri præſtare quis teneatur (§. 609. *part. 1. Jur. nat.*), per ſe autem pateat, intereſſe pupilli, ut probe educetur, atque bona ipſius omni diligentia adminiſtrentur; illi tutela committi nequit, conſequenter idem ad tutelam inhabilis. *Ob ætatem provectam & negotia propria.*

Ita e. gr. profeſſores & clerici ad tutelam inhabiles cenſentur, quia vix vacat iisdem alienis negotiis ſeſe immiſcere, ſi munere ſuo rite fungi velint.

§. 862.

Minores ad tutelam inhabiles ſunt. Etenim minoribus per ætatem nondum adeo perfectum eſt judicium, ut negotia ſua per ſe rite curare norint (§. 768.), ac ideo ipſimet curatore opus habent, qui bona eorum adminiſtret (§. 842); tutela minoribus committi nequit, conſequenter ad eam inhabiles ſunt. *De inhabilitate minorum.*

Facile patet, in Jure naturæ ſermonem eſſe de minorennitate naturali, quæ non ex numero annorum, ſed ex judicio, quod quis in actionibus ſuis prodit, æſtimanda venit (*not.* §. 768.). Naturaliter itaque ætas ſola minime obſtat, quo minus quis tutor eſſe poſſit, &, ſi vel maxime tutor adminiſtrator eſſe nequeat, idem tamen ſit tutor educator. Abſit itaque, ut, quæ juris poſitivi ſunt, cum naturali perperam confun-

ſcribunt & ſigilla apponunt. Quoniam enim bona pupilli adminiſtrare debet tutor (§. 845.), & bona curandi curator (§. 842.); ideo conſtare debet, quænam ſint illa bona. Ea igitur conſignanda ſunt, conſequenter inventarium conficiendum (§. 864.). *Quod erat unum.*

Enimvero conſtare etiam debet, inventarium fideliter eſſe confectum, nec quicquam in eo prætermiſſum. Quamobrem cum id aliter probari non poſſit, niſi per teſtes (§. 1014. *part. 5. Jur. nat.*); naturaliter inventarium fieri debet coram teſtibus, qui nomina ſua ſubſcribunt & ſigilla apponunt, ut de eorum teſtimonio ſatis conſtet. *Quod erat alterum.*

In ſtatu civili teſtium loco ſunt perſonæ, quibus a magiſtratu demandata inventarii confectio, cum publica autoritas ſit teſtimonium omni exceptione majus.

§. 866.

De præſentia tutoris honorarii, quando inventarium conficitur.

Quoniam tutori honorario competit inſpectio tutelæ (§. 863.), conſequenter ipſi curæ eſſe debet, ut contutores ſingula rite faciant, quæ ſunt officii ſui, tutores autem inventarium conficere tenentur (§. 865.); *tutor* quoque *honorarius attendere debet, num inventarium fideliter conficiatur,* conſequenter *præſens eſſe debet, quando inventarium conficitur.* Immo ex eadem ratione patet, *quod urgere debeat, ut tutores ceteri inventarium ſine mora conficiant, ne in adminiſtratione bonorum quicquam negligatur.* Et quoniam ad inventarium conficiendum requiruntur etiam teſtes (§. 865.); *ſi adminiſtratio bonorum ſigillatim uni, vel aliquot tutoribus demandata ſit, contutores tamen educatores ſimul præſentes eſſe debent, quando inventarium conficitur.*

Si plures ſint tutores educatores & tutor præterea honorarius conſtitutus, cum tam illi, quam hic teſtium loco ſint;

 natu-

naturaliter vix opus videtur, ut præterea teſtes alii adhibeantur. Evitandæ tamen colluſionis cauſa, aut ſaltem removendæ ſuſpicionis, conſultius omnino eſt, ut præter tutores educatores ac inſpectorem adhibeantur teſtes alii. Probe autem notandum eſt, nobis jam ſermonem eſſe de eo, quod recte fit in ſtatu naturali, & ex quo deinde definiendum, quid fieri debeat in ſtatu civili.

§. 867.

De ratione adminiſtrationis reddenda. *Tutor adminiſtrator ſingulis annis rationem adminiſtrationis reddere tenetur tutori honorario.* Etenim tutor honorarius curare debet, ut tutor adminiſtrator bona pupilli fideliter ac diligenter adminiſtret (§. 845. 853.), conſequenter ipſi conſtare debet, quomodo bona pupilli adminiſtrentur. Quamobrem tutor adminiſtrator rationem adminiſtrationis tutori honorario reddere tenetur. *Quod erat unum.*

Enimvero quoniam intereſt pupilli, ut tempeſtive de remedio cogitetur, ſiquidem contingat, bona ipſius vel non ſatis fideliter, vel non ſatis diligenter adminiſtrari, tutor autem honorarius contutores conſilio & auxilio juvare debet, quantum datur (§. 863.), immo proſpicere pupillo, ne quid committatur, vel prætermittatur, quod in detrimentum ipſius quocunque modo vergere poſſit, quod ex inſpectione eidem demandata facile intelligitur (§. 853.); ideo quotannis rationem adminiſtrationis ipſi reddere tenetur tutor adminiſtrator. *Quod erat alterum.*

Non eſt, quod urgeas nihil in adminiſtratione fieri debere niſi conſenſu tutoris honorarii: etenim tum onus adminiſtrationis una devolveretur in honorarium, conſequenter is non amplius inſpector, ſed ſimul adminiſtrator foret: quod utique implicat.

§. 868.

§. 868.

Tutor in adminiſtratione bonorum perſonam pupilli repræſentat. Quoniam enim pupillus ipſe bona ſua adminiſtrare nequit; ideo adminiſtratio bonorum tutori committitur (§. 853.). In eorum itaque adminiſtratione pupilli vicibus fungitur, & quicquid agit, loco ac nomine pupilli agit, conſequenter perſonam ejus repræſentat. *Quomodo ſpectandus ſit tutor in adminiſtratione bonorum.*

Non obſtat, quod tutores ſint vicarii parentum in educatione pupillorum (§. 848.), quatenus ſcilicet ea præſtare debent, quod parentes præſtare debebant (§. 847.). Sunt enim tales reſpectu parentum: in adminiſtratione autem bonorum conſiderantur reſpectu pupilli, quatenus ea agunt, quæ pupillus agere debebat, ſed per ætatem agere nequit. Nulla igitur repugnantia eſt, quod diverſo reſpectu vicarii parentum & perſonam pupilli repræſentare dicantur.

§. 869.

Quoniam tutor in adminiſtratione bonorum perſonam pupilli repræſentat (§. 868.); *ea facere debet, quæ pupillus generale de facere deberet, ſi ipſe bona ſua rite adminiſtraret, quemadmodum adminiſtrare deberet* (§. 189. *part. I. Phil. pract. univ.*), *& qui cum eo contrahit, cum pupillo contraxiſſe intelligitur*, conſequenter *ex contractu ejus pupillo obligatur, & pupillus ipſi viciſſim obligatur, immo quodcunque negotium tutor gerit cum alio, id cum pupillo geſtum cenſetur.* *Principium adminiſtratione bonorum pupilli.*

Habemus hinc principium generale, per quod facile definiuntur, quæ circa adminiſtrationem bonorum pupilli occurrunt.

§. 870.

Tutor obligatur ad patrimonium pupilli conſervandum & amplificandum, quantum in poteſtate ſua fuerit. Etenim homo qui- *Obligatio tutoris quoad*

patrimonium pupilli. quilibet, conſequenter etiam pupillus, ſi per ætatem fieri poſſet, obligatur ad patrimonium ſuum conſervandum & amplificandum, quantum in poteſtate ſua eſt (§. 458. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum tutor ea facere obligetur, quæ pupillus facere deberet, ſi ipſe bona ſua adminiſtraret, quemadmodum adminiſtrare deberet (§. 869.); tutor quoque obligatur ad patrimonium pupilli conſervandum & amplificandum, quantum in poteſtate ſua fuerit.

Quænam ſint in poteſtate noſtra, alibi docuimus (§. 175. *part. 1. Jur. nat.*). Ac inde dijudicare debet tutor honorarius, cui inſpectio tutelæ commiſſa (§. 853.), & cui tutor adminiſtrator rationem adminiſtrationis reddere tenetur (§. 867.), utrum debitam diligentiam in adminiſtratione is adhibuerit, an vero eandam aliqua ex parte deſiderari paſſus fuerit. Huc etiam faciunt ea, quæ de diverſis culpæ gradibus demonſtravimus alias (§. 748. & ſeqq. *part. 1. Phil. pract. univ.*).

§. 871.

De alienatione rerum mobilium. Quoniam tutor patrimonium pupilli conſervare & amplificare obligatur (§. 870.), conſequenter operam dare pro virili, ne bona pupilli diminuantur, ſed ut potius augeantur (§. 452. 453. *part. 2. Jur. nat.*); *bona mobilia ſupervacua ac ea inprimis, quæ ſervando ſervari non poſſunt, vendere debet, ac pecuniam inde redactam vel fœnori dare* (§. 1423. *part. 4. Jur. nat.*), *vel in emtionem prædiorum collocare, niſi pater expreſſe prohibuerit res quasdam mobiles alienari, nec ulla eas alienandi neceſſitas adſit*, quia ſcilicet fructibus ſumtus educationis abunde ſuſtentari poſſunt.

Patris omnino ſequenda eſt voluntas, quamdiu nulla neceſſitas urget, ut ab ea recedatur, quoniam is de bonis, quæ liberis ſuis relinquit, pro arbitrio diſponere poteſt vi dominii (§. 118. *part. 1. Jur. nat.*). Ita ſi prohibet, ne bibliotheca diſtra-

Digitized by Google

diſtrahatur, quod eam uſui eſſe exiſtimat filio, quem ſtudiis literariis deſtinavit, cum ſumtibus etiam ſtudiorum ſufficiant fructus bonorum filio præter librorum apparatum relictorum; eam diſtrahere non licet, præſertim ſi in eorum numero ſint libri ſelecti ac rariores, quos filius aliquando habere mallet, non tamen iterum nanciſci poteſt. Similiter ſi mater res quasdam pretioſas filiæ ſervari velit, eas vendere non licet. Quamvis enim tutor repræſentet perſonam pupilli (§. 868.), conſequenter bona ejus adminiſtrare debere videatur ex præſumta pupilli voluntate; hoc tamen minime obſtat, quo minus in non alienandis mobilibus ſequatur voluntatem patris, vel matris, quia parentum voluntas cenſetur voluntas pupillorum (§. 641. 745.). Ceterum mobilia quænam ſupervacua ſint, facile intelligitur, ea nimirum, quæ nulli uſui ſunt pupillo. Quodſi vero ætate adulta uſui eſſe poſſint, immo ſi eorum uſus tum neceſſarius exiſtat; probe expendendum eſt, num pecunia inde redacta & fructuum augmentum hoc modo quæſitum parum aut multum ſuperet ſumtus in illa comparanda faciendos, ne eorundem alienatio vel damnoſa ſit pupillo, vel absque ulla utilitate fiat. Prudentia, quæ circumſtantiarum ſingularium rationem haberi jubet (§. 257. *part. 1 Jur. nat.*), nec ab adminiſtratione bonorum pupilli, conſequenter nec ab alienatione mobilium abeſſe debet (§. 258. *part. 1. Jur. nat.*). Quæ denique ſervando ſervari non poſſint, experientia docet, optima hac in parte rerum magiſtra.

§. 872.

Similiter quia *tutor* patrimonium pupilli amplificare obligatur, quantum in poteſtate ſua eſt (§. 870.); *ſumtus ſuperfluos, ſeu minime neceſſarios in educationem pupilli facere non debet, & quod ex fructibus prædiorum, vel uſuris reſiduum fuerit, illis deductis, in ſortem imputare tenetur, nec pecuniam otioſam relinquere, ſed in lucrum conveniens collocare, niſi deſit occaſio debitorem idoneum, vel prædia venalia inveniendi.*

De ſumtibus in educationem faciendis & pecunia in lucrum collocanda.

Boni oeconomi eſt non omne lucrum conſumere, ſed partem quandam, ſi fieri poteſt, conſervare: alias enim patrimonium non amplificatur, quemadmodum fieri debet (§. 458. *part. 2. Jur. nat.*). In lucro pupilli computantur uſuræ, quæ ipſi ſolvuntur, & pecunia ex fructibus prædiorum redacta, vel merces a conductoribus prædiorum ſoluta. Quamobrem cum ex lucro fieri debeant ſumtus in educationem; tutori curæ eſſe debet, ne totum impendatur, ſed pars ejus conſervetur, quæ conſervari poteſt. Lucri autem reſiduum computatur in ſortem. Per ſe autem patet, non poſſe a tutore exigi, quod impoſſibile. Quæ igitur diximus, ea a tutore intendi debent: quantum vero a regula ſit diſcedendum, ex circumſtantiis particularibus dijudicandum. Et tutoris honorarii, ſeu ejus, cujus inſpectio eſt (§. 853), officium eſt, ut judicet, utrum culpa adminiſtratoris a regula diſceſſum fuerit, nec ne. Datis circumſtantiis particularibus, quæ neceſſitatem diſcedendi a regula tutori imponunt, cum non difficile ſit judicium, opus non eſt, ut ad caſus particulares deſcendamus. Omnibus enim numeris abſolutam dare theoriam ab inſtituto noſtro alienum eſt, ac laboris foret infiniti.

§. 873.

De exigendis debitis, uſuris & mercede.

Quia tutor patrimonium pupilli conſervare & amplificare debet, quantum in poteſtate ſua fuerit (§. 870.); *debitores moroſos ad ſolutionem compellere*, cumque reſiduum lucri in ſortem imputandum ſit (§. 872.), *in exigendis uſuris & mercede a conductoribus prædiorum moram ipſe committere non debet.*

Major diligentia requiritur in adminiſtrandis bonis alienis, quam in propriis. In adminiſtratione enim bonorum propriorum quilibet ſtat judicio ſuo, &, ſi lucrum, quod habere poterat, negligit, non intereſt alterius. Aſt qui bona aliena adminiſtrat, culpa ſua efficere non debet, ut alter lucro, quod habere poterat, privetur. Standum hic eſt judicio ejus, cujus ſunt bona: id quod tale præſumitur, ut univerſa faciat lucri. Nemo

Nemo ſibi ipſi rationem reddere tenetur adminiſtrationis bonorum ſuorum: aſt tutor, quemadmodum adminiſtrator omnis rei alienæ, rationem adminiſtrationis tenetur reddere pupillo, ac ei, qui ejus vicibus fungitur (§. 867.).

§. 874.

Ex eadem ratione intelligitur, quod *tutor obligetur ſine mora ſolvere, quæ pupillus debet,* ne mora eidem ſit damnoſa, *ac, ſi pupillus in ære alieno ſit, operam dare ut eodem ſervatis rebus immobilibus eum liberet,* conſequenter *ſumtus in educationem faciendos moderetur, quantum datur, & quod ex fructibus eorum reſiduum fuerit, in æs alienum luendum impendat.* *De ſolvendis debitis pupilli.*

Novimus exempla tutelæ adeo laudabiliter geſtæ, ut pupillis ex multo ære alieno laborantibus eodem prudenter diſſoluto prædia ſervata fuerint. Abſit adeo, ut tibi perſuadeas hic præcipi, quæ in poteſtate tutoris nunquam ſunt.

§. 875.

Si tutor pecuniam pupilli in rem ſuam verſat; uſuras ipſe ſolvere & ſine mora a ſeipſo exigere debet. Etenim tutor pecuniam pupilli non otioſam relinquere, ſed in lucrum conveniens collocare debet (§. 872.), veluti ut pariant uſuras. Quodſi ergo tutor pecuniam pupilli in rem ſuam vertat, quæ uſuras parere poterat, immo debebat; eas utique ipſe ſolvere tenetur. *Quod erat unum.* *De pecunia pupilli in rem tutoris verſa.*

Enimvero tutor in exigendis uſuris moram committere non debet (§. 873.), easque in ſortem imputare (§. 872.). Quamobrem uſuras quoque a ſe ipſo ſine mora exigere debet tutor, ſi pecuniam pupilli in rem ſuam vertat. *Quod erat alterum.*

Naturaliter nihil obſtat, quo minus tutor pecuniam pupilli in rem ſuam vertat, ac debitor fiat pupilli, modo eidem ſatis

 cautum

cautum ſit. Perinde nimirum eſt, ſive tutor pecunia pupilli utatur, ſive alius, modo pupillus inde nullum ſentiat damnum: id quod ne fiat, uſuras ſolvere tenetur tutor, quas alius ſolveret debitor, & ut uſuris præſtitis ſors creſcat, eas a ſe ſine mora exigere debet. Quodſi ratio adminiſtrationis reddat tutor adminiſtrator honorario (§. 867.), hujus eſt diſpicere, utrum pupillo ſatis cautum ſit, ſi tutor pecunia ejus utatur, nec ne, & uſuras, quas ſolvere debebat, in ſortem pupilli imputare, niſi jam ipſe hoc fecerit. Ceterum hinc quoque patet ratio, cur neceſſe ſit quotannis reddi rationem adminiſtrationis, ne uſuris non ſolutis, vel exactis impediatur, quo minus ſors pupilli creſcat.

§. 876.

De uſuris a tutore non ſolutis.

Quoniam *tutor uſuras* a ſeipſo ſine mora exigere debet (§. 875.), ac ſorti addere (§. 872.); *ſi eas a ſeipſo non exigit, eædem tanquam nova ſors penes ipſum ſunt*, conſequenter *etiam pro his uſuræ a termino ſolutionis ſolvendæ, niſi oſtendi poſſit, defuiſſe occaſionem idoneum debitorem nanciſcendi* (§. 872.).

Hinc patet, cur tutor, ſi pecuniam in rem ſuam vertit, uſuras uſurarum præſtare teneatur, quas non in omni caſu, ſeu in ſe eſſe illicitas, alibi demonſtravimus (§. 1422. *part. 4. Jur. nat.*). Tutoris tamen honorarii eſt diſpicere, ne cum periculo pupilli multiplicatis uſuris ſors penes tutorem creſcat.

§. 877.

De alienatione immobilium.

Tutor bona immobilia pupilli alienare nequit, niſi ea adſit neceſſitas, quæ ipſum pupillum ad alienandum cogit. Etenim tutor adminiſtrator eſt, non dominus bonorum pupilli (§. 853.). Quoniam itaque nemo præter dominum rem alienare poteſt (§. 668. *part. 2. Jur. nat.*), ſive per ſe hoc faciat, ſive per alium, quod per ſe patet; tutor quoque bona immobilia pupilli alienare nequit. *Quod erat unum.*

Quodſi

Digitized by Google

Quodſi vero ea emergit neceſſitas, quæ ipſum pupillum ad alienandum cogit; tum non amplius a voluntate ejus pendet, utrum alienare velit, an nolit, ſed alienare tenetur. Quamobrem cum tutor in adminiſtratione bonorum perſonam pupilli repræſentet (§. 868.), ac ideo ea facere debet, quæ pupillus facere deberet, ſi ipſe bona ſua adminiſtraret (§. 869.); ſi ea emergit neceſſitas, quæ ipſum pupillum ad alienandum cogit, bona quoque immobilia pupilli alienare poteſt, *Quod erat alterum.*

Non ſolum hic ſermo eſt de coactione phyſica, quando domino etiam invito alienatio fit; verum etiam de morali, quando nimirum ejus intermiſſio domino damnoſa. Neque enim ſolum contra officium eſt damnum a patrimonio ſuo non avertere (§.494. *part. 2. Jur. nat.*); ſed etiam inſipientis eſt id, cum poſſis, avertere nolle. Unde haud difficile erit judicium in caſu particulari, utrum adſit alienandi neceſſitas, nec ne, ſiquidem tutor rem pupilli immobilem alienare velit.

§. 878.

Quoniam tutor bona immobilia pupilli alienare nequit, niſi ea adſit neceſſitas, quæ ipſum pupillum ad alienandum cogit (§ 877); *ſi æs alienum ſolvendum ſit, nec ex rebus aliis ſolvi poſſit, tutor bona immobilia pupilli alienare poteſt.* *De re immobili ob æs alienum alienanda.*

Non ſolum hoc obtinet, ſi debitori hypotheca fuerit in re conſtituta; verum etiam ſi æs alienum ſine hypotheca contractum. Immo alienatio neceſſaria eſt non tantummodo in eo caſu, quo creditores ſolutionem urgent, nec moram indulgere ulteriorem volunt, verum etiam ſi æs alienum inveteraſcens multiplicandis uſuris creſcat. Facile autem apparet, huc trahendum non eſſe caſum ſuperiorem, quo prædii ſervandi cauſa ſumtus educationis imminuendos & reſiduum lucri in æs alienum luendum impendendum eſſe diximus (§. 874.):

 tum

tum enim ex rebus aliis ſolvi æs alienum poteſt, ut ideo alienatio neceſſaria non ſit. Et, ſi vel maxime ſint creditores, qui moram indulgere nolunt, æs tamen alienum novum cogi poteſt, ut vetus perſolvatur. Neceſſitas alienandi non ante adeſſe intelligitur, quam ubi alienatio rei immobilis eſt unicum medium æs alienum, cujus ſolutio urgetur, perſolvendi.

§. 879.

De alienatione immobilium inutilium.

Si bona immobilia fuerint inutilia, præſertim ſi etiam ſumtus in educationem ex rebus aliis vix fieri poſſint; illa tutor alienare poteſt. Etenim tutor obligatur patrimonium pupilli amplificare, quantum in poteſtate ſua eſt (§. 870.), ſicuti pupillus etiam ipſemet obligaretur, ſiquidem per ætatem hoc fieri poſſet (§ 458. *part. 2. Jur. nat.*). Quoniam igitur fieri nequit, ut patrimonium pupilli amplificetur, quantum datur, ſi bona immobilia inutilia non alienentur; quin neceſſitas eandem urgeat, dubitandum non eſt. Quamobrem cum ob urgentem iſtiusmodi neceſſitatem bona immobilia pupilli alienare poſſit tutor (§. 877.); ea quoque alienare poteſt, quæ inutilia ſunt. *Quod erat unum.*

Enimvero ſi bona immobilia fuerint inutilia, quibus venditis pecunia inde redacta in lucrum conveniens collocari poterat, ſumtus autem in educationem ex rebus aliis vix fieri poſſint; tum utique alienandi neceſſitas multo major adeſt, conſequenter patet ut ante, multo magis tutorem bona immobilia inutilia alienare poſſe. *Quod erat alterum.*

Eadem hic tenenda ſunt, quæ ſupra de bonis mobilibus ſupervacuis monuimus (*not.* §. 871.). Bona enim immobilia inutilia non minus ſupervacua ſunt, quam mobilia. Sunt autem bona immobilia inutilia, ex quibus nulli percipiuntur fructus: id quod duplici modo contingit, vel quia per ſe infructuoſa effici nequeunt fructuoſa, vel quia impenſæ ſuperant fructus

fructus ſive naturales, ſive artificiales. Ita ædes inutiles ſunt, quæ non inveniunt conductorem, vel ubi impenſæ & onera ſuperant penſionem annuam, quæ ab illo ſolvitur. Similiter hortus inutilis eſt, ex quo nulli percipiuntur fructus, ſed in quem tantummodo impenſæ voluptuariæ fieri debent.

§. 880.

De ære alieno prædii cauſa contrahendo.

Si prædii reficiendi cauſa contrahendum ſit æs alienum, & uſuræ prædium inutile reddant; tutor id vendere poteſt. Etenim ſi prædium fuerit inutile, tutor id alienare poteſt, præſertim ſi ex rebus aliis ſumtus in educationem vix fieri poſſint (§. 879.). Enimvero unum idemque eſt, ſive prædium in ſe fuerit inutile, ſive uſuræ quotannis ſolvendæ abſumant fructus ex eo percipiendos, aut ſaltem maximam eorum partem, conſequenter illud inutile efficiant. Et ſi prædii reficiendi cauſa æs alienum contrahendum; plerumque ex aliis rebus ſumtus in educationem vix fieri poterunt. Quamobrem ſi prædii reficiendi cauſa contrahendum ſit æs alienum & uſuræ prædium inutile reddant; tutor id vendere poteſt.

Ponamus e. gr. incendio conſumi omnia ædificia, quæ neceſſario de novo excitanda eſſe per ſe patet. Quodſi æs alienum contrahendum ſit, & fructus ex prædio percepti ſint modici; nemo non videt, præſtare ut prædium vendatur & pecunia in aliud lucrum conveniens collocetur, quam ut prædium ære alieno gravetur.

§. 881.

De conſenſu tutoris honorarii ad alienationem prædii requiſito.

Naturaliter tutor adminiſtrator prædium pupilli alienare nequit ſine conſenſu tutoris honorarii. Etenim tutor honorarius inſpicere debet, num tutela a contutoribus rite adminiſtretur (§. 853.), hosque conſilio juvare, quantum datur (§. 863.). Quamobrem cum bona immobilia pupilli alienari non

non debeant, niſi ea adſit neceſſitas, quæ pupillum, ſi per ætatem de rebus ſuis ſtatuere liceret, vel invitum adigeret ad alienandum (§. 877.), conſequenter tutor adminiſtrator maxima hic uti teneatur circumſpectione, tutorisque honorarii conſilio maxime indigeat, tutor autem honorarius inprimis diſpicere debeat, ne alienatio præter neceſſitatem fiat; naturaliter omnino tutor adminiſtrator prædium pupilli alienare nequit ſine conſenſu tutoris honorarii.

Alienatio prædiorum pupilli res maxime ardua eſt in omni tutelæ adminiſtratione. Circumſtantiæ, ſi rem in ſe ſpectes, adeo variant in caſu particulari, ut nonniſi omnibus ſimul excuſſis definiri poſſit, an magis e re pupilli ſit, prædium ſervari, quam alienari. Quoniam vero non modo præſens pupilli utilitas ſpectanda eſt, verum etiam futura, quam prævidere non ſatis licet; ideo judicium de eo, quod e re pupilli eſt, adhuc difficilius redditur. Præterea de poſſeſſione rerum immobilium judicium non omnes ab utilitate arceſſunt, & plures ſeſe offerunt rationes, ob quas quis mavult habere prædium hoc, quam aliud, etſi alterum ſit illi, ſiquidem utilitatem ſolam ſpectes, multo præferendum. Qua de cauſa de alienatione prædii tutor ſtatuere nequit ex eo, quod ſibi videtur, neque ex eo, quod revera pupillo ſuo utilius eſt; ſed ad eam procedere non debet, niſi ſatis certus ſit, pupillum, ubi ad ætatem adultam pervenerit, alienationem neceſſario ratihabiturum. Patet itaque, conſenſum tutoris honorarii ad prædii alienationem eſſe abhibendum. Quæ vero in ſtatu naturali de tutore honorario demonſtrantur, ea proderunt in ſequentibus ad definienda ea, quæ magiſtratui circa tutelæ adminiſtrationem conveniunt.

§. 882.

Quomodo res pupillares diſtrahendæ.

Si res pupillares diſtrahendæ, a peritis taxandæ ſunt, & tutori cura eſſe debet, ut inveniat emtorem pretium juſtum offerentem. Etenim tutor obligatur ad patrimonium pupilli conſervan-

ſervandum & amplificandum, quantum in poteſtate ſua eſt (§. 870.). Quamobrem curæ ipſi eſſe debet, ut, ſi quæ res pupilli diſtrahendæ, eædem juſto pretio vendantur, immo ne vendat huic emtori, ſi alium pinguiorem invenire poſſit, conſequenter omnem diligentiam adhibere debet, ut emtorem pretium juſtum offerentem inveniat. *Quod erat unum.*

Enimvero cum rationem reddere debeat adminiſtrationis (§. 867.), conſequenter probare, quod pretio juſto rem vendiderit, neceſſe omnino eſt, ut a peritis taxetur. *Quod erat alterum.*

Non eſt quod excipias, ſufficere conſenſum tutoris honorarii, cui ratio adminiſtrationis reddenda (§. 867.). Etenim pupillo, ubi ad ætatem adultam pervenerit, conſtare etiam debet, tutelam fideliter ſatis ac diligenter adminiſtratam fuiſſe, & tutorem honorarium officio ſuo ſatisfeciſſe. Quamobrem taxatio omnino neceſſaria eſt.

§. 883.

Quoniam tutori curæ eſſe debet, ut inveniat emtorem pretium juſtum offerentem (§. 882.), ſi vero plures ſint emtores, pretium id injuſtum non eſt, quod ceteris pinguior offert; *ſi res pupillares diſtrahendæ, curæ eſſe debet tutori, ut, quænam res ſint venales, publice innoteſcat, & certo die diſtractio facienda indicetur, ac res vendatur ei, qui pretium majus quam ceteri offert. Quodſi nemo fuerit, qui pretium taxationis offert, nec extrema adſit alienandi neceſſitas, quæ moram non fert, venditio differenda in aliud tempus, ut appareat, num emtor pinguior inveniri poſſit.* *Quænam porro obſervanda.*

Maxime intereſt tutoris, ut hoc modo diſtractio rerum pupillarium fiat, ob eam, quam modo diximus (*not.* §. 882.) rationem. Ita nimirum non modo proſpicitur pupillo, ne lucro quodam

dam privetur, quod habere poterat, verùm etiam a tutore tam adminiſtratore, quam honorario ſuſpicio omnis removetur, quaſi pretio viliori res vendita fuerit, quam vendi poterat, aut debebat. Quamvis enim tutores ſint vicarii parentum (§. 848.), non tamen per omnia iisdem æquiparantur (§. 849.): ceſſat in iis ratio, cur parentibus licita alienatio, quæ in liberorum utilitatem tendit (§. 758.), quippe qui rationem adminiſtrationis iisdem reddere non tenentur (§. 766.).

§. 884.

De re immobili absque urgente neceſſitate alienata. *Si alienatio prædii, ſeu rei immobilis absque urgente neceſſitate facta fuerit, jure nulla eſt, & niſi pupillus, ubi ad ætatem adultam pervenit, eam ratihabuerit, illam a poſſeſſore vindicare poteſt.* Etenim tutori non competit jus alienandi res immobiles pupilli, niſi adſit ea neceſſitas, quæ ipſum pupillum ad alienandum cogit (§. 877.), conſequenter alienatio, quæ absque urgente neceſſitate fit, nullo jure fit. Quamobrem cum per ſe pateat, alienationem nullo jure factam ipſo jure nullam eſſe; erit etiam alienatio prædii, ſeu rei immobilis pupilli absque urgente neceſſitate facta, ipſo jure nulla. *Quod erat primum.*

Enimvero quando pupillus ad ætatem adultam pervenit, bona ſua ipſemet adminiſtrat. Quodſi ergo alienationem a tutore factam, etiam absque urgente neceſſitate, ratihabeat; perinde omnino eſt, ac ſi eandem ipſe vendidiſſet. Quamobrem cum eam pro lubitu alienare poſſit (§. 665. *part. 2. Jur. nat.*); alienatio absque urgente neceſſitate a tutore facta ſubſiſtit. *Quod erat ſecundum.*

Denique cum alienatio absque urgente neceſſitate facta ipſo jure nulla ſit, *per demonſtrata*; ſi pupillus, ubi ad ætatem adultam pervenit, eam non ratihabeat, nulla manet. Quoniam itaque domino competit jus rem ſuam vindicandi

Digitized by Google

dicandi adverſus quemlibet poſſeſſorem (§. 544. *part.* 2. *Jur. nat.*); pupillus, ubi ad ætatem adultam pervenit, nec alienationem a tutore factam absque urgente neceſſitate ratihabet, rem ſuam vindicare poteſt. *Quod erat tertium.*

Facile patet, idem valere, etiamſi tutor honorarius in alienationem conſenſerit. Quamvis enim ipſi competat inſpectio, utrum adſit neceſſitas urgens, nec ne, ut permittere non debeat absque tali alienationem fieri (§. 853.); non tamen ipſi competit jus alienationem absque urgente neceſſitate permittendi, conſequenter actum jure nullum conſenſu ſuo validum efficere nequit. Male proſpiceretur pupillo tutela honoraria, ſi ejus talis eſſet effectus.

§. 885.

Si pupillus rem a tutore absque urgente neceſſitate alienatam vindicat; pretium emtori reſtituere tenetur. Quoniam enim tutor res pupilli vendere poteſt, ſi neceſſitas quædam urgeat (§. 877. & *ſeqq.*); qui rem ab ipſo emit, non modo præſumit, tutorem jure ſuo non abuti, verum etiam quod dat pretium in rem pupilli vertitur. Quodſi ergo pupillus pretium reſtituere non teneretur, locupletior fieret cum damno alterius: quod cum fieri non poſſit (§. 585. *part.* 2. *Jur. nat.*); pupillus rem a tutore absque urgente neceſſitate alienatam vindicans pretium emtori reſtituere tenetur. *De reſtitutione pretii rei vindicatæ.*

Non eſt, quod excipias, ſumi in demonſtratione, quod in hypotheſi propoſitionis non continetur, nimirum tutorem pretium rei venditæ in rem pupilli vertiſſe. Neque enim ſupponimus tutorem adeo doloſum & infamem, qui res pupilli, ipſas etiam immobiles vendat & pecuniam inde redactam in rationes pupilli non referat: id quod ſi vel maxime fiat, emtori tamen imputari nequit, ſane qui tutori ſolvit pecuniam pupillo debitam, propterea non denuo ſolvere tenetur, ſiquidem tutor defraudator pupilli eandem in rationes non re-

ferat: quamobrem nec ratio ulla eſt, cur pretium, quod accepit tutor, re vindicata, a pupillo reſtitui non debeat, ſi vel maxime contingere poſſit, ut tutor pecuniam acceptam forſan vertat in ſuos uſus, ex quo facto deinde pupillo ſuo tenetur (§. 875.). Qui cum tutore agit, tanquam cum bono viro agit, parum ſollicitus, utrum ipſe tutelam rite adminiſtret, nec ne: quamobrem ſi vel maxime in emenda re pupillari non ſatis circumſpectum ſe præbeat, non tamen damnum ex culpa aliena ſentire debet, ſufficit quod ſuæ culpæ cauſa teneatur ad reſtitutionem. Quando tutor rem pupillarem vendens pretium ab emtore accipit, eam pupillus accepiſſe intelligitur. Quomodo deinceps pecunia iſta utatur, vel abutatur tutor, de eo ſollicitus eſſe non debet emtor, cui nulla inſpectio adminiſtrationis tutelæ competit. Ceterum per ſe patet, hic nobis ſermonem eſſe de re pupillari vendita tanquam pupillari, non vero tutorem doloſe vendere rem pupillarem tanquam ſuam. Tum enim ulterius patet, eadem hic valere, quæ de re aliena vendita alibi demonſtrantur (§. 940. *& ſeqq. part. 4. Jur. nat.*).

§. 886.

De ſervitute prædio imponenda & acquirenda.

Tutor prædio pupilli ſervitutem imponere nequit; acquirere tamen valet. Etenim prædium impoſita ſervitute deterioratur, ut tanti æſtimare nequeat, ac ſi eſſet liber (§. 1275. *part. 5. Jur. nat.*), & quoniam prædium dominans jus quoddam in ſerviente acquirit, & illi ab hoc utilitas quædam præſtatur (§. 1271. *part. 5. Jur. nat.*), prædium acquiſita ſervitute melioratur, ut majoris æſtimetur, quam ſi eo jure careret. Quoniam itaque tutor obligatur ad patrimonium pupilli amplificandum, quantum poteſt (§. 870.), conſequenter etiam obligatur ad idem non diminuendum (§. 722. *part. 1. Jur. nat.*); tutor prædio pupilli ſervitutem imponere nequit, acquirere tamen valet.

Facile

Facile patet, ſervitutem a tutore prædio pupilli impoſitam ipſo jure nullam eſſe, conſequenter poſſeſſorem prædii dominantis jure a tutore ipſi conceſſo uti non poſſe, ubi ad ætatem adultam pervenerit pupillus, nec impoſitionem ſervitutis ratihabuerit.

§. 887.

De oppignoratione prædii pupilli.

Tutor ob urgentem neceſſitatem prædium pupilli oppignorare poteſt. Etenim ſi neceſſitas urgeat prædium pupilli oppignorari, neceſſe eſt ut pecuniam ſine mora ſolvere teneatur pupillus, quam paratam tutor non habet. In hoc igitur caſu aut prædium alienandum, aut oppignorandum eſſe nemo non videt. Quoniam tamen nulla neceſſitas adhuc urget, ut prædium alienetur, quamdiu oppignorari poteſt, tutor autem absque neceſſitate, quæ pupillum ad alienandum non cogit, id alienare nequit (§. 877.); quin illud potius oppignorare debeat, conſequenter oppignorare poſſit, dubitandum non eſt.

Quoniam oppignoratio eſt via ad alienationem, niſi debitum ſtatuto tempore ſolvatur (§. 1145. *part. 4. Jur. nat.*); eadem de ea tenenda ſunt, quæ de alienatione demonſtrata ſunt (§. 881.), & præterea etiam quæ de oppignoratione demonſtrata ſunt in parte quinta.

§. 888.

De bonis tutoris naturaliter obligatis pupillo.

Bona tutoris naturaliter obligata ſunt pupillo. Etenim tutori competit adminiſtratio bonorum pupilli (§. 845.), conſequenter pupilli intereſt, ut ea fideliter ac diligenter adminiſtrentur, nec ei detur damnum culpa vel dolo tutoris. Quamobrem cum pupillus ſecurus eſſe debeat, ne culpa vel dolo tutoris damnum detur patrimonio ſuo, hanc vero ſecuritatem aliter conſequi nequeat, niſi ea de cauſa bona

Digitized by Google

tutoris ipſi ſint obligata (§. 1142. 1143. *part. 5. Jur. nat.*); bona tutoris naturaliter obligata ſunt pupillo.

Oſtendimus ſupra (§. 850.), tutorem eo ipſo, quod tutelam ſuſcipit, cum pupillo quaſi contrahere, quod bona ejus fideliter ac diligenter adminiſtrare velit. Quamobrem cum pupillus, ſi revera cum eodem contraheret, jure quoque ab eo exigeret cautionem; oppignoratio bonorum tutoris in iſto quaſi contractu contenta intelligitur, ut adeo perinde ſit, ac ſi eadem expreſſe eidem oppignoraſſet.

§. 889.

De hypotheca tacita in rebus immobilibus tutoris.

Quoniam bona tutoris naturaliter oppignorata ſunt pupillo (§. 888.); eidem *in rebus immobilibus tutoris tacita hypotheca competit* (§. 1143. *part. 5. Jur. nat.*), conſequenter cum jus hypothecæ cum re tranſeat ad quemlibet poſſeſſorem (§. 1154. *part. 5. Jur. nat.*), *ſi durante tutela tutor rem ſuam alienat, vel antequam de adminiſtratione ſatisfecerit, pupillus hypothecam in eadem retinet.*

§. 890.

Quando ſatisdatione tutoris non ſit opus.

Quoniam pupillo tacita hypotheca competit in rebus immobilibus tutoris (§. 889.); *naturaliter non eſt opus ſatisdatione tutoris, ſi bona immobilia poſſidet.*

Hypotheca nimirum tacita idem operatur, quod expreſſa, quemadmodum quaſi contractus eandem obligationem inducit, ac idem jus confert, quam inducit & quod confert contractus verus (§. 505. *part. 5. Jur. nat.*).

§. 891.

Quinam tutor adminiſtrator eligi debeat &

Similiter quia pupillo tacita hypotheca competit in rebus immobilibus tutoris (§. 889.), eadem autem opus habet pupillus in ſecuritatem ſui (§. 1143. *part. 5. Jur. nat.*); *tutor adminiſtrator dari non debet, niſi qui bona immobilia poſſidet,*

det, quibus pupillo ſatis cautum eſt, aut, ſi ipſe non poſſideat, ca- vere is debet per fidejuſſores, talia poſſidentes (§. 784. *part.* 4. *Jur. nat.*), quippe quæ accedere poteſt ad quamlibet obligationem (§. 789. *part.* 4. *Jur. nat.*). *quando ſatisdatione opus ſit.*

Facile patet, in ſtatu naturali tutoris honorarii eſſe, ut inquirat in facultates tutoris adminiſtratoris, utrum per eas pupillo ſatis cautum ſit, nec ne (§. 853.). Immo propter hanc cautionem ſæpius neceſſe eſt, ut plures conſtituantur tutores, quorum bona ſimul obligata ſint in ſolidum pupillo, aut ut adminiſtratio inter plures dividatur, ut uniuscujusque bona obligata ſint pro ea parte, quam quis adminiſtrat. Naturaliter autem nulla ratio eſt, cur bona tutoris educatoris obligata ſint pupillo.

§. 892.

Tutor & *Curator ſuſpectus* dicitur, qui non fideliter, aut negligenter tutelam vel curam adminiſtrat. *Tutor & curator quinam ſuſpectus dicatur.*

Tutorem & curatorem ſuſpectum reddit vel dolus, vel culpa, vel dolus & culpa ſimul. Adminiſtratio parum fidelis, vel fraudulenta a dolo, negligens a culpa proficiſcitur; quæ vero fraudulenta & negligens eſt, a dolo & culpa ſimul. In adminiſtratione tutelæ dolum quoque committere poteſt, multoque magis culpam etiam tutor educator, e. gr. ſi ſumtus in educationem pupilli faciendos ſimul impendat in liberos ſuos, quando ſcilicet pupillus apud ipſum educatur. Similiter tutor honorarius ſuſpectus fit, ſi rationes adminiſtrationis ſibi reddi non curat, vel quomodo tutela adminiſtretur a tutoribus ceteris parum curat.

§. 893.

Tutorem ſuſpectum reddere poteſt tam tutor honorarius, quam contutor alius: immo ſuſpectum reddere poteſt quilibet alius. Etenim tutori honorario competit inſpectio tutelæ (§. 853.), con- *Quinam tutores ſuſpectos reddere poſſint.*

Digitized by Google

conſequenter ejus eſt inquirere, utrum tutores ceteri tutelam fideliter ac diligenter adminiſtrent, an vero parum fideliter, ſeu fraudulenter, aut negligenter. Quamobrem cum tutor ſuſpectus reddatur, ſi oſtendatur, eum parum fideliter, aut negligenter tutelam adminiſtrare (§. 892.); tutor honorarius tutorem ſuſpectum reddere debet. conſequenter poteſt (§. 158. *part. 1. Phil. pract. univ.*). *Quod erat primum.*

Tutoribus idem curæ eſſe debet in educandis pupillis, quod parentibus (§. 849), conſequenter quicquid ad hoc conferre poſſunt, ut iidem fiant felices, ac fortunati, pro virili conferre tenentur (§. 710. 733.). Quodſi ergo tutor unus videat, a contutore quædam committi, quæ felicitati aut fortunæ pupilli adverſantur, conſequenter eum parum fideliter, aut negligenter tutelam adminiſtrare; id utique ferre non debet. Quoniam itaque tutorem ſuſpectum reddit, qui eum parum fideliter, aut negligenter tutelam adminiſtrare oſtendit (§. 892.); tutor quilibet contutorem ſuſpectum reddere poteſt (§. 159. *part. 1. Phil. pract. univ.*). *Quod erat ſecundum.*

Denique unicuique homini danda eſt opera, quantum in poteſtate ſua eſt, ut alii quoque homines, quicunque fuerint, conſequenter etiam pupilli, quorum educatio tutoribus commiſſa (§. 840.), fiant felices, & quantum in ipſis eſt impedire, ne ſint infelices (§. 614. *part. 1. Jur. nat.*). Nec minus danda eſt opera, ut conſequantur fortunæ bona (§. 612. *part. 1. Jur. nat.*), & ne incidant in mala fortunæ (§. 613. *part. 1. Jur. nat.*), conſequenter ut fiant fortunati (§. 409. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quodſi ergo videat, tutorem parum fideli, aut negligente tutelæ adminiſtratione committere felicitati ac fortunæ pupillo-

rum

rum adverſa; ipſi utique jus eſt hoc oſtendendi (§. 159. *part. 1. Phil. pract. univ.*), conſequenter tutorem ſuſpectum reddendi (§. 892.). *Quod erat tertium.*

Educatione liberorum intenditur, ut fiant felices &, quantum datur, fortunati: neque enim fortunæ bona in poteſtate noſtra ſunt, ut ideo contenti eſſe debeamus ea feciſſe, quæ a parte noſtra proficiſci poſſunt, ne culpa noſtra iisdem careamus. Pupilli maxime indigent ea in re aliorum ope atque auxilio (§. 840. 767.), ac ideo merentur opem atque auxilium cujuscunque (§. 667. *part. 1. Jur. nat.*). Quamvis itaque tutela ſit diviſa, ut unicuique certæ aſſignentur partes; non tamen ideo alter liberatur ab obligatione naturali pupilli perfectionem & commoda quovis modo promovendi, nec quia conſtituti ſunt tutores, ideo quilibet alius ab eadem obligatione liberatur (§. 142. *part. 1. Phil pract. univ.*), conſequenter & contutori, & cuilibet alii jus eſt tutorem ſuſpectum reddendi, ut læſio quævis pupilli avertatur, quamvis major ſit obligatio contutoris, in quo ad naturalem accedit contracta ex quaſi contractu, quam aliorum, qui naturaliter tantummodo obligantur.

§. 894.

Quinam tutorem ſuſpectum in ſtatu naturali removere poſſint.

In ſtatu naturali tutor honorarius, immo etiam honorario deficiente contutor tutorem ſuſpectum removere poteſt, & alium magis idoneum eligere. Etenim tutoris honorarii eſt inſpicere, utrum tutela fideliter atque diligenter adminiſtretur, nec ne (§. 853.), conſequenter ipſi competit jus ad ea, ſine quibus fidelis ac diligens tutelæ adminiſtratio obtineri nequit, (§. 159. *part. 1. Phil. pract. univ.*): alias nimirum temere daretur tutor honorarius (§. 277. *part. 3. Jur. nat.*), quod in Jure naturæ abſurdum (§. 278. *part. 3. Jur. nat.*). Quodſi ergo tutor honorarius deprehendat, a tutore alio tutelam parum fideliter ac negligenter adminiſtrari, eidem adminiſtra-

tionem amplius relinquere non debet, ſed alii committere, qui eam fideliter ac diligenter adminiſtret. Patet itaque in ſtatu naturali tutori honorario competere jus tutorem ſuſpectum removendi (§. 892.), & alium magis idoneum eligendi. *Quod erat unum.*

Enimvero quoniam tutori cuilibet competit jus contutorem ſuſpectum reddendi (§. 893.), conſequenter inſpiciendi, utrum tutelam fideliter ac diligenter adminiſtret (§. 892.); ſi nullus conſtitutus fuerit tutor honorarius, cui inſpectio in ſpecie demandata, contutores ſibi invicem ſimul ſunt inſpectores, ſeu tutoris honorarii vicibus funguntur (§. 853.). Quoniam itaque tutor honorarius in ſtatu naturali tutorem ſuſpectum removere & alium magis idoneum eligere poteſt, *per demonſtrata;* quilibet tutor contutorem ſuſpectum removere atque alium magis idoneum eligere poteſt. *Quod erat alterum.*

Non eſt quod excipias, difficilem eſſe hujus juris executionem in ſtatu naturali: quæſtio enim hic tantummodo eſt de jure, non de executione juris. Difficultas executionis non modo obtinet in executione hujus juris, ſed etiam aliorum. Quomodo vero eadem tollatur in ſtatu civili, ſuo loco conſtabit.

§. 895.

De obligatione pupilli & curandi ſine tutoris & curatoris conſenſu facta.

Pupillus naturaliter ſine tutoris conſenſu alteri ſe obligare nequit ad aliquid præſtandum, nec qui curatorem habet, ſine curatoris conſenſu, niſi factum pupilli ratihabuerit tutor, vel curandi curator. Etenim tutori competit adminiſtratio bonorum pupilli (§. 845.), & curatori adminiſtratio curandi (§. 842.), conſequenter pupillus ſine conſenſu tutoris, curandus ſine conſenſu curatoris alteri ſe obligare nequit ad aliquid præſtandum. *Quod erat unum.*

Quodſi

Quodſi vero factum pupilli ratihabuerit tutor, vel curandi curator, perinde omnino eſt, ac ſi tutore autore, vel cum conſenſu curatoris actus obligatorius perfectus fuiſſet. Quamobrem cum tutori competat jus adminiſtrandi bona pupilli (§. 845.), curatori autem jus adminiſtrandi bona curandi (§. 842.); ſi factum pupilli vel curandi ratihabuerit tutor, vel curator, actus obligatorius validus eſt. *Quod erat alterum,*

Damni avertendi cauſa pupillo, etſi non amplius ſit infans, datur tutor, curando autem curator, quia uterque nondum ſibi ſatis cavere poteſt, ne cum damno ſuo alteri ſeſe obliget. Quamobrem repugnat, ut ſine conſenſu tutoris, vel curatoris alteri ſeſe obligare poſſit pupillus, vel curandus. Jus ſe alteri obligandi ademtum eſt pupillo, & curando atque translatum in tutorem & curatorem. Quod ergo ſine conſenſu tutoris, vel curatoris fit, id ex parte pupilli, vel curandi invalidum eſt, etſi ex parte alterius validus ſit actus, qui jure ſuo pupillo, vel curando ſeſe obligare potuit. Tutoris itaque & curatoris eſt inquirere, utrum actus obligatorius vergat in detrimentum pupilli, vel curandi, nec ne, ac per conſequens utrum eundem ſubſiſtere velit, an nolit. Per ſe autem patet in jure naturali ſermonem eſſe de pubertate morali & minorennitate naturali, non autem de civili, quæ certo annorum numero circumſcribitur. Fieri nimirum poteſt, ut quis negotium unum ſatis circumſpecte gerere poſſit, etiamſi ceteris nondum ſufficiat, immo ut gerendis rebus ſuis in univerſum præeſſe poſſit, quamvis ad certam ætatem nondum pervenerit.

§. 896.

De actu, quo pupillus alterum ſibi obligavit in commodum ſuum.

Si pupillus vel curandus alterum ſibi obligavit ad aliquid gratis præſtandum, vel cum eo contraxit in commodum ſuum; actus validus eſt. Etenim ſi pupillus, vel curandus alterum ſibi obligavit ad aliquid gratis præſtandum, vel cum eo con-

traxit in commodum ſuum; tutori, vel curatori nulla ratio eſt, cur conſentire non debeat in factum pupilli, vel curandi, conſequenter id ratihabere tenetur. Quamobrem cum in hoc caſu perinde ſit, ac ſi tutore autore, vel cum conſenſu curatoris alterum ſibi obligaſſet pupillus, vel curandus; ſi is alterum ſibi obligavit ad aliquid gratis præſtandum, vel cum eo contraxit in commodum ſuum, actus validus eſt.

Ceſſat nimirum ratio, cur actus absque conſenſu tutoris, vel curandi invalidus eſſe debeat, quæ non alia eſt, quam ut omne damnum a pupillo, vel curando avertatur, qui nondum eo judicio pollet, ut rebus ſuis ipſemet præeſſe queat. Quamobrem ſi pupillo, vel curando aliquid donetur, vel promittatur, etſi acceptatio facta fuerit inſcio tutore, vel curatore, donatio tamen & promiſſio valida eſt. Similiter ſi pupillus, vel curandus emat rem ſibi neceſſariam, vel vendat inutilem pretio minime iniquo, quam emere, vel vendere debebat ipſe tutor, vel curator; emtio & venditio ſubſiſtit.

§. 897.

De contractibus pupillorum & curandorum. *Contractus pupilli, vel curandi absque tutoris, vel curatoris conſenſu initi invalidi ſunt, ſi vergant in detrimentum pupilli, vel curandi.* Contractus enim ſunt actus obligatorii (§. 793. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem cum pupillus, vel curandus alteri ſeſe obligare nequeat ad aliquid præſtandum, niſi hoc fiat in commodum ipſius (§. 895. 896.), conſequenter ſi vergat in detrimentum ejusdem; contractus pupilli, vel curandi absque tutoris, vel curatoris conſenſu invalidi ſunt, ſi vergant in detrimentum pupilli, vel curandi.

Sunt equidem qui exiſtimant, naturaliter valere etiam contractus minorum, etſi non accedat vel tutoris, vel curatoris conſenſus; vix tamen nobis contradicere videntur, quippe cum illi ſupponant minorennitatem civilem, quæ certo anno-

Digitized by Google

annorum numero definitur, non naturalem de qua nobis hic ſermo eſt (*not.* §. 895.). Quodſi objicias difficultatem contractuum validitatem æſtimandi ex naturali minorennitate; ea tenenda ſunt, quæ paulo ante monuimus (*not.* §. 894.).

§. 898.

Quæ de adminiſtratione bonorum pupilli demonſtrata ſunt, ea etiam valent de adminiſtratione bonorum curandi. Etenim eadem ratio eſt, cur tutori & cur curatori competat adminiſtratio bonorum, nimirum quia is, cujus bona adminiſtranda ſunt, ipſe rebus ſuis præeſſe nequit. Quamobrem quæ de adminiſtratione bonorum pupilli demonſtrata ſunt, non ſolum valent de tutore, verum etiam de curatore. *De adminiſtratione curæ.*

Quamobrem nec opus eſt, ut cura minorennium parentibus orborum a tutela diſtinguatur, ſed, quemadmodum noſtris moribus obtinet, qui tutor eſt, idem etiam curator manet, etſi poſt pubertatem, moralem ſcilicet, jus in actiones perſonæ non prorſus idem maneat, quemadmodum ipſa poteſtas patria non toto tempore eadem eſt, quo eidem ſubſunt liberi. Sane quamvis cura potiſſimum reſpiciat adminiſtrationem bonorum minorennis; non tamen curatori naturaliter ademtum eſt omne jus in actiones perſonæ, quippe quæ quoad eas, quæ per ſe rite determinare nondum novit, adhuc pro impubere in ſenſu morali habetur. Atque hinc patet ratio, cur naturali rationi magis conveniat, ut tutelæ adminiſtratio continuetur, donec educatio omnis fuerit abſoluta, ſeu majorennitate in ſenſu morali acquiſita. Ceterum ex propoſitione præſente intelligitur, non opus eſſe, ut de adminiſtratione bonorum minorennis curatori demandata ſigillatim agatur.

§. 899.

Curator honorarius dicitur, cui inſpectio adminiſtrationis bonorum ejus perſonæ, cui curator datus eſt, demandata. Unde intelligitur, *quænam ſit curatoris honorarii* officium, cum- *De curatore honorario.*

que de curatoribus valeant, quæ de tutoribus quoad adminiſtrationem bonorum demonſtrata ſunt (§. 898.), *ad curatorem* quoque *honorarium applicanda veniunt, quæ de tutore honorario reſpectu adminiſtrationis bonorum demonſtrata ſunt.*

Ita curator curatori honorario quotannis rationem adminiſtrationis reddere tenetur, ſicuti tutor adminiſtrator tutori honorario (§. 867.).

§. 900.

De obedientia pupillorum.

Pupilli tutoribus obedire tenentur. Quoniam enim tutoribus idem curæ eſſe debet in educandis pupillis, quod parentibus (§. 849.), idem quoque jus in actiones eorundem ipſis competit, quod parentibus competebat (§. 159. *part. I. Phil. pract. univ.*), conſequenter jus determinandi actiones eorum (§. 660.), ac ideo liberi easdem ad voluntatem illorum componere debent (§. *cit.*). Quamobrem cum alteri obediat, qui actiones ſuas ad voluntatem ipſius componit (§. 205.); pupilli tutoribus obedire tenentur, conſequenter inobedientes eſſe non debent (§. 207.).

Vitanda igitur ſunt ea, quæ liberis minime permiſſa demonſtravimus, quando de obedientia & inobedientia eorum egimus (§. 667.).

§. 901.

De obligatione tutorum quoad obedientiam pupillorum.

Tutores obligantur pupillos efficere obedientes, nec permittere ut obediant aliis, ipſis inſciis ac inconſultis, aut prorſus invitis. Etenim parentibus ad hæc obligantur (§. 659.), conſequenter etiam tutores (§. 849.).

Facile apparet, nos ſupponere, quod pupilli educentur apud tutorem: alias enim tutor curare ſaltem debet, ut per alium rite educentur, alter tamen ſequi in educatione debet ipſius voluntatem, nec hoc obſtante, ipſe etiam tutor pupillis præcipere poteſt, quæ facienda ſint, & prohibere non facienda.

da. Quamvis enim per alium faciat, quod ipſe facere debebat; ipſi tamen imputatur, ſi qua minus recte fieri permittat.

§. 902.

De jure puniendi pupillos & præmiis eos invitandi ad obedientiam.

Quoniam tutor obligatur pupillos efficere obedientes nec permittere, ut obediant aliis, ipſo inſcio ac inconſulto, aut prorſus invito (§. 901.); *eidem* quoque *competit jus obligandi pupillos ad obedientiam præſtandam & inobedientiam vitandam*, ſeu *actiones ſuas ſic & non aliter determinandas* (§. 205.), conſequenter *eidem competit jus inobedientes puniendi & præmiis invitandi ad obediendum* (§. 159. *part. 1. Phil. pract. univ.* & §. 671. *h.*).

Niſi jus puniendi pupillos concedatur tutoribus, ſine ullo effectu iisdem competit cura educationis, & nullius eſt efficaciæ obligatio pupillorum ad obedientiam. Quamobrem qui curam educandi committit alteri, is etiam eidem concedere debet jus puniendi. Parum vero refert, ſive caſtigationem, ſive pœnam vocare velis, qua inobedientes coërcere debent tutores. Nos pœnæ nomen retinemus, ne terminos multiplicemus præter neceſſitatem. Quæ vero porro ſuperius de obedientia liberorum parentibus præſtanda demonſtrata ſunt (§. 673. & ſeqq.), ea quoque ad pupillos facile applicantur, ut prolixioribus nobis eſſe non liceat.

§. 903.

Quod tutores ſint benefactores liberorum.

Tutores ſunt benefactores pupillorum. Etenim tutores ſunt vicarii parentum in educatione liberorum (§. 848.), ac ideo eandem curam in eam impendere tenentur, quam impendunt parentes (§. 849.), & propter pupillorum educationem plurimum moleſtiarum devorare tenentur, prouti patet ex iis, quæ de omni educatione liberorum ſupra demonſtrata ſunt. Præterea multum quoque negotii ipſis faceſſit bonorum adminiſtratio & haud parum moleſtiæ affert,

vi

vi eorum, quæ de eadem hactenus demonſtrata ſunt, & experientia indies confirmat. Quamobrem cum tutores tutelam gratis adminiſtrent, omnis autem actus beneficium ſit, quo perfectionem alterius ac ſtatus ejusdem quomodocunque gratis promovemus (§ 22. *part. 3. Jur. nat.*); tutores ſunt benefactores pupillorum.

Equidem tutores, quatenus ſpectantur ut benefactores, parentibus æquiparari nequeunt, cum ipſis non debeant vitam & ſumtus educationis, ſicuti hisce; non tamen propterea beneficia ipſorum vilipendenda ſunt. Ceſſat enim in iis obligatio illa naturalis educandi prolem, quæ tenet parentes (§. 263.), nec minoris eſt relicta a parentibus conſervare atque amplificare, conſequenter parta tueri, quam quærere. Quodſi ergo tutela rite adminiſtretur, quod hic ſupponitur, adminiſtratio hæc utique non infimum inter beneficia locum meretur.

§. 904.

De officiis pupillorum erga tutores.

Quoniam tutores ſunt benefactores pupillorum (§. 903.), beneficiarius autem benefactorem amare (§. 39. *part. 4. Jur. nat.*), beneficium occaſione oblata eidem reddere (§. 41. *part. 4 Jur. nat.*) & animum gratum erga eum habere debet (§. 43. *part. 4. Jur. nat.*); *pupilli tutores amare, beneficium occaſione oblata iisdem reddere ac animum gratum erga eos habere debent.*

Officia hæc ſunt perpetua, & ſubſiſtunt, tutela etiam finita, cum ratio eorundem ſemper ſubſiſtat (§. 118. *Ontol.*). Quatenus eadem officia ad curatores quoque extendantur, facile patet.

§. 905.

Quando tutela & cura finiatur.

Quamprimum pupilli ad eum ſtatum fuerint perducti, ut ſibimetipſis proſpicere poſſint de iis, quæ ad conſervationem ſui intelligent, & actiones ſuas juxta legem naturæ determinare; tutela curam

curam complexa finitur: omnis autem cura finitur, quando curandus ipſemet bona ſua adminiſtrare poteſt. Etenim tutoribus competit poteſtas patria naturalis (§. 846.), conſequenter ea finitur, quando poteſtas patria naturalis finitur. Quamobrem cum poteſtas patria naturalis finiatur, quamprimum liberi ad eum ſtatum fuerint perducti, ut ſibimetipſis proſpicere poſſint de iis, quæ ad conſervationem ſui indigent & actiones ſuas juxta naturæ legem determinare (§. 775.); tutela quoque iisdem poſitis finitur, quatenus curam quoque ſub ſe comprehendit. *Quod erat unum.*

Curator datur bonorum adminiſtrandorum cauſa (§. 842.). Quamobrem ſi qui ſub cura eſt ipſemet jam bona ſua adminiſtrare poteſt, ut adminiſtratore non amplius habeat opus; ceſſante ratione curæ, ea omnino finitur. *Quod erat alterum.*

Nobis hic ſermo eſt de eo, quod naturale eſt, non quod civile.

§. 906.

Finis tutelæ ac curæ ulterius expenditur.

Quoniam tutela & cura finitur, quamprimum pupillus ipſemet per ſe actiones ſuas per legem naturæ determinare, ac ſibi de iis, quibus ad conſervationem ſui indiget, proſpicere & bona ſua adminiſtrare valet (§. 905.), in ſenſu autem morali puberes ſunt, quibus jam eſt ea boni ac mali notitia, ut per ſe de actionibus ſuis ſtatuere poſſint (§. 767.), & naturaliter majorennes ſunt, quorum per ætatem judicium adeo perfectum eſt, ut negotia ſua per ſe recte curare norint (§. 768.); ideo patet, *naturaliter tutelam pubertate* in ſenſu morali accepta, *& curam majorennitate naturali finiri.*

Hæc ideo addimus, ut luculentius conſtet, quantum juri civili cum naturali conveniat, & quænam inter utrumque dif-

Digitized by Google

ferentia intercedit. Etenim jure civili tutela pubertate, cura majorennitate finitur; ſed utraque civiliter accipitur, quatenus certo annorum numero circumſcripta.

§. 907.

De morte tutoris & curatoris.

Tutelæ adminiſtratio finitur morte tutoris; curæ adminiſtratio morte curatoris. Etenim quando tutor moritur, tutelam ipſemet amplius adminiſtrare nequit, quod per ſe patet. Quoniam vero tutela perſonale jus eſt (§. 539. *part. 3. Jur. nat.* & §. 841. *h.*), jus autem perſonale cum ipſa perſona extinguitur (§. 542. *part. 3. Jur. nat.*); morte quoque tutoris finitur tutelæ adminiſtratio. *Quod erat unum.*

Morte curatoris curæ adminiſtrationem finiri, eodem modo oſtenditur. *Quod erat alterum.*

Morte tutoris non finitur ipſa tutela quoad pupillum, quippe qui tutore adhuc habet opus, ut ideo illa continuanda ſit ab alio; finitur tamen adminiſtratio, quatenus jus, quod habuit defunctus, non tranſit in hæredes ipſius, qui ſe adminiſtrationi immiſcere nec debent, nec tenentur. Et idem tenendum eſt de cura.

§. 908.

De morte pupilli, vel curandi.

Morte pupilli finitur tutela; morte curandi cura. Etenim quando pupillus & curandus moritur, ille non amplius educatore, nec uterque, cum dominium amittat (§. 701. *part. 6. Jur. nat.*), adminiſtratore bonorum habet opus. Quamobrem cum tutoris ſit educare pupillum & bona ipſius adminiſtrare (§. 841. 845.), curatoris vero adminiſtrare bona curandi (§. 842.); morte pupilli finitur tutela, morte curandi cura.

Morte adeo pupilli extinguitur omne jus tutoris & morte curandi jus omne curatoris, ut neuter in adminiſtratione bonorum quicquam amplius valide agat, niſi adſit periculum in mora:

mora: quo in caſu ipſum tenet obligatio damni ab alio avertendi (§. 495. *part. 2. Jur. nat.*), quæ majorem adhuc vim acquirit ex tutelæ ac curæ geſtione, prouti ex ſequentibus clarius eluceſcet.

§. 909.

Si tutelam tutor, bona curandi curator bene adminiſtravit, nec tenue ſit patrimonium pupilli, vel curando; naturaliter tutori & curatori honorarium debetur, non tamen exigi poteſt. Etenim pupillus tutori beneficium, ſi poteſt, reddere tenetur (§. 904.), ac idem intelligitur de curando (*not.* §. *cit.*). Quamobrem cum dona ſint beneficia (§. 56. *part. 4. Jur. nat.*), honorarium vero ſit donum pecuniarium quod remunerandi animo ob præſtationem gratuitam datur (§. 731. *part. 4. Jur. nat.*), & pupillus ac curandus eodem non gravetur, ſi habeat patrimonium non nimis tenue ac mediocre, quod per ſe patet; quin tum tutori & curatori honorarium quoddam debeatur, dubitandum non eſt. *Quod erat unum.* *De honorario tutori & curatori debito.*

Enimvero ad dandum honorarium nemo cogi poteſt (§. 732. *part. 4. Jur. nat.*), conſequenter nec pupillus, vel curandus majorennis factus. Quamobrem tutor finita tutela, vel curator finita cura honorarium exigere nequit. *Quod erat alterum.*

Non iniquæ equidem ſunt querelæ de honorario non dato, ſi bona præſertim multa fuerunt adminiſtranda, & ab adminiſtratore non modo ſervata, verum etiam inſigniter aucta, vel ſi præterea multum curæ ac diligentiæ in educationem impendit tutor; non tamen qui jus habet conquerendi de ingratitudine alterius, eidem etiam jus eſt adigendi alterum ad beneficium reddendum.

§. 910.

De ſalario tutoris, vel curatoris. *Naturaliter non illicitum eſt, ut tutori, vel curatori, ſi ampla ſint bona pupillo, vel curando ſalarium, aliquod conſtituatur.* Etenim ſi pupillo, vel curando ampla ſint bona, pro tutela ac curæ geſtione, quam amplitudo patrimonii magis moleſtam efficit, quidpiam dari tutori & curatori in poteſtate pupilli, vel curandi eſt (§. 175. *part.* 1. *Jur. nat.*). Quamobrem cum nemo teneatur alteri gratis dare, vel facere, ſi is viciſſim dare, vel facere poſſit (§. 268 *part.* 4. *Jur. nat.*); tutor quoque & curator onus adminiſtrationis in ſe gratis ſuſcipere non tenentur, ſi ampla ſint pupillo, vel curando bona. Quamobrem naturaliter illicitum non eſt, ut eo in caſu tutori, vel curatori conſtituatur aliquod ſalarium.

Vidimus æquum eſſe, ut tutori, vel curatori detur aliquod honorarium, finita tutela, vel cura, ſi id ſit in poteſtate ejus, qui majorennis factus (§. 909.). Quemadmodum vero de honorario etiam conveniri poteſt (§. 735. *part.* 4. *Jur. nat.*); ac tum idem abit in mercedem (§. 737. *part.* 4. *Jur. nat.*); ita eadem quoque eſt ſalarii tutori vel curatori dandi ratio, quæ honorarii, conſequenter illius æquitas inde quoque elucefcit. Neque vero eſt, ut excipias, ſalarium dari quotannis, honorarium nonniſi ſemel, tutela nimirum, vel cura finita, conſequenter illud hoc excedere; cum enim quantitas honorarii dantis arbitrio definiatur (§. 738. *part.* 4. *Jur. nat.*), & excedere poſſit mercedem operarum in depoſito & mandato (§. 741. *part.* 4. *Jur. nat.*), contractibus beneficis; tale quoque honorarium tutori & curatori dari poteſt, quod ipſum ſalarium, ſi quod conſtitutum fuiſſet, ſuperet.

§. 911.

Quinam iſtud conſtituere poſſit. *Naturaliter tutori, vel curatori ſalarium conſtituere nequit, niſi pater, vel mater.* Etenim pater, vel mater, quando moriuntur, bona ſua liberis relinquunt, conſequenter de iis quo-

quoque pro arbitrio ſuo, antequam moriuntur, diſponere poſſunt (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem dum iisdem tutores, vel curatores dant (§. 831. 841. 842.); hisce quoque pro tutelæ, vel curæ gerendæ onere ſalarium aliquod conſtituere poſſunt (§. 910.). *Quod erat unum.*

A morte parentum dominium in bonis relictis competit pupillo, vel curando, conſequenter iisdem quoque jus competit de iis diſponendi pro arbitrio ſuo (§. 118 *part. 2. Jur. nat.*), nec ulli alii (§. 121. *part. 2. Jur. nat.*). Enimvero cum pupillus & curandus bona ſua nondum adminiſtrare valeant (§. 845. 842.); nec ipſi ſalarium tutori, vel curatori decernere poſſunt, ſed eorundem eſt ſtatuere de honorario pro geſtione tutelæ, aut curæ dando. Præter parentes igitur in ſtatu naturali nemo tutori, vel curatori ſalarium conſtituere poteſt. *Quod erat alterum.*

Naturaliter non repugnat, ut tutor vel curator finita tutela vel cura de honorario in locum ſalarii ſuccedente cum eo, cui reſtituuntur bona, conveniat: quodſi tamen hunc non inveniat ſatis æquum, hoc ipſi ferendum (§. 732. 738. *part. 4. Jur. nat.*). Non eſt quod excipias, tutorem vel curatorem adminiſtrare bona pupilli, vel curandi, conſequenter etiam ſibimetipſi ſalarium, naturaliter non illicitum (§. 910.), conſtituere poſſe. Neque enim adminiſtrat niſi ex voluntate præſumta pupilli, vel curandi, conſequenter nil committere poteſt, niſi quod pupillus, vel curandus ratihabere debet, quatenus adminiſtrationis actus vergit in commodum ipſius, cum ipſemet id facere debuiſſet, ſiquidem ipſe bona ſua adminiſtraſſet. Jus igitur adminiſtrandi bona non continet jus ſibi pro adminiſtratione decernere ſalarium.

§. 912.

Tutela, vel cura finita, bona pupillo vel curando & quæ ex adminiſtratione debentur ſunt reſtituenda & ratio adminiſtrationis reddenda *De reſtitutione bonorum & red-*

denda ratione tutelæ vel curæ finitæ. *reddenda.* Tutela enim, vel cura finita, ceſſat adminiſtratio bonorum pupilli (§. 845. 842.), conſequenter eadem ſine omni cauſa ſunt in poteſtate tutoris, vel curatoris (§. 461. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum qui rem alienam in poteſtate ſua habet, & novit, cujusnam ea ſint, eandem domino reſtituere debeat (§. 467. *part. 2. Jur. nat.*); finita tutela, vel cura tutor, vel curator pupillo, vel curando bona ſua, quæ adminiſtravit, reſtituere debet. *Quod erat primum.*

Quoniam alter nobis ad id dandum obligatur, quod debet (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*), conſequenter ut det neceſſe eſt (§. 118. *part. 1. Phil. pract. univ.*); finita tutela, vel cura, etiam reſtituendum, quod ex adminiſtratione debet tutor, vel curator. *Quod erat ſecundum.*

Quoniam pupillo, vel curando conſtare nequit, quænam ſint bona, quæ ſibi reſtituenda, *vi n. 1.* & quomodo bona ſua fuerint adminiſtrata, conſequenter quæ ſibi ex adminiſtratione debeantur, adeoque reſtituenda *vi n. 2* niſi rationem adminiſtrationis reddat tutor, vel curator (§. 700. *part. 4. Jur. nat.*); ideo quoque tutor, vel curator pupillo, vel curando rationem reddere tenentur. *Quod erat tertium.*

Multa ſunt, quæ ex adminiſtratione, hoc eſt, ideo quia tutor, vel curator bona pupilli, vel curandi, adminiſtravit, reſtituenda. Pertinet huc omne reſiduum ex fructibus & uſuris in educationem non impenſis; pertinet etiam huc omne damnum, quod reſarciendum. Quamvis adeo conſtet ex inventario, quænam fuerint bona, quorum adminiſtrationem in ſe ſuſcepit tutor, vel curator (§. 864.); nondum tamen hinc conſtat, quænam ſint reſtituenda, niſi ratio adminiſtrationis reddatur. Et quamvis ratio quotannis reddita fuerit tutori honorario (§. 867.); eam tamen etiam inſpicere debet ipſe pupil-

pupillus, vel curandus, ut eidem pateat, num etiam tutor honorarius officio ſuo ſatisfecerit; ipſius enim eſt de adminiſtratione bonorum ſuorum ſtatuere, nec in alieno judicio naturaliter acquieſcere tenetur.

§. 913.

De damno reſarciendo.

Naturaliter tutor, vel curator omne damnum reſarcire tenetur dolo, vel culpa in adminiſtratione datum. Etenim quilibet damnum alteri dolo, vel culpa datum reſarcire tenetur (§. 580. *part. 2. Jur. nat.*). Naturaliter itaque tutor etiam, vel curator damnum omne dolo, vel culpa in adminiſtratione datum reſarcire tenetur.

Naturaliter adeo quæſtio nulla eſt, quamnam culpam præſtare debeat tutor, vel curator. Alia vero quæſtio eſt, an in exigenda præſtatione culpæ adeo rigidus eſſe debeat pupillus, vel curandus, quando eidem ratio redditur, an vero, cum ad beneficium reddendum illi obligatus ſit (§. 904.), de ſummo jure non potius quædam remittere debeat (§. 95. *part. 3. Jur. nat.*).

§. 914.

De tutore educatore.

Si quis ſaltem tutor educator fuerit conſtitutus, is propter damnum ab adminiſtratore datum non tenetur. Etenim ſi quis ſaltem tutor educator fuerit conſtitutus, ei nulla adminiſtratio commiſſa (§. 841.). Quamobrem nulla ratio eſt, cur culpa in adminiſtrando commiſſa ipſi imputari debeat. Quamobrem nec tenetur propter damnum ab adminiſtratore datum.

Nemo tenetur propter factum alienum, ſed propter ſuum, ſiquidem ad alienum concurrit. Quamobrem nec tutor educator tenetur propter factum adminiſtratoris, ſi nulla cura adminiſtrationis illi relicta. Quodſi excipias, naturaliter tutorem quemlibet poſſe contutorem reddere ſuſpectum (§. 893.), immo removere (§. 894.); probe tenendum eſt, non ob quam-

Digitized by Google

quamlibet culpam removeri poſſe tutorem, nec quamlibet culpam manifeſtam eſſe ei, qui omnem adminiſtrationis rationem non inſpicit, conſequenter quo inſcio ac inconſulto ſit adminiſtratio.

§. 915.

De adminiſtratione diviſa. *Si adminiſtratio inter plures tutores, vel curatores fuerit diviſa; unusquisque nonniſi damnum ſua culpa datum in ea parte, quam ipſe adminiſtrat, reſarcire tenetur.* Etenim ſi adminiſtratio inter plures tutores vel curatores fuerit diviſa; unusquisque quoad partes ceteris commiſſas ſpectandus eſt reſpectu ceterorum tanquam tutor educator, cui nihil adminiſtrationis demandatum, reſpectu tutoris adminiſtratoris, cui ſoli adminiſtratio competit (§. 841.). Quamobrem cum tutor educator propter damnum ab adminiſtratore datum non teneatur (§. 914.); ideo nec tutor vel curator, cui pars adminiſtrationis commiſſa, tenetur propter damnum datum culpa ceterorum in ea parte, quam ipſi adminiſtrant. Quoniam tamen quilibet damnum ſua culpa datum reſarcire tenetur (§. 580. *part. 2. Jur. nat.*); ſi adminiſtratio inter plures tutores, vel curatores fuerit diviſa, unusquisque damnum ſua culpa in ea parte, quam ipſe adminiſtrat, reſarcire tenetur.

Eadem hic tenenda ſunt, quæ modo annotavimus (*not.* §. 914.).

§. 916.

De adminiſtratione conjunctim facta. *Si plures tutores, vel curatores conjunctim adminiſtrent; ſinguli ob damnum culpa datum tenentur æqualiter; quodſi tamen ceteri ſolvendo non ſint, qui ſolvendo eſt, tenetur in ſolidum.* Etenim ſi plures tutores vel curatores conjunctim adminiſtrent, adminiſtratio fieri debet communicato conſilio & communi conſenſu, conſequenter ſi quod damnum culpa datur, id

culpa

culpa omnium datum intelligitur, cum nullus pati quoque debeat, ut unus quid faciat, ſe inſcio ac inconſulto. Quoniam itaque quilibet damnum ſua culpa datum reſarcire tenetur (§. 580. *part. 2. Jur. nat.*), & ſinguli æqualiter obligentur, quod per ſe patet; ſinguli quoque ob damnum culpa datum æqualiter tenentur, ſi plures conjunctim adminiſtrent. *Quod erat unum.*

Quoniam vero plures dantur tutores, vel curatores, qui conjunctim adminiſtrant, non alio fine, quam ut magis cautum ſit pupillo, vel curando, nec expreſſe conventum fuit, ut ſinguli non teneantur ultra ratam, *per hypoth.* ideo omnino plures adminiſtratores conſtituti intelliguntur, ut de eo, quod reſtituendum eſt, pupillo vel curando magis ſit cautum, conſequenter ut, ſi qui ſolvendo non ſint, qui ſolvendo eſt, in ſolidum teneatur. *Quod erat alterum.*

Tutores conjunctim adminiſtrantes reſpectu pupilli, vel curandi nonniſi unam perſonam repræſentant, conſequenter eorum bona, quæ ei obligata ſunt (§. 888.), ſpectantur tanquam bona unius perſonæ, ex quibus conjunctim ſatisfieri debet pupillo, vel curando. Non igitur hic quæritur, cujusnam ſint hæc, vel illa bona, ſed potius quænam ſint bona, ex quibus conjunctim præſtandum, quod debetur. Rata igitur a ſingulis ſolvenda non habet locum, niſi quando ſolvi poteſt, quatenus communis bonorum maſſa pro toto debito oppignorata reſpectu tutorum vel curatorum ſpectatur tanquam diviſa.

§. 917.

Tutor & curator honorarius non tenetur niſi ob damnum culpa in inſpectione adminiſtrationis commiſſa datum. Etenim tutori ac curatori honorario demandata eſt inſpectio adminiſtrationis (§. 853.), conſequenter ultra ea, quæ inſpectionis *De eo, quod a tutore & curatore honorario præſtandum.*

nis ſunt, obligatio ejus non extenditur. Quodſi ergo in hac nihil admiſit, quod culpæ tribui poſſit; nihil quoque eſt, quod reſarciri ab eo debeat. Quodſi vero tale quid commiſit, tum utique damnum ſua culpa datum reſarcire tenetur (§. 580. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem patet tutorem & curatorem honorarium non teneri niſi ob damnum culpa in inſpectione adminiſtrationis commiſſa datum.

Valent etiam de tutore honorario, quæ paulo ante de contutorum culpa annotata ſunt (*not.* §. 914.). In caſu particulari facile patet, quomodo dijudicandum ſit, utrum damnum aliquod culpa tutoris honorarii datum fuerit, nec ne, ut ideo non opus ſit in ea prolixius inquiri.

§. 918.

De adminiſtratione inter tutores vel curatores conjunctim conſtitutos diviſa.

Si tutores, vel curatores conjunctim conſtituti adminiſtrationem inter ſe diviſerint; eodem modo tenentur, ac ſi conjunctim adminiſtraſſent. Etenim ſi tutores, vel curatores conjunctim conſtituti adminiſtrationem inter ſe diviſerint; reſpectu pupilli, vel curandi, perinde eſt, ac ſi conjunctim adminiſtraſſent, &, ſi quod damnum culpa unius datum, id ceteris quoque imputari poteſt, quod adminiſtrationem, quam conjunctim fieri intererat pupilli, vel curandi, diviſerint. Nulla igitur ratio eſt, cur hujus periculo diviſio facta eſſe debeat. Quamobrem tutores & curatores eodem modo tenentur, ac ſi conjunctim adminiſtraſſent.

Tutores conſtituti, ut conjunctim adminiſtrent, ex quaſi contractu pupillo obligantur ad bona conjunctim adminiſtranda (§. 850.). Quodſi ergo eam inter ſe dividunt, ipſorum periculo ſit diviſio, non pupilli, qui ex ea nullum damnum ſentire poteſt.

§. 919.

§. 919.

Pupillus & curandus obligantur tutori & curatori ad impenſas adminiſtrationis cauſa factas reſtituendum & damnum occaſione ejus datum reſarciendum, ſeu *tutorem & curatorem indemnem præſtandum.* Etenim tutor pupilli, curator curandi nomine adminiſtrat, conſequenter quæ in adminiſtrationem impenduntur, ejus nomine impenduntur, ut ideo perinde ſit, ac ſi ab ipſo impenſæ fuiſſent. Quamvis itaque ſeſe obligaverit tutelam, vel curam ſuſcipiens ad fidelem ac diligentem adminiſtrationem (§. 850. 842.); non tamen ideo ſeſe obligavit ad impenſas ſuo ſumto faciendas, quas adminiſtratio exigit. Quamobrem cum nulla ratio ſit, cur impenſas facere teneatur, nec pupillus, vel curandus cum damno tutoris, vel curatoris locupletior fieri debeat (§. 585. *part.* 2. *Jur. nat.*); pupillus tutori, curandus curatori reſtituere obligatur impenſas adminiſtrationis cauſa factas. *Quod erat unum.* *De indemnitate tutoris & curatoris.*

Similiter cum nemo obligetur naturaliter cum neglectu officii erga ſeipſum, ac per conſequens cum damno ſuo (§. 493. *part.* 2. *Jur. nat.*), alteri præſtare officium (§. 609. *part.* 1. *Jur. nat.*), conſequenter bona ipſius adminiſtrare; ideo nec tutori, vel curatori adminiſtratio damnoſa eſſe debet. Quodſi ergo tutori vel curatori occaſione adminiſtrationis damnum aliquod detur, id a pupillo, vel curando reſarciendum (§. 582. *part.* 2. *Jur. nat.*). *Quod erat alterum.*

Impenſa itaque & damni æſtimatio rationibus adminiſtrationis recte inferuntur. Per ſe autem patet, neceſſe eſſe, ut probentur. Cum vero impenſæ aliæ ſint neceſſariæ, aliæ utiles, aliæ voluptuariæ (§. 604. *& ſeqq. part.* 2. *Jur. nat.*); quoad earum reſtitutionem eadem tenenda, quæ de negotio-

rum geſtore demonſtravimus (§. 524. *part.* 2. *Jur. nat.*), quemadmodum quoque alia de negotiorum geſtione demonſtrata ad tutelæ ac curæ adminiſtrationem applicari poſſunt, ut ideo in ea explicanda brevioribus eſſe licuerit. Inprimis autem notandum eſt, quicquid agit tutor, vel curator, id fieri ex præſumta pupilli, vel curandi voluntate, ex qua omnino omne jus adminiſtrationis metiendum. Sed ea fuſius perſequi deſcendendo ad particularia non eſt inſtituti noſtri. Brevitati enim, quantum datur, ſtudendum.

§. 920.

De re tutoris, vel curatoris administrationis cauſa oppignorata.

Quoniam tutorem pupillus, curatorem curandus indemnem præſtare debet (§. 919.); *ſi tutor pupilli, curator curandi cauſa res ſibi proprias oppignoravit, eas ab hoc onere liberare tenetur pupillus, vel curator, tutela, vel cura finita.* Et *idem eodem modo intelligitur de fidejuſſione.*

Per ſe patet, in caſu oppoſito oppignorationem ac fidejuſſionem fore tutori ac curatori damnoſam (§. 1144. *part.* 5. & §. 794. *part.* 4. *Jur. nat.*).

§. 921.

De jure deducendi impenſas & alia tutori ac curatori reſtituenda, item de jure retentionis.

Naturaliter tutor & curator impenſas & alia, quæ reſtituere debet pupillus & curandus, deducere poteſt: &, ſi qua de cauſa ipſi quoad ea, ad quæ ipſis tenetur pupillus & curandus, ſtatim ſatisfieri non poſſit, res ipſis reſtituendæ tamdiu retineri poſſunt, donec fuerit ſatisfactum, niſi alio modo ſatis cautum ſit. Jus deducendi impenſas & alia, quæ a pupillo & curando reſtituenda (§. 919.), competere tutori atque curatori, eodem modo oſtenditur, quo idem de poſſeſſore rei alienæ demonſtravimus (§. 637. *part.* 2. *Jur. nat.*). *Quod erat primum.*

Quodſi vero quacunque de cauſa contingat, ut ea, quæ reſtituenda ſunt (§. 919.), non ſtatim reſtituantur, veluti ſi controverſia de iis oriatur, ut deduci non poſſint, quando

ratio

ratio adminiſtrationis redditur (§. 912.), vel etiam res tutoris ac curatoris non ſtatim ab oppignoratione liberentur, aut ipſe etiam tutor atque curator a fidejuſſione, quemadmodum fieri debet (§. 920.); ſecurus omnino eſſe debet tutor ac curator, ut, quod ipſi debetur, conſequatur, vel quod fieri debet, præſtetur. Quamobrem cum ſecuritatem præſtent res pupilli, vel curandi, ſi maneant in poteſtate tutoris, vel curatoris (§. 461. *part. 2. Jur. nat.*); tutor atque curator eas tamdiu retinere poſſunt, donec ipſis fuerit ſatisfactum. *Quod erat ſecundum.*

Enimvero cum ſecuritatem etiam præſtet oppignoratio (§. 1142. 1143. *part. 5. Jur. nat.*), & fidejuſſio (§. 783. *part. 4. Jur. nat.*), conſequenter alio quoque modo, quam retentione rerum reſtituendarum; ſi tutori, vel curatori alio modo ſatis cautum ſit, res reſtituenda retineri nequit, donec ipſi fuerit ſatisfactum. *Quod erat tertium.*

§. 922.

De officio parentum circa bona filiæ nubentis.

Si filia nubet ac propria habet bona; naturaliter parentes ea ipſi reſtituere debent, quantum tamen datur proſpicere, ut ea ſerventur. Etenim conjuges conjunctim onera matrimonii ferre tenentur pro modo facultatum ſuarum (§. 449.), conſequenter ſi uxor habuerit bona, quæ ex iis proveniunt, pro rata ab utroque conjuge acquiſitorum in onera matrimonii impendenda (§. 448. 450.); bona autem ſua adminiſtrare poteſt uxor vel ipſa, vel eorundem adminiſtrationem committere marito (§. 441.): immo etiam bonorum communionem contrahere poſſunt conjuges (§. 439. 440.). Quoniam parentes in bonis, quæ liberis undecunque obveniunt, dominium non acquirunt, ſed ea ſaltem adminiſtrare tenentur, nec uſusfructus ad eos pertinet, niſi quatenus fructus impenduntur educationi (§. 757.); quando

 filia

filia nubet, quæ ipſa bonis ſuis jam habet opus, *per demonſtrata*, nulla amplius ratio eſt, cur ea maneant in poteſtate parentum (§. 461. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem parentes ea filiæ reſtituere debent. *Quod erat unum.*

Enimvero parentes ſibi cavere debent, ne culpa eorum liberi fiant infortunati (§. 732.), conſequenter bonis, quæ habent, priventur (§. 409. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem ſi filiæ nubenti reſtituuntur bona, *per demonſtrata*; quantum datur proſpicere debent, ut ea ſerventur. *Quod erat alterum.*

Proſpicere filiæ nubenti prudentiæ eſt, & pro diverſitate circumſtantiarum diverſimode proſpicitur. Eædem igitur probe expendendæ, ne quid culpæ parentum tribui poſſit. Quemadmodum natura nullam facit differentiam inter poteſtatem patris atque matris (§. 661.); ita quoque præſens propoſitio de utroque parente eodem modo intelligitur. Ceterum facile patet, ſi quis ſibi non ſufficiat in iis, quæ prudentia exigit, eum alienum conſilium adhibere debere: id quod univerſaliter valet in omni negotiorum genere.

§. 923.

De officio tutorum & curatorum.

Quoniam tutores ſunt vicarii parentum defunctorum in educatione liberorum (§. 848.), ad quam etiam ſpectat bonorum, quæ ipſis ſunt, adminiſtratio (§. 757.), conſequenter eadem facere tenentur, quæ parentes facere debent (§. 847.), parentes autem filiæ nubenti bona, quæ habet, propria reſtituere debent, ac quantum datur proſpicere, ut ea ſerventur (§. 922.); *tutores quoque virgini, quæ ſub tutela eſt, nubenti bona ſua & quæ ex adminiſtratione debentur* (§. 912.), *reſtituere tenentur, & quantum datur proſpicere debent, ut ea ſerventur.* Cumque de curatore eadem valeant, quæ de tutore quoad adminiſtrationem bonorum demon-

demonſtrata ſunt (§. 898.); *idem* etiam *de curatore intelligitur.*

Poterat de utroque idem demonſtrari eodem modo, quo de parentibus id oſtendimus (§. 922.).

§. 924.

Dos dicuntur res, quas uxor affert ad maritum, vel quæ nomine ejus ipſi traduntur ab alio onerum matrimonii ſuſtinendorum cauſa. Nobis dicitur die Mittgabe, vel die Mittgifft. *Dos quid dicatur.*

Conſtat in Jure Romano vocabulum dotis non ſemper eodem modo ſumi. Etenim ſubinde denotat titulum, quo jus in res uxoris onerum matrimonii ſuſtinendorum cauſa in maritum transfertur: ſubinde ipſam hanc rem, vel res, in quibus marito jus iſtud conſtituitur; ſubinde etiam ipſum jus in iſtis marito conſtitutum. Quoniam vero noſtrum inſtitutum exigit, ut omnem æquivocationem evitemus & vocabulo ſignificatum fixum tribuamus; conveniens nobis viſum fuit, ut ſignificatum ſecundum retineamus, tanquam uſitatiorem. Et cum in anterioribus demonſtratum fuerit, quale jus naturaliter competat marito in bonis uxoris; definitionem quoque juri naturæ aptare debuimus, conſequenter non diximus, res ab uxore transferri in maritum, vel ab eadem tradi, quia naturaliter non repugnat, ut ipſa fœmina bona ſua adminiſtret, vel etiam per alium adminiſtrare curet, & de iis, quæ lucratur, ad onera matrimonii ſuſtentanda ratam ſuam conferat.

§. 925.

Quoniam dos eſt res, vel rerum quædam univerſitas, quam uxor affert ad maritum, vel alius ipſius nomine tradit onerum matrimonii ſuſtinendorum cauſa (§. 924.), oneribus vero matrimonii ſuſtinendis non ipſæ res impendi debent, niſi ſumma neceſſitas urgeat (§. 452.); *naturaliter marito* *De jure mariti in dote.*

rito non competit niſi jus fructum dotis oneribus matrimonii impendendi, conſequenter *non dominium plenum in dote habet* (§. 137. *part.* 2. *Jur. nat.*), *ſed ſaltem uſumfructum* (§. 1420. *part.* 5. *Jur. nat.*).

Jus, quod marito in dote competit, dominii nomine ſubinde venit in Jure Romano, per alias tamen leges ita reſtringitur, ut ultra uſumfructum extendi nequeat. Qua de cauſa interpretes iſtius Juris miſere ſeſe torquent in conciliandis legibus iſtis, non attendentes Romanos JCtos vocabulum dominii etiam accipere in ſignificatu reſtrictiori, prouti circumſtantiæ rei ferunt. Sed ea ſunt a foro noſtro aliena.

§. 926.

De dotis ſubſtantia & quanam de illa tenenda.

Quoniam naturaliter marito non competit niſi uſusfructus in dote (§. 925.), in uſufructu autem ſalva manere debet ſubſtantia rei (§. 1420. *part.* 5. *Jur. nat.*); *uxori* quoque *ſalva manere debet ſubſtantia dotis:* immo ex eadem ratione *de dote intelliguntur naturaliter, quæ de uſufructu demonſtrata ſunt* in parte quinta Juris naturæ.

Ita autem, quæ de uſufructu demonſtrata ſunt ad dotem applicanda, ut habeatur ratio eorum, quæ de oneribus matrimonii ferendis ac bonis conjugum ſupra demonſtrata ſunt (§. 435. & *ſeqq.*).

§. 927.

An inter bona uxoris naturaliter quædam ſit differentia.

Similiter quia dotis nomine veniunt res, quas uxor ad maritum affert onerum matrimonii ſuſtinendorum cauſa (§. 924.), naturaliter autem onera matrimonii conjunctim ferre debent, pro modo facultatum ſuarum (§. 449.), &, ſi maritus fuerit inops, uxor dives, vel fructus ex omnibus bonis uxoris oneribus matrimonii impendi poſſunt (§. 446.), immo ſi per operas ſuas & ex rebus ſuis conjuges tantun-

tantundem acquirere nequeunt, quantum ad onera matrimonii ferenda ſufficit, de ipſis etiam bonis uxoris quædam iisdem impendi poſſunt (§. 452.); *naturaliter inter bona, quæ habet uxor, nulla eſt differentia, ſed omnia dotis ſub nomine comprehenduntur, quorum fructum non ſibi ſoli expreſſe reſervavit.*

In Jure civili diſtinguuntur *bona dotalia* a *parapbernalibus*, quorum illa ſunt, quæ, dum matrimonium initur, marito onerum ejus ſuſtinendorum cauſa traduntur, hæc vero ſunt, quæ præterea ab eadem inferuntur; ſed eam differentiam neſcit Jus naturæ, etſi ipſa dos ab eo non abhorreat, prouti ex ſequentibus patebit.

§. 928.

De conventione circa dotem.

Naturaliter de dote & lege eidem imponenda conjuges convenire poſſunt, prouti ipſis viſum fuerit. Etenim naturaliter inter dotem & reliqua bona uxoris nulla eſt differentia, ſed omnia ſub dotis nomine comprehenduntur (§. 927.). Quamobrem cum uxor per pactum marito jus conſtituere poſſit in bonis ſuis, quale voluerit (§. 436.); naturaliter de dote & lege eidem imponenda conjuges convenire poſſunt, prouti ipſis viſum fuerit.

Ex hoc fonte manat jus ſuperioris de dote ferendi leges poſitivas, quæ commodæ ipſi viſæ fuerint. Quæ enim jura per pacta immutari poſſunt; ea etiam ſimilem mutationem ſubire valent per leges poſitivas.

§. 929.

Pacta dotalia quid ſint.

Pacta dotalia dicuntur, quibus a contrahentibus matrimonium de dote convenitur. Idiomate patrio dicuntur Ehepacten, quamvis hæc vox latiorem habeat moribus noſtris ſignificatum. Quoniam naturaliter de dote & lege eidem imponenda convenire poſſunt matrimonium contra-

hentes, quomodo ipſis viſum fuerit (§. 928.); *pacta dotalia naturaliter licita ſunt, modo ab omni fraude ſint aliena* (§. 149. *part. 5. Jur. nat.*).

Ita illicita forent pacta dotalia, quibus conveniretur, ne dos marito mortuo reddatur uxori ſuperſtiti, prouti ex ſubſequentibus clarius eluceſcet, vel ut dotis fructus in dotem convertantur, quia revera tum dos eſſet nulla, conſequenter pactum qua dotale abſurdum.

§. 930.

De quibus in iſtis conveniri poſſit. Quoniam *per pacta dotalia* definiri poteſt jus, quod marito in dote competere debeat (§. 929.); *jus in ea ipſi naturaliter competens* (§. 925.), per ea *augeri poteſt, vel imminui*, veluti *dominium utile in dote marito conſtituendo, vel adminiſtrationem alii demandando, aut uxori reſervando, bona omnia in dotem dando, vel quædam uxori reſervando.*

Cum eadem vis ſit legum poſitivarum (§. *not.* §. 928.); mirum videri non debet, ſi leges poſitivæ de dote varient, nec ex earum diſcrepantia quarundam colligi poteſt iniquitas.

§. 931.

De dotandis filiabus. *Si parentes filiam elocant, quæ propria non habet bona, eam dotare debent pro modo facultatum ſuarum. Quodſi indotatam ducere velit maritus, non tenentur: immo ſi propria filia habuerit bona, eam, ſi velint, dotare poſſunt.* Etenim parentes operam dare debent pro virili, ut liberi ſui ſint fortunati (§. 732.), conſequenter ne careant bonis fortunæ (§. 409. *part. 1. Phil. pract. univ.*), præſertim ſi iisdem indigeant ad vitæ neceſſitatem, vel commoditatem (§. 736.). Quoniam itaque etiam uxor onera matrimonii ferre debet pro modo facultatum ſuarum (§. 449.); ut ferre poſſit, parentes filiam elocantes, quæ propria non habet bona, eam dotare debent. *Quod erat primum.*

Enim-

Enimvero quoniam parentes liberorum fortunam pro virili quidem (§. 732.), attamen non ita promovere debent, ut ipſi deinceps inopia eorum, quæ ad vitæ neceſſitatem vel commoditatem requiruntur, laborent (§. 609. *part. 1. Jur. nat.*); parentes filiam elocantes eam dotare debent pro modo facultatum ſuarum. *Quod erat ſecundum.*

Et quoniam *maritus* ſolus onera matrimonii ferre poteſt, ſi poſſit, ac velit (§. 446. *h.* & §. 117. *part. 3. Jur. nat.*); *ſi velit indotatam ducere, parentes dotem dare non tenentur, quamvis dare poſſent. Quod erat tertium.*

Immo cum parentes operam dare debeant pro virili, non modo ut liberi habeant, quæ ad vitam neceſſaria ſunt & ad eam commode agendam requiruntur, verum etiam quæ ad eam jucunde tranſigendam faciunt (§. 736.), tum etiam fieri poſſit, ut maritus ſit inops, nec multum acquirere valeat; ſi vel maxime filia propria habuerit bona, hoc non obſtante, eam, ſi velint, dotare poſſunt. *Quod erat quartum.*

Quoniam matrimonium ſobolis procreandæ & educandæ cauſa contrahitur (§. 270.), fieri autem poſſit, ut maritus oneribus matrimonii ferendis ſolus ſufficiat, immo etiam uxor per operas miniſteriales & artificiales ſimplices acquirere valeat, quæ ad onera matrimonii marito levanda conferat; matrimonium utique ſine dote ſubſiſtere poteſt, conſequenter abſolute neceſſarium non eſt, ut filia dotetur. Ceterum cum parentibus incumbat, ut liberos ad eum perducant ſtatum, quo ſibimetipſis proſpicere poſſunt de iis, quibus ad ſui conſervationem indigent (§. 637.), conſequenter etiam ad vitæ conſuetudinem, ad quam matrimonium contrahentes conjugi obligantur (§. 473.); dotatio filiæ officium parentum eſt ad educationem pertinens ac ideo naturaliter non minus matris, quam patris eſt dotare filiam pro modo facultatum ſuarum,

ne ſcilicet ſibi ipſi deſit dotans, præſertim mater, quæ mortuo marito non habet niſi fructus bonorum, unde vitam tolerare poſſit. Sunt quædam gentes, veluti Sinenſes, quarum moribus patri pecuniæ ſummam conventam ſolvere tenetur, qui filiam ducere vult, ut ideo indotatæ ducantur omnes. Nec hoc per ſe juri naturæ repugnat. Quoniam vero per pacta dotalia conveniri poteſt, prouti viſum fuerit (§. 928. 929.); de dote quoque ſub conditione conveniri poteſt, veluti ut pater, vel mater certam det dotem, ſi proles una, vel plures naſcantur, vel etiam ſi caſu quodam contingat, ut jacturam bonorum faciat maritus, vel non tantum acquirere valeat, quantum onera matrimonii exigunt. Immo cum neceſſe etiam non ſit, ut marito competat adminiſtratio rerum dotalium (§. 930.); parentes quoque nonniſi fructus dotis conventæ marito ſolvere poſſunt, dominio filiæ in eadem conſervato, adminiſtratione autem ſibi reſervata. Talia autem brevitatis cauſa particulatim perſequi nolumus, cum in dato caſu facile intelligantur per ea, quæ in genere demonſtrata ſunt.

§. 932.

An parentes ad dotandum, vel ſic non aliter dotandum cogi poſſint.

Naturaliter parentes cogi nequeunt ad filiam dotandam & , ſi dotare velint, arbitrio ipſorum relinquendum, quomodo dotare velint. Etenim parentes filiam dotare debent pro modo facultatum ſuarum (§. 931.), conſequenter ſi hæ dotationem non ferant, dotare non tenentur. Quamobrem cum vi libertatis naturalis parentum ſit judicium de eo, quod ferre poſſint facultates ſuæ (§. 156. *part. 1. Jur. nat.*), & conſcientiæ ipſorum relinquendum, quantum officio ſuo in promovenda fortuna liberorum ſatisfacere velint, nec ulli rationem ejus, quod faciunt, reddere teneantur (§. 157. *part. 1. Jur. nat.*); parentes naturaliter cogi nequeunt ad filiam dotandam, & ſi dotare velint, arbitrio ipſorum relinquendum, quomodo dotare velint.

Mere

Mere civile eſt, quod pater ad dotandum compelli poſſit, mater vero dotare filiam non teneatur niſi ex magna & probabili cauſa.

§. 933.

De dotatione filiæ alienæ.

Si quis filiam alienam dotet; dotatio donationis quædam ſpecies eſt. Etenim qui filiam alienam dotat, is ipſi dat (§. 924.) rem aut pecuniam, quæ in locum rei cujuscunque ſuccedere poteſt (§. 294. *part. 4. Jur. nat.*), ut nihil viciſſim ab ea recipiat, conſequenter gratis (§. 18. *part. 4. Jur. nat.*). Quamobrem cum datio gratuita donatio (§. 48. *part. 4. Jur. nat.*); ſi quis filiam alienam dotet, dotatio donationis quædam ſpecies eſt.

De dotatione itaque filiæ alienæ ſtatuendum eſt ex iis, quæ de donatione demonſtrata ſunt in quarta parte Juris naturæ.

§. 934.

An juri naturæ conveniat.

Quoniam dotatio filiæ alienæ donationis quædam ſpecies eſt (§. 933.), donationes autem in ſe illicitæ non ſunt (§. 122. *part. 4. Jur. nat.*), immo variæ quoque dantur cauſæ, ob quas eædem legi naturæ conveniunt (§. 113. & *ſeqq. part. 4. Jur. nat.*), conſequenter honeſtæ ſunt (§. 968. *part. 1. Jur. nat.*); *dotatio filiæ alienæ in ſe illicita non eſt & honeſta ob eas cauſas, ob quas donatio qualibet legi naturæ convenit.*

§. 935.

An ob cauſam turpem facta valida.

Dotatio fœminæ ob cauſam turpem, naturaliter valida eſt. Etenim qui fœminam dotat, ei quid dat (§. 924.), conſequenter dominium ejus in eam transfert (§. 675. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum ſola voluntate domini dominium transferatur in accipientem (§. 13. *part. 3. Jur. nat.*); dotis quoque dominium transfertur in fœminam, conſequenter dotatio valida eſt. Et quoniam in ipſo modo

 dandi

dandi nullum eſt vitium, etiamſi ob cauſam turpem detur *per demonſtrata;* dotatio quoque ob cauſam turpem valida manet, conſequenter naturaliter valida eſt.

Facile patet, per demonſtrationem propoſitionis præſentis; dationem quamlibet ob cauſam turpem validam eſſe, conſequenter quod datum repeti non poſſe. Non obſtat, quod promiſſio ſub conditione turpi facta non ſit valida (§. 495. *part. 3. Jur. nat.*), nec quod promiſſum exigi poſſit, turpi licet facto perpetrato (§. 496. *part. 3. Jur. nat.*). Alia nimirum eſt datio, alia promiſſio. In modo dandi nihil eſt vitii, ſed omnia adſunt, quæ ad transferendum dominium requiruntur, quippe in quo non attenditur cauſa, ob quam datur: aſt in modo promittendi vitium eſt, (*not.* §. 494. *part. 3. Jur. nat.*); quod obſtat, quo minus ea valida eſſe, ſeu obligationem producere & jus ad promiſſum parere poſſit. Datio ob cauſam turpem jure interno illicita eſt & ad abuſum dominii pertinet (§. 168. *part. 2. Jur. nat.*); ſed cum hic jure externo unicuique ſit permittendus, qui nil facit, quod eſt contra jus tuum (§. 169. *part. 2. Jur. nat.*), externo quoque jure ſubſiſtit datio ob cauſam turpem. Luculenter hinc in genere patet, *dationem ob cauſam turpem naturaliter eſſe validam* hoc eſt, *ſi quis alteri quid det, ob cauſam turpem, dominium a transferente in accipientem abire.* Poterat hoc eodem prorſus modo demonſtrari, quo propoſitionem præſentem oſtendimus, ac inde hæc, cum dotatio datio quædam ſit, per modum corollarii inferri.

§. 936.

De dote fœminæ propria bona habentis.

Si fœmina nubens propria habet bona, per ſe dotata eſt. Etenim naturaliter inter dotem & alia bona uxoris nulla eſt differentia, ſed omnia, quæ habet uxor, ſub dotis nomine comprehenduntur, quorum fructus non ſibi reſervavit (§. 927.). Quamobrem ſi fœmina nubens propria habet bona, ea loco dotis ſunt, conſequenter per ſe dotata eſt.

Nimi-

Nimirum niſi quædam bona ſibi reſervet, omnia ad maritum affert, & ea, quæ ex ipſis proveniunt, quantum neceſſe eſt, impenduntur oneribus matrimonii ferendis (§. 449.), conſequenter naturaliter dos ſunt (§. 924.). Quatenus igitur bona propria habet, dotata eſt, hoc eſt, apta ad ferendum onera matrimonii pro rata, & quatenus ea affert ad maritum, dotem affert, hoc eſt, res vel rerum quandam univerſitatem, exinde onera matrimonii levari poſſunt, ne marito ſoli ſint ferenda. Quæ ab his abeunt, mere poſitivi ſunt juris, minime naturalis.

§. 937.

Quatenus naturaliter dos conſtituatur a fœmina, vel ejus tutore, aut curatore.

Quoniam fœmina nubens, ſi propria habet bona, per ſe dotata eſt (§. 936.); *naturaliter nec ipſa ex iis dotem marito conſtituere, nec tutores, vel curatores conſtituere poſſunt, niſi quatenus fœminæ quædam bona reſervantur, quorum fructus oneribus matrimonii ferendis impendi nequeunt.*

Dotis quantitas in ſe definita non eſt, & ab arbitrio dotantis pendet naturaliter, quantam conſtituere velit, vi ipſius dominii (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*). Quodſi ergo mulier ampla habuerit bona, nil obſtat, quo minus omnium fructus oneribus matrimonii ferendis impendi a marito velit; nec ex adverſo quid impedit, quo minus certam ſaltem bonorum partem iisdem deſtinet, ſi vel maxime bona ſint tenuia. Immo ſi maritus velit onera matrimonii ſolus ferre, ut lucrum fœminæ imputetur in ſortem; naturaliter nil obſtat, quo minus id fieri poſſit. Dos igitur a fœmina locuplete, vel ejus nomine a tutore atque curatore naturaliter non aliter conſtitui intelligitur, niſi quatenus convenitur de iis, quæ fœmina ad ferenda onera matrimonii conferre debet.

§. 938.

De pactis dotalibus fœmina locupletis.

Si fœmina nubens propria bona habet, ea, vel ipſius nomine tutor, aut curator pacta dotalia cum ſponſo inire poteſt. Etenim ſi fœ-

ſi fœmina nubens propria bona habet, per ſe dotata eſt (§. 936.), quatenus nimirum propria bona habet (§. 927.). Quamobrem cum naturaliter de dote & lege eidem imponenda inter ſe convenire poſſint conjuges, prouti viſum fuerit (§. 928.), ac inprimis fœminæ proſpiciendum ſit, etiam a tutore, aut curatore (§. 923.), ut ſubſtantia dotis ſervetur (§. 926.), iſtiusmodi autem conventiones pacta dotalia ſint (§. 929.); ſi fœmina nubens propria habeat bona, ea, vel ipſius nomine tutor, aut curator pacta dotalia cum ſponſo inire poteſt.

Pacta hæc non ſuperflua cenſeri debent, etiamſi intra terminos juris mere naturalis ſubſiſtant, hoc eſt, non aliter diſponatur de ferendis matrimonii oneribus, quam quod juri naturæ convenire ſupra demonſtravimus, quando nihil conventum. Cum enim pacta novam inducant obligationem (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*), nil vero obſtet, quo minus etiam nos alteri obligemur ad ea, quæ jam naturaliter debemus; quin in pactis dotalibus declarare poſſimus, nos intra terminos juris mere naturalis ſubſiſtere velle, dubitandum non eſt.

§. 939.

De rebus in dotem dandis. *In dotem dari poſſunt res omnes tam corporales, quam incorporales.* Etenim dos conſtituitur onerum matrimonii ſuſtinendorum cauſa (§. 924.). Quamobrem cum onera matrimonii ſint impenſæ, conſequenter etiam omnes ſumtus (§. 443.), matrimonii cauſa faciendæ (§. 448.), res tamen ipſæ impendi non debeant (§. 926.); res omnes, ex quibus fructus quicunque percipi poſſunt, tam corporales, quam incorporales in dotem dari poſſunt.

§. 940.

Idem porro expenditur. Quoniam res omnes tam corporales, quam incorporales in dotem dari poſſunt (§. 939.), res autem corporales vel

vel mobiles, vel immobiles ſunt (§. 496. *part. 1.* & §. 148. 149. *part. 2. Jur. nat.*), in rerum incorporalium numero vero etiam ſint uſusfructus & nomina, ſeu jus utendi fruendi aliqua re & debita exigendi ac quæcunque jura alia (§. 498. *part. 1. Jur. nat.*); *in dotem dari poſſunt res tam mobiles, quam immobiles, uſusfructus & nomina, ac jura quæcunque alia, item pecunia.*

In dotem nimirum dantur res, ex quibus fructus quidam percipiuntur, prouti ex fine intelligitur (§. 924.). Res igitur fructuoſæ tam per ſe, quam quæ arte fructuoſæ efficiuntur, in dotem dari poſſunt. Si quæ vero ſaltem voluptuariæ fuerint, veluti picturæ & res pretioſæ ornatui inſervientes, eædem per ſe dotis loco haberi nequeunt.

§. 941.

De rebus æſtimato in dotem datis.

Si res æſtimato in dotem dentur; pecunia in dotem data intelligitur. Etenim ſi res æſtimato in dotem dantur non alio fine pretium earum determinari intelligitur, quam ut conſtet, quid ſalvum mulieri manere debeat (§. 926.). Quoniam itaque nonniſi pretium rei in dotem datum intelligitur, perinde omnino eſt, ac ſi pecunia in dotem data fuiſſet (§. 292. *part. 4. Jur. nat.*). Quamobrem ſi res æſtimato in dotem dantur, pecunia in dotem data intelligitur.

E. gr. Ponamus fundum dotalem taxari pretio quatuor mille thalerorum; tum perinde eſt ac ſi quatuor mille thaleri in dotem dati eſſent.

§. 942.

Quale jus in re iſta conſequatur maritus.

Quoniam, re æſtimato in dotem data, pecunia in dotem data intelligitur (§. 941.); *ſi res æſtimato in dotem detur, dominium in maritum transfertur*, conſequenter *is eandem pro arbitrio ſuo alienare* (§. 665. *part. 2. Jur. nat.*), *& de ea quocunque modo pro lubitu diſponere poteſt* (§ 118 *part. 2. Jur. nat.*).

§. 943.

Similiter quia, rebus æſtimato in dotem datis, pecunia in dotem data intelligitur (§. 941.); *æſtimato in dotem dari poſſunt etiam res, quæ uſu conſumuntur, & infructuoſæ, veluti mere voluptuariæ.*

Nimirum in hoc caſu in arbitrio mariti eſt, utrum res iſtas vendere & pretium inde redactum in rem ſuam vertere, an vero eas ipſemet conſumere, aut voluptatis cauſa conſervare velit. Perinde nimirum eſt, ac ſi res iſtas ſua pecunia emiſſet, pecuniam vero dotalem ſub uſuris collocaſſet, vel alio modo in commodum ſuum convertiſſet.

§. 944.

De pecunia in dotem data.

Si pecunia in dotem datur marito ea lege ut eandem in rem ſuam vertat, vel eandem ſaltem adminiſtret proprio nomine; dominium ejus in eum transfertur. Etenim ſi pecunia in dotem detur marito, ea lege ut eandem in rem ſuam vertat; neceſſe eſt, ut pecuniam in commodum ſuum convertere, conſequenter erogare poſſit. Enimvero cum per ſe pateat, pecuniam aliter erogari non poſſe, niſi ut dominium ejus in accipientem transferatur, nemo autem dominium transferre poſſit in alium niſi dominus (§. 662. 668. *part. 2. Jur. nat.*); ſi pecunia in dotem datur ea lege, ut maritus eam in rem ſuam convertat, dominium ejus in eum transfertur. *Quod erat unum.*

Ponamus porro pecuniam in dotem dari ea lege, ut maritus eam ſaltem ſuo nomine adminiſtrare debeat, conſequenter ſub uſuris collocare, ſortem vero ſervare (§. 926.); patet denuo ut ante dominium pecuniæ in ipſum transferri debere. *Quod erat alterum.*

Utrumque etiam hoc modo oſtenditur. Si pecunia in dotem datur ea lege, ut maritus eam in rem ſuam vertere poſſit,

poſſit, vel ut ipſi competat adminiſtratio; tum uſus pecuniæ in dotem datus intelligitur, quia ſors ſalva manere debet (§. 926.). Quamobrem denuo patet ut ante, *per demonſtrata* ſcilicet *n. 1.* dominium pecuniæ in maritum transferri.

Naturaliter fœmina nubens manet domina etiam pecuniæ ſuæ, etſi ad onera matrimonii ferenda obligetur pro rata (§. 449.). Quamobrem eidem quoque competit adminiſtratio ſicuti bonorum omnium, quæ habet, ita etiam pecuniæ ſuæ. Sive igitur eandem per ſe adminiſtret, ſive per alium, conſequenter etiam per maritum; omnia fiunt ipſius nomine. Quodſi ergo in pactis dotalibus conveniatur, ut adminiſtratio marito competere debeat (§. 928. 929.); maritus bona uxoris proprio nomine adminiſtrare debet. Moribus noſtris & Jure quoque Romano obtinet, ut proprio nomine adminiſtret.

§. 945.

Quando bona mariti pro bonis uxoris obligata ſint.

Si maritus bona uxoris proprio nomine adminiſtret, bona ipſius tam præſentia, quam futura pro iisdem uxori oppignorata ſunt naturaliter; minime vero ſi ipſamet ea vel per ſe, vel per alium quemcunque, etiam maritum, ſuo nomine adminiſtret. Etenim naturaliter omnia bona uxoris ſub dotis nomine comprehenduntur, nec inter dotem atque bona alia ulla eſt differentia (§. 927.). Quamobrem cum dotis ſubſtantia ſalva eidem manere debeat (§. 926.), ſi per pacta dotalia marito concedatur, ut ea proprio nomine adminiſtret, ea lege adminiſtratio eidem commiſſa intelligitur, ut ſubſtantia bonorum ipſi ſervetur. Quoniam igitur fœmina ſecura eſſe debet de ſubſtantia bonorum ſuorum, oppignoratio autem præſtet ſecuritatem (§. 1142. 1143. *part. 5. Jur. nat.*); quando marito conceditur libera adminiſtratio bonorum, id omnino actum intelligitur, ut bona ipſius pro bonis uxo-

ris oppignorata ſint, ex quibus ea conſequi poſſit uxor, matrimonio finito. Quodſi ergo maritus bona uxoris proprio nomine adminiſtret, bona ipſius tam præſentia, quam futura pro iisdem uxori oppignorata naturaliter. *Quod erat unum.*

Enimvero ſi uxor ipſamet ſuo nomine bona adminiſtret, ſive hoc faciat per ſe, ſive per alium quemcunque, ipſum etiam maritum, cum bona maneant in poteſtate ipſius, non autem veniant in poteſtatem mariti (§. 461. *part. 2. Jur. nat.*); ratio quoque ceſſat, cur in eorum ſecuritatem bona mariti ipſi oppignorata eſſe debeant, conſequenter nec oppignorata ſunt. *Quod erat alterum.*

Tacita oppignoratio nonniſi locum habet, quando bona marito actu traduntur, ut ea pro lubitu adminiſtret: tum enim tantummodo opus eſt, ut maritus præſtet ſecuritatem de reſtituendis iisdem matrimonio finito. Si vero nihil accepit, nihil quoque quod reſtituendum habet. Quodſi maritus nomine uxoris ea adminiſtret, tum non ſpectatur ut maritus, ſed ut extraneus, cui ſuo nomine adminiſtrationem demandavit uxor.

§. 946.

De donatione propter nuptias.

Donatio propter nuptias in Jure Romano appellatur donatio mulieri a viro in ſecuritatem dotis facta. *Donatio* igitur *propter nuptias non minor eſſe debet dote* & quoniam hypotheca conſtituitur in re immobili (§. 1143. *part. 5. Jur. nat.*), pignus in re mobili in ſecuritatem crediti (§. 1142. *part. 5 Jur. nat.*), naturaliter autem omnia bona mariti obligata ſunt uxori pro bonis ipſius, quæ ad maritum attulit (§. 945.), conſequenter pro dote ejusdem (§. 924.); *naturaliter donatione propter nuptias opus non eſt.*

Eſt igitur ea commentum juris Romani, in quo habet rationem ſufficientem, ſed quæ deficit in Jure naturali. De

ea

ea igitur ut plura dicamus, præſentis inſtituti non eſt; ſicuti ab eodem etiam aliena ſunt plurima alia, quæ de ipſa dote in Jure civili occurrunt, a nobis hic minime attingenda.

§. 947.

De Morgengaba.

Morgengaba dicitur donum, quod ſponſus dare ſolet ſponſæ altero nuptiarum die in præmium virginitatis, ſeu pudicitiæ ereptæ, aut propter primum concubitum.

Morgengaba eſt Juris Germanici, quemadmodum apparet ex antiquis Germanorum legibus, & hodienum paſſim obtinet inprimis inter perſonas illuſtres & nobiles. Dicitur autem Morgengabe, quod vocabulum vi originis donum matutinum ſignificat, quia dabatur mane ante prandium. Differt a donatione propter nuptias Romanorum, quia hæc dabatur in ſecuritatem dotis, aut in recompenſationem dotis (§.946.), atque a *largitate ſponſalitia*, ſeu muneribus ſponſaliriis, quia hæc dantur propter ſpem nuptiarum amoris declarandi cauſa (§. 393.). Conſiſtebat ea in re quadam pretioſa, veluti in catena aurea, aut jocalibus, adjecta certa pecuniæ ſumma, quæ liberæ uxoris diſpoſitioni relinquitur: poſtea vero adjecta ſunt certa prædia, villæ ac pagi, cumprimis apud Alemannos, non tantum jure uſusfructus, ſed etiam jure proprietatis. Videatur *Müllerus* ad *Struvii* Synt. Jur. civ. Exercit. 30. §. 32. *not. e.* Duplicem per modo dicta is dici monet morgengabam, alteram per ſe & *ex ſua natura* talem, alteram vero *extenſive* talem *cum augmento Saxonico*, ut præter donum uxori nobili citra conventionem ex bonis mariti defuncti certæ res debeantur, propter ſolam legis diſpoſitionem. Iſtiusmodi res ſunt omnis generis fœmellæ pecudes, veluti vaccæ cum vitulis, capreæ, ſues, quotquot harum omnium in agris paſcuntur, equæ etiam cum pullis, quæ aratro jungi non aſſueverunt, ſepes, ædificia carpentata & omnis materia lignorum prædiis extruendis comparata. Videatur idem ad Exercit. 38. th. 41. *n. π.*

§. 948.

An jure naturali debeatur. Quoniam morgengaba datur propter primum concubitum, vel in præmium ereptæ virginitatis (§. 947.), fœmina autem mari perfecte obligatur ad concedendum corporis ſui uſum generationis cauſa (§. 308.), conſequenter ipſo pacto, quo contractum matrimonium eſt, tranſtulit in marem, maritum futurum jus eripiendæ virginitatis, vel, ſi ad ſecunda vota tranſit, pudicitiæ; *morgengaba jure naturali non debetur.* Quoniam tamen naturaliter quilibet jus quoddam in alterum transferre poteſt ea lege, quæ placuerit (§. 11. *part. 3 Jur. nat.*); *fœmina* quoque *naturaliter jus eripiendæ virginitatis, vel pudicitiæ in futurum maritum conferre poteſt ſub modo, ut ipſi præmium quoddam poſt primum concubitum detur, vel certi quidpiam donetur*, tumque *maritus novellus præmium vel donum promiſſum poſt primum concubitum dare tenetur* (§. 431. *part.3. Jur.nat.*), cumque ſolutio præciſe fieri debeat tempore convento (§ 665 *part.5.Jur.nat.*), *ſtatim mane ante prandium.*

Quamvis itaque morgengaba non ſit jure naturali debita, non tamen eidem repugnat, ut pro illicita haberi poſſit. Et quoniam morum ſeu conſuetudinis atque legum poſitivarum eadem vis eſt, quæ pactorum; ideo nec illa legi naturæ repugnant, nec ea invita, obligationem inducere poſſunt, & ita quoque morgengabam debitam efficere. Ceterum augmentum morgengabæ ſaxonicum ad eam proprie non ſpectat, quemadmodum jam ante annotavimus (*not.* §. 947.).

§. 949.

Idem porro expenditur. Similiter quia morgengaba datur altero nuptiarum die poſt primum concubitum (§. 947.), conſequenter quando matrimonium mutuo conſenſu perfectum per copulam carnalem conſummatum fuit (§. 367.), adeoque amor ille conjugalis incipit, cui nullus alius æquiparandus (§. 465.), donis

donis autem alteri declarare poſſumus amorem noſtrum (§. 116. *part. 4. Jur. nat.*) & alterius quoque amorem nobis conciliare (§. 120. *part. 4. Jur. nat*), & utroque fine data dona legi naturæ conveniunt (§. 117. 120. *part. 4. Jur. nat.*); *morgengaba* quoque *legi naturæ convenit.* Et quoniam promittendo nos perfecte alteri obligare poſſumus ad aliquid dandum (§. 363. 361. *part. 3. Jur. nat.*), conſequenter etiam ad donandum (§. 48. 130. *part. 4. Jur. nat.*); *naturaliter quoque ſponſus ſponſæ ſeſe obligare poteſt ad morgengabam dandam.*

Perſonæ ſponſi magis convenire videtur, ut ſua ſponte ſeſe obliget ſponſæ ad dandam morgengabam, cum promiſſio cauſam expreſſam habere non debeat (§. 594. *part. 1. Jur. nat.*), quam perſonæ ſponſæ, præſertim virginis, ut eam ſibi ſtipuletur. Et ſpontanea ſponſi obligatio ad dandam morgengabam rationes habet magis honeſtas, quam ejus ſtipulatio a fœmina facta, prouti ex collatione demonſtrationis utriusque ſtatim patet.

§. 950.

Uxor in morgengaba accepta dominium acquirit. Etenim morgengaba donum eſt, quod datur ſponſæ a ſponſa ſecundo nuptiarum die (§. 947.), conſequenter conſiſtit in re, vel pecunia, aut in re & pecunia ſimul (§. 10. *part. 4. Jur. nat.*). Enimvero datio rei translatio dominii eſt (§. 675. *part. 2. Jur. nat.*), conſequenter accipiens in re data dominium acquirit. Uxor itaque in morgengaba accepta dominium acquirit. *Jus uxori in morgengaba competens.*

Non obſtat augmentum Saxonicum morgengabæ, quod fœmina demum accipit mortuo marito (*not.* §. 947.). Nil enim impedit, quo minus aliquid promittatur in diem incertum, quod ideo demum accipitur a promiſſario die iſto veniente. Morgengaba cum promitti poſſit, quæ de modo promit-

mittendi in genere valent, ea etiam valent de morgengaba promiſſa. Quocunque igitur tempore præſtetur, dominium in ea acquirit uxor, quamprimum eandem accipit, ex promiſſione autem habet jus ad eandem, quale eſſe poteſt per ea, quæ promiſſioni adjiciuntur.

§. 951.

An morgengaba in uſufructu conſiſtere poſſit.

Naturaliter morgengaba etiam in uſufructu conſiſtere poteſt, vel etiam in uſu nudo. Etenim morgengaba donum quoddam eſt (§. 947.). Quamobrem cum donum ſit res, quæ gratis datur (§. 48. *part. 4 Jur. nat.*), dari vero etiam poſſit uſusfructus & uſus nudus (§. 10. *part. 4. Jur. nat.*), res incorporales (§. 498. *part. I. Jur. nat.*); naturaliter morgengaba etiam in uſufructu conſiſtere poteſt, vel etiam in uſu nudo.

Minime hoc repugnat propoſitioni præcedenti. Cum enim uſusfructus & uſus nudus ſint res incorporales, quæ non minus in dominio eſſe poſſunt, quam corporales (§. 216. *part. 2. Jur. nat.*); ſi fœminæ loco morgengabæ conſtituitur uſusfructus, vel uſus nudus in re aliqua, in eodem non minus dominium habet, quam in re haberet, ſi ipſa daretur. Facile autem patet, ſi morgengaba in uſufructu, vel uſu rei conſiſtit, rem utendam, vel utendam fruendam tradi debere poſt primum concubitum, facta mentione amoris conjugalis copula carnali iam confirmati: datio enim morgengabæ requirit, ut expreſſa ſit cauſa (§. 947.), alias nimirum ab alia donatione diſcerni nequit. Conjunctio animorum, quæ veluti mater eſt amoris conjugalis illius prorſus ſingularis, a conjunctione corporum, quo matrimonium conſummatur, abeſſe minime debet. Nec ab uſu abhorret, ut etiam certi annui reditus in morgengabam dentur. Vid. *Mylerus* in Gamalog. c. 6. n. 5.

§. 952.

De filio nubente.

Si filius nubet, qui propria non habet bona, quæ autem ipſe acquirit & uxor ad ferenda onera matrimonii confert, ea hisce ſuſtentan-

ſtentandis nondum ſufficiunt; naturaliter parentes obligantur res quasdam fructuoſas, vel pecuniæ certam ſummam ei dare, pro modo facultatum ſuarum. Immo dare etiam poſſunt, ſi velint, in caſu oppoſito. Parentes enim operam dare debent pro virili, ut liberi ſui ſint fortunati (§ 732.), conſequenter ne careant bonis fortunæ (§. 409. *part. 1. Phil. pract. univ.*), prætertim ſi iis indigeant ad vitæ neceſſitatem, vel commoditatem (§. 736.), eosque perducere in eum ſtatum, quo ſibimetipſis proſpicere poſſunt de iis, quibus ad conſervationem ſui indigent (§. 637.), conſequenter etiam ad vitæ conſuetudinem, quam contrahunt conjuges (§. 473.). Quamobrem ſi filius nubens propria bona non habet, nec tantum acquirere valet, quantum oneribus matrimonii ferendis ſufficit, ſymbola licet ſua ab uxore collata (§. 449.); naturaliter parentes obligantur res quasdam fructuoſas, vel pecuniæ certam ſummam ei dare. *Quod erat primum.*

Quod vero dare debeant pro modo facultatum ſuarum, eodem modo oſtenditur, quo idem demonſtravimus de filia dotanda (§.931.). *Quod erat ſecundum.*

Et quod parentes dare etiam poſſint, ſi velint, in caſu oppoſito, eodem quoque modo oſtenditur, quo idem demonſtravimus de filia dotanda (§.*cit.*). *Quod erat tertium.*

Nemo non videt, quod filio nubenti datur a parentibus onerum matrimonii conſtituendorum cauſa convenire cum dote filiarum (§. 924.). Uſus tamen loquendi non fert, ut filius dotari dicatur, nec quæ de dote demonſtrata fuerunt, multo minus ea, quæ de ea juris poſitivi ſunt, ad hæc, quæ dantur filio matrimonii cauſa, applicari poſſunt, etſi nec a moribus noſtris abhorreat, ut parentes locupletes ſatisfaciant officio huic. Ceterum ad hoc officium pertinet, ut parentes etiam filiis dent, ſi opus habuerint eorum ope, quæ ad onera ſponſaliorum, & nuptiarum ſuſtinenda requiruntur, & ad

inſtituendam œconomiam: item ut dent, ubi in uſu eſt, morgengabam.

§. 953.

De conſenſu parentum ad nuptias liberorum.

Liberi ſine conſenſu parentum matrimonium contrahere non debent: quodſi vero ſine eodem contrahatur matrimonium, naturaliter id irritum non eſt. Etenim non ſolum liberi in omnibus ſuis actionibus ſtudere debent, ut placeant parentibus, ac ſollicite ſibi cavere, ne quid faciant, quod voluntati illorum adverſum (§. 745.); verum etiam parentum eſt proſpicere felicitati (§. 710.) ac fortunæ liberorum (§. 732.), conſequenter providere, ne matrimonium, quod contrahunt, felicitati ac fortunæ eorundem ſit adverſum. Quamobrem liberi inſciis ac invitis parentibus, conſequenter ſine conſenſu eorundem matrimonium contrahere non debent. *Quod erat unum.*

Enimvero quoniam liberi, quando matrimonium contrahunt, jam ea ſunt ætate, qua de actionibus ſuis ſtatuere poſſunt, cum alias matrimonium, quod ſobolis educationem exigit (§. 270.), naturaliter non debeant contrahere (§. 255.), conſequenter tum poteſtas patria naturalis, adeoque jus determinandi actiones liberorum (§. 661.), jam expiravit (§. 775.); conſenſus parentum non requiritur ad validitatem actus eorum, conſequenter matrimonium ſine eo contractum ſubſiſtit, ac ideo irritum non eſt. *Quod erat alterum.*

Conſenſus nimirum parentum ad matrimonium liberorum eſt honeſtatis, utpote officio liberorum erga parentes & horum erga ipſos congruens; non vero neceſſitatis, ut ſine eo ipſum pactum, quo matrimonium contrahitur, intrinſeco quodam vitio laboret, quod validitati obſtet. Et in eo convenit

jus

jus canonicum cum Jure naturæ. Nondum tamen hinc inferre licet, leges poſitivas eſſe injuſtas, quæ conſenſum neceſſarium faciunt, cum eædem quod eſt officii, ſeu imperfecte debetur, in perfecte debitum convertere poſſint, prouti ſuo loco oſtendetur.

§. 954.

De conſenſu parentum ad ſponſalia liberorum.

Quoniam per ſponſalia ſponſus ſponſæ & ſponſa ſponſo obligatur ad matrimonium ineundum (§. 370.), *liberi* autem ſine conſenſu parentum matrimonium contrahere non debent (§. 953.); iidem *ſine parentum conſenſu ſponſalia inire non debent.* Quoniam tamen matrimonium *ſine conſenſu parentum* contractum naturaliter irritum non eſt (§. *cit.*); *nec ſponſalia* ſine eodem *contracta naturaliter irrita ſunt*, conſequenter *nec diſſenſu parentum diſſolvi poſſunt.*

Juris mere poſitivi eſt, quod *ſponſalia clandeſtina* dicantur, quæ ſine conſenſu parentum celebrantur. Naturaliter ſolus cum ſola ſponſalia celebrare poteſt: teſtes enim, ſi qui adhibentur, non requiruntur ad actus validitatem, ſed probationis cauſa, ſi forte contingat, ut pars una altera invita ab iis recedere, nec matrimonium conſummare velit (§. 1014. *part. 5. Jur. nat.*).

§. 955.

De officio liberorum quoad conſenſum parentum impetrandum.

Quoniam liberi ſine conſenſu parentum matrimonium (§. 953.) & ſponſalia inire non debent (§. 954.); *ad matrimonium ineundum conſilium parentum adhibere & , ubi rationes ſuas iiſdem expoſuerint, conſenſum eorum requirere debent.*

Ita nimirum liberi ſatisfaciunt officio ſuo ſtudendi in actionibus ſuis, ut placeant parentibus, ac probant animum nil committendi, quod ſit voluntati ipſorum adverſum (§. 745.). Quodſi ergo parentes quoque ſatisfaciant officio ſuo de felicitate & fortuna liberorum promovenda (§. 710. 732.);

Digitized by Google

nullus metuendus eſt in ſponſalibus ac matrimonio contrahendis parentum atque liberorum diſſenſus.

§. 956.

Quando parentes conſenſum ſuum recte denegent.

Parentes ad ſponſalia vel matrimonium liberorum conſenſum ſuum denegare non debent, ſi matrimonium cum hac perſona non manifeſto adverſetur felicitati aut fortunæ eorundem. Etenim parentibus curæ eſſe debet, ut liberi ſint felices (§. 710.), ac fortunati (§. 732.). Quamobrem ſi liberi matrimonium velint contrahere, quod manifeſto eorum felicitati, vel fortunæ, aut utrique adverſatur; in id conſentire nequeunt, conſequenter conſenſum ſuum recte denegant. *Quod erat unum.*

Enimvero ſi matrimonium, quod contrahere volunt liberi, ipſorum felicitati, vel fortunæ, multo minus utrique manifeſto non adverſetur; nulla quoque ratio eſt, cur in id conſentire nolint, conſequenter conſenſum ſuum denegare non debent. *Quod erat alterum.*

Arduum ac difficile negotium eſt matrimonium contrahere, conſequenter multa circumſpectione opus eſt, ne contracti pœniteat. Parentes, qui ipſimet in matrimonio vixerunt, & ejus commoda & incommoda experti ſunt, & qui præterea longa experientia didicerunt, quænam aliena matrimonia fecere fauſta, vel infauſta, rectius plerumque judicare poſſunt, quænam felicitati ac fortunæ adverſa ex matrimonio aliquo naſci poſſunt, quam juvenes, aut puellæ, experientia iſta deſtituti. Nihil itaque magis naturale eſt, quam ut liberi de matrimonio contrahendo cum parentibus deliberent, & rationes diſſenſus, quas afferunt, probe expendant, aut, ſi iis diſcutiendis minime ſufficiant, in parentum potius voluntate acquieſcant, quam ſuam ſequantur. Enimvero non modo liberi, verum etiam parentes, ut in aliis negotiis, ita hic quoque affectibus, quibus indulgent, facile in transverſum agun-

aguntur, ut verum cernere non poſſint. Quamobrem difficile eſt, ut ſine judice perito ac impartiali componatur controverſia de matrimonio contrahendo inter parentes ac liberos orta, & in ſtatu naturali permittendum liberis eſt, ut ſuo abundent ſenſu, ſibimetipſis imputaturi, ſiquidem incauti ſeſe reddant infelices ac infortunatos culpa ſua.

CAPUT V.

De Teſtamentis & ſucceſſione ab inteſtato ſeu Jure hæreditario.

§. 957.

In bona defuncti ſuccedere dicitur, qui a morte defuncti jus in iis acquirit, quod habuerat defunctus. *Succeſſio in bona defuncti quid ſit.*

Reddenda omnino nobis eſt ratio, cur hic loci demum agamus de ea quæſtione, cujusnam eſſe debeant bona a defuncto relicta, ſeu quinam in ea ſuccedere debeat. Nimirum ad hanc quæſtionem reſpondere non datur, niſi conſtet, quænam ſint officia noſtra erga eos, qui a nobis per generationem deſcendunt, vel a quibus nos per eandem deſcendimus, aut qui nobiſcum ab eodem ſtipite deſcendunt, ſeu cognatorum erga cognatos, aut, ſi mavis, conſanguineorum erga conſanguineos. Quamobrem methodus, qua utimur, requirebat, ut ante ageremus de matrimonio, de cognatione & de officio parentum erga liberos & liberorum erga parentes cujusvis gradus. Hisce igitur abſolutis progredi jam licet ad ſucceſſionem in bona defuncti demonſtrandam.

§. 958.

Qui in bona defuncti ſuccedit, *Hæres* dicitur. Quamobrem cum qui in bona defuncti ſuccedit in iis acquirat jus, quod habuerat defunctus (§. 957.); *Hæres ſuccedit in omne* *Hæres quinam ſit.*

jus, quod habuerat in bonis ſuis defunctus, conſequenter cum huic juri etiam reſpondeant obligationes, vel ſaltem ei reſpondere poſſint, *in omnes etiam obligationes defuncti, quibus reſpectu bonorum tenetur aliis.* Unde porro patet, *hæredem quoad bona a defuncto relicta perſonam ejus repræſentare*, conſequenter cum perſona moralis ſit ſubjectum jurium & obligationum (§. 70. *part. 1. Jur. nat.*); *eundem cum defuncto eandem eſſe perſonam moralem, in qua omne jus defuncti & omnes obligationes quoad bona ejusdem continuantur.*

Probe perpendenda ſunt, quæ hic dicuntur, ne ſucceſſionem in bonis defuncti implicemus difficultatibus inextricabilibus præter omnem neceſſitatem. Cum natura res omnes ſint communes (§. 7. *part. 2. Jur. nat.*); dominium, quo res communes factæ ſunt ſingulorum propriæ (§. 117. 118. *part. 2. Jur. nat.*), nulli homini natura competit, ſeu tanquam individuo phyſico, ſed quatenus ſpectatur tanquam dominus & poſſeſſor rerum, ac inde ipſi orta ſunt jura alia & ipſe obligationes certas contraxit, perſona quædam moralis concipienda, cui dominium & omnia jura atque obligationes inde derivata inhærent (§. 70. *part. 1. Jur. nat.*). Quamvis itaque homine mortuo individuum phyſicum intereat, propterea tamen neceſſe non eſt, perſonam moralem interire, quam diximus, cum non repugnet, ut in alio individuo phyſico ſubſiſtat. Immo nec repugnat, ut dicamus, ſublato individuo phyſico perſonam iſtam moralem adhuc vivere, dum homo moritur, & in eo ſubſiſtere voluntatem defuncti quoad bona ſua. Non eſt quod objicias meras has eſſe fictiones, a quibus abhorreat Jus naturæ: neque enim in fictionum numero ſunt, quæ per ipſam naturam vi abſtractionis a ſe invicem ſeparantur. Sane hoc pacto omnia genera & ſpecies rerum, ſeu omnia entia univerſalia forent fictiones, quibus in diſciplinis nullus eſſet locus, quia illa in rerum natura nullibi exiſtunt, nec ſubſiſtere poſſunt niſi in rebus, quæ in rerum natura exiſtunt. Immo quis dixerit fictionem, ſi fluidum grave vi abſtractionis dividatur

tur

Digitized by Google

tur in duo ſubjecta, quorum uni nonniſi fluiditas, alteri ſola gravitas inhæret, ut duo ſiſtantur corpora a ſe invicem diverſa, quorum alterum fluidum eſt, alterum grave, etſi neutrum per ſe ſubſiſtere poſſit, ſed ſimul ſubſiſtant in ſubjecto aliquo phyſico, ſeu corpore in rerum natura exiſtente, veluti in aqua. Entia moralia non minus vera ſunt entia, quam phyſica. Et quod de hisce valet, idem etiam valet de illis. Entia moralia, quæ in juribus & obligationibus conſiſtunt, cum ſubſiſtere nequeant niſi in individuis phyſicis, hoc ſingulare habent, ut de uno ſubjecto in aliud tranſire poſſint, nec per eas cauſas, per quas interimitur individuum phyſicum, perimuntur. Atque ideo cum individuo phyſico non neceſſario intereunt, quamvis in eodem amplius ſubſiſtere nequeunt.

§. 959.

Jus hæreditarium quid ſit.

Jus hæreditarium dicitur jus ſuccedendi in bona defuncti. Quamobrem cum bona ſint res, quas habuit defunctus, ſeu quas moriens relinquit, univerſim, non ſigillatim ſpectatæ, nullo attento earum diſcrimine (§. 448. *part.* 2. *Jur. nat.*); *jus hæreditarium eſt jus ſuccedendi in univerſitatem rerum a defuncto relictarum.*

In præſenti itaque demonſtrandum eſt, quomodo jus hæreditarium acquiratur, cum per ſe nemini competat.

§. 960.

Hæreditas & dominium univerſale quid ſit.

Rerum a defuncto relictarum univerſitas *Hæreditas* appellatur, & dominium, quod in ea acquiritur, *Dominium univerſale* vocatur.

Equidem communiter jus hæreditarium, hæreditas & dominium univerſale promiſcue tanquam ſynonyma uſurpantur, vaga dicendi licentia; attamen cum eam non ferat methodus, qua utimur, accurate a ſe invicem diſtinguenda ſunt, quæ eadem non ſunt. Ecquis vero non videt, modo identitatis ac diverſitatis notiones diſtinctas habeat (§. 181. 183. *Ontol.*),

bono-

bona a defuncto relicta, jus in ea ſuccedendi & jus in iisdem acquiſitum non eſſe unum idemque? Quæ autem diverſa ſunt, ea etiam nominibus diverſis a ſe invicem diſtinguenda (§. 145. *Diſc. prælim.*).

§. 961.

De hæreditatis ſuſceptio & aditione, & pro hærede geſtione.

Hæreditatem ſuſcipere dicitur, qui verbis, vel facto ſufficienter declarat, quod hæres eſſe velit, conſequenter *ſuſceptio hæreditatis eſt acceptatio juris hæreditarii* (§. *part. 2. Jur. nat.*). In ſpecie autem *Hæreditatis aditio* vocatur, ſi voluntas iſta per verba, aut alia ſigna æquipollentia, ſine ullo facto ſufficienter declaratur: aſt *Geſtio pro hærede*, ſi quis facto ſufficienter declarat ſe hæredem eſſe velle. Quamobrem *ſi quis res quasdam hæreditarias adminiſtret alio animo, quam quod hæres eſſe velit; is pro hærede ſe non geſſit.*

Retinemus ſignificatum terminorum in Jure civili receptorum ob rationem ſæpius jamjam inculcatam, ſcilicet ut maniſeſtior ſit Juris naturæ ac civilis differentia & conſonantia, nec confundantur qui utique Juri operam navant.

§. 962.

Quomodo jus hæreditarium & dominium univerſale acquiratur.

Quoniam hæreditatis ſuſceptio eſt acceptatio juris hæreditarii (§. 961.), jus vero transferri nequit niſi in acceptantem (§. 7. *part. 3. Jur. nat.*) & acceptatione acquiritur jus ſibi delatum (§. 13. *part. 3 Jur. nat.*); *ſi quis hæreditatem ſuſcipit,* conſequenter *vel eandem adit, vel pro hærede ſe gerit, jus hæreditarium acquirit,* cumque in acceptatione juris hæreditarii ſimul contineatur acceptatio dominii univerſalis (§. 959. 960.), *cum jure hæreditario ſimul acquiritur dominium univerſale.*

Utique qui declarat, ſeſe velle fieri hæredem, conſequenter habere jus ſuccedendi (§. 959.), is etiam declarat eo ipſo, quod

quod dominium univerſale habere velit (§. 957. 960.), ſi quidem, quod hic ſupponitur, acceptatio fiat poſt mortem hæredem inſtituentis. Quoniam vero in ſe non repugnat, ut jus ſuccedendi acceptetur vivo adhuc inſtituente, cum dominium univerſale tum demum acquiratur a morte ipſius, ſatis patet, jura hæc a ſe invicem eſſe diſtincta, etſi communiter ſimul acquirantur.

§. 963.

Quomodo hæreditas acquiratur.

Hæreditas acquiritur, dum quis poſſeſſionem rerum a defuncto relictarum occupat. Etenim quando quis poſſeſſionem rerum a defuncto relictarum occupat, eaſdem detinere incipit, ut de iis tanquam ſuis diſponere poſſit (§. 761. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum res acquirantur, dum potentiæ phyſicæ ita ſubjiciuntur, quod per ſe patet, hæreditas vero conſiſtat in rebus a defuncto relictis (§. 960.); hæreditas acquiritur, dum quis poſſeſſionem rerum a defuncto relictarum occupat.

Poſſeſſio acquiritur actu corporali, qui conſiſtit in occupatione rerum hæreditariarum, cum nemo ſit, qui eam tradit, niſi defunctus aliquem conſtituerit, qui tradat: quod fieri poſſe, cum per ſe patet, tum ex infra dicendis eluceſcet.

§. 964.

Quænam ad hæreditatem referenda.

Ad hæreditatem pertinent res omnes corporales tam mobiles, quam immobiles, ſive fuerint in poteſtate defuncti, ſive in poteſtate alterius ſint, nomina etiam & jura omnia, qualiacunque tandem fuerint: ſi tamen in rerum numero fuerint aliena, aut defunctus ære alieno laboraverit, illa ad hæreditatem non pertinent, hoc ab ea deducendum. Etenim hæreditas conſiſtit in univerſitate rerum a defuncto relictarum (§. 960.), ſeu bonis ejuſdem (§. 448. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum res corporales vel mobiles ſint, vel immobiles (§. 148. 149. *part. 2. Jur. nat.*),

nat.), & ad bona quoque pertineant res noſtræ, quæ ſunt penes alios, atque nomina (§. 450. *part. 2. Jur. nat.*), immo omnia jura noſtra (§. 451. *part. 2. Jur. nat.*), non vero res alienæ, quæ penes nos ſunt, & æs alienum (§. 449. *part. 2. Jur. nat.*), ad hæreditatem utique pertinent res corporales omnes tam mobiles, quam immobiles, ſive fuerint in poteſtate defuncti, ſive in poteſtate ſint alterius, nomina etiam & omnia jura, qualiacunque tandem fuerint, ablatis tamen rebus alienis, ſi quæ fuerint in numero rerum defuncti, & deducto ære alieno, ſi eo laboraverit defunctus.

Nimirum bona, quæ relinquit defunctus, ad hæreditatem pertinent: ea vero non intelliguntur niſi rebus alienis, quæ in rerum defuncti numero ſunt, ablatis & ære alieno deducto (§. 449. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem ut conſtet, quænam ad hæreditatem pertineant, res alienæ ſunt a ceteris ſeparandæ, & æs alienum a maſſa bonorum deducendum.

§. 965.

Quænam ad eam non pertineant. *Jura perſonalia non pertinent ad hæreditatem.* Etenim jus perſonale cum ipſa perſona extinguitur (§. 542. *part. 3. Jur. nat.*), conſequenter ab ipſa relinqui nequit, quando moritur. Quamobrem cum ea bona, in quorum numero etiam ſunt jura (§. 451. *part. 2. Jur. nat.*), ad hæreditatem pertineant, quæ a defuncto relinquuntur (§. 960.); jura perſonalia non pertinent ad hæreditatem.

Uſusfructus, qui conceſſus erat defuncto ad dies vitæ, non pertinet ad hæreditatem, nec ad eam pertinent reditus annui defuncto ad dies vitæ præſtandi.

§. 966.

Quænam obligationes *Nullæ obligationes perſonales tranſeunt in hæredem.* Quicquid enim perſonale eſt, id a perſona, cui inhæret, in aliam trans-

tranſire nequit (§. 543. *part. 3. Jur. nat.*): Quamobrem nec obligationes perſonales in hæredem tranſeunt. *defuncti non tranſeant in hæredem.*

Hæres perſonam defuncti non repræſentat niſi quoad bona a defuncto relicta ac inde dependentes obligationes (§. 958.), quatenus ſcilicet vi dominii atque jurium inde ortorum & obligationum originem ſuam ad id referentium conſtituitur perſona moralis jurium & obligationum iſtarum ſubjectum; non vero perſonam defuncti repræſentat, quatenus eſt individuum phyſicum, vel alias adhuc perſonas morales induit. Unde ſi delictum commiſit defunctus, quod certam pœnam meretur; de eo non tenetur hæres. Similiter hæres non repræſentat defunctum tanquam artificem. Quamobrem ſi quis hujus operas conduxit ad conficiendum opus; hæres ad idem conficiendum non obligatur, nec ſi conficere velit, eidem ex contractu tenetur conductor. Operæ nimirum, quæ locantur, perſonale quid ſunt, nec perinde eſt, a quonam eædem præſtentur. Operæ hujus artificis, quæ tibi locatæ ſunt, non ſunt eædem cum operis alterius cujusvis. Ex eadem ratione, tutore mortuo, ad tutelam adminiſtrandam non obligantur hæredes, nec jus adminiſtrandi, prouti jam ſupra (§. 907.) oſtendimus, in eos tranſit. Ac idem valet de cura.

§. 967.

Onus hæreditatis ſunt obligationes bonis defuncti adhærentes. Quamobrem cum *hæres* ſuccedat in omnes obligationes defuncti, quibus is reſpectu bonorum tenetur aliis (§ 958.); *dum hæreditatem ſuſcipit, omne quoque ejus onus in ſe ſuſcipit.* *De onere hæreditatis.*

Retinetur hic ſignificatus generalis oneris, quem eidem tribuimus, cum de promiſſis ageremus (§. 585. *part. 3. Jur. nat.*).

§. 968.

Si æs alienum ſuperet maſſam hæreditatis; hæres ultra ejus vires naturaliter non tenetur, nec naturaliter alio animo hæreditatem *Quatenus naturaliter onus hære-*

ditatis ferre debeat hæres. *tatem quis ſuſcipere intelligitur, quam ut ultra vires hæreditatis non teneatur.* Etenim naturaliter nemo obligatur præſtare id, ad quod præſtandum alter obligatur, conſequenter pro alio ſolvere (§. 659. *part. 5. Jur. nat.*), niſi pro alio ſeſe obligaverit, conſequenter fidejuſſerit (§. 782. *part. 4. Jur. nat.*), aut ſua ſponte hoc facere velit vi dominii in rebus ſuis ſibi competentis (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum hæres non fidejuſſerit pro defuncto, *per hypoth.* (quodſi enim contingat fidejuſſorem fieri hæredem, non qua hæres fidejuſſit, quod per ſe patet); naturaliter nec pro defuncto ſolvere obligatur. Quoniam tamen æs alienum ſolvendum eſt ex bonis a defuncto relictis (§. 964.), & hoc facere obligatur hæres (§. 958.); ſi æs alienum ſuperet maſſam hæreditatis, hæres ultra ejus vires naturaliter non tenetur. *Quod erat unum.*

Et quia nemo præſumitur ſolvere de ſuo velle pro alio, niſi expreſſe hoc declaret, aut actu ſolvat, qui vero hæreditatem ſuſcipit, cum eo ipſo acquirat dominium in rebus omnibus a defuncto relictis (§. 962. 960.), hoc facere intelligitur lucri faciendi, non ſuum perdendi animo, præſertim cum poſterius repugnet officio avertendi damni a patrimonio ſuo (§. 494. *part. 2. Jur. nat.*); naturaliter autem hæres, ſi æs alienum ſuperet maſſam hæreditatis, ultra vires ejus non tenetur, *per demonſtrata n. 1.* naturaliter quoque nemo hæreditatem ſuſcipere intelligitur niſi eo animo, ut ultra vires hæreditatis non teneatur. *Quod erat alterum.*

Non eſt quod excipias hæredem repræſentare perſonam defuncti, immo eandem eſſe perſonam moralem cum defuncto, in quo omnes hujus obligationes continuantur (§. 958.), conſequenter eum teneri ultra vires hæreditatis, ut ſolvere cogatur de ſuo, quod ex bonis defuncti ſolvi nequit. Etenim ſi defunctus adhuc eſſet in vivis, ut ipſe ſolveret, non

non plus tamen ſolvere poſſet, quam quantum eſt in bonis ſuis, non autem ſolvere poſſet de alieno, quod de ſuo ſolvere nequit. Repræſentatio itaque perſonæ defuncti minime exigit, ut ultra vires hæreditatis teneatur hæres. Nec eſt, quod urgeas, hæredem hæreditatem adeundo quaſi contraxiſſe cum creditoribus defuncti, quod ipſis ſatisfacere velit, dum omne onus hæreditatis in ſe ſuſcipit hanc ſuſcipiendo (§. 967. *h.* & §. 504. *part. 5. Jur. nat.*), ac ideo ad ſolvendum obligari ex quaſi contractu, citra ullum reſpectum ad vires hæreditatis. Etſi enim admittatur, hæredem ſuſcipiendo hæreditatem cum creditoribus defuncti quaſi contraxiſſe de debitis defuncti ſolvendis; non tamen aliter quaſi contraxiſſe intelligitur, quam ea lege, ut non teneatur ultra vires hæreditatis, quia aliter hæreditatem ſuſcepiſſe non intelligitur.

§. 969.

Quando hæres in vires hæreditatis.

Quoniam hæres, ſi æs alienum ſuperet maſſam bonorum, ultra vires hæreditatis non tenetur, nec naturaliter hanc alio animo ſuſcipere intelligitur, quam ut ultra vires ipſius non teneatur (§. 968.); *ſi hæreditas æri alieno obnoxia fuerit, ne inquirere ceſſe eſt ut de viribus hæreditatis ſatis conſtet*, conſequenter *utrum teneatur æs alienum ſuperet maſſam bonorum, nec ne, ac ideo hæres in hoc inquirere tenetur, antequam* declaret, ſe hæredem fieri velle, conſequenter *hæreditatem ſuſcipiat* (§. 961.).

Si hæreditas æri alieno obnoxia fuerit, non minus creditorum, quam hæredis intereſt, ut quantæ ſint vires hæreditatis exploratum ſit, ne de iis lites oriantur inter hæredem ac creditores, ſi hi urgeant ſolutionem, ille autem ultra vires hæreditatis ſolvere nolit.

§. 970.

Quando inventarium conficiendum & quotam modo.

Quoniam conſtare debet, utrum æs alienum ſuperet maſſam bonorum, nec ne, ſi hæreditas eidem obnoxia fuerit, (§. 969.), ad hæreditatem vero pertinent res omnes

tam corporales, mobiles ac immobiles, quam incorporales, nomina & jura quæcunque alia, & ut maſſa bonorum conſtituatur, æs alienum deducendum, ac ſi in numero rerum a defuncto relictarum deprehendantur res alienæ, eædem a rebus defuncti propriis ſeparandæ (§. 964.); *res a defuncto relicta una cum nominibus & ære alieno fideliter ac diligenter ſunt conſignandæ*, conſequenter *inventarium fieri debet* (§. 864.), *nec ſine eo hæreditas ſuſcipienda, ſi ea æri alieno obnoxia fuerit*. Et quoniam probari debet inventarium fideliter ac diligenter fuiſſe confectum, ſi æs alienum hæreditatis vires ſuperare contingat; facta autem probanda ſunt per teſtes (§. 1014. *part. 5. Jur. nat.*); *inventarium fieri debet in præſentia teſtium in ſtatu naturali.*

Cum hæreditas non conſtet pecunia numerata, ſed rebus etiam corporalibus & incorporalibus, atque nominibus (§. 964.), res autem non ſemper eo pretio vendi poſſint, quo a nobis æſtimantur, nomina vero omnia non ſint adeo certa, ut exigi poſſint; de viribus hæreditatis non ſemper certum eſt judicium, inventario licet confecto, conſequenter fieri poteſt ut de facultatibus defuncti plus ſperetur, quam in iis eſt. Quamobrem cum inventarium conficiatur non ſolum hæredis, verum etiam creditorum cauſa, neceſſe omnino eſt, ut illud habeat fidem, conſequenter ut probari poſſit, id fideliter ac diligenter confectum eſſe, nec dolo, vel culpa hæredis quicquam prætermiſſum, quod eidem inferendum erat. In ſtatu igitur naturali in præſentia teſtium fieri debet, qui eidem fidem faciunt, prouti jam ſupra in caſu ſpeciali annotavimus (§. 865.).

§. 971.

De bonorum ſpecificatione jurata.

Si hæres inventarium nullis teſtibus præſentibus confecit, & hæreditas æri alieno perſolvendo non ſufficiat; naturaliter hæres creditoribus juratam ſpecificationem bonorum defuncti edere tenetur.

Digitized by Google

tur. Etenim creditoribus probare tenetur hæres inventarium fideliter ac diligenter fuiſſe confectum, ſi hæreditas æri alieno defuncti perſolvendo non ſufficiat, quod per ſe patet. Quamobrem cum inventarium nullis teſtibus præſentibus ab hærede confectum per teſtes probari nequeat, quod denuo per ſe patet, quando vero res controverſa aliter probari nequit, per juramentum probanda (§. 1060. *part. 5. Jur. nat.*); ſi hæres inventarium confecit nullis teſtibus præſentibus & hæreditas non ſufficit æri alieno defuncti perſolvendo, cum naturaliter ultra ejus vires non teneatur hæres (§. 968.), ſpecificationem bonorum juramento confirmare, ſeu creditoribus juratam bonorum defuncti ſpecificationem edere naturaliter tenetur.

Etſi naturaliter ſpecificatio bonorum & inventarium non differant (*not.* §. 864.); poterat tamen ea in ſtatu naturali ab hoc diſtingui, ut conſignatio bonorum in præſentia teſtium facta dicatur inventarium, facta abſque teſtibus ab hærede ſolo ſpecificatio, ut terminorum ſignificatus proprius accedat ad eum, quem in Jure civili obtinent. Et, ſi ita viſum fuerit diſtinguere, nos habebis minime repugnantes, utut omiſſa illa diſtinctione veritati non præjudicetur.

§. 972.

Hæreditatem repudiare dicitur, qui jus hæreditarium ſibi delatum acceptare non vult. *Repudiatio hæreditatis quid ſit.*

Opponitur repudiatio ſuſceptioni hæreditatis. Quemadmodum enim qui hæreditatem ſuſcipit, ſufficienter ſignificat, ſe hæredem fieri velle (§. 961.); ita qui hæreditatem repudiat, ſufficienter ſignificat, ſe hæredem fieri nolle. Retinetur hic ſignificatus, quem vocabulo in genere tribuimus (§. 111. *part. 3. Jur. nat.*).

§. 973.

§. 973.

De libertate naturali hæreditatem ſuſcipiendi, vel repudiandi.

A voluntate uniuscujusque pendet, utrum hæreditatem ſibi delatam ſuſcipere, an vero repudiare velit. Quoniam enim nemini quid obtrudi poteſt (§. 200. *part. 4 Jur. nat.*); ideo nec hæreditas obtrudi poteſt, conſequenter invitus ac renuens, ſeu quando declarat, quod eam acceptare nolit, eandem acceptare non tenetur. Quamobrem cum hæreditatem ſuſcipiat, qui jus hæreditarium acceptat (§. 961.), eandem vero repudiet, qui idem acceptare non vult (§. 972.); naturaliter a voluntate uniuscujusque pendet, utrum hæreditatem ſibi delatam ſuſcipere, an vero repudiare velit.

Non opus eſt, ut hic addatur, a voluntate ejus, cui hæreditas defertur, etiam pendere, ut addatur, quomodo hæreditatem ſuſcipere velit, cum naturaliter eam ſuſcipere non intelligatur, niſi ea lege, ut ultra vires ejus non teneatur (§. 968.). Quodſi enim famæ defuncti conſulturus de ſuo ſolvere velit ea, quibus hæreditas non ſufficit; id non facit qua hæres (§. *cit.*), ſed qua benefactor (§. 20. 17. *part. 4 Jur. nat.*), conſequenter non opus eſt, ut animum benefaciendi defuncto declaret creditoribus.

§. 974.

De hæreditatis ſuſceptæ abdicatione.

Naturaliter hæres hæreditatem ſuſceptam abdicare poteſt, ſi inventarium fuerit confectum in præſentia teſtium, aut jurata ſpecificatio edatur ab hærede integræ fidei. Facile patet, neminem hæreditatem ſuſceptam abdicaturum, hoc eſt, declaraturum, quod eam habere nolit (§. 972.), niſi ubi deprehenderit, ex bonis defuncti creditoribus ſatisfieri non poſſe, aut ſaltem de eo dubitet, vel etiam ſi lucellum, quod ex hæreditate ſperare poteſt, ipſi non videatur tanti, ut moleſtiam ſubeat, ſine qua creditoribus ſatisfieri nequit (§. 892. *Pſych. empir.*). Quodſi inventarium fuerit confectum in præſentia teſtium, cum in eo res a defun-

defuncto relictæ una cum nominibus & ære alieno fideliter ſint conſignatæ (§. 970.); creditorum eadem manet conditio, ſive hæreditas nondum ſuſcepta repudietur (§. 972.), ſive ſuſcepta abdicetur (§. 115. *part. 3. Jur. nat.*), conſequenter qui ſuſceptam abdicat nihil facit, quod eſt contra jus creditoris (§. 239. *part. I. Phil. pract. univ.*). Quodſi hæres fuerit integræ fidei, perjurii ſuſpectus non eſt (§. 757. 926. *part. 3. Jur. nat.*), conſequenter juratæ ſpecificationi eadem fides haberi debet, quæ inventario in præſentia teſtium confecto. Quoniam itaque quilibet jus ſuum abdicare poteſt, quamdiu nil fit contra jus tertii (§. 118. *part. 3. Jur. nat.*); naturaliter quoque hæres hæreditatem ſuſceptam abdicare poteſt, ſi inventarium in præſentia teſtium fuerit confectum, aut jurata ſpecificatio edatur ab hærede integræ fidei.

Juri naturæ perfectivo, quo quod eſt melius, conſequenter in præſenti caſu tutius, alteri præferendum (§. 193. *part. 1. Phil. pract univ.*), magis convenit, ut inventarium in præſentia teſtium conficiatur, immo ut teſtes adhibeantur ipſi creditores, quam ut jurata ſpecificatio edatur, cum non modo ſecuritati creditorum omnium maxime hoc pacto proſpiciatur, verum etiam ipſe hæres omnem ſuſpicionem famæ ſuæ adverſam a ſe removeat, prouti virum bonum decet (§. 968. *part. 5. Jur. nat.*), ut ideo non omni culpa vacet hæres, qui novit multo ære alieno gravari hæreditatem, nec tamen inventarium in præſentia teſtium conficit (§. 717. *part. 1. Phil. pract. univ.*).

§. 975.

De jure hæreditario liberorum.

Si parentes moriantur, bona ſua liberis relinquere debent: quodſi eorum quidam fuerint educati, alii vero non fuerint, & quæ ab ipſis relinquuntur bona vix educationi horum ſufficiant, ea ad nondum educatos ſolos naturaliter pertinent, aut ſi fructus illi ſuffi-

ciant, ad eos uſusfructus pertinet ſolos, donec fuerint educati. Etenim parentes operam dare debent pro virili, ut liberi conſequantur bona fortunæ (§. 729.), nec eos privare bonis fortunæ, quibus eosdem augere poterant (§. 730.). Quamobrem cum re nulla amplius indigeant, quando moriuntur, quod per ſe patet, conſequenter bonis ſuis non amplius habeant opus, immo dominium in iisdem retinere nequeant (§. 700. *part. 6. Jur. nat.*); ea liberis ſuis relinquere debent. *Quod erat primum.*

Enimvero parentibus curæ eſſe debet, ut, ſi ipſos mori contingat, antequam liberi fuerint educati, ipſis relinquant bona, de quibus ſumtus educationis ſuſtentari poſſunt (§. 734.). Quodſi ergo bona ab ipſis relicta vix educationi eorum ſufficiant, qui nondum educati ſunt, ceteris ipſorum cura atque ope ad eum ſtatum jam perductis, quo ſibimetipſis proſpicere poſſunt de iis, quæ ad conſervationem ſui indigent (§. 637.), naturaliter omnino ad liberos nondum educatos ſolos bona a parentibus relicta pertinent. *Quod erat ſecundum.*

Denique ſi uſusfructus bonorum a parentibus relictorum educationi liberorum nondum educatorum ſufficiat, parentum erga eos officio ſatisfactum, ſi eodem ſumtus educationis fuerint ſuſtentati (§. 734.). Quando vero educati ſunt, eadem jam eſt quam liberorum ceterorum conditio, conſequenter cum nulla ſit ratio, cur ſubſtantia bonorum pertineat ad ipſos ſolos, quæ omnium eſſe debet, *per demonſtrata n. 1.* ſi uſusfructus bonorum educationi liberorum nondum educatorum ſufficiat, ad eos quoque ſolos is ſaltem pertinet. *Quod erat tertium.*

Quid æquitati naturali conveniat, hic nobis demonſtrandum eſt, ſive paradoxum videatur iis, qui notionibus ex Jure civili

civili hauſtis imbutum poſſident animum, ſive minus. Et quamvis in ſtatu civili ſtandum ſit legibus poſitivis; æquitatis tamen naturalis notitia non cenſeri debet uſus nullius. Eam enim ſequi non prohibent leges poſitivæ, &, qui conſcientiæ rationem habere volunt, illi parere debent. Recte igitur faciunt fratres atque ſorores, ſi in gratiam fratrum, vel ſororum nondum educatorum in caſu primo ab hæreditate abſtineant, eamque totam his relinquant, in caſu autem altero permittant, ut fructus omnes in educationem impendantur, nec ipſa bona inter ſe ante dividant, quam hi fuerint educati. Nullus dubito neminem fore, qui illa facientem non laudet, niſi ab æquitate animum alienum effecerit nimia lucri cupiditas, manifeſto indicio, illam æquitatis notionem hominibus connatam eſſe, quatenus eam fovet amor fratrum atque ſororum perverſis affectibus minime imminutus. Oſtendimus in ſuperioribus, parentibus beneficia præſtari poſſe in liberis (§. 834.), & in iisdem reddi (§. 835.), & cognatos ſibi invicem ſpeciali ratione obligari ad beneficia mutua præſtanda, quantum in poteſtate eſt (§. 836.). Quamobrem multo minus abſonum videri poteſt, ut fratres atque ſorores abſtineant ab hæreditate in gratiam fratrum atque ſororum nondum educatorum, aut ut in educationem impendi patiantur omnes bonorum a parentibus relictorum fructus, ſi ſumtus educationis aliter ſuſtentari nequeant.

§. 976.

De officiis parentum ſuperioris.

Officia parentum primi gradus erga liberos ſuos etiam intelligendi ſunt de parentibus gradus cujuscunque ſuperioris erga liberos ſuos gradus cujuscunque inferioris, ſeu nepotes ac pronepotes, gradus ſuperioris & ita porro. Etenim liberi gradus inferioris, veluti nepotes ac pronepotes, non minus per generationem deſcendunt a parentibus gradus ſuperioris, quam a parentibus gradus inferioris, & quamvis ab illis non immediate deſcendant, cum tamen liberi procreentur, ut genus humanum propagetur

(§. 264.), a parentibus quoque per generationem liberorum ſuorum intenditur ulterior generatio liberorum ulterioris gradus, conſequenter quæ officia parentes præſtare debent liberis ſuis, quia eos generarunt, ac ideo voluerunt, ut in rerum natura exiſterent, ea etiam liberis gradus cujuscunque inferioris præſtare debent parentibus gradus cujuscunque ſuperioris. Quamobrem cum ex iis, quæ de officiis parentum primi gradus erga liberos ſuos in ſuperioribus demonſtrata ſunt, abunde pateat, ea rationem ſufficientem non agnoſcere niſi in generatione, ſeu in eo, quod liberos in rerum natura exiſtere voluerint, conſervandi generis humani cauſa (§. 56. *Ontol.*), & poſita ratione ſufficiente ponatur etiam id, quod per eam potius eſt, quam non eſt (§. 118. *Ontol.*); officia parentum primi gradus erga liberos ſuos etiam intelligenda ſunt de parentibus gradus cujuscunque ſuperioris erga liberos ſuos gradus cujuscunque inferioris, veluti nepotes & pronepotes, ac ita porro.

Natura liberos commendat per generationem. Quamobrem qui ad generationem concurrunt, conſequenter ad hoc, ut liberi exiſtant in rerum natura; illi etiam ad ea concurrere debent, ut iidem vitam hominis vivere, eamque, quantum datur, commode ac jucunde tranſigere poſſint. Sane ipſa etiam natura parentes ſuperiorum graduum huc ducit, quibus non minus ac parentibus primi gradus inſtillavit amorem liberorum, qui ex liberis ſuis procreantur. Satis manifeſto ſe prodit amor iſte, niſi aliis affectibus appetitus ſenſitivus in transverſum agatur. Neque enim ſolum voluptatem percipiunt ex eorum nativitate, verum etiam ex eorundem felicitate ac fortuna. Quamobrem ipſa quoque natura eos ſtimulat ad eorum felicitatem atque fortunam promovendum (§. 652. 636. *Pſych. empir.*). Et hoc amore uniuntur parentes ſuperioris gradus cum liberis inferioris gradus, ut hos ſpectent tanquam partem ſui. Quo vero natura homines ducit, eo etiam eos ten-

Digitized by Google

tendere jubet ratio, ut ſit appetitus ſenſitivi & rationalis conſenſus (§. 267. *part. 1. Jur. nat.*), eademque regere debet affectus ceteros, ne adverſus amorem natura inſitum prævaleant, & a via recta ad devia deflectatur.

§. 977.

De officio eorundem in promovenda felicitate ac fortuna liberorum gradus cujuscunque inferioris.

Quoniam officia parentum primi gradus erga liberos ſuos etiam intelligenda ſunt de parentibus gradus cujuscunque ſuperioris erga liberos ſuos gradus cujuscunque inferioris (§. 976.), parentibus autem primi gradus curæ eſſe debet, ut liberos ſuos reddant felices (§. 710.), ac fortunatos (§. 732.), conſequenter bonorum fortunæ participes (§. 409. *part. 1. Phil. pract. univ.*); *parentibus* quoque *gradus cujuscunque ſuperioris curæ eſſe debet, ut liberi gradus cujuscunque inferioris reddant felices, ac fortunatos, ſeu bonorum fortunæ participes,* conſequenter *pro virili conferre debent, quicquid ad hoc conferre poſſunt, ut felices ac fortunati, ſeu bonorum fortunæ participes ſiant.*

Alia eſt ratio hominum, quam brutorum. Etenim bruta non conſervant memoriam prolis ſuæ, nec hæc, ubi educata fuerit, genitorum ſuorum ope ac auxilio amplius indiget, ſed ſibimetipſis ſatis proſpicere valet: alia vero prorſus ratio eſt hominum. Ideo etiam natura amorem illum naturalem, quo educatio prolis nititur, non extendit ultra prolem primi gradus, nec in ea ultra educationis tempus, cum in hominibus extendatur ad deſcendentes quoscunque, nec niſi morte parentum terminetur, niſi cauſæ quædam accidentales eundem ſupprimant. Sane amorem iſtum prodit ipſa triſtitia, qua perturbatur animus parentum, quando liberi immorigeri in vitia prolapſi felicitati ac fortunæ ſuæ obicem ponunt (§. 642. *Pſych. empir.*), immo ipſa indignatio, ad quam ab iis adducuntur (§. 873. *Pſych. empir.*). Quodſi homines omnes ratione duce uterentur, quæ modo diximus de amore parentum

Digitized by Google

ſuperiorum graduum, ea multo luculentius paterent. Quamvis patria poteſtas Romanorum prorſus diverſa fuerit a naturali; in eo tamen cum jure naturæ conveniebat, quod in eadem etiam eſſent liberi inferioris gradus & per eandem jus filiationis ad hos quoque extenderetur.

§. 978.

De ſucceſſione in bona parentum ſuperiorum.

Si parentes ſuperioris gradus, veluti avus & avia, moriuntur, ac deſint liberi primi gradus; bona ſua relinquere debent liberis inferioris gradus, veluti nepotibus. Et ſi bona ſint tenuia, nondum educatorum eadem habenda eſt ratio, quam habere debent parentes primi gradus in eodem caſu. Oſtenditur eodem modo, quo idem demonſtravimus de ſucceſſione in bona parentum primi gradus (§. 975.) *vi* §. 977.

Immo ex iis, quæ de ſucceſſione in bona parentum primi gradus demonſtrata ſunt (§. 975.), per modum corollarii idem inferri poterat *vi* §. 976.

Educatio nimirum, ſine qua homo natus conſervari & vitam hominis vivere nequit (§. 255.), indiſpenſabilis neceſſitatis eſt. Sumtus igitur educationis expenſis neceſſariis accenſendi (§. 365. *part. 4. Jur. nat.*), conſequenter ceteris omnibus præferendi (§. 378. *part. 4. Jur. nat.*). Quoniam igitur cura educationis non minus ad parentes ſuperiorum graduum (§. 831.), quam ad parentes primi gradus pertinet (§. 263.); bona ab iis relicta vix intelliguntur, niſi deductis impenſi, in educationem eorum faciendis, quos educare tenentur. Non eſt quod hinc inferas, in omni caſu ſumtus in educationem liberorum nondum educatorum faciendos ſubtrahi debere a bonis relictis, antequam de hæreditate ſtatuatur. Quodſi enim fructibus illius partis, quæ nondum educato cedit, ſumtus educationis ſuſtentari poſſunt, parentum officium de ſuo eos faciendi ceſſat (§. 527.). Ergo nec educationis in hæreditate amplius habenda eſt ratio.

§. 979.

Digitized by Google

§. 979.

Sui hæredes ſunt, qui per generationem a defuncto deſcendunt. Quamobrem cum ii, qui per generationem a defuncto deſcendunt, ſint liberi primi vel ulterioris gradus (§. 578.), *liberi primi ac ulterioris gradus ſunt hæredes ſui.* *Quinam ſint naturaliter hæredes ſui.*

In Jure Romano jus hæredum ſuorum deducitur ex patria poteſtate: ſed cum ea naturalis non ſit (*not.* §. 661.), hæredum ſuorum notio formanda erat, qualem Jus naturæ admittit. Atque eadem conformis eſt notioni communi, nemo enim eſt, qui neſciat *ſuos* appellari recepto uſu loquendi eos, qui per generationem ab aliquo deſcendunt, idiomate patrio **die Seinigen.**

§. 980.

Si defuncto fuerint liberi primi gradus & quidam ulterioris, veluti nepotes aut neptes ex filio, vel filia; nepotes ſubeunt in locum patris, vel matris ſuæ. Etenim cum non minus liberorum ulterioris (§. 977.), quam primi gradus fortunæ conſulere debeamus (§. 732.), præſertim cum illis deſint parentes, qui iisdem proſpicere poſſunt; liberi ulterioris gradus una cum liberis primi gradus in bona defuncti ſuccedere debent. Enimvero cum illi jus ſuccedendi non immediate acquiſiverint a defuncto ſed mediate per patrem ſuum, aut matrem; illis competere nequit niſi jus, quod pater, vel mater haberet, ſi adhuc in vivis eſſet. Nepotes igitur aut neptes ex filio, vel filia in locum patris, vel matris ſuæ ſubeunt. *De ſubitione in locum parentum.*

Jus hæredum ſuorum per nativitatem acquiritur, ita ut quamprimum quis naſcitur, ſit hæres ſuus patris ac matris ſuæ. Quoniam vero hoc jus etiam pertinet ad liberos ex ipſo aliquando naſcendos, ſi ante patrem, vel matrem ſuam eos mori contingat, liberis relictis; jus hoc transmiſſibile eſt, ut hi in idem ſuccedant, parentibus ſuis mortuis. Quamobrem

rem in aliud jus ſuccedere nequeunt, quam quod patri ſuo, vel matri competeret, ſi adhuc in vivis eſſet, avo vel avia moriente. Quotquot igitur in liberorum ulterioris gradus fuerint, ii ſimul in locum patris ſui, vel matris ſubeunt, & in capienda hæreditate ejus perſonam repræſentant. Nihil itaque magis naturale eſt, quam ut nepotes ac neptes in locum parentis prædefuncti ſuccedant, mortuo avo, vel avia.

§. 981.

De jure repræſentationis. Jus ſubeundi in locum parentum ſuorum, quod competit liberis ulterioris gradus cum liberis primi gradus concurrentibus, vocatur *Jus repræſentationis.* Atque ideo patet, *Jus repræſentationis eſſe naturale, ſeu juri naturæ convenire* (§.980.).

Dicitur ideo jus repræſentationis, quia liberi ulterioris gradus repræſentant parentes ſuos quoad jus hæreditarium, quod in iis conjunctim ſubſiſtit, quatenus morte parentum in ipſis fuit transmiſſum. Probe nimirum notandum eſt, aliud eſſe transmiſſionem, aliud translationem juris. *Jus transmittitur* in aliquem, quod ipſi debetur, quamprimum in habente expirat, cum non transferatur niſi voluntate habentis (§. 12. *part. 3. Jur. nat.*). Quemadmodum vero jus, quod unus habet, in plures tanquam commune transferri poteſt; ita nec repugnat, ut in plures tanquam commune transmittatur. Jus nimirum commune acquirentes unam repræſentant perſonam moralem.

§. 982.

De ſucceſſione parentum. *Si quis improles moritur, naturaliter bona ſua relinquere debet parentibus ſuis primi gradus, aut, his deficientibus, gradus ulterioris, niſi quatenus conjugis ſuperſtitis habenda ratio.* Etenim liberi non modo parentes inopes alere tenentur, niſi eadem inopia laborent, vel vix liberis ſuis alendis ſufficiant (§. 755.), verum etiam ad beneficium iisdem reddendum, occaſione oblata obligantur (§.741.), & in præſtandis officiis huma-

humanitatis, conſequenter etiam in promovenda eorum fortuna (§. 612. *part. 1. Jur. nat.*), ipſos præferre debent aliis, conjuge ſaltem ac liberis propriis, ſi quos habent, exceptis (§. 754.), immo pro virili conferre ea, quæ vitam eorum commodam atque jucundam faciunt (§. 756.). Quamobrem cum mortui non amplius rebus ſuis indigeant, quod per ſe patet; ſi improles moriuntur, nec conjugis ſuperſtitis habenda ipſis ratio ſit, naturaliter utique parentibus ſuis primi gradus bona ſua relinquere debent. *Quod erat unum.*

Enimvero non modo parentes gradus ulterioris, veluti avus & avia, ſunt vitæ noſtræ autores, quatenus ſpectantur tanquam cauſa remota ejusdem, conſequenter etiam eorum, quæ inde dependent, quod in rerum natura exiſtimus, quod per ſe ſatis patet; verum etiam nepotes ac neptes educare tenentur, ſi parentes moriantur, antequam educati fuerint (§. 831.), immo vivis adhuc parentibus, ſi hi vel inopes fuerint, vel educationem negligant, & in omni caſu ad eandem conferre, quicquid poſſunt (§. 832.). Quamobrem his quoque ad beneficium reddendum obligantur nepotes atque neptes occaſione oblata (§. 41. *part. 4. Jur. nat.*), perinde ac parentibus primi gradus (§. 741.), quemadmodum iisdem non minorem, quam his, reverentiam exhibere debent (§. 827.). Quodſi ergo quis improles moriatur, nec conjugi ſuperſtiti proſpicere teneatur, deficientibus parentibus primi gradus, quibus in eo caſu bona relinqui debent *per demonſtrata*, ea relinquenda ſunt parentibus gradus ſuperioris. *Quod erat alterum.*

Non par omnino jus eſt parentum primi ac ulterioris gradus. Quoniam enim parentes gradus primi ſeſe habent per modum cauſæ proximæ eorum, quæ ipſis quodammodo ac-

cepta ferre debemus, parentes autem gradus ulterioris per modum cauſæ remotæ; ac ideo in præſtandis officiis in locum parentum primi gradus non ſuccedunt, niſi his vel deficientibus, vel ea præſtare non valentibus; liberi quoque in præſtandis officiis erga parentes eos, qui gradus primi ſunt, præferre debent illis, qui ſunt gradus ulterioris, niſi utrisque ſimul idem officium exhiberi poſſit, quale reverentia filialis eſt (§. 827.). Nec eſt, quod excipias, parentum ſuperioris gradus majorem eſſe poſſe indigentiam, quam parentum primi gradus, conſequenter æquius eſſe, ut in eo caſu illis potius, quam hisce relinquantur bona, quia tum parentes noſtri illorum indigentiam ſublevare tenentur (§. 755.), ac commoditatem & jucunditatem eorundem pro virili promovere (§. 756.), & nos bona noſtra parentibus noſtris relinquentes ad hujus officii præſtationem concurrimus. Quodſi hi non ſatisfaciant officio ſuo, id ipſis, non nobis imputandum. In Jure naturæ ſequentia ex præcedentibus deducenda, conſequenter ex iis, quæ fieri debent, inferenda quæ porro facienda. Quamobrem in parentibus ulterioris gradus recte ſupponitur animus ea faciendi, quæ facere deberent, niſi eadem præſtarent parentes primi gradus, &, quando deſunt vires, ſupponenda tamen voluntas eſt. Ac in utroque caſu voluntas facto æquiparatur. Quibus hæc paradoxa videntur, hi intimam philoſophiam moralem nondum penitus perſpexerunt.

§. 983.

De hæredibus naturalibus & voluntariis.

Hæredes naturales dicere lubet eos, quos ipſa natura conſtituit: *voluntarios* vero, quos defunctus voluntate ſua ſive expreſſa, ſive tacita, aut præſumta, inſtituit. Quamobrem cum natura conſtituat liberos hæredes parentum (§. 975. & ſeqq.) & viciſſim parentes hæredes liberorum improlium (§. 982.); *liberi ſunt hæredes naturales parentum & parentes hæredes naturales liberorum improlium.*

Liberi qua hæredes parentum ſuorum dicuntur hæredes ſui (§. 979.). Atque ideo patet, hæredes ſuos eſſe ſpeciem quan-

quandam hæredum naturalium. De hæredibus autem voluntariis agitur in ſequentibus.

§. 984.

Quomodo hæreditas deferatur.

Quoniam liberi ſunt hæredes naturales parentum & parentes hæredes naturales liberorum improlium (§. 983.), parentes vero ſunt cognati aſcendentes & liberi deſcendentes in eadem linea recta (§. 565. 576. 578.); *in linea recta natura defert hæreditatem deſcendentibus, obſervato jure repræſentationis* (§. 980. 981.), *his autem deficientibus parentibus ſecundum gradus* (§. 982.).

§. 985.

Quale jus ſit jus hæreditarium parentum & liberorum.

Jus hæreditarium parentum & liberorum mutuum eſt jus perfectum. Etenim jus hæreditarium parentum & liberorum mutuum oritur ex mutuis eorundem officiis erga ſe invicem, prouti ex demonſtratione ejusdem luculenter patet (§. 975. *& ſeqq. atque* §. 982.). Enimvero ſocietas paterna, quæ inter parentes & liberos contracta intelligitur (§. 633.), &, cum homines generentur atque educentur generis humani conſervandi cauſa (§. 264), etiam ad parentes & liberos gradus remotioris extenditur, quaſi pactum eſt (§. 634.), conſequenter officia mutua parentum eaque liberorum & inde orta jura quaſi pacto nituntur. Quamobrem cum ex quaſi contractu naſcantur obligationes, quales ex contractu vero naſcuntur (§. 505. *part. 5. Jur. nat.*), ex contractu autem naſcantur obligationes perfectæ (§. 793. *part. 3. Jur. nat.*), conſequenter jura ipſis reſpondentia (§. 23. *part. I. Jur. nat.*), etiam ſint perfecta (§. 235. 236. *part. I. Phil. pract. univ.*); jus hæreditarium parentum & liberorum mutuum eſt jus perfectum.

Nemo non agnoſcit arctiorem eſſe obligationem, qua parentes ac liberi ſibi invicem tenentur, quam qua natura ce-

Digitized by Google

teros homines ſibi invicem devinxit. Unde multo magis reprehenduntur parentes atque liberi, ſi deſint officio ſuo, quam alii, qui officia erga alios inſuper habent. Et quo magis parentes ſtudent fortunam liberorum promovere, eo magis parentis partes omnes adimplere cenſentur. Ac idem eſt de liberis judicium. Ipſa itaque ratio hominibus dictitat, ea, quæ parentibus a liberis & liberis a parentibus debentur, magis eſſe neceſſitatis, quam voluntatis, ſicuti ea, quæ ex contractu debentur, ſeu ad quæ perfecte nos alteri obligavimus. Quamvis vero vulgo non agnoſcatur obligatio, quæ ex quaſi contractu venit, & naturalem obligationem firmiorem efficit; ubi tamen rationem reddere volueris, cur arctius vinculum ſit illa parentum ac liberorum obligatio, quam qua homines alias inter ſe copulantur, ea tandem diſtinctius explicata nos deducet ad quaſi contractum, ita ut qui animum ab eo alienum habet non juxta præſcriptum legis naturæ generationi prolis operam det, atque ideo quaſi contraxiſſe nolens volens intelligatur, qui prolem a ſe genitam agnoſcit.

§. 986.

An iis auferri poſſit. Quoniam jus hæreditarium parentum & liberorum jus perfectum eſt (§. 985.), jus vero iſtiusmodi acquiſitum nemini invito auferri poteſt (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*); *jus* quoque *hæreditarium parentibus ac liberis invitis auferri nequit.*

Naturalem hanc juſtitiam agnovere Romani, qui liberos & parentes in teſtamento neceſſario hæredes inſtituendos eſſe voluerunt, ita ut invalidum ſit teſtamentum, in quo prætereuntur.

§. 987.

Quid ſit abdicatio liberorum. *Liberi abdicari* dicuntur, ſi parentes ſufficienter declarent, quod eos pro liberis ſuis agnoſcere nolint.

Abdicatio liberorum apud Græcos uſu recepta fuit. Quamvis vero moribus noſtris non conveniat; ea tamen a Jure naturæ

turæ minime abhorret, quemadmodum ex ſequente propoſitione intelligitur. Ceterum abdicatio liberorum intelligitur tam de parentibus ſuperioris, quam primi gradus.

§. 988.

Si liberi ſcientes ac volentes ea committunt, quæ e diametro ipſorum erga parentes officio repugnant, vel a vita ſceleſta ſeſe revocari non patiuntur; naturaliter eos abdicare licet. Etenim ſi liberi ſcientes ac volentes ea committunt, quæ e diametro ipſorum erga parentes officio repugnant; ipſo facto declarant, quod ſeſe tanquam liberos erga ipſos gerere nolint. Quamobrem indigni ſunt, quos parentes pro liberis ſuis agnoſcant, conſequenter nec eos pro liberis ſuis agnoſcere tenentur. Lege igitur naturali ipſis datur jus declarandi, quod eos pro liberis ſuis agnoſcere nolint (§. 158. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum iſta declaratio ſit abdicatio liberorum (§. 987.); ſi liberi ſcientes ac volentes ea committunt, quæ e diametro ipſorum erga parentes officio repugnant, naturaliter eos abdicare licet (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*). *Quod erat unum.* *Quando ea naturaliter licita.*

Quodſi vitæ ſceleſtæ dediti ab ea ſeſe avocari minime patiantur, per ſe patet, quod continuo contriſtentur parentes. Quoniam itaque liberi parentes contriſtari minime debent (§. 748.), officio liberorum erga parentes e diametro adverſatur, quod a vita ſceleſta ſeſe revocari minime patiantur, ſed in ea perſeverent. Quamobrem cum liberos abdicare liceat, ſi ſcientes ac volentes ea committunt, quæ e diametro ipſorum erga parentes officio repugnant, *per demonſtrata n* 1. eoſdem etiam abdicare licet naturaliter, ſi a vita ſceleſta ſeſe revocari non patiantur. *Quod erat alterum.*

Qui officia liberorum erga parentes in ſuperioribus demonſtrata perpendit, facile animadvertet, quænam ſint facta, per

quæ illa tolluntur, ita ut quis perſonam filii exuiſſe dicendus ſit. Ita ferire parentes, aut iis maledicere reverentiæ filiali e diametro adverſa, ſine qua tamen filii perſona concipi nequit (§. 752.). Hæc igitur juſta abdicationis cauſa eſt, conſequenter multo magis talis erit, ſi ipſi vitæ patris, vel matris inſidias ſtruat. Similiter amor filialis tollitur odio, ſeu inimico in parentes animo. Quamobrem qui inimicitiam irreconciliabilem fovet, filii perſonam ſuſtinere nequit. Exemplum vitæ ſceleſtæ eſt, ſi filius prædonibus ſe ſociet, vel filia meretrix ſit.

§. 989.

De quantitate juris hæreditarii liberorum & parentum.

Naturaliter liberi omnes ejusdem gradus æquale jus ad hæreditatem parentum habent, ac viciſſim parentes ejusdem gradus ad hæreditatem liberorum. Etenim liberis jus ad hæreditatem parentum competit, quia liberi ſunt, prouti ex anterioribus patet, conſequenter quia a parentibus ſuis per generationem deſcendunt (§. 578.). Quoniam itaque eadem eſt ratio ſufficiens hujus juris in ſingulis liberis, quorum ceteroquin eadem ſupponitur conditio, nimirum ut omnes vel jam ſint educati, vel non educati (§. 56. *Ontol.*); idem quoque eſſe debet ſingulis jus (§. 118. *Ontol.*). Naturaliter itaque liberi omnes ejusdem gradus æquale jus ad hæreditatem parentum habent. *Quod erat unum.*

Similiter parentibus competit jus ad hæreditatem liberorum, quia parentes ſunt, prouti ſimiliter ex anterioribus patet. Unde denuo ut ante colligitur, parentes ejusdem gradus ad hæreditatem liberorum æquale jus habere. *Quod erat alterum.*

Natura liberi omnes æquales ſunt, quod idem de parentibus reſpectu liberorum intelligitur: neque enim ulla adeſt diverſitatis ratio eſt. Quodſi ergo uni illorum prærogativa quædam ſeu jus potius præ ceteris competere debeat; ex acciden-

cidente aliqua adeſſe debet ratio', qualis eſt, ſi quidam liberi nondum fuerint educati, quibus tamen perinde alimenta debentur, ac ceteris debebantur & præſtita fuerunt, fructibus tamen ejus, quam accipiunt, partis ſumtus educationis ſuſtentari nequeant. Niſi enim in eo caſu admitteretur aliqua prærogativa quoad jus hæreditarium, non amplius natura forent æquales, cum conditio illorum deterior foret, quam ceterorum.

§. 990.

Quoniam liberi ſinguli ejusdem gradus naturaliter æquale jus ad hæreditatem parentum habent (§. 989.); *liberi ſinguli hæreditatem æqualiter inter ſe dividere debent, & ſimiliter qui jure repræſentationis ſuccedunt* (§. 980.), *eam partem, quam parens ipſorum accepiſſet, ſi adhuc in vivis fuiſſet.* *De diviſione hæreditatis inter liberos.*

Dicuntur liberi, qui proprio jure ſuccedunt, *in capita ſuccedere*, quia perſonæ ſingulæ æquales capiunt partes; qui autem ſuccedunt jure repræſentationis, ſeu jure parentum morte eorundem in ipſos transmiſſo, *in ſtirpes ſuccedere* dicuntur, quia quotquot eorum numero ſint nonniſi unam tamen perſonam, defuncti nimirum parentis ſui, repræſentant, ac ideo nonniſi unam portionem capiunt, parenti ſcilicet ſuo debitam, ſi adhuc viveret, inter ſe porro æqualiter ob æqualitatem juris dividendam. Facile autem patet, ſi omnes fuerint liberi ulterioris, ſed ejusdem gradus, veluti nepotes ac neptes, eos jam jure proprio, non vero jure parentum ſuccedere, conſequenter cum ceſſet diſparitas juris, quo ſucceditur, eos in capita ſuccedere, non autem in ſtirpes. Non igitur opus eſt, ut hisce demonſtrandis ulterius immoremur.

§. 991.

Ex eadem ratione intelligitur, *hæreditatem filii, vel filiæ inter patrem & matrem, hæreditatem nepotis, vel neptis inter avum paternum & maternum, & aviam paternam atque maternam æqualiter eſſe dividendam.* *De diviſione hæreditatis liberorum.*

Paren-

Parentes enim, cum in bona defunctorum liberorum nunquam ſuccedant, niſi qui ſunt ejusdem gradus (§. 978.), conſequenter ſinguli eodem jure ſuccedant; nonniſi in capita ſuccedere poſſunt, nunquam vero in ſtirpes (*not.* §. 990.). Ceterum naturale non eſt, ut attendatur, unde bona venerint rint liberorum, num paterna ſint, an materna, vel noviter acquiſita. Quamprimum enim quis efficitur rei dominus, res ſit ejus propria, nec amplius quæritur, quomodo ea acquiſiverit, cum per ſe eidem nullum adhæreat onus ex modo acquirendi. Si enim tale onus adhæreret, ex quo alteri jus aliquod naſceretur, de eo diſponere non poterat in hujus præjudicium. Et nonne contingere poteſt, ut quis bona materna, vel paterna conſumat, poſtea vero, ubi ad meliorem ſtatum pervenit, alia acquirat? Quodſi ergo mortuus fuiſſet, antequam alia acquiſiviſſet, nulla prorſus fuiſſet hæreditas.

§. 992.

De acceptatione poſt mortem transferentis facienda.

Dominium in alterum transferri poteſt ea lege, ut nonniſi poſt mortem ſuam acceptari poſſit. Etenim a domini voluntate unice dependet, quomodo dominium rei ſuæ in alium transferre velit (§. 11. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem etiam ea lege transferre poteſt, ut nonniſi poſt mortem ſuam acceptari poſſit.

Nulla eſt neceſſitas, ut conſenſus transferentis cum conſenſu accipientis eodem tempore & ſimul exiſtant. Actus transferentis abſolvitur ſola declaratione voluntatis ſuæ, & quamdiu is ſubſiſtit (ſubſiſtit autem tamdiu, quamdiu voluntas non mutatur), acceptatio quocunque tempore accedere poteſt. Quamobrem cum moriens inter vivos velle deſinat, conſequenter quamprimum quis moritur certum ſit eum voluntatem ſuam non mutaſſe; quin poſt mortem ejus acceptatio ad actum transferentis accedere poſſit, ad quod tempus a transferente fuit reſtricta, dubitandum non eſt.

§. 993.

§. 993.

Quando voluntas transferentis tunc innoteſcere debeat accipienti.

Si accipiens ante acceptare non poteſt, quam poſt mortem transferentis; neceſſe non eſt, ut ante mortem transferentis voluntas ejus ipſi innoteſcat. Voluntas transferentis accipienti innoteſcere debet, ut accipiendi voluntatem declarare poſſit, quod per ſe patet. Quamobrem ſi non ante hoc fieri poſſit, quam poſt mortem transferentis, *per hypoth.*; neceſſe quoque non eſt, ut voluntas transferentis ante hujus mortem ipſi innoteſcat.

Quamdiu acceptare non potes, notitia voluntatis transferentis nulli tibi uſui eſt. Sufficit igitur, hanc tibi innoteſcere eo tempore, quo acceptare potes: E. gr. ſi Titio committo, ut tibi notum faciat, me tibi aliquid promiſiſſe in certum diem, ſalvo tamen jure revocandi promiſſum, antequam dies iſte venerit; is demum tibi voluntatem meam ſignificare poteſt, poſtquam dies venerit, niſi expreſſe aliter fuerit dictum. Quamobrem ſi acceptatio fieri debeat poſt mortem transferentis, ac interea promiſſum eſſe revocabile; is tibi voluntatem transferentis demum poſt mortem ejus ſignificare poterit, immo ſi transferens ita voluerit, non ante debet. Perinde vero eſt, ſive per te, ſive per ſcripturam defuncti ejus voluntas illi innoteſcat. Nihil in hisce abſurdi eſt, modo dominii & libertatis naturalis, unde exercitium ejus dependet, notionem ſatis diſtinctam habueris.

§. 994.

Teſtamentum quid ſit.

Expreſſa declaratio voluntatis defuncti de translatione dominii rerum poſt mortem ſuam relictarum, & de eo, quod præterea poſt mortem ſuam fieri velit, ea lege facta, ut nonniſi poſt mortem ſuam acceptatio fieri poſſit, *Teſtamentum* dicitur.

Intelliguntur hic res tam corporales, quam incorporales, cum etiam hæ ſint in dominio (§. 216. *part. 2. Jur. nat.*).

Quod vero diximus, voluntatem defuncti declarari quoque poſſe de eo, quod quis præterea fieri poſt mortem ſuam velit; ideo additur, quia in teſtamento etiam dari poteſt liberis tutor, vel curator, poteſt etiam præcipere defunctus, quæ de ſepultura ſua obſervari velit, quod monumentum ipſi ſit excitandum, quod MSc. quoddam ſit in lucem publicam edendum & ſi qua alia fuerint hujus vel alterius generis.

§. 995.

De revocabilitate translationis dominii acceptatione nonniſi poſt mortem facienda.

Si dominium in alterum transfertur ea lege, ut nonniſi poſt mortem ſuam acceptatio fieri poſſit; quamdiu vivit, voluntatem ſuam transferens mutare poteſt. Quoniam enim ex acceptatione accipienti naſcitur jus in re translata (§. 365. *part. 3. Jur. nat.*), quod invito eidem rurſus adimi nequit (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*); ſi transferens nolit acceptationem fieri ante mortem ſuam, non alio fine hoc velle intelligitur, quam ne jus quoddam acquirat ante mortem ſuam is, in quem dominium ſuum transferre nunc vult. Quamobrem ſibi utique reſervat jus mutandi voluntatem ſuam, quamdiu vixerit, ſi ita viſum fuerit. Quodſi ergo dominium in alterum transfertur ea lege, ut nonniſi poſt mortem ſuam acceptatio fieri poſſit; quamdiu vivit, voluntatem ſuam transferens mutare poteſt.

Naturaliter homini competit jus mutandi voluntatem ſuam, quando mutatio non fit contra jus alterius (§. 377. 378. *part. 3. Jur. nat.*), & jure quoque interno licita, ſi mutata fertur in melius (§. 374. *part. 3. Jur. nat.*). Quando voluntatem noſtram declaramus de eo, quod poſt mortem noſtram fieri debet; de eo ſtatuimus pro circumſtantiis præſentibus, quoniam futuras prævidere non poſſumus. Quamobrem cum hæ mutari poſſint, voluntas quoque noſtra non ſine ratione mutatur. Immo contingere quoque poteſt, ut circumſtantias præſentes non ſatis expenderimus, quæ poſthac penitius

nitius inſpicere poſſumus, ut denuo adſit ratio ſufficiens ad mutationem. Voluntas igitur hominis recte dicitur ambulatoria usque ad extremum vitæ halitum, quo velle deſinimus inter vivos. Non igitur abſurdum eſt, ut, quis ſibi reſervet jus mutandi voluntatem ſuam, quando diſponit de eo, quod demum poſt mortem ſuam fieri vult.

§. 996.

Teſtator dicitur, qui teſtamentum facit. Et *teſtari* idem ſignificat ac teſtamentum facere, ſeu ſuam de translatione dominii rerum poſt mortem relictarum voluntatem declarare. Unde *teſtatus* decedere dicitur, qui teſtamento facto moritur; *inteſtatus* vero, qui nullo teſtamento condito decedit. *Voluntas* vero *ultima* eſt, qua quis ea vult, quæ poſt mortem ſuam fieri debent. *Teſtator quinam ſit & quænam ultima voluntas.*

Ultima nimirum, quæ quis velle poteſt, ea ſunt, quæ quis poſt mortem ſuam fieri vult.

§. 997.

Teſtator teſtamentum mutare poteſt, quamdiu vixerit, immo teſtamento alio non facto inteſtatus decedere. In teſtamento enim de translatione dominii rerum ſuarum ita diſponit teſtator, ut acceptatio demum poſt mortem fieri debeat (§. 994. 996.). Enimvero ſi dominium in alterum transfertur ea lege, ut nonniſi poſt mortem ſuam acceptatio fieri poſſit, quamdiu vivit transferens voluntatem ſuam mutare poteſt (§. 995.). Ergo etiam teſtator teſtamentum mutare poteſt, quamdiu vixerit. *Quod erat unum.* *De mutatione teſtamenti.*

Enimvero quoniam teſtamentum mutans voluntatem ſuam ultimam mutat (§. 996. 994.). Voluntatis autem ultimæ mutatio permiſſa unicuique, quamdiu vivit, *per de-*

monſtrata; propterea quod quis teſtamentum fecerat, non aliud facere cogitur. Quamobrem ſi velit, vel etiam ſi contingit ipſum alio teſtamento non facto mori, alio non facto inteſtatus decedere poteſt (§. 996.). *Quod erat alterum.*

Non modo integrum eſt unicuique vi dominii (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*), utrum teſtatus, an inteſtatus decedere velit; verum etiam haud raro contingit, ut quis inteſtatus decedat, ſi vel maxime teſtatus decedere maluiſſet, cum mortis horam prævidere minime liceat. Quamobrem cum neceſſe non ſit, ut quis perſiſtat in ea voluntate, quam in teſtamento declaravit; teſtamento, quod quis fecerat, ſublato, res redit in eum ſtatum, in quo fuerat ante conditum teſtamentum.

§. 998.

Quando teſtamentum fiat validum.

Quoniam teſtamentum mutari poteſt, quamdiu teſtator vixerit (§. 997.), conſequenter poſt ejus demum mortem conſtare poteſt, ipſum in ea voluntate, quam facto teſtamento declaravit (§. 994.), perſtitiſſe; *ante mortem teſtatoris teſtamentum validum non eſt, ſed morte demum ejus validum efficitur.*

Nimirum teſtamentum non ante validum, niſi quando voluntas teſtatoris immutabilis efficitur: tunc enim actus translationis dominii rerum a defuncto relictarum perfectus eſt, ut acceptari poſſit.

§. 999.

An teſtamenta ſint juris naturalis.

Naturaliter teſtamentum facere licet. Etenim vi dominii dominus de re quacunque ſua diſponere poteſt pro arbitrio ſuo (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*), ita ut eidem etiam permittendus ſit rerum ſuarum abuſus, quamdiu nil facit contra jus alterius (§. 169. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem

rem cum naturaliter dominium rerum ſuarum etiam in alterum transferre poſſit ea lege, ut nonniſi poſt mortem ſuam acceptatio fiat (§. 992.), in teſtamento autem dominium rerum poſt mortem teſtatoris relictarum ea lege transferatur (§. 994.); naturaliter teſtamentum facere licet.

Patet itaque, teſtamenta eſſe juris naturalis. Non valere rationem, quæ cum *Puffendorfio* in contrarium affertur, quaſi ea lege nihil transferri poſſit, ut is, in quem transferri debet, demum poſt mortem transferentis acceptare poſſit, antea jam refellimus (*not.* §. 992.). Equidem *Feldenus* teſtamenta juri naturæ repugnare inde infert, quod vero hæredi, hoc eſt, ei, qui alias ab inteſtato ſuccederet, auferatur jus ſuum, quod facere minime licet (§. 64. *part. 1. Jur. nat.*), quæ olim erat opinio Germanorum, hodie adhuc nonnullorum animos occupans, unde ſenatum eſt vulgare illud: Wer will wohl und ſeelig ſterben, laß ſein Gut den rechten Erben, id eſt, qui morte beata defungi voluerit, bona ſua relinquat hæredi vero; patebit tamen ex ſequentibus, deficientibus liberis ac parentibus, nemini jus perfectum ad bona defuncti competere, immo non obſtante jure liberorum atque parentum (§. 975. 982.), omne teſtandi jus minime eſſe ademtum, quin potius legi naturæ convenienter non minus inter liberos atque parentes, quam reſpectu aliorum extraneorum non uno modo de rebus poſt mortem relictis diſponi poſſe. Immo ex ſequentibus quoque patebit, ſucceſſionem ab inteſtato revera non eſſe niſi teſtamentum præſumtum, ſeu eandem niti præſumta defuncti voluntate. Quamvis vero admittendum ſit teſtamentifactionem juri naturæ non repugnare, immo ſi recte fiat teſtamentum, eidem convenire; modus tamen teſtandi naturalis plurimum differt ab eo, quem Jus Romanum præſcribit & qui moribus Germanorum parum convenit, ac contra eos introductus fuit, prouti ex ſequentibus eluceſcet.

Digitized by Google

§. 1000.

De exhæredatione liberorum.

Liberi exhæredari dicuntur, quibus a parentibus expreſſa voluntate aufertur hæreditas, vel qui ex numero hæredum excluduntur, ſeu ſi parentes expreſſe declarent, quod in bona poſt mortem ſuam relicta ſuccedere non debeant (§. 957. 960.). Quoniam liberi abdicantur, ſi parentes ſufficienter declarent, quod eos pro liberis ſuis agnoſcere nolint (§. 987.), conſequenter eo ipſo ſimul declarent, quod jus alias liberis competens in bona poſt mortem ſuam relicta ſuccedendi (§. 975.) ipſis competere non debeat; *ſi liberi abdicantur, eo ipſo quoque exhæredantur.* Quamobrem cum naturaliter liberos abdicare liceat, ſi ſcientes ac volentes ea committunt, quæ e diametro ipſorum erga parentes officio repugnant, vel a vita ſceleſta revocari ſeſe non patiuntur (§. 988.); *naturaliter* quoque *liberi exhæredari poſſunt, ſi ſcientes ac volentes ea committunt, quæ ipſorum erga parentes officio e diametro repugnant, vel a vita ſceleſta ſeſe revocari minime patiuntur.*

Abdicationis & exhæredationis liberorum idem effectus eſt: utraque enim iidem privantur jure liberorum, quod alias natura ipſis tribuit. Exempla igitur juſtæ abdicationis ſupra allata (*not.* §. 988.) ſunt etiam exempla juſtæ exhæredationis.

§. 1001.

Quantum officia humanitatis ad liberos reſtringantur.

Si parentes absque neglectu liberorum officia humanitatis aliis præſtare poſſunt; ad ea præſtanda naturaliter obligantur. Etenim quilibet homo obligatur omnem facere facultatum ſuarum uſum, qui ad perficiendum animam, corpus & ſtatum hominum aliorum & ad arcendum omnem imperfectionem ab eorum anima, corpore & ſtatu requiritur, quatenus id absque neglectu officii erga ſeipſum fieri poteſt (§. 609.

609. *part. 1. Jur. nat.*), conſequenter quævis præſtare officia humanitatis (§. 655. *part. 1. Jur. nat.*). Quoniam hæc obligatio neceſſaria & immutabilis eſt (§. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*); nec ab ea liberantur parentes, quod liberos ſuos in omnibus officiis, quos aliis debemus, ceteris hominibus præferre debeant (§. 733.), conſequenter per hoc officia humanitatis tantummodo ita reſtringuntur ad liberos, ne cum eorum neglectu præſtentur aliis. Quodſi ergo parentes absque neglectu liberorum officia humanitatis præſtare aliis poſſunt; ad ea præſtanda naturaliter obligantur.

Obligatio ſpecialis non tollit obligationem univerſalem ad idem, ſed tantummodo reſtringit in caſu colliſionis, quia illa utpote ex duplici cauſa proveniens fortior eſt, conſequenter hanc vincit.

§. 1002.

Quoniam parentes, ſi absque neglectu liberorum officia humanitatis aliis præſtare poſſunt, ad ea præſtanda naturaliter obligantur (§. 1001.), ad officia vero hæc pertinet aliorum fortunam, quantum in poteſtate eſt, promovere (§. 612. *part. 1. Jur. nat.*), aliis benefacere (§. 23. *part. 4. Jur. nat.*), beneficia occaſione oblata reddere (§. 41. *part. 4. Jur. nat.*), itemque mendicis atque egenis eleemoſynam dare (§. 220. 244. *part. 4. Jur. nat.*); *ſi parentes absque neglectu liberorum fortunam aliorum promovere, aliis benefacere & beneficia occaſione oblata reddere, itemque mendicis atque egenis eleemoſynam dare poſſunt, ad hæc ſingula obligantur,* conſequenter *etiam in gratiam extraneorum & mendicorum ac egenorum de bonis poſt mortem ſuam relictis diſponere poſſunt.* *Idem expenditur quoad bona fortunæ.*

Parentes, etſi liberis ſuis proſpicere pro virili debeant, propterea tamen non peccare, ſi aliis quoque beneficia exhibeant, qui

qui ea merentur, & mendicis atque egenis eleemoſynas dent, pro modo facultatum ſuarum, nemo in dubium vocaverit. Nec facile quis erit, qui affirmaverit, injuriam fieri liberis, ſi parentes hoc faciant. Cum ergo de bonis ſuis in eorum gratiam diſponere poſſint, qui beneficia, vel eleemoſynam merentur, quamdiu vivunt; nulla ſane ratio eſt, cur jus hoc ipſis denegetur, quando voluntate ultima diſponunt de bonis poſt mortem ſuam relictis. Si ſervetur modus, ne in præjudicium liberorum plus detur, quam dari debebat aliis; non habent hi, de quo conquerantur.

§. 1003.

Legatum quid ſit. *Legatum* dicitur donatio rei cujusdam, vel etiam certæ pecuniæ ſummæ ultima voluntate facta. Perſona vero, cui legatum relinquitur, *Legatarius* vocatur, & qui ultima voluntate quid donat alteri, *legare* dicitur.

E. gr. Si ultima voluntate declaro, quod domum meam vel hortum habere debeas; domum, vel hortum tibi lego. Similiter ſi volo, ut poſt mortem meam inter pauperes diſtribuantur centum thaleri; pauperibus centum thaleros lego. Differt adeo legatum ab hæreditate, quia hæc conſiſtit in univerſitate rerum a defuncto relictarum (§. 960.); legatum vero nonniſi in re quadam particulari, aut in rebus quibusdam particularibus, vel etiam in certa quadam pecuniæ ſumma.

§. 1004.

Quando juris naturalis. Quoniam legatum donatio eſt (§. 1003.): *quando donationes legi naturæ conformes ſunt* (§. 112. & *ſeqq. part.* 4. *Jur. nat.*), *legata quoque eidem conveniunt.*

Quemadmodum temere donandum non eſt (§. 104. *part.* 4. *Jur. nat.*), ita nec temere legandum. Quemadmodum vero donatio temeraria valet (§. 107. *part.* 4. *Jur. nat.*); ita & legatum temerarium valet. Quodſi tamen manifeſta fuerit legantis temeritas, idem omnino eſt legatarii officium, quod dona-

donatarii circa donationes temerarias. Quodſi ea perpendas, quæ de donatione demonſtrata ſunt (§. 112. *& ſeqq. part. 4. Jur. nat.*); facile erit judicium, quænam legandi debeant eſſe motiva, ne labe quadam afficiantur legata. Et ſi porro ad animum revoces ea, quæ de danda eleemoſyna demonſtrata ſunt (§. 235. *part. 4. Jur. nat.*); facile quoque judicabis, quandonam mendicis atque egenis legatum aliquod & quantum relinqui poſſit.

§. 1005.

Quando legata a parentibus relinqui poſſint.

Si parentes habeant patrimonium amplum, vel liberis jam adſint, quæ vitæ neceſſitati, commoditati ac jucunditati ſufficiunt; legata beneficia merentibus & pauperibus relinquere poſſunt pro modo facultatum ſuarum. Parentes pro virili conferre tenentur ea, quæ poſſunt, ad hoc, ne liberis deſint quæ vitæ neceſſitas exigit, & quæ ad vitam commode ac jucunde tranſigendam faciunt (§. 736.) & eos in iis ceteris hominibus præferre debent, in caſu nimirum colliſionis. Quodſi patrimonium amplum habeant, vel liberis jam adſint, quæ vitæ neceſſitati, commoditati ac jucunditati ſufficiunt, huic officio ſatisfaciunt, etiamſi res quasdam, vel certam pecuniæ ſummam aliis legent, conſequenter absque liberorum neglectu legata relinquunt. Quamobrem cum in gratiam eorum, qui beneficia merentur & mendicorum ac egenorum de bonis poſt mortem ſuam diſponere poſſint, ſi id fiat absque neglectu liberorum (§. 1002.), conſequenter legata relinquere (§. 1003.); ſi patrimonium amplum ipſi habeant, vel liberis jam adſint, quæ vitæ neceſſitati, commoditati ac jucunditati ſufficiunt, legata beneficia merentibus & pauperibus pro modo facultatum ſuarum relinquere poſſunt.

Pater legaturus probe perpendere debet, ne leget in præjudicium liberorum. Quamobrem non modo inquirere debet in facultates ſuas & liberorum; verum etiam nepotum ac ne-

ptium rationem habere, quibus aliquando bona ſua relinquere debent liberi ſui, immo ad animum quoque revocare caſus, quibus fortuna hominum obnoxia eſt, ne ex ſtatu tantummodo præſenti liberorum fiat judicium. Multa igitur circumſpectione opus eſt, ne in legando modum excedat, nec habeant liberi, de quo vel in præſenti, vel futuro tempore jure conquerantur.

§. 1006.

Quatenus officia humanitatis ad parentes reſtringuntur.

Si liberi absque neglectu parentum officia humanitatis aliis præſtare poſſunt; ad ea præſtanda obligantur. Quoniam liberi in præſtandis officiis humanitatis in caſu colliſionis parentes aliis præferre debent, conjuge ſaltem ac liberis propriis, ſi quos habent, exceptis (§. 754.), quemadmodum parentes liberos ſuos præferre tenentur in caſu colliſionis aliis (§. 713.); propoſitio præſens eodem modo oſtenditur, quo ſupra demonſtravimus parentes obligari ad præſtanda humanitatis officia aliis, ſi ea absque liberorum neglectu præſtare poſſunt (§. 1001.).

§. 1007.

Idem in ſpecie expenditur quoad bona fortunæ.

Hinc porro eodem, quo ſupra (§. 1002.), modo oſtenditur, *liberos* quoque *obligari fortunam aliorum promovere, aliis benefacere & beneficia occaſione oblata reddere & mendicis atque egenis eleemoſynam dare*, immo *eos poſſe in gratiam eorum, qui beneficia merentur, & mendicorum ac egenorum de bonis poſt mortem ſuam relictis diſponere.*

Sane ſi quis nonniſi parentum, liberorum atque conjugis rationem habere deberet, omnis ceſſaret obligatio humanitatis officia præſtandi aliis, quæ tamen naturaliter non reſtringuntur, niſi quatenus ea in poteſtate noſtra non ſunt (§. 611. *part. 1. Jur. nat.*). Tum vero demum in poteſtate noſtra non eſſe intelliguntur, ſi absque neglectu non modo noſtri,

ſtri, verum etiam eorum, qui pars noſtra eſſe cenſentur, aut quorum pars nos ſumus, hoc eſt, liberorum atque parentum præſtari poſſunt. Quodſi vires humanæ eſſent inexhauſtæ, officia humanitatis promiſcue deberentur absque ulla reſtrictione. Enimvero quoniam admodum limitatæ ſunt, natura quosdam arctiori vinculo inter ſe copulavit, ut ea ſibi invicem præſtent, non tamen excluſis ceteris, quantum arctius hoc vinculum permittit.

§. 1008.

Quando legata a liberis relinqui poſſint.

Si liberi habeant patrimonium amplum, vel parentibus jam adſint, quæ vitæ neceſſitati, commoditati ac jucunditati inſerviunt; pro modo facultatum ſuarum legata beneficia merentibus & pauperibus relinquere poſſunt. Idem eodem modo oſtenditur vi §. 1007. quomodo id de legatis parentum paulo ante demonſtravimus (§. 1005.).

Eadem hic, mutatis mutandis, tenenda ſunt, quæ paulo ante annotavimus (*not.* §. 1005.).

§. 1009.

Quatenus collateralibus ſpecialiter obligati ſumus ad præſtanda officia humanitatis.

Collateralibus qua talibus non aliter ſpeciali quadam ratione obligamur ad præſtanda officia humanitatis, quam quatenus in ipſis beneficium redditur parentibus communibus primi, vel ulterioris gradus. Quoniam enim officia humanitatis ſunt officia erga alios, quibus eorum perfectio promovetur (§. 655. *part. 1. Jur. nat.*), actus vero omnis beneficium eſt, qua perfectionem alterius ac ſtatus ejusdem quomodocunque gratis promovemus, aut imperfectionem præcavemus (§. 22. *part. 4. Jur. nat.*); officia humanitatis, quippe quæ gratis præſtari conſtat, beneficiorum loco ſunt. Quamobrem cum beneficium reddat, qui beneficium tribuit ei, a quo accepit, propterea quod accepit (§. 32. *part.* 4. *Jur. nat.*); beneficium alteri reddimus præſtando officia humanitatis. Quoniam ita-

itaque liberi obligantur ad beneficium reddendum parentibus, occaſione oblata (§. 741.), & ex demonſtratione ſuperiori ſucceſſionis parentum (§. 982. *n.* 2.) patet, idem quoque extendendum eſſe ad parentes gradus cujuscunque ſuperioris, beneficium vero parentibus reddi poteſt etiam in liberis eorundem (§. 719 *part. 6, Jur. nat.* & §. 712. 976. *b.*); naturaliter ad præſtanda officia humanitatis obligamur collateralibus, quia nobiscum communem quendam parentem primi, vel ulterioris gradus habent (§. 590. 575.), conſequenter qua talibus. *Quod erat unum.*

Enimvero inter cognatum collateralem & alium quemcunque reſpectu noſtri non alia datur differentia, quam quod cum illo communem quendam parentem, cujus memoriam habemus, veneremur (§. 590. 575. *b.*). Collateralibus itaque qua talibus non aliter ſpeciali quadam ratione obligamur ad præſtanda officia humanitatis, quam quatenus in ipſis beneficium redditur parenti communi primi, vel ulterioris gradus. *Quod erat alterum.*

Quoniam collaterales non per nativitatem a ſe invicem deſcendunt, ſicuti liberi a parentibus; ideo non paria ipſorum jura ſunt, quæ parentum & liberorum, nec eadem illos tenet obligatio, quæ his natura ineſt. Natura tamen eos inter ſe copulat, quatenus a communi quodam ſtipite deſcendunt, qui quo ipſis proprior eſt, eo arctius quoque intelligitur vinculum. Sunt enim membra familiæ ſtipitis ſui, ad quem referuntur (§. 585.), ita ut alii ſint in familia patris & matris, veluti fratres atque ſorores, alii in familia avi noſtri, vel aviæ, alii in familia proavii noſtri & proaviæ, ac ita porro (§. 587. & *ſeqq.*). Quamobrem ſi beneficia rependuntur parentibus in liberis ſuis; vel rependuntur patri aut matri & fratribus ac ſororibus, vel avo & aviæ, vel proavo, aut proaviæ in iis, quæ ab ipſis deſcendunt, ac ita porro. Natura igitur fratres ac ſorores amari non modo jubet qua homines, verum etiam

propter

propter patrem noſtrum ac matrem, & collaterales ceteros propter avum ac aviam, proavum & proaviam, & ita porro, ac in linea inæquali reſpective propter parentem ejus gradus, cujus unusquisque agnoſcit communem ſtipitem (§. 598.), veluti ego filium fratris amare debeo propter patrem meum, & is me amare propter avum ſuum.

§. 1010.

Quid de eo præſumendum. Quoniam naturaliter id præſumendum, quod fieri ab aliquo debebat, naturaliter autem ſpeciali quadam ratione cognatis collateralibus obligamur ad præſtanda officia humanitatis non aliter, quam quatenus in ipſis beneficium redditur communi parenti primi, vel ulterioris gradus (§. 1009.); *naturaliter* quoque *unusquisque præſumitur officium aliquid humanitatis potius cognato collaterali, quam extraneo præſtare velle*, conſequenter *eum magis amare, quam extraneum* (§. 654. *part. 1. Jur. nat.*).

Magis amare alterum hic idem eſt, ac eundem in caſu colliſionis aliis præferre.

§. 1011.

Quale ſit collateralium jus. Similiter quia collateralibus qua talibus non aliter ad officia humanitatis ſpeciali quadam ratione obligamur ad præſtanda officia humanitatis, quam quatenus in ipſis beneficium redditur parenti communi primi, vel ulterioris gradus (§. 1009.), conſequenter non quatenus ipſis per ſe hoc beneficium debetur, ad beneficium vero beneficiario nonniſi jus imperfectum competit (§. 26. *part. 4. Jur. nat.*); *collateralibus* quoque *qua talibus non competit jus perfectum ad officia humanitatis ex ſpeciali obligatione ipſis præſtanda.*

Si fratres mutuo amore ſe invicem complectantur, per ſe unus alterius beneficium meretur ſpeciali quadam ratione. In hoc autem merito non attenditur fraternitas, ea enim conſiſtit

ſiſtit in mutua dependentia quoad ortum ſuum a communi patre ac matre: quæ etſi arctius eos obliget ad mutuum amorem, qualem natura in omnibus hominibus exigit (§. 619. *part. 1. Jur.nat.*), non tamen is ideo notionem fraternitatis per modum determinationis eſſentialis ingreditur. Quamobrem cum amor actualis non operetur jus perfectum ad beneficium (§. 26. *part. 4. Jur. nat.*), multo minus fraternitas, quæ fratrem amori iſti commendat, jus perfectum producere valet. Ferendum fratri eſt, etiamſi mereatur beneficium, ut id a fratre ipſi denegetur, nec eundem ad exhibendum cogere jure poteſt.

§. 1012.

De jure hæreditario collateralium.

Quia collateralibus qua talibus non competit jus perfectum ad officia humanitatis ex ſpeciali obligatione ipſis præſtanda (§. 1011.); *nec ipſis competit jus perfectum ad hoc, ut eos compotes reddamus bonorum fortunæ, quibus eos compotes reddere poteramus* (§. 612. *part. 1. Jur. nat.*), conſequenter *nec jus perfectum in bona poſt mortem noſtram relicta ſuccedendi* (§. 957.), *ac ideo ea ipſis relinquere non tenemur*, cumque ea de cauſa a voluntate noſtra unice dependeat, utrum eos hæredes inſtituere velimus, nec ne, *hæredes naturales non ſunt cognati collaterales, ſed voluntarii* (§. 983.).

Jus hæreditarium cognatorum collateralium minime perfectum eſt, ſicuti aſcendentium & deſcendentium (§. 985.), conſequenter perperam veri hæredes dicuntur in oppoſitione ad eos, quos defunctus ſibi hæredes eſſe voluit (*not.* §. 999.). Immo rationes ſufficientes nobis eſſe poſſunt, cur bona noſtra poſt mortem noſtram extraneis potius, quam cognatis collateralibus relinquere malimus, etiamſi ſolum jus internum ſpectemus, quod ex obligatione in conſcientia oritur. Obligatio, quæ ex cognatione oritur, præſupponit æquale meritum eorum, quibus beneficium præſtatur, & inter eos, quorum æquale meritum eſt, prælationem tribuit cognato col-

to collaterali, non vero ſimpliciter eundem ceteris præferri vult.

§. 1013.

Parentes exhæredari dicuntur, ſi ipſis expreſſa liberorum voluntate aufertur hæreditas. *Quid exhæredatio parentum ſit.*

Nimirum quia parentes ſunt perinde liberorum ſuorum hæredes naturales, ſicuti liberi parentum ſuorum (§. 983.); eodem ſenſu a liberis exhæredari dicuntur, quo ſenſu liberos exhæredari dicimus a parentibus (§. 1000.).

§. 1014.

Si parentes ſcientes ac volentes ea faciunt, quæ ipſorum erga liberos officio e diametro repugnant; naturaliter liberi eos exhæredare poſſunt. *An naturaliter licita.* Etenim ſi parentes ſcientes ac volentes ea faciunt, quæ ipſorum erga liberos officio e diametro repugnant; ipſo facto declarant, quod perſonam parentum tueri nolint. Quoniam igitur eandem ſua ſponte exuunt, nec ipſis competere poteſt jus, quod ob eorum in liberos profecta beneficia natura iisdem tribuit. Quamobrem cum jus ſuccedendi in bona liberorum poſt mortem ſuam ab iisdem relictorum ob beneficia iſta illis tribuatur, prouti ex demonſtratione ſuperiori (§. 982.) abunde liquet; ſi liberi declarent, quod nolint, eos in bona poſt mortem ſuam relicta ſuccedere debere, conſequenter eos exhæredent (§. 1013. 960.), injuriam iisdem minime faciunt (§. 859. *part. I. Jur. nat.*). Quodſi ergo parentes ſcientes ac volentes ea faciunt, quæ ipſorum erga liberos officio e diametro repugnant; liberi eos exhæredare poſſunt.

Qui officia parentum erga liberos in ſuperioribus demonſtrata perpendit, facile intelliget, quænam ſint facta, per quæ illa tolluntur, ita ut quis parentis perſonam exuiſſe dicendus ſit.

ſit. Ita ſi parentes inſidias vitæ liberorum ſtruant, ſi omnem eorum fortunam ſubvertere, aut famæ ipſorum nocere omnibus viribus conentur, ſi odio proſequantur, quod ad vitam ſceleſtam ſeſe ſeducere non patiantur; juſta omnino de cauſa exhæredantur. Idem etiam recte fieri poteſt, ſi turpi vitæ dediti opes omnes, ſi quas habent, profundant, fratres autem vel ſorores fuerint filio, quorum egeſtati ſubvenitur, bonis ſuis poſt mortem ſuam iis relictis.

§. 1015.

Quando teſtamentum parentum & liberorum ex parte invalidum.

Si liberi, vel his deficientibus parentes prætereantur, nec juſta de cauſa exhæredentur; teſtamentum non valet quoad hæredis inſtitutionem. Etenim jus parentum & liberorum hæreditarium jus perfectum eſt (§. 985.), quod adeo ipſis citra injuriam (§. 859. *part. I. Jur. nat.*) auferri nequit (§. 64. *part. I. Jur. nat.*), niſi juſta de cauſa exhæredentur (§. 1000. 1014.). Quodſi ergo liberi, vel his deficientibus parentes (§. 982.) prætereantur, nec juſta de cauſa exhæredentur, teſtamentum non valet quoad hæredis inſtitutionem.

Quodſi nimirum liberi prætereantur, hæreditas ipſis adimitur & alii defertur in teſtamento. Si ergo juſta cauſa non allegetur, ob quam hoc fieri poſſit; teſtamentum quatenus contra jus liberorum factum, cum naturaliter unicuique jus ſuum ſit tribuendum (§. 922. *part. I. Jur. nat.*), nec contra jus alterius quicquam faciendum (§. 910. *part. I. Jur. nat.*), utique ſubſiſtere nequit. Et idem eodem modo intelligitur de parentibus præteritis, nec juſtam ob cauſam exhæredatis.

§. 1016.

Quinam neceſſario hæredes inſtituendi.

Quoniam teſtamentum non valet, ſi liberi, vel his deficientibus parentes prætereuntur, nec juſta de cauſa exhæredantur (§. 1015.); *liberi in teſtamento a parentibus, aut parentes*

rentes a liberis vel hæredes neceſſario inſtituendi, vel juſta de cauſa exhæredandi.

Æquitatem hanc naturalem ſequitur *Juſtinianus*, prouti in vulgus notum.

§. 1017.

Poſthumus dicitur, qui poſt mortem demum patris naſcitur. Quoniam liberi ſunt hæredes ſui parentum ſuorum (§. 979.); *poſthumus* quoque *hæres ſuus patris ſui eſt, immo etiam avi, ac aviæ, aut parentum cujuscunque gradus ſuperioris.* *De poſthumo.*

Nulla ſane ratio eſt, cur poſthumus ideo deterioris conditionis eſſe debeat liberis ceteris, quod a morte demum patris naſcitur.

§. 1018.

Si liberi, vel parentes exhæredantur, in teſtamento allegenda eſt exhæredationis cauſa. Etenim liberi ac parentes in teſtamento aut ſunt hæredes inſtituendi, aut juſtam ob cauſam exhæredandi (§. 1016.), & niſi juſtam ob cauſam exhæredentur, teſtamentum invalidum quoad inſtitutionem hæredis (§. 1015.). An igitur validum ſit teſtamentum, conſtare nequit, niſi cognita cauſa exhæredationis. Neceſſe igitur eſt, ut ea in teſtamento allegetur. *De cauſa exhæredationis in teſtamento allegandа.*

Cauſæ exhæredationis facta ſunt (§. 1000. 1014.): hæc igitur commemoranda, nec ſufficit de moribus perverſis exhæredati verbis generalibus conceptum judicium. Ita non ſufficit dixiſſe, quod exhæredatus ſummo mœrore affecerit continuo exhæredantem; ſed facta recenſeri debent, quæ mœrori cauſam dederunt. Non ſufficit dicere, quod filia ſit meretrix, ſi ſtuprata forſan fuerit.

§. 1019.

Si exhæredatus negat cauſam exhæredationis & immeritum odium obtendat; hæres inſtitutus cauſam probare debet. Quoniam *De cauſa exhæredationis probanda.*

niam enim exhæredatio non valet, niſi ob juſtam cauſam, quæ ſcilicet exhæredatum indignum reddit, qui defuncto ſuccedat (§. 1000. 1014.); exhæredatum ea commiſiſſe, quæ ipſi imputantur, certum omnino eſſe debet. Quodſi ergo exhæredatus neget, ſe ea commiſiſſe; probandum utique erit, quod commiſerit. Quamobrem cum defunctus ipſe probare non poſſit, hæres autem quoad bona a defuncto relicta perſonam ejus repræſentet (§. 958.), & ipſi ab exhæredato jus, quod ex teſtamento habere debet, controvertitur, negata cauſa exhæredationis, quod per ſe patet; ſi exhæredatus neget cauſam exhæredationis, & immeritum odium obtendat, hæres inſtitutus cauſam probare debet.

Quoniam vel parentes exhæredant liberos (§. 1000.), vel liberi parentes (§. 1014.); non eſt quod excipias, non præſumendum eſſe iſtiusmodi odium, quo vel parentes adducantur ad imputandum liberis facta, quæ non commiſerunt, vel etiam liberis impellantur ad auſum iſtiusmodi adverſus parentes. Etenim ob præſumtionem nemini auferri poteſt jus ſuum, quod manifeſtum eſt. Immo fieri poteſt, ut ſine dolo imputentur exhæredato, quæ minime commiſit.

§. 1020.

De exhæredato ad hæreditatem admiſſo.

Si hæredes inſtituti exhæredatum ad hæreditatem admittere velint, eum admittere poſſunt; teſtamentum tamen quoad cetera manet validum. Etenim cum quilibet jus ſuum remittere poſſit, quando nil fit contra jus alterius cujusdam (§. 117. *part. 3. Jur. nat.*); hæredes quoque inſtituti jus, quod ex teſtamento habent, vel quantum ſibi viſum fuerit, de eo remittere poſſunt, quatenus tertii jus minime violatur. Quamobrem ſi hæredes inſtituti exhæredatum ad hæreditatem admittere velint, admittere quidem poſſunt; quoniam tamen legatariis jus ſuum auferre nequeunt (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*),

nat.), teſtamentum quoad legata validum manet. Immo cum nulla ratio ſit, cur exhæredatione ſublata non valeat, ſi qua præterea in teſtamento voluit defunctus, ab illa minime dependentia; quoad hæc quoque teſtamentum validum manet.

Hæres voluntatem defuncti immutare nequit: ſed cum hæreditatem repudiare poſſit (§. 973.), immo ſuſceptam abdicare (§. 974.), multo magis de acquiſita pro arbitrio ſuo diſponere poteſt, eam exhæredato vel cedendo, vel certam ejus partem in eum conferendo. Hoc nimirum facit jure ſuo. Quoad cetera vero in teſtamento nihil immutare poteſt, cum ad mutationem ipſi ſit jus nullum. Quando itaque hæres inſtitutus exhæredatum in locum ſui, vel in partem hæreditatis admittit; ſtricte loquendo, nihil in teſtamento immutatur, ſed totum illud ſubſiſtit, & quoad id, quod ex eodem acquiſivit hæres ac ſuum factum eſt, inſtar domini ſaltem diſponit.

§. 1021.

Ab inteſtato ſuccedere dicitur, qui in bona defuncti ſuccedit teſtamento nullo facto, vel a defuncto in teſtamento non inſtitutus hæres. *Quid ſit ſucceſſio ab inteſtato.*

Poſterius in Jure naturæ addendum, prouti ex iis patet, quæ mox ſequentur. In Jure Romano tamen vix locum habet, juxta quod nemo niſi miles pro parte teſtatus & pro parte inteſtatus decedere poteſt.

§. 1022.

Si poſthumus, vel unus ex liberis ceteris fuerit præteritus; ad hæreditatem una cum ceteris admittendus, & teſtamentum quoad cetera ſubſiſtit, etiam quoad legata, niſi ideo relicta intelligantur, quia hæredum numerum minorem putavit defunctus, ſeu quia poſthumus, vel alius quis præteritus. Etenim poſthumus non *De præteritione poſthumi vel liberorum aliorum.*

minus eſt hæres ſuus, quam ceteri liberi (§. 1017.), conſequenter hæres naturalis (*not.* §. 983.), quem ipſa natura hæredem inſtituit (§. 983.). Quamobrem etſi in teſtamento fuerit præteritus, una cum ceteris tamen ad hæreditatem admittendus. *Quod erat primum.*

Quoniam liberi nonniſi juſtam ob cauſam exhæredari poſſunt (§. 1000.), &, ſi exhæredentur, cauſa exhæredationis in teſtamento alleganda (§. 1018.), quando vero ſaltem prætereuntur, in teſtamento nulla eorum mentio fit, conſequenter ex ſilentio teſtatoris colligi nequeat exhæredatio; ſi prætereuntur, jus ſuum, quod tanquam hæredes naturales habent (§. 983.), per hoc ipſis non adimitur. Quamobrem una cum ceteris liberis ad hæreditatem admittendi. *Quod erat ſecundum.*

Enimvero etſi teſtamentum ſit invalidum quoad inſtitutionem hæredum (§. 1015.), quatenus ſcilicet defuncto non ſoli ſuccedunt, qui hæres inſtituti ſunt, conſequenter nec in ea parte, in qua inſtituti, ſed præterea admittuntur etiam qui præteriti ſunt liberi, *per demonſtrata n. 1. & 2.* nulla tamen ratio eſt, cur voluntas teſtatoris non ſubſiſtere debeat quoad ea, quæ in ipſa hæreditate nullam vim habent, qualis v. gr. eſt tutelæ datio. Quamobrem teſtamentum quoad hæc ſubſiſtere debet in hypotheſi propoſitionis præſentis. *Quod erat tertium.*

Denique cum parentes in teſtamento etiam legata relinquere poſſint, modo id non fiat in præjudicium liberorum (§. 1005.); ſi admiſſo ad hæreditatem poſthumo, vel alio ex liberis præterito legata tamen in præjudicium liberorum facta non dici poſſint, quin etiam quoad legata teſtamentum ſubſiſtere debeat dubitandum non eſt. Quodſi ergo ſatis appareat, teſtatorem non ideo legata reliquiſſe, quia

quia poſthumo, vel alio ex liberis præterito numerum hæredum, inter quos hæreditas dividenda, minorem putavit; teſtamentum etiam quoad legata ſubſiſtit. *Quod erat quartum.*

Jure naturali valet voluntas ultima defuncti, quantum valere poteſt. Valere autem poteſt, quatenus non eſt contra jus alicujus, veluti contra jus hæredum naturalium. Quamdiu itaque in teſtamento nihil occurrit, quod juri liberorum hæreditario adverſatur; nihil quoque in eodem immutandum, nec a voluntate teſtatoris recedendum.

§. 1023.

De parentibus & liberis omnibus præteritis.

Si parentes, vel filius, quem quis habet, unicus, aut liberi omnes, quos quis habet, prætereantur, nec juſtam ob cauſam exhæredentur, præteriti ad hæreditatem ſunt admittendi, & hæres inſtitutus repellendus, quoad cetera vero teſtamentum ſubſiſtit, etiam quoad legata, niſi in præjudicium parentum, vel liberorum præteritorum fuerint relicta. Etenim in hypotheſi propoſitionis præſentis teſtamentum invalidum eſt quoad hæredis inſtitutionem (§. 1015.), & præteritos ad hæreditatem eſſe admittendos patet eodem modo, quo idem oſtendimus in propoſitione præcedente de liberis quibusdam præteritis. *Quod erat primum.*

Enimvero quoniam hæreditas, quæ debetur parentibus (§. 982.) ac liberis (§. 975. 978.), in teſtamento alii, vel aliis defertur *per hypoth.*; illis admiſſis, *per demonſtrata n. 1.* hi utique repellendi ſunt. *Quod erat ſecundum.*

Quod vero teſtamentum ſubſiſtere debeat quoad cetera, quæ in eodem continentur, etiam quoad legata, niſi in præjudicium parentum, vel liberorum præteritorum fuerint facta; eodem modo patet, quo idem in propoſitione præcedente demonſtravimus.

Cum iſtiusmodi teſtamentum invalidum ſit quoad hæredis inſtitutionem (§. 1015.); facile patet, ea non ſubſiſtere, quæ ad eandem quomodocunque pertinent, nec ad eos, qui præteriti fuerunt, trahenda eſſe, quæ hæredes inſtitutos attinent. Illi enim quando ad hæreditatem admittuntur, ſuo jure ab inteſtato ſuccedunt, non vero in locum hæredis inſtituti ſubeunt, ac ſuo jure eundem repellunt. Nulla igitur ratio eſt, cur ea, quæ voluit teſtator quoad hæredes a ſe inſtitutos, transferantur ad eos, qui ab inteſtato ſuccedunt.

§. 1024.

De legatis in præjudicium liberorum relictis. *Si legata relicta fuerint in præjudicium liberorum vel parentum; naturaliter non valent, niſi quatenus absque eorum præjudicio ſubſiſtere poſſunt.* Naturaliter enim parentibus (§. 1005.) ac liberis non competit jus legandi, niſi quatenus legata non relinquuntur in præjudicium liberorum, vel parentum (§. 1008.), hoc eſt, niſi parentes, vel liberi habeant patrimonium amplum, vel parentibus adſint, quæ vitæ neceſſitati, commoditati ac jucunditati ſufficiunt (§ *cit.*). Quamobrem ſi bonis a parentibus relictis maxime indigeant liberi, naturaliter legata plura & majora relicta, quam pro modo facultatum defuncti ac liberorum, aut parentum, non valent, niſi quatenus imminuuntur. Non itaque valent legata in præjudicium liberorum relicta, niſi quatenus absque eorum præjudicio ſubſiſtere poſſunt.

Quando legata relinquantur in præjudicium liberorum, vel parentum, ex demonſtratione liquet. Æſtimanda nimirum ſunt ex relinquentis & hæredum naturalium facultatibus. Vide, quæ ſupra annotavimus (*not.* §. 1005.). Hinc ortum traxit *Legitima* liberorum atque parentum, quæ eſt portio hæreditatis liberis ac parentibus lege poſitiva debita: ſit ita quod legitima civilis non ſemper juri naturali conveniat. Poſſet quoque in ſignificatu Juri naturæ conveniente dici *Legitima* portio

portio hæreditatis liberis atque parentibus jure naturali debita, cujus quantitas hoc jure non eadem eſt, ſeu non eandem ad totam hæreditatem in omni caſu rationem habet, utpote ex circumſtantiis particularibus determinanda per ea, quæ diximus. Immo ſubinde naturaliter legitima totam hæreditatem abſorbet, vi præſentis.

§. 1025.

De libertate teſtandi ſi deſint cognati in linea recta.

Si nulli fuerint aſcendentes, vel deſcendentes in vivis, teſtator hæredem ex collateralibus inſtituere poteſt, quemcunque voluerit, immo etiam præteritis collateralibus omnibus extraneum quemcunque. Quodſi enim deſint aſcendentes, vel deſcendentes, hoc eſt, parentes, vel liberi (§. 574. 575.), cum cognati collaterales non habeant jus perfectum in bona poſt mortem noſtram ſuccedendi (§. 1012.), quale eſt parentum ac liberorum (§. 985.), nemo eſt, qui neceſſario ſit inſtituendus, aut ob juſtam cauſam exhæredandus (§. 1016.). Quamobrem cum vi dominii unusquisque de rebus ſuis diſponere poſſit, quemadmodum voluerit (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*) & dominium earum transferre in eum, quem voluerit (§. 12. *part. 3. Jur. nat.*), & qua lege viſum fuerit (§. 11. *part. 3. Jur. nat.*), quamdiu ſcilicet nil committitur, quod eſt contra jus alterius cujusdam (§. 910. *part. 1. Jur. nat.*); ſi nulli fuerint aſcendentes, vel deſcendentes in vivis, teſtator hæredem ex collateralibus inſtituere poteſt, quemcunque voluerit, immo etiam collateralibus omnibus præteritis extraneum quemcunque.

Libertas nimirum teſtandi prorſus irreſtricta eſt, ſi nemo fuerit, cui jus perfectum ad hæreditatem competit. Teſtamentum equidem iniquum eſſe poteſt, quatenus non ſatis convenit officiis; non tamen propterea injuſtum eſt, cum non ſit contra jus perfectum ejus, quem officia commendabant (§. 239. *part. 1. Phil. pract. univ.*).

§. 1026.

§. 1026.

Quanam naturaliter ad modum teſtandi requirantur. *Naturaliter teſtamentum validum eſt quoad modum teſtandi, ſi quocunque modo conſtet hanc eſſe voluntatem defuncti.* Quoniam enim teſtamentum non eſt niſi declaratio expreſſa voluntatis defuncti de translatione dominii rerum ſuarum poſt mortem relictarum ea lege facta, ut nonniſi poſt mortem ſuam acceptatio fieri poſſit, atque de eo, quod præterea poſt mortem ſuam fieri vult teſtatot (§. 994.); ut valeat teſtamentum, alia re non opus eſt, quam ut conſtet, hanc re vera eſſe voluntatem defuncti. Quodſi ergo quocunque modo de eo certi ſimus, quoad modum teſtandi naturaliter validum teſtamentum.

Naturaliter ad teſtamentum faciendum non aliud requiritur, quam ut teſtator voluntatem ſuam expreſſe declaret. Quodſi ergo certo conſtet, teſtatorem hoc modo declaraſſe voluntatem ſuam; in modo teſtandi nihil deſideratur, conſequenter quoad eum teſtamentum habet omnia requiſita, quæ naturaliter habere debet. Erit igitur quoad modum teſtandi validum, hoc eſt, pro nullo declarari nequit. Non vero hic quæritur de eo, an teſtamento quædam inſint, quæ non valent; ſed an pro ultima voluntate defuncti haberi debeat. Solennitates, quas requirit jus Romanum, etſi apud Romanos ſuas habuerint rationes, nulla tamen ratione naturali nituntur, nec noſtro ſtatui conveniunt. Merito igitur abrogandæ eſſent, cum contra voluntatem defuncti hæreditas deferatur ei, quem in bona ſua ſuccedere is noluerat, quando ob defectum ſolennitatum illarum teſtamentum pro nullo declaratur.

§. 1027.

Modus teſtandi naturalis quotuplex. Quoniam naturaliter validum teſtamentum quoad modum teſtandi eſt, ſi quocunque modo conſtet hanc eſſe voluntatem defuncti (§. 1026.), de eo vero certo conſtare nobis nequit, niſi aut voluntatem ſuam coram teſti-

teſtibus declaret teſtator (§. 1014. *part. 5. Jur. nat.*), non vero ſoli hæredi, cum nemo teſtis eſſe poſſit in propria cauſa, ex qua nempe commodum quoddam ſperat, (§. 1048. *part. 5. Jur. nat.*), aut eandem in ſcripturam redigat, aut ab alio redactam propria manu ſubſcribat, quod per ſe patet; *naturaliter ad teſtamenti factionem non requiritur, quam ut teſtator voluntatem ſuam declaret vel coram teſtibus, vel in ſcripturam redigat, aut ab alio in ſcripturam redactam ſubſcribat.*

Patet itaque duplicem eſſe modum teſtandi naturalem, cum non aliter voluntatem noſtram declarare poſſumus, ut de ea poſt mortem noſtram certo conſtet, niſi vel per teſtes, vel per ſcripturam.

§. 1028.

Teſtamentum nuncupativum dicitur, quando teſtator voluntatem ſuam declarat coram teſtibus, ſive hæres ipſe præſens fuerit, ſive abſens. *Teſtamentum* vero *ſcriptum* vocatur, quando teſtator voluntatem ſuam in ſcripturam redactam relinquit. *Teſtamentum nuncupativum & ſcriptum quodnam ſit.*

Si teſtator velit, ut teſtamentum ſcriptum ſubſcribant teſtes quidam, inter quos etiam eſſe poteſt hæres inſtitutus; hoc non novam facit ſpeciem, cum teſtes non adhibeantur alio fine, quam ut certius conſtet, ſcripturam iſtam non eſſe ſuppoſititiam (§. 1014. *part. 5. Jur. nat.*), ſicuti ex adverſo teſtamentum nuncupativum tale eſſe non definit, ſi memoriæ cauſa teſtes voluntatem teſtatoris ſibi declaratam in ſcripturam redigant & ſinguli eandem ſubſcribant. Quod ſtatui civili conveniat, ne dubia maneat voluntas a teſtatore declarata, ex iis patebit, quæ ſuo loco demonſtraturi ſumus.

§. 1029.

Si teſtamentum ſcriptum a teſtibus, vel ipſo etiam hærede ſubſcribitur; opus non eſt, ut ejus tenor notus ſit ſubſcribentibus. *An ſubſcribentibus tenor teſta-*

menti notus eſſe debeat. Quoniam enim acceptatio ab hærede poſt mortem demum teſtatoris fieri poteſt (§ 994.), non opus eſt, ut voluntas teſtatoris hæredi innoteſcat ante mortem illius. Et cum teſtes teſtamentum non alio fine ſubſcribant, quam ut per eos probari poſſit, ſcripturam hanc continere ultimam teſtatoris voluntatem (§. 1014. *part. 5. Jur. nat.*); nulla quoque neceſſitas exigit, ut qualis ea ſit ſubſcribentibus pateſiat. Quamobrem ſi teſtamentum ſcriptum a teſtibus ſubſcribitur, vel ipſo etiam hærede, opus non eſt, ut ejus tenor notus ſit ſubſcribentibus.

Teſtamentum ſcriptum ideo præfertur nuncupativo, ne de ultima voluntate noſtra cuiquam conſtet ante mortem noſtram. Quamobrem ipſe etiam hæres ſubſcribit non qua hæres, ſed qua teſtis.

§. 1030.

Quid non præſumendum de eo, qui inteſtatus decedit. *Qui inteſtatus decedit, non præſumitur voluiſſe, ut bona poſt mortem ſuam relicta ſint res nullius.* Quoniam enim naturaliter teſtamentum facere licet (§. 999.), conſequenter declarare, in quemnam dominium rerum poſt mortem noſtram relictarum translatum eſſe debeat (§. 994.), non uno autem caſu contingere poſſit, ut quis eandem non declaret, conſequenter inteſtatus decedat (§. 996.); ex eo, quod quis inteſtatus decedit, colligi minime poteſt, quod voluerit, ut bona poſt mortem ſuam relicta fiant res nullius. Quamobrem qui inteſtatus decedit, non præſumitur voluiſſe, ut bona poſt mortem ſuam relicta ſint res nullius (§. 244. *part. 2. Jur. nat.*).

Præſumtio hæc naturæ humanæ adeo convenit, ut veritati æquiparari poſſit. Non enim puto facile repertum iri aliquem, cui perinde ſit, quinam poſt mortem ſuam res a ſe relictas habeat, & non velit eas haberi ab eo, quem maxime amat,

amat, aut cui non ſint rationes, cur hujus potius eas velit, quam alterius. Quando homo moritur, cum nulla re poſt mortem amplius indigeat; maxime opportuna naſcitur beneficiendi occaſio. Quamobrem cum ad beneficia aliis præſtanda naturaliter obligemur, quantum in poteſtate eſt (§. 23. *part.* 4. *Jur. nat.*); officio quopue noſtro convenit, ut res poſt mortem noſtram relinquendas demus aliis, quos beneficio noſtro dignos exiſtimamus, ut ideo nobis non perinde eſſe debeat, quinam eas acquirat.

§. 1031.

Quoniam qui inteſtatus decedit, non præſumitur voluiſſe, ut bona poſt mortem ſuam relicta ſint res nullius (§. 1030.), voluntatem tamen ſuam expreſſe non ſignificavit (§. 996. 994.); *cujusnam eſſe voluerit bona poſt mortem relicta, præſumendum eſt*, conſequenter cum is nullo teſtamento facto in eadem ſuccedat (§. 996.), *ſucceſſio ab inteſtato nititur præſumta defuncti voluntate*, ſeu *qui ab inteſtato hæres eſt, ex præſumta defuncti voluntate ſuccedit* (§. 1021.), *niſi hæreditas ſit ipſi debita, ſeu is jure ſuo ſuccedat*, quo in caſu non opus eſt præſumtione. *Fundamentum ſucceſſionis ab inteſtato.*

Vidimus in anterioribus, dari hæredes naturales, quos ipſa natura inſtituit (§. 983.), & quibus hæreditas auferri nequit niſi tanquam indignis ob juſtam cauſam (§. 1016.).

§. 1032.

Succeſſio ab inteſtato eſt ex teſtamento veluti tacito ſucceſſio. Etenim quando ab inteſtato ſucceditur, ex præſumta voluntate defuncti ſucceditur (§. 1031.), conſequenter cum probabiliter ſaltem colligatur, quem in bona ſua ſuccedere voluerit defunctus (§. 245. *part.* 2. *Jur. nat.*), ſucceſſio ab inteſtato eſt quaſi tacita declaratio voluntatis defuncti de translatione dominii rerum poſt mortem ſuam relictarum. *Quid proprie ſit ſucceſſio ab inteſtato.*

Digitized by Google

Quamobrem cum expreſſa de hac translatione voluntatis declaratio teſtamentum ſit (§. 994.); ſucceſſio ab inteſtato ex teſtamento veluti tacito ſucceſſio eſt.

Hanc propoſitionem ideo addimus, ut tanto manifeſtior ſit differentia ſucceſſionis ab inteſtato a ſucceſſione ex teſtamento. Niſi enim teſtamenta naturaliter non liceret facere; nec naturaliter ab inteſtato ſuccedere quis poſſet. Hinc *Feldenus* cum negaret teſtamenta eſſe juris naturalis, recte quoque negavit ſucceſſionem ab inteſtato eſſe hujus juris. Qui vero negant prius, aſt poſterius concedunt, non ſatis ſibi conſentiunt, cum præſumtæ voluntati plus tribuant, quam expreſſæ. Non eſt quod excipias, ſucceſſionem ab inteſtato omnem æquiparari poſſe ſucceſſioni liberorum atque parentum, ita ut omnes, qui ab inteſtato ſuccedere poſſint, ab ipſa natura inſtituantur hæredes & per conſequens collaterales jure pares ſint liberis atque parentibus: reclamant enim ea, quæ in antecedentibus demonſtrata ſunt. Non ita ſibi invicem obligantur collaterales, quemadmodum parentes & liberi: ex obligatione tamen derivatur jus ſuccedendi, quod ſine juſta cauſa adimi nequit, nec aliunde id naſci poteſt (§. 23. *part. 1. Jur. nat.*). Ceterum ſi liberi ab inteſtato ſuccedant, non modo ſuo jure ſuccedunt, verum etiam ex teſtamento tacito ſuccedere dici poſſunt, quatenus defunctus, qui legata relinquere poterat (§. 1005.), quando inteſtatus decedit, voluiſſe præſumitur, ut ſine ullo onere in bona ſua ſuccedant. Quidni etiam tacite ſignificaſſe præſumitur, ſibi nullam eſſe cauſam, cur quendam ex liberis exhæredare velit, vel etiam uni quiddam prælegare?

§. 1033.

De ſucceſſione ab inteſtato in linea recta. *Si quis inteſtatus decedit, ei ſuccedunt liberi, vel his deficientibus parentes, ita ut in liberis attendatur jus repræſentationis, in parentibus autem proximitas gradus.* Etenim ſi quis inteſtatus decedit de ſucceſſione in bona ſua nihil expreſſe diſpoſuit

ſpoſuit (§. 996.). Quamobrem cum in linea recta natura deferat hæreditatem deſcendentibus, obſervato jure repræſentationis, his autem deficientibus parentibus ſecundum gradus (§. 984.), & jus hæreditarium parentum & liberorum perfectum eſt (§. 985.), quod ipſis invitis adimi nequit (§. 986.); ſi quis inteſtatus decedit, ſuccedunt liberi, obſervato jure repræſentationis, his autem deficientibus parentes ſecundum gradus.

Satis manifeſta hæc ſunt ex antecedentibus, ita ut propoſitio præſens prorſus omitti potuiſſet, niſi conſultum viſum fuiſſet, ut ordo ſuccedendi ab inteſtato uni quaſi conſpectui exhiberetur.

§. 1034.

Deficiente hærede in linea recta, ab inteſtato ſuccedunt qui ſunt in familia patris vel matris ſecundum gradus familiæ, & his deficientibus ſimiliter, qui ſunt in familia avi, vel aviæ, ac ita porro, ut non fiat tranſitus de familia in familiam, nimirum de arctiori in diffuſiorem, niſi ubi in illa nulla extet perſona, ubivis nulla habita ſexus differentia. **De ſucceſſione collateralium ab inteſtato.** Etenim ſi in linea recta deficit hæres, nemo eſt cui hæreditas ſit debita (§. 575. 985.), conſequenter qui ab inteſtato ſuccedunt nonniſi ex præſumta defuncti voluntate ſuccedunt (§. 1031.). Quamobrem cum collateralibus qua talibus non aliter ſpeciali ratione obligemur ad præſtanda officia humanitatis, conſequenter etiam ad augenda ipſorum bona fortunæ (§. 612. *part. I. Jur. nat.*), quam quatenus in ipſis beneficium redditur parentibus communibus primi, vel ulterioribus gradus (§. 1009.), & naturaliter officium aliquod humanitatis potius cognato collateri, quam extraneo præſtare velle præſumamur (§. 1010.); deficientibus hæredibus in linea recta ex præſumta voluntate, adeoque ab inteſtato (§. 1031.),

 ſucce-

ſuccedunt collaterales, qui communem quendam parentem habent, ceu propiore gradu eundem attingunt. Is igitur omnino obſervandus ordo eſt, quem exigit arctius cognationis vinculum, ut ſcilicet qui ſunt in familia parentis defuncti propioris excludant familiam remotioris & in eadem familia, qui parenti huic tanquam ſtipiti propiores ſunt, excludant remotiores. Atque hoc modo patet, ex collateralibus primum admittendos eſſe eos, qui ſunt in familia parentum primi gradus, ſeu patris, vel matris ſecundum gradum, quo eidem cognati ſunt, deinde ſimiliter illis deficientibus, qui ſunt in familia parentum ſecundi gradus, veluti avi, vel aviæ, ac ita porro ſecundum diſtinctionem familiam & gradus in iisdem. *Quod erat unum.*

Quoniam vero tam mares, quam fœminæ in qualibet familia & quolibet ejus gradu eodem cognationis vinculo nobis junguntur, prouti ſatis ſuperque apparet ex iis, quæ de cognationibus prolixe demonſtrata ſunt, conſequenter eadem in utroque ſexu adeſt ſucceſſionis ratio, *per demonſtrata;* nulla quoque in ſucceſſione habenda eſt ſexus ratio (§. 118. *Ontol.*). *Quod erat alterum.*

Nulla in re magis variant leges poſitivæ, quam in ſucceſſione ab inteſtato. Quodſi vero in ea ratio naturalis attendenda, ut præſumatur id, quod officiis maxime congruit; is omnino ſucceſſionis ordo admittendus, quem in propoſitione præſente definivimus. Et hoc pacto omnia ſunt plana & expedita, juri etiam cognationis apprime conſentanea. Et naturalis ille modus computandi gradus conſanguinitatis, quem ſequitur jus canonicum, & quo nos utimur in matrimonialibus & criminalibus, inſervit quoque ſucceſſioni collateralium determinandæ, modo is rite intelligatur, nec abſurditates ſingantur, ubi nullæ ſunt, prouti ſuo loco jam oſtendimus. Quamvis itaque JCti Romani aliam introduxerint graduum compu-

Digitized by Google

computationem pro deferenda hæreditate ab inteſtato, quam etiam nos ſequimur, ex demonſtratione tamen propoſitionis præſentis patet, nos eadem non habere opus: immo ſi curatius eam expendas, deprehendes ex ea potius difficultates ſubinde naſci, quas naturalis ille modus gradus conſanguinitatis computandi arcet, veluti an patruus, vel avunculus una cum patruelibus ſuccedere debeat, quorum illi ſunt in familia avi, vel aviæ, hi in familia patris, vel matris. Naturalis quædam inclinatio ſeu propenſio in eos, qui nobiſcum ſunt in eadem familia, obſervatur, modo non ex accidente a cauſa quadam extrinſeca ſupprimatur, & ea major eſt, prouti caput familiæ, ſeu ſtipes in linea recta minori intervallo a nobis diſtat. Et huic reſpondet officium de reddendis beneficiis parentibus in liberis ſuis. Vi illius volumus, ut familia, ex qua ortum trahimus, ſit quam ornatiſſima, ac eo nomine homines ſibi gratulantur: immo idem in laudem vulgo vertitur, ac inter bona fortunæ connumeratur. Unio illa naturalis, quæ familiam efficit, in cauſa eſt, ut, ſi qua præclare facta ſunt ab iis, qui nobiſcum in eadem familia ſunt, ea etiam ad nos quodammodo pertinere exiſtimemus, & ex adverſo nobis quoque ignominiæ ducamus, quæ ipſis ignominiam pariunt. Quodſi homines omnes ratione duce uterentur, ut inſtinctum naturæ ſequerentur, non aliter in bona poſt mortem ſuam relicta ſuccedi vellent, quam fert propoſitio præſens, niſi quatenus pro modo facultatum ſuarum quædam legarent iis, qui beneficium merentur, nec in teſtamento præterirent collateralem, vel omnes, niſi quatenus factis ſuis ſeſe beneficio indignos reddidiſſent, & vinculum cognationis quaſi diſſolviſſent. Et hæc omnino probe expendenda ſunt ei, qui in teſtamento alium inſtituere vult hæredem, quam quem ſucceſſio ab inteſtato deſignat, qualem hic demonſtramus, ne quid in rectitudine naturali teſtamenti deſideretur.

§. 1635.

Si quis inteſtatus decedit, nec adſit, qui ab inteſtato ſuccedere poſſit, in ſtatu naturali hæreditas ſit occupantis. Qui enim *Si hæres ab inteſtato deficiat, cu-*

inte-

jusnam ſit hæreditas. inteſtatus decedit, voluntate expreſſa dominium rerum poſt mortem ſuam relictarum non transfert in alium (§. 994. 996.). Et ſi nullus adſit, qui ab inteſtato ſuccedere poſſit, nec idem in alium transfertur voluntate præſumta defuncti (§. 1031.). Quamobrem cum dominium amittatur, quamprimum quis moritur (§. 700. *part. 6. Jur. nat.*), in hypotheſi præſentis ſtatim res relictæ poſt mortem dominio vacuæ ſunt, ſeu ἀδέσποτα (§. 313. *part. 2. Jur. nat.*). Quoniam itaque harum rerum dominium occupando acquiritur (§. 315. *part. 2. Jur. nat.*); ſi quis inteſtatus decedat, nec ipſi ſit ab inteſtato hæres, in ſtatu naturali hæreditas ſit occupantis (§. 960.).

Civile eſt, quod in ſtatu civili fiſco adjudicetur hæreditas in hypotheſi propoſitionis præſentis. Ceterum non eſt, quod excipias, non præſumendum eſſe, ut, qui teſtatus decedit, voluerit, bona poſt mortem ſuam relicta fieri res nullius (§. 1030.), conſequenter præſumendum eſſe, quod voluerit, ea eſſe amici, cujus familiaritate maxime delectatus. Cum enim, ut bene obſervat *Puffendorfius* de J. N. & G. lib. 4. c. 11. §. 15. amicitia inter extraneos, hoc eſt, eos, qui in familia non ſunt, mutua fere benevolentiæ ſignificatione, conſiliorum communicatione & quotidianis vitæ officiis abſolvatur, ea ad præſumtionem voluntatis de translatione dominii rerum poſt mortem ſuam relictarum minime ſufficit. Quamvis præſumta voluntas defuncti ſufficiat ad deferendam hæreditatem cognatis collateralibus, quia unusquisque ad conſervationem familiæ conferre debet, quantum poteſt, absque neglectu ſui, cum præſumatur id voluiſſe, quod officio convenit; non tamen peculiare quoddam officium eſt, ob quod idem præſumi poſſit in gratiam extranei, quo amico utimur, ſicuti ne legata quidem præſumuntur, ſed expreſſam voluntatem requirunt.

§. 1036.

§. 1036.

Hæres inſtitui poteſt vel pure, vel ſub conditione, vel in diem, vel ſub onere quodam. In hæredem enim transfertur dominium rerum a teſtatore poſt mortem ſuam relictarum (§. 958.). Quamobrem cum a domini voluntate unice dependeat, quomodo dominium in alium transferre velit (§. 11. *part. 3. Jur. nat.*); hæredem is quoque vel pure, vel ſub conditione, vel in diem, vel ſub onere quodam inſtituere poteſt.

Quotuplici modo hæres inſtitui poſſit.

Facile patet, nobis hic inprimis ſermonem eſſe de hæredibus voluntariis, cum in naturalibus non per omnia libera ſit teſtatoris voluntas, prouti ex anterioribus patet. Quoniam vero inſtitutio hæredis voluntarii prorſus arbitraria eſt, ita ut eum citra injuriam etiam non inſtituere poſſit; ideo quoque meri arbitrii eſt, quomodo eum inſtituere velit. Convenit hæredis inſtitutio cum promiſſione liberali, ac ideo quæ de diverſo promittendi modo demonſtravimus in parte tertia; ad hæredis quoque inſtitutionem facile applicantur.

§. 1037.

Si hæres pure inſtituitur, acceptatione ſua dominium in bonis defuncti ſtatim acquirit. Etenim cum ad translationem dominii requiratur ſufficiens declaratio domini & acceptatio ejus, in quem is dominium transferre vult (§. 13. *part. 3. Jur. nat.*), teſtamento autem condito & morte teſtatoris confirmato actus transferentis perfectus ſit (§. 994. 998.); ut dominii translatio perficiatur, nihil amplius exigitur, quam ut acceptatio hæredis inſtituti accedat. Quodſi ergo pure inſtitutus fuerit, acceptatione ſua dominium in bonis defuncti ſtatim acquirit.

De jure inſtitutionis puræ.

Nihil nimirum adeſt, quod facta acceptatione actualem dominii translationem ſuſpendat, vel differat, quemadmodum

ea ſuſpenditur per conditionem, aut differtur per diem adjectum, certum ſcilicet, cum incertus conditionis loco ſit. Quodſi enim teſtator dixerit: Tu mihi hæres eſto, quando duodecimum ætatis annum attigeris; perinde eſt, ac ſi dixiſſet: Hæres mihi eſto, ſi duodecimum ætatis annum attigeris. Quodſi ergo ante annum duodecimum moriaris, non eris hæres.

§. 1038.

De inſtitutione conditionata.

Si hæres ſub conditione fuerit inſtitutus, naturaliter pendente conditione bonis a defuncto relictis utitur fruitur hæres ab inteſtato & ea non exiſtente, vel poteſtativa non adimpleta hæreditatem acquirit. Quodſi enim hæres ſub conditione fuerit inſtitutus, nonniſi conditione exiſtente dominium in rebus poſt mortem a teſtatore relictis acquirere valet, & ea non exiſtente, hæres non fit, conſequenter perinde eſt, ac ſi hæres nullus fuiſſet inſtitutus, immo quamdiu pendet conditio, perinde eſt ac ſi toto iſto tempore nullus exiſteret hæres inſtitutus. Quamobrem cum ab inteſtato ſuccedatur, ſi nullus ſit ex teſtamento hæres (§. 1021.), nec pendente conditione, ſub qua hæredem inſtituit teſtator, is voluiſſe intelligitur, ut interea nemo rebus ſuis utatur fruatur; ideo conditione non exiſtente, vel poteſtativa non adimpleta hæreditatem acquirit, qui ab inteſtato hæres eſt, ac idem pendente conditione habet uſumfructum bonorum a defuncto relictorum.

Qui præterito hærede ab inteſtato alium inſtituit ſub conditione ſive caſuali, ſive poteſtativa, nonniſi ſub hac conditione hæreditatem adimere voluit ei, qui alias ab inteſtato ſuccederet. Quare perinde eſt, ac ſi dixiſſet, tu mihi eſto hæres, ſi Titius hæres non fuerit, & tamdiu eris hæres, quamdiu is non extiterit, conſequenter tamdiu uſumfructum bonorum a ſe relictorum eidem contuliſſe intelligitur.

§. 1039.

Si hæres inſtitutus in diem certum, ſeu certo venturum, teſtator interea, donec dies venerit, ejus, qui ab inteſtato fuiſſet hæres, uſumfructum rerum ſuarum poſt mortem relictarum eſſe voluit. Etenim ſi hæres in diem certo venturum inſtitutus, teſtator omnino voluit, ut is in bona poſt mortem ſuam relicta ſuccedat, non alius, noluit tamen, ut, antequam dies iſte venerit, iisdem utatur fruatur. Quoniam itaque ratio aliqua adeſſe debet, cur noluerit (§. 889. *Pſych. empir.*); neceſſe eſt ut voluerit interea temporis, donec dies veniat, alium illis utifrui. Quia vero neminem expreſſe nominavit, non alium intellexiſſe præſumitur, quam qui ex præſumta voluntate in eadem ſucceſſiſſet, conſequenter hæredem ab inteſtato (§. 1031.). Quamobrem ſi hæres inſtituatur in diem certum, ſeu certo venturum, teſtator interea, donec dies venerit, ejus, qui ab inteſtato fuiſſet hæres, uſumfructum rerum ſuarum eſſe voluit.

De hærede in diem certum inſtituto.

Abſurdum omnino foret adjicere diem certum, a quo quis eſſe debeat hæres, veluti decimum a morte ſua annum, & tamen velle eum ſtatim rebus a ſe relictis uti frui debere tanquam ſuis, aut uſumfructum earum interea temporis eſſe nullius. Quamobrem cum nemo præſumatur velle abſurda, ita omnino interpretatio fieri debet, ut abſurditas evitetur. Ut vero clarius appareat, interpretationem ita factam, prouti eam fecimus, non eſſe abſurdam; ſtatim ſubjungere lubet propoſitionem ſequentem.

§. 1040.

Legari poſſunt res omnes tam corporales, quam incorporales, etiam uſusfructus omnium bonorum poſt mortem ſuam relictorum in certum diem, per modum termini ad quem adjectum. Etenim legata donationes ſunt (§. 1003.). Quamobrem

De rebus, quæ legari poſſunt.

rem cum a domini unice voluntate pendeat, utrum alicui quid donare velit, an nolit, & qua lege donare velit (§. 130. *part. 4. Jur. nat.*); res omnes, tam corporales, quam incorporales, & uſusfructus etiam ita legari poteſt, ut per certum temporis intervallum, veluti decem annos, aut per dies vitæ rebus omnibus poſt mortem relictis utatur fruatur legatarius.

Quod igitur expreſſa voluntate fieri poteſt, idem etiam fieri poteſt tacita, ſi illa hanc ſatis perſpicue contineat. Unde patet, abſurdum non eſſe, ut uſusfructus pendente conditione, ſi hæres fuerit ſub conditione inſtitutus, vel donec dies venerit, ſi is demum certo temporis ſpatio elapſo res poſt mortem relictas habere debeat, tacita voluntate intelligatur relictus hæredi ab inteſtato (§. 1038. 1039.). Conſultius tamen videtur, ut teſtator expreſſe dicat, quinam interea, donec conditio extiterit, vel dies certo venturus venerit, rebus poſt mortem ſuam relictis uti frui debeat.

§. 1041.

De hærede ſub conditione negativa inſtituta. *Si hæres ſub conditione negativa inſtituitur, hæreditatem reſtituere tenetur hæredi ab inteſtato, ſi contra agat, vel ſi contrarium eveniat.* Etenim ſi ſub conditione negativa inſtituitur hæres, hæreditas ejus eſſe nequit, quando conditio negativa exiſtit. Quamobrem cum conditio negativa non exiſtat, ſi hæres inſtitutus contra agat, vel ſi contrarium eveniat (§.490. *part. 3. Jur. nat.*); ſi ille contra agat, vel id eveniat, hæreditas ejus eſſe nequit, conſequenter eandem reſtituere tenetur. Quoniam vero, quando hæres inſtitutus hæres non eſt, perinde eſt, ac ſi teſtamentum non eſſet factum (§.994.), conſequenter ab inteſtato ſucceditur (§. 1021.); ſi hæres ſub conditione negativa inſtituitur, hæreditatem reſtituere tenetur hæredi ab inteſtato, ſi contra agat, vel ſi contrarium eveniat.

E. gr.

Digitized by Google

E. gr. Si Titius te hæredem inſtituit ſub conditione, ſi Medicinæ te non mancipaveris, vel ſi patruus tuus hæredem te non inſtituerit, vel ſi uxorem divitem non duxeris; tu hæreditatem equidem ſtatim adire potes, ſub hac ſcilicet promiſſione, quod Medicinæ operam navare nolis, vel uxorem divitem non ducere velis, immo cum tibi proſpicere voluiſſe intelligatur teſtator, quamdiu incertum eſt, utrum patruus tuus te ſit hæredem inſtiturus, nec ne, & utrum ſis ſupervicturus, nec ne, immo ſi inſtituat, num hæreditatem patrui vel adire, vel repudiare libuerit, prouti conſultius viſum illius, vel hujus eſſe hæredem, ab hæreditate pendente iſta conditione repelli nequis. Quodſi tamen mutata voluntate ſtudium medicum amplexus fueris, vel uxorem divitem duxeris, aut ſi contingat patruum tuum te hæredem inſtituere & te hæreditatem adire, hæreditatem reſtituere debes. Ea nimirum mens teſtatoris fuit, ut ipſi ſis hæres, ſed ut hæreditatem reſtituas, ſi hoc feceris, vel ſi patruus tuus te hæredem inſtituerit. Conditio negativa in tempus futurum collata, qualis hic intelligitur, ſive poteſtativa fuerit, ſive caſualis ſtatim quaſi exiſtit, ſed illa exiſtere definit, ſeu non exiſtere intelligitur, quando contra agis, hæc vero, quando evenit, quod eventurum non eſſe ſupponebatur. Ceterum naturaliter nil obſtat, quo minus etiam valeat conditio negativa, ſi non nupſerit, vel ſi in viduitate permanſerit. Teſtator enim non ſine ratione honeſta ea adjicere potuit, quoniam proſpicere voluit perſonæ, quam hæredem ſub iſta conditione inſtituit, ſi non nubat, vel quamdiu in viduitate perſiſtat. Ceterum me vel tacente patet, quæ de hæreditate dicta ſunt, ea etiam intelligenda eſſe de legatis, cum utrobique dominium rerum in alium gratis transferatur, quas transferens poſt mortem ſuam relinquit.

§. 1042.

Quomodo legata acquirantur.

Si legatum pure relinquitur, vel in diem certo adventurum, vel ſub modo, legatarius acceptatione ſua dominium ſtatim acquirit in re legata, niſi tamen modum adimpleverit, eam reſtituere

tenetur hæredi: quodſi vero ſub conditione relictum fuerit, acceptatione ſua acquirit ſpem dominium acquiſitum iri. Etenim ad translationem dominii & juris cujuſcunque actualem requiritur declaratio voluntatis transferentis & acceptatio ejus, in quem illud transfertur (§. 13. *part. 3 Jur. nat.*). Quando legatum relinquitur, actus translationis juris in re legata ex parte transferentis perfectus eſt, quamprimum legans moritur (§. 998. 1003.). Quamprimum itaque legatarius legatum acceptat, jus in re legata acquirit, quale in eum transferre voluit legans, ſive teſtator. Quando legatum pure relinquitur, teſtator utique voluit, ut ſtatim a morte ſua dominium in re legata acquirat, quod per ſe patet. Quamobrem legatarius in re pure legata dominium ſtatim acquirit acceptatione ſua. *Quod erat primum.*

Enimvero ſi legatum relinquatur in diem certo adventurum, veluti ut ei tradatur ab hærede quinque a morte teſtatoris annis elapſis; hic voluiſſe intelligitur, ut præterea hæres re legata utatur fruatur, & per conſequens cum noluerit hunc eſſe dominum, dominium ſtatim tranſire debere in legatarium. Quamobrem legatarius acceptatione ſua ſtatim acquirit dominium in re legata. *Quod erat ſecundum.*

Quoniam modus promiſſioni adjectus nec promiſſionis adimpletionem differt, nec promiſſi exactionem ex parte promiſſarii (§. 560. *part. 3. Jur. nat.*): ſi legatum ſub modo fuerit relictum, legatarius quoque dominium in re legata acceptatione ſua ſtatim acquirit, eamque exigere poteſt. *Quod erat tertium.*

Enimvero ſi legatum ſub modo relinquitur, legatario res legata datur, ut aliquid præſtet (§. 557. *part. 3. Jur. nat.*). Enimvero ſi quid tibi datur hoc fine, ut hoc facias, tu

tu vero non feceris, quod datum reſtituere teneris (§. 556. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem ſi legatarius modum non adimpleverit, rem legatam reſtituere tenetur. Patet idem ex eo, quod de donatione ſub modo facta demonſtrata ſunt (§. 71. *part. 4. Jur. nat.* & §. 1003. *h.*). *Quod erat quartum.*

Denique ſi legatum ſub conditione relictum fuerit, teſtator voluit, ut res legata non ſit legatarii, niſi conditione exiſtente, conſequenter legatum reſpondet donationi ſub conditione facta, re non ſtatim tradita (§. 1003. *h.*) conſequenter traditio nonniſi ſub eadem conditione & ea non exiſtente revocabiliter promiſſa intelligitur (§. 69. *part. 4. Jur. nat.*). Quoniam itaque promiſſarius nonniſi ſpem habet debitum iri, antequam certum eſt conditionem extare (§. 471. *part. 3. Jur. nat.*); ſi legatum ſub conditione relinquitur, legatarius acceptatione ſua acquirit ſpem dominium acquiſitum iri. *Quod erat quintum.*

Quoniam donatione ſub conditione facta, res ſtatim tradi poteſt, tum vero revocabiliter facta intelligitur (§. 68. *part. 4. Jur. nat.*); nec quicquam obſtat naturaliter quo minus teſtator rem ſub conditione legatam ſtatim tradi velit legatario, ſed revocabiliter, ita ut conditione non exiſtente reſtituatur. Quoniam vero ratio aliqua adeſſe debuit, cur voluerit teſtator rem tradi legatario, antequam conſtet, utrum ejus eſſe debeat, nec ne; id voluiſſe intelligitur, ut pendente conditione is re legata utatur fruatur, conſequenter ut legatus ſaltem ſit uſusfructus, donec conditio exiſtat. Facile autem apparet, expreſſam hic requiri voluntatem teſtatoris, ne hæres præter ejus voluntatem gravetur.

§. 1043.

Si hæres, vel legatarius moritur, jus acceptatione ſua acquiſitum in hæreditate, vel re legata transmittit in hæredem ſuum, Quando jus hæredi, quodſi vel legata-

rii tranſmittatur hæredem ipſius.

quod ſi moriatur ante acceptationem, vel antequam modum, ſub quo hæres inſtitutus, aut legatum relictum, adimpleverit, nihil transmittit. Etenim jus, quod acceptatione ſua acquirit hæres, vel legatarius, ad bona ipſius pertinet (§. 451. *part.* 2 *Jur. nat.*). Quamobrem cum hæres tuus ſuccedat in bona poſt mortem tuam relicta (§. 958.); idem etiam ſuccedit in jus, quod acceptatione tua in hæreditate, vel re legata acquiſiviſti. Patet itaque ſi hæres, vel legatarius moriatur, eandem jus acceptatione ſua acquiſitum in hæreditate, vel re legata transmittere in hæredem ſuum. *Quod erat primum.*

Enimvero cum ſine acceptatione dominium, vel jus quoddam proprium trausferri nequeat (§. 7. *part.* 3 *Jur. nat.*); ſi hæres, vel legatarius moritur ante acceptationem, cum nihil habeat, quod transferre poſſit, nullum quoque jus in hæreditate, vel re legata transmittere poteſt in eum, qui ipſi hæres eſt. *Quod erat ſecundum.*

Enimvero ſi quod tibi ſub modo detur, tu vero moriaris, antequam modum adimplere potueris, quod datum reſtituendum (§. 566. *part.* 3. *Jur. nat.*). Quamobrem cum etiam hæreditas, vel legatum reſtitui debeat, ſi modo nondum adimpleto moriaris, conſequenter modo nondum adimpleto jus nullum tibi competat in re hæreditaria, vel legata; nihil quoque in hæredem tuum transmittere potes. *Quod erat tertium.*

Quæ hic demonſtrantur ſatis manifeſta ſunt. Quod vero non dixerimus hæreditatem, vel legatum transmitti in hæredem tuum, ſed jus in rebus hæreditariis, vel legatis acceptatione tua acquiſitum; ejus quidem ratio patet ex antecedentibus: neque enim idem eſt in omni caſu, ſed variat, prout hæres inſtituitur, aut legatum relinquitur, vel pure, vel ſub conditione,

tione, vel in diem, vel ſub modo. Quale igitur jus in dato quolibet caſu transmittatur, ex antea demonſtratis dijudicandum. Hæres non neceſſario hæres eſt, etſi fuerit inſtitutus, nec legatarius neceſſario legatarius eſt, quamvis legatum ipſi fuerit relictum, ſeu ipſe nominatus legatarius, cum utrique liberum ſit, utrum quod offertur acceptare velit, an nolit. Sola voluntate defuncti nemo fieri poteſt hæres, vel legatarius. Nec dici poteſt, ad acceptandum ſufficere præſumtam hæredis, vel legatarii voluntatem, quæ tamdiu valeat, donec contraria expreſſe declaretur. Neque enim teſtatori perinde eſt, cui benefacere velit, nec ex eo, quod te hæredem inſtituit, vel tibi legatum reliquerit, præſumi poteſt, quod, ſi tu ante conditum teſtamentum mortuus fuiſſes, eum, qui tibi hæres exiſtit, ſibi hæredem inſtituturus, vel eidem legatum relicturus fuiſſet. Naturaliter jus in hæredem transmittere nequis, niſi quod acquiſiviſti, ut ſit tuum, antequam moriaris.

§. 1044.

De acceptatione hæreditatis & legati præſumta.

Qui per ætatem, aut aliam ob cauſam acceptare nondum poſſunt, in iis acceptatio præſumenda. Etenim ſi quis eum inſtituit hæredem, vel ei legatum relinquit, qui per ætatem, aut aliam ob cauſam acceptare nondum poteſt; teſtatus omnino voluiſſe intelligitur, ut valeat acceptatio præſumta, quoniam præſumi nequit nihil agere voluiſſe. Quamobrem cum a teſtatoris tanquam jus quoddam in alterum transferentis voluntate unice dependeat, quomodo id transferre velit (§. 12. *part. 3. Jur. nat.*); quin etiam ea lege transferre poſſit, ut valeat acceptatio præſumta, dubitandum non eſt. Quodſi ergo hæres inſtituatur, vel legatarius nominetur, qui per ætatem, aut aliam ob cauſam acceptare nondum poteſt, in iis acceptatio præſumenda.

E. gr. Si infans inſtituitur hæres, vel ei legatum relinquatur; acceptatio præſumitur, alias enim hæres inſtitui, vel legatum ei relinqui non potuiſſet. Idem intelligitur de poſthumo,

qui expectatur, de furioſo & amente. Immo nec repugnat, ut etiam præſumatur acceptatio in eo, qui acceptare poteſt: manet enim eidem adhuc liberum jus acquiſitum abdicandi (§. 974.), ut ideo nihil ipſi obtrudatur (§. 199. *part. 4. Jur. nat.*). Enimvero tum neceſſe eſt, ut teſtator hoc expreſſe dicat, quoniam non aliter voluntas ejus ſufficienter indicata intelligitur, quam quomodo in hypotheſi propoſitionis præſentis exprimitur.

§. 1045.

Ejus effectus. *Qui præſumta acceptatione jus in re hæreditaria, vel legata acquirit; is idem acquirit eo ipſo momento, quo teſtator animam exhalat.* Quoniam enim teſtamentum morte teſtatoris validum efficitur (§. 998.); eo ipſo momento, quo animam exhalat, actus translationis ex parte ipſius perfectus eſt. Et quoniam tantummodo accedere debet ex parte hæredis, vel legatarii acceptatio præſumta, ut translatio perficiatur, *per hypoth.*; eodem momento ea acceſſiſſe intelligitur, cum præſumtioni acceptationis ſtatim locus ſit, quando habere locum poteſt, conſequenter quamprimum voluntas teſtatoris immutabilis facta. Patet igitur eum, qui præſumta acceptatione jus in re hæreditaria, vel legata acquirit, eo ipſo momento, quo teſtator animam exhalat, idem acquirere.

Hinc patet, cur infantes, vel furioſi, aut amentes, immo etiam abſentes, qui moriuntur, antequam voluntatem ſuam expreſſe declarare potuerint, hæreditatem, vel legatum, aut jus in hæreditate, vel re legata acquiſitum transmittant naturaliter in eum, qui ſibi hæres eſt, ut ideo non opus ſit hiſce diutius immorari.

§. 1046.

An naturaliter teſta- *Naturaliter in teſtamento tantummodo relinqui poſſunt legata, immo etiam tantummodo diſponi poteſt de aliis, quæ poſt mortem*

mentum ſi- ne hæredis inſtitutione fieri poſſit.

tem ſuam fieri vult teſtator, tumque hæres is eſt, qui ab inteſtato ſuccedit. Quoniam enim in teſtamento non modo declaratur voluntas de translatione dominii rerum poſt mortem ſuam relictarum, ſed & de eo, quod quis præterea poſt mortem ſuam fieri velit (§. 994.), quando autem quis vult, eundem ſibi eſſe hæredem, qui ab inteſtato ſuccedere debet, non demum opus eſt, ut de eo expreſſe voluntatem ſuam declaret (§. 1033. 1034.); naturaliter nihil obſtat, quo minus in teſtamento ſaltem voluntatem ſuam de legatis, vel de eo, quod præterea fieri vult, poſt mortem ſuam declaret, cum hæc absque inſtitutione hæredis declarari poſſint. Naturaliter itaque in teſtamento tantummodo relinqui poſſunt legata, immo etiam de aliis, quæ poſt mortem ſuam fieri vult teſtator, tantummodo diſponere poteſt. *Quod erat unum.*

Quando vero in teſtamento nulla fit hæredis mentio, quoad hæredis inſtitutionem perinde eſt, ac ſi teſtamentum nullum conditum fuiſſet (§. 994.). Quamobrem cum ab inteſtato ſuccedatur, ſi nullus inſtitutus fuerit hæres (§. 1021. 1033. 1034.); ſi in teſtamento tantummodo legata fuerint relicta, vel etiam diſpoſitum de aliis, quæ poſt mortem ſuam fieri vult teſtator, hæres ipſi eſt, qui ab inteſtato ſuccedit. *Quod erat alterum.*

Ita in teſtamento naturaliter hæredi ab inteſtato præſcribi poſſunt leges, quas adjicere licet, ſi expreſſe inſtituatur. Dici poteſt, ſub qua conditione ſuccedere debeat, ſi non deſint alii remotioris gradus collaterales. Diſponi tantummodo poteſt de tutela liberorum, vel eorum cura, & quæ ſunt alia iſtiusmodi, quæ in teſtamento locum habent. Naturaliter enim voluntas defuncti ſufficienter declarata valere debet, quantum valere poteſt citra injuriam tertii cujusdam.

§. 1047.

De iis, quæ ad teſtamenta poſtea adjiciuntur.

Naturaliter ad teſtamentum adjici poſſunt, tum per quæ non nulla in eodem immutantur, tum quæ nihil mutationis afferunt. Teſtator enim teſtamentum mutare poteſt, quamdiu vixerit (§. 997.), nec naturaliter opus eſt, ut ſuam de eo, quod poſt mortem fieri vult, voluntatem ſimul declaret, quod per ſe patet, conſequenter ut actus teſtandi unico contextu fiat. Quamobrem naturaliter ad teſtamentum adjici poſſunt, tum per quæ non nulla in eodem immutantur, tum quæ nihil mutationis afferunt.

Naturaliter nimirum ſufficit, ut certo conſtet, hanc eſſe ultimam defuncti voluntatem, hoc eſt, eam, quam morte ſua confirmavit, ſeu immutabilem fecit. Quamobrem nec opus eſt, ut in Jure naturæ codicilli diſtinguantur a teſtamento, quemadmodum in Jure Romano, in qua codicilli dicuntur ultima voluntas quinque teſtibus adhibitis declarata, qua hæres ex teſtamento, vel ab inteſtato rogatur, ut hæreditatem vel ejusdem partem reſtituat, aut rem particularem præſtet, prouti eos deſcribit *Struvius* in Juris. Rom. Germ. for. lib. 2. tit. 28. §. 1. & qui eodem Jure fieri poſſunt vel teſtamento ante, vel poſtea facto, immo nullo facto. Rationes equidem fuerunt Romanis, cur codicillos diſtinguerent a teſtamentis, ſed illæ in Jure naturæ ceſſant. Et conſultum foret, ut omnis teſtandi modus ad ſimplicitatem naturalem reduceretur, abrogatis iis, quæ juris mere Romani ſunt.

§. 1048.

De ſucceſſione moribus, vel lege poſitiva introductis.

Si ſucceſſio quædam ab inteſtato moribus, vel lege poſitiva in civitate fuerit introducta; eum hæredem ſibi voluiſſe intelligitur defunctus, quem mores, vel lex deſignant. Qui enim voluntatem ſuam expreſſe non declarat, quinam in bona poſt mortem ſuam relicta ſuccedere debeat, cum tamen non præſumatur voluiſſe, ut ea poſt mortem ſuam ſint res nullius,

lius (§. 1030.), id omnino voluiſſe intelligitur, quod moribus, vel legi poſitivæ in civitate convenit, conſequenter ut is ſit hæres, quem mores, vel lex deſignant.

Nemo ſane novit, quando ſit moriturus, & num ipſi tantum ſuperfuturum ſit ſpatium, quando moriendum, ut teſtamentum facere poſſit. Quodſi ergo nolit eum ſibi eſſe hæredem, quem mores, vel lex poſitiva ad hæreditatem vocant, tempeſtive teſtamentum condere debet, cum id omni tempore facere, ac factum, quandocunque voluerit, iterum mutare, immo tollere poſſit (§. 997.). Quamobrem ſi vel maxime teſtamentum facere & in eo alium hæredem inſtituere voluerit; ob ea, quæ diximus, recte tamen voluiſſe præſumitur, ut ſi ſe inteſtatum decedere contingat, valeant mores, vel lex tanquam voluntas ultima ſua.

§. 1049.

Prælegatum dicitur legatum hæredi uni, vel alteri relictum. *Prælegatum quid ſit.*

Ita e. gr. liberi naturaliter æquo jure ſuccedunt: quodſi vero pater, vel mater uni præter hæreditatis partem legatum quoddam relinquit, id prælegatum dicitur. Idem intelligitur de hæredibus voluntariis. Prælegatum vero non eſt, ſi ſaltem alicui res quædam in particulari aſſignetur, veluti domus, aut hortus: tum enim imputatur in partem hæreditatis debitam.

§. 1050.

Quoniam parentes, etiamſi liberi ſuccedant, vel etiam liberi, ſi ſuccedant parentes, pro modo facultatum ſuarum beneficia merentibus & pauperibus legata relinquere poſſunt (§. 1005. 1008.); *parentes* quoque *uni liberorum & liberi parenti uni prælegatum relinquere poſſunt* (§. 1049.). *De prælegato liberorum & parentum.*

Motivum prælegati eſſe poteſt non modo indigentia ejus, cui id relinquitur, ſed etiam beneficii meritum, cujus plures

eſſe poſſunt cauſæ. Poſſunt etiam prælegata relinqui cum onere, vel ſine onere.

§. 1051.

De inſtitutione hæredum plurium notanda.

Hæredes plures inſtitui poſſunt in partibus æqualibus & inæqualibus pro lubitu, alii etiam pure, alii ſub conditione, vel in diem certum, aut incertum, vel ſub modo, immo alii ſine onere, alii cum onere: nec minus pro arbitrio teſtatoris uni, vel alteri prælegatum relinqui poteſt, immo etiam ſingulis relinqui prælegata in æqualibus partibus inſtitutis. Quodſi enim nulli fuerint aſcendentes, vel deſcendentes in vivis, quibus non ſine juſta eaque gravi cauſa hæreditas auferri nequit (§. 1016. 1000. 1014.), a teſtatoris unice voluntate dependet, quemnam & quomodo hæredem inſtituere velit (§. 994. *h.* & §. 11. 12. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem ſi hæredes plures inſtituit, eos inſtituere poteſt in partibus æqualibus & inæqualibus pro lubitu, alios pure, alios ſub conditione, vel in diem certum, aut incertum, vel ſub modo, alios cum onere, alios ſine onere. *Quod erat unum.*

Et quoniam ſimiliter a voluntate teſtatoris dependet, utrum nonnullis legata relinquere velit, nec ne (§. 1003. *h.* & §. 130. *part. 4. Jur. nat.*); nil obſtat, quo minus is hæredibus ſive ſingulis, ſive uni, vel alteri eorum, prælegata relinquat (§. 1049.), ſi vel maxime in partibus inæqualibus fuerint inſtituti. *Quod erat alterum.*

Hæredes omnes ſimul ſunt quædam communitas, quæ jus commune habent in hæreditate indiviſa: aſt legatarii nonniſi jus habent in re quadam particulari, & res legatæ ab hæreditate ſeparandæ tanquam alienæ, nec ad eam pertinent. Hæres itaque & legatarius ſunt diverſæ perſonæ morales. Quamobrem ſi hæredi relinquitur prælegatum, id ipſi non relinquitur qua hæredi, ſed qua legatario: unde qua hæres legatarius non

non eſt, nec qua legatarius hæres eſt. Repræſentat itaque duas perſonas, quarum unicuique competunt ſua jura a ſe invicem minime dependentia.

§. 1052.

Teſtator hæreditatem inter hæredes dividere poteſt. Oſtenditur eodem modo, quo propoſitionem præcedentem demonſtravimus. *De hæreditate a teſtatore diviſa.*

Hæredes omnes ſimul acquirunt dominium univerſale ſeu commune in omnibus rebus a defuncto relictis. Quoniam itaque adita hæreditate res communes inter ipſos pro rata, in qua ſinguli inſtituti, ſunt dividendæ; ſi teſtator præſcribit modum, quo hæreditatem inter ipſos dividi velit, & ideo certæ res ſingulis aſſignentur, propterea portiones hæreditariæ non convertuntur in legata. Sane ſi quod a teſtatore diviſum non eſt, id adhuc erit omnium commune, ab ipſis inter ſe dividendum. Cum hæredes ſuccedant in omnia bona defuncti (§. 958.); ideo jam ſupra (*not.* §. 1049.) monuimus, ſi hæredi uni res quædam particularis aſſignetur, eam ideo non eſſe prælegatum, ſed in portionem hæreditariam imputandam.

§. 1053.

Si hæreditas a teſtatore inter hæredes fuerit diviſa, hoc non obſtante iidem unanimi conſenſu eandem aliter inter ſe pro lubitu dividere poſſunt. Etenim hæredes omnes ſimul cum ſuccedant in omnia bona defuncti (§. 958.), dominium in iis acquirunt, conſequenter nonniſi eorum intereſt, quomodo hæreditas dividatur. Et quamvis adeundo hæreditatem, cum teſtator hæredem inter ipſos dividere potuerit (§. 1052.), acquirant jus ad certas res particulares in illa contentas; quoniam tamen quilibet jus ſuum remittere poteſt (§. 117. *part. 3. Jur. nat.*), diviſio hæreditatis a teſtatore *An eam tollere poſſint hæredes.*

facta minime obſtat, quo minus unanimi conſenſu eandem aliter inter ſe pro lubitu dividant.

Duo actus diverſi ſunt hæredis inſtitutio & hæreditatis diviſio, qui diverſos quoque habere debent juris effectus. Illa acquirunt hæredes omnes ſimul dominium univerſale in bonis defuncti conjunctim; hac vero jus ad res particulares in hæreditate contentas, ut, niſi velint, hæreditas aliter dividi nequeat (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*). Atque hinc patet, jus legatarii ab hoc jure, quod ex hæreditate a teſtatore diviſa fluit, plurimum differre, cum illud ſit dominium in re particulari ad hæreditatem non referenda.

§. 1054.

De obligatione præſtandi legata. *Hæredes legatariis legata præſtare obligantur, ſeu res legatas tradere.* Legatarius enim acceptatione ſua acquirit dominium in re legata, etſi per conditionem adjectam ſuſpendi poſſit (§. 1042.), conſequenter res legata, quamprimum debetur, ſpectatur tanquam res ad hæreditatem non pertinens, cum in ea nullum jus competat hæredi. Quamobrem cum res legatæ ſeſe habeant per modum rerum alienarum in hæreditate inventarum, ab hac auferendæ ſunt (§. 964.), & domino ſuo reſtituendæ (§. 467. *part. 2. Jur. nat.*). Quoniam vero hæres ſuccedit in omnes obligationes defuncti (§. 958.), qui ad rem legatam tradendam, legato perfecto, obligatus intelligitur (§. 54. *part. 4. Jur. nat.* & §. 1003. *h.*); hæres legatariis res legatas tradere, ſeu legata præſtare obligatur.

Jus in re legatarius acquirit a defuncto, non ab hærede (§. 1003.). Quoniam vero demum poſt mortem ejus acquiritur; obligatio ad tradendum rem legatam cadit in hæredem, qui perſonam defuncti repræſentat (§. 958.). Quemadmodum itaque rei ſibi donatæ traditionem exigeret legatarius a defuncto, ſi adhuc viveret, eam petendo tanquam rem ſuam (§. 60.

Digitized by Google

(§ 60. *part. 4. Jur.nat.*); ita poſt mortem ejus rem ſibi legatam tanquam ſuam petit ab hærede, qui jam loco defuncti eſt, & ejus traditionem urget, non vero hæredem ad donationem adimplendam compellit.

§. 1055.

Si hæres unus hæreditatem repudiet, vel etiam legatarius legatum; portio illius, vel res legata hujus hæreditati accreſcit. Etenim ſi hæres unus hæreditatem repudiet, perinde eſt ac ſi hæres non eſſet inſtitutus, nec ullum jus in hæreditate habet (§. 972.). Quamobrem cum hæredes ſimul inſtituti acquirant dominium univerſale in omnibus rebus a defuncto relictis (§. 960.); iisdem quoque competit dominium in portione repudiata, conſequenter ſi hæres unus hæreditatem repudiet, portio ejus hæreditati accreſcit. *Quod erat unum.*

Si hæres unus hæreditatem repudiet, vel legatum legatarius.

Quodſi legatarius legatum repudiet, in re legata dominium non acquirit (§. 7. 111. *part. 3. Jur. nat.*), conſequenter cum nemini in ea re jus competat, ea ad hæreditatem pertinet (§. 960.). Res igitur legata, ſi legatarius legatum repudiet, hæreditati accreſcit. *Quod erat alterum.*

Si donatarius donationem acceptare nolit; res manet utique donantis: id quod nemo in dubium vocaverit. Cum legatum donationis ſpecies ſit (§. 1003.), ſi id repudietur conſequenter non accepretur (§. 2. 111. *part. 3. Jur. nat.*); res legata utique manere debet ejus, qui in locum defuncti tanquam donatoris ſuccedit. Nulla vero ratio eſt, cur res legata accreſcere debeat ceteris legatariis, quippe qui nullum jus commune habent in rebus legatis, ſed unusquisque jus ſingulare in re ſibi legata. Ecquis dixerit, ſi quis uno eodemdemque tempore ſimul donet, unus vero donationem acce-

ptare nolit, quod res huic donata non manere debeat donatoris, ſed donatariis ceteris fieri communis?

§. 1056.

Da jure legatariorum, ſi hæreditatem adire nolit, vel non poſſit hæres inſtitutus.

Si hæres inſtitutus hæreditatem adire nolit, vel non poſſit; legata tamen ſubſiſtunt. Etenim ſi hæres inſtitutus adire nolit, vel non poſſit, veluti ſi ante teſtatorem moriatur, aut antequam eam acceptet; perinde eſt ac ſi nullus hæres in teſtamento fuiſſet inſtitutus, ſed in eo tantummodo legata ſint relicta (§. 962.). Quamobrem cum naturaliter in teſtamento tantummodo legata relinqui poſſint (§. 1046.); ſi hæres inſtitutus hæreditatem adire nolit, vel non poſſit, legata tamen ſubſiſtunt.

Jus legatarii minime dependet a jure hæredis inſtituti (*not.* §. 1056.). Quamobrem etſi nullum jus ſit ejus, qui inſtitutus fuerat hæres, ſi hæreditatem adire nolit; non tamen propterea perimitur jus legatarii, utpote quod ſine eo ſubſiſtit.

§. 1057.

De hæredibus in eadem parte conjunctim inſtitutis & eadem re conjunctim duobus legata.

Si duo hæredes conjunctim in certa quadam parte inſtituantur, aut res eadem duobus conjunctim legetur, & unus illorum hæreditatem, alter legatum repudiet; hæres illi conjunctus portionem hæreditatis integram ſolus, legatarius vero rem legatam ſolus accipit. Etenim ſi duo hæredes conjunctim in certa quadam parte inſtituantur, hæreditas ita dividenda, ut hi duo ſimul accipiant partem, in qua conjunctim inſtituti ſunt, conſequenter quoad ceteros cohæredes perinde eſt, ac ſi una tantummodo perſona in illa parte fuiſſet inſtituta, nec quicquam refert utrum unus, an duo partem illam accipiant. Quodſi ergo unus eorum hæreditatem repudiet, conſequenter declaret, ſe nihil ex hæreditate capere velle

(§. 972.

(§. 972. *h.* & §. 2, *part. 3. Jur. nat.*); omnino declarare intelligitur, quod nolit partem iſtam inter ſe ac hæredem ſibi conjunctum dividi. Erit igitur integra ejusdem. Patet itaque, ſi duo hæredes conjunctim in certa quadam parte inſtituantur, & unus hæreditatem repudiet, portionem hæreditatis integram ſolum accipere, qui cum illo conjunctim in ea fuerat inſtitutus. *Quod erat unum.*

Similiter ſi res eadem duobus legetur, erit ea tanquam communis inter ipſos dividenda. Quodſi ergo eorum unus legatum repudiet, omnino declarare intelligitur, quod eam inter ſe dividi nolit, nec velit partem ejus habere. Manebit itaque integra legatarii, cui cum ipſo conjunctim legatum fuit relictum. *Quod erat alterum.*

Facile patet, idem valere, ſi alia de cauſa deficiat hæres eorum unus, qui conjunctim in eadem parte hæreditatis ſunt inſtituti, vel legatariorum unus, quibus conjunctim eadem res legata. Cum vero hærede uno, conſequenter etiam duobus conjunctim in eadem parte inſtitutis hæreditatem repudiantibus, vel legatario etiam, conſequenter & duobus, quibus eadem res legata legatum repudiantibus, in priori caſu portio hæreditatis, in poſteriori res legata accreſcat hæreditati (§. 1055.); facile patet accrementum hoc participare etiam pro rata ſua hæredes conjunctim in eadem parte inſtitutos, quippe qui nonniſi unum hæredem reſpectu ceterorum repræſentant. Patet etiam per ſe plures, quam duos in eadem parte conjunctim inſtitui poſſe hæredes, & pluribus, quam duobus eandem rem conjunctim legari poſſe. Opus autem non eſt, ut plures conjunctionis hæredum modos diſtinguamus, ut de accremento ex repudiatione unius hæredis emergente judicium fieri poſſit.

§. 1058.

Teſtator quoque hæredi inſtituto alium ſubſtituere poteſt, ut illo deficiente quacunque de cauſa, hic ſuccedat vel in ea parte, in qua *De ſubſtitutione hæredis.*

Digitized by Google

qua ille erat inſtitutus, vel in alia quacunque. Etenim ſi hæres ſubſtituitur, perinde eſt ac ſi inſtitueretur ſub hac conditione, ſi alter quacunque de cauſa deficiat. Quoniam itaque hæres ſub quacunque conditione inſtitui poteſt (§. 1036.); ſub hac quoque conditione inſtitui poteſt, ſi alter quacunque de cauſa deficiat. Teſtator itaque hæredi inſtituto alium ſubſtituere poteſt, ut illo deficiente quacunque de cauſa ſuccedat. *Quod erat unum*

Et quoniam ſi plures hæredes inſtituit, ipſi integrum eſt, in quanam parte ſingulos inſtituere velit (§. 11. *part.3. Jur. nat.* & §. 958. *h.*); eidem quoque liberum eſt, utrum hæredem in eadem parte ſubſtituere velit, in qua alter inſtitutus fuerat, an vero in alia quacunque. *Quod erat alterum.*

Teſtator minime prævidere poteſt, utrum ante mortem ſuam moriturus ſit hæres, nec ne, aut num alia forſan de cauſa deficere poſſit hæres a ſe inſtitutus. Datur itaque ſubſtitutionis ſufficiens ratio (§. 56. *Ontol.*). Poſſunt vero etiam uni duo, vel plures conjunctim eidem ſubſtitui, immo ſubſtituto denuo ſubſtitui alii, prouti teſtatori commodum viſum fuerit.

§. 1059.

De ſubſtitutione legatarii.

Teſtator legatario alium ſubſtituere poteſt, ut, ſi is quacunque de cauſa deficiat, hic legatum accipiat. Etenim ſi legatarius ſubſtituitur, legatum ipſi relinquitur ſub hac conditione, ſi alterum deficere contingat. Quamobrem cum legatum ſub conditione relinqui poſſit (§. 1003. *h.* & §. 130. *part.* 4. *Jur. nat.*); legatario quoque ſubſtitui poteſt alius, qui illo quacunque cauſa deficiente legatum accipiat.

Valent etiam de legatarii ſubſtitutione, quæ modo de ſubſtitutione hæredis annotavimus (*not.* §. 1058.).

§. 1060.

§. 1060.

Furioſi, durante furore, amentes & infantes, atque impuberes in ſenſu morali tales teſtamentum facere nequeunt. Etenim homo nil agere debet absque animo deliberato (§. 390. *part. 3. Jur. nat.*), conſequenter nec absque eo teſtamentum facere. Quoniam itaque teſtaturus probe perpendere debet, utrum hunc potius, an alium hæredem inſtituere debeat, & quomodo inſtituere debeat (§. 387. *part. 3 Jur. nat.*), furioſi autem, durante furore, amentes & infantes hoc probe expendere nequeunt, quod per ſe patet, ac idem quoque manifeſtum eſt de iis, qui in ſenſu morali impuberes ſunt (§. 767.); furioſi, durante furore, amentes & infantes, atque impuberes in ſenſu morali tales teſtamentum facere nequeunt.

De iis, qui teſtari non poſſunt.

§. 1061.

Parentes liberis ſuis hæredem ſubſtituere poſſunt ſub hac conditione, ſi infantes vel impuberes moraliter tales, aut amentes, vel furioſi decedant. Etenim quamdiu liberi infantes ſunt, vel impuberes in ſenſu morali, aut amentes, vel furioſi, teſtamentum facere nequeunt (§. 1060.). Quamobrem cum parentibus competat jus determinandi actiones liberorum, quamdiu ipſimet easdem juxta naturæ legem determinare nequeunt (§. 660.); hæredem quoque ipſis ſubſtituere poſſunt ſub hac conditione, ſi infantes, vel impuberes, aut amentes, vel furioſi decedant.

De ſubſtitutione a parentibus liberis facta.

Perinde nimirum eſt, ac ſi teſtamentum facerent ipſorum loco, quod ultra illum ſtatum extendi nequit, in quo ipſimet teſtamentum facere nequeunt. Quoniam enim non ſunt hæredes voluntarii, ſed naturales, quos ipſa natura inſtituit (§. 983.); non poteſt ipſis hæreditas relinqui ea lege, ut poſt eorum mortem ſit ejus, quem ipſi voluerint. Quodſi ea ſub-

ſtitutio valeret, deterioris eſſent conditionis, quam liberi apud Romanos, qui ſub patria poteſtate erant, quippe quæ ultra vitam patris non extendebatur,

§. 1062.

De ſubſtitutione vulgari, pupillari & quaſi pupillari.

Subſtitutio vulgaris dici ſolet, qua quis inſtituitur hæres ſub ea conditione, ſi alius inſtitutus deficiat. *Pupillaris ſubſtitutio* vocatur, qua parentes liberis impuberibus ſubſtituunt hæredem ſub ea conditione, ſi impuberes moriantur, ſeu in ſtatu pupillari deceſſerint. Denique *quaſi pupillaris*, vel etiam *exemplaris* appellatur, qua parentes liberis furioſis, vel amentibus ſub ea conditione ſubſtituunt hæredem, ſi in illo ſtatu, quo teſtamentum ipſimet facere nequeunt, deceſſerint. *Eſt* autem *tam ſubſtitutio vulgaris, quam pupillaris & quaſi pupillaris, vel exemplaris juris naturalis* (§. 1058. 1061.).

Abſit autem, ut propterea juris naturalis eſſe putentur omnia, quæ in Jure civili de ſubſtitutionibus iſtis præcipiuntur.

§. 1063.

Quando ſubſtitutiones expirent.

Si hæres inſtitutus primo gradu hæreditatem adit, ſubſtitutio vulgaris expirat; pupillaris autem, ſi ſtatus pupillaris liberorum finitus, & quaſi pupillaris, ſeu exemplaris, ſi hæres in illo ſtatu non deceſſerit, in quo teſtamentum facere nequit. Etenim ſubſtitutio vulgaris eſt ſubſtitutio facta ſub conditione negativa, ſi alius, ſeu primo gradu inſtitutus deficiat (§. 1062.). Quamobrem cum conditio hæc negativa deficiat, ſeu non exiſtat, ſi hæres primo gradu inſtitutus hæreditatem adeat (§. 490. *part. 3. Jur. nat.*); ſubſtitutio quoque vulgaris tum expirare debet (§. 534. *part. 3. Jur. nat.*). *Quod erat primum.*

Simi-

Similiter cum ſubſtitutio pupillaris ſub ea conditione fiat, ſi liberi in ſtatu pupillari deceſſerint (§. 1062.); conditio non exiſtit, quamprimum ſtatus pupillaris finitur. Eo igitur finito ſubſtitutio pupillaris expirat (§. 534. *part. 3. Jur. nat.*). *Quod erat ſecundum.*

Denique ſubſtitutio quaſi pupillaris, ſeu exemplaris, ſub hab conditione fit, ſi liberi in eo ſtatu deceſſerint, in quo ipſimet teſtamentum facere non poterant (§. 1062.). Quamobrem cum conditio iſta deficiat, ſi in eo ſtatu non deceſſerint; ſubſtitutio quoque quaſi pupillaris, ſeu exemplaris tum expirat (§. 534. *part. 3. Jur. nat.*). *Quod erat tertium.*

Subſtitutionem hæredis æquiparari promiſſioni & per conſequens ad eandem recte applicari, quæ de promiſſione conditionata demonſtrata fuerunt, nemo dubitaverit, qui quid ſit promiſſio (§. 361. *part. 3. Jur. nat.*) & quid ſit ſubſtitutio probe perpenderit. Ceterum cum furioſus in intervallis lucidis teſtamentum facere poſſit, quemadmodum valide promittere poteſt (§. 449. *part. 3. Jur. nat.*); facile patet, non valere ſubſtitutionem, ſi furioſus in intervallo lucido decedat.

§. 1064.

De legato pœnali.

Legatum pœnæ dicitur, quod relinquitur ſub hac conditione, ſi hæres hoc fecerit, vel non fecerit. Quamobrem patet, *legatum pœnæ relinqui hæredis coërcendi cauſa, ut quid faciat, vel non faciat.* Quoniam teſtator ſub quacunque conditione legatum relinquere poteſt (§. 1003. *h.* & §. 130. *part. 4. Jur. nat.*); *legatum pœnæ juri naturæ minime adverſatur.*

Pœna nimirum adjicitur legato, quemadmodum promiſſio (§. 606. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem quæ ibidem annotavimus, etiam hic notanda veniunt. Et ſicuti demonſtravimus,

vimus promiſſionem pœnalem eſſe conditionatam (§. 607. *part. 3. Jur. nat.*); ita quoque legatum pœnæ inter conditionalia referendum, & per conſequens de eodem valent, quæ de legato conditionali demonſtravimus. Exemplum legati pœnæ eſt, quando teſtator dicit; ſi hæres Cleliam duxerit, Mævio hortus meus legatus eſto. Item ſi dicat: Sempronio mille aureos lego, ſi hæres Medicinæ operam navet.

§. 1065.

De re hæredis legata. *Si res hæredis legetur, hæres inſtitutus eſt cum hoc onere, ut rem certam ſuam legatario præſtet.* Quoniam res aliena donari nequit (§. 97. *part. 4. Jur. nat.*); proprie loquendo nec legari poteſt (§. 1003.), Cum tamen hæres quis inſtitui poſſit cum onere (§. 1036.), conſequenter etiam ut rem certam ſuam alteri præſtet (§. 585. *part. 3. Jur. nat.*), tum vero legatarius eandem voluntate teſtatoris ultima acquirit, ſi hæreditatem acquirere velit hæres; ſi res hæredis legetur, inſtitutus is eſt cum hoc onere, ut rem certam ſuam legatario præſtet.

Ex demonſtratione liquet, ſi res hæredis legetur, hæredis inſtitutionem fieri ſub modo, & legatum ſub conditione relinqui. Hæres enim inſtitutus intelligitur ſub hoc modo, ut præſtet rem certam ſuam legatario, & huic legatum relictum intelligitur ſub hac conditione, ſi hæres hæreditatem adierit. Exemplum eſto hoc: Titius mihi hæres eſto, ejus autem domum lego Sempronio. Si enim Titius hæreditatem adit, domus eſt Sempronii, & Sempronio ille eam tradere tenetur, ſi hæres eſſe velit.

§. 1066.

De re legatarii legata. *Si res legatarii legetur, legatum ipſi relinquitur cum hoc onere, ut rem certam ſuam præſtet alteri.* Patet eodem modo, quo propoſitionem præcedentem oſtendimus.

Exemplum eſto: lego Titio domum meam, Sempronio autem domum Titii. Facile patet, domum meam majoris pretii

pretii eſſe debere, quam domum Titii: alias enim inutile foret legatum, cum a Titio non acceptaretur, conſequenter etiam legatum Sempronio relictum evaneſceret. Ac idem intelligitur in caſu quocunque alio.

§. 1067.

Si cui res certa in genere legetur, naturaliter in arbitrio hæredis relictum videtur, quamnam ejus generis e rebus poſt mortem ſuam relictis dare velit legatario. Etenim cum teſtator in teſtamento diſponat de translatione dominii rerum poſt mortem ſuam a ſe relictarum (§. 994.); ſi rem certam in genere alicui leget, unam iſtarum, quas in hoc genere relinquit, legatario tradendam eſſe voluit. Quoniam tamen in ſpecie non nominat eam, quæ tradenda, cum voluntatis ſuæ de eo nulla indicia proſtent, unde ea colligi poſſit; in arbitrio omnino hæredis reliquiſſe videtur, quamnam tradere velit. *De legato in genere relicto.*

E. gr. Si in hæreditate fuerint tres equi, & teſtator unum in genere leget Sempronio; hæres ex iſtis tribus tradere poteſt Sempronio, quem voluerit. Idem intelligitur, ſi Cajo tres vaccæ legentur, ſint vero in hæreditate triginta. Aliter vero ſeſe res habet, ſi res legata demonſtretur, ſeu certo modo deſcribatur: tum enim ea tradenda legatario, cui demonſtratio convenit. Patet etiam ex demonſtratione propoſitionis, non poſſe hæredem loco rei in hæreditate contentæ legatario dare aliam ejusdem generis, niſi conſentiat legatarius, qui de jure ſuo remittere poteſt, quantum ipſi commodum viſum fuerit (§. 117. *part. 3. Jur. nat.*).

§. 1068.

Si teſtator ante mortem ſuam rem legatam alienavit, vel debitum, quod debitori, aut nomen, quod alii legavit, exigit; legatum ademtum intelligitur. Etenim ſi teſtator voluiſſet lega- *De legato iterum ademto.*

 tum

tum ſubſiſtere debere, rem legatam alienare non poterat, nec debitum debitori, aut nomen alii legatum exigere. Quamobrem ſi hoc fecerit, voluntatem ſuam ultimam, ſeu teſtamentum quoad legatum hoc mutaſſe intelligitur. Quamobrem cum teſtator teſtamentum mutare poſſit, quamdiu vixerit (§. 997.); ſi ante mortem ſuam rem legatam alienet, vel debitum debitori, aut nomen quoddam alii legatum exigat, legatum utique adimere intelligitur.

Contrariam nimirum voluntatem ipſo facto declaravit: perinde vero eſt, ſive quis verbis, ſive facto quodam voluntatem ſuam declaret, modo eandem hoc ſufficienter indicet.

§. 1069.

An naturaliter valeant fideicommiſſa. *Naturaliter hæres quoque inſtitui poteſt ea lege, ut vel hæreditatem integram, vel certam ejus partem, prouti juſſerit teſtator alteri reſtituat. Et idem intelligitur de legatis.* Oſtenditur eodem modo, quo ſupra demonſtravimus hæredem inſtitui poſſe ſub conditione, in diem, ſub onere quocunque (§. 1036.).

Non deſunt rationes honeſtæ, cur ita diſponat teſtator. Pone Sempronium eſſe abſentem, nonniſi uno, vel altero anno elapſo rediturum. Abſurdum non eſt, ſi is Cajum ea lege inſtituat hæredem, ut hæreditatem integram reſtituat Sempronio redeunti. Nec Cajus inutiliter hæres inſtitutus, cum Sempronio non redeunte, quia moritur abſens, ipſe maneat hæres. Similiter ſi Sejus inſtituatur ea lege, ut hæreditatem, vel certam ejus partem reſtituat Tanaquillæ, quando nupſerit; nihil abſurditatis ineſt huic inſtitutioni, ac utilis ea eſt tum reſpectu Seji, tum Tanaquillæ. Idem liquet, ſi hæreditas poſt mortem hæredis alteri cuidam reſtituenda. Cumque liberrima regnet in hæredis inſtitutione voluntas teſtatoris, legem reſtitutioni ſcribere poteſt, qualemcunque voluerit. Quod de hæreditate diximus, valet quoque de legatis.

§. 1070.

Digitized by Google

§. 1070.

Hæreditatis delatio ea lege facta, ut vel tota, vel certa ejus pars, prouti teſtator juſſerit, reſtituatur alteri, dicitur *Fideicommiſſum.* Et hoc nomine etiam venit legatum eadem lege relictum. Vocatur autem *Fideicommiſſum univerſale*, ſi tota hæreditas reſtituenda; *particulare* autem, ſi nonniſi res certa reſtituenda. Unde patet, *ſi fideicommiſſum ſit in legato, hoc eſſe particulare.* *Fideicommiſſum quid ſit & quotuplex.*

Fideicommiſſa a Romanis primum uſurpata, ut res ſuas vel omnes, vel certas relinquere poſt mortem ſuam poſſent iis, quibus alias hæreditatem, vel legata relinquere non licebat, veluti ſpuriis ac inceſtuoſis, deportatis, peregrinis. Hinc hæres inſtitutus tantummodo rogabatur, ut hæreditatem, vel ejus partem, aut rem certam alteri, qui hæres, vel legatarius eſſe non poterat, reſtitueret, qui cum invitus cogi non poſſet ad præſtandum id, quod rogatus fuerat a defuncto, ideo reſtitutio fidei ſaltem ejus committebatur, ac ideo *Hæres fiduciarius* appellabatur, is autem, cui aliquid reſtituendum, *Fideicommiſſarius.* Enimvero *Auguſtus* poſtea ſemel atque iterum juſſit, ut conſules cogerent hæredes fiduciarios ad reddendum fideicommiſſariis, quæ reddere rogati eſſent. Et hoc paulatim in aſſiduam jurisdictionem converſum. Quoniam vero exempla, quæ modo commemoravimus (*not.* §. 1069.), aperte loquuntur, fideicommiſſa etiam iis relinqui poſſe, qui hæredes inſtitui poſſunt, & quibus legata relinquere licet, naturaliter autem valet voluntas teſtatoris, nec reſtitutio ab hæredis, vel legatarii fiduciarii voluntate dependet; ideo in definitione legati non diximus, rogari hæredem, vel legatarium, ut reſtituat. Atque hinc facile dignoſcere poterimus, quænam in Jure Romano de fideicommiſſis ſint mere hujus juris. Quemadmodum vero ſubſtitutio hæredum plures admittit gradus, ita ut in continua quadam ſerie antecedenti ſemper ſubſtituatur ſequens, ita ſimiliter fideicommiſſum gradus iſtius-

modi recipit. Nec abſurdum videri poteſt, ut quis pluribus per longum tempus benefacere velit.

§. 1071.

De Fidei-commiſſo familiæ. *Fideicommiſſum familiæ* dicitur, quod familiæ relictum, vel quo teſtator prohibet, ne res ejus extra familiam alienentur.

Nimirum in caſu priori poſt mortem hæredis inſtituti res reſtituuntur cognatis proximioribus & ita porro; in caſu autem poſteriori, quo teſtator tantummodo voluit, ne bona ſua in extraneum transmittantur, nullo expreſſo ſucceſſionis ordine, proximiores ultimi poſſeſſoris ſuccedunt. Patet autem, ſucceſſionis ordinem ac modum a teſtatore pro lubitu exprimi poſſe (§. 1069.). Nolumus autem prolixius ea perſequi, quæ de fideicommiſſis demonſtrari poterant. Qui enim principiorum juris naturalis, quæ abunde ſatis in toto opere noſtro demonſtravimus, fuerit gnarus; haud difficulter ex notione fideicommiſſi ea deducet (§. 1070.).

§. 1072.

De pactis hæreditariis. *Naturaliter valida ſunt pacta de hæreditate inita.* Quoniam dominus vi dominii de rebus ſuis diſponere poteſt, quomodo voluerit (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*); de ſucceſſione quoque in bona poſt mortem ſuam relinquenda cum alio paciſci poteſt. Quamobrem cum naturaliter ſervanda ſint pacta, quæ licite ineuntur (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*); naturaliter quoque valida ſunt pacta de hæreditate inita.

Ita e. gr. iniri poſſunt pacta reciproca, ut, qui ſine liberis aut parentibus decedit, utpote quibus hæreditas adimi nequit, niſi juſtam ob cauſam exhæredentur (§. 1016.), vel iſtis deficientibus ſuperſtes, ei, qui prior moritur, ſuccedat. Et in genere pacto deferri poteſt hæreditas quacunque lege, aut quomodo inter ſe convenerint paciſcentes, ac quomodo convenerint, id valebit, quamdiu nihil conventum in præjudicium

Digitized by Google

cium tertii, tum enim non ſubſiſtit pactum, niſi quatenus præjudicium iſtud evitatur (§. 910. *part. 1. Jur. nat.*).

§. 1073.

Quoniam naturaliter valida ſunt pacta de hæreditate inita (§. 1072.); *pacta* quoque *conjugum de modo, quo ſibi ſucceſſoriis invicem ſuccedere debent, ſive ante nuptias, ſive durante matrimonio condita valent.* Immo cum pacta mutuo diſſenſu diſſolvantur (§. 840. *part. 3. Jur. nat.*); *pacta ante nuptias inita diſſolvi & alia durante matrimonio quocunque tempore condi poſſunt.* *De pactis ſucceſſoriis conjugum.*

§. 1074.

Si conjux unus moritur, in bona ejus ſuccedunt hæredes ſive in teſtamento inſtituti, ſive qui ab inteſtato exiſtunt. Etenim ſi conjux unus moritur, matrimonium diſſolvitur (§. 510.), conſequenter nec is amplius quid conferre tenetur ad onera matrimonii ferenda (§. 449.), ac ideo conjux ſuperſtes nullum amplius jus ad bona defuncti habet. Quamobrem cum poſt mortem in bona defuncti ſuccedant hæredes (§. 958.), ſive qui in teſtamento inſtituti (§. 999.), ſive qui ab inteſtato exiſtunt (§. 1033. 1034.), ſi conjux unus moritur, in bona ejus ſuccedunt hæredes, ſive in teſtamento inſtituti, ſive qui ab inteſtato exiſtunt. *De hæredibus conjugum.*

Morte rumpitur vinculum conjugum, & extinguitur illa vitæ conſuetudo, ad quam qua conjuges obligabantur (§. 473.). Et quamvis contingat, liberos nondum eſſe educatos, cum hi ſuccedant in bona parentis defuncti (§. 1033.), non tamen ideo onus ſuſtentandi ſumtus educationis in ſuperſtitem conjugem ſolum devolvitur (§. 527.), ut adeo nihil fiat in præjudicium conjugis ſuperſtitis, etiamſi in defuncti bona ſuccedant hæredes, quemadmodum ſuccederent in bona perſonæ non conjugatæ.

Digitized by Google

§. 1075.

De ſucceſſione naturali conjugum.

Si conjux ſuperſtes non habeat propria bona, vel ea non ſufficiant ad vitæ neceſſitatem, commoditatem aut jucunditatem; qui moritur poſt mortem ſuam eam pro modo facultatum ſuarum bonorum partem relinquere debet, quæ vel vitæ neceſſitati ſoli, vel etiam commoditati, immo etiam jucunditati ſufficiant, aut ſaltem uſumfructum in iſta parte bonorum, vel bonis etiam omnibus, aut ad dies vitæ, aut donec in ſtatu viduitatis permanſerit conjux ſuperſtes, prouti circumſtantiæ particulares ſuadent, nec quid ſit in præjudicium hæredum naturalium. Conjux neminem magis amare (§. 465.) & diligere debet quam conjugem (§. 462.), & in quibusvis officiis humanitatis præferre aliis (§. 463.), conſequenter lubenter conferre, quæ non modo ad vitæ neceſſitatem (§. 640. *part. 1. Jur. nat.*), verum etiam ad ejus commoditatem ac jucunditatem conferre poteſt (§. 645. *part. 1. Jur. nat.*). Quodſi ergo conjux ſuperſtes altero mortuo propria non habuerit bona, vel ea non ſufficiant ad vitæ neceſſitatem, commoditatem & jucunditatem, qui moritur poſt mortem ſuam eam ipſi relinquere debet pro modo facultatum ſuarum bonorum partem, quæ vel vitæ neceſſitati ſoli, vel etiam commoditati, immo jucunditati ſufficit. *Quod erat unum.*

Enimvero cum fieri poſſit, ut conjugi morienti ſint rationes, cur malit bona ſua in familia conſervari, nolit autem ea in extraneos transmitti; ſufficit omnino, ut in parte bonorum ſufficiente, vel etiam in bonis omnibus, uſumfructum conjugi ſuperſtiti relinquat, vel ad dies vitæ, vel donec in ſtatu viduitatis permanſerit. *Quod erat ſecundum.*

Quoniam vero liberi, aut his deficientibus parentes ſunt hæredes naturales quos ipſa natura inſtituit (§. 983.), & quibus ſine juſta cauſa hæreditas adimi nequit (§. 1016.); eodem

Digitized by Google

eodem modo patet, nihil in illorum præjudicium fieri debere, quemadmodum idem de legatis oſtendimus (§. 1005. 1008.). *Quod erat tertium.*

Satis patet, jus nullum perfectum conjugi ſuperſtiti competere ad hæreditatem conjugis defuncti; ſed officii ſaltem conjugum eſſe, ut qui moritur, proſpiciat ſuperſtiti, quantum poteſt, de iis, quæ ad vitæ neceſſitatem, commoditatem, immo etiam jucunditatem faciunt. Ducit huc amor, quo conjux conjugem proſequitur, ut moriens velit ſuperſtiti etiam poſt mortem ſuam bene eſſe, nolit autem eum eſſe miſerum.

§. 1076.

De conjuge hærede instituto.

Conjux conjugem ſuperſtitem deficientibus liberis, aut parentibus hæredem inſtituere poteſt. Etenim ſi nulli fuerint aſcendentes, vel deſcendentes in vivis, teſtator præteritis omnibus collateralibus extraneum quemcunque inſtituere poteſt (1025.). Quodſi ergo deficiant liberi, vel parentes, conjux etiam conjugem ſuperſtitem hæredem inſtituere poteſt.

Non eſt quod dicas, æquum eſſe, ut deficientibus liberis ac parentibus conjux ſuperſtes conjugi defuncto etiam ab inteſtato ſuccedat ex voluntate præſumta (§. 1075.). Etenim poſſunt eſſe morienti rationes, cur malit bona ſua non tranſmitti in extraneos, ſed manere in familia ſua. Expreſſa igitur voluntate opus eſt, ut conſtet, voluiſſe conjugem defunctum, ut in bona ſua ſuccedat ſuperſtes.

§. 1077.

De legato vel fideicommiſſo conjugi ſuperſtiti relinquendo, arbitrium commiſſo.

Si conjux moriens conjugem ſuperſtitem hæredem inſtituere vel non poſſit, vel certas ob cauſas nolit; legato vel fideicommiſſo conjugi ſuperſtiti proſpicere debet eidem, ne deſint, quæ ad vitæ neceſſitatem, immo quantum fieri poteſt, etiam ad commoditatem ac jucunditatem faciunt: nec in legando intra tam arctos limites continetur arbitrium

um in caſu priori, quam ubi alii legata relinquuntur. Quoniam enim conjux moriens ſuperſtiti proſpicere debet de iis, quæ poſt mortem ſuam ad vitæ neceſſitatem, immo commoditatem ac jucunditatem requiruntur, quantum fieri poteſt (§. 1075.), aut hæres inſtitui (§. 958.), aut legatum (§. 1003.), vel fideicommiſſum eidem relinqui poteſt (§. 1070.). Quodſi ergo hæredem inſtituere non poſſit, vel ob certas cauſas nolit, veluti ne bona ſua in extraneos transmittantur, cum ſint cognati collaterales, qui iis maxime indigent, vel ea merentur; legatum, aut fideicommiſſum relinquere debet, prouti circumſtantiæ hoc potius, quam illud ſuaſerint. *Quod erat unum.*

Quoniam vero liberi parentes inopes non modo alere tenentur, niſi eadem inopia laborent, vel liberis ſuis alendis vix ſufficiant (§. 755.), & ſi iidem equidem habeant, unde vitam tolerare poſſint, deſint tamen, quæ ad vitæ commoditatem & jucunditatem faciunt, pro modo facultatum ſuarum ea conferre, quæ vitam commodam & jucundam faciunt (§. 756.), & poſt mortem ipſis bona ſua relinquunt parentes (§. 975.); in legando non adeo facile præjudicium fit liberis, quam ſi legata relinquantur aliis. Quamobrem cum parentum in legando poteſtas reſtringatur, quatenus in præjudicium liberorum legata relinquuntur (§. 1005.), immo idem etiam intelligatur de liberis reſpectu parentum ſuorum (§. *cit.*); in hoc caſu, quo conjux conjugi legatum relinquit, non intra tam arctos limites poteſtas legandi continetur, quam ubi alii relinquitur. *Quod erat alterum.*

Ne quid in demonſtrando remaneat obſcuritatis, probe perpendenda ſunt, quæ in anterioribus demonſtravimus de modo, quo quis hæres inſtitui, vel etiam alicui legatum relinqui poteſt: immo ea quoque in memoriam revocanda, quæ de

de modo promittendi in parte tertia & de modo donandi in parte quarta prolixe ſatis oſtendimus. Atque ex iis etiam intelligitur, quomodo legata ſint conjugi ſuperſtiti relinquenda, vel etiam qua lege is hæres ſit inſtituendus, ne quicquam committatur, quod vel in præjudicium liberorum, vel familiæ vergat. Quoniam vero naturaliter ab inteſtato ſuccedunt conjugi defuncto deficientibus liberis & parentibus collaterales (§. 1025.); neceſſe omnino eſt, ut per teſtamentum diſponatur de eo, quod conjux ſuperſtes habere debeat, ex quo is jus perfectum acquirit in id, quod alias nonniſi imperfecte debetur, & quod ab hærede exigi non poteſt.

§. 1078.

De indiſſolubilitate matrimonii.

Jure naturali matrimonium perpetuum eſſe debet. Etenim conjuges non modo conjunctim liberos ſuos educare (§. 263.) verum etiam per omnem vitam pro virili ea conferre, quæ poſſunt, ad hoc, ne deſint liberis ea, quæ vitæ neceſſitas exigit; & quæ ad eam commode ac jucunde tranſigendam faciunt (§. 736.), bona ſua ipſis relinquere debent (§. 975.); verum etiam matrimonium contrahentes ſaltem tacite ſibi invicem promittunt, quod perſona alteram magis amare ac diligere velit, quam alium quemcunque & in præſtandis officiis humanitatis ceteris hominibus anteferre, atque ad hoc pars una alteri ſeſe perfecte obligat (§. 468.), immo etiam ſi conjux unus moriatur, alteri ſuperſtiti proſpicere debet de iis, quæ poſt mortem ſuam eidem ad vitæ neceſſitatem, commoditatem, immo & jucunditatem faciunt, pro modo facultatum ſuarum, & quantum per alia fieri poteſt (§. 1075.). Quoniam itaque nemo non videt officiis hiſce parentum erga liberos & conjugis erga conjugem ſatisfieri non poſſe, niſi matrimonium perpetuum ſit; jure naturali matrimonium utique perpetuum eſſe debet.

Patet itaque juris naturalis eſſe, ut matrimonium perpetuam vitæ conſuetudinem contineat, nec minus ex demonſtratione manifeſtum eſt, hic demum loci hoc demonſtrari potuiſſe. Divortia igitur naturaliter reſpectu conjugum ſe habent per modum exhæredationis liberorum atque parentum, ita ut, quemadmodum hæc non procedat, niſi ubi ſeſe indignos facto ſuo reddiderunt liberi jure filiationis, vel parentes jure ipſis competente qua parentibus, ita quoque divortio locus eſſe nequeat, niſi ubi conjugum pars una ſeſe indignam reddit officiis, quæ pars altera ipſi tanquam conjugi debet, quamvis in ſtatu naturali unicuique permittendum ſit, ut pro lubitu matrimonium diſſolvat (§. 517.). Toleranda nobis ſunt multa in eo, in cujus actiones nobis jus nullum competit, quæ tamen non recte, immo improbe ab eodem fiunt. Abſit itaque, ut tibi perſuadeas, quæ hic demonſtrantur repugnare iis, quæ in ſuperioribus demonſtravimus. Relegenda hic ſunt, quæ ibidem (*not.* §. *cit.*) annotavimus. Chriſtus itaque quando urget indiſſolubilitatem vinculi matrimonialis contra divortiorum licentiam; legem naturæ ſuæ integritati reſtituit: ut enim matrimonium ſit diſſolubile, non ex natura matrimonii fluit, ſed a facto conjugis venit, quo ſeſe indignum reddit, ut ſit conjux.

§. 1079.

De ſucceſſione liberorum ex illicito concubitu natorum.

Naturaliter liberi ex illicito concubitu nati æquale jus habent ad hæreditatem parentum cum liberis ex juſtis nuptiis natis. Quoniam enim illicitus parentum concubitus tanquam factum, quod a voluntate liberorum ex eodem natorum minime pendebat, iisdem imputari nequit (§. 650. *part. 1. Phil. pract. univ.*); ideo naturaliter inter liberos ex illicito concubitu & juſtis nuptiis natos, utpote qui utrique non ſunt liberi niſi quia a parentibus geniti (§. 578.), nulla differentia eſt. Quamobrem eodem modo patet, quod naturaliter liberi ex illicito concubitu nati æquale jus habeant ad hære-

hæreditatem parentum cum liberis ex juſtis nuptiis natis, quo æquale jus hæreditarium liberorum ejusdem gradus ſupra demonſtravimus (§. 989).

Naturale igitur non eſt, quod tantummodo matri ſuccedant. Neque enim eſt, quod objicias matrem eſſe certam, ſed patrem incertum. Quando enim incertum manet, utrum ſis prolis hujus pater, nec ne; ea quoque dici nequit proles tua. Quodſi vero agnoſcas eam eſſe tuam, eadem omnino eſt ratio, cur tibi ſuccedere debeat, quam quod matri.

CAPUT VI.

De Servitute & Societate herili.

§. 1080.

Servitus eſt ſubjectio, qua quis operas perpetuas pro alimentis perpetuis præſtare obligatur. *Servitus quid ſit.*

Definimus ſervitutem, prouti convenit Juri naturæ, prouti ex ſequentibus liquet.

§. 1081.

Qui operas alteri perpetuas pro alimentis perpetuis præſtare obligatus eſt dicitur *Servus:* qui vero alimenta perpetua pro operis perpetuis præſtare tenetur & jus hasce exigendi habet, *Dominus* vocatur. Fæmina operas præſtans *Ancilla* appellatur. Atque hinc patet, *domino ſubjectum eſſe ſervum atque ancillam* (§. 1989.), conſequenter *ei competere poteſtatem*, ſeu *jus in ſervum atque ancillam* (§. 133. 134. *part. 1. Jur. nat.*). *Domini, ſervi & ancillæ definitio.*

§. 1082.

Jus domini in ſervum, vel ancillam dicitur *Poteſtas dominica.* *Poteſtas dominica quid ſit.*

Digitized by Google

Hic itaque nobis demonſtrandum eſt, quale jus domino in ſervum, vel ancillam competat per legem naturæ. Etſi enim ſervitus in Jure Romano dicatur juris Gentium, quatenus apud pleraſque gentes erat uſu recepta; non tamen propterea a jure naturæ abhorret, prouti mox oſtendetur. Et quamvis in eodem dicatur, eam eſſe contra naturam; eo ipſo tamen non aliud indicatur, niſi quod, cum natura omnes homines ſint liberi (§. 146. *part. 1. Jur. nat.*), nemo natura alteri ſubjiciatur: quo ſenſu etiam dici poterat, dominia eſſe contra naturam introducta, cum natura res omnes ſint communes (§. 7. *part. 2. Jur. nat.*). Poteſtas dominica nemini natura competit; jure tamen naturæ non repugnante acquiri poteſt, prouti ex ſequentibus patebit.

§. 1083.

Quanam ſervitus perfecta & imperfecta.

Servitus perfecta dicitur, ſi operæ, quæ perpetuo debentur, determinatæ non ſunt, ſed eas pro lubitu determinare poteſt dominus. *At imperfecta* eſt *ſervitus*, ſi operæ debentur nonniſi certæ, aut ſi non debeantur perpetuo, aut non continuo.

Servitutis imperfectæ plurimæ dantur ſpecies pro diverſitate operarum præſtandarum & diverſo præſtandi modo, nec non pro diverſitate modi, quo ad certum tempus reſtringuntur.

§. 1084.

Diverſitas juris domini in ſervitute perfecta & imperfecta.

Unde liquet, *in ſervitute perfecta dominum a ſervo exigere poſſe operas quaſcunque pro lubitu, in imperfecta* autem *nonniſi certas, aut certo tempore, vel etiam usque ad certum tempus* (§. 1083.).

Plurimum itaque differt poteſtas dominica in ſervitute perfecta ab ea, quæ domino competit in imperfecta.

§. 1085.

An ſervituti locus ſit in

In communione primæva ſervituti locus non eſt. Etenim in primæva communione uſus rerum neceſſarius unicuique patet,

Digitized by Google

patet, prout cuique eodem opus eſt (§. 27. *part. 2. Jur. nat.*), Nemo igitur opus habet, ut operas quaſdam pro alimentis hoc eſt, victu & amictu, præſtet, conſequenter ob hæc ſe alteri ſubjiciat. Quamobrem cum ſervitus ſit ſubjectio, qua quis ad operas perpetuas pro alimentis perpetuis præſtandum obligatur (§. 1080.); in communione primæva ſervituti locus non eſt. *communione primæva.*

Abſurdum omnino foret præſtare alteri operas pro eo, ad quod tibi cum ipſo æquale jus competit. Nemo enim alteri præſtat operas pro mercede, niſi quia jus ad mercedem operarum præſtatione demum acquirit, quod antea nondum habebat, nec ſine iis acquirere poterat.

§. 1086.

Introductis dominiis ſervituti locus eſt. Introductis enim dominiis jus commune ad res quaslibet, quod cuilibet homini natura competit (§. 7. *part. 2. Jur. nat.*), in proprium abiit (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*), quo dominus excludit omnes ab uſu ejus rei, quæ eſt in dominio ipſius (§. 120. *part. 2. Jur. nat.*). Quoniam itaque fieri non poteſt, ut quis habeat per ſe res omnes, quæ ad vitæ neceſſitatem, commoditatem ac jucunditatem requiruntur, ac in multis adhuc indiget aliorum opera (§. 119. *part. 3. Jur. nat.*), unicuique competit jus res (§. 126. *part. 3. Jur. nat.*) & operas ab alio ſibi comparandi (§. 130. *part. 3. Jur. nat.*), conſequenter cum nemo gratis dare vel facere teneatur, ſi is viciſſim dare, vel facere poſſit (§. 268. *part. 2. Jur. nat.*); operas præſtare licet, ut alter det. Quamobrem ſi quis ſola operarum præſtatione ſibi comparare poteſt ea, quibus ad vitam tolerandam indiget; operas omnino perpetuas pro alimentis perpetuis, hoc eſt, iis, quibus ad vitæ ac ſanitatis conſervationem indiget, præſtare poteſt. Subjectio, *Quando eidem locus.*

qua quis operas perpetuas pro alimentis perpetuis præſtare obligatur, ſervitus eſt (§. 1080.). Dominiis itaque introductis ſervituti locus eſt.

Introductis dominiis operæ quoque hominum juri proprio ſubjectæ ſunt, cum in ſtatu communionis primevæ eædem eſſent perinde ac res communes, & omnibus laborandum ſit communis utilitatis gratia, nemini otiandum (§. 41. *part. 2. Jur. nat.*). Equidem in communione primæva locum habet contractus oneroſus facio ut facias, & beneficus, in quo unus ſe alteri obligat ad faciendum (§. 211. *part. 5. Jur. nat.*); hoc tamen minime adverſatur juri communi ad operas ab altero præſtandas. Quemadmodum enim non obſtante eo, quod res ſint communes, ex apprehenſione rei alicujus apprehendenti naſcitur jus ad uſum hujus rei proprium (§. 35. 36. *part. 2. Jur. nat.*); ita ex eo, quod alterum tibi obliges ad quid faciendum, tibi naſcitur jus ad hoc factum, ſeu operam ab altero præſtandum proprium, non obſtante jure per ſe communi ad idem factum, ſeu eandem operam. Et ſi tu viciſſim indiges opera alterius, dum tuam alteri præſtas, nil obſtat, quod eodem actu alterum tibi quoque obliges ad quid faciendum, quamvis accurate loquendo dici nequeat præſtari operas pro operis, tanquam in compenſationem operarum ſibi præſtitarum, quia unusquisque habet natura jus ad operas alterius. Atque hinc facile liquet, dominiis nondum introductis ne concipi quidem poſſe iſtiusmodi ſubjectionem, qua unus uni obligaretur continuis præſtare operas gratis.

§. 1087.

An ſervitus perfecta ſit naturaliter licita. *Si quis non habeat niſi operas, quarum præſtatione ſibi comparare valet ea, quæ ad vitæ neceſſitatem faciunt; jus ipſi eſt ſeſe alteri, qui hæc dare poteſt, in ſervitutem dandi.* Quilibet enim homo obligatur ad corpus ſuum conſervandum (§. 349. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum ſine victu & amictu, ſeu alimentis corpus conſervari nequeat, introductis autem domi-

dominiis res, quibus indigemus, ſed quas ipſi non habemus, ab aliis nobis comparare tenemur, nemo tamen gratis dare obligatur, ſi viciſſim quid facere eidem poteſt alter (§. 268. *part. 4. Jur. nat.*); homini omnino jus eſt ſeſe alteri ea lege ſubjiciendi, ut operas perpetuas eidem præſtare teneatur pro alimentis perpetuis (§. 159. *part. 1. Phil. pract. univ.*), conſequenter in ſervitutem dandi (§. 1080.).

Si ſervitus intra terminos naturales ſubſiſtat, quos definitio continet; nihil ea acerbitatis habet. Etſi enim videri poſſit plus valere operas, quam alimenta, quæ præſtantur; quod plus videtur eſſe in operis abunde compenſatur perpetuorum alimentorum certitudine, quam non habent, qui operas diurnas locant. Sane niſi abuſus poteſtatis dominicæ adeo difficulter evitari poſſet; nil magis iis, qui per operas aliis locandas acquirere debent neceſſaria vitæ ſubſidia, commendari poterat, quam ſervitus.

§. 1088.

De ortu ſervitutis voluntariæ & unde ea vim accipiat.

Si quis ſe alteri in ſervitutem ſponte dat; ex pacto oritur ſervitus ac inde vim ſuam accipit. Etenim ſi quis ſponte ſeſe in ſervitutem dat, is alteri promittit, quod operas perpetuas præſtare velit pro alimentis perpetuis, & alter ipſi viciſſim promittit quod alimenta perpetua præſtare velit (§. 1080.). Quamobrem cum de eo inter ſe conveniant (§. 698. *part. 3. Jur. nat.*), & conventiones iſtiusmodi, quæ mutuas præſtationes continent, pacta ſint (§. 788. *part. 3. Jur. nat.*), ſi quis alteri ſeſe ſponte in ſervitutem dat, ex pacto oritur ſervitus. *Quod erat unum.*

Quoniam itaque pacta ſunt ſervanda (§. 789. *part 3. Jur. nat.*); ſervitus, in quam quis ſeſe alteri ſponte dat, ex pacto vim ſuam accipit. *Quod erat alterum.*

§. 1089.

Digitized by Google

§. 1089.

Servitus voluntaria & coacta quænam. *Servitus voluntaria* dicitur, in quam quis ſe alteri ſponte dat, conſequenter quæ ex pacto oritur (§. 1088.). *Servitus* vero *coacta* eſt, quam quis invitus ſubire cogitur. Quoniam *quis* ſe ſponte ſua in ſervitutem dare poteſt, *ſi non aliter quam operarum præſtatione ea acquirere valet, quæ ad vitam conſervandum neceſſaria* (§. 1087.); in eo caſu *ſervitus voluntaria juris naturalis eſt.*

Non obſtat, quod contra naturam ſervitus eſſe dicatur introducta, modo recte intelligatur, quo ſenſu contra naturam dicatur (*not.* §. 1082.).

§. 1090.

De jure externo ſeſe in ſervitutem dandi. *Naturaliter unicuique permittendum, ut ſe ſponte alteri in ſervitutem det pro lubitu ſuo.* Etenim dominiis introductis operæ, quas præſtamus aliis, æquiparantur rebus, quæ ſunt in dominio noſtro (§. 437. *part. 2. Jur. nat.*), conſequenter de iis non minus pro arbitrio noſtro diſponere poſſumus, quam de rebus, quæ in dominio noſtro ſunt (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*). Enimvero nemo alteri rationem reddere tenetur actionum ſuarum (§. 158. *part. 1. Jur. nat.*), conſequenter nec quomodo de re ſua diſponat. Quamobobrem nec quis rationem cuiquam reddere tenetur, quomodo diſponat de operis ſuis. Quoniam itaque dominium rei ſuæ pro lubitu in alium transferre poteſt dominus, quomodo voluerit (§. 11. 12. *part. 3. Jur. nat.*); jus quoque ad operas ſuas quilibet transferre poteſt in alium, quomodo voluerit, conſequenter etiam ſub ea lege, ut perpetua ipſi præſtentur alimenta, nec cur hoc faciat cuiquam rationem reddere tenetur, ac ideo ut faciat ipſi permittendum. Enimvero in ſervitutem ſe alteri dat, qui jus ad operas ſuas in perpetuum in eandem transfert ea lege, ut pro iis ſibi præ-

præſtentur alimenta perpetua (§. 1080.). Naturaliter itaque unicuique permittendum eſt, ut ſe ſponte ſua alteri in ſervitutem det pro lubitu ſuo.

Quamvis dominus re ſua aliter uti non debet, quam ut ſatisfaciat obligationi cuidam naturali (§. 167. *part. 2. Jur. nat.*); nemini tamen propterea competit jus rerum ſuarum abuſum impediendi, quamdiu nil facit contra jus alterius (§. 169. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem jure externo permittendum quoque eſt, ut alter abutatur jure, quod habet in operas ſuas, quamdiu nil committit, quod eſt contra jus alterius cujusdam. Etſi igitur non recte faciat, ſi alteri ſeſe in ſervitutem det, cum alio modo ſalva libertate ſua ſibi proſpicere poſſit de iis, quæ ad vitæ neceſſitatem requiruntur, ſeu de alimentis; ſi tamen velit in ſervitutem ſe dare, hoc ipſi permittendum eſt, nec cuiquam competit jus hoc impediendi, in ſtatu ſcilicet naturali, de quo hic nobis unice ſermonem eſſe, ex anterioribus abunde liquet.

§. 1091.

An naturaliter licitum ſe vendere, ut alteri ſerviat.

Quoniam naturaliter unicuique permittendum, ut ſe ſponte alteri in ſervitutem det pro lubitu ſuo (§. 1090.); *naturaliter* quoque *pro certo pretio ſe alteri in ſervitutem dare*, conſequenter *vendere licet* (§. 937. *part. 4. Jur. nat.*), *aut alio quocunque modo alienare* (§. 662. *part. 2. Jur. nat.*).

Mercis loco eſt jus perpetuum in operas pro perpetuis alimentis præſtandas. Quamvis enim alimenta, quæ pro operis præſtantur, ſint loco mercedis, conſequenter ſervitus videatur operarum locatio conductio ad dies vitæ (§. 1208. *part. 4. Jur. nat.*); jus tamen, quatenus perpetuum eſſe debet, operas iſtas exigendi certo pretio quo minus comparetur, illud non obſtat, quia a voluntate locatoris operarum pendet, utrum pro certo pretio, an ſine eo perpetuitatem juris exigendi operas in alterum transferre velit, nec ne. Locari igitur poſſunt operæ pro cer-

certa mercede, qualis hic ſunt alimenta præſtanda, & vendi poteſt perpetuitas juris operas exigendi, ſeu jus in actiones ſuas liberas, ut fiat emtori proprium. Apud Germanos, *Tacito* autore, erant, qui perditis aleæ luſu bonis, ad poſtremum libertatem ſuam in aleam mittebant, aut res recepturi, aut in ſervitutem ſeſe daturi. Illicitus omnino erat iſtiusmodi luſus, quatenus tamen jure externo permittendus erat libertatis ſuæ abuſus, jure externo ſervitus quoque ſubſiſtebat, quatenus nimirum ex pacto acquiri poterat ſervitus (§. 1088.). Immo quando quis res omnes perdiderat, in eum ſtatum videbatur redactus, ut nonniſi operarum præſtatione ea, quæ ad vitam neceſſaria, ſibi comparare poſſe videbatur: quo in caſu ipſo jure interno ſeſe in ſervitutem alteri dare licet.

§. 1092.

An parentibus liceat liberos in in ſervitutem vendere.

Si parentes aliter liberis ſuis de iis proſpicere non poſſunt, quæ ad educationem requiruntur; eos in ſervitutem vendere licet. Parentes enim naturaliter obligantur educare liberos ſuos (§. 263.). Quamobrem cum lex naturæ ipſis det jus ad ea, ſine quibus obligationi ſuæ ſatisfacere non poſſunt (§. 159. *part. 1. Phil. pract. univ.*); ſi aliter liberis ſuis de iis proſpicere non poſſunt, quæ ad educationem requiruntur, eos in ſervitutem vendere licet.

Non eſt quod excipias, parentibus curæ eſſe debere, ut liberos fortunatos reddant (§. 732.) atque felices (§. 710.): felicitati enim non adverſatur ſervitus, fortunæ autem ipſorum conſulere tenentur parentes, quantum poſſunt (§. 209. *part. 1. Phil. pract. univ.*).

§. 1093.

An ob æs alienum liberos vel uxorem vendere liceat.

Ob æs alienum parentibus liberos in ſervitutem vendere non licet, nec licet marito vendere uxorem. Etenim nec liberi ſolvere tenentur debita parentum, nec uxor debita mariti, cum nemo obligetur ſolvere debita alterius, niſi ad hoc ſe obli-

obligaverit, ſeu fidejuſſerit (§. 782. *part. 4. Jur. nat.*). Et ex iis, quæ de jure parentum in liberos & jure mariti in uxorem demonſtravimus, facile patet, liberos non eſſe in dominio parentum, nec uxorem in dominio mariti, ut illi de liberis, hic de uxore diſponere poſſint pro lubitu (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem ob æs alienum parentibus liberos in ſervitutem vendere non licet, nec licet marito vendere uxorem.

Si quas apud gentes debitores cogantur vendere liberos & uxorem, ubi bona ipſorum ſolutioni minime ſufficiunt; eædem patriam & maritalem poteſtatem dominio perperam æquiparant, quaſi in liberos parentibus, quia dicuntur ſui, & marito in uxorem, quia ſua dicitur, idem jus competat, quod in res ſuas. Dicuntur liberi ſui, dicitur uxor ſua, dicuntur denique res ſuæ, quia parentibus in liberos, marito in uxorem, dominio in res ſuas jus proprium competit (§. 131. *part. 1. &* §. 2. *part. 2. Jur. nat.*): aſt non omne jus proprium idem eſt, & quamvis dominium ſit jus proprium (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*), non tamen jus proprium omne dominium eſt.

§. 1094.

Creditor debitorem, qui ſolvendo non eſt, in ſervitutem redigere poteſt, donec ſibi operis præſtitis ex aſſe fuerit ſatisfactum. *De ſervitute debitoris.* Etenim debitor ſolvere tenetur, quod debet (§. 96. *part. 3. &* §. 659. *part. 5. Jur. nat.*), nec obligatio debitoris tollitur niſi per ſolutionem, ubi creditor debitum remittere noluerit (§. 660. *part. 5. &* 97. *part. 3. Jur. nat.*), ad quod is cogi nequit (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*). Quodſi ergo debitor ſolvendo non ſit, ſeu non habeat res, unde ſolvat, ſi tamen adhuc operas præſtare poſſit, quæ plus valent quam alimenta, creditori omnino jus eſt operas haſce exigendi præſtitis alimentis, donec ipſi ex aſſe fuerit ſatisfactum. Quamobrem cum in ſervitutem alterum redigat, qui cum

ſibi ita ſubjicit, ut pro alimentis operas præſtare teneatur (§. 1080.); creditor debitorem, qui ſolvendo non eſt, in ſervitutem redigere poteſt, donec ſibi operis præſtitis ex aſſe fuerit ſatisfactum.

Facile patet, pro quantitate debiti debitorem quoque obligari poſſe ad operas perpetuas pro alimentis perpetuis præſtandas, conſequenter redigi in ſervitutem perfectam (§. 1083.). Tanto minus autem acerbum videri poteſt debitorem, qui ſolvendo non eſt, redigi in ſervitutem, quod is in eum ſtatum pervenit, quo ſponte ſua in ſervitutem ſe tradere poteſt (§. 1087.), nec contra charitatem videtur, eum in ſervitutem redigere, ſi præſertim culpa ſua non ſolvendo factus ſit.

§. 1095.

Jus creditoris in debitorem, qui ſolvendo non eſt. Quoniam creditor debitorem, qui ſolvendo non eſt, in ſervitutem redigere poteſt, donec ſibi operis præſtitis ex aſſe fuerit ſatisfactum (§. 1094.), quilibet vero alteri jus ſuum cedere poteſt (§. 117. *part. 3. Jur. nat.*); *creditor alii ſibi pro debitore ſolventi eundem in ſervitutem addicere poteſt*, cumque de jure ſuo remittere poſſit, quantum velit (§. *cit.*), aut potius jus debitorem in ſervitutem redigendi, donec ſibi fuerit ſatisfactum, æſtimare poſſit, quantum ipſe voluerit & alius pro eo dare velit, ideo *opus non eſt, ut cedenti debitum ex aſſe ſolvat ceſſionarius.*

Nimirum conventio cedentis cum ceſſionario facta non pertinet ad debitorem, qui ceſſionario ad idem obligatur, ad quod obligatus fuerat cedenti (§. 87. *part. 3. Jur. nat.*), poterat enim creditor jus ſuum in debitorem gratis cedere, non tamen propterea a debito liberaretur debitor, ut ceſſionario nullas operas præſtare teneretur.

§. 1096.

Digitized by Google

§. 1096.

Domino non competit jus niſi in operas a ſervo præſtandas & in actiones ceteras, quatenus reſpectum quendam ad illas habent. *Quale ſit jus domini in ſervum.* Etenim vi ſervitutis ſervus domino non obligatur, niſi ad operas præſtandas (§. 1080.), conſequenter cum ex obligatione ſervi naſcatur jus domini (§. 23. *part. 1. Jur. nat.*), domino non competit jus niſi in operas a ſervo præſtandas. *Quod erat unum.*

Et quoniam dominus ſervum compellere poteſt ad operas præſtandas, niſi ſponte ſua præſtet, conſequenter etiam permittere non tenetur, ut ſervus faciat, quæ impediunt, quo minus operas debite præſtare poſſit vel quæ proſunt, ut præſtent; quin domino quoque competat jus in actiones ceteras ſervi, quatenus reſpectum quendam ad illas habent. *Quod erat alterum.*

Quodſi ſervus præſtet operas, quas præſtare debet, dominus ab eo nihil amplius exigere poteſt, conſequenter ſi quod ſervus facit, quod nihil illis detrahit, id dominus ipſi permittere debet.

§. 1097.

Domino competit jus obligandi ſervum ad operas præſtandas. *Jus obligandi ſervum domini competens.* Etenim ſervus obligatur domino præſtare operas (§. 1081.), & jus hoc perfectum eſt (§. 908. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum jus cogendi contineatur in jure perfecto, niſi alter obligationi ſuæ ſatisfacere voluerit (§. 235. *part. 1. Phil. pract. univ.*); domino utique competere debet jus adigendi ſervum ad operas præſtandas.

§. 1098.

De coërcendo ſervo re- Quoniam *domino* competit jus ſervum adigendi ad operas debitas præſtandum (§. 1097.), ſi vero is refractarium

fractario & negligente. aut negligentem ſeſe præbuerit, aliter quam minis ac verberibus ad præſtandum adigi non poſſit, quod per ſe patet; eidem quoque *competit jus ſervum refractarium aut negligentem ad præſtandum operas debitas minis ac verberibus compellendi.*

Nullum eſſet jus domini exigendi a ſervo operas debitas, ſi voluntati ſervorum relictum eſſe deberet, num & quas præſtare velit, ac quomodo. Licita igitur ſunt media, ſine quibus præſtatio operarum etiam ab invito extorqueri poſſit. Pertinent ea ad exercitium juris domini, quod ſine eo effectu deſtitueretur. Neque hoc durum videri poteſt, vel iniquum, cum inobedientiæ, ignaviæ ac negligentiæ dent pœnas, qui obligationi ſuæ non ſatisfaciunt, minime autem mala hæc ſubeant ob ſervilem conditionem.

§. 1099.

De officiis humanitatis ſervo præſtandis. *Dominus obligatur ſervo præſtare officia, quæ homo homini naturaliter debet.* Etenim per ſe patet, hominem non deſinere eſſe hominem, quia ſervilis fit conditionis, ſeu alteri operas perpetuas pro alimentis perpetuis præſtare obligatur. (§. 881.). Quamobrem quæ homo homini naturaliter debet, ea quoque, ob immutabilitatem & neceſſitatem obligationis naturalis (§. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*), dominus ſervo debet, conſequenter eidem officia, quæ homo homini debet, præſtare obligatur (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*).

Dominus ſervum duplici modo conſiderare tenetur, tanquam ſervum, & tanquam æque hominem. Quatenus eum conſiderat tanquam ſervum, eidem jus eſt exigendi operas, ad quas præſtandum is ipſi obligatur; quatenus eundem ſpectat tanquam æque hominem, eidem præſtare debet officia, ad quæ homo homini obligatur. Jus illud obligationi huic minime repugnat, ſed cum eadem conſiſtere poteſt: hæc potius exercitium

citium illius dirigit, ne quicquam committatur, quod ſit iniquum. Immo ſi jus domini, ſeu dominica poteſtas ab hac obligatione ſeparetur, nec cum ea conſtanter maneat conjuncta; jus domini in licentiam convertitur, qualis ipſi competere nequit (§. 150. *part. 1. Jur. nat.*).

§. 1100.

Quoniam *dominus* obligatur ſervo præſtare officia, quæ homo homini naturaliter debet (§. 1099.); ideo *ſibi cavere debet, ne in exercendo jure ſuo quicquam committat, quod officijs iſtis repugnet, nec ſervum aliter ſibi obligatum exiſtimet, quam officia iſta permittunt,* conſequenter cum illa eadem ſint cum officiis erga ſeipſum (§. 608. *part. 1. Jur. nat.*), *quantum per officia erga ſeipſum iſi obligari potuit.* *De poteſtate dominica rite exercenda.*

Vide, quæ modo annotavimus (*not.* §. 1099.). Hæc ſi perpenderent domini, ubi ſervitus in uſu eſt, ea videri minime poterat jugum durum ac intolerabile. Quicquid enim acerbitatis alit ſervitus, id ex accidente eſt, quatenus ſcilicet jus ſuum in nimium extendit dominus, eoque abutitur: æſtimatur autem abuſus ex neglectu officiorum illorum, quibus homo homini natura ſociatur.

§. 1101.

Quoniam dominus obligatur ſervo præſtare officia, quæ homo homini naturaliter debet (§. 1099), homo vero hominem quemcunque amare (§. 619. *part. 1. Jur. nat.*) & diligere debet tanquam ſeipſum (§. 618. *part. 1. Jur. nat.*); *dominus* quoque *ſervum amare ac diligere debet tanquam ſeipſum,* *De ſervo amando & diligendo.*

Animus itaque domini ita diſpoſitus eſſe debet, ut voluptatem percipiat ex felicitate ſervi (§. 633. *Pſych. empir.*) & conſtans ac perpetua ipſi eſſe debet voluntas felicitatem ſervi promovendi, hoc eſt, omni ſtudio id agendi, ut etiam ſervus ſit felix,

felix, ac cavendi, ne fiat infelix (§. 617. *part. 1. Jur. nat.*). Amori huic atque dilectioni minime obſtat jus verberibus compellendi ſervum refractarium ac negligentem ad præſtandum operas debitas (§. 1098.). Verbera enim infliguntur ob inobedientiam, ignaviam & negligentiam, quæ inter vitia ſervi utique referenda. Servum itaque infelicem reddunt propria vitia (§. 406. *part. 1. Phil. pract. univ.*), non autem talis efficitur voluntate domini, qui per verbera nil aliud intendit, quam ut ſervus ſatisfaciat officio ſuo, conſequenter per ea cavet, ne ſe reddat miſerum ac infelicem, id quod dilectioni convenit, haud quaquam vero eidem repugnat (§. 617. *part. 1. Jur. nat.*). Nulla in ſe datur repugnantia inter veritates morales, modo intimius inſpiciantur; ſi qua vero appareat, id inde eſt, quod, hominibus a veritate recedentibus, omnia confundantur.

§. 1102.

De jure domini in ſervum quoad actiones liberas promiſcue omnes.

Dominus permittere non debet, ut ſervus ſit vitio deditus; ſed dare potius operam, ut virtuti ſtudeat. Etenim vitium hominem reddit infelicem (§. 406. *part. 1. Phil. pract. univ.*), nec ſine virtute is felix eſſe poteſt (§. 400. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum dominus ſervum diligere debeat tanquam ſeipſum (§. 1101.), conſequenter conſtantem & perpetuam habere voluntatem omni ſtudio id agendi, ut ſervus ſit felix, ac cavendi, ne fiat in felix (§. 617. *part. 1. Jur. nat.*); ſervo quoque permittere non debet, ut ſit vitio deditus, ſed dare potius operam, ut virtuti ſtudeat.

Quemadmodum itaque ſervus, qui ſe in ſervitutem dat, ſive ſua ſponte (§. 1090.), ſive invitus (§. 1092. 1094.), operas ſuas ſubjicit voluntati domini (§. 1080.); ita natura eidem ſubjicit actiones ejus ceteras, quatenus juxta naturæ legem determinandæ.

§. 1103.

§. 1103.

Quoniam dominus permittere non debet, ut ſervus ſit vitio deditus, conſequenter ne faciat, quæ legi naturæ repugnant (§. 322. *part. I. Phil. pract. univ.*), ſed dare potius operam, ut virtuti ſtudeat (§. 1102.), conſequenter ut faciat, quæ legi naturæ conveniunt (§. 321. *part. I. Phil. pract. univ.*); *domino competit jus præcipiendi ſervo, quæ legi naturæ conveniunt, & prohibendi, quæ eidem repugnant* (§. 983. & *ſeqq. part. I. Theol. nat.*), conſequenter *jus obligandi ſervum ut illa faciat, hæc non faciat* (§. 984. 985. *cit.*). *Ad quenam dominus ſervum obligare poſſit.*

Alio nimirum modo officio ſuo ſatisfacere nequit dominus, niſi ad juſſum, vel vetationem accedat obligatio, qua ſervo imponitur neceſſitas agendi, vel non agendi (§. 118. *part. I. Phil. pract. univ.*).

§. 1104.

Quoniam domino competit jus obligandi ſervum, ut faciat, quæ juri naturæ conſentanea, & prohibendi, ne faciat, quæ eidem repugnant (§. 1103.), conſequenter etiam ut operas debitas præſtet (§. 1087. 1090. 1094.), obligatio autem poſitiva aliter quam ſanctione pœnali & præmiorum promiſſione introduci nequit (§. 301. *part. I. Phil. pract. univ.*); *domino* quoque *competit jus puniendi ſervum ob actus vitioſos & operas neglectas, &, quando e re viſum fuerit, præmiis quoque eos invitare poteſt ad bene & recte faciendum.* *Jus puniendi ſervos & præmio donando.*

Aliud eſt pœna afficere ſervum ob operas neglectas, aliud verberibus negligentem ſtimulandi in ipſo præſtationis actu: nil tamen obſtat, quo minus etiam hæc ad pœnam referamus (§. 285. 286. *part. I. Phil. pract. univ.*), cum etiam per hæc verbera non intendatur aliud, quam ut motivum præbeatur negligenti operas præſtandi, conſequenter ut is ad eas obligetur (§. 118. *part. I. Phil. pract. univ.*), quod obligatio naturalis non ſatis efficax in eodem deprehendatur.

§. 1105.

De officio domini circa alimenta & veſtes ſervorum.

Dominus ſervo alimenta ſalubria juſta quantitate & veſtes aptas ad corpus contra injurias aëris tuendum & ad partes obſcœnas velandum dare debet. Etenim ſervo dominus alimenta dare tenetur pro operis, quas præſtat (§. 1081.). Quamobrem cum ſervus aliter ipſi obligari non potuerit, quam ſalvis officiis erga ſeipſum, homo autem uti non debet niſi cibo ac potu ſalubri (§. 399. *part. 1. Jur. nat.*), eoque juſta quantitate (§. 402. & *ſeqq. part. 1. Jur. nat.*), utique veſtibus ad corpus contra injurias aëris tuendum & partes obſcœnas velandum aptis (§. 450. *part. 1. Jur. nat.*); dominus ſervo alimenta ſalubria juſta quantitate & veſtes aptas ad corpus contra injurias aëris tuendum & ad partes obſcœnas velandum aptas dare debet.

Intereſt ipſius domini, ut ſervus ſit ſanus, ſiquidem operas ipſi proficuas præſtare debeat. Quemadmodum enim jus naturæ utile eſt (§. 263. *part. 1. Phil. pract. univ.*), etſi utilitas non præbeat jus (§. 264. *part. 1. Phil. pract. univ.*); ita etiam in ſervitute ipſa lex naturæ utilitatem domini cum officio erga ſervum conſtanter copulat, ut ideo ſibimetipſi deſit, qui iſti ſatisfacere negligit. Abſurdum omnino eſt eam curam de ſanitate ſervi abjicere, quam in jumentis adhibent omnes, niſi quis inſaniat.

§. 1106.

De operis a ſervo exigendis.

Dominus a ſervo exigere poteſt operas quaſcunque, quas præſtare valet, niſi aliter conventum fuerit, quantum permittit ſanitas corporis. Etenim ſi de operis præſtandis nihil conventum fuerit, ſervitus perfecta eſt (§. 1083.), conſequenter dominus a ſervo pro lubitu operas quaſcunque exigere poteſt (§. 1084.). Quoniam tamen nemo obligari poteſt ad id, quod impoſſibile, ſeu ultra poſſe (§. 109. *part. 1. Phil.*

pract.

pract. univ.); dominus quoque a ſervo operas exigere nequit, quam quas præſtare valet. *Quod erat unum.*

Et quoniam ſervus domino ad præſtandas operas obligari nequit, niſi ſalvis officiis erga ſeipſum (§. 1100.), ſervus autem naturaliter in labore aſſiduus eſſe non debet, niſi quantum permittit ſanitas corporis (§. 537. *part.1.Jur.nat.*); dominus quoque a ſervo non poteſt exigere operas, niſi quantum permittit ſanitas corporis. *Quod erat alterum.*

Operarum quantitas & qualitas in ſervitute imperfecta æſtimanda eſt ex pacto, quo ſervitus contracta; in perfecta vero ex voluntate domini (§.1083.); non minus tamen pactum, quam voluntatem domini regit lex naturæ, quæ modum in labore ſervandum determinat (§. 537. *part. 1. Jur. nat.*), ita ut promiſſa non intelligantur, quæ huic repugnant, cum promitti non potuerit (§. 674. *part. 3. Jur. nat.*), nec libertas domini in imperando tollat obligationem naturalem in ſe immutabilem (§. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*), qua is ſervo tenetur (§. 642. 643. *part. 1. Jur. nat.* & §. 1100. *b.*). Utrobique igitur habenda eſt ratio virium ac ſanitatis ſervi, ne operæ exigantur, quæ illas excedunt, hanc deſtruunt.

§. 1107.

Quicquid ſervus per operas ſuas acquirit, id domini eſt: ſi cui ſervus quid vero aliunde acquirit, vel per operas ſuas horis ſubſecivis, id acquirat, naturaliter domini non eſt. Etenim dominus ſervo pro operis præſtat alimenta, ut ipſi ſint utiles (§. 1080.). Quamobrem ſi ei mandat operas, per quas aliquid acquiritur; quod per eas acquiritur, domino utique acquiritur. *Quod erat primum.*

Enimvero cum domino non competat jus niſi in operas a ſervo præſtandas, nec in actiones ceteras, niſi quatenus reſpectum ad eas habent (§. 1096.); ratio naturalis nulla

 eſt,

Digitized by Google

eſt, cur id domini eſſe debeat, quod aliunde acquirit. Quamobrem cum ejus eſſe nequeat (§. 70. *Ontol.*); erit utique ſervi. *Quod erat ſecundum.*

Quodſi denique ſervus horis ſubſecivis, quibus ſcilicet voluntate domini a labore vacat, vel quæ penſo abſoluto ſuperſunt, per operas ſuas aliquid lucretur; nulla denuo ratio eſt, cur id domini eſſe debeat. Quamobrem hocquoque, quicquid eſt lucri, manet ſervi (§. 70. *Ontol.*). *Quod erat tertium.*

Naturale non eſt, quod ſervus non ſit dominii capax, conſequenter quicquid eidem quomodocunque obvenit, id domino acquiratur. Nititur hoc falſo principio, quaſi ſervi conveniant cum rebus in dominio exiſtentibus & æquiparandi ſint jumentis. Quemadmodum nemo humanam naturam exuere poteſt; ita quoque naturale non eſt, ut homo accenſeatur rebus ſe moventibus, ſeu jumentis, & ab his fiat argumentatio ad ſervum. Repugnat hoc iis, quæ paulo ante demonſtravimus (§. 1099.). Improba eſt opinio eorum, qui exiſtimant ſervitute hominem detrudi in conditionem jumentorum.

§. 1108.

De peculio ſervorum. *Peculium ſervorum* dicuntur res & pecunia, quas ſervus quomodocunque extra miniſterium domini acquirit. Quoniam ſervi extra miniſterium domini ſibi acquirere naturaliter poſſunt (§. 1107.); *ſervi naturaliter peculium habere poſſunt*, & quia domino naturaliter nullum jus in ea competit, quæ ſervus extra miniſterium acquirit (§. *cit.*), *peculium ipſorum eſt pleno jure, ſeu in rebus peculioribus aut pecunia peculiari plenum dominium habent* (§. 137. *part. 2. Jur. nat.*). Similiter cum ad peculium pertineant, quæ ſervus quomodocunque extra miniſterium domini acquirit; *ad peculium refe-*

referenda ſunt omnia, quæ ſervo ab aliis donantur, vel leguntur, & quæ is jure hæreditario, vel per operas extra miniſterium, aut liberalitate domini conſequitur.

Ex his facile judicium fieri poteſt de iis, quæ circa peculium ſervorum ſint juris naturalis.

§. 1109.

Dominus permittere non tenetur, ut peculio ſuo abutatur ſervus. Domino enim competit jus prohibendi, ne ſervus faciat, quæ legi naturæ adverſa ſunt, eumque obligandi, ne faciat (§. 1103.), immo puniendi, ſi fecerit (§. 1104.). Quamobrem cum abuſus rerum ſuarum lege naturali prohibitus ſit (§. 170. *part. 2. Jur. nat.*); dominus quoque permittere non tenetur, ut peculio ſuo abutatur ſervus. *De abuſu peculii ſervo non permittendo.*

Non opus eſt, ut dicatur, quomodo peculiaribus rebus uti debeat ſervus. Cum enim ſit pleno jure dominus earundem (§. 1108.), iis aliter uti non debet, quam ut ſatisfaciat obligationi cuidam naturali (§. 167. *part. 2. Jur. nat.*).

§. 1110.

Dominus peculium ſervi in rem ſuam vertere nequit. Etenim ſervus in peculio plenum dominium habet (§. 1108.), conſequenter dominum omni jure in eodem excludit (§. 120. *part. 1. Jur. nat.*). Dominus itaque peculium ſervi in rem ſuam vertere nequit. *An dominus peculium ſervi in rem ſuam vertere poſſit.*

Ita ex peculio ſervi ſolvere nequit dominus, quæ ipſe debet, nec pecuniam peculiarem impendere poteſt in res ſibi comparandas. Quodſi conſenſu ſervi hoc fecerit, erit ſervi debitor, cui idem jus competit, quod ceteris creditoribus. Quamvis hæc paradoxa videantur, ſi jus Romanum, vel mores gentium ſpectes, apud quas ſervitus adhuc in uſu eſt; juri tamen naturæ apprime conſentanea ſunt, per ea, quæ hactenus demonſtravimus.

§. 1111.

De damno a ſervo dato. *Si ſervus dolo, vel culpa ſua, ſed ſine culpa domini damnum dederit; de peculio, ſi quod habet, damnum reſarciendum; alias nonniſi a domino puniendus.* Etenim qui alteri dat damnum dolo, vel culpa ſua, id reſarcire tenetur (§. 580. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem etiam ſervus damnum dolo, vel culpa datum de peculio, ſi quod habet, reſarcire tenetur. *Quod erat primum.*

Quoniam tamen facti ſervi, quo damnum datum ſine culpa domini, eidem imputari nequit, cum tum demum imputetur, ſi quomodocunque a voluntate domini dependeat (§. 650. *part. 1. Phil. pract. univ.*); nulla quoque ratio eſt, cur de damno dolo, vel culpa ſua dato, ſed ſine culpa domini, teneatur ipſe dominus. *Quod erat ſecundum.*

Quodſi ſervus non habeat peculium, unde damnum reſarciri poſſit, *vi n. 1.* cum dominus de ſuo idem reſarcire non teneatur, *vi n. 2.* nihil ſupereſt, quam ut ſervus puniatur (§. 1061. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum domino competat jus puniendi ſervum ob actus vitioſos (§. 1104.); dominus ſervum dolo, vel culpa ſua alteri damnum dantem punire debet. *Quod erat tertium.*

Quoniam ſervus domino obligatur ad operas præſtandas, intereſt ejus, ne in puniendo modus excedatur, ne ad illas præſtandas vel prorſus inutilis reddatur, vel ſaltem ad tempus. Quamvis itaque alias in ſtatu naturali cuilibet competat jus puniendi eum, qui ipſum læſit (§. 1061. *part. 1. Jur. nat.*), perinde tamen eſt, ſive is puniatur a domino, ſive ab eo, qui læſus fuit, nec quicquam committendum contra jus domini (§. 910. *part. 1. Jur. nat.*); ideo qui læſus eſt, a domino ſaltem exigere poteſt, ut ipſe lædat. Naturale igitur non eſt, ut vel ipſe damnum reſarciat, vel ſervum noxæ det: immo potius æquitati naturali maxime repugnat, ut dominus ex facto ſervi, quod nullo modo ipſi imputari poteſt, damnum aliquod ſentiat.

Quando

Digitized by Google

Quando autem factum ſervi domino imputari poſſit, ut ipſe etiam teneatur de damno reſarciendo, patet ex iis, quæ alias demonſtravimus de imputatione facti alieni (§. 654. & *ſeqq. part. 1. Phil. pract. univ.*). Ceterum cum diverſa ſit obligatio damni reſarciendi & pœnam patiendi, facile patet, quemadmodum alias, ita hic quoque ſervum adhuc puniri poſſe, etiamſi damnum de peculio ejus reſarciatur. Pœna enim repetitur ab eo, qui læſit, ut animum lædendi mutet, & ne exemplum ejus ſequantur alii (§. 1058. *part. 1. Jur. nat.*).

§. 1112.

Dominus ſervo ægroto non modo alimenta, verum etiam medicamenta & præterea operam dare debet, ut ſervus ſanitati reſtituatur. Etenim ideo operæ præſtantur ſimpliciter pro alimentis, non facta comparatione utilitatis, quam ex iis percipit dominus, & pretii alimentorum, ut quocunque in caſu alimenta certa ſint (§. 1080.). Quamobrem etſi ſervus ægrotus operas præſtare non poſſit, aut ſaltem non eas, quas præſtare poterat ſanus; nihilominus tamen dominus adhuc eidem debet alimenta. *Quod erat primum.* *De ſervo ægroto.*

Quoniam vero ſervus aliter domino obligari non potuit, niſi ſalvis officiis erga ſeipſum & erga alios (§. 1100.), qui vero in morbum incidit, operam dare tenetur, ut ſanitati reſtituatur (§. 413. *part. 1. Jur. nat.*), & uti medicamentis, ſi ſine iis ſanitas reſtitui nequeat (§. 415. *part. 1. Jur nat.*), atque prompti conferre debemus ea, quæ ad conſervationem ſanitatis aliorum, conſequenter etiam ad reſtitutionem amiſſæ, conferre valemus (§. 643. *part. 1. Jur. nat.*); dominus utique, qui alias operis ſervi ſua culpa careret, operam dare tenetur, ut ſanitati idem reſtituatur, conſequenter etiam dare medicamenta, ſine quibus eadem reſtitui nequit. *Quod erat ſecundum & tertium.*

Quemadmodum intereſt domini, ut jumentum ſuum conſervetur & ægrotum ſanitati reſtituatur; ita etiam ejus intereſt, ne

ne ſervus moriatur, ſed ſanitati reſtituatur. Enimvero quod facit dominus, ſi jumentum ægrotet, utilitate ſua motus; id facere debet, ſervo ægrotante, cum ſenſu officii ſui. Quamobrem hic oſtendendum erat, quale ſit domini officium, ne exiſtimet liberum ipſi eſſe, utrum ſervum perdere ac utilitate quam ex operis ejus ſperare poteſt, carere, an eundem ſervari malit.

§. 1113.

Quale ſit jus domini in actiones ſervi.

Actiones ſervi ſunt in dominio domini. Etenim dominus non modo ſervo præcipere poteſt, ut faciat, quæ legi naturæ conſentanea ſunt, & prohibere, ne faciat, quæ eidem adverſa ſunt (§. 1103.), verum etiam operas ab eodem exigere quaſcunque pro lubitu ſuo, quas præſtare valet, aut ſaltem eas, de quibus conventum (§. 1106.), & de ceteris ejus actionibus, quæ reſpectum ad illas habent, prouti ſibi commodum viſum fuerit diſponere (§. 1096.). Quamobrem cum jus diſponendi de re pro arbitrio ſuo ſit dominium (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*); actiones ſervi ſunt in dominio domini.

Vix concipi poterit actio aliqua humana, quæ non certo quodam modo reſpiciat operas, hoc eſt, eas, quæ in utilitatem alicujus præſtantur. Et quamvis dominus in determinandis actionibus ſervi non recedere debeat a lege naturæ; hoc tamen dominio minime obeſt, cum nec rebus aliis aliter uti debeat, quam ut ſatisfaciat obligationi cuidam naturali (§. 167. *part. 2 Jur. nat.*), conſequenter rerum quoque ſuarum uſus regulis juris naturæ adſtringatur. Sane dum non permittit, ut ſervus faciat, quæ juri naturæ adverſantur; actiones ejusdem contra voluntatem ſervi ſua voluntate determinat, ſeu ut ſibi videtur.

§. 1114.

Quale jus ſit poteſtas dominica.

Poteſtas dominica imperium eſt. Etenim domino non competit niſi jus determinandi actiones ſervorum pro lubitu ſuo,

ſuo, ſalva tamen obligatione naturali, ne jure ſuo abutatur (§. 1096. 1103. 1100.). Quamobrem cum jus determinandi actiones liberas pro lubitu ſuo dicatur imperium (§. 194.), & jus in ſervum, vel ancillam poteſtas dominica (§. 1082.); poteſtas dominica imperium eſt.

Conſultius fuiſſet hoc jus appellare *imperium berile*. Quoniam tamen poteſtatis dominicæ nomen obtinuit, ab hac appellatione recedere noluimus (§. 147. *Diſc. prælim.*).

§. 1115.

De ſubjectione ſervorum. *Servi ſubjecti ſunt domino.* Etenim domino competit imperium in ſervum (§. 1114.). Quoniam itaque is ei ſubjectus eſt, qui imperium in ipſum habet (§. 201.); ſervi ſubjecti ſunt domino.

Atque hinc patet ratio, cur ſervitutem definiverimus per ſubjectionem (§. 1080.). Poterat autem *ſubjectio ſervorum* definiri per dependentiam a voluntate domini. Vide, quæ ſupra annotavimus de ſubjectione liberorum (*not.* §. 665.).

§. 1116.

De obedientia ſervorum. Quoniam ſervi domino ſubjecti ſunt (§. 1115.), ſubjectus vero imperanti parere, ſeu obedire obligatur (§. 206.); *ſervi domino obedire debent*, conſequenter cum alteri obediat, qui actiones ſuas ad voluntatem ipſius componit, faciendo ſcilicet, quod fieri vult, & non faciendo, quod fieri non vult (§. 205.); *ſervi actiones ſuas ad voluntatem domini componere debent*, *facere nimirum, quæ jubet dominus, non facere, quod is prohibet.* Et quoniam ſubjectus inobediens eſſe non debet (§. 208.), *ſervi* quoque *inobedientes eſſe minime debent*, conſequenter cum inobediens ſit, qui actiones ſuas ad voluntatem alterius componere non vult (§. 207.), *non licet ſervo actiones ſuas componere ad ſuam potius, vel tertii cujus-*

dam, quam ad domini voluntatem, faciendo ſcilicet, non quod dominus vult, ſed vel ipſemet facere mavult, aut ut faciat tertius quidam ipſi ſuadet; vel etiam faciendo, quod dominus non vult, ſeu prohibet, vel quia ipſi lubet, vel quia ſuadent alii.

Nihil magis ſervituti contrarium eſt, quam inobedientia, modo domini non præcipiant, quæ legi naturæ manifeſto contrariantur. Tum enim eos obedire non poſſe, & talia a domino nullo jure præcipi, per immutabilitatem obligationis, quæ a lege naturæ venit, abunde manifeſtum eſt (§. 141. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*).

§. 1117.

De libertate per ſervitutem amiſſa. Quoniam liber non eſt, cujus actiones dependent a voluntate alterius (§. 152. *part. 1. Jur. nat.*), ſervi autem actiones dependent a voluntate domini (§. 1116. *h.* & §. 851. *Ontol.*); *ſervi liberi non ſunt*, conſequenter *quando quis ſervitutem ſubit, libertatem ſuam amittit, & qui ſe in ſervitutem dat, libertatem ſuam in dominum transfert*, conſequenter *eam alienat.*

Datio itaque ſui in ſervitutem nihil aliud eſt, quam translatio libertatis ſuæ naturalis in alium. Nimirum qui ſe in ſervitutem dat, domini voluntatem loco propriæ ſibi eſſe vult, quaſi propriam nullam haberet. Quemadmodum vero libertas, quæ homini natura competit (§. 146. *part. 1. Jur. nat.*), non tollit obligationem naturalem (§. 159. *part. 1. Jur. nat.*), ita quoque in dominum, quando quis ſervitutem ſubit non aliter eos transferri poteſt, niſi ſalva obligatione naturali. Quamobrem nec actiones ſervi in dominio domini eſſe poſſunt, niſi quantum permittit iſta obligatio. Quodſi hæc probe conſideres, protinus evaneſcent nebulæ, quæ offundi poterant circa ea, quæ in anterioribus de jure domini in actiones ſervi demonſtrata ſunt, ac facile præcavetur, ne abuſu idem in licentiam degeneret. Ceterum hinc patet, cur ſtatus ſervitutis opponatur ſtatui libertatis, quem natura habemus.

Digitized by Google

§. 1118.

An invitum in ſervitutem redigere liceat.

Nemini licet alterum invitum ſine juſta cauſa in ſervitutem redigere. Qui alterum in ſervitutem redigit, is libertatem naturalem, conſequenter jus, quod natura habet (§. 146. *part. 1. Jur. nat.*), adeoque connatum (§. 28. *part. 1. Jur. nat.*), eidem aufert (§. 1117.). Quamobrem cum jus connatum nemini hominum auferri poſſit (§. 64. *part. 1. Jur. nat.*), dentur tamen cauſæ juſtæ, ob quas eidem libertatem auferre liceat, dominiis introductis (§. 1092. 1094.), & quoque ſponte quis eandem in alium transferat (§. 1087.); nemini licet alterum invitum ſine juſta cauſa in ſervitutem redigere.

Quemadmodum juſtæ dantur cauſæ, ob quas introductis dominiis alterum invitum in ſervitutem redigere liceat; ita adhuc aliæ dantur in ſtatu civili, de quibus hic dicendum non eſt. Quoniam jus omne naſcitur ex obligatione quadam (§. 23. *part. 1. Jur. nat.*); juſta cauſa, ob quam quis ſe in ſervitutem dat, aut vel invitus in eam redigitur, conſiſtit in obligatione quadam, cui is, qui ſervitutem ſubit, aliter ſatisfacere nequit (§. 159. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Atque hinc in caſu particulari facile patebit, utrum quis ob juſtam cauſam in ſervitutem redigatur, nec ne.

§. 1119.

De jure alienandi ſervum.

Dominus ſervum alienare poteſt pro lubitu, cui & quomodo voluerit. Etenim domino competit jus in ſervum (§. 1081. 1096. & *ſeqq.*). Quamobrem cum dominus jus ſuum pro lubitu transferre poſſit, in quem voluerit (§. 12. *part. 3. Jur. nat.*) & quomodo voluerit (§. 11. *part. 3. Jur. nat.*); jus quoque in ſervum pro lubitu transferre poteſt, in quem & quomodo voluerit. Enimvero jus iſtud in dominio ipſius eſt (§. 216. *part. 2. Jur. nat.*), & rem alienat, qui dominium, quod in

Digitized by Google

ea habet, in alium transfert (§. 662. *part. 2. Jur. nat.*); dominus igitur jus ſuum in ſervum, conſequenter ſervum, cui inhæret, & ſine quo iſtud alienari nequit, pro lubitu cui & quomodo voluerit, alienare poteſt.

Proprie loquendo non tam ſervi alienantur, quam jus, quod in eos habet dominus. Quoniam tamen jus iſtud aliter tradi nequit, niſi tradatur ſervus, in quem idem domino competit; ideo ſervus ipſe alienari dicitur. Probe tamen notandum eſt, quid proprie alienetur; ne quis putet ipſum ſervum tanquam rem corporalem alienari, quemadmodum viſum eſt iis, qui poteſtatem dominicam in nimium extenderunt, quaſi de ſervi quoque ſubſtantia domino integrum eſſet pro lubitu ſuo diſponere, quemadmodum de ſubſtantia rei corporalis.

§. 1120.

De jure vendendi, donandi, legandi & hæredi relinquendi ſervum.

Quoniam *dominus ſervum* pro lubitu alienare poteſt, quomodo voluerit (§. 1119.); eundem quoque *vendere* (§. 937. *part. 4. Jur. nat.*), *donare* (§. 48. *part. 4. Jur. nat.*), *legare* (§. 1003.) & *hæredi relinquere poteſt* (§. 964.) *ac ita porro.*

Nimirum quotquot concipi poſſunt modi alienandi, tot etiam modis ſervus alienari poteſt. Et quocunque in caſu alienatio licita, vel jure ſaltem externo valida; in eodem quoque alienatio ſervi licita, vel jure ſaltem externo valida. Quamvis enim ſervi perperam æquiparentur rebus, quæ ſunt in dominio; quatenus tamen jus in eos alienari nequit, ſine ipſorum traditione, in alienando ſpectari poſſunt tanquam res, conſequenter quæ de alienatione rerum paſſim demonſtrata ſunt, ea ad alienationem ſervorum recte transferuntur.

§. 1121.

Manumiſſio quid ſit & quomodo fiat.

Dominus *ſervum manumittere* dicitur, ſi libertatem ſuam eidem reſtituit. *Manumiſſio* itaque eſt actus, quo dominus libertatem ſuam ſervo reſtituit. Quoniam ſervus liber eſt,

eſt, quamprimum jus domini in eum extinguitur (§. 1080. 1081.), jus autem domini extinguitur, quamprimum id remittit (§. 97. *part. 3. Jur. nat.*), conſequenter quando declarat, ſe nolle, ut ſervus ſibi præſtet operas pro alimentis, ſeu ad eas præſtandas ſibi amplius ſit obligatus (§. 95. *part 3 Jur. nat.* & §. 1080. *h.*); *naturaliter ſervus manumittitur, ſi dominus declarat, ſeu ſufficienter indicat, ſe nolle, ut ſervus ſibi amplius obligatus ſit ad operas præſtandas pro alimentis,* conſequenter *etiam ſi eundem expellit.*

Naturaliter ad manumiſſionem non requiritur niſi ſufficiens voluntatis domini ſignificatio, quocunque modo facta. Quod enim ſufficienter indicat, id contra ipſum pro vero habetur (§. 427. *part. 3. Jur. nat.*). Mere civilia ſunt, quæ de diverſis manumittendi modis traduntur in Jure Romano.

§. 1122.

Manumiſſio naturaliter licita niſi fiat in præjudicium ſervi. *An naturaliter licita.* Servus enim manumittitur, quando dominus declarat, ſe nolle, ut ſervus ſibi amplius obligatus ſit ad operas pro alimentis præſtandas (§. 1121.), conſequenter ſi jus ſuum in eum remittit (§. 95. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem cum quilibet jus ſuum remittere poſſit, quamdiu nil fit contra jus tertii (§. 117. *part 3. Jur. nat.*), conſequenter contra jus ſervi exigendi a domino alimenta, manumiſſio naturaliter licita, niſi fiat in præjudicium ſervi.

Ingens beneficium eſt, ſi, qui ſervire cogitur, manumittatur, ut ideo plerumque manumittantur volentes. Et ſi quis vel maxime manumittatur, cujus intereſt, ut habeat certitudinem alimentorum perpetuorum; ſi operas adhuc præſtare poſſit, ac ſervire potius, quam libertate frui malit, is ſe alteri in ſervitutem dare poteſt. Erit tamen adhuc beneficii loco, quod, cum dominus eum vendere poſſet (§. 1120.), gratis eidem libertatem reſtituerit, ut, ſi ſe ipſum vendere velit, pretium

 lucre-

lucretur. Quamobrem nec hoc in caſu quicquam fit contra jus ſervi, quod manumiſſionem illicitam efficeret. Facile autem patet, caſum iſtum referendum eſſe inter eos, qui, etſi exiſtere poſſint, raro tamen exiſtunt.

§. 1123.

Quando illicita. Quoniam ſervum manumittere non licet, ſi id fiat in præjudicium ipſius (§. 1122.), id vero fit, ſi manumittitur, quando vel morbo impeditus, vel ob defectum virium ætate ingraveſcente operas præſtare amplius nequit (§. 1080. 1112.); *dominus ſervum manumittere nequit, ſi vel morbo impeditus, vel ob defectum virium ætate ingraveſcente operas amplius præſtare nequit.*

Tum demum nimia foret ſervitutis acerbitas, qua alias caret, quamdiu intra terminos libertatis naturalis ſubſiſtit (*not.* §. 1087.), ſi dominus ſervum ægrotum, vel ob ætatem provectam manúmittere poſſet. Immo manifeſta foret injuſtitia, ſi ſervitus a pacto originem trahit.

§. 1124.

An domino competat jus vitæ ac necis in ſervum. *Domino in ſervum jus vitæ ac necis naturaliter non competit.* Etenim ſervus domino aliter obligari nequit, quam ſalvis officiis erga ſeipſum & erga alios (§. 1100.). Quamobrem cum nemini ſeipſum vita privare liceat (§. 353. *part. I. Jur. nat.*), & nemo alterum occidere debeat (§. 743. *part. I. Jur. nat.*), ne quidem volentem (§. 745. *part. I. Jur. nat.*); domino quoque in ſervum jus vitæ ac necis naturaliter competere nequit.

Quando quis ſervitutem ſubit, libertatem ſuam amittit, & ea in dominum transfertur (§. 1117.). Libertas non tollit obligationem naturalem (§. 159. *part. I. Jur. nat.*). Quamobrem nec in dominum transferri poteſt, niſi hac ſalva, & quia homini non competit dominium in vitam ſuam (§. 351. *part. I. Jur.*

1. Jur. nat.), nec dominus, qui acquirit jus in ſervum, quod is natura in ſeipſum habet, jus vitæ ac necis in eundem acquirere valet. Et quamvis ipſi competat jus puniendi ſervum refractarium & negligentem (§. 1104.), ne ſcilicet in poſterum ſe amplius refractarium & negligentem præbeat (§. 287. *part. 1. Phil. pract. univ.*), cum tamen emendari neſcium expellere poſſit, & raro admodum eo usque procedendum ſit, ex jure puniendi jus vitæ ac necis derivare non licet. Sane qui ſervum occidit, jure ſuo exigendi operas ſibi utiles perinde excidit, ac ſi eundem expellit; nec expulſum facile in ſervitutem recipiet alius, etiamſi ſeſe alteri in eandem dare velit, quia non habet, unde ſibi de alimentis proſpicere poſſit.

§. 1125.

Dominus *in ſervum ſævire* dicitur, ſi dura verbera jugiter ferat in ſervum in præſtandis operis licet aſſiduum & ob non præſtitas operas nimias, aut ſolo odio fine ulla ejus culpa, vel alio quodam modo nimis duriter tractet. *Quid ſit ſævitia domini.*

§. 1126.

Servo ob nimiam domini ſævitiam aufugere licet, vel etiam ſi alimenta ſufficientia dare detrectet: alias aufugere non licet. Etenim ſi dominus ſævit in ſervum, dura verba jugiter in eum fert, quamvis ſit in operis præſtandis aſſiduus, easque operas præſtet, quas præſtare valet, quod vero nimias præſtare nequeat, vel etiam ſolo odio ſine ulla ipſius culpa verberibus afficit, aut alio modo nimis duriter tractat (§. 1125.). Quamobrem cum ſervus domino non obligetur niſi quantum per officia erga ſeipſum eidem obligari potuit (§. 1100.), laborem autem nimium nimisque gravem vitare debeat (§. 519. *part. 1. Jur. nat.*); domino quoque jus nullum eſt eundem verberandi, vel alio modo duriter tractandi, propterea quod operas non præſtiterit, quas præſtare non poteſt: multo minus vero hoc facere poteſt, ſi in labore ſe aſſiduum *Quando ſervo aufugere liceat.*

præ-

præſtet, aut ſolo odio. Quoniam itaque nulla ratio eſt, cur ſervus hoc pati teneatur, non vero aliter ſibi conſulere poteſt, quam ſi aufugiat; ob nimiam utique ſævitiam domini aufugere licet. *Quod erat primum.*

Quoniam ſervus operas domino præſtare obligatur pro alimentis, conſequenter ſub hac conditione, ut alimenta præſtentur (§. 1080.), nec aliter ipſi obligari potuit, quam officia erga ſeipſum permittunt (§. 1100.), conſequenter ut ea ipſi detur alimentorum quantitas, quæ corpori conſervando ſufficit (§. 403. *part. 1. Jur. nat.*); ſi dominus ſervo operas ſuas debite præſtanti non det alimenta ſufficientia, nec ad eas præſtandas eidem obligatur. Quamobrem cum aliter niſi fuga ſibi conſulere queat; fugere licet. *Quod erat ſecundum.*

Enimvero ſi ſervus ſine juſta cauſa aufugeret, domino auferret pro mero lubitu ſuo jus, quod in ipſum habet, & ſe liberare vellet ab obligatione, qua ipſi tenetur (§. 1081.). Quoniam itaque nemo alteri invito jus ſuum auferre poteſt (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*), nec ſeipſum liberare ab obligatione ſua (§. 674. *part. 3. Jur. nat.*); ſervus quoque pro lubitu ſuo aufugere nequit. *Quod erat tertium.*

Hæc probe notanda ſunt, ut pateat, quid jure poſitivo ſtatuendum ſit, ne quicquam committatur vel a domino, vel a ſervo, quod injuſtum eſt, vel iniquum.

§. 1127.

De manumiſſione liberorum a parentibus venditorum.

Si liberi ob inopiam a parentibus in ſervitutem venditi, dominus eos manumittere tenetur, ubi ſumtus educationis et reſtituerint una cum pretio emtionis. Etenim parentibus non licet liberos in ſervitutem redigere, niſi eos vendant inopia ſumtuum in educationem faciendorum (§. 1092.), conſequenter eos vendere non potuerunt niſi ſub tacita hac conditione,

ditione, ſi ſumtus educationis & pretium, quo emti ſunt, reſtituere nequeant. Quamobrem ſi domino reſtituantur ſumtus, quos in educationem fecit, & pretium, quod dedit, cum emeret; iis libertatem ſuam reſtituere, conſequenter eosdem manumittere tenetur (§. 1121.).

Manumiſſio hæc neceſſaria eſt, cum non pendeat a voluntate domini. Æquitati autem naturali maxime convenit. Nulla culpa ſua, nec voluntate ſua in ſervitutem redacti ſunt. Nulla igitur ratio eſt, cur privari debeant libertate, natura ipſis competente (§ 146. *part. 1. Jur. nat.*). Neque tamen etiam dominus ſentire debet damnum, qui pretium parentibus non ſolvit, nec ſumtus in educationem fecit, niſi ſpe operarum ſibi utilium præſtandarum, nec emit, niſi quod licite emere poterat (§. 1092.). Quamobrem ipſi refundendi ſunt ſumtus in educationem facti & pretium, quo emit, reſtituendum. Hoc pacto nihil committitur, quod ſit vel contra jus liberorum in ſervitutem redactorum, vel contra jus domini, ne damnum ipſi detur (§. 495. *part. 2. Jur. nat.*); ſed utrique tribuitur, quod ſuum eſſe debet.

§. 1128.

De ſervitute eorum, qui in conditione ſervili naſcuntur.

Ex ancilla natus naturaliter ſervilis conditionis eſt, donec ſumtus educationis & ſi quid præterea intereſt, reſtituantur, niſi pater, vel alius ſuo ſumtu liberum educare velit. Etenim ancilla non habet, unde ſumtus in educationem partus ſui facere poſſit, cum per operas ſuas domino ſaltem acquirat (§. 1107.). Quoniam itaque dominus eos facere tenetur, ac præterea carere operis, quas mater præſtare propter hunc partum ſuum impedita fuit; perinde omnino eſt, ac ſi mater cum domino in ſervitutem venderet ob inopiam. Quamobrem cum hoc facere liceat (§. 1092.); ex ancilla natus naturaliter ſervilis conditionis eſt. *Quod erat primum.*

Enimvero ſi quis ob inopiam a parentibus in ſervitutem fuerit venditus, dominus eum manumittere tenetur, conſequenter ei libertatem reſtituere (§. 1121.), ſi ſumtus educationis una cum pretio emtionis reſtituantur (§. 1127.). Quamobrem etiam ex ancilla natus non tenetur eſſe ſervilis conditionis, niſi donec ſumtus educationis & ſi quid præterea intereſt domino reſtituantur. *Quod erat ſecundum.*

Denique ſi pater, vel alius infantem natum velit educare liberum; ceſſat ratio, cur is in ſervitutem tradi poſſit (§. 1092.). Quamobrem cum libertas, jus quod natura habet (§. 146. *part. 1. Jur. nat.*), præter voluntatem ſuam eidem auferri non poſſit (§. 64. *part. 1. Jur. nat.*); ſi quis partum ex ancilla natum ſuo ſumtu liberum educare velit, is conditionis ſervilis naturaliter eſſe non debet. *Quod erat tertium.*

Quicunque alteri ſervit, vel voluntate ſua ſervit, vel quia ſervire velle debet, veluti quando a parentibus ob inopiam venditus factum parentum approbare tenetur, aut quatenus ob æs alienum, quod ſolvere debebat, ſed non poterat, in ſervitutem redactus operas domino præſtare velle debet, quia velle debet ſolvere. Libertas itaque proprie loquendo non adimitur ſervo, ſed is vi libertatis ſuæ eandem exercet per alium, nempe dominum. Liberum vero eſt unicuique jus ſuum exercere vel per ſe, vel per alium, prouti ipſi viſum fuerit. Atque ita patet, quod obiter alias indicavimus (*not.* §. 64. *part. 1. Jur. nat.*). Quæ hic opponi poterant de ſervis pœnæ, vel captivis in ſervitutem redactis, de iis diſpiciendum erit ſuo loco.

§. 1129.

De conjugio ſervorum. *Si ſervus cum ancilla paciſcatur, quod liberos procreare velint; pactum hoc naturaliter juſtum matrimonium eſt.* Etenim pactum maris cum fœmina de prole procreanda & educanda

canda matrimonium eſt (§. 270.). Quamvis itaque ipſimet ſumtus in educationem liberorum facere nequeant, cum tamen liceat liberos natos domino in ſervitutem tradere, ut eos educet ſuo ſumtu (§. 1092.); hoc minime obſtat, quo minus etiam educationis cauſa pactum fuerit initum, parentibus educationi proſpicientibus, quantum datur. Naturaliter itaque pactum ſervi cum ancilla de liberis procreandis initum juſtum matrimonium eſt.

Quod igitur Romani *contubernium ſervile* a juſtis nuptiis diſtinxerint, more civile eſt. In Jure autem naturæ ratio nulla eſt, ut conjugium hominum liberorum a conjugio ſervorum diſtinguatur. Cumque ſervitus nihil acerbitatis habeat, ſi intra terminos æquitatis naturalis ſubſiſtatur (*not.* §. 1087.), nec propterea illicita pronunciari poſſunt, aut iniqua, quod liberi ſervilis eſſe debeant conditionis, niſi ſumtus educationis & quod præterea intereſt reſtituere poſſint (§. 1087.).

§. 1130.

Si dominus inteſtatus decedit, nec ipſi extiterit hæres ab inteſtato, ſervus fit liber. Erit idem etiam liber, ſi dominus ipſum hæredem in teſtamento inſtituerit. Quodſi enim dominus inteſtatus decedat, nec ipſi hæres ab inteſtato extiterit, bona ejus fiunt res nullius (§. 700. *part. 6.* & §. 313. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem etiam jus, quod in ſervum habebat (§. 1081.) & in bonis ejus continebatur (§. 451. *part. 2. Jur. nat.*), nullius fit. Quamprimum itaque nemo exiſtit, cui illud competere poſſit; ſui juris fit ſervus, & per conſequens liber fit (§. 135. *part. 1. Jur. nat.*). *Quod erat unum.*

De domino, qui inteſtatus decedit, vel hæredem inſtituit ſervum.

Quodſi ponamus ſervum in teſtamento hæredem inſtitui; is in omne domini jus ſuccedit (§. 958.), conſequenter etiam in jus, quod in ſe habuerat dominus (§. 1081.).

Digitized by Google

Fit igitur denuo ſui juris, conſequenter liber (§. 135. *part. 1. Jur. nat.*). *Quod erat alterum.*

Alia in caſu poſteriori ratio redditur & reddenda erat in jure Romano, quia iſto jure hæres inſtitui non poterat ſervus, ut hæreditatem ſibi acquireret, niſi eſſet liber. Voluntas igitur manumittendi in teſtatore præſumebatur. Aſt in noſtro jure præſumtione iſta opus non eſt, prouti ex demonſtratione liquet.

§. 1131.

Herus & hera, famulus & famula. Qui alicui certas operas ad certum tempus pro alimentis & certa mercede locat; *Famulus* dicitur, & earum conductor *Herus.* Similiter fœmina locans pari modo operas, vocatur *Famula;* fœmina autem, quæ famulum, vel famulam conducit *Hera.*

Ubi ſervitus in uſu non eſt, vel abrogata, quemadmodum apud nos; famulis utimur & ad alias operas diurnas operariis.

§. 1132.

Unde aſtimari debeat jus & obligatio illarum perſonarum. Quoniam famuli & famulæ operas ſuas pro alimentis & certa mercede locant hero atque heræ (§. 1131.); *omne jus heri & heræ, famulorum & famularum, omnes quoque earundem perſonarum obligationes, quibus ſibi invicem tenentur, ex contractu locationis conductionis aſtimari debent.*

Alia igitur longe ratio eſt famulorum & ſervorum, alia quoque dominorum & herorum. Neque adeo ad heros transferenda ſunt omnia, quæ de dominis fuerunt demonſtrata; nec ad famulos, quæ demonſtrata ſunt de ſervis.

§. 1133.

An ſocietas inter ipſas contrahatur. *Pactum, quod inter herum vel heram & famulos atque famulas initur, ſocietas eſt.* Etenim hoc pacto herus, vel hera ſe obli-

obligat famulis ad certam mercedem & alimenta præſtandum, famuli autem & famulæ viciſſim ſeſe obligat ad certas operas præſtandas ad certum tempus (§. 1131.), conſequenter conjunctis viribus utilitati communi convento modo proſpicere volunt. Quamobrem cum pactum de fine quodam conjunctis viribus conſequendo ſocietas ſit (§. 1.); pactum, quod inter herum, vel heram & famulos atque famulas initur, ſocietas eſt, aut, ſi mavis, dum herus, vel hera, famulos atque famulas conducunt, & famuli ac famulæ hero, vel heræ operas locant, ſocietas inter has perſonas contrahitur.

Omnis ſocietas pro fine habet utilitatem quandam nonniſi unitis viribus obtinendam, qualem etiam in hac ſocietate adeſſe nemo non per ſe videt. Non obſtat, quod famuli & famulæ operas ſuas locent hero, vel heræ, & herus, vel heræ eas conducat: locatio enim conductio tantummodo reſpicit modum, quo ſocietas iſta contrahitur. Quando enim futuri ſocii paciſcuntur, inter ſe conveniunt de operarum locatione ac conductione, ſeu de modo, quo ſibi invicem obligati eſſe debent, nimirum quod obligati eſſe velint per modum locatoris ac conductoris operarum, ut adeo contractus locationis conductionis ſit norma juris atque obligationis in hac ſocietate (§. 1132.).

§. 1134.

Societas herilis dicitur, quæ inter herum, vel heram & famulos atque famulas intercedit. *Societas herilis quænam ſit.*

Nomen hoc in philoſophia dudum receptum retinere debuimus, nec ſine ratione ad ſocietatis notionem reduximus locationem conductionem operarum famulorum & famularum, cum ea, quæ de ſocietate in genere demonſtrata fuerunt, ad herum quoque & heram, famulos & famulas applicanda ſint: id quod in locatione conductione operarum, vel ad certum quoddam opus reſtrictarum non obtinet.

§. 1135.

An ſit juris naturalis. *Societas herilis naturaliter licita, ſeu juris naturalis eſt.* Etenim introductis dominiis homines ſibi invicem obligantur ad dominia transferenda & ad operas communicandas (§. 123. *part. 3. Jur. nat.*), & unicuique competit jus res, conſequenter & operas (§. 437. *part. 2. Jur. nat.*), ab alio ſibi comparandi (§. 126. *part. 3. Jur. nat.*), nemo autem alteri gratis dare, vel facere tenetur, ſi is viciſſim dare, vel facere poſſit (§. 268. *part. 4. Jur. nat.*). Quamobrem cum in ſocietate herili famuli & famulæ hero atque heræ præſtent operas certas ad certum tempus, modo convento, & herus atque hera ipſis viciſſim præſtent alimenta & certam mercedem (§. 1131. 1134.); illi ſibi comparant ea, quæ ad conſervationem ſui neceſſaria ſunt, hi vero operas, quibus vel ad vitæ neceſſitatem, commoditatem aut jucunditatem indigent, conſequenter ſocietas herilis naturaliter licita eſt (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*).

§. 1136.

Qualis ſit ſervitus famulorum & famularum. *Famuli & famulæ imperfectam ſervitutem ſubeunt.* Etenim hero ſeſe obligant ad operas certas ad certum tempus præſtandas pro alimentis & certa mercede (§. 1131.). Quamobrem cum ſervitutem imperfectam ſubeant, qui ſeſe alteri ad certas operas ad certum tempus præſtandum obligant (§. 1083.); famuli & famulæ imperfectam ſervitutem ſubeunt.

Si ſervitus intra terminos æquitatis naturalis ſubſiſtat, nec jus domini in licentioſum dominium convertatur, famulorum & famularum conditio a ſervili non differt, niſi in eo, quod ipſorum operæ magis ſint reſtrictæ, nec perpetuo præſtandæ, quemadmodum in ſervitute perfecta (§. 1083.). Immo etiam ea, quæ pro operis famulis præſtantur ab hero, vel hera, magis determinata ſunt, nec in iis tam liberum eſt heri, vel

heræ

heræ arbitrium, quemadmodum in ſervitute perfecta. Unde facile patet, multo meliorem eſſe famulorum & famularum conditionem, quam ſervorum & ancillarum. Patet autem porro, quatenus ea, quæ de ſervis & dominis in anterioribus demonſtrata fuerunt, etiam ad famulos & heras applicari poſſint.

§. 1137.

Officium famuli.

Famulus prompte ac diligenter facere debet, quæ ab hero pacto convenienter imperantur, aut quæ certo tempore facienda eſſe per ſe novit. Etenim famulus obligatur hero ex pacto (§. 1132.). Quamobrem cum pacta ſint ſervanda (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*); ſi qua pacto convenienter imperet herus, ea facere tenetur. *Quod erat primum.*

Et quoniam non a voluntate famuli pendet, utrum facere velit, nec ne (§. 118. *part. 1. Phil. pract. univ.*); prompte facere debet, quæ herus imperat. *Quod erat ſecundum.*

Quia vero negligentia culpa eſt (§. 758. *part. 1. Phil. pract. univ.*), culpa autem omnis vitanda (§. 299. *part. 1. Jur. nat.*), & qui negligens eſſe non vult, diligens ſit neceſſe eſt (§. 757. *part. 1. Phil. pract. univ.*); famulus diligenter facere debet, quæ ab hero imperantur. *Quod erat tertium.*

Enimvero cum ex pacto conſtet, quænam operæ a famulo ſint præſtandæ, ſi quæ certo tempore facienda ſunt, ea per ſe novit famulus, conſequenter non opus eſt, ut demum imperentur. Quamobrem cum famulus ea præſtare debeat, quæ ex pacto debet; ſi quæ certo tempore facienda eſſe per ſe novit famulus, ea præciſe injuſſus facere debet. *Quod erat quartum.*

Pacto ineſſe intelliguntur, quæ moribus conſentanea ſunt: ideo enim de iis diſerte non convenitur, quia per ſe nota ſupponun-

ponuntur. Abſit itaque, ut tibi perſuadeas, jus heri nimium reſtringi, quo famulum non ultra id ſibi obligare potuit, quam ipſe eidem obligari voluit.

§. 1138.

De negotiis famuli propriis. *Famulus tempore, quo heri negotia obeunda ſunt, ſua curare nequit, niſi domino conſentiente; ab iis autem liber propria curare poteſt.* Etenim famulus operas ſuas locavit hero, ut iisdem utatur in commodum ſuum (§. 1131.), & eas diligenter exequi debet, ad quæ ex pacto tenetur (§. 1137.). Quamobrem cum negotia domini negligantur, ſi famulus ſua curare velit, quando illa obeunda ſunt, nec is præſtet, quæ debet, ſi hoc faciat; famulus eo tempore, quo heri negotia obeunda ſunt, ſua curare nequit. *Quod erat primum.*

Quoniam tamen quilibet jus ſuum remittere poteſt (§. 117. *part. 3. Jur. nat.*); herus quoque permittere poteſt famulo, ut eo tempore, quo negotia ſua obire debebat, negotium quoddam ſuum curet. Quamobrem ſi herus conſentiat, ut faciat hoc famulus, facere poteſt. *Quod erat ſecundum.*

Denique ſi quo tempore nullas operas hero præſtare tenetur, cum heri non interſit, quid eo tempore faciat famulus, quid facere velit libertati ipſius relictum eſt, conſequenter propria negotia curare poteſt. *Quod erat tertium.*

Nullum damnum ſentit herus, ſi famulus tempus in utilitatem ſuam collocet, quo a negotiis heri liber eſt. Et præſtat tempus utiliter collocari, quam otiari.

§. 1139.

De damno a famulo dato. *Si famulus negligentia, vel malitia damnum dederit; id hero reſarcire tenetur.* Quilibet enim reſarcire tenetur alteri damnum, quod culpa, vel dolo dedit (§. 580. *part. 2. Jur. nat.*).

Quam-

Quamobrem cum negligentia culpa ſit (§. 758. *part. 1. Phil. pract. univ.*), & malitia ad dolum referatur (§. 705, *part. 1. Phil pract. univ.)*; famulus quoque negligentia, vel malitia datum hero damnum reſarcire tenetur.

Suadent tamen rationes particulares, ne culpa quævis famulis imputetur, conſequenter ne herus nimium rigidus ſit in reparatione damni exigenda. Rationes autem iſtæ ſuaſoriæ ad prudentiam pertinent (§. 257. *part. 1. Jur. nat.*), ad quam cum naturaliter obligemur (§. 258. *part. 1. Jur. nat.*), illæ ab hero utique attendendæ ſunt. Jus externum moderatur prudentia, ne ab interno recedat, & ne conſcientiæ vim inferamus illius rigore.

§. 1140.

Hero competit jus famulum obligandi ad faciendum, quod intra conventum modum imperare poteſt. Quoniam enim famulus hero obligatur ex pacto ad certas operas præſtandum (§. 1131.), jus ipſius, quod huic obligationi reſpondet, perfectum eſt (§. 908. *part. 1. Jur. nat.)*. Quamobrem cum jus perfectum conjunctum ſit cum jure cogendi alterum, ſi obligationi ſuæ ſatisfacere noluerit (§. 235. *part. 1. Phil. pract. univ.*); ſi famulus præſtare nolit, ad quæ præſtanda ex pacto obligatur, vel in iis negligentem ſeſe præbeat, hero competit jus pœnis obligandi eundem ad ea præſtanda (§. 301. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quoniam tamen herus famulo imperare nequit niſi intra conventum modum (§. 1132.); illi quoque tantummodo competit jus hunc obligandi ad faciendum, quod intra conventum modum imperare poteſt.

De jure obligandi famulum.

Jus hoc in famulis non adeo late patet, quemadmodum in ſervis, cum pactum poſſit diſſolvi, ſi famulus idem ſervare nolit, prouti mox oſtendetur.

Digitized by Google

§. 1141.

De mutuis commodis promovendis.

Famulus heri commoda, & herus viciſſim famuli ſalutem data occaſione promovere debet. Quamvis enim in ſocietate quadam in ſpecie fuerit conventum, quid a quolibet ſociorum fieri debeat; hoc tamen non obſtante ſi data occaſione aliud præterea facere quis poſſit, quo commune bonum promovetur, is ad hoc faciendum obligatur (§. 14.). Quodſi ergo occaſio ſeſe offerat, quo famulus heri commoda, vel viciſſim herus famuli ſalutem promovere poſſit; ad hoc faciendum uterque obligatur.

Officia, quæ homo homini debet naturaliter, famulus quoque hero & herus famulo debet. Quamvis itaque obligationes heri atque famuli æſtimari debeant ex contractu (§. 1132.); non tamen per hoc tolluntur obligationes naturales. Virtutis utique heri eſt præſtare ea, quæ ex pacto non debentur, ſicuti juſtitiæ, quæ ex eodem debentur: non tamen ideo ea negligenda, quæ hero famulum & herum famulo commendant, præſertim cum ſtimulus ſint faciendi ea, quæ exigi poſſunt, lubentius ac diligentius, niſi degeneres fuerint cujusdam mores. Amor ille univerſalis, qui animos hominum unit, ut ad promovendam communem felicitatem ſint proni, heri quoque & famulorum animos jungit, ut in mutua commoda ferantur. Is vero ubi abfuerit, ſocietas quoque herilis non attinget eam perfectionem, quam habere debebat.

§. 1142.

An ante diem famulus dimitti, vel diſcedere poſſit.

Si famulus non præſtet, quæ præſtare debet; herus eum ante diem dimittere poteſt: alias non licet. Eidem ante diem diſcedere licet famulo, niſi herus a pacto recedat. Etenim cum pacta ſint ſervanda (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*), famulus autem locaverit operas ad certum tempus (§. 1131.); nec ante diem conventum herus famulum dimittere, nec famulus hero invito diſcedere poteſt. *Quod erat unum.*

Enim-

Enimvero ſi pacta mutuas præſtationes continent, & unus paciſcentium præſtare nolit, quod debet, alter a pacto recedere poteſt (§. 827. *part. 3. Jur. nat.*). Quodſi ergo famulus non præſtet, quæ præſtare debet, herus eum dimittere, & ſi herus quocunque modo a pacto recedit, famulus quoque diſcedere poteſt. *Quod erat alterum.*

Utriusque jus, tam heri, quam famuli, naſcitur ex pacto (§. 1131.), ex eo æſtimandum (§. 1132.). Quamobrem non magis licet hero dimittere famulum, quam famulo diſcedere. Nulla ea in re inæqualitas eſt, licet ſocietas herilis alias ſit ſocietas inæqualis.

§. 1143.

Finito tempore, ad quod ſocietas herilis contracta, ſocietas quoque herilis finitur. Famuli enim non minus, quam heri jus omne ac obligatio omnis æſtimatur ex pacto (§. 1132.). Quamobrem cum ſocietas herilis ad certum tempus contrahatur (§. 1131.), ultra iſtud tempus nec famulus hero, nec herus famulo amplius obligatur, conſequenter & jus utriusque extinguitur. Societas itaque herilis finitur. *Quando ſocietas herilis finiatur.*

Quoniam pacta renovari poſſunt, vel expreſſe, vel tacite; ſocietas quoque herilis ultra tempus conventum mutuo heri ac famuli conſenſu prorogari poteſt: quod absque ulteriori demonſtratione facile patet.

§. 1144.

Quoniam finito tempore, ad quod ſocietas herilis contracta, eadem finitur (§. 1143.); *finito tempore contractus nec herus famulum invitum retinere, nec famulus hero ſeſe diutius obtrudere poteſt*, conſequenter *herus famulum volentem dimittere, famulus juſſus diſcedere tenetur.* *Effectus finitæ ſocietatis.*

Facile patet, ſocietatem herilem inter hunc herum & hunc ſervum finiri, licet ea quoad herum ſubſiſtat, quatenus alium famulum in eam recipit, priori dimiſſo.

§. 1145.

De hero vel famulo non obtrudendo intra tempus contractus.

Intra tempus contractus nec herus famulo herum, nec famulus hero famulum alium loco ſui obtrudere poteſt. Etenim famulus ſe obligavit ad ſervitia præſtanda huic hero, nec ipſi perinde eſt, cui hero eadem præſtet, ac ſimiliter herus ſibi obligavit hunc famulum ad præſtanda ſervitia, non vero ipſi perinde eſt, num ab alio præſtentur (§. 1131.), famulo nimirum in contrahendo qualitatum heri, & hero qualitatum ſervi, quæ utrobique perſonales ſunt, rationem habente. Quamobrem arbitrio heri relictum non eſt, ut intra tempus contractus famulo herum obtrudat, nec ſimile quid arbitrio famuli relictum (§. 199. *part. I. Jur. nat.*). Quamobrem cum omne jus tam heri, quam famuli metiendum ſit ex contractu (§. 1132.); nec herus famulo herum, nec famulus hero famulum alium loco ſui intra tempus contractus obtrudere poteſt.

Magis tamen perſonales ſunt operæ, quas hero debet famulus, quam alimentorum & mercedis præſtatio, quæ hero incumbit. Quamobrem difficilius hero famulus, quam famulo herus obtruditur.

§. 1146.

De famulo commodando.

Herus famulum ad aliquot dies alteri commodare poteſt. Etenim ſi herus carere velit operis, vel ſervitiis famuli in gratiam alterius per aliquot dies, famulo autem perinde ſit, ſive ea, quæ hero præſtare tenebatur, alii præſtet, ſive hero ſuo per iſtos dies; nihil omnino obſtat, quo minus herus uſum juris ſui gratis concedat alteri per aliquot dies. Quam-

Quamobrem cum herus famulum ſuum alteri commodet ad aliquot dies, ſi hoc faciat (§. 418. *part.* 4. *Jur. nat.*); eum alteri ad aliquot dies commodare licet.

Quale tum ſit jus commodatarii, ne famulus habeat, de quo conqueratur, ex iis facile intelligitur, quæ de commodato demonſtravimus ſuo loco.

CAPUT VII.

De Domo.

§. 1147.

Domus quid ſit. **D**omus dicitur ſocietas compoſita ex conjugali, paterna & herili, vel ſaltem ex binis. Illa *perfecta* eſt; hæc vero *imperfecta*. Unde patet, *imperfectam componi vel ex conjugali & paterna, vel ex conjugali & herili, vel ex paterna & herili.*

Non una eſt ratio, cur domus ſaltem ex duabus ſubinde ſocietatibus componatur: ſed in rationes iſtas inquirere non eſt hujus loci.

§. 1148.

Paterfamilias & Materfamilias quinam dicatur. Eadem perſona, quæ in ſocietate conjugali maritus, in paterna pater, in herili herus appellatur, in domo dicitur *Paterfamilias*, idiomate patrio der Haus-Herr vel der Haus-Vater. Et quæ in ſocietate conjugali uxor, in paterna mater, in herili hera vocatur, *Materfamilias* audit, idiomate patrio die Haus-Frau, vel die Haus-Mutter.

In domo imperfecta, quæ ex ſocietate paterna & herili componitur, deeſt vel paterfamilias & materfamilias: quod levi attentione patet.

Digitized by Google

§. 1149.

Domeſtici quinam dicantur.

Domeſtico communi nomine appellare lubet liberos & famulos atque famulas ſimul ſumtos, quatenus ſunt membra minus digna domus. Sit ita, quod ſubinde nomen hoc tantummodo ad famulos atque famulas reſtringatur, ſubinde vero etiam ad omnes extendatur, qui nobiſcum in eadem domo habitant. Idiomate patrio vocantur Haus-Genoſſen.

Quemadmodum nimirum vocabulum domus hic tanquam terminus technicus in peculiari quodam ſignificatu ſumitur (§. 1147.); ita eidem convenienter quoque accipienda eſt vox domeſticorum, quæ inde derivatur.

§. 1150.

De jure & obligatione ſingulorum in domo.

In domo non omnia membra eadem habent jura & iisdem tenentur obligationibus; ſed ſingulorum obligationes & jura metienda ex fine ſocietatis ſimplicis, cujus ſunt membra. Etenim domus componitur ex pluribus ſocietatibus ſimplicibus (§. 1147.) & quæ in eadem domo ſunt perſonæ manent earundem membra. Quamobrem cum tot dentur fines diverſi, quot dantur ſocietates ſimplices (§. 3.), & in ſingulis ſocietatibus ſociorum obligationes & jura metienda ſint ex fine ſocietatis (§. 10.); perſonarum omnium, quæ in eadem domo ſunt, non eadem ſunt jura, nec eædem obligationes; ſed ſingulorum jura & obligationes metienda ſunt ex fine ſocietatis ſimplicis, cujus ſunt membra.

Nullus finis ſocietatis ſimplicis per hoc mutatur, quod plures in unam compoſitam coaleſcant. Singula igitur membra ſocietatis compoſitæ manent adhuc membra ſocietatum ſimplicium & eorum jura ac obligationes ſubſiſtunt, quæ ex finibus ſimplicium derivantur. Quatenus tamen unam compoſitam conſtituunt, neceſſe eſt, ut hinc quoque naſcantur quæ-

quædam jura & obligationes, quæ prioribus accedunt & de quibus hic potiſſimum agendum.

§. 1151.

Officium eorum, qui ſunt in una domo.

Quoniam *in domo* non omnium membrorum eædem ſunt obligationes, ſed uniuscujusque obligatio metienda eſt ex fine ſocietatis ſimplicis, cujus eſt membrum (§. 1150.); *unusquisque agere debet, quod ſuum eſt, ſibique cavere, ne alteri quomodocunque impedimento ſit, quo minus aliqua ex parte officio ſuo ſatisfaciat.*

Ideo, quia membra diverſarum ſocietatum ſimplicium ſunt in eadem domo, actiones illorum fiunt a ſe invicem dependentes, & frequens emergit occaſio, qua unus ad alterius actiones concurrere poteſt. Hinc facile contingit, ut ſalus unius ſocietatis ſimplicis periclitetur, non quod membra alterius non faciant, quod ſuum eſt, ſed quod vel dolo, vel culpa ſua a recto tramite membra alterius avocent: id quod non minus facto quodam negativo, quam poſitivo contingere poteſt. Ita conſortium cum famulis corrumpit mores liberorum & conniventia heri eos reddit inobedientes patri & eorum ab hoc animos alienat.

§. 1152.

De fine domus & ſocietatis compoſitæ in genere.

Finis domus & ſocietatis compoſitæ cujuscunque eſt, ut conjunctis viribus eorum, qui ſunt membra ſocietatum ſimplicium, ſalus ſocietatum ſimplicium rectius promoveatur. Quoniam enim omnis ſocietas finis cujusdam cauſa contrahitur, quatenus conjunctis viribus obtinendus (§. 1.); ſocietas quoque compoſita finem quendam ſibi propoſitum habere debet. Enimvero compoſita coaleſcit ex pluribus ſimplicibus (§. 5.), quarum unaquæque ſuum habet finem ſibi propoſitum (§. 1.), & plures hi diverſi fines in compoſita conjunctim intenduntur (§. 6.). Quamobrem in ſocietate compoſita,

con-

Digitized by Google

conſequenter etiam in domo (§. 1147.), alius finis intendi nequit, quam ut fines ſocietatum ſimplicium, conſequenter earundem ſalus (§. 11.) conjunctis viribus rectius promoveatur.

Non eſt, quod objicias, neceſſitatem parere compoſitionem, quia paterfamilias eſt membrum omnium ſocietatum ſimplicium, per quem adeo ſocietates diverſæ uniuntur. Hoc enim minime obſtat, ut unio fiat cum ratione ſufficiente. Et quemadmodum jus naturæ regit omnes actus humanos; ita etiam regere debet unionem ſocietatum ſimplicium ad conſtituendam unam compoſitam: neque enim unio ita fieri debet, ut ſocietates ſimplices aliquod patiantur detrimentum, quin potius ita eam fieri convenit, ut in ſingulas aliquid commodi inde redundet.

§. 1153.

Quomodo ſocietas compoſita contrahatur. *In ſocietate compoſita, conſequenter & in domo, ſocietates ſingulæ ſimplices, ex quibus ea coaleſcit, ſpectantur tanquam perſonæ ſingulares ſocietatem contrahentes eo fine, ut conjunctis viribus finis ſingularum rectius promoveatur.* Etenim ſocietatis compoſitæ, conſequenter etiam domus (§. 1147.), membra ſunt ſocietates ſimplices, ex quibus ea coaleſcit (§. 5.), & ſalus omnium ſocietatum ſimplicium, quatenus conjunctis viribus rectius obtineri poteſt, eſt finis illius (§. 1152.). Quamobrem cum quælibet ſocietas ſimplex, dum in unam compoſitam plures coaleſcunt, ſuum retineat finem, cujus cauſa ipſa inita (§. 6.), & ex quo uniuscujusque peculiaria naſcuntur jura & obligationes peculiares (§. 10.), perſona autem moralis per jura & obligationes, quæ eidem conveniunt, concipiatur (§. 70. *part. 1. Jur. nat.*); in ſocietate compoſita, conſequenter & in domo, ſocietates ſingulæ ſimplices, ex quibus ea coaleſcit, ſpectantur tanquam perſo-

perſonæ ſingulares ſocietatem eo fine contrahentes, ut conjunctis viribus ſalus ſingularum rectius promoveatur.

Patet hinc per hoc, quod ex ſocietatibus ſimplicibus componatur aliqua ſocietas, actiones membrorum ſocietatis ſimplicis unius referri ad finem ſocietatis ſimplicis alterius, quatenus non impeditus progreſſus ad eum conſequendum, hoc eſt, ſalus ejusdem (§. 11.), ab illis ſive poſitiva, ſive negativa quadam ratione dependet.

§. 1154.

De tacita obligatione eorum, qui in ſocietatem ſimplicem, quæ compoſitæ membrum eſt, recipiuntur, & eorum jure.

Quoniam in ſocietate compoſita, & per conſequens in domo, ſocietates ſimplices, ex quibus ea coaleſcit, ſpectantur tanquam perſonæ ſingulares ſocietatem eo fine contrahentes, ut conjunctis viribus ſalus ſingularum rectius promoveatur (§. 1193.); *quando quis fit membrum ſocietatis ſimplicis, quæ compoſitæ cujusdam & per conſequens domus membrum eſt, eo ipſo tacite quoque ſe obligat, quod ſalutem ſingularum ſimplicium, quantum datur, promovere velit*, cumque ex obligatione paſſiva oriantur jura (§. 23. *part. I. Jur. nat.*), *tacite etiam conſequitur jura obligationi iſti reſpondentia.*

Atque hinc patet fons jurium & obligationum in ſocietate compoſita, quæ, dum ſimplex expreſſo pacto initur, tacite contrahitur.

§. 1155.

De imperio in domo.

Naturaliter patrifamilias & matrifamilias conjunctim competit imperium in domo: poſſunt tamen inter ſe ita convenire, ut patrifamilias ſoli competat partim per ſe, partim per matremfamilias exercendum, & ut ita conveniatur, conſultum eſt. Etenim domus componitur ex ſocietatibus conjugali, paterna atque herili, aut ſaltem ex duabus (§. 1147.). Enimvero naturaliter in ſocietate conjugali mutuum eſt conjugum imperi-

perium (§. 488.), in paterna imperium competit matri & patri conjunctim (§. 661. 662.) & in herili hero ac heræ (§. 1131. 1140.). Quamobrem cum in domo paterfamilias ſit, qui maritus in conjugali, pater in paterna, herus in herili, materfamilias autem, quæ uxor in illa, mater in iſta, hera in hac (§. 1148.), liberi vero & famuli ac famulæ ſint illæ perſonæ, quibus imperatur; naturaliter imperium in domo conjunctim competit patrifamilias & matrifamilias. *Quod erat primum.*

Enimvero non modo uxor imperium conjugale omne in maritum transferre poteſt, immo etiam in ceteras actiones quascunque (§. 489.), &, ubi moribus id introductum, in hoc conſenſiſſe intelligitur uxor, dum matrimonium contraxit (§. 493.), & quando tunc parentum imperia inter ſe contendunt, patris imperium præferendum (§. 680.), id quod etiam alias conveniri poteſt (§. 682.), ac eundem in modum idem intelligitur de imperio in famulos & famulas; ita omnino paterfamilias & materfamilias inter ſe convenire poſſunt, ut illi ſoli imperium competat, cum tamen ſolus commode non exercere id poſſit, partim per ſe, partim per matremfamilias exercendum. *Quod erat ſecundum.*

Denique quod conſultum ſit, ut ita conveniatur, exinde facile colligitur, quod alias, ſi vota patrisfamilias & matrisfamilias inter ſe contendant, jure nihil agatur, & nonniſi contentionibus materia ſuppeditetur, ut diſcordia illarum ſalus domus periclitetur, immo liberi plerumque magis vereantur patrem, quam matrem, & famuli ac famulæ magis patremfamilias, quam matremfamilias, ut alia taceamus. Quamobrem cum lege perfectiva obligemur ad id, quod melius eſt, præferendum (§. 192. *part. I. Phil. pract. univ.*); eidem omnino convenit, ut patrifamilias ſoli competat

petat

petat imperium partim per ſe, partim per matremfamilias exercendum. *Quod erat tertium.*

Qui contendunt patrifamilias naturaliter competere imperium in domo, nullam ſententiæ ſuæ rationem ſufficientem afferre poſſunt; ſed quod moribus convenit pro jure naturæ venditanti. Sed hæc abunde patent per ea, quæ in ſuperioribus de ſocietate conjugali, paterna atque herili demonſtravimus.

§. 1156.

Paterfamilias & materfamilias de adminiſtratione imperii inter ſe convenire poſſunt. Naturaliter enim ipſis conjunctim competit imperium in domo & inter ſe convenire poſſunt, ut patrifamilias ſoli competat partim per ſe, partim per matremfamilias exercendum (§. 1155.). Quamobrem cum conſtare debeat, quid per ſe facere velit paterfamilias, & quænam eſſe debeant partes matrisfamilias; de adminiſtratione inter ſe convenire poſſunt. *De adminiſtratione imperii domeſtici.*

Ubi moribus definitum, quænam ſint patrisfamilias, quænam vero matrisfamilias partes, in id conſenſiſſe videantur, niſi expreſſe aliter convenerint. Sunt ſane alia, quæ rectius per virum, alia vero, quæ rectius per mulierem expediuntur. Quamobrem facile patet, quænam matrifamilias ſint demandanda, quænam vero patrifamilias reſervanda. Et ſi fuerint concordes, quemadmodum eſſe debent conjuges (§. 496.); nihil in diviſione imperii difficultatis occurret (§. 132.).

§. 1157.

Domus ſuas habere debet leges mutuo patrisfamilias & matrisfamilias conſenſu determinandas, niſi quatenus de imperio & adminiſtratione ejus ſpecialiter quid fuerit conventum. Domus enim ſocietas eſt (§. 1133.). Quamobrem cum quælibet ſocietas ſuas habere debeat leges (§. 46.); domus quoque leges ſuas habere debet. *Quod erat primum.* *De legibus domeſticis.*

Enimvero leges regulæ ſunt, juxta quas actiones liberæ determinantur (§. 131. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quoniam itaque jus determinandi actiones liberas alterius pro lubitu ſuo imperium eſt (§. 194.) & naturaliter imperium in domo patrifamilias & matrifamilias conjunctim competit (§. 1155.); leges in domo determinandæ ſunt utriusque conſenſu. *Quod erat ſecundum.*

Quodſi tamen de imperio ipſo vel ejus adminiſtratione ſpecialiter quid fuerit conventum, cum pacta ſint ſervanda (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*), in ferendis quoque legibus eadem ſunt obſervanda. *Quod erat tertium.*

Quoniam tamen ſocius unus pati non tenetur, ut ſocius alter faciat, quæ ſaluti ſocietatis repugnant (§. 25.), leges vero præſcribunt media, quibus finis ſocietatis obtinetur (§. 49.) & ſine quarum cuſtodia ſalus ſocietatis ſubſiſtere nequit (§. 50.); poteſtas legislatoria patrifamilias & matrifamilias per ſe communis non ita uni relinqui poteſt, ut a voluntate alterius ſit prorſus independens.

§. 1158.

Vigilantia quid ſit. *Vigilans* dicitur, qui ad omnia, quæ fiunt, diligenter attendit, ne ſcilicet quid facile notitiæ ipſius ſubtrahatur. Hinc *Vigilantia* eſt diligentia animum attendendi ad omnia, quæ fiunt, & quæ noſſe intereſt. Idiomate patrio dicitur die Wachſamkeit.

Vigilantia quando ad animum refertur, ea potiſſimum reſpicit, quæ ab aliis fiunt, quæ noſſe intereſt, ut officio noſtro ſatisfaciamus, nec quid fiat, quod a nobis permittendum non eſt, ne fine intento excidamus.

§. 1159.

Digitized by Google

§. 1159.

Paterfamilias & materfamilias in domo vigilantes eſſe debent. Etenim in domo unusquisque agere debet, quod ſuum eſt, ſibique cavere, ne alterum quomodocunque impediat, quo minus aliqua ex parte officio ſuo ſatisfacere poſſit (§. 1151.). Cumque ſine legum domeſticarum cuſtodia ſalus domus obtineri nequeat (§. 1157.); non permittendum, ut qui in domo eſt faciat, quæ legibus iſtis adverſantur. Quoniam itaque paterfamilias & materfamilias imperium in domo habent, aut ſaltem conjunctim exercent (§. 1155.); eorum quoque eſt ad omnia, quæ fiunt in domo, diligenter attendere, ut conſtet, num ſinguli agant, quod ſuum eſt, nec quicquam committant, quod ullo modo impediat, quo minus alius officio ſuo rite defungatur, & num leges domeſticas ſancte cuſtodiant. Quamobrem cum vigilantes ſint, ubi hoc fecerint (§. 1158.); paterfamilias & materfamilias in domo vigilantes eſſe debent.

De vigilantia patrisfamilias & matrisfamilias.

Vigilantia virtus eſt patrifamilias & matrifamilias in domo propria & ſine qua ſalus domus vix ac ne vix quidem conſiſtere poteſt, quacunque tandem cura eidem proſpiciant. Sed quæ ad praxin ſpectant, ea non ſunt hujus loci.

§. 1160.

Patrifamilias cura eſſe debet, ut in matrefamilias hæreat autoritas. Et eadem cura eſſe debet matrifamilias reſpectu patrisfamilias. Utrique autem cura eſſe debet, ne propriam autoritatem imminuant. Etenim paterfamilias & materfamilias imperium in domo conjunctim habent, aut ſaltem exercent (§. 1155.). Quamobrem cum obvia experientia con-

De conſervanda autoritate patrisfamilias & matrisfamilias.

Digitized by Google

conſtet in adminiſtratione imperii domeſtici plus valere autoritatem, quam rationem; neceſſe omnino eſt, ut tam matrisfamilias, quam patrisfamilias autoritas plurimum valeat. Quamobrem utrique curæ eſſe debet, ne non modo propriam autoritatem imminuant, verum etiam ut hæreat autoritas in altero.

Non opus eſt, ut a priori prolixius demonſtretur, quantum interſit ut plurimum valeat in domo tam patrisfamilias, quam matrisfamilias autoritas, cum ubivis proſtent exempla, quæ manifeſto loquuntur, quomodo ſalus domus periclitetur, immo ſubvertatur, ſi illa contemnatur, & quomodo ſaluti domus conſulatur, ſi illa tanta fuerit in domo, quanta eſſe debet. Ut hoc obtineatur, multa profecto prudentia opus eſt, quam circumſpecta experientia plurimum juvat.

§. 1161.

Quid eo fine tenendum.

Quoniam *materfamilias* patrisfamilias auctoritatem conſervare debet (§. 1160.); *domeſticis, hoc eſt, liberis ac famulis præſentibus* (§. 1149.), *patrifamilias non contradicere, multo minus loqui, vel facere debet, quæ contemtum eidem afferunt, nec adverſus eum partes liberorum aut famulorum, vel famularum agere, ſed privatim monere, ſi qua cum ratione monenda habeat. Ac idem* ex eadem ratione *obſervandum eſt a patrefamilias* (§. 1160.).

Omittimus alia brevitatis cauſa ob eam, quam modo diximus (*not.* §. 1160.), rationem.

§. 1162.

De cura in domo, ne liberorum mores per famulos & famulas, nec vicissim famuli ac famulæ per illos corrumpantur.

Patrifamilias ac matrifamilias provide proſpiciendum, ne liberorum mores per famulos & famulas, nec viciſſim famuli ac famula per illos corrumpantur. Etenim in domo unusquisque ſibi

ſibi cavere debet, ne alterum quomodocunque impediat, quo minus aliqua ex parte officio ſuo deſit (§. 1151.), cumque paterfamilias ac materfamilias vigilantes eſſe debeant (§. 1159.), ipſorum quoque eſt diligenter attendere, ne vel ab iis, qui in ſocietate herili ſunt, ſocietati paternæ, vel ab iis qui in paterna ſunt, ſocietati herili impedimentum iſtiusmodi afferatur. Provide igitur proſpicere debent, ne liberorum mores per famulos & famulas, nec viciſſim famuli atque famulæ per liberos corrumpantur. *mulos & hi per illos corrumpantur.*

In domo ſocietas conjugalis, paterna & herilis coaleſcunt in unam (§. 1147), quæ eo fine contracta intelligitur, ut ſocietatum iſtarum ſimplicium ſalus conjunctis viribus rectius promoveatur (§. 1153.). Quamobrem ſi ea, quæ ad ſingulas iſtas ſocietates pertinent, ſeparaveris ab iis, quæ domo propria ſunt, præcipua cura domeſtica huc redit, ne qui ſunt in ſocietate una impedimentum quoddam adferant, quo minus finis alterius obtineatur, ſed ut contrarium potius eveniat.

§. 1163.

Quoniam *paterfamilias & materfamilias* provide proſpicere debent, ne liberi per famulos & famulas, nec famuli ac famulæ per liberos corrumpantur (§. 1162.); *ideo permittere minime debent, ut liberi implicentur familiaritatibus famulorum & famularum, nec ut liberi in famulos & famulas, vel hi viciſſim in illos jus quoddam ſibi arrogent.* *Qua ideo præcavenda.*

Quanta inde emergant damna, quanta naſcantur tædia, ſi contrarium fiat, adeo obvium eſt, ut de iis diſertius dici non ſit opus. Paucis autem multa diximus: quænam vero ſub iis comprehendantur, experientia magiſtra facile addiſcuntur.

§. 1164.

Digitized by Google

§. 1164.

Quomodo qui in eadem domo ſunt erga ſe invicem ſe gerere debeant.

Qui in eadem domo ſunt, quævis officia humanitatis data quacunque occaſione ſibi invicem præſtare debent. Naturaliter enim officia quævis humanitatis homo homini præſtare obligatur, quantum datur (§. 609. 655. *part. I. Jur. nat.*). Quoniam itaque qui in eadem domo ſunt tanquam ſocii (§. 1147.) ſibi invicem magis commendantur (§. 1157.), quatenus conjunctis viribus ad communem integræ domus ſalutem promovendam obligantur; quævis etiam officia humanitatis data quacunque occaſione ſibi invicem præſtare debent.

Vide, quæ ſupra (*not.* §. 1141.) annotavimus. Ceterum arctior illa unio, quæ eorum eſt, qui in eadem domo ſunt, facit, ut in caſu colliſionis præferendi ſint extraneo, niſi ſingularis quædam ratio fortior contrarium urgeat. Sane ipſa etiam ſalus domus exigit, ne officia humanitatis ſibi invicem denegent, quæ unus alteri præſtare poteſt. Ita enim magis uniuntur animi, ex quorum unione plurimum commodi in ipſam domum reſultat.

Finis Partis VII. Juris Naturæ.

Conſpe-

Digitized by Google

CONSPECTUS
PARTIS VII.
JURIS NATURÆ

CAPUT I.

De Imperio ac Societate in genere, pag. 1

CAPUT. II.

De Societate conjugali, ſeu Matrimonio, 166

CAPUT III.

De Cognationibus & affinitatibus, 378

CAPUT IV.

De Societate paterna, 436

CAPUT V.

De Teſtamentis & ſucceſſione ab inteſtato, ſeu jure hæreditario, 693

CAPUT VI.

De Servitute & Societate herili, 787

CAUT VII.

De Domo, 892

FINIS CONSPECTUS.

Digitized by Google

INDEX
VERBORUM ET RERUM PRÆCIPUARUM, IN QUO NUMERI PARAGRAPHOS DENOTANT.

A.

Abavia, 576
Abavus, 576
Abdicatio liberorum. Definitio, 987 an naturaliter licita, 988
Abnepos, 578
Abneptis, 578
Acceptatio num poſt mortem transferentis fieri poſſit, 992
Acquiſita a conjugibus cujusnam ſint, 426
Actiones legi naturæ adverſæ, ſi a parentibus fuerint præceptæ, quando liberis imputari nequeant, 674
Actiones liberorum quamdiu a parentibus regendæ, 659. quando ſint in dominio parentum, 676
Actiones ſervi num ſint in dominio domini, 1113
Actiones ſociorum certo modo determinandæ, 45
Adjutorium. Definitio, 140
Adjutorium mutuum. Definitio, 140 quinam ſibi invicem præſtent, 141
Adnepos, 578
Adneptis, 578
Adoleſcentia. Definitio, 644
Adoptati educatio num patri naturali adhuc curæ eſſe debeat, 806
Adoptio. Definitio, 783. effectus, 784. qua lege fieri debeat, 786. 787 quid naturaliter proprie ſit, 808 num fiat per educationem, 784. num requirat parentum conſenſum, 801 num pacta eidem adjici poſſint, 802 num perimat jura naturalia filii, 798 quinam finis per eam intendatur, 792
Adoptionis ſpecies ſingularis, 790
Adoptio privigni num licita, 788. quemnam habeat effectum, 789
Adulterium. Definitio, 318. quando committi nequeat, 327. quando non committatur cum uxore aliena, 326 num committi poſſit cum propria uxore, 325. quomodo matrimonio adverſetur, 320. num diſſolvat matrimonium, 511. & ſeqq.
Adulterium committens num injuriam faciat conjugi alteri, 322. 323
Adulterium duplicatum. Definitio, 318 quomodo matrimonio adverſetur, 321
Adulterium ſimplex. Definitio, 318
Ætates liberorum diverſæ, 644
Ætas nimis provecta num cauſa inhabilitatis tutoris, 861
Ætas virilis, 644

Affinium

Affinium nomina, 610
Affinitas. Definitio, 607. quomodo contrahatur, 607. an detur inter cognatos utriusque conjugis, 609. num per ſponſalia contrahatur, 627. num per adulterium, 628. 629
Affinitatis gradus, 609
Agnati in linea recta. Definitio, 563 quomodo ad ſe invicem referantur, 564
Agnatio. Definitio, 562
Agnitio Dei liberis mature inſinuanda, 700
Agnitio partus. Definitio, 540. quando pater teneatur partum agnoſcere, 540
Agnitio partus ex ſtupro, 542
Alimenta num liberis debeantur a parentibus, 640. quando parentibus a liberis, 755. quod debeantur ſervo, 1105
Alienatio rerum mobilium pupilli tutori injuncta, 871
Actus venerei. Definitio, 248. num illiciti, 246
Amita, 601
Amita magna, 601
Amita major, 601
Amita maxima, 601
Amitinæ, 596
Amitini, 596
Amor conjugum mutuus præceptus, 465 quem producat effectum, 466
Amor liberorum præceptus, 715
Amor naturalis fœtus ſui, 257. quamdiu durer, 258
Amor parentum præceptus, 739
Amoris cum dilectione neceſſarius nexus, 464
Ancillæ partus num ſit ſervilis conditionis, 1128
Androgyni. Definitio, 279
Appetitus ſenſitivus parentum qualis eſſe debeat reſpectu liberorum, 711
Aptitudo naturalis ad procreandam ſobolem, 236
Arctitudo cognationis fratrum atque ſororum, 595
Arctitudo nimia mulieris num impediat matrimonium, 276
Arrogatio. Definitio, 783. quid naturaliter proprie ſit, 808. num fieri poſſit abſque parentum conſenſu, 807
Arrogatio imperii in invitum num ſit licita, 195
Arrhæ ſponſalitiæ. Definitio, 393 quemnam habeant uſum, 396. num ad ſponſalia contrahenda requirantur, 394. quomodo dentur, 397 quomodo datæ intelligantur, ſi nihil expreſſe de iis conventum, 398 quando in iis dominium non transferatur, 399. quando conſummato matrimonio reſtituendæ, 400. quando in pœnam imputentur, 405 quando ſimul ſint munus ſponſalitium, 401
Arrhæ ſponſalitiæ nomine quænam res dari poſſint, 402

Atavia, 576
Atavus, 576
Avia, 576
Avunculus, 601
Avunculus magnus, 601
major, 601
maximus, 601
Avus, 576

B.

Baſe, 601
Beneficia parentibus in liberis præſtanda, 834. reddenda, 835
Bigamia univerſalis num ſit poſſibilis, 301
Bluts Freunde, 562
Bluts-Verwandten, 562
Bona num filiæ nubenti reſtituenda, 922
Bona quando liberis a parentibus reſtituenda, 765
Bona fortunæ ut liberi conſequantur, num parentes ſtudere debeant, 729 quænam hic illicita ſint, 730. quænam circa ea parentum cura, 731
Bona liberorum quatenus ſubſint juri parentum, 757. num alienare liceat, 758
Bona mariti quando pro bonis uxoris obligata ſint, 945. num ab uxore adminiſtrari poſſint, 441
Bona pupilli & curandi quando reſtituenda, 912
Bona receptitia. Definitio, 532. an fructus eorum in onera matrimonii impendendi, 533. an juri naturæ conveniant, 534
Bona uxoris num a marito adminiſtranda, 441. num naturaliter detur inter ea differentia quædam, 927
Boni ſcientia quamprimum liberis inſtillanda, 689
Bonorum adminiſtratio cuinam in matrimonio competat, 441
Bonorum verorum & apparentium diſcrimen quando liberis inſinuandum, 689

C.

Calebs num adoptare poſſit, 796
Calculus Minervæ. Definitio, 84. quando ei ſit locus. 85
Caſtitas. Definitio, 251
Caſtitas conjugum præcepta, 311
Caſtus a quibusnam abſtineat, 252 quod quilibet homo eſſe debeat, 253
Caſtratus. Definitio, 275. num matrimonium contrahere poſſit, 275 num adoptare poſſit, 796
Ceremoniæ nuptiales. Definitio, 501 quemnam habeant finem, 501
Certitudo prolis, 539
Cognati ab utroque latere. Definitio, 562
Cognati in linea recta. Definitio, 563 quomodo ad ſe invicem referantur, 564
Cognati ordinis inferioris. Definitio, 574. quinam ſint in linea recta, 578 eorum numerus in quovis gradu indeterminatus, 579
Cognati ordinis ſuperioris. Definitio, 574. quinam ſint, 576. numerus eorum in linea recta, 577
Cognati propiores. Definitio, 569

Cognati

Digitized by Google

Cognati remotiores. Definitio, 569
Cognatorum conjugis unius ad alterum conjugem relatio, 606
Cognatorum obligatio ad mutua beneficia, 836
Cognatorum collateralium nomina, qui a patruo, avunculo, amita & matertera deſcendunt, 603
Cognatus proximus. Definitio, 569
Cognatio. Definitio, 562. unde ejus diverſitas oriatur, 567. an oriatur ex concubitu illicito, 605. ejus ſpecies in linea deſcendente, 580. in linea obliqua inæquali diverſitas, 598. & gradus, 599. ejus vinculum diverſum inter eos, qui deſcendentibus meis collaterales ſunt, 602
Cognatio collateralis, ſive *a latere.* Definitio, 590. qualis ſit in gradu æquali, 592. qualis in inæquali, 599
Cognatio directa. Definitio, 572
Cognitio rerum, ad quam liberi perducendi, 648
Cohabitatio conjugum num ſit juris naturæ, 423
Collaterales. Definitio, 590. quomodo in familia eadem conſtituantur, 591 quatenus ſibi invicem ſpecialiter obligentur ad officia humanitatis, 1009 quid de hiſce officiis præſumendum, 1010
Collateralium ordo in diverſarum familiarum gradibus, 604
Commodatio uxorum num ſit illicita, 291. an adulterium, 319
Communi bono adverſa num in ſocietate permittenda, 21
Communio bonorum an in matrimonio ſit juris naturalis, 439
Communicatio uxorum. Definitio, 298 an juri naturæ repugnet, 290. an ſit adulterium, 319
Communio uxorum. Definitio, 285 an naturaliter licita, 286. an polyandriæ ſpecies, 287. an ſit jus, 288 quod excludat adulterium, 327
Comprivigni & comprivignæ num ſint inter ſe affines, 624
Concluſum. Definitio, 74. num & quando mutari poſſit, 113. quando unius diſſenſu irritum effici poſſit, 126. quando diſſenſu plurium, 127
Concluſum juſtum, vel *legitimum.* Definitio, 128
Concluſum per majora, vel *plurima vota* num imputari poſſit diſſentientibus, 119. quibusnam imputetur, 229. an ceterorum quis ſe eidem opponere poſſit, 124. 125. quando ei præferri poſſit, quod placuit minoribus, 114
Concordia. Definitio, 132
Concordia conjugum, 496. omnium hominum, 146. ſociorum præcepta, 136
Concubitus quatenus appetendus, 239 quinam illicitus, 240. quando adverſus ſtupratorem probandus, 543 quomodo probetur, 544
Concubitus cum fæmina mortua an ſit illicitus, 314

Concubitus cum pellice an ſit adulterium, 333
Concubitus promiſcuus. Definitio, 267 an ſit licitus, 268
Conjuges. Definitio, 304. quibusnam acquirant, 426. unius factum num imputari poſſit alteri, 548. quinam plus acquirere debeat, 425. unus num puniri poſſit propter factum alterius, 549. num debitum alterius ſolvere teneatur, 551. num rem ſuam alienare poſſit in præjudicium alterius, 455. quamnam curam alterius gerere debeat, 460. num alterum in officiis humanitatis præſtandis præferre debeat aliis, 463. 613 an alterum hæredem inſtituere poſſit, 1076. num ad concubitum ſibi invicem obligentur, 308
Conjugum amor mutuus præceptus, 465 ejus effectus, 466
Conjugum cohabitatio an legi naturæ conveniat, 423
Conjugum dilectio mutua præcepta cum qua prærogativa, 462. 463
Conjugum jus in deliberando, 481
Conjugum œconomia communis in quo conſiſtat, 424. num ſit juris naturæ, 423
Conjugum promiſſio mutua in quo conſiſtat, 305
Conjugum unio qualis ſit, 469. ejus effectus, 470
Connubii adjutores num uxor permittente marito habere poſſit, 292
Conſenſus liberorum uniendorum num ad unionem prolium requiratur, 820
Conſenſus parentum num ad contractum & donationem liberorum minorennium requiratur, 770. 771. num ad eorum adoptionem, 801. arrogationem, 803. ſponſalia, 954. nuptias, 953. an a liberis ad nuptias impetrandus, 955. quando in hoc caſu recte denegetur, 956
Conſenſus patris adoptivi num in educatione adoptati a patre naturali requirendus, 807
Conſenſus tutoris honorarii ad alienationem prædii pupilli num requirendus, 881
Conſilium patris adoptivi num in educatione filii adoptivi a patre naturali requirendum, 807
Conſobrinæ Definitio, 596
Conſobrini. Definitio, 596
Conſoceri. Definitio, 610. num ſint inter ſe affines, 611
Conſociatio. Definitio, 47
Conſocrus. Definitio, 610. num ſint inter ſe affines, 611
Conſuetudo vitæ. Definitio, 471. an communionem bonorum requirat, 472. num conjuges ad eam obligentur, 473
Conſuetudo cum improbis non permittenda liberis, 697
Conſultatio quando repetenda, 97
Contractus pupillorum & curandorum quando invalidi, 897

Contri-

Contriſtatio parentum prohibita, 748
Copula carnalis. Definitio, 309. quem pariat effectum juris, 630. ſi accedat ad ſponſalia pura, 377. ſi ad conditionata, 415. ſi ad poſteriora, 379
Creditor num debitorem in ſervitutem redigere poſſit, 1094
Crimen onaniticum quodnam dicatur, n. 248
Culpa ſocietatis in expediendo negotio commiſſa, 235
Cura, *Curatio*, *Curatela.* Definitio, 842. quando ea non ſit opus, 843 quando finiatur, 905. 906. 908
Cura adminiſtratio quænam requirat, 898. quando finiatur, 907
Cura conjugis unius ab altero gerenda, 460
Cura in domo, ne liberi per famulos & famuli per liberos corrumpantur, 1162. 1163
Cura ſalutis ſocietatis, 16. quando eidem ſatisfiat, 17
Curandus num ſine curatoris conſenſu ſe obligare poſſit, 895. an in commodum ſuum ſibi obligare alterum, 896. num bona curatoris pro ipſo oppignorata liberare teneatur, 920 num curatorem indemnem præſtare, 919
Curator. Definitio, 842. quinam eo habeat opus, 842. num honorarium ei debeatur, 909. an ſalarium conſtitui poſſit, 910. & a quo, 911 num virgini nubenti bona reſtituere debeat, 923. num finita cura rationem adminiſtrationis reddere, 912 an ſit indemnis præſtandus, 919
Curator honorarius. Definitio, 899 quodnam ſit ejus officium, 899. in quantum teneatur curando, 917
Curator ſuſpectus quinam ſit, 892
Cuſtodia legum neceſſitas ad ſalutem ſocietatis, 50

D.

Damnum quando in ſocietate detur, 177. quod a ſocio dari non debeat, 178. quando datum reſarciendum, 179. quando a tutore & curatore reſarciendum, 913. quomodo ſi adminiſtratio inter plures fuerit diviſa, 915. ſi conjunctim facta, 916. ſi diviſa inter tutores, vel curatores conjunctim conſtituros, 918
Damnum culpa conjugis datum num ſit reſarciendum, 459
Damnum in rebus conjugis unius contingens cujusnam ſit, 458
Damnum a famulo datum quando reſarciendum, 1139
Damnum a ſervo datum num ex peculio ejus reſarciendum, 1111
Debitum conjugale. Definitio, 309 num conjuges ad id præſtandum ſibi invicem obligentur, 310. an ejus denegatio diſſolvat matrimonium, 515
Debitum conjugis unius num ſit ſolvendum ab altero, 551. 552

Dei

Digitized by Google

Dei notitia liberis mature inſtillanda, 700
Deus obligat parentes ad ſobolem ſuam educandum, 266
Deſponſatio impuberum quomodo contrahi poſſit & contracta intelligatur, 292
Dilectio liberorum præcepta 702. cum qua prærogativa, 713
Dilectio parentum præcepta, 743
Dilectio ſociorum præcepta, 20
Dimiſſio uxoris num ſit arbitrii mariti, 508
Diſcordia. Definitio, 133. quod ſit vitanda, 133
Diſcordia conjugum prohibita, 496
Diſſenſus conjugum in rebus ad ſocietatem conjugalem ſpectantibus quomodo dirimendus, 482. 483
Diſſolutio matrimonii neceſſaria, 510
Divortium, Definitio, 509. ejus cauſæ, 511. 514. & ſeqq.
Divortii voluntarii tolerantia in ſtatu naturali, 517
Domeſtici. Definitio, 1149
Dominatus ſocii num tolerandus, 193
Dominium an transferri poſſit ea lege, ut nonniſi poſt mortem ſuam acceptari poſſit, 992. quando tunc voluntas transferentis innoteſcere debeat, 993. an tum translatio revocari poſſit, 995
Dominium univerſale. Definitio, 960 quomodo acquiratur, 962
Dominium uxoris in bonis ſuis, durante matrimonio, 435
Domus. Definitio, 1147. quinam ſit ejus finis, 1152
Donatio facta conjugi ſub hac conditione, ne ad ſecunda vota tranſeat, 554. 555
Donationes inter virum & uxorem num ſint licitæ, 553
Donatio propter coitum an probet, fœminam eſſe meretricem, 338
Donatio propter nuptias. Definitio, 946 an minor eſſe poſſit dote, 946. an ſit juris naturalis, 946
Dos. Definitio, 924. quale jus marito in ea competat, 925. 926. quænam in eam dari poſſint, 939. 940. 943 quid de ea conveniri poſſit, 928 quomodo naturaliter conſtituatur a fœmina, vel ejus tutore, aut curatore, 937
Dotata per ſe quando ſit fœmina, 936
Dotatio fœminæ ob cauſam turpem num ſit invalida, 935
Ducere uxorem quid ſignificet, 281

E.

Educatio prolis. Definitio, 255. num primis naturæ conveniat, 261. num voluntati divinæ, 265. num legi naturæ, 263. quod natura eam cum generatione copulaverit, 262. cuinam competat, conjuge uno mortuo, 528. cujusnam ſit, quando conjux ſuperſtes ad ſecunda vota tranſit, 530. 531. quando pertineat ad

Digitized by Google

ad cognatos, 838. ad quos pertineat, cognatis deficientibus, 838
Educatio liberorum alienorum quale ſit beneficium, 837
Educatio liberorum inferioris gradus cuinam competat, 831. 832
Educatio liberorum unitorum cujus ſumtu fieri debeat, 816
Educationis filii adoptati cura num penes patrem naturalem maneat, 806
Eidam, 610
Einkindſchaft, 810
Emancipatio. Definitio, 776. quomodo naturaliter fiat, 776. quem habeat effectum proprium, 778. quænam ſint cauſæ ejus naturales, 779 num filiæ per nuptias emancipentur, 780
Emancipatio filii adoptivi num licita, 809
Emancipatis liberis num bona ſint reſtituenda, 777
Exempla a parentibus præbenda & non prodenda liberis, 690
Exempla mala parentum an ſint ad injuſtitiam referenda, 692
Exemplum malum pueris & adoleſcentibus non prodendum, 693. num prodens iis faciat injuriam, 695
Exhæredatio liberorum. Definitio, 1000. an ſit licita, 1000. num in teſtamento cauſa alleganda, 1018 quando ab hærede probanda, 1019
Exhæredatio parentum num licita, 1014
Extraneus. Definitio, 23. an patiendum, ut ſaluti ſocietatis officiat, 24

F.

Facta libidinoſa num naturaliter illicita, 250
Factum conjugis unius num imputari poſſit, 548
Factum unius ſocii num ſocietati imputari poſſit, 228
Facultatis locomotivæ liberorum uſus quod parentibus curæ eſſe debeat, 647
Falſiloquia pueris atque adoleſcentibus non permittenda, 701
Familia. Definitio, 585. diverſitas, 585. quousque extendatur, 588. gradus unde oriantur, 586. earum numerus, 587
Familiam conſervandi medium, 793
Familiæ majores continent minores, 589
Familiæ propagatio & conſervatio per filium adoptivum, 792
Famula. Definitio, 1131
Famulus. Definitio, 1131. unde ejus jus æſtimandum, 1132. officium, 1137. an ante diem dimitti poſſit, 1142. an diſcedere, 1142 an intra tempus contractus hero alium loco ſui obtrudere poſſit, 1145 num eidem ab hero ſuo alius obtrudi poſſit, 1145. num ab hero alteri commodari poſſit, 1146. quando propriis negotiis vacare poſſit, 1138. quod heri commoda promovere

vere teneatur, 1141. quando damnum reſarcire debeat, 1139
Felicitas liberorum felicitati aliorum præferenda, 714. omni modo promovenda, 710
Fideicommiſſum. Definitio, 1070. an naturaliter valeat, 1069. quotuplex ſit, 1070. num conjugi relinqui poſſit, 1077
Fideicommiſſum familiæ. Definitio, 1071
Fideicommiſſum particulare. Definitio, 1070
Fideicommiſſum univerſale. Definitio, 1070
Fides conjugalis. Definitio, 315 quando violetur, 316
Filia. Definitio, 578. num ſit a parentibus dotanda, 931
Filia aliena num dotari poſſit, 933.934
Filia amitæ & patrui uxoris meæ quo in gradu mihi affinis, 625
Filius. Definitio, 578. num uxorem ducenti parentes quid dare debeant ad onera matrimonii ferenda, 952
Filius adoptivus num ſit pars familiæ patris adoptivi, 791. num invitus emancipari poſſit, 809. an jure filiationis privari, 809
Filius patrui & amitæ meæ quo in gradu uxori meæ affinis, 625
Filius & filia privigni mei, vel privignæ num ſit mihi affinis, 620
Filius privigni & privignæ uxoris meæ num ſit mihi affinis, 620
Fæminæ ſteriles. Definitio, 278
Fæmina ſtuprata quando concubitum probare teneatur, 543. quomodo probet, 544
Fæmina una num pluribus ſimul nubere poſſit, 283
Fornicatio. Definitio, 241. an naturaliter licita, 241
Fornicatio mariti num ſit adulterium, 324
Fornicator num prolem educare teneatur, 343
Frater. Definitio, 595
Frater uxoris meæ quo gradu ſit mihi affinis, 621
Fratres conſanguinei. Definitio, 595
germani. Definitio, 595
uterini. Definitio, 595
Frigidus quinam dicatur, 277. an matrimonium contrahere poſſit, 277
Fugæ quorumnam liberi mature adſuefaciendi, 707. 708

G.

Gener. Definitio 610. qualis ejus affinitas, 614
Genus humanum quomodo propagetur, 556. & ſeqq. quomodo propagari debeat, 269
Geſtio pro hærede. Definitio, 961
Gradus cognationis in linea recta. Definitio, 568. quomodo computetur, 568
Gradus cognationis in linea obliqua æquali, 594

Gradus cognationis in linea inæquali, 599. illorum differentia, 600
Gradus familiæ unde oriantur, 586 quot ſint, 587. quouſque extendantur, 588
Gradus inferioris ordinis. Definitio, 574
Gradus ſuperioris ordinis. Definitio, 574
Gratus animus liberorum erga parentes præceptus, 741

H.

Hæres. Definitio, 958. in quid ſuccedat, 958. quatenus perſonam defuncti repræſentet, 958. quotuplici modo inſtitui poſſit, 1036 quando neceſſario inſtituendus, 1016 quando in vires hæreditatis inquirere teneatur, 959. ſi cum alio in eadem parte conjunctim inſtituatur, 1057. quando jus ejus transmittatur in hæredes ipſius, 1043
Hærede hæreditatem non adeunte num legata ſubſiſtant, 1055
Hærede uno hæreditatem repudiante cuinam ejus portio accreſcat, 1055
Hæredes conjugum quinam ſint, 1074
Hæredes naturales. Definitio, 983 quinam ſint, 983
Hæredes voluntarii. Definitio, 983
Hæredis in diem inſtituti jus, 1039
Hæredis pure inſtituti jus, 1027
Hæredis ſub conditione inſtituti jus, 1038
Hæredis ſub conditione negativa inſtituti jus, 1041
Hæredis ſubſtitutio num licita, 1058
Hæres ſuus. Definitio, 979. quinam ſit, 979
Hæreditas. Definitio, 990. quomodo deferatur in linea recta, 984, quomodo acquiratur, 963. quænam ad eam referenda, 964. quænam non, 965. num ſuſcepta abdicari poſſit, 974. quando cedat occupanti, 1035
Hæreditatis acceptatio quando præſumatur, 1044. quinam ſit præſumtæ effectus, 1045
Hæreditatis aditio. Definitio, 961
Hæreditatis diviſio inter liberos, 990 inter parentes, 991. num a teſtatore facta conſenſu hæredum tolli poſſit, 1053
Hæreditatis onus. Definitio, 967. num id in ſe ſuſcipiat hæres, 967. quatenus id ferre teneatur, 968
Hæreditatis repudiatio. Definitio, 972 an ſit licita, 973
Hæreditatis ſuſceptio. Definitio, 969
Hauß-Genoſſen, 1149
Hauß-Mutter, 1148
Hauß-Vater, 1148
Hera. Definitio, 1131
Hermaphroditus. Definitio, 279. quatenus matrimonium contrahere poteſt, 279
Herus. Definitio, 1131. num famulo alium herum tempore contractus obtrudere poſſit, 1145. num eundem

dem alteri commodare, 1146. quod famuli ſalutem promovere debeat, 1141
Homines quænam ab aliis fieri pati non teneantur, 149
Hominum omnium voluntas in quibusnam eadem eſſe debeat, 148
Honor parentibus debitus, 752. 706 officium eorum circa eundem, 753
Honorarium num debeatur tutori & curatori, 909
Hypotheca tacita pupilli in rebus præſertim immobilibus tutoris, 889

I.

Ignorantia adminiſtrationis num ſit cauſa inhabilitatis tutoris, 860
Imaginatio liberorum a parentibus perficienda, 643
Imbecillitas judicii num obſtet acquiſitioni dominii, 763
Imitationi quorumnam liberi mature aſſuefaciendi, 707. 708
Immobilia pupilli num alienari poſſint a tutore, 877. quando poſſint, 878. 879
Impenſæ. Definitio, 442. an ſint ſpecies ſumtuum, 443
Imperari liberis quænam non poſſint, 672
Imperfectum judicium num in cauſa ſit, ut quis dominii capax non ſit, 762
Imperium. Definitio, 194. an cuidam naturaliter competat, 195. an quis ſibi arrogare poſſit, 195. quodnam jus involvat, 197. 198. quale ſit jus, 199. 200. quomodo in alium acquiratur, 196. unde naſcatur, 213 quinam ſint ejus limites, 214. unde ſtatuendum de ejus exercitio, 215 quomodo de eo diſponi poſſit in ſocietate, 216. an poſſit transferri in ſocietate in extraneum, 217. quot modis transferri poſſit, 221. qua lege ſit transferendum, 220
Imperium conjugale. Definitio, 490. an ſit mutuum, 488
Imperium domeſticum cui competat, 1155. quinam id adminiſtrare debeat, 1156
Imperium in matrimonio quinam habere debeat, 488. num uxor omne, etiam in ſe, marito conferre poſſit, 489. num maritus in uxorem invitam id ſibi arrogare poſſit, 497
Imperium maritale. Definitio, 490 quomodo acquiratur, 490. quousque pateat, 490. num moribus definiatur, 493
Imperium parentum in liberos, 664 quando in caſu colliſionis imperium patris præferendum, 680. quid naturaliter hic valeat, 681. quomodo prævalentia a patre, vel matre acquiratur, 682
Improles. Definitio, 278. an matrimonium contrahere queat, 278
Improborum conſortium num liberis permittendum, 697
Impuberes. Definitio, 274. num matrimonium contrahere poſſint, 274
Impuberum deſponſatio quomodo contrahi

Digitized by Google

trahi poſſit & contracta intelligatur, 392
Impubertatis phyſicæ & moralis differentia, 767
Impudicitia. Definitio, 345. quod ſit vitanda, 349
Infantes quod indigeant educatione, 256. num a matre lactandi, 480 num ſint dominii capaces, 762. num id acquirere valeant, 763. eorum indigentia naturalis, 254
Infantia. Definitio, 644
Infirmitas corporis num ſit cauſa inhabilitatis tutoris, 861
Ingenium liberorum a parentibus perficiendum, 654
Ingratitudo liberorum erga parentes prohibita, 742
Inhabiles ad tutelam quinam ſint, 858 & ſeqq.
Inimicitia irreconciliabilis num diſſolvat matrimonium, 516
Injuria conjugi a conjuge facta, conceſſione corporis ſui uſus, 307
Inobedientia. Definitio, 208
Inobedientia liberorum prohibita, 667
Inſtinctus naturalis hominum & animalium ad procreandam ſobolem, 237
Integritas membrorum corporis liberorum num parentibus curæ eſſe debeat, 639
Inteſtatus decedere quinam dicatur, 996
Inteſtatus decedens quid voluiſſe præſumatur, 1030
Inventarium. Definitio, 864. an a tutoribus & curatoribus conficiendum, 865. an ad id tutoris honorarii præſentia requiratur, 866. quando & quomodo conficiendum ab hærede, 970
Invitus num quis in ſervitutem redigi poſſit, 1118
Juri naturæ quænam conveniant, 143 quænam diſconveniant, 143
Juris naturæ principium quoad ſocietatem, 163
Jus adoptandi num patri & matri competat, 784
Jus alienandi ſervum domino competens, 1119
Jus ceremoniarum nuptialium quale ſit in ſtatu naturali, 502. 503
Jus coërcendi ſervum domino competens, 1098
Jus collateralium ad officia humanitatis ex ſpeciali obligatione ſibi invicem debita, 1011
Jus conjugum in deliberando, 481. quoad obſervantiam legum ſocietatis conjugalis, 487. in bonis ſibi invicem conſtituendum, 436. quando hoc moribus deficiendum, 437
Jus creditoris in debitorem, qui ſolvendo non eſt, 1095
Jus deducendi impenſas tutori & curatori competens, 921
Jus domini in ſervum quale ſit, 1096 quodnam ipſi competat in actiones ſervi, 1113. 1102. quænam ſit diverſi-

verſitas in ſervitute perfecta & imperfecta, 1084
Jus ferendi leges ſocietati competens, 46
Jus hereditarium. Definitio, 959 quomodo acquiratur, 962
Jus hereditarium collateralium quale ſit, 1012
Jus hereditarium parentum & liberorum quale ſit, 975. 985. 886. quantum ſit, 989
Jus infantes enecandi, aut exponendi num parentibus competat, 638
Jus in liberos quale naturaliter parentibus competat, 663. 664
Jus liberorum in exempla parentum, 691
Jus liberorum illegitimorum quale naturaliter ſit, 546
Jus mariti in dote, 925. 926. ſi res æſtimato in dotem dentur, 942
Jus obligandi alterum in imperio contentum, 197
Jus obligandi famulum hero competens, 1140
Jus obligandi liberos parentibus competens, 669
Jus obligandi ſervum domino competens, 1097
Jus deducendi impenſas & alia tutori & curatori competens, 921
Jus determinandi facienda in ſocietate cuinam competat, 44
Jus non patiendi, ut a conjuge uno fiant, quæ ſaluti ſocietatis adverſa, 486
Jus non patiendi, ut a parente uno liberis præcipiantur legi naturæ adverſa, 683
Jus in paritate votorum cur in ſocietate uni concedendum, 87
Jus parentum in liberos quatenus aſſimiletur dominio, 675
Jus parentum liberos in adoptionem dandi, 800. in liberos ab aliis adoptatos, 795. in bona, 757. actiones 757. contractus, 771. donationem, 772. operas obſequiales, 723 miniſteriales, 725. artificiales ſimplices liberorum, 728. quoad diviſionem tutelæ, 854
Jus perſonale num pertineat ad hæredem, 965
Jus pœnarum in ſocietate, 52
Jus præmiandi liberos, 670. ſervos, 1104. ſocios, 52. uxorem, 494
Jus proponendi, vota colligendi & concludendi cur in unum conferendum, 129. quid ei convenienter fieri debeat ab eo, quicquid ad deliberandum proponi vult, 130. 131
Jus ſingulorum in domo, 1150
Jus ſociorum ſingulorum in ſingulos, 25 univerſorum in ſingulos in ſocietate æquali, 31. in conſultando, 61 in extraneum, 24. quando æquale, 26. quando diverſum, 27
Jus ſocietatis ſe defendendi, 165

Jus

Jus a ſocietate extraneo conceſſum num ſocio uni turbare liceat, 233
Jus puerorum & adoleſcentium in exempla mala aliorum, 694
Jus puniendi & præmiandi in imperio contentum, 198
Jus puniendi adulterum, 364. conſocium, 57. liberos, 684. 670. ſervos, 1104. ſtupratorem violentum, 359 uxorem, 494. 495
Jus repræſentationis. Definitio, 981 an ſit juris naturalis, 981
Jus retentionis tutori & curatori competens, 921
Jus tutoris obligandi pupillum ad obedientiam, 901. puniendi inobedientiam, 902
Jus tutorum quoad diviſionem tutelæ, 854
Jus vendendi, donandi, legandi ſervum domino competens, 120
Jus vitæ ac necis an domino in ſervum competat, 1124
Jus univerſis in ſingulos competens in ſocietate quale ſit, 212
Juventus. Definitio, 644

L.

Labori liberi aſſuefaciendi, 716. qua cautione hic ſit opus, 717. 718
Legatarius. Definitio, 1003. num ei alius ſubſtitui poſſit, 1059. ſi ei cum alio eadem res conjunctim legetur, 1057. quando jus ſuum transmittat in hæredem, 1043. ſi legatum repudiet, cuinam id accreſcat, 1055
Legatum. Definitio, 1003. quando legi naturæ conveniat, 1004. ab hæredibus legatario præſtandum, 1054 quomodo acquiratur, 1042. quando iterum adimatur, 1068. num conjugi relinqui poſſit, 1077. num ſubſiſtat, hærede hæreditatem non adeunte, 1056. in genere relictum quomodo tradendum, 1067. quando relinqui poſſit a parentibus, 1005. quando a liberis, 1008. num in præjudicium liberorum vel parentum relictum ſit validum, 1024 quando ejus acceptatio præſumatur, 1044. & quo effectu, 1045
Legatum pœnæ. Definitio, 1064. an juri naturæ conveniat, 1064
Leges de exercitio imperii, 223
Leges domeſticæ a quibus ferendæ, 1157
Leges fundamentales ſocietatis. Definitio, 224
Leges maternæ. Definitio, 678
Leges mutandi jus in ſocietate, 48
Leges naturæ quænam ad ſocietatem applicandæ, 162. num iis adverſa parentes liberis imperare valeant, 672
Leges particulares unioni prolium adjiciendæ, 819
Leges paternæ. Definitio, 678. num matris conſenſu ferendæ, 679
Leges ſocietatis quid proprie ſint, 49
Legum neceſſitas in ſocietate, 46
Legum ſocietatis conjugalis materia, 485

Digitized by Google

Legum naturalium ſcientia quando liberis inſtillanda, 639
Legum transgreſſio in ſocietate non ferenda, 51
Leno. Definitio, 365
Lenocinium. Definitio, 365. an naturaliter illicitum, 366
Liberi. Definitio, 575. quibusnam officiis mature adſuefaciendi, 705 quod officiis erga parentes a prima ætate adſuefieri debeant, 709. num ſint parentibus ſubjecti, 665. quando parentibus obedire non debeant, 673. quænam officia parentibus debeant per omnem vitam, 804. 805 ad iram non provocandi, 749. num puniri poſſint propter factum parentum, 550. ut fiant fortunati a parentibus opera danda, 732. ſunt hæredes parentum, 975. unde eorum obligatio oriatur, 636. qua prærogativa gaudeant quoad officia humanitatis a parentibus aliis præſtanda, 733. quoad ea, quæ ad vitæ neceſſitatem, commoditatem ac jucunditatem faciunt, 737. num quibusdam præteritis rumpatur teſtamentum, 1022
Liberorum fratris & ſororis nomina, 596
Liberorum ſtudium placendi parentibus in omnibus actionibus ſuis, 745
Liberorum ſucceſſio in bona parentum ſuperiorum, 978
Liberorum uniendorum conſenſus num requiratur ad unionem, 820
Liberi adulterini. Definitio, 537
Liberi illegitimi. Definitio, 537. num macula quadam laborent, 547. num nativitas illegitima ipſis imputari poſſit, 545. eorum jus, 546
Liberi juſti, vel *legitimi.* Definitio, 342. 836. quinam habendi, 541
Liberi ſpurii. Definitio, 342
Liberi ſuppoſititii. Definitio, 538
Liberi vulgo quæſiti. Definitio, 342
Libertas num per ſervitutem amittatur, 1117
Libertas naturalis ſocietatis cujuslibet, 166. quid inde ſequatur, 167
Libertas ſocietatum ſimplicium in compoſita quomodo reſtringatur, 170
Libertas ſociorum quomodo in ſocietate reſtringatur, 169
Libertas votandi in ſocietate, 115. num ejus violatio ſit injuria, 116
Libido. Definitio, 248. an ſit licita, 249
Linea cognationis. Definitio, 563
Linea aſcendens. Definitio, 565
Linea deſcendens. Definitio, 565. in qua perſona terminetur, 571
Linea obliqua. Definitio, 584
Linea obliqua æqualis. Definitio, 593
Linea obliqua inæqualis. Definitio, 597 unde oriatur, 597
Linea recta. Definitio, 563. ejus terminus, 570. quomodo in aſcendentem & deſcendentem dividatur, 573

Linea

Digitized by Google

Linea recta plures communem ſtipitem habentes, 582. quod earum ſint ſpecies, 583
Locus cognatorum quomodo in linea recta determinetur, 566
Lucrum. Definitio, 431
Luctus conjugum num licitus, 522
Lupanarium. Definitio, 242. an exercere licitum, 243

M.

Magſchaffe, 562
Majora vota quando concludant, 118
Majorennitas. Definitio, 768
Majores. Definitio, 576
Mala imprecari num liberis liceat, 750
Mali ſcientia quando liberis inſtillanda, 689
Malitioſa deſertio num diſſolvat matrimonium, 514
Malorum verorum & apparentium diſcrimen quando liberis inſinuandum, 689
Manumiſſio. Definitio, 1121. quomodo fiat, 1122. an naturaliter licita, 1122. quando illicita, 1123. ſi liberi a parentibus in ſervitutem venditi, 1127
Maritus. Definitio, 282. quodnam habeat jus in corpus uxoris, 306. quando habeat uſum fructum in bonis uxoris, 438. quomodo jus in bonis ſuis uxori conſtituere poſſit, 434. num fiat particeps lucri ex operis artificialibus ſimplicibus uxoris quæſiti, 434. an in uxorem invitam imperium ſibi arrogare poſſit, 497. an eam pro lubitu dimittere, 508. an ob æs alienum inſervitutem vendere, 1093. quando debitum ab uxore contractum ſolvere teneatur, 552
Mariti fornicatio num ſit adulterium, 324
Mariti jus defendendi jus ſuum in uxorem adverſus adulterum, 362
Maſtupratio. Definitio, 247. an naturaliter illicita, 247
Mater. Definitio, 576. an teneatur lactare infantem, 480
Materfamilias. Definitio, 1148. quod ejus autoritas conſervanda, 1160. & quomodo, 1161
Matertera, 601
Matertera magna, 601
Matertera major, 601
Matertera maxima, 601
Matrimonium. Definitio, 270. a quibus nam contrahi poſſit, 271. & ſeqq. num a ſervis, 1130. an ſit naturaliter indiſſolubile, 1078. quinam contrahere obligentur, 524. 525. num ad tempus contrahi poſſit, 478. inter quot perſonas contrahendum, 303. quomodo perficiatur, 367. quomodo conſummetur, 367. quando conſummandum, 368. quando neceſſario diſſolvatur, 510. quando diſſolvi nequeat, 506. an mutuo diſſenſu diſſolvi poſſit, 507. num inter parentes & liberos, 826. aſcendentes & deſcendentes quoscunque in linea

linea recta, 828. fratrem & ſororem, 829. inter collaterales gradus remotioris & affines ſit licitum, 830
Matrimonii non contrahendi cauſæ phyſicæ, 273
Matrimonio diſſoluto quinam ſumtus in educationem liberorum facere debeat, 535. quid tenendum de bonis conjugum, 535. num matrimonium novum contrahi poſſit, 518
Matrimonium contrahentes ad quænam ſeſe ſibi invicem obligent, 468
Matrimonium perſonæ deſponſatæ cum alia initum, 378
Matrimonium ad beneplacitum. Definitio, 479. num ſit juris naturæ, 479
Matrimonium ad tbalac. Definitio, 479 num ſit juris naturæ, 479
Matrimonium temporarium. Definitio, 479. num ſit juris naturæ, 479
Matrimonii imperfecti quædam ſpecies, 477
Media quando ſocietatem in ſe licitam efficiant illicitam, 155
Mediis illicitis num uti liceat ad finem licitum conſequendum, 154
Memoria liberorum a parentibus perficienda, 643
Meretrix. Definitio, 241. quando fœmina præſumitur, 338
Meritum pœnæ in ſocietate, 56
Meritum præmii in ſocietate, 56
Minor natu num natu majorem adoptare poſſit, 797
Minorennitas. Definitio, 768. num ſit cauſa inhabilitatis ad tutelam, 862
Minores num valide contrahere & donare poſſint, 769. 770
Mitgabe. 924
Mitgiſſt, 924
Mit-Schwäher, 610
Mit Schwieger, 610
Molles quinam dicantur, 247. an ſint ſodomiæ rei, 447
Monogamia. Definitio, 280. num primis naturæ conveniat, 297. an juri naturæ, 298. an polygyniæ præferenda, 299. an per ſe repugnet, 100
Monogynia an propagando generi humano ſufficiat, 293
Morgengaba. Definitio, 947. an jure naturali debeatur, 948. 949. quale jus uxori in ea competat, 950. an in uſufructu conſiſtere poſſit, 951
Munera ſponſalitia. Definitio, 393. ſub qua conditione dentur, 403. num ſint licita, 395
Muhme, 601
Mulier nimis arcta. Definitio, 276. an matrimonium contrahere poſſit, 276
Multitudo negotiorum propriorum num excuſet a tutela, 861
Mutterloſe Wäyſen, 840
Mutuum adjutorium in qualibet ſocietate præſtandum, 145
Mutuum adjutorium conjugum quale ſit, 474. quomodo præſtetur, 475. an ejus cauſa matrimonium contrahi poſſit, 476

N. *Nati-*

N.

Nativitas illegitima an proli imputari poſſit, 545
Negligentia ſociorum prohibita, 19
Negligentia in adminiſtrandis bonis num ſit cauſa inhabilitatis ad tutelam, 860
Negotium. Definitio, 68. in quo conſiſtat, 68
Negotium exitum habere quando dicatur, 69. quod habere debeat, 70 quando habere poſſit ſtante paritate votorum, 86. quando non, 86
Nepos, 578
Neptis, 578
Notiones rerum quænam liberis a prima ætate inſinuandæ, 649. quænam hic vitanda, 650
Noverca. Definitio, 610. qualis ejus ſit affinitas, 612
Noverca avi & aviæ quo in gradu mihi ſit affinis, 619
Novercæ avus & avia num ſint affines privignis, 618
Novercæ parentes num ſint affines privignis, 615
Noverca uxoris meæ quomodo mihi affinis, 615
Nubere quid ſignificet, 281
Nummos in futuros uſus ſervandi ſtudium liberis mature conciliandum, 704
Numerus certus præſentium ſi ad concludendum requiratur, 109. 110
Numerus perſonarum ad ſocietatem requiſitarum, 174
Nuptiæ. Definitio, 498. quomodo a ſponſalibus differant, 499
Nurus. Definitio, 610. qualis ſit ejus affinitas, 614

O.

Obedientia. Definitio, 205
Obedientia liberorum præcepta, 666 quod a parentibus promovenda, 668 quando iisdem non debeatur, 673
Obedientia pupillorum debita tutoribus, 900
Obedientia Rectori ſocietatis debita, 225 quando recte detrectetur, 226
Obedientia ſervorum domino debita, 1116
Obedientia uxoris marito debita, 492
Ober-Dormund, 853
Obligandi liberos modus quinam optimus, 698
Obligatio communis ſociorum. Definitio, 13. an per propriam penitus auferatur, 15
Obligatio conjugum ad concubitum, 308
Obligatio liberorum unde oriatur, 636
Obligatio parentum unde oriatur, 636 ad promovendum bonum liberorum quo usque extendatur, 735
Obligationes perſonales num tranſeant in hæredem, 966
Obligatio propria ſocii. Definitio, 13 an tollat communem, 15
Obligatio ſingulorum in domo quænam ſit, 1150
Obligatio ſocii dum in ſocietatem recipitur, 60

Digitized by Google

Obligatio ſociorum erga ſe invicem in ſocietate æquali, 31. quoad vota, 96 quoad pœnam ſubeundam, 55
Obligationes ſociorum quando æquales, 26. quando diverſæ, 27
Obligatio tacita eorum, qui in ſocietatem ſimplicem, quæ compoſitæ membrum eſt, recipiuntur, 1154
Odium conjugum naturaliter prohibitum, 467
Odium parentum prohibitum liberis, 740
Oeconomia. Definitio, 422
Oeconomia communis conjugum num ſit juris naturæ, 423. in quo conſiſtat, 424
Officia quænam ſint, quibus liberi mature adſuefieri debent, 705
Officia eorum, qui ſunt in domo, 1151
Officia erga parentes liberis a prima ætate inculcanda, 709
Officia liberorum per omnem vitam parentibus debita, 804. 805
Officia humanitatis quatenus ad liberos reſtringantur, 1001. 1002. quatenus ad parentes, 1006. 1007. debita a liberis parentibus, 744. a domino ſervis, 1099
Officia pupillorum erga tutores, 904
Oheim, 601
Onera matrimonii. Definitio, 448. num ſumtus & impenſæ in educationem ad ea pertineant, 448. quinam ea ferre debeat, 449. quomodo pro modo facultatum inter conjuges diſtribuenda, 450. quid circa ea maxime conveniat juri naturæ, 451. ſi conjuges tantundem acquirere nequeant, quantum ad ea ſufficit, 452
Operæ quænam a ſervo exigi poſſint, 1106
Operarum uxoris diviſio, 427
Operæ artificiales uxoris. Definitio, 427
Operæ artificiales miniſteriales uxoris. Definitio, 429. quando ab uxore debeantur, 429. quomodo inter conjuges de iis conveniri poſſit, 440
Operæ artificiales ſimplices liberorum. Definitio, 721. num ad eas liberi obligentur, 727
Operæ artificiales ſimplices uxoris. Definitio, 427. quando ab uxore debeantur, 430. quomodo de iis inter conjuges conveniri poſſit, 440
Operæ miniſteriales liberorum. Definitio, 721. quando debeantur, 724 jus parentum in eas, 725
Operæ obſequiales liberorum. Definitio, 721. num ad eas liberi obligentur, 722. jus parentum in eas, 723
Operæ obſequiales, ſeu *officiales uxoris.* Definitio, 427. an debitæ, 428
Ordo in votando obſervandus, 117
Otium liberis non permittendum, 716

P.

Pacta a Societate ſervanda, 232
Pacta dotalia. Definitio, 929. de quibusnam in iis conveniendum, 930
Pacta dotalia fœminæ locupletis, 938
Pacta hæreditaria num naturaliter valida, 1072

Pacta ſucceſſoria conjugum quando condi poſſint, 1073. an ſint mutabilia, 1074
Pactum inter herum & famulos num ſit ſocietas, 1133
Pæderaſtia. Definitio, 245. an naturaliter illicita, 245. an ſit ſodomiæ ſpecies, 447
Parentes. Definitio, 575. ad quænam obligentur liberis, 637. ſobolem ſuam educare tenentur, 262. quod ſint maximi benefactores liberorum, 738 a liberis magnificiendi, 757. num filiam dotare teneantur, 931. an ad dotandum cogi poſſint, 932. num teneantur rationem adminiſtrationis reddere liberis, 766. num liberos in adoptionem dare poſſint, 800. num iisdem hæredem ſubſtituere, 1061 num inſervitutem vendere, 1092 1093
Parentum cura circa liberos in genere, 641. circa vitam & conſervationem liberorum, 639. 640. 641. quoad neceſſitatem, commoditatem ac jucunditatem vitæ eorundem, 736. in corpore, anima & ſtatu liberorum perficiendo, 642. circa uſum facultatum animæ a liberis acquirendum, 645. 646. circa bona fortunæ, 731 732
Parentum exhæredatio. Definitio, 1013 quando licita, 1014
Parentum jus in actiones liberorum, 660
Parentum morientium providentia quoad educationem liberorum, 833
Parentum obligatio unde oriatur, 636 quænam ſit ad reddendum liberos obedientes, 668. ad promovendum bonum liberorum, 735. ad depellendum omne periculum a liberis, 640
Parentum officium circa bona filiæ nubentis, 922
Parentum ſucceſſio in bona liberorum, 982
Parentum ſuperioris gradus officia erga liberos, 976. in ſpecie in promovenda felicitate ac fortuna eorum, 977
Partus ex ſtupro quando a ſtupratore agnoſcendus, 542
Pater. Definitio, 576. num eo mortuo liberi maneant in poteſtate matris, 781. an emancipentur, 782
Paterfamilias. Definitio, 1148. quod ejus autoritas conſervanda, 1160 quomodo conſervanda, 1161
Patrimonium liberorum quomodo a parentibus augendum, 761
Patris adoptivi conſilium & conſenſus num a patre naturali ad educationem filii adoptati requiri debeat, 807
Patrueles. Definitio, 596
Patruus, 601
Patruus magnus, 601
major, 601
maximus, 601
Peculium Definitio, 764

Peculium ſervi. Definitio, 1108. an juri naturæ conveniat, 1108. quale in eo jus ſervus habeat, 1108. quænam ad id referenda, 1108. an id dominus in rem ſuam vertere poſſit, 1110
Pecuniæ rectus uſus liberis mature incul- candus, 703
Pecunia in dotem data quale jus conſe- quatur maritus, 944
Pecunia pupilli in lucrum collocanda a tutore, 872. ſi in rem ſuam a tutore verſa, 875
Pellicatus. Definitio 331. an ſit licitus, 332
Pellex. Definitio, 331
Perfectio ſocietatis in quo conſiſtat, 171 unde æſtimanda, 172. quomodo promovenda, 173
Perſona conjugata. Definitio, 317
Perſonæ deſponſatæ matrimonium cum alia initum, 378
Perſona ſoluta. Definitio, 317
Perſonarum ad ſocietatem requiſitarum numerus & qualitas, 174
Pietas mature liberis inſinuanda, 699
Pluralitatis votorum effectus, 79
Pœna quando a parentibus remittenda, 687. quando mitiganda, 688
Pœna in ſocietate a quonam determi- nandæ, 53. eorum qualitas & quan- titas, 54. jus, 52
Pœnæ meritum in quo conſiſtat, 56
Pœnarum metus effectus in liberis, 671
Pœnæ capitales. Definitio, 685. an parentibus permiſſæ, 686
Pœnæ crudeles. Definitio, 685. an paren- tibus permiſſæ, 686
Polyandria. Definitio, 280. num licita, 283. 284
Polygamia. Definitio, 280. an licita, 300. 302
Polygamia ſucceſſiva. Definitio, 519 num licita, 520
Polygynia. Definitio, 280. an ſit juris naturæ, 302. an generis humani pro- pagandi cauſa permiſſa, 294. 295 quando naturaliter prohibita, 296
Poſteriores. Definitio, 578
pro *Poſſeſſore* quando pronunciandum, 83
Poſthumus. Definitio, 1017. an ſit hæ- res patris, 1017. an præteritus teſta- mentum rumpat, 1022
Potentia generandi deſtitutus num ma- trimonium contrahere poſſit, 272
Poteſtas dominica. Definitio, 1081 quo- modo exercenda, 1100. quale ſit jus, 1114
Poteſtas legiſlatoria parentum, 677
Poteſtas patria. Definitio, 661. an et- iam matri competat, 661. quale ſit jus, 662. quando finiatur, 775
Præcedentia num locum habeat in ſo- cietate æquali, 33. num in inæquali, 36. cur in æquali introducenda 38. cui naturaliter in inæquali competat, 40. quomodo de ea conveniri poſſit, 41. quænam hic non attendenda, 42 quando ſucceſſori competat, 43
Præcedentia extraordinaria in ſocietate inæquali, 39

Digitized by Google

Index verborum & rerum præcipuarum.

Prædium pupilli abſque neceſſitate alienatum num, in ætate adulta vindicari poſſit, 884. an pretium emtori ſit reſtituendum, 885
Præjudicium autoritais in liberis præcavendum, 653
Prælegatum. Definitio, 1049. an liberis & parentibus relinqui poſſit, 1050. an hæredibus inſtitutis, 1051
Præmia in ſocietate a quonam determinanda, 53. eorum qualitas & quantitas, 54
Præmiandi jus in ſocietate, 52
Præmii meritum in quo conſiſtat, 56
Præmiorum ſpes quid valeat in liberis, 671
Prærogativa quando ſocio nulli competat, 30. num locum habeat in ſocietate inæquali, 35
Prærogativa liberorum quoad officia humanitatis parentum an per adoptionem tollatur, 799
Principium juris naturæ quoad ſocietatem, 163
Principium rationis ſufficientis liberis tempeſtive inculcandum, 652
Privigna. Definitio, 610. qualis ſit ejus affinitas, 612
Privignus. Definitio, 610. qualis ſit ejus affinitas, 612. num adoptari poſſit, 788
Proavia, 576
Proavus, 576
Pronurus. Definitio, 610. qualis ſit ejus affinitas, 617
Prodigalitas num faciat tutorem inhabilem, 859
Progener. Definitio, 610. qualis ſit ejus affinitas, 617
Proles adulterina num a marito educanda, ſi uxorem adulteram non repudiat, 529
Prolis certitudo undenam ſit, 539
Pronepos, 578
Proneptis, 578
Propagatio generis humani voluntati divinæ convenit, 264
Promiſſio ejus, qui in ſocietatem recipitur, 58. qui ex quaſi pacto recipitur, 59
Promiſſio mutua conjugum quænam ſit, 305
Promiſſio viduitatis perpetuæ num ſit valida, 526
Providentia parentum circa educationem liberorum in caſum mortis immaturæ, 734
Puberes. Definitio, 274
Pubertatis moralis & phyſicæ differentia, 767
Pudicitia. Definitio, 345. quid eidem adverſetur, 344. quomodo violetur, 344. quomodo violetur, 350. eam conſervandi obligatio, 348
Pudicitiæ defendendæ jus, 354. quantum ſit, 355. an æquiparetur juri defendendi vitam, 356
Pudicitiam alienam defendendi jus & obligatio, 357
Pudicitiam uxoris, filiæ, ſororis defendendi jus, 358
Pudicitiæ uxoris alienæ violatio, 353
Pudicus. Definitio, 344

Puellæ

Puellæ num matrimonium contrahere poſſint, 273
Pueri num matrimonium contrahere poſſint, 273
Pueritia. Definitio, 644
Pupillus. Definitio, 840. num ſine tutoris conſenſu ſe alteri obligare poſſit, 895. num alterum ſibi in commodum ſuum obligare poſſit, 896. an bona tutoris pro ſe oppignorata liberare teneatur, 920. num obedire tutoribus, 900. num ab iis obligari poſſit ad obedientiam, 901. num puniri, 902
Pupillorum obligatio, 851. officia erga tutores, 904

Q.

Qualitas perſonarum ad ſocietatem requiſitarum, 174
Quaſi affinitas unde oriatur, 631. 632

R.

Rationis uſus quod liberis tempeſtive conciliandus, 651
Ratio voti num ſit reddenda, 112
Rector Societatis. Definitio, 218. unde ejus jus metiendum, 222. quod ſit ei parendum, 225. quando ei non parendum, 226. quando obedire liceat ſociis, etiamſi non teneamur, 227
Regimen. Definitio, 218
Regimen parentum. Definitio, 661
Repudium. Definitio, 509
Reverentia parentibus ſuperioris gradus debita, 827
Ritus nuptiales. Definitio, 504. quales eſſe debeant, 505
Res quænam in dotem dari poſſint, 939 num æſtimato in dotem dari, 941 quale ſit in iis jus mariti, 94. quænam legari poſſint, 1040
Res conſumtibiles num in dotem dari poſſint, 943
Res conjugum quomodo alienari poſſint, ſi ſit bonorum communio, 454. num iis ſervitus imponi poſſit, 456
Res domeſticæ. Definitio, 422. cujus ſumtu in matrimonio comparandæ, 447
Res hæredis num legari poſſit, 1065
Res immobiles pecunia a conjugibus acquiſita comparatæ cujusnam ſint, 457
Res legatarii num legari poſſit, 1066
Res liberorum num a parentibus oppignorari poſſint, 759. num iis ſervitus imponi poſſit, 760. num eæ, quas utendas accipiant a parentibus, ſint ipſorum propriæ, 773. ut ab iis alienari poſſint, 774
Res mariti num uxor alienare & oppignorare poſſit, 453
Res mobiles pupilli num a tutore alienari poſſint, 871
Res pupillares quomodo diſtrahendæ, 871
Res ſua num a conjuge alienari poſſit in præjudicium alterius, 455
Res uxoris num maritus alienare & oppignorare poſſit, 453

S.

Sævitia in ſervum. Definitio, 1125. quale jus det ſervo, 1126
Salarium num tutori & curatori conſtitui poſſit, 910. a quonam poſſit, 911

Digitized by Google

Salus ſocietatis. Definitio, 11. unde æſtimanda, 11. a ſociis promovenda, 16 eidem adverſa non facienda, 22
Sanitas liberorum parentibus curæ eſſe debet, 639
Satisdatione tutoris quando non ſit opus, 890. quando ſit opus, 890
Schnüre, 610
Schwäher, 610
Schwerdtmagen, 562
Schwerdtmagenſchafft, 562
Schwieger, 610
Schwieger-Mutter, 610
Schwieger-Sohn, 610
Schwieger-Tochter, 610
Schwieger-Vater, 610
Scortatio. Definitio, 241. an naturaliter licita, 241
Secundæ nuptiæ. Definitio, 519. an ſint licitæ, 520. quando celebrari poſſint, 523
Seductio liberorum a parentibus præcavenda, 696
Senes num matrimonium contrahere poſſint, 273
Senſuum vitia in liberis præcavenda, 643
Sententia tutior quando præferenda, 100
Servus. Definitio, 1081. ad quænam a domino obligari poſſit, 1103. cui acquirat, 1107. an peculium habere poſſit, 1108. an eo abuti poſſit, 1109. num aufugere ei liceat, 1126. quænam ægroto debeantur a domino, 1112. num matrimonium contrahere poſſit, 1129 an hæres inſtitutus fiat liber, 1130. num deficiente hærede, 1130. an ſit amandus & diligendus, 1107. an ex ancilla nati ſint ſervilis conditionis, 1128
Servitus num imponi poſſit rebus liberorum a parentibus, 760. num prædio pupilli a tutore, 886. num rebus conjugis a conjuge, 456
Servitus. Definitio, 1080. num locum habeat in communione primæva, 1085. quando habere cœperit, 1086. an in eam invitus redigi poſſit, 1118. qualis ſit eorum, qui in conditione ſervili naſcuntur, 1128
Servitus famulorum & famularum qualis ſit, 1136
Servitus imperfecta. Definitio, 1082. quale ſit domini in ea jus, 1083
Servitus invita num & quando licita, 1092. 1093. 1094
Servitus perfecta. Definitio, 1082. quale in ea ſit domini jus, 1083. num ſit naturaliter licita, 1087
Servitus voluntaria. Definitio, 1089. an juri naturæ conveniat, 1089. an permittenda, 1090. unde oriatur & vim ſuam accipiat, 1088
Sipſchafft, 562
Sobolis procreatio num conveniat primis naturæ, 238. an ſit juris naturæ, 239
Sobrini & Sobrinæ. Definitio, 596
Socer, Definitio, 610. quo in gradu affinis ſit genero & nurui, 614
Socer magnus. Definitio, 610. qualis ſit ejus affinitas, 617
Societas. Definitio, 1. homonymia, 47 quænam licita, 153. quænam illicita, 153. quænam injuſta, 159. quænam a natu-

a natura inſtituta, 138. quando quis in eam recipi poſſit, 180. num unam perſonam repræſentet, 161. num integra ſeſe aliis obligare & ab aliis jus æquirere poſſit, 230. an paciſci cum aliis, 231. an ad pacta ſervanda obligetur, 232. an culpam in expediendo negotio committere poſſit, 235. quinam eam regat, 219. quando quis ex ea excludi poſſit, 192. 193. quando intereat, 185. quomodo diſſolvi poſſit, 185. quando ab ea recedere non liceat, 186. quando liceat, 187. 188 191. quando non liceat ſine ſociorum conſenſu, 189. quando eidem renunciare liceat, 190. quid in eam recipiendus promittere debeat, 58. quod receptus ad legum obſervantiam obligetur, 60

Societatis commune bonum, ſive *ſalus*. Definitio, 11. unde æſtimandum, 11 quod promovendum, 12. 14

Societatis conſervatio quod ſociis curæ eſſe debeat, 164

Societatis jus defenſionis adverſus lædentes, 165

Societatis obligatio ad diligentiam in negotio ſuſcepto adhibendam, 234

Societatis perfectio in quo conſiſtat, 171 unde æſtimanda, 172. quomodo promovenda, 173

Societates quando contrahendæ, 137. quomodo differant, 3. quot dentur, 3. quando diverſæ ſimul contrahi ab uno poſſint, 175. quando non, 176 quomodo plures diverſæ inter ſe ſpectandæ, 168

Societas æqualis. Definitio, 28. quænam in ea dentur obligationes & jura, 26 quid ſingulis licitum & illicitum, 32

Societas adjutorii mutui cauſa contracta inter marem & fœminam num ſit matrimonium, 476

Societas bonorum & omnium fortunarum num a cojugibus contrahi poſſit, 440

Societas compoſita. Definitio, 5. quotuplex, 5. ejus finis, 6. 1152. quomodo contrahatur, 1153

Societas compoſita major. Definitio, 5

minor. Definitio, 5

Societas conjugalis. Definitio, 270. num habere debeat leges, 484. Vide matrimonium.

Societas herilis. Definitio, 1134. an ſit juris naturalis, 1135. quomodo finiatur, 1143. quid inde ſequatur, 1144

Societas illicita an differat ab injuſta, 160. num producat obligationem & jura, 156. num ſit valida, ſi juramento confirmetur, 156

Societas inæqualis. Definitio, 28. quales in ea dentur obligationes & jura, 26

Societas licita quando illicita evadat, 155

Societas naturalis. Definitio, 142

Societas naturalis magna. Definitio, 142 finis, 144. qualis ſit, 150. an tollat naturalia jura, 151. quænam ſint ejus leges, 152

Societas negotiatoria num ſit ſpecies ſocietatis, 2

Societas paterna. Definitio, 633. an ſit quaſi pactum, 634. an naturaliter valeat tanquam quaſi pactum, 635

Digitized by Google

Societas perpetua. Definitio, 181. quando intereat, 183
Societas ſimplex. Definitio, 5
Societas temporaria. Definitio, 181. quando finiatur, 182
Socii quinam ſint, 4. quando æquales, 29 quinam intrinſece æquales, 37. quando ſint concordes, 134. quando diſcordes, 134
Sociorum actiones certo modo determinandæ, 45
Sociorum conſenſus tacitus de votis, quando ſocietatem ineunt, 80
Sociorum diligentia præcepta, 20
Sociorum inæqualitas in ſocietate inæquali, 34
Sociorum jura quando æqualia, 26 quando diverſa, 27
Sociorum jus quale ſit, 9. unde metiendum, 10. univerſorum in ſingulos in ſocietate æquali, 31. in extraneum, 24. in conſultando, 61. in ſocietate illicita, 157
Sociorum negligentia prohibita, 19
Sociorum obligatio qualis ſit, 7. unde metienda, 10. qualis erga ſe invicem in ſocietate æquali, 31. quoad vota, 96. ad pœnam ſubeundam, 55. ad præmia præſtanda, 55
Sociorum obligationes quando æquales, 26. quando diverſæ, 27
Sociorum obligatio communis. Definit. 13
propria. Definitio, 13
Sociorum officium, 12. 16
Socius. Definitio, 4. quæ nam non facere debeat, 18. 21. 22. an ultra conventa teneatur, 14. jus ejus in conſocium, 25 an pati debeat, ut conſocius faciat ſaluti ſocietatis adverſa, 25. quando e ſocietate excludi poſſit, 192. an unius factum ſocietati imputari poſſit, 228
Socrus. Definitio, 610. qualis ejus affinitas, 614
Socrus magna. Definitio, 610. qualis ſit ejus affinitas. 617
Sodomia. Definitio, 244. an naturaliter illicita, 244
Soror. Definitio, 595
Soror uxoris meæ quo gradu ſit mihi affinis, 621
Soror uxoris fratris mei num ſit mihi affinis, 623
Sortitio in valore votorum determinando quando repetenda, 99. ejus uſus in eo determinando, 98
Spadones. Definitio, 275
Specificatio jurata bonorum quando ab hærede edenda, 971
Spillmagen, 562
Spillmagſchafft, 562
Sponſa. Definitio, 369
Sponſa ſtuprata, 381. 382
Sponſalia. Definitio, 369. quomodo celebrentur, 369. quibus verbis contrahantur, 387. num contrahi poſſint inter abſentes, 390. quinam contrahere nequeant, 391. num contrahi poſſint ſub conditione certi quid dandi & quo effectu, 418. 419. num ſub pœna, 404. num coram teſtibus, 409 num nuptias præcedere debeant, 388 500 quem producant effectum, 370

Digitized by Google

quomodo diſſolvantur, 383. an ob impotentiam, 384. an ob furorem ſupervenientem & morbum contagioſum, 385. ob caſum alium ſupervenientem, 386. qua lege diſſolvi poſſint, 408. quid reſtituendum, ſi mutuo diſſenſu diſſolvantur, 407. num contracta in arbitrium alterius conferri poſſint, 420
Sponſalia bina ſi celebrentur, 373. 374 quando a prioribus recedere liceat, 375. an ad priora conſummanda cogi poſſit pars læſa, 376. ſub qua conditione celebrari poſſint, 413
Sponſalia clandeſtina. Definitio, 410 num valida, 410
Sponſalia conditionata num ante conditionem exiſtentem conſummari poſſint, 414. num pendente conditione contrahi poſſint alia ſub eadem conditione, 411. ſub qua conditione alia contrahi poſſint, 413. num pura iis præferenda, 412. an per copulam carnalem in matrimonium abeant, 415
Sponſalia contracta ſub conditione, ducam te, niſi meliorem reperero, qualia ſint, 421
Sponſalia contracta ſub conditione impoſſibili qualia ſint, 417
Sponſalia facta ſub conditione turpi num ſint invalida, 416
Sponſalia de præſenti & de futuro. Definitio, 389. an ea de præſenti ſint naturaliter matrimonium, 389
Sponſalia errantis num ſint valida, 380
Sponſalia pura num conditionalibus præferenda, 412
Sponſaliorum pœnalium effectus naturalis, 406
Sponſalia publica. Definitio. 410
Sponſus. Definitio, 369
Sponſus ſtuprator, 381. 382
Stiefmutter, 610
Stiefvatter, 610
Stipes cognationum. Definitio, 559. in linea deſcendente, 581
Stipes maſculinus. Definitio, 561
Stipes fœmineus. Definitio, 561
Στοργὴ quid ſit, 259. quid per eam intendat natura, 260
Studium placendi parentibus per omnem vitam debitum, 805
Stuprator. Definitio, 334. virginitatis ereptor, 346. 350. num prolem educare teneatur, 339. quando ſtupratam ducere, 340. quando non, 341
Stuprator violentus num occidi poſſit, 355. quando puniri ab alio, 360. num a ſtuprata, 359. quando a marito, patre & fratre, 361
Stuprum. Def. 334. an ſit licitum, 335
Stuprum violentum. Definitio, 334. num in meretricem committatur, 336
Stuprum voluntarium. Definitio, 334
Subitio in locum parentum an ſit juris naturalis, 980
Subjecti actiones a quonam dependeant, 209. quatenus is liber eſt, 210
Subjecti obligatio, 204. 206. 208
Subjectio. Definitio, 20. an ſit naturalis, 202. an invita eſſe poſſit, 200. an in ea renuncietur libertati, 211

Digitized by Google

Subjectio liberorum, 665
ſervorum, 1115
uxoris, 491
Succedens in locum an in jus & obligationem ſuccedat, 122.123
Succeſſio ab inteſtato. Definitio, 1021. in linea recta, 1033. in obliqua, 1034 quid proprie ſit, 1032. quo fundamento nitatur, 1031
Succeſſio in bona defuncti. Definitio, 957
Succeſſio liberorum ex illicito concubitu natorum, 1079
Succeſſio mortbus, vel lege poſitiva introducta, quando eam voluiſſe præſumatur defunctus, 1048
Succeſſio naturalis conjugum, 1075
Succeſſori in ſocietate quando competat præcedentia, 43
Suffragium. Definitio, 62
Subſtitutiones hæredum quando expirent, 1063
Subſtitutio exemplaris, ſive *quaſi pupillaris.* Definitio, 1062
Subſtitutio pupillaris. Definitio, 1062
Subſtitutio vulgaris. Definitio, 1062
Sumtus. Definitio, 443
Sumtus educationis quinam ſint, 445 quinam eos facere teneatur, 445.446 quarto a parentibus non debeantur, 527
Sumtus in res domeſticas quinam in matrimonio facere teneatur, 447

T.

Taciturnitas pueris & adoleſcentibus inſinuanda, 702
Teſtamentum. Definitio, 994. quamdiu mutari poſſit, 997. quando fiat validum, 998. an ſit juris naturalis, 999 quando naturaliter validum, 1026 num condito quædam poſthac adjici poſſint, 1047. an ſine hæredis inſtitutione fieri poſſit, 1046. an tenor ejus ſubſcribentibus notus eſſe debeat, 1029. in quantum ſubſiſtat, liberis, vel parentibus præteritis, 1023. aut exhæredato ad hæreditatem admiſſo, 1020
Teſtamentum nuncupativum. Definitio, 1028
Teſtamentum parentum & liberorum quando invalidum, 1015
Teſtamentum ſcriptum. Definitio, 1028
Teſtandi libertas, ſi deſint cognati in linea recta, 1025
Teſtandi modus naturalis quotupl. 1027
Teſtari quinam poſſint, 1060
Teſtator. Definitio. 996. num hæreditatem dividere poſſit inter hæredes, 1052
Teſtatus decedere quinam dicatur, 996
Timor filialis parentum num præceptus, 746. quodnam parentum circa eundem officium, 747
Timor ſervilis parentum num præceptus, 746. quodnam parentum circa eandem officium, 747
Tractatus ſponſalitii. Definitio, 371. an ſint obligatorii, 372
Tranſgreſſio legum in ſocietate non ferenda, 51
Tribades, 247
Trinepos, 578
Trineptis, 578

Tritavia, 576

Tritavus, 576

Tutor. Definitio, 841. num ſit parentum vicarius, 848. in quo officium ejus conſiſtat, 849. qualis ſit ejus obligatio, 851. qualis poteſtas ei competat, 846. num pupillum ſuo ſumtu educare teneatur, 845. ſi ſuo ſumtu educet, 856. 857. quos ſumtus in educationem facere debeat, 872. quomodo bona pupilli adminiſtrare debeat, 869. num in adminiſtratione perſonam pupilli repræſentet, 868. num finita tutela adminiſtrationis rationem reddere teneatur pupillo, 912. an ejus bona pupillo ſint obligata pro bonis ſuis, 888. num ſatis dare teneatur, 890 891. quod res mobiles pupilli ſuperfluas alienare debeat, 871. num immobilia alienare poſſit, 877. & ſeqq. num prædio pupilli ſervitutem imponere, 886. num æs alienum prædii cauſa contrahere, 880. an prædium oppignorare, 887. quod pecuniam pupilli in lucrum collocare debeat, 872. uſuras, debita & penſiones exigere, 873. debita pupulli ſolvere, 874 num filiæ nubenti bona reſtituere, 923. num honorarium ipſi debeatur, 909. an ſalarium conſtitui poſſit, 910 a quonam poſſit, 911. num ſit benefactor pupilli, 903

Tutoris indemnitas. 919

Tutoris obligatio quoad patrimonium pupilli, 870

Tutor adminiſtrator. Definitio, 853. quinam eligi debeat, 891. quando rationem adminiſtrationis reddere, 867

Tutores dativi. Definitio, 841

Tutor educator. Definitio, 853. num ad damnum reſarciendum teneatur, 91

Tutor honorarius, ſive *inſpector*. Definitio, 853. num ejus præſentia ad inventarium conficiendum requiratur 866. ejus officium quoad adminiſtrationem bonorum, 863. in quantun teneatur pupillo, 91

Tutor ſuſpectus. Definitio, 892. a quo nam ſuſpectus reddi poſſit, 893. a quo nam removeri, 89

Tutores teſtamentarii. Definitio, 84

Tutela. Definitio, 841. quando e non ſit opus, 843. num dividi po ſit, 852. quando finiatur, 905. 90 908. quinam ad eam ſint inhabile 858. & ſeq

Tutelæ adminiſtrat. quando finiatur, 9

Tutelæ diviſio voluntaria quem habe effectum juris, 9

V.

Valor votorum quando per rationes e trinſecas determinandus, 1

Vaterloſe Wäyſen, 8

Vendere ſe in ſervitutem an naturali ſit licitum, 10

Venus præpoſtera. Definitio, 312. an verſa a copula carnali, 312. an ſit turaliter licita, 313. quando merc ci non imputanda, 3

Veſtes liberis num debeantur a pare bus, 640. quales ſervo debeantur, 1

Vetter, 6

Vi

Vicarius. Definitio, 847. ad quid obligetur, 847
Vidua. Definitio, 521
Vidua ſtuprata num ſit meretrix, 334
Viduitatis perpetuæ promiſſio num ſit valida, 526
Viduus vir. Definitio, 521
Vigilantia. Definitio, 1158. patris familias & matris familias in domo, 1159
Virginitas. Definitio, 346. quamdiu retineatur, 346
Virgo. Definitio, 346. quomodo virginitate orbetur, 347. num ſtuprata ſit meretrix, 334
Virgo deſlorata quænam dicatur, 334
Virtutes intellectuales & morales liberis implantandæ, 655. 656. 658
Virtutum moralium conjunctio, 657
Vita liberorum parentibus curæ eſſe debet, 639
ad *Vitæ commoditatem & jucunditatem facientia* quando parentibus debeantur, 756
Vitæ generi cuinam liberi a parentibus deſtinandi, 719. quod ad iſtud præparandi, 720. quid hic vitandum, 726
Vitam ſolitariam agere num liceat, 139
Vitia num reddant ad tutelam inhabilem, 858
Vitia ſenſuum in liberis præcavenda, 643
Vitricus. Definitio, 610. qualis ejus affinitas, 612
Vitricus avi & aviæ quo in gradu mihi affinis, 619
Vitrici avus & avia num ſint affines privignis, 618
Vitrici paterentes num ſint affines privignis, 613
Vitricus mariti quomodo affinis uxori, 616
Unio conjugum qualis ſit, 469. quinam ſit ejus effectus, 470
Unio prolium. Definitio, 810. quem habeat effectum, 811. qua lege naturaliter fieri debeat, 817. quot modis fieri poſſit, 818. quando fieri poſſit, 824 quænam leges eidem adjici poſſint, 819. num fiat per educationem, 813 num fieri poſſit abſque conſenſu uniendorum liberorum, 820. quid in ea præcavendum, 813. an valeat, ſi ex poſteriori matrimonio non naſcantur liberi, 821. ſi liberi poſterioris matrimonii prædefuncti, 822. ſi liberi prioris matrimonii ante unientes moriantur, 823. an poſſit revocari, 825 num afficiat bona propria liberorum ex priori matrimonio, 814. an bona, quæ ipſis aliunde obveniunt, 815
Verba libidinoſa num naturaliter illicita, 250
Voluntas ultima. Definitio, 996
Voluptas venerea. Definitio, 248
Votandi libertas aſſerta, 115
Votandi jus in ſocietate, 63
Votum. Definitio, 62. num ab eo diſcedere liceat, 111. num ejus ratio reddenda, 112
Vota quænam prævaleant, ſi majora haberi nequeant, 95. quænam conjungenda, 88. quænam conjungi nequeant, 89

Voto-

Digitized by Google

Votorum valor in ſocietate, 78. quando ſorte determinandus, 98
Votorum conjunctione num majora, vel paria effici poſſint, 93. quando negotium decidi nequeat, 94
Votum abſentis, vel *votare impediti*, 108
Votum affirmativum. Definitio, 64
Vota certa parte majora ſi ad concludendum requirantur, 107
Vota conſentientia. Definitio. 64
Votum deciſivum. Definitio, 102. quem habeat effectum, 103. quando competat ſorti, 103 cuinam competat in matrimonio, 483. cuinam in ſocietate conferendum, 105. num in conſultatione alicui conferendum, 104. num contra id exceptio valeat, 106
Vota diſſentientia. Definitio, 65
Vota majora. Definitio, 66
Vota meliora. Definitio, 71. num concludere poſſint, 76
Vota minora. Definitio, 66
Votum negativum. Definitio, 64
Vota paria. Definitio, 67. num concludant, 81 quid ex paritate ſequatur, 82. quando non obſtent, ut negotium habeat exitum, 86 quando obſtent, 86 quando ſunt pro rebus ſpecie, vel quantitate diverſis, 90. pro diverſis pœnis, vel onere diverſo, 91 quando occurrunt in diviſione rerum, 92
Votorum pluralitas. Definitio, 66. num concludat, 79. quando plura eidem ſocio competant, 120. 121
Votorum ponderatio. Definitio, 72. ejus difficultas, 72. quod ſit diſſenſui obnoxia, 73. num in concludendo locum habere poſſit, 77
Vota ſecunda. Definitio, 519
Vota unanimia. Definitio, 66. ſi ad concludendum requirantur, 107. eorum effectus, 75
Uſusfructus in bonis uxoris quomodo a marito acquiratur, 438
Uxor. Definitio, 282. num obedire teneatur marito, 292. num marito ſubjecta, 491. num obligetur ad operas obſequiales, 428. an habeat dominium in bonis ſuis, 435. quomodo marito jus in bonis ſuis conſtituere poſſit, 436. 437. per quasnam operas ſibi acquirat, 433. num lucri particeps fiat maritus per operas artificiales ſimplices acquiſiti, 434 num ipſa particeps fiat lucri per operas miniſteriales acquiſiti, 432. an habere poſſit connubii adjutores, marito permittente, 292 num alteri a marito commodari poſſit, 291 ſi vi comprimatur, an adulterium committat, 351. & concubitus ipſi imputari poſſit, 352. num pro lubitu a marito dimitti poſſit, 508. an pro lubitu ab eo diſcedere, 508
Uxoris jus in corpus mariti, 306
Uxoris jus defendendi jus in corpus mariti adverſus adulterum, 363
Uxor filii fratris mei, vel ſororis meæ quo gradu mihi affinis, 622
Uxor pudica. Definitio, 344
impudica. Definitio, 344

W.

Wachſamkeit, 1158
Wäyſen, 840

Z.

Zelotypia. Definitio. 328. an ad prima naturæ referenda, 330
Zelotypia conjugalis. Definitio, 328. an locum habeat in communione uxorum, 329

FINIS INDICIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

XVII
D 9